YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

dıvanu lügat-it-türk - budist uygur..

Yüksek Lisans Tezi

ersin teres

-5

Yıldız Teknik Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Dili Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

1657

DĪVĀNU LÜĠĀT-İT-TÜRK VE BUDİST UYGUR METİNLERİNİN SÖZVARLIĞI BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

ERSİN TERES

03718005

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zühal Kargı Ölmez

İstanbul, 2006.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANE VE DOKÜMANTASYON
DAİRE BAŞKANLIĞI

Yer No (DDC) : R 378-5

Kayıt No : 3472
Geldiği Yer : S.B.E
Tarih : 09.03.2007
Fiyat : 40.75
Fatura No :
Ayniyat No : 1-1
Ek :

TÜR17

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTE
Demirbaş No: 28240

Yıldız Teknik Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Dili Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

DĪVĀNU LÜĠĀT-İT-TÜRK VE BUDİST UYGUR METİNLERİNİN SÖZVARLIĞI BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

ERSİN TERES

03718005

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Demirbaş No: YTB9
28240

11 – 811

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zühal Kargı Ölmez

İstanbul, 2006.

İÇİNDEKİLER

ÖZET 3

ABSTRACT 4

ÖNSÖZ 5

KISALTMALAR 7

GİRİŞ 11

KARŞILAŞTIRMA 35

ÇEVİRİ 59

KAYNAKÇA 811

ÖZET

Orta Türkçe dönemi içerisinde yer alan Karahanlı Türkçesinden günümüze üç önemli eser kalmıştır. Bu eserler *Kutadgu Bilig*, *Dīvānu Luġāt-it-Türk* ve *Atabetü'l Hakayık*'tır. Bu üç eser arasında Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla kaleme alınmış olan Türkçe'nin XI. yüzyıldaki dil özelliklerini en iyi şekilde yansıtan *Dīvānu Luġāt-it-Türk* öne çıkmaktadır. Dönemin Türkçesinin ses ve dilbilgisi özelliklerine ışık tutması, Türk tarihine, coğrafyasına, folkloruna, mitolojisine ve halk edebiyatına dair zengin bilgiler vermesi onu öne çıkartan hususlardan bazılarıdır. İşte bu tezde, Kâşgarlı Mahmud'un 25 Ocak 1072 (Hicri 1 Cemâziyelevvel 464) tarihinde yazmaya başlayıp 12 Şubat 1074 (12 Cemâziyelahir 466)'da tamamladığı ve Türk şivelerinin XI. yüzyıldaki sözvarlığını tespit eden *Dīvānu Luġāt-it-Türk* adlı büyük ansiklopedik sözlük ile Budist Uygur metinlerinin sözvarlığı karşılaştırılmıştır.

Türk dilinin ilk sözlüğü olan *Dīvānu Luġāt-it-Türk* hakkında hacimli hacimsiz pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri de Prof. Dr. Robert Dankoff'un Prof. Dr. James Kelly ile birlikte hazırlayıp yayınladığı *Compendium of The Turkic Dialects* "Türk Şiveleri Lügati" adlı *Dīvān*'ın İngilizce çevirisidir. 1982-1985 yılları arasında 3 cilt olarak yayımlanan bu esirin birinci ve ikinci cildi *Dīvānu Luġāt-it-Türk*'ün çevirisi, üçüncü cildi ise dizin biçiminde hazırlanmıştır.

Prof. Dr. Robert Dankoff'un geniş bir ön söz kaleme aldığı bu çalışma tezimizin temelini oluşturmaktadır. İki bölümden oluşan tezde önce *Compendium of The Turkic Dialects* "Türk Şiveleri Lügati" adlı eserin ilk iki cildinin günümüz Türkçesine çevirisi yapılmıştır. İkinci bölümünde ise *Dīvānu Luġāt-it-Türk*'ün sözvarlığı Budist Uygur metinlerinin sözvarlığı ile Budist Uygur metinleri tek tek kontrol edilerek karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak elde edilen sözvarlığı karşılaştırılması tablo hâlinde işlenmiştir. Tezin giriş bölümünde ise karşılaştırmanın sonuçları detaylı biçimde anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Dīvānu Luġāt-it-Turk, Budist Uygur Metinleri, Karşılaştırma*

ABSTRACT

Three important works has remained from Karakhanids named as *Kutadgu Bilig*, *Dīvānu Luġāt-it-Türk* ve *Atabetü'l Hakayık.* Among these three works, *Dīvānu Luġāt-it-Türk* which was worded by the aim of teaching Turkish to Araps, sticks out. This work, *Dīvānu Luġāt-it-Türk*, are important for the following reasons: It throws a light on sound and gramer features of this period, Turkish history, geography, folklore, mythology and folk literature.

In this study, I compared the great dictionary *Dīvānu Luġāt-it-Turk* which reflects the vocabulary of Turkic Dialects in XI. century, was completed by Kâşgarlı Mahmud in 1074 and the vocabulary of Buddist Uighur Textes.

By now, a lot of studies were done on *Dīvānu Luġāt-it-Turk.* The last and best study named *Compendium of The Turkic Dialects* on *Dīvān* was done by Robert Dankoff and James Kelly. This study is the translation of *Dīvān* to English. This study which was published in 1982-1985 was formed as 3 volume. The first and second volumes are the translation of *Dīvān,* the third volume is index.

In the first part of this study, *Compendium of The Turkic Dialects* is translated to Turkish Turkey. In the second part of study, *Dīvān* and Buddist Uighur Textes is compared as tableau. In addition to all these, it is written an extensive introduction. In this introduction, the results of comperation of *Dīvānu Luġāt-it-Turk* and Buddist Uighur Textes are displayed in depth.

Keywords: *Dīvānu Luġāt-it-Turk, Budist Uighur Textes, comparison*

ÖNSÖZ

Dīvānu Lüġāt-it-Türk, Kutadgu Bilig'le birlikte Karahanlı Türkçesinin (XI.-XIII. yüzyıllar) en önemli eseridir. 1074 yılında ünlü Türk dilcisi Kâşgarlı Mahmut'un tamamlamış olduğu *Dīvānu Lüġāt-it-Türk* adlı geniş hacimli sözlük Arap diliyle yazılmış olup XI. yüzyıl Türk lehçelerinin sözvarlığını geniş ölçüde içeren çok değerli bir çalışmadır. Dil tarihi bakımından *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*, kapsadığı malzeme çözümlemeleriyle, uzun incelemelere gereksinme bırakmadan, bize Türk klâsik ve edebî lehçelerinin daha XI. yüzyıldan kurulmuş olduğunu açık olarak göstermektedir.

Dīvānu Lüġāt-it-Türk günümüzde hâlâ değerini koruyan bir eser niteliğindedir. Onu bu derece önemli ve değerli kılan nitelikler Türkçe'nin XI. yüzyıldaki dil özelliklerini belirten, ses ve yapı bilgisine ışık tutan bir dilbilgisi kitabı; kişi, boy ve yer adları kaynağı; Türk tarihine, coğrafyasına, mitolojisine, folklor ve halk edebiyatına dair zengin bilgiler içeren, aynı zaman dönemin astronomi, tıp gibi bilimleri hakkında bilgi veren ansiklopedik bir sözlük özelliği taşımasından ileri gelmektedir.[1]

Günümüze kadar, *Dīvānu Lüġāt-it-Türk* ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan ilki Kilisli Rıfat tarafından üç cilt olarak yayımlanan tıpkıbasım (EP, 1917-19)'dır. Diğer bir çalışma ise Carl Brockelmann'ın sözlüğü (MTW; 1928)'dür. Bu çalışma, Brockelmann el yazmasına sahip olmadığı için tamamen EP temeline dayanılarak hazırlanmıştır.

Divanla ilgili çalışmalar, Besim Atalay'ın 3 cildi tercüme (Tercüme, 1939-41) bir cildi el yazmasının tıpkıbasımı (Tıpkıbasım, 1942) ve bir cildi ise dizin (Dizin, 1943) olarak hazırladığı yayın ile önemli bir aşama kaydetmiştir.

Dīvānu Lüġāt-it-Türk üzerine yapılan bir diğer çalışma da Mutallibov tarafından 3 cilt halinde hazırlanan Özbekçe çeviridir. Bu çalışmada da öncelikli olarak çeviri esas alınmıştır.

---

[1]. Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, *Divânü Lügati't-Türk maddesi*, Mustafa S. Kaçalin, c. IX. s. 446-449.

Prof. Dr. Robert Dankoff'un Prof. Dr. James Kelly ile birlikte hazırlayıp yayınladığı *Compendium of The Turkic Dialects* "Türk Şiveleri Lügati" adlı *Dīvān*'ın İngilizce çevirisi bu çalışmalar içinde öne çıkan çalışmadır. 1982-1985 yılları arasında 3 cilt olarak yayımlanan bu eserin bir ve ikinci ciltleri *Dīvānu Luġāt-it-Türk*'ün çevirisi, üçüncü cildi ise dizin biçiminde hazırlanmıştır.

Compendium of The Turkic Dialects "Türk Şiveleri Lügati" adlı *Dīvān*'ın İngilizce çevirisi, tezi hazırlarken esas aldığım çalışmadır. Bu tezde, *Compendium of The Turkic Dialects* "Türk Şiveleri Lügati"ni esas alarak *Dīvānu Lüġāt-it-Türk* ile Budist Uygur metinlerinin sözvarlığını karşılaştırdım. Tezde öncelikle *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'ün İngilizce çevirisi olan Robert Dankoff ile James Kelly'nin *Compendium of The Turkic Dialects* adlı eserini günümüz Türkçesine çevirdim. Daha sonra *Dīvān*'ın sözvarlığını Budist Uygur metinlerinin sözvarlığıyla karşılaştırdım. Bu karşılaştırma sonucunda elde ettiğim tablo sayesinde birçok sayısal veriye ulaştım, Divan'daki kelimelerin yüzde kaçının Budist Uygur metinlerin de bulunduğu, hangi sözcüklerin Budist Uygur metinlerinde de yer aldığı vb., birçok soruya cevap buldum.

Çalışmanın "Giriş" bölümünde, *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'ün içeriği ve bu eser üzerinde yapılan çalışmalar ve karşılaştırma sırasında göze çarpan ilginç noktalar üzerinde durmaya çalıştım.

Son olarak çalışmam sırasında benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Zühal Ölmez ve Prof. Dr. Mehmet Ölmez'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ersin TERES

KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
AY	: Ceval Kaya, *Uygurca Altun Yaruk: Giriş, Metin ve Dizin*, Ankara, 1994.
bkz.	: Bakınız.
Brockelmann	: bak. GAL, MTV, Volkspoesie.
CTD	: Robert Dankoff – Kelly, James: *Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Lüġāt-it-Türk*), 3 cilt.
d.	: Doğumu.
Dilçin	: Dehri Dilçin, *Arap alfabesine göre Dīvānü Lūgat'it türk Dizini* (Ankara, 1957).
Dīvān	: *Dīvānü Lügāt'it Türk.*
Dizin	: B. Atalay, *Dīvānü Lügat-it Türk Dizini* (Ankara, 1943).
DLT	: *Dīvānü Lügāt'it Türk.*
Doerfer	: bkz. TMEN.
Dozy	: R. Dozy, *Supplément aux Dictionnaires Arabes*, 2 cilt. (Leyden, 1881).
DTS	: v. M. Nadelaev, et al., *Drevnet'urkskij Slovar'* (Leningrad, 1969).
ED	: G. Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (Oxford, 1972).
EI^2	: *Encyclopedia of Islam*: New Edition.
EP	: K. Rifat, ed., Maḥmūd el-Kāşġarī, *Kitāb Diwan Luyāt at-Turk*, 3 cilt. (İstanbul, 1333–35 mali/ 1917–19): [Editio Princeps].
EY	: El yazması
Fars.	: Farsça
GAL	: C. Brockelmann, *Geschischte der Arabischen Literatur*, I, II (second ed., Leiden, 1943-49); S I, II.
harf.	: Harfiyen
Hüen.	: A. von Gabain, 1. *Die Uigurische Übersetzung der Biographie Hüen-tsangs*, SPAW, 1935; 2) *Briefe der Uigurischen Hüen-tsangs Biographie*, SPAW, 1938.
Idrāk	: A. Caferoğlu, ed., *Abu Hayân, Kitâb al İdrâk li-lisân al Atrak* (İstanbul, 1931).

Karatay : F. E. Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Katoloğu*, Cilt. III, İstanbul, 1966.

Krş. : Karşılaştırın.

Kelly I, II, III : J. Kelly, *Remarks on Kāşġarī's Phonology*, pt. I in Ural-Altaische Jahrbücher 44 (1972); pt. II in *UAJ* 45 (1973); pt. III in *UAJ* 48 (1976).

Lane : E. W. Lane, *An Arabic-English Lexicon*..., 8 cilt. (London, 1863–93).

Lisān : Ibn Manẓūr, *Lisān al-'Arab*.

Menges, Glossar : K.H. Menges, *Glossar zu den volkkundlichen Texten aus Ost-Türkistan II* (Akademie der Wissenschaften und der Literatur: Abh. D. Geistes–und Sozialwiss Kl., 1954, no. 14).

MS. : Divan'ın Elyazması: Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emiri, Arabî, no.4189. [tıpkıbasımla birlikte yayınlandı; krş. Tıpkıbasım].

MTW : C. Brockelmann, *Mitteltürkischer Wortschatz nach Maḥmūd el-Kāşġarīs Dīvān Luγat' at-Türk* (Budepest-Leipzig, 1928)

Muḥīṭ : Buṭrus al Bustānī, *Muḥīṭ al-Muḥīṭ*, 2 cilt. (Beirut, 1987–70).

Mutallibov: : S. Mutallibov, *Turkij sozlar devoni*, 3 cilt. (Tashkent, 1960–63).

QB : R.R. Arat, ed., *Kutadgu Bilig I*: Metin (İstanbul, 1947).

Ör. : Örneğin

Rach I, II : G. R. Rachmati, *Zur Heilkunde der Uiguren*, SPAW, I 1930, II, 1932.

Rifat : bak. EP

Schinkewitsch I, II : J. Schinkewitsch, "Rabγūzīs Syntax," pt. I in *Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen*... WS 29 (1926); PT. II in MSOS/WS 30 (1927).

Steingass : F.J.Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (London, 1892).

Suv. : Suvarṇaprabhāsa (Das Goldglanz-Sūtra). Aus dem Uigurischen ins Deutsche übersetzt von Dr. W. Radloff. Nach dem Tode des Übersetzers mit Einleitung von S. Malov herausgegeben.

Taymas I, II, III : A. Taymas, "Divanü Lügati't türk Tercümesi," pt. I in *Türkiyat Mecmuası* 7-8 (1940–42); pt. II in *TM* 11 (1954).

Tercüme I, II, III : B. Atalay, ed., *Dīvānü Lüġati't türk Tercümesi*, 3 cilt. (Ankara, 1939–41).

Tıpkıbasım : B. Atalay, ed., *Dīvānü Lüġati't türk Tıpkıbasımı* (Ankara, 1941).

Tk. : Türkmence.

TMEN : B. Doerfer, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, 4 cilt (Wiesbaden, 1963–75).

TT I: : W. Bang, und A. von Gabain. *Türkische Turfan-Textes. I. Bruchstücke eines Wahrsagebuches*. SPAW, 1929.

TT IV : W. Bang, und A. von Gabain. *Türkische Turfan-Textes. IV. Eines neues uigurisches Sündenbekenntnis*, SPAW, 1930.

TT V : W. Bang, und A. von Gabain. *Turkische Turfan-Textes. V. Aus Buddhistischen Schriften*, SPAW, 1931.

TT VI : W. Bang mit A. von Gabain und G. R. Rachmati. *Turkische Turfan-Textes. VI Das buddhistische Sutra Säkiz Yükmäk*. SPAW, 1934.

TT VIII : A. von Gabain. *Turkische Turfan-Textes. VIII. Texte in Brāhmīschrift*. ADAW, 1952.

TT X : A. von Gabain. *Turkische Turfan-Textes. X. Das Avadāna des Dämons Āṭavaka. Bearbeitet von Tedausz Kowalski*. ADAW, 1958.

Uig I : F. W. K. Müler, *Uigurica*. I. 1. *Die Anbetung der Magier, ein christliches Bruchstück*. 2. *Die Reste des Buddhistischen „Goldglanz-Sūtra"* APAW, 1908, Abh. II.

Uig II : F. W. K. Müler. *Uigurica. II*. APAW, 1910, Abh. III.

Uig III : F. W. K. Müler. *Uigurica. III. Uigurische Avadāna-Bruckstücke* (I-VIII). APAW, 1922.

Uig IV : F. W. K. Müler. *Uigurica. IV. Herausgegeben von A. von Gabain.* SPAW, 1931, XXIV.

Volkspoesie I, II : C. Brockelmann, "Altturkestanische Volkspoesie," pt. I in *Asia Major*, Probeband (Hirth Anniversary Volume, 1923); pt. II in *Asia Major* I (1974).

vs. : Vesaire.

WB I, II, III, IV : W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, 4 cilt (St. Petersburg, 1893–1911).

Wright I, II : W. Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, 2 cilt. (Cambridge, 1859-62).

GİRİŞ

DĪVĀNU LÜĠĀT-İT-TÜRK'ÜN YAZARI: KÂŞGARLI MAHMUT

Hayatı:

Karahanlı Türkçesinin en önemli üç eserinden biri olan *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'ün yazarı Kâşgarlı Mahmut, adı Arapça biçimiyle Maḥmūd İbn Al-Ḥusayn İbn Muḥammed'dir, hakkındaki bilgimiz eserinde kendisi hakkında verdiği bilginin dışına çıkmamaktadır.

Kâşgarlı Mahmut eserinin bir yerinde adı al-Husain b. Muhammed olan babasının Isık Göl'ün doğu kıyısında bulunan Barsgan şehrinden[1] (bugünkü Kırgızistan topraklarında) olduğunu söyler. Babası Barsgan'dan Kâşgar'a göç etmiştir. Kâşgarlı Mahmut babasının yaşamış olduğu şehri, Barsgan'ı anlatırken "Bu şehir, Barsgan, Mahmut'un babasının şehridir." şeklinde bir ifade kullanarak babasının Barsgan'lı olduğunu, kendisinin ise Kâşgar'da doğup büyüdüğünü açıkça göstermektedir.[2]

Kaynaklardan ve *Dīvān*'dan Kâşgarlı Mahmut'un doğum ve ölüm tarihlerini tam olarak çıkartmak mümkün değildir, yalnız eserini 10 Şubat 1074'te bitirdiğini ve bu sırada yaşının epey ilerlemiş olduğunu düşünürsek onun XI. yüzyılın sonuna doğru ölmüş olabileceğini çıkartabiliriz.

Kâşgarlı Mahmut'un soyu hakkında da tam ve kesin bir bilgi bulmak mümkün değildir. Bu konu hakkındaki bilgilerimiz de *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'ten çıkarttığımız bilgilerle sınırlı kalmaktadır. Kâşgarlı Mahmut eserinde kendisinin Karahanlı devleti içerisinde yüksek aristokrasiye mensup bir aileden geldiğini belirtmektedir. Yine Kâşgarlı eserinin başlarında soy bakımından Türklerin en ileri gelenlerinden olduğunu da ifade etmektedir.[3] Karahanlı sarayına ve saraya mensup önemli kimselere ait bilgiler aktarması, Karahanlı devletinin devlet örgütünün ve saray âdetlerinin üzerine bilgiler vermesi, devletin askerî teşkilatını iyi bilmesi buna delil teşkil edebilir.[4]

---

[1] Bkz. A. N. Benştam, *Arheologiçeskiy oçerk severnoy Kirgizii*. Frunze, 1941, 80-82.

[2] Mahmut Kâşgarî, *Dīvānü Lüġāt-it-Türk*, çev. Besim Atalay. Ankara, c. I, s. 392; c. II. s. 49; c. III. s. 222.

[3] Robert Dankoff – Kelly James: *Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvanu Luyāt-it-Türk*), c. I, s. 4-5.

[4] M. Şakir Ülkütaşır, *Büyük Türk Dilcisi: Kâşgarlı Mahmut*, TDK Yayınları, Ankara 1972, s. 18.

Kâşgarlı Mahmut, yaşının epey ilermiş olduğunu düşündüğümüz bir dönemde Bağdat'a gitmiş ve orada tamamladığı eserini Bağdat'taki Abbasi sarayında halife el-Muqtadī'ye sunmuştur.

Kâşgarlı Mahmut Bağdat'a gelmeden önce kendisinin de eserinde belirttiği gibi "Türk dil ve şiirlerini öğrenmek amacıyla" "Türk şehir ve bozkırları boyunca" Türkler arasında dolaşmıştır. Bağdat'a gelip eserini halifeye sunduktan sonra Türk ve Müslüman bir bilgin olarak Arapları eğitmeye çalışmıştır. 11. yüzyılının ikinci yarısında Türklerin, İslâm toplumunda egemen grup olmaya başlamaları da onun bu tutumunda etkili olmuştur. Kāşγarī'nin dediği gibi; "Tanrı, Gelecek Güneşinin Türklerin burcunda yükselmesini" sağlamıştır. O, *Dīvān*'ı halife el-Muqtadī'ye adamasından sonra, Bağdat'taki Abbasi sarayında Selçuk üstünlüğünü ve geleneklerini anlatmaya çalışmıştır.[5]

Kişiliği

Kâşgarlı Mahmut'un kişiliği için de şunları söyleyebiliriz: Kâşgarlı eserini yazmadan önce ülkesinde iyi bir medrese eğitimi görmüş, çağının İslâmî bilimleri üzerine derin bir bilgi kazanmıştır. Bağdat'a gitmeden önce dönemin bilim merkezlerinde, Buhara, Semerkand gibi ilim ve kültür merkezlerinde bulunmuş, buralardaki bilim hareketlerinden faydalanmıştır.[6]

Kâşgarlı Mahmut Arapça'yı, Farsça'yı ve Türkçe'nin birçok lehçesini biliyor ve konuşabiliyordu. O, Arapça'nın bütün ayrıntılarını öğrenmiş ve bunu eserinde uygulamıştır. Dilbilgisinin yanı sıra Kâşgarlı, oldukça geniş ansiklopedik bir bilgi hazinesine de sahipti. Türklerin ve komşu devletlerin tarihine, coğrafyasına, folkloruna ait pek çok bilgiyi onun eserinde bulmak mümkündür.[7] Kâşgarlı Mahmut hakkında bütün bu bilinenler, Prof. Dr. Samoyloviç'in "Kâşgarlı Mahmut XI. yüzyılın Radloff'udur" sözünü doğrular niteliktedir.

Eserleri:

Türk dilbiliminin kurucuları arasında sayılan Kâşgarlı Mahmut'un elimizde bulunan *Dīvānu Luġāt-it-Turk* adlı eserinin yanı sıra *Kitabu Cevāhiri'n-Nahv fi-Lûgat-Türk* adlı bir de dilbilgisi kitabı bulunmaktadır, fakat bu eser henüz bulunamamıştır. Bu eserin varlığını da yine *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'ten öğrenmekteyiz.

---

[5] . Robert Dankoff – James Kelly, *Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγāt-it-Turk*), c. I, s. 4-5.

[6] . M. Şakir Ülkütaşır, *Büyük Türk Dilcisi: Kâşgarlı Mahmut*, TDK Yayınları, Ankara 1972.

[7] . M. Şakir Ülkütaşır, *Büyük Türk Dilcisi: Kâşgarlı Mahmut*, TDK Yayınları, Ankara 1972.

DĪVĀNU LÜĠĀT-İT-TÜRK'ÜN DEĞERİ NEREDEN GELİYOR?

Dīvānu Lüġāt-it-Türk, tarihten coğrafyaya, mitolojiden, halk edebiyatına, folklordan milli kültüre, gelenek ve göreneklerden, askerî terimlere, tıptan devlet yapılanmasına, tedavi metotlarına kadar pek çok alanda XI. yüzyıl Türk toplumuna ait bilgiler veren ansiklopedik bir sözlük niteliğindedir.

Aslında bu değerli eser sadece bir sözlük niteliğinde de değildir, XI. yüzyıl Türk dilinin dilbilgisi kurallarını da içermektedir. Kâşgarlı Mahmut eserde ele aldığı malzemelerin çözümlemeleriyle bize Türk lehçelerinin daha XI. yüzyılda şekillenmiş olduğunu açıkça göstermektedir. *Dīvānu Lüġāt-it-Türk* bize XI. yüzyıl Türk şivelerinin karşılaştırmalı olarak çalışılabilmesi olanağını sağlamaktadır.

Dīvānu Lüġāt-it-Türk ihtiva ettiği dil malzemesinin yanında yukarıda da belirttiğimiz gibi geniş bir kültür ve edebiyat bilgisini de içermektedir. Eser içerisinde bulunan ve Kâşgarlı'nın uzun uğraşlarla Türk boyları arasında dolaşarak topladığı atasözleri, mersiye, destan, hikmet, vecize gibi edebiyat ürünleri dönemin edebiyatına, özellikle de halk edebiyatına ışık tutmaktadır. Yine gelenek ve göreneklerden bahsedilmesi XI. yüzyıl Türk kültürünü anlama açısından oldukça önemlidir:

QULA'N TUKA'L QUMT̃Y	**qulān tükāl qomitti**
'AR·QA'R SUQAQ YUMIU̲TY	**arqār suqaq yomitti**
YAYL'Γ TAB' 'AMITI̲Y	**yaylāγ tapa ämitti**
TZKQ [dikkat] TRUB SAKRIŠUVR	**tizgin turup sekrišūr**

Baharı anlatarak diyor ki: "(Bahar) yaban eşeğini, dağ keçisini, erkek ve dişi dağ keçisini coşturarak bir araya getirdi; bunlar yaylaya doğru ilerlediler (*mālat*); sıra sıra olup (sevinçten) hopladılar."

Atasözü: TULUIM 'ANUTSA' QULUIN BULVR TULUM 'UNUTSA' BULUN BULVR **tulum anutsa qulun bulūr; tulum anutsa bulun bolūr** "(Düşmanı için) silah hazırlayan tay da bulur; silahı unutan tutsak olur." [Bu söz] hazırlık yapmanın önemini vurgulamak için söylenmiştir.

Dīvānu Lüġāt-it-Türk'ün içeriğinde yer alan önemli bilgilerden biri de coğrafi adlara yer verilmesidir. Kâşgarlı eserinde verdiği yer adları ve haritayla dönemin coğrafyasını da gözümüzün önüne sermektedir.

> TARIM **tarim** Uygur sınırında Kuça yakınlarında bir yer adı (*mawḍi'*). O: 'S·MY TARIM **üsmi tarim** diye çağrılır ve onun döküldüğü bir nehir (*wādī*) vardır.

Dīvān bütün bunların yanı sıra o, Karahanlı devletinin askerî yapılanması ve askerî terimler hakkında da pek çok bilgi verir.

> TUVY· **tōy** "Askeri karargâh (*mu'askar*)." Buradan gelerek :: XA'N· TUVY· **xān tōy** "Hakanın karargahı." denir. Oğuzlar bu sözcüğü bilmezler.

Dīvān'dan öğrenebileceğimiz bir diğer konu da tıp ve tedavi yöntemleridir. XI. yüzyılda Türk halklarının tıp bilgilerine dair önemli bilgiler verir Kâşgarlı'nın *Divanu Lüġāt-it-Türk*'ü.

> 'AWIL·QUV **awilqu** "Bir tür çınar ağacı (*šajar al-qarm*)." Kırmızı meyveleri vardır." Meyvesinin suyu Turmāç'a katılır. Göz ağrısına ilaç olarak kullanılır ve elbise boyası yapılır.

Bütün bunlar XI. yüzyıl Türk toplumuna ait bilgiler veren ansiklopedik bir sözlük niteliğinde olan *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'ü değerli kılan, onun değerini arttıran niteliklerden sadece birkaçıdır. Yazıldığı dönemden günümüze kadar üzerinde birçok araştırmanın yapılması da onun ne kadar değerli bir eser olduğunu zaten kanıtlamaktadır.

DĪVĀNU LÜĠĀT-İT-TÜRK HAKKINDA

a) Eserin Yazma Nüshası

J. Kelly-Robert Dankoff'un verdiği bilgiye göre, *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'ün İstanbul'da Millet Genel Kütüphanesinde (Ali Emirî, Arabî, nu. 4189) korunan el yazması tektir. Yirminci yüzyıla ait eski moda siyah bir deriyle ciltlenmiştir. Kalın parlak-saydam kâğıdı orijinal büyüklüktedir ve bez renktedir. Nemlenen ve oksitlenen kısımları açık kahverengi bir görünüm almıştır. Kesik yaprakları şerit ile tamir edilmiş ve dış kenarları cilde uygun olarak kaplanmıştır. Her yaprağın ortalama büyüklüğü 239x165 mm'dir. Her sayfadaki yazının ortalama büyüklüğü ise 175x115 mm'dir. Her sayfada 17 satır bulunmaktadır.[8] Yazma büyük bir cilt halinde olup 319 yaprak, yani 638 sayfadır. Elimizdeki yazma 664/1266 tarihli el yazmasından kopya edilmiştir.

---

[8] . Robert Dankoff – James Kelly, *Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luyāt-it-Turk*), c. I, s. 1.

b) *Dîvân*'ın Yazılış Tarihi ve Yeri

Dîvânu Lügât-it-Türk'ün kolafon bölümündeki kayda göre, Kâşgarlı Mahmut eserin yazılış tarihi hakkında şöyle demektedir:

"Kitabın yazımı '64 yılında [yani. 664 Çarşamba 25 Ocak 1072] Jumādī-l-ūlā'nın ilk günü başladı ve düzeltildikten ve de 4 kez redakte edildikten sonra 466 yılında Jumādī-l-āxir'in 10. günü [10 Şubat 1074] Pazartesi'de tamamlandı. Güç ve büyüklük ancak Tanrı'dadır. O bize yeter ve o ne güzel vekildir."

Dîvânu Lügât-it-Türk'ün yazılış tarihi ile ilgili bazı tartışmalar vardır. Kâşyarî, Divan'da 4 yerde tarihlerden bahseder. Bu kayıtlar karışık olduğundan *Dîvân*'ın yazılış tarihiyle ilgili bazı araştırmaların yapılması gerekmiştir. Zeki Velidi Togan, *Dîvân*'ın yazılış tarihiyle ilgili yazmış olduğu bir makalede bu karışıklığı düzeltmeye çalışmıştır.[9] O, *Dîvânu Lügât-it-Türk*'ün yazılış tarihi olarak Hicrî 470 (Miladi 1077) tarihini tespit etmiştir. Zeki Velidi Togan'dan sonra Kilisli Rıfat Bilge de *Dîvânu Lügât-it-Türk*'ün yazılış tarihi ile ilgili bir makale yayınlamıştır. Kilisli Rıfat *Dîvân*'ın sonunda bulunan kaydı dikkate alarak kitabın 464'de yazılmaya başladığını ve 466'da tamamlandığını kabul etmektedir.

Eserin yazılmaya başlandığı tarihi olarak 1072 (Hicri 464), bitiriliş tarihi olarak da 1074 (Hicri 466) bilim çevresinde daha fazla kabul görmektedir.

Dîvân'ın nerede yazıldığına gelince bu konuda da belirsizlik söz konusudur. Ancak eserin Bağdat'ta halifeye takdim edildiği düşünülürse son düzenlemelerinin büyük bir ihtimalle Bağdat'ta yapıldığı ve eserin son şeklinin Bağdat'ta verildiği sonucuna varabiliriz. Kaşgârlı Mahmut eserini yazmak için Türk illerini karış karış gezmiş, oldukça ayrıntılı bilgiler toplamış ve bunları eserinde yazmıştır. Eserin Bağdat'ta tamamlandığı görüşünü destekleyen etkenlerden biri de, Kâşgarlı'nın zamanın bilim merkezlerinden olan Bağdat'taki kütüphanelerden yararlanmış olması ihtimalidir. Kâşgarlı'nın *Dîvân*'ından önce de Türk ülkelerini, Türkleri anlatan Arapça eserler yazılmıştır. Muhtemelen Kâşgarlı, Bağdat'ta bütün bu eserleri gördükten sonra eserini tasarlayıp son şeklini vermiştir.

---

[9] Ahmet Zeki Velidi Togan, "*Dîvânu Lügât-it-Türk'ün Telif Senesi Hakkında*", Atsız Mecmua, sayı 16.

c) *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'ün İstinsah Tarihi ve Müstensihi

Dīvānu Lüġāt-it-Türk'ün bugün İstanbul'da Millet Genel Kütüphanesinde (Ali Emiri, Arabî, nu. 4189) korunan el yazması İran'ın Sâve kasabası halkından olup daha sonra Şam'a yerleşmiş olan Muḥammad ibn abī Bakr ibn abī l-Fatḥ tarafından 1 Ağustos 1266 (27 Şevval 664) tarihinde istinsah edilmiştir.[10] Muḥammad ibn abī Bakr ibn abī l-Fatḥ'ın belirttiğine göre bu nüsha Kâşgarlı'nın kendi el yazmasından çoğaltılmıştır. Bu kişi istinsah ettiği nüshanın sonuna şu ifadeleri eklemiştir:

"Sâveli, sonra da Şamlı, Muḥammad ibn abī Bakr ibn abī l-Fatḥ (Tanrı onu bağışlasın) bu kitabı asıl nüshasından kopya ettiği gün 664 senesi şevvalinin 27. pazar günü idi."[11]

d) *Dīvān*'ın Bulunup Basılması

Robert Dankoff *Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Lüġāt-it-Türk*) adlı çalışmasında *Dīvān*'ın 1917-1919 yılları arasındaki basımına kadar şu kronolojiyi verir:

1. Kāşγarī kitabını 25 Ocak 1072, Çarşamba günü yazmaya başladı ve son düzeltisini 9 Ocak 1077'de Pazartesi günü tamamladı. Bu kitabı bitirip Bağdat'ta halife al-Muqtadī'ye ithaf etti.

2. 1258'den sonra Kāşγarī'nin el yazması Abbasi halifeleriyle birlikte Memlük diyarına geçti.

3. Aslen Saveli, sonrada Şam'a yerleşmiş Muḥammad ibn abī Bakr ibn abī l-Fatḥ adlı bir kişi 1 Ağustos 1266 Pazar günü eseri asıl el yazmasından istinsah etmiştir.

4. Bu noktada el yazması kaybolur.

5. Kitap 1422'de Kâhire'de olmalıdır.

6.1517'de Osmanlıların Memlük devletine son vermesinden sonra, kitap İstanbul'a getirildi.

7. 1650 yılı civarında, ünlü Osmanlı yazarı Kâtip Çelebi *Dīvān*'ın bir kopyasını görmüş ve bunu kendi kaynakçasında (Kaşf az-Zunūn) belirtmiştir.

8. 20. yüzyılın başında, kitap Kâtip Çelebi'nin akrabalarından bir kadına verilmiş, 1917'den önce bu kadın kitabı İstanbul'da bir kitapçıya satmak için vermiştir. Kitap, iyi bir

---

[10] . Robert Dankoff – James Kelly, *Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγāt-it-Turk*), c. I, s. 10.

[11] . Mahmut Kâşgarî, *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*, çev. Besim Atalay. Ankara, 1939-41, c. III, s. 451.

kitap koleksiyoncusu olduğu bilinen Ali Emirî tarafından satın alınmıştır. Günümüzde İstanbul'un Fatih semtindeki Millet Genel Kütüphanesinin bir bölümü olan Ali Emirî Kütüphanesinde bulunmaktadır.[12]

Ali Emirî'nin de isteği ve teşvikiyle Kilisli Rifat (Bilge) kitabın basılması görevini üstlenmiş, kitabın düzeltilerini yapmış ve yayına hazır hale getirmiştir. Kitap 1917-1919 yılları arasında üç cilt halinde basılmıştır.

Kilisli Rıfat Bilge *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'ün nasıl bulunup basıldığını *Yeni Sabah* gazetesinde yayınladığı anılarında uzun uzadıyla anlatmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için M. Şakir Ülkütaşır'ın *Büyük Türk Dilcisi: Kâşgarlı Mahmut* adlı eserine başvurulabilir.[13]

e) *Dīvān*'ın Yapısı

Kāşγarī eserinde ilk olarak al-Halīl ibn Aḥmad'in sistemini uygulamayı düşündüğünü, fakat kullanışsız olduğundan bundan vazgeçtiğini ifade eder. Daha sonra eserine temel olarak Abū İbrāhīm Isḥāq ibn İbrāhīm al Fārābī (d. 350/961)'nin *Ṣiḥāḥ* adını verdiği, uyak düzenine bağlı olarak hazırlanan geniş kullanımlı Arapça sözlüğün sistemini almıştır.[14]

Kâşgarlı, al Fārābī'nin eserini esas alarak Türkçe sözcükleri Arapça vezinlere, başka bir deyişle Arapça sözcüklerin ses yapılarına uygun olarak tasnif etmiş ve sözlüğünü buna göre 8 bölüme ayırmıştır. Bu 8 bölüm sözlükte şu sıra ile yer alır.

1- Hemze kitabı,
2- Salim kitabı,
3- Muzaaf kitabı,
4- Misal kitabı,
5- Üçlüler kitabı,
6- Dörtlüler kitabı,
7- Gunne kitabı,
8- İki harekesiz harfin birleşmesi kitabı.

Her bölüm ad ve eylem olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Adlar, eylemlerden önce yazılmıştır. Eserde doğal olarak, Arap dilinin gramer terimleri kullanılmıştır. Son olarak, her bölüm içinde, sözcükler, kalıplara ayrılmıştır.

---

[12]. Robert Dankoff – James Kelly, *Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγāt-it-Turk*), c. I, s. 23.
[13]. M. Şakir Ülkütaşır, *Büyük Türk Dilcisi: Kâşgarlı Mahmut*, TDK Yayınları, Ankara 1972, s. 56-82.
[14]. Dankoff, Robert – Kelly, James, *Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Luγāt-it-Turk*), c. I, s. 31-40.

DĪVĀNU LÜĠĀT-İT-TÜRK'ÜN ÇEVİRİLERİ VE ESER ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Dīvānu Lüġāt-it-Türk üzerine yapılan ilk çalışma üç cilt olarak Kilisli Rıfat tarafından yayımlanan *Dīvānu Lüġāt-it-Türk* çevirisidir. Beş defterden ibaret olan bu çeviri eksik bir çeviridir. Bugün Türk Dil Kurumunda saklanmaktadır.

Dīvān üzerine yapılan bir diğer çalışma da Carl Brokelmann'ın 1928'de *Mitteltürkischer* Wortschatz adıyla hazırladığı dizindir. Bu dizin, tamamen matbu nüshaya dayanır. Çünkü, Brockelmann'ın elinde el yazması bulunmamaktaydı. Bu nedenle, Brokelmann'ın hazırladığı sözlükte, çeşitli baskı hataları, yanlış göndermeler görmek mümkündür.

Dīvān'la ilgili çalışmalar, Besim Atalay'ın 3 cildi tercüme (Tercüme, 1939-41) bir cildi el yazmasının tıpkıbasımı (Tıpkıbasım, 1942) ve bir cilt indeks (Dizin, 1943) olarak hazırladığı yayın ile önemli bir aşama kaydetmiştir. Atalay'ın baskısı metoda uygun ve tamdır. 1957'de Dehri Dilçin tarafından Atalay'ın çalışmasına ek olarak Arap harflerine göre hazırlanmış bir dizin yayımlanmıştır.

Türkiye dışında yapılan ilk tercüme olan Muttalibov'un 1960-1963 yılları arasında Taşkent'te yayımlanan *Turkiy Sözler Devani* adlı üç ciltlik Özbekçe tercümesi tamamen Besim Atalay yayınına dayanmaktadır.

1972 yılında Türk Dil Kurumu tarafından, Atalay'ın dizini *Dīvānu Lüġāt- it-Turk Dizin*'i adı altında yayımlanmıştır. Ancak bu yayımda örnek cümleler, ayrıntılar ve eklere göre ayrım yer almamıştır.

Sir Gerard Clauson'un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish* (Oxford 1972) adlı eseri Besim Atalay'ın çalışmasından sonra atılmış en önemli adımdır. Clauson, *Dīvān*'dan yaptığı alıntıları tıpkıbasıma göre zikretmektedir. Ayrıca, çalışmasında *Dīvān*'dan alıntıladığı sözcüklerin madde başı olarak *Dīvān*'da geçtiği yerleri de verir. Clauson sözlüğünde Brockelmann'ın dizini ile Besim Atalay'ın tercümesinde ve *Drevnetyurskiy Slovar*'da bulunan sayısız yanlışı düzeltir.

Dīvān'ın 1981'de Ürümçi'de Şincan Halk Neşriyatı tarafından *Türk Tilläri Divani* adıyla Yeni Uygurca çevirisi yapılmıştır.

COMPENDIUM OF THE TURKIC DIALECTS (TÜRK ŞİVELERİNİN LÛGATI) HAKKINDA

Dīvān üzerine yapılan en son ve bütünlüklü çalışma Robert Dankoff'un James Kelly ile birlikte hazırlayıp yayınladığı *Compendium of The Turkic Dialects* (CTD) adlı İngilizce *Dīvān* çevirisidir. 1982-1985 yılları arasında 3 cilt olarak yayımlanan CTD'nin birinci ve ikinci cildi çeviri, üçüncü cildi ise dizindir, çeviri yapılırken eserin yazma nüshasına sadık kalınmıştır.

Çalışma çok titiz şekilde hazırlanmıştır. *Dīvān*'ın çevirisi dışında eser eleştirel malzemeyi de içerir. Eleştirel malzemeler çevirideki dipnotlarda verilmiştir. *Dīvān*'a yapılan tüm göndermeler el yazmasının sayfa numaralarına göredir. Türk dillerine ait malzemenin hepsi İngilizce metin içerisinde, hem harf çevrimi (büyük harfli) hem de yazıçevrimi (koyu yazıyla) biçiminde verilmiştir. Türk dillerine ait temel sözcüklerin açıklanmasında Arapça anahtar sözcüklerden yararlanılmıştır. Çalışma, yoğun metin çalışmaları ve tümevarım metoduyla ortaya çıkarılmıştır.

CTD'de uygun malzemeye ya da özel sözcüklere okuyucuyu yönlendirmek için ayrıntılı birçok dizin hazırlanmıştır. Bu dizinler şunları içerir: Temel sözcükler (*Dīvān*'da izlenen sisteme göre görülen, karşılaşılan eylem ve ad kökleri); şive bilgisinin varlığını gösteren dizin ("D" ile gösterilir); dilbilgisi malzemesini gösteren dizin ("V") ve atasözleri dizini ("P"); hem kişi hem de yer adlarının varlığını gösteren dizin ("N").

Çalışmada Türk dillerine ait malzeme önce harf çevirisiyle (büyük harfle), sonra yazı çevrimiyle (koyu yazı) verilmiştir. Harf çevirisi, Arapça ifadelerin Latin karakterlerle birebir çevirisine dayanır. Yazıçevirim Kāşγarī'nin tanımladığı dilin ses sistemini gösterir. Ünlü "uzunluğu" el yazmasındakini yansıtacak biçimde yazıçevirimiyle gösterilir.

Arapça tanım cümlesini gösteren *yuqālu* terimi için üst üste iki nokta (::), şiirleri gösteren *qāla* terimi için ise "manzume" sözcüğü kullanılmıştır.

İngilizce çeviri baştanbaşa Türk dillerinin değil, Arapça metnin çevirisidir. Kāşγarī'nin Türk dillerinden çevirdiği yerler, çeviride ünlem işaretiyle gösterilmiştir. Ünlem işaretleri içinde yer alan, yazarın eklediği yorumlar, doğrudan Türk dillerinden çeviri değildir. Bunlar parantez içine alınmıştır. Kāşγarī'nin çevirisinin yetersiz ya da kısa olduğu yerlerde, Dankoff'un kendi açıklamaları köşeli parantezle verilmiştir.

Dīvān'ın diğer bölümlerine yapılan metin içi göndermeler köşeli ayraç içinde verilmiştir. Dipnot numaraları el yazmasının her sayfası için yeniden başlar. Dipnotlar tek tük açıklama notlarıyla birlikte Arapça metin için eleştirel malzemeyi içerir. Kur'an'dan yapılan tercümeler A. J. Arberry'nin tercümeleridir, *The Koran İnterpreted* (New York. 1955).

Üçüncü cilt olan dizinde ise kelime kök ve gövdeleri dizini, konu dizini, lehçelerdeki ses ve şekil değişikliklerini gösteren lehçeler dizini, manzum parçalar dizini, v.b. gibi dizinler yer almaktadır. Bunlar içinde bizi ilgilendiren sözcük kök ve gövdeleri dizinidir. Burada kök ve gövdeler türevleri ile birlikte alfabetik olarak sıralanmıştır.

DĪVĀNU LÜĠĀT-İT-TÜRK VE BUDİST UYGUR METİNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASINDAN ORTAYA ÇIKAN SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRMELER

Çalışmamın asıl amacı önsözde de belirttiğim üzere *Dīvānu Lüġāt-it-Türk* ile ondan önce ya da sonra yazılmış bütün Budist Uygur metinlerini sözvarlığı bakımından karşılaştırmaktır. Bu amaçla öncelikle Robert Dankoff'un James Kelly ile birlikte hazırlayıp yayınladığı *Compendium of The Turkic Dialects* adlı İngilizce *Dīvān* çevirisini günümüz Türkçesine çevirdim. Daha sonra bu çeviriyi temel alarak *Dīvān*'ın sözvarlığını tek tek bütün Budist Uygur metinleriyle karşılaştırdım. Bu karşılaştırmada esas olarak Sovyet Bilimler Akademisi Dilbilimi Enstitüsü'nce yayımlanan *Drevnetyurskiy Slovar* (Leningrad 1969) adlı çalışmadan yararlandım. Bu eser, *Dīvān*'daki hemen hemen bütün sözvarlığını içerir.

Yaptığım karşılaştırma sonucunda hazırladığım tabloda *Dīvān*'da ve Budist Uygur metinlerinde imlâ ve anlam açısından tam olarak ortak 827 sözcük belirledim.

Yaptığım karşılaştırmada sözcüklerin *Dīvān*'da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olan sözcüklerin 346 kadarının eylem olduğu ortaya çıktı. Ortak eylemler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.*

***DĪVĀNU LÜĠĀT-İT-TÜRK*'TEKİ BİÇİMLER**	**BUDİST UYGUR METİNLERİ'NDEKİ BİÇİMLER**
uç- (Uçmak)	UÇ- (AY 599/18)
är- (Olmak)	ER- I (Uig I 7_{12})
ür- (Üflemek)	ÜR- II (Krş. Rach II 2_{17})
ür- (Ulumak)	ÜR- I (AY 166/1)

* Tablodaki sözcükler *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'e göre sıralanmıştır.

ūr- (Koymak)	UR- 2 (Krş. Rach I_{100}, Uig I 7_5)
üz- (Kesmek)	ÜZ- 1 (Uig III 41_7)
us- (Suyu olmamak)	US- II (Krş. Rach II 1_6)
ön- (Gitmek)	ÖN- 3 (Suv 16_{14})
at- (Atmak)	AT- (Uig II 87_{49})
ut- (Yenmek)	UT- I (Uig I 22_7)
öt- (Boşalmak)	ÖT- 2 (Krş. Rach I 1_{90})
ēt- (Düzetmek)	ET- I (TT VI_{36}, Uig I 29_6)
āz- (Yolu şaşırmak)	AZ- I (TT I_{33})
ōz- (Önde koşmak)	OZ- I (Suv 631_1)
āş- (Aşmak)	AŞ- (TT I_{47})
āγ- (Tırmanmak)	AΓ- I 1 (AY 419/5)
ōg- (Gurur duymak)	ÖG- (Uig I 27_{12}, TT X_{146}, Uig III 46_{13}, Suv 346_7)
ay- (Söylemek, konuşmak)	AJ- (AY 510/3, 85/17)
ōy- (Kesmek)	OJ- I (Krş. Rach I_{147})
öçür- (Söndürmek)	ÖÇÜR- 1 (Suv 141_9)
öçür- (Yatıştırmak)	ÖÇÜR- 2 (Suv 96_{22})
içür- (İçirmek)	İÇÜR- (Krş. Rach I_{62})
ägir- (Kuşatmak)	EGIR- I (TT I_{38})
oqiş- (Çağırmak)	OQIŞ- I (Hüen$_{193}$)
uliş- (Uluşmak)	ULIŞ- (Suv 625_3)
aşuq- (Özlemek)	AŞUQ- (Suv 614_{13})
aγuq- (Zehirlenmek)	AΓUQ- (Suv 593_{17})
açil- (Açılmak)	AÇIL- (TT I_{144}, Krş. Rach II 1_{90}, Uig II 56_3)
ürül- (Şişirilmek)	ÜRÜL- (TT VIII I_8)
uşal- (Ufalanmak)	UŞAL- (Suv 370_{11})
ötün- (Halini anlatmak)	ÖTÜN- (Uig I 6_{16})
ökün- (Pişman olmak)	ÖKÜN- (TT IV A_5)
alin- (İgenmek)	ALIN- 1 (Suv 432_{10})
umun- (Umutlanmak)	UMUN- (Uig III 82_{27})
oqit- (Okutmak)	OQIT- II (TT VI_{52})
anut- (Hazırlamak)	ANUT- (Uig III 47_9)
uyat- (Utanmak)	UJAT- (TT VIII E_{49}, Uig III 83_{11})
ärtür- (Vazgeçmek)	ERTÜR- 1 (Suv 608_9)
uqtur- (Anlatmak)	UQTUR- (TT VI_{148})
utsuq- (Yutulmak)	UTSUQ- (AY 679/5)
örtül- (Kapanmak)	ÖRTÜL- (Suv 617_9)
üstäl- (Artmak, çoğalmak)	ÜSTÄL- (AY 413/4)
eştil- (İşitilmek)	EŞTIL- (TT VIII H_{10})
irγal- (Sallanmak)	IRΓAL- (Suv 621_5, TT I_{166})
irγan- (Sallanmak)	IRΓAN- (Uig III 37_1)
ämgän- (Yorulmak)	EMGÄN- (AY 227/8)
ämgät- (Yormak)	EMGÄT- (TT IV A_{64})
işlät- (İş yaptırmak)	IŞLÄT- (TT IV B_8)
ornat- (Yerine koymak)	ORNAT- (Suv 104_4)
iyin- (Ikınmak)	IJIN- (TT VI_{10})
irpä- (Bozmak)	IRPÄ- II (TT VIII G_{61})

aldā- (Aldatmak)	ALDA- (TT I_{26})
aγri- (Ağrımak)	AΓRI- (Krş. Rach I_{119})
arwā- (Efsunlanmak)	ARVA- (Suv 476_{17})
älgā- (Elemek)	ELGÄ- (Krş. Rach I_{60})
işlā- (Çalışmak)	IŞLÄ- (AY 196/8, 420/7)
iγlā- (Ağlamak)	IGLÄ- I (Krş. Rach II 2_{12})
awlā- (Çevresinde toplanmak)	AVLA- II (Uig IV C_{90})
üklī- (Büyümek)	ÜKLI- (Suv 519_2)
iglā- (Hasta olmak)	IGLÄ- I (Krş. Rach II 2_{12})
ämlā- (İlaçla tedavi etmek)	EMLÄ- (Suv 593_7)
äŋtür- (Karıştırmak)	ENTÜR- (TT I_{225})
aŋlā- (Anlamak)	AŊLA- (Uig I 8_{16})
ögläṅ- (Dinlenmek)	ÖGLÄN- (Suv 619_{18})
uçuzlā- (Hakaret etmek)	UÇUZLA- (Hüen$_{101}$)
äsirgā- (Pişman olmak, eseflenmek)	ESIRGÄ- (Suv 609_1)
änüklā- (Eniklemek)	ENÜKLÄ- (Suv 609_{16})
ärkäçläṅ- (Dalgalanmak)	ERKÄÇLÄN- (Suv 630_{17})
tap- (Kaybolan bir şeyi bulmak)	TAP- I (TT I 4_{33}, Suv 388_{17})
qap- (Çalmak, kapmak)	QAP- (Uig III 70_{27})
saç- (Saçmak, dağıtmak)	SAÇ- (Krş. Rach II 3_7, Suv 183_{15}, Suv 574_{20})
quç- (Kucaklamak)	QUÇ- (Uig III 64_{13})
käç- (Aşmak, geçmek)	KEÇ- I (Suv 620_{13})
bar- (Gitmek)	BAR- (Suv 539_{23})
bur- (Kokmak)	BUR- (Hüen$_{146}$)
tur- (Ayakta durmak)	TUR- (Uig II 29_{18}, Uig III 46_{12}, Suv 61_3)
turur (odur)	TUR- I 8 (Uig I 8_5)
sär- (Sabırlı olmak)	SER- I (Suv 208_7)
sür- (Sürmek, binmek)	SÜR- (AY 560/1)
käd- (Germek)	KED- (Uig I 29_{12})
kör- (Görmek)	KÖR- (Krş. Rach I_{33}, Uig I 41_{14}, Suv 617_{13})
kir- (Girmek)	KIR- (Suv 393_{12}, TT IV A_{38}, TT VI_{44})
täz- (Kaçmak)	TEZ- (Suv 5_{10})
tüz- (Düzeltmek, düzene sokmak)	TÜZ- (Hüen$_{151}$)
tiz- (Dizmek)	TIZ- (Uig II 47_{76})
süz- (Süzmek)	SÜZ- (Krş. Rach I_{105})
qaz- (Kazmak)	QAZ- (AY 477/13)
käz- (Gezmek, dolaşmak)	KEZ (AY 34ğ/7, 249/8, 586/23)
qus- (Kusmak)	QUS- 1 (TT VIII $İ_8$, Krş. Rach II 1_{119}, TT X_{40})
käs- (Kesmek)	KES- (TT I_{28})
taş- (Taşmak)	TAŞ- 8 (Suv 435_1)
tuş- (Karşılaşmak)	TUŞ- (Suv 421_6)
tüş- (İnmek)	TÜŞ- 2 (Suv 6_6)
tüş- (Düşmek)	TÜŞ- 1 (TT X_{358}, Krş. Rach I 180)
qoş- (Katmak, yanına koymak)	QOŞ- 1 (AY 290/20)
tuγ- (Doğmak)	TOΓ- I 1 (TT V B_{30})
saγ- (Sağmak)	SAΓ- (Rach II 3_{144})
siγ- (Tesir etmek)	SIΓ- (TT I_{76})

säw- (Sevmek)	SEW (TT X_{256})
baq- (Bakmak)	BAQ- (Suv 637_{9})
tiq- (Tıkmak)	TIQ- (Krş. Rach I_{177}, Krş. Rach II 2_{58})
çaq- (Eriştirmek)	ÇAQ- 1 (Uig II 10_{23})
soq- (Dövmek)	SOQ- I (Suv 19_{12}, Krş. Rach II 1_{120})
soq- (Toplamak)	SOQ- II (Krş. Rach I_{133})
siq- (Sıkmak)	SIQ- (Krş. Rach II 1_{86}, TT V A_{95})
täg- (Ulaşmak)	TEG- (Uig I 15_{4}, TT I_{89})
tüg- (Bağlamak)	TÜG- (Uig III 30_{26})
tik- (Sokmak)	TIK- II (Uig III 88_{14})
tik- ("Ağaç vb." dikmek)	TIK- III (TT X_{488})
çök- (Çökmek)	ÇÖK- 2 (Suv 556_{22})
bul- (Bulmak)	BUL- (Uig I 6_{10}, Suv 202_{5})
bil- (Öğrenmek)	BIL- (Uig I 7_{7})
tal- (Vurmak)	TAL- (Uig IV C_{171})
çal- (Bir şeye vurmak)	ÇAL- 1 (TT VI_{308}, Suv 625_{12})
sal- (Göndermek)	SAL- 5 (Uig II 24_{4})
qal- (Geride kalmak)	QAL- (Suv 624_{1})
qol- (İstemek)	QOL- (TT IV B_{50})
qil- (Hareket etmek)	QIL- ($Hüen_{285}$)
käl- (Gelmek)	KEL- (Suv 621_{15})
çom- (Dalmak)	ÇOM- (Suv 123_{2})
qam- (Gebertene kadar dövmek)	QAM- (Uig II 27_{25})
köm- (Defnetmek, gömmek)	KÖM- (Krş. Rach I_{35}, AY 477/14)
tun- (Kapanmak, karanlık basmak)	TUN- (Krş. Rach II 2_{60}, Krş. Rach II 1_{90})
tin- (Dinmek)	TIN- (Suv 623_{9})
tin- (Dinlenmek)	TIN- 2 (Suv 608_{15})
san- (Sayılmak)	SAN- (TT V_{194})
sun- (Sunmak)	SUN- (Suv 616_{10})
qun- (Çalmak)	QUN- (Suv 135_{22}, TT X_{463})
batur- (Saklamak)	BATUR- ($Hüen_{133}$)
kötür- (Taşımak)	KÖTÜR- (Uig I 8_{2})
käçür- (Karşıya geçirmek)	KEÇÜR- I (Suv 430_{7})
qarar- ("Gece" Kararmak)	QARAR- 1 (Suv 617_{8})
basur- (Sınırlamak)	BASUR- (Krş. Rach I_{180})
buşur- (Kızmak)	BUŞUR- (Suv 220_{16})
bişür- (Pişirmek)	BIŞUR- (Uig III 65_{3}, Suv 588_{11}, Suv 295_{1})
tüşür- (Düşürmek)	TÜŞÜR- (Uig I 39_{12})
tuγur- (Doğurmak)	TOΓUR- (Uig III 63_{18}, TT VI_{115})
siγur- (Koymak)	SIΓUR- ($Hüen_{2027}$)
qaγur- (Kavurmak)	QAΓUR- (Krş. Rach II 2_{23})
qiqir- (Yüksek sesle bağırmak)	QIQIR- (Uig IV C_{138})
çömür- (Daha derine daldırmak)	ÇÖMÜR- ($Hüen_{303}$)
tutuş- (Tutuşmak)	TUTUŞ- (Suv 614_{12})
tütüş- (Yakalamakta yardım etmek)	TÜTÜŞ- (Uig III 81_{1})
säwiş- (Sevişmek)	SEWIŞ- (Suv 120_{4})
kämiş- (Fırlatmak)	KEMIŞ- (Uig I 8_{9}, Suv 631_{2})
tariq- (Daralmak)	TARIQ- (Suv 469_{21}, Uig III 40_{2})

çawiq- (Ünlü olmak)	ÇAWIQ- (Suv 481_{21})
topul- (Delinmek)	TOPUL- (Suv 644_{3})
qatil- (Karıştırılmak)	QATIL- (AY 132/11, 405/10)
biçil- (Kesilmek)	BIÇIL- (Suv 620_{18})
saçil- (Saçılmak)	SAÇIL- (Suv 625_{10}, TT I_{75})
süzül- (Süzülmek)	SÜZÜL- (TT IV_{303})
suγul- (Çekilmek)	SUΓUL- (Krş. Rach II 1_{82}, Suv 600_{6})
siqil- (Bastırılmak, sıkılmak)	SIQIL- (Suv 609_{20}, Suv 621_{9})
sökül- (Sökülmek)	SÖKÜL- I (Krş. Rach I_{28})
tusul- (İyi gelmek, faydalı olmak)	TUSUL- (Uig III 43_{14})
tiqil- (Tıkılmak)	TIQIL- (Suv 622_{13})
tökül- (Dökülmek)	TÖKÜL- (AY 577/4, 636/7)
buzul- (Yıkılmak)	BUZUL- (TT VIII N_{12}, Suv 507_{5})
qisil- (Bir yere sıkışmak)	QISIL- I (Krş. Rach II 1_{27})
käwil- (Zayıflamak)	KEWIL- (Hüen$_{2072}$)
tapin- (Tapınmak)	TAPIN- (Uig I 8_{18})
basin- (Zayıf görünmek)	BASIN- (Suv 422_{3})
boşun- (Bağı çözülmek, serbest kalmak)	BOŞUN- (TT I_{20})
tägin- (Ulaşmak)	TEGIN- (TT VI_{380}, TT VI_{435}, Uig III 4_{3}, Uig II 87_{63}, Suv 7_{17})
tälin- (Delinmek)	TELIN- (Krş. Rach I_{43})
sēzin- (Sezmek)	SEZIN- (Suv 619_{4})
salin- (Sarkmak)	SALIN- (Suv 595_{17})
qaşan- (Kaşınmak)	QAŞAN- (Krş. Rach I_{128})
qolun- (İstemek)	QOLUN- (Suv 104_{2})
qilin- (İşlemek)	QILIN- (Suv 610_{7}, TT I_{36}, TT X_{359})
közün- (Görülmek)	KÖZÜN- (Uig I 37_{15}, Uig II 22_{6})
küwän- (Gurur duymak)	KÜVÄN- 3 (TT VIII D_{30})
biçtur- (Biçtirmek)	BIÇTUR- (Suv 235_{7})
bälgür- (Açığa çıkmak)	BELGÜR- (TT I_{62})
biltür- (Öğretmek)	BILTÜR- (TT III_{59})
tamtur- (Yaktırmak)	TAMTUR- I (Suv 160_{1}, Uig I 45_{14})
turγur- (Kaldırmak)	TURΓUR- I 1 (Suv 477_{8})
turγur- (İnşa etmek)	TURΓUR- I 2 (TT VI_{83}, Suv 81_{7})
toşγur- (Doldurmak)	TOŞΓUR- (Suv 334_{11})
tirgür- (Diriltmek)	TIRGÜR- (Suv 610_{18})
tälmir- (Sağa sola bakmak)	TELMIR- (Suv 637_{9})
çinγar- (İşin aslını araştırmak)	ÇINΓAR- (TT V B_{76}, Suv 385_{8})
sarγar- (Sararmak)	SARΓAR- (Uig I 37_{12})
qiltur- (Yaptırmak)	QILTUR- (Suv 402_{19})
qantur- (Bir şeye doydurmak)	QANTUR- (AY 606/4, 453/20)
kädgir- ("At" huysuzlanmak)	KEDGIR- (Uig IV C_{13})
sözläş- (Sözleşmek)	SÖZLÄŞ- (AY 535/23)
tutsuq- (Yakalanmak, tutsak edilmek)	TUTSUQ- (Suv 620_{21})
tartil- (Tartılmak)	TARTIL- (Suv 131_{10})
bulγan- (Çamurlanmak)	BULΓAN- (Krş. Rach I 3_{11})
bulγan- (Kızmak)	BULΓAN- (Uig II 58_{1})
bulγan- (Karışmak)	BULΓAN- (Krş. Rach I 3_{15})

tawran- (Hızlı yürür görünmek)	TAWRAN- (TT VI$_{020}$)
töklün- (Dökülmek)	TÖKLÜN- (Krş. Rach II 1$_{9}$)
çoγlan- ("Ateş" kızmak)	ÇOΓLAN- II (TT X$_{164}$, Suv 685$_{11}$)
saqlan- (Çekinmek)	SAQLAN- (Suv 443$_{17}$)
qatrun- (Vazgeçmek, çekinmek)	QATRUN-1 (Uig I 41$_{8}$)
qazγan- (Kazanmak)	QAZΓAN- (Suv 398$_{10}$)
çeçeklän- (Çiçeklenmek)	ÇEÇÄKLÄN- (TT VIII P$_{24}$)
qatiγlan- (Kendi kendine çabalamak)	QATIΓLAN- (TT VI$_{020}$, TT I$_{26}$)
tut- (Yakalamak)	TUT- I (Krş. Rach I$_{102}$, TT VI$_{42}$)
tit- (Alıkoymak)	TIT- I (Suv 611$_{4}$, Suv 614$_{2}$)
tetrü baq- (Dik dik bakmak)	TETRÜ II (Suv 23$_{12}$)
şäş- (Çözmek)	ŞEŞ- (Uig II 76$_{2}$)
qoq- (Yükselmek)	QOQ- II (TT I$_{59}$)
bat- ("Bir nesne" batmak)	BAT- (Suv 632$_{9}$)
büt- ("Yara" kapanmak)	BÜT- I 3 (Krş. Rach I$_{30}$)
büt- (Kabul etmek)	BÜT- II 5 (TT V A$_{25}$)
büt- (Bitmek)	BÜT- II 1 (TT VI$_{14}$, Suv 435$_{2}$)
sat- (Satmak)	SAT- (AY 526/10)
qat- (Karıştırmak)	QAT- I 2 (Uig I 36$_{13}$)
ket- (Çekilmek)	KET- I 2 (Krş. Rach I$_{22}$)
bitit- (Yazdırmak)	BITIT- (TT VI$_{52}$, Suv 396$_{7}$)
bädüt- (Büyütmek)	BEDÜT- (TT I$_{8}$)
toqit- (Kilitlettirmek)	TOQIT- I (AY 12/14)
tükät- (Bitirmek)	TÜKÄT- (Uig III 16$_{14}$, Suv 139$_{4}$, Suv 4$_{15}$)
yat- (Yatmak)	JAT- I (Suv 17$_{22}$)
yit- (Yitmek, kaybolmak)	JIT- I (Suv 634$_{5}$)
yarat- (Yaratmak)	JARAT- 1 (TT VI 243, TT X$_{224}$)
yorit- (Yürütmek)	JORIT- 1 (Uig I 9$_{7}$)
yaγut- (Yanına getirmek)	JAΓUT- (Suv 397$_{18}$)
yaγit- (Yağdırmak)	JAΓIT- I (Uig I 20$_{11}$)
çoqrat- (Kaynatmak)	ÇOQRAT- (TT X$_{309}$)
qarγat- (Lanetletmek)	QARΓAT- (TT VIII P$_{39}$)
körgit- (Göstermek)	KÖRGIT- (AY 250/21, 659/2)
yap- (Kapamak)	JAP- II 2 (Suv 318$_{21}$)
yar- (Yarmak)	JAR- (Krş. Rach I 1$_{48}$)
yör- (Çözmek)	JÖR- (Suv 376$_{17}$)
yer- (Yarmak)	JER- II (Uig III 43$_{22}$)
yaz- (Yanılmak)	JAZ- III (Uig II 86$_{33}$)
yaş- (Saklamak)	JAŞ- (TT VI$_{97}$)
yaγ- (Yağmak)	JAΓ-I (Suv 557$_{4}$, TT I$_{5}$)
yiγ- (Alıkoymak)	JIΓ- II (TT I$_{222}$)
yiγ- (Yığmak)	JIΓ- I (Hüen$_{320}$)
yaq- (Yakmak)	JAQ- (Krş. Rach II 1$_{91}$)
yaq- (Yaklaşmak)	JAQ- I (TT VI$_{445}$)
yan- (Dönmek)	JAN- I (Uig I 6$_{2}$)
yun- (Yıkanmak)	JUN- I (Uig I 29$_{11}$)
yun- (Abdest almak)	JUN- I 2 (Suv 478$_{20}$)
yu- (Yıkamak)	JU- (Krş. Rach II 3$_{6}$, Suv 144$_{18}$)

yaşar- (Yeşermek)	JAŞAR- (TT I_4)
yaşur- (Saklamak)	JAŞUR- (Suv 107_{14})
yügür- (Hızlı hızlı koşmak)	JÜGÜR- I (Krş. Rach II 3_9)
yaraş- (Anlaşmak)	JARAŞ- (Krş. Rach I_{145}, Krş. Rach II 3_{14})
yaril- (Yarılmak)	JARIL- (Krş. Rach I_{188}, Uig I 37_{17}, TT X_{38})
yiγil- (Toplanmak)	JIΓIL- I (Uig I 23_4)
yawal- (Kötü davranışları düzeltilmek)	JAWAL- (Suv 654_9, TT VIII F_4)
yewil- (Olgunlaşmak)	JEWIL- (Suv 566_8)
yewil- (Olgunlaşmak)	JEWIL- (Suv 566_8)
yaqil- (İrtibat kurulmak)	JAQIL- (TT V $B_{66, 70}$)
yapin- (Örtülmek)	JAPIN- II (TT X_{440})
yükün- (Secde etmek)	JÜKÜN- (Uig I 32_3)
yükün- (Boyun eğmek)	JÜKÜN- (Uig I 32_3)
yiḍi- (Kokmak)	JIδI- (Uig III 25_6)
yarū- (Parlamak)	JARU- (TT V A_3, TT V_{378}, TT VI_{422})
yara- (Uygun gelmek)	JARA- (AY n561/12)
yorī- (Yürümek)	JORI- (AY 108/15, 122/5)
yaşa- (Yaşamak)	JAŞA- (TT VI_{021})
yölä- (Destek vurmak)	JÖLÄ- (Uig III 88_{14})
yittür- (Kaybettirmek)	JITTÜR- (Suv 622_{15})
yeldir- (Esmek)	JELDIR- (TT I_{142})
yapşur- (Tüy yapıştırmak)	JAPŞUR- (Uig II 47_{72})
yançil- (Ezilmek)	JANÇIL- (Suv 635_{19})
yoγrul- (Yoğrulmak)	JOΓRUL- (Suv 619_{15})
yarman- (Tırmanmak)	JARMAN- (Suv 692_{18}, TT I_{46})
yariqlan- (Zırh giymek)	JARIQLAN- (TT VIII A_{36})
kēç- (Gecikmek)	KEÇ- (Suv 13_8)
būr- (Yayılmak)	BUR- (Hüen$_{146}$)
bēr- (Vermek)	BER- (Uig I 18_{18}, TT VI_4)
tūr- (Durmak)	TUR- (Uig II 29_{18}, Uig III 46_{12}, Suv 61_3)
sōr- (Emmek)	SOR- II (Krş. Rach II 1_{133})
qān- (Kanmak)	QAN- (TT I_{115})
qōn- ("Kuş" konmak)	QON- (TT I_{216})
yēr- (Yermek)	JER- I (Uig III 82_{23})
sītur- (Kestirmek)	SITUR- (Suv 235_9)
kētär- (Kaldırmak)	KETÄR- (Uig II 68_5)
köyür- (Yaktırmak)	KÖJÜR- (Krş. Rach I_{129}, TT I_{70})
qayin- (Kaynamak)	QAJIN- (Uig III 78_5)
yayil- (Dağılmak)	JAJIL- (TT I_{50}, TT VIII E_{42}, Suv 621_5)
tay- (Kaymak)	TAJ- (TT I_{46})
qay- (Dönmek)	QAJ I (Suv 630_{12}, TT VI $_{42}$)
yay- (Çalkalamak)	JAJ- (Suv 617_4)
ba- (Bağlamak)	BA- (Krş. Rach II 2_{18-19}, AY 7/19, 277/14)
te- (Demek)	TE- (Uig I 8_7, TT I_{47})
açi- (Ekşimek)	AÇI- (TT I_{49})
ari- (Temiz olmak)	ARI- (Krş. Rach II 3_7, AY 140/2-3, 63/8, 76/8)

aşa- (Yemek)	AŞA- (TT V B45, Suv 411_5, Suv 559_{16})
ula- (Bağlamak)	ULA- 1 (Suv 611_5)
törü- (Yaratılmak)	TÖRÜ- (Krş. Rach II 3_{29}, Suv 610_{22})
qarï- (Yaşlanmak)	QARI- (AY 112/13, 367/15)
qurï- (Kurumak)	QURI- (TT I_{55})
küsä- (İstemek)	KÜSÄ- (Uig I 27_7)
tüşä- (Hayal görmek)	TÜŞÄ- (Suv 94_{22}, Uig III 54_4)
soγï- (Soğuk olmak)	SOΓI- (Krş. Rach II 130, Krş. Rach II 3_{47})
toqï- (Dokunmak)	TOQI- 1 (Suv 626_{11})
saqï- (Su gibi görünmek)	SAQI- I (TT I_{19})
qaqï- (Kızmak)	QAQI- (Suv 553_{16})
tükä- (Bitmek)	TÜKÄ- (Uig I 14_9)
tilä- (Dilemek)	TILÄ- (Suv 622_{23}, Uig I 6_1)
tünä- (Geceyi geçirmek)	TÜNÄ- (Suv 442_{20})
qanä- (Kan almak)	QANA- (Krş. Rach II 3_3)
sanä- (Saymak)	SANA- (Suv 370_{11})
törçï- (Başlamak)	TÖRÇI- (Suv 366_8)
täprä- (Hareket etmek)	TEPRÄ- (Suv 621_4, Krş. Rach II 34_{11})
toγrä- (Doğramak)	TOΓRA- (Krş. Rach I_{182})
sekrï- (Atlatmak)	SEKRI- (Uig I 42_{11})
qurşä- (Kuşağa bağlanmak)	QURŞA- (Suv 96_1, Uig III 69_6)
qoγşä- (Yumuşamak)	QOΓŞA- (Uig I 37_3, Uig III 37_6)
başlä- (Başlamak)	BAŞLA- 1 ($Hüen_8$)
bäklä- (Gözetmek)	BEKLÄ- 1 (Suv 627_{21}, TT I_{104})
tapla- (Kabul etmek)	TAPLA- (TT X_{113}, Uig II 21_{15})
tişlä- (Dişlemek)	TIŞLÄ- (Krş. Rach I_{152})
qatnä- (Sözü reddetmek)	QATNA- (Suv 629_1)
yunçï- (Kötüleşmek)	JUNÇI- (Suv 553_{20})
yawrï- (Durumu kötüleşmek)	JAWRI- (Suv 609_{20})
yarsï- (Murdar bulmak)	JARSI- (TT VI_{445})
yörgä- (Sarmak)	JÖRGÄ- (Krş. Rach II 2_{19}, Uig I 39_6)
yïdlä- (Koklamak)	JIDLA- (TT VI_{169})
yirlä- (Şarkı söylemek)	JIRLA- (TT X_{442})
tikïlä- (Hışırtı çıkarmak)	TIKILÄ- (Krş. Rach II 1_{92}, TT 1_{15})
talülä- (Seçmek)	TALULA- (TT VI_{310})
yaγïlä- (Düşmanlık etmek)	JAΓILA- (Suv 409_5)
yaγïlä- (Düşmanla savaşmak)	JAΓILA- (Suv 409_5)
tançülä- ("Ekmek" çiğnemek)	TANÇULA- (Suv 524_{14})
siŋ- (İyi gelmek)	SIŊ- 2 (Suv 472_3)
siŋür- (Yutmak)	SIŊÜR- (Krş. Rach I_{153})
süŋüş- (Savaşta vurmak)	SÜŊÜŞ- (Suv 234_{10})
oŋul- (Düzelmek)	OŊUL- (AY 19/6)
yuŋlä- (Yün kırpmak)	JUŊLA- (Suv 613_{19}, TT I_{99})
bäliŋlä- (Uykusundan sıçramak)	BELIŊLÄ- (Uig IV C_{137})

alq- (Bitirmek)	ALQ- (Uig III 88_5, Suv 671_{17}, TT V A_{41})
ürk- (Ürkmek)	ÜRK- (Suv 621_{22})
sanç- (Sançmak)	SANÇ- (Suv 633_{12})
sanç- (Yenmek)	SANÇ- (TT IV B_{12})
qorq- (Korkmak)	QORQ- (Uig I 8_{16}, TT X_{338}, Uig III 31_{13})
silk- (Sallamak)	SILK- (Suv 490_{17})
kertgün- (Tasdiklemek, kabul etmek)	KERTGÜN- (Suv 101_1, TT VI_{46})
ört- (Örtmek)	ÖRT- (Suv 138_2)
art- ("Zaman" geçmek)	ART- 3 (Suv 611_1)
bärt- (Berelemek)	BERT- (TT I_{17})
tart- (Tartmak)	TART- 5 (AY 10/9)
tart- (Çekmek)	TART- 2 (Uig III 64_9)
sürt- (Sürtmek)	SÜRT- (Krş. Rach I_{59})
qizart- (Kızartmak)	QIZART- (TT IV B_7, Uig III 23_3)
yulq- (Sıyırmak)	JULQ- II (TT VIII N_6)

Dīvān'da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olan sözcüklere bakıldığında bunların çoğunluğunu, sıfatların, hayvan adlarının, vücut bölümlerinin adlarının, bitki ve ilaç adlarının teşkil ettiği görülür.

Dīvān'da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olarak rastladığımız hayvan adları şunlardır:

'IT· **it** "Köpek (*kalb*)." (DLT) → **it I** (Krş. Rach II 2_{62}); 'ULA'R **ulār** "Keklik (*ya'qūb*)." (DLT) → **ular I** (Krş. Rach I_{63}); 'AJ·KUV **äçkü** "Keçi (*'anz*)." (DLT) → **eçkü** (Krş. Rach II 1_{135}); BALIQ· **baliq** "Balık (*samak*)." (DLT) → **balıq I** (AY 314/10, 602/2, 602/7); KULUK **kölük** "Yük hayvanı" (DLT) → **kölük** (Suv 613_4, TT VIII A_{37}); BIYJIN **bēçin** "Fare (*qird*)." (DLT) → **biçin** (Uig II 31_{53}); KIR·BIY **kirpi** "Kirpi (*qunfud*)." (DLT) → **kirpi** (Krş. Rach I_{129}); QAR·ΓA' **qarγa** "Karga (*γurāb*)." (DLT) → **qarγa** (Suv 693_{17}); BAR·S· **bars** "Leopar (*fahd*)." (DLT) → **bars** (AY 325/19, 326/15); SIJ·ΓA'N· **siçγān** "fare (*fāra*)." (DLT) → SIÇΓAN (Krş. Rach I_{56}); QUZ·ΓUVN· **quzγūn** "Kuzgun (*yudāf*)."; **quzγun** (TT VI_{59}); QUS·ΓA'J· **quşγāç** "Serçe kuşu (*'usfūr*)." (DLT) → **quşγaç** (Suv 694_{12}); QUBUR·ΓA' **qoburγa** "Baykuş (*al-hāma min aṭ-ṭayr*)." (DLT) → **qoburγa** (TT VIII O_4); YILA'N **yilān** "Yılan (*ḥayya*)." (DLT) → **yılan** (AY 299/15, 365/19); QA'Z· **qāz** "Kaz (*baṭṭ*)." (DLT) → **qaz I** (Suv 4_{12}); BAQA' **baqa** "Kurbağa (*ḍifḍa'*)." (DLT) → **baqa I** (Uig II 35_{26}); TUNKUZ **toŋuz** "domuz" (DLT) → **toŋuz** (Suv 4_{11}); QURT· **qurt** Türkler arasında "soğulcan (*dūd*)," (DLT) → **qurt I** (Krş. Rach II 2_{32}); SINKAK **siŋäk** "Şehirlilerin dilinde "sivrisinek (*baqq*)." (DLT) → **siŋäk** (Uig II 35_{23})

Dīvān'da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olarak fazlaca rastladığımız sözcüklerden biri de adlardan önce gelip onları niteleyen sıfatlardır. Şimdi hangi sıfatların ortak olarak görüldüğüne bakalım:

'ADKV **ädgü** "İyi (*ḥasan*)." (DLT) → **edgü** I (TT VI$_{41}$, Uig I 5$_3$, TT V B$_{13}$); 'UNKDUN **öŋdün** "Ön (*quddām*)." (DLT) → **öŋdün** (TT I$_6$, TT I$_{142}$); 'ADIYZ **ädiz** "Yükselmiş (*murtafi'i*)." (DLT) → **ediz** I (Uig II 8$_{27}$); 'UTUVN: **utūn** "Değersiz, alçak (*waqiḥ, la'īm*)." (DLT) → **utun** (Uig II 77$_{15}$); U'UTRUV **utru** "Bir şeyin "karşıtı (*qubāla*)." (DLT) → **utru** (Uig III 70$_5$); 'AGRIY **ägri** "Eğri (*mu'wajj*)." (DLT) → **egri** (TT VI$_{31}$); 'ASIΓLIΓ **asiγliγ** "Yararlı (*dū manfa'a*)" (DLT) → **asıγlıγ** (Suv 546$_1$); 'ADAΓLIΓ **adaqliγ** "Ayaklı (*dū arjul*)." (DLT) → **adaqlıγ** (AY 372/14); BAK· **bäk** "Sağlam (*muḥkam*)" (DLT) → **bek** II (Suv 368$_{19}$); TAR·S **tärs** "Zor (*ṣa'b*)." (DLT) → **ters** (TT VI$_{15}$); QADIR· **qadir** "Zor (*ṣa'b*)." (DLT) → **qadir** (TT VI$_{66}$); BIŠIΓ **bişiγ** "Pişmiş" (DLT) → **bişiγ** (Krş. Rach I$_4$, II 1$_{47}$, Suv 348$_{18}$); QATIΓ **qatiγ** Bir şeyin "sert olanı (*ṣalb*)." (DLT) → **qatıγ** (Suv 616$_{21}$, Uig III 55$_4$, TT X$_{34}$); QURUΓ **quruγ** "boş" (DLT) → **quruγ** (Krş. Rach I$_{83}$, Suv 531$_{20}$, Uig I 21$_1$); SAJUVQ **saçūq** "Saçılmış (*mantūr*)." (DLT) → **saçuq** (TT VI$_{023}$); BADUK **bädük** Bir şeyin "büyüğü (*kabīr*)." (DLT) → **bedük** (Uig I 45$_{13}$, TT IV B$_7$); TIZIK **tizig** "Saf (*ṣaff*)" (DLT) → **tizig** (TT X$_{450}$); KIJIK **kiçig** "Küçük (*ṣaγīr*)." (DLT) → **kiçig** (TT I$_8$, Suv 608$_5$); QALIN· **qalin** "Kalın, yagırlı (*taxīn yalīẓ*)" şey" (DLT) → **qalın** (AY 412/2, 528/20); SUVJIK **süçig** "Tatlı (*ḥulw*)" (DLT) → **süçig** (Suv 591$_{20}$); BUR:QIY **burqi** "Kırışık" (DLT) → **burqı** (TT VIII I$_4$); SAR·SIΓ **sarsiγ** "Katı (*xašin*)." (DLT) → **sarsıγ** (TT VI$_{66}$); YAR·B **yarp** "Sağlam (*muḥkam*)." (DLT) → **jarp** I (Krş. Rach I$_{72}$, TT X$_{335}$); YILIΓ **yiliγ** "Ilık (*fātir fi l-ḥarr*)" (DLT) → **jılır** (TT I$_{178}$); YANIK **yenik** "Hafif (*xafīf*)," (DLT) → **jenik** (TT VI$_{10}$); YUΓUVN: **yoγūn** Bir şeyin "kalını (*ḍaxm*)," (DLT) → **jorun** I (AY 320/13, 659/12); YAWLAQ **yawlāq** Bir şeyin "kötüsü (*radī*)," (DLT) → **jawlaq** I (TT X$_{309}$, TT X$_{364}$); YUMŠA'Q· **yumşāq** Bir şeyin "yumuşağı (*layyin*)," (DLT) → **jumşaq** (Rach II 2$_{19}$, Uig III 17$_{14}$, TT I$_{178}$); TUYZ **tüz** "Düz (*mustawiya*)." (DLT) → **tüz** I (24/11, 32/3, 34/9); JIYN: **çīn** "Doğru (*ṣidq*)." (DLT) → **çin** (Hüen$_{324}$); YIYK **yēg** "Daha iyi (*xayr*)." (DLT) → **jeg** (Suv 104$_{14}$, Krş. Rach II 1$_{28}$); YIYK **yīg** "Çiğ (*nī*)." (DLT) → **jig** II (TT I$_{192}$); TA'R: **tār** Bir şeyin "darı (*ḍayyiq*)," (DLT) → **tar** (TT VI$_{275}$); QARIY **qari** "Eski, yaşlı (*musinn*)" (DLT) → **qarı** II (Suv 593$_{18}$); TULUV **tolu** "Dolu (*mal'ān*)." (DLT) → **tolu** I (Uig III 33$_5$, Suv 346$_{21}$); KUNIY **köni** "Düz

(*mustawī*)." (DLT) → **köni** II (Uig I 20_{15}); JINK **çiŋ** "İyi" (DLT) → **çiŋ** I (Krş. Rach I_{151}); YANKY **yaŋi** Bir şeyin "yenisi (*jadīd*)." (DLT) → **jaŋi** (Suv 347_{15}); TARINK **täriŋ** "Engin, geniş" (DLT) → **teriŋ** (TT I_{102}, Suv 350_{21}).

Dīvān'da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olarak fazlaca rastladığımız sözcük gruplarının arasında vücudun bölümlerini ve organ adlarını da sayabiliriz:

QANAT· **qanat** "Kanat (*janāḥ*)." (DLT) → **qanat** (Suv 307_3); BAΓIR **bayir** "Karaciğer (*kabid*)." (DLT) → **bayır** I (TT IV A_6, TT VI_{105}); KUKUZ **kögüz** "Göğüs (*ṣadr*)." (DLT) → **köküz** (Suv 624_{19}); BILAK **biläk** "Bilek (*miʿṣam al-yad*)." (DLT) → **biläk** I (Uig II 25_{15}); BURUN **burun** "Burun (*anf*)." (DLT) → **burun** I (Suv 347_{19}); QARIN **qarın** "Karın (*baṭn*)." (DLT) → **qarın** (TT X_{548}, Suv 136_{10}); TAM·ΓA'Q· **tamγāq** "Damak (*ḥalq, ḥanjara*)." (DLT) → **tamγaq** (TT VIII $İ_1$, Suv 624_{11}); TIYZ **tīz** "Diz (*rukba*)." (DLT) → **tiz** I (Uig III 28_{12}, Uig II 47_{78}, Suv 630_3); TIYL· **tīl** "Dil (*lisān*)." (DLT) → **til** (TT I_{108}); QUVL· **qōl** "Kol (*ʿaḍud*)." (DLT) → **qol** L I (Uig III 35_{30}); BA'Š **bāş** "Baş (*raʾs*)." (DLT) → **baş** I (Suv 442_{21}); QA'Š **qāş** "Gözün üstündeki kaş (*ḥājib al-ʿayn*)." (DLT) → **qaş** I (AY 46/16, 652/14); 'UBK' **öpkä** "Akciğer (*riyya*)." (DLT) → **öpkä** (Uig III 79_4).

Dīvān'da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olarak göze çarpan ortak sözcük gruplarından bir diğeri de bitki ve ilaç adlarıdır. Bunları da şu şekilde sıralayabiliriz:

'UT· **ot** "Bitki (*nabt*)." (DLT) → **ot** II (Krş. Rach II 3_{47}); 'UT· **ot** "İlaç (*dawāʾ*)." (DLT) → **ot** III (Krş. Rach II 2_{62}); MUR·J **murc** "Karabiber (*filfil*)" (DLT) → **murç** (Krş. Rach I_7); SUKUT **sögüt** "Söğüt (*šajar al-xilāf*)." (DLT) → **sögüt** (Hüen$_{316}$); SAΓIZ **sayız** "Sakız (*ʿilk*)." (DLT) → **sayız** (Krş. Rach II 3_{137}); QAMIŠ **qamiş** "Kamış (*qaṣab*)." (DLT) → **qamış** (Suv 619_{12}); QAŠAQ **qaşaq** "Kındıra otu (*ḥalfāʾ*)." (DLT) → **qaşaq** (Krş. Rach II 1_{12}); QUNAQ **qonaq** "Çavdar (*jāwars*)." (DLT) → **qonaq** (Krş. Rach I_{94}); JAJAK **çäçäk** "Çiçek, gonca (*nawr, zahr*)." (DLT) → **çeçäk** I (Krş. Rach II 3_{102}); SUVΓUN **sōγun, sōγan** "Soğan (*baṣal*)" (DLT) → **soγun** II (Krş. Rach I_{55}); KAK·RA' **käkrä** "Develerin çiğnediği acı bir ot." (DLT) → **kekrä** (Krş. Rach II I_{47}); JIN·DA'N· **çindān** "Sandal ağacı (*ṣandal*)" (DLT) → **çından** I (Suv 640_1); SAR·ΓA'N **saryān** "Çorak yerde yetişen bir tür ot" (DLT) → **saryan** (TT V B_{123}); QAMΓA'Q **qamγāq** "Semer otu (*tumām*)." (DLT) → **qamγaq** (TT I_{96}); BTMUL **bitmül** "Uzun biber (*ad-dār fufful*)." (DLT) → **bitmül** (Krş. Rach II 1_{58}); YAŠ **yaş** "Yaş, zerzevat" (DLT) → **jaş** (TT I_{56}); YAM· **yäm** "Baharat (*afāwīh*)." (DLT) → **jäm** (TT IV

A_{38}); YIKDA' **yigdä** "iğde ağacı (*yubayrā'*)." (DLT) → **jigdä** (Krş. Rach II 1_{118}); YNΓUQ **yunγuq** "Çöğen (*ušnān*)." (DLT) → **junγuq** (TT VIII $D_{12, 38}$); YA'Š **yāš** "Sebzeler (*baql*)," (DLT) → **jaş** (TT I_{56}); BA'Γ **bāγ** "Üzüm bağı (*karm*)." (DLT) → **baγ** II (TT IV B6); MANK· **mäŋ** "Kuşyemi (*'alaf aṭ-ṭā'ir*)." (DLT) → **meŋ** II (Suv 169_{10}).

Dīvān'da ve Budist Uygur metinlerinde fazlaca rastladığımız yukarıdaki sözcük gruplarının yanı sıra zaman bildiren sözcükler, savaşla ilgili terimler, soru bildiren sözcükler, renk adları ve zamirler de ortak olarak gördüğümüz diğer sözcük gruplarıdır.

Zaman bildiren sözcükler: 'UQ **oq** "Şimdiyi ifade eden bir sözcüktür" (DLT) → **oq** IV (Uig II 73_4, TT X_{543}); BASA' **basa** "Sonra (*ba'da*)" (DLT) → **basa** I (Suv 600_1, TT X_{143}); SUNK· **soŋ** "Sonra (*ba'da*)" (DLT) → **soŋ** II (TT I_{106}, Suv 3678); YIL **yıl** "Yıl (*sana*)." (DLT) → **jıl** (AY 3/7, 6/18); KIAJA' **keçä** "Gece (*layl*)." (DLT) → **keçä** I (Krş. Rach I 1_{32}).

Savaşla ilgili terimler: 'UQ **oq** "Ok (*sahm*)." (DLT) → **oq** I (Uig II 87_{49}, Suv 621_9); 'ALBA'ΓUT **alpāγut** "Bir kahraman, cesur (*mubāriz, buhma*)." (DLT) → **alpaγut** (Uig III 65_8); BALIQ **baliq** "Kale (*ḥiṣn*), şehir (*madīna*)," (DLT) → **balıq** II (TT IV B_{20}, TT I_7, Suv 586_{22}); BUK·DA' **bögdä** "Hançer (*xanjar*)." (DLT) → **bögdä** (TT V A_{93}); SUWRAY **süwre** Kılıç, mızrak, şamdan, şişi gibi "ucu sivri (*muḥaddad ar-ra's*)" olan nesne (DLT) → **süwrä** (Uig I 86_{18}); YA' **ya** "Yay (*qaws*)." (DLT) → **ja** I (TT I_{162}); SUNKUV **süŋü** "Süngü, mızrak (*rumḥ, qanā*)." (DLT) → **süŋü** (TT V A_{92}); QILIJ **qılıç** "Kılıç (*sayf*)." (DLT) → **qılıç** (TT I_{162}); SUV **sü** "Ordu ve askerler (*jund*)." (DLT) → **sü** (Hüen 320, Uig II 695); LA'JIN **laçin** "Savaşta yiğitlik gösteren kişi" (DLT) → **laçin** (Suv 620_{20}).

Soru bildiren sözcükler: QANDA' **qanda** "Nerede (*ayna*)." (DLT) → **qanda** (Suv 114_{17}); NA' **nä** "Ne (*mādā*)" anlamında bir soru edatı (DLT) → **ne** I (TT VI_{51}, TT X_{232}); KIM **kim** "Kim? (*man*)." (DLT) → **kim** (Uig I 41_5, Krş. Rach I_{55}, TT VI_{26}); NAJ' **näçä** Sayıca "kaç (*kam*)" (DLT) → **neçä** (Suv 5_9); QAJN **qaçan** "Ne zaman? (*matā*)" (DLT) → **qaçan** (Suv 635_{18}, Suv 6_3, Uig I 6_7); NATAK **nätäg** "Nasıl? (*kafya*)." (DLT) → **netäg** (TT X_{134}); NAJUK **näçük** "Niçin? (*kafya*)." (DLT) → **neçük** (Uig III 48_{12}).

Renk adları: SARIΓ **sariγ** "Sarı" (DLT) → **sarıγ** (AY 28/14, 28/15); QZIL **qizil** Bir şeyin "kırmızısı (*aḥmar*)" (DLT) → **qızıl** I (Suv 348_{20}); BAYNA **yepün** "Koyu kırmızı (*aḥmar mušbi'*)." (DLT) → **jepün** (Uig IV B $_{52}$); YAΓIZ **yaγiz** "Koyu kahverengi (*aṭḥamī*)," (DLT) → **jaγız** (Suv 113_7, TT I_4); QIRTIŠ **qirtiş** "Yüz rengi (*lawn wajh*)." (DLT) → **qırtış** (Uig I 37_{13}).

Zamirler: BAN **bän** "Ben" (DLT) → **men** I (Suv 262_{19}); KAN:DUV **kändü** "Kendi

(*ḏāt, nafs*)." (DLT) → **kendü** (Suv 100_{22}); TUKA'L **tükāl** "Tamamı, hepsi (*tamām*)." (DLT) → **tükäl** I (TT VI_{06}, TT IV A_{75}, Suv 7_{15}); BAR-JA'· **barça** "Hepsi (*kull*)" (DLT) → **barça** I (Uig I 10_3); NA'NK **nāŋ** "Şey" (DLT) → **neŋ** (TT VI_{14}); BIZ **biz** "Biz (*naḥnu*)." (DLT) → **biz** III (Suv 408_4).

SONUÇ

Yaptığım karşılaştırma sonucunda *Dīvān*'da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olarak görülen sözcükler içinde en fazla hayvan adlarının, vücut bölümlerinin, bitki ve de ilaç adlarının bulunduğunu gördüm. Bunlara nazaran biraz daha az bulunan diğer sözcük grupları ise zaman bildiren sözcükler, savaşla ilgili terimler, soru bildiren sözcükler, renk adları ve zamirlerdir.

Dīvān'daki sözvarlığının yaklaşık %10'unun başka bir ifadeyle 10'da 1'inin Budist Uygur metinlerinde bulunduğu bu tez sonucunda ortaya çıkan diğer bir sonuçtur. Bu yüzde onluk ortaklığı istatistik olarak ifade ettiğimizde imlâ ve anlam bakımından 346 eylemin, 19 hayvan adının, 39 sıfatın, 13 organ adının, 22 bitki ve ilaç adının, 5 zaman bildiren sözcüğün, 10 savaşla ilgili terimin, 7 soru bildiren sözcüğün, 5 renk adının ve 6 zamirin Budist Uygur metinleri ve *Dīvān*'da ortak olarak görüldüğü sonucu ortaya çıktı.

Bu istatistik aynı zamanda bize tarihten coğrafyaya, mitolojiden, halk edebiyatına, folklordan milli kültüre, gelenek ve göreneklerden, askerî terimlere, tıptan devlet yapılanmasına, tedavi metotlarına kadar pek çok alanda sözvarlığını içeren *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'ün sözvarlığı hakkında da bir fikir verecektir. Ayrıca bu çalışmanın *Dīvānu Lüġāt-it-Türk* ile ilgili karşılaştırmalı çalışmaları arttıracağını, karşılaştırmalı çalışma yapacaklara da yol göstereceğini umuyorum.

KARŞILAŞTIRMA

DĪVĀNU LÜĠĀT-İT-TÜRK'TEKİ BİÇİMLER	BUDİST UYGUR METİNLERİ'NDEKİ BİÇİMLER
açi- "ekşimek"	*açı-* (TT I_{49})
açil- "açılmak"	*açıl-* (TT I_{144}, Krş. Rach II 1_{90}, Uig II 56_3)
aḏaqliġ "ayaklı"	*adaqlıġ* (AY 372/14)
āġ- "tırmanmak"	*aġ- I 1* (AY 419/5)
aġlāq "ıssız"	*aġlaq* (Uig III 63_{10})
aġri- "ağrımak"	*aġrı-* (Krş. Rach I_{119})
aġuq- "zehirlenmek"	*aġuq-* (Suv 593_{17})
alāçu "büyük çadır"	*alaçu* (Uig III 6_2)
aldā- "aldatmak"	*alda-* (TT I_{26})
alin- "igenmek"	*alın- 1* (Suv 432_{10})
alpāġut "kahraman, cesur"	*alpaġut* (Uig III 65_8)
alq- "bitirmek"	*alq-* (Uig III 88_5, Suv 671_{17}, TT V A_{41})
altūn "altın"	*altun I* (Uig III 681_2)
aŋlā- "anlamak"	*aŋla-* (Uig I 8_{16})
anut- "hazırlamak"	*anut-* (Uig III 47_9)
anutġān "hazırlıklı olan"	*anutġan* (Uig III 47_9)
ap "değil"	*ap I* (Suv 293_{21})
aqru "yavaşça"	*aqru* (Uig III 72_{17})
ari- "temiz olmak"	*arı-* (Krş. Rach II 3_7, AY 140/2-3, 63/8, 76/8)
arqa "arka, sırt"	*arqa I* (Uig I 45_{14}, Uig II 76_3)
art- "zaman" geçmek"	*art- 3* (Suv 611_1)
arwā- "efsunlanmak"	*arva-* (Suv 476_{17})
asiġliġ "yararlı"	*asıġlıġ* (Suv 546_1)
asra "altında"	*asra* (TT I_7)
āş- "aşmak"	*aş-* (TT I_{47})
aşa- "yemek"	*aşa-* (TT V B45, Suv 411_5, Suv 559_{16})
aşuq- "özlemek"	*aşuq-* (Suv 614_{13})
at- "atmak"	*at-* (Uig II 87_{49})
awlā- "çevresinde toplanmak"	*avla- II* (Uig IV C_{90})
ay- "söylemek, konuşmak"	*ay-* (AY 510/3, 85/17)
āz- "yolu şaşırmak"	*az- I* (TT I_{33})
aziġliġ at "azısı belirmiş olan at"	*azıġlıġ* (Uig II 35_{22})
äçkü "keçi"	*eçkü* (Krş. Rach II 1_{135})
äḏgü "iyi, güzel"	*edgü I* (TT VI_{41}, Krş. Rach I_{66}, Uig I 5_3, TT V B_{13})
äḏīz "yükselmiş"	*ediz I* (Uig II 8_{27})
ägdü "ucu sivri bıçak"	*egdü* (TT V A_{120})
ägir- "kuşatmak"	*egir- I* (TT I_{38})

ägirgān "eğiren" *egirġän* (TT I_{38}, TT I_{17})
ägri "eğri" *egri* (TT VI_{31})
älgā- "elemek" *elgä-* (Krş. Rach I_{60})
äm "ilaç" *em I* (Krş. Rach I_{134}, TT I_{109}, TT IV A_{11}, Suv 399_{21})
ämgän- "yorulmak" *emgän-* (AY 227/8)
ämgät- "yormak" *emgät-* (TT IV A_{64})
ämlā- "ilaçla tedavi etmek" *emlä-* (Suv 593_{7})
äŋtür- "karıştırmak" *entür-* (TT I_{225})
änüklā- "eniklemek" *enüklä-* (Suv 609_{16})
är "adam" *er I* (Uig III 57_{3})
är- "olmak" *er- I* (Uig I 7_{12})
ärdini "iri inci" *erdini* (Uig III 73_{14})
ärkäçlän- "dalgalanmak" *erkäçlän-* (Suv 630_{17})
ärki "şüphe bildiren bir sözcüktür" *erki* (Uig III 45_{6}, Uig III 69_{26})
ärtür- "vazgeçmek" *ertür- 1* (Suv 608_{9})
ärtüt idiş- "hediye vermek" *artut* (Uig I 6_{12})
äsirgā- "pişman olmak, eseflenmek" *esirgä-* (Suv 609_{1})
ät "et" *et* (Uig III 24_{6})
äyāgü "hayvanların eye kemiği" *eyägü* (Krş. Rach II 3_{29})
äyāgü "yan" *eyägü* (Krş. Rach II 3_{29})
ba- "bağlamak" *ba-* (Krş. Rach II 2_{18-19}, AY 7/19, 277/14)
bāġ "odun ya da oduna benzer şeylerin destesi" *baġ* (Uig II 58_{5}, Suv 367_{17})
bāġ "üzüm bağı" *baġ II* (TT IV B6)
baġir "karaciğer" *baġır I* (TT IV A_{6}, TT VI_{105})
baliq "balık" *balıq I* (AY 314/10, 602/2, 602/7)
baliq "kale, şehir" *balıq II* (TT IV B_{20}, TT I_{7}, Suv 586_{22})
baq- "bakmak" *baq-* (Suv 637_{9})
baqa "kurbağa" *baqa I* (Uig II 35_{26})
baqir "bakır" *baqır* (Krş. Rach I_{7}, Krş. Rach II 1_{115})
bār "bir şeyin bir yerde olduğunu gösteren sözcüktür" *bar* (Uig I 43_{11})
bar- "gitmek" *bar-* (Suv 539_{23})
barça "hepsi, bütün" *barça I* (Uig I 10_{3})
bars "Türklerdeki on iki yıldan biri" *bars* (AY 325/19, 326/15)
basa "sonra" *basa I* (Suv 600_{1}, TT X_{143})
basin- "zayıf görünmek" *basın-* (Suv 422_{3})
basur- "sınırlamak" *basur-* (Krş. Rach I_{180})
bāş "baş" *baş I* (Suv 442_{21})
bāş "yara" *baş III* (Krş. Rach II 3_{7})
başlā- "başlamak" *başla- 1* (Hüen$_{8}$)
bat- "bir nesne" batmak" *bat-* (Suv 632_{9})
batur- "saklamak" *batur-* (Hüen$_{133}$)

bāy "zengin" *bay I* (Suv 341_{17})
bäḏiz burxān "heykel" *beġız* (Hüen$_{131}$)
bädük "bir şeyin büyüğü" *bedük* (Uig I 45_{13}, TT IV B_7)
bädük "büyük" *bedük* (Uig I 45_{13}, TT IV B_7)
bädüt- "büyütmek" *bedüt-* (TT I_8)
bäk "sağlam" *bek II* (Suv 368_{19})
bäklä- "gözetmek" *beklä- 1* (Suv 627_{21}, TT I_{104})
bälgü "işaret, iz" *belgü* (Suv 348_3)
bälgülüg "belli" *belgülüg* (AY 9/5, 341/4)
bälgür- "açığa çıkmak" *belgür-* (TT I_{62})
bäliŋ "düşmanın gelmesi yüzünden halk arasında çıkan kargaşa" *beliŋ* (TT VII 42_4)
bäliŋlä- "uykusundan sıçramak" *beliŋlä-* (Uig IV C_{137})
bärk "korunan" *berk* (TT IV A_{48})
bärt- "berelemek" *bert-* (TT I_{17})
bäzāk "**bäzäk** [193] sözcüğünün bir biçimi" *bezäk* (Suv 544_{12})
bäzäk "nakış, dekorasyon" *bezäk* (Suv 544_{12})
bēçin "fare" *biçin* (Uig II 31_{53})
bēg "bey" *beg I* (Uig I 39_{15})
bēr- "vermek" *ber-* (Uig I 18_{18}, TT VI_4)
bēş "beş sayısı" *beş I* (TT VI_{161}, TT VI_{448})
bēşik "beşik" *beşik* (Uig I 7_{17})
biçil- "kesilmek" *biçil-* (Suv 620_{18})
biçtur- "biçtirmek" *biçtur-* (Suv 235_7)
bil- "öğrenmek" *bil-* (Uig I 7_7)
biläk "bilek" *biläk I* (Uig II 25_{15})
bilgä "bilge" *bilgä* (Hüen$_{124}$)
bilig "bilgi" *bilig I* (Krş. Rach II 3_4)
biliş "biliş" *biliş* (TT VIII A_3)
biltür- "öğretmek" *biltür-* (TT III_{59})
bir "bir sayısı" *bir 1* (TT I $_{199}$, TT IV B_{65}, Uig I 8_{12})
bīr "bir" *bir* (TT I_{199}, TT IV B_{65}, Uig I 8_{12})
birlä "ile" *birlä II* (Krş. Rach I_{161})
bisiġ "pişmiş" *bişiġ* (Krş. Rach I_4, II 1_{47}, Suv 348_{18})
bişür- "pişirmek" *bişür-* (Uig III 65_3, Suv 588_{11}, Suv 295_1)
bitig "kitap" *bitig I* (AY 6/9, 6/10)
bitit- "yazdırmak" *bitit-* (TT VI_{52}, Suv 396_7)
bitmül "uzun biber" *bitmul* (Krş. Rach II 1_{58})
biz "biz" *biz III* (Suv 408_4)
biziŋ "ikinci şahıs eki *kāf* almış "biz" zamiri" *bızıŋ* (Suv 401_9)
bōḏi tapi är "orta boylu bir adam" *bodı* (Suv 203_{11}, Hüen$_{316}$)
bodun "halk" *bodun* (TT VI_{302})

boquq "boğazın iki yanında deri ile et arasında ortaya çıkan bir takım et bezleri" — *boquq* (Krş. Rach II 3_{90})
bōr "şarap" — *bor* (Krş. Rach II 3_{28}, AY 34/5)
bosuġ "dönüş izni" — *buşuġ II* (Uig III 67_1, TT IV B_{50})
boşun- "bağı çözülmek, serbest kalmak" — *boşun-* (TT I_{20})
boyin "bir adamın ya da başka birinin boynu" — *boyın* (AY 7/19, 12/17)
boyun "halk" — *boyun I* (Suv 7_{19})
bögdä "hançer" — *bögdä* (TT V A_{93})
bölük "hayvan ya da insan grubu" — *bölük* (Uig I 11_6)
bu "bu" — *bu I 1* (Suv 610_{18})
bul- "bulmak" — *bul-* (Uig I 6_{10}, Suv 202_5)
bulġan- "çamurlanmak" — *bulġan-* (Krş. Rach I 3_{11})
bulġan- "karışmak" — *bulġan-* (Krş. Rach I 3_{15})
bulġan- "kızmak" — *bulġan-* (Uig II 58_1)
buluŋ "köşe, bucak" — *buluŋ I 2* (TT I_{143})
bur- "kokmak" — *bur-* (Hüen$_{146}$)
būr- "yayılmak" — *bur-* (Hüen$_{146}$)
burqi "kırışık" — *burqı* (TT VIII I_4)
burun "burun" — *burun I* (Suv 347_{19})
burxān "put" — *burxan* (TT V I_{28})
buşur- "kızmak" — *buşur-* (Suv 220_{16})
būt "but" — *but I* (AY 369/10)
butiq "bir şeyin dalı" — *butıq* (TT I_{164}, Suv 61_{519})
buzul- "yıkılmak" — *buzul-* (TT VIII N_{12}, Suv 507_5)
bügü "akıllı adam" — *bögü I* (TT V A_{107})
büt- "yara" kapanmak" — *büt- I 3* (Krş. Rach I_{30})
büt- "bitmek" — *büt- II 1* (TT VI_{14}, Suv 435_2)
büt- "kabul etmek" — *büt- II 5* (TT V A_{25})
bütgü "kaka" — *bütgü* (TT I_{191})
çal- "bir şeye vurmak" — *çal- 1* (TT VI_{308}, Suv 625_{12})
çaŋ "zil" — *çaŋ- II* (Suv 27_{18}, Suv 490_{17})
çaq "bir şeyin özünü, aynını bildiren bir sözcüktür" — *çaq II* (Suv 612_{10})
çaq- "eriştirmek" — *çaq- 1* (Uig II 10_{23})
çātir "nişadır" — *çatır II* (Krş. Rach II 2_{33})
çawiq- "ünlü olmak" — *çawıq-* (Suv 481_{21})
çäçäk "çiçek, gonca" — *çeçäk I* (Krş. Rach II 3_{102})
çeçäklik "çiçek yetiştirilen yerin adı" — *çeçäklık* (AY 522b/9, 563/13, 589/20)
çeçeklän- "çiçeklenmek" — *çeçäklän-* (TT VIII P_{24})
çiçāmuq "yüzük parmağı" — *çıçamuq* (TT V A_{54})
çīġ "Arap arşınının üçte ikisi kadar olan Türk arşınının adı" — *çiġ II* (Suv 41_{12})
çīn "doğru" — *çin* (Hüen$_{324}$)

çiŋ "iyi, tam" *çiŋ I* (Krş. Rach I_{151})
çindān "sandal ağacı" *çindan I* (Suv 640_1)
çinġar- "işin aslını araştırmak" *çinġar-* (TT V B_{76}, Suv 385_8)
çōġ "alev köz olduktan sonra közün üstünde uçuşan yalın" *çoġ* (Uig III 71_{12}, Uig I 26_{11})
çōġ "güneşin saçakları, yalını" *çoġ* (Suv 601_9,)
çoġlan- "ateş" kızmak" *çoġlan- II* (TT X_{164}, Suv 685_{11})
çom- "dalmak" *çom-* (Suv 123_2)
çoqrat- "kaynatmak" *çoqrat-* (TT X_{309})
çök- "çökmek" *çök- 2* (Suv 556_{22})
çömür- "daha derine daldırmak" *çömür-* (Hüen$_{303}$)
çūġ "eşya konan bohça, paket" *çuġ* (TT V B_{101})
çurni "Türk doktorları tarafından yapılan sürgün ilâcı" *çurnı* (Krş. Rach II 1_{46}, Krş. Rach II 1_{43})
çügde "kulağın arkasında başın çıkıntılı kısmı" *çügtä* (TT VIII C_6)
didim "geline gerdek gecesi giydirilen taç" *didim* (AY 313/15)
ekki "iki" *eki* (TT IV B_{20}, TT VI_{430})
ekki yüzlüg "dönek" *yüzlüg I* (Uig III 46_{15})
ēnç "sakin, huzurlu" *ınç I 2* (TT I_{222})
erinç "huzur, mutluluk" *erinç I* (Suv 610_2)
eştil- "işitilmek" *eştıl-* (TT VIII H_{10})
ēt- "düzetmek" *et- I* (TT VI_{36}, Uig I 29_6)
iç "bir şeyin iç bölümü" *iç* (TT X_{548}, Uig III 78_2)
içägü "[bağırsaklar] kaburgaların yanında bulunan şeyin adı" *içägü* (Uig III 43_{24})
içür- "içirmek" *içür-* (Krş. Rach I_{62})
içürgān "içiren" *içürġän* (Krş. Rach I_{62})
iġlā- "ağlamak" *iglä- I* (Krş. Rach II 2_{12})
iglā- "hasta olmak" *iglä- I* (Krş. Rach II 2_{12})
inägü "kulunca benzer bir hastalığın adı" *ınägü* (Krş. Rach I_{20})
ir "utanma bildiren bir söz" *ir* (TT X_{144})
irġāġ "olta" *irġaġ* (TT V A_{118})
irġal- "sallanmak" *irġal-* (Suv 621_5, TT I_{166})
irġan- "sallanmak" *irġan-* (Uig III 37_1)
irpā- "bozmak" *ırpä- II* (TT VIII G_{61})
irqla- "kâhinlik yapmak" *irqla-* (AY 419/12)
isiglik "sıcaklık" *isiglig* (Krş. Rach II 1_{57})
işlā- "çalışmak" *işlä-* (AY 196/8, 420/7)
işlät- "iş yaptırmak" *işlät-* (TT IV B_8)
it "köpek" *it I* (Krş. Rach I_{140})
iyin- "ıkınmak" *iyin-* (TT VI_{10})
käç- "aşmak, geçmek" *keç- I* (Suv 620_{13})
käçür- "karşıya geçirmek" *keçür- I* (Suv 430_7)

käd "bir şeyi anlatırken abartma ve pekiştirme bildiren edat" — *ked II* (Krş. Rach I_{75}, Krş. Rach I_{78}, Uig I 6_1)
käd- "germek" — *ked-* (Uig I 29_{12})
kädgir- "at" huysuzlanmak" — *kedgir-* (Uig IV C_{13})
käkrä "develerin çiğnediği acı bir ot" — *kekrä* (Krş. Rach II I_{47})
käl- "gelmek" — *kel-* (Suv 621_{15})
käliş "geliş" — *keliş* (Hüen$_{293}$)
kämi "gemi" — *kemi* (Suv 613_{21})
kämiş- "fırlatmak" — *kemiş-* (Uig I 8_9, Suv 631_2)
kāńç "bebek" — *kenç I* (Krş. Rach I_{61}, Uig III 64_{17}, Uig III 20_{20})
kändü "kendi" — *kendü* (Suv 100_{22})
käpäk "kepek" — *kepäk* (Krş. Rach I_{54})
käs- "kesmek" — *kes-* (TT I_{28})
käwil- "zayıflamak" — *kewil-* (Hüen$_{2072}$)
käyik "aslında yabani olan her şey için kullanılır" — *keyik* (Suv 464_5, Krş. Rach II 1_{122})
käz- "gezmek, dolaşmak" — *kez* (AY 34ğ/7, 249/8, 586/23)
käzik "hararet ve soğuk" — *kezik III* (Uig II 68_5)
kēç- "gecikmek" — *keç-* (Suv 13_8)
kēç "geç" — *keç* (Suv 13_8)
keçä "gece" — *keçä I* (Krş. Rach I 1_{32})
kemi "gemi" — *kemi* (Suv 613_{21})
keŋ"geniş" — *keŋ* (Suv 639_7, TT VI_{241})
kertgün- "tasdiklemek, kabul etmek" — *kertgün-* (Suv 101_1, TT VI_{46})
kertü "doğruluk yeri" — *kertü 3* (TT VI_6)
ket- "çekilmek" — *ket- I 2* (Krş. Rach I_{22})
kētär- "kaldırmak" — *ketär-* (Uig II 68_5)
kiçig "bir şeyin küçüğü" — *kiçig* (TT I_8, Suv 608_5)
kim "kim" — *kim* (Uig I 41_5, Krş. Rach I_{55}, TT VI_{26})
kir- "girmek" — *kir-* (Suv 393_{12}, TT IV A_{38}, TT VI_{44})
kirpi "kirpi" — *kirpi* (Krş. Rach I_{129})
kişi "insan" — *kişi 1* (Uig III 32_{17})
kişi "kadın" — *kişi 2* (TT I_{154}, Krş. Rach I_{61})
–kiyä "*kāf*, *imāla* ya da *rikka*'lı sözcüklerle bulunan küçültme eki" — *kiyä* (Suv 87_{21})
kögüz "göğüs" — *köküz* (Suv 624_{19})
kōk "gök" — *kök I* (Uig I 37_{19})
kōk "koyu griy" — *kök IV* (Uig I 8_{13})
kōk çiğrīsi "gök feleği" — *kök I* (Uig I 37_{19})
kōl "birikmiş su, göl" — *köl I* (TT I_{215})
kölük "borç alınan" — *kölük 2* (TT VIII A_{37})
kölük "yük hayvanı" — *kölük* (Suv 613_4, TT VIII A_{37})
köm- "defnetmek, gömmek" — *köm-* (Krş. Rach I_{35}, AY 477/14)
köni "düz" — *köni II* (Uig I 20_{15})

köŋül "kalp, gönül" — *köŋül* (Krş. Rach II 3_{32}, Suv 616_1, Suv 289_8)

köprüg "köprü" — *köprük* (Suv 16_{10})

köpük "köpük" — *köpük* (Krş. Rach II 1_{103})

kör- "görmek" — *kör-* (Krş. Rach I_{33}, Uig I 41_{14}, Suv 617_{13})

körgit- "göstermek" — *körgit-* (AY 250/21, 659/2)

körk "güzellik" — *körk* (Uig I 29_8, Uig I 30_{12})

körünç "seyirciler" — *körünç* (Suv 385_{13})

köşīgä "hafif gölge" — *köşigä* (Suv 602_2)

kötür- "taşımak" — *kötür-* (Uig I 8_2)

köyür- "yaktırmak" — *köyür-* (Krş. Rach I_{129}, TT I_{70})

közün- "görülmek" — *közün-* (Uig I 37_{15}, Uig II 22_6)

kü "ün, san" — *kü* (Hüen$_{156}$, Uig I 19_{13})

kūç "güç, kuvvet" — *küç I* (Krş. Rach II 25_8)

kül "kül" — *kül* (Krş. Rach I_{151}, Krş. Rach II 2_{35})

kümüs "gümüş" — *kümüş* (AY 70/6, 81/5)

kün "gün" — *kün I 2* (Uig I 29_1)

künlük "günlük iş" — *künlük* (Uig II 68_2)

kürk "kürk" — *kürk* (MO I_{11})

kürküm "safran" — *kürküm* (Krş. Rach I_{67})

küsā- "istemek" — *küsä-* (Uig I 27_7)

küsän "kuça diye çağrılan bir şehrin adı" — *küsän* (TT IX_{45})

küwän- "gurur duymak" — *küvän- 3* (TT VIII D_{30})

küwrüg "davul, kös" — *küvrüg* (Suv 92_6)

küz "sonbahar" — *küz* (AY 589/12, 590/1)

küzäç "bardak, testi" — *küzäç* (TT VIII C_{10}, TT I_{189})

laçin "savaşta yiğitlik gösteren kişi" — *laçin* (Suv 620_{20})

mayaq "deve gübresi" — *mayaq* (Krş. Rach I_{40}, Suv 519_6)

män "ben" — *men I* (Suv 262_{19})

mäŋ "kuşyemi" — *meŋ II* (Suv 169_{10})

mäŋiz "beniz, insanın rengi" — *meŋiz* (Krş. Rach II 3_{17})

miŋ "bin" — *miŋ* (TT V A_{18})

monçuq "boncuk" — *monçuq* (TT V A_{117})

muŋ "zorluk" — *muŋ* (Suv 623_9)

murc "karabiber" — *murç* (Krş. Rach I_7)

müŋüz "bir hayvanın boynuzu" — *müŋüz* (Krş. Rach I_{55})

nä "ne anlamında bir soru edatı" — *ne I* (TT VI_{51}, TT X_{232})

näçä "sayıca 'kaç' anlamında bir sözcük" — *neçä* (Suv 5_9)

näçük "niçin" — *neçük* (Uig III 48_{12})

näŋ "şey" — *neŋ* (TT VI_{14})

nätäg "nasıl" — *netäg* (TT X_{134})

nōm "din, öğreti" — *nom I* (Suv 5_{18}, Suv 11_{16}, Suv 17_5, Uig I 26_2, TT VI_{418}, Suv 303_1)

oğlāğu "bolluk içinde büyüyen" *oğlaġu* (TT X_{441}, TT X_{448})
oŋul- "düzelmek" *oŋul-* (AY 19/6)
onunç "onuncu" *onunç* (AY 34/20, 34o/11, 44/6)
oq "ok" *oq I* (Uig II 87_{49}, Suv 621_{9})
oq "şimdiyi ifade eden bir takıdır" *oq IV* (Uig II 73_{4}, TT X_{543})
oqiş- "çağırmak" *oqış- I* (Hüen$_{193}$)
oqit- "okutmak" *oqıt- II* (TT VI_{52})
oqitġān "okutturan" *oqıtġan II* (TT VI_{52})
ornat- "yerine koymak" *ornat-* (Suv 104_{4})
ortu "bir şeyin ortası" *ortu* (TT V A_{20})
ot "bitki" *ot II* (Krş. Rach II 3_{47})
ot "hayvan yemlerinin hepsi için kullanılır" *ot II* (TT V B_{124})
ot "ilaç" *ot III* (Krş. Rach II 2_{62})
ottuz "otuz" *otuz* (AY 3/20, 9/17)
ōy- "kesmek" *oy- I* (Krş. Rach I_{147})
ōz- "önde koşmak" *oz- I* (Suv 631_{1})
öçür- "söndürmek" *öçür- 1* (Suv 141_{9})
öçür- "yatıştırmak" *öçür- 2* (Suv 96_{22})
ōg- "gurur duymak" *ög-* (Uig I 27_{12}, TT X_{146}, Uig III 46_{13}, Suv 346_{7})
ōglän- "dinlenmek" *öglän-* (Suv 619_{18})
ökün- "pişman olmak" *ökün-* (TT IV A_{5})
ömgān "şahdamarının iki yanında bulunan damar" *ömgän* (Suv 616_{21}, Suv 618_{10})
ön- "gitmek" *ön- 3* (Suv 16_{14})
öŋdün "ön" *öŋdün* (TT I_{6}, TT I_{142})
öpkä "akciğer" *öpkä* (Uig III 79_{4})
ört- "örtmek" *ört-* (Suv 138_{2})
örtül- "kapanmak" *örtül-* (Suv 617_{9})
öt- "boşalmak" *öt- 2* (Krş. Rach I 1_{90})
ötün- "halini anlatmak" *ötün-* (Uig I 6_{16})
qaç "kaç" *qaç* (Suv 20_{23})
qaç "kez anlamında bir edat" *qaç 2* (AY 202/3, 389/12)
qaçan "ne zaman" *qaçan* (Suv 635_{18}, Suv 6_{3}, Uig I 6_{7})
qadir "zor, sert, katı" *qadır* (TT VI_{66})
qaġur- "kavurmak" *qaġur-* (Krş. Rach II 2_{23})
qal- "geride kalmak" *qal-* (Suv 624_{1})
qalin "kalın, yagırlı şey" *qalın* (AY 412/2, 528/20)
qaliq "hava" *qalıq* (Suv 620_{16}, Suv 209_{15})
qam- "gebertene kadar dövmek" *qam-* (Uig II 27_{25})
qām "şaman, kâhin" *qam* (TT VI_{018})
qamçi "kamçı" *qamçı* (Krş. Rach I_{181})
qamġāq "semer otu" *qamġaq* (TT I_{96})
qamiş "kamış" *qamış* (Suv 619_{12})
qamişliġ "kamışlık" *qamışlıġ* (Suv 608_{13})

qān "kan"
qān- "kanmak"
qanā- "kan almak"
qanat "kanat"
qanda "nerede"
qantur- "bir şeye doydurmak"
qap- "çalmak, kapmak"
qāp "tulum"
qaqī- "kızmak"
qara "bir şeyin siyahı"

qaraŋqu "karanlık"
qaraq "göz bebeği"
qarar- "gece" Kararmak"
qarġa "karga"
qarġat- "lanetletmek"
qarī- "yaşlanmak"
qari "yaşlı"
qarin "karın"
qarşi "İki bey arasındaki anlaşmazlık"

qart "yara"
qāş "gözün üstündeki kaş"
qaşan- "kaşınmak"
qaşaq "kındıra otu"
qaşuq "kaşık"
qat- "karıştırmak"
qata "-dığında, defa anlamında bir sözcük"
qatiġ "bir şeyin sert olanı"
qatiġlan- "kendi kendine çabalamak"
qatil- "karıştırılmak"
qatnā- "sözü reddetmek"
qatrun- "vazgeçmek, çekinmek"
qātūn "Afrāsiyāb'ın kızlarından her birinin adı"
qavut "yeni doğum yapan kadınlara yemek olarak verilen **qāġūt** sözcüğünün bir varyantı"
qay- "dönmek"
qayin- "kaynamak"
qayu "**xayu** sözcüğünün bir başka biçimi"

qāz "kaz"
qaz- "kazmak"

qan I (TT IV A_{30})
qan- (TT I_{115})
qana- (Krş. Rach II 3_3)
qanat (Suv 307_3)
qanda (Suv 114_{17})
qantur- (AY 606/4, 453/20)
qap- (Uig III 70_{27})
qap I (Suv 604_6)
qaqı- (Suv 553_{16})
qara I (Uig I 36_7, Suv 302_{13}, Krş. Rach I_4)

qaraŋqu (Suv 361_{15}, Uig III 61_1)
qaraq (Suv 235_7)
qarar- 1 (Suv 617_8)
qarġa (Suv 693_{17})
qarġat- (TT VIII P_{39})
qarı- (AY 112/13, 367/15)
qarı II (Suv 593_{18})
qarın (TT X_{548}, Suv 136_{10})
qarşı II (Suv 686_{12}, Suv 365_{18}, Suv 107_{13})

qart I (Krş. Rach II 1_7, Krş. Rach I_{42})
qaş I (AY 46/16, 652/14)
qaşan- (Krş. Rach I_{128})
qaşaq (Krş. Rach II 1_{12})
qaşuq I (Krş. Rach II 2_{63})
qat- I 2 (Uig I 36_{13})
qata I (Krş. Rach I_{127})
qatıġ (Suv 616_{21}, Uig III 55_4, TT X_{34})
qatıġlan- (TT VI_{020}, TT I_{26})
qatıl- (AY 132/11, 405/10)
qatna- (Suv 629_1)
qatrun-1 (Uig I 41_8)
qatun (Suv 625_1)

qawut (TT I_{183})

qay I (Suv 630_{12}, TT VI $_{42}$)
qayın- (Uig III 78_5)
qayu (TT VIII H_1, Uig II 22_4, TT VIII L_9, TT VII 27_{17}, Uig II 79_{54}, TT X_{22}, TT X_{559})

qaz I (Suv 4_{12})
qaz- (AY 477/13)

qazġan- "kazanmak" — *qazġan-* (Suv 398_{10})
qazġanç "kazanç" — *qazġanŋç* (TT VI_{13})
qīġ "toprağı kabartmak için kullanılan gübre" — *qıġ I* (Suv 613_{17})
qil "kıl" — *qıl I* (Suv 114_2)
qil- "hareket etmek" — *qıl-* (Hüen$_{285}$)
qiliç "kılıç" — *qılıç* (TT I_{162})
qilin- "işlemek" — *qılın-* (Suv 610_7, TT I_{36}, TT X_{359})
qilinç "ahlak, huy" — *qılınç* (TT I_{76}, TT I_{111}, Hüen$_{53}$, TT VI_{160}, Uig II 11_3, Uig II 11_4)
qiltur- "yaptırmak" — *qıltur-* (Suv 402_{19})
qiqir- "yüksek sesle bağırmak" — *qıqır-* (Uig IV C_{138})
qirtiş "yüz rengi" — *qırtış* (Uig I 37_{13})
qisil- " bir yere sıkışmak" — *qısıl- I* (Krş. Rach II 1_{27})
–qiya "*işbā*, *ġayn* ve *kāf* lı sözcüklerle kullanılan bir küçültme eki" — *qıya* (Suv 615_{13})
qiz "kız" — *qız I 1* (Suv 80_5, Suv 632_{14})
qizart- "kızartmak" — *qızart-* (TT IV B_7, Uig III 23_3)
qizil "bir şeyin kırmızısı" — *qızıl I* (Suv 348_{20})
qoburġa "baykuş" — *qoburġa* (TT VIII O_4)
qoġşā- "yumuşamak" — *qoġşa-* (Uig I 37_3, Uig III 37_6)
qoġuş "sepili ve sepisiz deri" — *qoġuş I* (Krş. Rach II 3_{22}, Suv 375_7)
qol- "istemek" — *qol-* (TT IV B_{50})
qōl "kol" — *qol I* (Uig III 35_{30})
qoltiq "koltuk" — *qoltıq* (Krş. Rach I_{28})
qolun- "istemek" — *qolun-* (Suv 104_2)
qōn- "kuş" konmak" — *qon-* (TT I_{216})
qonaq "çavdar" — *qonaq* (Krş. Rach I_{94})
qoŋuz "osurgan böceği" — *qoŋuz* (Uig II 35_{23})
qop "abartma ve pekiştirme ifade eden bir edat" — *qop I* (TT IV A_{76}, Suv 207_{18}, Suv 3_2, Uig III 76_{19})
qoq- "yükselmek" — *qoq- II* (TT I_{59})
qōr "kayıp, ziyan" — *qor I* (TT I_{148}, TT VI_{63}, Krş. Rach II 3_{28}, Kuan$_{35}$)
qoriġ "kapalı" — *qorıġ II* (Uig III 16_{17})
qorq- "korkmak" — *qorq-* (Uig I 8_{16}, TT X_{338}, Uig III 31_{13})
qōş "bir şeyin çifti" — *qoş* (Suv 32_{15})
qoş- "katmak, yanına koymak" — *qoş- 1* (AY 290/20)
qōy "elbisenin koynu" — *qoy II* (TT VIII D_{11})
qoyuġ "sıvıların koyusu" — *qoyuġ* (Suv 50_{20})
quç- "kucaklamak" — *quç-* (Uig III 64_{13})
quḏuġ "kuyu" — *quḏuġ I* (Uig I 8_8)
qulaç "kolları dışa doğru açma" — *qulaç* (Suv 41_1)
qum "kum" — *qum I* (Suv 155_{15})

qun- "çalmak" *qun-* (Suv 135_{22}, TT X_{463})
qunduz "kunduz" *qunduz* (Uig IV D_6)
qunduz qayri "kunduz penisinden yapılan bir ilaç" *qunduz qayıry* (Krş. Rach I_{125})
qur "kuşak, kemer" *qur I* (AY 398/17)
qurī- "kurumak" *qurı-* (TT I_{55})
qurşā- "kuşağa bağlanmak" *qurşa-* (Suv 96_1, Uig III 69_6)
qurt "Türkler arasında soğulcan" *qurt I* (Krş. Rach II 2_{32})
quruġ äw "içi boş, kuru" *quruġ* (Krş. Rach I_{83}, Suv 531_{20}, Uig I 21_1)
qus- "kusmak" *qus- 1* (TT VIII $İ_8$, Krş. Rach II 1_{119}, TT X_{40})
quş "kuş" *quş I* (Suv 444_6, Uig III 32_4)
quşġāç "serçe kuşu" *quşġaç* (Suv 694_{12})
qut "şans, baht" *qut II* (TT I_{138}, Suv 21_{21}, Uig III 39_4)
qutluġ "kutlu" *qutluġ II* (Hüen$_{93}$, TT IV A_{47})
quyāş "yoğun sıcak" *quyaş* (Suv 220_{22})
quzġūn "kuzgun" *quzġun* (TT VI_{59})
saç "saç" *saç* (Uig I 38_{12})
saç- "saçmak, dağıtmak" *saç-* (Krş. Rach II 3_7, Suv 183_{15}, Suv 574_{20})
sāç "tava" *saç II* (Krş. Rach II 2_{22})
saçil- "saçılmak" *saçıl-* (Suv 625_{10}, TT I_{75})
saçūq "saçılmış" *saçuq* (TT VI_{023})
saġ- "sağmak" *saġ-* (Rach II 3_{144})
sāġ yāġ "yağ" *saġ VI* (Krş. Rach II 1_{91}, Krş. Rach II 1_{130})
saġiz "sakız" *saġız* (Krş. Rach II 3_{137})
sal- "göndermek" *sal- 5* (Uig II 24_4)
salin- "sarkmak" *salın-* (Suv 595_{17})
sān "sayı" *san* (TT VI_{54})
san- "sayılmak" *san-* (TT V_{194})
saŋa "sana" *saŋa* (TT I_8)
sanā- "saymak" *sana-* (Suv 370_{11})
sanç- "sançmak, mızraklamak" *sanç-* (Suv 633_{12})
sanç- "yenmek" *sanç-* (TT IV B_{12})
sanliġ "sayılı" *sanlıġ I* (Uig II 77_{24})
sāp "bir söze verilecek cevapta sıra" *sap II* (Suv 588_6)
saqa "dağ yamacı" *saqa* (Suv 630_{22})
saqī- "su gibi görünmek" *saqı- I* (TT I_{19})
saqinç "kaygı ve üzüntü" *saqınç* (Suv 426_{12}, TT VI_{312})
saqlan- "çekinmek" *saqlan-* (Suv 443_{17})
sarġān "çorak yerde yetişen bir tür ot" *sarġan* (TT V B_{123})
sarġar- "sararmak" *sarġar-* (Uig I 37_{12})

sariġ "sarı" *sarıġ* (AY 28/14, 28/15)
sarsiġ "katı" *sarsıġ* (TT VI$_{66}$)
sat- "satmak" *sat-* (AY 526/10)
satiġ "satış" *satıġ* (AY 526/11)
sāw "haber, söz, atasözü" *saw I* (Suv 257$_1$)
sāw "haber" *saw 2* (AY 4/18, 7/14)
sāy "kara taşlık" *say I* (Suv 382$_7$)
säkiz "sekiz" *säkız* (Uig II 59$_1$, TT VI$_{378}$)
säŋir "dağın zirvesi" *säŋır* (TT I$_{45}$)
sär- "sabırlı olmak" *ser- I* (Suv 208$_7$)
säw- "sevmek" *sew* (TT X$_{256}$)
säwinç "sevinç ya da mutluluk" *sewinç* (TT I$_{88}$)
säwiş- "sevişmek" *sewiş-* (Suv 120$_4$)
sekrī- "atlatmak" *sekri-* (Uig I 42$_{11}$)
sēzin- "sezmek" *sezin-* (Suv 619$_4$)
siçġān "fare" *sıçġan* (Krş. Rach I$_{56}$)
siġ- "tesir etmek" *sıġ-* (TT I$_{76}$)
siġur- "koymak" *sıġur-* (Hüen$_{2027}$)
silk- "sallamak" *silk-* (Suv 490$_{17}$)
sīn "boy pos, uzunluk" *sin I* (Suv 619$_{13}$)
siŋ- "iyi gelmek" *siŋ- 2* (Suv 472$_3$)
siŋār "bir şeyin kenarı" *sıŋar* (TT V A$_{76}$)
siŋäk "şehirlilerin dilinde sivrisinek" *siŋäk* (Uig II 35$_{23}$)
siŋir "sinir" *sıŋır* (Krş. Rach I$_{76}$)
siŋür- "yutmak" *sıŋür-* (Krş. Rach I$_{153}$)
siq- "sıkmak" *sıq-* (Krş. Rach II 1$_{86}$, TT V A$_{95}$)
siqil- "bastırılmak, sıkılmak" *sıqıl-* (Suv 609$_{20}$, Suv 621$_9$)
siqiş "itişme, didişme" *sıqış* (Uig II 73$_2$)
siriçġa "sırça" *sırıçġa* (TT V A$_{24}$)
sītur- "kestirmek" *sıtur-* (Suv 235$_9$)
soġī- "soğuk olmak" *soġı-* (Krş. Rach II 130, Krş. Rach II 3$_{47}$)
sōġun, sōġan "soğan" *soġun II* (Krş. Rach I$_{55}$)
sōl "sol" *sol* (Suv 27$_{17}$)
soŋ "sonra" *soŋ II* (TT I$_{106}$, Suv 3678)
soq- "dövmek" *soq- I* (Suv 19$_{12}$, Krş. Rach II 1$_{120}$)
soq- "toplamak" *soq- II* (Krş. Rach I$_{133}$)
sōr- "emmek" *sor- II* (Krş. Rach II 1$_{133}$)
sorġu "kan alınan şişe" *sorġu* (Krş. Rach II 3$_{164}$)
sögüt "söğüt" *sögüt* (Hüen$_{316}$)
sökül- "sökülmek" *sökül- I* (Krş. Rach I$_{28}$)
sözläş- "sözleşmek" *sözläş-* (AY 535/23)
suġul- "çekilmek" *suġul-* (Krş. Rach II 1$_{82}$, Suv 600$_6$)
sun- "sunmak" *sun-* (Suv 616$_{10}$)

sūq ärŋāk "işaret parmağı" — *suq* (TT V A_{54})
suq yalŋūs "arkadaşı olmayan, yalnız" — *suq I* (TT V A_{54})
sūw "su" — *suw* (Suv 487_9, TT VIII I_1)
sü "ordu ve askerler" — *sü* (Hüen 320, Uig II 695)
sūçig "tatlı" — *süçig* (Suv 591_{20})
sünü "süngü, mızrak" — *sünü* (TT V A_{92})
sünüş "savaşta saldırma, süngü dürtme" — *sünüş* (AY 491/3)
sünüş- "savaşta vurmak" — *sünüş-* (Suv 234_{10})
sür- "sürmek, binmek" — *sür-* (AY 560/1)
sürt- "sürtmek" — *sürt-* (Krş. Rach I_{59})
süwre "kılıç, mızrak, şamdan, şişi gibi ucu sivri olan nesneler" — *süwrä* (Uig I 86_{18})
süz- "süzmek" — *süz-* (Krş. Rach I_{105})
süzük "açık mavi, temiz" — *süzük* (Uig I 31_{16})
süzül- "Süzülmek" — *süzül-* (TT IV_{303})
şäş- "Çözmek" — *şeş-* (Uig II 76_2)
şük "susturma edatı" — *şük* (Uig I 6_9, Suv 124_{12})
tal- "vurmak" — *tal-* (Uig IV C_{171})
talu "seçme" — *talu* (Suv 604_4)
talūlā- "seçmek" — *talula-* (TT VI_{310})
tam "bir kapının tırkazı" — *tam* (TT VI_{82})
tām "duvar" — *tam* (TT VI_{82})
tamġa "Hakanın ve diğerlerinin damgası" — *tamġa* (TT I_{129}, TT V A_{53})
tamġāq "damak" — *tamġaq* (TT VIII $İ_1$, Suv 624_{11})
tamtur- "yaktırmak" — *tamtur- I* (Suv 160_1, Uig I 45_{14})
tamu "cehennem" — *tamu I* (AY 138/8, 221/11, 348/11)
tamur "vücuttaki damar" — *tamur*
tana "susam" — *tana* (Krş. Rach I_{126})
tançu "lokma" — *tançu* (Suv 4_{21})
tançūlā- "ekmek çiğnemek" — *tançula-* (Suv 524_{14})
tanuq "şahit" — *tanuq* (AY 448/21)
tap- "kaybolan bir şeyi bulmak" — *tap- I* (TT I 4_{33}, Suv 388_{17})
tapin- "tapınmak" — *tapın-* (Uig I 8_{18})
tapla- "kabul etmek" — *tapla-* (TT X_{113}, Uig II 21_{15})
taqi "dahi, ve de anlamında bir edat" — *taqı* (Uig I 43_7, Uig II 87_{61})
tār "bir şeyin darı" — *tar* (TT VI_{275})
tariq- "daralmak" — *tarıq-* (Suv 469_{21}, Uig III 40_2)
tart- "çekmek" — *tart- 2* (Uig III 64_9)
tart- "tartmak" — *tart- 5* (AY 10/9)
tartil- "tartılmak" — *tartıl-* (Suv 131_{10})
taş "taş" — *taş I* (Uig I 8_4)
taş- "taşmak" — *taş- 8* (Suv 435_1)
tāş yēr "gurbet, yabancı ülke" — *taş II* (Krş. Rach I_{150}, Suv 4_{21})
taştin "dışarı" — *taştın* (Suv 621_{18})
tātiġ "güzel tat" — *tatıġ* (Suv 364_{12})

tatiġliġ "tatlı" — *tatıġlıġ* (Suv 95_4)
tawar "mal, canlı ya da cansız" — *tawar* (Uig III 15_{19})
tawġāç "Māṣīn'in adıdır" — *tawġaç* (Uig I 14_1)
tawran- "hızlı yürür görünmek" — *tawran-* (TT VI_{020})
tawrāq "hız" — *tawraq* (TT X_{295}, Suv 625_6)
tay- "kaymak" — *tay-* (TT I_{46})
tāz at "alacalı at" — *taz I* (Krş. Rach II 2_{45})
tāg "benzetme bildiren sözcük" — *teg I* (Uig III 46_{18})
täg- "ulaşmak" — *teg-* (Uig I 15_4, TT I_{89})
tägin- "ulaşmak" — *tegın-* (TT VI_{380}, TT VI_{435}, Uig III 4_3, Uig II 87_{63}, Suv 7_{17})

täglük "kör" — *teglüg* (Uig III 76_{13})
tälim "bir şeyin çoğu" — *telim* (TT I_{58})
tälin- "delinmek" — *telin-* (Krş. Rach I_{43})
tälmir- "sağa sola bakmak" — *telmır-* (Suv 637_9)
täŋ "denk, gibi" — *teŋ* (Uig II 48_{13})
täprā- "hareket etmek" — *teprä-* (Suv 621_4, Krş. Rach II 34_{11})
tär "ter" — *ter I* (Uig I 37_5)
täriŋ "engin, derin, geniş" — *teriŋ* (TT I_{102}, Suv 350_{21})
tärk "tez, acele" — *terk* (Krş. Rach II I_{16}, TT VI_{54}, Suv 105_3)
tärs "zor" — *ters* (TT VI_{15})
täw "hile, tuzak" — *tev* (Uig III 72_{29}, Suv 102_5)
täz- "kaçmak" — *tez-* (Suv 5_{10})
te- "demek" — *te-* (Uig I 8_7, TT I_{47})
tegit "**tegīn** sözcüğünün çoğulu; köle anlamındadır, fakat daha sonra Hakaniye hanedanının oğulları için unvan olmuştur" — *tegit* (Suv 608_{10})

tetrü "bir şeyin tersine dönmüşü" — *tetrü I* (TT V B_{13}, Suv 630_{18})
tetrü baq- "dik dik bakmak" — *tetrü II* (Suv 23_{12})
tik- "ağaç vb." dikmek" — *tık- III* (TT X_{488})
tik- "sokmak" — *tık- II* (Uig III 88_{14})
tiki "geceleri işitilen ses" — *tıkı I* (Suv 95_3, TT I_{135})
tikīlā- "hışırtı çıkarmak" — *tıkılä-* (Krş. Rach II 1_{92}, TT 1_{15})
tikim "parça" — *tıkım I* (Suv 490_4)
til "dil" — *tıl 1* (TT I_{108}, TT VI_{398})
tīl "dil" — *til* (TT I_{108})
tilā- "dilemek" — *tilä-* (Suv 622_{23}, Uig I 6_1)
tin- "dinlenmek" — *tin- 2* (Suv 608_{15})
tin- "dinmek" — *tin-* (Suv 623_9)
tiq- "tıkmak" — *tıq-* (Krş. Rach I_{177}, Krş. Rach II 2_{58})
tiqil- "tıkılmak" — *tıqıl-* (Suv 622_{13})
tirgür- "diriltmek" — *tirgür-* (Suv 610_{18})
tirig "canlı hayvan" — *tirig* (AY 9/10, 16/3, 25/8, 82/15)
tirsgāk "dirsek" — *tirsäk* (Uig III 15_4)

tişi "hayvanların dişisi" — *tişi* (Suv 609_{16}, TT X_{249})
tişlā- "dişlemek" — *tişlä-* (Krş. Rach I_{152})
tit- "alıkoymak" — *tit- I* (Suv 611_4, Suv 614_2)
tīz "diz" — *tiz I* (Uig III 28_{12}, Uig II 47_{78}, Suv 630_3)
tiz- "dizmek" — *tiz-* (Uig II 47_{76})
tizig "bir şeyin safı" — *tizig* (TT X_{450})
toġrā- "doğramak" — *toġra-* (Krş. Rach I_{182})
toli "gökten yağan dolu" — *tolu II* (Suv 557_4)
tolu "dolu" — *tolu I* (Uig III 33_5, Suv 346_{21})
tōn "elbise" — *ton* (Uig I 29_{12})
toŋuz "domuz" — *toŋuz* (Suv 4_{11})
toprāq "toprak" — *topraq* (Krş. Rach I_{96})
topul- "delinmek" — *topul-* (Suv 644_3)
toq "tok" — *toq I* (Krş. Rach II I_3)
toqī- "dokunmak" — *toqı- I* (Suv 626_{11})
toqīmaq "çamaşır tokmağı" — *toqımaq* (Uig I 43_4)
toqit- "kilitlettirmek" — *toqıt- I* (AY 12/14)
tosun "henüz binilmemiş tay" — *tosun* (TT VI_1)
toşġur- "doldurmak" — *toşġur-* (Suv 334_{11})
tōz "toz" — *toz* (TT I_5, Suv 74_{18})
töklün- "dökülmek" — *töklün-* (Krş. Rach II 1_9)
tökül- "dökülmek" — *tökül-* (AY 577/4, 636/7)
töpü "bir dağın tepesi" — *töpü* (Uig I 43_{13}, Uig I 23_4, Uig III 88_{10})
tör "odanın en iyi yeri" — *tör I* (Suv 12_{14})
törçī- "başlamak" — *törçi-* (Suv 366_8)
tört "dört" — *tört* (Rach I_{149})
törü "adet, görenek" — *törü* (Uig I 25_{10}, Suv 478_{16}, Suv 16_{17}, TT VI_{184})
törū- "yaratılmak" — *törü-* (Krş. Rach II 3_{29}, Suv 610_{22})
tōz "kök" — *töz* (AY 7/21, 33/1, 34p/17)
tuġ- "doğmak" — *toġ- I 1* (TT V B_{30})
tuġur- "doğurmak" — *toġur-* (Uig III 63_{18}, TT VI_{115})
tumşuq "kuşun gagası" — *tumşuq* (Suv 694_{14}, Uig III 24_{10})
tun- "kapanmak, karanlık basmak" — *tun-* (Krş. Rach II 2_{60}, Krş. Rach II 1_{90})
tur- "ayakta durmak" — *tur-* (Uig II 29_{18}, Uig III 46_{12}, Suv 61_3)
tūr- "durmak" — *tur-* (Uig II 29_{18}, Uig III 46_{12}, Suv 61_3)
turġur- "inşa etmek" — *turġur- I 2* (TT VI_{83}, Suv 81_7)
turġur- "kaldırmak" — *turġur- I 1* (Suv 477_8)
turma "turp" — *turma I* (Krş. Rach II 1_{85})
turq "vücudun uzunluğu" — *turq* (Suv 448_{17}, Suv 544_5)
turum "bir adamın boyu kadar olan uzunluk" — *turum I* (Suv 424_{13}, Suv 425_{21})
turur "-tur, tür" — *tur- I 8* (Uig I 8_5)
tusu "menfaat, yarar, şifa" — *tusu* (Uig II 79_{47})

tusul- "iyi gelmek, faydalı olmak" *tusul-* (Uig III 43_{14})
tūş "bir şeyin karşısı" *tuş II* (Uig III 36_{8}, Suv 430_{11})
tuş- "karşılaşmak" *tuş-* (Suv 421_{6})
tut- "yakalamak" *tut- I* (Krş. Rach I_{102}, TT VI_{42})
tutsuq- "yakalanmak, tutsak edilmek" *tutsuq-* (Suv 620_{21})
tutuş- "tutuşmak" *tutuş-* (Suv 614_{12})
tü "vücuttaki kıl" *tü I* (Uig IV A_{259})
tübüt "Türklerin yaşadığı topraklarda büyük bir kabile" *tübüt* (Suv 30_{8}, Rach II 1_{15})
tüg- "bağlamak" *tüg-* (Uig III 30_{26})
tükā- "bitmek" *tükä-* (Uig I 14_{9})
tükāl "tamam, hepsi" *tükäl I* (TT VI_{06}, TT IV A_{75}, Suv 7_{15})
tükät- "bitirmek" *tükät-* (Uig III 16_{14}, Suv 139_{4}, Suv 4_{15})
tümän "bir şeyin çoğu" *tümän* (TT I_{135}, TT V B_{27})
tünā- "geceyi geçirmek" *tünä-* (Suv 442_{20})
tūp "bir ağacın kökü" *tüp I 2* (Krş. Rach II 3_{67}, Uig II 29_{17})
tūplüg "soylu" *tüplüg* (TT V B_{68})
türk "Türk ülkesinde bir şehir adı" *türk II* ($Hüen_{100}$)
türk "Türk" *türk I* (TT X_{475}, Uig III 81_{3})
türlüg "bir şeyin çeşitleri" *türlüg* (Uig I 6_{14}, TT IV A_{26})
tüş- "düşmek" *tüş- 1* (TT X_{358}, Krş. Rach I 180)
tüş- "inmek" *tüş- 2* (Suv 6_{6})
tüşā- "hayal görmek" *tüşä-* (Suv 94_{22}, Uig III 54_{4})
tüşür- "düşürmek" *tüşür-* (Uig I 39_{12})
tütün "duman" *tütün* (Suv 424_{12})
tütüş- "yakalamakta yardım etmek" *tütüş-* (Uig III 81_{1})
tüz "düz" *tüz I* (AY 24/11, 32/3)
tüz- "düzeltmek, düzene sokmak" *tüz-* ($Hüen_{151}$)
uç- "uçmak" *uç-* (AY 599/18)
uçān "iki yelkenli gemi" *uçan* (Uig II 97)
uçuzlā- "hakaret etmek" *uçuzla-* ($Hüen_{101}$)
ula- "bağlamak" *ula- 1* (Suv 611_{5})
ulāġ "emirin emrini yetiştirmek isteyen habercinin bir başkasını bulana kadar bindiği at" *ulaġ II* (AY 440a/9, 606/7)
ulār "keklik" *ular I* (Krş. Rach I_{63})
uliş- "uluşmak" *ulış-* (Suv 625_{3})
umāy "[Placenta] çocuk doğduktan sonra kadının rahminden çıkan bir şey" *umay II* (AY 510/2)
umun- "umutlanmak" *umun-* (Uig III 82_{27})
uqtur- "anlatmak" *uqtur-* (TT VI_{148})
ūr- "koymak" *ur- 2* (Krş. Rach I_{100}, Uig I 7_{5})
us- "suyu olmamak" *us- II* (Krş. Rach II 1_{6})
uşal- "ufalanmak" *uşal-* (Suv 370_{11})
ut- "yenmek" *ut- I* (Uig I 22_{7})

utru "bir şeyin karşıtı" *utru* (Uig III 70_5)
utsuq- "yutulmak" *utsuq-* (AY 679/5)
utūn "değersiz, alçak" *utun* (Uig II 77_{15})
uyat- "utanmak" *uyat-* (TT VIII E_{49}, Uig III 83_{11})
üç "üç" *üç I* (TT VI_{201}, 438, TT VI_{017})
üçünç "sayma sayısı üç" *üçünç* (Suv 13_{23})
üçünç "üçüncü" *üçünç* (Suv 13_{23})
ügrä "tutmaca benzeyen çorba" *ügrä* (Krş. Rach I_{72})
üklī- "büyümek" *üklı-* (Suv 519_2)
ür- "ulumak" *ür- I* (AY 166/1)
ür- "üflemek" *ür- II* (Krş. Rach II 2_{17})
ürk- "ürkmek" *ürk-* (Suv 621_{22})
ürül- "şişirilmek" *ürül-* (TT VIII $İ_8$)
ürülgān "kabaran" *ürülġän* (TT VIII $İ_8$)
üstäl- "artmak, çoğalmak" *üstäl-* (AY 413/4)
üz- "kesmek" *üz- I* (Uig III 41_7)
ya "yay" *ya I* (TT I_{162})
yaġ- "yağmak" *yaġ- I* (Suv 557_4, TT I_5)
yaġi "düşman" *yaġı* (TT IV B_{12})
yaġīlā- "düşmanla savaşmak" *yaġıla-* (Suv 409_5)
yaġīlā- "düşmanlık etmek" *yaġıla-* (Suv 409_5)
yaġit- "yağdırmak" *yaġıt- I* (Uig I 20_{11})
yaġitġān "yağdıran" *yaġıtġan I* (Uig I 20_{11})
yaġiz "koyu kahverengi" *yaġız* (Suv 113_7, TT I_4)
yaġmur "yağmur" *yaġmur* (TT I_5)
yaġūq "yakın" *yaġuq* (Uig II 64_2)
yaġut- "yanına getirmek" *yaġut-* (Suv 397_{18})
yaġutġān "yaklaştıran" *yaġutġan* (Suv 397_{18})
yala "biri hakkında kötü düşüncede bulunma" *yala* (TT I_{75}, Suv 466_{24})
yalāwāç "peygamber" *yalawaç* (TT I_{105})
yalġan "yalan" *yalġan* (TT VI_6)
yalin "alev" *yalın* (TT I_{123})
yaliŋ qiliç "kınından çıkarılmış kılıç" *yalıŋ* (TT I_{162})
yam "çerçöp, pislik, çapak" *yam* (Suv 341_{24})
yām "göze ya da başka yere kaçan çer çöp" *yam I* (Suv 341_{24})
yäm "baharat" *yäm* (TT IV A_{38})
yaŋ "bir şeyin modeli, yolu" *yaŋ I* (Suv 286_1)
yan- "dönmek" *yan- I* (Uig I 6_2)
yān "uca kemiğinin başı" *yan* (AY 314/15)
yana "dönüş gösteren bir sözcük" *yana* (TT IV A_5)
yana "ikinci kez" *yana* (TT IV A_5)
yaŋāq "ağzı iki yanında dişlerin oturduğu kemik" *yaŋaq II* (Krş. Rach II 2_6)

yançil- "ezilmek" *yançıl-* (Suv 635_{19})
yaŋı "bir şeyin yenisi" *yaŋı* (Suv 347_{15})
yaŋluq "işte, sözde yapılan yanlışlık" *yaŋluq* (Uig II 78_{35})
yaŋşaq "geveze" *yaŋşaq* (TT VIII C_{16})
yap- "kapamak" *yap- II 2* (Suv 318_{21})
yapiġliġ "kapalı" *yapıġlıġ* (Uig I 21_{2})
yapin- "örtülmek" *yapın- II* (TT X_{440})
yapşur- "tüy yapıştırmak" *yapşur-* (Uig II 47_{72})
yaq- "yaklaşmak" *yaq- I* (TT VI_{445})
yaq- "yakmak" *yaq-* (Krş. Rach II 1_{91})
yaqil- "irtibat kurulmak" *yaqıl-* (TT V $B_{66, 70}$)
yaqin "bir şeyin yakını" *yaqın* (Uig I 37_{14})
yaqri "yağ" *yaqrı* (Krş. Rach I_{58})
yar "salya" *yar II* (Suv 612_{6})
yar- "yarmak" *yar-* (Krş. Rach I 1_{48})
yara- "uygun gelmek" *yara-* (AY n561/12)
yarāġ "imkân, fırsat, doğru yer ve doğru zaman" *yarağ* (Krş. Rach II 1_{25})
yaraġ "imkân, fırsat, doğru zaman ya da yer" *yarağ I* (Krş. Rach II 1_{25})
yaraġliġ "mümkün olan iş" *yaraġlıġ* (Suv 529_{13})
yaraş- "anlaşmak" *yaraş-* (Krş. Rach I_{145}, Krş. Rach II 3_{14})
yarat- "yaratmak" *yarat- 1* (TT VI 243, TT X_{224})
yarım "bir şeyin yarısı" *yarım* (AY 552/1)
yaril- "yarılmak" *yarıl-* (Krş. Rach I_{188}, Uig I 37_{17}, TT X_{38})
yariq "zırha ya da kalkana verilen genel bir addır" *yarıq* (TT IV B_{12})
yariqlan- "zırh giymek" *yarıqlan-* (TT VIII A_{36})
yarliġ "Hakanın mektubu, buyruğu" *yarlıġ I* (TT VI_{20})
yarman- "tırmanmak" *yarman-* (Suv 692_{18}, TT I_{46})
yarp "sağlam" *yarp 1* (Krş. Rach I_{72}, TT X_{335})
yarsī- "murdar bulmak" *yarsı-* (TT VI_{445})
yarsinçiġ "murdar, pis, iğrenç" *yarsınçıġ* (Suv 613_{2}, Suv 122_{20})
yarū- "parlamak" *yaru-* (TT V A_{3}, TT V_{378}, TT VI_{422})
yaruq "aydınlık" *yaruq II* (Uig I 8_{12}, Suv 630_{19}, TT V A_{3}, TT V A_{2})
yaruqluq "ışık, aydınlık" *yaruqluq* (Suv 403_{23})
yarutġān "aydınlatan" *yarutġan* (Suv 92_{20})
yasġāç "hamur yapmada kullanılan tahta" *yasġaç* (TT I_{11})
yāş "gözyaşı" *yaş III* (Suv 622_{6})
yaş- "saklamak" *yaş-* (TT VI_{97})
yaş "yaş, zerzevat" *yaş* (TT I_{56})
yāş "yeşillik" *yaş I* (TT I_{56})

yāş yōş "sebzeler, yeşillikler" *yaş* (TT I_{56})
yaşa- "yaşamak" *yaşa-* (TT VI_{021})
yaşāġu "yaşamalı" *yaşaġu* (Hüen$_{51}$)
yaşar- "yeşermek" *yaşar-* (TT I_4)
yaşın "şimşek" *yaşın* (Uig I 20_8)
yaşlıġ "yaşlı" *yaşlıġ I* (AY 474/21, 529/18)
yaşlıġ "yaşlı" *yaşlıġ II* (Uig III 35_{34})
yaşur- "saklamak" *yaşur-* (Suv 107_{14})
yaşurġān "gizleyen" *yaşurġan* (Suv 107_{14})
yat "bir çeşit kâhinliktir" *yat II* (TT X_{561})
yāt "taşlarla yağmur ve rüzgâr getirmek için yapılan kâhinlik" *yat II* (TT X_{561})
yat- "yatmak" *yat- I* (Suv 17_{22})
yāt kişi "yabancı" *yat I* (Suv 87_{13})
yawal- "kötü davranışları düzeltilmek" *yawal-* (Suv 654_9, TT VIII F_4)
yawaş "yumuşak huylu, centilmen" *yawaş* (TT IV B_{15}, Uig III 22_4)
yawişġu "kızılcık ya da güren" *yawışġu* (TT I_{56})
yawlāq "bir şeyin kötüsü" *yawlaq I* (TT X_{309}, TT X_{364})
yawrī- "durumu kötüleşmek" *yawrı-* (Suv 609_{20})
yay- "çalkalamak" *yay-* (Suv 617_4)
yayil- "dağılmak" *yayıl-* (TT I_{50}, TT VIII E_{42}, Suv 621_5)
yayilġān "bir kararda durmayan, bir işte sabit durmayan" *yayılġan* (TT I_{50}, TT VIII E_{42})
yaz- "yanılmak" *yaz- III* (Uig II 86_{33})
yazi "açıklık, boşluk alan" *yazı* (TT V A_{123})
yazuq "günah" *yazuq I* (TT IV A_{76})
yazuqluġ "günahlı" *yazuqluġ* (TT VI_{44})
yāk "şeytan" *yek* (AY 14/8, 326/17)
yäŋgä "büyük kardeşin karısı" *yeŋgä* (TT I_{155})
yēg "daha iyi" *yeg* (Suv 104_{14}, Krş. Rach II 1_{28})
yēl "cin" *yel II* (Krş. Rach I_{124})
yēl "rüzgâr" *yel I* (Krş. Rach II 3_{38}, Uig II 9_5)
yel kögān "gökkuşağı" *yel I* (Uig II 9_5, Krş. Rach II 3_{38})
yeldir- "esmek" *yeldir-* (TT I_{142})
yelpik "cin çarpması" *yelpik* (TT VI_{59})
yelwi "büyü, sihir" *yelwi* (Uig II 71_3)
yēm "yiyecek" *yem* (TT IV A_{38})
yemiş "meyve, yemiş" *yemiş* (Suv 348_{21})
yenik "bir şeyin hafifi" *yenik* (TT VI_{10})
yepün "koyu kırmızı" *yepün* (Uig IV B $_{52}$)
yer- "yarmak" *yer- II* (Uig III 43_{22})
yēr- "yermek" *yer- I* (Uig III 82_{23})
yewil- "olgunlaşmak" *yewil-* (Suv 566_8)
yıgdä "iğde" *yıgdä* (Krş. Rach II 1_{118})

yıl "yıl" *yıl* (AY 3/7, 6/18)
yılān "yılan" *yılan* (AY 299/15, 365/19)
yıldız "bir ağacın kökü" *yıldız* (Krş. Rach I_{45}, Krş. Rach II 1_{13})
yiḏi- "kokmak" *yıḏ-* (Uig III 25_6)
yiḏlā- "koklamak" *yıdla-* (TT VI_{169})
yiġ- "alıkoymak" *yiġ- II* (TT I_{222})
yīg "çiğ" *yig II* (TT I_{192})
yiġ- "yığmak" *yiġ- I* (Hüen$_{320}$)
yiġil- "toplanmak" *yıġıl- I* (Uig I 23_4)
yiġilġān "toplanılan" *yıġılġan* (Uig I 23_4)
yigit "bir şeyin genci" *yigit* (Suv 593_{18})
yiliġ "ılık" *yılıġ* (TT I_{178})
yilqi "yaşam kaynağı" *yılqı* (AY 6/16, 6/22, 7/4)
yiŋdägü "hey sümüklü! anlamında bir ifade" *yıŋdägü* (Krş. Rach II 2_{90})
yip "ip" *yıp* (Krş. Rach I_{150})
yipār "misk" *yıpar* (Hüen$_{146}$, Krş. Rach I_{94})
yirlā- "şarkı söylemek" *yırla-* (TT X_{442})
yit- "yitmek, kaybolmak" *yıt- I* (Suv 634_5)
yittür- "kaybettirmek" *yittür-* (Suv 622_{15})
yoġrul- "yoğrulmak" *yoġrul-* (Suv 619_{15})
yoġūn "bir şeyin kalını" *yoġun I* (AY 320/13, 659/12)
yōl "yol" *yol I* (Uig III 50_7)
yōq "yok" *yoq* (Suv 622_{20})
yorī- "yürümek" *yorı-* (AY 108/15, 122/5)
yoriq "huy, davranış" *yorıq I 1* (TT VI_{34})
yoriq "yürüme, akma" *yorıq I 2* (Uig I 39_1)
yorit- "yürütmek" *yorıt- 1* (Uig I 9_7)
yoritġān "sık sık osuran" *yorıtġan* (Uig I 9_7)
yölä- "destek vurmak" *yölä-* (Uig III 88_{14})
yör- "çözmek" *yör-* (Suv 376_{17})
yörgā- "sarmak" *yörgä-* (Krş. Rach II 2_{19}, Uig I 39_6)
yörüg "yorum" *yörüg* (TT VI_{30})
yu- "yıkamak" *yu-* (Krş. Rach II 3_6, Suv 144_{18})
yul "su kaynağı" *yul* (Suv 529_4, TT VIII $İ_{15}$)
yūl "su pınarı" *yul* (Suv 631_{19})
yulduz "yıldız" *yulduz I* (Uig I 6_6)
yulq- "sıyırmak" *yulq- II* (TT VIII N_6)
yumġāq "yuvarlak ya da daire olan her şey" *yumġaq* (Uig I 7_{17})
yumşāq "bir şeyin yumuşağı" *yumşaq* (Rach II 2_{19}, Uig III 17_{14}, TT I_{178})
yumurtġa "yumurta" *yumurtġa* (Krş. Rach II 1_{88})
yun- "abdest almak" *yun- I 2* (Suv 478_{20})
yun- "yıkanmak" *yun- I* (Uig I 29_{11})

yunçī- "kötüleşmek" *yunçı-* (Suv 553_{20})
yunġuq "çöğen" *yunġuq* (TT VIII $D_{12, 38}$)
yuŋlā- "yün kırpmak" *yuŋla-* (Suv 613_{19}, TT I_{99})
yügrük at "yarış atı" *yügrük* (Suv 625_5)
yügür- "hızlı hızlı koşmak" *yügür- I* (Krş. Rach II 3_9)
yügürgān at "yarış atı" *yügürgän* (Krş. Rach II 3_9)
yük "yük" *yük* (Suv 689_{18})
yükün- "boyun eğmek" *yükün-* (Uig I 32_3)
yükün- "secde etmek" *yükün-* (Uig I 32_3)
yüräklig "yürekli" *yüräklıg* (AY 122/3)
yūz "yüz" *yüz* (TT I_4)

ÇEVİRİ

ÇEVİRİ

MAḤMŪD el-KĀŞGARĪ

TÜRK ŞİVELERİ LÜGATI

(*Dīvānü Luġāt-it Türk*)

İnceleme · Tenkitli Metin
Türkiye Türkçesine Tercüme

ROBERT DANKOFF
JAMES KELLY

Çev: Ersin TERES

BİRİNCİ BÖLÜMÜN İÇERİĞİ

Yayınlayanların Önsözü 63

Önsöz 64

Kısaltmalar ve Seçme Kaynakça 65

Harf Çevirim ve Yazı Çevirim Sistemleri 67

Editörün Girişi 73

1. El Yazmasının Tanıtımı; Önceki Baskılar ve Sözvarlığı 73

2. Şimdiki Baskının Özelikleri; Çeviri İlkeleri 74

3. Genel Açıklamalar: Yazar, Başlık, İçerik 76

4. Eserin Yazılış Tarihi 78

5. Başlık Sayfası 79

6. Mürekkep Rengi ve Sonradan Eklemeler 82

7. Yorumlar ve Kenar Notları 88

8. Badraddīn al- ʻAynī 93

9. Metnin Tarihi 98

10. Yazım Hataları, Gölge Sözcükler, Metin Düzeltmeleri 99

11. Divan'ın Yapısı 106

12. Türk Dilleri ve Arapça 116

13. Sesbilgisi 129

Çeviri 148

Yazarın Girişi (EY. 2-28) 148

Ünlü ile Başlayan Sözcükler Bölümü (*Kitāb al-hamz*) 164

Adlar (EY. 29-91) 164

Eylemler (EY. 91-159) 240

Salim Sözcükler Bölümü (*Kitab as-salim*) 314

Adlar (EY. 160-264) 314

Eylemler, birinci bölüm (EY. 264-304) 425

GELECEK BÖLÜMLERİN İÇERİĞİ

BÖLÜM II- Metnin Kalanının Yazıçevirimi (EY. 305-638)

BÖLÜM III- Dizin – Ekler- Tıpkıbasım

YAYINLAYANLARIN ÖNSÖZÜ

Serimizin yedinci cildi olarak Maḥmūd el-Kāşġarī'nin *Türk Şiveleri Lügatı* (Dīvānü Lügāt-it-Türk) adlı eserinin İngilizcesini sunuyoruz. DLT üç ayrı kısım halinde yayımlanacaktır. Bunlardan ilkinde geniş bilimsel açıklamalar ile Arapça metnin ilk yarısının tercümesi yer almaktadır. İkinci ve üçüncü kısımlarda ise metnin öbür yarısı ve ayrıntılı dizinler bulunacaktır.

DLT'ün İngilizce yayını, Harvard Üniversitesinde, Omeljan Pritsak'ın idare ettiği iki doktara tezine dayanmaktadır: Prof. Dr. James Kelly (1970, Utah Üniversitesi) ve Prof. Dr. Robert Dankoff (1971, Chicago Üniversitesi).

Eserin şimdiye kadar yapılmış olan yayınlarındaki yetersizlikler ve Türk Dili ve Edebiyatındaki son gelişmeler göz önünde bulundurularak eserdeki Türkçe ile ilgili malzeme yeni baştan ele alınmış, Arapça metin tam olarak İngilizceye tercüme edilmiştir. Bu suretle ileride yapılacak araştırmalar için tam ve güvenilir temel eser meydana getirilmiştir.

DLT'ün İstanbul'daki tek nüshasını baştan başa inceleyen James Kelly ve Robert Dankoff, değişik renkteki mürekkeplere ve değişik harf şekillerine bakarak sonradan esere birden fazla okuyucunun müdahale ettiğini görmüşler ve bu suretle asıl yazarın kullandığı imla ve hareke sistemini ilk defa bütün ayrıntılarıyla tesbit etmişlerdir. Bir yandan yazarın, malzemesini tasnifte tatbik ettiği usulleri, öte yandan günümüzdeki tarihi fonoloji ve mukayeseli dil kaidelerini göz önünde bulundurmak suretiyle araştırıcılar, birçok müstensih hatalarını ve bunlardan doğan gölge sözcükleri bulup ortaya çıkarmışlardır.

İngilizce tercümenin son derece önemli bir hususiyeti de her sayfanın kenarında devam eden dizindir. Bu suretle okuyucu bir başka yere atıf yapılan bir maddeyi kolaylıkla yakalayabilecek, yazarın tasnifte kullandığı son derece karışık usûlü takip etmek yerine bir bakışta ilgili sayfanın muhteviyatını derhal kavrayabilecektir.

Girişteki inceleme, eserin tarihi, metnin tarihçesi ve Orta Türkçenin fonolojisi ile Maḥmūd el-Kāşġarī'nin kullandığı teknik terimler hakkında yeni açıklamalar ve yeni yorumlar getirmektedir. Ayrıca üçüncü kısımda yayınlanacak olan dizinlerde de yarar başka özellikler bulunacaktır.

DTL'ün bu İngilizcesi aslında Robert Dankoff 'un eseridir. Fakat Robert Dankoff, James Kelly'den birçok hususlarda yardım görmüştür. R. Dankoff'a, eserin dizgisinde yaptığı değerli yardımlardan dolayı teşekkür ederiz. Serimizin her cildinde olduğu gibi, bu cildin dizgisinde de her türlü isteğimize sabırla koşan, modası geçmiş dizgi makinemizde harikalar yaratan sevgili Carolyn Cross'umuza candan teşekkürü bir borç biliriz.

Harvard Üniversitesi
1982

ÖNSÖZ

Türk Şiveleri Lügati (*Dīvānü Lüġāt-it-Türk*), keşfedildiğinden beri modern Türkoloji'nin köşe başı olduğunu kanıtlamıştır. Kāşġarī'nin 11.yüzyılda kaleme aldığı bu ansiklopedik sözlük Türk dillerinin tarihsel araştırmalarında, en önemli tek kaynak olagelmiştir. Nitekim bu eser, Orta Asya tarihi ve etnografyası için canlı bir kaynak ve İslamî dilbilim kültürünün yegâne örneğidir.

Bu eserin Türk dilleri dışındaki herhangi bir dile yapılmış ilk çevirisini içeren şimdiki yayın, sağlam dilbilgisi kurallarına göre bir Türkçe metin oluşturur ve söz dizimsel, anlamsal ve şivesel açılardan ayrıntılı bir indeks ortaya koyar. Bunlara ek olarak da şiir dizini ve dilbilgisi özeti de sağlamaktadır. Editörün kaleme aldığı giriş, çalışmada izlenen metodolojinin plânını çizer ve metni, metne bağlı olarak ve de dilbilgisi açısından değerlendirmeye çalışır.

Bu yayının yazarlarına gelince, Robert Dankoff çevirinin son şekline getirilmesinden, Editör'ün giriş kısmından ve İndekslerden sorumluydu. James Kelly ise dilbilgisinin ana hatlarını yazdı, çevirinin önemli bir kısmına, özellikle de ilk taslakta, yardımcı oldu. Ayrıca Editör'ün önsözü bölümündeki mürekkep renkleri, sonradan eklemeler, Dīvān'ın yapısı ve sesbilgisi kısımlarının formüle edilmesinde de önemli bir rol oynadı. Eserde izlenecek metodla ilgili tüm sorunlar ortak çalışmayla kararlaştırıldı.

Biz ikimiz de, akıl hocamız, Omeljan Pritsak'a çok şey borçluyuz. O, bizim bu projeyi daha iyi kavramamıza ve bu eseri tamamlamamıza yardım etti. **Anin qut buldumiz.**

Türkiyedeki Amerikan Araştırmaları Enstitüsü ve Utah Üniversitesi Üniversite Araştırma Komitesi, araştırmanın devam etmesi için çeşitli aralıklarla maddi destekte bulunmuşlardır. Genel Millet Kütüphanesi ve İstanbul'daki diğer kütüphanelerin çalışanları da bizi çok nazik ve yardımseverce karşılamışlardır. Bu kurumlara, Amerika'da olsun gerekse Türkiye'de bizi cesaretlendiren, iyi dileklerini bizden esirgemeyen dostlara teşekkürü bir borç biliriz.

Bu yayının yazımı 1976 yılında tamamlanmış olup, bu tarihten sonra sadece ufak tefek düzeltmeler yapmak mümkün olmuştur.

Robert Dankoff

Chicago/Cambridge, 1981–2

KISALTMALAR VE SEÇME KAYNAKÇA

Atalay: bak Dizin, Tercüme, Tıpkıbasım

Brockelmann: bak GAL, MTV, Volkspoesie

Dilçin = D. Dilçin, *Arap alfabesine göre Dīvānü Lügat'it türk Dizini* (Ankara, 1957).

Divan: *Dīvānü Lügāt'it Türk*

Dizin = B. Atalay, *Dīvānü Lügat-it Türk Dizini* (Ankara, 1943).

Doerfer: bak TMEN

Dozy = R. Dozy, *Supplément aux Dictionnaires Arabes*, 2 vols. (Leyden, 1881).

DTS = v. M. Nadelaev, et al., *Drevnet'urkskij Slovar'* (Leningrad, 1969).

ED = G. Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (Oxford, 1972).

EI^2 = *Encyclopedia of Islam*: New Edition

EP = K. Rifat, ed., Maḥmūd el-Kāşġarī, *Kitāb Diwan Luyāt at-Turk*, 3 vols. (İstanbul, 1333–35 mali/ 1917–19): [Editio Princeps].

GAL = C. Brockelmann, *Geschischte der Arabischen Literatur*, I, II (second ed., Leiden, 1943-49); S I, II.

Idrāk = A. Caferoğlu, ed., *Abu Hayân, Kitâb al İdrâk li-lisân al Atrak* (İstanbul, 1931).

Kelly I, II, III = J. Kelly, *Remarks on Kāšγarī's Phonology*, pt. I in Ural-Altaische Jahrbücher 44 (1972); pt. II in *UAJ* 45 (1973); pt. III in *UAJ* 48 (1976).

Lane = E. W. Lane, *An Arabic-English Lexicon*..., 8 vols. (London, 1863–93).

Lisān = Ibn Manẓūr, *Lisān al-'Arab* (çok baskılı).

Menges, Glossar = K.H. Menges, *Glossar zu den volkkundlichen Texten aus Ost-Türkistan II* (Akademie der Wissenschaften und der Literatur: Abh. D. Geistes–und Sozialwiss Kl., 1954, no. 14).

MS. = The unique manuscript of Diwan: Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emiri, Arabi, no.4189. [published herewith in facsimile; cf. Tıpkıbasım].

MTW = C. Brockelmann, *Mitteltürkischer Wortschatz nach Maḥmūd el-Kāşġarīs Dīvān Luyat' at-Türk* (Budepest-Leipzig, 1928).

Muḥīṭ = Buṭrus al Bustānī, *Muḥīṭ al-Muḥīṭ*, 2 vols. (Beirut, 1987–70).

Mutallibov: S. Mutallibov, *Turkij sozlar devoni*, 3 bols. (Tashkent, 1960–63).

QB = R.R. Arat, ed., *Kutadgu Bilig I*: Metin (İstanbul, 1947).

Rifat: bak EP

Schinkewitsch I, II = J. Schinkewitsch, "Rabγūzīs Syntax," pt. I in *Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen*... WS 29 (1926); PT. II in MSOS/WS 30 (1927).

Steingass = F.J.Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (London, 1892).

Taymas I, II, III = A. Taymas, "Divanü Lügati't türk Tercümesi," pt. I in *Türkiyat Mecmuası* 7–8 (1940–42); pt. II in *TM* 11 (1954).

Tercüme I, II, III = B. Atalay, ed., *Dīvānü Lüġati't türk Tercümesi*, 3 vols. (Ankara, 1939–41).

Tıpkıbasım = B. Atalay, ed., *Dīvānü Lüġati't türk Tıpkıbasımı* (Ankara, 1941).

TMEN = G. Doerfer, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, 4 vols (Wiesbaden, 1963–75).

Volkspoesie I, II =) C. Brockelmann, "Altturkestanische Volkspoesie," pt. I in *Asia Major*, Probeband (Hirth Anniversary Volume, 1923); pt. II in *Asia Major* I (1974).

WB I, II, III, IV = W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, 4 vols (St. Petersburg, 1893–1911).

Wright I, II = W. Wright, *A Grammer of the Arabic Language*, 2 vols. (Cambridge, 1859–62).

Aşağıdaki dergiler *Dīvān*'a adanmış özel sayıları ihtiva eder:

Sovetskaja T'urkologija, No: 1 (Baku, 1972)

Türk Dili, Vol. 27, no. 253 (Ankara, 1 Ekim 1972)

Bilimsel Bildiriler 1972 (I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler. Ankara, 1975), pp. 379–496.

HARF VE YAZI ÇEVRİMİ SİSTEMİ

	Arapça *(italik)*	Türk Dillerinin Harf Çevrimi (BH)	Türk Dillerinin Yazı Çevrimi (koyu)
Ünsüzler			
أ	’ (not 1’e bak)	’ (not 3’e bak)	---
ب	b	B	b, p
پ	---	P (not 4’e bak)	p
ت	t	T	t
ث	t̲	--- (not 5’e bak)	---
ج	j	c	ç, c
چ	---	Ç (not 4’e bak)	ç
ح	ḥ	--- (not 6’ya bak)	---
خ	x	H̲	h̲
د	d	D	d
ذ	ḍ	D̲	d̲
ر	r	R	r
ز	z	Z	z

ژ	---	J	j
س	s	S	s
ش	ş	Ş	ş
ص	ṣ	--- (not 7'ye bak)	---
ض	ḍ	---	---
ط	ṭ	--- (not 8'e bak)	---
ظ	ẓ	---	---
ع	‘	---	---
غ	γ	Ġ	ġ
ف	f	F	f, w
ڤ	---	W	w
ق	q	Ḳ	ḳ
ك	k	K	k, g
ڭ	---	G (not 4'e bak)	g
ل	l	L	l

م	m	M	m
ن	n	N	n
ه	h (not 2'ye bak)	H	h
و	w	V	v
ي	y	Y	y
Birleşik Harfler:			
نك	---	NK	ŋ
كق	---	-K-Q (not 9'a bak)	-k-q
Uzunluk gösteren işaretler; ünlüler, fonetik işaretler:			
اَ (*madda*)	ā-	'Ā-	ā-, ǟ
ا	ā	' (not 11'e bak)	ā, ǟ
◌َ (*fatḥa*)	a	A	a, ä, e
و	ū	V (not 12'ye bak)	ō, ȫ, ū, ǖ
◌ُ (*ḍamma*)	u	U	o, ö, u, ü
ى	ī, ā (*elif-i maqṣūra*)	Y (not 13'e bak)	ī, ē
◌ِ (*kasra*)	i	I	i, e

ـًـٍـٌ	un, an, in ـً ، ،	--- (not 14'e bak)	
ـْ (*sukūn*)	(gösterilmedi)	ـً .	(gösterilmedi)
ـّ (*tašdīd*)	(ikizleşme)	~ (not 15'e bak)	(ikizleşme)

(not 16-18'e bak)

NOTLAR

1. Söz başı *hemze* gösterilmez.

2. *Tā' marbūtā*, basit bir *–a* ile gösterilir, olumlu sözcükleri içerir; ama sonraki durumda, belirteçle başlayan bir sonraki sözcük *al-*, ile gösterilir, vs., harf eksikliğini gösterir.

3. Söz başı elif normal olarak hemzesizdir. (Metin içinde bulunduğu yerlerde genelde sonradan yazılmıştır). *Kitāb al hamza*'nın tartışıldığı "Divanın Yapısı" bölümüne bakınız.

4. P, Ç ve G harfleri nadir olarak görülür. Ayırıcı işaretler muhtemelen pek çok durumda sonradan eklenmiştir.

5. Ṭ tek başına bulunduğunda **t** (?) olarak yorumlanır. (499 **tūf**).

6. Ḥ tek başına bulunduğunda **x** olarak yorumlanır (407 **xoç**).

7. Ṣ yalnızca bir defa bulunur: 219 **sabrān** N-**ṣabrān** "konuşma diline ait bir söyleyiş"tir.

8. Ṭ iki defa bulunur: 611 **soŋqur-toγril, ṭoγril** şeklinde telaffuz edilir, (ve de 228'de, **tawγāç** N, **xitāy, xiṭāy** şeklinde telaffuz edilir.)

9. Bütün durumlarda olmasa da pek çok durumda, bu, doğru yazılım değildir; kopya eden kişi mastar ekini **–māq** şeklinde yazmış, daha sonra **–māk** şekline dönüştürmek istemiştir. "Sesbilgisi" bölümündeki K-Q tartışmasına bakınız.

10. Kāşγarī, söz başı 'Ā'yı bazen iki *elifle* ya da *madda* yahut *fetha* (bu yüzden ''A-'A') ile gösterir. *Kitāb al miṭāl*'nın tartışıldığı "Divanın Yapısı" bölümüne bakınız.

11. **a,** bir sözcüğün sonunda **ä** biçiminde, **bēg** sözcüğünde **ē** biçiminde yazılır. /**ē**/ ve uzun ünlü tartışmasının yapıldığı "Sesbilgisi" bölümüne bak.

12. **u,** sözcük sonunda **ü** biçiminde yazılır.

13. **i,** sözcük sonunda yazılır.

14. Nunlaşma gösteren iki *fetha* (ör. **–da**'nın **dan** olması) arasıra görülür ve bu yüzden yazıçevrimi şu şekilde yapılır: Ã. Onlardan birinin sonradan yazıldığı kaçınılmaz bir yorumdur.

15. Örn., ـتّـ *-tt-* (Ar.), **T** (Tk.harf çevirim), **-tt-** (Tk. yazıçevirim).

16. Harfler sadece başlıklarda büyük yazılır (B, vs.); harf adları görüldüğü gibi verilir (*bā* , vs.).

17. Türk dillerine yapılan harf çevirisinde aşağıdaki kurallar takip edilir:

a) Eksik noktalı işaretler ve B, T, N, Y ile gösterilenler soru işareti ile verilirler; ör., 223 **tamāta** (?): ? M'T'.

b) Noktalı harfler varyantlarından biriyle parantez içinde verilir; ör., ـبـ : T(B) ya da B(T).

c) Elyazmasında silinmiş harfler (özellikle de ünlüler) üstleri çizgili şekilde verilir; bu şekilde: A U L.

d) Sonradan eklenmiş harfler (özellikle de ünlü harfler) altı çizili olarak verilir; bu şekilde: A, U, I, : *(sükūn)*. Bu durum özellikle el yazmasının şu sayfalarıyla alakalıdır: 26-120, 124-200, 442-445, 481-516. "Mürekkep rengi ve sonradan eklemeler" bölümüne bakınız.

18. Tam yazı çeviriminin gerekli olmadığı yerlerde, *xā* ile bāşlayan özel adlar Kh- şeklinde ve Uyγur, Uighur şeklinde telaffuz edilir.

EDİTÖR'ÜN ÖNSÖZÜ

1. El Yazmasının Tanıtımı; Önceki Baskılar ve Sözvarlığı

İstanbul'da Millet Genel Kütüphanesinde (Ali Emiri, Arabi, nu. 4189) korunan el yazması tektir. Yirminci yüzyıla ait eski moda siyah bir deriyle ciltlenmiştir. Kalın parlak-saydam kâğıdı orijinal büyüklüktedir ve bez renktedir. Nemlenen ve oksitlenen kısımları açık kahverengi bir görünüş almıştır. Kesik yaprakları şerit ile tamir edilmiş ve dış kenarları cilde uygun olarak kaplanmıştır. Her yaprağın ortalama büyüklüğü 239x165 mm'dir. Her sayfadaki yazının ortalama büyüklüğü ise 175x115 mm'dir. Her sayfada 17 satır bulunmaktadır. Metin, kayda değer açıklıkta bir *nasx* yazısıyla, tamamen harekelenmiştir. Düzeltmeler kadar harekelendirmenin fazla olması da, metnin sonradan asıl kopyadan kopya edildiğinin iyi bir delilidir. Metinde çok sayıda sonradan yazılmış şerhler, kenar notları, sözcükler bulunmaktadır. En başta yer alan başlık sayfası ana metnin parçası olmayan, ama ana metni yazanla aynı elden çıkmış olan uzun notları içerir. Hatime kısmına göre, yazar eserini 466/1074'de (muhtemelen 469/1077 tarihleri hatalı) tamamlamıştır. Şimdiki metin ise, 664/1266 tarihli el yazmasından kopya edilmiştir. Yazmada 319 yaprak var; onların 638. sayfaya kadar numaralandırması yirminci yüzyıla aittir. Şimdiki nüshada 463–464. sayfaları içeren yaprak ile 477–478. sayfaları içeren yaprak birbirinin yerinde görülmektedir.

Üç cilt olarak Kilisli Rıfat tarafından yayımlanan Tıpkıbasım (EP, 1917-19) eleştirel malzemeyi içermez.

Carl Brockelmann'ın lügatçesi (MTW; 1928) tamamen EP temeline dayanılarak yazılmıştır, çünkü Brockelmann eserin el yazmasına sahip değildi. Dolayısıyla, lügatçe EP'nin eksikliklerini barındırmaktadır. Birçok yanlış yazım, hatalı referanslar ve diğer yanlışlıklar bu eksiklikler arasında sayılabilir.

Divanla ilgili çalışmalar, Besim Atalay'ın 3 cildi tercüme (Tercüme, 1939-41) bir cildi el yazmasının tıpkıbasımı (Tıpkıbasım, 1942) ve bir cild indeks (Dizin, 1943) olarak hazırladığı yayın ile önemli bir aşama kaydetmiştir. Atalay'ın yayını metodlu ve tam, fakat kontrolü eksik bir çalışmaydı. Atalay çalışmasında arasıra ve uygun olmayan şekilde metnin aslını takip eder ve pek çok durumda da EP'yi izler. Ayrıca tıpkıbasımın yer aldığı bölümler çok temiz değildir, okuması zordur ve de malzemenin kenarlarında kesikler bulunmaktadır.

Atalay'ın çalışmasına bir de Arap yazısına göre bir dizin eklenmiştir (Dilçin, 1957). Bu, sadece Tercüme'de görülen Türkçe kelimelerin şekilleri temel alınarak hazırlanmıştır. Yani el yazmasındaki kelime şekilleri temel alınmamıştır. Nitekim, dizinde olduğu gibi, referanslar da sadece Tercüme'ye göre verilmiştir. Bu durum aslını kontrol etmek için kullanılan notların kullanışsız olmasına neden olmaktadır.

Mutallibov tarafından 3 cilt halinde hazırlanan Özbekçe çeviride de öncelikli olarak Tercüme esas alınmıştır.

Sovyet Bilimler Akademisi (DTS, 1969) tarafından yayınlanan Eski Türkçenin Söz Varlığı adlı çalışma Divan'daki tüm sözcükleri içerir. Yapılan iktibasların çoğu, arasıra el

yazmasından iktibaslar yapılsa da, genelde Tercüme'nin bölümlerinden yapılmıştır. Birçok bölüm için, DTS; Divan'dan alınan Tercüme'ye dayalı materyallerle derlenen bir içeriğe sahiptir.

Aynı ifadeler Sir Gerard Clauson'un "Sözlüğü" için kullanılamaz. Onun çalışması Atalay'ın çalışmasından sonraki Divan çalışmaları arasında en önemli ve en gelişmiş olanıdır. Clauson, tıpkıbasıma göre Divan'ın metninden bahseder (O, Tercümeye ve Tercüme sayfalarına göndermeler yapsa da) O genel olarak bir sözcüğün metindeki asıl kaydını verir (Arapça'yı da içerir) ve bazen diğer örneklerden de bahseder; o sözcüğün Divan'da nerelerde ve kaç yerde geçtiği hakkında bilgi verir. Daha da önemlisi, o, doğru okuyuşlar ortaya koymaya çalışır. Bunu tarihsel prensiplere göre yapar. Bu yüzden, MTW'de, Tercüme'de ve DTS'de bulunan birçok hatalı şekli düzeltme imkânı bulmuştur. Bununla birlikte, o çok dikkatli değildir, sık sık Arapça yanlış ifadelere yer verir ve yanlış çevirilerden bahseder. ED'nin önemi Divan'daki sözvarlığı unsurlarıyla ilgili bütün problemler üzerinde düşünmek amacıyla yapılmış ilk çalışma olmasından gelir.

2. Şimdiki Baskının Özellikleri; Çeviri İlkeleri

Aşağıdaki özellikler bir metni meydana getirmenin genel amacına ve Divan'ın tam ve doğru olarak çevrilmesine yardımcı olabilir ve daha ileriki araştırmalar için güvenilir temeller sunabilir.

(1) *Aslına Yakınlık.* El yazmasının açık tıpkıbasımı ile birleştirilmiş eleştirel malzemeler Divan'ın doğru metninin oluşturulmasını sağlar ve Arapça metnin baskısına olan ihtiyacı ortadan kaldırır. Eleştirel malzemeler çevirideki dipnotlarda yer alır. Divan'a yapılan tüm göndermeler el yazmasının sayfa numaralarına göredir. Türk dillerine ait malzemenin hepsi İngilizce metin içerisine, hem tam harf çevrimi (büyük harfli) hem de yazıçevrimi (koyu yazıyla) verilmiştir; bu, bizim yorumumuzla asıl metnin karşılaştırılmasına kolaylık sağlar. Türk dillerine ait temel sözcüklerin tanımlanmasında biz Arapça anahtar sözcüklerden veya anahtar ibarelerden yardım aldık[1]; bu anahtar sözcükler, sırayla, temel dizindeki gruplanmış sözcükler için mihenk taşlarından birini oluşturur.

(2) *Türk dillerinin malzemesini saptamada kullanılan Metodoloji.* Şimdiki baskı, yoğun metin çalışmaları ve tümevarım metoduyla ortaya çıkarılmıştır. Metodolojik ilkelerin temeline oturtulmuştur. ("Mürekkep rengi ve sonradan kopya eden" ile "Yazım hataları, hayali sözcükler ve metin düzeltmeleri" kısımlarına bakınız.)

Bu ilkeleri sistemli olarak takip etme yoluyla çok sayıda kopya hatasının ve sonradan yazmalarda ortaya çıkan hatalı şekillerin yerini kolayca tespit edebilir ve onları düzeltebiliriz.

(3) *Ayrıntlı Dizin.* Bu dizin şunları içerir: Temel sözcükler (Yani. Divan'da izlenen sisteme göre görülen, karşılaşılan eylem ve ad kökleri); şive bilgisinin varlığı ("D" ile gösterilir); dil bilgisinin varlığı ("V") ve atasözleri ("P"); hem kişi hem de yer adlarının varlığı ("N"). Ayrıntılı dizinin amacı özel uygun malzemeye veya özel sözcüklere okuyucuyu

---

1. Arapça sözcüklerin harekelenmesi, klasik standartlarla sık sık uyuşmayan, genelde "düzeltilmez" çünkü Arapça'nın (Türkçe'ya ters olarak) tarihsel sözvarlığı için ilk bilgidir. Buradan gelerek, örneğin "erik" sözcüğü Divan'da *ajāṣ*, klasik Arapça'da *ijjāṣ;* "kavun" *biṭṭīx* yerine *baṭīx*; "kuru meyve" *fullayq* yerine *falīq*; "çekiç" *fiṭṭīs* yerine *fuṭs*; v.s. biçiminde telaffuz edilirler. Arapça harekelenmenin çoğunun sonradan kopya eden tarafından yapıldığı akılda tutulmalıdır. Bkz. "Mürekkep rengi ve sonradan kopya eden."

yönlendirmektir. Bu malzemelerin çoğu uygun dizinlerde yeniden kullanılmıştır. (Şive dizini, Konu dizini, v.s.)

(4) *Dizinler.* Divan'daki Türk dillerine ait sözcüklerin hepsini temel dizin listeler ve bu şekilde kelimeler arasındaki ilişkiler gösterilebilir. Hem de sadece ses bilgisi açısından değil, aynı zamanda anlamsal ve biçimsel açıdan da bu ilişkiler gösterilebilir. Konuya göre yapılan dizin kavramlar dizisine göre tam sözvarlığını gruplandırır. Bu da kavramlara göre sözcüklerin bulunmasına yardımcı olur; nitekim o bütün özel adların, yer adlarının ve Arapça alıntıların dizinlerini içerir. Şive dizini, Divan'daki bütün bilgilerin şivelere ve diğer varyantlara bağlı olarak ve genelde şive bilimine göre düzenler. Atasözlerinin, şiirlerin ve Divan'ın gramerinin "Appendix"inin dilbilimsel indeksi Kāşγarī'nin dilbilgisi malzemesini mantıklı şekilde gösterir.

Türk dillerine ait malzeme (el yazması boyunca üstü çizili) önce harf çevirisiyle (büyük harfle), sonra yazı çevrimiyle (koyu yazı) verilmiştir. Harf çevirisi Arapça ifadelerin Latin karakterlerle birebir çevirisidir. Yazıçevirim Kāşγarī'nin tanımladığı dilin ses sistemini gösterir. Bunu yaparken de dilbilgisiyle gösterilen ses bilgisi özellikleri için de bazı karşılıklar verir. (Ses bilgisi kısmındaki /d, d̲/ ve /ē/ tartışmasına bakınız) Büyük oranda, özellikle de, harekelendirmede, tarihsel prensiplere bağlı bir yeniden oluşturmadır.[2] Ünlü "uzunluğu" tam olarak el yazmasındaki gibi yazıçevirimde gösterilir. (yani., sonda hariç, bir ünlü ve mater lectionis'in, bir ünlü ve bir uzun ünlü şeklinde yazıçevirimi yapılır; Sesbilgisi bölümüne bakınız.), bu durum birçok durumda uzunluk değil de vurgu göstergesi olarak yorumlansa da bu böyledir. Yazıçevirimindeki parantezler, muhtemelen ihmal edildiğinden dolayı metinde bulunmayan sözcükleri içerir.

Noktalı bir yuvarlağın varlığı bir yuvarlakla gösterilir (genellikle sözcüklerin sonunda, bazen de başka yerlerde bulunur) Arapça tanım cümlesini gösteren *yuqālu* terimi için üst üste iki noktayı kullandık (::). Ve şiir gösteren *qāla* terimi için "manzume" sözcüğünü kullandık.

İngilizce çeviri baştanbaşa Türk dillerinin değil, Arapça metnin çevirisidir. Kāşγarī'nin Türk dillerinden çevirdiği yerler, İngilizce'de ünlem işaretiyle gösterilmiştir. Ünlem işaretleri içinde yer alan, yazarın eklenen yorumları, doğrudan Türk dillerinden çeviri değildir. Bunlar parantez içine alınmıştır. Kāşγarī'nin çevirisinin yetersiz veya kısa olduğu yerlerde, bizim Türkçe çevirimiz köşeli parantezle verilmiştir.[3] Köşeli parantezdeki her şey bize aittir ve Kāşγarī'nin söylediği hiçbir şey ihmal edilmemiştir. Anlaşılmayan soru işaretleri (parantez içindeki) telaffuzda, bir Türkçe sözcüğün ya da bir Arapça sözcüğün anlamından şüphe olduğunu gösterir.

Divan'ın diğer bölümlerine yapılan metin içi referanslar köşeli parantez içinde verilmiştir ve detaylı dizindeki ilk örneğe gönderme yapar.

---

2. Burada Sir Gerard Clauson'un çalışkanlığına ve anlayışına borçlu olduğumuzu kabul etmeliyiz; ama birçok örnekte de Clauson'un yorumlarından ayrıldığumuzı da burada ifade etmeliyiz.

3. Bazı sözcüklerde Kāşγarī ilk önce Türkçe sözcükleri Arapça sözcüklerle şerh eder, sonra Arapça sözcüğü wa-huwa ile başlayarak tanımlar; bu durumların pek çoğunda ilk sözcüğü anahtar sözcük olarak alırız ve parantez içinde "tanımlanmış" sözcükler ile kalanlar gösterilir. Örn.: 33 **irk** "dört yaşındaki koyun (*ḍa'n* [tanımlanmış])." Bu durumda, Tam Arapça tanım: *aḍ-ḍa'n min al-γanam wa-huwa iḏā ṭa'ana fī r-rābi'a* okunur.

Dipnot numaraları el yazmasının her sayfası için yeniden başlar. Dipnotlar tek tük açıklama notlarıyla birlikte Arapça metin için eleştirel malzemeyi içerir.

El yazmasının her sayfasının başında, Tercüme ve EP'nin sayfa numarasına ve cildine uygun bir referans vardır.

"Turk" sözcüğü şive grubunu göstermek için kullanıldığı yerde "Türk" şeklinde telaffuz edilir. (genelde Oyuz = Türkmān'ın karşıtı olarak)

Kur'an'dan yapılan tercümeler (Q olarak belirtildi), A. J. Arberry'nin tercümeleridir, *The Koran İnterpreted* (New York. 1955).

3. *Genel Açıklamalar: Yazar, Başlık, İçerik.*

Divanû Lügati't Türk'ün tek el yazmasının 1917 öncesinde İstanbul'da keşfedilmesi ve sonradan yayımlanması Orta Türkçe'nin etnografisi ve dili için zengin bir kaynağın bilim dünyasınca tanınmasını sağladı.[4]

Divan'ın yazarı, Maḥmūd İbn Al-Ḥusayn İbn Muḥammed'dir, al- Kāşγarī olarak bilinir.[5] 11. yüzyılın ilk yarısında İsik Gölü yakınlarında bulunan Barsγān'da (Şimdi Kırgızistan) doğdu. O, Orta Asya ve Transoxania bölgelerinde hüküm sürmüş Karahanlı Hakanlığı döneminde yaşamıştır.[6]

Kāşγarī, bize ilettiği gibi "Türk dil ve şiirlerini öğrenmek amacıyla" "Türk şehir ve bozkırları boyunca" Türkler arasında dolaştı. (EY. p. 3) Saygın bir Türk ve Müslüman olarak Arapları eğitti, o hem yerli kabile geleneğini hem de İslamî geleneği anlayabiliyordu; aslında onun amacı İslamî gelenek bakımından Türk kabile geleneğini yorumlamaktı. 11. yüzyılının ikinci yarısında Türkler, İslam toplumunun siyasi hayatında egemen grup olmaya başladılar veya Kāşγarī'nin dediği gibi; "Allah, Gelecek Güneşinin Türklerin burcunda yükselmesini" sağladı. (EY. p. 2) Divan halife el-Muqtadī'ye adamasından sonra, onun kısa vadedeki amacı Bağdat'taki Abbasi sarayında Selçuk üstünlüğünü ve geleneklerini anlatmaktı.

"Divan"ın anlamı en iyi şekilde "ansiklopedik sözvarlığı" ifadesiyle anlatılabilir. İlk başta bir giriş bölümü vardır. Burada, Türk dillerinin sözvarlığı ilkelerini, şivelerini anlatır ve şive gruplarının coğrafi yerini gösteren bir dünya haritasını içerir.[7] Divanın hacmi bir sözlük kadardır ve ayrıntılı bir örnek sisteme göre yapılandırılmıştır. Büyük Arap sözlükleri model

---

4. Kilisli Rıfat E.Y'nin Ali Emiri Efendi tarafından satın alınmasını ve 1945 yılında *Yeni Sabah* gazetesinde (Eylül 30, Ekim 4, 7, 11, 14, 18) kendi editörlüğünde yayımlandığını anlattı. Rapor ayrıntılı olarak M. Şakir Ülkütaşır tarafından verildi: M. Şakir Ülkütaşır, *Kaşgarlı Mahmut*, (İstanbul, 1946), s. 39-62.

5. Metinde yer alan adların bulundukları yerlerin listesi için, bkz. Konu Dizini, Bölüm XII, *nisba*, al-Kāşγarī, sadece başlık sayfasında (EY 2) yer alır ve o şüphelidir, çünkü yazar Kāşγar'dan değil, Barsγān'dandır. Yazarın yaşamı için, bkz. O. Pritsak, "Mahmud Kâşgarî kimdir?", Türkiyat Mecmuası X (1951-53), S. 243-6.

6. Bkz. EI^2, "Ilek-Khānids" (Bosworth); "al-Kāshgharī" (Hazai) makaleleri.

7. Giriş kısmının çoğu C. Brockelmann tarafından çevrildi, "Maḥmud al-Kaşgharī über die Sprachen und die Stämme der Türken im 11. Jahrh." İn Körösi Csoma-Archivum I.1 (1921), s. 26-40. Harita EY. 22-3'de bulunur, tartışma için, bkz A. Herrmann, "Die älteste türkisch Weltkarte (1076 n. Chr.)" in Imogo Mundi (1935), s. 21-8.

alınmıştır. Tanımlanan dil "Turkiyya" diye adlandırılmıştır (burada "Türk Dilleri" diye çevirdik.); aslında temel olarak o Karahanlı hakanlığına bağlı Çiğil kabilesinin konuştuğu şivedir. Pek çok sözcük "Hakaniye" biçiminde Karahanlı sarayına ait özel anlamlarıyla nitelendirildi[8] ve birçok farklı şive gruplarına ayrıldı (Şive dizinine bakınız.). Kāşγarī özellikle eşit önemi içeren iki şive grubunu verir: "Türkler" grubu (Çiğil, Tuxsi, vs.) ve "Türkmen" grubu veya "Oγuz" (Ghuzziyya, Qifçāq şivelerini içerir, vb.) grubu. Diğeri ise Oγuzların Qınıq boyuna ait Selçukluları kapsar (EY. p. 40 s.v. oγuz); ve aslında Kāşγarī kabile organizasyonlarına ait bilgilerin çoğunu *Oγuz* kabilelerini referans alarak verir.

Sözlüğün bir parçası olarak, Kāşγarī çok sayıda tanım cümlesi, atasözü ve şiir parçaları vermiştir. Böyle yaparak, o Arapça sözlük hazırlayıcılarının modelini izlemiştir.[9] Bununla birlikte, örneklere göre sözvarlığı malzemesinin gruplandırılması, verilen eki içeren sözcüğün birlikte bulunması anlamına gelir ve bu da Kāşγarī'ye gramer bölümlerini özellikle de biçimsel bölümleri aralara serpiştirme imkanı sağlamıştır. Kayda değer bir nokta da, tam olarak eylem sistemini anlatan Kitap II (EY. 279-304)'deki uzun bölümdür.[10] Girişteki şivelere ait bilgi, sözvarlığı, dilbilgisi gezintileri ve coğrafi bilgiler bize 11. yüzyıldaki çeşitli Türk şivelerinin ve onların dilsel yakınlık ve ilişkilerinin önemli bir resmini çizer.

Divan sadece dilbilgisi açısından önemli değildir. O içerdiği halk bilgisi ve etnografik bilgilerle de önemlidir. Burada Oγuz'un alt kabileleri ve onların simgeleri (EY. 40-1) hakkında bilimsel bir çalışma mevcuttur. Bir diğer bilimsel çalışma da 12 hayvanlı takvim hakkında yapılmıştır (EY. 173-5. s.v. **bars**). Ayrıca önemli kavramların halk etimolojilerine dayanılarak anlatıldığı bölümler de mevcuttur, onların çoğu Orta Asya Alexander hikâye geleneğiyle ilişkilidir (özellikle, EY. 622-5, s.v. **türkmān**)."[11] Divan'ın içeriğinde, sosyal yapılanma ve akrabalık yapısı hakkında da oldukça bilgi vardır; ayrıca popüler inanç ve geleneklerin önemi, halk ilaçları ve yemek tarifleri de bulunmaktadır.[12]

Bütün bunlar Orta Türkçe hakkındaki ilk bilgilerdir. Onlar bir usta tarafından "bir alan araştırması" ile "Allah'ın gözünde Türklerin üstünlüğünü göstermek için ve Müslüman

---

8. Bkz. C. Brockelmann, "Hofsparache in Altturkestan," in *Donum Natalicum Schrijnen* (Utrecht, 1929), s. 222-7.

9. Bedouin'in aktardığı belli sözcükleri göstermek Arap sözlükbilimcilerinin bir uygulamasıydı, özellikle atasözü ve eski manzumelerin saklanması gibi. Bkz. J. Fück, *Arabiya*, tr. Cl. Denizeau (Paris, 1955), s. 46. Dīvān'daki manzumeler için, bkz. C. Brockelmann, "Altturkestanische Volkpoesie" pt. I in *Asia Major*, Probeband (Hirth Anniversary Volume, 1923), s. 1-22; pt. II in *Asia Major* I (1924), s. 24-44; ve I. V. Stebleva, *Razvitie tjurkskix poetiçeskix form v XI veke* (Moscow, 1971). Atasözleri için, bkz C. Brockelmann, "Altturkestanische Volksweisheit," in *Ostasiatische Zeitschrift* VIII (1920), S. 50-73; ve F. Birtek, *En Eski Türk Savları* (Ankara, 1944).

10. C. Brockelmann tarafından çevrildi, "Maḥmūd al-Kāşgharīs Darstellung des türkischen Verbalbaus," in Keleti Szemle XVIII (1918-19), S. 29-49. Kāşγarī (EY. 18) *Kitāb Jawāhir an-Naḥw fī Luγāt at-Turk* adında bir kitap yazdığını ifade eder. Bu kitap maalesef günmüze kalmamıştır.

11. Bkz. R. Dankoff, "The Alexender Romance in the *Dīwān Lughāt at-Turk*," in Humaniora Islamica I, (1973), s. 233-44.

12. Bkz. R. Dankoff, "Kāşγarī on the Tribal and Kinship Organization of The Turks," in Archivum Ottomanicum IV (1972), s. 23-43; ve Kāşġarī on the Beliefs and Superstitions of the Turks," in *JAOS* 95. 1 (1975), s. 68-80.

olmayan Türklere dili ve de Türk kardeşlerinin geleneklerini öğretmek amacıyla toplanmıştır. Aslında, Kāşγarī, Arap filozoflarının Hicri 1. yüzyılda Araplar için yaptıklarını Türkler için yapmayı başarmıştır: Organize olmak, dillerini, soylarını ve kültürel gelenekleri açıklamaktır.

4. *Eserin Yazılış Tarihi*

Kāşγarī Divan'da 4 yerde tarihlerden bahseder. Bunlar aşağıdaki gibidir:

(1) Eserin Halife al-Muqtadī'ye ithaf edilmesi (EY. 3). Biz İslam kaynaklarından al-Muqtadī'nin 13 Şa'ban 467 (4 Nisan 1075)'de hükümdar olduğunu ve Muharrem 487 (Şubat 1094)'de öldüğünü biliyoruz.

(2) Takvim tartışması s.v. **bars** (EY. 174 sona doğru): "Ben bu kitabı Muharrem 466'da [Eylül-Ekim 1073] yılan yılının, **yilān yılı** başlaması sırasında yazdım. Bu yıl bittiğinde ve '70 yılı [sonradan bir kenar düzeltmesi olmuştur: '67 yılı] başlar, sonra da at yılı, **yond yili**, başlayacaktır."

(3) 513 **nāg**'de; "Benim bu kitabı yazdığın yıl 69, gibi bir yıldı." (yani. **nāg** yili ya da ejderha yılı)

(4) Son söz: (EY. 638 sona doğru): "Kitabın yazımı '64 yılında [yani. 664 Çarşamba 25 Ocak 1072] Jumādī-l-ūlā'nın ilk günü başladı ve düzeltildikten ve de 4 kez redakte edildikten sonra 466 yılında Jumādī-l-āxir'in 10. günü [10 Şubat 1074] Pazartesi'de tamamlandı."

(2)'deki çelişki Ahmet Zeki Validi (Togan) tarafından çözülmüştür.[13] O, yılan yılının gerçekte 469'da, at yılının ise 470'de başladığını gösterdi. Bu yüzden, 469 [Muharrem 469 = Ağustos-Eylül 1076]'nın yerine 466'nın yazılması bir kopya hatasıdır.

'70'in 67'e düzeltilmesi ise ilk hataya bağlı olarak yapılmış mekanik bir oluşumdur.

Louis Bazin, Togan'ın tezini daha da ileri götürdü.[14] Bazin "Muharrem 466" bahsini yayınevinde korunan Divan'ın ilk düzeltmelerinden birinin izleri, kalıntıları olduğunu düşündü. Ayrıca Bazin, 464, 466 ve 469 tarihlerinin Kāşγarī'nin de eserde bahsettiği Divan'ın 4 düzeltisinden ilk üçünün tarihini gösterdiğini ve Divan'ın tamamlanma yılı olarak verilen 466 tarihinin hatalı olduğu, doğrusunun 476 (1083) olduğu konusundaki görüşünü devam ettirir. Bazin'in iddiaları aşağıdaki gibidir: 466 iki sebepten dolayı son düzeltme tarihi olamaz: a) bu tarih "Benim bu kitabı yazdığım yıl" (2 ve 3) şeklinde Divan'da bir yerlerde bahsedilen tarih, 469'dan sonra olmalıdır. b) bu tarih al-Muqtedī'nin hükümdar olduğu 467 yılından (1) sonra olmalıdır. Yayınevi ambleminde hatalı olarak 469'un yerine yazılan 466 tarihi kabul edilemez, çünkü Kāşγarī'nin (Bazin'in yorumuyla) 469 (2, düzeltilmiş) düzeltmesinden önce başladığından bahsettiği yılan yılı bu yılın Recep ayına kadar başlamadı[15] ve Divan, ejderha yılının Jumādī al-āxir ayında tamamlandı.

---

13. A. Velidi (Togan), "Dīvān-ı Lugāt üt-Türk'ün telif senesi hakkında," *Atsız Mecmua* 16 (1932) 77-78.

14. L. Bazin, "Les Dates de Redaction du <<Divan>> de Kāşġarī." *Acta Orientalia ... Hungaricae* 7 (1957), 21-25.

15. Bu "kabul edilmiş" Çin takvimine göre temellendirildi (Bkz. L. Bazin, *Les calendriers Turcs anciens et médiévaux*, Lille, 1974, s. 554). Ben Kāşġarī'nin belirttiği yılın Nevruz'da (EY. 175: Navrūz) başladığına dair şüphe göremiyorum. Bu tarih 469'un 15

Bazin'in kolafondaki 466 tarihinin düzeltilmişi olarak 476 tarihini önermesi kabul edilemez. Ayın gününü veren ifade şöyle okunmaktadır (638:15): *yawm al-iṯnayn al-'āšır min Jumādī l-axir sana sitt wasittīn*. Bazin bunu "12 Jumādā al-āḫir (dikkat) 466 " şeklinde anladı, ama bu *yawm al-iṯnay 'ašara min* vs. olabilir. *Yawn al-iṯnay* ifadesi sadece "pazartesi" ve al-'āšir "10" olabilir. Kronolojik tabloyu kontrol ederek, biz Jumādī al-āxir'in 10. gününün aslında 466'da pazartesiye denk geldiği görülecektir. Aynı şekilde 469'da (ve de 474, 477 ve 482'de) da Pazartesiye denk gelmektedir; ama 476 yılında o Çarşambaya denk gelmektedir.

Bu durum aşağıda sunulmuştur, bu yüzden, kolafon 469 yerine yazılan 466 tarihi (4) takvim tartışması kadar (2) hatalıdır. 174:14-17(2)'deki zor ifade tarzı şu şekilde anlaşılmalıdır: "Benim bu kitabı yazdığım yıl yılan yılının başlamış olduğu Muharrem 469 (Arap, kāna fī)'ya denk geldi. Bu yıl bittiğinde, 470 yılı başlayacak (yadxulu). Bu yılda da at yılı (wahiya) başlayacak." "Bu şekilde metinde görülen tüm çelişkiler çözülmüş oldu."[16]

Eğer bu doğruysa, o zaman Divan'ın son düzeltisinin ambleminde verilen tarih 469 yılının Jumādī al-āxir ayının 10. günü pazartesi (9 Ocak 1077) olarak düzeltmiş olmalıdır.

Haftanın Günü	A.D	Hicri	Yorum
Çarşamba	25 Ocak 1072	1 Jumādī l-ūlā 464	Kitap başladı
	14 Mart 1093	2 Rajap 465	Öküz yılı
	Eylül- Ekim 1073	Muharrem 466	469 yerine hatalı
Pazartesi	10 Şubat 1074	10 Jumādī al-āxir 466	469 (?) hatalı
	4 Nisan 1076	13 Şaban 467	al-Muqtadī'nin devri
	14 Mart 1076	5 Şaban 468	Ejderha yılı
	14 Mart 1077	15 Şaban 469	Yılan Yılı
	14 Mart 1078	26 Şaban 470	At yılı
	Ağ. Eyl.1076	Muharrem 469	
Pazartesi	9 Ocak 1077	10 Jumādī al-āxir 469	Burada son redaksiyon tarihi olarak önerildi.
Çarşamba	25 Ekim 1083	10 Jumadi l-axir 476	
Cuma	27 Ekim 1083	12 Jumādī al-āxir 476	Son redaksiyon tarihi için Bazin'in önerisi

5. Başlık Sayfası

Başlık sayfasındaki (EY.1) hiçbir şey Kāşγarī'ye ait değildir ve bu yüzden bizim çevirimiz o bölümü içermez. Burası metnin tarihiyle ilgili bazı önemli bilgileri içerir, ama bu bilgilerin, özellikle de şimdiye kadar yanlış yorumlanan bilgilerin, dikkatli biçimde tartışılması gerekir.

Yazarın ve kitabın başlığının verildiği ilk iki satırın temel metni kopya edenle aynı kalemden çıktığı sorunsuz bellidir. İlk dizedeki başlık şu şekilde verilir: *Kitāb Dīwān Luγāt at-Turk*. İkinci dize ise şu şekildedir: "Māhmud ibn al-Ḥusayn ibn Muḥammed al Kāşγarī'nin derlemesi, Allah ondan razı olsun."

Şa'ban'ı = Mart 14 (Wüstenfeld-Mahler'den tahmin, s. 39) olabilir. (Togan, s. 78, bunu hatalı olarak Nevruz = Mart 22, 469'un 23 Şa'ban'ı, farz etti.).

16. EI^2'de mürekkep hatası olduğu not edilmelidir, "al-Kāshgharī" (G. Hazai), cilt IV, s. 699 makalesi, sonuç bölümünde son düzelti tarihini 476/1094 [dikkat] olarak veriyor.

Bunun altında, bir çift mısradan sonra, metnin 15 mısrasını içeren bir açıklama yer alıyor. Bu göre, EY'nin diğer sayfalarında olduğu gibi bu sayfada da toplam mısra sayısı 17'dir. Bu da her kadar farklı kalemlerle yazılsa da EY'sının kalanının kopyalayan tarafından yazıldığ göstermektedir. Bu açıklamanın metnin tamamı kopyalandıktan sonra kopyalayan ya da patro tarafından yazıldığı ve başlık sayfasına koymak için kararlaştırıldığı tahmin edilebilir. açıklamanın içeriği aşağıda tartışılacaktır.

Bu sayfaya sonradan eklenmiş iki kenar eklemesi vardır. Bunlardan biri, iki ve üçüncü d arasındaki sağ kenarda, uzun nottaki ilk birkaç kelimenin açıklandığı notlardır.[17] Diğeri, köşededir, şöyledir: "Muḥammed İbn Aḥmed Khaṭīb Dārayyā'ya aittir. Allah onu bağışlasın [ya baba ve oğul]"; sonra boş bir alan, sonda da bir *sīn* (*sana* "yıl"? yerine kullanılır) yer almakta Bu açıkça bir Ex Libris, kitabın kime ait olduğunu belirten bir işarettir. El yazısı başlıktakind başlık sayfasındaki uzun açıklamadakinden ve EY'sının geri kalanındakinden farklıdır. (örneğ *Allāh* sözcüğündeki son *hā'*nın şekli). Ex libris'ten sonra, aynı el yazısıyla yazılmış *bi-l-qāh* ("Kahire'de") ve altında 803 tarihiyle takip edilen *sana* (tarih) sözcüğü yer alır. Aslında, o bun daha fazla görülür, ama o yazılmaz.

Kilisli Rıfat (Bilge) Dārayyā ile Muḥammed ibn Aḥmad ibn Süleymān al-Anṣārī ad-Dimašqī Dārānī, 745-810 (1344-1407)'nin aynı kişi olduklarını kanıtladı.[18] Bunun doğru olduğundan şüp yoktur. Rifat böyle düşünmeye devam etti, ama Dārayyā/ Dārānī başlık sayfasındaki uzun no yazarıydı ve bunun için bir gerekçe yoktu.

Ettore Rossi bu uzun izahla ilgili bir makale kaleme aldı.[19] O, Rıfat'ın yorumunu içeriğ geliştirdi (aşağıya bakınız); ama Rifat'ın açıklamasını, yazarının Muḥammed ibn Aḥmad Kha Dārayyā olduğuna dair görüşünü kabul etti – "Her ne kadar ben kabul etmek zorunda olsam d "ben sondaki tarih ve imzayı okuyamamıştım." diye Rossi bunu ifade etmiştir. Tabi ki bunu sebebi var; imza ve tarih sonda değil, ama baştan önce, üst köşede ve aslında açıklamayla hiç ilg yok. Rossi 1924'te EY.'sını incelerken bunun farkına varmış olmalıydı, ama o 30 yıl so makalesini yazarken Rıfat'ın makalesinden hangi zamanda öğrenmiş olduğunu unuttu ve bu onu yanılttı.

Hem Rıfat hem de Rossi Arapça metnin okunuşlarını ufak değişikliklerle ve Rossi'nin bölümü çok sayıdaki yazım yanlışlarıyla sundular.

---

17. Uzun not şöyle başlar: *lā yanbayī an yu'urraja 'alā man yaqūlu…*; kenar notu şöyle okunur: [*bi-ma'n*] *ā lā yanbayī an yutamada 'alā man yaqūlu ilā āxirih.*

18. ديوان لغات الترك 'ün başındaki makale," *Türkiyat Mecmuası* VI (1936-39), 355-360. Rifat, EY'nin Es'ad Efendi no. 2196'da, 1200 (1785-86)'den önce Abū l'Abbās Muḥammad Hibatullāh Anṭākī tarafından yazılmış *Ḥadīqat ar-Riyāḥīn* adlı eserde 213 b yaprak olarak yer aldığını belirtir. As-Sakhāwī'nin (d. 902/1496-97), *aḍ-Ḍaw'al al-Lāmi'* (Cairo, 1354/1935, Cilt 6, no. 1031, s. 310-312) biyografik sözlüğünde ona bir atıf yapılmıştır. Sakhāwī onun Ibn Khaṭīb Dārayyā olarak bilindiğini; onun zekâsı ve dil konusundaki bilgisiyle ünlü olduğunu söyler. Hayatının sonuna doğru o Damascus'tan ayrılmak zorunda kaldı; bir süre için Kahire'de kaldı, sonra o Suriye'de Baysān'a döndü. Onun 811 (1408)'de Rabī'al-awwal veya Ṣafar ayında vefat ettiğini de söyler.

19. "Dīwān Luġāt at-Turk'ün elyazması üzerine bir not," *Charisteria … J. Rypka* (ed. Taner, etc. Praha,1956) 280-284.

Rossi'nin yorumunun değeri, açıklamanın yazarı için kullanılan "Turk" ve "Qifçāq" sözcüklerinin eş anlamlı olduklarını ve "Türkman" sözcüğünün karşıtı olarak kullanıldıklarını göstermiş olmasından gelmektedir; Divan'da tanımlanan dil, uzun açıklamanın yazarı tarafından Turk/Qifçāq'ların diline yakın ve Türkmenlerinkinden uzak olarak görülür ve de bu özellik Qifçāq kabilelerinden oluşan Türk gruplarının baskın olduğu Memluklar zamanındaki duruma uygundur.

Ama bizim de anladığımız biçimde, Rossi, Rifat gibi, notun 803/1400 yılı civarında Kahire'de yazılmış olduğunu düşündü. Halbuki bizim tahminimize göre onun 664/1266 yılı civarında Şam'da yazılmış olması gerekirdi- yani., bu, kendini son sözde (EY. 638) Savalı ve sonra da Şamlı Muḥammed ibn abī Bakr ibn abī –Fatḥ, olarak tanıtan ana metnin kopyacısı tarafından yazılmıştır (yazılması zorunlu olmasa da).

EY'sının ilk yaprağıyla çok uğraşıldığından notu, özellikle notun ikinci yarısını, okumak zordur. Biz EY.'sının araştırmasını temel alan yazıçevrimli metni yeni çeviriyle birlikte burada veriyoruz. Köşeli parantez içindeki malzemeler kesinlikle okunamamıştır. Bizim okuduklarımızın çoğu Rıfat'ın okumalarıdır.

lā yanbaγī an yu'arraja 'alā man yaqulū inna hāḏā l-kitāb bi-luγa at-turkmān fa-inna hāḏā l- qā'il γayr 'ārif bi-luγa at-turk wa-la bi-luγa turkmān ayḍ[an] wa-llaḏī yadulluka 'alā jahlihi bi-t turkmāniyya huwa an yuḥḍara man ya'rifu t-turkmāniyya wa-yuqra'a 'aleyhi min alfāẓihi fa-in ankarahā wa-qāla laysa hāḏā bi-kalāminā 'arafta anna l-qā'il innahu bi-luya at-turmāniyye jāhil bi-t- turkmāniyye 'alā anna l-lafẓa al-qifçāqiyya iḏā naṭaqat bihā t-turkmān lā yuxrijuhā ḏālika 'an kawnihi qifçāqiyya wa-qad waqa'a ḏālika fi alfāẓ katīra ista'malahā t-turkmān wa'l qifçāq [bi-ş] iγa wāḥida wa-amma ma yadullu 'ala jahlihi bi-l qifçāqiyya qa-aš'ārihā wa amṭālihā anna γālib man yajī'u min tilka l-bilād yajī'u ṣaγīran[an] wa-ma'lūm anna ṣ-ṣaγīr lā yuḥītu bi-luγa qawmihi lā wa-lā l-kabīr ayḍ[an] li-anna ra'ayna kaṭīr[an] mimman yūladu fī bilād al-'arab wa-yašitaγilu bi'l-'ilm tamarru 'aleyhi l-alfāẓ al-kaṭīra min al-'arabiyya lā ya'rifu lahā ma'n[an] hatta yatatallabahu fi l-kutub la bal qad yasma'u l-lafza min al-kitab al-'aziz [la ya'rifu laha ma']nan ḥattā yataṭallabahu fi l-kutub lā bal ayḍ[an] wa-la-'umrī iḏā sa'alta kaṭīr[an] min al-musta'ribīn bal min al-fuqahā 'an qawlihi ['azza wajal] la fa-ḍaḥikat fa-baššarnāhā bi-isḥāq wa-'an qawlihi 'azza ve wa-jalla wa-[dikkat] tabnūna bi-külli rī'[in] āyat[an] ta'baṭūn lā ya'lamu a[nna] ḍ-ḍaḥi [k al-ḥayḍ] wa-rī al-makān al-murtafi' wa-l-āya al-'alāma wa-amṭāl hāḏā kaṭīr wa-iḏā kāna t-taqassur (ta'assur) qad waqa'an fi [ma'ānī] alfāẓ kitāb allāh 'azza wa-jalla ma'a anna llāh ta'āla haḍḍa 'alā tadabburihi wa-ma'rifatihi fa-mā bāluka bi-luγa qawm āxarin [...(ma'a annī)] ta'ammaltu muṣannafāt kaṭīra fī t-turkiyya ma'a 'ilmī bi-l-lisān fa-lam ara ajma' minhu wa-lā akṭar [īqān] min [...] wa-lā ya'rifu qadrahu illā man kāna mutamayyiz[an] fī luγa at-turk . fa-raḥima llāh [mu'allifahu] wa-jāwaza 'anhu...

Biz bu kitabın Türkmen dilinde yazıldığı belirten kişiyle aynı fikirde olmamalıyız. Böyle söyleyen kişi ne Türkmen dilini ne de Türk dilini bilmiyordur.

Bu, Türkmence bildiğini ileri süren ve (kitaptaki) bazı sözcükleri okuduğunu zanneden kişinin Türkmence konusundaki bilgisizliğini kanıtlayacaktır. Eğer o, bunu "bu, bizim dilimiz değil." diyerek reddederse, sen onun Türkmen dilinde olduğunu iddia eden kişinin Türkmence konusundaki bilgisizliğini anlayacaksın.

Tabi ki, bir sözcük, bir Türkmen tarafından kullanıldığında, bu, sözcüğün Kıpçakça olduğu anlamına gelmez. (Aslında) Türkmen ve Kıpçak dillerinde aynı şekilde kullanılan pek çok sözcük bulunmaktadır.

Bunların çoğunun yurtlarından gençken geldiğinin ve gençlerin kendi halkının dilini kapsamlı bir şekilde kavramasının zor olduğunun bilinmesi, onun Kıpçakça ile Kıpçak şiiri ve atasözleri konusundaki bilgisizliğinin kanıtı olarak gösterilebilir. Aslında, bir yetişkin bile bu bilgiye sahip değildir. Biz sık sık Arap topraklarında doğan ve öğrenmekle uğraşan, anlamadıkları pek çok sözcükle karşı karşıya kalan ve kitaplara bakmak zorunda olan pek çok insan görüyoruz. Sadece bu da değil, onlar Kutsal Kitaptan sözcükler duyduklarında da anlamayabilir ve kitaba bakmak zorunda kalabilirler. Şundan eminim ki, bir Araba, hatta bir Arap bilim adamına, tanrı sözcüğü hakkında bir şeyler sorsanız: *fa-ḍaḥikat fa-baššarnāhā bi-isḥāq* (Q. 11: 71/74 "O sevindi, bu yüzden, ona İshak'ın mutlu haberlerini verdik."), veya: *a-tabnūna bi-külli rī'in āyat'an tabaṭūn* (Q. 26: 128 "sen her dili bir işaret olarak mı meydana getirdin?"), onlar *aḍ-ḍaḥk* sözcüğünü ("gülüş") [*al ḥayḍ* anlamında (maybaşı)], "yüksek yer" anlamına gelen *ar-rī* ve "işaret" anlamındaki *al-āya* sözcüklerini bilemeyecekler. Bu şekilde pek çok durum söz konusu. Ve eğer böyle eksiklikler (? zorluk) yüce Allah bizi onu öğrenmemiz ve çalışmamız konusunda zorlamasına rağmen, ulu ve yüce Allah'ın kitabının sözcükleriyle alakalı bulunursa, başkalarının dillerinde bulunan eksiklikler sizi şaşırtmamalı (eksiklik bulmayla alakalı).

Ben Türkçe pek çok derleme üzerine çalıştım ve dili iyi biliyorum; ama [bundan daha] kapsamlı bir (kitap) görmedim. Onun değerini sadece Türk dili konusunda usta olanlar anlayacaktır. Allah (onun yazarına) merhamet etsin ve onu bağışlasın.

6. Mürekkep Rengi ve Sonradan Eklemeler

Kopya eden, Savalı ve de Damascuslu Muḥammad ibn abī Bakr ibn abī l-Fatḥ, metni büyük olasılıkla Şamda 664/1266'da tamamladı. Son söz (683:13) yazarın el yazmasından çalıştığına dair şüpheye düşürecek bir sebep yok. Yazı hatalarının pek çoğu büyük olasılıkla konunun önemsenmemesinden kaynaklanmaktadır ("Yazım hataları" bölümüne bakınız...). O, çok açık *nasx* yazısı kullandı. Her sayfaya 17 dizeyi sığdırdı, genelde siyah mürekkep, özel parçalar için kırmızı mürekkep kullandı. Bu özel parçalar şunları içerir: Metin içinde büyük harfleri içeren başlıklar ve alt başlıklar (67:14'ün başında siyah başlıklar bulunur), EY. 12:16 ile başlayan Türk diline ait malzemeler; bu yere kadar olan ilk on iki sayfadaki Türkçe sözcükler, EY 3. sayfadaki Halifeye ithaf, EY 8. sayfadaki Uygur harfleriyle yazılmış kısım (EY 8 ve 204'de **kälin** G Uygur harfleri siyah, Arap harfleri kırmızı yazılmıştır); 40-1'deki **oγuz** işaretler; bir çeşit nokta, tek bir kırmızı nokta arasıra şiirlerin sonlarında bulundu, v.s. (bu bizim çevirimizde gösterilmedi); bölüm sonlarındaki süsleyici işaretler (4 nokta, bir *hā*, vs.; gösterilmedi). Arasıra Türkçe metindeki düzeltme eklemeler de kırmızıyla gösterildi, çünkü muhtemelen kopya eden bitirdikten sonra metin içindeki Türk dillerine ait sözcüklerin altını çizmek istedi ve hata ya da atlamaların farkına vardı. Aynı nedenden dolayı altını çizme bazen atlanmış bazen de yanlış yerde bulunmuştur.

Metnin hemen hemen tamamının Arapça hem Türkçe olarak harekelendirilmiş olmasına rağmen, bu orijinal bir durum değildir. Aslında, daha az harekelendirme vardı ve bunlar Kāşγarī'nin el yazmasında yansıtılmış olmalıydı. Örneğin, EY. 58, 46'daki Arapça sözcüklerin ilk 100'ünün harekesi (ünlü ve ünsüz işaretler) kahverengiyle yazılmış; diğer ikisi orijinal siyahın düzeltmeleri kahverengiyle yapılmış. Türkçe malzeme içinden bir örnek ele

alacak olursak, EY. 62, 22'de Türkçe kelimelerdeki 81 hareke kahverengi yazılmış ve diğer ikisinde *ḍāl*'ın orijinal siyah noktası *sukūn* olarak kahverengi mürekkeple düzeltilmiştir. Bir başka örnek: 103'teki örnek cümledeki **igäš-** sözcüğünde sadece iki ünlü işaret asıl siyahla yazılmıştır, yani söz konusu sözcüğün ('IKAŠ-) telaffuzunu gösteren ikisi. Diğerleri kahverengiyle yazılmış ve sonradan eklenmiştir.

Mürekkep rengi, farklı el yazılarının farkına varmak için ölçütlerden sadece biridir. Diğer ölçütler ise kalem ucunun şekli, inceliği ve de yazının biçimidir (harflerin ve ünlü işaretlerin şekli). Bu ölçütlerin ışığında, metinde bir el yazısından daha fazlası görülür. Ama bizim temel hipotezimiz ekleme ve düzeltmelerin %99'unun tek bir kişi tarafından yapıldığıdır (biz onu diğerlerinden ayırmak için "sonradan kopya eden" olarak adlandırırız). Bu kişi, muhtemelen 14. yüzyılın sonlarında Şam veya Kahire'de yaşadı, Arap ve Türk şivelerine ait metinlerin harekelerini doldurmuş ve düzeltmeler yapmıştır. O, metnin üçte birine yakınında, şimdi kahverengi olarak görülen mürekkep boyasını karıştırdı (belki de oksitlenme veya büyümeden kaynaklanan kimyasal bir reaksiyon dolayısıyla; kahverengi renk metnin ilk bölümlerinde daha açık ve temiz); ama onun bu hareketi metin boyunca görülmektedir. Bu sonradan kopya edenin ayırt edilmesinde şimdiye kadar elde edilen başarısızlık Orta Türkçe ünlü sisteminin bozulmasıyla sonuçlandı. O, elindeki yamayı görmeden önce Divan'ın başka bir el yazmasına sahip değildi, ama onun kaynağı dışında da metin üzerinde düzeltmeler ve eklemeler yaptı, yani. kendi şivesini temel alarak. Divan'ın ilk yayımlayıcısı, Kilisli Rifat, metni bulduğu gibi kabul etti. Eğer o, siyah ünlü işaretinin kahverengiyle çizildiğini ve ondan sonra üstünde kahverengi bir işaret olduğunu görseydi, doğulu bilim adamlarının, bir metni düzelten kişi bir metnin asıl yazısından nasıl okunması gerektiği konusunda daha fazla bilgiye sahiptir, şeklindeki zaman-onur prensibi temelinde, kahverengi olanları doğru kabul etmekte tereddüt etmezdi. (Rıfat metnin nasıl okunması gerektiğini düşünüyorsa, o yönde düzeltme yapmaktan kaçınmadı, çünkü, bunu Arapçadan ziyade Türk şivelerinde yapmakta daha gönülsüzdü). Besim Atalay, temel olarak Rifat'ın yolunu takip etti. Çünkü o, okuyucusunun dikkatini pek çok kez dipnotlardaki farklı mürekkep renklerine ve çoklu harekelendirme sorununa çekti. Sadece Sir Gerard Clauson, bir veya daha fazla elin daha fazla aktif olmuş olabileceği ileri sürdü. Ama onun bu kalanları ayırma konusunda teşebbüsü faraziydi, çünkü o 1941'deki tıpkıbasımı temel alıyordu. Bizim şimdiki, aşağıdaki sayfalardaki, teşebbüsümüz ise el yazmasının yakın zamanda yapılmış bir incelemesine dayanmaktadır. Ve Türkçe malzemenin çevrisinde, İngilizce metinle birleştirildi, sonradan yazanın yazdığı bütün açık örneklerin altı çizildi (Buradan gelerek, A, I, U, ˙ [*sukūn* için] ve diğer dipnotlarda açıklandı. Bu teşebbüs 14. yüzyıl düzeltmelerini desteklemek ve orijinal metne, 11. yüzyıl yazmasına yakın olan 13. yüzyıl yazmasına geri dönmek için yapılmıştır.

Kahverengi mürekkep ilk olarak EY. 21:3, 4'deki kabile isimlerinin bazılarında kullanılmıştır. EY. 26'dan 200'e kadar olan kısımda ise hem Türkçe hem de Arapça sözcüklerde yaygındır. Siyah yazıyı sadece 121-124 sayfaları arasında görebiliriz. Sonraki mürekkebin kahverengi görünüşü 441:14'te tekrar görülür ve 445'in sonuna kadar sürer; sonra tekrar siyaha döner, ama çoğu bölümde daha az koyu ve daha açık olması bakımından aslından ayrılabilir. Sonra mürekkep tekrar 481-516'da ve kitabın sonuna doğru 570-600 arasında yine görülür. Üstte de belirtildiği gibi, bu sayfalardaki mürekkebin koyu tonda olması bütün durumlarda asıl siyahtan ayrılmasını zorlaştırır. Nitekim ara sıra hafif bir kahverengi de görülür.

Ayrıca sonradan kopya eden ilk dizeye sığmayıp ikinci dizeye bırakılan tek bir sözcüğü sevmez. 135:10-11'de *aqramanī* ("O, benden et istedi.") sözcüğü aslen iki dizede yer almaktadır, *aqra-* 10. dizede, *-manī* 11. dizede; sonradan yazan 10. dizenin kenarına ikinci

bir *–manī* daha eklemiştir. Benzer şekilde, 104:11-12'de **unašdīlār**; sonradan yazan 11. dizedeki sözcüğü tamamlamak için bir başka **dīlār** daha yazmıştır.

O, Arapça metindeki pek çok hatayı düzeltti. Örneğin, 30:5'te *šāḏḏ* sözcüğündeki atlanan ḏ'yi düzeltti; 35:5'te *yaxtaliju* sözcüğünde onu *x*'ye düzeltmek için *ḫ*'ye nokta ekledi; 38:5'te dil-bilgisine aykırı olan *nafsihā*'yı *nafsahā*'ya düzeltti (ama 43:8'deki manzumenin çevirisinde doğru *jīduhā*'yı yanlış olarak *jīdahā* okumuştur); 47:6'da *al-iqāma* sözcüğündeki *–qā*'yı atlayarak düzeltilmiştir; yine 72:17'de *waṭabat* sözcüğündeki *–wa*'yı atlamıştır; 76:16'da *bi-ẓahīr* okunuşunu geliştirdi; 126:12'de *az-zawjiyya* sözcüğünün *w*'sini tekrar geri koymuştur; vs. O, *arā* ("o niyet etti") sözcüğünü sevmemiş ve metin boyunca onu *uriya* biçiminde düzeltmiştir. EY. 14'te ilk önce, (bkz. n.); krş. *arā* 585:14'te değişmemiştir ve 131:15'te müennes şekli *arat* görülmektedir. O, Arap filolojisinde 62:1'deki ve diğer yerlerdeki kenar notlarıyla öğrenildi (aşağıdaki bölümde tartışıldı).

Onun Türk şivelerindeki düzeltmeleri çok çeşitlidir, bunların sadece birkaç tanesi doğrudur. O, atlanmış noktaları tekrar koymuştur (R ve Z'ye, vs.), ama o Kāşγarī'nin aslında noktasız oluşturdularına da noktaları koymuştur (K, G'ye; F, W'ye, özellikle de *sūw* sözcüğünde). 107'de **ürül-** P, **yalŋuq** sözcüğünün sonundaki Q'yu yeniden koydu (belki o asıl metinde YALNKUVQ idi ve kopya eden basitçe, yanlışlıkla V okunur diye, sondaki Q'yu sildi). O, Arapçadaki gibi harekelendirmeleri doldurdu. İstenmeyen işaretleri ve diğer harfleri ekledi, yine /e/ sesi için asıl *I* ile *A* ekledi ("Ses Bilgisi" bölümüne bakınız.); o asıl ünlüleri atıp yerlerine yenilerini yazdı.

Bu sonradan yapılan düzeltmeler onun kendi şivesini yansıtır. Bu yüzden, o 53'deki **äw** sözcüğünü **öw** gibi okur, bir Qifçāq özelliği, (krş. 566 **bäzä-**). Yine o bazı çıkma durumlarında **–din** yerine **–dan** okur, bir Oγuz veya Qifçāq özelliği.[20] Yine bazı edatlarla birlikte kullanılan –da'nın yerine **–dan**'ı kullanır (bkz. 60 **öŋin**, 67 **üstün**, 77 **ašnu**, 102 **aγiš-**, 501 **tūl** P, 515 **yäk** P, 523 **sanduvāç** V). O, **äs-** "yaymak" sözcüğünü **äš-** şeklinde okur (bakınız 93 **äs-**, 102 **äsiš-**, 113 **äsit-**, 118 **ästür-**), ve **iš** "iş" sözcüğünü **ïs** şekline okumuştur (bakınız 151 **īšlan-**, 305 **qopur-** P). O, ilerleyici ünlü uyumu konusunda ısrar etmiştir, bu yüzden ikinci hecedeki ünlünün yuvarlak mı yoksa düz mü olacağı ilk hecedeki ünlüye bağlıdır (buradan gelerek **ärü-** "erimek", **qori-** "korumak" sözcüklerinin köklerini **äri-** ve **qoru-** şeklinde okuma eğilimindedir, aşağıda pek çok örnek verilmiştir).

O, **yēn** "vücut" sözcüğünü Farsça'daki *tan* biçiminde okumak istemiştir (yani. 159'da **ärkäklän**). O ünsüz çiftlerini yok etme eğilimindeydi, bu yüzden geniş zamanda kaybolan ünlüleri tekrar getirdi (yani. **ötnür**, **ötünür** gibi okunur, aşağıya bakınız) Bu eğilim biçimsel düzeyde bir bozulmayla sonuçlanmıştır. Bu yüzden o ara sıra sondaki **–γan**'ı, **-aγan** gibi (alta bakınız), ve **–sa-**'yı da **-isa-** gibi okudu (yani. 141 **içsä-**, **icisä-** gibi-), aynı zamanda bu durum onun Kāşγarī'nin izlediği yolu anlamadığını gösterir.

---

20. Yani 88 **opitγān**, **azitγān**, 94 **il-**, 95 **öt-**, 502 **tīl**'de. Ama 98 **aḏir-**'de, **-tan** siyah bir A'ya sahip ve 496 **būz** P'de, **-dan** siyah bir A'ya sahiptir. Her ikisinin görüldüğü sayfalarda kahverengi mürekkep görülebilir. Muhtemeldir ki burada ve diğer durumlardın birçoğunda **-dan** asıl kopya edenden kaynaklanmaktadır (yani bir 13. yüzyıl şivesi); Kāšγarī'nin belki kullanmasına rağmen biz bu durumlarda **–din** okuyuşunu göremeyiz. 355 **turγur-**, 357 **çöktür**, 361 **qoqtur**, 363 **qadγur-** V VE 574 sizla-'da **-dun** okuyuşu muhtemelen sonradan kopya edenden kaynaklanmaktadır.

Sonradan kopya edenin en önemli ayırt edici özelliği, Kāşγarī'nin bir kere yazmayı düşündüğü U'nun yerine fazladan bir U'yu uygun şekilde eklemesidir. Örneğin, 46:16'da **ütüg**, asıl okunuşu 'UTK'dır; *elif*'in soluna yerleştirilen U, T'ye yaraması için konulmuştur. Bu U'nun T ile gittiğini düşünen kopya eden (çünkü o T'den sonra yerleştirilmiş görülüyor) *elif*'ten sonra kahverengiyle doğrudan ikinci bir U daha yazdı; diğer durumlarda o ilk harfin sağındaydı. Bizim çevirimizde bu aşağıdaki biçimde gösterilir: U̲'UTK̲. 75:13'teki **utru** sözcüğünün durumu şöyledir, sözcük asıl olarak 'UTRUV şeklinde telaffuz edilir, o ilk U'nun T'den sonra geldiğini düşündü, ama bu doğru olamazdı ve böylece onu sildi ve *elif*'ten sonra yazdı (131 **utrun-** sözcüğündeki gibi). Bu durumda, asıl kopya eden aslında onun ilk U'sunu sola yerleştirerek onu yanılttı. Muhtemelen ilk iki ünsüz arasına yerleştirilen tek bir U'yu yazmak hem CuCu hem de CuCC için Kāşγarī'nin temel kuralıydı. 97 **öpür-** ve ff., 108 **ükül-, ögül-**, vs. gibi örneklerden, kopya edenin U'nun sadece ikinci ünsüzden sonra geldiğini düşündüğünü açık oarak anlayabiliriz. Bu yüzden o, ilkinin üstüne bir başkasını koymuştur.

Böyle U'ların bazılarına bakarak, sonradan yazanın, dudak uyumunu kimi sözcüklerde aslından farklı biçimde uygulayarak dilin dönemini gösterdiği sonucuna ulaşabiliriz. Buna iyi bir örnek 103'teki **ögiš-** sözcüğüdür. EY'deki asıl biçim 'UKIŠ' tır; kopya eden I'yı silmiş ve *elif*'in sağına U koymuştur. O, büyük bir ihtimalle sözcüğü 103'teki **ögüš-** gibi telaffuz etmiştir. Nitekim ilerleyici düzleşme vardı; bu yüzden 85'teki **azuqluγ** sözcüğünü **azıqlıγ** biçiminde okumuştur. Biz Kāşγarī'nin kaybolduğunu düşündüğü geniş zaman şekillerdeki orta ünlünün korunduğu sonucuna varabiliriz. Bu yüzden, 108 **öṭün**-'ün geniş zaman biçimi 'UTNUVR şeklinde telaffuz edilir, şimdi başında kahverengiyle yazılmış bir başka U'ya da sahiptir (**ötünür**). Benzer şekilde takip eden sözcükte, 108-9 **açin-**, kopya eden 'AJ·NUR **açnur**'un geniş zaman biçimindeki asıl *sukūn*'ı I'ya değiştirir (**açinur**).

Bu kahverengi U'ların en önemli özelliği onların siyah U'lardan sadece renk olarak değil biçim açısından da açıkça farklı olmasıdır.[21] Bu gerçek bize kahverengi yazı bulamadığımız sayfalarda ikinci bir el tarafından yapılan eklemeler hakkında hüküm vermek için bir ölçüt sağlar. Görünen o ki o, EY. 21 ve de 121-124 ve sonra 200. sayfalarda o, asıl kopyadakine benzer bir mürekkep kullandı (üstte listelenen sayfalar hariç). Onun uygulamasının ilk göstergesi EY. 8:17'deki **oq** sözcüğünde görülür. Asıl metin kırmızı 'Q·'ya sahiptir (asıl kopya edenin siyaha değiştirdiği 12:16'ya kadar Türkçe kelimeler için kırmızı mürekkep kullandığı yeniden hatırlatılacaktır); kopya eden *elif*'in üstüne bir *hemze* ("Divan'ın Yapısı" bölümüne bakınız) ve *elif* ile *Q* (bu yüzden **ōq**) arasına bir V ekledi. Sonra 10:5'in (**ūrdi**) başında biz bazı siyah U'ları (asıl metinde tekrar kırmızıya döndüğü yerde) buluruz; bu U'lar sonradan kahverengi olanlardan daha farklı biçimlere sahiptirler, bu biçim Arapça metin etrafındaki *ḍamma* (=u)'ların çoğunda bulunur.[22] 11:8'de **yiγāç** sözcüğünün düzeltilmesi not edilebilir, asıl olarak YAΓA'J·'dır, ama YA̲ΓA'J· şeklinde yazılmıştır- yani., sonradan kopya eden ilk A'yı silmiş ve yerine I'yı getirmiştir.[23] 13:14'deki (**qoriγ**) asıl biçim QURIΓ·'dır,

---

21. Kahverengi olanlar uzunlamasına iken siyah olanlar eninedir. *Sukūn*'un biçimi ayırt edicidir. Birçok bölümde siyah olanlar düzenli bir yuvarlaktır, kahverengi olanlar ise genellikle yukarıda açık bir biçimdedir.

22. Örneğin, 11:15 *wa-l-kāfu ṣ-ṣulbatu*'da başlık kırmızı mürekkeple yazılmıştır, her kelimenin son *u*'su siyah mürekkeple, diğer ünlü işaretleri ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

23. Dīvān'da ilk hecede A'nın yerine asıl I'nın kullanıldığı açık bir telaffuz örneği yoktur; bizim **yiγāç** biçiminde telaffuz ettiğimiz sözcüğü (Kāşγarī'nin?) kopya edeninin **yaγāç** biçiminde teleffuz etmesi tartışılabilir.

sonradan yazan onu R ile gelen U olarak düşündü (Kāšγarī'nin bu sözcük **qorīγ**'in kısaltılmış biçimidir, Y ile okunur diye metinde söylediği halde); o, Q'nun sağına ikinci bir U daha koydu (bu yüzden **qoruγ**). 17:10-11'deki orta A, **barγan, kälgān** (BARAΓA'N, KALAKA'N) açıkça kopya eden tarafından yazılmıştır, ünlü işaretlerindeki farklılığın U'daki kadar açık olmamasına rağmen; aynı biçimde kahverengi yazılmış anormal bir A'nın bulunduğu 28:10-11, **barγān, uryān** ile karşılaştır.[24] 19:8'de **anig** ('ANIG) sözcüğündeki G'nin üç noktası şüphesiz sonradan yazan tarafından konulmuştur, krş. EY. 27, n. 1, vs. vs.

EY. 201'in başında kahverengi yerler tekrar biter, ama sonradan yazanın karakteristik özellikleri (*ḍamma* ve *sukūn* (U, ·)'un özel biçimleri, farklı kalem ucu ve ductus biçimleri, metin değişiklikleri) bulunur. Örneğin, 201:7'de **boγin,** aslında BΓIN şeklinde telaffuz edilir, I silinmiş yerine iki U ve *sukūn* konulmuş, bu yüzden: BUΓIUN· (bu yüzden **boγun**) şeklinde gösterilir. 201:12 V'de, **apaŋ,** aslında basitçe 'ABNK şeklinde telaffuz edilir, ama sonradan yazan *elif*'in sağına *hemze*'den sonra bir başka A ve de K'nın üstüne üç nokta daha eklenmiştir; bu yüzden: A'ABNG biçiminde gösterilir. Mürekkep siyahtır, ama birçok bölüm için, daha koyu olan aslından ayrılabilir: Ve üstte de not edildiği gibi, kahverengi tekrar 570'den sonra 441:14-445, 481-516'da görülür. Bununla beraber, bütün siyah sayfalarla ilgili olarak, metne eklemelerin hiçbirinin keşfedilmediği kabul edilmelidir ve bizim yazı çevirimimizde gösterilenlerin hepsi %100 doğrulanamaz.[25] 20 sayfa için (201-220) biz Haziran-Temmuz 1976'da EY üzerindeki yoğun çalışmalarımız sırasında açıkça ayrılabilenleri göstermeye çalıştık. Temel olarak, bunlar *damma* (U) ve *sukun* (·) ile sınırlandırılmış. Bu sayfalardaki diğer ünlü işaretlerinin de aslî olmadıkları hatırlanmalıdır, ama biz sadece kalem ucunun şekli ve ductusa dayanarak aslından ayrılanların altlarını çizmeye yeltendik. EY. 221'den sonra düzenli olarak *sukūn*'ları göstermedik, onların çoğu sonraki eklemelerde görülür, nitekim sonradan yazılmış U'ları ilk hece ve sözcük kökleri hariç ara sıra ve önemli durumlarda gösterdik; EY. 226'dan sonra K'nın G'ye ve F'nin W'ye (**sūw** sözcüğünde) değişimleri gösterilmedi. Genelde, okumada bir farklılık olabilir diye kopya edenin eklemeleri gösterilmeli ve böyle eklemeler verilen sözcük içinde gösterilmeli prensiplerine bağlı olmaya çalıştık. (Bu yüzden, ünlü gerektirmeyen yerlerde *sukun*'lara, V'den önce U'ya; Y'den önce I'ya ''dan önce A'ya daha az önem verildi.)

Kopya eden tarafından Türkçe metinde yapılan değişiklikler aşağıdaki 8 maddeyle özetlenebilir.

1) Metni daha iyi açıklamak için veya okuma farklılıklarını ortadan kaldırmak için düzeltmeler yapılmıştır. Yani. 122:17'de **ündäšür**, görünen o ki o ilk U'nun N'den önce olduğunu düşündü ve onu sildi ve de *elif*'ten sonra bir başka U'yu daha koydu. 294:9'da **kälgüçi,** o U'nun V'den sonra geleceğini düşündü ve onu sildi ve de K'dan sonra yeni bir U daha yazdı. 305'de **qutur**- ve ff,. Asıl metinde bir tane yeterli görülmesine rağmen ikinci bir U daha ekledi. Bu kategoride asıl metinde I olan yerlerde A sesini göstermek için /e/ tercih edilebilir.

---

24. 414:8-9 G, **tutγān, satγān** (TUT·ΓA'N·_SAT·ΓA'N·) sözcüklerinde *sukūn*'un sonradan yazıldığının görüldüğü not edilmelidir.

25. İdeal olarak Divan'daki harekelenmemelerin hangi tarihte yapıldığını öğrenmek için bütün mürekkeplerin kimyasal ve tayf araştırması yapılmalıdır.

2) Fazladan bir ünlü eklenen. Yani. 348:12'de, **sawlur,** o, Kāšγarī'nin bir sözcüğün geniş zaman çekimi orta hecede harekesizdir şeklindeki düşüncesini dikkate almayarak, W'den sonra bir U yazmıştır. Diğer örnekler üsttedir.

3) Ünlü uyumu açısından ikinci hecenin yuvarlak ünlüsü. Yani. o, 313'deki **köpiš** sözcüğünü **köpüš-**; 317'deki **qorin-** sözcüğünü, **qoruš, qorun-**; 320 **toqiš-, toquš**; 342'deki **suçin-** sözcüğünü, **süçün-**; 416'daki **bödit-** sözcüğünü, **bödüt**; 516'daki **çüvit** sözcüğünü, **çüvüt**; 625 **qorqliq, törtgil, qorqluq, törtgül** şeklinde okumuştur. 461'de **yaγmur** V maddesindeki **bulit**'i, **bulut** biçiminde; [26] 591'de **qasiγla-** sözcüğünde **qulin**'i (**qul** artı üçüncü kişi iyelik eki ve belirtme durum eki), **qulun** biçiminde ve 596:11'deki G **qusiq** sözcüğünü, **qusuq** şeklinde okumuştur.

4) Ünlü uyumu açısından ikinci hecedeki düz ünlü. Yani. O, 251'deki **qašuqluq** sözcüğünü **qašiqliq**; 321'deki **bäkiš** sözcüğünü **bäkiš**; 431'deki **çiγruy** sözcüğünü **çiγrit**; 592'deki **çaruqla-, qašuqla-** sözcüklerini **çariqla-, qašiqla-** biçiminde okumuştur.

5) Dudak ünsüzünden dolayı ikinci hecenin ünlüsünün yuvarlak olması. Yani. O, 328'deki **täpil-, tapil** sözcüklerini **täpül-, tapul**; 517'deki **tavil** sözcüğünü **tavul** biçiminde okumuştur. (Muhtemelen **täwlüg, qapuš-**, vs. buraya aittir, Dizine bakınız).

6) Kökte ünlü değişimi. Bu Divan'a dayanan söz varlığındaki bazı belirsiz sözcüklerin ortaya çıkmasını sağlar ("Yazım Hataları..." bölümüne bakınız). Ör. o 126'da **ätläš** sözcüğünü **ötläš** (veya **ütläš**) biçiminde, 614 **süŋ-**, ve 617 **süŋdür** sözcüklerini **siŋ-, siŋdür** şeklinde; 618 **müŋäš, miŋäš** şeklinde, okunmuştur. **äw** sözcüğünün **öw** (üste bakınız) şeklinde okunması da bu kategoriye girer. **ätmäk** sözcüğünün **ötmäk** (İndekse bakınız) şeklinde okunuşu da eski bir şekildir (bakınız ED, 60) ve Divan'daki asıl metne aittir.

7) Ekteki ünlünün değişimi. O, yani. 378:9'da **käsläš-** sözcüğünü, **käsliš** şeklinde okumuştur (ör. **käs-, käslä-** sözcüklerinin ad köklerinden ziyade **käs-, käsil-** sözcüklerinin eylem köklerindeki gibi). 271'de **säw-** P o, **yügrükün** sözcüğünü **yügürgänni** (?) şeklinde okudu. 275'deki "süt veren oğlak" anlamındaki **täl-** sözcüğünün geniş zamanı, **tälär, täli-, tälir** şeklinde okunmuştur; ama açıktır ki Kāşγarī'nin tanımladığı dilde, bu sözcük "içine dalmak" anlamındaki **täl-** ile birlikte kullanılmıştır, çünkü o onu aynı sözcükte kullandı (**teli-** sözcüğü EY. 563'de, Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler Ayrımında görülebilir; "Divan'ın Yapısı" bölümüne bakınız). [27] çıkma durumu için **dan-** ekinin, hatta belki de, **sa-** için, **isa-** ve **–γan** için **–aγan** eklerinin kullanılması da bu kategoriye aittir (üste bakınız).

8) Ünsüz değişimi ya da ünsüz eklenmesi. Bu, bazı belirsiz sözcüklerin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Yani. o, 190'daki **bariq** sözcüğünü **yoriq**; 423'teki **yanut-** sözcüğü, **yitit-**; 594'teki **yarinla-** sözcüğünü **yaγrinla-** şeklinde okumuştur. Görünen odur ki, o 473'teki **yämür-** sözcüğünü **tomur** biçiminde okumak istedi ve o 611'deki **qirŋaq**'ın **qiŋraq** sözcüğünün metatezi olduğunu biliyordu. O, 525 **toγ-** V maddesindeki **batrāq**

---

26. Krş. **boyin**'in uygun telaffuzunu; ama **boyūn** (bakınız İndeks) sözcüğünün iki örneği, V'şekilde not edilmiştir- bunlar asıl kopya edenin telaffuzuna yansımış olmalıdır (veya Kāšγarī'ninkine?)

27. Bu yüzden Taymas'ın, I, 240, **tel-** "delmek" sözcüğünün bir gölge sözcük olduğu önerisini kabul etmiyoruz.

sözcüğünü **bayrāq** şeklinde ve 502 **qol**'daki, **ōri** sözcüğünü **ōpri**'ye değiştirdi. **iš**'in **ïs-**, **äs-**'in **äš-**, ve **yēn**'in de **tän** okunması da bu kategoriye aittir (yukarıya bakınız).

7. Yorumlar ve Kenar Notları

Şimdi görüldüğü gibi, EY.'da 15 kadar farklı el şahitlik etmiştir. Aşağıdaki bölümde ("Metnin Tarihi") varsayılan kronolojik düzen tartışıldı.

(1) Asıl kopya eden, eserin son sözün yazarı (EY. 638); da başlık sayfasında ("Başlık Sayfası" bölümüne bakınız) uzun bir açıklama yazdı. O, metnin kopyasını tamamladıktan sonra, tüm metni baştan sona gözden geçirdi. Kopya ettiği metni aslıyla karşılaştırdı, düzeltmeler yaptı ve sayfa kenarlarına çıkarmış olduğu sözcük ve dizeleri ekledi. Kenarlara yapılan bu eklemeler *ṣḥ* (ṣaḥḥa "doğru" için) ile gösterildi. Bunlar bizim çevirimizde yorumsuz olarak birleştirildi.

(2) Sonradan kopya edenin el yazısı ("Mürekkep Rengi ve Sonradan Kopya Eden" bölümüne bakınız) 14. yüzyıl. Metinde yaptığı düzeltmelere ek olarak Arapça ve Türkçe malzemenin her ikisine de kenar notları ekledi. En uzunu, EY. 62'de kahverengi yazılmış sağ üst köşede bulunan nottur. Burada 3. dizedeki (**utluq**'un açıklamasında) Arapça *al-arī* sözcüğüne gönderme yapar ve yorumlar: "*al-arī* günlük konuşmada ve *fuqahā*'nın kullanımında "yemlik" anlamına gelir." Aşağıdaki diğer yorumların listesi ve notlar yine aynı kişiye atfedilebilir: 16:7, 266:8, 267:8, 277:13, 275:14 (*ḍāri'an* - metinde *ḍāyi'an*'ın yerine konulmuştur?); 292:5, 311:1 (*jahdī* metinde *jundī*'nin yerine yerleştirilmiştir), 314:5 (BILIK· LIKIN· **biliglikin – biligin** yerine yerleştirilmiştir), 361:5, 367:4, 8, 15 (sonraki iki durum Arapça sözcüklerin düzeltilmiş şekilleridir), 531:2, 556:7, 559:15, 611:11 (QINGR'Q **qiŋrāq**, **- qirŋāq** yerine yerleştirilmiştir.

(3) Kitabın sahibi, EY sayfa 1'de sayfanın üst kenarına adını yazdı ("Başlık Sayfası" bölümüne bakınız). 15. yüzyılın başı.

(4) Sonradan kopya eden kişi de Basmil adındaki kabilenin ismini Yasmil şeklinde okumuştur. (Y'nin bir noktasının sonradan eklendiğinin delili 20:16, 242:2'de çok açıktır ve haritada 25:2, 421:10, 600: 4'de Y olarak görülür; Orijinal B harfi 231: 3,5'de değişmemiştir. 1422'den önce (aşağıdaki "Badraddīn al-'Aynī" bölümüne bakınız).

(5) Sonradan kopya edenle (4) neredeyse aynı. koyu siyah mürekkep ve ince kalem kullanılmış. O, 25:4'de Oγrāq kabilesinin ismini Iγrāq okumuştur, bu yüzden 1422 öncesidir (aşağıdaki "Badraddīn al-'Aynī" bölümüne bakınız). Onun yaptığı hareket için diğer bir delil de 111: 4, 9, 114: 3,4'de ve de 306:16'da bulundu.

(6) İnce bir yazı, belki de (5) ile aynı. 93: 7-8'de Türkçe metin düzeltilmiş.

(7) El yazmasının 58. sayfasındaki sağ alt köşedeki Farsça notun yazarı. O, 15. dizedeki Arapça *iram* sözcüğüne gönderme yapar ve onu okur: "[Arapça] *iram* sözcüğü 'işaret' anlamına gelir; [Farsça] çölde bir işaret, Nil nehri kenarındaki Mısır ülkesinin piramitleri gibi" (*qawluhu iram ay 'alāma nišanī ki dar bayābān buvad mānand-i hirāmāan dar šahr-i miṣr nazdīk-i nahr-i nīl).*

(8) Bir Çağatay ya da Kıpçak yazar 54:15'te Arapça *ni'ma š-šay'* sözcüğünün altına yazdı (**ayıγ ädgü** şeklinde çevrilir). O, IXŠY NSN' **yaxši näsnä** şeklinde okunur.

(9) El yazması 3'te sol alt köşedeki Arapça notun yazarı. O, Kaşγārī'nin ithafının 11. satırda adı geçen halife al-Muqtadī'yi gösterir, onun halife (*bay'a*) ilan edildiği tarihi ve saltanatının uzunluğunu (13 Ša'bān 467-Muḥarrem 487/4 Nisan 1075-Şubat 1094) vererek atıfta bulunur. Metin aşağıdaki gibidir:

buyi'a l-m [uqtadī]
bi-amr allāh [ibn muḥammad ibn]
al-qā'im bi-am [r allāh yawm ṯālāṯa]
'ašar ša'b [ān sana]
sa'b wa-[sittīn]
wa-arba' mi['a....]
xal[ī] f [a?....]
bi-amr allāh [....]
sana (?) [...]
ašhur wa-[....]
yawm^{an}

(10) El yazmasının 3. sayfasındaki sol üst köşedeki Arapça notun ve de el yazmasının 56. sayfasındaki bir Osmanlıca notun yazarı. Büyük ihtimalle başlık sayfasındaki açıklayıcı nota açıklayıcı yorum da aynı kişi tarafından yazılmış (yukarıdaki "Başlık Sayfası" bölümüne bakınız).

El yazmasının 3. sayfasındaki Arapça açıklama Halife al-Muqtedī'nin yaşamının tamamen aktarımıdır. Burada onun atalarından ve başarılarından, onun devrindeki önemli olaylardan, karakter özelliklerinden, vs. bahsedilmiştir. Metin şu şekilde başlar:

Wa-huwa l-xalīfa as-sābi' wa-l-'išrīn būyi'a bihi li-xilāfa ba'd mawt jaddihi al-qā'im bi-amr allāh yawm al-xamīs aṯ-ṯāliṯ 'ašar min ša'bān sana 467 wa-ṯālat ayyāmuhu [wa-] ḥasunat dawlatuhu (?)... āṯāṛ ḥasana ... γayr annahu ḥadaṯat zalāzil bi-'idda aqālīm [wa-] dāma fi l-xilāfa ilā an tuwiffiya bi-baγdād ... al muḥarram sana 487 fa-kānat mudda xilāfatihi tis' 'ašra sana wa-ṯamaniya ašhur wa-taxallafa [ba] 'dahu ibnuhu al-mudtaẓhir bi-llāh wa-kāna 'umruhu ṯalāṯa wa-ṯalāṯīn sana wa-kāna ... xayyir^{an} qawiyy an-nafs (?) 'ālī l-himma ... min (?[örnek: fu'alā']) bani l-'abbās naqš xatmihi laqabahu (?) wa-min muḥāsinihi annahu vs.

56. sayfaya gönderme yapan Osmanlıca notta **ari** 'eşek arısı' Kaşgari'nin belirttiği (10. mısra, "bal" anlamına gelen Arapça *al-arī* sözcüğüyle "aynı"dır. Zor okunan metin aşağıdaki gibi başlar:

işbu ari ile 'arabiyyede olan arī muvâfakatına .... ḳarībe (?) zaman mürûrunda bu faḳīr (?) .... a mürâca'at eylediğimde 'asal ma'nâsına olan arī lafẓına gördüğüme mülaḥaẓaya gele- .... bu ..... muḥammad ..... raḥmet ... faẓlihi

(11) Bir başka sonradan kopya eden. Metin üzerinde düzeltmeler yaptı. Bu düzeltmelerden bazıları onun ya önce yazılmış bir Divan el yazmasına sahip olduğunu ya da bizim elimizdeki üzerinde çok dikkatli çalıştığını gösterir. 404:15'de **bürçäklän-** uygun bir Türkçe kelimeyle EY'deki boşluğu doldurdu. 207: 17'de **bäzāk** metinden düşmüş olan sözcüğün açıklamasını yeniden düzeltti. 119: 16'da **öndür-** Kaşgari'nin şive etiketine Uygurca kullanım bilgisini de ekledi: "Oğuzlar bunu bilmiyor." 420:12'de **bulat-** Kāşγarī'nin aynı metinde başka yerde de kullandığı ses bilgisi açıklamasına bir ibare ekledi. 17:15-18:3'te bir dil bilgisi açıklamasında, metne açıklık getirmek amacıyla Arapça metnin sözcük düzeninde değişiklik yaptı. Onun Arapça yaptığı üç düzeltme (57: 7 **izi**, 61:17 **aγrıγ**, 157:5,6 **öŋiklän-**) en yersiz olanlardır. Son olarak, 48:10'da bir hadis metnini değiştirdi (bütün bunlar için metindeki dipnotlara bakınız.).

(12) Bir Osmanlı okuru, belki 19. yüzyıl. O, Türkçe, Arapça ya da Farsça yorumların bulunduğu kenardaki malzemenin büyük bölümünden sorumludur. Onlar bizim metni anlamamıza hiçbir şekilde katkıda bulunmadılar ve onların tam listesi de başarısızdır. Aşağıdaki örnekler, rasgele verilmiştirtir (Osmanlı Türkçesi Arapça telaffuzların da gösterildiği modern Türkçe yazı çevirimle verilmiştir).

9:8 (bilgä için) bilgin
9:13 (käsmä, käsdi için) kesme, kesdi
9:15 (örmä saç için) örmek saç manasına
9:16 (qaçut, qaçdi için) kaçmaḳ
9:17 (käḏüt, käḏti için) giymek
10:3 biliš bi-ma'na dâneş
10:4 bildi 'alima ve dânest
10:9 (quridī için) kurudı
10:10 (yaylāγ, yāy için) yaylaḳ, yaz
11:16 daṯr bürünmek ve örtünmek demek
12:1 öldi bi-ma'nâ bi-mord
12:10 (sordi, turγu yēr için) ṣormaḳ maṣṣ gibi ya'nī emmek; duracaḳ yer
14:9 (bardi, barturdi, käldi, kältürdi için (giderdi (!), geldi, götürdi.
14:11 (sūw içsädi) su içe yazdı (!)
28:9 (tamγaq, tamaq için) boğaz
30:7 jazar laḥm maqṭū' matrūk li-s-sibā'
36:7 (ēl qūs için) ḳartal ḳuşı
38:15 (uγur için) vaḳıt ve devlet ve imkan ve bereket ve ḫayır
47:4 (arük için) şeftalu
66:17 ärkän iken, şöyle iken böyle iken denür
67:14 ärdim idim
69:13 ayruq ğayr mâ'nasına dur
69:15 ayla öyle demek
69:16 öyla vaḳt-ı ẓuhr
69:17 âçlık gürüsnegi
70:4 (aḏgü için) ḥasan ve eyü
73:17 (osāl kiši için) uysal kişi (!)
80:14 abāçi umacı demek
88:15 (quyāš için) ḥarâret-i ṣayf

92:11 ärmāk olmaḳ kevn gibi.
92:12 ürmāḳ üfürmek
94:5 (al- için) ālim deyn ve borç
100:5 öçäšmäk yarışmaḳ
100:16 (Ar. tarawwaba için) at-tarwīb süd yoğurt [...(kesmek)]
118:7 üstärdi inkar etti
120:8 andγarmāq yemīn vermek
120:14 içgärmāk idxāl
148:1 utandi ḥayâ etdi demek
178:16 täg ḥarf-i teşbīh gibi gibi
180:1 qanat ḳanad ve bâl dur
180:5 kädür bedri libâs verdi
180:8 (buqaç için) su ḳabı ve bardaḳ; allâhu a'lem buḳraç bundan me'ḫûḏ ola
180:14 qaqaç ḳa ḳa demek
184:5 (Ar.awtāb için) waṭb süd ḳabı ve tolum
192:11 (Ar. jillawz; liḥā için) uzunca fındıḳ ma'nâsına; ağaç ḳabuğu ḳaṣr-ı ṣecer demek
193:10 (P için) ne [?] bıçaḳ keskin olsa kendi sabını yonmaz kesmez
194:13 (äḏgü, ēsīz-alt mısra) eyü, köti
195:10 (Ar. faysala için) ḍeker başı
200:1 ya'nî bir adam boyu
201:2 bütün ṣaḥîḥ bütün ve dürüst ma'nâsına
201:10 (biqin için) bögür ḳasıḳ
204:6 (dil bilgisi notu) ḳâ'ide naṣb ve raf' ve her kelimāt-i Türkîye
205:13 tatiγ leḏḏet ve çâşni
207:17 tilāk murâd ve dilek demek
208:2 (tükäl için-alt dizede) dükeli ma'nasına
209:13 (Ar. tabī' için) buzağu dişi
210:5 kertinde Allâha ve resûluna inandı
211:3 qanda ḫanda ve kücâ demek
211:8 kändü kendi ve hûd ma'nâsına
211:9 aydi dedi ve söyledi
211:11 munda bunda burada
213: 5 (Ar. talbīna için) südlü bulamaç aşı 'indelba'ḍ arpa suyu
213: 16 (Ar. ma'ārif için) âşinâlar
tamγa ma'ruf dur ṭābi' al-malik ma'nâsına
213:17 (Ar. furḍa için) deñiz kenarında olan [...(tamir şeridiyle kapatılmış)]
214:13 (Ar. ṭayyās için) ziyâde ḫafîf kimesne
215:8 qatqi uygunsuz adam
217:8 (Ar. rakkakūhu, rakkalūhu şeklinde yanlış anlaşılmıştır!) tarkîl türkçeye döndürmek
219:1 qonši jâr ve hemsâye
220: 16 yawuz yavuz ve kötü demek
223:12 qarāçi dilenci ve gedâ
224:7 (P için) ev danası öküz olmaz
229:15 taş ḳuyuya düşti taḳır taḳır etti
229:16 bildir geçen yıl 'âm-ı mâḍī ma'nâsına
238:4 (Ar. için) šafara yassı bıçaḳ

tarmīd yaḳup kül etmek ve kül içinde ḳılmaḳ
239:4 (Qulbāq için not!) ḫârikul'âde
242:1 (Ar. mutalabbad, yanlış anlaşılmış) birbiri üzerine yığılmaḳ
242:11 (toγrul için) Ertuğrul bundan me'ḫuḏ ola
243:5 (baḏram için) bayram bundan me'ḫuḏ olmak gereḳ
284: 11,13 (Ar. metin dilbilgisi notu)
336:11 (P için) yorgandan ziyâde ayaḳ uzansa üşür
352:7 (yuγçi için) yuyıcı veya yıkayıcı demek ola
366: üst kenar (dilbilgisi notu) bayān ta'diya al-af'ul
466: en üst kenar (yat için not!) ḫaṣṣa-i ğarîb
453:16 (qāš için not!) ḫaṣṣa-i ğarîb
462:10 yortuγ ordu (!)
612:1 (P için) yalñız ḳaz ötmez

Son sayfadaki (638) kenar notları metinde okunamayan sözcüklerin tam olarak yeniden oluşturulması açısından önceki sayfalarda yer alan bütün notlardan farklı bir karaktere sahiptir.

(13) 20. yüzyılda bir veya iki sonradan kopya eden. Notların çoğunluğu kitap ciltlendiğinde (1917'den sonra) kullanılan tamir şeridi üzerindedir. Aşağıdakiler buraya aittir: 7:10, 15:4, 82:2 (gök örtüldi), 81:3 (Ar. mallą için), 308:3, sağ kenar (Ar. waṭṭada için...: wattada!), 361:2 (onarım şeridinde), 379: en üst kenar (onarım şeritinde), 476:11 (ijtalafat –Ar. iḫtarakat yerleştirmek anlamına gelir, krş. 505 **yūt** [jālifa], ama 15:4'e bakınız!) 626:6.

(14) 20. yüzyılda bir veya iki sonradan kopya eden, sayfa ve yaprak numaralarıyla yazdı, arasıra önceki yaprağın ters tarafının alt sol kenarına bir sonraki yaprağın ilk sözcüğünü yazmıştır. Yani, 110-111. 110'un sol alt kenarında, 111'deki metnin ilk sözcüğü olan *wa-yūqalu* sözcüğünü buluruz. 111'in sol alt kenarında, 56 numarasını, son en üst kenarında da 126 numarasını görürüz. Her ikisi de açık mürekkeple, önceki sayfadaki *wa-yūqalu* ile aynı şekilde yazılmıştır; bu numaralar orijinal sayfa ve yaprak numaralarıdır. Muhtemelen kitap ciltlenmeden önce belirlenmiştir. Son olarak, biz sol alt köşede Arapça (yani. Avrupa) sayılarda 56 sayısını ve en üst kenarın ortasında ise 111 sayısını buluruz. Her ikisi de kurşun kalemle yazılmıştır; bunlar son sayfa ve yaprak numaralarıdır ve kitap ciltlenmeden önce işaretlenmiştir.

(15) Yirminci yüzyılda bir Türk okuyucusu, kurşun kalemle düzeltiler ve notlar yazdı. İlk örnek 31:13'te (**im** için) parola ve alt köşede, 17. dizedeki atasözü için: *parola bilse kişi ḳatl edilmez*. (Atalay'ın Tercüme I, 38'deki çevrisine not olabilir: belgeyi bilen adam ölmez.) Diğer örnekler aşağıdaki gibidir: 33: üst kenar (okunaksız), 40: sol alt köşe (okunaksız) 40-1'de **oγuz** damga üstündeki sayılar, 42:1" (n. 2'ye bakınız) ve 47:14 (n. 2'ye bakınız)'te bazı ünlü sivrilikleri, 92'de bazı sayfa göstergeler; alt kenar (**ez**-: için ezdi ezär ezmāḳ ş. 107, 113,117), 99:8 (okunaksız), 127: üst kenar (2. dizede KŠTY için [dikkat]: LAŠ·TIY), 151:5 (okunaksız), 174:12 (te'lif târîḫi), 179:4 (**tübüt** için, okunaksız), 212:16 šabaḥ (n.2'ye bakınız), 264: sağ alt (EP'ye gönderme) ikinci cild, 337:7 (parantezler ve dilbilgisi notları, okunaksız), 347:10 (dilbilgisi notu) innahu yattafiquhu faṣl al-lām wa-n-nūn, 349:3 (basdı), 545:17 (hikayeye açıklama) mafḫare-i nebeviye, 625:8'de (n.2'ye bakınız) bazı ünlü sivrilikleri. Son olarak, 70:7-8'de **aŋduz** biz *rasāṇ*'(elecampane)'ın garip bir tanımını

bulabiliriz. Görünen o ki kurşun kalemle asıl *turmus* (lapine) sözcüğünden değiştirildi; değişiklik 1917'de yapılmış olmalı, çünkü EP'de *ṛāṣāṇ* sözcüğü var.

8. Badraddīn al'Aynī

İstanbuldaki Topkapı Sarayı Kütüphanesi Badraddīn al'Aynī'nin 32 ciltlik dünya tarihi el yazmasının pek çok cildini barındırır, *'Iqd al-Jumān fī Ta'rīx Ahl az-Zamān*. 825/1422 tarihli birinci cilt Divan'dan alıntılar içerir.[28] 2. cilt al-'Aynī'nin Dīvān'dan bir başka parçayla doldurmaya niyetlendiği bir sayfaya yakın uzunluktaki boş bir bölümü içerir.[29]

'Aynī, 801/1398-9 yıllarında Kahire'deki Memlük sarayında bir memurdu ve 855/1451'de vefat etti.[30] Onun çalışmasının birinci cildinden alınan parçalara bakarak, aşağıda da görüleceği gibi, onun şimdi Dīvān'ın elimizde bulunan tek nüshasına çok yakın bir el yazmasını temel aldığı hükmünü verebiliriz. Bu yüzden, o 1422 yılında Kahire'de bulunmuş olmalı.

'Iqd al-Jumān'ın ilk cildi uzayı ve coğrafyayı uzun bir girişle anlatarak başlar. Sonuç kısmında da 149a'ya kadar olan kısımda insanın yaratılışıyla insanlık tarihine kadar gelinir. Dīvān'dan alıntılar 152a'da başlar, alttan ikinci dize, 153a'ya kadar devam eder, Hz. Nuh'un oğlu Japheth'in soyundan gelenlerin listesi verilir. Bu bölümün hemen akabinde Allah'ın yarattığı diğer varlıklardan, cinler, hayvanlar, bitkiler ve meleklerden söz açılır. Sonra 'Aynī 198a'da tekrar Adem'e döner ve Peygamberlerin kıssalarını anlatmaya başlar. İbrahim'in şemailine geldiğinde cilt sona erer.

Aşağıdaki metnin çeviri yazısı şüphelidir. Dīvān'ın el yazmasına uygun sayfa ve satır numaraları sol kenarda bulunmaktadır. Doğrudan Dīvān'dan aktarılmayan malzeme parantez içinde gösterilmiştir. Metindeki atlamalar üç noktayla gösterilmiştir.

(wa-yuqālu at-turk huwa bn yāfiṯ li-ṣulbihi wa-hum)

20:8 fi l-aṣl 'išrūna qabīla…
20:11 wa-kull qabīla minhā buṭūn lā (yuḥṣūn)…
20:15 fa-awwal al-qabā'il qurb ar-rūm BJANAK ṭumma QFJ'Q (wa-yuqālu QFJ'X) ṭumma 'UΓAZ [dikkat] ṭumma YAM'K ṭumma BAŠΓIRT ṭumma YAS·ML [dikkat] ṭumma YABA'QV ṭumma TAT'R (wa-yuqālu TATR) ṭumma QIRQIZ… ṭumma

21:1 JIKIL ṭumma TUX·SIY ṭumma YΓM' ṭumma 'Γ·R'Q [dikkat] ṭumma JARUQ ṭumma JUML ṭumma 'UY·ΓUR ṭumma TANKUT ṭumma XIT'Y (wa-yuqālu XIT'Y wa-yuqālu XṬ') wa-hiya (allati tusammā) ṣīn ṭumma TUVΓ'J [dikkat] (wa-tusammā) māṣīn…
40:4 (wa-min qabīla 'UΓUZ yatafarrau'u t-turkmān [dikkat] wa-hum iṯnān wa-'išrūn baṭn[an] li-kull baṭn minha 'alāma wa-sima 'alā dāwabbihim (wa-awānīhim wa-aṭāṭihim)

28. Karatay katoğunda No. 5920 (F. E. Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Katoloğu*, Cilt. III, İSTANBUL, 1966, S. 393).
29. Karatay katoğunda (s. 393) No. 5921.
30. Bkz. EI², "al-'Aynī" (W. Marçais); GAL, II, 52, S.II, 51 makalesi.

ya'rifu bihā ba'ḍuhum ba'ḍ[an] (fa-ā'zamuhum) QNIQ (wa-minhum) as-salāṭīn (wa-l mulūk wa-minhum banū saljūq fa-awwal malikihim ṭuγrulbak [vs. Timur zamanından sonraki ve ilk dönem Osmanlı tarihi ve de Selçuklu döneminin özetini verir])

wa-'alāma (QNIQ) hāḍihi (al-baṭn) aṯ-ṯānī (min at turkmān) QAYIГ (wa-yuqālu QAY'N [dikkat] wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) aṯ-ṯaliṯ BA'YIN·DUR wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) ar-rābi' 'IVA' (wa-yuqālu) YIV' wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) as-xāmis SAL·ГR (wa-yuqālu SALUR·) wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) as-sādis AF·A'R [dikkat] (wa-yuqālu 'AV·Š'R) wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) as-sābi' BAK·TILY (wa-yuqālu BAK·DILY) wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) aṯ-ṯāmin BUK·DUZ wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) at-tāsi' BY'T wa-'aḷāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) al-'āšir YAZ·ГIR (wa-yuqālu YAZR·) wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) al-ḥādī 'ašar 'AYMUR wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) at-ṯānī 'ašar TAR' BULK [dikkat] wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) aṯ-ṯāliṯ 'aṣar 'ALQ' BULUK wa-'alāmatuhum hāḍihi ar-rābi' ašar 'IK·DR (wa-yuqālu YUK·DAR [dikkat]) wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) al-xāmis 'ašar 'URAKR … wa-yuqālu YURKIR wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) as-sādis 'aṣar TUVTAR·Q' [dikkat] wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) as-sābi' 'ašar 'UVL' YUNDULUГ [dikkat] wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) at-tamin 'asar TVKAR … wa-yuqalu (DUKAR) wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) at-tāsi' 'ašar BAJANK wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) al 'išrūn JUVAL·DUZ [dikkat] wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) al-ḥādī wa-l-'išrūn JAB·NIY wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) aṯ-ṯānī wa-l-'išrūn JARUQLUT (wa-yuqālu JURUQLUV wa-hiya) qalīla… xafiyya 'alāmatuhā [boş yer, dize sonu]…

41: 8 (wa-hā'ulā'i iṯnān wa-'išrūn rajul[an] fi l-aṣl fa-ṣāra kull wāḥid minhum 't [dikkat?] baṭn wāḥid…

622:17 aṣl dālika) anna ḏā l-qarnayn lammā … qaṣada bilād at-turk (wa-kāna malik at-turk yawma'iḏ[in] šaxṣ[an]) yusammā su (wa-kāna lahu ḥašr) 'azim (la-yuṣāfu…

623: 12 fa-kabasahum ḏū l-qarnayn buγtat[an] fa-taḥayyāru wa-kāna ḏālika bi-l-layl fa- axaḏa kull wāḥid ilā jiha…

623: 16 tata'axxaru minhum fi'askarihi hā'ulā'l-) iṯnān wa-l-'išrūn … lam yudrikū ḥamūlata hum…

624: 8 fa-ra'ā (hum ḏu l-qarnayn) wa-hum) ḏāt šu'ūr … fa-qāla … (hā'uḷā'i) turk mānan [dikkat] (bi-l- fārissiya wa-) ma'nāhu hā'ulā'i (yušābihuna) t-turk fa-baqiya (lahum hāḏā l-ism min ḏālika l-yawm) ilā yawminā hāḏā (wa-lākin xaffarū iḥdā n-nunayn fa-nḥaḍafa li-kaṯra al-isti'māl) … [Türklerin asıllarına dair raporları vermeye devam eder, al Hamadānī'den, al-Mas'ūdī'den, vs.]

'Aynī'nin yaptığı, Dīvān'da üç parça halinde yer alan Türkmen alt kabileleri ve Türk kabilelerinin kökeni hakkındaki bilgiyi tek bir hikâye altında birleştirmesidir. Basmil adının Yasmil gibi ve Oγrāq adının Iγrāq biçimind özel bir telaffuzla okunması 'Aynī'nin bizim

elimizde bulunan elyazması nüshasını kullandığını kanıtlar ("Yorumlar ve Kenar Notları" bölümüne bakınız, nos. 4, 5). Eski bir harf olan *wā* (W) harfine sahip olan böyle kabile isimlerinde bu *wā*'lar yakın bir harf olan *vāv*'a (V) dönüştürülmüştür. Bu yüzden, 21:3'te o TWΓA'J sözcüğünü TUVΓ'J biçiminde; 40:8'de 'IWA', YW'yı 'IVA', YIV' biçiminde okur. Ve o her durumda bildiği farklı okuyuş ve telaffuzları da adlara ekledi, onlar da adlandırıldı (*wa-yuqālu*) ifadesiyle tanıttı. Bu bağlamda, **qayiγ**'in bir versiyonu olarak kullanılan QAY·N sözcüğü hatalı olmalıdır, doğrusu ise QAYY' (**qayi**)'dır. Kāşγarī'nin **tögär** sözcüğünün versiyonu olarak kullanılan TUKAR (**tögär** -40: 17) sözcüğü için **dögär** sözcüğünü yerleştirdi.

'Ayni'nin metinden ayrıldığı noktaların çoğu ortaya çıkıyor. Bu yüzden, Kāşγarī' (40:4) Oγuzların Türkmen (*wa-hum at-turkmāniyya*) olduklarını ifade ederken, 'Aynī Türkmenlerin Oγuzların bir kolu (*yatafa'rau*) olduğunu iddia etmektedir. Kāşγarī'nin (40:5) onların hayvanlarındaki damgaları göstermesine ek olarak, 'Aynī "kap kacak ve kullandıkları ev eşyaları"nı (wa-awānīhim wa-aṯāṯihim) da eklemektedir; 'Aynṯāb civarında yaşayan Türkmen kabileleri arasında damgaların geniş bir kullanımı olduğunu bildiğine şüphe yoktur. Kāšγarī Qınıqları Oğuz kollarının "en önemlisi" (*surra* - 40:6) olarak nitelendirir; çünkü "bizim zamanımızın" (*fi-zamāninā*) sultanları onlardan gelir; 'Ayni ise "en önemli" ifadesini "en büyük" (*a ʿẓam*) şeklinde değiştirir ve bu noktada Selçuklu hanedanının şeceresini, Selçukluların kısa tarihini araya sokar, onu kendi zamanına Osmanlılara kadar getirir. Çaruqluγ'la ilgili olarak (41:3) "onların sayısı azdı ve hangi damgayı kullandıkları bilinmiyordu" (*qalila 'adiduha xafiyya 'alamatuhu*) şeklinde bir ifade kullanır, Ayni ise "sayıları" (*adiduha*) hakkında bir şey söylemez ve sonra doldurulmak amacıyla damgalar için boş bir sayfa bırakır (buradan gelerek: "birkaç ve bilinmiyor ve onların damgası..."). 'Aynī esaslı bir şekilde Türkmenlerin adıyla ilgili olan hikayeyi özetledi ve kısalttı. Yine o Ḏu-l-Qarnayn'ın konuştuğu düşünülen Farsça sözcüklerin farklı şekillerini verir (*turk mānand* yerine *turk mānan* [624:9]) ve onun kendi dil bilgisi açıklamasını verir, yani iki *n*'den biri kullanımdan düşmüştür. Sonuç olarak, Kāşγarī'nin Ḏu-l-Qarnayn'in Türkmenlerin atalarını "aynı işaretler ve Türk damgalarıyla," gördüğünü belirten ifadelerini de not edebiliriz (622:9). 'Aynī ikinci ifadeye yer vermez, ama bizim šu'ur şeklinde düzelttiğimiz šu'ūr sözcüğünün EY.'de bulduğu ilk hatalı şeklini korur.[31]

İlk metindeki şerit şekillerini karşılaştırarak tekrar bazı farklılıkların farkına varabiliriz. Bu farklılıkların 'Aynī'nin bölümünde kopya edilirken acele edilmesinden mi yoksa 'Aynī'nin yakınlığı dolayısıyla Türkmen damgalarının çağdaş şekillerinden etkilendiğinden mi kaynaklandığına karar vermek zordur. Damgalar Dīvān'ın EY.'deki gibi kırmızı renklidir.

'Iqd al-Jumān'ın ikinci cildi İbrahim'in kıssasıyla başlar ve Hz. Muhammed'den önceki peygamberlerin kıssalarıyla devam eder. Bunlar arasında Ḏu-l-Qarnayn'ın kıssası da vardır (137b ff.). Sonra İslam öncesi ve İslamî olmayan krallıklardan bahseden bölümler vardır. Bu bölümler şu şekildedir: 164b Mulūk-al-furs; 178a Mulūk-al-Kaldāniyya; 178a Farā'ina Miṣr; 193a Mulūk-al-Yūnān; 194a Mulūk-ar-Rūm; 199a Mulūk al-Ifranj. Bu noktada uzun bir sayfa kadar (200b-201a) boş bir bölüm yer alır. Ondan sonra: 201a Mulūk as-Suryān; Mulūk al-

31. Bu noktada, bkz R. Dankoff, "The Alexender Romance in the Dīwān Lughāt at-Turk," in *Humaniora Islamica* I, (1973), s. 236, n. 15.

Hind; 209a Mulūk al-'Arab gelir. Son bölümde (216a ff.) Kureyş Araplarına kadar olan Arapların tarihi yer alır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi; 'Aynī boş bölümleri Dīvān'dan parçalarla doldurmaya niyet etmiş. Muhtemelen o, 622-5'te **türkmān** sözcüğünü içeren King Shu hakkında uzun bir rapor düşünüyordu- çalışmasının 1. cildinde özetlediği rapor ve muhtemelen bölüm başlığı da: Mulūk at-Turk olacaktı. (Muhtemelen 'Ayni, Afrasiyab gibi Dīvān'da ve diğer kaynaklarda bahsedilen Türk hakanları hakkında bilgi vermeye niyet etti) Buna delil olarak da Ahmet-Zeki Validi (Togan)'ın 1932'de yayımladığı bir makale gösterilebilir, Togan bu makalede 'Aynī'nın EY.'sının birinde böyle bir parça bulduğunu ifade eder. [32]

Togan'ın raporunun doğasından gelen karışıklık ve ilginçlik sebebiyle, o, tam olarak belirtilecek (bizim kendi sistemimize göre Latinleştirilmiş Arap yazısı).

Türkler arasında, Kâtip Çelebi'den başka, Ayintaplı Bedreddin Al-'Aynī Mahmûd Kâşgarî'nin kitabını gördü. Bu kişi tarih kitabının ikinci cildinde "Al-'İqd al-Cumân" [dikkat] Avrupalılara (*mulūk er-rūm wa-qıṣṣa al-faranj*), Suriye ve Hintlilere (*qıṣṣa mulūk suryān wa-mulūk al-hind*) ayrılan bölümler arasında Türkler için de ayrı bir bölüm yazmıştır. Bu bölümün adı "Türk kabilelerinin kıssası" (Türk kavimlerinin kıssası, *qıṣṣa umam at-turk*) idi. Ama Al-'İqd al-Cuman'ın kopyalarından bazılarında, Türklerin anlatıldığı bu bölüm bulunmamaktadır. Örneğin, o Topkapı Sarayı EY. Üçüncü Ahmet Kütüphanesi no. 122/2911'de bulunmasına rağmen, aynı numaranın diğer nüshasında bulunmamaktadır (aynı numaranın iki mükerrer nüshasında bu kısım bulunmamaktadır.). Bedreddin 'Aynī onun kitabının bu bölümüne şu şekilde başlıyor: "Ben Kâşgarî'nin Dīvān'ını gördüm." (*wa-ra'aytu fī dīwān maḥmūd al-kāšγarī*), o Divan'dan aldığı çeşitli bölümlerden bilgilerle 6 sayfada Oγuz kabilelerini (şimdi basılmış yayının Cilt. I, ss. 56-57 ve cilt. III. s. 314-317 [dikkat] kısmında bulunur.); Türk şivelerini (cilt.I, ss. 29-36); ve Uygur yazısını (Cilt. I s. 9) özetler. Elimizdeki Dīvān nüshasında TFI'J biçiminde yazılan kelimeyi, 'Ayni TVI'J biçiminde yazar ve o EY.'sında görülmeyen JY'N adında bir kabileden bahseder. Benzer şekilde, basılı yayında (Cilt III, s. 305) ŜVB'B (yani. "Şuyâb" [dikkat]) şeklinde yazılan bir kalenin ismini 'Aynī "ŠV" (*wa-kāna yuḍrabu kull yawm li-l-umarā' fī junduhi bi-ḥisn šu ṭalāṭami'a wa-sittīn nawba*) biçiminde yazmıştır. Bu görüş etrafında Bedreddin 'Aynī bizim sahip olduğumuzdan farklı bir Dīvān EY.'sını kullanmış olmalıdır.

Buradaki muammanın sebebi de şudur ki III. Ahmet Kütüphanesindeki asıl katalogcu 'Ayni'nin çalışmasının tüm ciltlerine aynı numarayı - 2911- vermiştir. El yazması (= Karatay, no. 5920-5932) ya da sonraki kopyalar (Karatay no. 5933-5940); 'Aynī'nın ilk taslağı (Karatay, no. 5941-5942), ana metni ya da sonraki örnek: (*muxtaṣar*). [33]

---

32. Mahmûd Kaşgari'ye ait notlar, Atsız Mecmua 17 (1932) , s.135.

33. Bir istisna var: O bir sonraki kopyanın 4. cildine 2912 numarasını verdi. (Karatay no. 5945-5948)

1976 yazında Topkapı Sarayı Kütüphanesinde yürütülen bir araştırmaya dayanarak, biz Togan'ın şimdi kütüphanede bulunan 'Aynī'nin EY.'sının 6 sayfalık uzun muammalı bölümünü görmediğini belirtebiliriz. Uygun EY.'sı aşağıdaki gibidir:

Karatay, no. 5941 (=A.2911/D1), 'Iqd al-Jumān'ın ilk taslağında görülen ilk cilddeki Aynī'nin el yazısı. Yaratılıştan 11. yy'a kadar olan olayları içerir. EY. 799/1396 tarihlidir. İfranj ve Suryaniler hakkındaki bölümler arasındaki 151b yaprağında hiçbir şey yoktur.

Karatay, no 5934 (=A.2911/C2), 'Aynī'nin ana metninin 2. cildinin kopyasıdır, 896/1490 tarihlidir. El yazmasındaki gibi boş bölüm.

Karatay, no. 5945 (A. 2912/1), Yaratılıştan 21. yy'a kadar olan olayları kapsar. Muhtemelen 10./16.yy tarihlidir. Uygun yaprakta, 289b, kopya edenin notuyla birlikte boş bir bölüm vardır: "Bu yüzden ben onu aslında buldum, bir boşluk" (*wa-kaḏā wajadtuhu fī nusxa bayāḍ*^{an}). (Türk kabileleri ve Oγuz kabileleri hakkında malzeme 101a, b'dedir.)

Karatay, no. 5944 (=R. 1557), 2. cildin bir kopyası, 1127/1715 tarihli. Boş bölüm.

Karatay, no. 5943 (=B. 273), 2. cildin bir kopyası, 1143, 1722 tarihli. Boş bölüm.

Muamma olan bölüm şu anda Süleymaniye kütüphanesinde bulunan 'Aynī'nin EY.'sında bulunmamaktadır. Örnek aşağıdaki gibidir:

Esad Efendi, no. 2322, cild ikinin bir kopyası, 1096/1685 tarihli. Suryaniler ve İfranj hakkındaki bölümler arasındaki 255a yaprağında hiçbir şey yoktur (hatta bir boşluk bile).

Togan'ın Dīvān'ın EY.'sına benzer 6 sayfalık muamma bölümde gördüğünü belirttiği Divan'dan bölümler aşağıdaki gibidir: 40-1 **oγuz** (EP. I, 56-57 622-5 **türkmān** (EP. III, 304-307 [!]), 24-28 D (EP. I, 29-36), 7-8 6 (EP. I, 9). Biz 'Aynī'nın el yazmasının bu bölümlerin ilk ikisinden ve de EY. 20-1'den parçalar içerdiğini üstte gördük. Cilt I'de bu parçalar yaklaşık 2 sayfa yer kaplar; hâlbuki 2. Cilt bir sayfaya yakın boş bir bölüm içerir. Togan'ın 'Aynī'nin bizim elimizde olandan farklı bir Divan EY.'sına sahip olduğunu kanıtlamak için bahsettiği üç noktanın sadece biri (TFΓ'J şeklinde yazılır) el yazmasında bulunur; biz bunu üst bölümde farklı bir yolla anlattık.

Biz Togan'ın raporundaki karışık noktaların nasıl anlatılacağı konusunda kesin bir şey söyleyemeyiz. Ama biz onun şu an bilinmeyen bir başka kütüphanede gördüğü 2. cildin bir kopyası hakkındaki notları ile, Topkapı Sarayı Kütüphanesinde gördüğü I. ve II. cilt hakkındaki notlarını karıştırdığını düşünebiliriz. Bu kopya aydınlanana kadar, ne 'Aynī'nin metninde temel alınan muamma bölümün yazarı belli olabilir ne de onun Divan temel alınarak oluşturulduğu, ya da bu el yazmasının bizim elimizdeki mi yoksa farklı bir kopya mı olduğu.

'Aynī'nin bizim elimizdeki EY.'sını temel aldığı yukarıda gösterildiği için, onun içerdiği malzeme Kaşγarī'nin çalışmasını tekrar oluşturmada kullanılamaz. Ama bu metnin tarihini ortaya çıkarmada yardımcı olabilir.

9. Metnin Tarihi

Önceki beş bölümün sonuçlarını beraber ortaya koyarsak, aşağıdaki kronolojiyi önerebiliriz. Önerilen tarihlerden bazıları varsayım, bazıları ise sonuçtur.

Kaşyarī kitabını 25 Ocak 1072, Çarşamba günü yazmaya başladı ve son düzeltiyi 9 Ocak 1077'de Pazartesi günü tamamladı. Bu kitabı bitirip Bağdat'ta halife al-Muqtadī'ye ithaf etti.

1258'den sonra Kaşyarī'nin el yazması Abbasi halifeleriyle birlikte Memlük diyarına geçti. Burada, özellikle Kahire ve Şam saraylarında, Arapça konuşanlar tekrar Türk dilini öğrenme ihtiyacıyla karşı karşıya kaldılar. Aynı Selçuklu hükmü altındaki Bağdat'taki gibi. Kitabın yeni sahibi bir kopyaya sahipti. Fars kökenli olan, vatanı Moğol istilasındayken Şam'a gelmiş, aslen Savalı bir kişi bunun için çalışmıştı. Kopya eden kişi görevini 1 Ağustos 1266 Pazar günü bitirdi. Yazılış yeri olarak ya Şam'ı ya da başkent Kahire'yi alabiliriz. Kopyanın hem Arap hem de Türk dilbilgisini öğrenen sahibi, Kaşyarī'nin Divan'da tanımladığı dilin Türkmen dili olduğunu ileri sürenlere olan kızgınlığını kopya edene başlık sayfasına bir not yazdırarak gösterdi.

Bu noktada el yazması kaybolur.

Takip eden bir ya da bir buçuk yüzyıl içinde, en azından iki ya da üç el yazması içinde metinde değişiklikler yapıldı (yukarıdaki "Yorumlar ve Kenar Notları" bölümüne bakınız, no.2,4,5) Bunlardan ilki, ("Mürekkep rengi ve sonradan kopya eden" bölümüne bakınız) hem Arapça hem de Türkçe olarak tam metnin harekeleriyle doldurulmasıydı; o, bu el yazmasında Memlükler arasında o zaman konuşulan Qifçāq şivesine göre Türkçe harekelendirmeyi değiştirdi. Bu değişimlere ve onun yazısındaki kanallara bakarak, onun 14. yüzyılın sonlarında Kahire ya da Şam'da yaşamış olduğunu düşünebiliriz. Diğer ikisinin yazımı 1422'den önce son bulmuş olmalı. Muhtemelen, diğer el yazmaları (6-9) bu zaman zarfında mevcuttu.

1400'de kitabın sahibi, aslen Şamlı iyi tanınan bir bilim adamı olan, Kahire'de oturan ve adını başlık sayfasında yazdıran birisiydi ("Başlık Sayfası" bölümüne bakınız). Kitap 1422'de hâlâ Kahire'de olmalı. Çünkü o iyi bilinen bir başka bilim adamı tarafından kendi en önemli eserini yazmak için kullanıldı. ("Badraddin al-'Aynī" bölümüne bakınız).

1517'de Osmanlıların Memlük devletine son vermesinden sonra, kitap İstanbul'a getirildi. Bunu izleyen birkaç yüzyıl birçok Osmanlı araştırmacı tarafından çalışıldı. Bunlardan biri ("Yorumlar vs." no.10 a bakınız) metne iki kenar notu ekledi. Bir ikincisi (no.11) metin üzerinde düzeltmeler yaptı, bu düzeltmelerden bazıları bu kişinin Divan'ın bir başka el yazmasına daha sahip olabileceğini gösterir. Üçüncüsü (no.12), belki de 19. yy'da, metni anlamanın zayıf olduğunu göstermek amacıyla çok sayıda kenar notu yazdı.

1650 yılı civarında, ünlü Osmanlı yazarı Katip Çelebi (Hacci Halife) Dīvān'ın bir kopyasını gördü ve o bunu kendi bibliyografyasında, Kaşf az-Zunūn[34], not etti. Onun notu şöyledir:

Maḥmūd ibn al-Ḥusayn ibn Muḥammad'ın [krş. EY.2;6] *Dīwānu Luyat at- Turk'ü* [dikkat]. O şöyle başlar: "Cömetlerin en cömerti olan Allah'a şükürler olsun, vs." [krş. EY. 2:2]. O, bunu

34. Ed. G. Flügel, 7. vols. (Leipzig-London, 1835-1858), Vol. III, P. 305; ED. Ş. Yaltkaya, 2 vols. (İst, 1941), Vol. I, P. 808.

Arapça olarak açıkladı. O, Türk şivelerinin 18 harf etrafında döndüğünden ṯ, ṭ, ẓ, ş, ḍ, ḥ, h harflerini içermediğinden bahsetti [krş EY 6:7 7:5-6]. O, kitabını Abū l-Qāsim 'Abdallāh ibn Muḥammad al-Muqtadī bi-Amrillāh, halifeye [krş. EY. 3:10-12] ithaf etti.

O, genel olarak, Katip Çelebi'nin bizim elimizdekinden farklı bir el yazması kopyasını da gördüğünü düşünmüştür, çünkü o, başlığı "Türk Şivelerinin Divanı" yerine "Türk Dillerinin Dīvānı" şeklinde ifade etmiştir. Ama muhtemelen başlığı yanlış okumuştur.

20. yüzyılın başında, kitap onun akrabalarından bir kadına verildi, bu kadın zor durumda kaldığında onu 30 altından daha az paraya satmamasını söyleyen Vanioğullarından Nazif Paşa'nın akrabasıydı. 1917'den önce bu kadın kitabı İstanbul'da bir kitapçıya satmak için verdi. Kitap iyi bilinen bir kitap koleksiyoncusu tarafından satın alındı. Ali Emiri ve o şimdi İstanbul'un Fatih semtindeki Millet Genel Kütüphanesinin bir bölümü olan Ali Emirî Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Özellikle Ali Emirî, Kilisli Rifat (Bilge)'a kitabının basılması görevini önerdi. Rifat'ın raporuna göre, o görevi aldığında kitap kötü bir durumdaydı: Sayfaları karışmıştı ve yaprakları tamamen düzensizdi. İki aylık bir çalışmayla Rifat yaprakları doğru şekilde düzenleyebildi ve kitabı tamamladığını bildirdi. Bir de sayfaları numaralandırdı.[35] Rifat yayın için kitabı hazırlamaya devam etti ve kitap 1917-1919 (EP) arasında üç cilt halinde basıldı.

Orijinal kitabın onarımı ve şeritlenmesi bu zamana yakın yapılmış olmalı. Kenar notlarının çoğu tamir şeridinin üzerindedir, bu da onların yeni olduğunu kanıtlıyor ("Yorumlar", vs. no.13 bakınız.). Bir sonraki sayfadaki ilk kelimeyle birlikte asıl sayfa ve yaprak numaralarının açık mürekkeple yazılması Kilisli Rıfat (no.14) tarafından yapılmış olmalıdır. 1917 (no. 15)'de oluşturulan metinde meraklı bir kurşun kalem düzeltmesi olmasına rağmen, kurşun kalem notlarının çoğu muhtemelen sonradan yazılmıştır.

10. Yazım Hataları, Gölge Sözcükler, Metin Düzeltmeleri.

Dīvān'ın, Kaşyarī'nin yazdığından iki yüzyıl sonra kopya edilen, elimizdeki tek EY.'sı hem Türk şivelerinde hem Arap dilinde birçok yazım hatasını içerir. Bu, Dīvān çalışmalarının basından itibaren görülebilir. Kilisli Rifat, metnin tıpkıbasımında (ED) Arapça'yı normal hale getirerek büyük bir hizmeti gerçekleştirmiştir. Türk şivelerine gelince, o el yazmasında gördüğü gibi bıraktı.

Karşılaştırmalı Türkoloji ve geniş olan çalışmalarının ışığında, Brockelmann hazırladığı sözlükte (MTW) birkaç düzelti önerisinde bulundu. Örneğin Basmil Kabile adı EY.'sında Y ile telaffuz ediliyordu. Rifat onu Y'li şekilde bıraktı. Brockelmann (DTS, 241) bu okuyuşu eski Türk yazıtlarında bu adın bulunuşuna dayanarak B-'li şekilde okuyarak düzeltti.

Atalay, Brockelmann'dan da ileri giderek yeni okuyuş önerileri getirdi, ama birçok bölüm için, bunları dipnotlarla sınırladı ve metni büyük oranda ED'deki gibi bıraktı. Nitekim onun ilerledikçe cesaretinin daha fazla arttığı görülür, çünkü III. ciltteki metinde I. cilttekine oranla daha fazla düzelti önerisi mevcuttur. Ama ne Brockelmann ne de Atalay metni oluşturmak için yaklaşımlarında uygun prensiplere başvurmamışlardır. (DTS bu bağlamda zor ilerledi. Birçok düzelti Taymas tarafından Atalay'ın çevirisinde yapılan eleştiride önerildi.).

---

35. M. Şakir Ülkütaşır, *Kaşgarlı Mahmud*, (İst, 1946), p. 44.

Görünen o ki Atalay, 1926'da ve 1927'de yayımlanan Rabguzi'nin Sentaksı adlı Schinkewitsch'in çalışmasında ortaya çıkarılan bu probleme radikal yaklaşımın farkında değildi. Schinkewitsch Brockelmann'ın Divan'daki şiir okuyuşlarına pek çok düzelti önerdi. O, bu düzeltileri yaparken, Türk dillerine ait malzeme Kāşgarī'nin Arapça çevirisine göre ayarlanmış olmalı, görünüşünü esas aldı, bu görüş Brockelmann'da asla yer almayan bir görüştü. Örneğin, 229'daki şiir kıtasında **böktir,** ikinci dizede: BARIQ YA'QIB QYA' KURDM şeklinde okunur ve çevirisi şu şekildedir: *ra'aytu min ba'īd*^{in} *sawād*^{an}, "Ben uzaktan siyah bir nokta gördüm." Brockelmann bunu şöyle okur: **yarïq yaqïb qaya kördim** ve şöyle çevirir: "nachdem ich mich der Erdspalte (?) genähert hatte, erblickte ich einen felsen" Schinkewitsch bu noktada kopya edenin onaylamış olduğunu gördü ve o aşağıdaki dizeyi şu şekilde düzeltti: **yïraq baqïb qara kördüm**; tam metin çevirisiyle böylece uygun duruma geldi (Rabguzi's Syntax, II,36).

Bu ileri görüşlü yöntem Dīvān çalışmalarının ana akışına maalesef değiştirmedi. Brockelmann kendi "düzeltilmiş" şekillerle gölge sözcükleri de içine alarak sözlüğünde bir karışımı birleştirmiştir. Bu yüzden, **yarïq** "gespalten" ile birlikte, üstteki şiirde ilk sözcüğün okunuşu için (MTW,79), **barïq** "eine undeutlich in der Ferne auftauchende Erscheinung (?)" okuyuşunu da bulabiliriz. (MTW,31) Görünen o ki, Brockelmann, karşılıklı referans olmadan aynı sözcüğün iki okunuşuna sahip olma konusunda ve de bu okunuşlardan birinin hopax legomenon olmasından da rahatsız değildi (her ne kadar soru işaretinin varlığı onun bölümünde belli bir şüpheyi gösterse de).

Atalay'ın bu düzeyi okuyuşu şöyledir (Tercüme I, 456): barık yakıp kıya kördim, çeviri ise "yakın vararak bir karaltı gördüm." şeklindedir. (Arapça çevirisinden: "Uzaktan bir karaltı gördüm.") Dizinde, aynı sözcüğü Brockelmann'daki şekliyle bulabiliriz: *barık* "uzaktan beliren karaltı" (Dizin, 70); ve bu Rusça Eski Türkçe Sözlükte (DTS, 84) de görülür.

Sir Gerard Clauson ilk Türkçe malzemenin tam şeklinin işlenen analizinin temelinde metni yeniden oluşturma, gölge sözcükleri atma ve belirleme çalışmasıyla Dīvān çalışmalarına son noktayı koydu. 1955 sonrasına kadar, "Türkçe gölge sözcükler" adlı makalesinde, Clauson "Kasgari'nin EY.'sının hemen hemen kusursuz olduğuna" gönderme yapabilirdi. (*JRAS*, 1955, p. 137); ama o 1972'de anıtsal sözlüğünü (ED) yayımlarken Dīvān'daki birçok sorun üzerinde çalıştı ve daha iyi okumalar önerdi. Clauson özellikle Kāşgarī'nin söz varlığını gruplamada izlediği yolda duyarlıydı ve ilk zamanlar, metni oluşturmada Kasgari'nın uygun yoluna başvurmayı denedi. Bazı örneklerde, o belki de fazla cesaretiydi; ama prensip olarak daha etkiliydi. Atalay'ın durumundaki gibi, Clauson'un metne karşı tutumu çalışma boyunca daha serbestti.

Bu yüzden, Türk şivelerine ait malzemeyi oluşturmada iki önemli metedolojik ilkeden söz edildi: 1) Arapça malzeme, genel olarak Türkçe malzemeden daha güvenilirdir (Schinkewitsch'in veya her ne kadar uygun olmasa da, Clauson'un kullandığı malzame). 2) Sözcükleri gruplamada izlenen sistem düzenli ve uygun (Clauson'un kullandığı). Bir de şimdiye kadar genişliğinden dolayı verilmeyen bir üçüncü yol daha var: 3) Türkçe sözcükler için Arapça denklerinin seçilmesi kayda değer şekilde uygundur. (Bu bir ölçüde temel dizinde görülecek)

Devam edegelen bir moda olarak biz bu prensiplere uyarak, Divan metninde kalan problemlerin birçoğunu (her ne kadar hepsini olmasa da) çözdük. Nitekim burada bir problemin şimdiye kadar belirlenmediği durumlarda metnin yeni okuyuşlarını amaçladık.

Yazım hatalarının ve hatalı okunuşlarının çeşitli kategorileri aşağıdaki listede gösterilmiştir. Birçok örnek, özellikle de ilk kategoride asıl kopya edenin değil, sonradan yazanların kabahatidir, ("Mürekkep rengi ve sonradan kopya eden" bölümüne bakınız). İlk bilim adamlarının burada doğru olarak oluşturdukları okumalara bakarak, referanslar ilk olanlara yapıldı. (Temel dizinin listedeki kategorilere şu şekilde göndermede bulunduğu not edilmelidir. Xa, Xb, vs.).

a. Sadece Ünlü

? 46 'ALUQ **oluq** (37'deki **olut**'un kökü, krş. **olgun**, vs.).
51 'AΓAIN **aγin** (= Ar. *ayann*, bu yüzden hatalı; ED, 87).
60 'INKAS **äŋäs (<äŋ-!).**
60 ' URKUJ **ärkäc** (krş. WB, I, 780 [3]**ärkäš).**
79, 637 'ILINJ **ulinç** (sonra gelen sözcüğün etkisi?; ED, 148).
98 'ADIR- **üḏür-** (önce gelen sözcüğün etkisi; ED, 67). Ama 186'da **kümüš** V: 'UDRDUM **aḏirdim** (Arapça çevirinin temelinde).
112 'ATAT- **ötät-** (<ötä-).
126 'UTLAŠ- (bkz. n.) **ätläš- (<ät).**
150 'UŽUMLAN- **üžmälän-** (**üzüm** ile karışır; ED, 27-8).
153 'ARIΓLA'- **uruγla-** (önceki sözcüğün etkisi; ED, 220)
230 TARMAZ (ve de 173'de **qarç**: TURMUZ) **tarmuz** (< Fars. tarmus)
232 BAŠLA'Γ **boşlay** (MTW).
240 TUKLUK **teglük** (ED, 480).
250 QABIRJA'Q (bkz. n.) **qaburçaq** (bkz. ED, 586; krş. CC **qaburçuq**).
? 263'de **qašgalaq** V: 'AT'R **ötār** (< **öt-** "ötüş" (kuş)").
276'da **çal-** V: 'ALIP **ilip** (AR. *'aḍḍa*, krş. **iliş**'in tanımı).
349:14'de KUNIKTIY **kenikti** (ED, 731).
325 QINIŠ- **qaniš-** (krş. **qaniγ, qanit-**).
375 TABRAŠ- **tapriš**-(ED, 445).
429 TABRAT- **taprit-** (önceki sözcüğün etkisi, ED, 444).
460 YALIYM'N **yulīmān** (< **yuli-!**).
517 QAYΓ **qiyiγ** (ED, 676).
565 QARJA' **qurça-** (ED, 647).
605'de **siŋäk** V: TIKIB **tügüp** (Ar. *ya'qidu-* yaz vebaları "onların kuyruklarını ve saldırılarını bağlar," savaş atları gibi!, krş. 237-8 **qudruq** V; şimdiye kadar **tikip** okunmuş.
611'de **qadaš** P: 'IKDIŠ **ögdäš** (DTS, 379; ED, 103).
614 SIUNK-, 617 SIUNGDUR- **suŋ- süŋdür-** (bu kök her ne kadar var olmasa da Kāšγarī onu **siŋ**-'den ayırdı, onu kökü **süŋü** veya **süŋük** olmalı).

b. B, T, N,Y arasında karışıklık

10:7'de: 'ARINDIY **arīdi** (Ar. *naẓufa*).
20:16'da ve başka yerlerde: YASMIL **basmil** (MTW).

54'de **āy** V: 'ITIN **anun** (<**anu-**).
56'da **ori** P: TABRAUVR **tērišūr**; ve 66'da **imräm**: TIYRIŞTY **täpräšti** (ED, 163).
116 'ABIT- **opi-**.
172 YART **bart** (EP). 59'da aynı sözcük **aŋut** P: YURT (bu yüzden **yurt** "şarap ölçme kasesi" anlamında bir hatalı sözcüktür; son olarak ED 176'da düzeltilmiştir).
190 YURIQ (bakınız n.) **bariq** (< **bar-! yoriq** ile karışır).
191'de **çaruq** N: BTZAN **bīzan** veya **bīžan** (İran efsanelerinde iyi bilinen bir kişi).
?199'da **qizil** V: YUR·KAŠIP (bakınız n.) **tergäšip** (bakınız İndekste **tergäš-**; bir sonraki dizedeki **yörgäšip** gibi uyaklı bir sözcük onu burada engeller; ***yüzkäš-** veya **yüzläš-**, ED 986'da önerildi, bulunmuyor).
211'de **munda** V: TAMUV **yamu** (ED, 503).
227 YARKUJ **bürgüç** (ED. 362-3).
229'da **böktir** V: BARIQ YA'QIB **yiraq bāqip** (Schinkewitsch).
231 YURBA'Š **borbaş** (ED, 356).
235 BAŠNAQ **baštaq** (ED, 378).
242 SANKIL **säpgil** (Taymas I, 237; krş, WB, IV, 497, 730).
377 YASΓAŠ- (bkz. n.) **tasgaş-** (Dizin).
377 QISTAŠ- **qasnaš-** (ED, 668).
387'de **türlün-** V: YUKARMAN **bögärmän** (< **bög-!** Şimdiye kadar **yükärmän** şeklinde okundu ve ***yük-**'den geldiği düşünüldü, **ük-**!'ün var olmayan bir başka değişik şekli.).
404'de **tiγraqlan-** V: YATA'R **tetār** (< **tet-:** yaklaşma durumu alır, 412'deki **tet-** sözcüğünde olduğu gibi; şimdiye kadar **yetār** şeklinde okundu, ama **yet-** belirtme durum eki alır, 422'deki yet- ve 105'teki **eliq-** V gibi).
410 YURKAK **bürkāk** (ED, 363).
423 YITIT- (bkz. n.) **yanut-** (ED, 947).
426:16: QUMIN·DY **qomīdi.**
453 BAYN **yepün** (Tercüme III, 21 n.- ama Dizinde! **bayın**).
495 BUVD̲ **tōd̲** (önceki sözcüğün etkisiyle, ED, 449).
509-10'da **qāz**: YANKAND; DIZRUVTIYN **baykänd**; *diz ru'īn* (Fars.) (krş. J. Markwart, *Wehrot und Arang*, Leiden, 1938, s.160; R. N. Frye, *The history of Bukhara* ... by *Narshakhī*, Cambridge, Mass., 1954, s. 44; C. E. Sachau, tr., Al-Biruni, *The Chronology of Ancient Nations*, London, 1879, s. 221).
536'da **sü** V: 'AYA' **apa** (kafiye için; özel ad).
566 YAWRA'- **tawra-** (ED, 443).
566'da QAYNA- **qatna-** (ED, 603).
601'de **siŋ**: KUMINJA'- **kömīçä** (ED, 722).
627'de **qorq-** V: YARA' tür-ä (yani., **tür-**'ün emir hali ve istek kipi eki **ä**).
634'de **qōd̲-** V: BAQIL **yaqqıl** (< **yaq-**).
?635 SURIYA'- ; KURYLA'- **sorpla-, korplä-** (ED, 845; 738).
636'da **toldra-**: TUVY **bōy** (ED, 495).

c. Diğer ünsüzlerin karışması

J, X. ?245 XUJVNA'K **çüçünāk** (<**süçi-?** krş. WB III, 2200 **çüçülük** "tatlılık" (çay.).)
541 JATUQ **xutu** (bakınız R. Dankoff, "*khutu* ve *chatuq* üzerine bir not," *JAOS* 93.4 [1973], 542-3.).
J,K. 195 JKK çeçäk " kızamık" (ED, 400).

R, Z, D. 76 'ZRV **aržu** (ED, 200).
84 'AWZUVRIY **awruzi** (ED, 15).
140 'AWRA'- **äwzä**-(EP).
220 BARΓA'N, Ar. *faṭs* "çekiç": **bazγān**, Ar. *fuṭs* 'demircinin çekici" (ED, 390).
232 TUΓZA'Γ **tuγrāγ** (EP).
257 SUBUZΓA'N **suburγān** (MTW).
261 TARILKA'N **tizilgān** (ED, 575).
? 364'de **qaztur**-: QADAΓ **qaziγ** ("kanal" olarak çevrilir, ama muhtemelen **qaz**-'ın **iγ**'li hali mastar durumudur, krş. 192 **qazuq**; ED, 598 **quḏuq** "iyi" şeklinde okunur, bunun için pek çok düzelti gerekir).
391'de **qazγan**- V: YUDOQ YUDY **burqi yüzi** (kopya eden bu noktada kabul ediyor; krş. 13:10. Burada **burqi** tekrar *wajh 'abūs* şeklinde çevrildi ve 233 **tumliγ**'de biz tekrar YUḎIY **yüzi** sözcüğünü buluruz).
442 YANKZAT- **yaŋrat**- (ED, 952).
468 YZGJY **yoriγçi** (ED, 964).
546'da **bügü** V: 'IRDADIM **eḏärdim** (uyak için; kopya eden **irte-!**'nin Oγuz şivesindeki biçimini yerleştirdi.
571 QIZΓA'- **qirγa**- (ED, 655).
590'da **satiγsa**- V: YARIGSA'DIY **yazrγsādi** (ED, 986).
608 SAZINJY **sarinçi** (ED, 864).

R, T. ? 245 TARIRQUV **tatirqu** (< **tatir?**).

R, Y. ? 229'da **böktir** V: QYA' **qara** (bkz. n.; Schinkewitsch).
?555'de **ota**- V: 'RLA' **ayla** (Ar. *kaḏā*). Brockelmann: **ärlä** "vatansız"(Volkspoesie, II, 36), "Heimatstatte" (MTW); Tercüme: **erle** (**er**'le bağlantılı, yer! sözcüğünün varyantı) "yurtluk" ; DTS: "usud'ba" ; ED, 229'de **ergü** "barınak" (Divan'da başka yerde yok) şekli önerilir.

R, V. 84 'ŠKURTY **ešgūti** (ED, 261).

Z, N. 164'de **kiz**: KIZ YIBAR **kin yipār** (ED, 756).
42'de **ōlās** V: MNKYZ **mäŋīn** "ben ile" (şimdiye kadar **mäŋīz** "ten" şeklinde okundu).

G, N. Index 233 SAΓLIΓ **sanliγ** (< **sān;** krş. WB IV, 304; W. Bang ve Gabain, "Analytischer zu den fünf ersten Stücken der Türkischen Turfan-Texte," SPAW, 1931, S. 497).

G, W. 371'de **çärmäš**-: JAΓIΓ **çawiγ** (ED, 430).
388 JAGLAN- **çawlan**- (< **çawla-**).

G, Q. 82'de **armaγān:** YARMAQAN **yarmaγān** (G. Clauson, "Turkish Ghost Words," *JRAS*, 1955, P. 137).
258 QAQURΓA'N **qaγurγān** (ED, 613).
466 YASIΓLIΓ **yasiqliγ** (ED, 975).
470'de **yüz**-: TUΓM **toqum** (ED, 984).
488'de **yetrül**-: SUNKUQ **soŋuγ** (**soŋ**'un belirtme durumu; şimdiye kadar **soŋuq** okundu- gölge sözcük).
508'de **qāt**: 'FLΓV **awilqu**.
551 QIARQUVY **qarγūγ**, **qirγūy** (ED, 654).
613 QARANKGUV (bkz. n.) **qaraŋqu**.

Q, W. 37 'UWUT **oqut** (< **oqi-;** önceki sözcüğün etkisi).

Q, V. 541 BUTUQ; JATUQ **botu**; **xutu** (ED, 299; 402- **çatu**- bakınız J, X üstte).

K, L. ? 64'te **ördäk** P: 'IKNVR **ellānūr** (Ar. *yatamallaku*; < **ēl** ama ***ellān** yoktur!).

110 'IKAN-N **alin-** (önceki sözcüğün etkisi; **alin-** QB'de 5768. dizede bir kadının bir adamın spermini "alma" bağlamında kullanılır; krş. *Türkiye'de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü*, Cilt I, Ankara, 1963, s.220: alınmak (I) "Dişi hayvan gebe kalmak, döl tutmak").

326'da **soruq-**: TIYUVL **yitūk** (Tercüme II, 115 n.).

446-7'de **yin** V: 'RLK **ärkäk** (ED, 561).

K, T. 455'de **yula** V: 'YWT **ēwäk** (ED, 6).

L, '. 59'da **aŋar** V: BALZAY **yāzi** (Tercüme I, 94).

S, Ş. 343 SASAIN- **säšin-**(< **seş-**; Ş'nin SA gibi yanlış okunması).

390 SATLAN-, Ar. *iḫtazā* **šatlan-**, Ar. *ijtara'a* (MTW, 174- Arapçanın düzeltmesi; Taymas I, 248- Türk dillerini düzeltmesi).

456'da **yamāγ** P: QARIŠ qars (ED, 663).

S, B. ? 568'de **siγza-** ?IYSIN **yīpin** (**yip yi**'den ziyade "sırım" anlamına uygundur).

S-B, B-Ş. 236 BAŠΓA'Q **sapγāq** (ED, 786).

M, F. 531 KUYFAN- **küymän-** (ED, 755-6).

M, V. 81 'RUM DUVN **arūḏūn** (ED, 232).

d. Eklenen ve kaybolan harfler

32 'UDUV; 'UVA'; 'VQ' (bkz. n.) ū; ü; ō (ED, 1).

66'da ändik V: YATIL- **ētil-** (bkz. n.).

77 'AZ:MA N :(bkz. n.) **azma** (ED, 288).

145 'ATLAN- **atla-**.

272'de **çoq-** V: 'USN LAYUV **üsläyü** (Brockelmann, Volkspoesie II, 37).

380: 3'de BURUŠDY **borbašdi**.

417'de **törüt-** V: 'D **äḏiz** (Schinkewitsch I, 153-4; Brockelmann onu **äḏ** şeklinde okur- Volkspoesie II, 39; Tercüme ve ED: **uḏu**).

441 MINKDADTIY, MINKDA'R MIKD'MAK **mäŋdät-** (EP).

? 466:8'de 'UYUΓLUΓ- **ūγluγ** (ED, 271).

548 JILA'R **çila** (sözü edilen sözcüğün ilk harfinde harf tekrarı: *rawṯ*; ED, 418).

Ve de 192'de **qiruq**: **aḏaq** muhtemelen **aḏaqliγ** şeklinde okunur (bkz. n.); ve 522'de **çolqūγ**: **älig äliglig** şeklinde okunmalı.

e. Muhtelif

?85'te **açiγliγ** P: metin su lekeli; şimdiye kadar Š'BVK **šabūk** "çabukça" (Farsça) şeklinde okunan bir sözcük muhtemelen **tärk** (**šap**?) biçiminde okunmalı.

156'da **orīla-** V: YARIQ **yorip** (Ar. *ja'a*). Brockelmann bunu 229 **böktir** V (! Volkspoesie I, 7)'de **yırak** "gespalten" sözcüğünü **yarïq** biçiminde aldı; Tercüme: **yırak** "uzak."

173'de **känd** V: KALNKIZLAYUV **kälginläyü** (ED, 718).

206'da **qāγil** P: QL **qari** (Ar. *šayx*). Clauson (ED, 614) **qul** sözcüğünü "(Allah'ın) hizmetçisi" anlamında düşünür; ama bu asla Arap. *šayx* "yaşlı adam." sözcüğüyle çevrilemez.

?209 JATIYBA' **käsbä** (?- ED, 402).

? 520'de **quyār**: BUV QUYA'RIY **bu quyār qizi** (sadece bu okunuş Arapça'ya göre Türk dillerine çevrilir; Tercüme III, 171: **bu quyār är**; ED, 679 Ar. *bintuhu, bi-fīhi* şeklinde düzeltilir ve "Ağzından köpük ve damla akıtan adam" şeklinde çevrilir).

?523 QUDUVJAQ **quyurçaq** (ED, 606).

547'de **sökä** V: 'UD̲UV QAM' TBN ʔAΓDIY **ud̲u barma tebän yiγdi** (kopya eden bu noktada onaylamış); okumanın amacı Arapça ile uyumluluğu kontrol etmektir; **ud̲ūlama** uygun olabilir; **yiγ-** = Ar. *'adānī* "o benim arkamdan tuttu" anlamı şüphelidir; çünkü özellikle de **yiγdi** sözcüğü bir şiirin bir başka kıtasında uyak sözcüğüdür- 201'de **bulun**).

f. Üstü çizilmesinden kaynaklanan Arapça yanlış okumalar.

82'de **aramaγan**: 'AMUJ Ar. *aṣaḥḥ* (Clauson, JRAS, 1955, 137).
210'da **çügde**: 'ULUX·SA' Ar. al-xuššā' (ED, 414- Clauson da *al-xusā* sözcüğü var, hatalı).
240'da **çäkräk**: QAB' Ar. **qabā'** (ED, 416).

g) Arapça yorum hataları

73 **aluç** Ar. *barqūq*, EY. **barūd** (MTW).
226 **salindi**, Ar. *'awf ar-rajul*, EY. *'arf ar-rajul* (bkz. n.; ve bkz. R.Dankoff, "Orta Türkçe Sertleşme," *Altay Halklarının Alanları II*, ed, L.V. Clark ve P. A. Draghi, Bloomington, 1978, 62-63).
263'de **qašγalaq** V: **taŋ**, Ar. **yudā**, EY. **γudar** (bkz. n.; Brockelmann, Volkspoesie II, 36).
352:2'de **suγulmiš**, Ar. *γā'ir*, EY. *γābir*.
421 SAKIT-, Ar. *aḥtā*: **sökit-** Ar. *ajṯā* (ED, 820).

h. Doğru olmayan ama yanlış yorumlanan metin

35'de **öz** V: **qanīqi** "nerede?" Brockelmann (Volkspoesie, II, 25): **qonïqï** "onun kalacağı"; (MTW, 159) listelenmiş s.v. **qonuq** 3. "kalma yeri" Tercüme, I, 47: "dileğine eren"; Dizin, 262: **kanık** = **kanığ** (osm. **kanık** "memnun")! ED'de doğru, 637, ama orada belirtildiği gibi Hap. Leg. değil; bakınız DTS, 418-9.
48 'SIK **äsik** (<**äs-**; **kärik!** sözcüğünün eş anlamlısı; şimdiye kadar **isig** şeklinde okundu).
53 'A'I̲Z (bkz. n.) **ēz** (**ez-** ile eşsesli, şimdiye kadar **iz** şeklinde okundu).
59'da **üme** V: son sözcük **uma**, **um-** sözcüğünün eylemsi eki almış şekli (Ar. *fī rajā'ika- elif* ve *cim* harflerini birleştiren çizgi silinmiş ve sözcük *radā'ika* şeklinde). Şimdiye kadar **ümä** veya (ED, 3) **öme** ('düşünmek! [için durma]mak').
?62 'TLQ **utluq** N (bkz. n.; Tercüme: Itlık; DTS: Ailuq).
102-3'de **aqiš-** V: son sözcük 'KRŠVR **ügrişūr**'dür; "sallamak" (beşik) sözcüğünden gelmektedir- **bot** sallanan beşik ya da havadaki bulutlar gibi (178-9'da **bulit** V!) "sallanır" (Ar. *yumīdu*) Şimdiye kadar **ägrišūr** şeklinde okunmuştur.
?105 **eliq-** (şimdiye kadar **aliq-** şeklinde okunmuştur; ama 36'da Ar. *la'īm* anlamındaki **ēl** olmalıdır.
107 **özäl-** (**öz**'den gelir; Ar. *rūḥ* sözcüğünde bahsedildiği not edilmiştir ve krş. **özgäy** [sadece QB] ve **öznä-** anlamlarıyla; şimdiye kadar **üzäl-** veya [ED, 287] **uzal-** şekillerinde okunmuştur).
? 128'de **irpäl-** P: **oŋāli**<***oŋāγali** (ED, 199 **oŋārip** şeklini önerir).
185 TAIKI̲Š (bkz. n.) **tikiş** (şimdiye kadar **tägiş** okundu).
219'da **tügsīn** V: 408 **boquq** V: **bögüldü** (< **bög-**, krş. üstte b, 387 **türlün-** V; şimdiye kadar **büküldi** okundu).
251-2'de **saranliq** V: **siγta-** (şimdiye kadar **yiγla-** okundu- metin suyla kirlenmesine rağmen, S ve T açıkça fark edilebilir).

258 **quḏuzγun** EY. ve EP. açıkça burada bir Z'ye sahip, ve tabi ki 13:3'de (EP, I, 17:3) bu sözcüğün tekrar bulunduğu yerde. MTW, Tercüme, DTS, ED hepsinde de **quḏurγun** sözcüğü vardır. Krş. osm. **kuskun**; Menges, Glossar, 106, s.v. **qušqan** – Menges burada bilinmeyen bir sözcüğü, Doerfer gibi, no. 1494 (TMEN) ortaya çıkarttı ve Clauson, bir kere daha, ona Türkçe-Hotan Sözlüğünün (İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi V, 1973, 37-45) tekrar basımında yer verdi. Nitekim bu sözcük ıslıklı bir sese sahiptir (**kūdäsäh:ānā**)!
353'de **talpir**-: TALWIR **tolwir** (Ar. *ḥajala*) "pavyon" (krş. 229 **tolwir** ve 485'de **yelwir**-), Ar. *ḥajala* anlamına gelebilecek "keklik" değil (MTW, 193 "rebhuhn"; Tercüme II, 173 VE Dizin, 566 "keklik"; DTS, 529 "kuropatka"). Son olarak ED 493'de doğrulandı.
356 **tüzgür**- "armağan vermek" (Ar. *ahdaytu*), krş. **tuzgu**! Genellikle "rehber" anlamıyla alınır (*hadaytu* olabilir), bu yüzden MTW "kaymak"; ED: **tüzger**- 'ben ona rehberlik ettim.' Tercüme II, 179'da doğrusu: **tüzgerdim** (dipnotta da **tüzgürdüm** şekli doğrulandı) "armağan verdim."
369'da **täpräš**- V ve 461 **yaγmur** V: **öl qar** ifadesi "yaş ve kar" (369'da Ar. *ṭalj wa-nadā*, *ṭalj* sadece 461'de). Şimdiye kadar **ol qar** "şu kar" şeklinde okundu.
601 son (Ar. *'aqib*) "cehennem" anlamına gelmektedir (krş. 251 **tolarsun**; ve de **burun** "burun" sonra "ön"). Şimdiye kadar "çocuklar, yavrular"

i. Yeniden oluşturmalar

74'de **arpa** P: **art** metinden kaybolmuştur.
586'da **sü** V: (bkz. n.) ikinci dizenin çoğu kopyalanmamıştır. Tekrar yapılandırma Arapça çeviriye dayanılarak yapılmaktadır; 268'deki **qaz- - at qazdi** örnek cümlesindeki gibi.

j. Kaşgari tarafından yanlış okunan sözcükler (?)

216 BUTLV **buylu** (bkz. n.; 521'de olmalı).
222 JAT·KA'N· **cīlan** (bkz. n.; 206'da olmalı).
Metindeki sözcüklerin okunuşu Kāşγarī'nin izlediği yola göre "doğru" dur!

11. Divan'ın Yapısı

Arapçanın dilbilgisi metodolojisi bakımından Kaşgari'nin güvenilirliğindeki tutarlılık onun sözvarlığındaki asıl düzenlemesinden gelmektedir. 11. yy ile birlikte Arap sözlükçüleri tarafından pek çok yöntem geliştirilmiştir.[36] Kāşγarī (EY. 4-5) al-Halīl ibn Aḥmad'in (d. 170 veya 175/786 ya da 791) sistemini adapte etmeyi düşündüğünden bahseder, ama onu kullanışsız olduğundan reddetmiştir. Onun kullanmak için adapte ettiği sistem (EY.4'de altı çizildi), sadece bir Arap sözlükçüsü tarafından bilinen ve Kāşγarī'nin kendisi hariç Türk, Fars ve Arab sözlüklerinin bilmedikleri bir sistemdi.[37] Bu, al-Jawhari'nin amcası (d.c.398/1007)

---

36. Bkz. J. A. Haywood, Arabic Lexicography (Leiden, 1965).

37. Kāšγarī'nin Fārābī'yi temel aldığı ilk önce G. Bergstrasser tarafından ifade edilmiştir, "Das Vorbild von Kāšgarī's dīwān luġāt at-turk," Orientalische Literaturzeitung 24 (1921), 154-5. Bkz. J. Kelly, "On defining Dhū ath-Thalāthah and Dhū al-Arba'ah," *JAOS* 91.1 (1972), 132-6; ve Kelly III. Biz Fārābī'nin Dīwān al-Adab'inin Bodlean Kütüphanesindeki kopyasını kullandık (=EY. Pococke 277). Çalışma yayımlandı, ed. Aḥmad Mukhtār 'Umar, 5 vols., Cairo, 1394-99/1974-79

Abū İbrāhīm Isḥāq ibn İbrāhīm al Fārābī (d. 350/961)'nin *Ṣiḥāḥ* adını verdiği, uyak düzenine bağlı olarak hazırladığı geniş kullanımlı Arapça sözlüğün sistemiydi.

Fārābī, onun *Dīwān al-Adab fī Bayān Luyat al-'Arab* adlı sözlüğünde, söz varlığı için kendine has bir yöntem geliştirdi. Öncelikle, çalışma aşağıdaki gibi altı kitaba ayrıldı:

1. *kitāb as-sālim* ("ses") sadece ünsüze sahip sözcükler
2. *kitāb al-muḍā'af* ("çift"): iki çift ünsüze veya benzer iki ünsüz sahip sözcükler
3. *kitāb al-miṯāl* ("benzer"): ünsüz işlevinde kullanılan *wāw* veya *yā'* gibi illetli harflerden biriyle başlayan sözcükler
4. *kitāb ḏawāt at-ṯalāta* ("üç harfliler") ortasında illetli harf bulunan sözcükler
5. *kitāb ḏawāt al-arba'a* ("dört harfliler"): Sonunda illetli harf bulunan sözcükler
6. *kitāb al-hamz*: hemzeli sözcükler (yani. /'/).

(Bu terimlerden her biri aşağıda detaylı şekilde anlatılmıştır.) Sonra her bir ayrım iki temel bölüme ayrıldı, "Adlar" ve "Eylemler". Son olarak, her bölüm içinde, sözcükler, kalıplara ayrıldı. (Bu yüzden, Fārābī ilk önce *fa'l* kalıbındaki sözcükleri verir, sonra da *fa'la, fu'l, fu'la, fi'l, fi'la, fa'al* v.s. kalıplarındakileri). Bu bölümlerdeki her bir sözcüğün düzenlemesi son harfe ya da uyak düzenine göre yapılmıştır.

Sözcük türetmenin, sözcüğün temel anlamını içeren (*k-t-b* "yazmak") ünsüzlere dayalı bir iskelete, genellikle üç harfli, bazen ünsüz *(katip* "yazar," *maktūp* 'mektup") bazen de çeşitli ünlü bileşimleriyle eklenerek oluşturulduğu "kalıp" sistemi sadece Sami dil ailesine ait bir dil için uygundur. Arap dilbilimcileri "yapmak" anlamındaki f-'-l kökünü model sözcük olarak kullanarak bunu göstermişlerdir. Bu yüzden, *fā'il* kalıbı özneyi, işi yapanı (*kātib* "yazan, yazar" *qātil* "öldüren, katil") gösterir; *maf'ul* kalıbı nesneyi (*maktūp* "yazılan, mektup"; *maqtūl* "öldürülen, madur"); *mif'al* kalıbı vasıta isimleri (*minsaf* "elek" *n-f-s*'den "dağıtmak"); ve vb. Arapça biçim bilgisi çeşitli kalıplarla gösterilmesine rağmen, kalıplara göre söz varlığı birikiminin düzenlenmesi, genel biçimleri ortaya çıkaran sözcüklerin birlikte gruplanması gibi temel bir özelliğe sahiptir; onun temel eksikliği ise aynı kökten gelen sözcüklerin dağılmış olmasıdır.

Bölümler içindeki düzenlemelere gelince, bu son sese, sonra da ilk sese, daha sonra ikinci sese vb.göre alfabetik bir sıra takip eder (buradan gelerek: 3-1-2, 4-1-2-3, vb.), Görülen o ki Fārābī uyak düzenini kullanan ilk kişidir, sonra bu sistem Arap sözlükçülüğünde geniş oranda kullanılmıştır. Hatta onun yeğeni Jawharī bunun öncüsü olmuştur. Ama kalıp sistemi Fārābī'ye özgündür.

Yeniden Dīvān'a döndüğümüzde, biz Kāşγarī'nin Fārābī'nin her detayını takip ettiğini görürüz, hatta başlıkta bile, *Dīwān Luγāt at-Turk,* Fārābī'nin *Dīwān al-Adab fī Bayān Luyat al-'Adab'ı* model alınarak başlık olarak seçilmiştir. Ama Luγa'nın tekilden çoğula dönüşümü Kāşγarī''nin İslam filolojisine en orijinal katkısı olarak sayılabilir. O, Türk dillerinin karşılaştırmalı söz varlığını verir, yalnızca temel dildeki sözcükleri değil.

Kāşγarī'nin Divan'ındaki ilk altı kitab tamamen Fārābī'ninkine benzer. Tek istisna Fārābī'nin taslağında sonda bulunan *kitāb al-hamza'nın* Kāşγarī'ninkinde en başta olmasıdır. Kāşγarī, Fārābī'nin eserinden bahsetmemesine rağmen, *kitāb al-hamz* hakkında konuşurken, üstü kapalı şekilde bundan bahseder: "Biz burayı Allah'ın Kitabından işaret olması için öne koyduk." (EY. 4), Kāşγarī'nin eklediği iki ayrım Türk dillerinin Arapça'da bulunmayan ses bilgisel özelliklerini gösterir:

7) *kitāb al-γunna* ("nazal"): /ŋ/ veya /nç/ li sözcükler

8) *kitāb al-jam' bayn as sakinayn* ("iki harekesiz ünsüzün eklenmesi"): İçinde çift ünsüz bulunan sözcükler

Fārābī'deki gibi, bölümlerin her biri iki temel bölüme ayrılır, "Adlar" ve "Eylemler" (Kāşγarī 8. bölümde bir istisna uygular, aşağıdaki tartışmaya bakınız.) Sonra bütün sözvarlığı harf sayısına (ünsüzler), ilk önce iki harfliler, sonra üç harfliler, vs. göre katogorize edilir. (Fārābī de iki harfli kategori bulunmuyordu, çünkü o Arap filologlarının bütün kökleri üçlü köke uydurma eğilimlerini takip etti ve de Kāşγarī altı harfli bölümler için çok fazla sorun buldu. [yani. EY-264][38] çünkü Türk dillerinin sözcük yapısı eklemeli bir yapıya sahiptir, halbuki Arapça sözcüklerde nadir olarak beş harfli kök görülür). Fārābī ünlülere dayanan kalıpları temel alan bu büyük bölümlerin içinde ayrı bölümlere de yer vermişti (buradan gelerek: *fa'l, fu'l, fi'l, fa'al, fa'ul, fu'al*, vs) çünkü bunların her biri özel anlamlara sahip olabilirdi. (yani. onlar ayrı birer biçim olabilirdi) Türkçede ünlü kalıpların biçim bilimsel önemi olmadığından, Kāšγarī bunları büyük kategoriler içinde gruplandırdı (yani. EY-33: "Bölüm: Çeşitli harekeleriyle, ikinci harfi ünsüz *fa'l, fu'l, fi'l* kalıpları"). O, girişin sonunda Fārābī'den söz ettiği bölümde görülür (EY. 28) bu noktayı belirtirken şöyle der: "Daha açık ve kısa olması amacıyla, *fatḥ, ḍamm* ve *kesr* bölümlerin hepsini tek bir çizgi ile koydum." Sonuç olarak, her bölüm içinde, sözcüklerin düzenlenmesi Fārābī'nin uyak düzeni şemasına uygun olarak yapılır.[39] Ve de 8 ayrım içindeki çalışmasının temel bölümlerini belirleyen ses bilgisi özelliklerine bağlı olarak her bölüm içinde alt bölümler vardır (yani. EY.32:11 "Nazal" [al-γunna minhu], /ŋ/'li iki harflilerin hepsi bu başlık altında listelendi.) Genelde her kitap kendi fonolojik karakterlerini içeren sözcüklerden oluşuyor, ama bu yapısal olarak mümkün değil, aslında kitaplar arasında çok sayıda çakışmalar var.

Türkçe Arapça'daki gibi iç türemeden ziyade sondan eklemeye dayanan bir sözcük yapısına sahip olduğundan, kalıp sistemi Fārābī'de olduğu gibi sözcük sınıflarının sadece biçimsel açıdan sınırlarını çizemez. Ama uyak prensibiyle birleştirilebilir. Asıl etkili yöntem yaygın eklere sahip sözcükleri bir arada sınıflandırmaktır, bu, Kāşγarī'ye biçim bilgisi bakımından onun sık gezintileri için imkân tanır. Bu yüzden, bölüm: *fa'al'al, hamz* kitabının ad bölümünde, ilk önce Γ alt başlığına sahiptir, bunun altında /-liγ/'le sona eren bütün sözcüklerin listesi verilir, sonra Q başlığı altında /liq/'le sona erenler; sonra K başlığı altında /-lig/ ve /lik/'le biten sözcükler verilir, o bir dil bilgisel tenezzühte farklılaşır (86 **egätlig** G). Başka yerde (yani. 254-5 G) o, bu sonlanmaları ve onların birbirine nasıl bağlı olduğunu gösterme fırsatına sahiptir. Ya da *sālim* bölümünün eylem kısmında *fa'aldi*, (EY.305ff.) ilk önce R alt başlığına sahiptir, sonra (312) S, sonra Q (326) ve (327) K, sonra (328) N; ve bu bölümlerin her birinin sonunda bu çeşitli sonlara bağlı anlam tartışmalarının bulunduğu bir dilbilgisi bölümü yer alır (edilgen, dönüşlü, v.s.).

---

38. Krş. EY. 13: Yedi harfliler – "Bu, adlarda nadirdir..."
39. Krş. EY. 16-17, "Kalıp Düzeninde" ve "Harf Düzeninde"

Biz şimdi detaylı olarak her bir ayrımı tartışmaya başlayacağız.

1) *Kitāb al-hamz* (E.Y. 29-159). Arapça'da bir sözcük ünlü ile başlamaz, sadece ünsüz olarak düşünülen *hemze* /'/'yle başlayabilir; *hamz* veya *hamza* hemzeyi gösteren harfin adıdır. *Hamz* Arapça'da hem sesbilgisi hem de imla bakımından özel bir niteliğe sahiptir. (Ortaçağ filologlarının bu ikisini yeterince ayıramadıkları hatırlanmalıdır.). Morfofonemik olarak, (baştaki-*hemze* ile ilgili tartışmayı sınırlıyor) iki çeşit *hemze* vardır. İlki, *hamzaṭ al-qaṭ'* diye adlandırılır, bütün durumlarda korunur; bu ilk harfi *hemze* olan kökleri (yani. '-*k-l* "yemek"- ama emir halinde *hemze*'nin kaybolduğu not edilebilir: *kul*) ve *'af'al*, *af'āl*, vb kalıplardaki sözcükleri içerir; ikincisi *hemzat al-waṣl* diye çağrılır, başta hariç bütün durumlarda bulunur; belirli belirteç '*al-*, '*ism* ve *'ibn* gibi iki harfli sözcükleri ve *'infa'ala*, *ifta'ala* kalıplarındaki sözcükleri içerir. İmla bakımından (tekrar baştaki *hemze* tartışmasını sınırlar) bu *hemze* her zaman *hemze*'nin "yeri"denilen bu durumda *elif*'le yazılır. *hemzat al-waṣl*, başka bir deyişle, gırtlak *hemze*'si atıldığında bile, *elif* ile birlikte yazılır. Pratikte, Arapça yazanlar sık sık *hemze*'yi atarlar, hatta yalnız baştaki gırtlak *hemze*'sinin gösterilmesine izin veren *hamzat al-qat*'da bile *hemze*'nin özel bir duruma sahip olması nedeniyle Arap dil bilimcileri onu ayrı olarak düşünmüşlerdir ve de Fārābī özellikle çalışmasında ona ayrı muamelede bulunmuştur.

Türk dillerinde hemze bulunmamaktadır ve sözcükler bir ünlü ile başlayabilir. Uygur yazısı ünlü ile başlayan bütün sözcükler için başta *elif* harfini kullanır (İbrani ve Arami dillerinde, Arapça'nın bir yansıması olarak kullanılır) bu uygulama Arap yazısıyla yazılan Türk dillerine de aktarılır. Türk dillerinde *elif* ile birlikte *hemze* yazılması oldukça yaygındır. (Gördüğümüz gibi Arapça'da da yaygın olduğu hissedildi.)[40]

Aslında, Dīvān'daki Türkçe malzemede sadece birkaç tane *hemze* vardır ve bunlar sadece ilk birkaç sayfada yer alır; normal sistem basitçe *elif* ve uygun bir ünlü işaretidir (*ḥaraka*)., Kāšγarī, Fārābī'nin terminolojisi kullanarak bu bölüme *Kitāb al-hamz* dedi.

Kalıp sisteminin temel alındığı bölümlere bakarak, ilk harfi *elif* olan "iki harfli sözcükleri" (EY. 29 ff. [adlar], 92ff. [eylemler] ve ikinci harfi başka bir ünsüz olan sözcükleri- "harf" (*ḥarf*) Arap alfabesindeki harflerden biri anlamında; *elif*'in üstünde ve altında bulunan ünlü işaretlerini (sg. *ḥaraka*), bunlar harf olarak düşünülmez, ünlü eksikliğini gösteren *sukūn*'u (Genel olarak, Kāşγarī düzenli bir kural gösterir A-U-I; buradan gelerek 'AT· **at, ät**; 'UT· **ot**; 'IT· **it**.) bulabilirsiniz. Bölümlerin alt bölümleri sonraki kısımların düzenini takip eder; böylece biz ad bölümünde (EY. 32) önce "ikizleşmeyi"yi (ikinci ünsüzün ikizleşmesi durumu) sonra "söz sonunda bulunan illetli harf"i (ikinci ünsüzün '-V-Y olması demektir); daha sonra da "nazal" (NK işareti ile gösterilen /ŋ/'nin ikinci ünsüz olması durumu)'ı buluruz.

"Üç harfliler" (EY. 33 ff) ilk ünsüzü *elif* olan CvCC kalıbındaki bir bölümle başlar; bu bölüm "illetli" (*manqūṣ*) adında bir alt başlığa sahiptir, anlamı ikinci ünsüzün V ya da Y olması demektir. Arapça'da CvC kalıbındaki sözcükler CvCC kalıbına benzetilir, çünkü uzun ünlüler uzunluğu gösteren işaretler kullanılarak gösterilir (*alif*, *wāw*, *yā'*); bu yüzden *qīl*, *giyl* şeklinde yazılır. Bu yüzden Kāşγarī bu kalıba ait olan **ōt** sözcüğünün 'UVT· (yani. V ile) bu kalıba ait olduğunu düşündü; **ōy** "illetli" ya da "nakıs" harflerin biriyle sona erme özelliğine sahiptir (aynıları uzunluğu gösteren işaretler olarak kullanılır). Onun bulunduğu yer "Sonunda illetli harf bulunan sözcükler" başlığı (EY. 36) altında yer alır. Sonra CvCvC kalıbındaki bölüm

---

40. Kāšγarī 280:17'de Arapça'ya gönderme yaparken *hemze* ve *elif* terimlerini değiştirerek kullanır.

gelir (EY. 36 ff.-adlar, 97 ff. eylemler). İlk alt başlık ikinci ve üçüncü ünsüzlerin (yani. 'UBUB· **üpüp**) aynı olduğunu gösteren "ikizleşme" (EY. 52) başlıklı alt bölümdür. "Başında illetli harf bulunan sözcükler" alt başlığı altında (*miṯāl;* EY. 52ff.) ilk ünsüz gibi, ikinci ünsüzü de *elif* olan sözcükler bulabiliriz; bu kural dışıdır ve *Kitāb al-miṯāl*'deki alt bölümde daha detaylı şekilde tartışılacaktır (Onun 58'de bulnmasının yanı sıra bu alt bölümde de **ala**'nın bulunması [EY. 53'ün sonu], kısmen Arap dilbilimcilerinin *lam-elif*'i tek bir harf ya da işaret olarak düşünmelerine bağlanabilir.) "Ortasında illetli harf bulunan sözcükler" alt başlığı (54 ff.) ikinci ünsüzü V ya da Y olan (burada ünsüz işlevinde, uzunluk gösteren işaretler değil) ve son ünsüzü *elif* olduğundan "Sonunda illetli harf bulunan sözcükler" alt başlığı altında düşünülen **aya** (55) gibi sözcükleri içerir. **ata** gibi sözcükler de "sonunda illetli harf bulunan sözcükler" başlığı altında yer alır; vb. Bu ayrıntılı analiz, Kāşγarī'nin metodolojisini göstermek açısından yeterli olmalıdır.

2) *Kitāb as-sālim* (EY. 160-406). Gördüğümüz gibi, Arap dilbilimciler belli harfleri "illetli" veya "nakıs" –viz. *elif* (*hemze* ile birlikte), *wāw*, *yā'*, olmak üzere belirli bölümlere ayırdılar. Diğer kalan harfler "salim" (*sālim*) harflerdir, onlar belli durumlar altında illletli harflerin maruz kaldığı durumlara maruz kalmazlar (yani. *'-k-l*, emir: *kul*; *q-w-l*, emir *yaqul*; *b-n-y*, bilinen geçmiş zaman 3. tekil. kişi *banat*; vs.) veya uzunluk gösteren işaretler olarak görülmezler. Kāşγarī Türk dilleri için de aynı biçimde bu ilkeye başvurur. Bu bölüm en az problem olan bölümdür; çünkü pek çok sözcük böyle harflerle kurulmuştur. Adlar bölümü aşağıdaki gibidir:

I. İki harfliler (160): CvC

II. Üç harfliler (171 son)

A. CvCC (172)

B. CvCvC (178)

C. CvCvC (204). (Bu durumda uzun ünlüler *madd* terimiyle işaret edilir.)

D. CvCvC (206)

E. CvCvC (207). (*Madd* ve *līn* işaretiyle)

F. CvCCv (209)

G. CvCCvN (219) (Arap dilbilimcileri N'yi diğer ünsüzlerden ayrı düşündüler, hatta onu "illetli" harflere benzettikleri bile oldu, çünkü onun işlevlerinden biri harf olmasıdır. Yani. *fa'lān* kalıbında.)[41]

H. CvCvCv (223)

I. CvCvNCv (225). (N tekrar harf olarak düşünülür)

III. Dört Harfliler (226 son)

---

41. Krş. 13 G; bkz. Kelly II, 159-60; ve Kelly, *JAOS* 91.1, p.134.

A. CvCCvC (226-7)

1. C1vCC1vC veya CvC_1CvC_1 (224)

B. CvCv̄CvC (224)

C. CvCvCCv (245). (**tawilyūç** buranın dışındadır. IV. A'ya ait; muhtemelen 245 **tawilqu**'dan dolayı buraya konuldu; aynı durum 245 **awilqu** için de geçerlidir, *Kitāb al-hamz*'da olmalı.)

D. CvCCvCv (246)

IV. 5 Harfliler (247)

A. CvCvCCvC (247)

B. CvCCvCvC (262). (264 **mundaru** burada değil, III. D'ye)

V. Altı Harfliler (264)

A. CvCvCCvCvC (264)

VI. Yedi Harfliler (264): CvCCvCCCvC (ör, **zarγunçūd**, olarak düşünülebilir. Kitāb al-γunna veya *Kitāb al-Jam'da*.)

Kitāb al-mudā'af (406-445). İkinci ve üçüncü harfleri aynı olan *d-l-l* veya *m-r-r* gibi Arapça kökler paradigmada belli özellikleri gösterir (yani. 3. tekil kişi geçmiş zaman **dolala* değil *dolla*'dır, bu k-t-b, *kataba* gibi "*sālim*" kökten model alınarak düşünülebilir). Böyle kökler bu yüzden, onlara "çift ünsüz" veya "ikizleşme" diyen Arap dilbilimcileri tarafından aynı olarak düşünülür. (*dalla* gibi sözcükler yazım özelliği olarak sadece bir *lam* ile yazılma özelliğini gösterir; ikizleşme *šadda* ve *tašdid* denilen özel bir işaretle gösterilir).

Adlar bölümünde, Kāşγarī aynı iki ünsüze sahip pek çok sözcüğü "ikizleşme" olarak düşünür. İki harfliler arasında, biz, **tat** ve **qaq** sözcükleri gibi, **häç häç** (407) ifadelerini de bulabiliriz. Bunların iki ünsüzü farklıdır, ama tekrarlama bir çeşit ikizleşme oluşturur (Arap dilbilimcileri *z-l-z-l* "titremek" gibi kökleri aynı şekilde alırlar). Bu durum, iki harfli sözcüklerin ötesinde, sadece son iki ünsüzü aynı olan sözcükleri de içerir (Eğer N bir harf olarak düşünülmezse, 409 **kökägün** buranın dışında kalır; EY. 244 [III. B üstte]'de **çiçālaq** sözcüğüyle birlikte *Kitāb as-sālim*'de bulunması düşünülmelidir). Bu, 191'deki **tutuq**, **çoçuq**; 192'deki **qapak**, **qatiq**, 219'daki **taštīn**; 220'deki **tutγūn** gibi "salim" ve "ikizleşme" olduğu düşünülen sözcükleri içermez.

Eylemler bölümünde (411.ff.) Kaşγarī "asıl ikizleşme" ile "ikincil ikizleşmeyi" birbirinden ayırır. **tut-**, **süs-**, **qaq-** gibi iki harfi aynı olan iki harfli sözcüklerde asıl ikizleşme görülür. Bu bölümdeki diğer eylemler (412'den sona kadar) ikincil ikizleşmeyi gösterir. Bu ikizleşme sadece geçmiş zaman kipi eki olan /-Di/ ekinin kökün sonundaki dişsil ünsüze benzemesi ile "çift" T sesinin oluşması sonucu görülür. Böyle köklerin sonunda /t/ (**bat-**, vs.) ve de /d/ vardır (413 **sūḏ-**, 414 **käḏ-**, vs). Bu bölümdeki sözcüklerin çoğu, (415ff.) ettirgen çatı eki /t-/ dolayısıyla "ikizleşme"ye uğraşmıştır.

4) *Kitāb al-miṯāl* (445-493). Gördüğümüz gibi "illetli harfler"den birini içeren (*hemze/elif, wāw, ya'*) Arapça kökler, paradigma ve sözcük yapısındaki bazı değişimlerden zarar görürler ve bu yüzden Arap dilbilimcileri tarafından ayrı olarak düşünülürler. Bu ve bunu takip eden iki bölüm başta, ortada, sonda böyle harflerle kurulmuş sözcükleri (Türk dillerinde: *alif, vāv, yā'*) içerir.

Fārābī *hemze* ile başlayan sözcükleri *wāw* ya da *yā'* ile başlayanlardan ayırdı, çünkü bu iki kategori farklı biçimde değişimlere maruz kalır. "Benzerlik" (*miṯāl*) kavramına ilk harfi *wāw* ya da *yā* olan köklerde başvurulur, çünkü eylem yapılarındaki böyle kökler duyulan geçmiş zamanda değil, ama bilinen geçmiş zamanda salim köklere "benzer", bu yüzden *w-d-d* "bulmak" bilinen geçmiş zamanda *k-t-b* "yazmak" salim kökü gibi benzeşir (*wajada, kataba*, vs), ama duyulan geçmiş zamanda *wāw* kaybolur. (*vajidu, yatubu*).

Dīvān'da *vāv* ile başlayan sadece iki sözcük var: Bağlaç **va** 539 (Kitāb ḏawāt al-arba'a'nın iki harfli adlar ayrımının başında illetli harf bulunan sözcükler alt bölümünde) ve 80 **oran**'a alternatif olarak verilen **varaŋ** özel adında. Bu yüzden bu bölüm, sadece /y/ ile başlayan sözcükleri içerir.

Diğer durumlarla ilgili olarak, eğer diğer bölümler fonolojik özellikleri gösterirse, onlarda /y/ ile başlayan sözcük örneklerini buluruz. Bu yüzden, *Kitab al-mudā'af*'da 409 **yetüt**, 422 **yat-**, **yopat-** vs gibi "başında illetli harf bulunan sözcükler" (*miṯāl*) başlığı altındaki sözcüklere sahibiz.

Bununla birlikte, biz göndermelerin ilk harfe (*hemze* olmalı ya da tercihen *elif*) değil de ikincisine yani Y'ye yapıldığı *Kitāb al-hamz*'daki "başında illetli harf bulunan sözcükler" başlıklı üç durum buluruz; bunlar EY. 68 (**uyγur**, **aytiš**, vs.), 73 (**oynāš**, **ayrān**) ve 74 (**ayās**)'dır. Bu kullanım muhtemelen Arapça'daki *'af'al* gibi kalıplar göz önüne alınarak temellendirilir (EY. 60, 68'deki örneklerin bir alt bölümüdür). Baştaki *hemze* (veya *elif*) "ek" (*ziyāde*) ve *fa*'nın yerinde bulunan ilk harf olarak düşünülür.[42] Bunula birlikte, diğer örneklerde, Kaşγarī böyle sözcükler için farklı bir niteleme kullanır, yani "*yā'*lı" (54-**uyaz**, **ayiγ**, vs.) ya da "nakıs" (*manqūṣ*: 115 – **ayit-**, **uyat-**, vs.). (O, 95'deki **et-**'de, "bu sözcük başında illetli harf bulunan sözcükler bölümünde bulunabilir," dediğinde, onun "nakıs" alt başlığı altında listelenmiş olabileceği anlaşılır, yani *Kitāb al-miṯāl*'da listelenebilen sözbaşı -/y-/'li bir biçimin var olmadığı anlaşılır [Ama, EY. 66,n. N.1'i not ediniz].)

Son olarak, *miṯāl*'ın ikinci harfi *ya'* değil de *elif* olan sözcüklerle kullanılması kural dışı bir durumdur (EY. 52) (Bundan *Kitāb al-hamz*'daki tartışmada bahsedildi). Bu bölümdeki sözcükler (**āt**, **āç**, vb.), eğer üç harfli karakterlerinin etkisi arttırılırsa, iki *elif*'le yan yana (yani اآتْ 'A'T· **āt**) yazılırlar; Divan'daki diğer yerlerde, bir *elif* ve *madda* ("uzatıcı") denilen özel bir işaretten oluşan /'a-/ normal Arap imlasıyla görülür. (ör. 555:4 آاتْ 'ĀT **āt**).[43] Ad

---

42. Aynı durum takip bir sonraki bölümde "baştaki zayıf ses" alt başlığında **yorīγa** ve **yülīgä** ile yan yana bulunan 521 **äyāgü** sözcüğünü açıklar.

43. Bir *elif* ve *madda* sözcüğün dışında normaldir. Bu yüzden 53 **āl**'daki atasözünde **ālīn** 'A'LIYN şeklinde telaffuz edilir, ama 410:17'deki aynı atasözünde 'ĀLIYN şeklindedir (ve 622:13'deki atasözünde basitçe 'ALIYN'dır). Krş. **āc** (227:15, 228:1, 380:4) **ās** (420:5, 526:10 **āş**), ve de **āw** (27:2), **āy** (202:14, 253:10, 266:1,458:13) sözcüklerinin telaffuzlarını krş

bölümünde, Kaşγarī bu sözcükleri ikinci harfi V ya da Y olanlardan ayırır, onları sonraki kategoriye "nakıs" olarak (*manqūṣ*: 33 ff. – 'UVT· **ōt** 'IYŠ **īš**, vs) olarak yerleştirir; ama her ikisi de üç harfli sözcükler bölümünde yer alır (33 en üst). Eylem bölümünde, 96 **ār-**, gibi kökler, 95'te "nakıs" alt başlığı altındaki (95 sonu) **ōp** ve 96 **ēr-** ('IYR-) ile birlikte listelenirler ve bölümün tamamı üç harflilerlerden (97 ff.) değil, iki harflilerden (91 ff) oluşur. Bu tutarsızlık Kaşγarī'nin Arapça yapı içindeki sözcükleri Türkçeye uydurma teşebbüsünün arızalı olduğunu gösterir.

5. *Kitāb ḏawāt aṯ-ṯalāṯa* (493-535). Görülen o ki Fārābī, benzerlik yoluyla ortasında zayıf ses bulunan sözcükleri de bu terimle göstermek için illetli harfe sahip sözcükler için *miṯāl* terimine başvurdu. (yani. *bāb*, *būq*, *bid* gibi isimler; *t-w-b*, *ṣ-y-ḥ* gibi eylem kökleri) –yani. *ṣ-y-ḥ* gibi bir kökün bilinen geçmiş zaman 1. tekil şahıs çekimi *ṣiḥtu*'dur, yani. üç "harf" ya da ünsüz anlamında "üçlü köke" (*ḏu ṯ-ṯalāṯa*) sahiptir.[44]

Türk dillerindeki duruma bakarak, Kāşγarī'nin "illetli" harfleri ünsüz olarak (yani. bir harf) ya da uzun ünlü (yani. matres lectionis) olarak düşünmesine bağlı olarak belli mantıksızlıklardan kaçınması beklenebilirdi. İki harfli adlar bölümü (493ff.) sonunda /-h/ bulunan sözcükler kategorisini içerir ve Arapça'daki *hā'*nın özel durumuna gönderme yapılarak anlatılır. Sonra, normalde üç harfli (CvCC) kalıp olan *fa'l* bölümü yer alır (494).

Burada Kāşγarī'nin 493 G, 515 G, 516 G'de, yani bu sözcüklerdeki "illetli" harfler konuşmada düşebilir (özellikle ek aldıklarında –516 G) şeklindeki açıklaması dolayısıyla iki harfli olarak düşünülen *fa'l* (494) başlıklı bölüm gelir. (Görülen şudur ki, Kāşγarī **qōl**: **qoli** gibi Türkçe sözcükleri, Arapça *ṣāḥa: ṣiḥtu* gibi sözcüklere benzetmeye teşebbüs eder, yani. imlâ olarak bir uzun ünlünün kaybolması bir harfin kaybolması ile gösterilir.) Ad bölümünde, Kāşγarī tekrar ortadaki *wāw* şeklini *fa'al* kalıbı altındaki biçime koyarak, ortasında –V-Y olan sözcükleri ortasında *elif* olan sözcüklerden ayırır (507); bu düşüncede, Arap dilbilimcilerinin *ḥāl* gibi sözcükleri *fa'al* kalıbına benzetmeye çalışması etkilidir, iki ünlü arasında *wāw* kaybolan *'ayn* harfinin yerinde bulunur (yani. **ḥawal*) *ḥaal=ḥāl*; krş. kırık çoğul *aḥwāl*). Eylem bölümünde (524ff.) iki çeşit tekrar birlikte alınır. Bir sonraki ad bölümü "*wāv*'lı" (**çüvit**, **qavut** vs.) ve sonra (517) "yā'lı" (**qayir**, **taγiš**, vs.) olan *fa'al* başlığına sahiptir. Bütün bunlar onların üç harfli olduklarını düşündürür ve bu uygun durum eylem bölümünde (526) tespit edilir. Ama eylemler arasında, **buyur**, 527 **tayiš-**,vs gibi köklerle birlikte, 526 **baqir-**, **tētür**, 527 **kētür**, vs. gibi sözcükleri de bulabiliriz. İkinci durumda, yazım bakımından kökün dört harfe (BA'QIR-) sahip olmasına rağmen, ortadaki illetli harf sadece bir ünlü olabilir ve böyle **bāgirdi** gibi bir sözcük *fa'aldī* kalıbına benzetilebilir.[45] Adlar bölümündeki uygun sözcükler tekrar ayrı bir kategoride belirtilebilir (520).

6) *Kitāb ḏawāt al-arba'a* (535-599). Yukarıda da gördüğümüz gibi, Arapça'da ortasında illetli harf bulunan eylem kökleri (yani. *t-w-b*, *ṣ-y-ḥ*) bilinen geçmiş zaman 1. tekil şahıs çekiminde

---

Sadece aşağıdaki istisnalar bulunur: **ay** 363:6'da ve 502:14'de "Y şeklinde telaffuz edilir. Ve de **āç** "aç!" 180:5'de **qol āç** ifadesinde" ''J şeklinde telaffuz edilir (ikincil uzatma ya da sözcük vurgusu). Temel dizinde not edildiği gibi, **at** "at" 14 kez *madda* ile bulunur. 236:1'de Ar. **āmiş** "Koumis" sözcüğünün düzensiz telaffuzu not edilebilir: آامصهم .

44. Kelly, *JAOS* 91.1, 132-6.

45. Krş. Kāšγarī'nin 529'daki G işaretine!

illetli harfini kaybeder (*tubtu*, *ṣiḫtu*). Öte yandan sonunda illetli harf bulunan eylemler, (yani. *d-'-w, b-n-y*), aynı *da'awtu* (*banaytu*) şeklindeki gibi illetli harfi korurlar. Bu sebepten, Fārābī ikinci sınıfı dört "harfli" ya da dört ünsüz anlamına gelen "dörtlü" (*ḏū l–arba'a*) şeklinde adlandırmıştır.

Türk dillerine başvurduğumuzda, Kāşγarī ünlü ile sona eren tek heceli köklerle benzer bir durum bulmuştur. (yani. **ba-**, **sa-** bkz. 554-5 G), çünkü böyle Türkçe köklerin bilinen geçmiş zaman 1. tekil şahıs çekimleri de dört "harf" ya da ünsüzlerle yazılmış anlamındaki "dörtlü" şeklindedir: BA'DIM (**bādim**), SA'DIM (**sādim**). Sonra Kāşγarī bir ünlü ile sona eren tüm sözcüklere "dörtlü" adını vererek bunu genişletir (ya da, '-V-Y ile sona eren bütün ad ve eylem kökleri).[1] Bu yüzden biz "Sonunda illetli harf bulunan sözcükler" *ḏū l-arba'a*, "Ortasında illetli harf bulunan sözcükler *ḏū-t-ṯalāṯa*" ve "Başında illetli harf bulunan sözcükler" *miṯāl* şeklinde çevirdik.

7) *Kitāb al-γunna* (599-622) Yukarıda da açıklandığı gibi, Kāşγarī Fārābī'nin düzenine Türkçe'nin sesbilgisi özelliklerini temel olarak Arapça'da bulunmayan iki bölüm daha ekledi. Bunların ilki [ŋ] sesi. Bu ses onu ikinci bir ses ya da alofon olarak tanımlayan Arap dil bilimcileri tarafından bilinir.[47] Uygur yazısının tartılışıldığı (EY. 7) Kāşγarī onu *γayn* ve *qāf* ve *nūn*, *qāf* arasında türetilen "nazal *kāf*" olarak adlandırır ve diğer bir nokta, "bu harfin telaffuzunun Türk olmayanlar için zor olmasıdır." Bu örnekte "harf" (harf) "fonem" anlamındadır. Aslında Kāşγarī iki harfi bir işaret vasıtasıyla gösterme uygulamasını Uygurca'da gösterdi: NK; ama o açıkça bunu tek bir ses olarak gösterdi ve kalıp sistemine göre iki harf tek bir harf gibi düşünüldü (yani. 500 **böŋ**, BUNK şeklinde telaffuz edilir, "iki harfli"dir, 611 **qaŋdaš**, QNKDŠ şeklinde telaffuz edilir, "dört harfli"dir.).

Maalesef, Kāşγarī "nazallık" konusuna değinirken /ŋ/ fonemiyle birlikte /nç/ ünsüz çiftini de vererek meseleyi karıştırdı. (*yunna* – bkz. 599 G)[48] Ama o bu konuda mantıklı değildi, çünkü normal olarak /nç/ ünsüz çiftini iki farklı ses (/n/ ve /ç/) olarak analiz etti. Bu yüzden, *Kitāb el-hamz*'da *fa'lal* (116 ff.) kalıbın altında 120 **anγar** ile birlikte 128 **ençik**- sözcüğünü; *Kitāb as-sālim*'de (*fa'lal* kalıbı 226 son) 239 **qançiq**, **mançun**; *Kitāb al-miṯāl*'de 457 **yinçü**; *Kitāb ḏawāt al-arba'a*'da 577 **yunçi** ve *Kitāb al-jam*'da **sürç-**, **kürs** ile birlikte 626 **sanç** sözcüklerini bulabiliriz. Şimdiki bölümde, "sonunda *yunna* bulunan sözcükler" başlığını taşıyan (605) ve *fa'al* kalıbı altında (602), 607-8'de, önce "*Jim*'li nazal" bulunur. Burada sonu (ŋ) ile biten sözcükler, **birinç**, **bäzänç** gibi **tutunçu, qarinça** gibi "Sonunda illetli harf bulunan sözcükler" alt kategorisinde bulunan sözcükler bulunur. Görünen o ki, Kāşγarī bu sözcüklerde /nç/ ünsüz çiftini tek bir harf ya da fonem olarak düşündü, ama üstteki diğer sözcükler için aynı şey söz konusu değildir. "*Jīm*'li nazal" aynı metindeki dörtlüler bölümünde (*fa'lal* kalıbı – 610 son) 613'te tekrar bulunur ve **qazyanç**, **qorqunç** gibi sözcükleri içerir. Bu iki sözcük kategorisinden başka, *fa'la* (608 son) kalıbının başında illetli harf bulunan sözcükler alt başlığında **yäŋgä** ve **yalŋu** ile birlikte 610 **yinçgä** sözcüğünü buluruz.

Muhtemelen ki "*jīm*'li nazal" başlıklı Divan'ın en sonundaki bölüm, aslında bu bölümün içinde düşünülmüştü, çünkü **ötünç** ve **inanç** gibi sözcükler tamamen **birinç** ve **bäzänç**

---

46. Krş. 444 G. **tarma**- "dörtlü"ler bölümünde çünkü emir şekli dört harfli (TARMA')
47. Kelly III, N. 22 (Seman, p. 40).
48. Eski Türk Runik alfabesinde /nç/, /nt/, /lt/, /ŋ/ ve /ny/ için tek harf kullanılmıştır.

sözcüklerine benziyor ve onlar aslında, aşağıda göreceğimiz gibi, son bölümün ünsüz çifti karakteristiğini göstermez. Nitekim, bölümün tamamı *fu'ul* başlığı altında yer alan *Kitāb al-hamz* (78-9)'da tekrar edildi.

8) *Kitāb al-jām' bayn as-sākinayn* (622-638). Arap dilbilgisinin bir özelliği de bir hecenin bir ünlü ya da tek bir ünsüz ile bitebilmesidir, ama Arapça'da bir hece çift ünsüzle bitmez (Bu bütün hecelerin Cv, CvC şeklinde olduğu anlamına gelir, CvCC asla bulunmaz.). Tek istisna, ünlü düştüğünde (yani. *kalb* "köpek") bir kısa ünlü ile sona eren sözcüklerin "duraksamalı" söyleyişidir. Arap dilbilimcileri bunu genel olarak imla özelliği olarak açıklamışlardır. Hatırlanacağı gibi, Arap yazısı ünsüzlere dayanan bir yazıdır, kısa ünlüler ünsüzleri gösteren harflerin altındaki ve üstündeki küçük çentiklerle (bunlara harakat "hareket" denir) gösterilir. Ünlü eksikliği ünsüzlerin üstündeki (*sukūn* "kalan") ufak yuvarlakla gösterilebilir. Bu yüzden harf (ünsüz) ya ünlü almıştır ("hareke" *mutaḥarrik*) ya da ("harekisiz" *sākin*) (Wright I 13 B) almamıştır. Bu sınırlandırıcı özellik "iki harekesiz ünsüzün katılması" (*al-jam' bayn as-sākinayn*) şeklinde ifade edilebilir.

Kāşγarī muhtemelen yukarıda bahsettiği "pausal" söyleyişin Arapça'da bulunmasının ışığında, bu özelliği göstererek ünsüz çiftleriyle sona eren adları düşünmedi. Bu yüzden, *Kitāb al-hamz*'da 33 **alp, art, and** gibi sözcükleri; *Kitāb as-sālim*'de 172 **bart**, 173 **känd, bars** ve 176 **türk**; *Kitāb al-miṯāl*'da 447 **yarp, yurç, yand** sözcüklerini bulabiliriz. Ama o, bu özelliği göstererek ünsüz çiftiyle sona eren eylem köklerini göz önünde bulundurdu, çünkü o bu tip eylemlerin bilinen geçmiş zaman eki /-Dİ/'den önce iki harekesiz ünsüz içerdiklerini düşündü. (yani. 626 **alq-, sanç-, kürs-**; 628 **art-, bärt-**; 630 **amurt-, qapart-**; 632 **yort-, yänç, yapurt-**) Sonuç olarak, "ünsüz çifti" iki ünsüz değil, üç ünsüz çifti anlamındadır ya da Kāšγarī'nin terminolojisine göre sadece bir başka "harf" (ünsüz)'ten önce "iki harekesiz harf ekleme" önemlidir. Buna tek istisna "*jīm*'li nazal" denilen 637'deki bölümde yer alan **ötünç** ve **inanç** gibi sözcük grupları gösterilebilir; ama bu bölüm muhtemelen yukarıda *Kitāp al-γunna*'yı tartıştığınız kısımda not ettiğimiz gibi buraya yanlış olarak yerleştirilmiştir.

Bu bölümde Kāşγarī diğer bölümlerin düzeninden ayrılır. Bu bölümde Dīvān'daki ilk altı bölüme benzer 6 bölüm vardır ve bunların her biri bir ad ve eylem bölümüne sahiptir. Bu orijinal bir durum olarak görülebilir, ama belli düzensizlikler de söz konusudur. Bu yüzden, ilk ikisini (yani. başında ünlü bulunan ve salim) birlikte eklenmiş olarak bulabiliriz, 622 **arslan, oldrum** gibi sözcükler hemen 622 **türkmān** vs. sözcüğünü takip ederler; ve 626 **alq-**, 627 **and- γar-** gibi eylemler 627 **qorq-, köndgär-** ile birliktedir. "İkizleşme" bölümü (628ff.) temel olarak *Kitab al-muḍā'af*'taki gibi /t/ ile sona eren eylem köklerine sahiptir. "Başında illetli harf bulunan sözcükler" bölümünü (631 ff), beklenen eylem kökleriyle birlikte, 632 **yänç-, yalq-**, ve 633 **yügürt-, yaldri** gibi, ünsüz çiftlerinin görülmediği (krş. 526 **yēr-, yōr-yēl-**, *Kitab ḏawāt aṭ-ṭalāṯa*'da) 631-2 **yād-, yōḏ -, yūḏ-, yēḏ** sözcüklerini de içerir. Benzer şekilde, kusurlu bölümdeki tüm sözcükler (633 ff.; "Ortasında illetli harf bulunan sözcükler"e benzerdir) gerekli özellikten yoksun görülür (633 **enç, känç, qāfγar, bārlıγ, ōzlük, īḏ-, bēḏ, -tōḏ-, tīḏ-**, vs.) (krş. 524 **kēç-, tār,** 525 **ēw-, çīq-, tōg**, *Kitāb ḏawāt aṭ-ṭalāṯa*'da) ve tekrar "sonunda illetli harf bulunan sözcükler" bölümünde (634 ff), beklenen 635 **asurtγu, qaldraγa** ile birlikte, 634 **zānbi, sāwçi, çāwli** gibi sözcükleri bulabiliriz. Bütün bu beklenmedik sözcüklerdeki genel özellik, hatırlanacağı gibi *elif, vāv, yā'* ('-V-Y) ile yazılan uzun ünlülere sahip olmalarıdır. Çünkü bu harfler öncelikle ünsüzdür. Arap filozofları onları bir ünlü bir telaffuz etmedikleri için "sakin" (*sākin*) olarak düşündüler ve aslında onları *sukūn* ile yazdılar. Bu yüzden Kāşγarī **yāḏti** (YA'Ḏ·TY), **ēnç** ('IYNJ) ve **ōzlük** ('UVZ·LUK) gibi sözcükleri üç

ünsüzün gerekli özelliklerini birlikte göstererek düşünebilirdi.[49] Uzun ünlülü eylem köklerinin mantıksız davranışına gelince, o böyle /d̲/'li köklerin diğerlerinden farklı olduğunu düşündü.

Kāşγarī'nin 613-4 G'deki ifadesinden, ünsüz çiftlerinin /ŋ/'ye sahip olmadığını anlayabiliriz. Açıkça görülür ki, onun asıl niyeti Dīvān'ın ilk altı bölümüne benzer şekilde bu bölümü de altı bölümle (ya da beş, o ilk iki bölümü birlikte alır) bitirmektir. Ama, yukarıda da belirtildiği gibi, biz *Kitāp al-γunna*'ya benzer olarak "*jım*'li nazal'la belirtilmiş 637'de son bir bölüm bulabiliriz, ama onun bu noktadaki düşüncesi sonradan ortaya çıkan bir düşüncedir. Bu bölümün gerekli özelliğini, sadece eylem bölümündeki tek örnek olan '**yinçgālän**'in gösterdiğini (adlar hariç) not etmek gerekir; ama *Kitāb al-γunna*'da **yinçgä** bulunur (610).

Özet olarak, Divan'ın son bölümü sözcük içindeki ünsüz çiftlerinin özelliği temeline dayanmaktadır (-vCCCv).[50] Kāşγarī bu bölümün düzenini diğer bölümlerinkinden farklı yapmıştır. Çünkü bu özellik şematik Arapça *f-'-l* kullanılarak normal şekilde gösterilemeyen Arap heceleme sistemine yabancıdır. Ama Kāşγarī ünsüz çiftindeki ilk ünsüzün her zaman sızıcı /r,l,n/ ünsüzlerinden biri olduğunun farkındadır;[51] O, böyle harfler (ünsüzler) "sözcüğü hafifletir ve onu iki harften biri gibi yapar" (626 **alq-** G) düşüncesiyle böyle çiftleri "hakla çıkarmaya" çalışır.

12. Türk Dilleri ve Arapça

Girişte de anlattığı gibi (EY.5 en üst) Kāşγarī'nin amacı "Türk şivelerinin bir yarıştaki iki at gibi Arapçayla yarış içinde olduğunu göstermektir."[52] Sadece dini ve pratik çerçevede değil, (EY.2-3); zenginlik ve komplekslik bakımından da Türk dilleri Arapçaya eşit olarak görülür ve böylece Türkçe çalışmaları için de entelektüel çerçeve önerilebilir.

Buna karşılık, İslâm dilinin prestiji, Arapça'nın model olarak ön plana çıkmasına neden olmuştur.
Sonuç olarak, bu modelin aşırı durumu, ses ve anlam bakımından Arapça'ya "benzer" (Ar. *muwāfaqa*) Türkçe sözcükleri de içerir. Bunlardan biri (517 **tavul**), Kāšγarī bu sözcüğü tamamen ödünç kabul eder;[53] ve bir diğeri de Arapça'dan ödünçleme olabilir (38 **oγar**; bkz. ED, 89). Onların dördü (62 **iwriq**, 180 **kirit**, 181 **küzāç**, 411 **tärŋük**) etimolojik olarak Arapça denklikleriyle ilgilidir, büyük ihtimalle iki dilde de Farsça kökenli olarak bulunurlar. Geriye kalanlar içinse, benzerlik tesadüfîdir.[54] Her durumda Arapça şeklin önce olduğu,

---

49. Krş. 190 **baliq** işareti: "Oγuz ve Aryuların bir bölümü söyler: BA'·L·lQ· **bālq**, üç harekesiz ünsüzle; Türkçede yalnız iki harekesiz ünsüz bulunur, Aryular konuşmalarını bağlarlar." Eğilim Türkçe'de bir sözcüğün sonundaki üç ünsüz ihtimalini dışarıda bırakmaktır, ama **bālq**, tamamen **ēnç** ve **kānc** gibidir.

50. Buna tek istisna 633 **ēnç, kānç**'dir, önceki nota bakınız.

51. Nitekim bu bir sözcüğün sonundaki iki ünsüz çifti için doğrudur, bir istisna ile- 33 **ast** (yabancı sözcük). Kāşγarī bu kuralı 447 G'de belirtir.

52. 595 G'de koşu meydanı resmini tekrarlar.

53. Kašγari'nin Arapça'dan ödünç alındığını düşündüğü bir başka sözcük 179 **qarit**'tir.

54. 32 **arra**, 51 **ayin**, 56 **ari**, 57 **awa**, 66 **ötrüm**, 162 **häç**, 163 **qar qur**, 169 **bül**, 183 **qadir,** 184 **sämiz**, 407 **häç**, 497 **yaγru**, 507 **šāp**, 588-9 **ma**, 550 **qarvi.** *muwafaqa* (490 G)'nın bir başka örneği de hem Türk dillerinde hem de Arapça'da geçişsiz fiilleri geçişli yapmak için kullanılan /n/'nin kullanımıdır, **yaz-**, *ḥalla*, "çözülmek"; **yazin-**, *inḥalla*, "çözüme kavuşmak"

Türkçe'nin bir yansımanın "urform"u olduğuna dair bir görüş vardır. Buna karşılık, Kāşγarī bunlara yabancı sözcük olarak bakmaz (krş. EY. 20: Bu dilde yabancı sözcüklerden bahsedilmez)[55]

Daha da genel olarak, Kāşγarī, Arap gramerinin ya da Arapçanın sözvarlığının kimi noktalarda Türk dillerine benzediğini göstermek için bu benzerlikleri sesbilgisi varyasyonu, anlam değişimi ya da dilbilgisi kullanımı bakımından ele alarak belirtmiştir.[56]

O, ara sıra Farsça'dan da örnekler sunar.[57]

Arap dilbilimcileri tarafından Dīvān'da kullanılan teknik sözvarlığı yoğun bilimsel çabalar sonucunda birkaç yüzyıl içinde geliştirilmiştir. Kāşγarī'nin belirttiği gibi (EY. 4 son) "insanlar birbirleriyle yakın" "olduğundan beri" böyle terimleri ödünç almışlardır.

Bir önceki bölümde söz varlığının kategorileştirmesi ile ilgili terimleri tartıştık ve bir sonrakinde sözvarlığını araştıracağız. Burada özellikle sözvarlığı ile ilgili belli anahtar sözcükler üzerinde duracağız.

---

55. Diğer istisnalar aşağıdaki gibidir.

i) Arapça'dan ödünç alındığı belirtilen örnekler (278 **son-**'da yer alan örnek cümledeki *xayl* sözcüğü ve Arapça *xayl* "atlar" biçiminde çevrilir, muhtemelen at için bir lapsus'tur.")

ii) Kāšγarī ara sıra Farsça'dan ödünç aldığı bir Oγuz sözcüğünden bahseder, 51 **örän**, **sāxt** (66'da **üstäm**); **tana** (463'de **yumγāq**- Uç şivesinde); **altābe** ve **gäšür** (Aryu **gēzri**, 217'de **turma** - burada Arapça'dan **qalīde**). Genellikle o diğer yollardan ödünç alınan sözcüklere bakar, ör. Türkçe'den Farsça'ya: 173 **känd**, 243 **baḏram**, 435 **taγlat**-, 459 **yalma**, 496 **tēz,** 511 **dāγ**. Alexender saga'nın bölümlerinde Fars halk etimolojisine ait bazı kabile adları vardır: 68-9 **uyγur**, 198 **çigil**, 624 **türkmän**. Ama Qum, Qazvin, Samarkand, gibi yer adları Türk halk etimolojisine göre verildi. (509-10'da qāz N)

iii) Son olarak, altı sözcük "orijinal değil" şeklinde nitelendirilir (*yayr aṣliyya*): 213 **tumsa** (Aryu lehçesi); 213 **çaxšu**; 230 **borduz**; 541 **šuti** (?); 549 **mamu** (krş. **egät**); 573 **taγla** (ama krş. 435 taγlat ve dāγ!)

56. EY. 8,11,14-5,29 aç, 33 urq, 43 ülüš, 63 äpmäk, 68 äšgäk, 69 uyγur, 76 oγri, öpkä, 78 anda, 80 öŋi, 82-3 ärdini, 886, 100 G, 105 aγuq, 112 atat-, 17 axtar-, 120 anγar-, 145 arqa-, 158 G, 169 til, 181 küḏäç, 187 bošuγ, 190 bašaq, 194 bölük, 198 tasal, 201 boγun, 207 solāq. 226 G, 234 boγsuq, 236 çaqmāq, 247 qurutluγ, 255 G, 267 tur- G, 280 G, 284-4 G, 293 G, 294 G, 333 tinil- G, 338 G, 346 G, 353 G, 354 tältür, 366 G, 384 qopsāl-, 396 G, 401 G, 414 G, 416 G, 416 qidit- D, 437 somlit, 457 yoγru, 459 yubqa, 493 G, 506 yīk, 508 qāp, 510 qāz-qās, 516 G, 523 sarqiyuq, 524 tūr-, 534 yaγmalan-, 536 sa, 543 qari, 545 soqu 6, 555 G, 565 siγta-, 581 G, 594 yaγirla-, 595 G, 625 burslān.

57. 56 **äçä,** 360 **šäštür**, 459 **yubqa**, 485 **yapšur**. (Farsça sözcükler aşağıdaki yapılarda Türk dillerine ait sözcük yorumları olarak Arapçanın eksikliğiyle açıklandı: 90 itilgān, 206 sīγun, 264 zoryunçmūd.)

a- *Ḥarf*: "Ad ve Eylemler Dışındaki Sözcükler"

"Alfabenin harfleri"nden başka *ḥarf* sözcüğü (yani. EY. 6ff. krş. 48 **üžük**) Arap dilbilimcileri tarafından ad ya da eylem olmayan sözcükler için kullanılır (ad olarak sınıflandırılan sıfatlar). Bunlar edatlar, zarflar, bağlaçlar ve ünlemlerdir (bkz. Wright I. 278 C).

Bu dört kategoriyle birlikte, Kāşγarī dilbilgisinde kullanılan ekler kadar, yansıma (taklidî) sözcüklerin de zengin sözvarlığını da "ekler" olarak düşünür. Konu dizininde, grup x, biz 16 kategorinin hepsini listeledik. Dīvān'da listelenen her parça "ek" olarak nitelendirilemez, ama her kategorideki parçaların çoğu böyle nitelendirilir.

Kāşγarī'nin model aldığı, Al-Fārābī, (bkz. önceki bölüm) çalışmasının ad bölümünde eklerden bahsetmiştir.[58] Kāşγarī bu bağlamda onu takip etti. "Eklerden" kimileri hakkında bir başka özellik şudur onlar Dīvān'ın ad bölümünde listelenmiştir, onlar eylemlerin emir şekillerinden daha fazlası değildir; yani. 168 **çök çök**, develere diz çökmeleri için söylenir veya 58 **älä**, "yavaş!" Kāşγarī **älägil** alternatif şeklini verir.

b. *Aḍdād* "Karşıt anlamlı sözcükler"

Klasik Arapçanın sözcükvarlığı, çok sayıda şivesel, şiirsel ve konuşma ile ilgili kullanımı ve karşıt anlama sahip birçok sözcüğü içerir. Birçok durumda temel anlam çeşitli anlamları ifade eden sözcüklere bağlanabilir. *Aḍdād* ya da "karşıtlıklar" denilen böyle sözcükler Arap dilbilimcileri tarafından özel anlamlar olarak toplandı ve analiz edildi.

Kāşγarī *aḍdād* sınıfına ait 6 sözcük belirtir: 183 **çaγir** ve 205 **sūçig**, her ikisi de tatlı bir şeyleri kasteden "şarap" anlamındadır. (Kāşγarī şarabı tatlı olarak düşünmez), 463 **yarmaš**, ya "pürüzlü zemin" ya da "düz zemin; 580 **sayra**- ya "şarkı söylemek" (bir bülbülün) ya da "kudurmak" (bir adamın); 563 **tükä**- temel olarak "sona ermek" ya da "miktarını azaltmak" ya da "yeterli olmak"; 572 **tärlä**- ya "terlemek" (bir atın) ya da "kaşağılamak" (bir at- yani. terleri temizlemek).

c. *Luγa*: "Varyant; Şive"

*Luγa t*erimi Arapça'da geniş bir anlama sahiptir (krş. Kāşγarī'nin 169'da **til** işaretleri). Onun temel anlamı "konuşma" ya da "sözcük"tür; aslında Divan'ın başlığı "Türk dillerinin sicili" şeklinde çevrilebilir. "Metne bağlı" olarak, onun anlamı "özel telaffuz", "değişim" ya da "şive", "dil", "konuşma"; ve de (modern anlamda) "sözlük" olabilir.

Maalesef, Kāşγarī'nin kullanımı, her ne kadar mantıklı olma eğiliminde olsa da, Arapça'daki terimlerin tamamını karşılamaz.

---

58. Örneğin, *Kitāb ḏawāt aṯ-ṯalāṯa'nın* (285b, dize 12; 286a dize 220) ad bölümünde *sawfa. layta*, vb sözcükleri buluruz. Ve Fārābī'nin işaretini not ediniz (3a, dize 20): İbn Zeyd'in şiirindeki gibi ad işlevinde olanlar hariç. Ek sadece bir şekle sahiptir ve değiştirilemez,: *layta šiʾrī wa-ayna minnī laytᵃⁿ/ inna laytan wa-inna sawfan ʾināʾu* (bu benim bildiğim mi, ama ben nerede "olabilirim"? Aslında "olabilmek ve " olacak sıkıntıdan başka hiçbir şey değil.)

Örneğin, 456 **yiγāç**, "**yiγaç**"ın bir başka biçimi olarak düşünülebilir; ama "dört farklı biçimden biri"dir. İkinci hecedeki ünlünün uzun olması ya da olmaması alofoniktir (krş. 284 G); bu yüzden 193 **bäzäk** ve 207 **bäzāk** "birbirinin farklı biçimi"dur. **Yiγāç**'ın diğer iki biçimi sadece ***iγāç** ve ***iγaç** olabilir. Her ne kadar bu biçim, Divan'da bulunmasa da, 26 D'deki kurala göre Oγuz-Qifçāq şive biçimlerinde Y'nin yerine benzer biçimler beklenebilir (ve böyle örnekler 460'daki gibi **yelgin**, 49 **ilik** vs.).

Benzer biçimde, 202 **tulun** ve 221-2 **qalqan**'daki "iki biçimden biri" 606 **tuluŋ** ve 612 **qalqaŋ**'a işaret etmelidir. Bu iki durumda da şive belli olmasa da, 612 **tapçaŋ**, "Känçāk şivesi" biçiminde nitelendirilir, muhtemelen bir varyasyondur, hâlbuki 212 **tapçān** böyle bir niteliğe sahip değildir. Ve 608'deki **yaŋān** "Oγuz şivesi"ne ait değildir. "456 **yaγān**"daki "iki biçimden biri" Oγuz şivesine aittir.

Bir başka kullanım seviyesi belli ses bilgisi çevresinde serbest biçime gönderme yapar (yani. γ-x ön ünsüzle: Bkz. 234 **boxsuq,** 432-3 **qaγšat**-, 565 **siγta**-; **γ-w** iki ünlü arası: bakınız 245 **qaγurmāç**, vs; **γ-w** ünsüzden önce: bkz. 223 **suglīn**, vs; genel olarak bkz. Şive dizini.). Bu karşılık, eğer Kašγari, bir versiyonu diğerinden (yani. 71-2 **owrūγ**) "daha doğru" diyorsa, her ne kadar bu kişisel değerlendirme olsa da, bununla şive farkını kastediyor olabilir (bkz. *ṣiḥḥa* ve *faṣāḥa*).

Şu not edilmelidir ki, marjinal dizindeki "D" metinde *luγa* nerede bulunursa orada bulunacaktır ve özel şive grubunun olduğu yer *luγa* terimi olmadan adlandırılır. Şive dizini çeşitli kategorileri ayırır ve diğer biçimleri ve değişiklikleri içerir. Ama *luγa* ya da *mubdala* şeklinde nitelendiremezler.

d. *Mubdala*: "Değişim"

"Değişim" sözcüğünün "biçim" sözcüğüyle yakından ilgisi vardır. Aslında ikisi sık sık aynı şey için kullanılırlar. Örneğin, 215 **tarqa** "**talqa**"nın bir biçimidir; ama 215'te **talqa** sözcüğünde "biz *lām*'ı *rā*'nın bir değişimi olarak okuruz." (krş. 464 **yepgil**, **yepgin**; 541 **qayu-xayu**) Kāşγarī Arapça veya Farsça'da benzer değişim bulduğunda "değişimi" tercih eder görülür.[59] 457'deki **yaγru** durumunda, değişim **yaqru** kökünün Arapça denkliği olan yaqruqu sözcüğü ile alakalı olduğunu düşünmeye bağlıdır. Benzer biçimde, 184 **sämiz**'deki değişim Türkçe sözcük ile onun Arapça dengi, *samīn* arasındaki bağlantının temel alınmasına bağlıdır; ama burada Kāşγari bir iç-Türkçe /z/ ve /n/ "değişimi"ni bulur, yani. ikinci kişi zamirleri **sän** ve **siz**.

Kāşγarī'nin basit bir ses değişimi değil de, biçimbilimsel bir sorunla karşılaştığında "değişim"i tercih ettiği görülür. Bu yüzden, o diğeriyle aynı anlamda bir eke sahip eylem köklerinin bulunduğu durumlarda /l/'yi, /n/ nin "değişkeni" olarak gösterir (110 **oqin**-, 148 **ayirlan**-, 278 **ban**-, 338 **bäzän**-); ama o **itin**-'in **itil**-'in bir varyasyonu olduğunu söyler. (337 G; krş. 347 G: **bitil-~bitin**-, "değişken"); ve 472 **yan**- Qifçāk şivesinde **yal**-'ın "bir biçimi" dir.[60] Nitekim "*bā*'nın bir değişimi olan *mīm*" 1. kişi çoğul zamirinin morfofonemik

---

59. Yani 43 ülüş, 46 uşuq, 56 äçä, 68 äşgäk, 80 öŋi, 201 boγun (krş. ükim, 453 yiγim) 207 solāq, 457 yoγru, 506 yīk, 510 qāz ~ qās.

60. **il-** ~ **en**-'le ilgili olarak 94'de **en**- ve 142'de **ensä**- şeklinde "değişkenler", 119'da **ildur**- şeklinde bir "varyasyon" buluruz. (Bakınız "Ses Bilgisi," bölümündeki /i/ tartışmasına.)

değişimini ifade eder, **biz** tek başına bir sözcük olarak, **-miz** ise bir ek olarak (164-5 **-miz**) kullanılır.

e.) *Siḥḥa*: "Doğruluk"; *Faṣāḥa* "; "incelik"; *Ẓarāfa:* "saflık"; *Rikka*: "Hece Karışması"

Biz şimdi, belki de, Karahanlı sarayında, bazı sosyal sınıfların standardının bir yansıması olan, standart altı olduğu düşünülen diğer İngilizcelerden daha üstün görülen kraliyet İngilizcesine benzer şekilde, ya da objektif dilbilgisi kriterlerini temel alan görüşlerden ziyade, Kāşγarī'nin kişisel değerlendirmelerinin yansıması olarak görülen belli terimlerin tartışmasına gireceğiz.

Kāşγarī, giriş kısmında çeşitli şivelerin tartışmasında böyle bir standarttan bahseder (E. 24-5). En veciz durum 25:7f'dedir.: "Şivelerin en açığı (*axaff*) Oγuz şivesidir; Uygur ülkesine kadar en doğrusu (*aṣaḥḥ*) Yaγma ve Tuxsi'dir..., en incesi (*afṣaḥ*) Hākānī hükümdarlarının ve onlarla alakalı olanların konuştuğudur."

Pratikte, "doğruluk" ve "incelik" hükmü sık sık birlikte kullanılır, özellikle de uzun ünlülerden sonra kısa ünlüler tercih edildiğinde ve muhtemelen bu yukarıda bahsedilen saray standartlarını da yansıtır. Buradan gelerek, 162 **bir** G'de: "Türk şivelerinde en ince ve en doğru kullanım kısa telaffuz ve kırık telaffuz"dur. (krş. 13 G, 53 **āw**, 204 **kälin** G, 284 G, 305 **qapar-**, 447 G [burada *aṣaḥḥ*'ın yerine *aṣwab* vardır], 526 G). Buna karşılık, bu noktada tam bir mantıklılık bulamayız. Örneğin, 448 **yiγaç**'da, biz bu sözcüğü **yiγāç** şeklinde "daha iyi" söyleyebiliriz (burada *aṣaḥḥ*'ın yerine **ajwad**); hâlbuki 13 G ve 284 G'de ima edilen **yiγaç yiγāç**'dan "daha ince" ve "daha doğru"dur. Benzer şekilde, **bērt** ve **tōrt** okunuşu **bert** ve **tört**'ten "daha iyi" (*ajwad*)'dir (EY. 172); **qaçāç, qaçaç**'dan "daha doğru" (*aṣaḥḥ*)'dur (408); ve **šānju, šanju** (210)'dan "daha doğru"dur. Belki de bu tutarsızlık gerçek kullanım ile soyut standart arasında bir çatışma ortaya çıkarır; ama verilen durumlarda Kāşγarī'nin görüşlerinde temel aldığı şekilleri söylemek zordur. Buna karşılık, Kāşγarī arasıra bir biçimi tercih etmesininin asıl sebebini de açıklar.

53 **āz** ~ **ās**: **ās** "daha ince"dir (nitekim o köle kızlar için takma ad olarak kullanılır; krş. 408 **qaçaç**: **qaçāç** "daha doğru" köle kızlar için takma ad olarak kullanılır.)

70: **äšyäk, äšgäk**'ten "daha nazik" bir kullanımdır.

91 **ūhi**: **ūgi** "daha doğru", çünkü Türk dillerinde *hā'* yoktur.

71 **owrūγ**: **oγrūγ**"daha doğru."

80 **oraŋ**: **varaŋ** "daha doğru." (Kāşγarī bu özel adın asıl şeklini bildi ve bunun Türk dillerindeki söyleyişinden "daha doğru" olduğunu düşündü; krş. **örän** < Fars. **vīrān**; muhtemelen aynı sebepten **šānju, šanju**'dan "daha doğru" dur. (210)

82 **armaγān**: **yarmaγān** "daha doğru"dur. (Muhtemelen, *y*-'li biçim, başka yerde bulunmuyor, Türk-Çiğil şive grubunda bulunmaktadır ve bir Oğuz sözcüğü olan **armaγān**'ın yerine kullanılmaktadır, ama 579'daki **yiklä-**'de ise karşıt durum **iklä-** biçiminde not edilir. Bu "daha doğru" dur.)

121-2 G: Çift geçişli biçim için **aryurt-** ve **üškürt**; **aryurtur, üškürtür-** 'den "daha

doğru"dur (belki de kısa olduğundan).

133 **ör̄län-** "yükselmek": **ör-** "daha iyi" (*aḥṣan-* belki de kısa olduğundan).

135 **uwšat-** "ufaltmak, parçalamak": "Doğru biçim budur; bir de **ušat-** biçimi vardır" (Kök şekli daha doğru)

187 **tariγ** "buğday" Türklerin çoğuna göre, ama Oyuz şivesine göreyse "darı"dır, sonraki biçim yanlıştır (*xaṭa'*).

192 **qulaq**, **qulxāq** ya da **qulqāq** biçimlerinden "daha doğru"dur.

266 G; 282 G: Geçmiş zaman eki –di'nin /p, t, ç, k, q/'dan sonra –ti biçiminde okunması "tercih edilir" ya da "daha naziktir" (*aṣwab, afṣaḥ*)

367-8: **suwγarimsin-** "suya benzemek" "**suwγarin**'in karşıtı olarak daha doğru, daha iyi ya da daha kullanışlıdır" (*aṣaḥḥ, awjad, akṯar isti'mālan*). (Krş. 533 **bilgälän-**: **bilimsin-** "daha iyi" (*aḥsan*).)

400 **gaḏirlan-** : kök şekli, **qadran-**, "daha doğru."dur.

443 G D: Tk. **-γuluq** ~ Oγ. **iγsaq** ~ bazen Oγ. **–iγsi** - 'ilk şekil (ör. **-iγsaq**) daha doğru, diğerleri bu türde asıl Türkleri (*ṣam̄m at-turk*) takip eder."

450 **yaliγ**, **yāl**'ın bir "biçimi"; **yēl** "ikisinden de doğru."dur. (Maalesef bu anlamdaki **yēl** tek yerde geçiyor; bkz. "Sesbilgisi," kökteki dudaksıl-damaksıl ses değişimi tartışması.)

503 **tī̆m** "şarap tüccarı": **tī̆mçi** "daha doğru" çünkü **-çi** meslek adı yapan bir ektir.

505 **bōy**: "**bōg**'ün bir "biçimi"; sonraki daha doğru"dur.

547 **tiki** (**tegi?**): Bu sözcükte *tā* üzerinde bir kesre var, ama benim düşünceme göre *naṣb* [bu yüzden **tägi?**] daha iyi (*awjad*) çünkü… (Bkz. R. Dankoff in JAOS 95.1, p. 74.)

547 **kükü**: **küküy** "daha doğru"dur.

554 **qa-** (Aryu şivesi): **qāla-** "daha ince."dir.

584-5: **yasta-** < **yastuq**, **bulγa-** < **bulγāyuq;** "ya da bu adlar eklerle eylemlerden türetildi (*ma'xūḏ*); benim düşünceme göre bu daha doğrudur, çünkü adlar eylemlerden türer (*yustanbaṭu*) (yani.: **sūḏ-** > **suḏuq**, **siḏ-** > **siḏük**>; "bu mükemmellik başka bir dile değil Arapça ve Türkçe'ye aittir."

591 **šatiγla-**: **šatiγlaš-** "daha doğru" dur… ama her ikisi de kullanılır (muhtemelen -š- biçimi örnek cümlelerdeki karşılıklı anlamı yüzünden daha doğru düşünülmüştür.)

591 **butiqla-**: **buti** "daha doğru" dur. (belki de daha kısa olduğundan).

600 **çiŋ**: ilk biçiminden "daha nazik" (referans belli değil, nota bakınız).

Bazen bir sözcük hiçbir şeyle karşılaştırılmaksızın "nazik" (*faṣīḥa-* bu yüzden 588 **ayāla-** "ellerini şaklatmak") ya da "nazik olmayan" (*yayr faṣīḥa-* bu yüzden 529 **köytür-** "yakmak için emir vermek") biçiminde ifade edilebilir. (Buna karşılık, her durumda, bir alternatif biçim de ima edilir; krş. 176 **qars**, 527 **köyür-**.)[61] 226 **salindi** sözcüğündeki durumda ("erkek üye"), "nazik olmayan" ifadesi muhtemelen "kaba" anlamındadır. Diğer bir deyişle, onun anlamı "konuşma diline ait olabilir" ve *lafza al-'amma*'ya denk gelir, **arila-** biçimini karakterize eden bir ifade, 156 **arala** sözcüğünün nitelemesiyle "daha doğru" (*aṣaḥḥ*). Ve de 159 **oγrīla-** sözcüğünü not ediniz: "halk (*al-'āmma*)" **oγurla-** diye söyler (krş. 152, bu şeklin iki "açıklaması" verilir) "ve bu bir hatadır (*xaṭa'*)." Sonuç olarak, 67 **astin** "alt" "kaba" olarak nitelendirilir (*radiyya*), **altin** "daha kibar"dır (*afṣaḥ*) (belki de Kāşγarī ilk biçimde Ar. *ist* "sonraki" sözcüğüyle benzerlik görür).

Biz Kāşγarī'nin Hākānī hükümdalarının ve onların halklarının şivesinin "en nazik" şive olduğunu çeşitli şivelerin tartışmasına yazdığı giriş kısmında belirttiğini not etmiştik. Ama, bundan önce, o bir başka kriter daha sunar (EY. 24 en üst): "Sadece bir dil bilenlere ait şivelerin en naziki, Farsça'ya karışmamış ve geleneksel olarak diğer bölgelerde yerleşmemiş bir şivedir; iki dile sahip olanların, şehirli nüfusuyla karışmış konuşmalarıyla dillerinde belli karışıklıklar vardır (*rikka*)." Buradaki standart, sarayla değil, tüm enerjileriyle şehirlerde İran dilini konuşanlarla bağlantıyı kesmeden göç yollarını tutan Türk kabileleriyle sağlanır. Bu fikrin önemi, eğer Arap dilbilimcileri Bedouin'in kullanımını Orta Doğu şehirlerinde ya da Amṣār'da yaşayan, İslâmî mücahitlerin soylarından gelenler tarafından konuşulan Arapça'dan yabancı unsurlarla daha az yıpranmış ve daha geleneksel olarak düşündülerse, daha çabuk kavranacaktır. Arap dilbilimcileri de çöle saf Arapça'yı (*al-luγa al-fuṣḥā*) aramak için gitmişlerdi. Ve Kāşγarī onların metod ve standartlarını açıkça Türk dillerine uyguluyor.

Buna karşılık, şivelerin pek çoğunda tam bir tutarlılık bulamayız. Bu yüzden, Uygur, yerleşik halklarından biri, "saf bir Türk diline" sahip (*lisān türkiyya maḥḍa* 24:13) iken, göçebe yaşayan halklar arasında "saf Türkçe konuşan" (*türkiyya maḥḍa luγa wāḥida* 25:4) sekiz kabile adını bulabiliriz (Qirqiz, Qifçāq, Oγuz, Tuxsi, Yaγma, Çigil, Oγrāq, Çaruq)., en önemli şivesel ayrım Oγuz ve (Qifçaq şivesini içerir) Çiğil (Tuxsi ve Yaγma şivelerini içerir) şiveleri arasındadır. Kāšγarī dilin saflığını yansıtarak bu gruptaki şivesel farklılıkları dikkate almaz. Bunu, 243'te **baḏram** "gülmece ve eğlence" sözcüğüyle göstermiştir: "Ben bu sözcüğün kökenini bilmiyorum, çünkü ben onu Farslardan duydum, ama Oγuzlar festival gününe bayram derler, çünkü o gün eğlence ve neşe günüdür; *ḏāl* onun geleneğine göre *yā*'ya dönmüştür, bu açıdan bu sözcük saf Türkçedir (*luγa maḥḍa*)."

"Saflık" fikriyle ilgili kavram "asıl, öz"dür (*samīn*). Bu yüzden, 517'deki **tavul** "davul" (Ar. **ṭabl**)'un Arapça'dan türediğini düşünüyorum... ; ama ben İslam'ın ulaştığı en uzak noktadaki asıl Türkler tarafından konuşulan bir sözcük duydum. "Nitekim 199'da **büküm** (Oγuz şivesi): "Diğerleri *bā*'yı *mīm*'e ve sondaki *mīm*'i *nūn*'la değiştirerek **mükim** ve **mükin** şeklinde söylerler; ben bunun sözcüğün aslı olduğunu düşünmüyorum, ama Qifçāq ve diğer saf halklar bu sözcüğü kullanırlar." Sonuç olarak, "saf" olmadığı düşünülen bazı Türkçe sözcüklerde /h/ bulunur. (7 D, 27 D, 493-4 6 D).

---

61. Benzer şekilde, "zayıf" (*ḍa'īfa*) nitelemesi sadece 354'te **tamtur-** sözcüğünde bulunur, muhtemelen 421 **tamit-** ile (ya da 312 **tamuz-**) bir karşıtlık gösterir.

Kāşγarī, Oγuzlara karşı belirsiz bir tutum sergilemektedir. Diğer bir ifadeyle, Oγuz şivesi bozuk unsurlarla karışmakla karşı karşıya kalmıştır. Bu yüzden, (51 **örän**): "Oγuzlar Farslarla karıştıklarında, birçok Türkçe sözcüğü unuttular ve onların yerine Farsçalarını kullandılar;" ve (511-2 **dāγ/ḏāγ**): "Oγuzlar, Aryuların komşularıydı ve konuşmalarında kimi karışımlar (*muxālaṭa*) olmuştur." Buna karşılık. Oγuz dili "saf Türkçe" ve aslında gördüğümüz gibi "şivelerin en açığı" olarak düşünülür." Bu yüzden (182 **tamur**): "Oγuzlar **tamar** der...; onlar her zaman hafifliği tercih ederler ve *naṣb* [a] ünlülerin en açığıdır, bu yüzden biz ona başvurduk" (krş. 504 **sēn** D). Kapalılık 217 **turma** sözcüğünde daha açıktır, Kāşγarī önce Farsça'dan Oγuzca'ya alınan alıntı sözcükleri verir, çünkü onlar kendi dillerini unutur ve sonra Oγuzlardaki "saflık" konusuna bir açıklık getirir. Bu bölüm Türklerin sadece çift ifadelerde kullandıkları izolosyona uğramış belli sözcüklerin kullanımını içerir. Bir başka "saf" kullanım 555'te "ısınmak" anlamındaki **ota-** sözcüğüdür: "Ama," Kāşγarī'nin notlarına göre "o Yaγma ve Yemāk'e aittir." ("Saflık" *ẓarīfa* şeklinde çevrilir.)

Kāşγarī'nin açıklamasında belirttiği "karışıklık" (*rikka*)'a dönersek, (24:4)[62]; seçilen üç şive Soγdāq, Känçāk ve Aryu'dur, sonra (25:11) biz: "Isbījab'dan Balāsāγūn'a kadar olduğu düşünülen Aryu ülkesinin halklarının konuşmalarında bir karışıklık vardır" biçiminde bir ifade okuruz. Aşağıdaki örnekler metinde bulunur:

7 D: "maşa" "hece karışması" (*rakik*)'dan dolayı Känçāk şivesinde **çaha** şeklinde söylenmiştir. (Belki asıl biçimi **çaqmaq**'tan ziyade ***çaqa**'dır).

190 **baliq** "çamur" (Aryu şivesi): Oγuz ve Arγular **bālq** biçiminde söyler... (bkz. önceki bölüm, "Divan'ın Yapısı," n. 49); Arγular telaffuzları karıştırdılar (Belki "hece karışması" ünsüz çiftinden önce uzun ünlü içerir; eğer Oγuzlar ***balq** şeklinde telaffuz etselerdi, bu "hafifletmenin" bir örneği olarak düşünülebilirdi (krş. 33 **urq**).

217 **turma** "turp," **sariγ turma** "havuç: "Aryu halkı sonrakine **gēzri** demişlerdir, havuç *gazar* sözcüğünü Farsça'dan ödünç almışlardır, ama söyleyişte hece karışımı olmuştur; Oğuzlar Farsçadan ödünç aldıkları şekli **gäšür** şeklinde söylerler..."

338-9 **bošan**-(?) "boşanılmak" (Aryu şivesi)- hece karışması ile (*rakīka*). (Asıl kökü 561 **bošu-**'dur, Arγularda da "boşanmak" anlamındadır; burada ve 418-9'da **bošat-** sözcüğünün söyleyişi **bošu-** ve **boša-** arasında değişir; ama burada iki ayrı sözcük var, ilk önce 338 **bošun**-(?) "özgür olmak; serbest olmak" sonra **bošan-** (?) "gevşemek" ve "boşanmak" (Aryu) anlamındadır; bu yüzden Kāşγarī'nin –a'lı biçimi kök şeklinden bir sapma olarak ayırdığı ve onu "hece karışması" olarak nitelendirdiği görülür.)

563 **qaqi-**'nin geniş zaman **qaqīr**: "Arγular **qaqiyūr** biçiminde söyler ve bu *ḍamma* için bir temel olmamasına rağmen, bu bölümdeki bütün geniş zamanlar *ḍamma* ile biçimlendirilir. o düzensizdir (*la huwa bi-qiyās*); bu dilde bir karışımdır." (Krş. 275 **bil-**.)

Bu örneklere şunlar da eklenmeli:

---

62. "Hece karışması çevirimi bir yorumdur. Arap dilbilimcileri "yanlış" anlamını vermek için basitçe "rakīk" terimini kullandılar., *jazl* "sağlam" sözcüğünün karşıtı; bu yüzden o *ḍa'īf* "zayıf" sözcüğünün eş anlamlısı (bakınız Lane, s.v.).

350 G D: Aryu'nun kimi şivelerinde ikinci şahıs ekinin *kāf*'ı *gayn*'a değişir. (yani. **tapinduγ, qaçurduγ**); "*kāf* kök şeklidir; buraya *gayn*'ın sokulması yanlıştır (*hujna*)."

504 **sēn** "sen" (Käncāk şivesi): Türkler **sän** der; bu yüzden Käncāk'in telaffuzu bozuktur (*taraḏḏala*) çünkü onlar hep *kesre*'yi tercih ederler... Türkler **bardim** "gittim" der... Hangisi kural (*huwa l-qıyās*)'dır; Oγuz, **bardem** şeklinde söyler... Hangisi kural değildir; Aryular **bardum** şeklinde söyler, hangisi kural dışıdır."

Özetlersek, "hece karışması" ya da "bozulma" belli standart şive özellikleri için kullanılan terimler olarak görülür, özellikle Aryu telaffuzunun özelliği, yavaş konuşma, damaksıllaşma ve de belli ünlülerin ikizleşmesidir. (Bazı durumlarda ē'yi önermek için bir ünlü çiftlemesi görülür, bkz. "Ses Bilgisi" bölümü /ē/ tartışması.)

f.) *Kināya*: "ima," vs.

Anlam aktarımının terminolojisi Arap dilbilimcileri tarafından büyük oranda geliştirildi ve özellikle de şiir alanında buna başvuruldu. Kāşγarī anlam genişlemesi ve değişimi ifadesini belirtmek için beş terim kullanır: *kināya* "ima," *'ibāra* "ifade," *isti'āra* "mecaz" ya da "genişleme" (harf. "ödünç"), *tašbīḥ* "benzetme" (harf. "benzerlik") ve *qiyās* "benzeşme"[63]

Her şeyden önce, *kināya* ve *'ibāra* ilk anlam seviyesinde bulunur, "anlamına gelmek" ve "ifade etme" sözcüğün temel anlamlarıdır. Buradan gelerek:

31 **ol**: " "o" anlamını ifade eden bir sözcük...;" dolaylı olarak "şu." anlamına gelir.

30 **ir**: "dolaylı olarak utanmak anlamında bir sözcük"

50 **üçün**: "sebep ya da uğruna' anlamına gelen bir sözcük"

50 **için** "arasında" anlamını ifade eden bir sözcük"

167 **çaq**: "bir şeyin tam niteliğini ve önemini ifade eden sözcük"

291 G en üst: "*yā*' [yani., -i] BAR:DIY **bardi** sözcüğünde üçüncü kişiyi dolaylı olarak anlatır.

Bununla birlikte, *'ibāre* "söz gelişi" anlamında "ifade" anlamına gelebilir. Buradan gelerek:

290 G D: **bardiŋiz** "sen gittin," Og- çoğul, Tk. – birine onur vermek. "Oğuz şivesi burada kuralı gösterir, ama Türkler ifade güzelliğini, en üstünlük ve en aşağılık arasındaki farklılığı korur."

544 **tušu**: "konuşmanın belli bir yolu" (*fi'ibāṛe ma*). Kāşγarī'nin yazılamadı dediği *rā*' (**turšu** ?)'lı biçime gönderme yapılabilir; asıl biçim muhtemelen **tur-šu**'dur, yani. **tur-**'un emir şekli artı vurgu gösteren şekil 537 **–šu/šü**.)

---

63. Qiyās "düzenli şekil" anlamındaki "kural" sözcüğü için normal bir terim; "düzensiz" ise *laysa bi-qiyas*, veya *šaḏḏ* "benzerlik."

Şimdi anlam transferine örnekleri listeleyeceğiz:

51 **aqin**: "akıntı"; mecazi olarak "gece baskını" (Krş. 273 **bög**-'de Kāşγarī'nin işareti)

75 **esri** "leopar"; ve de "iki renkli- bir leoparın rengine benzer."

154 **aruqla**- "dinlenmek"; Hākānī şivesinde uyku için kullanılan bir ifade."

164 **qiz** "sevgili; kız, kızkardeş, bakire,": kök anlamı "bakire"'dir; diğerleri bu sözcükten türemiştir."

191 **çapaq** "küçük balık": "zayıf adam ona benzetilir ve **çapaq är** şeklinde söylenir" 220 **bašγān** "büyük bir balık": bir kabile reisi ona benzetilir ve **bodun bašγāni** şeklinde söylenir."

196 **šütük saqal** "az sakallı"- bir mürekkep kabına benzer. (krş. 146 **taka saqal**, İng. "keçi.")

215 **bürgä** "kaçmak": "hafif akıllı adam buna benzetilir ve **bürgä kiši** biçiminde adlandırılır."

237-8 **qudruq** "kuyruk": "anal delik" (ima ile)."

239 **qançiq** "dişi köpek" ona benzeyen bir kadına beddua etmek ve ona **qançiq** diye seslenir."

277 **qil**- "hareket etmek": "sözcük yardımcı eylem için ima ile kullanılır."

309 **tuγur**- "doğurmak," kadın için kullanılır ve de anlam genişlemesi ile" "hayvanların doğurması"nı ifade eder.

348 **kärtil**-: **qul boyni kärtildi** (harf. "Kölenin boynu kertildi")- bu "kertilmek"ten türemiş olmasına rağmen, "küçük düşürme" anlamında kullanılır.

409 **suqaq** "beyaz antilop": "bu ima ile Oγuzlar arasında 'bir Farslı" için dolaylı olarak kullanılır.

457 **yartu** "odun kırıntısı" benzerlik yoluyla "yazı tahtası" **yartu** şeklinde söylenebilir.

489 **yayqal**- "dağılmak (sıvı)": ve "bir şeye benzeme eğiliminde olan bir adam..."

504 **kōn** "deri" özellikle bir at için ayrıca "anlam genişlemesiyle" de deve için kullanılır. (Bu sözcüğün deyim olarak kullanımı not edilir: "Onun derisi kurudu- anlamı o öldü.")

512-3 **bēg** "emir": ve de "koca"- o kendi evindeki emire benzetilir."

547 **bala** "kuş yavrusu": "anlam genişlemesiyle" diğer küçük hayvanların yavruları için de kullanılır.

628 **art**-: onun kaburgası büyüdü - bu dolaylı yolla kibir belirten [bir deyim]." (**bayir**, **boyuz**, **boyin**, vs. sözcüklerinin türemiş anlamlarıyla krş.)

g) *Aṣl:* "Kök"

İslâm hukukçuları arasında olduğu gibi Arap bilimadamları arasında da her zaman bir sözcüğün kökünü araştırmak ve ilk şekliyle (*aṣlī*) türemiş biçimini ayırt etmek (*far'ī, far'* "dal" dan gelir.) alışkanlık hâline gelmiştir. Dilbilimciler, dilin resmini akıllarında bir ağaç gibi çizerler; çeşitli konuşma hareketleri dallar, yapraklar, gözler gibi görülür, hâlbuki onların asıl görevi temel sözcükleri açıklamak, kök sistemi gibi prensipleri ortaya koymaktır. (Modern dilde "yüzeysel" ve "önemli" biçimlerin kavramlarına benzemez.)

Kāşγarī giriş kısmında bu ağaç imajını detaylandırır (EY. 5, en son): "Onların şive gruplandırılmalarının her biri için, dallandırılan konuşma hareketlerinden kök prensipleri oluşturdum (*innī mu'aṯṯil li-kull firqa minhum furṯūma tatafarra'u minhā l-kalim)*; çünkü yayılan dalların budanması bilginin, zekânın gelişmesini sağlar." O, diğer deyimleri kullanır. Bu yüzden, girişteki biçimbilimi bölümünün sonunda (EY.12) o: "Yerküreyi çevirdiğimizdeki kutup gibi, bütün şiveleri çevirdiğimizde de prensipler (harf. kökler, *uṣūl*) vardır," diye iddaa eder." Ve *Kitāb es-sālim*'deki uzun dilbilgisi bölümünün sonunda (EY. 304): "Bu, şivelerin prensiplerinin kimyasıdır."

Sonra, çeşitli Türk şiveleri aynı köklerin gelişen dalları gibidir. Kök "dilin temeli"dir. (*aṣl al-luγāt*, EY. 25, en son) ve Kāşγarī'nin düşüncesine göre temel dil Çigil şivesi ve onunla ilişkili gruplardır.[64]

Bu yüzden, sesbilgisinde, Türk dillerinde (*aṣlī*) "köklü" /h/ "harfi" yoktur, buna karşılık "asıl" Türkçede bulunmayan /n/ ünsüzü belli şivelerde bulunur (EY. 493-4).

Benzer şekilde, Türk dillerinin imlasında (yani. Uygur) 18 "asli" (*aṣliyya*) harf; ve şivelerinin olmadan yapamayacakları (EY. 6-7) "ikincil" (*far'iyya*) harfler vardır. Kāşγarī sesbilgisi ve yazımı ayrı tutmamasına rağmen, sesbilgisinin öncelikli olduğunun farkındadır; bu yüzden, Arap yazısındaki köklerde (*fī aṣl al-kalima*) bulunmayan Türk şivelerinde kısa ünlülerin uzunluk gösteren harflerle gösterildiğini söyleyerek Arap yazısına karşı Türk (Uygur) yazısının önemli bir karakterini belirtir. Şu söylenebilir ki, Arap yazısı Türkçe seslerini Uygur yazısından daha iyi yansıtır, çünkü ilk önce uzun ve kısa ünlüleri ayırır. Ama burada yazım ve sesbilgisi arasında bir karışıklık vardır. "Kök-Sözcük" terimi "söyleyiş" anlamında değil (çünkü Uygur yazısı söyleyişi Arap yazısı gibi gösterilir), ama tercih edilen "sözcüğün ünsüzlerden oluşan iskeleti" dir.[65]

Aynı ifade, *aṣl al-kalima* "kök" (581:3) anlamına geldiğinde biçimbilgisi ile ilişkili olarak kullanılır: Zaman eklerinin ön eklerle sağlandığı (iç ek ve son ek gibi) durumlarda Arapçaya zıt olarak, Türk şivelerinde kök (*aṣl al-kalima*) sabit kalır ve sona ekler eklenir. Çeşitli harflerin eklenmesiyle (9:4) eylemlerden türeyen (*tatasa'abu*) ad kökleri, her yerde eylem kökü "kök-harfi" (*harf al-aṣl*) biçiminde adlandırılır. Kāşγarī de "eylem kökü emir kipiyle aynıdır" (286:5) ifadesini oldukça fazla yerde belirtir.

---

64. "Asli olamadığı" (*yayr aṣliyya*) düşünülen sözcükler için yukarıya not 55'e bakınız.

65. 516:9 ve 531: 9'daki başlıklarda, Kāşγarī içinde zayıf harfler olan V ve Y "harfleri" bulunan sözcükleri karakterize etmek için *mimmā jā'a 'ala l-āṣl* ifadesini kullanır.

Emirde sabit biçimde kalan kök (*wa-ḥarf al-aṣl mā staqarra l-amr 'alayhi*); ayrıca (281:12): "çeşitli amaçlar için eylemlerde bulunan anlamlı harfler (yani., son ekler, *ḥurūf al-ma'ānī*) sadece emir şekline eklenir. Ve son olarak (97:9): "bu dildeki eylem sistemi emire döner. Emirdeki uygun biçim yapım eki çevrildiğinde ortaya çıkar" (*madār al-af'āl fi hāḏihi l-luγa 'alā l-amr fa-kull ḥarf istaqarra fī l-amr fa-hwa l-aṣl yeduru 'alayhi ḥurūf al-ma'ānī allatī tadxulu li-ayrāḍ muxtalifa*).

Çekim ve türeme terimleri bakımından, bir sözcüğün kökü etimolojik olarak aynıdır. Kāşγarī'nin terimlerinde her ne kadar harflerden biri uzunluk gösteren harf ise (örnekler: 143:13, 349:13, 396 G, 426:15)[66] ve o üç harfli de olabilirse de, iki harfli ("Dīvānın Yapısı" bölümüne bakınız.)'dir. Bu yüzden, örneğin, **qaçruš**- "kökün kökü" (*far'al-far'*) olarak düşünülür, kök **qaç**-'tır ve orta şekli **qaçur**- (379:9)'dur.

Buna karşılık, türetme ekinden önce gelen, kök olarak düşünülür. Buradan gelerek (393:13-15) **qarta-**, **qartan**-'ın, **kūglä-**, **küglän**'in, **qūrša** ise **quršan**'ın köküdür.[67]

Bu yüzden, Kāşγarī'nin kalıp sistemi bakımından, belli kalıplara uygun olan ve kök artı ek sistemi içinde analiz edilemeyen eylemlerin "kök-kategorisi" olarak adlandırılan kalıba ait olduğu düşünülür (*aṣl li-l-bāb*-ör. 328:4, 427:13, 585:5). O "serbest eylem" (*fi'l mustaqill bi-nafsihi* – 337:10) ya da "basit eylem" (*fi'l maḥḍ binā'an 'alā ḫiyālihi* -326:6) olarak adlandırılır.

Benzer biçimde, **oq** "ok" ve **qiliç** "kılıç" gibi adlar "basit" (*mawḍū'a*- harf. "verilen") olarak adlandırılır, çünkü onlar analiz edilemez (*lā yatafarra'u*), halbuki diğerleri "türemiş" (*muštaqqa*)'tir (EY. 8, son).

Kāşγarī arasıra modern dilbilimcilerin etimolojik ilkeleriyle çeşitlendirilmiş analiz metotlarını da kullanır.

Böyle bir metod, Kāşγarī'nin önce gelen türemiş olmasına rağmen, aynı etimolojik kökten türemiş bir başka sözcükle alakalıdır düşüncesine uygundur. Bu durumda kök genel olarak temel bir fikir ifade eden bir addır. Bu yüzden, **tösäk töšäldi** cümlesinde "yatak yayıldı" ve **tügün tügüldi** "düğüm bağlandı," eylemleri addan "türemiş" (*uttuxiḏa*) olarak düşünüldü (348:8). **Qaris** "karış", **qaršat**'ın "karışla ölçmek", **qorqunç** "korku", **qorqit**-'in, **aγlāq** "boş" (445, en üst) **aγlat**-'ın köküdür. (Biz **qariš** sözcüğünün önce türediğini söyleyebiliriz, halbuki **qorqunç** ve **aγlāq** sadece kavramsal olarak öncedir, Kāşγarī için eylemlerin üçü de addan "türemiş" [*ma'xūḏ* -444:17]'tir. Diğer durumlarda kök eylemdir. Bu yüzden **uluγluq** "büyük sayma" (*ma'xūḏ*), "büyümek"anlamındaki **ulγāḏ**- kökünden ve **quruγluq** "kuruluk", **qurin**-

---

66. 369:7'de kökün son ünsüzü: axir *ḥarf al-kalima al aṣliyya* ifadesiyle karşılanır; bu **kül**-'ün **l**'sini ve **tilä**'nin **l**'sini kapsar.

67. Kāşγarī şu sözcüklerde türemiş kökle bir sözcük arasında bağlantı kurar: 78 ütunç, 80 öŋiḳ, 192 qasuq, 205 tüdäš, 233 tumliγ, 241 käkmäk, 323 çilaš-, 325 tanuš-, 322 tusul-, 353 tuγtur-, 355 tindur-, 399 butaqlan-, 626 kürs-, 634 säwçi, 637 üçünç G. Ve biz şu sözcüklerde "kök" kavramı yerine "türemiş" (*ma'xūḏ*) kavramını buluruz: 45 aḏuq, 61 ögsüz, 291: 11 G, 566 tuwra-, 604 siŋuq, 635-6 bärklä-.

"kurumak" (*mustaqa*)'tan türemiştir (252:6).[68] **tapuγsaq** "sunmak isteme" sözcüğünün durumu belirsizdir (350-1): Temel biçim **tapın-** "tapınmak, ibadet etmek"tir; sonra *nūn* düşer ve sözcük köküne döner (*raja'at al-kalhima ilā l-aṣl*) yani **tapuγ** "hizmet" sözcüğüne. Kāşγarī başka yerlerde bu analiz metodu konusunda şüphelidir. Bu yüzden (584-5 G) o ilk önce **yasta-** "ima etmek" sözcüğünün kökünün **yasta-** "ima etmek" olduğunu (harf. desteklemek) ve **bulγa**'nın "kirli olmak" kökünün **bulγayuq** olduğunu belirtir. "Ve diğerleri" O, bu adlara eklenme yoluyla eylemlerden türetilmiş olabilir (*ma'xūḏ*) diyerek devam eder; bana göre bu daha doğrudur. Çünkü adlar eylemlerden türer (*yustanbaṭu*); ve o **sūḏ-** "çiselemek", **suḏuq** "tükürük, salya" gibi örnekler verir. Tekrar, **yeni-** "doğurmak" iki muhtemel eski biçime sahiptir, onların ikisi de "makul"dur (482-3 G): İlki **yenik** "ışık, hafif" çünkü bir kadın doğurduğunda hafifler; ikincisi **yēn** "vücut" çünkü o kendi vücudundan bir başka vücud atar. (Benzer bir örnek: 326 **qariq-**)

Kāşγarī'nin kullandığı analiz metotlarından biri de bir sözcüğü iki ayrı sözcüğün birleşimi gibi anlatmaktır. Biz bunu kök artı son ek olarak açıklayabiliriz. Bu yüzden, 48 **özük** sözcüğünün "kökü", "saf benlik" anlamında başlık ya da **öz ök** "çok saf"tır ve 451 **yazuq** "kurutulmuş et"; **yāz oq ye**'den "onu baharda ye!" türemiştir. Diğer örnekler: 180 **qulaç** "kolların dışarı doğru çırpılması" < **qol aç** "kollarını geniş aç"; 223 **qurmān** "ok kutusu" < **qur mān** "kemerini bağla!"; 227 **tutmāç** "bir yiyecek" < **tutma āç** "Aç ayrılma!"; 418 **közät-** "beklemek" < **kōz at-** "göz atmak"; 421 **tonat-** "elbise giymek" <**tōn īd-** "bir elbise göndermek"; 428 **yiŋit-** "burnuna vurmak" < **yiŋ at-** "sümük atmak"; 439 **yarsit-** "nefret etmek" < **yār sūḏ-** "nefreti açığa vurmak"; 461 **yasyāç** "hamur oklavası" <**yasi yiyāç** "geniş tahta". Diğer örneklerde, Kāşγarī'nin etimolojileri doğru olabilir. Bu yüzden, o **sa-** "hesaplamak" eylem kökünden **-sa-** (*ištiqāq*) isteğini türetmek için eylem köküne bir ek eklemesi gerektiğini düşünür (143, son; krş. 554 **sa-** V, bkz. 464 **yüksät**); 198 **tägül** "değil" (Oγuz) Aryu şivesindeki **dāγ ol** ifadesinden türemiştir (*aṣluhu ma'xūḏ*); 229 **bäktür**; bir adamın adı, **bäk tur** "yerini hızlı tutmak" kökünden gelmiştir ve 455 **yamu** "gelmeyecek misin?" anlamındadır ya da "vaat" anlamındaki **yah** kökü ile soru eki **mu**'nun birleşimidir.

Kök ve dal imgesi birleşik ifadeler ya da vezinsiz şiirlerle alakalı olarak tekrarlanır (Kāşγarī burada "çift ifade" ve "fazla sözcük" şeklinde çevrilen *izdiwāj* ve *itbā'* terimlerini kullanır). Buradan gelerek, **äwürdi täwurdi** (310 **täwür**) ifadesinde, ilk sözcük köktür, ikincisi onunla birlikte kullanılır. **täwür**-'ün tek başına bir kullanımı yoktur, yalnızca **äwür**-'le birlikte kullanılır. Benzer şekilde, **ušaldi täwšäldi** ifadesinde (384 **täwšäl-**) **ušaldi** kök sözcük olarak belirtilir. Oγuzlar "nazikliğin" işareti (*ẓarāfa*- bkz. yukarıya) olarak tek başına kullanılan sözcükleri kullanırlar, hâlbuki diğer Türkler sadece belli birleşik ifadelerde asıl sözcüğün tamamlayıcısı olarak kullanırlar (217, son). (Bkz. 625 **burslān, vs.**).

Dīvān'da *aṣl*'ın en yaygın kullanımı burada "kök biçimi" olarak çevrilir. Bu da Kāşγarī'nin öncelikle sözcüğün sesbilgisel biçimine baktığının göstergesidir. O, 68 **äsgäk**'te Kur'ân'dan Arapça örnekler gösterir.[69] Kimi durumlarda bir başka sözcüğün kök biçimi olarak düşünülen bir şivesel biçim, şüphelidir; bu yüzden 44 **iliγ**'de o: onun kökü *yā*'lıdır, **yiliγ** biçiminde belirtir. Daha da yaygın olarak, kök biçimi, ünlü kısalmasına, benzeşmeye, kaybolmaya, ses

---

68. Son örnekte **qurindi** sözcüğündeki **qurīdi** için kopya edenin hatası olduğu anlaşılabilir.

69. Bir başka Arapça örnek için, bakınız 82-3 **ärdini**.

düşmesine, göçüşmeye maruz kalmadan önceki ses biçimine işaret eder.[70]

Sonuç olarak, pek çok durumda *aṣl* "kök anlamı" şeklinde tercüme edilir. Bu, Kāşγarī'nin anlam değişmesinden dolayı anlamı şüpheli olan sözcüklerin temel anlamlarına baktığını gösterir.[71]

13. Sesbilgisi

Bizim yazı çevrimimize göre, Divan'da yer alan şivelerde aşağıdaki sesler bulunur: Ünlüler: /a, ä (e), i, o, ö, w, ü/ ve bunların uzun ünlü biçimleri; /e/ aşağıda detaylı şekilde tartışılacağı gibi özel bir statüye sahiptir. Ünsüzler: /b, p, m; d, ḏ, t; n, ŋ; l, r; g, k, γ, q; s, z, š, j, ç, ž; f, h, x; y, w,v/.

Ses bilgisi tartışmasına Kāşγarī'nin bu konuda söyledikleriyle başlamak yararlı olacak (EY. 6-8). O, Arap kaynaklarındaki gibi düşünmesine rağmen, "harfler" ve "sesler" arasında yeterince ayrım yapmıyor (yazım ve sesbilgisi bakımından) ve ayrıca O, Türkçe'nin özelliklerini Arapça'nın dilbilgisi bakımından açıklamaya gayret ediyor.

Kāşγarī, bu Uygur alfabesinin Türk dillerindeki sesleri göstermede yetersiz olduğunu ifade etti. 18 "birincil harf", ünsüzleri ifade eder, /w, x, v, z, q, y, k, d~ḏ, m, n, s, b, ç, r, š, t, l/; aşağıdaki gibi uygun ayırıcı işaretlerle gösterilir: /p, j, ž, f, γ, g, ŋ/; ve de Arapça sözcükler için: /ṯ, ṣ, ḥ, ', h/.

Arap yazısı daha iyidir, fakat Türk dilleri için yetersizdir ayrıca, Türk dillerindeki seslere benzemeyen belli harfleri içerir, yani.: ṣ, ḍ, ṭ, ẓ, ḥ, h,'.[72] Her ne kadar pratikte sadece ž için Ž

---

70. Şu örneklerde *aṣl* "kök-şekli" anlamında: 61 ögsüz, ädgiš, 64 ötlük, iḏrig, 75-6 oγri, 108 ötün-, 114 igit-, 115 uyat-, 120 anγar-, 123 ötrüš-, 126 orlaš-, 129 aγtil-, 134 öglän-, 135 olxut-, 158 ištonlan-, 161 qoç, 175-6 bärk, 190 biruq, 211 qanda, 263 qaryaliγ, 282 G, 284 G, 306 tütür-, 307 toḏur-, 326 basiq-, 342 çilan-, 350 G, 356 tušγur-, 358 çantur-, çinγar-, suttur, sittür-, 360 söktür-, 362 qantur-, 373 sanriš-, 374 sözläš-, 377 qarmaš-, 383 qurtul-, 385 bošγun-, 391 qorlan-, 400 qaḏirlan-, 401 G, 408 qaçāç, 412 tit-, 413 sut-, sit-, qot-, 414 kät-, 418 quzit-, 420 bulat-, çilat-, 421 qalat-, 422 yat-, 423 yenät-, 433 quryat-, 434 körkät-, bilgät-, 438 qalnat-, 439 yarpat-, 440 yuwγat-, 441 yüglät-, 452 yolaq, 454 yaqu, 455 yigi, 457 yaγru, 461 yolsuz, 462 yašliγ, yamliγ, 472 yin-, 483 yattur-, yottur-, yettür-, 539 nü, 540 yi, 545 soqu, 546 yigi, 552 tiy-, toy-, 559 tara-, 563 tülä-, çila-, 564 sülä-, 565 qani, sana-, 567 sanri-, 569 körsä, 577 yunçi, VG, 578 yaγsa-, 579 yašla-, yaγla-, yimlä-, 586 qaçāla-, 629 G, 635 bärklä-.

71. Aṣl şu sözcüklerde "kök" anlamındadır: 45 iḏuq, 46 ötüg, oluq, 65 ügmäk, 73-4 ināl, 118 eštür-, 128 örtül-, 131 isrin-, 145 arqa-, 147 aγna-, 154 aruqla-, 164 qiz, 188 quruγ, 203 qaçan, 208 tegīn, 225 çulīmān, 237 saγliq, 272 käw-, 289-90 GD, 306 qutur-, 320 qawuš-, 323 sališ-, 324 qomiš-, 345 kiçin-, 362 qistur-, 382 sançil-, 390 qurtan-, qatrun-, 393 kämlän-, 410 tolγāγ, 420 bäküt-, tölät-, 422 yopat-, 437 somlit-, 453 yerim, 462 yarmaš, 463 yawlaq, 495 çōr, 497 sīz, 543 qara, 569 suwsa-, 606 toŋa, 620 mäŋīlä-, 626 kürs-. Şunlarda biz aynı olguya karşılık gelen "türeme" (ma'xūḏ) kavramını buluruz: 348 kärtil-, 543 qari, 587 tikūlä-.

72. Ṣarbān, Sarban sözcüğünün "konuşmadaki" telaffuzudur (219); **toγril** bir kere **ṭoγril** (611 **suŋqur**) şeklinde telaffuz edilir; /h/ sadece "pausal" pozisyonda "asıl" Türk dillerinde bulunur- ör., sondaki belli yanılsamalı sözcüklerde (bakınız EY. 7). Slaşlı bölümler sesbirimlerini, köşeli parantezler ise altsesbirimlerini gösterir.

ya da /ŋ/ için NK ligatürünü kullanmak uygunsa da, gelişmiş Arap yazısını kullanmakla Kāşγarī Türk dillerinde tüm ünsüzleri açıkça gösterebiliyordu; W, Divan'da bulunur, ama F de /w/ için kullanılır ve biz EY.'deki ayırıcı işaretleri P, G, Č'nin, B, K ve J'den ayrıldığı yerde buluruz, eğer her zaman görülmüyorsa, sonradan eklenmiştir.

Arap yazı geleneğinin uzun ünlüyü ayırabilmesi ona ek bir avantaj sağlamaktadır, bu özellik Uygur geleneğinde yoktur.[73] Bu yazı, /a-ä/, /i-e/ ve /o, ö, u, ü/ arasında yeterince ayrım yapamaz.

Kāşγarī'nin düzeninde, bir teknik sözlük vardı, o bu bölümü EY. 8'de listeledi. Bu bölüm, Arap dil bilimcilerinin ayırdıkları altsesbilimsel ve şivesel sesbilgisi özelliklerini içeriyordu. Bu listedeki ilk beş terim (*išbā', išmām, imāla, ṣalāba, rikka*) ara sıra Türkçe fonemleri ayırmak için Divan'da bulunur; onlar aşağıda ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Diğer beş terim Arapça'da bulunmayan Türkçe'ye özgü çeşitli ünsüz olgularına gönderme yapar. Onlar:

1) "Nazallaşma" (*γunna*) sadece K ya da J ile takip edilen sondaki N'yi ifade eder (yani ünsüz ŋ ve ünsüz çifti /nç/. Bkz. 599 G, Nazal Sözcükler Bölümü (*kitāb al-γunna*).[74]

2) "Nazal ünsüz" (*al- ḥarf al-xayšūmī*) "nazallaşma"dan ayrı olarak yalnızca N'ye gönderme yapar (muhtemelen de M); çünkü bu terim Divan'da tekrar görülmez. Eğer o, Türkçe'nin Arapça'dan farklı özel bir niteliğini anlatıyorsa, onu görmek zordur.

3) "İki harekesiz ünsüzün birleşmesi" (*al-jam' bayn as-sākinayn*). Bkz. 626 G, Ünsüz Çiftleri Bölümü.[75]

4) "*qāf* ve *jīm*'ın birleşmesi" Türk dillerinde yaygın olan bir ünsüz çiftini gösterir /qç/, hâlbuki Arapça köklerde *qāf* ve *jīm*'in birlikte olmasında sınırlamalar vardır. (yani. **oqçi**)

5) "*mīm* ile *bā*'nın ya da *lām* ile *nūn*'un değişimi" üç seviyede değişime isnat edilir: Şivesel (yani. **bän~män**); morfofonemik (yani. **biz~~miz**); biçimsel (yani. **bitin-~bitil-**). Bkz. Şive dizini.

a) *Ṣalāba, Rikka*

İlk beş terime dönersek, dördüncü ve beşincinin (*ṣalāba, rikka*) temel olarak /k-g/ ayrımını göstermek için kullanıldığını görebiliriz: "kalın *kāf*" (*ṣalāba* ile) ve "ince *kāf*" (*rikka* ile) ötümsüz /k/ ve ötümlü /g/ anlamındadır.[76]

Sonra Kāşγarī iki farklı terimin anlamını farklı yönlerde genişletir.

281-2 G'de (nitekim 266 G) Kāşγarī /p,t,ç/ ve de /k/ ile birlikte /q/'yu "kalın harfler" (*ḥurūf aṣ-ṣalāba*) olarak alır. Bu harflerle sona eren eylem kökleri bilinen geçmiş zaman ekinde -di

---

73. Bakınız 204 **kälin G;** Kelly II, 153-3. Uzun ünlü bölüm h'de tartışılacak.
74. Kelly I 188.
75. Kelly I, 188-9.
76. Yani. 255 G; 185 **söküš, sögüš**; 180 **bägäç;** 500 kūg, 501 **kök;** 506 **yīġ, yīk.** Kelly I, 187-8.

yerine –ti'yi tercih eder.[77] "Kalın *bā*" dan Uygur yazısının tartışıldığı bölümde tekrar bahsedilmiştir (EY. 6:15-16); ve de 29 **op**, 55 **äbä,** 456 **yipār**'da.

"İnce *kāf*" (yani. /g/), "ince *fā*"dan başka "ince harfler (*rakīka*)" de buluruz (yani. /w/.)[78] 26:17'de Kāşγarī "Arapça *fā*' (yani. /f/) ve *bā'* (yani. /b/) için telaffuz notları arasında üretilen *fā'* olarak" bir tanımlama yapar ve bununla birlikte Oγuzların bu sesi *vāv* olarak telaffuz ettiklerine dair şivesel kural belirtir. Çünkü *vāv* (Ar. *wāw*) hem yeni Farsça'da hem de "Oγuz" Türkçesinde [v] şeklinde telaffuz edilir ve de Soğdca'da [w] ya da [B]'yi göstermek için kullanılan F şeklindedir; bu yüzden biz bütün *wa*'ları (= ڤ "ince *fā*") /w/ ve bütün *vāv*'ları (و = Ar. *wāw*) hem Türk dillerine ait malzemenin yazı çevriminde hem de harf çevriminde /v/ olarak gösterdik.[79]

Uygur yazısında (EY. 6) /w/, F ile gösterildi, aynı şekilde /ç/ de j ile gösterildi; buradan gelerek "Arapça *jīm* (yani. /j/) ve "Arapça *fā*" (yani. /f/) ayırıcı işaretler kullanılarak bunlardan ayrılmalıdır. /f/, /j/ gibi Türk dillerinde ikincil sestir, birincil sesbirim değildir. (/j/ sadece bazı ödünç sözcüklerde /ç/'nin şivesel varyantı olarak; /f/ sadece bazı ödünç ve yansıma sözcüklerde bulunur ve bazı yerlerde /p/ ya da /w/'nin varyantı olarak bulunur- **furxān**'ın yanında **burxān** (ödünç), **xafsi**, **qifçāq, qaftān (*qāptōn**), vs.) not edilir. Bu yüzden, Kāşγarī (ya da sonradan kopya eden) bu ses için w ve F ile ilgili yazım açısından doğan tutarsızlıktan rahatsızlık duymadı; aslında bütün durumlarda, F, /f/ değil /W/ şeklinde yorumlanabilir ve biz yazı çeviriminde onu bu biçimde yorumladık.

Benzer bir tereddüt D ve Ḏ arasında söz konusudur, ama burada durum daha da karışıktır. Uygur yazısı /d-ḏ/ için sadece bir harfe sahiptir; Arap yazısında hem D hem de Ḏ vardır ve bizim yazıçevirimimiz bu durumda uygun yazımı yansıtır. Sonuç d ile olan sözcüklerin çoğunun /ḏ/'li olarak yer aldığıdır.[80]

Bu olgunun yorumlanmasında üç ihtimal vardır: 1) Bütün durumlarda D, Ḏ için hatalıdır (Kāşγarī ya da sonradan kopya eden bu noktayı unuttu, W'nin üç noktasının ikisinin unutulduğu gibi, onun yerine f yazılıyor); 2) Sesbirimin [d] ve [ḏ] arasında olması fonetik olarak şüphelidir ve Kāşγarī bunu göstermek için D ve Ḏ'yi değişken olarak kullanmıştır (O, /e/'yi göstermek için A ve I'yı kullanabilirdi) ; 3) Buradaki tereddüt şive karışmasını yansıtır.

---

77. Kelly I, 186-7. /-š/ ile sona eren köklerdeki sistemi koruyan mısralar **–ti'**yi tercih eder.

78. O, 244 **qaγurmāç**, 310 **qaγur-**, 348 G, 516 **çüvit,** 517 **qaviq**, 571 **qarwa**-'da "ince *fā*" şeklinde söylenir. 54 **ävät**, 544 **tewe**'de "iki nokta arasında kalan *fā'* diye söylenir.

79. Kelly II, 150-1. Borovkov *rikka*'nın basitçe "seslendirme" anlamına geldiği ile ilgili karşıt bir sonuca ulaştı. Bakınız T. A. Borovkov, "O gubnyx soglasnyx v ' Dīvānu Luγāt-it turk' Maḫmūda Kāšγarī," *T'urkologiçeskij Sbornik*, "1966, 24-27.

80. Ör. **boḏun** (on kez) ~bodun (17); **ōḏ** (8)~**ōd** (4); **qoḏi** (12)~**qodi** (1); **quḏuγ** (8)~**quduγ** (6); **quḏruq** (6)~**qudruq** (5, bunların dördü sözcükte). Başka bir deyişle, kimi sözcükler sadece /ḏ/ ile görülür: **aḏāq** (yaklaşık 15), **iḏ-**, **kiḏiz** (9), **säḏrä-** (6). Kimi durumlarda ise iki ünlü arasında telaffuz edilir; bu şekilde: 45 **aḏuq** <**aγduq**, 400 **qaḏirlan-** <**qadran-** (dikkat).

Kāşγarī'nin iki kelimeyle bağlantılı olarak /d~ḏ/ değişimini açıkça gösterdiği not edilmektedir.: 162 **käd**, 511 **dāγ** (Aryu'da "değil"). Divan'da en az üç yerde D ve Ḏ için ayrı alt başlıklar vardır. İlki EY. 52'dedir, **ād** ("eşya") ve **āḏ** ("iyi şans") arasındaki ayrımı göstermek için kullanılır,. İkincisi D'nin **bädüt-**, **qadit-**, **qadut-**, **qidit-**'i içerdiği, Ḏ'nin **buḏut**, **badit-**, **siḏit** sözcüklerini içerdiği alt başlığın bulunduğu EY.416'dadır. Üçüncüsü D'nin **bädü-**, **bödi-**,; Ḏ'nin **uḏi-**, **boḏu-**, **qaḏu-** sözcüklerini içerdiği EY. 558'dedir. **bödi-** ve **qaḏu-** sözcüklerinin tutarsız davranışı hemen görülür, biz **bädü-** ve **bädüt**'ü bir kez, **bädük**'ü /d/ ile altı kez, /ḏ/ ile iki kez bulmanıza rağmen, sadece **bädü-** şekli uygundur; ama bir açıdan temel dizinde onu göstermiştir. Sonuç olarak, biz Kāşγarī'nin 416 **qidit-**'te şivelerde /ḏ/, /y/ değişiminden, /d/, /y/ değişiminden ve Türkçe'deki /d~ḏ/ değişiminden bahsettiğine dair bir işarete sahibiz. Bunu yaparken de Arapça'dan bir örnek verir. Bu, metindeki tereddütün Kāşγarī'nin kafasındaki karışıklıktan kaynaklandığını gösterir. Bize de, kopya edenin dikkatsizliği ile birleşmiş gibi gözükür.

Rikka, sesbilgisinin bir özelliğini ifade etmesine rağmen (yani. /g/, /k/'nın karşıtı ve /w/, /f/'nin karşıtı olarak) iki farklı şekilde de kullanılır: "damaksıllaşma" anlamında *imāla*'nın eş anlamlısı olarak (bkz. aşağı) ve pek çok şivesel özellik için teknik bir terim olarak (bkz. "Türk Dilleri ve Arapça" bölümü, "ses kayması" tartışması)

b) Išbā', Išmām, Imāla

Sonuç olarak, EY. 8'deki listede yer alan ilk üç terime geldik. Bunlar harekelendirme ile ilgilidir. İlk olarak, onların bu kalıp sistemine göre ele aldıkları sözcükleri, aynı imlâya sahip diğer sözcüklere karşıt olarak belli sözcüklerin okunuşunu ayırmak için kullandığı terimlerle ilgili 28'ini listeleyeceğiz. Sonra biz bunların dilbilgisi bölümlerinde kullanımlarını araştıracağız. Son olarak da, terimlerin anlamını analiz edeceğiz. Tartışma /e/ ve /i/ gibi sorunlu ünlülere dönecek.

Önce, metinde *išbā'* ve *išmam* (*šamma*)'nın bulunduğu tüm yerler:

(1)	EY. 29	at	"*elif*'li *išbā'* ile"
		ät	"*elif*'li *išmam* ile"
(2)	29-30	üç	
		uç	"*elif*"li *išbā'* ile"
(3)	32	ū	
		ū (?)	
		ū (?)	
		ō (?)	"*elif* li *išbā'* ile"
(4)	33-4	ōt	
		ūt	"*elif* li *šamma* ile"
		öt	"ilkinden ziyade daha az *šamma* ile"

(5)	34	ōd	"*vāv*"'lı *šamma* ile"
		ūd	
(6)	34	ōr	
		ȫr	"*šamma* ile"
(7)	34-5	ūz	"*šamma* ile"
		ȫz	
		ūz	
(8)	42	utuš	
		ötüš	"*elif*'li *išmam* ile"
(9)	49	ȫlüg	
		ülüg	"*elif*'li *išmam* ile"
(10)	51	äränˉ	
		aran	"*elif* li *išbā* ile"
(11)	53	āw	
		ȃw	"*elif*'li *išmam* ile"
(12)	55	äbä	
		äpä	
		apa	"*elif* li *išbā* ile"
(13)	200	turum	
		torum	"*išba*' ile"
(14)	229	bäldir	
		baldir qīz	"Bunların dördü *bā*'lı *išba*'ya sahip"
		baldir tariγ	
		baldir qozi	
(15)	309	tuγur-	
		toγur-	"*tā'*, *išba*'ya sahip"
(16)	495	tȫr	"*išmam* ile"
		tōr	"*išba*' ile"
(17)	496	bōz	
		bȫz	"*išmam* ile"
		būz	"*išba*' ile"
(18)	496	tōz	
		tȫz	

		tüz	
		tūz	"*išba*' ile"
(19)	497	tuš	
		töš	"*šamma* ile"
		tuš	"*išba*' ile"
		tüš	
(20)	498-9	cōγ	
		cūγ	"*šamma* ile"
		cōγ	
(21)	505	bōy	
		bȫy	
		bōy	"*išba*' ile"
(22)	535	tü	
		to	"*išba*' ile"
(23)	542	tura	
		törä	*tā*'lı *išmam* ile"
(24)	599-600	täŋ	
		taŋ	"*išba*' ile"
(25)		buruŋ	
		bürüŋ	"*bā*'lı *išmam* ile"

Şimdi *imāla*'nın bulunduğu üç yer:

(26)	497	sīš (SIYŠ)	
		sēš (SAYŠ)	"*imāla* ile"
(27)	498	kīš (KIYŠ)	
		kēš (KIYŠ)	"*imāla* ile"
(28)	501	tūl	
		tōl	"*imāla* ile"

Dilbilgisi bölümlerinde *išbā* "damaksıllaşmayı gösteren genel bir sözcüktür; *išmam* bulunmaz; *rikka* ve *imāla* ise "dudaksıllaşmanın" göstergeleridir. Örneğin, masdar tartışmasında (284-5) Kāşγarī *qāf, yayn* ya da *išbā* içeren eylem kökleri için /-māq/; *kāf, rikka* ya da *imāla* içeren eylem kökleri için ise /-mäk/ olduğunu belirtmiştir. *Rikka*'lı bir sözcüğe örnek olarak o, *išba*'lı **sar-** eylemine karşılık **sār-** eylemini verir. /-γūci, -gūci/ (292) ortaç ekleriyle ilgili olarak da şu örnekleri verir: "*kāf*'lılar": **kül-, kir-**; "*imāla*'lılar": **ter-**

sür-; "*imāla*'lı" diğer örnekler: (295 G) **ter-**, ve (299 G) **bēr-**, **tēr-**. Son olarak, 91 G'de damaksıl-dudaksıl karşıtlığı *rakīk*: *mušba* ve de *mumāl*: *mufaxxam* sözcükleriyle ifade edilir.

Sözcüklerin 28 grubunu ve dilbilgisi bölümlerini birlikte analiz edersek şunları buluruz:

Išba' = "damaksıllaşma": 1,2,3,10,12,14,16,17,18,19,21,22,24 ve dil bilgisi bölümleri

Išmām= "dudaksıllaşma": 1,4,5,6,7,8,11,16,17,19,23,25

Imāla= "dudaksıllaşma" : 28 ve dilbilgisi bölümleri (nerede: *rikka*)

Išba' = "hafifletme": (/ū/'dan /ō/'ya ?) 3; (/u/'dan /o/'ya) 13, 15

Išmām= "yükseltme" (/ō/'dan /ū/'ya) 20; (/ō̄/'den /ū̄/'ye) 9, ve de 7 (?), ve de 4 çünkü **ōt, ūt** "daha az *šamma*"ya sahip.

Imāla = /ī/ değil /ē/: 26, 27

Dīvān'da bu terimlerin kullanımı kısmen Arap dilbisindeki anlamlarıyla ve kısmen de Türkçe ünlüleri göstermede Arap yazısının belirsizliği ile açıklanabilir. Arapça altı ünlü /a,u,i,ā,ū,ī/ ve de iki çift ünlüye /au, ai/'ye sahiptir. Kısa ünlüler sadece ünsüzlerin üstüne ya da altına koyulan küçük çentiklerle (bunlara *ḥaraka* "hareket" de denir) gösterilir; buradan gelerek بَ (*fatḥa*'lı *bā'*) /ba/; بُ (*ḍamma*'lı *bā'*) /bu/; بِ (*kasra*'lı *bā'*) /bi/. Uzun ünlüler ve çift ünlüler uzunluk gösteren işaretler olarak kullanılan *alif, wāw, yā'* harfleriyle gösterilir; buradan gelerek با (*elif*'li *bā'*) /bā/; بو (*wāw*'lı *bā'*) /bū/ veya /bau/; بي (*yā'*lı *bā'*) /bī/ ya da /bai/.

Dilbilimciler, bu ünlülerden her birinin çevrelerindeki ünsüzlere ya da şivelerdeki kullanımlara bağlı olarak çeşitli fonetik değişimlere uğrayabileceklerinin farkındandırlar ve bunu göstermek için *išbā'*, *išmām* ve *imāla* terimlerini kullanırlar.

Išbā' (harf. "doldurma") sözcüğün ortasındaki kısa ünlüyü vezin gereği uzatma anlamındadır (Wright II 382 D). Kāşγarī'nin iki harfli sözcükler *išbā'*nın değeriyle üç harfli olarak telaffuz edilebilirler şeklinde ifade ettiği 284 G'de asıl kullanımdan geriye kalmıştır ve bununla ilgili şu örnekleri verir: **bardi~bārdi, turdi~tūrdi** (ikincil uzama). Buna karşılık (284 G'nin kalanını içerir) diğer yerlerde *išba'* "damaksıllaşma" anlamındadır ya da daha doğrusu belli köklere damaksıl ekler almak için (**bar-** ve **tur-** gibi) ve *qāf* ya da *γayn* içeren kökleri paylaşan kökler için (**qur-**, **saγ-** gibi) gereklidir. [81]

Išmām (harf. "belli bir nitelik verme") *ḍamma* (yani. [u]'dan [ü]'ye; Wright I 71 A) ve *kasra* arasında *ḍamma* telaffuz etme anlamındadır. Kāşγarī bunun anlamını genelde "damaksıllaşma" olarak genişletmiştir. Ama bunu sadece kökler arasındaki ayrımı nitelendirmek için yapmıştır. Sonra/o, ö/: /u,ü/ 'yü göstermek için *išbā'*: *išmām* karşıtlığını da ilave eder.

---

81. Kāşγarī'nin böyle köklerin "*išba*'lı sızıcılar"a sahip olduğunu belirttiği 582: 5 'de not edilir (Sızıcılar hakkında, bakınız "Dīvān'ın Yapısı" *Kitāb al-jam* tartışması.)

Imāla (harf. "yön değiştirme") *kasra* ve *fatḥa* (yani. [a]'dan [e]'ye, [ā]'dan [ē] ve hatta [ī]'ye; Wright I 10 C) arasında *fatḥa* okumak demektir. Dīvān'ın dilbilgisi bölümünde onun anlamı (*rikka* gibi) "dudaksıllaşma" anlamındadır, daha doğrusu belli köklerin (**tēr-**, **sür-** gibi) dudaksıl ekler almasıdır. Bu, kökleri *kāf* (**kir-**, **ög-** gibi) içeren kökler için gereklidir. Aynı sözcüklerin okunuşlarını ayırt etmek için kullanılırken, *imāla* sadece bir örnekte "dudaksıllaşma" anlamındadır (28 üstte): Diğer iki durumda (26, 27) o Arap dilbisindeki asıl işaret ettiği anlamdadır- [ē] telaffuzu. Buna karşılık, her iki örnekte de o, [a] ile değil, [i] ile karşıtlık oluşturur. Onun burada kullanılmasının sebebi [ē] yazmanın geleneksel şeklinin /ā/'lı değil /ī/'li olmasıdır. Bu yüzden, bu terim aynı şekilde telaffuz edilen iki sözcüğün okunuşunu karşılaştırmak için kullanılır.[82]

c) /ē/

Tarihsel olarak, **kēš** büyük bir ihtimalle **kāš** olarak yeniden oluşturuldu. Görünen odur ki Türk dillerinde /ā/'nin sesbirimsel olarak [ē] şeklinde okunması eğilimi vardır (Arapça'daki *imāla* gibi) Kāşγarī de Arapça ve Uygurca yazan yazarlar da ses özelliğini göstermek istemişlerdir. Bunu yapmanın normal yolu *elif* (') yerine Y'yi kullanmaktır; çünkü o bu sesin /ī/'ye /ā/'den daha yakın olduğunu düşünmüştür.

sēš'in durumu farklıdır; çünkü tarihsel olarak bu ***saiš** veya **sayiš** (krş. osm. **sayış-** "sayışmak" gibi yeniden oluşturulmuştur.[83] /ai/ ünlü çifti bazen /ā/'nin ortaya çıkmasıyla fonetik olarak birlikte alınır, çünkü Kāşγarī **sāš** sözcüğündeki ünlüyü aynı **kēš** sözcüğündeki gibi düşünmüştür. Buna karşılık, **sēš-**'ten oluşmuş eylem biçimi /-tur/ eylem biçimiyle ve ünlünün genel kısalığıyla vardır: 359 **seštur-**. Burada /-māq-/'lı masdar ünlünün çift ünlü [ai] olduğuna şüphe düşürür gibidir.

Çift ünlüyle yeniden oluşturulmuş /ē/'li kökleri /ā/ ile gösterilenlerden ayırmak zordur; çünkü onlar aynı şekilde telaffuz edilirler;[84] ama, bunlar için belli ipuçları vardır.

seštur-'dan başka, damaksıl ekle bulunan /e/'li üç kök örneği daha vardır; eğer bunlar sonradan kopya edenin hatalarını yansıtmıyorsa, belki de her durumda ünlü [ai] şeklinde gösterilir. Örnekler: (1) 104 **eniš- (-māq)** – Dīvān'da eklerde dudaksıl-damaksıl niteliğini ayıran tek örnek **en-**'dir, diğer yerlerde ekleri dudaksıl olarak yorumladık. Buna karşılık, diğer altı örneğin üçünün **il- (māq)** ile alakalı olduğu N ve L'nin "değişken" ya da "varyasyon"larıyla (bkz. dizin) birlikte not edilmelidir; Bunlar daha sonra /i/ sesiyle ilişkili olarak aşağıda daha ayrıntılı biçimde tartışılacak. (2) 105 **eliq-**, "değersiz" anlamına gelen **ēl** sözcüğünden gelmiştir;[85] aynı sözcük Dīvān'da iki kez atasözü içinde "avlu, iç bahçe" anlamında kullanılmıştır, bir kez genel ünlü kısalmasıyla ('ALDIYN), diğer kez Y ile ('IYLDIN). (3) 44 **eçiqim**, **eçi** sözcüğünün küçültme eki ve birinci tekil şahıs eki almış biçimi

---

82. Farsça, *elif* ya da (') ya da Y (Kelly I, 186, n. 31) olarak kullanılan /ē/ sesbirimine sahiptir; Türk dilleri Y'yi hem Runik alfabede hem de Uygur alfabesinde normal olarak kullanır.

83. Çift ünlünün bir başka durumu da belki de ***qiyš-** şeklinde yeniden oluşturulan 525 **qiš-**'tir (Bakınız temel indeks s.v. **qiy-**: **qiyiš-**; ama krş. **qay-**).

84. Bazı telaffuzlarda I ve A arasında görünen "varyasyon" ve "değişim" sonradan yazanın hareketi gibi görülmektedir. Yukarıya bakınız.

85. Bu nokta Radloff tarafından JAOS 95.1, p. 76, n. 47.'de tartışılır.

Hem kısa ünlülü hem de /y/ ünsüzünü gerektiren bölümlerde /ē/'li eylem köklerine pek çok örnek vardır. Belki de bu durumlarda Y sesi uzun değildir, ama [ai] ve [äi] diftongları tercih edilir. Örnekler: 95 **ēt-**, 115 **ēnat-**, 116 **ēttür-** (*fa'lal* kalıbı); 139 **ēril-**, **ēwil-** (**äysil-** < ***ägsil-**!); **tētil-**, **sēzin-** (*fa'il-* kalıbı); 422 **yēt-** ; 530 **beläl-**, **kēçil-**, 577 **yesä-** (*fa'lal-* kalıbı); 602 **yēŋ**; 616 **kēŋäš-**.

Sän sözcüğünün Känçäk şivesindeki telaffuzu 504 **sēn** (SIYN) biçimindedir. Kāşyarī onların konuşmasını "bozuk" (*taraḏḏala*) olarak nitelendirir; belki de bu İngilizce'deki /**ä**/nin bazı Amerikan şivelerindeki diftonglu telaffuz edildiği anlamına gelmektedir. Benzer şekilde, Fars. *gazar* sözcüğünün Aryu şivesindeki telaffuzu **gēzri** (KIYZRIY), "hece karışması işaretiyle" (*rikka*; 217 **turma**; bakınız "Türk dilleri ve Arapça," bölüm e) sonundadır.

Bizim Türk dillerinin yazı çevirimi için, metinde nerede olursa olsun /ī/ (Y) için ē'miz vardır, tarihsel ilkelere göre /**ä**/ (ya da muhtemelen /**äi**/) olarak yeniden oluşturulmuş olmalı (yani. **ter-**, **bel-**, **ber-**, **beš**, **keŋ**, **kēç-**, **eš**, **yēg**, **yēl**, **yēn**, **yēt-**). Bu sözcükler genelde eklerle kısaltılır ve *kasra* (I) ile telaffuz edilir- ama bazen bunun yerine *fatḥa* (A) (muhtemelen bunların hepsi sonradan değiştirilmiştir) ile telaffuz edildiği görülür; her durumda onlar **e** gibi yorumlanır. Bununla birlikte, yaygın bir sözcük olan **bēg** sözcüğünü bu şekilde yorumladık, çünkü *elif*'li dört kez geçmesine ve kısaltılmış şekli *kasra*'lı değil *fatha*'lı olmasına rağmen, Y'li olarak bulunduğu iki yer vardır (bkz. Temel dizin). Tarihsel ilkelere göre, ünlüleşmeye uğrayamayan bazı sözcükler, eğer yukarıda belirtilen durumdaki gibi ünlü imlâsında benzer bir biçim varsa, **e** ya da **ē** ile yorumlanırlar.

ā:ē karşıtlığı görülmez, ama **ä:ē** (**käç-:kēç-**) karşıtlığı görülür. Buna karşılık, eklerle, (yani.141 **äwsä-:ewsä-**; 416 **käçit-:keçit**; 541 **käçä: keçä**) ve benzeşme ya da birincil ve ikincil kısaltmalarla (414 **kät-**< **kāḏ-**; **ket-**< ***kēt-** -krş. **kētär-**) **ä:e** karşıtlığı buluruz. Sesbirimsel düzeyde karşıtlık, /**ä:ā**/ olarak görülür, hâlbuki fonetik olarak /**ā**/ [ē] olarak görülür; ama eklerle, genel kısalmayla ünlü, [ä] olma eğiliminde olabilir –bu imlâdaki varyasyondur. Aslı /ä/'li olan bazı ad kökleri *elif* (')'li sözcükler olarak görülür, burada ikinci bir uzunluk (bkz. aşağıya, bölüm h), ünlü uzunluğu bakımından) gibi yorumlanır: **āḏ**, **āw**, **kāḏ-**, **kānç**, **tār**. **Kāržü, kāwli** gibi sözcükler, (/**bāg**/) sözcüğü gibi muhtemelen ödünç sözcüklerdir; aynı şey **yāk** ve Känçäk sözcükleri için de geçerlidir, belki de onlar **yāk** ve Ganjāg (krş. **nāg**) şeklinde okunmalıdır. **ēz** sözcüğünün durumu belli değildir.

Sonuç olarak, ilk hecede AY bulunan beş örnek vardır. Bunların en yaygını **tewe** (ünlü uyumunun etkisi ?) – bkz. Temel dizin) sözcüğüdür. Diğerleri: **süwre**, **çügde, çümēli**, (kesinlikle aynı sözcük **cümāli** gibidir), ve Oγ. **aftābe** (< Fars. *aftābe*).[86]

d) /i/

EY. 8'deki teknik terimler listesinde *išmām* "üç ünlü," niteliği taşır ve bir kere de (284 G'de) *imāla* "üç ünlü" niteliği taşır. "Ünlüler" burada harekelerdir, bizim gördüğümüz sözcük Arap dilbilimcileri tarafından ünsüzlerin üstünde ve altında bulunan küçük çentikler için kullanılır ve Arapça üç kısa ünlü sesi gösterir: /a,u,i/.

---

86. Krş. Ar. *qalāda* sözcüğünün Oγuz şivesindeki telaffuzu: **qalīda** (QALIYDAH); bu belki de **qāleda** şeklinde okunmalıdır, ya da – ör., *imāla* ile! **erēž** sözcüğünün durumu belli değildir.

Buna karşılık, /i/ ya da /ī/'yi gösteren *išbā*ʿ, *išmām*, *imāla* için hiçbir örnek yoktur. (Gördüğümüz gibi, *imāla*'nın olduğu yerdeki iki örnek yazımdaki uygunluğa bağlı olarak /ī/'nin yerine /ē/ görülür ve aslında *imāla* [ā] ve [ā̄] karşıtlığını [ē] gösterir.

Dīvān'ın dilinde /i:ï/ karşıtlığı olmadığına dair olumlu bir delil vardır, sadece damaksıl ve dudaksıl ekler alabilen niteliği tam belli olmayan bir /i/ fonemi (uzun ünlü /ī/'ye benzer) vardır. Bu bizim yazıçevirimizde sadece içinde **i** ve **ī** bulunan sözcüklerde yansıtıldı.

Diğer yandan, nitelik belirten ekleri tercih etme konusunda açık bir eğilim vardır, buradan yola çıkarak: (aşağıdaki örneklerde, /γ,g,k,q/ içeren kökler düşünülmez; aşağıya bakınız).

Sadece dudaksal		Sadece damaksıl	
iç	sīḏ-	īḏ-	siç-
iç-	siŋ-	il-("hayal kırıklığın uğramak")	sīḏir-, sir
il- ("yapıştırmak")	til-	isir-	siri-
isi-	tir-	it	sīz-
it-	tiz-	biš-	tīḏ-
bil-	yit-	çi	tin-
biti-		çīn	yirt-
		si-	

Diğer yandan, köklerin önemli miktarı eklerde değişik biçimlere sahiptir, bu yüzden:

īš: išiγ, īšqa (īškä- bkz. dizin!), īšliγ; išlä-,išläš-,išlät-, išlan- (išlän-)[87]
biç-: biçāk hariç tüm ekli şekiller damaksıl
tīl: tīllig; tilāq, tiliq-
tīš: tīšiγ; tišä-; tišlä- (tişla-); tišlän-; tišlat-
tiz: tizlä- (tizla-); tizlät-
yin: yinkä; yinqa
yīḏ: yiḏla-, yiḏiγ; yiḏimāq (yiḏimāk)
yili-: yilimāq, yilitmāq, yiliγ; yilmirmāk; yilišmāq/-māk
çiž-: çižmāq; çiztürmāk

/i/'yi niteliği belli olmayan bir sesbirim olarak düşünmek için bir neden de /i:ï/ karşıtlığını gösteren açık bir minimal çiftin olmamasıdır. Buna açık bir istisna yukarıdaki listede yer alan iki **il-** sözcüğüdür. Burada pek çok zorluk vardır. İlk önce karşıtlığın sonu mastar olan sözcüklerde bulunduğu not edilmelidir, ama geniş zamanda (bkz. 94 **il-**) benzer bir karşıtlık var: "Yapışmak, yakalamak" anlamındaki kökün geniş zaman biçimi **ilär**, mastar biçimi ise

87. Bu şekilde belirtilen eylem kökleri mastar şeklinde –K-Q'li sözcükler gibi görülür; bakınız alta, bölüm f).

ilmāk'tir; hâlbuki "hayal kırıklığına uğramak" anlamındaki kökün geniş zaman biçimi **ilur**, mastar biçimi ise **ilmāq**'tır. Muhtemelen paradigmanın belli bölümlerinde farklılık ortaya çıkaran benzer sesli köklerle ya da iki kök ayrıldığında (***ilä-:il-** ya da **il-**: ***ilu**-söyle) daha önceki dönemden bir farklılık ortaya çıkarmak için uğraşıyoruz. İkinci bir ihtimal ise, sesbirimsel karşıtlığın ünlülerde değil, ünsüzlerde olabileceğidir- yani., iki sesbirim olarak damaksıl /ɬ/ ve dudaksıl /l/ vardı;[88] ama, böyle bir karşıtlığın ikinci bir örneği yoktur. Üçüncü ihtimal "hayal kırıklığına uğramak" anlamındaki sözcük **il-**, **el-** okunmalı; Kāşγarī bu anlamdaki **il-** sözcüğünü bir "değişken" ya da **en-** sözcüğünün bir "biçimi" olarak belirtir ve edilgenlik eki /-l-/ ya da orta edilgenlik eki /-n-/ ile birlikte bir *e- (ya da *ē – eşsesli **ēn** "aşağı meyilli" sözcüğüyle karşılaştır) kökü önerilebilir. Eğer bu böyleyse, biz yeniden damaksıl ek alan /e/'li bir kökün olabileceği gibi önemli bir olguya sahibiz, ama **ēn**-'in bu köklerden biri olarak görüldüğünü biz not ettik, çünkü **enišmāq** (bkz. yukarı, /ē/ hakkındaki bölüme) biçimini buluruz.

/γ/ ya da /q/ damaksıl ünsüzlüyle birlikte köklerde /i/'nin durumuyla ilgili yorumlar artar. Bu bağlamda pek çok minimal çift vardır (parantez içinde belirtilen çiftler tam anlamıyla minimal değil):

(īk~yīk	----	iq)
irk	----	irq
çik	----	çiq~çīq (her ikisi de yansımalı)
(kīḏiz	----	qiḏiγ
(kim	----	qimiz)
kin	----	qin~qīn
(kīr	----	qir)
kir-, kiriš	----	qir-,qiriš- (vb.)
(kirpi; kirpik	----	qirpās)
(kīš	----	qiš)
kiz	----	qiz
(sik	----	sīq)
sik-,sikil-	----	siq-, siqil- (vb)
tik-,tikil-	----	tiq-,tiqil- (vb.)
(yignä	----	yiγla-~iγla-)
yigtür-	----	yiγtur-
(yilik	----	yilqi)

Burada kabul edilen yorum şudur ki bu durumlarda /i/ belirsiz bir niteliğe sahiptir ve sesbirimsel karşıtlık /k:q/ ve /g:γ/ ünsüzlerine bağlıdır. Ama, diğer ünlülerle alakalı olarak (**käl-:qal-**, **ük-:uq-**, **bög-:boγ-**, **bök: boq**, vb.), gırtlak ünsüzleri muhtemelen açıkça aynı

---

88. Bakınız üste, not 81. Krş. İbn Sīnā'nın işareti (d. 428/1037):

... Damaksıl /ɬ/ ile /l/ arasında bağlantı olması aynı /t/'nin /ṭ/ ile bağlantılı olması gibidir. Bu damaksıl (l) Türk dillerinde yaygındır, ve bağımsız bir ses gibi düşünülür, ama yaygın olarak kullananlar Arap dilinin özelliği olarak onu kullanırlar (ör. damaksıl [l]) /l/ ile aynı ve bir gibidir.

(K. I. Semean, *Arabic Phonetics* [*Risāla fī Asbāb Ḥudūṯ al-Ḥurūf'un* çevirisi], Lahore, 1963, p.54.)

sesbirimin altsesbirimidir, çünkü sesbirimsel karşıtlık ünlülere bağlı gibi gözükür. (Bu daha sonra aşağıda tartışılacak.)

e) Kökte damaksıl-dudaksıl değişimi

Yukarıdaki listede damaksıl ve dudaksıl eklerle bulunan /i/'li köklerle birlikte, köklerde birçok /k~q/ veya /g~ɣ/ değişimi bulabiliriz. Buradan gelerek: (referanslar için, bkz. Temel dizin)

çiɣ- "bağlamak." çig- "zaptetmek." çivil-, çigin-, çigtür-
ciqra-, cikrä- "(dişini) gıcırdatmak" (yansımalı)
qiçīla- "gıdıklamak" (< qīçi "hardal ?). kiçi- "kaşınmak." (yansımalı ?)
qirt "sefilce, kötü mizaçlı" kirtüç "hasta"
tiɣrat- tigrät- "katılaştırmak"
yiɣril- "soğuktan kendini sıkma; elbisenin titremesi." yigrän- "sürtünmek"; çiğ (et) saymak." (< yīg "çiğ" ?)

Bununla bağlantılı olarak:

uɣlit-, üklit- (üglit-? okunur) "artmak"

Bunların hepsi eklerdeki değişik biçimlerle kararlaştırılan köklerdeki damaksıl-dudaksıl değişime sahip sözcüklerin büyük bölümünün özel durumları olarak görülebilir. Buradan gelerek:

***os/ös** "benzerlik; hile" (?). osuɣ "benzerlik" ? [*taḥāyul*]. ösüglä- (-māq/māk) "anahtarsız, hile (*ḥīla*) ile açmak" (Känçāk). ösnä- "benzemek." osnat "benzetmek.")
ōp- "yutma." öp- "öpmek; yudumlamak."
bus- "pusu kurmak." bösüg bös- "ısırmak, pusu kurmak" (iki anlamı bağlantısız ve ikinci anlamında bus- sözcüğü ile karışma kolaylıkla görülebilir.).
***bur-/bür**- "anlaşma, birlikte çekmek"; dönmek, bükmek." bür- "(çantanın ağzını) birlikte kapamak." bürçäk "perçem." bürgüç "ekmek döndürücü." bürük "yara sarmak." bürül- "(kitap) katlama." bürmä "elbisenin beli." bürün- "kendini sarmak." bürünçük "peçe." bürüŋ "girdap."
***burq-** "(deriyi) buruşturmak, hiddetle bakmak": burqi, burqiɣ, burqur-, burqit-.
çom- "suya dalmak." çöm- "daha derine dalmak." çomur-, çömür-; çömüš-, çomtur-, çömtür- (aynı farklılık, birbirine uygun). çömçä "kepçe." (Oɣuz). çomušluq "özel."
särim (sarim ?) "süzgeç (şarap)."särmä- "(çorba, balık ve şehriyeler) süzme." sarmaçuq "bir tür şehriye." sarmal-; sarmaš- (särmäš-), sarmat- (särmät-). (N.b. *sar, saru-,sarum'dan türemiş "sarma-, bağlantılı değil, kökü vardır)
***taw-/täw**- "dönmek, bükmek, hareket etmek"; diğer eylemlerle kafiyeli olarak kullanılır. taw-(täw-?) "(malı) dağıtmak" [taṣarrafa, < ṣ-r-f "devrilme"] (hapax legomenon: metin onun sat- "satmak," ile kafiyeli olduğunu ima eder ve böylece muhtemelen o tawar "mal" sözcüğünün kökü değildir). täwin-: uwun- t. "(elini) sıkmak." täwür-:äwür- t. "yukarı doğru döndürmek." täwrän (tawrān ?) "bükülmüş iplik..." tawrat- "kulaç (yün)." Tawuš "ses, hareket." täwšä-, tüwšä- "düğümlenmek (ipi); boncuk şeklini vermek" (bu iki kök EY.'de maalesef karışmıştır). *tawiš- / täwiš-: satišɣan tawišɣan "alan satan"; tawišɣan "tavşan" (alakasız ?); täwšin- "hareketli olmak"

tut- "almak, yakalamak, tutmak." Damaksıl eklerle türemiş pek çok şekil vardır. tütür- ~ tütgür- <tüttür- (dikkat) "yakalamaya teşvik etmek" tütsüg "huysuz kavgacı" (belki de burada tüt- "tütmek" ile karıştı). tütüš- = tutuš- "bir başkasıyla kavga etmek"
tuzγu "hediye." tüzgür- "hediye etmek."
yāl "yele (at)." yēl "yele" (?- sadece bir kere geçiyor.)
yanç- "kaza; ısırma." yançil- / yänçil-

yar- "güçle parçalamak." yer- "nazikçe parçalamak." (yar- /yer- ve yaril-/ yeril- karışımından ya da ikisini uygun şekilde ayırma başarısızlığından.) yaruq, yerük; yarim, yerim "yarım." yerin-. yarindaq "kayış, şerit." yariš- "yarışmak; paylaşmak," yeriš- "parçalamak" yartur-, yertür-***yow-/yöw-** "paylaşmak, yardım etmek." qur- yow- "akrabalık bağlarını sağlam tutmak, zenginliği paylaşmak, naziklikle etkilemek." yöwgil "ver!" yowsa- (yawsä-) "mirası paylaşmak istemek." yöwüš- (yöwüš-) "yardım etmek, paylaşmak." yöwtür-
yüm- "gözlerini kapatmak" yümülgän, yumluš-. yumun- (yümün-), yümtür-
yuš- (yüš-) "tutmak (fıçı çeşmesindeki bira)." yüšil- (yušil-) "tutulmak" yušul- "fışkırtmak (yaradan çıkan kan)."

Bu olgunun kimi durumlardaki muhtemel yorumu, onun dilin erken bir dönemini yansıttığıdır. Bu dönem sesbirimsel karşıtlığın ünlülere değil, ünsüzlere dayandığı bir dönemdir ("Runik" Türk alfabesi açıkça bu prensibe dayanır.) Sonra gırtlak ünsüzleri (γ:g, q:k) arasındaki graphemic düzeydeki karşıtlık, yukarıda tartışıldı, sadece /i/ ile değil aynı zamanda diğer ünlülerle de bir sesbirimsel karşıtlık gösterebilirdi. İki **il**-'in açıklamasında da önerildiği gibi iki sesbirim olarak damaksıl /ɬ/ ve dudaksıl /l/ vardır. Ünsüz uyumu sesbirimsel sistemdeki ünlü uyumuna müsaade ettiğinde, kimi durumlardaki ünlülerin yorumunda olduğu gibi karışıklık artabilir. Kimi durumlarda (**çom-/ çöm-**, **yar-/yer-**) çiftlemeyi farklı ayrıntılarda ifade etme cesaret isteyebilirdi. Muhtemelen de, farklı şiveler ünlüyü farklı şekilde yorumlayabilir.

Alternatif olarak, eğer biri dört ünlü çiftinde damaksıl/dudaksıl karşıtlığını düşünürse, Kāşγarī'nin tanımladığı dilde bu karşıtlığı bozma eğilimi vardı; **i:ï** durumunda, kimi paradigmalarda korunan ilk karşıtlıkların korunmasıyla ilgili bir birleşme ortaya çıktı.

Dīvān'da söyleyiş konusundaki yorum, karışıktır, bu durum sadece Kāşγarī'nin anlattığı dilde tanımladığı şive karışımlarıyla değil, aynı zamanda EY. ile bağlantılı faktörlerle de açıklanabilir. Sonradan kopya eden yanlış kopya etti ya da kendi telaffuzunu koydu ya da sonradan metindeki asıl biçimi değişti. Bu yüzden, kimi durumlarda, biz kökteki damaksıl-dudaksıl değişiminin standart yorumuna geri döneceğiz: Bu varyasyon sesbirimsel şartlanmanın bir sonucudur (belli ünsüzlerin dudaksıl karakteri, /y/ ve /ç/ vs. gibi) ve ard arda gelen tarihsel ifadeleri ya da şiveler arası ödünçlemeyi gösterir.

f) –K-Q

Özellikle metinde –MA'K-Q biçiminde görülen eylemlerin masdar biçimlerindeki durumları yorumlamak zordur- yani. (ڤ) gibi bir ligature benzer, *kāf* ve *qāf* birleşiyor. Birleşik biçimin 61'deki durumları aşağıda analiz edilmiştir. Pek çok durumda yazmadan ya da sonradan kopya edenin yazının aslını değiştirmesinden kaynaklanmasına rağmen, pek çok durumda da Kāşγarī'nin kullandığı damaksıl-dudaksıl ayrımını göstermek için kullandığı ligatür çeşidini yansıtmasından kaynaklanır. Bu yüzden, o yukarıdaki listede yer alan örneklerin çoğunu

böyle değişimler için delil olarak kullanır (**išlan-, ösüglä-, sarmaš, sarmat-, yançil-, yowus**, vs.)

Birleşik biçimlerin bulunduğu listeden önce, biz metinde hatalı olarak yorumladığımız şu durumları tartışmalıyız:

-MA'K. *–maq* için hatalı	-MA'Q, *-māk* için hatalı
93 aw-	92 öç-
102 ozuš-	96 ör-
146 usla-	106 örül-
152 uḍuzla-	126-7 äwläš
314 šaçis-	134 ürpät-
429 taprit	157 öŋiklän-
479 yerin-	342-3 särin
sar- 285:11 G'de	477 yörül-
	486 yügrüš-
	555-6 üzi-

Bunlardan bazılarında basit hatalar vardır (sonradan kopya edenin hatası). **Yörül-**'ün **yorul-** biçiminde okunması gerektiği tartışılabilir, çünkü bu kökün modern biçiminin kabulünde geriye doğru bir ünlüleşme vardır ve Dīvān'la çağdaş olan Kutaḍgu Bilig'in metninde bile önceki bölümde tartışılan (bkz. ED, 955) damaksıl-dudaksıl değişimi görülür. Biz burada onu bir hata olarak yorumladık, çünkü kök Divan'da diğer bütün bulunduğu yerlerde dudaksıl eklerledir (bkz. Dizin); ayrıca **yaril-** ve **yeril-** sözcüklerinden hemen sonra bulunur, bu durum sonradan kopya edenin kafasındaki karışıklıktan dolayı ortaya çıkmış bir durum olarak görülebilir; bu durumda Clauson'un açıklaması makuldür (ED, 967): "sonradan kopya eden orijinal telaffuzla kendi telaffuzunu değiştiriyor." Diğer durumlardaki hatalar çoğunlukla önceki sözcüğün etkisiyle orta çıkmıştır. Bu açıkça **taprit-** (bkz. yukarıda "sonradan kopya edenin hataları"... A.); ve muhtemelen **öç-** (**uç**'u izler), **örül-** (**orul**'u izler – ve **ürül-** geniş zaman ve mastarı eksik), **äwläš-** (**awlaš**'ı izler) ve **ozuš-** (**üzüš**'ü izler) gibi sözcüklerin durumu gibidir.

ör- sözcüğünün durumu daha da karışıktır. Materyalin genel düzenini takip ederek (A-U-I ya da işretlerle, '-V-Y) Kāşγarī ilk önce **är-**; sonra **ör-** ("örmek") ve **ör-**; sonra da **ēr** ve **īr** (tek sözcük olarak görüldü) sözcüklerine sahipti. Görülen o ki o sonra **ör-**'ün başka bir anlamını

hatırladı ve biz onu şimdi tekrar bulduk, düzenin dışında ("yükselmek")- ama o daha önce verdiği anlamı verir ("örmek"). Belki de kopya eden kişi burada aynı işaretle yazılan bir önceki sözcüğün etkisiyle mastar şeklinde bir hata yaptı, yani. **ōr-**. Buna karşılık **ōr**'ün **ōr** gibi okunmasının kopya edenin şivesel özelliğini gösterdiği de düşünülmelidir.

-K-Q birleşik şekillerin yorumu EY.'sındaki imlânın dikkatli incelenmesine bağlıdır. Pek çok durumda K ya da Q'nun önce yazıldığı görülür ve diğeri (yalnız yazıma bağlı olarak, kararlaştıran kriter genelde Q'nun iki noktasının yeri ve K içinde küçük *kāf*'ın eksikliği ya da varlığıdır) ya sonradan kopya eden ya da asıl yazıcı tarafından sonradan yazılmıştır. Buna karşılık, birkaç durum hariç % 100 yorum yapılmayacağı kabul edilmelidir.

36'da görülen örnekte, önce K sonra Q yazılır: 93 uw-, 111 inan-, 113 äšüt-, 119 ildur-, 120 alwir-, 141 atsa-, 148 atizlan-, 151 amaçla-, 153 ösüglä-, 318 taplaš-, 423 yulit-, 428 yoŋat-, 429 toprat-, 435 töšlāt-, 439 yunçit-, 469 yer-, 470 yüz-, 470 yuš- 477 yaril-, 477 yušil-, 490 yüzlän-, 492 yišimlan-, 524 sār-, 566 tuwra-, 568 çapsa-, 572 tuzla-, 573 tizla-, 573 tišla-, 586 saçūla-, 593 burtāla-, 616 tüŋüš-, 619 tiŋīla-, 620 siŋīla, 621 sarŋūla. İlk iki ya da üç durumda (**äšüt-** sözcüğünün durum belli değildir) Q kahverengiyle yazılmıştır, bu sonradan yazıldığını gösterir. Sonraki beş durum kahverengi yazının görüldüğü sayfalardır, ama burada Q siyahtır ve bu bizim "sonradan kopya eden" dediğimiz kişiden kaynaklanamaz; aynı durum EY. 572 ve ff.'deki örneklerin çoğu ve EY.490'daki örnek için de doğrudur. Bunların çoğu yukarıda tartışılan basit tarzda hatalardır (-MA'K, *-māq* için), bunlar sonradan düzeltildi; bu düzeltmeler ya asıl yazıcı ya da sonradan kopya eden tarafından yapılmıştır. 470 **yüz-** ve 490 **yüzlän-**'in düzetilmesi büyük bir ihtimalle kopya edenin (ya da sonradan yazanın) şivesel özelliğini gösterir. Örneklerin bazıları (120 alwir-, 566 tuwra, 616 tüŋüš-, 621 sarŋula-) bir kez görülür.

21'deki örneklerde görüldüğü gibi, Q önce, K sonra yazılır: 151 īšlan-, 156 orīla-, 159 eträlä-, 313 titiš-, 375 sarmaš-, 428 surçit-, 438 sarmat-, 475 yowuš-, 476 yiliš-, 477 yeḏil, 477 yeril-, 480 yumun-, 480 yiḏi-, 485 yelwir, 488 yançil-, 569 çiwša-, 578 yowsa-, 579 yipla-, 590 tarasla-, 616 täŋit-, 635 sorpla-. İlk üç sözcükte kahverengi yazı görülmez. tarasla- ve sorpla- bir kez görülür. Bunların bazıları düzeltilmiş yazım hatalarıdır (MA'Q, *-māk* için). Diğerleri (īšlan-, samaš-, sarmat-, yowuš-, yowsa-, yançil-, yumun-) yukarıda tartışılan damaksıl–dudaksıl değişimi kategorisine aittir. Kāşγarī, kökünde /i/ bulunanlarda olduğu gibi, kimi durumlarda -K-Q birleşik biçimini kullanır.

Son olarak, kuraldışı dört durum söz konusudur. 571 **bitla-** ve 594 **yelimlä-** sözcüklerinde Q'ya bağlı yazım eğilimi belirli değildir. 428 **törpit-** sözcüğünde görüldüğü gibi, Q sonradan yazılmış ve tekrar silinmiştir, ama her ikisi de kesin değildir. Sadece bir durumda, 567 **säwrä-** (bir kez kullanılmıştır), Q, K'nın ortasından ziyade, doğrudan üstüne yazılmıştır.

Dīvān'ın önceki yorumlarına daha az ya da daha çok benzer genel sonuçlar burada belirtilmesine rağmen, önceki yorumların mantıklı olmadığı ve onların yazım özelliklerini belirlemede başarısız oldukları söylenebilir. Rıfat (EP) bütün -K-Q'ları basitçe K ya da Q olarak nitelendirdi. Göründüğü kadarıyla bu sadece kendi tercihidir. Atalay da Rıfat'ı izledi, ama onun not ettiği 31'deki durumda bir sorun vardı. 29'da bunları, Q'lar K'ya değişmiştir biçiminde yorumladı.[89] Kimi durumda (I, 298 n., ad 159 **īšlan-**) o bunları iki farklı kökün

89. Bakınız Tercüme I'deki 166, 224, 226, 286, 292, 299, 306, 316; II, 206, 316, 327, 328, 330, 352; III, 58, 60 77, 78, 79, 100, 181, 284, 294, 352, 394, 404, 405, 410. 444.

karışması olarak yorumladı (**işlen, ıslan-**); kimi durumlarda ise (III, 73 n., ad 475 **yowuš-**) birleşik biçimin –māq/mäk'i gösterdiğini tespit etti.

Clauson'un yaklaşımı da Atalay'ınkine çok benzer. Clauson, 27'deki durumda, sonradan kopya edenin asıl biçimi yazdığını, sonradan da onu bir başka biçime çevirdiğini, düşündü.[90] Buna karşılık, diğer altı durumda, nasıl bir düzeltme yapıldığını yorumlayamadı.[91] Clauson, Atalay gibi 159 **išlan-** sözcüğünü aynı dizelerdeki biçimiyle yorumladı ve iki farklı kök arasında bir kararsızlık olduğunu düşündü, biri geriye dönük, diğeri ileriye dönük ünlü uyumu (ED. 263); benzer biçimde 1482'de yer alan **atizlan-** sözcüğünü metinde bulunmayan ***ätözlän-** (ED, 75, buna karşılık, **ätöz** Dīvān'da bulunmuyor bile) ile karışmış gibi yorumladı. Bir sözcükte (429 **toprat-**; ED, 444) metindeki biçimi yanlış okudu ("EY. **me:k** için hatalı") ayrıca 578 **yowsa-** ve 475 **yowuš-**'taki (ED, 880, 881; krş. 871, s.v. **yov-**: ünlülerin niteliği belirsiz) birleşik biçimlerin farkına varamadı. Sadece bir örnekte, şive karışmasına örnek olarak ünlüleştirmede görülen bir karışıklığa farklı bir yorum getirdi (ED. 934, **yum-**: "Hak. hariç, ünlü uygun olarak -u-; Kāşγarī'deki şekiller **yüm-**, **yümtür-**, **yümül-**, ama **yumluş-**, ve bkz. **yumun-**; eğer bu yazanın hatası değilse, bir şive biçimi olmalıdır")

153'deki **ösüglä-** için ise, Atalay (I, 306 n.), bunun **osuγ** kökünden gelen ***osuγla-** olması gerektiğini düşündü. g'li okunuş K başlığı altındaki sözcüklerin bulunduğu yerlerle tespit edilmesine rağmen, Atalay'ın önerisi iki biçimin de muhtemelen değişmelerle kabul edilebilir olması ve aslında –K-Q birleşik biçiminin asıl amacı iki durumun da mümkün olduğunu göstermesi yolundadır. Buna karşılık, **ösüglä-**, sözcüğünün "Känçäk şivesine" ait olduğu da göz ardı edilmemelidir. **Ösnä-**, **osnat-** sözcüklerinin açıklamasında olduğu gibi şive karışımı ihtimali de düşünülmelidir. Clauson'un söylemeye çalıştığı 480 **yumun-/yümün-** sözcüklerinin bahsedilen şive karışımını gösterebilecekleridir. Buna karşılık, bu durumda, diğer durumlardaki gibi, **ösüglä-**'den başka çeşitli biçimlerin hiçbiri şive özelliğine sahip değildir.

g) / ŋ>g/

/n/'yi takip eden /ŋ/'nin nazal niteliğini kaybetme eğilim vardır (benzemeyiş). Bu yüzden ol, män, sän'in ilgi durum eki almış biçimleri anig, mänig, sänig (bkz. Dizin)'dir. **niŋ**'li ilgi durumları da bulunur (ärniŋ 92:7, böriniŋ 221:6 P; bir ekindiniŋ 368: 8; bir birniŋ 371: kenar, 378:1; oγliniŋ 421:7 P). Daha yaygın olarak, **-nig** biçimi bulunur (**kimnig** 182:14) V, 221:12 V, 453:16, 550:8 V; künüg (künnüg?) 213:11; xānnig 215:3 P; quzγūnnug 221;6 P anāŋnig

---

90. ED'de şu sözcüklere bakınız: 4-5 uv-, 156 amaçla-, 213 ert:le-, 440 taplaş-, tübleş-, 349 borta:la-, 258 eşüt-, 517 teŋit, 523 tıŋı:la-, 526-7 tüŋüş-, 840 siŋi:le- ("Atalay'daki gibi *me:k –ma:k*' tan düzeltildi"), 843 sa:r-, 845 sürçit-, 854 sürŋü:le- (ve 621 sarŋula-), 853 sermeş-sermet-, 886 yıdı-, 923 yulıt-, 933 yılış-, 945 yançıl- (krş. 944 yanç- "EY. *–me:k* hatalı"), yunçıt-, 947 yoŋa:t-, 967 yarıl-, yeril-, 976 yuş-, 978 yışımlan-, 987 yüzlen-.

91. ED: 128 alvır-, 444 tovra, 462 tıtış-, 564 tişle-, 845 sörple-, 937 yumun-. **tişle-** sözcüğünde Clauson (R. Donkoff'a 8/11/71 tarihli özel iletişim) şöyle yazmıştır: "Ettirgen biçimi oldukça açık تشلتماق olmasına rağmen, ben metindeki aslının تشلامق olduğundan şüphelenmiyorum, yazar aslında onu doğru kopya etti ve kendi okuyuşuna göre ك ekledi, ya da önce تشلامك yazdı ve sonra da onu hata olarak gördü ve ق ekledi."

253:13 V; kölnig 308; 16 V; yätnig, öznig 426:17 P; yaγïnig 463:12 P; käyiknig 509:15 P; aḍinnig 543:2 V; küninig 549:12 P; ärnig 574:10; yalŋuqnig 612:7 P).[92]

İkinci kişi iyelik eki ile yaklaşma durumu normalde **–iŋa** (yani. anāsıŋa 316:17, 354:14; tawāriŋa 344:11; äwiŋä 565:10) **–n** ile sona eren adlarda ise **–iga** biçiminde bulunur. (qāniga 563:11 [fī damihi]. [fi damihi], 626:13 [dam[an]]).[93]

İkinci tekil kişi iyelik eki normalde **–iŋ** (yani. 196:7 käzïgïŋ)'dir. Ama **–n** ile sona eren isimlerin sonunda **–ig** olarak bulunur (qāniq 249:9 V; yēnig 512:3).

/n/'den önce benzeşmeyen durumun olduğu iki örnek not edilebilir. Bu yüzden "senin dilin" belirtme durumuyla sona erdiğinde 463:4 V'de **tiligni** biçimini alır ve "onun sağlığı" 251:17 V'te belirtme durumuyla **nägin** biçimindedir.

h) Ünlü uzunluğu; Madd ve Līn Harfleri; hafifleme

Kural olarak, uzun ünlü sadece ilk hecede ya da kökte sesbirimseldir.[94] Uzunluk Kāşγarī'nin açıkça belirttiği gibi (515-6 G) eklerle kaybolma eğilimindedir ve bu bütün Dīvān'da böyledir.[95] Bu kuralın aksini söyleyen pek çok örnek bulunabilir.

Birincisi, özellikle Dīvān'ın giriş sayfalarında birçok anormal uzun ünlü vardır (ya da, tercihen, yanlış yazma) (yani. 10 G **bīçγu**; krş. 304 G **biçγu**); bunlar muhtemelen kopya edenin suçudur.

İkincisi, Kāşγarī, konuşmada ünlüyü kısaltmanın "daha doğru ve daha nazik" olduğunu belirtmesine rağmen, (bkz. 204 **kälin** G)[96] bazen Uygurlar gibi mantıksız bir yazım kullanır.

Üçüncüsü, ikincil uzama ya da "pausal uzama" olarak adlandırılabilen duruma pek çok örnek olduğudur, sözcükler tek başına kullanıldıklarında ya da şiir ve atasözlerinde, özellikle de kafiye durumunda, mısra sonlarında oldukları zaman bu durum daha çok görülür. Sözcüklerdeki /ā/'li örnekler yukarıda gösterilmiştir (/ē/ tartışmasına bakınız); ayrıca 284 G'de **bārdi**, **tūrdi** belirtilmiştir (yukarıdaki *išbā'* tartışmasına bakınız). Atasözlerindeki

---

92. Aynı şekil Yarkänd'de keşfedilen Uygur yazısıyla yazılmış çağdaş malzemelerde de bulunur: **yernig** (YYRNYK), **begnig** (B'KNYK). Bakınız Ş.Tekin, "Bilinen En Eski İslamî Türkçe Metinler: Uygur harfleriyle yazılmış Karahanlılar devrine ait tarla satış senetleri (473, 483 = 1080, 1090)," *Selçuklu Araştırmaları Dergisi 4* (1975), 157-186- facsimile II.9, IV.18, V.1.

93. **törkünkä** (222:6), **inkā** (39:14 P) ve **yinkä** (446:14 P) sözcükleri belki de **törkünigä**, **īnigä**, **yinigä** (?) okunmalıdır.

94. Kelly II, 155.

95. Kelly II, 157'deki örnekler. Diğer örnekler: 339 **tutun-**: **ot tutundi**, V: **üḍig oti tutūnup**; 380 **sawruq-**: **közdän yāš sawruqti**, V: **kōzüm yaši sawruqup**; 616 **taŋildi bāš, är bašin taŋindi**. (Krş. 426 G.)

96. Kelly II, 152-3, 159.

örnekler: 176'da **börk**: **tātsīz**, **bāššīz**; buna karşılık aynı atasözünde 407 **tat**: **tatsiz**, **bašsiz**. Bir şiirdeki örnekler: 513'de **bāl**: **qāl** (**qāl**'ın emir şekli, **bāl** ile kafiyeli).[97]

Dördüncüsü, kökteki ikincil uzunluğun bir başka biçiminin de olmasıdır, birinci hecede yazılmayan biçimlerde olduğu gibi bu, vurgu şeklinde gösterilerek yorumlanır.[98] Genel kurala ters olarak kökün vurgulandığı yerde iki sözcüklü ifadelerde böyle düz yazılar bulabiliriz; yani. 170 **tün**; **tünlä käldim**; 170 **tin**: **anig tīni**; 171 **qin**: **qiliç qīni**; 243 **bayram qum**: **bayram qūmi**. Bu, genel kurala bakılarak vurgunun sona kaydığı diğer yerlerdeki uzunluk kaybına benzer; yani. 634 **qōḏ-**, geniş zamanı **qōḏūr**, ama şiirde: **qoḏur män**. Vurgunun tam olarak açıklanması zordur ve daha fazla çalışma gerektirir.

Normal olarak, Kāşγarī "*madd* ve *līn* harflerini" uzunluk gösteren '-V-Y, için kullanır.[99] Bu harfleri ihmal etmesi "kısaltmaya" bir örnektir (yani. 204 **kälin** G).[100] Ve kısa biçim genelde "daha doğru" ya da "daha nazik" olarak düşünülür (yani. 162 **bir**, 52 **ād**, 53 **āw**, ama 172 **tört** sözcüğünü not ediniz: "En iyi telaffuz *vāv* ile TUVRT **tōrt**'tür ve de 305 **qapar-** i 13 G, 284 G, 526 G).[101]

32'deki **arra**, **urra**, **irra** hariç, ünlü ile biten bütün sözcükler eksik yazılır.[102] Onun tüm durumlarda uzunluğu gösterdiği kesin değildir; muhtemelen bu bir yazım geleneğidir. Sözcüğe ekler eklendiğinde, temel sözcüğün eksik yazısı korunur. Ünlü ile sona eren tüm eylem kökleri için (EY. 553 ve -599)[103] bu doğrudur; böyle durumlarda bizim yazıçevrimimiz sözcüklerin ortasındaki eksik yazımı gösteren normal sistemi takip eder (553-4 **bādi**, **bār**, **bāmāq**), ama devam eden ayrıntılı dizinde (**ba-**) ünlü uzunluğu ihmal edilmiştir. Bu, nitekim iki heceli ad kökleri için doğrudur (540 **tapa**, 586 **tapāla-**), ama eksik gösterimlerde Kāşγarī

---

97. Diğer örnekler: 37'de **ögüt** V: **tilä** (**tilä-** eyleminin emir şekli); 396 G'de: **tīlä**, **bīlä** (emirler); 42 **ōlās** V, **ūkūš**; ve de **bāš**, vs. –bkz. ED. 372,528.

98. Kelly II, 159-60.

99. Sadece 13 G'de Kaşγarī *elif*li *madd* olarak ve V-Y'yi *līn* olarak ayırır; başka yerde değişimli olarak kullanır. Kelly II, 153-5, 159.

100. Diğer örnekler: 579 **yašla-**, 584 G. Metinde "hafifleme, yumuşama" "benzeşmenin" eş anlamlısıdır. "Hafifleme", "ağırlaşma'nın zıddı olarak bir sözcüğü bir ünlüsü düşmüş biçimde telaffuz etme anlamındadır. (**ayduq** için 45 **aḏuq**, 120 **anγar**, **andyar** için, **qulna-**, ***qulunla-** için, 482'de **yeni-** G; ve de 32 **irra** için 30 **ir** 183 **säkīz**, **sakkīz** için); veya bir sözcüğü bir ünlüsü düşmüş biçimde telaffuz etme (33 **urq**, **uruq** için, 76 **oγri**, **oγiri** için, 152 **oγurla-** < **-oγri-** [dikkat]). Başka bir biçimde, nazallık ve ünsüz çiftlerinin her ikisi de "ağır" (613 G, 626 G)'dır; aynı tür iki gırtlak ünsüzünün eklenmesi gibi (292 G; ***saγγuçi** > **saγqūçi**). "Hafifleme"nin diğer bir türü de **tiḏ**'in **tiy** 522 olarak telaffuz edilmesidir.

101. Kelly II, 159.

102. Kelly II, 160-1. Diğer istisnalar kopya edenin hataları olarak açıklanabilir: **bolγāli** 109:7'de (LY, L biçiminde yanlış okundu); 271:3'te **muyāvu** (VUV üsttekiyle aynı olduğunu düşünür ve VU okur); 470:10'da **ara** ('R', 'R biçiminde yanlış okunmuştur); **tägrä** 618:12'de (TKR', TKR biçiminde yanlış okunmuştur). Benzer biçimde, sonradan yazan eğer onlar ünlüyle bitiyorsa, belli sözcüklerde sondaki ünsüze bir işaret eklemştir; **yoqār** 83:5'de (şiir, vezin için **yoqāru**'dan kısaltıldı!); 175: 9, 10'da **ay**; ayrıca 496'da **qūr**, 495 **kēp**, 500 **sīq**.

103. Ama 597 G'yi not et. O emir biçiminde sadece son harfin gerektiğini ve sonlarda düşebileceğini ima ediyor.

her ne kadar, "kök biçimini" verse de ve harfin düştüğünü belirtse de (bkz. yani. 535 **tü**, **çi**; 563 **tülä-** < **tūla**, **çilä-** < **çīla-**), bu tek heceli ad kökleri için geçerli değildir.[104]

104. Diğer örnekler: 323 **çilaš-** < **çīlaš-**; 534 G; 597 G **uḍiqla-**. 538 **qi**'yi not ediniz (istek kipi): "O *qāf* ve **i** ünlüsü arasında uzun (*yumaddu*) telaffuz edilir- ör., bir istisna? Adların sadece bir ünlü içerdiklerinde uzun olarak yorumlanabilecekleri not edilmelidir. (32 **ā**, **ū**, vs.) Kimi uygun olmayan yazımlar belki de sözcük vurgusuyla açıklanılabilir. Bu yüzden biz **kišini** (KIŠINIY) sözcüğünü **bu X ol k. X'γān** şeklinde 4 kez buluruz. (88:11, 15, 89: 4, 8), ama diğer yerlerde **kišīni** her zaman metinde **X k. X-di** (KIŠINIY 136:14, 554:15, KIŠY 416:14, 430:11, 485:17) biçimindedir. Benzer biçimde biz **kišīlār** (KIŠYL'R) sözcüğünü altı kez buluruz (102:14, 103:9, 160:7, 438:9, 467:8, 617:11); ama 208;8,9'da ilk önce **qurām k.** ifadesinde önce **kišilār** (KIŠYL'R), sonra **k. qurām olturdi** cümlesinde **kišīlār** (KISIL'R) sözcüğü yer alır.

[I. 2/3] 2

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah'ın Adıyla

-Onun Yardımıyla

Gizli ve açık her şeyi bilen, emirlerini Hz. Muhammed'e Cebrail ile birlikte detaylı olarak ifşa eden merhamet sahibi, cömertlerin cömerti merhametli Allah'a şükürler olsun ve O Allah insanlık en karanlık zamanının yaşarken Muhammedi rehber ve ışık olarak gönderdi. Ona ve ailesine merhamet etti, onları asil kimseler kıldı, huzurlu eyledi.

Kul Maḥmūd ibn al-Ḥusayn ibn Muḥammed [al-Kāšγarī] şunları ifade eder:

Ben yüce Allah'ın büyüklüğünü gördüğümde, o Şans Güneşinin Türklerin Zodyak burcuna yükselmesini sağladı ve onlara Dünya milletleri arasında krallık verdi ve onları "Türk" adıyla çağırdı, onlara kanun verdi: Zamanın hükümdarlığın yapmak, geçici otoriteyi ellerinde bulundurmak, bütün insanlık üzerinde otorite sağlamak, onları doğru yola yönlendirmek; Türkler istekler daha rahat elde edebilsinler ve köle güruhunun ahlaksızlıklarından kurtulsunlar diye, onlara bağlı olanları ve onlar adına çalışanları güçlendirdi. [Sonra ben gördüm] akıllı her kişiyi onlara bağladı ya da onları kendi başarısız oklarıyla baş başa bıraktı. Ve onlara yaklaşmanın onların dilini konuşmaktan, onlar gibi işitmekten ve onlar gibi hissetmekten[1] daha iyi bir yolu yoktur. Ve onların düşmanlarından biri onların yakınına geldiğinde, korkularından onlara sığınırlar; sonra diğerleri de onlara sığınır ve korkuları geçer!

Ben Buhara İmamları arasından, Nişaburluların diğer imamlarından bilgi veren güvenilir bir muhbir duydum: Onların ikisi izlenen geleneği haber verdi ve diğer ikisi de Allah'ın elçisine dayanan bir silsileye sahipti, Allah onlardan razı olsun ve onları korusun. O zaman belirteçleri ve ahiret alemetleri hakkında konuşuyorken,

[I. 3/4] 3

Oγuz Türklerinin ortaya çıkışından bahsetti ve: "onların çağı uzun olacağı için (*ṭuwāl*, *tā*'nın *raf*'ıyla verilir) Türklerin dilinin öğrenin." dedi. Şimdi eğer bu hadis sağlam ise, kanıtların sağlamlığı bu iki hadise bağlı, öğrenmek dini bir vecibedir, ama eğer doğru değilse, akıl onu yok eder.

Ben şehirler ve bozkırlar boyunca seyahat ettim ve onların şivelerini ve de şiirlerini öğrendim; Türklerinkini, Turkmän-Oγuz, Çiğil, Yaγma, Qırqiz. Ve ben onlar arasında dili en nazik konuşan, en eğitimli, nesebi en köklü, mızrak fırlatmada en iyi olan birisiyim. Bu yüzden, onların konuşma gruplarının her birinin şivesini mükemmel biçimde öğrendim ve iyi bir sistemle bütün bu öğrendiklerimi bir kitapta topladım.

Ben kitabımı Allah'ın yardımıyla tamamladım. Ve ona *Dīwān Luγāt at-turk* ("Türk Şivelerinin Lügati") adını verdim; onun sonsuz bir hafıza ve sonsuz bir hazine olsun diye ona adadım:

---

1. EY. *ištimāle, istimāle* şeklinde okunur.

Kutsal peygamberlik tahtında oturan, Haşimiler soyundan Abbasoğullarından imam olarak bulunan yüce ulumuz, efendimiz Abū l-Qāsım 'Abdullah'a armağan ettim ki imanlıların beyi ve Tanrı halifesi Muḥammed al-Muqtadī bi-Amrillāh'ın oğludur. Tanrı onun hayatını sürekli ululuk üzerine, ömrünü rahat ve huzur içerisinde uzun eyleye; onu hükümranlığının temellerini –diğer ulular arasında- koşar durur bir yükseklikte yerleştirsin; emirlerini, insanları cömertliğiyle bollukta yaşatacak bir iyilikte, yıldızlarda yaşar bir kutlulukta, okun saplandığı bir istikamette, zaferi yüceliği kendisinden ayrılmayan bir dost ile; zayıflamış, çırpınmakta olan bir düşman karşısında- yükseltsin; gölgesini, kudretini, iyiliğini, güzelliğini, zenginliğini Müslümanlar üzerinden eksik etmesin.

Ve ben alfabe düzenine göre onu düzenledim:

[I. 4/5] **4**

Ve onu sözcüklerle, kibar ifadelerle, atasözleriyle, şiir mısralarıyla ve nesir cümleleriyle süsledim. Böylece kaba yerlerini yumuşatıp, girinti ve çıkıntılarını düzleştirdim. Onun üzerinde çalışırken uzun yıllarımı harcadım. Bu, her sözcüğün uygun yerde bulunmasını sağladı, yine sözcüklerin belirsizliğini ortadan kaldırdı ve böylece aranan bir sözcüğün onun arayan tarafından kolayca bulunabilmesi sağlandı.

Benim kitabım sekiz bölümden oluştu:

1. Ünlü ile Başlayan Sözcükler Bölümü (*kitāb al-hamz*): Biz bunu yüce Allah'ın kutsal kitabından ilham alarak en başa yerleştirdik;
2. Salim Sözcükler Bölümü (*kitāb as-sālim*);
3. Çift Harf Bulunduran Sözcükler Bölümü (*kitāb al- muḍā'af*);
4. Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümü (*kitāb al-miṯāl);*
5. Ortasında İlletli Harf Bulunan Harfler Bölümü (*kitāb ḏawāt aṯ-ṯalāṯa);*
6. Sonunda İlletli Harf Bulunan Harfler Bölümü (*kitāb ḏawāt al-arba'a);*
7. Nazal Ses Bulunaduran Sözcükler Bölümü (*kitāb al-ɣunna);*
8. İki Harekesiz Ünsüzün Birleşmesi Bölümü (*kitāb al-jam' bayn as-sākinayn).*

Bu ayrımların her birini adlar ve eylemler olmak üzere iki bölüme ayırdım. Her bölümde önce adları sonra da eylemleri koydum, durumlarına göre bölüm içinde bazı sebeplerden birinin önce, diğerinin sonra gelmesi gerekebilir [vs. yani., uzunluğa ve kalıba göre]. Bu bölümlerin ve ayrımların adlarını teknik terim olarak Arapça'dan ödünç aldım, çünkü insanlara onlara daha aşinalar.

Ben kitabı al-Halil'in kitabı *Kitāb al-'Ayn* gibi yapılandırmaya niyet ettim

[I. 5/6] **5**

O, Türk dillerinin Arapça'yla iki yarış atı gibi yarıştıklarını göstermek amacıyla kullanılan ve kullanılmayan sözcükleri birlikte kaydediyor. Bu metot çok karışıktır. Benim şimdi kullandığım metot kolayca kavranabilir ve insanlar genelde onu tercih ederler. Bu yüzden, ben sadece asıl kullanımları verdim ve kısalsın diye, bulunmayan sözcükleri atladım.

Sözcüklerin Türk dillerinde bulunup bulunmadığı bilin diye, bulunsun ya da bulunmasın, bir tablo hazırladım ve kullanılan ve kullanılmayanları bu tabloda gösterdim:

'ARIQ·	**ariq**	"nehir" (*nahr*)	bulunur
'AQUR·	**aqur**	"ahır" (*iṣṭabl*)	bulunur
QA'R·	**qār**	"kar" (*ṯalj*)	bulunur
QARA'	**qara**	"siyah" (*aswad*)	bulunur
RAQA'	**raqa**		bulunmaz
RA'Q·	**-rāq**	"karşılaştırma eki"	bulunur
'AZUQ·	**azuq**	"azıklar" (*zād*)	bulunur
'AQUZ·	**aquz**		bulunmaz
QUZIY	**qozi**	"kuzu" (*ḥamal*)	bulunur
QIYZ·	**qīz**	"kız" (*jāriya*)	bulunur
ZIQIY	**ziqi**		bulunmaz
ZIYIQ·	**ziyiq**		bulunmaz

"İlk adım, yürüyüşü gösterir." Dört ya da daha fazla harfli olanlar da bununla ölçülebilir.

Ben işi azaltmak ve kitabı kısaltmak amacıyla bu yolu tuttum. Bu yüzden, daha önce kimsenin denememiş olduğu bir düzenle ve sıralayla işi açıkladım. Bu oluşum uygun bir yolu ve örnek bir modeli takip etsin, diye birtakım kural ve prensiplere göre ölçütler belirledim. Daha sonra daha da ileri gitmek isteyenlere bir yol açmak, dileyenlere bir merdiven sunmak için bu şekilde davrandım.

Şive gruplarının her birinden, kendinden sözcük türetilen, kökler aldım, çünkü uzun sözü kısaltmakta fayda vardır. Kitapta aralara Türklerin bilgilerini, gelenek ve göreneklerini göstermek için konuşmalarına örnek olsun diye şiir parçaları serpiştirdim.

[I. 7/8] 6

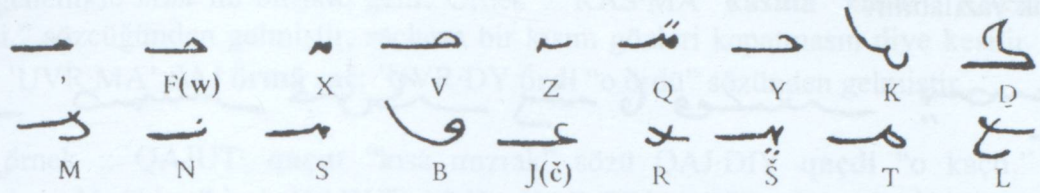
Kaygılı veya sevinçli günlerde söylenmiş ve kişiden kişiye aktarılmış atasözlerini de kitabımın içine aldım. Bununla birlikte, kitapta çok kullanılan sözcükleri, çok bilinen ifadeleri topladım. Böylece kitap mükemmellik derecesine ulaştı.

Gönül verdiğim bu işte Allah'tan yardım isterim. Her türlü güç ve kudret ancak ona güvenmektedir. O, güvenilirdir ve ne güzel koruyucudur.

Türk şivelerindeki Harflerle İlgili Söz

Bütün Türk şivelerinde kullanılan harfler toplam 18 tanedir. Türk yazısı bu harflerle yazılır. Onların akılda kalması için öyle kısaltılmıştır: *'axuwka lafa samj nazaq baḏr šutiyyā.*[1] Ayrıca, [yani., alfabetik düzende] şu tablodaki gibi yazılır.

1. Bunlar Arapça sözcüklerdir, anlamı: "senin kardeşin, sardı, çirkin, hoppalık, tohum, yağmurlu mevsim." Normal yazı çevirimde, ilk sözcük *axūka*.

Bu harflerin Arapça'daki karşılıkları [*hijā'* düzeni]: ', b, t, ṯ.

Yazılışta farklı olmayan, fakat söylenişte gerekli bulunan yedi harf daha vardır. Onlar: Kalın *bā'*[2], (**p**); Arapça *jīm*, nadir[3]; *zāy* ve *šin* (**ž**) için iki telaffuz noktası arasında üretilen *zāy*; Arapça *fā'*; noktalı *γayn*[4];

[I. 8/9] **7**

qāf ve *kāf* (**g**) için iki telaffuz noktası arasında *kāf*; *nūn* ve *qāf* (ŋ) veya *γayn* ve *qāf* arasında üretilen nazal *kāf* – bu harf Türk olamayanlar için telaffuzu zor bir harftir. Bu ikincil harfler birincil harflerin karakterleriyle yazılırlar, ama onlar ayırıcı işaretlerle ayrılırlar.

Türk şivelerinin hiçbirisinde, şunları bulamazsınız [Arapça harfler]: *ṯā'*; vurgu harflerinden olan *ṭā'*, *ẓā*, *ṣād*, *ḍād*; gırtlak harfleri, *ḥā'*, *hā'*, *'ayn*. Her ne kadar "baykuş"a: 'UVHIY **ühi**, denilse de asıl sözcük *kāf*'la 'UVKIY **ügi** – Qifçāq şivesi-'dir. "Çalmak": JAHA' **çaha** sözcüğü Kānçāk şivesindedir ve "göz ağrısına": 'UVH· **üh** (?) denir – bu da asıl değildir. Ayrıca, *hā'* durak olarak sözcüklerin sonuna gelir [belli yansıma sözcüklerde], nitekim şahini çağırmak için: TA'H· TA'H· **tāh tāh**, tayı çağırmak için: QURRIH· QURRIH·[1] **qurrih qurrih** denir. Ama onlar düzenli konuşmada bulunmaz. Hotan şivesinde *hā'*yı bulabilirsiniz, çünkü o Hint kökenlidir, Kānçāk şivesinde bulunsa da bu şive iyi bir Türkçe değildir.

ṯā' harfini yazmak gerekirse, o Türkçe *ḏāl* gibi yazılmalıdır ve uygun ayırıcı işaret kullanılmalıdır, benzer şekilde *ḍād* için noktalı *ḏāl* yazılır. *Ṣād* için ise nokta ile *sīn* yazılır. *ḥā'* için, *'ayn* ve noktalı *xā'* için *hā'* kullanılır; uygun bir işaretle istenilen şekil gösterilir, çünkü bu harfler Arapça'ya hastır ve Tür dillerinin alfabeleriyle yazıldıklarında, eski şekillerinde yazılıp uygun işaret ve noktalarla ayrılmalıdırlar.

Harflerin hepsi şu şekilde

[I. 9/10] **8**

---

2. EY. *yā'*.

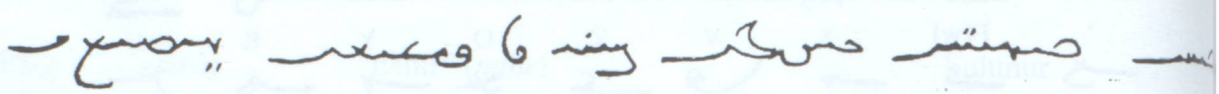
3. EY. *yarīza*, *'azīza* okunur.

4. EY. *'ayn*. "nokta" Arapça yazıda *γayn* ile *'ayn*'ı ayırır; Uygur yazısında, Γ, X ve Q işaretle yazılır.

1. Her durumda sondaki *sukūn* (·) U'dan değişti.

1. Arapça yazıda ünlü uzaması matres lectionisle gösterilir: ā için *elif*, ū için *vāv*, ī için *yā'*.

toplu olarak yazılabilir.

(*'awaxa vasaqa yakaḏa manaza baçara šatala*)

Bu imlanın temel kuralı -söylenişte yeri olmamakla beraber- her *faṭha*'nın (A) yazıda *elif*'le her *damma*'nın (U) *vāv*'la, ve her *kesre*'nin (I) *yā'* ile ifade edildiğidir. Bu *ab* ve *ax* ("baba, kardeş") sözcüklerinin Arapça imlasına benzer. Bunları yazarken hareke için birer harf ilave edilir; *hāḏā abūka* ("bu senin baban"), *ra'aytu abūka* ("ben senin babanı gördüm") ve *marartu bi-abīka* ("babanla geçtim."). [1]

Kašγār'dan Yukarı Çin'e kadar tüm Türk ülkelerinde Hakanların ve Sultanların yarlıkları, mektupları eskiden beri bu yazı ile yazılagelmiştir.

Bununla birlikte, Türk dillerinde *išbā'* ("doyma"); *imāla* ("uzatma") ve *išmām* ("*rekik*") üç hareke ile; *ṣalāba* ("sertlik") ve *rikka* ("incelik"); *γunna* ("nazallaşma"); nazal ünsüz; iki harfin bir arda toplanması; *qāf* ve *jīm*'in birleşmesi, *bā'*nın *mīm* ve *mīm*'in *lām*'la değişmesi; vs. gibi durumlar bulunur. Her biri uygun yerde anlatılacaktır.

Eylemlerden Türeyen Adlar Üzerine Söz

Adlar iki türlüdür, türemiş ve basit. Eylemlerden türemiş olan adlar türetme yoluyla elde edilmiş adlardır [yani., eylem köklerine]. Eylemlerden türetilen adlar on iki harften birisi eklenerek yapılır. Basit adlar şunlardır: QILIJ· **qiliç** "kılıç" ve: 'UV̲Q·[2] **oq** "ok"; bu çeşit adlar daha fazla analiz edilemez.

[I. 10/11] 9

Sadece türemişler analiz edilebilir. Bununla birlikte, bunların bazıları vardır ki duyularak kullanılmıştır, hâlbuki diğerleri benzerlik yoluyla türetilebilir, ama aslında bulunmaz. Ben kullanılanları yazdım, kullanılmayanları bıraktım. Öyle bir kural ortaya koydum ki kıyasi olan ve tarafımdan bırakılmış olan sözcükler bunlardan çıkarılabilir.

Eylemlerden türeyen adlar on iki harften birinin [veya daha fazla] eklenmesiyle oluşur. Bu harfler: *elif*, *tā'*, *jīm*, *šīn*, *γayn*, *qāf*, sağlam *kāf*, *qāf* ve *kāf* (**g**) için iki telaffuz noktası arasında üretilen ince *kāf*, *lām*, *mīm*, *nūn*, *vāv*.

Elif'li örnek :: BIL·KA' **bilgä** "biliş, akıl, zeka"; BUL·DIY bildi "o bir şeyleri bildi"'den türemiştir. :: 'UGA' **ögä** – üstün zekalı biri için unvan; 'UVDIY NA'N·KNIY **ödi nännji** "o üzerinde biraz düşündükten sonra anladı." sözünde gelmiştir. Bir yemek olan: 'UVA' **uva**, 'UVDIY **uvdi** "O bir şeyi ufaladı." sözünden türemiştir, çünkü şekeri onun içine ufalarsın.

---

2. Asıl sözcük kırmızıyla yazılmıştır; *elif*'in üstünde *hemze* ve V siyahla sonradan eklenmiştir.

Elif genellikle *mīm* ile birlikte gelir. Örnek :: KAS·MA' **käsmä** "kakül": KAS·DIY **käsdi** "kesti," sözcüğünden gelmiştir, saçların bir kısmı gözleri kapatmasın diye kesilir. Ve "örme saç": 'UVR·MA' SAJ **örmä saç**: 'UVR·DY **ördi** "o ördü" sözünden gelmiştir.

tā'lı örnek :: QAJUT· **qaçut** "kısa mızrak" sözü QAJ·DIY **qaçdi** "o kaçtı." sözünden türemiştir. Ve "bir elbise": KADUT· **käḏüt**, KAD·TIY **käḏti** "o elbisesini giydi."

[I. 12/12] 10

jīm'li örnek :: KUMAJ· **kömäç** "çörek," KUMDIY **kömdi** "o yaktı." sözünden gelir. :: SAWIN·J **säwinç** "sevinç," SAWIN·DIY **säwindi** "(o kişi) sevindi." sözünden alınmıştır.

Šīn'li örnek :: BILIŠ· **biliš** "kendisinde üstün zekâlılık sıfatı bulunan,": BIL·DIY **bildi** "O bildi." sözünden alınmıştır. Ve "savaş ve kavga" anlamlarına gelen 'UVRUŠ· TUQUŠ· **üruš toquš** sözü 'UVR·DIY **ürdi** "o vurdu," ve TUQIYDIY **toqīdi** "o vurdu" sözlerinden alınmıştır.

ɣayn'ın üç kullanımı vardır.

1) Eylemlerden ad yapar. Örnek: "temiz" sözcüğü :: 'ARIΓ· **ariɣ**, 'ARIN·DIY [dikkat] NA'N·K **arīdi näŋ** "Bu şey temiz." sözünden alınmıştır. "kuru" bir şeyler: QURUΓ· **quruɣ**, QURIYDIY **qurīdi** "o kurudu." sözünden türemiştir.
2) Basit adlardan yer adları adları yapar. Örnek :: YAY·LA'Γ· **yaylāɣ** "yazlak", YA'Y· **yāy** "yaz" anlamına gelen sözden alınmıştır ve bu anlam için ona *ɣayn* eklendi. Benzer şekilde, "kışlak" QIŠ·LA'Γ· **qišlāɣ** anlamına gelen söz QIŠ· **qiš** "kış," sözünden türemiştir ve bu anlam için ona *ɣayn* eklenmiştir.
3) Türk dillerinin hepsinde *vāv*'la birlikte eylem köklerine vasıta adı yapmak için gelir [dikkat]. Örnek :: BIYJ·ΓV **bīçɣu** "bir şeyleri kesmeye yarayan aletin adı,": BIYJ·DIY **bīçdi** "o kesti." sözünden gelmiştir. :: 'UR·ΓV NA'NK· **urɣu näŋ** "kendisiyle bir şeye vurulan nesne": 'UR·DIY **urdi** "o vurdu" sözünden alınmıştır. Bu son kullanımda o ince *kāf*'la değişir. Örnek :: KAS·KUV NA'NK **käsgü näŋ** "kesecek

[I. 13/13] 11

nesne,": KAS·DIY **käsdi** "o kesti." sözünden alınmıştır :: 'AWUVS·KUV **äwüsgü** "kendisiyle bir şey savrulan nesne,": 'AWUS·DIY **äwüsdi** "o bir eyleri savurdu." sözünden alınmıştır. Bundan başka *ɣayn, išbā*'ya sahip eylemlerle bulunur, ama *imāla* ve *rikka*'lılarda bulunmaz; *kāf* bunun zıddı gibi hareket eder. Bu dilde *kāf* ve *ɣayn*, Arapça'da eylem köklerine eklenen ön ek *mīm*'e [vasıta adı yapar] benzer; örnek: *minjal* ("orak"), *najala* "o otları biçti." sözünden gelmiştir; *munxul* ("elek"), *naxala* ("unu eledi") sözünden gelmiştir; *minsaf* ("bir şey savrulacak nesne"), *nasafa* " o bir şeyler savurdu" sözünden gelmiştir.

Bu kullanım için, Oyuzlar *ɣayn* veya *kāf*'ın yerine *elif*, ve *vāv* yerine *sīn* ve *yā*' kullanırlar. Örnek :: YAIΓA'J·[1] BIJA'SIY NA'NK **yiɣāç biçāsi näŋ** "Ağaç biçecek nesne." :: 'UTVNG· KASA'SIY BAL·DUV **otūŋ käsāsi baldu** "odun kesecek balta." Yer ve zaman adları ve

1. Kırmızıyla yazılan ilk A, kalanlar gibi, siyahla (sonradan) çizildi; I ise siyahla.

mastarlar [dikkat] aynı şekilde oluşturulur Hākānī Türkleri ile diğerleri ve Oγuz Türkmenleriyle başkaları arasında ayrılık vardır ki, bu değişmez bir şivesel ölçüdür. Bu Allah'ın izniyle uygun yerlerde anlatılacak [bkz. 25-28].

qāf'lı örnek :: "tarak" TAR·ΓA'Q· **taryāq**: SAJ· TARA'DIY **saç tarādi** "saç taradı."sözünden gelmiştir. Ve "orak" 'UR·ΓA'Q· **oγraq**: 'UT· 'UVR·DIY **ot ōrdi** " o ot kesti." sözünden gelmiştir.

Kalın *kāf*'lı örnek :: "Kesilmiş bir parça nesneye": KAS'K· NA'NK **käsāk nāŋ** denir: KAS·DY **käsdi** "o kesti." sözünden gelmiştir. "bürgü"ye: 'AŠUK **äšük** denir: 'AŠUVDIY **äšüdi** "onu örttü." sözünden gelmiştir.

İnce *kāf*'lı örnek :: "canlı" sözcüğü: 'TIRIK· **tirig** diye çağrılır: TIRIYL·DIK **tirildi** "dirildi." sözünden alınmıştır.

[I. 15/15] 12

"ölü" sözcüğü: 'UVLUK **ölüg** diye çağrılır: 'UVLDIY **öldi** "öldü" sözünden gelmiştir.

lām'lı örnek :: BIYJ·ΓIYL· YIYR· **biçγīl yēr** "yarık yer" ifadesi: BIYJIY·DIY NA'NK· **biçīldi nāŋ** "kesilen şey." sözünden alınmıştır. "siyah beyaz karışık"[1] demek olan: TAR·ΓIYL· **taryīl** sözü: "TARIYL·DIY **tarīldi** "ayrılan şey." sözünden alınmıştır- beyazla siyah önce karışmış, sonra da ayrılmış gibi.

mīm'li örnek :: YADIM **tadim** "halı" sözü: YAD·TIY **yadti** "yaydı." sözünden gelmiştir. BIYR BIYJIM· QA'ΓUVN· **bir biçim qāγūn** "bir parça kavun" sözü: BIYJ·DIY **biçdi** "o kesti." sözünden gelmiştir.

Nūn'lu örnek :: 'AQIN· **aqin** "sel" sözü: SUW· 'AQ·DY **suw aqdi** "su aktı." Sözünden gelmiştir. "toprak yığını" demek olan YIYΓIN· TUB·RA'Q· **yīγin toprāq** sözü: TUB·RA'Q YIΓ·DIY **toprāq yiγdi** "o toprak yıktı." sözünden alınmıştır.

Vāv'ın yanında bir harf olmadan yalnız geldiği nadirdir. Örnek :: "kan alan alet" SUR·ΓUV **soryu** sözü: SUR·DIY **sordi** "(hayvan) emdi (süt veya kan)." sözünden alınmıştır :: TUR·ΓUV YIYR· **turγu yēr** "kalma yeri."

Bunlar öyle kurallardır ki nasıl ki gök kutup yıldızı üzerinde döner, Türk dilleri de bu kurallar üzerine döner. Bu ölçü iki, üç, dört, beş ve daha fazla harfi eylemler için genel bir kuraldır. Biz bu yerde özet bir açıklama verdik ve ileriye doğru daha geniş açıklamalar olacaktır.

Sözcüklerin Harf Sayısı Üzerine Söz

İki harfli, kısaltılmış [yani., kısa ünlüyle]. Örnek :: 'AT· **at** "at" 'AR **är** "adam."

Üç harfli. :: 'AZUQ· **azuq** "azıklar." YAZUQ **yazuq** "günah."

Dört harfliler. ::

---

1. EY. *ayraf a'ram*, ilk sözcük *abraq* okunabilir.

[I. 16/16] 13

YAΓMUR· **yaγmur** "yağmur." JAΓ·MUR **çaγmur** "çamur."

Beş harfliler. :: QURUΓ·SA'Q **quruγsāq** "mide." QUDUR·SAQ· **quḏuryāq** "kaftanın iki eteğinden biri."

Altı harfliler. At "göğüslüğü": KUMUL·DURUK· **kömüldürük**. "kuskun.": QUD̲UZ·ΓUVN· **quḏuzγūn**.

Yedi harfliler. :: Bu adlarda nadirdir. Örnek: ZARΓNJMUVD̲· **zaryunçmūd** – güzel kokulu bir fesleğenin adı.

Yedi harflinin ötesinde ayrım yoktur.

Adlara Yapılan Eklemeler Hakkında Söz

Adlara eklenen harfler ya *madd* ("uzatma") ya da *līn* ("yumuşatma") harfleridir.

Madd örneği: "buğday çuvalına": TAΓA'R· **taγār** denir. "tutuşturucuya": JAW'R· **çawār** denir.

Līn'li örnek: "korunan yere": QURĪYΓ· **qorīγ** denir. "temiz" bir şeye: 'ARIYΓ· **arīγ** denir. "hazır" bir şeye: 'ANUVQ· **anūq** denir. "bir şahide": TANUVQ· **tanūq** denir.

Hemze'li örnek: "aygıra": 'AD̲·ΓIR· **aḏyir** denir. "bir çeşit sebze": 'ŠΓVN **išγūn**.

Nūn'lu örnek: "sel sularının yaptığı yarığa": BAZ·ΓA'N **bazγan** denir. "kazana": QAZΓ'N· **qazγān** denir.

Vāv'lı örnek: "ipeğe": TUR·QUV **torqu** denir. "zevzek" kişiye: QURΓUV **quryu** denir.

Yā'lı örnek: "dağımsı": KUT·KIY **kötki**. "ekşi yüze": BUQ·QIY **burqi** denir.

fa'āl, fu'āl, fi'āl, fa'ūl, fa'īl kalıplarındaki sözcüklerin telaffuzunda *līn* harfinin düşmesine izin verilir. Örnek, "odun" sözcüğü: YAIΓ'J **yiyāç** diye söylenir, ama: YIΓAJ· **yiyaç** denmesine de izin verilir. Benzer şekilde, "bir nehrin arkasına": YUΓUVJ· **yoyūç** denir, ama onun: YUΓUJ· **yoyuç** diye çağrılmasına da izin verilir. Aynısı: QURIYΓ· **qorīγ** "koru" sözcüğü için de geçerlidir. O: U̲QURIΓ· **qorīγ** diye okunur. Kısa telaffuz uzun okunuştan daha iyidir.

Kalan noktalardan kitapta bahsedilmiştir, Allah'ın izniyle.

Eylemlere Yapılan Ekleme ve Eylem Oluşumu Hakkında Söz

Eylemler [yani., eylem kökleri] iki harfli, üç harfli, dört harfli, beş harfli veya altı harfli olabilir.

[I. 18/19] 14

Eylemlere sonradan eklenen [yani., adlara ve eylem köklerine eklenen ekler] harfler on tanedir. *Elif*, *tā'*, *rā'*, *sīn*, *šīn*, *qāf* veya *kāf*, *lām*, *nūn*, *lām-elif*, *yā'*. Her biri farklı anlamlarda eklenirler.

Elif [addan eylem yapar.]. Örnek :: TAB·ZA'DIY **täpzädi** "o kıskandı.": TABIZ· **täpiz** "çorak yer." kökünden gelmiştir. :: QUB·ZA'DIY **qopzädi** "ud çaldı.": QUBUZ· **qopuz** ["kopuz"] kökünden gelmiştir.

tā' eylemleri geçişli yapmakta kullanılır. Örnek :: TARIГ 'ARITIY **tariγ aritti** "o buğdayı temizledi."; TUVN· QURUTY **tōn qurutti** "o elbiseyi kuruttu." Önceki kökler: 'ARIYDIY **arīdi** "o temizdi." ve: QURIYDIY **qurīdi** "kurudu." idi.

rā' genellikle *tā'* ile birleşerek bir eylemi geçişli yapmak için kullanılır. Örnek :: BAR·DIY bardı "o gitti."; BAR·TUR·DIY **barturdi** "vardırdı." KAL·DIY **käldi** "geldi."; KAL·TUR·DIY **kältürdi** "getirdi."

sīn bir eylemim gerçekleşmesi istenildiği anlamla eylemlere gelir. Örnek :: SUVW· 'IJSADIY **sūw içsädi** "o su içmeyi istedi." :: 'AŠ· YAIYSADIY **aš yēsädi** "o yemek yemek istedi."

Bu, [Arapça'nın] *tafā'ul* kalıbı anlamıyla eklenebilir, eylemleri olmadığı halde hakikatte olmuş gibi göstermek için eylemlere gelir.[1] Örnek :: 'UL MAN·DIYN· YARMA'Q 'ALIM·SIN·DY **ol mändin yarmāq alimsindi** "O kendisini benden para alır gibi gösterdi." :: 'UL MAN·K' KULUM·SIN·DY **ol maŋa külimsindi** "o bana kendini güler gibi gösterdi."

šīn, Arapça'daki *mufā'ala* kalıbında olduğu gibi bir işin iki kişi tarafından yapıldığını anlatmak için eklenir. Örnek :: 'UVR·DIY **ūrdi** "vurdu."; 'URUŠ·DIY **urišdi** "o savaştı, vuruştu." TUR·DIY **turdi** "o ayakta durdu."; TURUŠDIY **turušdi**

[I. 19/20 15

"Başkasıyla beraber ayağa kalktı." Yarışmak, kıyaslamak ve iki kişi arasındaki yarış anlamları dahi bu şekille gösterilir. Yeri gelince bahsedilecektir [bkz. yani., 325 G].

qāf, yenilmeyi, ezilmeyi, tesir altında kalmayı anlatmak için ve *maf'ūl* anlamıyla eklenir. Örnek :: 'AR· 'AJIYQ·DIY **ar açīkdi** "Adam açlığa yenildi." :: YIL·QIY YUTUQ·DIY **yilqi yutiqdi** "Hayvan sürü kuraklıktan ölecek hale geldi."Bu tipte genellikle *qāf*, *sīn*'le birleşir. Örnek :: 'AR· 'AR·SIQ·DIY **är arsiqdi** "adam aldatıldı." :: 'AR· SUY·SUQ·DIY **är soysuqdu** "adam soyguna uğradı."

İmāla, *rikka*'lı ve *kāf*'lı sözcüklerde bu manada *qāf* yerine *kāf* gelir. Örnek :: QAJ·ГIN 'R· YIT·SIK·TIY **qaçyin är yetsikti** "kaçan adam yakalandı." :: 'UL 'AR· BIL·SIK·TIY **ol är bitsikti** "o adamın gizlediği şey ve kendisi tanındı."

lām eylemi gerçekleştiren belli olmadığı durumlarda eylem köklerine eklenir. Örnek :: 'AR·

---

14 1. *arā*, *uriya*'ya *değişti*. Metin boyunca.

'UVQ 'ATIY **är ōq atti** "adam ok attı."; :: 'UVQ 'ATIL·DIY **ōq atildi** "ok atıldı." :: BUVZ· TUQIYDIY **bōz toqīdi** "o bez dokudu."; sonra BUVZ· TUQIYL·DIY **bōz toqīldi** "bez dokundu."

nūn işi yapan kişinin işle doğrudan ilgisi olduğunu göstermek, işle ilgilenen başka birinin olmadığını göstermek için eklenir. Örnek :: 'UL YAR·MA'QIN 'ALIN·DY **ol yarmāqin alindi** "o parasını kendi başına aldı." :: UL MAN·DIYN TAW'RIYN QULUN·DIY **ol mändīn tawārīn qolundi** "O benden malını almak için üsteledi."

lām-elif **sadece** addan eylem yapmak için eklenir. Örnek :: BAIYK· QUVŠ·LA'DIY **bēg qūšlādi** "Emir

[I. 21/22] **16**

kuşları avladı."; QUVS· **qūš** sözcüğü ad anlamındadır, çekimli şekli yoktur, ona *lām-elif* eklendiğinde öbür eylemlere gibi her yönde çekilebilir. Bu önemli bir prensip ve hatırlanmalı. :: BAK KAN·DA' QIYŠ·LA'DIY **beg kändä qīšlādi** "emir kışı şehirde geçirdi."; QIYŠ· **qīš** "kış" ve *lām-elif* eklendiğinde eylem olur.

yā' , *lām* ile birlikte eklenir. Bir iş yapılmaya yaklaşılır da yapılmazsa o zaman kullanılır. Örnek :: 'UL TUR·ГA'LIY QAL·DIY **ol turγāli qaldi** "o durayazdı."[1] :: 'UL BARГA'LIY QAL·DIY **ol barγāli qaldi** "o varayazdı, ama varamadı."

Bu prensipleri öğren!

Kalıpların Düzeni Hakkında Söz

Önce iki harflilerle başladık, sonra üç, dört, beş, altı harflileri vereceğiz.

Ortası sakin olanları önce yazıp, sonra da çeşitli harekelerle harekeleniş olanları sıralayacağız. Daha sonra başına ek harf getirilmiş olanları- hemze ve ona benzer harfler- söyleyeceğiz. Ondan sonra başına, ortasına, onuna ek getirilen sözcükleri anlatacağız.

Bahsettiğimiz her yapı için metot budur; ve bunlar her kitaptaki ad yapıların özetidir.

[I. 22/23] **17**

Harflerin Düzeni Hakkında

Edebiyatçılara uymak, Arapça sözcüklerin oluşumuna benzetmek amacıyla önce sonu *bā'* olan adları yazacağız. Aynı zamanda, sözcüklerin başı ve sonu da göz önüne alınacak. *Hemze*'ye daha yakın olan harf yazıda daha önce görülecek. Sözcükler arasında atıf *vāv*'ını kullanmadık, çünkü Türk dillerinde bunun yeri yoktur, bunu böyle anla!

Bahsedilmeyen Sıfatlar Üzerine

Şu sıfatlar her bölümde [eylemlerden] türlü sözcüklerden türlü anlamlarda oluşturulur.

---

16 1. Sonradan yazılmış bir sözcük: "ama durmadı."

1) İşin yapılış sıklığını bildirir. Örnek :: BAR·DIY 'AR· **bardi är** "adam gitti."; mastarı :: BAR·DAJIY 'AR· **bardaçi är** "giden adam." KAL·DY 'AR· **käldi är** "adam geldi."; KAL·DAJIY 'AR· **käldäçi är** "gelen adam." [Adlar bölümünde] bu tür sıfatlardan bahsedilmemiştir.
2) İşin sürekliliğini ve devamlılığını gösterir. Örnek :: 'UL 'AR· 'UL 'AWKA' BARAΓA'N **ol är ol äwkä barγān** "o evine çok bir adamdır." :: 'UL KIŠY 'UL BIYZ·K' KALAKA'N **ol kiši ol bīzkä kälgān** "o bize sık sık gelen adamdır." Bu tür sıfatlardan bahsedilmemiştir.
3) Bir işi yapmaya isteği ve niyeti ifade eder. Örnek :: 'UL 'AR· 'UL 'WK' BARIΓ·SA'Q· **ol är ol äwkä barīγsāq** "o adam evine gitmeyi isteyen ve niyet eden adamdır." :: 'UL KŠY 'UL BYZKA' KALIK·SA'K· **ol kiši ol bīzkä käligsāk** "o adam bize gelmeye isteyen ve dileyendir."[1]
4) Herhangi bir işin yapılması gerektiğini bildirir. Örnek :: 'UL 'AWKA' BAR·ΓILIQ [dikkat] 'AR·DY **ol äwkä barγuluq ärdi** "o eve gitmeliydi."[1] Oγuzlar bütün bölümlerde bu anlamda *lām*

[I. 23/25] 18

yerine *sīn* kullanırlar [bkz. 296 G]. [Bir başka örnek] :: 'UŞ YIKT· BIYZ·KA' KALKUVLUVK 'AR·DIY **ol yigit bīzkä kälgūlūk ärdi** "o yiğit bize gelmeliydi."

5) İşi yapmak üzere olan kişiyi gösterir. Örnek :: MAN 'AW·KA' BARIYΓ·LIY MAN **män äwkä barīγli män** "Ben eve gitmek üzereyim."[1]

Bu sıfatların hepsi aynı eylem köklerinden türemiştir. Benzerlik yoluyla bütün eylemlerden bu anlamda sıfatlar türetebilirsiniz.

Bu sıfatların (?)[2] mevsufları söylenmedi, [bölümler anlatılırken] kuralla alakalı olarak, kuralın çerçevesini anlatmak ve bu şeklin halk arasındaki (?) varyasyonlarını belirtmek için ileride anlatılacaktır.

Çoğul ve tekil şekilleri, sıfatlarda karşılaştırma, küçültme ve diğer çekim türlerinden bahsedilmedi, çünkü onlar başka bir kitapta düşünüldü, bu kitabın adını da: kitāb *jawāhir an-naḥw fī luγāt at-turk* ("Türk dilleri Gramerinin Cevherleri") olarak düşündüm. Siz, Allah'ın izniyle gramer kuralları için oradan çalışabilirsiniz.

---

17 1. Sonradan yazılmış sözcük. "Bu bahsedilmeyecek." Metinde "bahsedilmeyen" sözcükler 4) ve 5)'in ilk cümlelerinden sonra silindi.

18 1. Önceki sayfadaki nota bakınız.

2. *al-mawṣūf alladī waqa'a 'alayhi l-fi'l*: Bu muhtemelen mevsuf için dolaylı bir ifadedir, *maf'ūl* diye çağrılır ve kuralların anlatıldığı bölümlerde *fā'il*'den sonra tartışılır; bkz, ör., 351, 425, 583. Cümlenin son bölümü sıkıntılıdır: *ibānat*^{an} *li-jarayān al-qiyās wa-i'lām*^{an} *kayfiyya luγāt hādā l-ḥarf min an-nās.*

3. EY. *'ābir, yabir* okunur.

Bahsedilmeyen Mastarlar Üzerine

Mastarlar iki türlüdür: 1) Doğrudan mastar olanlar – bu eylem bölümünde geniş ve geçmiş zamanla birlikte bahsedildi[3]; ve 2) İzafet yoluyla mastar olanlar, bu türde *ḥāl* (şart ifade eden zarf) manası da vardır- Bunları gerekli oldukça gösterdim.

Doğrudan mastar olanlara örnek :: BAR·DIY **bardi** "gitti," BARIYR· **barīr** "gider," BAR·MA'Q· **barmāq** "gitmek, gitme." KAL·DIY **käldi** "geldi," KALIYR· **kälīr** "gelir," KAL·MA'Q· **kälmāk** "gelmek, gelme."

İzafetle yoluyla mastar olanlara örnek

[I. 25/26] **19**

:: MANIG BAR·ГIM· BULSA' MAN·K' TUŠГIYL **mänig barγim bolsa maŋa tušγīl** "Benim için gitme zamanı geldiğinde, beni karşıla" :: KAYIK· KALKIY BULSA' 'UQTA' **käyik käligi bolsa oqta** "Geyik göründüğünde, ona ok at." Atasözü [= 286 G, 293 G]: TA'Z· KALIKIY BURK·JIYKA' **tāz käligi börkçīkä** "Kelin geleceği yer takkeci dükkânıdır." Mastarların bu türü için kural *qāf* veya *išbā*'lı sözcüklerde köke *γayn* ya da *qāf* eklemektir [ya da diğerlerinde *kāf*; bkz 286]. Örnek :: BARIГ· BAR·DY **bariγ bardi** "O gidiş gitti." :: 'UL QULIN 'URUГ 'UR·DIY **ol qulin uruγ urdi** "O kölesini çok dövdü." *qāf* veya [sert] *kāf* sadece [bir kişisel zamire] izafet edatıyla bulunur, *γayn* [veya ince *kāf*] gibi tek başına bulunmaz Örnek :: 'ANIG· YURUQIY NATAK **anig yoriqi nätäg** "Onun yürüyüşü nasıldı." Buradaki *qāf*, *γayn*'dan çevrilmiştir. [ince] *kāf*, *kāf* ve *rikka*'lı sözcüklerde kullanılır. Örnek :: 'ANIY SUKUK· SUK·TIY **ani söküg sökti** "Ona çok sövdü." :: 'UL QULIN TABIK TAB·DIY **ol qulin täpig täpdi** "O kölesine çok tekme attı." Bu gibi kurallar vurgu yapmak için kullanılır. Yüce Allah'ın şu sözlerindeki gibi: *wakallama llāhu mūsā taklīm*^{an} (Q.4:162 "ve Musa Allah'la direk konuştuğu yer").

Benim bu tip kurallardan bahsetmemin tek amacı bilinçlilik ve tamamlamak, çünkü bu kurallar genel başvurulacak kurallardır. Benim bahsettiğim her kural ve her prensip tüm Türk dillerinde esastır ve Allah'ın izniyle öğrenilmelidir.

Kitapta Söylenilen ve Söylenilmeyen Şeyler Üzerine Söz

İslâm bölgesi içinde bulunan dağların, çöllerin, nehirlerin, göllerin, su birikintilerinin adlarından ben bahsettim.

[I. 26/27] **20**

Çünkü onların adları insanların dillerinde dolaşan adlardır. Ben onlardan bahsettim, çünkü onlar iyi biliniyor, ama onların çoğunluğundan ben bahsetmedim, çünkü onlar çok tanımamıştı. Gayri Müslimlerin bulundukları topraklardakilere gelince, onların da bazılarından bahsettim ve bazılarından ise bahsetmedim, çünkü onlardan bahsetmenin yararı yok diye düşündüm.

Bu dildeki yabancı sözcüklerden bahsedilmedi.

Erkek ve kadın adları da yazılmadı, sadece çok bilinen ve yaygın olarak kullanılanlardan bahsedildi.

Türk Kabile ve Boyları Hakkında Söz

Türkler aslında, yirmi boydur. Bunların kökeni- Allah aziz kılsın- Peygamber Nuh'un oğlu Yafes, Yafes'in oğlu Türk'e kadar dayanır. Onlar- Allah aziz kılsın- Peygamber İbrahim'in oğlu İshak, İshak'ın oğlu Iysu, Iysu'nun oğlu Rūm'a benzer. Her kabile sayısını ancak Allah'ın bildiği oymağa sahiptir, Ben sadece büyük kabilelerden bahsedeceğim, küçük olanlardan bahsetmeyeceğim. Yalnızca herkesin bilmesi gerekli olan Oγuz-Türkmān kollarını ve hayvanlarına vurulan damgalardan bahsettim [bkz. 40-41 **oγuz**].

[Aşağıdaki listede] ben doğudaki kabilelerin her birinin coğrafi bölgelerini de bildirdim.[1] Onlar [batıdan] doğuya doğru listelendi, Rūm'a en yakın olandan başladım: İlki: BAJANAK· **bäçänäk**, sonra YAS·MIL·[2] **basmil**, sonra QA'Y· **qāy**, sonra YABA'QUV **yabāqu**, sonra TATA'R **tatar,** sonra QIR·QIZ **qirqiz.** En sonuncusu Çin'e en yakın olan.

[I. 28/28] 21

Bu boyların ülkesi Rūm'a ülkesine doğru şöyle sıralanır:

Sonra: JIKIL **çigil**, sonra: TUXSI **tuxs**i, sonra: YAΓM' **yaγma**, sonra: 'ΓRA'Q **oγrāq**, sonra: JARUQ **çaruq**, JUMUL **çömül**, sonra: 'UY·ΓUR **uyγur**, sonra: TANKUT **taŋut,** sonra XITA'Y **xitay**, Çin, sonra: TWΓA'J **tawγāç**, Māṣīn, Bu boylar güney ile kuzey arasından bulunurlar.

Onların her biri şu dairede (haritada) gösterilmiştir.[1]

Türkçenin Şiveleri Hakkında Söz

Farsça ile karışmamış ve diğer topraklara yerleşmemiş bir şive, tek bir dile ait şivelerin en zarifidir. İki dile sahip olanlar ve şehir halklarıyla kaynaşanlar konuşmalarında belli telaffuz bozukluklarına (*rikka*) sahiptirler -örneğin, Soγdāq, Känçāk ve Aryu. İkinci kategoriye ise Hotan, Tübüt ve Tangut'un bazıları örnek verilebilir - Bu sınıf Türklerin topraklarında yerleşenlerdir. Şimdi biz bu grupların her birinin dilini ana hatlarıyla anlatmaya çalışacağız.

Uzaklıktan ve de Māṣīnle onların arasının büyük deniz tarafından ayrılması sebebiyle Jābarka halklarının dili bilinmemektedir.

Yerleşik nüfususun Türk dillerini iyi bilmesine ve Türk yazısında bizimle benzerlik arz etmelerine rağmen, Māṣīn ve Ṣīn halkları kendi dillerine sahiptirler.

---

20 1. Ör., Anadolu ve Yakındoğu'daki Türklerin fethettiği yerleri içermez.
2. Y, metin boyunca B'den değişti.

21 1. Harita EY.22-3'ü içerir. Aslı dört renklidir, dört köşede verilen anahtar şöyledir:
Nehirler gri. Denizler yeşil.
Kumlar (çöller) sarı. Dağlar kırmızı.

Nitekim Yājūj ve Mājūj dilleri de, Māṣīn'in yakınındaki deniz ve dağların ayırması, çeşitli engeller dolayısıyla bilinmemektedir.

Tübüt halkı ise kendi dillerine sahiptir. Hotan da hem bir yazıya hem de bir dile sahiptir. Bunların ikisi de Türkçeyi iyi şekilde bilmemektedir.

Uygurlar saf bir Türk diline sahiptirler ve bir de kendi aralarında konuştukları bir başka dil daha vardır. [Ve onlar iki] yazma sistemine sahiptirler, birisi benim üstte [6] ekleme yaptığım 25[2] harften oluşan ve onların yazılarına benzer bir Türk yazısı, diğeri genelde Sin ile yazılan, kutsal kitapları ve kütük kayıtlarını yazmak için kullanılan bir yazı sistemi – bu yazıyı rahipler haricinde kimse okuyamaz.

Bunlar şudur

[I. 30/29]

Bu noktaya kadar bahsettiklerimiz yerleşik halklardı.

Çömül, göçebe halklar arasındadır. Onlar kendilerine has anlaşılmaz bir takım konuşmalara sahiptirler, ama bu konuşma Türkçe olarak bilinir; nitekim Qāy, Yabāqu, Tatār ve Basmil[1] - bu grupların her biri kendi dillerine sahiptir, ama onlar Türkçeyi iyi bilirler.

Sonra Qirqiz, Qifçāq, Oγuz, Tuxsi, Yaγma, Çigil, Oγrāq[3], ve Çāruq – onlar saf Türkçeyi tek dil olarak konuşurlar.

Bunlara yakın olan diller Yemāk ve Başγirtlerin dilleridir.

Bulγār, Suvār, ve Bäçänäk dillerine gelince, onlar Rum diline yakındırlar, o eklemeli sonlarıyla (?) tek tip bir Türkçedir. [4]

Şiveler arasında en açığı Oγuz şivesidir. En doğru Yaγma ve Tuxsi şiveleri ve Īla, Ärtis, Yamār ve Ätil ırmakları kenarında, Uygur ülkesine kadar uzanan bölgede oturan halkların konuştuğu şivelerdir. En nazik şive ise Hākānīlerin ve onlarla ilişkili olanların konuştuğu şivelerdir.

---

2. M.S. "yirmi dört."

1. M.S. YAS. MIL, Y, B'den dönüştü.

3. M.S. ' IΓRA'Q· ; I sonradan yazılmış (koyu siyah mürekkep, ince kalem)

4. *maḥḍūfa al-aṭrāf 'alā namaṭ wāḥid.* Bu ifade şu şekilde çevrilebilir: "Bir ve aynı şekilde bozar" (C. Brockelmann, "Maḥmūd al-Kāşgharī über die Sprachen und die Stämme der Türken im 11. Jahrh.," *Köresi-Csoma Archivum* I. 1, 1921, P. 38) ; "mit gleichmässiger Elidierung der Suffixe" (O. Pritsak, "Kāşgarīs Angaben über die Sprache der Bolgaren," *ZDMG* 109, 1959, p. 106); "bir düzine kelimenin sonu kısaltılmış" (Tercüme I, 30).

26 1. Asıl olarak SUVF, F'ye eklenen iki nokta sonradan eklenmiştir (kahverengi mürekkep).

Balāsāγūn halkı hem Soğd hem de Türk dilini konuşur. Aynı durum Ṭirāz (Talas) ve Madīna't al Bayḍā' (Isbījāb) halkı için de geçerlidir.

Aryuların ülkesinin halkının konuşmasında bir takım telaffuz bozukluklarına (*rikka*) rastlanmaktadır. Aryu ülkesinin İsbījāh'dan Balāsāγūn'a kadar uzadığı düşünülebilir.

Kāşγar, Känçākī dilinin konuşulduğu köylere sahiptir, ama ana merkezde onlar Hākānī Türkçesi konuşurlar.

Türklerin yaşadığı toprakların büyük bir kısmı, Rūm bölgesinin yanından Māşīn'e kadar, 5 bin fersah uzunluğunda, üç bin fersah genişliğindendir. Bu da toplamda 8 bin fersah [dikkat] yapar. Ben bütün bunları, bilinsin diye dünya şeklindeki yuvarlakta (harita) gösterdim.

Şivesel Farklılıklar Hakkında Söz

Temel dilde çok küçük varyasyonlar vardır. (*aṣl al-luγāt* [harf. şivelerin kök biçimi]). Farklıklar sadece belli harflerde

[I. 31/31] 26

değişim değerleriyle görülmektedir.

Bu yüzden, Oγuz ve Qifçāq dilleri, ister eylem isterse ad olsun, sözcük başındaki her *yā'*yı *elif*'e veya *cim*'e dönüştürür. Örneğin, Türkler "seyyah" sözcüğü için YAL·KIN **yelgin** derken; onlar 'ALKIN **elgin** derler. 0
Türkler "ılık su" ifadesi için: YILIΓ SUVW[1] **yiliγ sūw** derken; onlar 'ILI Γ **iliγ,** *elif* ile yazılır, derler. Bunun gibi, Türkler "inci" için YIN·JUV **yinçü** derken; onlara göre o: JINJUV **jinçü**'dür. Ve Türkler "bir devenin uzun saçı için": YUΓDUV **yoγdu** derken; onlar JUΓDUV **joγdu** derler. 0

Aryu dili bütün söz içi ve söz sonu *yā'*ları *nūn*'a dönüştürür. Örneğin, Türkler "koyun" için: QUVY· **qōy** derken; onlar QUVN· **qōn** derler. Yine Türkler "fakir kişi" için: JIYΓA'Y· **çiγāy** derken; onlar JIΓA'N· **çiγān** derler. Ve Türkler "hangi şey?" ifadesi için Q'YUV NA'NK **qāyu nāŋ** derken; onlar *nūn*'la QA'NUV **qānu** derler.

Oγuz, Qifçāq ve Suvārīn şiveleri bütün söz başı *mīm*'leri *bā'*ya dönüştürür. Örneğin, Türkler, "ben gittim" ifadesini MAN BARDIM **män bardim** şeklinde söylerken; bu gruptaki diller BAN BARDUM **bän bardum** şeklinde söylerler. 0 Türkler **"et suyu"** sözcüğüne: MUVN: **mūn derken;** bu sınıftaki diller ona BUVN: **būn** derler. 0

Oγuz ve onları takip edenler bütün *tā'*ları *dāl*'a dönüştürür. Bu yüzden, "deve" kelimesi için kullanılan sözcük TAWAY **tewe**'dir, fakat onlar DAVAY **dävä** olarak telaffuz ederler. Yine, Türkler "boşluk" sözcüğü için 'UVT: **üt** derlerken; onlar: 'UVD: **üd** derler. [Ama,] gerçek Türk şiveleri arasındaki pek çok dal, Oγuz şivesindeki[2] *tā'*ya benzer. Örneğin, Türkler "hançer" sözcüğüne BUGDA' **bögdä** derken; onlar ona BUKTA' **bögtä** derler. 0 Türkçede

---

2 . 2. EY'de bu dönüştü.

"üvez ağacı"na YIKDA' **yigdä** denirken; Türkmen-Oγuz dilinde YIGTA' **yigtä** denilmektedir. Benim bahsetmeyip bıraktıklarım bu kurala göredir.

Arapça *fā* v̇ē *bā* sesi (ör., **w**) için konuşma noktaları arasında üretilen

[I. 33/31]

gerçek Türk dillerindeki bütün *fā*'lar, Oγuz ve onu takip eden şivelerde *vāv*'a dönüşmüştür. Bu yüzden, Türkler, "bir ev" için 'AW· **äw** derken; onlar 'AV· **äv** derler. Yine Türkler "av" sözcüğünü 'ĀW **āw**; şeklinde söylerken; onlar *vāv*'la 'AV· **av** şeklinde söylerler. Ben sözcüklerin asıl şekillerini yazacağım ve siz, benin bahsettiğim değişiklikleri bu gruba göre harfleri değiştirmelisiniz.
0
Yaγma, Tuxsi, Qifçāq, Yabāqu, Tatār, Qāy, Çömül ve Oγuz şiveleri noktalı *ḏāl*'ların, *yā*'ya dönüşmesi konusunda hemfikirdirler. Bu şivelerde o, asla *ḏāl*'la telaffuz edilmez. Örneğin, bu gruba girmeyen şivelerin hepsi "kayın ağacı" sözcüğünü QAḎING[1] **qaḏiŋ** şeklinde okurken, bu gruptaki şivelerde QAYING[1] **qayiŋ** şeklinde okunur. Ve yine "kanun" sözcüğü QADIN **qaḏin** şeklinde okunurken; onlar da QAYIN: **qayin** şeklinde okunur.

Benzer şekilde, Çigil şivesindeki ve diğer Türk şivelerindeki noktalı *ḏāl*, Qifçāq, Yemäk, Suvār, Bulγār; Rus ve Rum bölgesine kadar uzanan [bu alanda] yerlerde konuşulan şivelerde *zāy*'a dönüşmüştür. Bu yüzden, Türkler "ayak" sözcüğünü 'ADAQ· **aḏaq** şeklinde söylerken, onlar 'AZAQ **azaq** şeklinde söylerler. Yine Çigil Türkleri "karnı tok" ifadesini QARIN· TUḎTY **qarin toḏti** şeklinde söylerken; onlar *zāy* ile TUZDIY **tozdi** şeklinde söylerler. Siz diğer isim ve eylemleri de bu örneklere benzer şekilde şekillendirebilirsiniz.

Özetlersek, Çigil şivesindeki *ḏāl* Yaγma, Tuxsi, Oγuz ve Ṣīn'e kadar uzanan Aryu şivesinin bir kısmında *yā*'ya, Rum bölgesine kadar uzanan[2] Qifçāq şivesinde ise *zāy*'a benzer. Biz her şeyi yeri geldiğinde açıklayacağız.

Hotan ve Känçāk halkları sözcük başında tüm *elif*leri *hā*'ya dönüştürür. Bu sebepten, biz onları Türkler içinde düşünemeyiz, çünkü onlar Türklerin diline onlara ait olmayan unsurlar katarlar. Örneğin, Türkler "baba" sözcüğünü 'ATA' **ata** diye çağırırken; onlar HATA' **hata** der. Ve yine "anne" ye Türkler 'ANA' **ana** derken; onlar HANA' **hana** derler. 0

rā, *lām* ile değişebilir- bu değişim de yeri geldiğinde görülecektir. [yani., 145 **arqa-**, 215 **tarqai talqa**]. *zāy*, *sīn*'le veya başka bir harfle değişebilir. Bu konu da daha sonra anlatılacak [yani., 53 **āz, ās**, 510 **qāz/qās**].

Oγuz şivesi zaman ve yer isimlerinde her *yayn*[1]ı *elif*'e dönüştürür. Bu yüzden, Türkler, "gidilecek yer" ifadesini BAR·ΓUV YIYR **baryu yēr** şeklinde söylerken; Oγuzlar

---

27 1. Son G, K'dan sonradan değiştirilmiştir. (üç nokta kahverengiyle yazılmıştır.

2. EY. *mutasfil*[an], *musfil*[an] okunur.

28 1. EY. *'ayn.*

BARA'SIY YIYR **barāsı yēr** şeklinde söylerler. Yine Türkler "kalacak yer" için TUR·ΓUV 'UΓVR: **turγu uγūr** derken; Oγuzlar TURA'SIY 'UΓVR: **turāsi uγūr** derler. **0**

qāf, *kāf* veya başka bir harfle değişebilir- biz onu uygun yerlerde göstereceğiz- Allah nasip ederse.

Burada harflerin değişimi konusunu tamamlıyoruz.

Düşmelere gelince: Oγuz ve Qifçāq grupları ad ve devamlılık ifade eden eylemsi şekillerinde söz ortasındaki *yayn*'ın düşmesi konusunda hemfikirdirler. İsimlere örnek olarak "beyaz ayaklı karga" sözcüğü JUMΓUQ **çumγuq**'un şeklinde söylenirken; *yayn*'ın düşmesiyle JUMUQ **çumuq** olması verilebilir. Yine Türkler "karın" sözcüğünü TAM:ΓAQ **tamγaq** şeklinde söylerken; onlar TAMAQ: **tamaq** şeklinde söylerler. Eylemsilere ise şu örneği verebiliriz:: "O sık sık evine giden biridir." ifadesi 'UL' AWKA'BARAΓA'N: 'UL **ol äwkä barγān ol** şeklinde söylenirken; Oγuzlarda bu ifade BARA'N 'UL **baran ol** şeklinde söylenir. Yine Türkler, "Adam kölesini devamlı ısıran biridir." İfadesini 'AR· QULINY URAΓA'N 'UL **är qulini urγān ol** şeklinde söylenirken; onlar 'URA'N: **urān** şeklinde söylerler. Onlar adlarda yumuşama amacıyla *kāf*'ı düşürürler ve, eylemlerde *kāf*, *yayn*'a uydurulur.

Bu bütün Türk dillerinin alanındır. Diğer kalan kısımlardan, kurallar bölümünde bahsedilecektir.

Yumuşatma ve kısaltma amacıyla *fatḥa*, *ḍamme* ve *kesre*li bölümlerin hepsini tek bir çizgiyle birlikte koydum.[2]

Allah'tan başka güç, kuvvet yoktur, o en yücedir.

[I. 37/34] 29

Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın Adıyla

Ünlü (*hamz*) ile Başlayan Sözcükler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

B

2. Bu, varlıkların genel düzenini gösterir; yani. 29-30: 'AJ (**aç**), 'UJ (**üç, uç**), 'IJ (**iç**); 95: ' AT (**at-**), 'UT- (**ut, öt-, üt-**), 'IT (**it-**), 'IYT- (**ēt-**).

'B· **äp** Abartma ve tekrar bildiren bir takı. Bazı şeyleri iyi olarak tanımlarken pekiştirmek için :: 'AB· 'A D̲KV N'NK **äp ädgü nāŋ** "Çok (*jidd*^{an}) iyi bir şey" 0	**äp**
:: 'AB· 'AQ· **ap aq** "Bembeyaz (*nāṣi' jidd*^{an})." Oγuz şivesi.	**ap** D
'AB· **ap** "Değil (*lā*)" anlamında bir takı. Buradan gelerek :: 'AB· BUV 'AB· 'U̲VL **ap bu ap ōl** "Ne bu ne şu" denir.	
'UB· **üp** Renklerde pekiştirme bildiren bir takı. Buradan gelerek, Çigil şivesinde: 'UB· U̲RUNG[1] **üp ürüŋ** "Bembeyaz (*yaqaq*)." denir.	**üp** D
'UB· 'UB· **ob ob** Eşeğin ayağı kaydığında söylenir, Arapların "Kalk! (*inta'iš*)." anlamındaki *la'*^{an} sözcüğü gibi.	**ob**
'UP· **op** – sert *bā'* ile- "Harman öküzlerinin ortasında bulunan öküz (*ar-rākis min aṯ-ṯīrān*)." Aryu şivesi.	**op**

T

'AT· **at** "At (*faras*)." *Elif*'li *išbā'* ile. Atasözü: QUVŠ QANATIN̲· 'AR· 'ATIN̲· **quš qanatin är atin** "Kuş (amacına ulaşır) kanadıyla (ve benzer şekilde) er (amacına ulaşır) atıyla." 0	**at** P
'AT̲· **ät** – *elif*'li *išmām* ile- "Et (*laḥm*)." 0 "Yumuşak (*sahl*) yer: 'AT· YI̲YR **ät yer** şeklinde söylenir. 0	**ät**
'UT· **ot** "Bitki (*nabt*)." :: UT UNDY **ot öndi** "Ot bitti."	**ot**
'UT· **ot** "Hayvan yemlerinin (*'alaf*) tümü için kullanılır. Buradan gelerek :: 'AT·QA' 'UT· BYR·KYL **atqa ot bērgil** "Atı besle (*i'lif*)." denir. 0	
'UT· **ot** "İlaç (*dawā'*)." Buradan gelerek :: 'UT· 'IJ· TIM **ot içtim** "İlaç içtim." Bu sözcükten gelen "doktor (*ṭabīb*)" sözcüğü için: 'UT'JY **otāçi** kullanılır. 0	
'UT· **ot** "Zehir (*summ*)." Buradan gelerek :: BAK 'NK'R· 'UT· BI̲YRDI̲Y **beg aŋār ot bēdri** "Emir zehri ona içirdi." 0	
'IT· **it** "Köpek (*kalb*)."	**it**

J

'AJ· **aç** Arapçadaki hitap, nida edatıyla (*yā' an-nidā*) aynı şekilde kullanılan bir ifade. :: 'AJ BARUV KAL̲· **aç bärü käl** "Sen! Buraya gel! (*ta'ālāya hāḏā*)."	**aç**
'UJ· **üç** "Üç (*talātā*)." sayısı.	**üç**

[I. 38/35] **30**

Buradan gelerek :: 'UJ· YARMA'Q **üç yarmāq** "Üç para." denir. 0

'UJ· **uç** – *elif*'li *išbā'* ile - İyi bilinen, tanınmış bir şehir.	**uç** N
'UJ· **uç** Kalem yapımında kullanılan bir dağ ağacı, ondan iğne ve sopa da yapılır.	

---

29 1. G sonradan K'dan değişti (Eklenen üç nokta kahverengiyle).

'IJ· **iç** Bir şeyin "iç bölümü (*bāṭın*)" Buradan gelerek :: "Kuşak (*wišāḥ*) : "İç kemer" anlamındaki 'IJ·KUR: **iç qur** sözüyle; ve "gizli (*sırr*)" ifadesi "iç söz" anlamındaki 'IJ· SUVZ: **iç sōz** sözüyle ifade edilir. 'IJ· 'AT· **iç ät** "Ciğere bitişik olan yumuşak et."	iç

R

'AR· **är** "Adam (*rajul*)." Çoğulu: 'ARAN **ärän** bu düzensiz bir çoğul şeklidir, çünkü çoğul eki: LA'R: **-lär**'dir.	är
'IR· **ir** Utanma bildiren bir ifade. Buradan gelerek :: 'AR· 'IR· BULDY **ar ir boldi** "Adam utandı (*xajila*)."	ir

Z

'UZ **üz** "Yağ (*dasam*)" Buradan gelerek :: 'UZLUK MUVN: **üzlüg mün** "yağlı (*dasima*) çorba" denir.	üz

S

'US **us** "İyi ve kötüyü ayırt etme (*tamyīz*)." Oγuz şivesi. Buradan gelerek :: 'UL 'US· BULDY **us ol us boldi** "O iyiyi kötüden ayırt etti (*'aqila*)."	us D
'AS **äs** "Yırtıcı hayvanlara verilen parça (*jazar*)." 0	äs
'US· **üs** "Kerkes kuşu (*nasr*)." 0	üs

Manzume:

KLDY MANK' T'T	**käldi maŋa tāt**	V
'AY·DYM 'M·DY YA'T	**aydīm amdi yāt**	
QUŠ·QA' BULUB· 'AT	**qušqa bolup ät**	
SYN TILA'R 'US· BURY	**sani tilär üs böri**	

"Bir Uygur göçebe bana geldi; ben onu öldürdüm ve onu akbabalara yem ettim."[1]

[Bir Tat bana geldi, Ben ona "Şimdi yat![2] Şahin gibi seni bekleyen kuşlar ve kurtlar için yem ol"dedim.]

Š

'UŠ **oš** "Bu yüzden, böyle (*hākaḏā*)." anlamında bir takı. :: 'UŠ MUNDAΓ QYL **oš munday qīl** "Böyle yap."	oš
'UŠ **oš** "Şimdi (*al-ān*)." anlamındaki bir takı :: 'UŠ MUNDAΓ QYL **oš käldüküm bu** "Ben şimdi geldim (*ḥuḍīrī al-ān*)."	
'UŠ 'UŠ **oš oš** Öküzü sularken çıkarılan ses.	
'UŠ **öš** "Ağaç, dal, boynuz gibi nesnelerin "özü (*qalb*)". Buradan gelerek :: MUNKUZ 'UŠK **müŋüz öši** "boynuzun özü" denir. Bir kuşun ya da bir atın "kuyruk sokumuna (*'asib aḏ-ḏanab*) da böyle denir. 'UŠ **öš**.	öš

---

30 1. Sözcükçe: "av hayvanı."
2. Ya da muhtemelen "Hey, yabancı!"

'IŠ **iš** Bir lambanın "isi (*sināj*)"; duvarlarda bulunan "is (*duxān*)" Buradan gelerek :: TUVN: 'IŠ BULDY **tōn iš boldi** "Elbise islendi (*tadaxxana*)." denir.	**iš**

[I. 40/37] **31**

Q

'UQ **oq** "Ok (*sahm*)."	**oq**
'UQ[1] **oq** "Bir evin direği (*jā'iza*)." Buradan gelerek :: 'AW·[2] 'UQIY **äw oqi** "Evin direği (*sahm*)." denir. 0	
'UQ· YILA'N **oq yilān** "Kendini insan üzerine atan yılan (*af'ā*)."	
'UQ **oq** "Malları ve toprakları ayırmak için kullanılan "kura (*qur'a*)"	
'UQ· Bir eylem vurgu eki. Buradan gelerek :: BARΓIL 'UQ: **barγil oq** "Gitme! (*iḏhabanna*)." denir 0	
'UQ **oq** Şimdiyi ifade eden bir takıdır. Buradan gelerek :: BAYA' 'UQ: KALDIYM **baya oq käldim** "Ben henüz geldim (*qalba hāḏihi s-sā'a ḥaqīqa*^{tan})." :: 'AM·DY 'UQ 'AY·DYM **amdi oq aydīm** "Ben şimdi dedim (*sā'at'iḏ*^{in})." 0	
'IQ· **iq** "Soğuk su içildiğinde ve ekmek yenildiğinde çıkan hıçkırık (*rabw*)." Buradan gelerek :: 'ANY 'Q TUTY **ani iq tutti** "Onu hıçkırık tuttu." denir.	**iq**

L

'UL: **ol** "O (*huwa*)" anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: 'UL 'ANDAΓ 'AY·DY **ol olandaγ aydi** "Böylece söyledi o." denir.	**ol**
'UL **ol** "Şu (*ḏāka*)" anlamında bir sözcük. :: 'UL 'AR· **ol är** "Şu (*ḏālika*) adam."	
'UL **ol** İsimlere ve eylemlere eklenen bir vurgu eki. Buradan gelerek :: 'UL MANK 'UΓLUM 'UL **ol mänig oγlum ol** "O kesinlikle (*ḥaqīqa*^{tan}) benim oğlum." :: 'UL 'AWK' BARMIYŠ 'UL: **ol äwkä barmiš ol** "O kesinlikle evine gitti." denir.	

M

'AM: **äm** "İlaç (*'alāj*)." Buradan gelerek "İlaç yapan kişiye (*mu'ālij*) :: 'AM:Y **ämçi** denir.	**äm**
'AM **am** "Kadının dişilik aleti (*jahāz al-mar'a*)." Oγuz ve Qifçāq şiveleri. 0	**am** D
'UM **üm** "Pantolon, şalvar (*sarāwīl*)."	**üm**
'IM: **im** "Parola (*amāra*)" Hakan parolayı asker adları arasından da belirlerdi. O, bir kuşun ya da bir silahın adı da olabilir. Meydan okuma ifadesi olarak kullanılır bu sözcükler (?)[3]. İki grup karşılaştığında, tanışmaları ve birbiriyle savaşmamaları için bir işarettir. Gece iki kişi karşılaştığında biri diğerine parolayı (*'alāma*) sorar ve eğer o doğru bilirse geçmesine izin verir, çünkü o aynı gruptandır. Eğer meydan okursa ya da başka	**im**

---

31 1. Q sonradan W'ye değişti (kahverengi bir noktanın eklenmesiyle)
2. W, sonradan Q'dan değişti (kahverengi bir nokta ile)
3. EY. y.t.f 'k, muhtemelen *yutasā'falu* için hatalı (ya da muhtemelen *yutafa''alu*).

bir şey söylerse, ona saldırır. Atasözü: 'IM·_BIL·SA' 'AR· 'ULM'S **im bilsä är ölmäs** 0 P

[I. 42/38] 32

"Eğer bir kişi parolayı bilirse o ölmeyecek" –onu tanıyan kişinin elinde hatayla.

N

'UN· **ün** "Ses (*sawt*)." 'UVN **ün** şeklinde söylenmesine müsaade edilir. **ün**

İkizleşme

'ARA **arra** "Sidik (*bawl*)." Eşek kaşağılanmak istendiğinde birkaç kez bu denir. Bu, Arapçaya uygun düşmüştür, çünkü *arr* Arapça'da "ikizleşme" anlamındadır. 0 **arra**

'URA **urra** "Erkeklerde "kasık yarıklığı (*udra*)." Oγuz şivesi. **urra** D

'IRA **irra** "Utanma (*xajla*)." Bu hafifleştirilmiş [yani. 30 **ir**] ya da ağırlaştırılmış [yani. 30 **irra**] olabilir. **irra**

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

''· **ā** Şaşırma ifade eden bir takı. Buradan gelerek :: 'UL MANY ''QILDY **ol mäni ā qildi** "O beni şaşırttı (*mutaḥayyir*)." denir. 0 **ā**

'UV·[1] **ū** "Uyku (*nawm*)." Buradan gelerek :: 'UDIYDIYM **uḏīdīm** "Ben uyudum (*nimtu*)." *Vāv* düşer çünkü *ḍamma* (U) ve *kesre* (I) arasında o düşer. 0 **ū**

'UVA'[2] **ū** (?) Bir çağırana cevap verme ünlemi. Eğer bir kişi "O Muhammed!" şeklinde ünlerse, sonra o: "Siz ne emrediniz?" anlamında 'UVA'[2] **ū** şeklinde cevap verir. **ū** (?)

ū[3] "Kefillik (*kafāla*)." :: MAN 'ANY 'UVQA' 'AL·DIM **män ani ūqa aldim** "Ben ona kefil oldum." **ū**

'AUV[4] **ō** – *elif*'li *išbā'* ile- Bir emrin reddini ifade eden ünlem. 0 **ō**

'AIY· **ē** (?) "Portakal renkli ipek." 0 'AY· BITIKY **ē bitigi** Askerlerin adıyla azıklarının [*arzāq*] yazıldığı sicil defterinin (*ṭūmār*) adı. 0 **ē** (?)

'IY· **ī** Bir red (*inkār*) ifadesi, 'UAV· **ō** gibi. **ī**

Nazal

'ANG·[5] **äŋ** "Yanak (*xadd*)." :: QIZIYL 'ANG·[5] **qizīl äŋ** "Al yanak." **äŋ**

---

32 1. Kenar sözlüğü: 'UDUV.

2. Sondaki *elif* (')'in sonradan eklendiği görülür.

3. Kaybolan sözcük; kenar sözcüğü: 'VQ'. Bu sözcükler hakkında, bakınız ED. 1.

4. U çizildi ve A sonradan eklendi (kahverengiyle).

5. G, sonradan K'dan değişti (üç nokta kahverengiyle).

6. İkinci A kahverengiyle sonradan eklendi (nunlamayı göstermek için, buradan gelerek: **mindän**).

'ANAG[5] **aŋ** Yağı ile ilaç yapılan bir kuş. Bu kuşun yağı avuç içine sürülürse yağ avucun arka tarafına da geçermiş. 0	**aŋ**
'ANG·̲[5] **aŋ** "Hayır (*lā*)." anlamında bir Oγuz sözcüğü. Bir kişi birisine emir verdiğinde: 'ANK "hayır hayır" anlamında 'ANK **aŋ aŋ** der. 0	D
'UNG·̲[5] **öŋ** "Ön (*qudām*)." :: 'UL MINDA'[6] 'UNKDUN BAR·DIY **ol mindä öŋdün bardi** "O benim önümde gitti (*quddām*)." 0	**öŋ**
'UNG·[5] **öŋ** "Bir şeyin "rengi (*lawm*)." :: YA'ŠIL 'UNK LUK·̲ TUVN· **yāšil öŋlüg tōn** "Yeşil renkli elbise." 0	
'UV̲NG·̲[5] I̲YŠ **oŋ iš** "Basit (*sahl*) bir sorun." O: 'UNGA̲'Y·̲[5] **oŋāy** sözcüğünün kısaltılmış şeklidir. 0	**oŋ**
'UNG·[5] 'AL̲IK·̲ **oŋ älig** "Sağ (*yumna*) el." Çigil şivesi. 0	D

[I. 44/41] **33**

İki Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ikinci harfi sukūnlu *fa'l, fu'l, fi'l* kalıpları

B

'A̲L·B·̲ **alp** "Cesur (*šuja'*)." Atasözü: 'A̲L·B·̲ YAΓI̲YDA' 'A̲L·J̲AQ JUΓI̲YDA' **alp yaγīda alçaq çoγīda** "Yiğit (*baṭal*) düşman karşısında, yumuşak huylu kişi münakaşada belli olur. Manzume:	**alp** P

'A̲L·B· 'AR TUNK' 'ULDIYMUV	**alp är toŋa öldi mü**	V
'YSYZ 'ŽVN QALDIYMUV	**ēsīz ažūn qaldi mu**	
'UD̲·LAK 'UVJIN 'ALDIYMUY	**öḏläg ōçin aldi mu**	
'AM·DY YURAK YIR·TILUVR	**amdi yürāk yirtilūr**	

"Hakan Afrasyab öldü mü? Faydasız dünya kaldı mı? Zaman öcünü aldı mı? Şimdi yürek yırtılır."

T

'AR·T·̲ SAJ·̲ **art saç** "Arka saç (*qafā*)," çünkü 'AR·T· **art** "boyun (*raqaba*)." demektir.	**art**
'AR·T·̲ "Dağdaki geçit (*'aqaba*)." Atasözü: 'AR·MAKUVKA' 'ŠIK 'AR·T BUL̲UVR· **ärmägükä ešik art bolūr** "Tembel biri için eşik dağ geçidi olur."	P
'UR·T·̲ **urt** "İğne deliği (*samm al-xiyāṭ*)." 0	**urt**
'UR·T· **ört** "Yanan nesne, yangın (*ḥarīq*)."	**ört**
'A̲S·T **ast** "Sokak (*aziqqa*)." Çigil şivesi.	**ast** D

D

'AN·D· **and** "Yemin etme (*ḥalif*)." Buradan gelerek :: 'AN·DQ· **andiq** "Yemin et! (*iḥlif*)." denir.	and

Q

'R·Q· **arq** "Pislik (*'aḏira*)." 0 "Demir pisliği (*xabaṭ*): TAMUR 'AR·QY **tämür arqi** şeklinde söylenir.	arq
'URQ **urq** 'URUQ'un [45, "sopa"] kısaltılmışıdır – Oγuz şivesinde. Bu Arapça'daki D *'unq* and *'unuq* ("boyun") sözcükleri gibi.	urq
'IR·Q· **irq** "Falcılık, kâhinlik, gizlilerden haber vermek (*kahāna, fa'l, ixrāj aḍḍamīr*)."	irq

K

'AR·K **ärk** "Otorite, söz sahibi olma (*salṭana*; *nafāḏ al-amr*)." 0	ärk
'UR·K **örk** Hayvanın çenesinin altından bağlanan yular (*zināq*); "at tavlası (*ṭawīla*)"	örk
'IR·K· **irk** "Dört yaşındaki koyun (*ḍa'n* [tanımlanmış])." 0	irk
'IL·K· **ilk** Bir şeyin "ilki (*awwal*)." :: 'ILK SAN BAR·ΓIYL **ilk sän barγīl** "Sen önden git!"	ilk

İlletli

B

Bir kimse çok öğünür de, öğündüklerini kanıtlayamazsa ona: 'UVB· **ōb ōb** denir.	ōb

T

'UVT· **ōt** "Ateş (*nār*)."	ōt

[I. 46/43] 34

Atasözü: 'UVT· TIYSA' 'AΓIYZ KUY·MA'S **ōt tēsä aγīz köymās** 0 "Ateş demekle ağız yanmaz." Bu söz söylediği söz için özür dileyen kimse için söylenir.	P
'UVT· **ūt** "Bir duvardaki ya da odun parçasındaki "delik (*ṯaqb*)" *vāv*'lı *šamma* ile. 0	ūt
'UVT· **ōt** "Acılık, öd kesesi (*marāra*)." İlkinden daha az *šamma* ile.	ōt

J

'UJV· **ōç** "Hınç (*ḥiqd*)." Manzume:	ōç
'VJ KAK· QMUΓ KIŠY NINK YALINKUVQ 'UVZA' 'ALYM BYL 'DKVLVVK 'UVΓANJ' 'ALIKYNK BYL' TYLM QYL	V

ōç käk qamuγ kišiniŋ yalŋūk üzä alīm bīl
ädgülükük uγança älgīŋ bīlä tälim qil

"Öç (*ṯa'r*) bir borç gibidir, ondan çekin. Konuklara, yabancılara karşı elinden geldiğince yardımcı ol." 0

'UJV **ūç** Bir şeyin "sonu, ucu (*ṯaraf*)" :: BUTAQ· 'UVJIY **butaq ūçi** "dalın ucu (*ṯaraf*)." **ūç** 0
'UVJ 'YL **ūç ēl** "Sınır, sınırdaki il (*ṯaγr*)." 0
'UVJ **ūç** Bir şeyin "tükenmesi (*nafād*)" Oγuz şivesi. :: BUVY·DA' NA' 'UVJ BA'R D **bōyda nä ūç bār** "İnsanlar arasında sayıca azalma (*nafād … kaṯra*[tan]) yoktur."

D

'UVD· **ōd** "Zaman (*zamāna*)." *Vāv*'lı *šamma* ile. Atasözü: 'UVD· KAJ'R KIŠY **ōd** P TUVY·MA'S· YALINQUVQ 'UVΓ·LIY MANK·KUV QALMA'S· **ōd käçār kiši tūymās, yalŋūq ōγli mäŋgü qalmās** 0 "Zaman (*zamān*) geçer ve kişi bunu kavrayamaz. İnsanoğlu sonsuza kadar yaşamaz."
'UVD· **ūd** "Öküz (*baqar*)." Çigil şivesi. :: 'UVD· YYLY **ūd yilī** Türk dillerindeki on iki yıldan biri. **ūd** D

R

'UVR· 'AT· **ōr at** "Kırmızı ile sarı arasında rengi olan at (*bayn al-ašqar wa-l-kumayt*)." **ōr**
'UVR· **ōr** – *šamma* ile- kaftanın "koltuk altı (*maḥall al-xaširatayn*)." 0 **ōr**
'YR· **īr** (**ēr**?) "Delik açmak için kullanılan alet (*miṯqab*)." **īr** (**ēr**?)
'IYR **ēr** "Yer (*arḍ*)." YIYR·[1] **yēr** sözcüğünün bir biçimi. **ēr** D

Z

'UVZ **üz** "Yağ (*dasam*)." *šamma* ile. Bu yüzden :: 'UVZ·LUK 'AŠ· **üzlüg** "yağlı (*dasim*) çorba" 0 **üz**
'UVZ **üz** "Sağır (*aṣamm*)." :: 'UVZ KIŠY **üz kiši.** 0
'UVZ· **ōz** "Kendi (*nafs*)." 0 Manzume: **ōz**

KVRKLVK TUNVΓ 'VZVNK K'	**kōrklüg tonuγ özüŋkä** V
TATLYΓ 'ŠYΓ 'ADIYN·Q'	**tatlīγ ašīγ aḍinqa**
TUVTΓIYL· QUNUVQ 'AΓIYRLYΓ·	**tūtγīl qonūq aγīrliγ**
YADSUVN JAWIYNK BUDUVN·QA'	**yaḍsūn çawiŋ boḍunqa**

"Güzel elbiseyi kendin giy, tatlı yemekten başkasına pay ayır, konuklarını onurlandır, öyle yap ki herkes seni bilsin." 0

---

34 1. İlk Y'nin iki noktası kahverengiyledir.

'UVZ̲: **ōz** "Dağdaki vadi (*wādī*)." ::

[I. 47/46] 35

TA'Γ̲: 'UVZIY **tāγ ōzi** "Dağ vadisi."

'UVZ̲: KIŠY **ōz kiši** "Akraba olan kişi (*qarīb*)." :: BUV BIZ·NIK· 'VZ̲: KIŠY 'UL **bu biznig ōz kiši ol** "Bu bizim akrabalarımızdan biri."

'UVZ **ōz** "Yürek ve karnın içindeki nesne (*al-qalb wa-mā taḥwī ʿalayhi l-baṭn*) :: 'UVZUM 'A̲Γ·RIYDIY **ōzüm ayrīdi** "Karnım ağrıdı (*waja'a ma fī baṭnī*)."

'U̲VZ̲: **ōz** "Bir ağacın özü (*qalb*)." :: YIAΓ'J 'UVZI̲Y **yiγāç ōzi-** hurma ağacının içinde bulunan püse (*jummār*) gibi. 0

'UVZ KI̲ŠI̲Y **üz kiši** "İşinde becerikli kişi (*san' al-yad, mahir fi hirfa*)." 0 üz

'U̲VZ QU̲NU̲QY **öz qonuqi** ["ruh"] "Vücutta kımıldayan bir nesnenin (*mā yaxtaliju min al-jasad*)." adı. O ruh (*rūh*) için de söylenir. Aşağıdaki manzumede bu anlamda kullanılmıştır. öz

Manzume:

BAR·DY KVZVM YARVQY	**bardi kōzüm yarūqi** V
'AL·DIY 'UVZVM QUNUQY	**aldi ōzüm qonuqi**
QANDA' 'RNJ QA̲NIYQY	**qanda ärinç qanīqi**
'AM·DIY 'UVDI̲YN 'UVD̲·ΓURVR	**amdi üdīn oḏγurūr**

"Gözlerimdeki ışıltı gitti; o ruhumdan uzaklaştı. O şimdi nerede olabilir? O beni uykudan uyandırır, gözüme uyku girmiyor."

Š

'I̲YŠ **iš** "Çalışma, iş (*'amal, amr*)." :: NA' 'I̲YŠI̲NG·[1] BA'R **na išiŋ bār** "Ne işin var?" iš

'YŠ **ēš** "Eş (*ṣāḥib*)." "Yakın bir ruha sahip kişi (*ma'ahu tābi'a min al-jinn*)" de: 'YŠLK **ēšlig** şeklinde çağrılır. ēš

Manzume:

'NINK 'YŠYN KAJUVRDUM	**aniŋ īšīn käçürdüm**
YŠYN YM' QJUVRDUM	**ēšīn yemä qaçürdum**
'VLVM 'VTIN 'IYJVRDUM	**ölüm ōtin içürdüm**
'YJ·TY BULUB YVZY TURN [dikkat]	**içti bolup yüzi turi**

"Ben (onu öldürerek) onun işini bitirdim (*amḍaytu amrahu*) ve onun eşini özgür bıraktım; Ben ona içmesi için ölüm zehri verdim, o onu ekşi bir ifadeyle içti." O, "benim onu tatlı bir ölümle öldürdüğümü." anlar.

Γ

'UVΓ̲: **üγ** "Bir çadırın üst kısmındaki direklerden (*ḍil'*) her biri." üγ

---

35 1. G sonradan K'dan değişti (üç nokta kahverengiyle).

Q

'UVQ **ōq** "Bir mirasın paylaşımı (*naṣīb*)." Buradan gelerek :: 'NK'R· BYR· 'UVQ· TKDY **ōq aŋār bīr oq tägdi** "O mirastan bir pay aldı." denir.

K

'UVK **ōg** "Akıl, anlayış, anlama (*ʿaql, fiṭna*)." Bu sözcükten anlayışlı yaşlı kimse anlamına gelen 'UVKA' **ögä** sözcüğü gelmiştir.	**ōg**
Bazıları "olgunlaşmış hayvanlar (*intaṣafa sinn, kabura*)" için de böyle söyler: 'UVK **ōg.** "Dört yaşındaki at (*allaḏī jāwaza arbaʿ sinīn*)" : 'UVK 'AT· **ōg at** şeklinde söylenir. 0	
'IYK **īk** "İğ, ip bükmek için kullanılan alet" YYK **yīk** sözcüğünün bir varyantı. 0	**īk** D
'IYK· **īg** "Hastalık (*maraḍ*)."	**īg**

[I. 49/48] **36**

L

'UVL· **ūl** Bir çeşit duvar "temeli (*uss*)." Buradan gelerek :: T'M· 'UVLIY **tām ūli** "bir duvarın temeli." 0	**ūl**
'UVL· NA'NK· **ōl nāŋ** "Yaş nesne" Bu yüzden :: 'UVL· TUVN· **ōl tōn** "yaş elbise" derler. Oγuzlar bu sözcüğü bilmezler. 0	**ōl**
'IYL **ēl** "Alan ya da il (*walāya*)." :: BAK 'IYLIY **beg ēli** "beyin alanı veya ili." 0	**ēl**
'YL **ēl** "Avlu (*fināʾ*) Buradan gelerek :: QABUΓ 'YLY **qapuγ ēli.** 0	
'YL **ēl** "Atlar (*xayl*)," için kullanılan bir sözcük, çünkü atlar Türklerin kanatlarıdır. Buradan gelerek bir "at bakıcısı (*sāʾis*)": "bir ilin ya da bir bölgenin başı" olarak çevrilen 'IYL BAŠIY **ēl baši** şeklinde çağrılır, ama atların başını ifade eder.	
'IYL· **ēl** "İki hakan arasındaki barış (*ṣulḥ*)." :: 'IYKY BAK BIYR·LA' 'IYL· BUL·DIY **ēki beg bīrlä ēl boldi** "İki emir aralarında barış yaptı (*ṣālaḥa ... maʿan*)."	
'IYL· KIŠIY **ēl kiši** "Kötü, değersiz (*laʾīm*) kişi.	
'YL· QUVŠ· **ēl qūš** "Kerkes kuşu (*raxma*)."	

M

:: 'AR· 'UVM· BULDY **ar ōm boldi** "Adam et yemekten kaynaklanan mide ağrısından ve hareketsizlikten rahatsızdı (*ittaxama, γamita*).	**ōm**

N

'UVN· **ōn** "On (*ʿasara*)." sayısı 0	**ōn**
'UVN· **ūn** "Ses (*ṣawt*)." Kısa ya da uzun ünlüyle.	**ūn**
'UVN· **ūn** "Un (*daqīq*)." 0	**ūn**
'IYN YIYR· **ēn yēr** "Çukur yer (*habūṭ*)." :: 'IYN YUQ **ēn yoq** "İniş (*hapṭa*) yokuş."	**ēn**

'IYN: **ēn** "Yan tarafa olan "genişlik (*ʿarḍ*)" :: BUV BUVZ: IYNIY NJA' **bu böz ēni näçä** "Bu elbisenin eni nedir?"
'IYN: **īn** "Arslanın, kurdun, yırtıcı hayvanların "ini (*ʿarīn, wijār, maʾwā*)." Siz *yā* ile **īn** YIYN: **yīn** şeklinde söyleyebilirsiniz.
'IYN **īn** "Koyun pisliği (*fart al-yanam*)." *yā*'lı şeklin bir varyantı [ör. **yīn**]. D

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

Y

'UVY· **öy** "Oyukluk (*al-huwwa fīl-arḍ*)." **öy**
'UVT: 'AT: **oy at** "Kül rengi (*dayzaj*) at." 0

İkinci Harfi Sükûnlu Olan Sözcükler Bölümünün Sonu

İkinci Harfi Harekeli Olan Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ikinci harfi harekeli olan *faʿal, faʿul, faʿil* kalıpları

T

BYR· 'ADUT NA'NK: **bīr adut nāŋ** "Bir avuç (*ḥafna* [tanımlanmış] nesne. 0 **adut**

[I. 51/50] 37

'RR'T **arut ot** "Eski kuru ot (*dawīl* [tanımlanmış])." 0 **orut**
'UJUT **öçüt** "Öç, hınç (*taʾr, ḥiqd*)." Kökü: 'VJ **öç.** **öçüt**
'UTUT **uγut** İçki yapılan bir çeşit hamur (*xamīr*) adıdır. Birçok bitki ıslanarak karıştırılır; [karışım] arpa unu ile karıştırılır. Oluşan hamur fındık büyüklüğünde kesilerek konulur ve kurutulur. Bundan sonra arpa ile buğday pişirilir hamur iyice ezilir ve fındık tanesi büyüklüğünde olan her yuvarlak üstüne pişmiş buğday dökülür. Bundan sonra buğdayla hamur temiz bir beze sarılarak üç gün bir yere bırakılır. Üçüncü gün sonunda küpe doldurulur, daha iyi olması için on gün küpte kalır. On gün sonra üzerine su dökülür. Su süzülerek bir içki elde edilir. Bu "beyaz şarap (*šarāb al-ḥinṭa*)." 0 **uγut**
'AWAT: **äwät** "Evet (*naʿam*)." anlamında bir sözcük. Üç biçimi vardır. 'AWAT: **äwät,** Yaγma, Tuxsi, Qifçāq ve Oγuzlara aittir.[1] 0 'MAT 'VAT: YAMAT: **ämät, ävät, yämät** diğer Türklere aittir. **äwät** D
'UWUT: **uwut** "Hayâ, alçakgönüllülük (*ḥayā*)." **uwut**
'UWUT [dikkat] **oqut** "Yemeğe ya da beyin yanına çağırma, davet (*daʿwa*)," 0 **oqut**
'KIT **ägit** Nazar değmesini önlemek için çocukların yüzlerine sürülen bir ilaç. Safrana bir takım şeyler karıştırılarak yapılır. **ägit**
'UKUT: **ögüt** "Öğüt (*ʿiẓa*)." 0 Manzume: **ögüt**

---

37 1. Aslı *wa-l-γuzziyya, wa-li-l-γuzziyya*'dan sonradan değiştirildi (kahverengiyle). Metin karışık.

LΓYL 'UKUT MINDYN 'UΓVL 'AR·DAM TIYLA' V
BVY·DA' UVLΓ BILKA' BULUB BILKYNK 'UVLA'

alγīl ögüt mindīn oγūl ärdäm tīlä
bōyda ūluγ bilgä bolup bilgīŋ ūlä

"Oğul benden öğüt al, beni dinle, edep ve terbiyeye alış; ta ki insanların lideri olasın ve onlar arasında hikmet ve edebin duyula."

'UKIT· **ögit** "Tahıl öğütülmesi (*taḥn*)." 'UKIT·JIY **ögütçi** "öğütücü (*tāḥin*)."[2]	**ögit**
'AIKAT· **egät** "Hizmet için gerdek gecesinde gelinle birlikte gönderilen hizmetçi (*xādima*)."	**egä**
IYKIT **igit** "Yalan (*kaḍib*)." Oγuz şivesi. Buradan gelerek :: 'IKT SUVZ· **igit sōz** "yalan sözler"	**īgit** D
'ULUT· **ölüt** "Öldürme (*qitāl*)." Buradan gelerek :: "bir katil (*qātil*)"[3] : ULUTJY **ölütçi** şeklinde çağrılır.	**ölüt**
'ULUT 'AR· **olut är** "Olgun adam (*kahl, tārr*)." 0	**olut**

[I. 52/52] **38**

J

'ATAJ· 'UΓUVL **ataç oγūl** Yaşlı bir adam gibi hareket eden genç (*mutašayyik*), o sanki "halkın babası." gibidir.	**ataç**
'TJ **ätiç** "Çocukların 'ceviz' (*mizdāt* [tanımlanmış]) oyununda kullandıkları çukur." 0	**ätiç**
'IŠIJ **ešiç** "Tencere (*qidr*)." Atasözü: 'SIJ 'AYUVR· TUVBUM· 'ALTUVN· QMIJ 'AYUVR· MAN QANDA'[1] MAN ešiç ayūr **tūpüm altūn, qamiç ayūr män qanda män** "Tencere der altım altın, kepçe der 'ben neredeyim?'" 0 Bu söz kendini tanıyanların yanında övünenler için söylenir. 0	**ešiç** P
'KAJ· **äkäç** Kendini herkese sevdiren "insanların annesi (*uxt al-qawm*)." gibi bir kız. Ona sevginin simgesi adı verilir. 0	**äkäç**
'AMAJ· **amaç** "Amaç (*hadaf*)."	**amaç**
'AMAJ **amaç** "Çift öküzü (*faddān* [tanımlanmış])." 0	
'ULJ **oliç** Çocuklara sevgiyi söylemek için kullanılan bir sözcük. :: ULJM **oliçim** "Sevgili oğlum (*bunayya*)." Qarluq şivesi. 0	**oliç** D
'ANAJ **anaç** Kendini herkese sevdiren "insanların annesi (*uxt al-qawm*)." gibi bir kız. Ona sevginin simgesi adı verilir. 0	**anaç**
'ANUJ **anüç** "Gözdeki perde (*ẓarfa al-'ayn*)	**anüç**

2. EY'de bu sözcük manzumeden önce gelir s.v. **ögüt**.
3. EY. *qatl*.

38 1. QANDA' QAY· DA'ya sonradan değiştirilmiştir (kahverengiyle).

R

'AΓIR: **aγir** "Ağır (*ṯaqīl*)" bir şey. Emir ya da insanlar tarafından "onurlandırılan (*mukarram*)" bir kişi 'AΓIYR·LIYΓ: KIŠY **aγīrlīγ kiši** şeklinde çağrılır. :: TANKRY MANIY 'AΓIYR·LA'DIY **täŋri mäni aγīrlādi** "Allah beni lütuflandırdı (*akrama*)." Gecenin bir kısmı (*hudū'*[2] *min al-layl*) geçtiğinde 'AΓIYR: 'ADA'Q 'AM·RUL·DY **aγīr aḏāq amruldi** denir. Anlamı "Ağır ayak çekildi" demektir. Ağır yürüyen kimse varacağı yere vardı." ifadesi için kullanılır." 0	**aγir** (P)
'AΓIYR: NA'NK **aγir nāŋ** "Yüksek fiyatlı (*γālīfīt-ṯaman*) nesne." 0	
'UΓUR 'AT· **oγar at** "Alnında akı olan at (ayar)." Bu sözcük Arapçayla ses ve anlam bakımından aynıdır, yalnız Arapça'da ilk harfi üstün, Türkçe'de ötredir. 0	**oγar**
'UΓUR: **uγur** "Zaman (*waqt*)." :: NA' 'UΓUR·DA KAL·DIYNK: **nä uγurdu käldīŋ** "Sen hangi zamanda geldin?" 0	**uγur**
'UΓUR: **uγur** "Çağ (*dawla*)." :: BAK 'UΓURIYN·DA' MANIK: 'IYŠIYM 'IYTIL·DIY **beg uγurīnda mänig īsīm ētilti** "Bey zamanında benim işlerim açıldı." 0	

[I. 54/53] 39

'UΓUR: **uγur** Bir şey için "imkân (*imkān, furṣa*)" Buradan gelerek :: BV 'YŠ 'UΓUR·LUΓ BUL·DIY **bu īš uγurluγ boldi** "Bu sorun çözüldü." 0	
'UΓUR· **uγur** "Karşılık (*ʿiwaḍ*)" Oγuz şivesi. :: AT·QA' 'UΓUR 'AL·DIYM **atqa uγur aldīm** "Ben ata karşılık aldım."	D
'UΓUR· **uγur** "İyi şans (*xayr, baraka*)." Oγuz şivesi. YUVL: 'UΓUR BUL·SUVN **yōl uγur bolsūn** "Yolculuk hayırlı olsun." Bu ifade sadece yolculuk için kullanılır. 0	D
'AKIR **ägir** Mide ağrısını iyileştirmek için kullanılan "kök (*wajj*)". Atasözü: 'AKIR BULSA' 'AR· 'UL·MA'S: **ägir bolsa är ölmäs** 0 "Eğer bir kişinin yanında bu ilaçtan varsa mide ağrısından ölmez," çünkü o ilaç onu rahatlatır. Bu söz ihtiyaç baş göstermeden hazırlanmanın önemini göstermek için söylenmiştir. 0	**ägir** P
'UGUR: **ügür** "Darı (*duxn*)." Türkler arasında Oγuzlar bu sözcüğü bilmezler. 0	**ügür** D
YA'Γ: 'UKRY **yāγ ügüri** "Susam (*simsim*)." Oγuz şivesi.	D
'UGUR· **ögür** Koyun, deve, antilop, kaz, cariye gibi şeyleri "sürüsü (*sirb, qaṭī*),"	**ögür**
'AMIR· **imir** "Kırağı, sis (*dajn, ḍabāb*)." Oγuz şivesi.	**imir** D

Z

'UBUZ: **obuz** "Katı olan yer (*kull γilaẓ min al-arḍ*)." Buradan gelerek :: 'UVY 'UBUZ **ōy obuz** "düz yer (*yā'iṭ wa-faḍfaḍ*)." 0	**obuz**
'ATIZ **atiz** "İki dere arasındaki set (*kull šaṭba min al-arḍ al-ʿarimayn*)." 0	**atiz**
'UJUZ NA'NK **uçuz nāŋ** "Ucuz bir şey (*raxīṣ*)." Ve 'UJUZ: **uçuz.** Buradan gelerek :: BAK 'ANY 'UJUZ·LA'DIY **beg ani uçuzlādi** "Bey onu küçümsedi (*ahāna*)" denir.	**uçuz**

2. EY. *huduww.*

39 1. İlk elif (') sonradan eklendi (kahverengiyle).
2. Z, R'den değişti (kahverengi bir nokta eklendi).

'UḎUZ: **uḏuz** "Uyuz (*jarab*)." Atasözü: [= 446 **yin**]: TLKV 'VZ 'YNIKA'[1] 'UR·SA' 'UḎUZ: BULVR **tilkü öz yinka ürsa uḏuz bolūr** 0 "Tilki kendi yuvasını hor görürse uyuz (*yajrubu*) olur." Bu söz ilini, boyunu, şehrini yeren kişi için söylenir.	**uḏuz** P
"Yüksek (*murtafi'*) yer: 'ADIYZ YYR **äḏīz yēr** şeklinde söylenir. 'DIYZ T'Γ **äḏīz tāγ** "Geçit vermez (*māni'*) dağ." 0	**äḏīz**
'AΓUŽ **aγuž** "Hayvan doğurduktan sonra ilk gelen süt (*libā'*) İki telaffuz noktası arasında *žāy* ile. Düzenli *zāy* [aγuz] ile telaffuzuna izin verilir. 0	**aγuž** **(aγuz)**

[I. 55/55] **40**

'AΓIZ·[1] **aγiz** "Bir nehrin "ağzı (*fūha*).; su deposunun ağzı (*fam*) ya da şarap fıçısının ağzı." 0 'AΓIZ: **aγiz** "Bir insanın veya bir hayvanın ağzı (*fam*)." Atasözü: 'AΓIZ YIYSA' KVZ: 'UYA'DUVR: **aγiz yēsä köz uyaḏūr** 0 "Ağız yer, göz utanır." Birisinin armağanını alan ama işini görmeyen, sıkılan kişi için söylenir.	**aγiz** P
'UΓUZ: **oγuz** Bir Türk kabilesi, Türkmān. Onlar 22 kolu içerir, her birinin hayvanlarında ayrı damgaları (*'alama, sima*) vardır. Başlıcaları: QINIQ: **qiniq,** şimdiki sultanımızın mensup olduğu boy. Onların hayvanlarının simgesi: [2]	**oγuz**
İkincisi: QAYIΓ **qayiγ.** Onların simgesi	
Üçüncüsü BA'YIN·DUR: **bāyundur.** Onların simgesi	
Dördüncüsü: 'IWA' **ewä** – *hemze* ile, veya *yā'* ile: YW' **yewä**. Onun simgesi	
Beşincisi: SAL·ΓUR: **salγur**. Onların simgesi	
Altıncısı : 'AF·ŠA'R: **afšār.** Onların simgesi	
Yedincisi: BAKTILY **bäktili**. Onların simgesi	
Sekizincisi: BUK·DUZ: **bügdüz.** Onların simgesi	
Dokuzuncusu: BAYA'T: **bayāt.** Onların simgesi	
Onuncusu: YAZΓIR **yazγir.** Onların simgesi	
On birincisi: 'AY·MUR **äymür.** Onların simgesi	
On ikincisi: QR'BULK **qara bölük.** Onların simgesi	
On üçüncüsü: 'L·QA' BULUK **alqa bölük**. Onların simgesi	
On dördüncüsü: 'IK·DIAR: **igdir.** Onların simgesi	
On beşincisi: 'URAKIR· **ürägir** – *Hemze, yā'* ile değişir; YURAKIR· **yürägir**. Onların simgesi	
On altıncısı: TUVTIR·Q' **tūtirqa.** Onların simgesi [3]	
On yedincisi: 'UVLA' YUNDLUΓ **ūla yondluγ.** Onların simgesi	
On sekizincisi: TUVKAR: **tögär.** *Vāv* düşer: TUKAR: **tögär.** Onların simgesi	

---

40 1. Z, sonradan R'den değişti. (nokta kahverengiyle eklendi).

2. Damgalar kırmızıyla gösterildi. Damgaların üstündeki sayılar kurşun kalemle yazıldı.

3. Kenardaki damga, EY'deki onarım dolayısıyla görülemez.

[I. 57/57] 41

On dokuzuncusu BAJANAK· **bäçänäk**. Onların simgesi
Yirmincisi: JUVUL·DAR·[1] **çuvaldar.** Onların simgesi
Yirmi birincisi: JAB·NY **çäpni**. Onların simgesi
Yirmi ikincisi: JARUQLUΓ **çaruqluγ.** Onlar birkaç tanedir. Onların simgesi bilinmez. 0

Maḥmūd der ki: Ben bütün bu alt kabilelerden bahsettim, çünkü onlar bilinmeli diye düşündüm. Bu damgalar onların hayvan ve atlarının üzerlerindeki işaretlerdir. Her kabile kendi hayvanını işaretinden bilir ve tanır.

Bunlar başlıca alt kabileler. Her biri alt kollara sahipler, ben kısa olsun diye onları almadım. Bu alt kabilelerin adları eski zamanlarda onları doğuran atalarının adlarıdır. Onlar da Araplar gibi "Banū Salīm" ya da Banū Khafāja." kabilelere atalarının adlarını veriyorlar. 0

'UKUZ **ögüz** Ceyhun (Öküz) ve Fırat gibi "akan nehir (*wādījārī*)," Bu sözcük yalnız olarak kullanıldığında ise Oγuzlar arasında Benegit [Sir Derya?] ırmağı için kullanılır. Çünkü onların şehirleri bu nehrin kıyısı boyuncadır. Göçebeler dahi onun kenarına inerler. Türk ülkesinde bulunan pek çok ırmak için de böyle denir; bir sınır şehrine: 'YKY 'UVKVZ **ēki ögüz** – iki nehir arasındaki bir şehir: 'ILA' **ila** ve: YAFINJ **yawinç** denir. 0	**ögüz** D N N
'UKUZ **öküz** "Öküz (*tawr*)." Atasözü: 'UKUZ 'A D'QY[2] BUL·ΓIN·JA' BUZ'ΓUV BAŠIY BULSA' YIYK **öküz aḏāqi bolγinça buzāγu baši bolsa yeg** "Öküzün ayağı olmaktansa soğan[3] başı olmak daha iyidir. Bunun anlamı kendi kendine hüküm vermek emir almaktan daha iyidir.	**öküz** P

S

'AWUS·[4] **awus**	**awus**

[I. 58/59] 42

"Mum (*mūm*)." Bulγār şivesi. 0	D
'UVLA'S· KUVZ· **ölās kōz** "Baygın bakan (*laṭīfa ar-runuww*) göz," sarhoş bir adamın gözü gibi. Manzume:	**ölās**

BULN'R MYNY 'UVLA'S· KVZ	**bulnār mīnī ölās kōz**	V
QAR' MNKYZ QIYZYL· YUVZ	**qara mäŋīn qizīl yüz**	
'ANDYN TM'R TVK'L TVZ	**andīn tamār tükāl tūz**	
BULNA'B YAN' 'UVL QAJ'R	**bulnāp yana öl qaçār**	

---

41 1. A sonradan U'dan değişti (kahverengiyle); ikinci U çizildi (?- açık değil).
2. Q sonradan F'den değişti (noktalardan biri kahverengiyle).
3. W sonradan Q'dan değişti (noktalardan biri kahverengiyle).

42 4. EY. S.

"Bu baygın (*sakrā*) göz ışıltılı yüzü ve neşeliliğiyle beni tutsak eder. O yanaklardan bütün güzellikler düşerse, sen beni tutsak ettikten sonra kaçar gidersin."

Š[1]

'UBUŠ **öpüš** "Öpüşme (*taqbīl*)."	**öpüš**
'A̲TIŠ̲ **atiš** "Bir başkasına bir şey atma (*murāmāt*)."	**atiš**
'A̲TA̲IŠ̲ **atiš** Bir kişi adı. 0	N
'UTUŠ **utuš** Bu da [bir kişinin adı]. 0	**utuš** N
'UTUŠ̲ **ötüš** – *elif*'li *išmām* ile – Oyunda kullanılan bir sözcük. Gençler bir çember etrafında otururlar. Bir genç yanındakini iter ve şöyle der: 'UTUŠ 'UTUŠ **ötüš ötüš.** Bunun anlamı "yanındakini it ve çek (*'addi 'anka l-qamṣ*)" demektir. Bu çemberin sonuna gelinceye kadar devam eder.	**ötüš**
'TIŠ **itiš** "İki insanın elleriyle birbirini itmesi, itişme" (*al-mudāfa'a bayn iṯnayn bi-l yad*)." 0	**itiš**
'UJAŠ̲ **öçäš** "Yarış (*muxāṭara*)." Buradan gelerek :: 'UL MAN·NIG[2] BIRLA' 'UVJAŠ·DIY **öçäš ol mäŋin birlä öçäšdi** "O benimle bir şeyde yarıştı (*xāṭara*)." denir.	
'ADAŠ **adaš** "Samimi arkadaş (*xidn*)." 0	**adaš**
'IDIŠ **idiš** "İçki kadehi (*qadaḥ*)." Yaγma, Tuxsi, Yämäk, Oγuz ve Aryu dillerinde tas, tabak, bardak, kap, tencere (*qidr, tawr, inā'*)." gibi her şeye böyle denir.	**idiš** D
'A̲RIŠ̲ **ariš** "Eriş (*sadā*)" 'AIRIŠ̲[3] 'AR·QA̲'Γ̲ **ariš arqāγ** "Eriş ve argaç" 0	**ariš**
'URUŠ̲ **uruš** "Mücadele (*mušājara*)." Ve "muharebe (*ḥarb*)." 0	**uruš**
'AΓIŠ· **aγiš** "Yükseliş (*ṣa'ūd*)." 0	**aγiš**
'UΓUŠ̲ **oγuš** "Kabile (*'ašira*)." 0	**oγuš**
'UWUŠ **uwuš** Bir şeyin "ufalanmışı (*futāt*)." "Ufalanmış ekmek (*duqāq*): 'U̲WU̲Š̲: 'A̲T·MA̲'K̲· **uwuš ätmäk** biçiminde söylenir. 0	**uwuš**
'UQUŠ̲ **uquš** "Zeki, akıllı (*fiṭna*)." "Zeki birisi (*faṭin*)." : 'UQVŠ·LUΓ KIŠIY **uquš uqūšluγ kiši** biçiminde çağrılır. 0	**uquš**
'VKU̲VŠ̲ NA'NG̲·[5] **ükūš nāŋ** "Bir şeyin çoğu (*kaṯīr*)."	**ükūš**

[I. 60/62] **43**

Atasözü: TIYRIYK 'ASAN BULSA' TA'NG[1] 'VKVŠ KURU̲VR **tīrīg äsän bolsa tāŋ ükūš körür** "Biri canlı ve sağlıklıysa sık sık (*kaṯīr*^{an}) şaşılacak şeyler görür." 0	P
"Kalp hayvan, harın at (*ḥarūn*)" : 'VKVŠ YLQY **ügüš yilqi** şeklinde çağrılır. 0	**ügüš**

2. G'nin üç noktası kahverengi; *sukūn* (·) kurşun kalemle (?).

3. A çizildi ve I (*hemze* ile) kahverengiyle eklendi. Bu çizgideki ve diğer çizgideki (*ayiš*) hemzeler kahverengi.

4. W'nin üç noktası kahverengi.

43 1. G'nin üç noktası kahverengi.

2. EY. *jīdahā* (*a* kahverengiyle).

'ALIŠ **ališ** "Suyun döküldüğü yer (*fūhāt aš-širb wa-l-anṣibā*)." 0	**ališ**
'ALUŠ: **aluš** Kaşgar'da bir köy adı.	**aluš**
'ALIŠ: **ališ** "Borçluyu borcundan dolayı sorgulama (*al-mu'āxada bi-d-dayn li-l yarīm*)." Buradan gelerek :: 'ALIŠ BIYRIYŠ **ališ bērīš** "Bir hakkı alma bir hakkı verme (*axḏ ḥaqq wa-i'ṭā' ḥaqq*)."	**ališ**
'ULUŠ **ülüš** "Pay (*naṣīb*)." Kök şeklinde aslında *šīn* yerine *kāf* vardır: 'UVLUK **ülüg.** Bu Arapça'da müennes ekindeki *šīn-kāf* değişimi gibidir. Mecnun şiirindeki gibi: *fa-'aynaši 'aynāhā wa-jīduši jīduhā*[2] ("senin gözlerin onun gözleri, senin boynun onun boynu"). O, *'aynāki* ve *jīduki* anlamına gelir. 0	**ülüš**
'ULUŠ **uluš** "Çigil şivesinde "köy (*qarya*)". Balasagun ve onun yakınlarındaki Aryu şehirlerinde "şehir (*balda*)." demektir. Buradan gelerek Balasagun şehrine: QUVZ: 'VLUVŠ: **qūz ülūš** denir. 0	**uluš** D N
'ULŠ **ülüš** "İnsanlar arasında pay ayrımı (*tafriqa al-anṣibā'*)." *Šin kaf*'ın bir değişkeni [yani. **ülüg**], [Kur'an 19:24] bu okuyuş vardır: *qad ja'ala rabbuši taḫtaši sariyy*[an3] ("Tanrı ağacın altında bir gölge gibi") - *rabbuki* ve *taḫtaki*'nin yerine.	**ülüš** D

Г

'AJIГ **açiγ** "Sultanın bir hediyesi (*jā'iza*)." Buradan gelerek :: XA'N: MANKA' 'AJIГ BIYR·DIY **xān maŋa açiγ berdi** "Han bana hediye (*ajāza*) verdi." 0	**açiγ**
'AJIГ **açiγ** "Bolluk içinde yaşama (*tana''um*)." Buradan gelerek :: 'VZVNKNY 'JIГ·LIГ TUT **özüŋni açiγliγ tut** "Kendini iyi yemeklerle besle (*na''im nafsaka bi-l-aγḏiya aṣ-ṣāliḥa*)." 0	
'AJIГ: **açiγ** "Acı (*murr*)."	
'ADIГ: **aḏiγ** "Ayı (*dubb*)." Atasözü: [= 167 **täw**]: 'AWJY[4] NAJ' 'AL BIL:SA' 'AD IГ 'ANJ' YUVL BILYR: **awçi näçä al bilsä aḏiγ ança yōl bilīr** 0 "Avcı ne kadar hile bilirse av da o kadar yol (kaçış) bilir." Bu söz tartışan iki zeki kişi için söylenmiştir. 0	**aḏiγ** P
'ADIГ **aḏiγ** "Sarhoşluktan ayılan (*ṣāḥī*) kişi."	

[I. 60/63] 44

Buradan gelerek :: 'AS·RUK 'ADIГ **asrük aḏiγ** "Sarhoş ve ayık (*ṣāḥī*)." 0	
'ADIГ **aḏiγ** Bizim köylerimizden birinin adı. 0	N
'UDUГ 'AR· **oḏuγ är** "Uyanık kişi (*yaqẓān*)."	**oḏuγ**
"Uyanık gönüllü, anlayışlı (*mutayaqqiẓ al-qalb*)" bir kişi: 'UDUГ KVNKUVL: LUVK: 'AR· **oḏuγ köŋüllüg är** şeklinde çağrılır – bunun anlamı "akıllı, zeki (*faṭīn*)" demektir. 0	
'ARIГ **ariγ** "Çadır örtüsü (*izār al-xibā'*)." Barsγān şivesi. 0	**ariγ** D
ARIГ NA'NK **ariγ nāŋ** "Temiz şey (*naẓīf*)." 0	

3. *r*'nin üstündeki *tašdīd* kahverengiyle çizildi.
4. W sonradan Q'dan değişti (bir nokta kahverengiyle).

'URUΓ **uruγ** Bir şeyin "kökü (*ḥabb*)." "Tohum kökü (*baḏr*)": 'URUΓ **uruγ** diye söylenir. Buradan gelerek :: 'URU Γ 'AK·TIY **uruγ äkti** "O tohum dikti." denilir. "Akrabalar (*aqārib*)" ona benzetilir ve: 'URUΓ TARIΓ **uruγ tariγ** şeklinde çağrılır. 0	**uruγ**
'AZIΓ· **aziγ** Bir hayvanın "azı dişi (*nāb*)." 0	**aziγ**
'ASIΓ **asiγ** "Yarar, fayda (*ribḥ*)." 0	**asiγ**
'USUΓ **osuγ** "Bir şeyin başka bir şeye benzemesi (*taḥāyul*)." Buradan gelerek :: BV'YŠ[1] 'US·ΓIY MUNDAΓ **bu īš osγi mundaγ** "Şu iş bu işe benzer (*muḥāyala*)." denilir. 0	**osuγ**
'ALIΓ **aliγ** "Bir şeyin "kötüsü (*radī*)." Oγuz ve Qifçāq şiveleri.	**aliγ** D
'ULUΓ **uluγ** Bir şeyin "büyüğü (*kabīr*)."	**uluγ**
'ILI Γ SUVF **iliγ sūw** "Ilık (*fātir*) su." Kökü *yā'*la: YILIΓ· **yiliγ** [450]. Manzume:	**iliγ**

'ULUΓ LVQUΓ BULSA' SAN 'DKV QILYN **uluγ V**
BULΓYL KIŠIYK BAK·LA'R QATIN YXŠY 'VLA'N
uluγlūquγ bulsa sän ädgü qilīn
bolγīl kišīγ beglär qat yaxši ūlān

"Büyüklüğü kazandığın zaman (*jāh wa-basṭa*), iyi huylu ol ve öyle davran. Beyler yanında başkalarına daima iyilik sunan kişi ol (*waṣṣāl xayr ḥasan al-maḥḍar li-amr an-nās*)."

Q

'AÇUQ **açuq** Bir şeyin "açığı (*maftūḥ*)." Buradan gelerek :: 'AJUQ QABUΓ· **açuq qapuγ** "açık bir kapı." "Gökyüzü açık olduğunda (*muṣḥiyya*): 'AJUQ KUVK· **açuq kök** denir. "Açık iş (*bayyin*)" : 'AJUQ· 'IYŠ· **açuq īš** diye söylenir. 0	**açuq**
'UJAQ· **oçaq** "Ocak (*kānūn*)." 0	**oçaq**
Hākāniyye lehçesi büyük kardeşi (*ax akbar*) araya bir *qāf* sokarak: 'AJIQIM **eçiqim** [**eçim**'e, bakınız 56 **eçi**] şeklinde söyler, ama buna sadece birinci tekil kişi ekinde izin verilir; ikinci tekil kişi ekinde: 'AJIQING **eçiqiŋ** denmesine izin verilmez. 0	**eçiq** D

[I. 63/65] **45**

'ADAQ **aḏaq** "Ayak (*rijl*)."	**aḏaq**
'DUQ N'NK **aḏuq nāŋ** "Bilinmeyen bir şey (*majhūl*)." Kökü: 'AΓDUQ· **aγduq** "değişik, bozuk (*mutaγayyir, mutannakir*)." ifadesidir. Bu, şu ifadeden türemiştir: 'N?K MANKZY 'AΓ·DY **anīg (aniŋ?) mäŋzi aγdi** "Onun rengi değişti (*tayayyara*)." *yayn* kısaltma (*taxfīf*) amacıyla düşmüştür.	**aḏuq**
"Uyuklayan (*wasnān*)" kişiye: 'UDIQ 'AR· **uḏiq är** denir. 0	**uḏiq**
'IDUQ **iḏuq** "Kutlu (*mubārak*)" olan şey. Asıl anlamı bir hayvanın serbest bırakılmasıdır (*yusabbabu*) ki: 'IDUQ· **iḏuq** diye söylenir. Sahibinin adağı için saklandığından bu hayvana yük yüklenmez, ondan süt sağılmaz, yün kırpılmaz. 0	**iḏuq**
'IDUQ TA'Γ· **iḏuq tāγ** "Uzun ve aşılamaz dağ (*māni' ṭawīl*)." 0	

44 1. Š'nin üç noktası açıkça görülür (kahverengi mürekkep ?).

'ARIQ **ariq** "Nehir, kanal (*ariq*)." Atasözü: 'AΓLD DA' 'UΓLA'Q TUΓSA'	**ariq** P
'ARIQ DA' **ariq** 'VTIY 'UVNA'R: **aγīlda oγlaq tuγsa ariqda oti önär** "Ağılda oğlak doğsa, ırmak kenarında onun için ot biter." 0 Bu söz "Allah rızkını verir" anlamında bir sözdür. 0	
'ARUQ 'AR· **aruq är** "Yorgun kişi (*mu'yī*)." 0	**aruq**
'ARUQ: TURUQ **aruq turuq** Faryāna ve Kāçyar arasında bir dağ geçidin adı. 0	N
'ARU IQ: **aruq** "Zayıf, cılız (*mahzūl*)." Oγuz ve Qifçāq şiveleri. 0	D
'RUQ **uruq** "İp (*šaṭan*)."	**uruq**
'AZUQ: 'UVQ **azuq ōq** "Atıldığı yer belli olmayan ok (*sahm al-γarb*)" 0	**azuq**
'AZUQ:[1] MUNQ **azuq munuq** "Kaçan, yoldan çıkan (*ābiq, ḍāll*)."	
'AZAQ: **azaq** Oγuz emirleri arasında bir liderin adı. 0	**azaq** N
'AZUQ: **azuq** "Azıklar, hazırlıklar (*zād*)." Atasözü: [= 172 **sart**]: SAR·T NI[?]K 'AZUQY 'ARIQ[2] BULSA' YUVL 'UVZA' YYR· **sartnīg (-niŋ ?) azuqi ariγ bolsa yōl üzä yēr** 0 "Bir tüccarın azıkları temizse, o onları yolda (oturarak) yiyebilir." Bu söz doğru olduğunu söyleyen fakat sözünü kanıtlamayan kişi için söylenir. 0	**azuq** P
"Uzun süre bitmeyen, uzayan iş (*ṭāla*)": 'UZAQ: 'IYŠ: **uzaq īš.** Buradan gelerek :: YAL'VAJ: 'UZAQ BAR·DIY **yalāvaç uzaq bardi** "Peygamber uzağa gitti (*abṭa'a*)." 0	**uzaq**
'UZUQ 'AT· **ozuq at** "Yarışta ya da başka şeyde önde koşan (*sābiq*) at." 0	**ozuq**
'AŠAQ **ašaq** "Dağın dibi (*safḥ*)." Oγuz şivesi.	**ašaq** D
'AŠUQ **ašuq** İnsanın "topuk kemiği (*ka'b*)"	**ašuq**

[I. 64/67] 46

veya başkaları da böyledir.	
"Küçük şeylere (*ṣiyār*)": 'UŠAQ: NA'NK: **ušaq nāŋ** denir. Buradan gelerek :: "ufak çocuklar (*ṣibyān*): 'UŠAQ: 'UΓ·L'N **ušaq oγlān** diye çağrılır ve "odun kırıklarına (*duqaq*)" : 'UŠAQ: ' UVTUNK: **ušaq ōtuŋ** denir. Bu sözcük sadece çoğullar için kullanılır, tekiller için kullanılmaz. 0	**ušaq**
'ŠUQ **ušuq** "Demir başlık (*bayḍa al-ḥadīd*)." *elif, yā* ile değişir [ör. **yušuq**] ve [Arapça'da] söylendiği gibi *alma'ī* ya da *yalma'ī*[1] ("zeki, akıllı") biçiminde söylenir.	**ušuq** D
'UΓUQ **uγuq** "Çizme (*jurmūq*)." 0	**uγuq**
'IWIQ:[2] **iwiq** "Kırlarda ve taşlı yerlerde yaşayan geyik (*ẓabya*)." 0	**iwiq**
'ALUQ 'AR· **oluq är** "Kel (*aḍla'*) kişi." Oγuz şivesi. 0	**oluq** D

---

45 1. U (kahverengi), A (siyah)'dan değişti.
2. Sözcük çizildi ve kenarda bir sözcük var: 'RΓ farklı biri tarafından yazılmış.

46 1. EY. *almayī wa-yalmayī.*
2. W, sonradan F'den değiştirmiş (eklenen iki nokta kahverengi).
3. *elif*'le (') ve L arasında kahverengi bir V sokulmuştur; ikinci U (kahverengi) asıl A'dan (siyah) değişmiştir.
4. *elif*'le (') ve T arasına kahverengi bir V sokulmuştur.

'ULUQ: [3] **oluq (*olaq?*)** "Ağaç oyularak yapılan yalak (*yunqaru*), hayvanları sulamak için kullanılan "oluk (*mi'laf*)." 0 **(olaq?)**

'ULUQ: TUVN: **oluq tōn** "Eskimiş elbise (*xalaq, bālī*)." Eskiyen diğer şeyler için de böyledir. 0

'ULUQ **oluq** "Küçük kayık (*zawraq,ṣayīr*)." Asıl anlamı ilkidir [yani. "oyulan bir şeyler..."]. 0

'ULUQ **uluq** "Atın omuzbaşı (*minsaj*)." Atasözü: 'ULUQ YAΓIRIY 'UΓUVL:QA' QALIYR: **uluq yaγri oγūqla qalīr** "Omuzbaşı yagırı (miras olarak) evlâda kalır." Bu söz "Yağır kolay kolay iyi olmaz, çünkü ek yerler orada toplanmıştır." anlamındadır. 0 **uluq** P

'ALIQ **aliq** "Kuşun gagası (*minqār*)." Oγuz şivesi. **aliq** D

'ANUQ NA'NK: **anuq nāŋ** "Hazır şeyler (*ḥāḍir*)." Atasözü: [=278 **san-**]: 'ANUQ 'UTRUV TUTSA' YUVQA' SA'N:M'S: **anuq utru tutsa yōqqa sānmās** 0 "Birisi hazır olan yemeği koyarsa (*al-ḥāḍir min aṭ-ṭa'ām*), misafire yemek verilmemiş sayılmaz." Bu söz ev sahibinin misafire gücü yettiği şeyi hazırlayabilmesini öğütlemek için söylenmiştir. **anuq** P

K

Çocuk dilinde "ekmeğin (*xubz*)" adı: 'ABAK **äpäk.** 0 **äpäk**

'ATAK: **ätäk** "Etek (*ḏayl*)." 0 **ätäk**

'ATUK **ätük** "Pabuç (*xuff*)." 0 **ätük**

'UTUK[4] **ötüg** "Sultana bildirilen bir istek (*qiṣṣa, ḥāja*)." Aslı bir şeyi "anlatma, hikâye etme (*ḥikāya*)." 0 **ötüg**

'UTUK **ötüg** "Kusma (*hayḍa*)." :: 'NK'R 'UTVK TUTY **aŋār ötūg tutti** "Onu kusma tuttu." 0

U'UTK: **ütüg** "Mala gibi bir demir (*ḥadīda*), ısıtılır ve elbiseleri düzleştirmek için kullanılır." 0 **ütüg**

'IJUK **içük** Teğin gibi hayvanların derisinden **içük**

yapılan "kürk (*farw*)"

'UDIYK: **üdīg** "Aşk, istek (*hayajān aš-šawq wa-l-'išq*)." Manzume: **üdīg**

'UVD IYK MYNY QUMITY	**üdīg mīni qomitti**	V
SAQINJ MANK' YUMITY	**saqinç maŋa yomitti**	
KVNKLVM 'NK'R 'AMITY	**kōŋlüm aŋār ämitti**	
YVZUM MANIK SAR·ΓAVUR	**yüzüm mänim saryarūr**	

"Sevgi beni heyecana getirdi (*aš-šawq wa-t-tahannun ilā l-maḥbūb*) ve kaygı başıma toplandı, gönlüm ona meylettiğinde yüzüm sarardı." 0

'ARUK **ärük** Şeftali, kayısı, erik gibi meyvelere verilen genel ad. Onlar sıfatlarla birbirlerinden ayrılırlar. Buradan gelerek "şeftaliye (*xawx*): TUVLUK: **ärük**

'ARUK **tūlüg ärük** ["tüylü"]; "kayısıya (*mišmiš*)": SA'RIΓ 'ARUK **sāriγ ärük** ["sarı"]; ve eriğe (*ajāṣ*): QAR' 'ARUK **qara ärük** ["siyah"] denir.	
"Örülmüş (*maḍfūr*) nesneye: 'URUK·[1] **örük** denir. Buradan gelerek "örülmüş saça (*ḍafīr*): 'URUK SAJ· **örük saç** denir. 0	**örük**
'URUK· **örüg** "Bir yerde bir süre kalma (*al-iqāma ... muddat*^{an})." Buradan gelerek :: SUV 'UVN· KUVN· 'URUK BULDY **sü ōn kün örüg boldi** "Ordu bir yerden ayrılmaksızın orada on gün kaldı." Bir emir ya da kabile bir yerde ikamet ettiğinde (*aqama*) de böyledir. 0	**örüg**
"Islanmış (*baliya*) her şey" için: 'IRI·K NA'NK **irig nāŋ** denir. Buradan gelerek "ıslanmış (*hašīm*) odun kırıklarına" 'IRIK 'UTVNK· **irig otūŋ** denir. 0	**irig**
'ARIK· NA'NK **ärig nāŋ** "Yağ gibi eriyen (*ḍā'ib*) her şey,"; donduktan sonra eriyen şeylere de böyle denir. 0	**ärig**
'IRUK **erük** "Duvar ya da başka yerlerdeki delik, yarık (*ṭulma*)." Atasözü: KUNDA' 'IRUK YUQ BAKDA' QIYIQ· YUVQ **kündä erük yoq, begda qiyiq yōq** 0 "Güneşte (yuvarlağında) delik, beyde sözden cayma yok." Bu söz emirlere sözlerinden caymamaları için söylenmiştir. 0	**erük** P
'ARUIK·[2] **ärük** "Deri sepilemekte (*mā yudbaγu*[3] *bihi l-jild*) kullanılan bir şey." Buradan gelerek :: TARIY 'ARUIK·LA'DIY[2] **täri ärüklādi** "O deriyi sepiledi (*dabaγa*)." 0	**ärük**
'ARIYK·[4] YIYL·QIY **erig yīlqi** "Canlı hayvan (*fāriha*)." Buradan gelerek :: 'RIYK[4] 'AT· **erīg at** "yörügen at (*rāyi'*) denir. Oγuzlar bu sözcüğü bilmiyorlar.	**erig** D
'RIK 'R **irig är** "Becerikli, yürekli adam (*jalad, nāfiḍ fī l umūr*)." Atasözü: 'ARIK IYRINIY YA'Γ·LIYΓ 'AR·MAKUV BA'ŠIY Q'N·LIYΓ· **irig ērini yāγlīγ, ärmägü bāšı qānlīγ** 0 "Çalışan adamın dudakları yağlıdır (çünkü o çok çalışır ve iyi yer, yağlı et onun dudaklarını da yağlı yapar); tembel adamın başı kanlıdır (o çalışması için tartaklanır)." Bu söz tembelliğin terk edilip çalışkan olunması için öğüt olarak söylenmiştir. 0	**irig** P
'IRIG NA'NK **irig nāŋ** "Katı nesne (*xašin*)." 0	

[I. 68/71] **48**

"Dikenli bir otun baş tarafı (*ra's al-jarbān*): 'IRIK· **irig** diye söylenir. 0	
'AZIK **ezig** "Deride uzunlamasına bir çizik (*xadša ... ṭūl*^{an})" 0	**ezig**
'UZUK· **özük** "Kadınlara verilen bir unvan, 'AL·TUVN· 'UZUK· **altūn özük** "Altın gibi temiz ruhlu (*naqiyya an-nafs ka-ḍ-ḍahab al-xālīs*)" ve : 'AR·TIYN 'UZUK **ärtini özük** "inci gibi vücutlu (*ṣāfiya al-badan ka-d-durra*)" ifadeleri gibi- çünkü iri taneli inci:.	**özük** N

---

47 1. *elif* (')'in üstündeki asıl A (siyah) sonradan *hemze*'ye (kahverengi) değişti ve U (kahverengi) eklendi.

2. U kurşun kalemle yazıldı (?).

3. *yuḍbaγu*'dan değişti (*dāl*'ın noktası kahverengiyle *sukūn*'a değişti).

4. Y sonradan değişti (kahverengiyle).

'AR·DINY **ärdini** diye çağrılır ve bir benzeşme vardır [krş. 82 **ärdini**]. Bu Çigillerin de kadınlara verdiği bir unvandır. Kökü: 'UVZ· **öz** "ruh" ona "çok şey" anlamında *kāf* eklenerek: 'UL 'AR·NY 'UK·[1] KALDUR **ol ärni ök käldür** "O adamın kendisini getir" denir. 0 'UQ· **oq,** *išba*, *qāf* ve *yayn*'lı sözcüklerle kullanılır. 0	
'UZUK **özük** "Oyularak havuz yapılan yer (*mā stanjala min al-arḍ fa-ṣāra ḥiyāḍ*)." Benzer şekilde, "bir nehrin koluna (*xālij min al-awdiya*) da: 'UZUK SUVW[2] **özük sūw** denir. 0	
'UZAK·[3] **özäk** "Belin iç yanında bulunan damar (*abhar*)."[4] O omuriliğin içinde bir damar, Peygamber söylediği bir sözde ona gönderme yapmıştır: "Hayberde yediğim bir yiyecek her yıl yeniden zehirlenmeme sebep olur; bu âdeta benim omuriliğimi kesti."[5]	**özäk**
'UŽUK· **üžük** "Heceleme (*hijā'*)." Buradan gelerek :: BITIK 'UŽUK·LA'DIY **bitig üžüklädi** "O yazıyı heceledi (*hajā l-ḥurūf wa-l-kitāb*)" denir. "alfabenin her harfine (*ḥarf*)": 'UŽUK· **üžük** denir. Buradan gelerek :: BUV NA' 'UŽUK· 'UL· **bu nä üžük ol** "Bu harf hangisi?" denir. İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. 0	**üžük**
'SIK YIYR· **äsik yēr** "Uzayıp giden çöl (*sahab*)"- o "yayılmış olandır (*madīda*)."	**äsik**
'ISIK NA'NK **isig nāŋ** "Sıcak (*ḥārr*) bir şey." Buradan gelerek :: 'ISIK KUVN· **isig kün** "Sıcak bir gün." denir. 0	**isig**
'AŠUK **äšük** "Örtü (*daṯār*)." 0 'AŠUK **äšük** Hanlardan, beylerden birisi öldüğünde onu onurlandırmanın belirtisi olarak mezarın üstüne örtülen ipek örtü; bu kamaş sonra parçalanarak fakirlere dağıtılır. 0	**äšük**
'UŠIK· **üšik** ["ayaz"] Meyveleri yakarak büyümesini engelleyen soğuk (*al-bard allaḏī yaḥriqu*)[6]. 0	**üšik**
'ALIK· **älig** "El (*yad*)."	**älig**

[I. 69/72] **49**

---

48 1. K'nın altına kahverengiyle bir V sokulmuş.

2. W sonradan F'den değişti. (iki nokta kahverengiyle).

3. Üç ünsüzün arasına kahverengiyle V ve *elif* (') sokuldu (bundan gelerek: **özāk**).

4. EY. *abhur*, *u* sonradan *a*'dan değişti (kahverengi); *abhurī* deki *u* sonraki hadiste kahverengiye yazılmış.

5. Aslında: *mā zālat ukla xaybar tu'āddunī fa-hāḏā awān qaṭa'at abharī* (EY. *abhurī*- bakınız önceki not). Bir sonraki sözcük bunu okumak için değişti: *mā zālat ukla xaybar tu'āwidunī fī kull 'ām ḥattā kāna hāḏā awān qaṭ' abharī* ("Benin Hayberde yediğim bir yiyecek her yıl beni tutar, bu zamanda benim omuriliğim kesilir"). Arapça ifade de, "omuriliğin kesilmesi" "yoğun zehirlenmeye maruz kalmak." anlamındadır. Krş. Bukhārī, Bk. 64, no: 83 (ed. Krehl, vol. III, p. 184, alttan üçüncü satır): *qālat 'ā'iša kāna n-nabī ... yaqūlu fī maraḍihi llaḏī māta fīhi yā 'ā'iša mā azālu ajidu alam aṭ-ṭa'ām allaḏī akaltu bi-xaybar fa-hāḏā awān wajadtu nqiṭā' abharī min ḏālika s-samm* ('Ā'iša dedi ki: Peygamber ... ölmeden önceki hastalığı sırasında söyledi: Ey 'Ā'iša! Ben Hayber'de yediğim yiyeceğin acısını hâlâ hissediyorum; bu zamanda omuriliğim bu zehirden kesiliyor").

6. *yaḥtariqu* sonradan değişti (kahverengiyle).

"Sağ el": 'VNG[1] 'ALIK **ōŋ älig** diye söylenir- Oγuzlar onu: SA'Γ: 'ALIK **sāγ älig** diye söylerler. "Sol el": SUVL 'ALIK **sōl älig** diye söylenir- bu ikisinde de yaygındır. 0	D
'UVLUK **ōlüg** "Ölü (*mayyit*)." 0	**ōlüg**
'UVLUK **ülüg** *–elif* li *išmām* ile- "Pay (*naṣīb*)." 0	**ülüg**
'ILIK **ilik** "İlik (*muxx*)." – Oγuz şivesinde; Türkler arasında: YILIK: **yilik** denir. *elif, yā'* ile değişmiştir. 0	**ilik** D
'AMIK **ämig** "Kadın memesi (*ṯady*)." "erkek memesine (*ṯunduwa*)"de: 'AMIK **ämig** denir.	**ämig**
"Ilık (*fātir al ḥarr*) güne: 'A IMIK: KUVN **emik kün** denir. Benzer şekilde soğuduktan sonra ısınan (*saxuna*) ve sıcaklığı artmayan nesneye (*lam yaštadd ḥarāra*) de: 'AMIK: **ämik** denir. 0	**emik**
'ANUK: **änük** "Aslan yavrusu *(šibl al-asad)*." Sırtlan, kurt, köpek "yavrusuna (*walad*)" da 'ANUK **änük** denir. 0	**änük**
"Kilidin dişlerine (*asnān*): KIRTULK [dikkat] 'ANVKY **kiritlik änüki** denir.	

L

'BUL[2] **abul** (?) "Bizim köylerimizden birinin adı. 0	**abul**? N
'ATIL **ätil** Qifçāq ülkesinde Bulγār denizine akan bir nehrin [Volga] adı; O Rusya üzerinden akan bir kola (*xalīj*) da sahip. 0 Manzume:	**ätil** N

'ATIL SUWY 'AQ' TRVR	**ätil suwi aqa turūr**	V
QYA' TUBY QAQ' TRVR	**qaya tüpi qaqa turūr**	
BLBQ TLYM BAQA' TRVR	**balīq tälīm baqa turūr**	
KVLUVK TQY KUŠ'RUVR	**kölüŋ taqi košārūr**	

"İdil ırmağı sert dağın eteğini döğerek akmaktadır; suyun coşması yüzünden dolan gölde balıklar, kurbağalar çoğalmıştır." 0

'AΓIL **aγil** "Koyun barınağı (*marbaḍ al-γanam*)." Oγuzlar arasında o "koyun pisliği (*rawṯ al-γanam*)." Bu iki anlam birbirine yakınlığından böyle olmuştur, [Arapça'da] yağmur ve bulutlar "gök," diye çağrılabilir. 0	**aγil** D
UΓUL **oγul** "Oğul (*ibn*)." "Bir oğuldan başka gence" de: 'UΓUL: **oγul** denir. BUV 'UΓUL NA' TIYR: **bu oγul nä tēr** "bu genç (*ṣabī*) ne der?" Çoğulu: 'UΓLA'N: **oγlān** – bu düzensiz; çoğul kuralına göre şöyle olmalı: 'UΓL· LA'R: **oγullār** – bu 'ARAN: **ärän** "erkekler" gibi; her ikisi [ör. **oγlan** ve **oγullār**] de bulunur.	**oγul** G
'UKIL **ükil** "Çok (*kaṯīr*)." Qifçāq şivesi :: 'UKIL KŠY **ükil kişi** "çok kişi." 0	**ükil** D
'AMUL:[3] **amul** "Sessiz, sakin (*sākin*) şey." "Yumuşak huylu (*ḥalīm*)" kişiye de: 'AMUL· **amul** denir. Manzume:	**amul**

---

49 1. G'nin üç noktası kahverengiyle yazılmıştır.
1. U kurşun kalemle yazılmıştır (?- açık değil).

3. V, sonradan M ve L arasına sokuldu (kahverengi).

[I. 71/74] **50**

QANJA' BAR·DINK 'AY 'UƓUL	**qança bardiŋ ay oγul**	V
'AR·DIYNK MUNDA' 'INJ 'AMU	**ärdīŋ mändä enç amul**	
'ATIN 'AM·DY SAN TVNKVL	**atin amdi sän tüŋül**	
QYLDYNK 'RSA' QYLM'ƓV	**qïldïŋ ärsä qïlmāγu**	

Zamanında onunla beraber olan ve sonra bıraktığı atı almaya gelen gence atı vermeyi reddederek – "benim yanında rahattın, hâlin iyi, gönlün mutlu idi (*sālim sākin ḥasan al-ḥāl maḥbūr al-bāl*). Niye benden kaçtın? dedi."

[Oğul nereye gittin?]
Burada rahat ve huzurluydun.
Attan vazgeç,
Yapmaman gerekeni yaptın.]

M

BIYR· 'UBUM· MUVN· **bïr öpüm mün** "Bir içimlik çorba (*ḥaswa*)." 0	**öpüm**
'ATIM 'AR· **atim är** "Şut atmada becerikli kişi, nişancı (*ḥādiq fī r-ramy, muqarṭis*)." 0	**atim**
BIYR· 'URUM 'UT· **bïr orum ot** "Bir kesimlik ot (*qadr mā yuxtalā marra*^{tan})." 0	**orum**
'UZUM· **üzüm** "Üzüm (*'inab*)." 0	**üzüm**
BIYR· 'AƓIM YIYR[1] **bïr aγim yēr** "Bir basamak çıkılarak girilecek yer (*ṣa'ūd ... qadr mā yaṣ'adu daf'a*^{tan} *'alayhā*)." 0	**aγim**
BYR 'AQIM SUVW[2] **bïr aqim sūw** "Bir akışlık su (*qadr mā yasīlu marra*^{tan})." 0	**aqim**
BIYR· 'AKIM· YIYR· **bïr äkim yēr** "Bir ekimlik arazi (*qadr mā yubḏaru marra*^{tan} *waḥīda*^{tan})." 0	**äkim**
BIYR 'UKUIM YAR·MA'Q **bïr üküm yarmāq** "Bir yığın (*kawma*) para." *Mīm, nūn*'dan değişti [yani. **ükün**]. 0	**üküm**
'ALIM **alim** "Alacak, borç (*ad-dayn alladī 'alā insān*)." Atasözü: [=206 **bērim**	**alim**
'ALIYM'JY 'AR·SLA'N· BYRYM·JIY SIJ·ƓA'N· **alīmçi arslān bērīmçi siçγān** 0 P	
"Alıcı (*dā'in*) arslan, borçlu fare gibidir (çünkü onu korku kaplar)." 0	
'ULUM· **ölüm** "Ölüm (*mawt*)."	**ölüm**

N

---

50 1. Y'nin iki noktası kahverengiyle yazıldı.
2. W, sonradan F'den değişti (iki nokta kahverengiyle).

'ATAN: **atan** "İğdiş edilmiş deve (*al-xaṣī min al-ibil*)." Atasözü: 'ATAN: YUVKY 'AŠ BULSA' 'AJ·Q' 'AZ KUR:NUVR: **atan yüki aš bolsa açqa az körnür** "İğdiş edilmiş devenin yükü yemek olsa, açqa az görünür" çok aç olduğu için. 0 **atan** P

'UJUN: **üçün** "Sebep ya da neden (*ajl*)" bildiren bir edat. :: SANIK: 'UJUN: KALDIM **sänig üçün käldim** "Senin için (*li-ajl*) geldim." 0 **üçün**

'IJIN: **için** "Arasında (*bayn*)" anlamında bir edat. :: 'ULA'R: 'IJIN 'AY:TIŠ:DIY LA'R: **olär için ētišdilär** "Onlar kendi aralarında birleştiler (*taṣālaḥū fīmā baynahum*)." 0 **için**

'UDUN **udun** Hotan şehrinin adı. Hotanlılara da: **udun** N

[I. 71/74] 50

'UDUN **udun** denir. 0

'ADIN: **adin** "Diğer (*yayr*)" anlamında bir edat. Çigil şivesi. 0 **adin** D

'ARAN· TUVZ: **äräṅ tüz** "Terazi (*al-mīzān*)" yıldızının adı. Ayın burçlarından biri. 0 **äräṅ**

'ARAN: **äräṅ** "Adamlar (*rijāl*)." – düzensiz bir çoğul.

'ARAN: **aran** – *elif* 'li *išba*' ile- "Ahır (*ārī*)." 0 **aran**

'URAN **örän** Bir şeyin "kötüsü (*radī*)." Oγuz şivesi. Ben onun Farsça *vīrān* "harap (*xarāb*)." Sözcüğünden türediğini düşünüyorum. Oγuzlar Farslarla karıştıklarında pek çok Türkçe sözcüğü unutup yerlerine Farsça sözcükleri kullandılar. Bu bir örnektir. 0 **örän** D

'IRIN· **erin** "Dudak (*šafa*)." 0 **erin**

'UZUN **uzun** Bir şeyin "uzunu (*ṭawīl*)." **uzun**

'AŽUN: **ažun** "Dünya (*dunyā*)." :: BUV'AŽUN: 'UL 'AŽUN **ol ažun** "Bu dünya (*ad-dunyā*)." "Diğer dünya (*al-āxira*)." Çigil şivesi. İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. 0 **ažun** D

'ASAN: **äsän** Bir şeyin "sağlamı, iyisi (*sālim*)." Buradan gelerek :: 'ASAN· MUV SAN: **äsän müsän** "İyi misin?" O şu atasözündeki gibi "selamet (*salāma*)," anlamında da kullanılır: 'ASANDA' 'IYWAK· YUVQ: **äsändä ēwäk yōq** 0 "Selamette acele yoktur." Bu söz birilerine yavaş hareket etmelerini öğütler. 0 **äsän** P

ASIN: **äsin** "Esinti (*nasīm*)." 0 **äsin**

'UŠUN: **öšün** "Omuzbaşı (*ra's al-katif*)." **öšün**

'AΓAIN 'AR· **ayin är** "Genizden konulan kişi (*ayann*)." Bu ses ve anlam bakımından Arapça ile aynı. 0 **ayin**

'UΓAN· **uγan** "Varlıklar üstünde güç sahibi olan, kudretli (*al-qādir 'alā l-ašyā*)." Buradan gelerek Tanrıya: 'UΓAN TANK:RIY **uγan täŋri** "gücü yeten Tanrı (*al-qādir*)." denir. **uγan**

'AWIN· **äwin** "Tohum tanesi (*ḥabb*)." **äwin**

'AQIN **aqin** "Yiyecek (*sayl*)." "Taze yiyeceğe (*atī*)": MUNDUZ 'AQIN **munduz aqin** denir. Sözcük mecazi olarak "gece baskını yapan askerler (*al-katība al-muγīra layl*^{an})" için de kullanılır. Buradan gelerek: 'AQINJY KAL:DIY **aqinci käldi** "Gece baskını yapan askerler taze yiyecekler gibi aktı." denir. **aqin**

'AKIN· **ägin** "Sırt (*katif*)." **ägin**

'AKIN **äkin** "Çiftlik, ekili alan (*mazra'a*)." Oγuz şivesi. 0 **äkin** D

'KIN **ägin** Eni bir buçuk karış, uzunluğu dört arşın olan bir bez parçası (*kirbās*); Suvār oymağı alış veriş için onu kullanır. 0	**ägin** D
'UKUN̲· **ükün** Para, gül gibi şeyleri "yığını (*kawma*)"	**ükün**

[I. 74/78] **52**

"Toprak yığınına (*mujtami'*)" da: 'UKUN TUB·RA̲'Q̲· **ükün toprāq** şeklinde söylenir. 0	
'ALIN̲· **alin** "Alın (*jabha*)." 0 'ALIN **alin** "bir dağın cephesi (*ḫayd, rukuḫ*)." 0	**alin**
'ULUN **ulun** "Temrensiz (*qidḥ*) ok."	**ulun**

İkizleşme

B

'UBUB· **üpüp** "İbibik kuşu (*hudhud*)." 'UB·KUK **üpgük** sözcüğünün bir varyantı.	**üpüp** D

K

'AKAK· 'ŠL'R **äkäk ešlār** "Kadının düşmesi (*mūmisa*)" 0	**äkäk**
'UKAK̲· **ükäk** "Kutu (*tābūt, ṣundūq*)"[1] 0	**ükäk**
'UKAK̲· **ükäk** "Şehri çevreleyen burçlar (*burj*)."	

L

'IL̲AL̲· **ilal** "Evet (*na'am*)" anlamında bir sözcük. Hākān şivesi. O emir ve krallara cevap vermede kullanılır.	**ilal** D

İlletli Harfle Başlayan Sözcükler

T

'A̲'T̲· **āt** "Ad (*ism*)." 'A̲'T **āt** "unvan (*laqab*)." Buradan gelerek :: BAK 'NK'R̲· 'A̲'T̲· BI̲YR̲·DI̲Y **beg aŋār āt bērdi** "O emir ona unvan verdi (*laqqaba*)." Buradan gelerek :: insanların başı (*kabīr al-qawm*): 'ATLΓ **atlıγ** [harf. "ada sahip olan"] diye çağrılır.	**āt**

J

'A̲'J **aç** "Aç (*yurṯān*)." Atasözü: 'A̲'J 'N YYM'S TOQ NA̲' TI̲YMA̲'S̲· **āç nä yēmās, toq nä tēmās** [Aç ne yemez? Tok ne demez?"] Bu sözün anlamı aç önüne konan yemeği çevirmez, hâlbuki tok olan açа ne demez"dir.	**aç** P

52 1. *ṣundūq*'dan değişti (*waw*, kahverengiyle).

D[2]

'A'D̲ ·[3] **āḏ** "Kumaş ve kumaşa benzer "üretilmiş (*maṣnūʿ*)" her şey. O: 'AD̲·[3] **äd** şeklinde kısaltılmış olabilir – bu telaffuz daha iyidir. :: 'ADKUV 'AD̲·[3] **äḏgü äd** "iyi üretilmiş parça."	āḏ

D̲

''D̲· **āḏ** "İyi şans (*fa'l jayyid*)." Buradan gelerek :: 'IKLIK TUTZΓY 'A'D̲ BULVR **iglig tutzuγi āḏ bolūr** "Hastanın vasiyeti şans (*fa'l ḥasan*) getirir (kendi için)." Bu ifade hasta adamın vasiyetini isteyen kişi için söylenmiştir.	āḏ (P)

R

'A'R· BIRIY **ār böri** "Sırtlan (*dabuʿ*)." 0	ār
''R· NA'NK **ār näŋ** "Kestane (*aṣḥab*) [bir şeyler]." O bir ekle şöyle de söylenebilir: 'AR·SAIL **arsal**.	Manzume:

KRUB NJUK QJMADINK	**körüp näçük qaçmadin**	V
YAMAR SUWIN KAJMADINK	**yamar suwin käçmädiŋ**	
TAWA'RINK·NY SAJMADINK	**tawāriŋni saçmadiŋ**	
YYSUV SNY 'A'R· BURY	**yēsü säni ār böri**	

Alt ederek yakaladığı bir askeri anlatarak diyor ki: "Sen beni gördüğünde neden kaçmadın? Ve neden Yamār bölgesine (*xalīǰ*) geçmedin? Niçin malını bırakarak canını kurtarmadın? Şimdi seni sırtlan yesin."

[I. 76/80] 53

Z

'A'Z· N'NK **āz näŋ** "Az miktarda şey (*qalīl*)."	āz
'A'Z **āz** "Kakım (*qāqūm*)." *Sīn*'li varyantı [yani. **ās**] daha güzeldir. 0	D
'A'IZ[1] **ēz** "Yerde ve deride uzunlamasına çizik (*xadša ... ṭūl*[an])." 0 QZL 'UZ **qizil ez** Kāşγar dğlarında bir kışlak.	ēz N

S

'A'S **ās** "Kakım (*qāqum*)." *Zāy*'lı şeklin bir varyantı [ör. **āz**]. Bu cariyeler için ad olarak kullanılır.	ās D N

2. Asıl D, D̲'ye değişti (baş harfi kırmızı, nokta siyahla).
3. D̲, asıl D'den değişti (nokta kahverengiyle).

Š

'A̲'Š **āš** "Yemek (*ṭa'ām*)."	**āš**
"Bir kabın onarılan kab (*ru'ba*)": 'Š **āš** denir. Buradan gelerek :: 'AYQ 'AŠL' **ayaq ašla** "kabı onarmak (*ir'ab*)" denir.	

Γ

'A̲'Γ **aγ** "İki bacak arasındaki boşluk (*al-masāfa allatī bayn al-faxi̲dayn*)." :: YU̲VZ 'AT· MINK 'AΓ·DIN̲· KJTY **yüz at mänig aγdin käçti** "Bacaklarımın arasından bin at geçti." İki parmak arasındaki boşluğa da böyle denir.	**āγ**

W

'A̲'W **āw** "Av (*ṣayd*)." :: BAK 'AWQA' JIQ·TY **beg awqa çiqti** "Bey ava gitti." 0	**āw**
'U̲W[2] **ăw** "Ev (*bayt*)." *Elif* li *išmām* ile. Kısaltılmış şekli daha güzeldir: 'U̲W[2] **äw**	**ăw**

Q

'A̲'Q **āq** Bir şeyin "akı (*abyaḍ*)." Oγuz şivesi. Türkler arasında at rengi olarak kullanılır:'A̲'Q· 'AT· **āq at** "griy at (*ašhab*)." 0	**āq** D
'A̲'Q SAQA'L 'AR· **āq saqāl är** "Beyaz sakallı (*ašyab*) adam." Oγuz şivesi. 0	D
''Q SA'Y **āq sāy** Bir yer adı. 'A̲'Q TAR'K **āq terāk** Yaγma ilinde Ila Nehrinde bir köprü adı.	N

L

'A̲'L̲· **āl** Hanların bayraklarının ve devlet adamlarının atlarının eyerlerine örtülen portakal rengi ipek örtü. "Portakal rengine (*nāranjī*)" de: 'A̲'L **āl** denir. 0	**āl**
'A̲'L̲· **āl** "Hile, al (*makr, xadī'a*)." Atasözü [= 410 **kösgük**, 622 **arslān**]: 'A̲'LI̲YN 'A̲R̲·S·L'N̲· TUTR̲· KVJUN 'YUQ TUTM'S̲· **ālīn arslān tutār, küçün oyuq tutmās** "Hileyle (*ḥīla*) arslan yakalayabilirsin, ama güçle serçe yakalayamazsın." Bu söz güçle elde edemiyeceği bazı şeyler için hile yapmaya çalışan kişiye öğüt olarak söylenmiştir. 0	P

L'

'ALA' **ala** "Ala tenli (*abraṣ*) kişi." :: 'ALA' 'AT· **ala at** "kır (*arqaṭ*) at." 0	**ala**
BAK· 'ALA' BUL̲·DI̲Y[3] **beg (xānqa) ala boldi** "Hana karşı geldi (*xālafa ... wa-xaraja 'alā*).", düşmanlara uydu." 0	

---

53 1. İlk *elif* (') çizildi (siyahla).
2. U (kahverengi), asıl A (siyah)'dan değişti; sözcüğün ikincisi silindi (siyahla).

'ALA **ala** "Faryāna yakınlarında bir yazlığın adı. 0	N
'ALA' YIΓ'J **ala yiγāç** Sınırdaki bir yerin adı.	N

Bir Başka Tip

' A''Y· [dikkat] **āy** "Ay (*qamar*)." UVLUN 'A'Y· **tōlun āy** "dolunay (bard).": TUVLUN 'A'Y· **tōlun āy.** 0	āy
'A'Y· **āy** "Ay (*šahr*)." Manzume:	

QIŠQA' 'ITIN [dikkat] KAL·SA' QALY QUTLUΓ YA'Y V
TUN KUN KAJ' 'LQNVR 'UD·LK BILA' ''Y
qišqa anun kälsä qali qutluγ yāy
tün kün käçä alqinur öḏläg bilä āy

"Kutlu yaz geldiğinde, kış için hazırlan, gece gündüz geçerek ay ile zaman tükenir." Sebebi "ay" sözcüğünün ayın geçmesiyle bilinen "ay" sözcüğü ile aynı söylenmesidir. Atasözü [=146 **imlä**-]: ''Y· TULVN BULSA' 'ILKIN 'IM·LA'M'S[1] **āy tolūn bolsa älgin imlämäs** 0 "Ay dolunay şeklindeyken onu elinle gösterme"- çünkü hiçbir göz onu göremez. Bu söz kusur görülen bir iş için söylenmiştir.	P

Ortasında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

T

'AVUT **avut**: 'A DUT: **aḏut** [36] "Yardımsever (*ḥafna*)." Sözcüğünün bir varyantıdır. 0	**avut** D
'UVUT:[2] **uvut** "Hayâ (*ḥayā*)." anlamındaki 'UWUT: **uwut** sözcüğün bir varyantı. 0	**uvut** D
'AVAT: **ävät** "Evet (*na'am*)." anlamındaki 'AWAT: **äwät** sözcüğünün dengi."	**ävät** D
İki telaffuz noktası arasında her *wā*, *vāv* ile değişebilir. Örneğin, "peygamber": YALA'VAJ **yalāvaç** veya: YALA'WJ **yalāwaç** diye söylenir. "[bitki] *ṭurṭūṭ*":YAWA' **yawa** veya *vāv*'la: YAVA' **yava** diye söylenebilir. Buradan gelerek.	
''VN **āvan** "Ağaçlar (*šajar*)." Isbījāb, Sayram şivesi. 0	**āvan** D
'AVIN:[3] **ävin** "Tohum tanesi (*ḥabba*)." 'AWIN· **äwin**'in bir varyantı.	**ävin** D

***yā'* ile**

'UYAZ **uyaz** "Bir çeşit sivrisinek (*al-hamaj min al-ba'ūḍ*)." Oγuz şivesi.	**uyaz** D

3. Alt kenarda: X'NQ'.

54 1. İlk *elif*'in üstündeki U kahverengiyle çizilmiş.

Γ

'AYIΓ **ayiγ** "Ayı (*dubb*)." Oγuz, Qifçāq, Yaγma şiveleri için: 'DIΓ **adiγ.** 0	**ayiγ** D
'YIΓ **ayiγ** [Arapça gurur eylemine] *ni'ma*[4] ve [utanma eylemi] *bi'sa*'ya benzer. Buradan gelerek :: 'AYIΓ 'A I DKUV **ayiγ ädgü** "Ne iyi!" :: 'AYIΓ YAWUZ NA'NK: **ayiγ yawuz nāŋ** "Ne kötü."[5] denir. Bu sözcük "iyi" için vurgu ön eki (*yadxulu ta'kīdan*) olarak kullanılır.	**ayiγ**

Q

'AYAQ **ayaq** "Kâse (*qaṣ'a*)." Oγuzlar bu sözcüğü bilmiyorlar ve onlar "kâseye": DJANAQ: **çanaq** diyorlar.	**ayaq** D
'AYAQ **ayaq** "Ayak (*qadam*)." *dāl*'lı şeklin bir varyantı [ör. 45 **adaq**]. 0	D
'AYIQ: **ayiq** "Söz (*'ida*)."	

[I. 79/84] **55**

Buradan gelerek :: 'NIK MANK' 'AYIQIY BA'R **anig maŋa ayiqi bār** "Onun bana sözü var." 0	
'UYUQ **oyuq** "Hayali iz, belge, iz, nişan (*xayāl, iram*)." Oγuz şivesi. Manzume [= 193 **qonuq**]	**oyuq** D

BAR·DIY 'ARAN QUNUQ KRUB QUT'Q SAQ'R V
QALDIY YAWUZ 'UYQ KRUB 'WNY YQ'R
bardi aran qonuq körüp qutqa saqar
qaldi yawuz oyuq körüp awni yiqar

[Adamlar] bir misafir bulduklarında onu iyi bir şans olarak görenler gittiler; bir yol işaret taşı ya da bir bostan korkuluğu gördüklerinde onu konuk sayarak çadırlarını yıkanlar (onu misafirlerinin yakmalarından korktukları için) kaldılar.

K

'UYUK[1] **öyük** "Yükseltilen yer (*murtafi'*) bir tepecik gibi (*uzun*)." Oγuz şivesi. 0	**öyük** D
'UYUK YIYR **öyük yer** "bataklık kumu (*al-'anik min ar-raml*)," o bataklıktan çekilen kumdur, suyla ve başka şeylerle karışmış olduğu için çıkartılması zordur. 0	
'IYK **iyik** "Mil" (*miγzal*) anlamındaki YIYK **yik** sözcüğünün bir biçimidir. 0	**iyik** D

2. İlk U (kahverengi) original A'dan (siyah) değişti.
3. V'nin üstündeki üç nokta sonradan eklendi.
4. EY. *na'am*.
5. "Şey" kenara kahverengiyle yazıldı.

N

‘UYUN **oyun** “Oyun (*la’ib*).”	**oyun**

Söziçi ve Sözsonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler (*mu’tall al-‘ajz*)

Y

‘AYA’ **aya** “Avuç içi (*kaff*)” 0	**aya**
‘UYA’[2] **uya** “Kuş yuvası (*wakr, ‘ušš*)	**uya**
‘UYA’ **uya** “Kardeş, akraba (*ax, qarib*)	Manzume:

TAWAR ’UJUN TNKRY [dikkat] ’DLMADB **tawar üçün täŋrini ädlämädip**
’UYA’ QADAŠ ’UΓILNY JIN·LA’ BUΓ’R **uya qadaš oγlini çinla boγar**

Kardeşler arasındaki sevgi eksikliğini belirtir: “Bir adam zenginliğini bilir ve Allah’a şükretmez, ama zenginlik uğruna kardeşini boğar.” 0

[Zenginlik uğruna Allah’a şükretmez/ ama kardeşinin oğlunu boğar]

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

B[2]

’ABA’[2] **äbä** “Anne (*umm*). Oγuz şivesi. Qarluq Türkmenleri arasında o sert *ba’* ile [yani. **äpä**] telaffuz edilir 0	**äbä, äpä** D
’BA’[2] **apa** – *elif* li *išba* ile- “Ayı (*dubb*).”Qifçaq şivesi. 0	**apa** D
’BA’[2] **aba** “Baba (*ab*).” Tübüt şivesi – Her ne kadar onların Arap dillerinden kalma bir kalıntı olsa da; Onlar, Yemenden kaçarak Türk ülkesine kaçan ve onlara babalık yapan Tabit denilen bir adamın soyundan geliyorlar.	**aba** D
0 ’ABA’[2] BAŠY **apa baši** “*tannum* bitkisi” – o salalık gibi büyür (*qita’*) ve sıkıntılı bir köke sahip; o dağlarda yenilir. 0	**apa baši**
’BY **abi** Bir adamın adı. 0	**abi** N
’UBA’ **oba** “Kabile (*qabila*).” Oγuz şivesi. 0	**oba** D
’UBUV[1] **opu** “Beyaz kurşun (*isfidaj*).”	**opu**

T

’ATA **ata** ‘Baba (*ab*).” 0	**ata**

---

55 1. İlk U (kahverengi) asıl A (siyah)’dan değişti.
2. B aslında (?) P (iki nokta çizilmiş?).

56 1. EY. *iḏāttaqa’a*, *iḏā rtaf’a* (?) şeklinde okunur.

[I. 81/86] **56**

'TA'SA'ΓUVN **ata sayun** "Doktor (*tabib*)."

J

'AJA' **äçä** "Büyük kızkardeş" (*uxt akbar*) anlamındaki 'AKA' **äkä** sözcüğünün dengi. *Jim*, [Farsça] *jarm* ve *garm* ("ılık"), *junbad* ve *gunbad* ("kemer") sözcüklerindeki gibi *kaf* harfinin bir değişkeni [yani. 57 **äkä**]'dir. 0 **äçä** D

'AJY **açi** "Sinsi yaşlı kadın (*šahla*)." Barsγan şivesi. 0 **açi** D

'UJA' **uça** "Geri (*zahr*)." 0 **uça**

'IJIY **eçi** "Büyük kardeş (*ax akbar sinnan*)." **eçi**

D

'UDV **udu** "Tepecik (*akama*)." Bundan türemiş "yazıcı (*katib*)" sözcüğü: QUM 'UDV **qum udu** şeklinde söylenir. Yine bundan türemiş Aryu'da bir şehir: 'UDV KAN·D **udu känd** şeklinde söylenir. 0 **udu** N

'UḎV **udu** "Arkasında, ardında (*xalfa*)" anlamında [bir sözcük]. :: MAN 'ANI'ʔK 'UḎV KALDIM **män anīg (aniŋ ?) uḏu kaldim** "Ben onun arkasından geldim." :: MAN SANIK 'UḎV BAR·DIM **män sänig uḏu bardim** "Ben seni takip ettim (*iqtafaytu*)." 0

'IDIY **idi** "Usta (*sayyid, mawla*)." :: IDIM NA' TIYR **idim ne ter** "rabbim (*mawlaya*) ne der?" Ve "Allah (Allah ta'ala)": 'IDIY **idi** biçiminde söylenir. Onlar: 'IDIMIZ YARLIΓY **idimiz yarliγi** "tanrımızın (*rabb*) emri" biçiminde söylerler. **iḏi**

R

'ARA' **ara** "Bir şeyin ortası (*wasat*)." Buradan gelerek :: KŠY 'ARA' KIR·DIM **kiši ara kirdim** "İnsanların arasına (*bayna*) girdim." 0 **ara**

'ARİY **ari** "Arı (*zanbur*)." Bu Arapça'yla aynı, çünkü Arapça'da *al-ari* "bal," ve Türk dillerinde bal sözcüğünden türetilmiştir. Çigil Türkleri "bal (*'asal*) şeklinde söyler; 'ARIY YAΓIY **ari yaγi** "arı yağı (*samm an-nahl*)." anlamındadır. 0 **ari** D

'UVRUV **oru** "Buğday saklamak için kazılmış "çukur (*hufra*)". 0 **oru**

'URIY **ori** "Çığlık (*siyah, jalaba*)." Atasözü: 'URIY QUB·SA' 'UΓUŠ 'AQLI-ŠUVR YAΓR KALSA' 'IMRAM TAB·RAŠUVR· [dikkat] **ori qopsa oγuš aqlišur yaγi kälsä imräm terišür** 0
"Yardım (*surax*) çağrısı yükseldiğinde[1] klan toplanır (çağrıya yardım için) ; düşmanlar toplanıp (savaşmak için) geldiklerinde." Bu, akrabalar (*at-ta'allub fi l-umur*) arasındaki bağları güçlendirmek için söylenmiş bir sözdür." 0 **ori** P

'URIY **uri** "Erkek çocuk (*ad-dakar min al-awlad*)." :: 'URIY 'UVΓL'N· **uri oγlan** "erkek çocuklar." **uri**

Z

'AZUV **azu** "İki şey arasında alternatif (*taxyir*) olarak verilen bir konuşma. Bu yüzden :: 'UZUM YIYKIL 'AZUV QA'ΓUVN YYKL **üzüm yegil azu qaγun yegil** **azu**

[I. 82/88] 57

"Üzüm ve kavun (*aw*) ye." Genellikle emir cümlelerinde kullanılır. :: KALIR· MUV SAN 'AZUV BARIYR· MUV SAN **kälir mü sän azu barir mu sän** "Geliyor musun yoksa gidiyor musun?" 0

'UZA' **oza** "İlk zamanlar (*ad-dahr as-salif*)." Buradan gelerek :: 'UZA'QIY BIL·KAY 'N·JA' 'AY·MIYŠ **ozaqi bilgä ança aymiš** "bu yüzden ilk zamanların aklıyla konuştu." Manzume: **oza**

'AR·DI 'UZA' 'ARAN LA'R· **ärdi oza äränlär** V
'AR·DAM BAKIY BLIK· TA'Γ· **ärdäm begi bilig taγ**
'AY·DY 'KUŠ 'KUT LA'R· **aydi üküš ögütlär**
KUNKLUM BULUR 'NKAR SA'Γ **köŋlüm bolur aŋar saγ**

"Eski zamanlarda (*ad-dahr as-salif*) fazilet beyleri, bilgi dağları vardı; söz söyler, öğüt verirlerdi. Onlardan bahsetmekle kalbim açılır." 0

'UZIY **özi** "Bir dağdaki geçit (*fajj*)." Çigil şivesi. 0 **özi** D

'IZIY **izi** "Gelecek yıldan sonraki yıl (*qubaqib* [belirtilmiş]"[1] Buradan gelerek :: 'AR ·QIN 'IZIY **arqin izi** "gelecek yıl ve sonraki yıl." **izi**

S

'AŠUV **ašu** "Kırmızı toprak (*muγra* [tanımlanmış]." **ašu**

Γ

'AΓUV **aγu** "Zehir (*samm*)." 0 **aγu**

'AΓIY **aγi** "İpekli kumaş (*dibaj*)." Bundan türemiş olan "hazineci (*xazin*)"anlamındaki sözcük: 'AΓIY·JIY[2] **aγiçi** şeklinde söylenir, çünkü o korur onu. **aγi**

W

'AW' **awa** "Acıma (*ta'allum*) bildiren bir edattır, Arapça'ya benzer şekilde birisine acındığında ona acı (*tawajja'a*) ifade eden *wawayli* denir. 'W' 'W' **awa awa.** 0 **awa**

'UWA' **uwa** "Pirinç pişirilerek yapılan bir yemek çeşidi, önce pirinç suya koyulur, kaynatılır, içine buz ve şeker katılır, soğumaya bırakılır. Soğuk olarak yenir. 0 **uwa**

'IWA' **ewä** Oγuzların bir kolu. **ewä** N

---

57 1. Tanım: *al-'am alladi yatlu l-muqbil* şeklinde okunur; son sözcük silinmiştir ve sonradan yerine *l-qabil* yerleştirilmiştir.

2. Y· (kahverengi) asıl N (siyah)'den değişmiştir.

Q

'AQIY **aqi** "Eli açık (*jawad*)" Buradan gelerek "cevizin kolayca kırılanına (*farik*): **aqi**
'AQIY YAΓA'Q· "iyi ceviz" anlamındaki **aqi yaγaq** denir.

K

'AKA' **äkä** "Büyük kız kardeş (*uxt akbar*)." Oyuzlar: 'AZA' **äzä** derler. **äkä** D **äzä**

'UKA' **ögä** Olaylar karşısında tecrübeli, akıllı ve olgun davrananlara verilen bir lakap. **ögä**
Tegin'in altındaki bir derece. Bunun kökeni "Zülkarneyn Çin'e dek ilerleyince, Türk kralı tamamen gençlerden oluşmuş bir bölük asker gönderir. Vezir ona:

[I. 84/90] **58**

"Sen gençleri Zülkarneyn üzerine gönderdin, ama onların arasında tecrübeli, savaş görmüş adamlar da olması gerekti." deyince o "olgun adam (*akahl*)?" anlamına gelen 'UVKA' **ögä** mi dedi. Vezir de: "Evet" dedi. Bunun üzerine o, tecrübeli bir adam gönderdi. Zülkarneyn'in ileri kollarına hücum etmişler ve düşmanlarını yenmişler. Türk askerlerden biri Zülkarneynin askerlerden birine kılıç vurmuş ve onu göbeğine yakın yerine kadar doğramış. Öldürülen adamın kemerinde içi altın dolu bir kemer varmış, kemer de kesilmiş, altınlar kana bulanarak dökülmüş. Ertesi sabah Türk askerleri kana bulanmış altınları görmüşler ve hayrete düşmüşler, bunlar ne demişler. Bazıları: "altın ve kan" anlamına gelen 'ALTUN QA'N· **altun qan** demişler. Oradaki büyük dağa da bu ad erilmiş. Bu dağ Uygurlara yakın Türk göçebelerin bulunduğu bir dağdı. Zülkarneyn bu baskından sonra Türk hakanıyla barış yapmış.

L

'ALA' **ala** "Teninde alalık bulunan kişi (*abraš*)." Atasözü: KIŠY 'ALA'SIY 'IJ·TIN YILQIY 'ALA'SIY TAŠ·TIYN· **kiši alasi içtin, yilqi alasi taštin** 0 "Kişinin alası[1] içinde[2], - bununla muhalefet gizlenmek istenir (*muxalafa*) - hayvanın alası dışarıdadır (vücudun)." Bu söz yapacağı kötülüğü gizlemek isteyen kimseler için söylenir. 0 **ala** P

'ALA' **älä** "Yavaşça" (*ruwayd*)." anlamında bir edat :: 'ALA' 'ALA' **älä älä** "yavaş yavaş." Şunun söyleyebilirsiniz: *kaf lam* eklenmesiyle 'ALA'KIL **älägil**. 0 **älä**

'ULA' **ula** "çölde bir işaret (*sawa* [tanımlanmış]." Atasözü: 'ULA' BULSA' YVL'Z-M'S BLIK BULSA' SUVZ YAZMA'S **ula bolsa yol azmas, bilig bolsa söz yazmas** 0 "Eğer çölde birinin kaybolmaması için bir işaret (*iram*) konulursa; eğer biri konuşurken hata yapmıyorsa o zekidir. 0 **ula** P

'ILA' **ila** Nehir adı [Ili]. Türk kavimlerinden Tuxsi ve Yayma'ların ve Çigil'lerden bir kısmının barındığı yer. O Türk ülkelerinin "Jayhun" ("Öküz")'udur. **ila** N

[I. 85/92] **59**

---

58 1. Sözlük: "saklı."
2. EY. *fi zahirihi, fi batınihi* için hatalı.

'ILY QABUΓ· **ili qapuγ** "Anahtarsız açılan bir kapı (*yanfatihu min yayr miftah*)."	**ili**

M

'UMA' **uma** "Anne (*umm*)." Tübüt şivesi –her ne kadar Arapça'dan bir kalıntı. 0	**uma** D
'UMA' **ümä** "Misafir (*dayf*)" Atasözü: 'UMA' KAL·SA' QUT KALYR **ümä kälsä qut kälir** 0 "Konuk geldiğinde şansıyla birlikte gelir." Bu söz misafirin yük değil aksine uğur getireceğinin düşünülmesi için söylenmiştir.	**ümä** P

KAL·SA' QALY YAR·LIΓ BULUB YUNJIΓ 'UMA' V
KALDUR 'ANUQ BULMIYŠ AŠIΓ TUTM' 'UMA'
kälsä qali yarliγ bolup yunçiγ ümä
käldür anuq bolmiš asiγ tutma uma

"Sana yoksul bir misafir gelirse, hazır olan yiyeceği önüne koy, onu bekletme." 0

N

'ANA' **ana** "Anne (*umm*)." 0	**ana**
'INY **ini** "Genç kardeş (*ax asyar fi s-sinn*)" 0	**ini**

Nazal

T

'ANGIT·[1] **aŋit** "Ördeğe benzer kızıl renkte bir kuş (*nuham*)" 0	**aŋit**
'NKUT'[2] **aŋut** "Şarap tıpası (*qam'*)" Atasözü: YURT· [dikkat] KIJK BULSA' 'NKUT BADUK 'UVR· **bart kiçig bolsa aŋut bädük ur** "şarapın ölçüsü küçükse de, tıpayı büyük koy." Bu küçük bir işi büyük gösterenler için söylenilir. 0	**aŋut** P

R

'ANGAR·[2] **aŋar** "Ona (*lahu*) anlamında bir sözcük." :: 'ANGAR[1] 'AYDIM **aŋar aydim** "Ben ona dedim." Manzume:	**aŋar**

'AY·DIM· 'ANKAR SA'WUIK	**aydim aŋar säwük**	V
BIZ·NY TAB'NA' 'LUK [dikkat]	**bizni tapa nälük**	
KJTNK BALZAY [dikkat] K'RIK	**käçtiŋ yazi kärik**	
QIRL'R ADIZ BA'DUK	**qirlär ädiz bädük**	

Sevgilisinin hayalini görerek diyor ki: "Ben sevgilime dedim: Yüksek tepeleri, uzun kırları, geniş çölleri geçerek bize nasıl geldin?" 0

'UNGUR·[1] **üŋür** "Mağara (*kahf*)." 0	**üŋür**

---

59 1. G'nin üç noktası kahverengidir.

'INGIR·[1] **iŋir** "Alaca karanlık (*sudfa*)" – ör., ışık ve karanlığın karışması. Oγuzlar ona: **iŋir** D 'IMIR· **imir** [39] derler. 0

Z

'ANGIZ·[1] **aŋiz** "Ekin anızı (*jill*)- ör., buğday ya da diğer tahıllar biçildikten sonra tarlada kalan kökler. **aŋiz**

S

"Sağına soluna bakan adam

[I. 87/94] **60**

her ne kadar bir yabancı (*a'jami*) olsa da: 'INKAS KIŠY **änäš kiši** şeklinde söylenir. **äŋäs**

L

'ANKIL 'AJUQ QABUΓ **aŋil açuq qapuγ** "Geniş açık kapı (*futuh jiddan*)." **aŋil**

N

'UNKIN **öŋin** "-den başka (*yayr*)" anlamında bir edat :: BUV 'ATA'[1] 'UNKIN KAL-DUR· **bu atta öŋin käldür** "Bundan başka bir at getir." **öŋin**

Basit Kökler Bölümünün Sonu

Türemiş Kökler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *af'al kalıbı*

T

'ARMUT· **armut** "Armut (*kamutra*)." **armut**

J

AR·TUJ· **artuç** "Ardıç (*'ar'ar*)." Kāşγarī'de bu adla iki köy ismi var: 'AT·TUJ[2] **artuç** N **artuç**. 0

'UJLJ **üçläç** "Tavşanları avlamak için derisiz ok (*mi'rad*) ve başları demir parçalarıyla birleştirilmiş üç çubuk (*talat qudban*)." 0 **üçläç**

2. K'nın üstündeki üç nokta açıkça görülür.

60 1. İkinci A: Bir başka A kahverengiyle (nunlanma gösterir: **attan**).
2. J sonradan H'den değişti (nokta kahverengiyle).

'UDΓJ **odγuç** "Ateş alevi (*aš-šu'la min an-nar*)."	**odγuç**
'AR·ΓUJ· **arγuç** "İnsanı aldatan (*yaγtarru bihi l-insan*) her şey." "Dünya (*ad-dunya*): "aldatıcı dünya (*yarur)* 'AR·ΓUÇ 'AZUN **arγuç ažun** biçiminde söylenir. 0	**arγuç**
'AR·KAJ· **ärkäç** "Erkeç (*tays*)." Atasözü: 'ARKAJ 'ATIY 'AM BULVR 'AJ·KUV 'ATIY YAIL· BULUVR· **ärkäç äti äm bolur, äçkü äti yel bolur** 0 "Erkeç eti sağlıklı olur, keçi eti yel olur." 0	**ärkäç**
'URKUJ·[3] **ärkäç** "Dalga (*mawj*)." Buradan gelerek :: SUVW[4] 'UR·KUJ·LAN·DIY **suw ärkäçländi** "Su dalgalıydı (*maja*)." 0	
'URKUJ· **örgüç** "Kadınların saç örgüsü (*dafira, qanza'a*)." 0 'URKUJ **örgüç** "saçayağı (*utfiya*)."	**örgüç**

R

'ADΓIR **adγir** "Aygır (*fahl*)." 0	**adγir**
'UL·KAR· **ülkär** "Ülker (*at-turayya*)." 0 Bir savaş taktiği: 'ULKAR JARIK· **ülkär ülkär çäriγ** – askerler bölük bölük ilerler, birisi ileri gidince diğerleri de ona uyar: Bu strateji nadir olarak kullanılır.	**ülkär**

Z

'ARWUZ **arwuz** "Bir adam adı" 0	**arwuz** N
'AR·KUZ SUVF **ärgüz suw** "İlkbahara doğru karların erimesiyle ortaya çıkan su (*duwaba*)." Manzume:	**ärdüz**

YA'Y BARVBAN 'ARKUZY	**yay yaruban ärgüzi**	V
'AQ·TIY 'AQIN MUNDIZIY	**aqti aqin munduzi**	
TUΓDY YARUQ YALDUZIΓ	**tuγdi yaruq yulduzi**	
TINKL' SUVZUM KULKVSUZ	**tiŋla sözüm külgüsüz**	

[I. 88/96] 61

"Bahar giderken; eriyen karlar (*dawaba*) coşkun seller gibi aktı; tan yıldızı doğdu; beni gülmeden dinle." 0

'UK·SUZ **ögsüz** "Öksüz (*yatim*); şaşkın (*hayran*)." Kök biçimi: 'VKSUZ **ögsüz** "anlama" (*'aql, fitna*) anlamındaki 'UVK· **ög** sözcüğünden türemiştir.	**ögsüz**

Š

'UTAMIŠ· **utmiš** Bir adamın adı. 0	**utmiš** N
'AD·RIŠ **adriš** "İkiye ayrılan yolun başı (*ra's kull tariqayn*)." 0	**adriš**
'UDRUŠ **üdrüš** "Bazı şeyler arasından seçme (*muxayara*)." 0	**üdrüš**
'ADΓIŠ **ädγiš** Yer adı. 0	**adγiš** N

3. İlk U (kahverengi) asıl A (siyah)'dan değişti.
4. W sonradan F'den değişti (iki nokta kahverengiyle).

'UDKIŠ **ädgiš** Özçend'de yerleşmiş olan bir Türk kabilesi. Kökü bunun metatezidir: 'AK·DIŠ **ägdiš** 0	**ädgiš** N (**ädgiš**)
'ARTIŠ **ärtiš** Yemäk steplerinde bulunan bir nehrin adı [Irtiş]. Bir göle akar, birçok kolları vardır. O: 'ARTIŠ SUWIY **ärtiš suwı** biçiminde söylenir. O "benimle yarış" (*barini*[1] *fi l-mu'abara*) anlamındaki 'ARTIŠ **ärtiš** [122] sözcüğünden türemiştir. 0	**ärtiš** N
'IRTAŠ· **irtäš** "Araştırma, irdeleme. Bir iş hususunda halk arasında vaki olan bahis (*tafahhus, mutalaba*). Buradan gelerek :: 'IR·TAŠ· QUB·DIY **irtäš qopdi** "konu (*baht, tafahhus*) karıştı." 0	**irtäš**
'ARQIŠ **arqiš** "Karavan (*'ir*)." Atasözü: YIRA'Q YIYR SA'WIN 'ARQIŠ KALDURUVR **yiraq yer sawin arqiš käldürür** 0 "Haberci (*safr)* uzaklardan yeni haberler getirir." Şiirde: *wa-ya'tika bi-l-axbari man lam tuzawwidi* ("Beklemediğin bir anda sana haberler getirecek biri")[2] 0	**arqiş** P
'ARQIŠ **arqiš** Uzak yerden birine "haber getiren (*mursal*) kişinin adı. Buradan gelerek :: 'NIK 'ARQIŠY KALDIY **anig arqiši käldi** "Onun habercisi (*rasul*) geldi." O "mesaj (*risala*)." anlamında olabilir.	
'ALQIŠ **alqiš** "Dua etme, birbirinin iyiliklerini söyleme (*tana', du'a', dikr ayadi, 'add manaqib*)." :: 'UL BAK· KA' 'ALKIŠ BIYR·DIY **ol begkä alqiš berdi** "O emire dua etti (*atna 'ala*)." :: YALA'VAJ·QA' 'ALQIŠ· BIYR·KIL **yalavaçqa alqiš bergil** "Peygamber Muhammede salavat getir (*salli*)."	**alqiš**

Γ

'UTRUΓ **otruγ** "Ada (*jazira*)." 0	**otruγ**
'ATLIΓ'AR· **atliγ är** "Atlı (*rajul faris*)." 0	**atliγ**
'UTLUΓ T'Γ **otluγ taγ** "Otlu (*mu'šib*) dağ." 0	**otluγ**
'ITLΓ 'W **itliγ äw** "Köpekli (*du kalb*) ev." 0	**itliγ**
'ARTIΓ **artiγ** Bir kadının "mintanı (*surda*)." 0	**artiγ**
'ARTIΓ **artiγ** "Hayvana yükletilen iki yükten (*ahad*) [biri] *'idlay al-himl*)." 0	
'AΓ·RIΓ **aγriγ** "Ağrı (*waja'*)," genelde; vücudun neresi ağrıyorsa onunla adlandırılır. [3] 0	**aγriγ**
'AΓRUΓ SUNKVKY **oγruγ süŋüki** "Omurga kemiklerinden biri (*fahqa*)." 0	**oγruγ**
'UΓRUΓ **oγruγ** "Derenin (*jiz' al-wadi*) dönemeci." ::	

[I. 90/96] **62**

TA'Γ'UΓRUΓY **taγ oγruγi** "Dağın dönemeci (*munqata'*)."

'TLQ **utluq** Taraz yakınlarında bir şehir adı. 0 'UT·LUQ· **utluq** onların şivesinde "sabit (*ari*)"[1]	**utluq** N D
'UJΓUQ **uçγuq** "Genel soğukluk (*zukam*)." 0	**uçγuq**
'ADRIQ **adriq** Arapça'da *at-til* ("turba") bir bitki. 0	**adriq**

61 1. EY. *barini*
2. Tarafa'nın Mu'allaqa'nın sonundan; bir ölünün haber anlamında.

'ADRUQ· **adruq** Oγuz şivesinde "diğer (*γayr*) anlamında bir sözcük. Türkler: 'ADIN· **adin** "diğerleri." için Atasözü: 'ADIN KŠY NA'NKY NANKSINMA'S[2] **adin näŋi näŋ sınmäs** "başkasının malı mal sayılmaz." 0	**adruq** D **kiši** P
'UDLUQ **udluq** "Kol kemiğinin kalın yeri." (*mustaγlaz 'azam ad-dira*)." 0	**udluq**
'UD·LUQ[3] **udluq** "Sığır gibi hayvanların yattığı yer (*mabit al-baqar min al-ari*)." 0 Aryu şivesi.	**udluq**
'UD·MAUQ[3] **udmaq**[4] "Hizmetçi, uyan. (*tabi', šakiri*)." 0	**udmaq**
'AR·TUQ : **artuq** "Fazlalık (*ziyāda*)." 0	**artuq**
'URTUQ : [5] **ortuq** "Yoldaş (*šarīk*)." Atasözü: 'UR·TUQ ·[5] AR·DAN 'ARTUQ 'LM'S **ortuq ärdän artuq almäs** "([Malın] paylaşımında) bir yoldaşın diğerinden fazla almaması." Bu söz kimilerinin adaletli davranmaları için söylenmiştir. 0	**ortuq** P
'ŽMUQ **ažmuq** "Beyaz şap (*šabb abyaḍ*)." Saçsız baş buna benzer, bu yüzden: 'AŽMUQ TA'Z: **ažmuq tāz** söylenir, her ne kadar kel adamın başına şap serpiştirilse de. İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. 0	**ažmuq**
'IS·RIQ **isriq** Bebekleri kem gözlerden ve kötülüklerden korumak için söylenir. Birisi [hastanın] yüzüne buhur ile buhur dezenfekte eder (*yudaxxanu wa-yubaxxaru fī wajhihi*), sonra: "Def ol (*kun ma'ḍūḍ*) cin!" anlamına gelen 'ISRIQ 'ISRQ **isriq isriq** derler. 0	**isriq**
'USRUQ **osruq** "Fart (*rudām*)." 0	**osruq**
'USRIQ : **usriq** "Uykulu (*wasnān*)."	**usriq**
'AΓ·DUQ KIŠY **aγduq kiši** "Bir yabancı, kimliği bilinmeyen (*ad-daxīl alladī lā yu'rafu man huwa*)." 'DΓUQ **adγuq** metatezle oluşturulmuş bir biçimdir. 0	**aγduq** D
'AΓRUQ: **aγruq** "Ağır yük (*ṯaqal al-matā'*)."[6] Buradan gelerek :: 'AΓIR 'AΓ·RUQ : QAYUVDA' QAL·DIY **aγir aγruq qayūda qaldi** "Bagaj (*al-ḥaml wa-ṯ-ṯaqal*) nereye bırakıldı?" 0	**aγruq**
'IWRQ **iwriq** "İbrik (*ibriq*)." Bu sözcük ses ve anlam olarak Arapçayla aynı, ama Türkçede *bā'*, *wā'* ya değişir. Manzume:	**iwriq**

[I. 92/100] 63

'IWRQ BAŠY QAZLAYUV **iwriq baši qazlayu** V
SAΓRQ TULUV KUZLAYUV **saγraq tolu közläyü**
SAQINJ QUDI KIZLAYUV **saqinç qodi kizläyü**
TUN KUN BILA' SAWNALIM **tün kün bilä säwnälim**

---

3. *ila a'da'ihi* silindi ve yerine köşede *ilayhi* eklendi.

62 1. *fī luγatihim* – bu bahsedilen yerdeki şiveye gönderme yapıyor olmalı. Onların şivesindeki bir yer adı için **udluq** (alt) yerine **utluq** kullanılmıştır. Bu şivedeki başka sözcük 251:9'da görülür: 'TLIQ.

2. Sonradan yazılmış bir sözcük üstte: NNK S'NM'S **nän sanmas**.

3. D iki kelimede asıl D'den değişmiştir: D'nin noktası (siyah) *sukūn*'a değişti (kahverengi).

4. Sonradan eklenmiş alttaki sözcük: 'UYMAQ **uymaq**.

5. İkinci U belki de A'dır (ayırt edilemez); bu yüzden **ortaq**?

6. Sonradan *aṯ-ṯaqal wa-l-mutā'* biçiminde değişti.

"İbriğin başı bir kazın boynu gibi ve kap dolu göz gibi; bu yüzden onun altındaki kaygıyı gömüp, gece ve gündüz mutlu olalım." 0

'UQ·RUQ **uqruq** "Engel (*wahaq*)." Atasözü: [krş. 539 **ya**]: TA'ΓIΓ 'UQRUQN 'AK·M'S TNKIZNY QAY·ΓIQN BUKM'S **tayīg uqruqin ägmäs täŋizni qayγuqin bögmäs** 0 "(Yumuşak) dağ bir kazmayla kazılmaz, 0 denize bir botla baraj yapılamaz." 0 Bu söz ufak sebeplerden dolayı büyük bir iş reddedilemez anlamındadır. 0	**uqruq** P
'UQLUQ **oqluq** "Titreme (*kināna*)" 0	**oqluq**
'AL·JAQ **alçaq** "Eli açık (*ḫalīm ẓarīf*)." 0	**alçaq**
'ULDUQ 'AT· **olduq at** "Nalsız (ḫāfī) at." 0	**olduq**
'ALΓUQ **alγuq** Kāşγar'a ait bir köy adı. 0	**alγuq** N
'AM·RAQ KUNKUL **amraq köŋül** "Saf kalp (*maḫmūm naqī*)." 0	**amraq**

K

'IB·RUK **iprük** "Kaymakla taze sütün karışımı (*an yuxlaṭa r-rā'ib bi-l-laban al-ḫalīb*)" Ekşi (*raṭi'a*) ya da bozuk süt (*maxīḍ*) içip kabız olanlara müshil olarak içirilir. 0	**iprük**
'BMAK **äpmäk** "Ekmek (*xubz*)." Yaγma ve Tuxsi şiveleri, Oγuz ve Qifçāq şivelerinin bir bölümü. Arapçada telaffuz yakınlığından dolayı bunun [yani. **äpmäk~ätmäk** sözcüklerinde *p*-t değişimi] *bā' wāw* değişimli bir eşiti var, ve sonra *tā'* ve *wāw* değişimi, *bi-llāhi wa-llāhi ta-llāhi* ("Tanrıyla!") yeminlerinde olduğu gibi. 0 G Buna karşılık, bu kuralara Türk dillerinde nadir olarak rastlanır. 0	**äpmäk** D
'AITLIK[1] **ätlik** "Et kancası (*mi'lāq al-laḥm*)" Nitekim "kurban için hazırlanan bir koyun (*uḥḍirat li-d-ḏabḥ*)": "koyun eti." anlamındaki 'AT·LIK QVY **ätlik qoy** biçiminde söylenir. 0	**ätlik**
"Etli butlu (*ḏaxm*) adam" : 'ATLIK KIŠY **ätlig kiši** şeklinde çağrılır. Ve de "ete sahip biri (*ṣāḥib al-laḥm*)" : 'ATLIG[2] KIŠY **ätlig kiši** şeklinde çağrılır. İnce *kāf* ile. Benim niyetim eğer onlardan bahsedilmese bilinmeyecek olanlar hariç sıfatlardan bahsetmemek. 0	**ätlig** G
'AT·RAK **ätrāk** Bir adamın "sağlığı (*ašqar*)." 0	**ätrāk**
'UTRUK[3] **ötrük** "Entrika (*muḥtāl*)." Oγuz şivesi	**ötrük** D

Manzume:

'UT·RUK[3] 'UTN 'UΓRIY LAYUV YUZKA' BAQ'R
'ILKIN TUŠB· BIR·MIŠ 'ŠΓ BAŠRA' QAQ'R

ötrük utun oγrilayu yüzkā baqār
elgin tüšüp bermiš ašīγ bašra qaqār

[L 94/102] 64

---

63 1. İlk I (siyah) kahverengiyle çizilmiş.
2.G'nin üç noktası kahverengi.
3. İkinci U asıl A (?)'dan değişti.

"Hilekâr (*ḏā ḥīla*) ve alçak (adamlar kaldı); hırsız gibi misafirlerin yüzüne bakar, misafiri ağırlar, verdiği yemeği başına kakar." 0

'UTLUK **ötlük** "Öğüt (*'iẓa*)." "öğüt" için 'UVUT· **övüt** kullanılabilir; kökü: 'U̲KUT· **ögüt.** 0	**ötlük**
'ATMA̲K **ätmäk** "Ekmek (*xubz*)." 0	**ätmäk**
'IJ·LI̲K **içlik** "İpekli kumaş (*waliyya as-sarj*)." 0	**içlik**
'IJ·MAK **içmäk** "Sağmak, koyun derisi (*farw al-birqān*)." 0	**içmäk**
'ID̲RIK **id̲rig** "Kaba (*xašin*)." Aryu şivesi. Kökü: IRIK **irig.** 0	**id̲rig** D
'UD̲LA̲K[1] **öd̲läg** "Zaman (*zamān*)." Manzume: [= 462 **yunçiγ**]:	**öd̲läg**

'UD̲LK QAMUΓ KUFRADIY	**ödläg qamuγ käwrädi**	V
'AR·DAM 'ARIΓ SAWRADY	**ärdäm ariγ säwrädi**	
YUNJIΓ YAWUZ TAWRADY	**yunçiγ yawuz tawradi**	
'AR·DAM BAKY JARTILUVR	**ärdäm begi çärtilūr**	

"Zaman zayıfladı ve erdemler azaldı, zayıflık ve karanlık güçlendi, çünkü erdemli emir öldü"- burada Kral Afrasyab'dan bahsediliyor. 0

'UD̲RAK NA'NK **üd̲räg nāŋ** "Mamur, gelişen (*rāyi'* [tanımlanmış]."	**üdräg**
'AD̲LIK NA'NK **äd̲lik nāŋ** "İyi kullanılabilen her şey (*yuntafa'u bihi*)." 0	**äd̲lik**
'URPAK **ürpäk** Bir adam ya da hayvanın "tüyleri (*aš'at̲*)." 0	**ürpäk**
'ARTIK **ärtik** "İyi seyahat edilebilir yol (*ṭarīq maslūk*)." 0	**ärtik**
'URTU̲K[2] **örtüg** "Örtü (*sutra*)" kutsal mezarların üstünü örtmek için kullanılan ipek örtü gibi; ve de bir şeyi "örtüsü (*yiṭā'*)." 0	**örtüg**
'URJUK **örçüg** "Saç örgüsü (*ḍafīra*)." Oγuz şivesi. 'U̲RKUJ[3] **örgüç** [60]'ün metatez şekli. 0	**örçüg**
'URDAK **ördäk** "Ördek (*iwazz*)." Atasözü: QA'Z· QUBSA' 'URDAK KUVLG 'K'NVR [dikkat] **qāz qopsa ördäk ellānūr** (?) "Kaz[4] gölden yükselirse, ördek kapar onu." Bu söz bey ayrıldıktan sonra halk üzerinde büyüklük iddia eden düşkün kimse için söylenmiştir. 0	**ördäk** P
'ARSA̲K· 'ŠL'R **ärsäk ašlār** "Fahişe (*mumisa bāγiya*)." Atasözü: 'ARSAK 'ARK' TKM'S 'IYWAK 'AWK' TKM'S **ärsäk ärkä tägmäs, ēwäk äwkä tägmäs** "Hızlı fahişe (*al-'ajūl min al-bawāγī*) nadiren adam bulur (bağlantı kurmadan acele eder, bunun gibi)	**ärsäk**

[I. 95/104] 65

---

64 1. D̲'nin noktası kısmen kahverengi *sukūn* (·)'a değişti.
2. İkinci U asıl A (?)'dan değişti.
3. İlk U asıl A (?)'dan değişti.
4. EY. *xayṭ, baṭṭ* için hatalı.

Aceleci adam da bir engele takılarak eli boş kalır (çünkü o atını çok yorar.)" Bu Peygamberin söylediği gibidir, "yolcu zor durumdadır, çünkü onun binek hayvanı ne ölür ne de canlanır." Bu söz acele edenler için söylenmiştir.

'AR·LIK **ärlik** "Erlik (*rujūliyya*)."	**ärlik**
'AR·NAK **ärnäk** "Parmak (*iṣba'*)." 'R·NG'K[1] **ärŋäk.** 0	**ärnäk** D
'IYZ·LIK **izlīk** "Sandal (*ḫiḍā'*)." Deve derisinden yapılır. Atasözü: 'IZLIK BULSA' 'AR· 'ULDIYMA'S· IJ·LK BULSA' 'AT· YAΓRIYM'S **izlik bolsa är oldīmās, içlik bolsa at yaγrīmās** "Sandallı bir adam varsa, o yalın ayak gitmez; atın (arkasında) ipek bir elbise varsa, o sinirlenmez." [Bu söz] ihtiyatlı olmayla ilgili öğüt vermek için söylenmiştir. 0	**īzlik** P
'AS·RUK **äsrük** "Sarhoş (*sarkān*)." 0	**äsrük**
'AWŠUK **äwšük** "Kiriş, kalas (*'āriḍa*)." 0	**äwšük**
'ILRUK **ilrük** "Sedef otu (*ḫarmal*)." Uç şivesi. 0	**ilrük** D
'UMZUK[2] **ümzük** "Ön veya arkasıyla eğer tahtasının ucu (*ṭaraf ḫanw as-sarj muqaddam*^{an} *wa-mu'axxar*^{an})." 0	**ümzük**
'IK·DUK **igdük** Süt veya eksi sütten yapılan, peynire benzer bir yiyecek. 0	**igdük**
'AKRIK **ägrik** "Pamuk (*yazl*)." 0	**ägrik**
'UG·RUK·[1] **ügrük** "Bebek beşiği sallama (*taḫrīk al-mahd li-ṣ-ṣabī*)." 0	**ügrük**
'AK·ŠIK· **ägšig** "Ekşi (*muzz*)" bir şey. 0	**äkšig**
'AKSUK **ägsük** "Eksik (*nāqiṣ*)" bir şeyler. :: 'KSUK YARMA'Q **ägsük yarmāq** "eksik dirhem." 0	**ägsük**
'UG·MAK[1] **ügmäk** "Kadının kulağındaki (*xurs, ḫalaqa*)," altın ya da gümüş küpe. 0 O kök şeklinde bir masdar. 0	**ügmäk**
Yığın halindeki şeyler (*mukawwam*)": 'UKMA'K **ükmāk** şeklinde söylenir. O kök biçiminde bir masdardır. 0	**ükmāk**
'ANDAK **ändäk** "Çatı (*saṭḥ*)." Oγuz şivesi.	**ändäk** D

L

'UJKUIL· **üçgil** "Üçgen (*muṯallaṯ* [tanımlanmış])." 0	**üçgil**
'R·SAL SAJ· **arsal saç** "Göğse kadar uzanan saç (*aṣḥab*)." 0	**arsal**
'AŠTAL 'UΓUL **atšal oγul** "Yaşlı bir adamın oğlu (*'ujza walad ar-rajul*)." 0	**aštal**
'ANDIK 'AR· **ändik ar** "Ahmak adam (*ablah*)." Atasözü: 'ANDIK 'UMA' 'AWLIKNY 'AΓIR·LA'R· **ändik ümä äwligni aγirlār** "Şaşkın konuk evsahibini ağırlar." Bu söz ağırlamanın konuk için olduğunu belirtmek için söylenmiştir. Manzume:	**ändik** D

[I. 97/106] **66**

---

65 1. G'nin üç noktası kahverengi.
2. İlk U asıl A (?)'dan değişti.

'AN·DIK KIŠIY TAYTILSUVN	**ändik kiši tētilsün**	V
'IYL TURV YATILSUVN [dikkat]	**ēl törü ētilsün**[1]	
TUQLY PURY YAYTILSUVN[2]	**toqli böri yētilsün**	
QDΓV YM' SAWLSUVN	**qaḏγu yemä sawulsün**	

"(Biz kılıçla sıkıntıları açacağız,) ta ki ahmaklar ayılsın, gerçek anlamda vilayet barışa kavuşsun; kurt kuzuyla yakın yürüsün, [3] ve bizden kaygu gitsin." 0

M

'UTRUM **örtüm** "İlaç (*dawa' mushil*)." 0 "Sütün özsuyu (*šubrum*)" SUVT: 'UTRUM **süt örtüm** şeklinde söylenir. Bu Arapçaya yakın bir kullanımdır [ses ve anlam bakımından]. 0	**örtüm**
'AX·ŠAM: **axšam** "Akşam (*waqt al-mayrib*)." 0	**axsam**
'AD·RIM· **äḏrim** ["semer yastığı"] Eyer tahtasının her iki yanındaki deri. 0	**äḏrim**
'UDRUM üḏrüm "En iyi seçenek (*xiyār*). 0	**üḏrüm**
'AR·DAM: **ärdäm** "Erdem, edep (*adab, maqiba*)." Atasözü: [= 169 **til**, 501 **tīl**]: 'AR·DAM BAŠIY TIYL **ärdäm baši tīl** "erdemin başı dildir"- konuşmasını iyi beceren toplumda saygınlık kazanır. 0	**ärdäm** P
'US·TAM: **üstäm** Eğer ya da kemerlerdeki altın ve gümüş "kakma (*māyuraṣṣa'u*)" Oγuzlar ona: SA'XT **sāxt** [Farsça'dan alıntı] derler. 0	**üstäm** D
'IS·RIM KIŠI **isrim kiši** "Dişlerini sıkan ve kaşlarını çatan bir adam (*mutaqabbiḍ, qaṭūb*)." 0	**isrim**
'IŠKUM **išküm** "Kraldan önce konulan kâse şeklinde tepsi (*mā'ida ka-hay'a al-jafna*)." Ayakları yoktur. 0	**išküm**
BYR 'UQTAM YYR **bīr oqtam yēr** "Bir yerin bir ot atımlık uzunluğu (*qadr ramiyya*)." 0	**oqtam**
'AK·RIM· **ägrim** "Girdap (?), su toplanan yer (*tayhūr*[4] *al-mā' wahwa mustanqa'ahu*)."	**ägrim**
'IM·RAN **imrän** "Bir sorun başladığında ülkenin tüm grupları çekinmeksizin bu sorunu çözmeye çalışırlar. (*kull jamā'āt min ahl walāya iḏā xāḍū fī amr*)." :: 'MRAM TIYRIŠTY [dikkat] **imrān tāprāšti** "Toplum (*jamā'a*) harekete geçti."	**imrän**

---

66 1. Çeviri (*taṣluḥu*) böyle okumayı gerektirir. Muhtemelen baştaki *elif* (') TURV sözcüğünün V'sinden sonra onun gereksiz olduğunu düşünen gayretli yazıcının bir ihmalidir ve Türk dillerindeki sözcülere ait değildir.

2. İlk Y kahverengiyle Q'ya değişmiş; **qatilsün** (kuzu ve kurt birlikte katılabilirler) mükemmel bir okuyuş olabilir (krş. QB 461, 1040, 3096) ama kafiye ve çeviri ile uyum sağlamaz (bakınız bir sonraki not)

3. *fa-yamši ḏ-ḏi'b ma'a l-jaḏa'a min aḏ-ḏi'b ma'an* xalfahu. Son dört sözcük EY'da silinmiş, ama anlam 476 **yetil-** (*laḥiqa*) ile uygun. Clauson (ED, 469) *min aḏ-ḏi'b*'i *min aḍ-ḍa'n*'a düzeltir; krş 217 **toqlu.**

4. Clauson (ED, 113) *tayhuwa* şeklinde düzeltti; ama krş. 199 **tarim**'de *tayhūr* "bataklık kumu". Normal olarak *wahwa* Türk dillerine çevrilen Arapça anahtar sözcüklerin tanımını verir; burada *wa*-? için hatalı.

N

'UTΓUN **utγun** Eyerin sol yanındaki kayış[5]; kolanın zili ona bağlı ve diliyle bağlanır.	**utγun**
'ARQUN **arqun** "Vahşi hayvandan üremiş ve evcilleştirilmiş kısrak." O en hızlı koşu atı. 0	**arqun**
'URKAN· **örgän** "Devenin kolanının bir sırımı (*nis'*)." Oγuz şivesi.	**örgän** D
'AR·KAN· **ärkän** Şöyle böyle "bir zamanda (*ḥālata*)" anlamında bir sözcük.	**ärkän**

[I. 98/108] 67

Buradan gelerek :: 'UL KALUR 'ARKAN· KUR·DUM **ol kälür ärkän kördüm** "o gelirken onu gördüm." 0	
'IRKIN SUVW **irkin sūw** "Su toplanan yer (*mustanqa'*)." Bir şeyler için "bir araya gelme (*mujtama'*)" da aynı şekilde söylenir. Bu sözcükten Karluk şeflerinin ünvanı olan sözcük türemiştir: KVL·'IRKIN **köl irkin** onun aklı dolu bir havuz gibidir." 0	**irkin** N
'IRKIN YAΓMUR **irkin yaγmur** "Günlerce devam eden yağmur (*dā'im ayyām*^{an})." 0	
'ARQUN **arqun** "Gelecek yıl (*al-'ām al-muqbil*)." anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: 'ARQUN 'YZY **arqun ïzi** "gelecek yıl ve bir sonraki yıl." 0	**arqun**
'URKUN **ürkün** "İnsanların düşmanlarından dolayı düştüğü panik (*hazāhiz*).	**ürkün**
'UTRAN **ortan** "Pantolonlar (*sarāwīl*)." Ben onu Yaγmalarda duydum. 0	**ortan**
'IJ·KIN 'AR· **içkin är** "Düşmanlara üstün gelen ve cesaretli davranan bir adam (*daxala min al-'aduww mustaslim*^{an} *wa-āmanūhū*)."	**içkin**
'US·TUN **üstün** "Üst (*fawq*)." anlamında bir takı :: 'ANDÃ'[1] 'US·TUN **anda üstün** "onun üstü." 0	**üstün**
'AS·TIN **astin** "Alt (*taḥt*)." anlamında bir takı. Kaba bir sözcük; daha naziği: 'ALTIN **altin** şeklindedir. 0	**astin** D
'AWRAN **äwrän** "Demirci ocağı şeklinde inşa edilen bazı şeyler ve pişirmek için kullanılır."	**äwrän**
'ALTIN **altin** "Alt (*taḥt*)." anlamında bir takı." 0	**altin**
'IŠΓUN **išγun** "Münakaşa (*rībās*)." 0	**išγun**
'AŠKIN TUBRA'Q **äškin topraq** "Savrulan toprak (*munhāl*)."	**äškin**
"Ata dörtnala binme (*safar mu'addī*)": 'AŠKIN **äškin** şeklinde söylenir. Buradan gelerek "habercinin ata binmesi" : 'AŠKINJY **äškinçi** şeklinde söylenir. 0	
'AMŠAN **ašman** "Yünlü post, deri içinden yapılan bir deri (*burqān, jild yuttaxaḏu minhu l-farw*)." 0	**ašman**
'ANDÃ'N[2] **andan** "Şundan sonra (*ba'da ḏālika*)." anlamında bir Oγuz sözcüğü. Buradan gelerek :: 'ANDAN 'AY·DIM **andan aydim** "ben bundan sonra söyledim	**andan** D

5. EY. *ansā, aysar* için hatalı (?).

67 1. İkinci A: Bir başka A kahverengiyle eklendi (nunlanma gösterir, bu yüzden: **andan**).

2. İkinci A: Bir başka A kahverengiyle eklendi, ikinci bir *elif* (') de kahverengiyle.

(*ba'dahu*)."Türkler *elif*'le 'ANDA' **anda** derler, ama anlamı "orada (*hunāka*)"dır [78], bu yüzden :: MAN 'ANDA' 'AR·DIM **män anda ärdim** "oradaydım."

İkizleşme

T

'ARTUT **ärtüt** "Emirin huzunda sunulan at gibi "bir hediye (*hadiyya*),"; sonra her hediye: 'ARTUT· **ärtüt** şeklinde söylenir. **ärtüt**

Q

'ARQUQ KIŠIY **arquq kiši** Bir adamın "inatçılığı (*ḫarūn*)," 0 'ARQUQ **arquq** **arquq** "iki duvar ya da kolum arasına odun tıkama (*xašaba mu'tariḍa*)."

K

'UBKUK **üpgük** "Hudhud (*hudhud*)." Çigil şivesi. 0 **üpgük**

[I. 100/110] 68

'AM·KAK **ämgäk** "Zorluk (*miḥna*)." Atasözü: 'AM·KAK 'AKINDA' QALMA'S **ämgäk** P **ämgäk ägindä qalmās** 0 "Zorluk kollarına bağlı kalmaz." Bu yüce Allah'ın sözlerine benzer [Q. 94;6]: "Doğrulukla zorluklar basit gelir."

'UM·KUK **ümgük** "İmik- yani., kafatasının yumuşak kısmı (*al-qurqūf wahwa ramā'a*[1] *ar- ra's*)." **ümgük**

Manzume:

'AY·DY SANIK 'UVDV	**aydi sänig udu**	**ämgäk V**
'AM·KAK TALIM 'YDV	**ämgäk tälim idu**	
YUMŠAR QTIГ 'VDV	**yumšar qatiγ udu**	
KUNK·LUM· SANK' YUKRUK	**köŋlüm saŋa yügrük**	

Sevgilinin hayalini anlatarak diyor ki, [krş. 59 **aŋar**] bize kadar bu sert dağları aşarak nasıl ulaştın? Ve o cevap verir: "Kalbin senin yanına çabuk gelmek dileğiyle çarpıyor, bu yüzden dağlar yumuşadı." 0

'ASKAK **äšgäk** "Eşek (*himar*)." İki şivesel varyanttan biri, diğeri: 'ŠYA'K **äšyäk.** **äšgäk** D *ya'* çift harflerden birinin alternatifidir. Aynı şeye *taqadda l- bazi* ifadesindeki gibi Arapça'da da izin verilir – onun kök şekli *tadaddada* ("atmaca üzerine atladı"); ya da Allah'ın sözlerinde [Q. 75:33]: *tumma dahaba ila ahlihi yatamatta* – yani. *yatamattatu* (sonra o kibirlice evine gitti"); veya [Q. 91:10]: *wa-qad xaba dassaha-* Aslı *dassasaha* ("onu baştan çıkartmada başarılı oldu").[2] 0

---

68 1. EY. *rimaya.*

2. Arapça sözcükler *taqaḍḍā, yatamaṭṭā, dassā, yā'*lı (*elif maqṣūra*) sonla telaffuz edilirler; Kāşγarī bu *yā'*nın *tadaḍḍaḍa, yatamaṭṭaṭu* ve *dassasa* sözcüklerinde son ünsüzün bir "alternatifi" olarak düşünür.

'AR·KAK **ärkäk** Hayvanların "erkeği (*dakar*)." Buradan gelerek "horoz (*'utrufan*)": 0 'AR·KAK TAQ·ΓV **ärkäk taqaγu** şeklinde söylenir. 0	**ärkäk**
'INKAK **ingäk** "İnek (*bakara*)." 0	**ingäk**
'INKAK **ingäk** "Dişi kaplumbağa (*al-unta min as-salafil*)." Oγuz şivesi.	D

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

R

'UY·ΓUR **uyγur** Türklerle barış yaptığında Zülkarneynin inşa ettiği beş şehirden oluşan bir vilayet (*wilāya*) adı. Bu bana Muḥammad Çaqir Tonqa Hān'ın oğlu Niẓām ad-Dīn Isrāfīl Ṭoγān Tegīn tarafından söylenildi. O babasının hakimiyeti hakkında: Zulkarneyn Uygur vilayetinin yakınına yaklaştığında, Türklerin hakanı dört bin adamını ona doğru gönderdi. Onların şapkalarının kanatları şahinlerin kanatları gibiydi ve onlar geriye ve ileriye eşit şekilde ok atabilirlerdi. Zülkarneyn onları görünce hayrete düştü ve	**uyγur** N

[I. 102/112] **69**

[Farsça olarak]: "bunlar kendilerini beslemede özgürdürler"- onların hiç kimsenin yiyecek vermesine ihtiyaçları yoktur, çünkü av asla onlardan kaçırmaz ama onlar istediklerinde onu yakalarlar anlamında *īmān xuḏ xurand* dedi. Bu yüzden bu vilayet: XUDXUR **xuḏhur** şeklinde adlandırılır. [İlk *xā'*] *elif* e dönüşmüştür. Bu durum illetli harflerle ilgilidir, onlar bir başkasına değişirler, özellikle de *xā,' elif* ve *elif, xā'* ile.	G
'Bu kitabın yazarı Maḥmūd: bununla ilgili bizim büyükbabalarımız, emir sözcüğünü *xamīr* şeklinde söylediler, çünkü Oγuzlar *'amīr* sözcüğünü söyleyemezler, onlar *elif* i *xā'* ya çevirdi ve *xamīr* şeklinde söylediler şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bizim atamız- o Samanilerden Türklerin oturduğu toprakları fethetti- *al 'amīr* JRKYN (?) şeklinde söylenir.[1] Benim gösterdiğim gibi onlar *elif* i *xā'* ya değiştirdiler. Uygurlarla ilgili olarak: Onlar *xā'* yı *elif* e değiştirdi, yine onlar *xuḏ* sözcüğünde *yā'* içinde *ḏāl* yaptı- bu önemli bir kural, yani *ḏāl, yā'* yapılabilirdi. Sonra onlar *xur* sözcüğünde *xā'* yı *yayn* yaptılar – *xā'* nın *yayn*'a ve *yayn*'ın *xā'* ya değişimine *xatara~yadara* ("o ihanet etti") gibi durumlarda da izin verilir [Arapça'da da].	D
Bu vilayet iyi atıcı olmayan ve imansız olan insanların güçlü olduğu beş şehri kapsar: Onlar: SULMY **sulmi**, Zulkarneyn tarafından kuruldu; sonra QUVJUV qoço; sonra JANBALIQ **janbaliq**; sonra BIYŠ BALIQ **bēš baliq;** sonra: YANKY BALYQ **yaŋi balīq.**	N

---

69 1. Metin şöyle okunur: *al 'amīr beherkin*. Atalay'ın okuma önerisi: **xamir Tegīn** (Tercüme I, 112n.; Dizin, 832). Togan ismi "Beherkin" şeklinde okur (dikkat; *Atasız Mecmua* 17, 1932, pp. 133-4). En basit düzeltme: *al-'amīr* (*al-xamīr*? için hatalı) *baḫr tegīn*; veya muhtemelen: *al-'amīr naṣr tegīn*. Pritsak (*TM* 10, 1953, pp. 243-4)'a göre, o 389/999'da Samaniler Devletine son veren Hazneli Maḥmūdla beraber bulunan Arslan Ilig Naṣr ibn 'Alī'den ziyade 382/992'de Samanilerden Buhara'yı fetheden Buγra Hān Hārūn al-Ḥasan ibn Sulaymān olmalıdır.

Š

'AYTIŠ **aytiš** "Bir kimsenin hal ve hatırını sormak (*an yas'ala r-rajulān kull wāḥid minhumā ḥāl al-āxar*)."	**aytiš**

Γ

'AYITIΓ **aytiγ** "Birini hatırını sormak (*al-istixbār 'an as-sālama*)," anlamındaki 'AYITIŠ **aytiš** sözcüğünün bir varyantıdır.	**aytiγ** D

Q

'AY·RUQ **ayruq** "Diğer (*yayr*)" anlamındaki [62 **aḏruq** sözcüğünün] bir biçimi. Oγuz şivesi.	**ayruq** D
'AYRIQ **ayriq** "Ayrık otu (*tīl*)." – nazik bir bitki. Türkler: 'DRIQ **aḏriq** şeklinde söylerler, ve Oγuzlar onu *yā'* ya [ör. *ḏ*] değiştirir. 0	**ayriq** D
:: 'AYLUQ 'AYLUQ **ayloq ayloq** "Öyle böyle (*kaḏā kaḏā*)." Oγuz şivesi.	**ayloq** D

Çift İlletli Harf Bulunan Sözcükler

L

'AY·LA' **ayla** – Oγuz şivesi – "Bu yüzden (*ka-ḏālika*)." :: 'AY·LA' QILΓIL **ayla qılγıl** "bu yüzden yap (*kaḏā*)."	**ayla** D
'UY·LA' **öylä** "Gece (*ẓuhr*)." Oγuz şivesi. Qifçāqlar *yā'* yı *zāy* yaparlar ve: 'UZLA' **özlä** şeklinde yaparlar.	**öylä** D

Bir Başka Tip

Q

'A'J·LIQ **āçliq** "Aç (*majā'a*)." 0	**āçliq**

[I. 104/114] 70

'AŠLIQ **ašliq** "Mutfak (*maṭbax*)."[1] Oγuzlar "buğday (*burr*)" sözcüğünü: ''AŠ·LIQ **āšliq** şeklinde söylerler.	**ašliq** D

K

'ŠYAK **äšyäk** "Eşek (*ḥimār*)." 'AŠKAK **äšgäk** bir varyanttır. *yā'* lı şekil [yani. **äšyäk**] daha nazik şekli.	**äšyäk** D

---

70 1. EY. *muṭbax* – klasik bir şekil değil; belki de *miṭbax* "yemek pişirme aleti." şeklinde okunabilir.

W

'AWIYA **awya** "Ayva (*safarjal*)." Bir biçim.[2] **awya** D

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

T

'IK·TUV **igtü** Bir hayvanın beslendiği "ahır (*'alūfa*)." **igtü**

R

'AQRUV **aqru** "Yavaşça (*ruwayd*)." anlamında bir zarf. :: 'AQRV 'AQRV **aqru aqru aqru** "yavaş ve nazikçe! (*taraffaq ruwayd*^{an})."

K

'ADKV **ädgü** "İyi (*ḥasan*)." Manzume: **ädgü**

QUŠ·NIY QUNUM 'AΓIŠQA'	**qošni qonum oγišqa**	V
QILIΓIL 'ANKAR· 'AΓIR·LQ·	**qilγil aŋar aγirliq**	
'ARTUR 'ALIB· 'ANUNΓIL	**ärtüt alip anunγil**	
'ADKUV TAWAR· 'UΓURLUQ	**ädgü tawar uγurluq**	

"Ey kabilenin onurlu ve saygın kişileri, bir hediye aldığınızda onun karşılığını da hazırlayın."

Bir Başka Tip

'AM·ŠUVY: **amšuy** "Bir çeşit erik (*ajāṣ*); sarı erik. **amšuy**

Nazal

Z

'ANKDUZ **aŋduz** "Yerden kazılıp çıkarılan bitki kökü (*rāsan*)."[3]- bir bitkinin kökü ve mide ağrısı çeken atların tedavisinde kullanılır. Atasözü: 'ANK·DZ BULSA' 'AT: 'ULM'S **aŋduz bolsa at ölmäs** 0 "Eğer bu bitki kökü[3] varsa, atlar (mide ağrısından) ölmeyecek" – çünkü o içirilebilirse at iyileşecek. Bu yolculara hazırlıklı olmaları için söylenmiş bir sözdür. **aŋduz** P

J

'INKLJ **iŋliç** Piliç etiyle yenen, sarımsağa benzeyen, bir dağ bitkisi. **iŋliç**

---

2. Muhtemelen **aywa,** düzenli şekil, metinden düştü.

3. Aslında *turmus* "kurt gibi," kurşun kelemle (?) *rāsan*'a değiştirilmiş; EP *rāsan* sözcüğüne sahip.

4. Oγuzlara gönderme yapılan ikinci cümle ve örnek cümle terse çevrilmiş olmalı.

K

'NKLIK **äŋlik** "Kızıl (*raxf*)." – kadınların dudaklarına sürdükleri kırmızı renkte boya (*wajanāt*). **äŋlik**

N

'UNKDUN **öŋdün** "Ön (*quddām*)." anlamında bir sözcük. Oγuzlarda *dāl* ve *nūn* düşer ve: 'UNK· **öŋ** şeklinde söylerler. :: 'NKDUN YURUT· **öŋdün yort** "önden inmek (*sir bi-farasika quddām*^{an})." Onlar doğru şekle sahip.[4] **öŋdün** D

Sonunda Nazal Harf Bulunan Sözcükler

'UL·DANK **uldaŋ** "Bir ayakkabının teki (*afsal al-xuff*)." Atasözü: 'IT·Q' 'WUT ' AT·SA' 'ULDANK YIY(T)M'S **itqa uwut itsä uldaŋ yēmās** 0 "Eğer biri bir köpeğe nazikçe vururs a, ayakkabının tekini yemeyecek." 0 Bu alçakgönüllü davranması istenen kişilere öğüt olarak söylenmiştir. Anlamı: Alçakgönüllü olmanın kötü davranışı durduracağıdır. **uldaŋ** P

[I. 105/116] 71

L

'ŽLNK **azlaŋ** "Bukelemon (*ḫirbā*)." İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. Oγuz şivesi **azlaŋ** D

D

'IZDANK **izdaŋ** "Bir çeşit balık yakalama oltası (*šabaka*)." Kanalın ortasına yaş ağaç çubukları dikilir, kanalın ortasında bir açık bir kapı bırakılır, ağ kapının ağzına konur ve balıklar onun içine girer girmez bir kere de hepsi çekilir. **izdaŋ**

S

'AXSUNK· 'AR· **axsuŋ är** "Sorhuş olup kavga eden kişi (*mu'arbid fī sukrihi*)." Şive varyantı: 'AXSUM **axsum**. **axsuŋ** D

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

B

'AY·BANG[1] 'AR· **aypaŋ är** "Kel (*aṣla*) adam." Çigil şivesi. **aypaŋ** D

'AY·DINK **aydiŋ** "Ayışığı (*faxt al-qamar*)." **aydiŋ**

---

71 1. G'nin üç noktası kahverengi.

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

'AR·ING'N·[1] 'AR· **ärŋän är** "Bekâr (*'azab*) adam." Atasözü: 'ARNK'N·KA' 'ALIK· QARIY BUVZUN 'UVM' TUIKA'MA'S· **ärŋänkä ällig qari bözün üm tükämäs** "Elli kubitlik kumaş bir bekarın pantolonları için yeterli değildir."- çünkü yabancı onu onun için dikmez. Bu evlenmesi istenen kişilere öğüt olsun diye söylenmiştir.	**ärŋän** P

Bölüm: *af'āl, uf'āl, if'āl*, çeşitli harekeleriyle ikinci harfinde ünlü bulunanlar

R

'ARQA'R· **arqār** "Dişi dağ keçisi (*arwiyya* [tanımlanmış].)" Boynuzundan bıçak sapı yapılır. 0	**arqār**
'ŠBA'R **ašbār** "Samanla kepek karışımı atlara yem olarak verilen bir yem." 0	**ašbār**
'AIŠL'R· **ešlär** "Kadın (*mar'a*)." Kökü: "saygın kadın (*as-sayyidāt min an-nisā*) anlamındaki 'AŠIYLA'R· **ešīlär** sözcüğüdür; sözcük sık sık kullanıldığından *yā'* hafifleme amacıyla düşmüştür. O tekil ve çoğul olarak kullanılır. Bu adın verilmesinin uzun bir hikâyesi vardır.	**ešlär** G

Γ

'UXŠA'Γ **oxšaγ** "Benzeme, gibi (*šabīh*)." :: 'ANIK· 'UXŠA'ΓIY **anig oxšaγi** "ona benzeyen kimse." 0	**oxšaγ**
'AR·QAΓ· **arqāγ** "Bez, halı (*luḥma aṭ-ṭawb*)."	**arqāγ**
'UWRUVΓ **owruγ** "Kemiğin ek yeri (*mafṣil*)" ya da bir dağın yamacı (*jiz', munqata'*) anlamına gelen 'UΓ·RUVΓ· **oγrūγ** [61-62] sözcüğünün bir biçimi.	**owruγ** D
'UWRUVΓ **owrūγ** "Bel kemiğinin boyunla birleştiği yer (*fahqa*)." Bu üç biçimden en doğrusu:	D

[I. 107/120] **72**

'UΓRUVΓ **oγruγ**'tur.	
'UΓRA'Γ **uγrāγ** "Amaç, niyet (*qaṣd, 'azīma*)." 0	**uγrāγ**
'ANDA'Γ **andāγ** "Öyle (*ka-ḏālika*)." anlamında bir sözcük." Bu yüzden:: 'ANDAΓ	**andāγ**
'AY·DIM **andaγ aydim** "Ben öylece (*kaḏā*) söyledim." Çigil şivesi. 0	D
'NIDΓ **indāγ** (?) "Elek kasnağı (*iṭār al-munxul wa-l-γirbāl*)."	**indāγ** ?

Q

'UBRA'Q· **oprāq** "Yıpranmış (*xalaq*)" elbise. Buradan gelerek :: 'UBRA'Q TVN· **oprāq tōn** "yıpranmış elbise." 0	**oprāq**
'ATΓA'Q· **atγāq** "Sarı su hastalığı (*ṣufār, qawlanj*)." Sarı çiçekli bir bitki de 'ATΓA'R **atγāq** diye çağrılır. Yüzü kaygıdan sararmış olanlar ona benzer.	**atγāq**
'UJMA'Q· **uçmāq** "Cennet (*al-janna*)." Manzume:	**uçmāq**

TURLK JJK YAZIL·DIY	**türlüg çeçäk yazildi**	V
BARJIN YADM KARILDY	**barçin yadim kärildi**	
'UJM'Q YARY KURUL·DIY	**uçmäq yeri körüldi**	
TUMLΓ YAN' KALKUVSUVZ	**tumliγ yana kälgüsüz**	

Baharı betimleyerek: "Türlü türlü çiçekler açıldı, ipek halı serildi ve cennetin yeri görüldü (mevsim ılık oldu) soğuk asla geri gelmeyecek." 0

'AXSA'Q **axsāq** "Topal, aksak (*a'raj*)."	**axsāq**
'ART'Q· NA'NK **artāq nāŋ** "Bozulmuş nesne (*fāsid*)." 0	**artāq**
'URΓA'Q **oryāq** "Orak (*minjal*)." 0	**oryāq**
'UΓ·RA'Q **oγrāq** Sınırda oturan bir Türk oymağı: QARA' YIΓA'J **qara yiγāç** şeklinde söylenir.	**oγrāq** N
'AΓLA'Q YYR· **aγlāq yēr** "Issız (*lā anīs bihi*) yer." 0	**aγlāq**
'UΓL'Q **oγlāq** "Oğlak (*jady*)." Atasözü: 'UΓLA'Q YLIK SIZ 'UΓL'N BILK SIZ **oγlāq yiliksiz oγlān biligsiz** 0 "Oğlakta ilik, çocukta bilgi yoktur."	**oγlāq** P

K

'IS·TA'K **istāk** "İstek, araştırma, irdeleme (*ṭalab, tatabbu', faḥṣ*)." Buradan gelerek :: 'IS·TAK QUB·DIY[1] **istāk qopdi** "İstek (*ṭalab*) geldi." 0	**istāk**
'US·TA'K **üstāg** "Ziyade, ekleme (*ziyāda*)," bine yüz eklemek. Buradan gelerek :: MAN USTA·K BIYR·DIM· **mān üstāg berdim** "Ben üste verdim." denir.	**üstāg**

N

'B·L'N **aplān** Sıçan (*jirḏān*) cinsinden küçük bir hayvancık.	**aplān**
'AR·ΓUVN **aryūn** Sıçan (*jirḏān*) cinsinden küçük bir hayvancık. Uzunluğu yarım arşın kadardır. Duvarlardaki çukurlarda yaşayan bazı kuşları avlamak için kullanılır. Eğer o bir koyuna sıçrarsa koyunun derisi sarıya döner, eğer bir insana atlarsa insan sidik tutukluğuna yakalanır. 0	**aryūn**

[I. 108/120] 73

'LTVN **altūn** "Altın (*ḏahab*)." 0	**altūn**
'UMKA'N **ömgān** "Şahdamarının iki yanında bulunan damar (*wajad*)." 0	**ömgān**
'IN·KA'N **ingān** "Dişi deve (*nāqa*)." Atasözü: 'IN·KA'N 'INK·RASA' BUTUV BUZLA'R **ingān iŋrasa botu bozlār** 0 "Dişi deve inlediğinde yavru deve ses verir." 0 Bu akrabalık ilişkilerinin devam ettirilmesi amacıyla söylenmiştir. 0	**ingān** P

Š

'UYN'Š· **oynāš** "Başka biriyle sevişen kadın (*lahā man yarhaquhā ḥarām*^{an})."	**oynāš**

---

72 1. B'nin noktası kahverengi.

Q

'UYN'Q 'ŠL'R **oynāq ešlār** "Oynak (*ṭula'a xuba'a*) kadın."	**oynāq**

N

'AY̲RA'N̲ **ayrān** "Ayran (*māxiḍ*)."	**ayrān**

Sonunda *Vāv* Bulunan Sözcükler

Γ

'UYNA'ΓUV YI̲YR **oynāγu yēr** "Oyun yeri (*mil'ab*)."	**oynāγu**

N

'ULYA'N̲.[1] **ulyān** Bir bitkinin güzel kokulu kökü (*ar-rāl* [?- tanımlanmış]).	**ulyān**

K

'ARNK'K **ärŋāk** "Parmak (*iṣba'*)." Atasözü: BI̲YŠ 'RNK'K TUVZ 'ARMA'S **beš ärŋāk tüz ärmäs** "Beş parmak da bir değildir"- insanlar da birbirine tıpatıp benzemezler.	**ärŋāk** P
'U̲RNGA̲'K̲.[2] **ürŋāk** "Kireç (*jaṣṣ*)."	**ürŋāk**

Bölüm: *fa'āl, fa'ūl*

J

'ALUVJ **aluç** "Sarı erik (? *barqūq*)."[3]	**aluç**
'ULA'R **ulār** "Keklik (*ya'qūb*)."	**ulār**

Z

'UVSUVZ KI̲ŠY **üsüz kiši** "Uykusuz (*šaqḏān*) kişi."	0	**üsüz**
'ISIYZ **esi̲z** "Haşarı (*a'ram*)," çocuk.	0	**esi̲z**
'A̲DI̲YZ **äḏi̲z** "Yükselmiş (*murtafi'i*)."		**äḏi̲z**

---

73 1. Y sonradan B'ye değişti. (bir nokta kahverengi).
2. G'nin üç noktası kahverengi.
3. EY. *barūd.*

Š

'AIKYŠ **egīš** "Maden eritildiğinde çıkan pislik (*suḫāla kull mā yuḏābu min al-jawāhir*)." 0	**egīš**
'IKYŠ **igiš** "İğdiş edilmiş (*ḫarūn*)" hayvan.	**igiš**

K

'AIWA'K 'AR· **ewāk är** "Aceleci (*'ajūl*) adam." 0	**ewāk**
'AILUVK[4] **älūk** "Alay (*suxriyya*)."	**älūk**

Γ

'ULA'Γ **ulāγ** "Emirin emrini yetiştirmek isteyen habercinin bir başkasını bulana kadar bindiği at."	**ulāγ**
'ULA'Γ **ulāγ**[5] "Yama (*ruq'a*)."	

Q

'UX'Q **oxāq** "Kayısı kuyu (*'uṣāra falīq al-mišmiš*)"[6]. 0	**oxāq**
'UŠ'Q **ušāq** "Koğuculuk (*namīma*)." :: 'UŠ'Q SUVZ **ušāq sōz** "koğuculuk sözü."	**ušāq**

L

'USA'L: KIŠIY **osāl kiši** "Gafil (*γāfil fī l-umūr*) kişi." 0	**osāl**
'IN'L **ināl** Annesi Hātūn olan	**ināl** N

[I. 110/122] 74

babası ortalık adamı olan genç. Bu kök anlamı.

N

'UJA'N: **uçān** "İki yelkenli gemi (*safīna ḏāt janāḥayn*)." Qifçāq şivesi.	**uçān** D

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

'AYA'S· KVK **ayās kōk** "Açık (*muṣḥiya*) hava." Bu yüzden köleler yüzlerinin güzelliğinden (*ṣafā*) 'AYA'S **ayās** şeklinde çağrılırlar.	**ayās** N

4. I kahverengiyle çizildi.
5. Sözcüğün altındaki kahverengi sözcük: YM'Γ **yamāγ.**
6. EY. *muššamš.*

N

'UTUVN: **utūn** "Değersiz, alçak (*waqiḥ, la'īm*)." **utūn**

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

K

'UKA'Y· 'ATA' **ögāy ata** "Üveybaba (*rābb*)." "üvey oğul (*rabīb*)." 'UKA'Y· 'UΓUL **ögāy oγul** 0 ve "üvey kızkardeş (*rabība*)" : 'UKA'Y· QIYZ **ögāy qiz**. **ögāy**

M

'UMA'Y: **umāy** [Placenta] "Çocuk doğduktan sonra kadının rahminden çıkan bir şey" O bir hokka (*ḥuqqa*) gibidir ve anne karnında çocuğun eşi (*ṣāḥib*) gibi söylenir. Atasözü: 'UMA'Y·QA' TBNSA' 'UΓUL BULVR **umāyqa tapinsa oγul bulūr** 0 "birisi ona hizmet ederse [ör. **umāy**], çocuğu olur." Onlar[1] bunu uğurlu sayarlar. **umāy** P

Bölüm: Çeşitli harekeleri ile *fa'lī* (*fa'lā*),[2] kalıbı

B

'ARBA' **arpa** "Arpa (*ša'īr*)." Atasözü: 'ARBA'SIYZ 'AT· 'AŠUVMA'S 'ARQ'SIYZ 'AL·B JARIYK SIYUVMA'S **arpasīz at [art] ašūmās arqasīz cārīg siyūmās** 0 "At biraz arpa yemezse dağı aşamaz; (ve de) savaşçı arkası olmadan savaşa kazanamaz." Bu, bir başkasına yardım etmeyi, yardımlaşmayı öğütlemek için söylenmiştir. **arpa** N

T

'URTV **ortu** Bir şeyin "ortası (*wasaṭ*)" Buradan gelerek :: 'URTV 'AR· **ortu är** "orta yaşlı (*tawassaṭa min 'umurihi*)." :: 'AW· 'UR·TUVSIY **äw ortūsi** "evin ortası." :: 'KUVN 'UR·TUV **kün ortu** "gece (*ẓuhr*)." Çigil şivesi. 0 **ortu** D

'AIR·TA' **ertä** "Erken (*burka*)." **ertä**

J

'AR·JY **arçi** "Heybe (*ḥaqība*)." **arçi**

D

'URDUV **ordu** "Hakanın oturduğu yer (*qaṣaba al-malik*)." Bu yüzden Kāşγar: "kralın oturduğu şehir (*balda al-iqāma wa-qaṣaba al-mulūk*)" anlamındaki **ordu** N

---

74. 1. Sözlük: "Kadın." Metinde atasözü başlığından sonra "kadının" gelir (*maṯal an-nisā'*, kahverengiyle *maṯal li-n-nisā'* ya değişti), sonradan silindi.
2. Bu okuyuş kahverengiyle.

'UR·DUV KAND **ordu känd** şeklinde çağrılır. 'URDUV **ordu** Balāsāγūn yakınlarında bir yer. Balāsāγūn: QUVZ 'URDUV **qūz ordu** şeklinde çağrılır. 0	N
'URDUV BAŠY **ordu baši** "Hakanların yaygıcısının (*farrāš*) adı. 0	
'URDUV **ordu** "Sıçan, köstebek yuvası (*nāfiqā'*); bir hayvanın meskeni (*maskan ...taḥta l-arḍ*). 0	

[I. 112/124] 75

'UR·DUV T'L **ordu tāl** "Hamam otu (*nūra*)." İki varyanttan biri [krş. 84 **arḍūtāl**]. 0	**ordu tāl** D
'AK·DUV **ägdü** "Ucu sivri bıçak (*sikkīn mu'aqqaf ar-ra's*)".	**ägdü**
'KDY **ägdi** (?) "Mezbaha (*maḍbaḥ*)." 0	**ägdi** (?)
'AMDIY **amdi** "Şimdi (*al-āna*)." anlamında bir sözcük. :: 'AM·DIY KALDIM **amdi käldim** "Ben şimdi geldim." Oγuzlar *elif*'li *kesre*'ye sahiptirler ve: 'IM·DIY **imdi** şeklinde söylerler. Manzume:	**amdi** D **imdi**

'UBKAM KLIB· 'UΓRADIM	**öpkäm kälip uγradım**	V
'ARS·LAN LAYUV KUK·RADIM	**arslanlayu kökrädim**	
'ALB· LA'R BAŠIN TUΓRADIM	**alplār bašin toγradım**	
'AM·DY MANY KYM TUT'R	**amdi mäni kīm tutār**	

"Öfkelenerek düşman üzerine vardım; arslan gibi kükredim ve savaşçıların başını kesdim; [Şimdi] beni kim tutar?" 0

'UM·DUV **umdu** "İstek, dilek (*tama', su'āl*)." Buradan gelerek dilenci (*sā'il*): 'UMDUVJIY **umdūçi** şeklinde çağrılır. 0	**umdu**
'ANDA' **anda** "Orada (*hunāka*) anlamında bir sözcük.	**anda**

R

'UB·RIY **opri** "Çukur (*ḥufra*)."	**opri**
'UTRA' **otra** "Bir şeyin "ortası (*wasṭ*)" – yani. Bir şeyin kenarlara sahip ortası. 'UR·TUV **ortu** sözcüğünün metatezi. 0	**otra**
'AYRUV **ayru** "Değilse (*in lam*)."anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: MUVNY TIYLA'MASA' SAN 'AYRUV NA' KRA'K **müni tīlāmäsä sän ayru nä kärāk** 0 "Eğer bundan memnun değilsen (*iḍā lam*), ne yapmak istersin?" 0	**ayru**
'A D·RIY **aḍri** "Çatal (*miḍrā*)" – yani., buğdayları temizlenmek için kullanılan alet. Çatallaşma da (*lahu šu'batān*): 'AD·RIY **aḍri** şeklinde söylenir. Bu yüzden "insan (*insān*) : "ayrık bacaklı (*munfarij al-faxiḍayn*)." anlamında 'ADRIY BUT·LUΓ **aḍri butluγ** biçiminde çağrılır.	**aḍri**
U'UTRUV[1] **utru** "Bir şeyin "karşıtı (*qubāla*)." :: 'UVL MANK' U'UTRUV[1] KALDI **ol maŋa utru käldi** "O bana karşı geldi (*bi-qubālatī*)." 0	**utru**

75 1. İkinci (asıl ilk) U kahverengiyle silindi.

'AS·RA' **asra** "Altında (*taḥta*)" anlamında bir sözcük."	**asra**
'IS·RA[2] **isra** "Bu yerin ötesinde (*dāna ḏālika l makān*)" anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: 'UL 'ANDAN 'IS·RA' 'UL **ol andan ısra ol** "o sonrasında ya da ötesinde (*ba'da, dūna*)." 0	**isra**
'AIS·RIY **esri** "Leopar (*nimr*)." 0 "siyah ve beyaz ip (*muballaq*)": 'AIS·RIY YAŠIГ **esri yišiγ** biçiminde söylenir. Ve iki renkli nesneler (*ḏū lawnayn*) ' 'AIS·RIY **esri** biçiminde söylenir. Bu da leoparın iki renginden esinlenerek söylenmiştir. 0	**esri**
'UГRIY **oγri** "Hırsız (*liṣṣ*)." 0	**oγri**
:: BUM[3] [dikkat] NA'NK 'ANIK 'UГRY 'UL **bu nāŋ anig oγri ol** "Bu	

[I. 114/126] **76**

şey bunun altında (*dūna*)." Kökü *yayn*'lı *kesre* ile [ör. **oγiri**], o hafifletilerek [Arapçada] *ibil* ya da *ibl* ("develer"), *uḏun* ya da *uḏn* ("kulaklar") biçiminde söylenebilir. 0	
'AGRIY **ägri** "Eğri (*mu'wajj*)." bir şey. Atasözü: 'YLA'N KANDUV 'AKRIYSIYN BILM'S TAWAY BUVY·NIN 'AKRY TYR **yilän kändü ägrīsün bilmäs, tewe bōynin ägri tēr** "Yılan eğriliğini (*'iwaj*) bilmez, deveye boynum eğri (*mu'wajj*) der. Bu söz kusurlu olup kusurunu görmezden gelenler için söylenir. 0	**ägri** P
'UK·RQ· **ügrä** "Tutmaca benzeyen çorba (*iṭriyya*)." 0	**ügrä**
'AILRIY **elri** "Oğlak derisi (barda [tanımlanmış].)." Siz: bir *dāl* ekleyerek 'AIL·DIRIY **eldri** şeklinde söyleyebilirsiniz. 0	**elri**

Z

'ŽRV [dikkat] **aržu** "Çakal (*ibn āwā*)." İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile okunur. Bir şeylerin etrafında çakal gibi (*ḥaffū ḥawla*) toplanan insanlar hakkında da: KŠY 'ŽRVLYV TURDIY[1] **kiši aržūlayu turdi** "insanlar onun etrafında çakal gibi onu yemek için toplandı" (*izdaḥama... ḥawlahu*) denir.	**aržu**

S

'AR·SUV **ärsü** "Değersiz şey (*raḏal*)," Oγuz şivesi.	**ärsü** D

Г

'AR·ГU **arγu** "İki dağ arasında yer alan geçit (*al-lihb*[2] *bayn al-jabalayn*)." Bundan dolayı Ṭirāz ve Balāsāγūn arasındaki ülke: 'AR·ГU **arγu** şeklinde adlandırılır, çünkü o iki dağ arasındadır.	**arγu** N
'URГA' **urγa** "Çok dalı olan uzun ağaç (*dawḥa*)." Oγuz şivesi; Aryu şivesinde de bulunur.	**urγa** D

2. Sözcüğün altındaki kahverengi sözcük: BSR'.
3. Sonraki sözcük (siyah): BV.

76 1. QRY'ye değişti (?).
2. Sonradan ekleme: *wahwa mā*.

'IM·Γ' **imγa** "Hazineden sorumlu kişi (*al-xāzin li-l-amwāl wa-l-qayyim 'alājam 'ihā*)." 0	imγa
'NΓA' 'AR· **inγa är** "Değersiz (*raḏl*) adam." "Düşen (*sāqiṭ*)" bir şeye de 'NΓA' **inγa** denir.	inγa

W

'IR·WY QULA'Q **irwi qulāq** "İnce uzun (*mu'allala, ḥašra*) kulak." 0	irwi
'IR·WY **irwi** Hindistan'dan gelen bir ilaç.	

Q

'AR·QA' **arqa** "Arka, sırt (*ẓahr*)."	arqa
'AR·QA' **arqa** "Sıkıntıda olanlara yardım eden (*ẓahīr*) kişi. Bu sözde belirtildiği gibi 'AR·QA'SIZ 'ALB· JARIK SIYUVMA'S **arqāsiz alp çärig siyūmās** "Yiğit, arkasında kimse olmadıkça savaşı kazanamaz." [bkz 74 **arpa** P.]	P

K

'UBK' **öpkä** "Akciğer (*riyya*)." 0 'UB·K' **öpkä** "Öfke (γayẓ)." Onun bu şekilde çağrılmasının nedeni öfkenin akciğerden yükselmesidir ve ikisi bağlantılıdır, nasıl ki Arapça'da] bazen "yağmur", "hava" gibi çağrılır. 0	öpkä

[I. 115/128] 77

'UTAKY **ötki** "Bedel, karşılık (*'iwaḍ*)." Çigil şivesi. :: BUV 'ATAQ' 'UTAKY BYRDIM **bu atqa ötki bērdim** "Bu at için bir bedel verdim." 0	ötki D
'AJ·KUV **äçkü** "Keçi (*'anz*)." 0	äçkü
'IJ·KUV **içkü** "İçki (*mašrūb*). 0	içkü
'A DKUV **äḏgü** "İyi, güzel (*ḥasan*). Manzume: [= 277 **kül-**]	äḏgü

KUL·SA' KIŠY 'AT·M' 'ANK'R· 'UR·TAR· KULA'
BAQIL 'ANK'R 'A DKUVLKUN 'AΓ·ZIN KULA'

külsä kiši atma aŋār örtär kül-ä
baqqil aŋār äḏgūlūkün aγzin külä

"Sana doğru biri gülümseyerek geldiğinde onun yüzünde sıcak kül atma, [yani. onu utandırma], ona gülümseyerek, iyilikle (*iḥsān*) bak." 0

'AR·KIY **ärki** "Şüphe (*šakk*)." bildiren bir takıdır. Buradan gelerek :: 'UL KALIR· MUV 'ARKIY **ol kälir mü ärki** "O gelir mi ki (*am lā*)?" O soru edatı yerine de kullanılır (*istifhām*). 0	ärki
'URKV **örgü** "Hörgüç (*sanām*)." 0	örgü

'AS·KV[1] **äsgü** "Süpürge (*minsaf*)."	**äsgü**
'AS·KY **äski** "Eski, eskimiş (*qadīm, bāl*^{in})." Buradan gelerek :: 'AS·KY TUVN **äski ton** "Eskimiş (*xalaq*) elbise."	**äski**
'ULKUV **ülgü** "Ölçü (*faymān*)."	**ülgü**
'AL·KA' BULA'Q **älkä bulāq** Bir Türk kabilesi.	**älkä** N

L

'UΓ·LA **oγla** "Genç adam (*fatā*)." Aryu şivesi. 0	**oγla** D
'UΓLY **oγli** "Havuç (? *ḫinzāb*)." Kāşγar'da yetişen beyaz, tatlı bir havuç (*jazar*). 0	**oγli**

M

'DMA' YLQY **iḍma yilqi** "Bir hayvanı "serbest bırakma (*sā'iba*)."	**iḍma**
'UVR·MA' SAJ· **ȫrmä saç** "Örme saç (*ḍafīra*)."	**ȫrmä**
'AZ·MA N ·[2] **azma** Erkeklik organının derisi yarıldığı için aşayamayan koç. 0	**azma**
'UŽMA' **üžmä** "Dut ağacı (tut)."[3] İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. 0	**üžmä**
'USMIY TARIM **usmi tarim** İslam ülkesinden Uygurlara doğru akan büyük bir ırmak. Uygur ilinde kurur. 0	**usmi** N
'AK·M' **ägmä** Evin "kemeri (*ṭāq*)."	**ägmä**
'UK·M' TUBRA'Q· **akmä toprāq** "Yığılmış (*mukawwam*) toprak." Diğer yığılan nesneler de bu şekilde söylenir. 0	**akmä**
'AL·MA' **alma** "Elma (*tuffāḥ*)." Oγuz şivesi. Türkler 'LMLA' **almila.** 0	**alma** D
'ULMA' **olma** "Çanak (*jarra*)." 0	**olma**

N

'UT·NUV **ötnü** Ödünçle alakalı bir sözcük. :: MAN YARMA'Q 'UT·NUV BIYR·DIM **män yarmāq ötnü berdim** "Ben borç (*qarḍ*^{an}) para verdim." 0	**ötnü**
'AŠ·NUV **ašnu** "Önce (*qabla*)." anlamında bir sözcük. :: MAN ANDÃ'[4] 'AŠ·NUV KALDIM **män anda ašnu käldim** "Ben ondan önce geldim." 0	**ašnu**
'ANDA' **anda**[5] "Orada (*hunāka*)." anlamında bir sözcük. Oγuzlar	**anda**

[I. 117/130] **78**

anlamı "sonra (*ba'da*)" olduğunda, sondaki *elif*'i *nūn*'a [yani. 67 **andan**] çevirirler; D
anlamı "orada" olduğunda diğerleriyle aynıdır. *Elif-nūn* değişimine Arapça'da da izin verilir yüce Allah'ın sözlerindeki gibi [Q.26:23] : *wa-mā rabbu 'l-'ālamīn* (Her şeyin sahibi

---

77 1. VU elif (') ve S (bu yüzden: **ävüsgü**) arasına kahverengiyle eklendi.
2. N· kahverengiyle eklendi.
3. EY. *tūṯ*.
4. İkinci A: Bir başka A sonradan kahverengiyle eklendi (nunlanma gösterir, buradan gelerek: **andan**).
5. Bu sözcük buradaki düzenin dışındadır; bakınız 75 **anda.**

kim?) – Musa'nın kıssasında- *elif*, *nūn*la değişir, akıl sahipleri için yapılan bir sorguda *mā hāḏā* ("bu ne") yerine *man* ("kim"?) denir; veya yüce Allah'ın sözlerinde [Q. 96:15]: *la-nafsa'an bi-n-nāṣiya* ("biz onun nefsiyle yakalayacağız.") – *elif*, nun'la değişir [yani. *la-nafsa'an, tanwīn* yerine *nūn*'la]; 0 veya al-A'şā'nın şiirinde *wa-lā n-nuṣuba*[1] *l-manṣūba la ta'budannahu li-'āqiba*[tin] *wa-llāha rabbaka fa-'budā- fa-'budan* anlamında (elle yapılmış putlara tapma, korku ile yüce Allah'a ibadet et!").[2]

Bölüm: *fa'lā*

'IKY **ekki** "İki (*iṯnān*)" sayısı. **ekki**

Jīm'li Nazal

Bölüm: *fu'ul*

T

'UTN·J **ötünç** "Borç, ödünç (*qarḍ*)." :: MAN 'NKR' YARMA'Q 'UTN·J BYR·DIM **ötünç**
män aŋār yarmāq ötünç bērdim "Ben ondan borç aldım (*aqradtu*)."

"Utanılacak (*mundiya, mu'āyir*)." iş 'UVTUNJ 'YŠ **ūtunç īš** şeklinde söylenir. Aslı: **ūtunç**
'UWT· **uwut** "Utanma, haya (*ḥayā'*)."dır.

J

'UJNJ **üçünç** [Sayma] sayısı "üç (*ṯālīṯ*).'IKNJ **ekinç** "ikinci." Bu bir kuraldır, yani **üçünç**
ona kadar olan sayı köklerine ondan önceki sayıyı takip ettiğini göstermek için *nūn* ve *jīm* G
eklenir: TVRTNJ **tōrtünç** "dördüncü," BYŠNJ **bēšinç** "beşinci" – aslı: TUVRT **tōrt**
"dört," BYŠ **bēš** "beş," – *nūn* ve *jīm* bu anlamı ifade etmek için eklenir. Onun aynı şekilde
onu ifade etmesine de izin verilir: 'VNNJ **ōnunç** "onuncu," YKRMNJ **yigirminç**
"yirminci," 0 Bu düzenli bir kuraldır. 0

'ARINJ **ärinç** "Belki de (*la'alla*)." anlamındaki bir sözcük. Buradan gelerek :: 'UL **ärinç**
KALDIY 'ARINJ **ol käldi ärinç** "belki de o geldi." 0

'URUNJ **urunç** "Rüşvet (*rušwa*)." **urunç**

'IRINJ **erinç** "Huzur, mutluluk (*at-tana''um wa-t-taqallub fī n-ni'ma*) Bazı şivelerde: **erinç**
'RIN/YŽ **erēž** (?) iki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. 0 D

---

78 1. EY. *n-nasba* (ünlüler kahverengiyle yazılmış)

2. Krş. R. Geyer, ed., *Gedichte von ... al' A'šā* (Gibb Memorial Series, 1928), no 17 (p. 103), v.20:

W

'AWINJ **awinç** "Arkadaşlık, bir şeye alışma (*al-mu'ānasa bi-š-šay'*)." :: MANK' 'AWIN·DY **maŋa awindi** "Ona bana alıştı (*ānasa*)."[1]	**awinç**

K

'IKINJ **ekinç** Bir şeyin "ikincisi (*ṯānī*)" 0	**ekinç**
'UKUNJ **ökünç** "Pişmanlık (*ḥasra*)." 0 'UL TALIM 'UKUNJ UKUNDY **ol tälim ökünç ökündi** "Onun çok pişmanlığı vardı (*taḥassara bi-ḥasarāt kaṯīra*)." 0	**ökünç**
'UGUNJ[1] **ögünç** "Öğünç (*tamadduḥ*)." :: BUV 'IYŠ·QA'[2] NA' 'UGUNJ[1] KARA'K **bu īšqa nä ögünç kärāk** "Bu işte öğünmenin ne gereği var?"	**ögünç**

L

'ILINJ·[3] YVL **ulinç yōl** "Doğru olmayan (*multawī, laysa bi-l-mustawī*) yol." Kıvrımlı (*multaw*^{in}) nesneler için de aynısı söylenir.	**ulinç**
'IALANJ **ilänç** "Düşüncesinin hatalı olduğu görülen bir kişinin bir sorun üzerine söz söylemesini kınamak."	**ilänç**

M

'UMNJ **umunç** "Umut (*rajā'*)." :: 'UMNJ TANKRIY KA' TUT **umunç täŋrikä tut** Allah'tan ümidini [kesme]."	**umunç**
'UNNJ YARMA'Q **onunç yarmāq** "Onuncu (*'āšir*) para." 0	**onunç**
'INANJ **inanç** "Güvenilen (*mu'tamad*)." Bundan gelen isim: INANJ AK **inanç beg** "güvenilir emir." anlamındadır.	**inanç** N

Bir Başka Tip: Çeşitli harekeleriyle *fa'anlā* kalıbı

T

'IATINJUV NA'NK **atinçu nāŋ** "Atılan nesne (*maṭrūḥ*)."	**atinçu**

---

wa-ḏā n- nuṣabi l-manṣūbi lā tansukannahu wa-lā ta'budu l-awṯāna wa-llāha fa-'budā varyasyonu ile:

wa-la n- nuṣabi l-manṣūbi lā tansukannahu bi 'āqibatin wa-llāha rabbuka fa-'budā. Dilbilgisi kuralları için, bakınız Wright I, 61 D.

79 1. G'nin üç noktası kahverengi.
2. 'IŠ·KA' **iškä'**ye değişti.

3. 'A YLANJ· (Y kahverengi)'ya değişti.

'ITNJUV NA'NK **itinçü nāŋ** "İtilen nesne (*madfū'*)"	**itinçü**

D

'IDINJUV SAJ **iḏinçu saç** "Erkeğin sonradan bırakılan saçı (*arsala ba'd al-awl*)." Başkası için de bu kullanılır. 0	**iḏinçu**
Serbest bırakılan hayvanlar (*sā'iba*): 'IDINJV YILQY **iḏinçu yilqi** şeklinde çağrılır. 0	
'IARINJV **irünçü** "Günah (*iṯm*)."	**irünçü**

W

'AWINJV NA'NK **awinçu nāŋ** "Yakın olunan ve avunulan şey (*yuta' allahu bihi wa yusta'nasu*)." Buradan gelerek cariyeler: 'WINJV **awinçu** biçiminde adlandırılırlar. N	**awinçu**

Q

'AQINJY **aqinçi** "Gece baskını yapan asker (*as-sariyya allatī taḏhabu layl*^{an} *wa-tubayyitu l-'aduww*)."	**aqinçi**

***kāf*'lı Nazal**

'ABAN·K **apaŋ** "Eğer (*law*)." anlamında bir sözcük. :: 'ABANK SAN BARSA' SAN **apaŋ sän barsa sän** "Eğer sen varırsan."	**apaŋ**

T

'UTN·K **otuŋ** "Odun (*ḥaṭab*)."	**otuŋ**

R

'URN·K **ürün** Bir şeyin "beyazı (*abyaḍ*)," Oγuzlar: 'Q **aq** şeklinde söylerler.	**ürün**
'URN·K **ürüŋ** "Tırnak üzerinde bulunan aklık (*kada*b[4] [tanımlanmış])." :: TIRNA'Q 'URNKY **tirŋāq ürüŋī** "tırnağın akı (*bayāḍ*)."	
'URNK **ürüŋ** "Kâhine verilen ücret (*ḥulwān al-kāhin*)." :: 'LIK 'URNKY BIYR **älig ürüŋi bēr** "ücretini ver! [harf. elin beyazı]."	

[I. 120/134] **80**

'URANG[1] **oraŋ** Rum'a yakın bir yer adı. Onun kuzeyinde. Daha doğru şekli: VARANK **varaŋ**. 0	**oraŋ** N
'IRINK **iriŋ** "İrin (*qayḥ, ṣadīd*)."	**iriŋ**

4. EY. *karb*.

80 1.G'nin üç noktası kahverengi.

Š

'USANK TA'Š: **üšäŋ tāš** "Düz (*malsā'*) kaya." YUŠAUNK **yüšäŋ**'ın biçimi.	**üšäŋ** D

L

'ALANG[1] YAZIY **alaŋ yazi** "Düz (*qarqar*) ova." "açık (*futuḥ*)" kapı anlamındaki 'NKL **aŋil** [60]sözcüğünün metatezidir.	**aŋil**

İkizleşme

'ANGAK: [1] **äŋäk** "Ağzın iki yanında azı dişlerinin bittiği yer (*al-māḍiyān wa-l-fanīkān min jantabay al-fam*). 0	**äŋäk**
'ANKAK **äŋäk** "Kadınların baş örtülerine bağladıkları ip (*xayṭ*)." 0	**äŋäk**
'UNKIK **öŋik** "Kadınların keçi kılından yaptıkları zülüf (*ṣudγ ... γūr*^{an})." 0, 'UNKIAK YURKAY'K **öŋik yörgäyāk** diye çağrılır. Aslı: "diğer" anlamında 'UNKY **öŋi** sözcüğüdür. 0	**öŋik**
'UNKIUK **öŋik** "Yastıkların başına yapılan ipek saçaklar (*aḍnāb, āḍān*)." 0	

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

'UNKIY **öŋi** "Diğer (*yayr*)." anlamında bir sözcük. *yā, nūn* 'la değişir: 'UNKIN **öŋin.** Bu yā' *nūn* değişimi Arapça'daki *inkamana* ve *inkamā*[2] sözcüklerindeki gibidir."O gizlenmiştir.	**öŋi**

Bir Başka Tip

'ARNKAYUV **ärŋäyü** "Altı parmaklı kişi (*lahu sitta aṣābi*)." 0	**ärŋäyü**
'ARNKAYUV **ärŋäyü** "Çok kısa (*qaṣīr... jidd*^{an})"kişi- boyu iki arşın olan.	

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'ālū, fu'ālū, fi'ālū* kalıpları

T

'ULA'TUV **ülātü** [ipek mendil] "Burnu temizlemek için cepte taşınan ipek parçası."	**ülātü**

J

'ALAJUV **alāçu** "Büyük çadır (*fāza, fusṭāṭ*)." 0	**alāçu**
'AB'JIY **abāçi** "Hayalet (*jātūm*)." Çocukları korkutmak için: "hayalet geldi." 'ABA'JIY KALDIY **abāçi käldi** denirdi. 0	**abāçi**
'AΓIN·JY **aγīçi** "İpekleri muhafaza eden (*xāzin ad-dībāj*)."	**aγīçi**

2. *inkamā* sonu *yā*'lı telaffuz edilir (=*elif maqṣūr*).

Г

'ULA'ГUN NA'NK **ulāγu nāŋ** "Kendisiyle bir şey onarılan nesne (*māyūṣalu bihi š-šay'*)." Yamal elbise gibi. 0	**ulāγu**
:: BU 'UГUR 'UL BURIY 'ULIYГUV **bu uγur böri ulīγu** "Kurdun uluma (*'uwā'*) zamanı."	**ulīγu**

Q

'ABA'QIY **abāqi** "Göz değmesin diye bostanlıklara konulan korkuluk (*xiyāl*)."	**abāqi**
'ATA'QIY **atāqi**	**atāqi**

[I. 122/136] 81

"Babacığım (*yā abati*)." anlamında sevgi bildiren bir söz.

K

'ITA'KUV **itāgü** "Değirmen taşı üzerine konulan tahta." Bu tahtanın kalın olması istenirse yükseltilir, ince olması istenirse alçaltılır. 0	**itāgü**
'IJA'KV **içāgü** [bağırsaklar] Kaburgaların yanında bulunan şeyin adı. 0	**içāgü**
'ULIYKA' **ölīgä** "Ökse otu (*nabt ad-dibq*),"	**ölīgä**
'INA'KV **ināgü** "Kulunca benzer bir hastalığın adı."	**ināgü**

K

'AB'KY **äbāki** Az bulunan bir şey (*istiqlāl*) için söylenen bir sözcük.	**äbāki**

M

'ANUVMY **anūmi** "Cüzam hastalığı (*juḏām*)."	**anūmi**
'IKA'MA' **egāmä** "Bir çeşit çalgı (*naw' min al-mazāhir*)."	**egāmä**

İçinde Çift İlletli Harf Bulunan Sözcükler

K

'AYA'KV **äyāgü** "Yan (*ḍil'*)." Çadırın direkleri (*aḍlā'*): 'AYA'KUV **äyāgü** şeklinde söylenir. 0 "Bir dağın yamacındaki eğimli (ṣa' ūd) yer: 'AYA'KUV YIYR **äyāgü yēr** şeklinde söylenir.	**äyāgü**

Sonuna *Nūn* Eklenen Sözcükler

'ŠYJA'N **ašījān** Çin'e giden yol üzerinde bir konaklama yerinin ismi.	**ašījān** N
'ALUVIJYN **alūçīn** "Yenilen, boğumlu bir ot (*anābīb*)."	**alūçīn**

D

'RUM DUVN [dikkat] **arūḏın** "Boya (*ṣibγ*)."	**arūḏın**

Г

'URA'ГVN **urāγūn** Hindistandan gelen bir ilaç.	**urāγūn**

K

'UTUVKA'N **ötūkān** Uygurların yakınındaki Tatār çöllerinde bir yerin adı.	**ötūkān** N

Bir Başka Tip

'ALIMALA' **almila** "Elma (*tuffāḥ*)."	**almila**

K

'AR·MAKUV **ärmägü** "Tembel (*kaslān*). Atasözü: 'AR·MAKUVK' BULUIT· YUK BULUVR **ärmägükä bulit yük bolūr** "Tembele bulut bile yük olur."	**ärmägü** P

Г

UГLA'ГUV **oγlāγu** "Bolluk içinde büyüyen (*muna''am, murabba fī ni'ma*)." buradan gelerek Hātünlar (prensesler): 'UГLA'ГV QA'TUVN **oγlāγu qātūn** şeklinde çağrılır. 0	**oγlāγu**
'UXŠA'ГUV **oxšāγu** "Oyuncak (*lu'ba*)." Bu sözcük kadınlar için takma ad olarak da kullanılır. 0	**oxšāγu** N

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *afā'ūl* kalıbı

T

'ARUVBA'T **arūbāt** "Demirhindi (*tamr hindī*)." 0	**arūbāt**
'URA'ГUVT· **urāγūt** "Kadın (*mar'a*)." 0	**urāγūt**
'AR'MUVT **arāmūt** Uygurlara yakın bir kabile adı. 0	**arāmūt**
'AR'MUVT **arāmūt** Bir yer adı. 0	N

J

'IQYLA'J **iqīlāç** "Yakışıklı (*faras rāyi' jawād*)." Atasözü: 'AL·B· 'ARIKA YAWRIT·M' 'IQYLA'J 'AR·Q'SIN YAГ·RIT·M' **alp ärig yawritma iqīlāç arqāsin yaγritma** 0 "Yiğit adama zarar verme, yügrük atın arkasını yagırlatma (*jawad*	**iqīlāç** P

'sabūḥ)." Bu emirlere öğüt için söylenmiştir. Manzume:

'IQYLA'JIM· 'IRK· BUL·DY **iqīlāçim erig boldi**
'RIK· BUL·ΓUV YARIY KURDY **erig bolγu yeri kördi**
BULIT· 'UVRUB· KUVK· 'UR·TUL·DIY **bulit ōrüp kök örtüldi**
TUMAN TUVRUB· TULIY YAΓ·DIY **tuman tūrup toli yaγdi**

Yöğrük atım (*jawād*) hızlıca[1] koştu, ilerledi, çünkü o bunu kendisine yaraşır gördü. Çünkü bulut yükseldi, duman sardı; dolu yağdı." 0

'ALA'VA'N **alāvān** "Timsah (*timsāḥ*)." **alāvān**

Bölüm: *af'alān*

'AR·BA̲Γ'N **arpaγān** Arpaya (*ša'ī̄r*) benzer bir bitki; başağı var tohumu yok. 0 **arpaγān**

'AR·MAΓA'N **armāγan** Gittiği yerden başarılı bir şekilde dönen kişinin getirdiği "hediye (*hadiyya*)." Oγuz şivesi. Bir başka BİÇİMİ var: YAR·MA̲QA'N [dikkat] **yarmaγān** daha doğru.[2] 0 **armāγan** D

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fi'inlī̄* kalıbı

T

'I̲TINDY NA'NK **itindi nāŋ** "İtilmiş nesne (*madfu'*)." **itindi**

Q

'A̲QI̲NDI̲Y SUVW **aqindi sūw** "Akan (*sā'il*) su." 0 **aqindi**

'AKIN·DY TARIΓ äkindi tariγ "Ekilen (*mazrū'*) tohum." **äkindi**

'U̲KINDIY KŠY **ögündi kiši** "Övülen (*mamdūḥ*) kimse." 0 **ögündi**

'I̲KINDY NA'NK **ekindi nāŋ** "İkinci (*ṯānī̄*) şey" 0 **ekindi**

'A̲KINDY **ekindi** "İkindi namazı zamanı (*waqt ṣalāt al-'aṣr*)." **ekindi**

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: *af'āl*

---

82 1 . EY. *sabaḥa ... wa-a'adda fī s-sayr;* a'adda ajadda okunur. (veya daha az ihtimalle, *a'addā,* krş. 67 **äškin**).

2 . EY. AMUJ (eğer Türk dillerine aitse alı çizildi), *aṣaḥḥ* için hatalı.

İkizleşme

'AR·ΓAΓ' **irγāγ** "Olta (*aš-šiṣṣ allaḏī yuṣādu bihi s-samak*)." 0	**irγāγ**
'IR·ΓA'Γ **irγāγ** "Donmuş buzu buzluğa getirmek için kullanılan ip (*xuṭṭāf*)."	

Bu kalıba *yā'* eklenmesi ile

:: BUV 'YŠIΓ 'IMTILY QLDIY **bu išiγ imtili qildi** "O bu işi birdenbire yaptı (*min γayr* **imtili** *tadabbur wā-la rawiyya jazāf*^{an})." Çigil şivesi.	**imtili** D

J

'UM·DUVJY **umdūci** "Hırsız (*sā'il*)."	**umdūci**
'AR·QUJY **arquçi** "İki kişi arasında vasıta (*mutawassiṭ*), evlilikte iki ailenin arasını yapan kişi (*rasūl*)	**arquçi**

D

'AR·DINIY **ärdini** "İri inci (*durr yatīm*)." Buradan kadınlar için isim olarak kullanılan: "iri inci gibi bir vücutlu" anlamında 'ARTINY 'UZK **ärtini özük** sözcüğü türemiştir – *dāl* [Arapça] *muḏtakir* ("hatırlama") kök şeklindeki *muddakir*'deki *tā*'ya benzer.	**ärdini N** **ärtini**

[I. 126/141] **83**

R

'USBRY **usbari** Külde pişirilen yağ içine doğranan (*yufattu*) ekmektir. Üzerine şeker dökülür." 0	**usbari**

Bölüm: Ortası çift harfli *fa''ūl* kalıbı

'UTUZ YARMA'Q **ottuz yarmāq** Otuz (*ṯalāṯūna*) para." Bu sözcük "üç (*ṯalāṯa*)" için de kullanılır. Yaymalar arasında: KUNKUT **küŋüt** ben onlardan şöyle söylendiğini gördüm: 'UTUZ 'IJA'LIM **ottuz icālim.** Sözcük otuz anlamında olursa olsun "üç bardak içelim" anlamındadır. Bana göre onlar üç kere içti (*ṯaḷāṯ*^{an} *ṯaḷāṯ*^{an}). Manzume:	**ottuz** D

'UTZ 'IJB· QIQRALIM	**ottuz içip qiqralim**	V
YUQ'RU QUBB SAK·RILIM	**yoqār qopup sekrilim**	
'AR·SLAN LAYUV KUK·RALIM	**arslanlayu kökrälim**	
QJTY SAQNJ SAWNALIM	**qaçti saqinç säwnälim**	

"Üçer üçer içelim, ayağa kalkıp hoplayalım. Arslan gibi kükreyelim[1] kaygının bizden geçmiş olduğunu gösterelim."

---

83 1. EY. ..., *li-nusarra* okunur.

Bir başka geleneğe göre: 'UTVZ 'IJB· QIBALIM **ottuz icip qiqralim** : "Üçer üçer içelim." anlamında. 0

"Yüzsüz, utanmaz (*waqih, γaddār, xalī' al-'idar, širrīr*)" biri: 'ISIZ KIŠI **essiz kiši** **essiz** şeklinde çağrılır. [s'nin ikizleşmesi] abartama dolayısıyladır. 0

'ASIZ **essiz** Arapça'daki *yā asafā* ("yazık!") ifadesi gibi kaybolan (*talahhuf*) bir şey için acıma. Buradan gelerek :: 'ASIZ 'NIK YKTLIKY **essiz anig yigitliki** "yazık (*yā lahfā*) onun gençliğine!" 0

'IKZ 'UΓL'N **ekkiz oγlān** "İkizler (*taw' amān*)." **ekkiz**

Γ

'ARIΓ N'NK **arriγ nāŋ** "Çok temiz nesneler (*naẓīf jidd*[an])." [r'nin] ikizleşmesi **arriγ** abartma içindir.

K

'LIK YARMA'Q **āllig yarmāq** "Elli (*xamsūna*) para." **āllig**

Bölüm: Üçüncü harfi çift olan *fa'allā*[2] kalıbı

K

'AWIJ·ΓA' **awiçγa** "Yaşlı adam (*šayh*)." 0 **awiçγa**

İlk Harfi *Ḍamma*'lı Olan Sözcükler

M

'UDIT·M' **uditma** "Taze peynir (*jubun raṭub*)." **uditma**

İlk Harfi *Kesre*'li Olan Sözcükler

Γ

ILIMΓA'**elimγa** "Türkçe yazıyla sultanın yazısına benzer yazan "kâtip (*kātib*)" **elimγa**

Bölüm: *af'ālil*

T

'ALBA'ΓUT **alpāγut** "Bir kahraman, cesur (*mubāriz, buhma*)." Manzume: **alpāγut**

BUDRAJ YMA' QUDR·DIY	**budraç yemä qudurdi**	V
'ALBA' ΓUTIN 'UDR·DIY	**alpāγutin üdürdi**	
SUVSIN YAN' QDIR·DIY	**sūsin yana qadirdi**	
KLK'LIMAT 'IR·KASUVR	**kälgälimät irkišūr**	

2. EY. *fa'lal.*

"Buḏraç (Yabāqu emirlerinden ilkinin adı) askerlerini geri döndürdü, [O yine kudurdu, cesareti seçti ve askerleri geri döndürdü, gelmek için toplaşıyorlar (bize karşı)"]

[I. 128/144] **84**

Q

'AḎ·ΓIRA'Q : **aḏγirāq** "Beyaz ayaklı dağ keçisi (*al-aʿṣam min al-wuʿūl*)." Koyunlar arasındaki geyiğe (*kabš*) benzer.	**aḏγirāq**
'A Ḏ·ΓIRA'Q SUWY[1] **aḏγirāq suwi** Yaγma'da bir nehrin adı. 0	N
'R·QJQ **arqiçaq** Ağzın kenarından dökülen bir ilacın akıtılmasını sağlayan alet. O *skurja* [bir çeşit kâse] ve tabağa (*maṭʿab*) benzer.	**arqiçaq**

L

'AR·ḎUVTA'L **arḏūtāl** "Hamam otu (*nūra*)."	**arḏūtāl**

Bölüm: *faʿlūlī*

T

'ŠKURTY [dikkat] **ešgūti** İpekli, nakışlı Çin kumaşı.	**ešgūti**

Z

'WZUVIY **awrūzi** "Buğday, arpa gibi şeyler "karıştırılarak (*maylūṭ*) yapılan yemek."	**awrūzi**

Bölüm: *faʿlandī*

D

'UḎRUNDIY NA'NK **üḏründi nāŋ** "Seçilmiş nesne (*muxtār*)." 0	**üḏründi**
'AWDIN·DY NA'NK **äwdindi nāŋ** "Bir şeyin kırıntısı (*luqāṭa*)."	**äwdindi**
Bu bölüm bir şeyin arttığını gösteren Arapça *fuʿāla* kalıbına benzer eylemden isimleri içerir.	G

Bölüm: *fuʿūlin*

Nazal

N

'UNKUVŽIYN· **oŋūžīn** "Çölde insana saldıran gülyabani (*γūl*)."	**oŋūžīn**

---

84 1. W sonradan F'den değişti (iki nokta kahverengi).

Dört Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'al'al*

Bu bölüm, yalnız adları, sıfatları, eşyaların durduğu ve bulunduğu yeri bildiren mekân adlarını gösterir. Aslında mekân adları ve sıfatlar sadece kendi kurallarıyla bırakılmalıydı, ama burada bahsedilmesi gereken noktalar vardı. Bu yüzden burada bu kurala başvuruldu.

Γ

"Utangaç (*raqīq al-ḥayā'*) kişi": 'WUTLΓ KIŠY **uwutluγ kiši** şeklinde çağrılır. 0	**uwutluγ**
'ΓIRLIΓ 'AR· **aγirliγ är** "İnsanlar arasında onurlu (*mukram*) kimse." 0	**aγirliγ**
'UΓRLU̲IΓ 'YŠ **uγurluγ īš** "Vaktinde yapılan (*allaḏī waqa'a fī imkānihi*) iş."[2]	**uγurluγ**
:: 'UVY 'UBUZLUΓ YYR **öy obuzluγ yēr** "Sarp, engebeli yer (*ḏāt γīṭān wa-ḥuzūna*)." 0	**obuzluγ**
'UD̲ZLUΓ KIŠY **uduzluγ kiši** "Uyuz olmuş kişi (*ḏū jarab*)."[2] 0	**uduzluγ**
'ΓUŽLUΓ 'AR· **uγužluγ är**	**uγužluγ**

[I. 130/146] 85

"Ağzı olan kişi (*ḏū libā'*)." 0	
'ΓUŠLΓ 'AR· **oγušluγ är** "Bir klana mensup kişi (*lahu 'aširra*)." 0	**oγušluγ**
-----'Γ·[1] 'AR **uqušluγ är** "Zeki (*faṭin*) kişi." 0	**uqušluγ**
'AJIΓLIΓ 'AR· **açiγliγ är** "Bollukta yaşayan kişi (*muna''am*)." Atasözü: 'AJIΓLΓ---- ---[2] QRYM'S **açiγliγ är tärk (šap ?) qarīmās** "Varlıklı kişi (*ḏū ni'ma yatana''amu fīhā*) çabuk yaşlanmaz."	**açiγliγ** P
'AJIΓLIΓ KB **açiγliγ küp** "İçerisinde ekşi bulunan ve içerisine konulanı ekşi yapan küp (*ḏū ḥamūḍāt muḥammiḍ mā ṣubba fīhī*)."	
'D̲IΓLIΓ TA'T **aḏiγliγ tay** "Ayının çok bulundu dağ (*ḏū dubb kaṯīr*)." 0	**aḏiγliγ**
'U̲RUΓLΓ 'ALTVN **uruγluγ altūn** "Para olarak kesilmiş altın (*mawḍū'*)." 0	**uruγluγ**
'AZ̲IΓL̲IΓ 'AT· **aziγliγ at** "Azısı belirmiş olan at (*qāriḥ*)" Diğer hayvanlar için de aynısı söylenir.	**aziγliγ**
'U̲JUQLU̲Γ[3] 'AW **oçaqliγ äw** "Ocaklı ev (*ḏū kānūn*)." 0	**oçaqliγ**
'AJUΓLΓ[4] KIŠY **açuqluγ kiši** "Neşeli, iyi mizaçlı (*talq, ḥasan al-xuluq*) kişi."	**açuqluγ**
'A̲SIΓL̲IΓ 'I̲YŠ **asiγliγ īš** "Yararlı (*ḏū manfa'a*) iş."	**asiγliγ**
'AD̲AΓLIΓ[4] NA'NK **aḏaqliγ nāŋ** "Ayaklı nesne (*ḏū arjul*)." 0	**aḏaqliγ**

---

2. EY. *ḏū ajrab*

85 1. Islanmış.

2. Islanmış; şimdiye dek: Š'BVK **šabūḳ** şeklinde okundu.

3. İkinci (aslı ilk) U, A'ya düzeldi (siyah).

4. İlk Γ, Q'ya düzeldi (siyah).

'ARIQ·LIГ YYR **ariqliγ yēr** "Irmaklı yer (*ḏāt nahr*)." 0	**ariqliγ**
'U·URQ·LUГ QUVA' **uruqluγ qova** "İpli kova (*ḏū ḥabl*)." 0	**uruqluγ**
'ZUIQLIГ 'AR· **azuqluγ är** "Azığı olan adam (*ḏū zād*)." Atasözü: 'AZUIQLIГ 'AR·MA'S·[5] **azuqluγ armās** 0 "Yolculuk için hazırlık yapan yorulmaz (çünkü o güçlü ve iyi beslenmiştir). 0	**azuqluγ** P
'ARAN·LIГ 'AW **aranliγ äw** "Ahırlı ev (*ḏū iṣṭabl*)." 0	**aranliγ**
'ATANLIГ 'AR· **atanliγ är** "İğdiş edilmiş devenin sahibi (*ba'īr xaṣī*)." 0	**atanliγ**
'ULARLIГ T'Г **ularliγ taγ** "Keklikli dağ (*ḏū ya'āqlīb*)." 0	**ularliγ**
'ALIMLIГ 'AR· **alimliγ är** "Alacaklı (*dā'in*)."[6]	**alimliγ**
'ALINLIГ 'AR· **alinliγ är** "Alnı geniş kişi (*ḏū jabha 'aẓīma*)." 0	**alinliγ**
'ULUNLUГ 'AR· **ulunluγ är** "Yeleksiz eki olan kişi (*ḏū qidāḥ li-s-sihām*)." 0	**ulunluγ**

Q

'URUNJAQ **urunçaq** "Emanet (*wadī'a, amāna*)." O: URNJ'Q **urunçāq** şeklinde telaffuz edilebilir. Manzume:	**urunçaq**

'URNJQ 'AL·B· YARMADY	**urunçaq alip yermädi**	V
'ALIMLГ KURV 'ARMADY	**alimliγ körü armadi**	
'DAŠLQ 'UZ' TURMADY	**adašliq üzä turmadi**	
QLIN 'RAN TRKŠVR	**qalin ärän tergäšür**	

Birisini kınayarak diyor ki: "Emanet olmaktan, hak sahibini görmekten, borcunu vermemekten bıkmadı. Şimdi de büyük bir ordu topladı (bana karşı ilerliyor)." 0

'UГUL·JUQ **oγulçuq** Bir kadının "rahmi (*raḥim*)."	**oγulçuq**
'AГIUR·ŠUQ[7] **aγiršuq** "Ağırşak (*fīlka al miγzal*)." 0	**aγiršuq**
'UГUL·MAUIQ· **oγulmuq** "Üstüne hatıl atılmak için uzatılmış direk (*xašaba mustawiya*)	**oγulmuq**

[I. 131/149] **86**

fī qiwām al-'āriḍa." 0	
'UJZLUQ **uçuzluq** "Ucuzluk (*ruxṣa*)." 0	**uçuzluq**
'UJUZLUQ **uçuzluq** "Değersizlik, küçüklük (*madalla, ṣaγār*)." 0	
'ADIAŠ·LIQ **adašliq** "Arkadaşlık (*ṣadāqa*)." 0	
'ADAQLIQ **adaqliq** "Üzüm bağlarında çardak yapmak için (*sūq al-'arīs*) kullanılan ağaç." 0	**adaqliq**
'UDUQLQ **uduqluq** Bir kişinin "gafleti, dalaleti (*γafla, tanāwum*)"[1] 0	**uduqluq**

5. İki sözcük arasındaki sözcük: 'ARUQ (buradan gelerek: **azuqluγ aruq ärmās**).
6. EY. *dayn*
7. A kahverengiyle U'dan değişti.

86 1. EY. *tanā'um*

'U DUΓ·LUQ **oduγluq** "Uyanıklık (*at-tayaqquẓ fī l-umūr*)." 0	**oduγluq**
'ARIΓLIQ **ariγliq** "Temizlik (*naẓāfa*)." 0	**ariγliq**
'URUΓUQ BUΓDA'Y **uruγluq buγdāy** "Tohumluk saklanan buğday (*allaḏī udduxira li-l baḏr*)." 0 Diğer tohumlar için de aynısı söylenir. 0	**uruγluq**
'AJIΓLIQ **açiγliq** "Acılık (*marāra*)." 0	**açiγliq**
YUVZ 'AJUQLQY **yüz açuqluqi** "Yüzün açıklığı (*ṭalāqa*)." 0	**açuqluq**
QBUΓ 'AJIQLIQY **qapuγ açiqliqi** "Kapı açıklığı (*an yakūna … maftūḥ*[an])." 0	**açiqliq**
'UJAQLIQ YYR· **oçaqliq yēr** "Ocak yeri (*mawḍi' al-kānūn*)." 0 :: 'UJAQLIQ TITIK **oçaqliq titig** "Ocak yapmakta kullanılan çamur." 0	**oçaqliq**
'ARUQLQ **aruqluq** "Yorgunluk *(i'yā')*." 0	**aruqluq**
'URUQLUQ YUVNG[2] **uruqluq yüŋ** "İp yapımında kullanılan yün (*u'idda li-yuttaxada minhu l-habl*)." 0	**uruqluq**
'AZUIQLIQ **azuqluq** "Azık olarak hazırlanana şey (*mā u'iddia li-z-zād*)." 0	**azuqluq**
'UZAQ·LIQ **uzaqliq** "Bir şeyde ağır ve yavaş olma (*ibṭā'*)." 0	**uzaqliq**
'UŠAQLIQ **ušaqliq** "İşte çocukluk (*taṣābī*) gösterme." :: 'UŠAQ· LIQ QILM' **ušaqliq qilma** "çocukluk yapma." 0	**ušaqliq**
'ULUΓLUQ **uluγluq** "Ululuk, şeref (*kibriyā', šaraf*)." Buradan gelerek :: 'ULΓLUQ TNKTIYKA' **uluγluq täŋrīkā** "ululuk tanrıdır." 0 'ULUΓLUQ **uluγluq** "yaşça büyüklük (*al-kibr fi s-sinn*)." 0	**uluγluq**
U'AMJ·LIQ YYR **amaçliq yēr** "Atış yapmak için nişan olarak kullanılan yer (*hadaf li-r-ramy*)." 0	**amaçliq**
'ANUQLQ **anuqluq** "Hazırlık (*al-isti'dād fī l-umūr*)."	**anuqluq**

K

'UZTLK **özütlük** "Bir şey için cimrilik." 0	**özütlük**
'AKAT·LIK QARA'BA'Š **egätlik qarābāš** "Gerdek gecesi gelinle birlikte gönderilen sağdıç kadın." Ve "gelin (*'arūs*)": 'AIKAIT·LIK **egätlik** şeklinde söylenir.	**egätlik**

Bu genel bir kuraldır. Eğer adların sonuna sert *kāf*'la gelirse [yani., **-lik**] adın verilen şeyin yeri ya da o şeyin konulduğu yer anlamına gelir ya da bir mastar. Eğer bu üç anlamı da taşımıyorsa,

[I. 133/151] 87

adın sahibini (*ṣāḥib*) ifade eder, bu kez o ince *kāf*[1]'lıdır [ör., **-lig**]. Buradan gelerek: 'AKATLIK **egätlik** – sert *kāf*'la- anlamı gelinin yanında gerdek gecesinde gönderilen cariye; eğer *kāf* ince ise [ör. **egätlik**] anlamı cariye sahibi gelin (*ṣāḥiba*)'dir. Bunların hepsinde anlam bu şekildedir. 0

2. G'nin üç noktası kahverengi.

1. EY. *fa-l-bi-kāf, fa-bi-l-kāf* okunur.

'TJLK **ätiçliq** "'Ceviz' oyunu için kazılmış çukur (*al-mawḍi' allaḍī yuḥfaru fīhi l-mazda li-la'ib al-jawz*)." 0	**ätiçliq**
'A DAR·LIK **äḍärlik** "Üzerine eğer konulan ağaç." Sözcüğün sonundaki *kāf* ince ise [ör. **äḍärlig**]"eğer sahibi (*ṣāḥib as-sarj*)" anlamındadır. 0	**äḍärlik** **äḍärlig**
'UKUR·LUK **ügürlük** "Darı konulan yer (*duxn*).[2]" Onun sahibi ince *kāf*'lıdır [ör. **ügürlüg**].	**ügürlük** **ügürlüg**
'UGURLK 'AR· **ögürlüg är** "Koyun sürüsü (*ḏū qaṭī*) bulunan adam" 0	**ögürlüg**
"Eşeri bulunan aygıra (*lahu rimāk*): 'UKUR·LK 'AD·ΓIR· **ögürlüg aḏγir** denir.	
'ADIZLIK **äḍizlik** "Yükseklik (*irtifā'*)." 0	**äḍizlik**
'ISIZLIK **esizlik** "Kötü, şer (*šarr*)." 0	**esizlik**
'ATAK·LIK BUVZ **ätäklik böz** "Eteklik kumaş (*ḏayl*)." Eğer bir elbise etekli olarak nitelendiriliyorsa: "Etekli elbise" anlamında – ince *kāf* ile- 'ATAK·LIK TUVN **ätäklik ton** biçiminde söylenir. 0	**ätäklik** **ätäklig**
'ATUKLUK SAΓRIY **ätüklük saγri** "Mest (*xuff*) yapımında kullanılan deri." 0	**ätüklük**
'UTKLK KŠY **ötüglüg kiši** "Hakandan dileği olan kişi (*ḏū ḥāja*)." 0	**ötüglüg**
U'UZK·LUK **üzüklük** "Kesilme (*inqiṭā'un*)." 0	**üzüklük**
'URUMJK **örümçäk** "Örümcek (*'ankabūt*)." 0	**örümçäk**
'IALARSUK **ilärsük** "Şalvar uçkuru (*tikka*)." 0	**ilärsük**
'ISIK·LIK **isiglik** "Sıcaklık (*ḥarāra*)." 0	**isiglik**
'SIK·LIK **isiglik** "Sevgi, acıma (*ḥubb mawadda*)." :: KUNKUL 'ISKLIKY KAR'K **köŋül isigliki kärāk** "Gönül sıcaklığı (*ḥarāra al-mawada*) gerek."	
'ARUKLUK **ärüklük** "Erik bahçesi (*manbit al-xawx*)." 0	**ärüklük**
'YRIK·LIK **ēriglik** "Hayvanların canlılığı (*farāha*)." 0	**ēriglik**
'AŠIK·LIK YIΓA'J **ešiklik yiγāç** "Eşik yapmak için hazırlanan odun parçası (*'ataba*)." 0	**ešiklik**
'AŠUK·LK BAR·JIN **äšüklük barçin** "Bürgü yapılmak için hazırlanmış olan ipekli kumaş (*diṭar*)." Bunun sahibi ince *kāf*'la [ör. **äšüklüg**]'dır. 0	**äšüklük** **äšüklük**
'AWAK·LIK **ewäklik** "Hızlılık (*al-'ajala fī l-umūr*)." 0	**ewäklik**
'AKAK·LIK **äkäklik** Kadının "yüzsüzlüğü (*xalā'a, qiḥa*)" 0	**äkäklik**
'UKAK·LIK **ükäklik** "Sandık yapılmak için kullanılan odun parçası (*ṣundūq*)."	**ükäklik**
"Üzerinde kule (*'alayhi burūj*) bulunan duvara.": 'UKA'KLIK TA'M· **ükäklig tām** denir. 0	**ükäklig**
'LIKLIK **äliglig** "Eldiven (*quffāzān*)." 0	**äliglig**
'A MIKLIK 'AŠ·LA'R **ämiglig ešlär** "Emzikli (*murḍi'a*) kadın." 0	**ämiglig**

[I. 135/153] **88**

Atasözü: 'AMIKLIK 'URA'ΓUT KUSA'K·JY BULUVR **ämiglig urāγut küsägçi bolūr** 0 "Emzikli kadın iştahlı olur" – bu yüzden ona uygun şeyler verilir. 0	P

87 1. EY. *ḏuxn*.

'NUKLU̲K 'ARS·L'N **änüklüg arslān** "Yavrulu aslan (*ḏat ašbāl*)." 0	**änüklüg**

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ilk ve ikinci harfi ünlü *fa'al'ān* kalıbı

Bu bölüm hareketin sıklığını gösteren sıfatlarla ilgilidir. O Arapça'daki sıfatlarda sıklık belirten *mif'āl* kalıbına benzer. *miṭ'ām* "sık besleme" ve *miḥrāb* "sık savaşma" sözcüklerindeki gibi. O sonda *nūn*'a sahiptir. Oγuz ve Qifçāq'lar *nūn*'u *qāf*'a çeviriler. Örneğin, "çabuk mizaçlı" (*ḏajir*) biri: BUŠΓA'N· **bušγan** biçiminde söylenir; Oγuzlar ise onu: BUŠAQ· **bušaq** – *γayn* birlikte düşer- biçiminde söylerler. Bu temel bir kuraldır.

T

:: 'UL 'AR· 'UL 'UVZIN KŠDA̲N 'BTΓ'N **ol är özin kišidän opitγān** "O kendini insanlardan gizleyen (*min 'ādatihi l-ixtifā'*) bir kişidir."	**opitγān**
:: 'UL KUB 'UL SUJIK·NY 'A̲JI̲TΓ'N **ol küp süçigni açitγān** "O küp, içine konan nesneleri her zaman acı (*abad*^{an} *yuḥammiḍu*) yapar." 0	**açitγān**
:: 'UL [dikkat] BUV 'UT 'UL KŠINY 'UD̲ITΓA'N **bu ot ol kišini ud̲itγān** "Bu, insanı her zaman uyutan bir ilaçtır (*yurqidu*)." 0	**ud̲itγān**
:: 'UL KŠY 'UL TARIΓ 'ARIT·ΓA'N **ol kiši ol tariγ aritγān** "Şu adam her zaman buğday ayıklar (*yunqī*)." 0	**aritγān**
:: 'UL KIŠY 'UL YU̲VLDA̲N 'A̲ZI̲YTΓ'N **ol kiši ol yoldān azītγān** "Bu kişi insanları hep yoldan (*yuḍillu*) çıkarır.	**azītγān**
:: BUV 'AR· 'UL 'I̲YŠI̲Γ 'AZIT·ΓA'N· **bu är ol īšiγ uzatγān** "Bu adam daima işi uzatır (*yuṭawwilu*)." 0	**uzatγān**
:: BU̲V 'A̲R 'UL 'ATIN 'UZITΓA̲'N **bu är ol atin ozitγān** "Bu adam atını daima ileri sürer (*yusbiqu*)." 0	**ozitγān**
BU̲V QUYA̲'Š· 'L KI̲ŠI̲NY 'USIT·ΓA'N **bu quyāš ol kišini usitγān** "Bu yaz sıcağı insanı susatır (*mu'aṭṭiš*)." Manzume:	**usitγān**

'USITΓA'N QUY'Š QABSADY **usitγān quyāš qapsadi**
'MNJLΓ 'DŠ YAYSADY **umunçuγ adaš täpsädi**
'URTŠ SUWIN KAJSA̲DI̲Y **ärtiš suwin käçsädi**
BU̲VDUN 'ANIN 'U̲RKU̲ŠVR **bödun anin ürküšūr**

"Yaz sıcağı bizi kuşattı, beklenen dost bizi çekemedi, (düşman)

[I. 137/155] 89

Ärtiš ırmağını geçmek üzeredir[1], bu yüzden insanlar arasında panik başladı." 0	
:: 'BUV KAYK 'U̲L 'ITIΓ T'ΓQ' 'A̲ΓITΓ'N **bu käyik ol itiγ tāγqa aγitγān** "Bu geyik daima köpeği dağa koşturur (*yuṣa''idu*)." 0	**aγitγān**
:: BV T'T 'L TAWRA'Q 'AQIN 'A̲QI̲TΓ'N **bu tāγ ol tawrāq aqin aqitγān** "Bu dağ yağmuru çabuk akıtır (*sarī' al-isāla li-l maṭar*)." 0	**aqitγān**

89 1. EY. *ta'yura, ya'bura* okunur.

BV BITK 'L KŠINY 'UQITГA'N **bu bitig ol kišini oqitγān** "Bu kitap kendini sık sık okutturur (*kaṯīr*^{an} *mā yuqri'u*)." 0	**oqitγān**
:: BUV 'R· 'L 'ITIN 'ULITГ'N **bu är ol itin ulitγān** "Bu adam köpeğini çok ulutur (*yunbiḫu*)."	**ulitγān**
:: BUV 'AR· 'UL SUVZ 'UNITГA'N **bu är ol sōz unitγān** "Bu adam sözlerini sık sık unutur (*kaṯīr an-nisyān*)."	**unitγān**
::BUV 'R· 'UL 'YŠIГ 'ANUITГ'N **bu är īsiγ anutγān** "Bu adam her zaman hazırlıklıdır (*yasta'iddu*)." 0	**anutγān**
:: BUV 'R· 'L QUŠIГ 'UJUR·Г'N **bu är ol qušiγ uçurγān** "Bu adam sık sık kuş uçurur (*kaṯīr al-iṭāra*)." 0	**uçurγān**
:: BV 'AŠ 'UL KŠINY 'AJUR·Г'N **bu aš kišini açurγān** "Bu yemek insanı çabuk acıktırır (*sarī' al-ijā'a*)." 0	**açurγān**
:: BUV 'AR· 'L TALIM 'ASUR·Г'AN **bu är ol tälim asurγān** "Bu adam sık sık aksırır (*kaṯīr al-'uṭās*)." 0	**asurγān**
:: BUV 'AR· 'L USUR·ГA'N **bu är ol osurγān** "Bu adam çok osurur (*ḍarrāṭ*)." 0	**osurγan**
:: 'ISIR·ГA'N 'IT **isirγān it** "Isırgan (*'aqūr*) köpek."	**isirγān**

Г

'AWUŽГUVN **awužγūn** Deriye serilen "palamut yaprağı (*qaraẓ*)" 0	**awužγūn**
:: UL MANIK BIRLA' UQ ATIŠГA'N 'UL **ol mänig barlä oq atišγān ol** "O benim- le ok atma yarışı yapmayı gelenek haline getirdi (*min 'ādatihi an yurāmiya ma'īn-nabl mubārā*^{tan}).	**atišγān**

K

:: BV 'AR· 'L SUVT 'UBUR·KA'N **bu är ol sūt öpürgān** "Bu adam başkasına süt içirmeyi adet edinmiştir (*iḥsā*)." 0	**öpürgān**
:: BUV 'R· 'L TLM SUJK 'IJURK'N **bu är ol tälim süçig içürgān** "Bu adam insanlara sık sık şarap içirmeyi adet edinmiştir (*yasqī*)." 0	**içürgān**
:: BUV 'IT 'L KAYIK·NY 'A DARK'N **bu it ol käyikni edärgān** Bu köpek yaban hayvanı avını çok aramaktadır (*min ādatihi ṭilāb*)." Bu hakkını her zaman arayanlar için de söylenir (*yaṭlubu ḥiqdahu dā'im*^{an})." 0	**edärgān**
:: BUV 'R· 'L 'YŠГ 'AWURK'N TAWURKA'N **bu är ol īsiγ äwürgān täwürgān** "Bu adam her zaman işlerle uğraşır (*ḥuwwal li-l-umūr wa-qullab*)."	**äwürgān**
:: BUV 'R· 'L TAKM' N'NK NY 'U DURK'N **bu är ol tägmä nāŋni üdürgān**	**üdürgān**

[I. 139/157] **90**

"Bu her zaman bir şeyler seçen (*yuxayyiru*) bir kişi için söylenir."

:: BUV 'R· 'L KVZIY 'UŠAR·KA'N **bu är ol közi üšärgän** "Bu adam (açlık ve benzeri şeyler karşısında) gözleri kararan (*yataḥayyaru ṭarfuhu*) bir adamdır." 0 **üšärgän**

'KURKA'N **ügürgän** Taneli bir bitki. Qarluq Türkmenleri tarafından yenilir. 0 **ügürgän**

:: BUV 'AŠL'R 'L TALIM YIB· 'AKIR·K'N[1] **bu ešlär tälim yip ägirgän** "Bu kadın çok ip eğirir (*kaṯīra al-yazl*)." 0 **ägirgän**

::BUV 'AR· 'L 'TILK'N SAYILГ'N **bu är ol itilgän sapilγān** "Bu adam pek çok işe girer çıkar (*xarūj walūj- fī l-umūr*)." 0 **itilgän**

'TILK'N **itilgän** Atları etkileyen hastalık. Bu bez hastalığıdır, bezler yarılarak (*yudad yušaqqu ʿanhā*) at iyileştirilir. Farsça'da *xunām* şeklinde söylenir. 0 **itilgän**

:: MANK 'IYŠIM 'A DKUV LKUN 'ATILK'N 'UL **mänig īšim ädgülükün etilgän ol** "Benim işim daima iyiliğe yol açmaktır (*yanṣaliḥu*)." 0 **etilgän**

:: BV YŠIГ 'UL 'UZULK'N **bu yišiγ ol üzülgän** "Bu daima üzülen (*yanqaṭiʿu*) bir iptir ." 0 **üzülgän**

:: BUV 'R· 'L 'UB·KA'N 'URULKA'N **bu är ol öpkän ürülgän** "Bu adam her zaman öfkeyle (tulum gibi) kabarır (*yantafixu*)." 0 **ürülgän**

:: BUV YIB 'UL AŠILKA'N[2] **bu yip ol äsilgän** "Bu ip daima uzar." (*yamtaddu*)." 0 **äsilgän**

:: BV QAYIR· 'L 'AŠILK'N **bu qayir ol äšilgän** "Bu, daima eşilen (*yanhālu*) kumdur." **äšilgän**

:: BUV BUTAQ 'L 'AKILKA'N **bu butaq ol ägilgän** "Bu dal daima eğilir (*yatamayalu*)." 0 **ägilgän**

:: BUV NA'NK 'L TUTJY UKUILKA'N **bu nāŋ ol tutçi ükülgän** "Bu daima yığılan (*yatakawwamu*) nesnedir." **ükülgän**

Bir Başka Tip

'URUM·DA'Y· **urumdāy** Panzehir olarak kullanılan bir taş. 0 **urumdāy**

Bölüm: *afʿalal*

'R·SALIQ **arsaliq** "Çift cinsiyetli (*xunṯā*) hayvan". Oγuz şivesi. **arsaliq**

İlk Harfi *Ḍamma*'lı Olan Sözcükler

J

'USKBJ **üskäbäç** "Kuru üzüm (*zabīb*)." **üskäbäç**

K

'UK·RAYUK **ögräyük** "Gelenek (*ʿāda*)." [Manzume] Kral Afrasyab öldüğünde zamanı anlatan mısralar: 0 **ögräyük**

---

90 1. *Sukūn* (·), (kahverengi) asıl U (siyah) ile değişti.
2. Š'nin üç noktası kahverengidir.

K·RAY·KY MUNDAΓ UQ'	**ögräyüki mundaγ oq**
MUNDA' D̲IN TILDAΓ[3] UQ	**munda adin tildaγ oq**
'ATSA' 'AŽUN 'UΓRAB· 'UQ	**atsa ažun uγrap oq**
TAΓLAR BAŠIY KAR·T̲ILUVR	**taγlar baši kärtilür**

"(Zamanın) geleneği böyledir; bundan başka ölümün sebepleri de vardır; (Zaman) dağın başına isteyerek bir ok atsa dağın başı yarılır."

Bölüm: *fu'ālil*

Q

[I. 141/160] **91**

'USA'YUQ 'R· **osayūq är** "Gafil (*yafil*) adam." **osayūq**

Bir Başka Tip: İlletli

Q

'YAD·SILIQ 'R· **uyadsiliq** (?) **är** "Çok utangaç kişi (*yalaba 'alayhi l-ḥayā*)." **uyadsiliq ?**

Bir Başka Tip

H

'VHY **ūhi** "Bülbül (*būm*)." 0 Türklerin çoğu: *kāf*'la 'UVK̲IY **ūgi** şeklinde söylenir. **ūhi** D Bu daha doğru, çünkü Türkçe'de *hā* yoktur.

Nazal

J

'UTKUNJ **ötkünç** "Hikâye, anlatı (*ḥikāya*)." Buradan gelerek :: 'UTKUNJ **ötkünç** 'U̲TKUN·DIY **ötkünç ötgündi** "O hikâye anlattı."

R

'LA'NKIR **alāŋir** Sıçan (*jirḍān*) türlerinden biri, yani "geleni (*yarbū'*)." Türkmenler onu yer. **alāŋir**

3. L sonradan K'ye dönüştü (üst çentik kahverengi).

Q

'UNKA'MUQ 'AR· **oŋāmuq är** "Sağ elini kullanan (*ayman*) [1] kişi."	**oŋāmuq**

K

'UNKA'YUK NA'NK **öŋāyük nāŋ** "Bir şeye has (*xāṣṣ*) olan." Ve bir kimseye tahsih edilen nesneye (*xuṣṣa bihi*) de : 'UNKA'YUK **öŋāyük** denir.	**öŋāyük**

Bir Başka Tip

Q

'UTUNKLUQ **otuŋluk** "Odunluk (*muḫtaṭib*)."	**otuŋluk**

Hemzeli Adlar Bölümünün Sonu

Allah'a Şükürler Olsun

Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın Adıyla

Eylemler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

Her kitabın eylem bölümünde, eylemlerin geçmiş zaman, geniş zaman ve mastar şekillerinden bahsedeceğimizi bilmelisiniz. Burada sadece geçmiş zamanı anlatıp, diğerlerini gerekli olmadığı için anlatmayacağız. Ama geniş zaman şeklinin nasıl olduğu ve nasıl okunacağı tahmin edilemeyeceğinden burada bahsedilecek. Mastar şekli için de aynısı geçerlidir. Çünkü bundan bahsedilmedikçe *rakīk, mušba'dan*; *mumāl*, *mufaxxa*m'dan [masterın **-māk** ya da **māq** ile olacağı] ayrılamaz.

Bütün eylemlerde kural geçmiş ve geniş zaman *imāla* ve *rikka* içeriyorsa, mastar *kāf*'a [yani. **-māk**] sahiptir [dudaksıllaşma ya da ön ünlüler]. 0 *qāf*'lı mastar [yani. **-māq**] kökte *qāf* ya da *išbā* gerektirir [yani., damaksıllaşma ya da geri ünlüler] ya da *yayn*. *Kāf*'lı bir mastar *kāf* ya da *imāla* veya da *rikka* gerektirir. Bu eylemler ve mastarlarla ilgili temel bir kuraldır.

B

[I. 143/163] 92

:: 'UL MANIY 'UB·DIY **ol mäni öpdi** "O beni öptü (*qabbala*)." 'UBA'R· 'UBMA'K **öpöpār öpmāk.** Atasözü: TA'ŠIГ 'IS· RUVMASA' 'UBMIŠ KRA'K **tāšıγ isrumasa öpmiš kārāk** "Taşı ısıramayan öpmeli." Bu söz amacına ulaşmak isteyen kişinin iyi davranışta bulunmasını öğütler. 0	**öp-** P
:: MUVN· 'UB·DY **mūn öpdi** "O çorba içti (*ḫasā*)." 'UBA'R· 'UBMA'K **öpär öpmāk.** 0	

---

91 1. EY. *aysar* "sol elli." Krş. 244 **solāmuq**.

J

:: QBUΓ 'AJ·DIY **qapuγ açdi** "O kapıyı açtı (*fataḥa*)." 'AJA'R 'AJM'Q **açār** **aç-**
açmāq. 0

:: QUŠ 'UJ·DIY **quš uçdi** "Kuş uçtu (*ṭāra*)." :: 'ANIK QUTIY 'UJ·DIY **anig quti** **uç-**
uçdi "Onun şansı kaçtı (*ḍahabat*)." :: 'AR· 'AT·[1] QUDIY 'UJ·DIY **är attin qodi uçdi**
"Adam attan düştü (*saqaṭa*)." 'UJA'R· 'UJM'Q **uçār uçmāq**, bunların hepsi için.

:: 'UVT· 'UJ·DIY **öt öçdi** "Ateşin (alevi) söndü (*sakana*)." :: 'R·NINK 'UBK'SIY **öç-**
ärniŋ öpkäsi öçdi "Adamın kızgınlığı geçti (*sakana*)." :: 'AR· TIYNY 'UJ·DIY **är tini**
öçdi "Adamın nefesi kesildi (*inqaṭa'a*)." 'UJA'R 'UJM'Q [dikkat] **öçär öçmäk**, bunların
hepsi için. 0

:: 'AR· SUVW[2] 'UIJ·DY **är sūw içdi** "Adam su içti (*šariba*)." "içilen (*šariba*)" diğer **iç-**
şeyler ve absorbe edilen diğer sıvılar için: 'IJ·DIY **içdi.** 'UIJA'R·[3] 'UIJMA'K[3] **içär**
içmäk denir.

R

::'L 'NDAΓ 'AR·DY **ol andaγ ärdi** "O öyle idi (*kāna*)." 'ARUVR· 'AR·MA'K **ärür** **är-**
ärmäk. 0

:: 'L 'UVT· 'UR·DY **ol öt ürdi** "O ateşi üfledi (*nafaxa*)." :: 'IT 'UR·DIY **it ürdi** **ür-**
"Köpek uludu (*nabaḥa*)." 'URA'R 'URMA'K **ürär ürmäk**.

:: 'LKINDA'KY NA'NKNY YYRDA' 'UVR·DIY[4] **älgindäki näŋni yērdä ūrdi** **ūr-**
"Elindeki nesneyi yere koydu (*waḍa'a*)." Atasözü: KMUŠ KUNKA' 'URSA' 'ALTUN P
'DA'QIN KALIYR· **kümüš künkä ursa altun adākin kälir** 0 "Paralar [harf. gümüş]
güneşe konsa, altın ona yürüyerek gelir." Bu söz işlerini karşılamak için para harcayan kişi
için söylenmiştir. 'L QULIN 'UVR·DIY **ol qulin ūrdi** "O kölesini dövdü (*ḍaraba*)."
'URUVR· 'UR·MA'Q **urūr urmāq.** 0

:: 'UL YYR·NY 'ZDIY **ol yērni ezdi** "O toprağı kazdı," ve "o derisini yüzdü (*xadaša*)." **ez-**
'UIZA'R·[5] 'UIZMA'K[5] **ezär ezmäk.** 0

::

[I. 145/165] **93**

'UL YIB· 'UZDIY **ol yip üzdi** "O ipi kesti (*qaṭa'a*)." 'UZA'R· 'UZMA'K **üzär üzmäk** **üz-**

---

92 1. Sözlük: D'N sonradan üstü çizilmiş (siyah mürekkeple).
2. W, sonradan F'den değişti (iki noktası kahverengi).
3. U, kahverengiyle çizildi.
4. U (kahverengi), A (siyah)'dan değişti.
5. *Elif*'in üzerindeki hamza siyahla; I kırmızıyla; U kahverengiyle.

93 1. EY. Š.

S[1]

:: 'L YŠIГ 'AŠ·DIY[2] **ol yišiγ äsdi** "O ipi uzattı (*madda*)." 'AŠA'R[2] 'AŠ·M'K[2] **äsäsär äsmäk.**	äs-
::'ASIN 'AS·DIY **äsin äsdi** "Rüzgar esti (*tanassama*)."[3] :: 'TARIГ 'AS·DIY **tariγ äsdi** "Tahıl savurdu (*nasafa*)." Rüzgâr toprağı "savurduğu (*nasafat*) zaman da aynı şekilde söylenir. Geçişli ve geçişsiz.	
:: 'AR· 'US·DY **är usdi** "Adam susuzdu (*'aṭiša*)." 'USAR· 'USMA'Q **usar usmäq.**	us-
::MAN 'AY·LA' 'US·DUM **män ayla usdum** "Ben böyle düşündüm (*ẓanantu*)." Oγuz şivesi. [Geniş zaman] ve mastar [üstteki gibi] aynı.	D

Š

'L QAYIR·NY 'AŠ·DIY **ol qayirni äšdi** "O kumu eşti (*ahāla*)." Aynısı elek içinde buğday ayıklamak için de söylenir. :: 'ATLГ 'AŠ·DIY **atliγ äšdi** "Atlı yürüdü, gitti (*xabba, rakaḍa*)." :: 'ŠJ QAY·NA' 'Š·DY[4] **ešiç qayna äšdi** "Tencere taştı (*aγlat… γalayān*[an])." 'AŠ'R 'AŠM'K **äšär äšmäk.** 0	äš-
:: 'UL 'UQ 'UŠDY **ol oq üšdi** "O oku matkap ile deldi (*ṯaqaba… bi-l-miṯqab*)." :: 'AT·M'KA' TALIM KŠY 'UŠ·DY **ätmäkkä tälim kiši üšdi** "Birçok kişi ekmek için toplandı (*izdaḥama*)." 'UŠ'R 'UŠM'K **üšär üšmäk.**	üš-

W

:: 'L 'TM'K 'UF·DIY **ol ätmäk uwdi** "O ekmek ufaladı (*fatta*)." 'UW'R· 'UWM'K-Q[5] **uwuwar uwmäq.** 0	uw-
:: KURNJK' KIŠY 'AWDIY **körünçkä kiši awdi** "Halk ona bakmak için o nesnenin çevresini sardı (*ḥaffa … ḥawla šay'*)." 'AIWA'R 'AWM'K [dikkat] **awär awmäq.**	aw-
:: 'R· 'WDIY **ar ewdi** "Adam acele etti (*'ajila*)." Manzume:	ew-

'UDV BARIB· KUŠ 'WDIM	**uḏu bārip üküš ewdim**	V
TLIM YUVRIB· KUJY KAWDIM	**tälim yörip küçi käwdim**	
'ATIM BIR·LA' TKUV 'IWDIM	**atim birlä tägü awdim**	
MINY KVRUB[6] YASIY[7] 'AГ·DIY	**mini körüp tüsi**[8] **aγdi**	

---

2. Š'nin üç noktası sonradan (siyah) eklenmiştir.

3. EY. *yanassamu*

4. QAY·NA' çizildi ve sonradan (siyah mürekkeple) kenara 'ŠJ'den önceye ait gibi QYN'R konuldu.

5. K asıl; Q sonradan eklendi (kahverengi ile).

6. KRUB'dan değişti.

7. İlk Y'nin iki noktası kahverengi.

8. **yēni** okunuşu mümkün (krş. 116 **ürpär-**) ve Brockelmann (Volkspoesie I, 6) tarafından adapte edildi ve yerine 91 **āγ-** "değişen renk" anlamında ve 535 **tü** "saç" veya "renk" (özellikle hayvan derisinin) anlamında, getirildi.

Kurdu anlatıyor ve diyor ki: "Onu bulmak için acele ettim. Onu kovalarken gücüm takatim azaldı. Atımla ona yetiştim. Beni görünce tüyleri ürperdi." 'IW'R 'IWMA'K **ewār ewmāk.**

Q

::SUVW 'AQDY **sūw aqdi** "Su aktı (*sāla*)." :: YAΓY 'AQ·DIY **yayi aqdi** "Düşman geldi (*ja'at*)." 'AQA'R AQM'Q **aqār aqmāq**. **aq-**
:: 'UL 'AR IYŠIN 'UQDIY **ol är īšin uqdi** "Şu adam işi anladı (*faṭina*)." 'UQ'R UQM'Q **uqār uqmāq** **uq-**

K

::

[I. 147/168] **94**

'L TRΓ 'AK·DIY **ol tariγ äkdi** "O tohum ekti (*baḍara*)." Bir şey üzerine "yayılan (*ḍarar*) ilaç da aynı şekilde çağrılır. 'AK'R 'AKM'K **äkār äkmāk.** 0 **äk-**
:: 'L YRM'Q 'UKDY **ol yarmaq ükdi** "O paraları (*kawwama*) yığdı." 'UK'R 'UKM'K **ükār ükmāk**. 0 **ük-**
:: 'L BUTQ 'AKDIY **bu butaq ägdi** "O dalı eğdi (*'aṭafa*)." 'AK'R 'AKM'K **ägār ägmāk.** **äg-**

L

:: 'L 'LMIN 'ALDIY **ol alimin aldi** "O borcunu topladı (*qabaḍa*)." :: BAK 'YL 'ALDIY **albeg ēl aldi** "Bey vilayeti ele geçirdi (*axaḍa*)." 'ALIR 'ALM'Q **alīr almāq.** 0 **al-**
:: 'AT BIŠIP 'ULDIY **ät bišip oldi** "Et pişerek yumuşadı (*ṭubixa... ḥattā taharra'a min aṭ-ṭabx*)." "uzun bir süre giyilip "yıpranan (*uxliqa, baliya*)" elbiseler için de aynısı söylenir. 'ULUR 'ULM'Q **olur olmāq**. 0 **ol-**
:: TK'N TVNUΓ 'ILDY **tikān tōnuγ ildi** "Diken elbiseye ilişti (*jaḍaba*)." :: 'R·TA'Γ·DAN QUD IY 'ILDIY **är tāγdin qodi ildi** "Adam dağdan indi (*nazala*)." 'ILAR **ilär** – elbise [ve] diken için *lām*'lı *naṣb* ile; ama "inmek" için *lām*'lı *ḍamma*: 'ILUR **ilur.** 'LM'Q **ilmāq-** mastar "inmek" için *qāf*'a sahip; "yakalamak için" o: *kāf*'la 'ILM'K **ilmāk.** **il-**

M

:: KNJ 'AN'SIN 'AMDY **känç anāsin ämdi** "Bebek annesinin memesini emdi (*raḍi'a*)." Aynı şey hayvan yavruları için de söylenir. 'AMA'R 'MA'K **ämār ämmāk.** 0 **äm-**
:: 'L MNDN N'NK 'UMDY **ol mändin nāŋ umdi** "O benden bir şey bekledi (*ṭami'a*)." 'UMA'R 'UMA'Q **umār ummāq**. **um-**

'UT 'UNDY **ot öndi** "Ot[1] bitti (*nabata*)." :: 'L 'WK' 'UNDY **ol äwkä öndi** "0 eve gitti (*ḏahaba*)." – Uygur şivesi. 'UN'R 'UNM'K **önär önmäk.** 0 — **ön-** D

:: 'L T'ΓDN QU DY 'INDY **ol tāγdin qoḏi endi** "O dağdan aşağı indi (*nazala*)." *Nūn* Arapça'daki gibi *lām* [yani. **il-**]'ın bir değişenidir: *rajul šaṯn al-aṣābi' wa-šaṯluhu* ("yumuşak parmaklı bir kişi", veya: *kabn ad-dalw wa-kabluhu* ("deri kovanın oyuğu"). — **en-**

İkizleşme

T

::

[I. 149/170] — 95

'AR· 'UQ 'ATIY **ar oq atti** "Adam ok attı (*ramā*)." :: TANK 'ATIY **taŋ atti** "Şafak söktü (*inbalaja*)." 'UL 'ATIY N'NKNY :: **ol atti näŋni** "O nesneyi attı (*ṭaraḥa*)." 'AT'R 'ATM'Q **atär atmāq**. — **at-**

:: 'UL 'ANY 'UTY **ol ani utti** "O (oyunda) onu yendi (*qamarra*)." 'UT'R 'UTM'Q **utär utmāq.** — **ut-**

Manzume:

QIŠ YA'Y BILA' TUQŠ·TY	**qiš yay bilä toqišti**	V
QINKR KVZUN BAQŠ·TY	**qiŋir közün baqišti**	
TUTŠ·QALY YOŠTY	**tutušqali yaqišti**	
'UTΓA'LIMAT· 'UΓRAŠUVR	**utγālimat uγrašūr**	

"Yaz ile kış tartıştılar ve savaşa başladılar, kızgın gözlerle birbirlerine bakıştılar; biri diğerini tutmak için birbirine yaklaştılar, her biri diğerini yenmek (*yaγliba, yaqmara*) ister."

:: 'UQ KAYIKTAN· 'UTY **oq käyiktän ötti** "Ok geyiğe geçti (*nafaḏa*)." "parçalanan (*nafaḏa*) diğer şeyler için de aynısı söylenir. :: QARIYN· 'UTY **qarīn ötti** "Karın boşaldı (*aṭlaqa l-baṭn wa-mašā*)." 'UT'R 'UTM'K **ötär ötmäk.** 0 — **öt-**

:: 'UL BA'ŠΓ 'UTY **ol bāšiγ ütti** "O saçlarını yaktı (*ašāṭa ša'r, ahraqa*)." 'UT'R 'UTM'K **ütär ütmäk.** 0 — **üt-**

:: 'L 'NY ITY **ol ani itti** "O, eliyle ya da ayağıyla onu itti (*ṣadama wa-dafa'a... ḫattā asqaṭa*)." 'IT'R 'ITM'K **itär itmäk.** 0 — **it-**

TNKRY MANIK 'YŠM 'IYTY **täŋri mänig īšim ētti** "Allah işimi düzeltti (*aṣlaḥa*)." :: :: 'L YUKNJ 'YTY **ol yükünç etti** "O namaz kıldı (*ṣallā*)." – Oγuz şivesi. — **ēt-** D

Onlar "yaptıkları (*fa'alū*) her şeyi "iyi etmek (*ṣalāḥ*)." sözcükleriyle ifade ederler: 'IYTY **ētti.** Türkler: "yapmak (*'amila*)" [277] QILDY **qildi** derler. Buna karşılık, diğer sözcük [Oγuzlar arasında] yardımcı eylem olarak kullanılır; bu sebepten onlar [yani. Oγuz] bu sözcüğü kullanmaktan sakınır ve onun yerine bayanları utandırmamak için diğerini kullanırlar. 'IYT'R IYTM'K **ētär ētmäk.** 0 Bu sözcük başında illetli harf[1] bulunanlar bölümünde bulunabilir.

---

94 1. EY. *nayt, nabt* okunur.

95 1. Ör. *Hemze*'den sonra ilk harf *y* olarak; krş. 68, 73, 74'de bölüm başlıkları.

B[2]

:: 'AR· SUVW 'UVB·DY **är sūw ōpdi** "Adam suyu yutuverdi (*'abba*)." 'UVBA'R 'UVBM'Q **ōpār ōpmāq.** **ōp-**

J

:: 'AR· ''AJ·TIY[3] **är äçti** "Adam açtı (*jā'a*)." ''AJA'R·[3] 'A'J·MA'Q[4]· **äçār äçmāq.** **äç-**

[I. 150/172] **96**

R

:: 'AR· Ā'ARDIY **är ārdi** "Adam yorgundu (*'ayya*)." :: 'UL 'A'ĀR·DIY **ol [anı] ārdi** "o onu aldattı (*yarra*)." ĀRA'R· 'ARMA'Q **ārār armāq.** 0 **ār-**

:: 'UL SAJ 'UVR·DY **ol saç ōrdi** "O saç ördü (*rammala, nasaja*)." 'UVRA'R 'VR·MA'K **ōrār ōrmāk.** **ōr-**

:: 'UL 'UT· 'UVR·DIY **ol ot ōrdi** "O çimenleri kesti (*qaṭa'a*)." Tarlayı biçerken (*ḥaṣada*) de böyle söylenir. 'UVRA'R UVR·MA'Q **ōrār ōrmāq.** 0 **ōr-**

:: 'AR 'IYR·DY **är ērdi** "Adam yalnızdı (*istawḥaša*)." – Bu arkadaş yokluğundandır. :: 'L T'M 'IYRDY **ol tām ērdi** "O duvarda bir gedik açtı (*ṭalama*)." 'IYR'R 'IYRMA'K **ērār ērmāk.** 0 **ēr-**

:: BULT 'UVR·DY **bulit ōrdi** "Bulut yükseldi (*naša'at*)." :: QUVY 'UVR·DY **qōy ōrdi** "Koyun ağıldan kalktı (*naḥada*) ve başka bir yere sürüklendi." Eğer onlar "geceleyin de dururlarsa (*nafašat taḥt al-layl*)." aynı şekilde söylenir: :: 'L SFDJ 'VR·DY **ol sawdıç ōrdi** "O, sepet ördü (*rammala*)." Elle örülen diğer şeyler için de aynısı söylenir, iplik veya hurma yaprakları gibi. 'UVRA'R 'VR·MA'K [dikkat] **ōrār ōrmāk.** **ōr-**

Z

:: 'L YUVL ''AZDY[1] **ol yōl āzdi** (Adam) yolunu kaybetti (*ḍalla*)." ''A'ZA'R ''AZMA'Q **azār azmāq.** **āz-**

:: 'NIK 'ATY 'UVZ·DY **anig ati özdi** "Onun atı önde koştu (*sabaqa*)." Bir başkasının önünde koşan kişi için de aynısı söylenir. ''UVZ'R 'UVZMA'Q **özār özmāq.** **öz-**

S

:: 'L 'AT· ''AS·DY **ol ät āsdi** "O eti (kancaya) astı (*'allaqa*)." "asılan (*ṣuliba*)" için de aynısı söylenir." ''ASA'R[1] 'AS·MA'Q **asār asmāq.** **ās-**

---

2. EY. R.
3. İlk *elif* (') sonradan eklendi (siyah mürekkep).
4. İkinci *elif* (') sonradan eklenmiştir (siyah mürekkep).

96 1. İlk *elif* (') sonradan eklendi (siyah mürekkep).

Š

:: 'L TA'Γ ''AŠDY[1] **ol tāγ āšdi** "O dağı aştı (*jāwaza*)." ''AŠ'R ''AŠMA'Q[1] **āšār āšmāq** āš-

Γ

'L TA'Γ Q' 'AΓDY **ol tāγqa āγdi** "O dağa tırmandı (*ṣa'ada*)." ''AΓ'R 'AΓM'Q **āγār aγmāq** :: BULIT ''AIDY **bulit āγdi** "bulut yükseldi (*naša'at*)." :: 'NIK YVZIY ''AIDY **anig yüzi āγdi** "onun rengi değişti (*tayayyara lawnuhu*)." āγ-

W

:: 'NKAR KŠY ''AW·DIY[1] **aŋar kiši āwdi** "İnsanlar onun etrafını sardı (*izdaḥama*)." ''AW'R[1] ''AWM'Q[1] **āwār āwmāq.** āw-

K

::'UL MANIY 'UVK·DIY **ol mäni ögdi** ög-

[I. 152/174] 97

"O benimle gurur duydu (*madaḥa*)." 'UVK'R 'UVKM'K **ögär ögmäk.**

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'L MANK' SUVZ 'AY·DY **ol maŋa söz aydi** "O benimle konuştu (*qala... kalām*^{an})." 'AYUVR 'AY·M'Q **ayūr aymāq.** 0 ay-

'UL Q'ΓUVN 'UVY·DY **ol qāγūn öydi** "O kavunu kesti (*qawwara*)." 'UVYA'R 'UVY·M'Q **öyär öymāq.** 0 öy-

:: 'L 'VNUΓ 'UY·DIY **ol ünuγ uydi** "Sağlam ve sağlıklı kalsın diye onu unu çuvalda öğüttü (*ḍayaṭa*)." 'UYA'R 'UY·M'Q **uyār uymāq**. uy-

Nazal

K

:: 'AR· 'ANKDIY **är äŋdi** "Adam şaşırttı (*taḥayyara*)." 'ANK'R 'ANKM'M **äŋär äŋmäk.** äŋ-

---

97 1. EY. "çorba"; muhtemelen **süt, mün** için hatalı.

:: 'L YAΓ'J 'UNKDY **ol yiγāç üŋdi** "O ağaçta bir delik açtı (*naqaba*)." Bir duvarı kurmak için "kazmak (*naqaba*)" da aynı şekilde söylenir. 'UNK'R 'UNKM'K **üŋār üŋmāk.** **üŋ-**

:: BARJIN· BUDVΓY 'UNKDIY **barçin bodūγi oŋdi** "İpekli kumaşın rengi soldu (*inṭamasa, ḍahaba*)." 'UNK'R 'UNKM'Q **oŋār oŋmāq.** Siz: 'UNKUQ·TY **oŋuqti** [116]. **oŋ-**

Kural: Bu bölümde emir kipi iki şekilde görülür: YARMA'Q 'AL **yarmāq al** "para al"; 'ATIN 'IL **attin il** "attan in" ifadelerindeki gibi. 0 Sonra şunu bilmelisiniz ki bu dilde eylem sistemi emir şeklini etkiler. Emir şeklindeki uygun durum yapım ekiyle ortaya çıkar. 0 Bütün eylemlerin olumsuzu kökten sonra *elif* ya da *min* getirilerek oluşturulur. Örneğin: 'AL·MA' **alma** "alma"; 'IL·MA **ilma** " inme" Bütün bu dilbilgisi kuralları Sesbilgisi Bölümünde [279ff.] tartışılacak, Allah izin verirse. G

İki Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ikinci harfi ünlü *fa'al* kalıbı

R

:: 'L MANK' SUVT· 'UBUR·DY **ol maŋa sūt öpürdi** "O bana yudumlamam (*aḥsā*) için süt[1] verdi." 'BRUR· 'BUR·MA'K **öpür üpürmār.** **öpür-**

:: 'L SIBUZ ΓUV[2] 'TURDIY **ol sibizγu ötürdi** "O flütü öttürdü (*ṣayyaḥa*)." 'UTRUVR· 'UTUR·MA'K **ötrūr ötürmāk.** **ötür-**

:: 'UL SAJ 'UTUR·DIY **ol saç oturdi** **otur-**

[I. 154/176] **98**

"O saçlarını (ya da elbise) kestirdi (*qaṣṣa*)." 'UTRUR 'UTR·MA'Q **otrur oturmāq.**

:: 'L TA'M 'UTURDY **ol tām ötürdi** "O duvarı parçaladı (*ṭaqaba*)." 'UTRR 'UTRMA'K **ötrür ötürmāk.** 0 **ötür-**

:: 'UL QUŠ 'UJURDY **ol quš uçurdi** "O kuşu uçurdu (*aṭāra*)." :: 'UL 'ANY 'ATIN 'UJURDY **ol ani attin uçurdi** "O, onu attan attı (*asqaṭa*)." 'UJRUR 'JURMA'Q **uçrur uçurmāq.** **uçur-**

:: 'UL 'UTUΓ 'UJURDY **ol otuγ öçürdi** "O ateşin (alevini) söndürdü (*aṭfa'a*)." :: 'ANIK 'UBK'SIN 'JURDIY **anig öpkāsin öçürdi** "o kızgınlığını yatıştırdı (*askana*)." :: 'UL 'ANIY 'RUB TIYNIY 'UJURDY **ol ani urup tini öçürdi** "O, ona ölümle susturana kadar vurdu (*askata na'matuhu*) UJRUR 'UJR·MA'K **öçrür öçürmāk.** Atasözü: 'VTUΓ 'DΓUJ BIR·LA' 'UJR·MA'S· **ōtuγ oḏγuç birlä öçürmās** "Ateş alevle söndürülmez." Bu söz fitne (karmaşa) bir başka fitneyle (karmaşayla) bastırılamaz, sadece barışla, huzurla bastırılabilir, anlamındadır. 0 **öçür-** P

2. İlk U (kahverengi) A'dan (siyah) değişti.

:: 'UL 'ANKAR SUVW 'IJURDY **ol aŋar sūw içürdi** "O ona içmesi için su verdi (*ašraba*)." **'IJ·RUR 'IJURMA'K içrür içürmāk.** 0 **içür-**

:: 'L 'DKVNY YAW·LA'Q·TAN 'ADIRDIY[2] **ol ädgüni yawlāqtan aḏirdi** "O iyiyi kötüden ayırdı (*ixtāra, mayyaza*)." 'ADIRUR[2] 'ADIR·MA'K[2] [dikkat] **aḏirur aḏirmāq.** Atasözü: **'AT·LY TIRNG'Q·LY**[1] **'A D IRMA'S· ätli tirŋāqli aḏirmās** "Eti tırnaktan ayıramazsın (*lā yufarraqu*)." Bu söz akrabalık hakkında üretilmiştir. Anlamı "et ve tırnağın birbirinden ayrılmayacağı gibi akrabalar arasında da ayrılık olmayacağıdır." P **aḏir-**

:: 'L ADIR·DIY[2] NA'NKNY **ol üḏürdi nāŋni** " O seçti ya da tercih etti (*ixtāra*).[3] 'ADIRUR[2] 'ADIRMA'K **üḏrür üḏürmāk.** 0 **üḏür-**

:: MN 'ANY 'A D AR·DIM **män ani eḏärdim** "Ben onun izlerini takip ettim (*iqtafaytuhu wattaba'tu aṯarahu*)." 'AID A'RUR MN 'ID AR·MA'K **eḏärür män, eḏärmāk.** 0 **eḏär-**

'AR· 'ASUR:DY **ar asurdi** "Adam hapşırdı (*'aṭisa*)." 'ASURUR[4] 'ASUR·MA'Q **asrur asurmāq.** 0 **asur-**

:: 'AR· 'USRDY **ar osurdi** " Adam osurdu (*radama*)." 'US·RUR 'USR·MA'Q **osrur osurmāq.** 0 **osur-**

:: 'IT 'ISIR·DY **it isirdi** "Köpek ısırdı (*'aḍḍa*)." Atasözü: 'IT· 'SIR·MA'S 'AT TAB·M'S TIYMA' **it isirmās täpmās tēmä** "Köpek ısırmaz (*ya'qiru*), at tepmez deme"- çünkü onların huyları böyledir. 'IS·RUR 'ISIR·MA'Q **isrur isirmāq.** 0 P **isir-**

::

[I. 156/178] 99

'ANIK KVZY 'UŠARDY **anig közi üšärdi** "Yakına bakmaktan ve açlıktan gözleri karardı (*sadirat, irmaddat*)[1] 'UŠ'RUR 'UŠAR·MA'K **üšärür üšärmāk.** 0 **üšär-**

:: 'AR· SUNKK 'UTURDY **ar sünŋük oγurdi** "O kemiği birleştirdi ve ayırdı (*ṭabbaqa, faṣala*)." 'UTRUR 'UTUR·MA'Q **oγrur oγurmāq.** 0 **oγur-**

:: 'L MANY YVLDIN 'AWURDY **ol mäni yōldin äwürdi** "Beni yoldan çevirdi (*ṣarafa*)." :: 'L 'L [dikkat] 'AY'Q 'AWURDY **ol ayāq äwürdi** "O kabı çevirdi (*qalaba*)." 'WR'R 'WRMA'K **äwrär äwürmāk.** **äwür-**

:: BAK KAND 'KIRDIY **beg känd ägirdi** "Emir şehri kuşattı (*ḥāṣara*)." :: 'URA'TUT YIYB 'AKIRDIY **urāγut yīp ägirdi** "Kadın ip eğirdi (*yazalat*)." :: SUVW KAMIYNY 'AKIRDIY **sūw kemīni ägirdi** "Su gemiyi döndürdü (*adāra*)." **'AKIR'R 'AKIRMA'K ägirär ägirmāk.** :: 'L MNY 'YŠQ' 'KRDY **ol mäni īšqa ägirdi** "O beni bir şeye yönlendirdi (*alāṣa*)." **ägir-**

---

98 2. İlk A ve I açıkça sonradan yazılmış (siyah mürekkep).
3. EY. *intimāe*
4. İlk U (kahverengi) *sukūn* (·) (siyah) değişti

99 1. EY. *imdaddat*.

:: TLQ' 'LRDY **talqa alardi** "Üzüm korukları (veya başka meyvelerin) kızardı (*talawwana*)." :: KŠY YIYNIY 'ALAR·DIY **kiši yēni alardi** " Bedeni kızardı (*bariṣa*)." :: 'ANIK KVZY 'ALAR·DIY **anig kȫzi alardi** "Gözleri kızardı (*bariqa*)." 'ALA'RUR 'ALAR·MA'Q **alārur alarmāq**." 0 **alar-**

:: MANIK KVZUMA NA'NK 'ILAR·DIY **mänig kȫzümä nāŋ ilärdi** "Gözüme dışarıdan (*faxayyala*) bir şey (karanlıkta veya uzakta) ilişti." Manzume [= 407 **qaq**]: **ilär-**

QAQ'L'R QAMΓ KUL'RDY	**qaqlār qamuγ kölärdi**	V
TAΓLA'R BAŠY 'ILARDA	**taγlār baši ilärdi**	
'AŽUN TINIY YILAR·DY	**ažun tini yilirdi**	
TV TV JAJAK JARKAŠVR	**tü tü çeçek çärgäšür**	

"Sular çoğaldı, çukur yerere doldu, dağ başları hayal meyal göründü; dünyanın nefesi ılındı, (ağaçlar çiçek açtı) türlü çiçekler sıraya dizildi."

R

'URA'ΓT 'UΓLINK' SUVT 'AMUZDY **urāγut oγliŋa sȕt ämüzdi** "Kadın oğluna süt **ämüz-** emzirdi (*arḍa'at*)." 'AMUZR 'MUZMA'K **ämzür amüzmāk**.

Š

:: 'L MANIK BR·L' 'BUŠDY **ol mänig birlä öpüšdi** " Onunla öpüştük (*qabbala*)." **öpüš-**
'UBŠUR 'UBŠM'K **öpšür öpüšmāk**.

:: 'UL MANIK BRL' 'UQ 'ATIŠ·DY **ol mänig birlä oq atišdi** "O benimle ok atıştı **atiš-** (*bārānīfīr-ramy*)." "Fırlatılan (*ṭarḥ*)" şey de aynı şekilde söylenir. 'ATIŠUR 'ATIŠM'Q **atišur atišmāq**.

:: 'UL 'NIK BIRL' YARMA'Q 'UTUŠDY **ol anig birlä yarmāq utušdi** "O benimle **utuš-** para yutuştu (*qāmarahu wa-xāṭarahu*).

[I. 157/180] **100**

'UTŠUR 'UTŠM'Q **uštur utušmāq**.

:: 'L 'NIK BRLA' 'ITIŠDY **ol anig birlä itišdi** "Onunla itişti (*dāfa'a ma'ahu).*" **itiš-**
'ITIŠVR 'ITIŠMA'K **itišür itišmāk.** Bir şeyi savunmada yardımlaşmak ya da yarışmak için de böyle denir. 'ITIŠVR ITIŠM'K **itišür itišmāk.** 0

:: 'AL MANK' QABUΓ 'AJIŠDY **ol maŋa qapuγ açišdi** "Kapıyı açmama yardım etti **açiš-** (*fatḥ*)." Yarış için de aynıdır. 'AJIŠVR 'AJIŠM'Q **açišür açišmāq**.

:: 'UZUM 'AJIŠDY **üzüm açišdi** "Üzümler olgunlaştı (*ḥamuḍa …ba'ḍuhu fī ba'ḍ*)."
'AJIŠVR 'AJIŠM'Q **açišür açišmāq**.

:: 'L MANIK BIRLA' UJAŠ·DY **ol mänig birlä öçäšdi** "Benimle bazı şeylerde **öçäš-** yarıştı (*bārā*)." 'UJA'ŠVR 'JAŠM'K **öçäšür öçäšmāk**.

:: 'L MANK BIRL' SUVT 'IJIŠDY **ol mänig birlä içišdi** "O benimle süt içmede (*šurb*) **içiš-** yarıştı." 'IJIŠUVR 'IJIŠMA'K **içišür içišmāk**. Yardım için de aynısı söylenir. 0

Bu kalıbın iki kullanımı vardır. Birincisi Arapçadaki *mufā'ala* kalıbı gibi karşılıklı geçişlilik yapan ve yardımlaşma ya da yarışma anlamı bildiren kullanımdır. 0 Diğeri eylemleri geçişsiz yapan eylemi öznenin bütün parçalarına genişleten kullanımdır, SIR KA' 'AJIŠDY **sirkä açišdi** "Sirkenin her tarafı ekşileşti (*ḫamuḍa... ba'duhu fī ba'ḍ*)" ; veya TUVN TAR·NY 'IJIŠDY **tön tärni içišdi** "Elbise tamamen eskidi (*našafa... fī ajzā'ihi*)." örneklerinde olduğu gibi. Bu çeşit pek çok eylem vardır. G

:: 'AR· 'ADA'QY 'ADIŠDY **ar aḍāqi aḍišdi** "Adam ayağını ayırdı (*faḥija*)." 'A DŠVR 'DŠM'Q **aḍišūr aḍišmāq**. Birbirinden ayrılan (*infaraja*) nesneler için de aynı şey söylenir. 'A D IŠVR 'A D IŠM'Q **aḍišur aḍišmaq**. **aḍiš-**

:: 'L MANIK BRL' 'U DUIŠDIY **ol mänig birlä uḍišdi** "O benimle uyumakta yarış yaptı (*nawm*) (hangimiz daha fazla uyuyacak diye)." :: A DA'Q· U DIŠDY **aḍaq uḍišdi** "ayak uyuştu (*xadarat*)." YUΓRUT 'UDIŠDY **yoγrut uḍišdi** "Süt pıhtılaştı (*tarawwaba, xaṯara*)." 'UDIŠVR 'UDIŠM'Q **üḍišür üḍišmaq.** **uḍiš-**

:: 'UL MANK 'ARTUT 'IDIŠDY **ol maŋa ärtüt iḍišdi** "O benimle hediyeleşti (*ahdānī iḍiš-wa-inni ayḍ*^{an} *ahdaytuhu šay'*)." **iḍiš-**

[I. 159/182] **101**

Başkalarıyla serbest bırakma (*iṭlāq*) ya da göndermede yarışmada da böyle denir. 'I DŠUVR 'I D IŠM'Q **iḍüšur iḍišmaq**. 0

:: 'ULA'R 'IKY 'ĀRIŠDY[1] **olār ekki arišdi** "Onların ikisi birbirini aldattı (*yarra*)." 'ĀRIŠVR[1] ĀRIŠM'Q[1] **arišūr arišmāq**. 0 **ariš-**

:: YA'Γ 'ARUIŠDY **yāγ ärüšdi** "Yağ tamamen eridi (*taḍāwaba*)." 'ARUIŠUVR 'ARUIŠM'K **ärüšür ärüšmāk.** **ärüš-**

:: NIK BRLA' 'URUŠDY **anig birlä urušdi** "Onlar birbirleriyle vuruştu (*tašājarā*)." Savaş yapan iki emir için de aynısı söylenir (*taḥāraba*). 'URUŠUVR 'URUŠ·M'Q **uršūr urušmāq.** Atasözü: 'ALB· LA'R· BIR·LA' URUŠ·M'BAKL'R· BIRL' TURUŠMA' **alplār birlä urumša, beglār birlä turušma** "Yiğide vurma, emire karşı durma." **uruš-** P

Manzume [=181 **qiliç**]:[2]

'ARAN· 'ALBY 'UQIŠ·TIYLA'R	**ärän alpi oqištīlār**	V
QIKIKR· KUVZUIN BAQIŠ·TIYLA'R	**qiŋir közün baqištīlār**	
QAMUΓ TULMUN TUQIŠ·TIYLA'R	**qamuγ tulmun toqištīlār**	
QILJ QIN·Q' KUJN SIΓ·DY	**qiliç qinqa küçün siγdi**	

Yiğitler birbirlerini çağırdılar [yani birbirlerine meydan okudular]. Birbirlerine yan gözle bakıştılar, bütün silahlarıyla vuruştular, kılıç kınına zorla sığdı (ondaki büyük miktarda kuru kandan dolayı)." 0

---

101 1. *Elif*'in üzerindeki *madda* kahverengiyle yazılmıştır.

2. Bu 103 **oqiš-** gösterdiği anlam bu yerin dışındadır ya da **toqištīlār, uruštīlār** için hatalıdır.

:: 'L MANK' 'UVT 'URUŠDIY **ol maŋa ōt ürüšdi** " O bana ateş üflemede (*nafx*) yardım etti." Yarışma için de böyle denir. 'URŠVR 'URUŠM'K **üršür ürüšmāk.** **ürüš-**

:: 'L MANK' YŠIΓ 'URUŠDIY **ol maŋa yisiγ örüšdi** "O bana ip örmede (*tawḍīn*) yardım etti." Herhangi bir şeyi örmekte yarışma (*raml*) da böyledir. 'URUŠVR URŠM'K **öršür örüšmāk.** 0 **örüš-**

Yardım ile yarışmayı ayırt etmek isteyen onu sıla edatıyla (*ḥarf aṣ-ṣıla*) yapmalıdır. G Eylem MANKA' **maŋa** sözcüğüyle birleşirse, anlam "bana, benim için (*lī*)" olur, Eylem bu halde "yardım etme" anlamındadır; eylem MANIK BIR·LA' **mänig birlä** ile birleşirse, anlam "benimle (*ma'ī*)," olur. Eylem bu halde "yarışma." ifade eder. Bu bütün işteş eylemler için kök prensibidir. Üçüncü kişiyi: 'ANKAR· **aŋar** şeklinde söyleyen de vardır – Eğer niyet "yardım etme"; ya da "yarışma (*mubārāt, musājala*) ise

[I. 160/184] **102**

"onunla (*ma'ahu*)" anlamında 'ANIK BIRLA' **anig birlä** şeklinde söylenir." Bu unutulmamalıdır! 0

:: 'L MANK' 'UZM 'UZŠDY **ol maŋa üzüm üzüšdi** "O bana üzüm toplamakta (*qaṭf*) yardım etti." Aynı şey "bir sopayı kırmak (*ḥaḍq*) ve kırmada yarışmak için de söylenir. 'UZŠVR 'UZŠM'K **üzüšür üzüšmāk.** 0 **üzüš-**

:: 'UL MANIK BIRLA' 'AT· 'UZUŠDY **ol mänig birlä at ozušdi** "O benimle at koşturmada (*sibāq*) yarış etti." Yardımlaşmada da böyle denir. 'UZUŠVR 'UZŠM'K [dikkat] **ozušūr ozušmāq.** **ozuš-**

:: 'UL MANK' 'AT· 'ASI·ŠDY **ol maŋa ät asišdi** "O bana et asmada (*ta'līq*) yardım etti." 'ASIŠVR 'ASIŠMA'Q **asišūr asišmāq.** **asiš-**

:: 'L MANK' YIB 'ASIŠ·DIY[1] **ol maŋa yip äsišdi** "Bana ip çekmede (*madd*) yardım etti." Yarışmada da böyle denir. 'ASIŠUVR[1] ASIŠMA'K[1] **asišūr asišmāk.** 0 **äsiš-**

:: 'ISIŠDY NA'NK **isišdi nāŋ** "Nesne ısındı (*ḥarra*) – yani. sıcak onun içine yayıldı (*ta'addā l-ḥarāra fī ajzā'ihi*)" 'ISIŠVR 'ISIŠM'K **isišūr isišmāk.** 0 **isiš-**

:: 'L MANK' TUBRA'Q 'AŠIŠDY **ol maŋa toprāq äšišdi** "O bana toprağı kazmada (*ihāla*) yardım etti." Yarışmada da böyle denir. 'AŠIŠVR 'AŠIŠM'K **äšišūr äšišmāk.** 0 **äšiš-**

:: 'L MANIK BRL' T'ΓQA' 'AΓIŠDY **ol mänig birlä tāγqa aγišdi** "O benimle dağa tırmanmada (*su'ūd*) yarıştı." 'AΓIŠVR 'AΓIŠM'Q **aγišūr aγišmāq.** 0 **aγiš-**

:: 'L MANIK BIRLA' BIYR· 'ALTUVNDA'[2] 'AΓIŠDY **ol mänig birlä bir altında aγišdi** "O ücreti bir dinara yükseltmek için benimle yarış etti (*yālā fī s-si'r bi-dīnār*)." :: BAKL'R BIYR 'KINDY BRL' 'AΓIŠ·DY **beglär bir ekindi birlä aγišdi** "Beyler birbirini koğmakta (*tadaffa'at*) yarış ettiler." 0

---

102 1. Kahverengi üç nokta S'nin üzerinde açıkça görülür.

2. Son A: Bir başka A kahverengi (nunlanma gösterir, bu yüzden: **-dan**).

:: 'L MANK' 'ATM'K 'UWUŠDY **ol maŋa ätmāk uwušdi** "Bana ekmek ufalamada (*fatt*) yardım etti." Yarışmada da böyle denir. 'UWŠVR 'UWŠ·M'Q **uwšūr uwušmāq**. 0 **uwuš-**

:: KŠYL'R 'IYŠQA' 'AWIŠDY **kišilār īšqa ewišdi** "Herkes işe koşuşturdu (*'ajila*)." 'IYWIŠUVR 'IYWŠM'K **ewišūr ewišmāk**. 0 **ewiš-**

:: SUWL'R 'AQIŠDY **suwlār aqišdi** "Sular akıştı (*tasāyalat... min kull awb*)." **aqiš-**

Manzume:

QAR· BUVZ QMΓ'ARUŠDY	**qar buz qamuγ arüšdi**	V
TΓL'R SUWY 'AQIŠDY	**taγlar suwi aqišdi**	
KUKŠIN BULT· 'URUŠ·DIY	**kökšin bulit örüšdi**	
QAYΓUQ· BLUB 'KRŠVR	**qayγuq bolup ügrišūr**	

Yazı anlatarak diyor ki: Kar ve buzlar eridi; [dağ] suyu aktı

[I. 162/186] 103

Gök bulutlar yükseldi, onlar kayık gibi dolanır." 0

:: 'ULA'R BUV 'IYŠIΓ 'UQUŠTIYLA'R **olar bu īšiγ uquštīlār** "Onlar bu işi anladılar (*faṭinū*)." 'UQUŠVR L'R 'UQUŠM'Q **uqušūrlār uqušmāq**. 0 **uquš-**

:: 'ULA'R BYR· KINDY BRL' UQIŠTIYLA'R **olar bīr ekindi birlä oqištīlār** "Onlar birbirlerini çağırdılar (*da'ā*)." 'UQIŠUVR 'UQIŠM'Q **oqišūr oqišmāq**. 0 **oqiš-**

:: 'L MANIK BRL' BITIK 'UQIŠDY **ol mänig birlä bitig oqišdi** "O benimle kitap okumada (*qirā'a*) yarıştı." Yardımlaşmada da böyle denir. 0

:: 'L MANK' TRIΓ 'AKIŠDY **ol maŋa tariγ äkišdi** "O bana tohum ekmede (*baḏr*) yardım etti. Yarışmada da böyle denir. 'AKIŠVR 'KIŠM'K **akišūr akišmāk**. 0 **äkiš-**

:: 'L MANK' JUN'K 'AKIŠDY **ol maŋa çögān ägišdi** "O bana çevgen eğmede (*'aṭf*) yardım etti." Yarışmada da böyle denir. 'AKIŠVR 'KIŠM'K **ägišūr ägišmāk**. **ägiš-**

:: 'IKY 'RAN 'UKUŠDY **ekki ärän ögüšdi** "İki kişi birbirini övdü (*tamādaḥa*)." 'UKUŠVR 'KUŠM'K **ögüšūr ögüšmāk**. **ögüš-**

:: 'L MANK' TARIΓ U'UKŠDY **ol maŋa tariγ ögišdi** "O bana buğday öğütmekte (*taḥn*) yardım etti." U'UKIŠVR[1] U'UKIŠM'K[1] **ögišūr ögišmāk**. 0 Yarışmada da böyle denir. **ögiš-**

:: KIŠYLA'R IYŠTA' BIYR BIYRIK' IKAŠ·DIYLA'R **kišilār īšta bīr birkä igāšdilār** "Adamlar iş konusunda birbirine destek oldular (*ittaka*)." 'IKAŠVR 'IKIŠMA'K **igāšūr igāšmāk**. 0 **igāš-**

:: 'L MANK' TAMUR 'IKAŠDIY **ol maŋa tämür egāšdi** "O bana demir iğelemekte (*saḥl*) yardım etti." 'IKAŠVR 'IKAŠMA'K **egāšūr egāšmāk**. **egāš-**

:: 'IKY BUΓ·RA' 'IKAŠDIY **ekki buγra egāšdi** "İki [deve] aygırı kakıştı ve birbirini ısırdı (*taṣādama, ta'āḍḍā*)." Atasözü: [= 409 **kökāgūn**] : 'IKY BUΓRA' IKA'ŠUVR 'UTRA' KAKA'KUVN· YANJILUVR· **ekki buγra egāšūr otra kökāgūn yançilūr** 0 P

---

103 1. I, kahverengiyle çizildi.

"İki aygır kakışır (*yataṣādamu*) ve mavi sinek aralarında ezilir." 0 Bu savaşan iki emir arasında zayıfların ezilmesi hakkında söylenmiştir.

:: 'L MANK' 'ALIM 'ALIŠDY **ol maŋa alim ališdi** "O bana borçlarımı toplamada (*qabḍ*) yardım etti." 'ALIŠUVR 'ALIŠMA'Q **ališūr ališmāq**. **ališ-**

:: 'IKY NA'NK BIRLA' 'ILIŠDY **ekki nāŋ birlä ilišdi** "İki şey birbirine bağlandı (*ta'allaqa*)." 'ILIŠUVR· 'ILIŠMA'K **ilüšür ilišmāk**. **iliš-**

:: QAN·JIQ· 'ILIŠDY **qançiq ilišdi** "Köpeğin erkeklik organı dişininkine yapıştı." 0

:: AD·ГIR 'ILIŠDY **adγir ilišdi** "İki aygır birbirini ısırdı (*ta'āḍḍa*)."

[I. 164/188] **104**

:: BUV BARJA' 'ULIŠDY **böri barça ulišdi** "Kurtlar uluştu (*'awat*)." **uliš-**

Manzume:

'ULŠIB 'ARN BUVRLYV	**ulšip ärän bōrläyü**	**V**
YRTN YQ' 'UVR·LAYV	**yirtip yaqa ōrlayu**	
SIQRIP 'VNY YVR·LAYV	**siqrip ünі yürlayu**	
SIГTAB KVZY 'UR·TULVR	**siγtap közi örtülür**	

"Adamlar kurtlar gibi uluşuyor (Afrasyabın mezarı üstünde), haykırarak yakalarını yırtıyor, bazen bir şarkıcının sesi gibi ses çıkıyor, gözyaşları yüzü sarıncaya kadar akıyor. 'ULIŠUR 'ULIŠMA'Q **ulišur ulišmāq**.

:: 'ULA'R 'KY TW'RIN 'ULAŠDY **olār ekki tawārin üläšdi** "Onların ikisi malları ayırdı (*mayyaza*) ve üleştiler (*axaḍa ḥiṣṣa*)." 'ULAŠUVR 'ULAŠMA'K **üläšür üläšmāk.** **üläš-**

:: BYR N'NK BIYRK' 'ULAŠDY **bir nāŋ birkä ulašdi** "Bir şey bir şeye katıldı (*ittaṣala*)." 'ULAŠVR 'ULAŠM'Q **ulašūr ulašmāq**. **ulaš-**

:: 'ULIŠ·DY NA'NK **ölišdi nāŋ** "Nesne nemlendi (*ibtalla, nafaḍat al-ruṭūba fī ajzā'ihi*)." 'ULIŠUVR· 'ULIŠ·MA'Q **ölišür ölišmāk**. **öliš-**

:: 'L MANIK BRL' TA'ГDIN QUD IY 'ILIŠDY **ol mänig birlä tāγdin qodi ilišdi** "o benimle dağdan inmede yarıştı (*nuzūl*)." 'ILIŠVR 'ILIŠM'Q **ilüšür ilišmāq**. 0 **iliš-**

:: 'UL MANIK BRL' TUBIQ 'ILIŠDY **ol mänig birlä toqıp ilišdi** "O benimle topu yakalamada (*ta'līq*) yarıştı.; O benimle hangimizin daha iyi topu yakaladığını göstermek için bir yarışa sahip (*a'laq*)." 'ILIŠUR ILIŠMA'K **ilišür ilišmāk**. 0

'AMŠDIY 'AR· **amušdi är** "Adam kendisine yapılan çıkışmaya sessiz kaldı (*sakata ... muṭriq*^{an} *min 'itāb lā'ima*)." 'AMUŠUVR 'AMIŠMA'Q **amušür amušmāq.** 0 **amuš-**

:: BUV 'IYSIГ 'ULA'R QMГ 'UNAŠ·[1] DIYL'R **bu išiγ olār qamuγ unašdilār** "Onları hepsi bu işe alıştılar (*tarāḍaw*)." 'UN'ŠUVR L'R 'UNAŠMA'Q **unāšürlār unašmāq**. 0 **unaš-**

:: 'UL MANIK BRL' TA'ГDIN 'INIŠDY **ol mänig birlä tāγdin enišdi** "Onlar benimle birlikte dağdan indiler (*nuzūl*)." 'INIŠUVR 'NIŠM'Q **enišür enišmāq**. **eniš-**

---

104 1. DIY L'R kahverengiyle eklendi.

Q

:: 'AR· 'AJIQ·TY **ar açiqti** "Adam açlıktan kıvrandı (*taḍawwara... min al-jūʿ*)." **açiq-**
'AJIQA'R 'AJIQM'Q **açiqār açiqmāq**. 0

:: 'YŠ 'UJUQTY **īš uçuqti** "İş sona ulaştı (*balaya ... āxirahu*)." 'UJUQA'R **uçuq-**
'UJQ·M'Q **uçuqār uçuqmāq**. 0

:: 'AR· USUQ·TY **är usuqti** "Adam susamıştı (*ʿaṭiša*)." USUQ'R 'USUQ·M'Q **usuq-**
usuqār usuqmāq. Atasözü: 'SUQMIŠ·Q' SA'QIГ QAMГ SUVF KURNVR **usuqmišqa saqiγ qamuγ sūw körnūr** "Susamış kimseye her serap su görünür." Bu söz her şeyi kendi ihtiyacıymış gibi gören kimseler için söylenmiştir. 0

[I. 166/191] 105

:: 'L 'WK' 'AŠUQ·TY **ol äwkä ašuqti** "O evini özledi (*ištāqa*)." Aynısı bazı şeyleri **ašuq-**
uzatanlara (*mulāʿ, muštāq*) da denir. 'AŠUQ'R 'AŠUIQM'Q **ašuqār ašuqmāq**. 0

:: 'AR: 'AГUQ·TY **är aγuqti** "Adam zehirlendi (*summa*)." Bu [Arapça'daki] **aγuq-**
al-ḥummā ("ateş")'den gelen *ḥumma r-rajul* ("adam ateşlendi") ifadesi gibi geçişsizdir.
'AГUQ'R 'AГUQM'Q **aγuqār aγuqmāq**. 0

:: 'AR· 'ALIQTY **är eliqti** "Adam alçaldı (*laʾuma*)." :: BA'Š 'AILIQ·TY **bāš eliqti** **eliq-**
"Yara azdı (*tanaffaṭa, fasada*)." Aynı şey bir kadın tarafından zarar verilen (*fasada*) bir şey için de denir. 'AILIQA'R 'AILIQMA'Q **eliqār eliqmāq**. 0 Manzume:

BA'ŠIY 'ANIK 'ILIQTY[1]	**bāši anig eliqti**	V
Q'NY YUZUB TURUQTY	**qāni yüzüp turuqti**	
BA'LIГ BULUB TAГIQ·TIY	**bāliγ bolup taγiqti**	
'M·DY 'NY KYM YAT'R	**amdi ani kim yetār**	

Kanı soğuyan bir yaralıyı anlatarak diyor ki: "Onun yarası azdı (*tanaffaṭa*), ama yine de dağa tırmandı. Yarasından çok akmasına ve ağırlaşmasına rağmen, şimdi ona kim ulaşabilir?"

K

:: 'UГL'N 'ATIKTY **oγlān ätikti** "Çocuk yetişti (*tarabbala, kabura*)." 'ATIK'R **ätik-**
'ATIKMA'K **ätikār ätikmāk**. 0

:: 'AR· 'IJIKTIY **är içikti** "Adam esiri oldu ve tekrar karşı tarafa savaşa girdi **içik-**
(*istislama... fī l-ḥarb wa-daxala ilā l-ḥarb al-āxar ṭāyiʿan*)." 'IJIK'R 'IJKM'K **içikār içikmāk**. 0

:: 'AR TIYNY U'UJKTY **är tīni öçükti** "(Savaşta) adamın sesi kısıldı (*xafata*) veya **öçük-**
(üzerine dökülen soğuk sudan ya da şiddetli esintiden) nefesi kesildi (*inqaṭaʿa*)."
'UJUK'R 'UJKM'K **öçükār öçükmāk**.

---

105 1. A (kahverengi) asıl U (siyah)'dan değişti.

L

:: SUVT· U'UBLDY **sūt öpüldi** "Süt[1] içildi (*ḥusiyat*). Bu bir kök prensibi, yani eylem kökünе *lām* eklendiğinde o edilgen olur. U'UBLUR U'UBLMA'K **öplür öpülmāk**. 0	**öpül-** G
:: 'UQ 'ATILDIY **oq atildi** "ok atıldı (*rumiya*)." 'ATILUR 'ATILMA'Q **atilur atilmāq**.	**atil-**
:: JAJ'K 'AΓZIY 'ATILDY **çeçāk ayzi atildi** "Tomurcuk açıldı (*tafaṭṭarat al-jamā'a*)." Yaprakları ayrılmadan (*infaraja min yayr baynūna*) açan çiçekler için de aynısı denir. 0	
:: 'UL BUV 'IYŠ·TA' 'UTALDY **ol bu išta ötäldi** "O bu işte çalıştı, yoruldu (*ta'annā, mārasa š-šidda*)." UTALUR 'TALM'K **ötälür ötälmäk**. 0	**ötäl-**

[I. 168/193] **106**

:: TARIΓ 'UTALDI[1] **tariγ otaldi** "Otlar kesildi, başı vuruldu (*qaṭi'a*)" –Ekini bozan bir bitki için de böyle denir.[2] 'UTALUR[1] 'UTALM'Q[1] **otalur atalmāq**.	**otal-**
:: QUVY BAŠIY 'UTULDY **qōy baši ütüldi** "Koyunun başındaki yünler kesildi (*uḥriqa ša'r*)." U'UTLUR U'UTLM'K **ütlür ütülmāk**. 0	**ütül-**
:: 'ATILDIY NA'NK **itildi nāŋ** "Bir nesne itildi (*dufi'a*)." :: 'UΓL'N 'AITILDY **oγlān itildi** "Bebek kendini ileriye attı (*tara'ra'a, tazaḥḥafa*)." 'AITILVR· 'AITILMA'K **itlür itilmāk**.	**itil-**
:: KVK 'AJILDY **kök açildi** (İş açıldı [*infataha*]; gökyüzü açıldı (*taqaš'ša'at*)." :: KUNKUL 'AJILDY **köŋül açildi** "Göğüs coşkuyla açıldı (*inšaraha*)." Açılan (*infataḥa*) diğer şeyler için de aynısı denir. 'AJILUVR 'AJILM'Q **açilür açilmāq**.	**açil-**
::SUVF 'IJILDIY **sūw içildi** "Su içildi (*šuriba*)." 'IJI·LUR 'IJLM'K **içlür içilmāk**. 0	**içil-**
:: 'AS·RUK 'ADILDIY[3] **äsrük adildi** "Sarhoş kendine geldi (*afāqa*)." 'AD·LUVR[4] 'ADILMA'Q[3] **adlür adilmāq**.	**adil-**
:: TUTΓVN 'IDILDIY[3] **tutγūn idildi** "Tutuklu serbest bırakıldı (*uṭliqa*)." 'ID·LR IDLM'Q **idlur idilmāq**.	**idil-**
:: 'AR· 'URULDY **är uruldi** "Adam vuruldu (*ḍuriba*)." :: 'URLVR· 'URULM'Q **urlür urulmāq**.	**urul-**
:: TIRKY 'URULDY **tergi uruldi** "Sofra kuruldu (*wuḍi'at*)." :: TUVΓ 'URULDY **turγ uruldi** "Nöbet davulu vuruldu (*duribat*)." 0	**urul-**

---

2. EY. "çorba" – bakınız 97, n.1.

106 1. A kahverengiyle U'dan değiştirildi.

2. EY. *fa-yufsiduhu, kay-lā yufsidahu* şeklinde düzeltilmiştir, krş. 555:6.

3. D sonradan D'den değişti (nokta kahverengi)
4. 'AD·LR'den düzeltildi.
5. Aslı 'UZLDY, Z'nin noktası kahverengiyle U'ya değiştirildi.

:: TARIΓ 'U̲RULDY **tariγ oruldi** "Ekin biçildi (*ḥuṣida*)." Manzume: **orul-**

QUR·VIY JUVAJ QURLDY **qarvi çuvaç quruldi** V
TU̲VγUM TIKI̲B 'U̲RULDY[5] **tūγum tikip uruldi**
SUVSIY 'TN [dikkat] 'RULDY **sūsi anin oruldi**
QANJUQ QAJ'R 'UL TUT'R **qanç-oq qaçār ol tutār**

Savaşı anlatarak diyor ki: "Hanın çadırı kurulduğunda"- bu çadır ipekten yapılır- hana özeldir, sıcaktan yağmur ve kardan korunmak için kullanılır- savaş nişanları dikilir, davullar çalınır, düşman askerleri ekin gibi biçilir, şimdi onların lideri [yani. Tutar] benden nasıl kaçar?" 0

:: 'URK'N 'URU̲LDI̲Y **örgān örüldi** "Urgan örüldü (*rummila*)." 'URLUR 'URLM'Q **örül-**
[dikkat] **örlür örülmāk**. 0

:: 'AR· 'UWK'SINDA' 'U̲RULDY **ar öwkāsindä ürüldi** "Adam öfkeden kabardı **ürül-**
(*intafaxa*)."

[I. 169/195] **107**

:: Q'B 'U̲RULDY **qāp ürüldi** "Tulum şişirildi (*nufixa fī*)." :: 'UVT 'U̲RULDY **ot uruldi** "Ateş üflendi (*nufixat*)." O geçişli veya geçişsiz değil. Atasözü: YA̲LNKU̲Q[1] 'U̲RULMIŠ QA̲'B· 'U̲L 'AΓZI̲Y YAZ·L̲B· 'ALQINVR **yalŋuq urulmiš qāp ol, aγzi yazlup alqinūr** "İnsan şişirilmiş (*manfūx fīhi*) tulum gibidir, ağzı açıldığında esner." P 0

:: 'AR· 'IRILDY[2] SARILDY **är erildi sarildi** "Adam kaygıdan sarsıldı ve yerindi (*ihtazza ... min γamm wa-lāma nafsahu fīhi*)." 'IRILUR[2] 'RILM'K **erlür erilmāk**. 0 **eril-**

:: 'ANIK 'ATY 'IZU̲LDY **anig äti ezildi** "Onun eti üzüldü (*xudiša*)." Uzunlamasına üzülen şeyler için de söylenir (*xudiša ṭūl*^{an}).'IZLUR 'ZLM'K **ezlür ezilmāk**. 0 **ezil-**

:: YUVL 'AZILDI̲Y **yōl azildi** "Yol kaybedildi (*ḍulla*)." 'AZILUR 'AZILM'Q **azilur azil- azilmāq.** 0

:: 'AR· 'U̲ZA̲L·DI **är özäldi** "Adam acı çekti ve hızla rahatlayamayacağı bir duruma düştü (*ta'ayya, baqiya fī amr la yanfariju 'anhu sarī*^{an})." Buradan gelerek :: 'IK·LIK 'UZALDY **iglig özäldi** "Hastaya can vermek güç geldi, sanki ölümün şiddeti karşısında can veremiyor (*'asura 'alā l-marīḍ naz' ar-rūḥ ka-annahu lā yuqḍā 'alayhi min aššidda*)." 'UZA'LUR 'UZALM'K **özälür özälmāk**. 0 **özäl-**

'UZLDY NA'NK **üzüldi nāŋ** "Nesne kesildi ve kırıldı (*inqaṭa'a*)." 'U̲ZA̲LUR 'UZA̲LMA'K **üzlür üzülmak**. 0 **üzül-**

:: YAŠIΓ 'ASILDY **yišiγ äsildi** "İp uzadı (*imdatta*)." İp uzatıldığı (*madda*) zaman da böyle denir. 'AS·LUR 'ASILM'K **äšlür äšilmāk**. **äsil-**

BYR NANK BYRK' 'ASILDY **bi̇r nāŋ bi̇rkä asildi** "Bir nesne başka bir nesneye asıldı (*ta'allaqa*)." 'AS·LUR 'ASILM'Q **aslur asilmāq**. 0 **asil-**

:: 'TM'K UŠAL·DY **ätmāk ušaldi** "Ekmek ufalandı (*tafattata*)." 'UŠ'LUR 'UŠALMA'Q **ušālur ušalmāq**.

---

107 1. Q, V'den sonradan değiştirilmiştir (kahverengi mürekkeple).
2. İlk U kırmızıyla.

:: 'NIK 'UZA' YUΓUR·QA'N 'AŠUL·DY **anig üzä yoγurqān äšüldi** "Onun üstüne yorgan örtüldü (*duṯ ṯira*)." Bir şey üstüne sarılan (*yuṯṯiya*) nesne de böyle söylenir. 'AŠULUR 'AŠULMA'K **äšülür äšülmāk**. **äšül-**

:: QUM 'AŠILDY **qum äšildi** "Kum eşildi (*inhāla*)." 'AŠ·LUR 'ŠILM'K äšlür **äšilāšilmāk**. 0 **äšil-**

:: 'NIK 'LKY 'IYŠQ' 'IŠILDY **anig älgi īšqa išildi** "Eli işe yatkındı (*marinat*)." 'AŠLUR 'IŠLM'K **išlür išilmāk**. 0 **išil-**

:: 'NIK 'WK 'UŠALDY **anig äwi ušäldi** "Onun evi arandı (*buḥiṯa*)." Seni arayan başka şeyler için de aynısı söylenir. 'UŠ'LUR 'UŠLM'K **üšālür üšälmāk**. 0 **ušäl-**

U'UWLDY NA'NK **uwuldu nāŋ**

[I. 171/197] **108**

Nesne ufalandı (*futta*)." 'UWLUR 'UWLM'Q **uwlur uwulmāq**. 0

:: BV SUVZ 'UQULDY **bu sōz uquldi** "Bu sözler anlaşıldı (*ʿurifa*)." 'UQLUR 'UQLM'Q **uqlur uqulmāq**. 0 **uqul-**

:: BTIK 'UQILDIY **bitig oqildi** "Kitap okundu (*quri'a*)." 'UQILUR 'UQILM'Q **oqilur oqilmāq**. **oqil-**

:: TARIΓ 'IKILDY **tariγ äkildi** "Tohum ekildi (*zuri'a*)." Bir şey üzerine yayılan (*ḏurra*) başka şeyler için de aynısı söylenir. 'AKI ULUR 'AKILM'K **äkilür äkilmäk**. 0 **äkil-**

:: YΓ'J 'AKILDY **yiγāç ägildi** "Ağacın dalları eğildi (*māla*)." 'AKILUR 'AKILMA'K **agilür agilmäk.** Atasözü: [krş. 539 **ya**]: QURΓ YΓ'J 'AKILM'S QUR·MIŠ KIRŠ TUKULM'S **quruγ yiγāç ägilmās, qurmiš kiriš tügülmās** 0 "Kuru ağaç eğilmez (*yan'aṭifu*), kuruduğu için bükülmez." 0 Bu söz bir şeyin kullanıldıktan sonra eski asıl haline dönemeyeceğini ifade etmek için söylenmiştir. **ägil-** P

:: TUBR'Q 'UKULDY **toprāq üküldi** "Toprak yığıldı (*takawwama*)." 'UKULUR 'KULM'K **üklür ükülmāk**. **ükül-**

:: 'AR· 'UKULDY **är ögüldi** "Adaṃ öğüldü (*mudiḥa*)." 'UKULUR 'UKLM'K **öglür ögülmāk**. **ögül-**

:: MANDIN 'UBAN·DIY **mändin opindin** "O benden gizlendi (*ixtafā*)." 'UBANUVR 'UBANM'Q **opinūr opinmāq**. **opin-**

:: 'UL MUVN 'UBUN·DIY **ol mūn öpündü** "O çorba içer (*yaḥsū*) gibi göründü." U'UBNUVR 'UBUN·M'K **öpnūr öpünmāk.** 0 **öpün-**

Bazı eylemler bu anlama sahip olan *nūn* ekiyle oluşturulur, yani özne işi yapıyormuş gibi görünür ama aslında yapmaz; veya o yapıp yapmamakta özgürdür, başkasının yardımına ihtiyaç duymaz. 0 G

:: 'UL N'RUV 'AITNDIY **ol nāru itindi** "O bir tarafa yuvarlandı (*tazahhafa*)." Bazı şeylerin gücünden dolayı yuvarlanan (*tadaḥraja*) şeyler için de böyle denir. 'AIT·NUVR 'AITN·M'K **itnūr itinmāk**. 0 **itin-**

:: 'UL 'UQ 'ATINDIY **ol oq atindi** "O ok atar gibi göründü (*yarmī*)." 'ATINUVR 'TINM'Q **atinūr atinmāq**. **atin-**

:: 'UL MANDIN 'UTAN·DIY **ol mändin utandi** "O benden utandı (*istaḥyā minī*)." 'UTANUVR 'UTANM'Q **utanūr utanmāq**. Oγuz şivesi. **utan-** D

:: ’UL XA’N·QA’ ’UTUK ’UTUN·DY **ol xānqa ötüg ötündi** “O Hakana halini anlattı (*rafa´a qiṣṣatahu*).” Aslı: “ O duyduğu gibi anlattı (*ḫakā kamā sami´a*) anlamındaki ’UTKUN·DY **ötgündi** sözcüğüdür. U’UTNUVR ’UTUNM’K **ötnür ötünmāk**. 0 **ötün-**

:: BAK’ARIN ’AJINDIY **beg ärin açindi** “Emir **açin-**

[I. 173/199] 109

askerlerine lütfetti (*arkama, na´´ama*).” :: ’AR· ’ATIN ’JNDY **är atin açindi** “Adam atına yem (iyi buğday veya arpa) verdi (*aḫsana*).” 0 :: ’AR· QUVYN ’AJINDIY **är qōyin açindi** “Adam koynunu açar gibi (*yaftaḫu*) göründü.” Aynısı hastalar ve kundakta sarılı (*kašafa*) yatan bebekler içinde söylenir. ’AJ·INUR [1] AJNM’Q **açnur açinmaq**.

:: ’AR· ’DUNDY **är odundi** “Adam uyandı (*istayqaẓa ... min manāmihi*).” ’UDNUR **odun-** ’UDNM’Q **odnur odunmāq**. 0

:: ’UVT· ’UDNDY **öt udindi** “Ateş söndü (*xumidat ṭufi´at*).” :: YULA’ U’UDNDY **udin-** **yula udindi** “Lamba söndü (*ṭufi´a*).” ’UDNUR UDNMA’Q **udnur udinmāq**.

:: ’NIK QUTIY U’UDNDIY **anig quti udindi** “Şansı yok oldu (*tufi´a*).”

Manzume:

’AM·DIY ’UVDN ’UDNDY	**amdi ūdin odundi**	**odun-** V
KIYDIN TALM ’KUNDY	**kēdin tälim ökündi**	
’YL BULΓA’LI ’IKANDY	**ēl bolγāli igändi**	
’ANDAΓ ’RIK KYM ’UT’AR	**andaγ är kīm utār**	

“Şimdi düşman uykusundan uyandı; barış zamanındaki rahatlığından[2] pişman oldu. Bunun gibi bir adamı (benden başka) kim yener?” 0

:: ’AR· ’ARINDY **är arindi** “Adam yıkandı ve kendi kendine iyileşti (*istaṭāba, iγtasala*).” :: ’AR· ’ARINDY **är arindi** “Adam tıraş oldu (*nawwara ... wastā´ana iḏā ḫalaqa ´ānatahu*).” ’ARINUVR ’ARINM’Q **arinūr arinmāq**. **arin-**

:: ’UL ’UVZIN U’URNDY **ol ōzin urundi** “O pişmanlığından kendi kendine dövündü (*ḍaraba*).” Dövünüyor gibi görünmek de aynı şekilde söylenir. :: ’AR· SUWLQ ’RUNDY **är suwluq urundi** “Adam sarık taktı (*ta´ammama*).” :: ’URA’ΓUT BURNJUK U’URNDY **urāγut bürünçük urundi** “Kadın başörtüsünü taktı (*ixtamarat*).” ’URNUR ’URNM’Q **urnur urunmāq**. 0 **urun-**

’AR· SKY ’URNDY **är siki öründi** “Adamın erkeklik aleti kalktı (*na´aẓa*).” ’URNUR **örün-** ’URNM’K **örnür örünmāk**.

:: ’AR· IYŠQA’ ’IRNDY **är īšqa erindi** “Adam sıkıntıdan işe gitmek istemedi (*takāsala ... mustawḫiš*[an]).” ’AIRNUR ’AIRINM’K **ernür erinmāk**. **erin-**

:: ’AT· ’SNDY **at äsindi** “At ipi uzattı (*madda*) az kalsın ipi koparıyordu (*kada an yaqṭa´a*).” **äsin-**

---

109 1. Asıl *sukūn* (·) kahverengiyle çizildi ve yerine I konuldu.

2. EY. *naḏima*, *nadima* okunur.

:: MAN 'ANK'R· 'ISNDIM **men aŋār isindim** "Ben onu sevdim (*aḥbabtu*)." :: 'UL 'UVT·Q' 'ISINDY **ol ōtqa isindi** "O ateşte ısındı (*iṣṭalā*)." :: 'UL KUVN [dikkat] ISINDY **ol kūnkä isindi** **isin-**

[I. 175/202] **110**

"O güneşte ısındı (*tašarraqa*)." 'ISINUVR 'ISINM'K **isnūr isinmāk**.

:: 'UL MANK' 'IŠAN·DY **ol maŋa išändi** "O bu işte bana güvendi (*ittakala, i'tamada*)." 'IŠANUR 'IŠAN·M'K **išänür išänmāk**. **išän-**

:: 'UL MANDIN 'AŠUNDIY **ol mändin ašundi** "O benim önümde gitti (*sabaqa*)." 'AŠUNUR 'AŠUNMA'Q· **ašanur ašunmāq**. **ašun-**

:: 'UL MANK' 'AWINDIY **ol maŋa awindi** "O bana alıştı (*ista'nasa*)." 'AWINUR 'AWINMA'Q **awnur awinmāq**. **awin-**

:: 'UL 'UVZINK' 'ATM'K 'UWUNDY **ol özinä ätmäk uwundi** "Adam kendi için ekmek ufaladı (*fatt*)." 'UWNUR 'WUNMA'Q **awnur uwunmāq**. **uwun-**

:: 'UL 'ALKIN 'UWUNDY **ol älgin uwundi** "(Şu adam) ellerini ovuşturdu (*farraka*)."

:: BTIK 'UQIN·DIY **bitig oqindi** "Kitap okundu (*quri'a*)." :: 'UL BTIK 'UQIN·DY **ol bitig oqindi** "O kitap okuyor gibi göründü." 'UQINUR 'UQINMA'Q **oqinur opinmāq**. *Nūn, lām*'ın değişkenidir [ör. **oqil**-]. 0 **oqin-**

:: 'UL 'UVZINK' TARIΓ 'AKINDY **ol özinä tariγ äkindi** "O kendisi için tohum ekti (*zirā'a, baḏr al-arḍ*). 'AKINUR 'AKINM'K **äkinür äkinmāk**. 0 **äkin-**

:: 'UL YA'ZUQINK' KUNDIY **ol yāzuqiŋa ökündi** "O günahına pişman oldu (*taḥassara 'alā, nadima*)." Tövbe (*nadāma*) için de aynı şey söylenir. 'UKNUR 'KUNMA'K **öknür ökünmāk**. 0 **ökün-**

:: 'UL 'UVZIN 'UKUNDY **ol özin ögündi** "O kendisini övdü (*madaḥa*)." 'UKNUR 'KUNMA'K **ögnür ögünmāk**. Atasözü: 'UKUNKUVJY 'UMINDA' 'ARTA'TUR **ögüngüçi uminda artātur** 0 Kendini öven (*mādiḥ an-nafs*) donunu kirletir" – Anlamı o kendini övdüğü şeyleri kanıtlayamazsa, donunu kirletmiş gibi utanır. Bu söz kendini çok öven kimselerin bu davranışlarını terk etmeleri için söylenmiştir. 0 **ögün-**

:: 'AT 'IKANDY **at igändi** "At igendi (*ḥarana*)." 'IKANUR 'IKANM'K **igänür igänmāk**. 0 **igän-**

:: QISRA'Q 'IKANDY [dikkat] **qisrāq alindi** "Kısrak igendi (*ḥamalat ...fuluww*^{an} *wa-'aliqat*)." Ve de :: 'UL 'ALMIN 'ALINDY **ol almin alindi** "O borçlarını kimseden yardım almadan yalnız başına topladı (*qabḍ*)." 'ALINUR 'ALINMA'Q **alinur alinmāq**. **alin-**

:: 'ULANDY NA'NK **ulandi nāŋ** "Bir şey başka bir şeye bağlandı (*ittaṣala*)." 'ULA'NUR 'ULAN·MA'Q **ulanur ulanmāq**. **ulan-**

[I. 172/204] **111**

:: U'ULNDY NA'NK **ulindi nāŋ** "Bir şey dolandı, döndü (*iltawā, dāra*)" – örneğin ağaç etrafındaki ip veya dolanan (*tarta'iṣu, taltawī*) bir yılan gibi." :: YUVL 'ULUNDY **yol ulindi** "Yol kıvrıldı (*iltawā*)." 'ULNUR 'ULNM'Q **ulnur ulinmāq**. **ulin-**

:: MAN BUV 'YŠTA' 'ULIN·DIM **män bu išta olindim** "Ben bu işten usandım (*malaltu*) ve ondan dolayı acı çektim." 'ULINUR MAN 'ULINM'Q **olinur män, olinmāq**. 0 **olin-**

:: 'L 'NK'R 'IALIAN·DIY[1] **ol aŋar iländi** "O ondan nefret etti (*'ayyara*)." Bundan gelen "nefret (*malāma*) sözcüğü için: 'ILANJ **ilänç** sözcüğü kullanılır. 'ILA'NUR 'ILAM'K **ilānur ilänmāk**. **ilän-**

:: TIK'N TVN Q' 'ILINDY **tikān tōnqa ilindi** ""Diken elbiseye ilişti (*ta'allaqa*)." 'ILINUR 'ILINMA'K **ilnür ilinmāk**. **ilin-**

Manzume:

? BDUV MANK' 'AILIN·DIY	**yabdu[2] (?) maŋa ilindi**	V
'M·K'K KURV 'ULINDY	**ämgāk körü olindi**	
QILMŠINK' 'ILANDY	**qilmišiŋa iländi**	
TUTΓUN BULB 'UL QAT'R	**tutγun bolup ol qatār**	

"Düşman [yani. Yabdu] elime tutsak düştü (*usira*) çektiği zahmetten sıkıldı, yaptığına pişman oldu (*sa'ima l-ḫayāt*), kendini kınadı, bolluktan sonra ona [tutsaklık] zor geldi." 0

:: 'AR· YAΓY QA' 'AILINDY[3] **ar yaγiqa ilindi** "Adam düşmanlar tarafından tutsak edildi (*usira*)." :: KYK TUZAQ· QA' 'ILINDIY **käyik tuzaqqa ilindi** "Geyik tuzağa yakalandı (*ta'allaqa*)." [Geniş zaman ve mastar üstteki gibi] aynı.

:: MAN TNKRY DIN 'UMUNDUM **män täŋridin umundum** "Tanrıdan umutlandım (*rajawtu*)." 'UMNUR 'UMNM'Q **umnur umunmāq**. **umun-**

:: 'UL YA'ΓY Q' 'ANUN·DIY **ol yāγiqa anundi** "(Adam) düşmanlara karşı hazırlandı (*ista'adda*)." 'ANUNUR 'ANUNM'Q **annur anunmāq**. **anun-**

:: MAN 'NK'R 'INAN·DIM **män aŋār inandim** "Ben ona güvendim (*i'tamadtu*)." 'INA'NUR 'INAN·MA'K-Q **inānur inamāq**. Bu yüzden "güvenilir emir": 'INANJ BAK **inanç beg** şeklinde söylenir. **inan-**

İkizleşme

B

:: 'UL 'UZIN MANDIN 'UBATIY **ol özin mändin opitti** "O kendini benden sakladı (*katama*)." Örtülen ve gizlenen (*satara, katama*) bir şey için e böyle denir. 'ABITUR[5] 'ABITM'Q[5] **opitur opitmāq**. **opit-**

---

111 1. İkinci A sonradan yazılmış (koyu siyah, ince kalem)

2. İlk harf b, t, n, veya y olabilir. Brockelmann (Volkpoesie I, 15) Yabdu önerdi; Atalay (I, 205) Tapdu önerdi; ve de Baydu ve Taydu okunabilir. Çeviri için de "düşman" uygun isim olmalı.

3. İlk I sonradan yazılmış (koyu siyah, ince kalem).

4. K orijnal (siyah); Q (kahverengi) sonradan; çember kırmızı.

5. Şüpheli, belirsiz bir okunuş.

T

:: TA̲'Y 'ATITY **tāy atitti** "Tay at oldu (*tafarrasa ... ay ʿudda min al-fursān*)." Bu Arapça'da: *futtiyat al-jāriya ʿuddat min al-fatayāt* ("kız genç kadın oldu") ifadesindeki gibi. **atit-**

[I. 178/206] **112**

Atasözü: TA'Y 'ATA̲IT·SA'[1] AT· TINUVR 'UƮVL 'A̲RAD̲SA'[2] A̲TA TINUVR P
tāy atitsa at tinūr, oγūl äräd̲sa ata tinūr "Tay at olursa at dinlenir (anlamı aygır olarak kalırdır); oğul adam olarak sayılırsa, baba dinlenir (çünkü o istediğinden özgür olabilir)." Manzume: [= 514 **tāy**]:

TAKUR MANIK SA'WMNY BLK'LKA' ĀY V
TINUR QA̲LY 'A̲TAIT·SA'[1] QISRAQ SA̲NY TA'Y·
tägür mänig sāwimni bilgäläkä āy
tinur qali atitsa qisraq sani tāy

"Sözünü bilginlere ulaştır, kısrağın tayı at olursa kısrak dinlenir." 0

:: 'UL 'A̲NY 'ATATY **ol ani ötätti** "O, onu sıkıntıya soktu (*awqaʿahu fī muqāsāt al-minha*)." 'AT'TUR 'TTM'K **ötätür ötätmäk**. **ötät-**

J

:: 'UL SIR·K' 'AJITY **ol sirkä açitti** "O sirkeyi acıttı (*ḥammaḍa*)." :: 'UL 'NIK KVNK·LIN 'AJI̲TI̲Y **ol anig kõŋlin açitti** "O şansızlıkla onun gönlünü acıttı (*amaḍḍa i fajīʾa*)." 'AJITUR 'AJIT·M'Q **açitur açitmāq**. 0 **açit-**

D̲

:: 'UL MINY 'U̲DITY **ol mini u̲ditti** "O beni uyuttu (*anāma*)." :: 'U̲DITUR 'U̲DITM'Q **u̲dit-u̲ditur u̲ditmāq**.

:: 'UL YUƮRUT 'U̲DITY **ol yoγrut u̲ditti** "O yoğurdu katılaştırdı (*rawwaba*)." :: 'UL 'U̲DITM' 'U̲DITY **ol u̲ditma u̲ditti** "O peynir yaptı (*jabbana*)." :: 'UL 'UT 'U̲DITY **ol ot u̲ditti** "Ateşi söndürdü (*aṭfaʾa*)." [Geniş zaman ve mastar üstteki gibi] aynıdır. 0

R

:: 'UL TARIƮ 'ARITY **ol tariγ aritti** "O buğdayı ayıkladı (*naqqā*)." 'ARITUR 'ARITM'Q **aritur aritmāq**. **arit-**

---

112 1. İkinci T'nin altındaki iki nokta kahverengi.
2. D̲, sonradan D'den değiştirildi.

:: 'UL QUVZ̲IY 'ARITY **ol qozi aritti** "O kuzunun aletini çıkardı (*naza'a xuṣya*)." Bir genci sünnet etme (*xattana*) de aynı şekilde söylenir. [Geniş zaman ve mastar üstteki gibi] aynıdır. 0

:: 'UΓLA'N 'AR̲ATY **oγlan ärätti** "Çocuk adamlaştı (*'udda ... min ar-rijāl*)." Aslı: 'A̲IR̲D ·T̲IY **ärädti** ve *aḏ-ḏikr* ("hatırlama") kökünden gelen [Arapça'daki] *muḏḏakir* ("hatırlayan") sözcüğü gibi. 'AR̲A D̲UVR 'AR̲A D̲ ·MA'K **ärädür ärädmäk**. **ärät- (ärädi)**

:: ' UL YA'Γ 'ARU̲ITY **ol yāγ arütti** "O yağı eritti (*aḏāba*)." 'ARU̲ITUR 'ARU̲ITM'K **arüt- ärütür ärütmäk**.

Z

:: 'UL 'ANKA'R YUVL 'AZ̲ITY **ol aŋār yōl azitti** "Onun yolunu şaşırttı (*aḍalla*)." 'AZITUR 'AZITM'Q **azitur azitmāq**. **azit-**

:: 'UL 'UΓLA'N QULA'QIN· 'AZITY **ol oγlān qulāqin ezitti** "O, çocuğun kulağını uzattı (*ašraṭa*)." **ezit-**

[I. 180/209] 113

Uzatılan (*xadaša*[1] *wa-šaraṭa ṭawīl*[an]) başka şeyler için de böyle denir. 'AZITUR 'AZITM'K **ezitür ezirmäk**.

:: 'UL YŠΓ 'UZAT̲IY **ol yišiγ uzatti** "O ipi uzattı (*madda*)" :: 'L 'YŠΓ 'UZAT̲IY **ol ïšiγ uzatti** "O işi uzattı, erteledi (*ṭawwala, sawwafa, maṭala*)." 'UZA'TUR 'UZATM'Q **uzātur uzatmāq**. **uzat-**

:: 'UL 'ANIK QUL'QIN 'UZATY **ol anig qulāqin üzitti** "O, onun kulağını (çok konuşmaktan) sağırlaştırdı (*ṭaqqala sam', aṣamma*)." :: SIR·K' KUB·N̲IY 'UZTY **sirkä küpni üzitti** "Sirke ekşiliği yüzünden küpten dışarı çıktı (*raššaḥa*)." 'UZITUR 'UZITM'K **üzitür üzitmäk**. **üzit-**

S

:: 'UL 'U̲RUQ·N̲IY 'A̲SI̲T̲IY[2] **ol uruqni äsitti** "O ipi uzattı (*amadda*)." 'ASTUR[2] 'ASTM'K **äsitür äsitmäk**. 0 **äsit-**

:: T̲UVZLUΓ 'AT MINY 'USITIY **tūzluγ ät mini usitti** "Tuzlu et beni susattı (*'aṭṭasa*)." 'USITUR 'USITM'Q **usitur usitmāq**. 0 **usit-**

:: 'UL MUVN 'ISITY **ol mūn isitti** "O çorbayı ısıttı (*saxxana*)." Isınan demir (*aḥmā*) için de aynısı denir. :: 'AR· 'ISITY **är isitti** "Adem ateşlendi (*ḥumma*)." Sonraki geçişsiz. İlki geçişli. 'SITUR 'SITM'K **istür isitmäk**. **isit-**

---

113 1. EY. *xadš*[in.]

2. S'nin üstündeki üç noktanın kahverengi olduğu açıkça görülür.
3. K siyah; Q kahverengi (?- açık değil).

Š

:: UL MANK' 'AŠ 'AŠATIY **ol maŋa aš ašatti** "O beni yiyecekle besledi (*aṭ'ama*)." Türklerin pek çoğu bu sözcüğü kral ve bey yiyecekleri için kullanırlar, ama Oγuzlar onu herkes için kullanırlar. 'AŠATUR 'AŠAT:M'Q **ašatur ašatmāq**. Oγuzlar [bu sorunda] kuralı takip ederler. 0 **ašat-** D

:: 'UL MANK' YUΓURQA'N 'AŠUTIY **ol maŋa yoγurqān äšütti** "O birine yorgan örtmesi (*daṭ ṭara*) için emretti." Başkasının üzerine bir şey örtmesi (*satr*) emredilen biri için de böyle denir. 'AŠUITR 'AŠITM'K-Q[3] **äšütür äšütmāk**. Manzume: **äšüt-**

'IDUV BYBR· BUŠTUM	**iḏu bērip bošuttum**
TAW'R· YUVLUΓ TAŠUTUM	**tawār yūluγ tušuttum**
'RAN 'ASIN 'STM	**ärän äsin äšüttüm**
YUKN BARJA 'UZY JΓDY	**yükün barça özi çiγdi**

Bir tutukluyu anlatarak diyor ki: "Ben onu serbest bıraktım (fidye bulmaya gitsin diye) fidyeyi getirmesini ve kendi eliyle herkesin kötülüğünü gömmesini (*satr*) istedim; (büyükleri yardımcı bulamadı) o da kendi eliyle halletti bu meseleyi."

:: 'UL MINY TUMLIΓ QA' 'UŠITIY **ol mini tumliγqa üšitti** O beni soğukta üşüttü (*awjadanī l-qurr*)." :: 'UL SUJUK 'UŠITIY **ol süçüg üšitti** **üšit-**

[I. 182/211] 114

"O soğusun diye içeceği soğuğa koydu (*waḍa'a ... li-l-bard ḥattā wajada l-qurr*)" – Bu bir çeşit içecek. 'UŠUTUR 'UŠTM'K **üšitür üšitmāk.**

:: 'UL 'ATMA'K 'UŠATIY **ol ätmāk ušatti** "O ekmeği ufaladı." Parçalanan ve ufalanan (*raḍḍa, fatta*) diğer şeyler için de böyle denir. UŠATUR UŠATM'Q **ušatur ušatmāq.** **ušat-**

:: 'UL 'NIK 'VIN 'AUŠAITIY[1] **ol anig ävin üšätti** "O, onun evini araştırttı (*baḥṯ*). Araştırılan diğer şeyler için de aynısı söylenir. 'AIŠAITUR[1] 'UŠAITMA'Q[1] **üšätür üšätmāk.** **üšta-**

Atasözü: QULA' Q 'AŠITSA' KVNKVL BILYR KVZ KVRSA' 'UDIK KLYR **qulāq ešitsä kōŋül bilīr, kōz kōrsä üdig kälīr** 0 Kulak işittiğinde (*sami'a*), kalp bilir; göz gördüğünde (sevgiliyi), gönül coşar." **ešit-** P

Γ

:: 'UL 'ANY TA'Γ QA' 'AΓITIY **ol anig tāγqa aγitti** "O, onu dağa çıkarttı (*aṣ'ada*)." :: TANKRIY BULIT 'AΓITY **täŋri bulit aγitti** "Tanrı bulutu yükseltti (*anša'a*)." AΓITUR 'ΓITMA'Q **aγitur aγitmāq.** **aγit-**

Q

:: TANKRIY 'AQIN 'AQITIY **täŋri aqin aqitti** "Tanrı sel akıttı (*asāla*)." :: 'UL SUVW'AQITIY **ol sūw aqitti** "O su akıttı (*ajrā*)." :: BAK 'AQINJY 'AQITY **beg aqinçi aqitti** "Bey düşmana karşı akıncı gönderdi (*ba'aṯa*) 'AQITUR 'AQITM'Q **aqitur aqitmāq.** 0 **aqit-**

:: 'L MANK' BTIK 'UQITY **ol maŋa bitig oqitti.** "O bana kitap okuttu (*aqra'a*)" 'UQITUR 'UQTM'Q **oqitur oqitmāq.** **oqit-**

K

:: UL TARIΓ 'AKITY **ol tariγ äkitti** "O, ona tohum ektirdi (*abḏara*)." Her ekilen tohum için de aynısı denir (*ḏarra*). 'AKITUR 'KITM'K **äkitür äkitmāk.** **äkit-**

:: 'L TARIΓ 'UKITY **ol tariγ ögitti** "O buğday öğüttü (*aṯḥana*).'UKITUR[2] 'UKITM'K[2] **ögitür ögitmāk.** **ögit-**

:: 'UL 'ANY 'IKITY **ol ani igitti** "O onu terbiye etti (*rabba*)" Aslı: 'AKI DTIY **igiḏti - ḏāl**, *tā*' ya benzeşir. 'IKIDUR 'IKIDMA'K **igiḏür igiḏmāk.** **igit-** **(igiḏ-)**

---

114 1. İlk A ve ilk I sonradan yazılmıştır (siyah mürekkeple ve ince uçlu kalemle) – Atasözünde kaçan hariç sözcük **ešit-** sözcüğü ile karışıyor.

2. İlk U kırmızıyla yazılmıştır.

L

:: 'UL YIB· 'UVLATĪY **ol yip ūlatti** "O, ona ip bağlattı (*awṣala*)." 'UVLATUR 'ULATM'Q **ūlatur ulatmāq.** 0 **ūlat-**

:: 'UL 'ANY 'RUB 'UVLĪTIY **ol ani urup ūlitti** "Onu (kurt gibi) ulayana (*a'wā*) kadar dövdü. 'UVLITUR 'ULITM'Q **ūlitur ulitmāq.** **ūlit-**

:: 'UL 'ANIK BUY·NIN 'UVLIT̄Y **ol anig boynin ūlitti** "O ona boynunu eğdirdi (*alwā*)." Buna benzer şeyler için de böyle denir. 'UVLITUR 'ULITM'Q **ūlitur ulitmāq**.

:: 'UL TUVN 'ULIŪT̄Y **ol tōn ölitti** **ölit-**

[I.184/213] **115**

"O elbisesini ıslattı (*balla*)." 'ULITUR 'ULITM'K **ölitür ölitmāk.**

:: 'UL QA'ΓUVN 'AWK' 'ILAT̄Y **ol qāγūn äwkä elätti** "O, eve kavun götürdü (*dahaba bi-*)." 'ILATUR 'LATM'K **elätür elätmäk**. **elät-**

:: 'UL JIΓA'Y QA' YARMA'Q ULAĪT̄Y **ol çiγāyqa yarmāq ülättı** "O yoksullara para dağıtılmasını (*tawzī', tafrīq*) emretti." 'ULATUR ULATM'K **ülätür ülätmāk**. **ülat-**

M

:: TA'M· 'AMITĪY **tām ämitti** "Duvar yıkılmak üzere eğildi (*māla ...li-yasqaṭa*)." :: KUNKLUM 'ANKAR 'AMITĪY **köŋlüm aŋar ämitti** "Gönlün ona meyletti (*māla*)[1]" 'AMITUR 'AMIT·M'K **ämitür ämitmāk**. Manzume: **ämit-**

QULA'N TUKA'L QUMT̄Y	**qulān tükāl qomitti**	V
'AR·QA'R SUQAQ YUMIŪTY	**arqār suqaq yomitti**	
YAYL'Γ TAB' 'AMITĪY	**yaylāγ tapa ämitti**	
TZKQ [dikkat] TRUB SAKRIŠUVR	**tizgin turup sekrišür**	

Baharı anlatarak diyor ki: "(Bahar) yaban eşeğini[2], dağ keçisini[3], erkek ve dişi antilopu coşturarak bir araya getirdi; bunlar yaylaya doğru ilerlediler (*mālat*); sıra sıra olup (sevinçten) hopladılar."

N

:: 'UL YAΓY·Q' TULUM 'ANUT̄IY **ol yaγiqa tulum anutti** "O, düşmana karşı silah hazırladı (*a'adda*)." Hazırlanan diğer şeyler için de aynısı söylenir. 'ANUĪTVR· 'ANUTM'Q **anutūr anutmāq**. Atasözü: TULUIM 'ANUTSA' QULUIN BULVR TULUM 'UNUTSA' BULUN BULVR **tulum anutsa qulun bulūr; tulum anutsa bulun bolūr** 0 "(Düşmanı için) silah hazırlayan tay da bulur; silahı unutan tutsak olur." [Bu söz] hazırlık yapmanın önemini vurgulamak için söylenmiştir. 0 **anut-** P

---

115 1. EY. *amāla.*
2. EY. *'nr, 'ayr* okunur.
3. Dikkat (*wa'l*); bu yüzden **tükāl** ("hepsi") belki de **tākä** için hatalı.

:: MAN 'UNA'MA'S 'AR·DIM 'UL MINY 'UNAT̄IY **män unāmās ärdim ol mini unatunatti** "Ben çekinirdim (*abī*), ama o beni razı etti (*arḍānī fīhi*)." 'UNA'TUR 'UNATM'Q **unātur unatmāq**. **unat-**

:: 'L SUVZIN 'UNT̄Y **ol sözin unitti** "O, sözlerini unuttu (*nasiya*)." 'UNITUR 'UNITMA'Q **unıtur unitmāq**. 0 **unit-**

:: 'UL QUVYIN 'IYNAT̄IY **ol qōyin ēnätti** "O koyununu işaretledi (*i'lām* [tanımlanmış])." 'INATUR 'INATM'K **enätür enätmäk**. **ēnät-**

İlletli

:: 'UL MANK' SUVZ 'YTY **ol maŋa söz ayitti** "O bana bazı şeyler sordu (*sa'ala*)." Oγuzların: "Ben onunla konuştum (*takallamtu ma'ahu wa-qultu lahu kalāman*)" anlamında MAN 'ANK'R: SUVZ: 'AYITIM **män aŋār söz ayittim** derler – Bu kurala göre değil. 'AY·TUVR 'AYITM'Q **aytūr ayitmāq**. **ayit-** D

:: 'UL MINDIN 'UYATIY **ol mindin uyatti** "O benden utandı (*istaḥyā minnī*)." Aslı: 'UYA'D :TIY **uyādti** – o benzeşti. 'UYA'DUR: 'UYA'D :MA'Q: **uyādur uyaḍmāq**. 0 **uyat-** (**uyāḍ**)

[I.185/216] 116

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'UL 'ANY KŠIYDIN 'ABIYDIY [dikkat] **ol ani kišīdin opīdi** "O onu herkesten gizledi (*satara, axfā*)." Gizlenen başka şeyler (*wārayta*) için de aynısı söylenir. 'ABITUR· 'ABITM'Q [dikkat] **opīr opīmāq**. **opi-**

Nazal

:: 'AR· YUVZIY 'UNKUQTIY **är yüzi oŋuqti** "Adamın yüzü soldu (*sahuma*)." :: BARJIN 'UNKUQTIY **barçin oŋuqti** "İpek kumaşın rengi soldu (*ḍahabat ṭarāwā*)." 'UNQUQ'R ' UNKUQM'Q **oŋuqār oŋuqmāq**. **oŋuq-**

L

:: SUKAL 'UNKUL·TY **sökäl oŋulti** "Hasta iyileşti (*indamala*)." :: 'IYŠ 'UNKUL·TIY **īš oŋulti** "Sorun düzeltildi (*istaqāma*)."[1] 'UNKLVR 'NKULM'Q **oŋlūr oŋulmāq**. **oŋul-**

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ikinci ve dördüncü harfi ünsüz olan *fa'laldī* kalıbı

R

:: 'AR· 'URBAR·DIY **ar ürpärdi** "Adam (kızgınlıktan ya da savaştan) ürperdi (*tanaffaša*,[2] *izba'arra*) :: TAQ'ΓUVN [dikkat] 'URBAR·DIY **taqāγu ürpärdi** "Tavuk ürperdi (*taqazza'a*)." :: 'ANIK TIYNIY [dikkat] 'URBAR·DIY **anig yēni ürpärdi** "Onun tüyleri ürperdi (*iqša'arra jilduhu*)." 'UR·BARUR 'URBAR·MA'K **ürpärür ürpärmāk.** **ürpär-**

:: 'ANY 'UB·TURDIY **ani öptürdi** "O, onu öptürdü (*qabbala*). 'UBTURR 'UBTURMA'K **öptürür öptürmāk.** 0 **öptür-**

:: 'UL 'UQ 'AT̃URDIY **ol oq aturdi** "O ot almasını emretti (*ramy*)."Bir şey attırıldığı (*aṭraḥa*) zaman da böyle denir. 'ATURR 'AT̃URMA'Q **atturur atturmāq.** 0 **attur-**

:: SIBUZ ΓUV 'UT̃URDY **sibizγu öttürdi** "Kaval öttürdü (*ṣayyaha*)"Hareketinizle ses çıkartan diğer şeyler için de aynısı denir (*ḥadaṭa minhu ṣ-ṣiyāḥ bi-fi'lika*)." 'UTRUR 'UT̃URMA'K **öttürür öttürmāk.** 0 **öttür-**

:: 'UL MANIK 'IYŠIM 'IYT̃UR·DIY **ol mänig īšim ēttürdi** "O benim işimin düzelmesini emretti (*iṣlāḥ*)." 'L 'TUK 'YT̃RDY **ol ätük ēttürdi** "Onun botunu tamir ettirmesini emretti (*iṣlāḥ*)." 'YT̃URR 'YT̃URMA'K **ēttürür ēttürmāk.** **ēttür-**

:: 'UL QABUΓ 'AJ·TURDIY **ol qapuγ açturdi** "O kapının açılmasını emretti (*fatḥ*) 'AJ·TURR 'AJ·TURMA'Q **ačturur ačturmāq.** **açtur-**

:: 'UL MANK' SUVF 'IJ·TURDIY **ol mana sūw ičtürdi** "O bana su içirdi (*ašraba*)" 'IJ·TURUR 'IJ·TURMA'K **ičtürür ičtürmāk.** Bu anlamda 'IJUR·DIY **ičürdi** [98] biçiminde söyleyebilirsiniz. **ičtür-**

[I.187/218] **117**

Atasözü: SUVF 'IJUR·MA'S· K' SUVT· BIYR· **sūw ičürmāskä süt bēr** 0 "Su içemeyene içmek için süt ver"- Sana kötülük edene, sen iyilik yap. 0 P

Bu eylemlerin asıl olanı, ikisinin de geçişli olmasıdır. Birincisi işi yapmayı emreder. Diğeri işi yapar. Bu eylemler bu anlamı vermek için iki harfli kök ve iki harfli [yani. *t* ve *r*] bir ek içerir. Bu tür eylemler kuraldışıdır, bu yüzden burada söz edildi. 0 G

:: 'AR· TA'ŠIΓ 'AX·TAR·DIY **är tāšiγ axtardi** "Adam taşı çevirdi (*qallaba*)." :: TUBIY YIΓA'JIΓ 'AX·TAR·DIY **tüpi yiγāçiγ axtardi** "Rüzgar ağacı devirdi (*asqaṭat*)." Aynısı devrilen (*qalaba*) başka şeylere de denir. *xā,' yayn*'ın [yani. **aγtar-**] bir değişenidir [Arapça'da] *xattar* veya *yaddar* ("hain"), *xumār an-nās wa-γumāruhum* ("kalabalık") sözcüklerinin söylendiği gibi. ::'UL YYR· 'AXTAR·DIY **ol yēr axtardi** "O toprağı sürdü (*'azaqa, karaba*)." 'AXTARUR 'AXTARMA'Q **axtarur axtarmāq.** 0 **aγtar-** **axtar-**

:: 'UVN YARMA'Q 'UZA' BIYR· 'AR·TUR·DIY **ōn yarmāq üzä bir arturdi** "On paraya bir para ekledi (*zāda*)." 0 :: 'AR· 'AR·TUR·DIY **är arturdi** "Adam haddini aştı (*'adā ... ṭawrahu*)." 'ARTURVT 'AR·TURMA'Q **arturur arturmāq.** **artur-**

Manzume:

---

116 1. EY. *msws*, okunur *mušawwaš*.
2. EY. *tanaffasa*.
3. EY. *ṣannaḥa*.

KALDY BARUV'AR·TURV **käldi bärü arturu** V
BYR·DIY 'IYLIN '·TURV **bērdi ēlin ärtürü**
MUBDA 'QAILB· 'ULTURV **munda qalip olturu**
BUKRIY BLB 'UN BUT'R **bükri bolup ün bütār**

Tutsak olmuş bir beyi anlatarak diyor ki: "Bize aşırı giderek kalabalık bir orduyla geldi (*yaṣlihu wa-ya'dū ṭawrahu*); sonra oturduğu vilayetini bize armağan etti, beli büküldü sesi kısıldı." 0

:: 'NIK YA'ZUQIN 'AR·TURDIY **anig yāzuqin ärtürdi** "O, onun günahından vazgeçti (*ṣafaḥa 'an*)." :: 'NIK 'YŠIN 'AR·TURDIY **anig īšin ärtürdi** "Onun işini kabullendi (*ajāza*)"- onun isteğini kabul etti (*qabila*) anlamındandır. Bir yerden geçilmesine izin veren kişi (*jāwaza šay' 'an mawḍi'*) için de böyle denir. 'RTURR 'RTURMA'K **ärtürür ärtürmāk**. **ärtür-**

:: 'UL 'UΓLY QULA'QIN 'AZTURDIY **ol oγli qulāqin eztürdi** "O, oğlunun kulağını ezdirdi (*ašraṭa*)." Deride ya da yerdeki uzunlamasına çizgi (*kull xadš aw xaṭṭ fi l-jild wa-l-arḍ ṭawīl*[an]) için de aynısı denir. 'AZTURR 'AZTURMA'K **eztürür eztürmāk**. 0 **eztür-**

[I.189/220]

:: 'UL 'YB· 'UZTURDIY **ol yip üztürdi** "O ipi uzattı (*aḥdaqa*)."UZTURR 'UZTURMA'K **üztürür üztürmāk**. **üztür-**

:: 'UL 'AR· 'AS·TURDY **ol är asturdi** "O adamı astırdı (*ṣalb*)." :: 'UL 'AT 'AS·TURDY **ol at asturdi** "O etin asılmasını buyurdu (*ta'līq*)." 'AS:TURR 'ASTRMA'Q **asturur asturmāq**. **astur-**

:: 'URUQ 'AS:TURDIY[1] **uruq ästürdi** " O ipi uzattı (*amadda*)."[2] :: 'UL QAWIQ 'US·TURDY **ol qawiq ästürdi** "O, unu kepeğinden ayırmayı emretti (*nafs, tanqiya*)." Her elenen (*nasf*) nesne için de aynısı söylenir. 'US·TURR 'USTURMA'K **ästürür ästürmāk**. 0 **ästür-**

:: 'UL MANKA' 'USTARDIY **ol maŋa üstärdi** "O belli konularda bana karşı geldi (*mārā*)." :: 'UL QILMIŠ 'YŠIN 'USTARDIY **ol qilmiš īšin üstärdim** "O yaptıklarını reddetti (*jaḥada*)." Reddedilen (*inkār, juḥūd*) diğer şeyler için böyle denir. 'USTARR 'USTARMA'K **üstärür üstärmāk**. Atasözü: [= 209 **tüzūn**]: TVZUN BRL' 'URŠ 'VTUVN BRL' 'US:TAR:MA' **tūzün birlä uruš, ütün birlä üstärmä** "Yumuşak huyluyla çarpış, alçakla çarpışma (*lā tumāri*) çünkü o kötülük eder." 0 **üstär-** P

:: 'UL MANK' 'DKV SUVZ 'AIŠTURDIY**ol maŋa ädgü sōz eštürdi** "O bana iyi söz işittirdi (*asma'a*)." Aslı: 'ŠITURDIY **ešittürdi**, çift *tā'* ile. 'IŠTURR 'IŠTURMA'K **eštürür eštürmāk**. 0 **eštür-**

:: 'UL QUM 'AŠ:TURDIY **ol qum äštürdi** "O bana kum eştirdi (*ihāla*)." Dağarcığa un koyulmasını emretmek de böyledir. 'ŠTURR 'ŠTURMA'K **äštürür äštürmāk**. 0

---

118 1. S'nin üstündeki üç nokta açıkça görülür.
2. EY. *madda*.

'UL 'UQ 'UŠ:TURDIY **ol oq üštürdi** "O okun ucunun delinmesini emretti (*ṯaqb ru'ẓ*)." Okun ucunu delmek (*ṯaqb ḍayyiq*) için de aynısı söylenir. 'UŠTURR 'UŠTURMA'K **üštürür üštürmāk**.	**üštür-**
:: 'UL SUVW 'AQTURDIY **ol sūw aqturdi** "O, suyun akıtılmasını emretti (*tasyīl, isāla*)." 'AQTURR 'AQTURMA'Q **aqturur aqturmāq**. Manzume: [= 452 **yulaq**]	**aqtur-**

QTURR KVZUM YULA'Q **aqturur kȫzüm yulāq**
TUŠLANUR 'UR·DAK YUΓA'Q **tüšlänür ördäk yuγāq**

"Gözümün yaşı pınar gibi akar (*tasīlu*) ve orada ördek ve diğer su kuşları toplanır."

::'UL MANK' 'NIK SUVZIN 'UQ:TURDIY **ol maŋa anig sȫzin uqturdi** "O bana sözünü anlattı (*afhama*)."	**uqtur-**

[I.190/233] **119**

'UQTURR 'UQTURMA'Q **uqturur uqturmāq**.	
:: 'UL TARIΓ 'AK:TURDY **ol tariγ äktürdi** "O tohum ektirdi (*abḏara*)."Aynı şey bir şeyi yaymak (*ḏarr*) isteyen bir güç için de söylenir. 'AKTURR 'KTURMA'K **äktürür äktürmāk**. 0	**äktür-**
:: 'UL JUKA'N· 'AKTURDIY **ol çögān ägtürdi** "O çevgen eğdirdi (*'aṭf*)." Eğdirilen (*imāla*) diğer şeyler için de aynıdır. 'AKTURR ' 'AKTURMA'K **ägtürür ägtürmāk**. 0	**ägtür-**
:: 'UL MINY 'UKTURDIY **ol mini ögtürdi** "O beni öğdürdü (*yamdaḥa*)." 'UKTURR 'KTURMA'K **ögtürür ögtürmāk**. 0	**ögtür-**
:: 'UL MINK YARMA'Q 'ANKAR 'UKTURDIY **ol miŋ yarmāq aŋar üktürdi** "O bana para yığdırdı (*takwīm*)." 'UKTURR 'KTURMA'K **üktürür üktürmāk**. 0	**üktür-**
:: MAN 'NDAN YARMA'Q 'ALTURDUM **män andan yarmaq alturdum** "Ben ondan para aldırdım (*axḏ*)." 'ALTURR MAN 'LTURMA'Q **alturur män, alturmāq**. 0	**altur-**
'L 'ŠIJ 'IJRA' 'AT· 'ULTURDY **ol ešiç içrä ät olturdi** "O tencerede eti haşladı (*harrā*)." Bir elbisenin eskimesi (*ablā*) de aynı şekilde söylenir. 'ULTUR [dikkat] 'ULTURMA'Q **olturur olturmāq**. 0	**oltur-**
:: 'UL 'AR· 'ULTURDIY **ol är olturdi** "Adam oturdu (*jalasa*)." 'ULTURR 'LTURMA'Q **olturur olturmāq**. Atasözü: BUTVN 'UVM LK QANJA' QULSA' 'ULTURR **bütün ümlüg qança qolsa olturur** 0 "Pantolonu sağlam olan nereye isterse oturur." Bu söz temiz olan hiçbir töhmetten etkilenmeyeceğini (*ma'mūn al-izār*) belirtmek için söylenmiştir.	P
:: 'L MANK' KAYIK· 'ILTURDY **ol maŋa käyik iltürdi** "O bana geyiği yakalamamı (*ta'līq*) emretti." Yakalanan (*ta'līq*) diğer şeyler için de böyle denir. 'ILTURR 'ILTURMA'K **iltürür iltürmāk**. 0	**iltür-**
:: 'UL 'UΓRIY NY 'ULDURDIY **ol oγrini öldürdi** "O hırsızı öldürdü (*qatala, amāta*)." 'ULDURUR 'ULDURMA'K **öldürür öldürmāk**. 0	**öldür-**

:: 'UL 'ANY TA'ΓDIN 'ILDURDIY **ol ani tāγdin ildurdi** "O onu dağdan indirdi (*anzala*)." 'ILDURUR 'ILDURMA'K-Q **ildurur ildurmāq**. *Nūn*'lu bir versiyonu da vardır: 'IN·DURDIY **endürdi**. 0 **ildur-** **(endür-)**

:: TANKRY 'UVT 'UVNDUR·DIY **täŋri öt ōndürdi** "Tanrı bitki bitirdi (*anbata*)." **ōndür-**
:: 'UL 'ANY 'AWKA' 'UNDURDIY **ol ani äwkä öndürdi** "Onu eve yönlendirdi (*ašxaṣa*)." Sonraki Uygur şivesi- Oγuzlar onu bilmezler.[1] 'UNDURUR 'NDURMA'K D **öndürür öndürmāk.** 0

:: 'L MINY 'AT·ΓARDIY **ol mini atγardi** "O ata binmeme yardım etti (*a'āna ... 'alā rukūb, akraba*)." 'AT·ΓARUR 'ATΓARMA'Q **atγarur atγarmāq**. 0 **atγar-**

[I.192/225] **120**

:: 'AT 'UTΓARDIY **[ol] at otγardi** "O at otlattı (*ra'ā*)." 'UTΓARUR 'UTΓARMA'Q **otγarur otγarmāq**. **otγar-**

:: 'UL MINIY 'UD·ΓUR·DIY **ol mini oḏγurdi** "O beni uyandırdı (*ayqaẓa ... min manām*)." 'UD·ΓURR 'UD·ΓURMA'Q **oḏγurur oḏγurmāq**. 0 **oḏγur-**

:: 'UL 'ANY KIY·DIN 'UDΓIRDIY **ol ani kēdin oḏγardi** "O beni biraz düşündükten sonra tanıdı (*'arafahu*[1] *ba'da tafakkur wa-mudda*)." 'UDΓARUR 'UD·ΓARMA'Q **oḏγarur oḏγarmāq**. 0 **oḏγar-**

:: 'UL 'ATIN 'AR·ΓURDY **ol atin arγurdi** "O atını yordu (*a'yā*)." 'ARΓURUR 'ARΓURMA'Q **arγurur arγurmāq**. Manzume: **arγur-**

KUNK·LUM 'ANKAR QAYNAYV	**köŋlüm aŋar qaynayu**	V
'IJ·TIN 'NKAR 'UYVAYV	**içtin aŋar oynayu**	
KALDY MANK' BUYNAYV	**käldi maŋa boynayu**	
'UYNAB MINY 'AR·ΓURVR	**oynap mini arγurūr**	

"Evde (sevgilimle) oynaşırken, gönlüm coştu; o kurularak bana geldi ve beni yorana (*a'yā*) kadar oynadı." Yorduğu (*a'yayta*) her hayvan için de böyle denir. 0

'UL 'ANIY 'AN·ΓAR·DIY **ol ani anγardi** "O ona and içtirdi (*ḥallafa*)." Aslı: AND·ΓAR·DIY **andγardi** *–dāl* kısaltma amacıyla düştü. Bu Allah'ın kutsal kitabındaki gibi [K. 56:65]: *fa-ẓaltum tafakahūna* ("ve sen acıyla kalabilirdin.")- aslı: *fa-ẓalaltum*, ama [l'nin biri] kısalma amacıyla düştü. 'AND·ΓARVR 'AND·ΓAR·MA'Q **andγarūr andγarmāq**. 0 **anγar-** **(andγar-)**

:: 'L NIK YVZING' 'ALWIRDIY **ol anig yüziŋä alwirdi** (?) "O çekişmeyi isteyerek ona atladı (*waṯaba fī wajhihi fī kalām kaannahu yurīdu mušājaratahu*)." 'ALWIRA'R· 'ALWIRMA'K-Q **alwirār alwirmāq, alwirmāk**. **alwir-**?

:: 'UTRUM QARIN 'UTKURDIY **örtüm qarin ötgürdi** "Müshil karnı guruldattı (*aṭlaqa*)." :: 'UL 'AWK' BITK 'UTKARDY "(Adam) eve mektup gönderdi (*anfaḏa*)." Aynısı bir şey içinden geçen (*anfaḏa ... 'an*) nesneler için de söylenir. 'UTKRUR 'UTKURMA'K **ötgürür ötgürmāk**. **ötgür-**

---

119 1. *lā ta'rifuhā* – sonradan çizgi üstüne yazımlı.
120 2. EY. *'arrafahu*.

:: UL ATIN AWK IJKARDIY **ol atin äwkä içgärdi** "O atını eve soktu (*adxala*)." **içgär-** 'IJ·KARUR 'J·KARMA'K **içgärür içgärmāk**.

:: 'UL 'ANY BAKKA' 'IJKAR·DIY **ol ani begkä içgärdi** "O onu beye kurban etti (*waššā bi-*)."

:: 'UL KIJK SUVZUK 'DKAR·DIY **ol kiçig sōzüg ädgärdi** "O bazı bayağı sözler **ädgär-** duydu, ama onların önemli olduğunu düşündü ve ona göre hareket etti (*kabbarahu wa-'amila bihi*)." Bu sözcük genellikle olumsuzdur, bu yüzden:

[I. 194/277] **121**

'NK SUVZIN 'ADKARMADY **anig sōzin ädgärmädi** "O sözlerine kulak asmadı (*mā iṭtalafa bi-, mā bālā*)." :: 'UL YAWUZ NA'NKNY 'ADKARDY **ol yawuz nāŋni ädgärdi** "O kötü şeyi düzeltti (*aṣlaḥa*)." 'ADKARUR 'ADKARMA'K **ädgärür ädgärmāk**.

:: 'UL YA'Γ 'ARKURDIY **ol yāγ ärgürdü** "O yağı eritti (*aḏāba*)." 'ARKRUR **ärgür-** 'RKURMA'K **ärgürür ärgürmāk**.

:: 'AŠ·QA' 'AURKURDY[1] **(ol) ašqa ärgürdi** "O yemek zamanına yetişti (*adraka*)." Herhangi bir şeye erişmek de böyledir (*adraka šar'an qabla an yanfalita*). 'AUR·KURUR[1] 'AURKURM'K[1] **ärgürür ärgürmāk**.

:: TUVN 'AS·KIRDIY **ton äskirdi** "Elbise yıprandı (*axlaqa*)." 'ASKIRUR· **äskir-** 'ASKIRMA'K **äskirür äskirmāk**. 0

:: 'UL 'ITIΓ KAYIKA' 'UŠKURDIY[2] **ol itiγ käyikkä üškirdi** "Köpeği geyiğe **üškir-** saldırttı (*aγra*)." Başka şeylere saldırma da böyledir. :: YILA'N 'UŠ·KURDY[2] **yilān üškirdi** "Yılan ıslık çaldı (*nafaxat ... bi-fīhā*)." Islık çalan bir kişi (*ṣafara bi-fīhi*) için de böyle denir; ve de öten (*ṣafara*) bir şahin için de. Atasözü: 'US· 'UŠKURSA' 'ULUVR **üs** P **üškirsä ölür** 0 "Şahin ıslık çaldığında (bir insanın yüzüne karşı; o bir işarettir), o ölecek." Onlar bunda kötü şansın olduğunu düşünürler. 'UŠKIRUR 'UŠKUIR·MA'K· **üškirür üškirmāk**. 0

:: 'L U'UN(Y)T·MŠ SUVZUK 'UŠ·KURDIY **ol unitmiš sōzüg üškürdi** "O unuttuğu sözü hatırladı (*taḏakkara*)." 'UŠ·KURUR 'UŠKURMA'K **üškürür üškürmāk**.

Bu bölümdeki geçişsiz eylemleri geçişli yapmak istediğinde veya çift geçişli yapmak istediğinde geçmiş zaman ekindeki *dāl*'ı *tā*'ya değiştir – birinci *dāl*'ı, diğeri geçişlilik *tā*'sıdır. Örneğin, siz "O söylediklerini hatırladı." manasında SUVZ 'UŠKUR·DIY **sōz üškürdi** diyebilirsiniz. Bu eylemi geçişli yapmak için: "O unuttuklarını hatırladı." manasında 'UŠKURTIY **üškürtti** diyebilirsiniz. Çift geçişli eylemlere örnek olarak: 'ANIK 'ATIN 'AR·ΓURTIY **anig atin arγurtti** "O atını yordurdu." diyebilirsiniz. Bunu söylemenin bir başka yolu ise: "O yordu." manasında 'ARΓUR·TUR·DIY **arγurturdi** şeklinde söylemektir. G

[I. 195/299] **122**

---

121 1. A sonradan yazılmıştır (koyu siyah, ince kalem ucu).

2. U siyahla yazılmıştır ama görünen o dur ki bir önceki sayfadaki kahverengiyle aynı kalem tarafından yazılmıştır.

'UŠKIRTUR·DIY **üškirtürdi** "O kışkırttı" – Ama ilk yol daha nazik ve doğrudur.

Š

:: 'RAN 'UR·BAŠTIY **ärän ürpäšdi** "Yiğitler öfkelenerek birbirlerine kabardılar (*taš''aṯa/taša''aba, izba'arrū*)." 'URIYAŠVR [dikkat] 'URYAŠMA'K **ürpäšür ürpäšmāk**. **ürpäš-**

Manzume:

'RAN 'ARIГ 'URBAŠUR	**ärän ariγ ürpäšür**	V
'UVJIN KAKIN 'IR·TAŠUR	**öçin käkin irtäšür**	
SAQAL TUTUB TARTIŠUR	**saqal tutup tartišur**	
KUK·SIY 'AR' 'UVT TUTA'R	**kögsi ara öt tütār**	

"Savaşanlar birbirlerine öfkeyle bakıyorlar (*yanẓuru ... bi-a'yun ḥanaq*^{an}); onlar öç almak istiyorlar; (savaşçılar) savaş kızıştığında birbirlerinin sakallarını çekiyorlar, sanki öç ateşi göğüslerinde tütüyor."

'ULA'R BUV SUZUK 'IR·TAIŠTIYLA'R **olār bu sözüg irtäštilār** "Onlar bu işin iç yüzünü sorguladılar (*tafaḥḥaṣū*)." 'IR·TAŠUVR 'IR·TAŠMA'K **irtäšür irtäšmāk**. 0 **irtäš-**

:: YAL·NIQUQ 'IJIN· 'AR·TAŠ·DIY **yalŋuk için artašdi** "İnsanlar birbirlerini görünce bozuldular (*fasada ... ba'ḍuhu bi-ru'ya ba'ḍ*)." Birbirini bozan her çokluk böyledir (*fasada ba'ḍuhu fī ba'ḍ*). 'AR·TAŠUVR 'ARTAŠMA'Q **artašūr artašmāq**. **artaš-**

:: 'ULA'R BUV 'IYŠIГ 'UR·TUŠDIY **olār bu īšiγ örtüšdi** "Onlar bu işi örttüler (*tawāṯa'ū 'alā satr*)." Bir şeyi saklamak (*tayṭiya, satr*) için yardım eden kimseler için de böyle denir. 'UR·TUŠUVR· 'URTUŠMA'K **örtüšür örtüšmāk**. **örtüš-**

:: BUV<u>D</u>UN BIYR· AKINDIYNIK 'AWLA'RIN 'UR·TAŠDIY **bōḏun bīr ekindīnig äwlārin örtäšdi** "İnsanlar birbirlerinin evlerini yaktılar (*aḥraqa*)." Diğer şeyler için de böyledir; yarışma ve işbirliği yapma da böyledir. 'URTAŠUVR 'URTAŠMA'K **örtäšür örtäšmāk.** 0 **örtäš-**

:: 'UL MANIK BRL' 'ARS·L'N· DAN 'AR·TIŠTIY **ol mänig birlä arslāndan ärtišti** "O benimle aslanın yanından geçmede yarıştı (*mujāwaza 'an*)." 'ARTIŠUR 'ARTIŠM'K **ärtišür ärtišmāk.** 0 **ärtiš-**

:: 'UL MANK' 'ARJY 'AR·TIŠDIY **ol maŋa arçi artišdi** "O bana heybeyi yüklemekte (*ilqā', haml*) yardım etti." 'ARTIŠUR 'AR·TIŠA'Q **artišur artišmāq**. Yarışma için de böyledir. **artiš-**

:: 'L 'ANIK BRL' 'UQTAŠ·TIY **ol anig birlä oqtašti** "O, onunla ok atıştı (*rāmāhu*[1] *bi-s-sahm*)." Kura için (*qāra'ahu*) atışılırsa yine böyledir. 'UQTAŠUR 'UQTAŠMA'Q **oqtašur oqtašmāq**. **oqtaš-**

:: 'UL 'ANIK BIRL' 'UNDAŠ·DIY **ol anig birlä ündäšdi** "Onlar bir başkasını çağırdı (*tanādayā*)." '<u>U</u>'UN·DAŠUVR[2]

[I. 197/231] **123**

---

122 1. EY. *ramāhu*.
2. Asıl U çizildi ve ikinci U *elif* (')'in sağına yazıldı.

'UNDAŠMA'K **ündäšür ündäšmāk**.	
:: TUVN LA'R UBRAŠ·TIY **tönlär oprašti** "Elbiseler yıpranmaya başladı (*axaḏat ... fī l-bilā*)." 'UBRA'ŠUVR 'UBRAŠMA'Q **oprāšür oprašmāq**. Atasözü: [krş. 601 **keŋ**]: P KANK'Š LYK BLYK 'UḎRAŠUVR KNK'Š SYZ BLYK 'UBRAŠVR **käŋāšlīg bilīg üḏräšür, keŋāššīz bilīg oprašür** [Danışıklı bilgi tazelenir, danışıksız bilgi yıpranır."]"Olaylar danışıklı gerçekleştirildiği zaman gün iyi gelişir, danışıksız olunca gün kötü (*yablā*) olur."	**opraš-**
'UL MANK' MUVN U'UBRŠDY **ol maŋa mūn öprüšdi** "O bana çorba içmede yardım etti (*ḥasw*)." 'UBRŠUVR 'UBRŠM'K **öprüšür öprüšmāk**. Yarışma için de aynısı. 0	**öprüš-**
:: 'ULA'R· BIYR· BYR·KA' BITK 'UTRUŠDY **olār bīr bīrkä bitig ötrüšdi** "Onlar birbirlerine mektup gönderdiler (*anfaḏa*)." 'UTRUŠUR 'UTRUŠMA'K **ötrüšür ötrüšmāk**. 0 Aslı: U'U·TUK·RUIŠDIY[1] **ötgürüšdi**. Bir şeyi taşımada (*tanfīḏ*) yarış ya da yardım da böyledir.	**ötrüš-**
:: 'UL 'NKAR 'UTUR·ŠDIY **ol aŋar utrušdi** "O, ona karşı çıktı (*qāwama*):: 'UL MANK' 'UTRUŠDY **ol maŋa utrušdi** "O benimle yüz yüze geldi (*wājaha*)." 'UTRŠVR 'UTRŠMA'Q **utrušūr utrušmāq**. 0	**utruš-**
:: 'L MANK' KS·MA' U'U·T·RUŠ·DY **ol maŋa käsmä otrušdi** "O bana zülüf kesmede (*jazz*) yardım etti." "Makasla kesilen (*yuqṭa'u ziyadatuhu*) her şey için de böyle denir." U'U·TRUŠVR 'UTRŠMA'Q **otrušūr otrušmāq**. 0	**otruš-**
:: 'UVL MANK' QUŠ 'UJRUŠDY **ol maŋa quš uçrušdi** "O bana kuşu uçurmamda (*iṭāra*) yardım etti." Yarışma ve yardım için de böyledir. 'UJRUŠVR 'UJRUŠM'Q **uçrušur uçrušmāq**. 0	**uçruš-**
:: 'UL 'ANIK 'UBK'SIN MANIK BRL' U'UJRUŠDY **ol anig öpkāsin mänig birlä öçrüšdi** "Onun öfkesini yatıştırmada (*taksīn*) bana yardım etti." Ateşin alevini söndürmek (*iṭfā'*) için de böyle denir. 'UJRUŠVR 'UJRUŠMA'K **öçrüšür öçrüšmāk**. 0	**öçrüš-**
:: 'UL MANK' SUVF 'IJRUŠDY **ol maŋa sūw içrüšdi** "O, bana su içmemde (*saqy*) yardım etti." Yarışma için de böyledir. 'IJRUŠUVR· 'IJRUŠMA'K **içrüšür içrüšmāk**. 0	**içrüš-**
:: 'ULA'R 'IYKY 'AḎRIUŠDIY[2] **olār ēki aḏrišdi** "İkisi birbirinden ayrıldı (*tafāraqa, taẓāyalā*)." 'AḎ·RIUŠUVR· 'UḎRIUŠMA'Q **aḏrišūr aḏrišmāq**. Manzume:	**aḏriš-**

TUM'N JAIJAK TIZILDIY	**tümän çeçäk tizildi**
BUKUNDAN 'UL YAZILDIY	**tügündän ol yazildi**
'KUŠ YATIB· 'UZAL·DIY	**üküš yatip özäldi**
YYR·DA' QUB' 'AḎRIŠVR	**yērdä qopa aḏrišūr**

Yazı anlatarak diyor ki: "Türlü türlü çiçekler açtı ve dizildi

[I. 199/234] **124**

---

123 1. İkinci (aslı önce) U *sukūn*'a (? - açık değil) dönüştü.
2. *Sukūn* (·) U'dan değişti (124 **üḏrüš-** ile karıştı); A sonradan yazıldı.

tomurcuklar açıldı; yer altında duranlar yerden fışkırıyor ve birbirinden ayrılıyorlar (*yanfariju*)."

:: 'UL MANK' TVA'R 'UDURUŠDY **ol maŋa tavār üḏrüšdi** "O mal seçiminde bana yardım etti (*taxyīr*)." U'·DRUŠUVR[1] 'UDRUŠMA'K **üḏrüšür üḏrüšmāk**. Yarışma için de aynısı söylenir.	**üḏrüš-**
:: 'IKY 'ADΓIRΓ· BRL' 'IS·RIŠTIY **ekki aḏγir birlä isrišti** "İki aygır birbirini ısırdı (*ta'āḍḍa*)." 'IS·RIŠUVR 'IS·RIŠMA'Q **isrišūr isrišmāq**. Yardım ve yarışma için de böyledir.	**isriš-**
:: 'IKY 'AR· 'AS·RUŠ·DIY **ekki är asrušdi** "İki adam hangisinin daha çok aksırdığını görmek için aksırdı (*ta'āṭasa*)." 'AS·RUŠUR 'AS·RUŠMA'Q **asrušur asrušmāq.** 0	**asruš-**
:: 'ULA'R 'IKY 'US·RUŠDY **olār ekki osrušdi** "İki adam osurmada (*rudām*) yarış etti."'US·RUŠUR 'USRUŠMA'Q **osrušur osrušmāq.** 0	**osruš-**
:: 'IKY YAΓY 'UΓRAŠDIY **ekki yaγi uγrašdi** "İki düşmen birbiriyle uğraştı (*qasada*)." 'U'·ΓRAŠUR[1] 'UΓRAŠM'Q **uγrašur uγrašmāq.**	
:: 'ULA'R BV 'YQS' 'AΓRIŠ·TIY LA'R **olār bu īšqa aγrištilār** "Onlar bu işte sızlandılar (*tawajja'u*) 'AΓRIŠVR 'AΓRIŠM'Q **aγrišūr aγrišmāq**.	**aγriš-**
:: 'L MANK' SUNKUVK 'UΓRUŠTY **ol maŋa sünǰük oγrušti** "Onlar kemikleri ayırmada (*taṯbīq, faṣl*) bana yardım ettiler." Yarışmada da böyledir. 'UΓRŠUR 'UΓRŠM'Q **oγrušur oγrušmāq.** 0	**oγruš-**
:: 'NIK BRL' TALM 'WRŠTY **anig birlä tälim äwrüšti** "O, onunla gücünü denedi (*mārasa*)." :: 'UL 'ANIK QJMYS 'ATIΓ 'AWRIŠTIY **ol anig qaçmīš atiγ äwrüšti** "O, kaçak atını geri döndürmekte (*radd wajh ... ilayhi*) yardım etti." :: 'UL MANK' TAV'R· 'AWRIŠTIY **ol maŋa tavār äwrüšti** "O askerleri aşağıdan yukarıya döndürmekte (*taqlīb* [tanımlanmış] yardım etti." 'AWRUIŠUVR 'AWRUŠM'K **äwrüšür, äwrišūr äwrüšmāk.**	**äwrüš-**
:: YUN·D QAMUΓ 'UQRAUŠ·DY **yond qamuγ oqrašdi** "Atlar birlikte kişnedi (*taḥamḥamat*)." U'UQRAŠVR 'UQRŠM'Q **oqrašūr oqrašmāq**. Manzume:	**oqraš-**

YAŠIN 'TB YAŠ· NADY	**yašin atip yašnadi**	V
TUM'N TVRB TUŠ·NADY	**tumān tūrup tüšnädi**	
'ADΓIR QSIR· KIŠNADY	**aḏγir qisir kišnädi**	
'KUR 'ALIB 'UQRŠVR	**ögür alip oqrašūr**	

Baharı anlatarak diyor ki: "Bulut etrafı aydınlattı, bulut yükseldi; aygır ve kısraklar

[I. 201/236] 125

kişnedi; her aygır kendi kısrağını aldı."

---

124 1. *Sukūn* (·) U'dan değişti.

:: 'UL BAKK' K_AND_:[1] 'AKIRI·Š·TY **ol begkä känd ägrišti** "O şehir kuşatmasından (*muḥāṣara*) beye yardım etti. :: QIZ 'NA'SIY B_IRLA'YIB_· 'AKRIŠ·TY **qiz anäsi birlä yip ägrišti** "Kız annesiyle ip eğirmekte (*yazl*) yarıştı." Yardım için de böyledir. KRIŠVR 'KRIŠM'K **ägrišūr ägrišmāk**. 0 **ägriš-**

:: 'UL 'ANKAR B_AYŠIK U'·KRIŠTIY[2] **ol aŋar bēšik ügrišti** "O beşik sallamada (*taḫrīk*) ona yardım etti." 'UKRIŠ_UVR 'UKRIŠMA'K **ügrišūr ügrišmāk**. 0 **ügriš-**

:: 'ATIM BAR_·JA' 'AMRIŠ·TY **ätim barça ämrišti** "Benim bütün vücudum kaşındı (*iḥtakka*)." 'A_MRIŠ_UVR 'MRŠM'K **ämrišūr ämrišmāk**. 0 **ämriš-**

:: QA'M_· LA'R_· QAMUΓ 'AR_·WAŠDY **qāmlār qamuγ arwašdi** "Kahinler sihirli sözler (*haynamat ... bi-kalām*) söylediler." Cin çarpmasına (*raqaw min sa'fa*) karşı söylenenler de böyledir." 'ARWAŠUR 'ARWAŠ·MA'Q **arwašur arwašmāq**. 0 **arwaš-**

:: 'UL 'ANIK BIRL' YUK 'AR·QAŠ·TIY **ol anig birlä yük arqašti** "Onlar her biri için yükledi (*ḥamala ... muẓāhara*[tan]) [tanımlanmış])." 'ARQAŠVR 'ARQAŠMA'Q **arqašūr arqašmāq.** **arqaš-**

:: BUVY· 'IKY BILA' 'AL·QIŠ·TY **boy (bīr) ekki bilä alqisti** "İnsanlar birbirlerini yok etti (*tafānā*)." Yok edilen (*ifnā'*) diğer şeyler için de böyledir. 'AL·QIŠUVR 'AL·QIŠMA'Q **alqišūr alqišmāq**. **alqis-**

:: 'UL MANIK BRL' 'ALQIŠ 'ALQAŠDIY **ol mänig birlä alqiš alqašdi** "O benimle alkışta (*madḥ, ṯanā*) yarıştı." 'ALQAIŠUVR 'ALQAIŠMA'Q **alqašūr alqašmāq.** Yardım için de böyledir. **alqaš-**

Manzume:

'LB LA'R 'ARIΓ 'ALQIŠUR·	**alplar ariγ alqišur**	V
KUJ BYR QLIB 'ARQAŠUR·	**küç bīr qilip arqašur**	
BYR BYR 'VZA' 'ALQAŠUR·	**bīr bīr üzä alqašur**	
'A_DKA_RMAD_ IB· 'UQ 'TA'R	**ädgärmädip oq atār**	

Savaşı anlatarak diyor ki: "Yiğitler bir başkasını kırıyordu (*tufnī ba'ḍuhum ba'ḍ*[an]); onlar güçlerini birleştirdi, birbirlerinin arkalarını ördüler (*muẓāhirīn*); onlar bir başkasına üstün gelmek için işbirliği yaptılar (*yuṯnī ba'ḍuhum 'alā ba'ḍ b-t-ta'āwun*); her biri ölümden korkmayarak oklarını attı."

:: 'UL MANK' TAV'R 'IR_·KIŠTY **ol maŋa tavār irkišti** "O bana malları toplamakta (*jam'*) yardım etti." Yarışma için de böyledir. 'IR_·KIŠVR 'IR_·KIŠMA'K **irkišūr irkišmäk**. 0 **irkiš-**

:: 'UL 'ANKAR 'UVN 'ALKAŠ·TY **ol aŋar ūn algäšti** "Un elemekte (*naxl*) ona yardım etti." Yarışma için de böyledir. 'ALKAŠUR 'ALKAŠMA'K **älgäšür älgäšmāk**. 0 **algäš-**

:: BUV 'YŠTA' BUVY_· 'AM·KAŠ·TIY **bu īšta bōy ämgäšti** "Birbiri yüzünden **ämgäš-**

---

125 1. Burada kahverengi mürekkep olduğu farz edilir. Aslı, KNDA', A, *sukūn*'a değişti ve *elif* (') kahverengiyle çizildi; **kändä**? okunur.

2. *Sukūn* (·) (kahverengi) U (siyah)'dan değişti.

insanlar bu işten yoruldu (*ta'iba ... ba'ḍuhum bi-sabab ba'ḍ*)." 'AM·KŠUR· 'AM·KŠMA'K **ämgäšür ämgäšmāk.** 0
BUVDUN 'IKN·DIY TAW'RIYN 'UBLAŠDY **bodun (bīr) ekindi tawārīn üpläš-** **üpläšdi** "İnsanlar birbirinin malını yağmaladı (*ayāra*) 'UBLAŠUR 'UBLAŠMA'K **üpläšür üpläšmāk.** 0
:: 'UT·LAŠ·DY NA'NK **ütläšdi nāŋ** "Eşyalar parçalandı (*inṭaqabat*)." 'UTLŠVR **ütläš-** 'UTLSMA'K **ütläšür ütläšmāk.** 0 Yağma (*nahb*) için de böyle denir.[1]
:: 'AL·B· LA'R 'UT·LAŠDIY[2] **alplār ätläšdi** "Yiğitler savaştı (*talāḥamat, tajāladū*)." **ätläš-** 'UTLAŠUVR[2] 'UTLAŠMA'K[2] **ätläšür ätläšmāk.**
:: 'ITLIŠDY NA'NK **itlišdi nāŋ** "Nesneler birlikte itildi (*indafa'at*)." 'ITLŠVR **itliš-** 'ITLŠMA'K **itlišür itlišmāk.** 0
:: QABUΓLA'R 'AJ·LIŠ·DIY **qapuγlār açlišdi** "Kapılar açıldı (*infataḥat*)." Kapalı **açliş-** şeyler için de böyledir. 'AJ·LIŠUR 'AJ·LIŠMA'Q **açlišur açlišmāq.**
:: 'ULA'R BYR 'IKINDYNIY 'ADLAŠDIY **olār bīr ekindīni ädläšdi** "Onlar **ädläš-** birbirlerini ağırladı (*tafaqqada ... ḥurma*)." 'ADLAŠUR 'DLAŠM'K **ädläšür ädläšmāk.** 0
:: 'IWIQ BIYR BIYR·KA' 'UDLAŠ·DIY **iwiq bīr bīrkä udlašdi** "Geyikler birbiri **udlaš-** ardınca yürüdü (*mašat ... xalifatan*)." 'UDLAŠUVR 'UDLAŠMA'Q **udlašür udlašmāq.**
:: 'ULA'R 'IKY 'AR·LAŠSIY **olār ekki ärläšdi** "Onların ikisi erkeklikte yarış ettiler **ärläš-** (*tabārayā fi-r-rujūliyya*)." 'ARLAŠVR 'ARLAŠMA'K **ärläšür ärläšmāk.**
:: BVDUN QMUΓ 'UR·LAŠDIY **bōdun qamuγ orlašdi** "İnsanlar ağlaştı (*ṣāḥa, jalabū*)." 'UR·LAŠVR 'UR·LAŠMA'Q **orlašür orlašmāq.** Aslı: 'URIYLAŠ·TIY **orīlašti.** **orlaš-**
:: 'UZ·LUŠDIY NA'NK **üzlüšdi nāŋ** "O şey üzüldü, koptu (*inqaṭa'a*) :: BAKY KIŠY **üzlüš-** 'UZLŠDY **begi kiši üzlüšdi** "Karı koca arasındaki evlilik bitti (*inqaṭa'at az-zawjiyya*)."[3] :: 'ALIM·LIΓ BYRIM·LIK·DIN 'UZLUŠDY **alimliγ bērimligdin üzlüšdi** "Borçlu ile alacaklı arasındaki borç kapandı (*ifnaṣala d-dā'in min al-madyūn*)." 'UVZLUŠUVR· 'UZLUŠMA'K **üzlüšür üzlüšmāk.**
:: 'UL MANIK BIR·LA' 'IŠLAŠ·DIY **ol mänig birlä išläšdi** "Çalışmada benimle **išläš-** yarış etti (*bārānīfīl-'amal*)." Yardım için de böyledir. 'IŠLAŠUVR· 'IŠLAŠMA'K **išläšür išläšmāk.** 0
:: 'UΓLA'N 'IΓ·LAŠTI **oγlān iγlašti** "Bebekler ağladı (*bakat*)." *yā*'lı şeklin bir **iγlaš-** varyasyonu [ör. **yiγlaš-**]. IΓ·LAŠUR 'IΓLAŠMA'Q **iγlašur iγlašmāq.**
:: KIŠY 'AWLAŠDY **kiši awlašdi** "İnsanlar bir şey hakkında toplaştı (*izdaḥama*)." **awlaš-** 'AWLAŠUVR 'AWLAŠMA'Q **awlašür awlašmāq.**

---

126 1. Bu cümle görünen o ki önceki sözcüğe gönderme yapıyor (**üpläš-**).
2. U (kahverengi) A (siyah)'dan değişti.
3. *w, j*'nin üstünde kahverengiyle restore edildi.

:: BAK BRL' 'AWLAŠTY 'UY·NA'B· **beg (anig) birlä äwläšti oynāp** "Emir evini ortaya koyarak onunla bir oyun oynadı (*waja'ala baynahumā l-xaṭar bayt*^{an})." Bu kök prensibi, yani **äwläš-** G

[I. 204/240] **127**

Kumarda ortaya koyulan nesnenin adı ekle birlikte söylenir: KŠTY [dikkat] **–lašti.** 'AWLAŠVR 'AWLAŠMA'Q [dikkat] **äwläšūr äwläšmāk.** 0

:: BYR NA'NK BYR· 'UZA' 'UK·LUŠDY **bīr nāŋ bīr üzä üklüšdi** "Bir şey başka bir şey üzerine yığıldı (*inkaṭaba*)" – kum, insan kalabalığı gibi. 'UKULŠVR 'UKULŠMA'K **üklüšūr üklüšmāk.** **üklüš-**

:: TKM' YANKA'Q·TIN· BUVDUN 'AQ·LIŠDIY **tägmä yaŋāqtin bödun aqlišdi** "Her tarafta halk toplandı (*izdaḥama*)." Dereden birlikte akan sulara (*tasāyalat*) da böyle denir. 'AQLIŠUVR 'AQ·LIŠ·MAQ· **aqlišūr aqlišmāq.** 0 **aqliš-**

:: 'ULA'R QAMUΓ 'DAQ· 'AK·LAŠDY LA'R **olār qamuγ aḏaq ikläšdilār** "Bu bir işte "aynı fikirde (*muwāfaqa*)" olan insanların "karşılıklı çiğnemesini (*tawāṭu'*)" ifade eder; ve de "Onlar birbirlerine çiğnemede (*waṭa'*) yardım ettiler." 'AKLAŠUR 'AK·LŠMA'K **ikläšūr ikläšmāk.** **ikläš-**

:: YLQY 'ARIΓ· 'IKLAŠDIY **yilqi ariγ igläšdi** "Sığır hastalandı (*mariḍat*)." 'IKLAŠUR 'IKLAŠMA'K **igläšūr igläšmāk.** **igläš-**

:: BA'LIΓ LA'R 'AMLAŠDIY LA'R **bāliγlār ämläšdilār** "Yaralar ilaçlandı (*ta'ālajat*)." 'AMLAŠUVR LA'R 'AM·LAŠM'K **ämläšūrlār ämläšmāk.** **ämläš-**

:: 'UL 'ANIK BIRL' JUK'N 'UR·DIY 'UM·LAŠV **ol anig birlä çögān urdi ümläšü** "O onunla şalvarını ortaya koyarak çevgen oynadı (*'alā xiṭār as-sarāwīl*)." 'UMLAŠUVR 'UMLAŠMA'K **ümläšūr ümläšmāk.** **ümläš-**

:: 'UL 'ANIK BL' 'ALKIN 'IM·LAŠDY **ol anig bilä älgin imläšdi** "O onunla elle işaretleşti (*ašāra*)." 'AIM·LAŠUR[1] 'AIM·LAŠMA'K[1] **imläšür imläšmāk.** 0 **imläš-**

Q

:: 'L YARMA'Q 'UT·SUQ·TY **ol yarmāq utsuqti** "Oyunda para yutuldu (*qūmira darāhim* [yani. o onları kaybetti]." Diğer şeyler için de böyledir. 'UTSUQA'R 'UTSUQMA'Q **utsuqār utsuqmāq.** Atasözü: SIN'MASA' 'AR·SIQA'R SAQIN·MASA' 'UTSUQA'R **sināmasa arsiqār saqinmasa utsuqār** "Bir şey denenmese, kişi aldatılır, denenmese yutulur (*yuγlabu*)." Bu söz deneme ve sınama için [öğüt vermek] söylenmiştir. **utsuq-** P

:: 'AR· 'AR·SIQ·TIY **är arsiqti** "Adam aldandı (*γurra*)." 'AR·SIQA'R 'AR·SIQM'Q **arsiqārsiqār arsiqmāq.** **arsiq-**

:: 'AR 'URSUQ·TY **är ursuqti** "Adam dövüldü (*yuliba*[2] *... fī ḍ-ḍarb wa-ṣāra maḍrūb*^{an})." 'UR·SUQAR[3] 'URSUQM'Q **ursuqār ursuqmāq.** **ursuq-**

---

127 1. A kahverengiyle çizildi.

2. EY. *γulibat.*

3. *Sukūn* (·) (kahverengi) A (siyah)'dan değişti

:: 'UL TAW'RIN 'AL·SIQ·TY **ol tawārin alsiqti** "Onun malı alındı (*ḫuriba, suliba*)." **alsiq-**
'AL·SIQA'R 'AL·SIQ·MA'Q **alsiqār alsiqmāq**.

::

[I. 206/243] **128**

'AR 'AN:DIQTIY **är andiqti** "Adam yemin etti (*ḫalafa*)." AN:DIQA'R 'AN:DIQ- **andiq-**
MA'Q· **andiqār andiqmāq.** Manzume: [=450 **yuluγ**]:

QUY·ΓAŠIB YTS' 'NIK YVZYNK' **qoyγašip yatsa anig yüzïŋä** V
'ALSIQAR 'VKIN 'NIK SUVZYNK' **alsiqar ögin anig sözïŋ** (**alsiq-**)
MINK KŠY YULUΓY BVLB 'VZYNK' **miŋ kiši yuluγi bölup özïŋä**
BYR·KA' LAR 'UDIN [dikkat] 'NIK KVZYNK' **bērgälär özin anig közïŋä**

"Bir kimse onunla yatsa ve onun yüzünü görse aklı gider (*suliba 'aqluhu*); bin kişi onun güzelliğine ruhunu feda eder [Onun gözler için ruhlarını verirler]."

K

:: 'R 'INJKTIY **ärençikti** "Adam bilincini kaybetti, titredi (*ḏahabat ḥāssa ...k - annahu muγmā 'alayhi wa-rta'ada wa-taqallaṣa*)." 'INJIKA'R 'INJIKM'K **ençikār** **ençik-**
ençikmāk. 0

:: 'L BV 'YŠ Q' 'USTUIKTY **ol bu ïšqa östikti** "O bu işi özledi, bu işi istedi (*ḫariṣa, 'alā, istāqa*)." 'USTK'R 'STKM'K **östikār östikmāk**. Aslı: 'VZ TIKTY **öz tikti.** **östik-**

[L]

:: YT'J 'IRBALDY **yiγāç irpäldi** "Ağaç biçildi (*nušira ... bi-l-minšār*)." 'IRBALUR **irpäl-**
'IRBALMA'K **irpälür irpälmāk.** Atasözü: 'NK'KAY· [dikkat] 'IRBALDY 'YŠ **oŋäli**
irpäldi ïš "İş düzeltilmek istendi, ama bozuldu" - (*urïda l-amr bi-l-iṣlāḥ fa-nušira ya'nï ufsida*). 0

:: 'AR· 'AT· 'UVZA' 'AR·TIL·DY **är at üzä artildi** "Adam atın üzerine koşarken **artil-**
atladı (*alqā ... nafsahu ... wahwa an yakūna niṣf al-badan min jānib wa-l-āxar min jānib*)." P
:: TAΓ'R 'AŠYA'K 'UVZA' 'ARTILDY **tayār äyšäk üzä artildi** "Yük eşeğe yüklendi
(*ḥumilat*)." 'ARTILVR 'ARTILM'Q **artilür artilmāq**. 0

:: 'YŠ 'AR 'UVZ' 'RTILDIY **ïš är üzä örtüldi** "İş adama karışık (*ubhima*) geldi." :: **örtül-**
KVK 'URTULDIY **kök örtüldi** "Gök kapandı (*tayayyamat*)." Kök anlamı bir şeyin
altında gizlene (*sutira*) şey demektir. U'URTULVR[1] 'URTULMA'K **örtülür örtülmāk.**

:: BUK 'URTULDY **bük örtäldi** "Ağaçlık yakıldı (*uḥriqat*)." 'URTLVR 'URTLM'K **örtäl-**
örtalür örtälmāk. 0

---

128 1. İkinci U kahverengiyle çizildi.

129 1. EY. *yatafaṣḥaṣu*.

:: 'IRTALDIY 'N'NK **irtäldi näŋ** "O şey arandı, araştırıldı (*fuḥiṣa 'an, ṭuliba*)." **irtäl-**
'IRTLVR 'IRTLM'K **irtälür irtälmäk.** Manzume:

KNKLM 'IJN 'URTADY	**köŋlüm için örtädi**	V
YTMYŠ YŠΓ [dikkat] QARTADY	**bütmiš bašıγ qartadi**	
KJMYŠ 'DUK 'IRTADY	**käcmiš ödüg irtädi**	
TUN KUN KJB 'IRTALUVR	**tün kün käçip irtälür**	

Ağıt yakarak anlatıyor: "Kalbim yandı

[I. 208/245] **129**

yaram açıldı; geçen zamanı aradı; ama felek onu yakaladı, durmadan onu arıyor (*yatafaḥḥaṣu*[1] *'an*)." [harf. Gece ve gündüz o aranıyor] 0

:: MUVN 'UBRULDY **mün öprüldü** "Çorba içildi (*ḥusiyat*)." 'UBRLUR **öprül-**
'UBRLM'K **öprülür öprülmäk.** 0

:: SVW 'USTAL·DIY **süw üstäldi** "Su arttı, çoğaldı (*zāda*) ve eklendi (*zīda fīhi*) **üstäl-**
Diğer şeyler için de böyledir. 'USTALUR 'USTALM'K **üstälür üstälmäk.** 0

:: 'IS·TALDY NA'NK **istäldi näŋ** "O şey arzuladı (*ṭuliba, fuḥiṣa*)." 'ISTALUR **istäl-**
'ISTALM'K **istälür istälmäk.** 0

:: BV SUVZ 'AŠTILDIY **bu söz eštildi** "Sözler işitildi (*sumi'a*)." 'ASTILUR **eštil-**
'STILM'K **eštilür eštilmäk**. 0

:: 'AR 'AΓTILDY **är aγtildi** "Adam yere vuruldu (*ṣuri'a*)." Aslı: 'AΓTARILDY **aγtil-**
aγtarildi. 'AΓTILR 'ΓTILM'Q **aγtilur aγtilmāq**. 0

:: 'WDILDY NA'NK **äwdildi näŋ** "O şey toplandı (*ultuqiṭa*)." 'AWDILUR **äwdil-**
'WDILM'K **äwdilür äwdilmäk.** 0

:: UΓL 'IK·DILDY **oγul igdildi** "Çocuk yetiştirildi (*rubbā*)." 'IKDILUR 'IKDLM'K **igdil-**
igdilür igdilmäk. 0

:: SBIZΓUV[2] 'UTRLDY **sibizγu ötrüldi** "Kaval çalındı (*ṣuyyiḥa bi-*)." 'UTRLUR **örtül-**
'UTRLM'K **örtülür örtülmäk.**

:: SAJ U'UTRLDY **saç otruldi** "Saç kesildi (*quṣṣa*)." 'UTRLR 'UTRLM'Q **otrulur** **otrul-**
otrulmāq.

:: YVL 'ADRILDIY **yōl adrildi** "İki yol ayrıldı (*tafarraqa*)." Birbirinden ayrılan **adril-**
(*tazāyala*) iki diş veya iki arkadaş için de böyledir. 'A DRILUR 'A D ·RIL·MA'Q·
adrilur adrilmāq.

:: 'UDRULDY NA'NK **üdrüldi näŋ** "Bir şey seçildi, ayrıldı (*xuyyira, muyyiza*)." **üdrül-**
Ayrılan insan grubu için de böyledir (*inḥāzat ... jāniban*): :: 'NIK 'ARA'NIY
'UDRULDY **anig ärāni üdrüldi** "Adamları ayrıldı (*imtāza ... jāniban*)."
'UD·RULUR 'UDRULM'K **üdrülür üdrülmäk.**

---

2. S'nin üstündeki üç nokta açıkça görülür.
3. İlk U (kahverengi) A (siyah)'dan değişti; A (kahverengi) U (siyah)'dan değişti.

:: 'ATM'K 'IS·RILDY **ätmāk isrildi** "Ekmek ısırıldı (*'uḍḍa*)." 'IYS·RILUR 'IS·RULMA'Q **ïsrilur isrulmāq**.	**isril-**
:: YUK 'AR·TIN 'ŠRULDY **yük arttin ašruldi** "Yük tepeden geçirildi (*ujīza*)." 'AŠRULUR 'ŠRULM'Q **ašrulur ašrulmāq**. 0	**ašrul-**
:: 'UL YIYR·KA' 'UΓRALDY **ol yērkä uγraldi** "O yere gidilmeye (*quṣidat*) niyet edildi." 'UΓ·RALUR[3] 'AΓRULM'Q **uγralur uγralmāq**.	**uγral-**
:: SUNKVK 'UΓRULDY **süŋük oγruldi** "Kemik ayrıldı (*fuṣila, ṭubbiqa*)." 'UGRULUR 'UGRULM'Q **oγrulur oγrulmāq**. Manzume:	**oγrul-**

BLJQ BALQ YUΓRULVR	**balçiq baliq yoγrulūr**	V
JIΓ'Y YWR YIΓRILVR	**çiγāy yawuz yiγrilūr**	
'RNKAK LARIY 'UΓRULVR	**ärŋäkläri oγrulūr**	
'ADΓJ BL' 'WRŠVR	**oḏγuç bilä äwrišūr**	

[I. 210/248] 130

Yaz ve kışın karşılaşmasını anlatarak diyor ki: "Balçık ve çamur toplanır; yoksul miskin başını yakasına sokar; soğuktan parmakları ayrılır (*yanfaṣilu*) ve bir ateş parçasıyla elini ovuşturur." 0

:: 'AR· 'AWRILDY **är äwrüldi** "Adam yöneldiği yerden döndürüldü (*raja'a ... min wajh*)." Yöneldiği yerden döndürülen (*inṣarafa 'an wijha*) diğer kişiler için böyledir. 'AWRULUR 'AWRULM'K **äwrülür äwrükmāk.**	**äwrül-**
:: KAND 'AKRIL·DIY **känd ägrildi** "Şehir kuşatıldı (*ḥūṣirat*)." :: YIB· 'AKRIL·DIY **yip ägrildi** "Şehir muhasara altına alındı (*yuzila*)." 'AKRILUR 'KRLM'K **ägrilür ägrilmāk**.	**ägril-**
:: BYŠIK 'UKRILDY **bēšik ügrildi** "Beşik sallandı (*ḫurrika*)." 'UKRLUR 'UKRLM'K **ügrilür ügrilmāk**.	**ügril-**
:: QAY·NA'R 'ASJ 'AMRUL·DIY **qaynār ešiç amruldi** "Kaynar tencere delindi (*sakana*)." :: 'AR· TIYNIY 'AMRUL·DY **är tīni amruldi** "Adamın nefesi kesildi (o öldü) (*sakana*)." Karıştırıldıktan sonra eski halini kaybeden şeyler de böyledir. 'AMRILUR 'MRULM'Q **amrulur amrulmāq**.	**amrul-**
:: YIΓA'J 'IR·ΓAL·DIY **yiγāç irγaldi** "Ağaç sallandı (*nufiḍat*)." Sallanan (*huzza*) diğer şeyler için de böyledir. 'IRΓALUR 'IRΓALM'Q **irγalur irγalmāq**.	**irγal-**
:: 'AR·QIŠ [dikkat] 'ARWALDY **arwiš arwaldi** "Afsun yapıldı (*ruqiyat*)." 'ARWALR 'ARWALMA'Q **arwalur arwalmāq**.	**arwal-**
:: BAK·KA' AL·QIS 'AL·QAL·DIY **begkä alqis alqaldi** "Emir alkışlandı (*uṯniya*) ve erdemleri sayıldı." 'ALQALAUR 'ALQALM'Q **alqalur alqalmāq**.	**alqal-**
:: SUV TALIM· IR·KIL·DY **sü tälim irkildi** "Büyük bir ordu toplandı (*ijtma'a*)." Çoğalana kadar toplanan bir şeyler de böyledir; geçişli veya geçişsiz. 'IRKILUR 'IRKILM'K **irkülür irkilmāk**.	**irkil-**
:: 'URKNJ BULUB 'UR·KULDY **ürkünç bolup ürküldü** "Panik insanların ürkmesine sebep oldu (*hazāhiz ... nufira*)." 'URKULUR 'RKULM'K **ürkülür ürkülmāk**.	**ürkül-**

:: 'UVN 'ARKALDY **un älgäldi** "Un elendi (*nuxila*)." 'ARKALUR 'ALKALM'K **älgäl-älgälür älgälmāk.**

N

:: 'AR 'ARJISIN 'ARTINDIY **är arçisin artindin** "[Adam] heybesini yüklendi (*ḥamala*)." Diğer şeyler için de böyledir. 'ARTINUR 'AR·TIN·M'Q **artinur artinmāq**. **artin-**

:: 'URA'ГUT YVZIN 'URTUNDIY **urāγut yüzin örtündi** "Kadın yüzünü açtı[1] veya kadın yüzünü kapadı (*satarat*)." 'URTUNUR 'URTUNM'K **örtünür örtünmāk**. **örtün-**

:: 'URTANDY NA'NK **örtändi nāŋ** "Nesne yandı (*iḥtaraqa*)." 'URTANUR: **örtän-**

[I. 212/251] **131**

'URTAN·M'K **örtanür örtänmāk**. :: BULIT 'URTANDY **bulit örtändi** "Bulutlar kızardı (*iḥmarrat*) (günbatımından sonra)." Türkler bunu iyi bir uğur olarak görürler; bu yüzden şu atasözünü söylerler: TUNL' BULIT· 'URTANSA' 'AWLUK 'URIY KALDURMIŠJA' BULVR TANKDA' BULT 'URTANSA' 'AWKA' YAГY KIRMIŠJA' BULVR **tünlä bulit örtänsä äwlük uri käldürmišçä bolur, taŋda bulit örtänsä äwkä yaγi kirmišçä bolūr** "Gece olurken bulutlar kızarırsa, evin hanımı bir oğlan çocuk doğurmuş; tan vaktinde bulut kızarırsa (*iḥtaraqat*), eve düşman girmiş gibidir. İkincisi kötü talihtir. P

:: 'UVZINKA' YAMIYŠ 'AWDIN·DIY **özinä yemīš äwdindi** "O kendisi için meyve topladı (*iltaqaṭa*)." 'AWDIN·MA'K **äwdinmāk**. **äwdin-**

:: 'L MANK' U'UTRNDIY **ol maŋa utrundi** "O bana karşı koydu (*qāwama*)." :: YYL YIГA'J·Q' 'UTRUNDIY **yēl yiγāçqa utrundi** "Rüzgar ağaca karşı esti (*istaqbalat*)." 'UTRNUR 'UTRNM'Q **utrunur utrunmāq**. **utrun-**

:: 'AR· 'IS·RIND·DY **är isrindi** "Adam bir şeye kızıp dişlerini gıcırdattı (*ikla'azza γaḍaban*)." Bu karnabahar ve benzer şeylere su döküldüğünde pişmeyerek çiğ kalması halinde söylenir. Yumuşak huylu bir kimsenin sertleşmesi (*ištadda*) de böyledir.'IS·RINUR 'IS·RIN·MA'Q **isrinur isrinmāq**. **irsin-**

:: BA'LIГ 'AГRIN·DIY **bāliγ aγrindi** "Yaralı adam acı duydu (*tawajja'a*)." 'AГRINUR 'AГRIN·MA'Q **aγrinur aγrinmāq**. **aγrin-**

:: 'UL BILIIK 'UKRAN·DY **ol bilig ögrändi** "O bilgiyi ve aklı öğrendi (*ta'allama*)." 'UKRANUR 'UKRAN·M'K **ögränür ögränmāk.** **ögrän-**

Manzume:

'AR·DAM TILA' 'UKRANYN [dikkat] BULM' KUW'Z V
'AR·DM SIZN 'KUNSA' 'NKMKVD' 'NK'R

ärdäm tilä ögränibän bolma küwāz
ärdämsizin ögünsä äŋmägüdä äŋār

"Bilgi ve hikmet için çalış, öğrenmekten çekinme, kibirlenme, bir şey öğrenmeden bilgi ve edep aldığını zanneden kişi sınavda şaşırır." 0

:: 'AR 'UZLUQ 'UKRAN·DY **är uzluq ögrändi** "Adam iş[1] öğrendi."

---

130 1. Dikkat (*safarat*) – Bu anlam buranın dışındadır.

131 1. EY. *xirfa*, *ḥirfa* okunur.

:: 'URA'ΓUT YIB· 'AG·RINDIY **urāγut yip ägrindi** "Kadın kendisi için ip eğirdi (*yazalat*) veya kendisini ip eğirir gibi gösterdi." 'AKRINUR 'KRINM'K **ägrinür ägrinmāk.** **ägrin-**

:: 'UL QILMIŠ 'YŠNK' 'UXSIN·DIY **ol qilmiš īšiŋa oxsindi** "O yaptığına pişman oldu (*nadima*) 'UXSINUVR 'UXSINM'Q **oxsinür oxsinmāq**. **oxsin-**

:: 'UΓL 'AR·SIN·DY **oγul ärsindi** "Oğul erkekliğini gösterdi (*abdā*[2] *... min nafsihi yaliyya*)." 'ARSINUR 'AR·SINM'K **ärsinür ärsinmāk**. **äsrin-**

[I. 214/253] **132**

:: 'UL BUV 'AWNY 'AWSINDY **ol bu äwni äwsindi** "O bu evi kendi evi saydı (*buyūt*) ve orada yerleşti kaldı." 'AWSINUR 'AWSINM'K **äwsinür äwsinmāk.** **äwsin-**

:: 'L QUŠNY 'ALIKDIN 'IJ·QIN·DY [dikkat] **ol qušni äligdin içγindi** "O, kuşu elinden kaçırdı (*iflata*)." Atasözü: [=578 **yalγa-**]: YAQ'DA'QIY YALΓA'ΓALIY 'ALIKDA'KIY IJΓINUVR **yaqādāqi yalγāγali äligdāki içγinür** 0 "Yakadaki yalanırken[1], eldeki kaybedilir (*yaflitu aw yanfalitu*). Bu söz bir şeye ihtiyacı olan kimseye önce elindekini koruması için söylenmiştir. :: 'AR· 'IJ·ΓINDY **är içγindi** "Adam bir yerde kendini tutamayarak yellendi (*radama*) ve utandı." 'IJΓINUVR 'JΓINM'Q **içγinür içγinmāq**. **içγin-** P

:: YIΓA'J 'IR·ΓANDIY **yiγāç irγandi** "Ağaç sallandı (*ihtazzat, taḥarraat*)." Diğer şeyler için de böyledir. 'IRΓANUVR 'IRΓANM'Q **irγanür irγanmāq.** **irγan-**

:: TA'S 'AŠΓINDY **tāš ašγindi** "Taş aşındı ve parçalandı (*insaḥaq*)." Parçalanan ve aşınan diğer şeyler de böyledir. 'AŠΓINUR 'AŠΓINM'Q **ašγinur ašγinmāq**. **ašγin-**

:: 'AL·KINDIY NA'NK **alqindi nāŋ** "Bir şey tamamen tükendi (*nafada ... bi-ümmatihi*)." :: 'AR· 'ALQINDY **är alqindi** "Adam öldü (*matā, funiya*)." 'AL·QINUR 'ALQINM'Q **alqinur alqinmāq.** **alqin-**

:: 'UL MANK' 'UT·KUNDY **ol maŋa ötgündi** "O beni işimde taklit etti (*ḥakā, bārā*)." 'UTKNUVR 'UTKNM'K **ötgünür ötgünmāk**. Atasözü: QARΓA' QA'ZΓA' 'UTKUNSA' BUTIY SINUVR **qarγa qāzγa ötgünsä buti sinür** "Karga (uçuş ve kuvvette) kaz gibi olmak (*ḥākā*) isterse, ayağı kırılır." Bu söz haddini aşanlara hadlerini aşmamaları için söylenmiş bir sözdür. **ötgün-** P

:: 'UL 'UVZINKA' NANK 'IRKINDIY **ol özinä nāŋ irkindi** "O kendisi için bir şeyler biriktirdi (*jama'a*)." 'IRKINUR 'RKINM'K **irkinür irkinmāk.**

:: 'AT 'UT 'IUS·KANDY **at ot iskändi** "At otu kopardı (*natafa ... qalīlan*)." Kıl veya kısa ot koparan (*natafa*) için de böyle söylenir. 'IS·KANUR 'IS·KNM'K **iskänür iskänmāk.** **iskän-**

:: 'URA'ΓUT 'UVN 'ALKANDIY **urāγut ün älgändi** "Kadın kendisi için un eledi (*naxalat*) 'ALKNUR 'ALKNM'K **älgänür älgänmāk.** **älgän-**

---

2. EY. *abda'a*.

132 1. EY. *bifāḍa, nufāḍa* okunur.

2. Çizginin üstünde ikinci bir *qalīl*[an] var.

:: 'L BUV 'IYŠTA' TALIM 'AM·KANDY **ol bu īšta tälim ämgändi** "Adam bu işte **ämgän-** yoruldu (*ta'ayyā*)." Buradan gelerek :: XA'N QAR·ŠIYQA' 'AM·KAINDY **xān qaršīqa ämgändi** "Bey saraya indi (*nazala*)."

[I. 215/255] **133**

Bu söz "Han bu yolda yoruldu (*ta'ab*) ve saraya indi." Anlamındadır. Bu, emir ve saygın kişiler için ince bir söz olarak söylenir. 'AMKANUR 'AMKANM'K **ämgänür ämgänmāk**. Oγuzlar bu biçimi bilmiyorlar. 0 D

:: 'ANIK TAW'RIY 'UBLANDY **anig tawāri üpländi** "Onun malları yağmalandı **üplän-** (*nuhiba*) veya o yağmalandı (*uγīra*[1] *'alayhi*)." 'UBLANUR 'UBLANM'K **üplänür üplänmāk.**

:: 'AR· 'ATLANDY **är atlandi** "Adam ata bindi (*rakiba*)." :: 'UL TA'ΓQA' **atlan-** 'AΓ·LANDIY **ol tāγqa atlandi** "O dağa tırmandı (*ṣa'ida*)." Oγuz şivesi. Tırmanma için de böyledir. 'ATLANUR 'ATLANMA'Q **atlanur atlanmāq**.

:: 'ΓUL 'AT·LANDIY **oγul ätländi** "Çocuk etlendi (*tarabbala*)."[2] Zayıf iken etlenen **ätlän-** (*samima*) şeylere böyle denir. 'ATLANUR 'ATLANM'K **ätlänür ätlänmāk**.

:: TA'Š 'ITLINDY **täš itlindi** "Taş itildi (*indafa'a*)." Çocuk emeklemeye (*tazaḥḥafa*) **itlin-** başladığında da böyle denir. Bu yüzden, kızınca :: "Karşımdan çekil (*uγrub*)." anlamında MANIK YVZDN 'TLN **mänig yüzdin itlin** denir. 'TLNUR 'TLINM'K **itlinür itlinmāk.**

:: QABUΓ 'AJ·LINDIY **qapuγ açlindi** "Kapı açıldı (*infataḥa*)." 'AJILDY **açildi** **açlin-** [106]'nın bir varyasyonu. 'AJLNUR 'AJLNM'Q **açlinur açlinmāq**.

:: 'UJ·LANDIY NA'NK **üçländi nāŋ** "Bir şey üç oldu (*ṣāra ... ṯalāṯa*)." :: 'IKY QA'Z **üçlän-** 'UJ·LANDIY **ekki qāz üçländi** "İki kaz üç oldu (*taṯallaṯa*)." 'UJLANUR 'UJLANM'K **üçlänür üçlänmāk**. 0

::TARIΓ 'IJ·LANDIY **tariγ içländi** "Ekin içlendi, tane bağlandı (*in'aqada ḥabbāt*)." **içlän-** Yenilen şeylerin ortası (*wasaṭ*) yenilecek hale geldiğinde de böyle denir. 'IJLANUR 'JLANM'K **içlänür içlänmāk.**

:: 'UJLANDIY NA'NK **uçlandi nāŋ** " Bir şeyin ucu göründü (*ḏū aṭrāf*)." 'UJLNUR **uçlan-** 'UJLANM'Q **uçlanur uçlanmāq.**

:: 'DLANDY NA'NK **äḏländi nāŋ** "O şey bir nesne için kullanıldı, yüzüstü bırakıl- **äḏlän-** madı (*uttuxiḏa 'araḏ*[an3] *wallam yutrak muhmal*[an]),"" Deriden kürk, keçeden çizme yapılması gibi. 'ADLANUR 'ADLANMA'K **äḏlänür äḏlänmāk**.

:: YLQY 'UD ·LAN·DIY **yilqi üḏländi** "Yılkı ısındı (*ḏaba'at, ištahat al-fuḥūla*)." **üḏlän-** 'UDLANUR 'UDLAN·M'K **üḏlänür üḏlänmāk**.

:: 'URA'ΓUT 'AR·LANDIY **urāγut ärländi** "Kadın evlendi (*tazawwajat*)." **ärlän-** 'AR·LANUR 'AR·LANM'K **ärlänür ärlänmāk**.

---

133 1. EY. *γīra*
2. EY. *tarayyala*.

:: BULIT 'UR·LANDIY **bulit örländi** "Bulutlar belirdi (*naša'at*)." 'UR·LANUR 'URLANM'K **örlänür örlänmāk**. 'UVR·DY **ördi** [96] şeklinde söylemek daha doğrudur. **örlän-**

Manzume:

'AY· QABUB 'AWLANB	**ay qopup äwlänüp**	V
'AQ BULT 'URLANUB	**aq bulit örlänüp**	
BIR BIR 'UVZA' 'UKLNUB	**bir bir üzä üklänüp**	
SALJB SUWZ 'NKRAŠUVR	**saçlup suwi aŋrašūr**	

0

[I. 217/258] 134

"Ay doğup etrafını haleler çevirdiği zaman bulutlar yükselir (*yartafi'u*), toplanır ve gürültü ile sularını yeryüzüne boşaltır." Ay ağıllandığı zaman yağmur yağacak diye uğur bilinir.

:: 'URQ 'UVZ:LUNDIY **uruq üzlündi** "İp koptu (*inqaṭa'a*)." 'UZLNUR 'UZLUNM'K **üzlünür üzlünmāk.** **üzlün-**

:: 'AŠAIJ: 'UZLANDY **ešiç üzländi** "Tencerenin kapağını kopardı (*irtafa' dasam*)." 'UZLNUR 'ZLNM'K **üzlänür üzlänmāk**. **üzlän-**

:: 'ASLINDY NA'NK **aslindi nāŋ** "Bir şey başka bir şeye asıldı (*ta'allaqa*)." 'AS·LI- NUR 'ASLINM'Q **açlinur aslinmāq**. **aslin-**

:: 'AY: 'AWLAN:DIY **ay äwländi** "Ay halelendi (*dāra*)."':: 'L BUV 'AWNY 'AWLANDIY **ol bu äwni äwländi** "O adam bu eve yerleşti ve orayı kendine barınak (*maskan*) saydı." 'AWLNUR 'AWLNM'K **äwlänür äwlänmāk.** **äwlän-**

:: 'ARUQ[1] 'AR· 'UKLANDY **aruq är ögländi** "Yorgun adam dinlendi (*ajamma*)." 'UKLNUR 'UKLANM'K **öglänür öglänmāk**. Birisi bir şeyi önceden anlamayıp sonradan anlarsa (*faṭina*) da böyle denir. Aslı: 'UVK·LANDIY **ögländi.**

:: 'URA'ГUT 'IK:LANDIY **urāγut igländi** "Kadını ağrı tuttu (*ṭalq*)." Bir kişinin biraz hastalanmasına (*mariḍa qalīlan*) da böyle denir[2]. **ilgän-**

:: 'AR 'AMLAN:DY **är ämländi** "Adam ilaca başvurdu (*'ālaja*)." 'AM:LANUR 'AMLANM'K **ämlänür ämlänmāk.** **ämlän-**

İkizleşme

[B]

:: 'AR· BAŠIN 'URBATY **är bašin ürpätti** "Adam saçlarını dağıttı (*sa''aṭa*)." 'URBATUR 'URBATM'Q [dikkat] **ürpätür ürpätmāk**. **ürpät-**

:: 'UL YT'J 'RBATY **ol yiγāç irpätti** "O ağaç biçtirdi (*našr ... bi-l-minšār*)." 'IRBATUR 'IRBATM'K **irpätür irpätmāk**. **irpät-**

---

3. EY. *yaraḍ*^{an}.

134 1. R sonradan Z'den değişti (nokta kahverengi ile).

2. İlkinin üzerinde ikinci bir *qalīlan* var.

T

:: 'UL 'ARTATI̲Y **ol artatti (nāŋni)** "O, o şeyi bozdu (*afsada*)." 'ARTATVR 'ARTATM'Q **artatūr artatmāq.** 0	**artat-**
:: 'UL 'ANY 'R·TATY **ol ani irtätti** "O, onu istedi, araştırdı (*faḥḥaṣa ʿan aṭlaba*)." 'IRTATUR 'IRTATM'K **irtätür irtätmāk.**	**irtät-**
:: 'L BAK 'URTATI̲Y **ol bük örtätti** "O bükü yıktırdı (*taḥrīq*)." 'URTATUR 'RTATM'K **örtätür örtätmāk.**	**örtät-**
:: MA̲N 'A̲NY 'I̲STATI̲M **män ani istättim** "Ben onu araması (*baʿaṯṯu fī aṯarihi li-yuṭlabu*) için arkasından adam gönderdim."[3] 'IS·TATUR 'IS·TATM'K **istätür istätmāk.**	**istät-**
:: BAK 'A̲NI̲Y 'UQ·TATI̲Y **beg ani oqtatti** "Bey ona ok attırdı (*armāhu bi-n-nabl*)." 'UQTATUR 'UQTATMA'Q **oqtatur oqtatmāq.**	**oqtat-**

X[4]

:: 'U̲L MA̲NI̲Y 'ULXUTI̲Y **ol mäni olxutti** "O beni oturttu (*ajlasa*)." 'ULXUTU̲R 'ULXUTM'Q **olxutur olxutmāq.**	**olxut-**

[I. 219/260] **135**

Asıl şekli *yayn* ile: 'UL·ƓUTI̲Y **olɣutti** çünkü eylem *xā* ile geçişli olmaz, ama *yayn* ile olur; örneğin, 'UDƓURDY **oḏɣurdi** "O onu uyardı," TUDƓURDY **toḏɣurdi** "O onu doyurdu," ifadelerindeki gibi. Eylemler *yayn* ile geçişli yapılır.

R

:: 'UL TVNIN 'UB·RATY **ol tōnin opratti** "O elbisesini yırattı (*ablā*) 'UBRTUR 'UBRATM'Q **opratur opratmāq.** 0	**oprat-**
:: 'UL TAW'RIƓ 'UḎ·RATI̲Y **ol tawāriɣ üḏrätti** "O malını çoğalttı (*tammara, nammā*)." 'UḎRATUR 'UḎRATM'K **üḏrätür üḏrätmāk.**	**üḏrät-**
:: 'UL 'ANY 'AƓRITI̲Y **ol ani aɣritti** "Onu yaraladı (*awjaʿ*)." 'AƓRITUR 'AƓRITM'Q **aɣritur aɣritmāq.** 0	**aɣrit-**
:: 'UL MA̲NI̲Y 'I̲YŠA' 'UƓ·RATY **ol mäni īšqa uɣratti** "O beni işe gönderdi (*aqṣada*)." 'UƓRATUR 'UƓRAT M'Q **uɣratur uɣratmāq.**	**uɣrat-**
:: 'UL MANK' BLIK 'UKRATI̲Y **ol maŋa bilig ögrätti** "O bana bilgi edep öğretti (*ʿallama*)." 'UKRATVR 'UKRATM'K **ögrätür ögrätmāk.** 0	**ögrät-**
:: 'L 'NK'R BIŠK U̲'UKRITY[1] **ol aŋār bešik ügritti** "O bana beşik sallattı (*taḥrīk*) 'UKRITUR 'UKRITM'K **ügritür ügritmāk.** 0	**ügrit-**

3. *yaṭluba*'dan değişti
4. EY. *J.*

135
1. İkinci U (orijinal aslı) kahverengiyle çizildi.
2. Bir başka *–manī* sonradan kenara eklendi.
3. EY. *mannānī* ("o beni istetti."); muhtemelen **ani**, **mäni** için hatalı.

:: QAŠINMA'Q MANIK YA̲YNI̲M 'AM̲:RITI̲Y **qašinmāq mänig yēnim ämritti** **ämrit-**
"Kaşınmak vücudumu gıdıklandırdı (*aḥakka*)." Kimin koltuk veya boyun altı kaşınırsa, bedeni bundan gıdıklanır (*yaḥtakku*) ve gülmeye başlar. 'AMRITUR 'AMRITM'K **ämritür ämritmāk.**

S

:: 'UL MNY 'AT·SATY **ol mäni ätsätti** "O benden et istedi (*aqramanī ilā l-laḥm wa-šahhānī*)." 'ATSATUR 'ATSATM'K **ätsätür ätsätmāk.** **ästät-**

:: 'UL 'ANY 'AX̲:SATI̲Y **ol ani axsatti** "Onu aksattı (*'arraja*)." 'AXSATUR 'AXSATM'Q **axsatur axsatmāq**. **axsat-**

:: 'UL 'ANI̲Y 'AŠ̲:SATY **ol ani ašsatti** "O, ona yemek arzulattı (*mannāhu*[3] *t-ṭa'ām*)." 'AŠSATUR 'AŠSATM'Q **ašsatur ašsatmāq.** **ašsat-**

:: 'UΓLUM MA̲NI̲Y 'AW·SATY **oγlum mäni äwsätti** "Çocuğum bana evi özletti (*mannāni wa-šawwaqanī ilā l-bayt*)." 'AWSATUR 'AWSATM'K **äwsätür äwsätmāk.** **äwsät-**

Š

:: 'UL MA̲NI̲Y 'A̲TA'MA' 'UX̲:ŠATY **ol mäni atāma oxšatti** "O beni babama benzetti (*šabaha*)." 'UXŠATUR 'UXŠATM'Q **oxšatur oxšatmāq**. 0 **oxšat-**

:: 'UL 'ATMA'K 'UW̲:ŠA̲TI̲Y **ol ätmāk uwšatti** "O ekmek ufalattı (*fatta*) 'UWŠATUR 'UWŠATM'Q **uwšatur uwšatmāq.** Bu doğru şekil, bir de: 'UŠATI̲Y **ušatti** [114]. **uwšat-**

:: 'UL 'NY 'LŠATI̲Y **ol ani ölšätti** "O, onu acıktırdı, öyle ki gözleri seçmez (*adā'a ... ismadarra ṭarf*)." 'LŠATUR 'LŠATMA'K **ölšätür ölšätmāk**. **ölšät-**

Γ

:: 'L YI̲ΓA̲'J 'R·ΓATI̲Y **ol yiγāç irγatti**

[I. 221/263] **136**

"O ağaç ırgalattı (*anfaḍa*)." Manzume:

YKTLARIK 'IŠLATUV	**yigitlärig išlatu**	V
YΓ'J YMŠ 'IRΓATUV	**yiγāç yemiš irγatu**	
QUL'N KAYK 'AWLATUV	**qulān käyik awlatu**	
BAD̲RAM QILB 'AWNALIM	**baḏram qilip awnalim**	

Bir bayramı anlatarak diyor ki: "Gençleri meyve toplamakta, ağaç silkmekte; yaban hayvanları avlamakta kullanalım, günlerce sevinç duyarak bayram geçirelim." 0

:: 'UΓL'N 'ULΓATIY **oγlān ulγatti** "Çocuk büyüdü (*kabura*)." Aslı: 'ULΓA'D·TIY **ulγat-**
ulγādti, benzeşti. 'ULΓATUR 'LΓATM'Q **ulγatur ulγatmāq**. **(ulγād-)**

K

:: 'L QVY 'URKUITY **ol qōy ürküttü** "O adam koyunu ürküttü (*naffara*)." **ürküt-**
'URKUTURR [dikkat] 'URKUTM'K **ürkütür ürkütmāk.**

:: 'L 'ANY 'AMKTY **ol ani ämgätti** "O, onu yordu (*a'yā*)." 'AMKTUR **ämgät-**
'AMKTM'K **ämgätür ämgätmāk.**

:: 'L 'VN 'ALKTIY **ol ūn älgätti** "O, ona un eletti (*anxala*)." 'ALKTUR 'ALKTM'K **älgät-**
älgätür älgätmāk.

L

:: 'L 'NIK TAW'RIN 'UBLATY **ol anig tawārin üplätti** "Onun malını yağma ettirdi **üplät-**
(*anhaba*)." 'UBLATUR 'UBLATMA'K **üplätür üplätmāk**.

:: 'L QVY 'AT·LATY **ol qōy ätlätti** "O koyunu kestirip et haline getirtti (*laḥm*)." **ätlät-**
'ATLATUR 'ATLATM'K **ätlätür ätlätmāk.**

:: 'L NA'NKNY 'UKLUTIY **ol nāŋni üklitti** "O malını çoğalttı (*kaṯ ṯara, ṯammara*)." **üklit-**
'UKLITUR 'UKLITM'K **üklitür üklitmāk**.

:: 'L TAV'RIN 'ADLATY **ol tavarin ädlätti** "O malını kullanılır hale getirdi (*iṣlāḥ*), **ädlät-**
işe yaramaz malını islah etti." 'ADLATUR 'DLTM'K **ädlätür ädlätmāk**.

:: 'L 'UΓLIN 'UDLATY **ol oγlin udlatti** "O oğluna beni takip ettirdi (*aṯba'a*)."[1] **udlat-**
Diğer şeyler için de böyledir. 'UDLATUR 'UDLTM'Q **udlatur udlatmāq**.

:: 'L 'NKAR 'YŠ 'IŠLATY **ol aŋar īš išlätti** "O, ona iş yaptırdı (*ista'mala*)." **išlät-**
'ŠLATUR 'IŠLATM'K **išlätür išlätmāk**. 0

:: 'L 'Y'Q 'AŠLATY **ol ayāq ašlatti** "O kapıyı tamir ettirdi (*ar'aba*)." 'AŠ·LATUR **ašlat-**
'AŠ·LATM'Q **ašlatur ašlatmāq**.

:: 'L KIŠNIY 'AΓ·LATIY **ol kišīni aγlatti** "O istediğini yapabilmek için yanında- **aγlat-**
kileri uzaklaştırdı (*ab'ada*)." 'AΓ·LATUR 'AΓLTM'Q **aγlatur aγlatmāq.** 0

:: 'L TAV'RIN 'UΓLITY **ol tavārin uγlitti** "O malını çoğalttı (*ṯammara, kaṯ ṯara*)." **uγlit-**
'UΓLTUR 'UΓLTM'Q **uγlitur uγlitmāq**. 0

:: 'L MANK' 'IWQ 'AWLATY **ol maŋa iwiq awlatti** "O bana geyik avlattı (*aṣāda*)." **awlat-**
'AWLATUR 'AWLTM'Q **awlatur awlatmāq**.

::

[I. 223/265] **137**

:: 'L 'ANKAR YAYR 'IKLTY **ol aŋar yēr iklätti** "O, ona yer çiğnetti (*awṯa'a*)." **iklät-**
'KLTR 'KLTM'K **iklätür iklätmāk.**

---

136 1. EY. *xalfī, xalfahu* şeklinde okunur.

:: BUV YA̲YR 'ANY 'IK·LTY **bu yēr ani iglätti** "Bu yer onu hasta yaptı (*amraḍat*) (çünkü o, onunla aynı fikirde değil)." 'IKLA̲TUR 'IK·LTM'K **iglätür iglätmāk.**	**iglät-**
:: MAN 'ANY 'AM·LATI̲M **män ani ämlättim** "Ben onu ilaçlattım (*'ilāj*)." 'AMLATUR 'AMLTM'K **ämlätür ämlätmāk.**	**ämlät-**
:: MAN 'ANY 'IM·LATI̲M **män ani imlättim** "Ben onu elle veya göz kırpmakla işaret ettirdim (*ašāra*)." 'IMLATUR MA̲N 'MLATM'K **imlätür män, imlätmāk.**	**imlät-**

N

:: 'AR· 'AD̲ ·NATY **är aḍnatti** "Adam değişti (*tayayyara*)." Her değişen nesne için böyle denir. 'AD̲NATUR 'AD̲NATM'Q **aḍnatur aḍnatmāq.**	**aḍnat-**
:: MAN NA'NK 'UR·NATM **män nāŋ ornattim** "Ben o şeyi yerine koydum (*waḍa'tu … mawḍi'ahu*)." 'URNATUR MAN 'URNATM'Q **ornatur män, ornatmāq.** 0	**ornat-**
:: TA̲NKRI̲Y 'ASIN 'AS·NATY **täŋri äsin äsnätti** "Tanrı yel estirdi (*nassama*)." :: YA'K 'NY 'IS·NATI̲Y **yāk ani äsnätti** "Şeytan onu esnetti (*awqa'ahu fī ṯ-ṯu'abā*)." 'ASNATUR 'SNA̲TM'K **äsnätür äsnätmāk.**	**äsnät-**
:: MN 'ANKAR 'US·NATUM **män aŋar osnattim** "Ben onu ona benzettim (*šabbahtu*) ve onu o zannettim (*ẓanantu*)." 'US·NATUR 'US·NATM'Q **osnatur osnatmāq.**	**osnat-**
:: 'L 'TIN TUBRA'QA' 'AΓ· NATY **ol atin toprāqqa aγnatti** "O atını toprakta ağnattı (*marraγa*)." :: YA̲ΓA̲'Q 'A̲NIK TI̲YLIN 'AΓ·NATI̲Y **yaγāq anig tīlin aγnatti** "Cevizler onun dilini buruşturdu (*ṯaqqala*), kekeme yaptı (*araṯ ṯa*)." 'AΓNATUR 'AΓNATM'Q **aγnatur aγnatmāq.** 0	**aγnat-**
:: 'UL 'UQIN 'ULNATI̲Y **ol oqin ulnatti** "O adam okunun ağacını, altını üstüne getirerek düzelttirdi (*iṣlāḥ qadḥ... hattā ju'ila niks*^{an})." 'ULNATUR 'ULNATM'Q **ulnatur ulnatmāq.** 0	**ulnat-**

Bir Başka Tip; İlletli

:: 'L MANK' SUVZ 'UVTURDI̲Y **ol maŋa sōz ōtürdi** "O bana sözü hatırlattı (*ḏakkara*)."'UVTRUR 'UVTRMA'K **ōtürür ōtürmāk.**	**ōtür-**
:: 'L 'NKAR BILK 'YTURDY **ol aŋar bilik ittürdi** (?) "O, ona fitil büktürdü (*aftala*)." 'YTURR 'YTURMA'K **ittürür ittürmāk.** Diğer bükülen şeyler için de böyledir.	**ittür-**?

R

:: 'L 'ANY 'IJUR·DY [dikkat] **ol ani āçurdi** "O onu acıktırdı (*asγaba*)." 'JURR 'JURMA'Q **açrur açurmāq.**	**āçur-**

Š

:: 'ULA'R 'IKY QA'ΓUVN 'UYUŠDY **olār ekki qāγūn oyušdi** "Onların ikisi kavun oymakta (*taqwīr*) yarıştılar." Yardım için de böyledir. 'UYŠUR 'UŠM'Q **oyšur oyušmāq**. **oyuš-**

[I. 225/268] **138**

:: 'UL 'ANKAR QA'B·Q' 'UVN 'UYŠDIY **ol aŋar qāpqa ūn uyušdi** "O, çuvala veya dağarcığa un basmakta (*šadd*) ona yardım etti." 'UYŠUR 'UYŠM'Q **uyšur uyušmāq**. **uyuš-**

K

:: 'ANIK ' A DA'QIY QUM·DA' 'UYK·TIY **anig aḏāqi qumda üyüktü** "Onun ayağı kuma gömüldü (*sāxat*)." :: 'INIK 'A D A'QIY 'UYKTY **anig aḏāqi üyüktü** "Onun ayağı taşa çarparak incindi (*laṯamat al-ḥijāra rijlahu wa-ḥafā*)." 'UYKA'R 'UYKM'K **üykär üyükmāk**. **üyük-**

L

:: 'NKAR SUVZ 'AYILDIY **aŋar sōz ayildi** "Ona söz söylendi (*qīla*)." 'AYILUR 'AYILM'Q **aylur ayilmāq**. **ayil**

:: YYR 'UYULDY **yēr oyuldi** "Yer oyuldu (*hārat, xasafat*)." :: KUTV 'UYULDY **kütü oyuldi** "Yağmur yüzünden çatı oyuldu (*inṯaqaba*)." 'UYLVR· 'UYLM'Q **oylur oyulmāq.** **oyul-**

N

:: 'L MANDIN 'UYALDIY **ol mändin uyaldi** "O benden bir işte utandı (*istaḥyā*) ve o işi üslenmekten çekindi." 'UYALUR 'UYALMA'Q **uyalur uyalmāq**. **uyal-**

:: 'L 'AR 'IYNI ·DIY **(ol) är iyindi** "Adam ıkındı (*ajhada ṭabī'atuhu fī ixrāj al-barāz*), abdest bozmak için kendini zorladı." 'IYINUR 'IYINM'Q **iynur iyinmāq**. **iyin-**

Dört Harfliler Bölümü

:: 'L MANK' SUVZ 'YTRDY **ol maŋa sōz ayturdi** "O bana söz söyletti (*takallum*) 'AYTRUR 'AYTURMA'Q **ayturur ayturmāq.** 0 **aytur-**

:: 'L MANK' QA'ΓUVN 'UYTURDY **ol maŋa qāγūn oyturdi** "O bana kavun oydurdu (*taqwīr*) 'UYTRR 'UYTURMA'Q **oyturur oyturmāq**. **oytur-**

:: 'UL 'UVN 'UYTURDY **ol un uyturdi** "O un bastırdı (*šadd, ḏayṯ*)." 'UYTURR 'YTURMA'Q **uyturur uyturmāq**. **uytur-**

:: 'L MANIY 'UYTURDIY **ol mäni oyγurdi** "O beni uyardı (*ayqaẓa*)." *ḏāl*'lı şekilde bir varyasyonu [yani. 120 **oḏγur**] vardır. UYTURR 'UYTURMA'Q **oyγurur** D **oyγurmāq** — **oyγur-**

D

:: 'UYA'R 'IKY 'AYIRIŠ·DIY **olār ekki ayrišdi** "İkisi birbirinden ayrıldı (*tazāyalā, tafarraqā*)." *ḏāl*'lı şekilde bir varyasyonu [yani. 123 **aḏrıs-**] vardır 'AYRIŠVR 'YRIŠMA'Q **ayrišur ayrišmāq**. — **ayriš-** D

L

:: SUVZ 'AYTILDY **sōz aytildi** "Durum hakkında sorgulandı (*su'ila*)." 'AYTILUR 'YTILM'Q **aytilur aytilmāq**. — **aytil-**

N

:: 'L SUVZ 'AIYDINDY **ol söz aytindi** "Soru sormayı (*su'āl*) kendi üstüne aldı 'AIYTINUR 'AIYTINM'Q **aytinur aytinmāq**. 0 — **aytin-**

:: 'L MANDIN BUV 'IYŠ·TA' 'AY·MANDIY **ol mändin bu īšta äymändi** "O bu işte benden utandı (*istaḥyā*) ve ileri gitmekte çekindi." — **äymän-**

[I. 227/270] 139

'AYMANUR 'AYMANM'K **äymänür äymänmāk**.

L

:: TA'M 'IYRILDY **tām ērildi** "Duvar delindi (*inṯalama*) 'IYRILUR 'IYRULM'K **ērilür ērilmāk**. Buradan gelerek :: 'AY· 'AIYRLDY **ay ērildi** denir. Ay erilmeye başladı (*axaḏa ... fī n-nuqṣān*) (ayın sonuna doğru)." 0 — **ēril-**

:: 'IY·SIL·DY N'NK **äysildi nāŋ** "Nesne eksildi (*naqaṣa*)." 'IY·SILR 'IYSILM'K **äysilür äysilmäk**. — **äysil-**

:: 'IYŠ·Q' 'IYWILDY **īšqa ēwildi** "İş acele oldu ('*ujila*)." 'YWILUR 'IYWILM'K **ēwilür ēwilmäk**. — **ēwil-**

İkizleşme

:: 'UL 'ANY 'UY·NATIY **ol ani oynatti** "O, onu oynattı (*al'aba*)." 'UYNATUR 'UYNATM'Q **oynatur oynatmāq**. — **oynat-**

Bir Başka Tip

:: 'L TVNIN 'AYA'DIY **ol tōnin ayādi** "O elbisesine dikkat etti (*ṣāna*)." :: **aya-**
XA'N 'ANKAR 'AYA'Γ 'AYA'DIY **xān aŋar ayāγ ayādi** "Han ona unvan verdi (*laqqaba*)." 'YA'R 'YA'MA'Q **ayār ayamāq**.

Üç Harfliler, Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'L YΓ'U 'IRBA'DIY **oy yiγāç irpādi** "O, ağacı biçti (*našara*)." :: 'L 'YŠIΓ 'RB'DIY **irpā-**
ol išiγ irpādi "O, işi düzeltmek isterken bozdu (*afsada*)." 'RBA'R 'RBA'MA'K **irpār**
irpārmāk.

T

:: 'ARTA'DIY NA'NK **artādi nāŋ** "Nesne bozuldu (*fasada*)." 'ARTA'R 'ART'MA'Q **artā-**
artār artamāq. 0

:: 'UL 'UTNK 'URTA'DIY **ol otuŋ örtādi** "O, odunu yaktı **örtā-**
(*aḥraqa*)." 'URTA'R 'URTA'RMA'K **örtār örtāmāk.** 0

:: 'R 'YŠΓ 'IRTA'DY **är išiγ irtädi** "Adam iş istedi (*ṭalaba, tabi'a*)." 'IRTA'R 'IRTA'MA'K **irtār irtāmāk.**[1] **irtä-**

'IS·TA'DIY **istädi**: 'IRTADY **irtädi** gibidir. 'IS·TA'R 'IS·TA'MA'K **istār** **istä-**
istāmāk. Manzume:

YIΓLAB 'DUV 'IRTADIM	**yiγlap uḍu irtädim**
BAΓRIM BAŠIN QARTADIM	**baγrim bašin qartadim**
QJMYŠ OTUΓ 'IRTADIM [dikkat][2]	**qaçmīš qutuγ istädim**
YΓMUR KUNY [dikḳat] QA'N SAJA'R	**yaγmur kepi**[3] **dān saçār**

"Sevgilimin arkasından ağladım (*xalfa*), ve yüreğimin kapanan yarasını yeniden açtım; kaçmış talihin arkasından koştum (*tabi'tu aṯar*);[4] (gözlerim) yağmur [gibi kan] akıtır." 0

:: 'L MANY 'UNDA'DIY **ol mäni ündādi** " O beni çağırdı (*da'ā, nādā*)." 'UNDA'R 'UNDA'MA'K **ündār ündāmāk.** 0 **ündā-**

:: 'L YVJV 'AWDIYNIY **ol yinçü äwdīdi** "O inci topladı (*laqaṭa*)." Yemiş [topla- **äwdi-**
makta] böyledir. 'AWDIYR 'AWDIYMA'K **äwdīr äwdīrmāk.**

:: 'UL YA'ΓIYNIY 'ALDA'DIY **ol yāγīni aldādi** "O düşmanını kurnazlıkla, hileyle **alda-**
aldattı (*xada'a*)." 'ALDA'R 'LDA'M'Q **aldār aldāmāq**.

:: ' AT· 'ULDIYDIY **at oldīdi** **oldi-**

---

139 1. "Manzume," sözcükleri burada silindi, manzumenin öncesindeki bir sonraki çizginin üstüne sonradan (siyah mürekkep) yazıldı

2. İki **irtädim**'den biri **istädim** için hatalı olmalı.
3. Metin **küni** "(yağmurlu) gün" okunur.
4. EY. *jidd* (ünlü kahverengiyle), *jadd* okunur.

[I. 229/273] 140

"At nalsız kaldı (*ḫafiya*)." 'ULDIYR 'ULDYMA'Q **oldīr oldīmāq**.

R

:: TUVN 'URBA'DIY **tōn oprādi** "Elbise yıprandı (*baliya*)." 'UBRA'R 'UBRA'MA'Q **oprār oprāmāq**. **opra-**

:: 'U DRA'DIY NA'NK **üḏrādi nāŋ** "Nesne ağırlaştı (*kaṯura ray'*) 'UDRA'R 'UDRA'MA'K **üḏrār üḏrāmāk**. **üḏrä-**

:: 'AΓRUVDY NA'NK **ayrūdi nāŋ** "Nesne çoğaldı (*ṯaqula*)." :: 'IKLK 'AΓRUVDIY **iglig ayrūdi** "Hasta adam ağırlaştı (*ṯaqula, danifa*)." 'AΓRUVR 'AΓRVMA'Q **ayrūr ayrūmāq**. **ayru-**

:: 'NIK BASIY 'AΓRIYDIY **anig basi ayridi** "Onun başı ağrıdı (*suddi'a ra'suhu*)." Nasıl olursa olsun insanın bir yerinin ya da yarasının ağrıması (*waj'*) da böyledir. 'AΓRIYR 'AΓRIYMA'Q **ayrir ayrimaq**. Diğer ağrı ve sızılar için de böyledir. Atasözü: BYR· TUYIN BASY 'AΓRIYSA' QAMΓ TUYIN BASIY 'AΓRIYMA'S **bir toyin basi ayrisa qamuγ toyin basi ayrimas** "Eğer bir din büyüğünün başı ağrırsa, onların tümünün de başı ağrır." Bu söz arkadaşları bir şey istedikleri halde birinin istememesi halinde söylenir. **ayri-** P

:: BAK 'NKR 'UΓRA'DIY **beg aŋar uγrādi** "Bey ona uğradı (*qaṣada*)." 'UΓRA'R 'UΓRA'MA'Q **uγrār uγrāmāq**. Bir yere gitmek de (*qaṣd*) böyledir. **uγra-**

Manzume:

QUL·SA QALY 'UΓRAYIAN[1] BIR·KIL TAQY 'AZUQLUQ V
QARΓIŠ QILUR 'UMA'LA'R YUNJΓ KRUB QUNQLUQ
qolsa mali uγraban bergil taqi azuqluq
qarγiš qilur ümālār yunçiγ körüp qonuqluq

"Sana bir konuk gelip bir şey istese ona ver; konuk yemeği iyi bulmazsa ev sahibine lanet eder." 0

:: 'AT· 'UQRA'DIY **at oqrādi** "At homurdandı (*ḫamḫama … isti'lāfan*)." 'UQRA'R 'UQRAMA'Q **oqrār oqrāmāq**. **oqra-**

:: 'URA'ΓUT BIŠIK U'UKRIYDY **urāγut bešik ügrīdi** "Kadın beşik salladı (*ḫarraka*)." :: Birine karşı hilesini gizleyen kişi (*dassa l-makr fī tamalluq*) için de böyle denir." 'UL 'ANIY 'UKRIYDIY **ol ani ügrīdi** "O bebekmiş gibi onu salladı." 'UKRYR 'KRIYMA'K **ügrīr ügrīmāk**. **ügri-**

:: MANIK YIYNIM 'AM·RIYDIY **mānig yēnim āmrīdi** "O benim vücudumu kaşıdı (*iḥtakka*)." 'AM·RIYR 'AM·RIYMA'K **āmrīr āmrīmāk**. **āmri-**

:: 'UL SUVZNIY 'ANKAR 'AWR'DIY [dikkat] **ol sözni aŋar āwzādi** "O onu bu sözle koğladı (*wašā ilayhi*)." 'AWRA'R 'AWRA'MA'K **āwzār āwzāmāk**. **āwzä-**

---

140 1. Y aslında B'dir (bir nokta kahverengiyle).

S

:: MAN 'ANY 'UB:SA'DIM **män ani öpsädim** "Ben, onu öpmek istedim (*taqbīl*)." 'UBSA'R MAN 'UBSA'MA'K **öpsär män, öpsämäk.** **öpsä-**

[I. 231/275] **141**

:: 'AR· 'AT·SA'DIY **är ätsädi** "Adamın canı et istedi (*qarima l-laḥm*)." 'AT·SA'R 'ATSA'MA'K **ästär ätsämäk.** 0 **ätsä-**

:: 'UL· 'UQ 'AITSA'DY **ol oq atsädi** "O, ok atmak istedi (*ramy*)." 'AITSA'R 'AITSA'MA'K-Q **astär atsämäq.** 0 **atsa-**

:: 'L 'UVTIN· 'UTUSA'DIY **ol üttin ötsädi** "O delikten dışarı gitmek (*yaxruja*) istedi." 'UTUSA'R 'UTUSA'MA'K **ötsär ötsämäk.** Bir şeyi delmek (*nuhūḍ*) için de böyle denir." **atsä-**

:: 'UL TA'ŠIГ 'AITSA'DIY **ol tāšıγ itsädi** "O, taşı itmek (*yudaḥriju*) istedi." 'AITSA'R 'AITSA'MA'K **istär istämäk.** **itsä-**

:: 'AR· QABUГ 'AIJ·SA'DIY **är qapuγ açsädi** "Adam kapıyı açmak istedi (*yaftaḥa*)." Bir şeyi açmak da böyledir. 'AIJ·SA'R 'AIJ·SA'MA'Q **açsär açsämäq.** 0 **açsa-**

:: 'UL SUWZ 'IJISA'DIY **ol sūw içsädi** "O su içmek istedi (*šurb*)." 'IJISA'R 'IJISA'MA'K **içsär içsämäk.** **içsä-**

:: 'AT 'AX·SA'DIY **at axsädi** "At aksadı (*'arija*)." 'AX:SA'R 'AX:SA'MA'Q **axsär axsämäq.** 0 **axsa-**

'UL QULIN MANK' 'I D ISA'DIY **ol qulin maŋa iḏsädi** "O kölesini bana göndermek (*yab'aṯa*) istedi." 'ID ISA'R 'ID I SA'MA'Q **iḏsär iḏsämäq.** **iḏsa-**

:: 'UL 'ANY 'URUSA'DIY **ol ani ursädi** "O onu vurmayı (*yaḍriba*) istedi ve niyet etti 'URUSA'R 'URUSA'MA'Q **ursär ursämäq.** 0 **ursa-**

:: 'L YŠГ 'UZSA'DIY **ol yišıγ üzsädi** "O ipi koparmak (*yaḥḍiqa*) istedi ve niyet etti." 'UZUSA'R'UZUSA'MA'K **üzsär üzsämäk.** 0 **üzsä-**

:: 'UL 'AR·T 'AŠISA'DIY **ol art aššädi** "O dağ geçidini aşmak (*mujāwaza*) istedi ve niyet etti." Biri yiyecek istediğinde (*ištahā ṭ-ṭa'ām*) de böyledir. 'AŠ:SA'R 'AŠ:SA'M'Q **aššär aššämäq.** **ašša-**

:: 'L TA'Г:QA' 'AГISA'DIY **ol tāγqa aγsädi** O dağa tırmanmak (*ṣu'ūd*) istedi." 'AГISA'R 'AГISA'MA'Q **aγsär aγsamäq.** **aγsa-**

:: 'AR· 'AW:SA'DIY **är äwsädi** "Adam evini özledi (*ištāqa ilā baytihi watamannā*)." 'AW:SA'R 'AW:SA'MA'K **äwsär äwsämäk.** **äwsä-**

:: 'AR 'IWSA'DIY **är ewsädi** "Adam acele etmek istedi (*'ajala*)." 'IAWSA'R 'IAWSA'MA'K **ewsär ewsämäk.** 0 **ewsä-**

:: 'AR· SUVZUK· U'UQ·SA'DIY **är sözüg uqsädi** "Adam söylediklerimi anlamak (*yafṭina*) istedi." 'UQUSA'R 'UQUSA'MAQ **uqsär uqsämäq.** **uqsa-**

:: MAN BUTUQ 'AKISA'DIM **män butaq ägsädim** "Dalı eğmek (*imāla*) istedim ve niyet ettim." 'AKISA'R MAM AKISA'MA'K **ägsär män, ägsämäk.** 0 **ägsä-**

:: 'UL MANY 'U'UKSA'DIY **ol mäni ögsädi** "O, beni öğmek (*yamdaḥa*) istedi." 'UKUSA'R 'UKUSA'MA'K **ögsär ögsämäk.** 0 **ögsä-**

:: ’AKSUVDY NANK· **ägsüdi näŋ** **ägsü-**

[I. 233/278] **142**

“Nesne azaldı (*naqaṣa*).” ’AKSUVR· ’AK·SUVMA’K **ägsür ägsümäk**. 0

:: ’UL TUBR’Q U’UK·SA’DIY **ol toprāq üksädi** “O toprak yığmak (*takwīm*) istedi.” ’UKUSA’R ’UKUSA’MA’K **üksär üksämäk.** 0 **üksä-**

:: ’UL ’AT· ’ALISA’DIY **ol at alsädi** “O at almak (*yaštariya*) istedi ve niyet etti.” ’ALISA’R ’ALISA’MA’Q **alsär alsämäq**.” 0 **alsa-**

:: ’AR ’ULUSA’DY **är ölsädi** “Adam ölmek (*mawt*) istedi ve niyet etti.” ’ULUSA’R ’ULUSA’MA’K **ölsär ölsämäk**. 0 **ölsä-**

:: ’AR TA’ГDIN ’ILISA’DIY **är tāγdin ilsädi** “Adam dağdan inmek (*yanzila*) istedi.” ’ILISA’R ’ILISA’MA’Q **ilsär ilsämäq**. **ilsa-**

:: KAN·J ’AN’SIN ’AMISA’DY **känç anäsin ämsädi** “Çocuk anasını emmek (*yurḍi´a*) istedi ve niyet etti.” ’AMISA’R ’AMISA’MA’K **ämsär ämsämäk.** **ämsä-**

:: ’AR· KTUVDIN ’ANISA’DY **ar kütüdin ensädi** “Adam damdan inmek (*yanzila*) istedi ve niyet etti.” ’ANSA’R ’ANISA’MA’K **ensär ensämäk**. *Nūn*, *lām* ile değişir [yani. **ilsa-**]. **ensä-**

Kural G

Sīn ve *elif* harflerinin iki, üç harfli ad ve eylemlere gelerek işin henüz yapılmadığını ama yapılmak istendiğini belirten yapılar oluşturduğunu bilmelisiniz. İki ve üç harfli ad ve eylemler dışındaki kökler için de bu, kural ise de nadir olarak görülür. 0

İki harfli adlara örnekler. :: ’AR· ’AT·SA’DIY **är ätsädi** “Adam et istedi”; “et”: ’AT· **ät** iki harfli bir köke sahiptir, *sīn* ve *elif* eklendiğinde niyet ve istek anlamı ifade eder. :: ’AR· ’AW·SA’DIY **är äwsädi** “Adam onun evini istedi”; “ev” : ’AW· **äw** iki harfli bir köke sahipti, bu iki harf ona eklendiğinde istek ve niyet anlamı taşır. 0

Üç harflilere örnekler. “ekşi” veya “acı” sözcükleri: ’AJIГ **açiγ** diye söylenir “Adam ekşi bir şeyler istedi” :: ’AR ’AJIГ·S’DIY **är açiγsadi.** “tatlı” sözcüğü: TATIГ **tatiγ** diye söylenir “Adam tatlı bir şeyler istedi” :: ’AR· TATIГ·SA’DY **är tatiγsädi.**

[I. 235/280] **143**

Üç harften daha fazla köklere sahip adlara örnekler. ’AR QA’ГUVSA’DY **är qāγūnsädi** “Adam kavun istedi.” :: ’AR· JNŠTURKSA’DY **är çäništürüksädi** “Adam bilinen bir meyve istedi” –o taze bir meyve fındık gibi, Ṣīnī (?). Bu kurala genelde başvurulur, ama biz bazılarını gösterdik, siz kalanlara türetebilirsiniz.

İki harfli köklere örnekler. :: ’AR· QIYZIN ’UB·SA’DY[1] **är qïzin öpsädi** “Adam kız kardeşini öpmek istedi.” 0 :: ’UL YA’ ATISA’DY **ol ya atsädi** “O ok atmak istedi.” Kökleri: ’UBDIY **öpdi** “Öpdi.” ’ATIY **atti** “Attı.” 0

---

143 1. *Sukūn* (·) sonradan U’dan değişti (kahverengi ile)

Üç harfli eylem köklerine örnekler. :: 'AR· YUK KUTURSA'DIY **är yük kötürsädi** "O yük taşımak istedi." 0 :: 'UL QUŠ 'UJURUSA'DIY **ol quš uçursädi** "O kuşu uçurmak istedi." 0

Daha fazla harften oluşan köklere örnekler. :: 'L TNKRYK' KIYRTKIN·SA'DIY **ol täŋrīkä kērtgünsädi** "O tanrının birliğini açıkça söylemek istedi."

Bu kural bazen sonu *rā'* ile biten köklerde farklıdır. Bu durumda bir *yayn išbā'*lı harflerle ve bir *kāf*'la bunlara eklenir. Buradan gelerek :: 'L 'AWKA' BARIΓ·SA'DY **ol äwkä bariγsädi** "O eve gitmek istedi ve niyet etti." :: MAN SANIY KURUK·SA'DIM **män säni körügsädim** "Ben seninle görüşmek istedim." BARIΓSA'DIY **bariγsädi** yerine **barsädi** ve KURUK ·SA'DIY **körügsädi** yerine KURUSA'DY **körsädi** söylenilmesine müsaade edilir, ama benim bahsettiğim şekil kullanılır. Kökler BAR·DIY **bardi** ve KUR·DIY **kördi.** 0 Eğer kökün sonu *lām*'la ise de aynıdır. Buradan gelerek :: 'UL 'ANDIN YAR· MAQ 'ALIΓSA'DIY **ol andin yarmāq aliγsädi** "O ondan para almaya niyet etti."

Bu iki harfin anlamı "O bu şeyi hesap etti" anlamındaki SA'DIY NA'NKNIY **sädi nāŋni** sözcüğünden türemiştir. 0 – Böyle tanımlayıcı sözcüklerle özne istediği şeyler arasında [onları] "hesaplar". 0 Buradan gelerek :: 'AR SUW·SA'DY **är suwsädi** "Adam susadı" – Anlamı adam istekleri arasında

[I. 236/282] **144**

su içmeyi de saydı.

Bu sözcüklerde *elif*, *yā*'ya değiştiğinde, nesnenin adının bulunduğu halden başka bir hale değiştiği anlamına gelir. O kendine nispet olunan nesnenin halini alır. Örnek :: SUJK SUWSIYDIY **süçig suwsīdi** "Şarap sulandı." 0 'USM 'AJIΓSIYDY **üzüm açiγsīdi** "Üzümler ekşidi ve ekşilik tatlılığa üstün geldi." Bu kural sadece meyve ve diğer şeylerin başka bir duruma geçmesinde geçerlidir. Bu eylemlerdeki anlamı: "O bu şeyi kırdı." anlamındaki SIYDIY NA'NKNIY **sīdi nāŋni** sözcüğünden gelmektedir –şarabın sulandırılması şarabın tadını ve ekşilik tatlılığını kırar.

Diğer örnekler benzer şekilde çıkarılabilir. Bu bütün Türk şivelerinde uygun bir kuraldır.

Š

:: MAN 'ANY 'UX·Š'DIM **män ani oxšädim** "Ben onu okşadım (*lāṭaftu, lā'abru*)." **oxša-** Bu bir kadının çocuğuyla konuşması gibidir (*tunāγī*) Atasözü [=409 **saqaq**]: SAQA'Q· BIJA'R· SAQ'L 'UXŠA'R· **saqāq biçār saqāl oxšār** "O sakalını okşarken, çenesini keser." P 0 :: Bu söz hilesini dalkavuklukla saklayan kimse için söylenir." BYR NA'NK BYRK' 'UXŠ'DIY **bīr nāŋ bīrkä oxšādi** "Bir şey bir şeye benzedi (*šābaha*)."

:: 'AT· 'AX·ŠA'DIY **at uxšädi** (?) "Atlar uyudu (*nāma*)." Bu ifade özellikle öğrenciler **uxšā** ? için kullanılır ve başka şeyler için kullanılmaz." Yemāk, Yabāqu, ve çoğu göçmen D şiveleri. 'UXŠA'R 'UXŠA'MA'Q **uxšār uxšāmāq**. 0

:: 'AR 'AJIB 'LŠ'DIY **är açip ölsādi** "Adam acıktı, gözleri karardı ve açlığın şiddetinden bayılayazdı (*ismaddarra ṭarfuhu wa-kāda an yuγšā 'alayhi min šidda al-jū'*)." Çigil şivesi. 'LŠ'R 'LŠ'MA'K **ölšār ölšāmāk.** **ölsä-** D

Γ

:: 'L YIΓA'J 'IRTA'DIY **ol yiγāç irγādi** "O meyve düşürmek için ağacı salladı (*hazza, nafaḍa*)." Diğer şeyler için de böyledir. 'IRΓA'R 'IR·ΓA'MA'Q **irγār irγāmāq.** **irγa-**

W

:: QA'M· 'ARWAUŠ·[1] 'AR·WA'DIY **qām arwiš arwādi** "Şaman efsunladı (*raqā ... ruqya*)." 'ARWA'R· 'AR·WA'MA'Q **arwār arwāmāq.** **arwa-**

Q

:: 'UL 'ANIK

[I. 238/283] 145

'AWIN 'AR·QA'DIY **ol anig äwin arqādi** "O, onun evini araştırdı (*baḥaṯa*) ve onu yokladı (*ṭalaba*) ve onun ne düşündüğünü araştırdı (*faḥaṣa*)." Oγuz şivesi. **arqa-** D

:: 'UL 'ANY QAR·ΓA'DIY 'ARQA'DY[1] **ol ani qarγādi arqādi** "O, ona lanet etti ve onun kötülüklerinden bahsetti (*la'ana wa-ḏakara masa'āt*)." Bu tek başına değil, birlikte kullanılır. "Gurur (*ṭanā*)" için söylenen 'ALQA'DIY **alqādi** sözcüğü 'AL·QIŠ **alqiš** sözcüğünden alınmıştır. Çift ifade de 'ALQA'DIY **alqādi** kötü için kullanılır, onun asıl anlamının iyi olmasına rağmen. Sonra *rā'*, *lām*'la değişir; kutsal kitapta belirtildiği gibi: *ka-annahum bunyānun marṣūṣ* (K. 61:4 "Onlar iyi bir akit yapmalarına rağmen"), *malṣūṣ* sözcüğün değişik bir okunuşudur. 'ARQA'R 'ARQA'MA'Q **arqār arqāmāq.**

K

:: 'L YUVNK 'IUSK'DIY[2] **ol yūŋ iskādi** "O yün dikti (*natafa*)." 'SKA'R 'ASK'MA'K **iskā-** **iskār iskāmāk.**

:: 'L 'VN 'AL·KA'DIY **ol ūn älgādi** "O, un eledi (*naxala*)." 'AL·KA'R 'AL·KA'MA'K **älgā-** **älgār älgāmāk.**

:: 'AR· 'AM·K'DIY **är ämgādi** "Adam zorluklardan acı çekti (*imtaḥana wa-qāsā l-miḥna*)." 'AM·K'R 'AM·K'MA'K **ämgār ämgārmāk.** 0 **ämgä-**

:: 'L 'NIK TAW'RIN 'UB·LA'DY **ol anig tawārin üplādi** "O, onun malını yağmaladı (*nahaba*).[3]" 'UBLA'R 'UBLA'MA'K **üplār üplāmāk.** **üplä-**

---

144 1. U kahverengiyle çizildi.

145 1. Q, Γ'den (veya Γ'ye?) değişti.
2. U kahverengiyle çizildi.
3. EY. *anhaba*.

:: 'L QVYΓ 'AT·LA'DIY **ol qoyiγ ätlädi** "O koyundan et (*laḥm*) yaptı." 'ATLA'R 'ATLA'RMA'K [dikkat] **ätlär ätlämäk**. **ätlä-**

:: 'AT· 'UTLA'DIY **at otlädi** "At otladı (*i'talafa*)." 'UTLA'R 'UTLA'MA'Q **otlär otlämäq**.

N

:: 'UL 'AT 'ATLA'NDY [dikkat] **ol at atlädi** "O ata bindi (*rakiba*)." 'ATLANUR 'ATLANM'Q [dikkat].[4] **atla-**

Manzume:

YLQY YRIN 'TLNVR	**yilqi yazin etlänür**	V
'UTLAB 'ANIN 'TLNUVR	**otlap anin ätlänür**	
BAKLAR SAMUZ 'ATLANVR	**bäglär sämüz atlanür**	
SAFNUB 'UKUR 'SRIŠVR	**säwnüp ögür isrišür**	

0 Baharı tasvir ederek diyor ki: "Hayvanlar baharda iyileşir; etlenir; bu yüzden beyler binmek için semiz atlar bulurlar; bahar gelince kısraklar sevinçten (oyun için) birbirlerini ısırırlar." 0

:: 'UL 'ANY 'ITL'DY **ol ani itlädi** "O, onu köpeğe döndürdü, kötüledi (*min jumla al kilāb*)." 'ITL'R 'ITLA'MA'Q **itlär itlämäq.** **itla-**

:: 'L[5] TVNUΓ 'IJL'DY **ol tönuγ içlädi** "O elbiseye astar yaptı (*biṭāna*)." 'IJ·LA'R 'IJ·LA'MA'K **içlär içlämäk.** 0 **içlä-**

:: 'UL 'AḎLA'DIY NA'NKIN **ol äḏlädi näŋin** **äḏlä-**

[I. 240/286] **146**

"O bir şeyi enine genişletti (*ṣana'a 'arḍan*)." 'ḎL'R 'ḎL'MA'K **äḏlär äḏlämäk.** 0

:: 'UL 'UVNUΓ 'UZ·LA'DIY **ol ünuγ özlädi** "O külde hamur pişirdi (*malala*)." 'UZL'R 'UZLA'MA'K **äzlär özlämäk**. 0 **özlä-**

:: 'UL 'S·L'DY NA'NKNY **ol uslädi näŋni** "O iyi ve kötüyü ayırt etti (*faṭana, mayyaza*)." Oγuz şivesi. 'S·L'R 'S·L'MA'K [dikkat] **uslär uslämäq**. **usla-**

:: 'L 'Y'Q 'AŠLA'DIY **ol ayäq ašlädi** "O tabağı tamir etti (*ra'aba*)." 'ŠL'R 'AŠLA'MA'Q **ašlär ašlämäq**. **ašla-**

:: 'AR· 'IŠL'DIY **är išlädi** "Adam çalıştı (*'amila*)."." 'IŠL'R 'IŠLA'MA'K **išlär išlämäk**. **išlä-**

Γ

:: 'UΓL'N 'IAΓ·LA'DIY[1] **oγlän iγlädi** "Bebek ağladı (*bakā*)." YIΓLA'DIY **yiγladi** sözcüğünün bir varyasyonu. 'IΓL'R 'AIΓL'MA'Q[1] **iγlär iγlämäq**. **iγla-**

---

4. Krş. 133 **atlan-**; manzume **atlan-** gösterir.
5. Kırmızıyla eklendi.

W

:: BAK 'AW 'AWL'DIY **beg aw awlādi** "Emir avlanmaya (*ṣāda ṣ-ṣayd*) gitti." :: 'ANK'R KŠY 'AWLA'DIY **aŋār kiši awlādi** "İnsanlar onun çevresinde toplandı (*izdaḥama*)." 'WLA'R 'WLA'MA'Q **awlār awlāmāq.** **awla-**

K

:: 'UK·LIYDY NA'NK **ūklīdi nāŋ** "Bu şey büyüdü (*zāda, namā*) 'UK·LAIR 'UKLYMA'K **ūklir ūklīmāk**. **ūkli-**

:: 'L YYRIK 'KL'DY **ol yērig iklādi** "O toprağı çiğnedi (*waṭi'a*)." 'KL'R 'KLAMA'K **iklā-iklār iklāmāk**. 0

:: 'AR· 'IK·L'DY **är iglādi** "Adam hasta (*mariḍa*) oldu." 'IKLA'R 'IKLA'MA'K **iglār iglā-iglāmāk**.

L

:: MAN 'ANY 'AM·LA'DIM **män ani ämlādim** "Ben onu ilaçla tedavi ettim (*'alajtu, daqaytu*)." 'AM·LA'R MAN 'AM·LA'MA'K **ämlār män, älmāmāk**. 0 **ämlä-**

:: MAN 'ANK'R 'IM·L'DIM **män aŋār imlādim** "Ben onunla göz kırptım (gözümle) (*yamaztu*) ve ona işaret ettim (elimle) (*ašartu*)." 'IM·LA'R MAN 'IM·L'M'K **imlār män, imlāmāk.** Atasözü: [=54 **āy**] : 'AY· TULVN BIULSA' 'LKIN 'IM·LA'MA'S **ay tolun bolsa älgin imlāmās** "Ay tam ay olduğunda elle gösterilmez." Bu açık bir iş hakkında söylenir. **imlä-** P

N

YIYR· 'ADNA'DIY **yēr aḍnādi** "Yer değişti (*tayayyarat*)." 'ADNA'R 'ADNAMAQ **aḍnaḍnār aḍnāmāq**. **aḍna-**

:: MAN BUV YYR·DA' 'UR·NA'DIM **män bu yērdä ornādim** "Ben bu yere yerleştim (*tawaṭṭantu*) :: 'R·NA'DIY NA'NK **ornādi nāŋ** "Şey yerleşti ve katı aldı (*tamakkana mawḍi' wa-staqarra*)." :: KUVN 'UR·NA'DIY **kūn ornādi** "Güneş doğdu (*yābat*)." 'URNA'R 'UR·NA'MA'Q **ornār ornāmāq**. **ornā-**

:: 'UTUL 'AT'QA' 'UZ·NA'DIY **oγul atāqa öznādi** "Oğul babasına itaat etmiyor (*'atā, lam yanqad li-amr*)." Diğerleri de böyledir. 'UZNA'R 'UZNA'MA'K **öznār öznāmāk**. **öznä-**

:: 'ASIN 'AS·NA'DIY **äsin äsnādi** "Yel esti (*tanassama*)." **äsnä-**

[I. 242/288] **147**

---

146 1. A kahverengiyle çizildi.

:: 'AR· 'IAS·NA'DIY **är äsnādi** "Adam esnedi (*taṯāwaba*)." 'IAS·NA'R 'IAS·NA'MA'K **äsnār äsnāmāk**.

:: BYR NA'NK BYR NA'NKKA' 'US·NA'DIY **bīr nāŋ bīr nāŋkä ösnādi** "Bir şey diğerine benzedi (*šabaha*)." 0 'UVS·NA'R 'US·NA'MA'K **ösnār ösnāmāk**. 0 **ösnä-**

:: 'AT 'AΓ:NA'DY **at aγnādi** "At devrildi (*tamayarra*)." :: 'AR· 'AΓNA'DIY **är aγnaaγnādi** "Adamın dili bağlıydı (*tata'ta'a lisān ar-rajul wa-n'aqada 'alayhi*)." 'AΓNA'R 'AΓNA'MA'Q **aγnār aγnāmāq**. Aslı "burundan konuşmak (*al-γunna*)."

Nazal

R

:: 'URNKARDIY NA'NK **ürŋärdi nāŋ** "Bu şey beyazlaştı (*ibyaḍḍa*)." 'URNKARUR 'ARNKAR·M'K **ürŋärür ürŋärmāk.** **ürŋär-**

:: 'AR· 'ASKRDY [dikkat] **är osŋardi** (?) "Adam aniden çalışmayı bıraktı ve oturdu (*ḫaruna*[1] *min al-'amal wa-jalasa*)." 'SNKRA'R [dikkat] 'SNKRMA'Q **osŋarūr osŋarmāq.** **osŋar-**?

Š

:: 'UΓLA'N 'ANKRAŠ:DIY **oγlān aŋrašdi** "Bebekler acı çekti." 'ANKRAŠVR 'ANKRŠM'Q **aŋrašūr aŋrašmāq.** **aŋraš-**

:: 'IN:K'N 'INK·RAN·DIY **ingān iŋrandi** "Dişi deve inledi (*ḫannat*)." 'INKRNVR 'INKRNM'Q **iŋranūr iŋranmāq**. **iŋran-**

:: 'UZM 'UNKINDY [dikkat] **üzüm öŋländi** "Üzümler olgunlaştı (*talawwana*)." Hastalandıktan sonra rengi değişen kişi için de böyle denir. 'UNKLNVR 'UNKLNM'K **öŋlänür öŋlänmāk.** **öŋlän-**

:: 'AR·NIY 'ANK:TURDY **ärni äŋtürdi** "O adamı işte karıştırdı (*ḫayyara, adhaša*)." 'ANKTARUR 'ANKTRMA'K **äŋtürür äŋtürmāk**. **äŋtür-**

:: 'L 'NKR YΓ'U 'UNKTURDY **ol aŋar yiγāç üŋtürdi** "O odunda bir delik deldi (*aṯqaba*)." 'UNKTURUR 'UNKTURMA'K **üŋtürür üŋtürmāk**. **üŋtür-**

Bir Başka Tip

:: 'UL SUVZUK 'ANKLA'DIY **ol sözüg aŋlādi** "O söylediklerimi (*fahima)* anladı." 'ANKLA'R 'NKLA'MA'Q **aŋlār aŋlāmāq**. Oyuz şivesi. **aŋla-**

Dört Harfliler Bölümünün Sonu

Beş Harfliler Bölümü

147 1. EY. *ḫazuna*.

R

:: 'L MANY 'UFUTΓAR·DIY **ol mäni uwutγardi** "O benden utandı (*alja'anī ilā l-ḥayā' ḥattā ḥayītu)*." 'UWUT·ΓARUR· 'UWUT·ΓARMA'Q **uwutγarur uwutγarmāq**.

K

:: 'ANIK BAŠIY 'ISIR·KNDY **anig baši isirgändi** "Onun başı pişti (*buṭūr bi-ḥarāra*) (çünkü o uzun zamandır tıraş olmadı) 'ISIR·KANUVR 'ISIR·KANM'K **isirgänür isirgänmāk**. 0 **isirgän-**

:: 'AR TAWA'RINKA' 'ASIR·KAN·DY **är tawāriŋa äsirgändi** "Adam servetini kaybettiğinden (*ta'assafa 'alā ḍahāb*) pişmanlık duydu." 'ASIR·KANVR 'ASIR·-KANM'K **äsirgänür äsirgänmāk.** **äsirgän-**

N

::

[I. 244/291] 148

'AR 'UWUT·LAN·DIY **är uwutlandi** "Adam utandı (*istaḥyā*)." Oγuzlar: Bazı harfleri düşük şekilde 'UTAN·DIY **utandi** okurlar. 'UWUT·LANUR 'UWUT·LAN· - MA'Q **uwutlanur uwutlanmāq**. 0 **uwutlan-** D

:: QYZ 'AKAT·LANDY **qīz egätländi** "Gelin kendisiyle gönderilen bir hizmetçiye (*xādima*) sahip oldu." 'AKAT·LANUR 'AKAT·LANM'K **egätlänür egätlänmāk**. 0 **egätlän-**

:: 'AR 'ŠIJLAN·DY **är ešiçländi** "Adam tencere (*qidr*) edindi." 'ŠIJLANUR 'ŠIJLANM'K **ešiçlänür ešiçlänmāk**. 0 **ešiçlän-**

:: 'NIK KVZY 'ANUJLANDY **anig közi änüçländi** "Gözüne katarat (*ẓafara*) indi." 'ANUJLANUR 'ANUJLANM'K **änüçlänür änüçlänmāk**. 0 **änüçlän-**

:: 'AR· 'AΓIRLNDY **är aγirlandi** "Adam ağırlandı (*ukrima*)." *Nūn lām'*ın bir değişkenidir [ör. **aγirlal-**]. :: 'UL BUV 'AT·NIY 'AΓIR·LAN·DIY **ol bu atni aγirlandi** "Adam atın pahalı (*yālī*) olduğunu düşündü." 'AΓIR·LANUR 'AΓIR·LANM'Q **aγirlanur aγirlanmāq**. Ağır (*ṯaqīl*) olduğu düşünülen bir şey için de böyledir. **aγirlan-**

:: 'UΓURLAN·DY NA'NK **uγurlandi nāŋ** "Bir şey için uygun vakit geldi (*ḥāna waqt*)." :: YUVL 'UΓURLANDY **yōl uγurlandi** "Seyahat uğurlu (*mubārak*) geldi." :: 'AT· 'UΓRLANDIY **at uγurlandi** "Bağışlanan atın ücreti verildi (*'uwwiḍa*)[1]" – Oγuz şivesi. 'UΓRLANUR 'UΓRLANM'Q **uγurlanur uγurlanmāq**. 0 **uγurlan-**

:: YUN·D 'UKR·LANDY **yond ögürländi** "Atlar bir aygırla kısrak oldu (*ṣārat ḏāt faḥl ra'īlan*)." 'KURLANUR 'UKURLANM'K **ögürlänür ögürlänmāk**. Sürü (*quṭ'ān*) halinde olan hayvanlar için de böyledir. 0 **ögürlän-**

:: YYR· 'ATUIZLANDY **yēr atizlandi** "Yer parçalara ayrıldı (*mušārāt*)." 'ATUIZLNUR 'ATUIZLANMA'K-Q **atizlanur atizlanmāq.** 0 **atizlan-**

---

148 1. EY. *'awḍ.*

:: BUV NA'NKNY 'UJUZLAN·DIY **bu nāŋni uçuzlandi** "O bu nesneyi ucuz (*raxīṣ*) buldu." 'UJUZLANUR 'UJUZLANM'Q **uçuzlanur uçuzlanmāq**.	**uçuzlan-**
:: 'L TA'Γ·NY 'A DIZLANDY **ol tāγni äḏizländi** "O bu dağı uzun bir engel olarak düşündü (*māni' ṭawīl*)." 'A DIZLANUR 'DIZLANM'K **äḏizlänür äḏizlänmāk**. 0	**äḏizlän-**
:: 'UΓLA'N 'ISIZ·LANDY **oγlān esizländi** "Çocuk yaramazlaştı (*'aruma*)." 'ISIZLANUR 'AISIZLAM'K **esizlänür esizlänmāk**. 0	**esizlän-**
:: 'AR 'UΓUZLAN·DIY **är oγuzlandi** "Adam Oγuz kılığına büründü." 'UΓUZLANUR 'UΓUZLAM'Q **oγuzlanur oγuzlanmāq**. 0	**oγuzlan-**
:: 'AR 'UKUZLANDY **är öküzländi** "Adam öküz (*ṯawr*) sahibi oldu." 'UKUZLANUR 'KUZLANM'K **öküzlänür öküzlänmāk**. 0	**öküzlän-**

[I. 249/293] **149**

:: 'AR· 'UΓUŠLANDIY **är oγušlandi** "Adam akraba, hısım sahibi oldu (*taḥazzaba wa-ṣāra ḏū wa-'asīra*)." 'UΓUŠLANUR 'UΓUŠLANM'Q **oγušlanur oγušlanmāq**. 0	**oγušlan-**
:: TARIΓ 'URUΓ·LANDIY **tariγ uruγlandi** "Ekin tane verdi (*in'aqada ḥabba*)." :: KBA'Z 'URUΓLANDY **käbāz uruγlandi** "Pamuk tane tuttu (*in'aqada*)." 0 Başka meyveler için de böyledir. 'URUΓLANUR URUΓLANM'Q **uruγlanur uruγlanmāq**. 0	**uruγlan-**
:: 'AW· 'UJUAQLAN·DY **äw oçaklandi** "Eve ocak yapıldı (*kānūn*)." 'UJUAQLANUR UJUQLANM'Q **oçaqlanur oçaqlanmāq**. 0	**oçaklan-**
:: 'DAQLANDY NA'NK **aḏaqlandi nāŋ** "Nesneye ayak (*rijl*) takıldı." Atasözü: 'ALIM KIYJ QAL·SA' 'ADAQLANUR **alim kēç qalsa aḏaqlanur** 0 P "Borçlu uzun zaman borcunu ödemezse, (alacaklı) ayağıyla ona gider" - 'ADA'Q·LANUR 'ADAQLANM'Q **aḏaqlanur aḏaqlanmāq**. 0	**aḏaqlan-**
:: SUVW 'ARIQ·LANDY **sūw ariqlandi** "Su ark açtı (*inṯa'aba*)."[1] Suyun yerde kanal (*anhār*) açması da böyledir. 'ARIQLANUR 'ARIQLANM'Q **ariqlanur ariqlanmāq**. 0	**ariqlan-**
:: 'AR· 'AZUQLANDY **är azuqlandi** "Adam hazırlık (*zād*) yaptı." 'AZUQLANUR 'AZUQLANM'Q **azuqlanur azuqlanmāq**. 0	**azuqlan-**
:: TUVN 'ATAK·LA'N·DY **tōn ätäkländi** "Elbise eteklendi (*ḏayl*)." 'ATAK·LANUR 'ATAK·LANM'K **ätäklänür ätäklänmāk**. 0	**ätäklän-**
:: 'AR· 'ATUK·LANDY **är atükländi** "Adam ayakkabı (*xuff*) sahibi oldu." 'ATUK·LNUR 'ATUK·LANM'K **ätüklänür ätüklänmāk**. 0	**ätüklän-**
:: YΓA'J· 'ARUK·LANDY **yiγāç ärükländi** "Ağaçlar erik, şeftali, çilek (*xawx, mišmiš, ajāṣ*) verdi." 'ARUK·LANUR 'ARUKLANM'K **ärüklänür ärüklänmāk**. 0	**ärüklän-**
:: 'L BUV 'UΓUR·DA' YATMA'Q' QA' 'ISIK·LAN·DY **ol bu uγurda barmāqqa isigländi** "(Adam) gitmek için vakti çok sıcak (*ḥārr*) buldu." 'ISIK·LANUR 'ISIK·LANM'K **isiglänür isiglänmāk**.	

---

149 1. *inba'aṯa* noktalı.

2. Buradaki bölümün dışında; o daha ziyade dört harfliler (134-137) bölümünün çiftleme kısmına ait.

:: 'IT· 'ANUK·LAN·LANDIY **it änükländi** "Köpek yavruladı (*jirā'*)." ANUK·LANUR 'ANK·LANM'K **änüklänür änüklänmāk.** **änüklän-**

:: 'AR· ATANLANDY **är atanlandi** "Adam dişi deve (*ba'īr xaṣī*) sahibi oldu." 'ATANLANUR ATANLANM'Q **atanlanur atanlanmāq.** **atanlan-**

:: BAḎIJ 'UZUM·LANDY **baḏiç üzümländi** "Asma üzüm (*'inab*) verdi." 'UZUM·LANUR 'UZUM·LANM'K **üzümlänür üzümlänmāk.** **üzümlän-**

İkizleşme, Düzensiz[2]

:: 'AR· TAWA'RIY 'UB·LAL·DY **är tawāri üplädi** "Adamın malları yağmalandı (*nuhiba*)." 'UBLALUVR 'UBLALMA'K **üplälür üplälmāk.** **üplä̈l-**

[I. 248/295] 150

:: QUVY· 'AT·LAL·DY **qōy ätlädi** "Koyun et (*laḥm*) için kesildi." Diğer şeyler için de böyledir. 'ATLALUVR 'ATLALM'K **ätlälür ätlälmāk.** **ätlä̈l-**

:: 'AḎ·LAL·DIY NA'NK **äḏlädi nāŋ** "Nesne islah edildi (*uṣliḥa*)."[1] Bir nesnenin araştırılması (*uftuqida*) da böyledir. 'AḎ·LALUR 'AḎ·LALMA'K **äḏlälür äḏlälmāk.** **äḏlä̈l-**

:: 'AYA'Q 'AŠ·LALDY **ayāq ašladi** "Kase tamir edildi (*ru'iba*)." 'AŠLALUR 'AŠLALMA'Q **ašlalur ašlalmāq.** 0 **ašlal-**

:: 'YŠ 'IŠLALDY **īš išlädi** "İş işlendi (*'umila*)." 'IŠLALUR 'IŠLALM'K **išlälür išlälmāk.** 0 **išlä̈l-**

:: KYIK 'AWLAL·DY **käyik awladi** "Yaban hayvanı avlandı (*ṣīda*)." 'AWLALUR 'AWLALM'Q **awlalur awlalmāq.** Manzume: **awlal-**

'AWLALUR 'UWZUM 'ANIK TVZNK' **awlalur ōzüm anig tüziŋa** V
'AM·LALUR KUVZUM 'ANIK TVZNK' **ämlälür kōzüm anig töziŋa**

Sevgilisini anlatarak der ki: "Ruhum onun güzelliğiyle avlanır; gözlerim onun ayağının tozuyla iyileşir."

:: TKM' TURLK 'YK 'IK·LAL·DY **tägmä türlüg īg igläldi** "O her türlü hastalığa (*muriḍa*) yakalandı." 'IK·LALUR 'IKLALM'K **iglälür iglälmāk.** **igläl-**

:: 'IK·LIK 'AM·LAL·DIY **iglig ämläldi** "Hasta iyileşti (*'ūlija*)." 'AM·LALUR 'AM·LALM'K **ämlälür ämlälmāk.** 0 **ämläl-**

:: KIŠY 'IM·LALDY **kiši imläldi** "Adam (göz kırparak[2] veya benzer şekilde) mimik yaptı (*ušīra*)." 'IMLALUR 'IM·LALM'K **imlälür imlälmāk.** **imläl-**

---

150 1. EY. *aṣlaḥa.*
2. EY. *ymr, yamz* şeklinde okunur.

Beş Harfliler Bölümü, İlletli

T

:: 'AT· 'AR·BALAN·DIY **at arpalandi** "Ata arpa (*ša'īr*) verildi." Diğer şeyler de böyledir. 'ARBA'LANUR 'ARBALANM'Q **arpalanur arpalanmāq.** **arpalan-**

D

:: BAK BYR YYRK 'RDVLANDY **beg bīr yērig ordūlandi** "Bey bir yeri şahsi barınağı (*qaṣaba)* olarak aldı 'URDUVLANUR 'URDUVLANM'Q· **ordūlanur ordūlanmāq.** **ordūlan-**

:: 'UL 'ANKAR 'UTRUVLAN·DY **ol aŋar utrūlandi** "O, onunla yüzyüze geldi (*wājaha*)." 'UTRLANUR 'UTRLANM'Q **utrulanur utrulanmāq.** **utrūlan-**

Q

:: 'L MNY 'ARQALAN·DY **ol mäni arqalandi** "O beni yardımcı (*ẓahīr*) olarak aldı." :: 'L TA'Γ·NY 'ARQALAN·DY **ol tāγni arqalandi** "O arkasını dağa verdi (*istinada*)." 'ARQALANUR 'ARQALANM'Q **arqalanur arqalamāq.** **arqalan-**

M

:: YΓ'J 'UŽUM·LANDY [dikkat] **yiγāç üžmäländi** "Ağaç dutlandı (*tūt*)."[3] 'UŽUM·LANUR 'UŽUMLANM'K **üžmälänür üžmälänmāk.** **üžmälän-**

Bir Başka Tip

:: 'AT· 'VT·LANDY **at ōtlandi** ":: At ateş gibi yürüdü (*iltahaba jaryan*)." Ve de :: **ōtlan-**

[I. 250/297] **151**

'AR· 'UVT·LANDY **är ōtlandi** "Adam öfkeden ateş gibi oldu (*iltahaba γaḍaban*)." 'UVT·LANUR 'VTLANM'Q **ōtlanur ōtlanmāq.**

Z

:: 'UL BUV YARMA'QIΓ ''ZLANDY **ol bu yarmāqiγ āzlandi** "O bu paranın az (*qalīl*) olduğunu düşündü." Diğerleri için de böyledir. 'ZLANVR '' AZLANM'Q **āzlanür āzlanmāq.** 0 **āzlan-**

:: 'AR 'UVZLANDY **är üzlandi** "Adam iyi bir ustalık gösterdi (*abdā fī ṣan'atihi ḥusn 'amal wa-ḥaḏāfa*)."[1] :: 'UVZ·LANUVR 'VZ·LANM'Q **üzlanür üzlanmāq.** **üzlan-**

---

3. EY. *tūt*.

Š

:: 'AR 'IYŠLANDY **är išlandi** "Adam kendisini çalışıyor (*ya'mala*) olarak gösterdi." :: 'AW 'IYŠLANDY[2] **äw išlandi** "Ev islendi ve karardı (*laziqa d-duxān, iswadda*)." Diğer elbiseler için de böyledir.'IYŠLANUR[2] 'IYŠLANMK-Q[2] **išlanur išlanmāq (išlänmāk)**. **išlan-**

K

:: 'AR 'VZINK' ''AWLANDY **är özinä āwlandi** "Adam kendisi için avlandı (*iṣtiyād*)." 'AWLANUR ''WLANM'Q **āwlanur awlānmāq**. **āwlan-**

W

:: 'ARUQ· 'AR· 'VK·LANDY **aruq är ögländi** "Yorgun adam dinlendi (*ajamma*)." Büyüyen (*kabura*) bebek için de kullanılır. 'UVKLANUR 'VK·LANM'K **ögländür ögländmāk.** **ögländ-**

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

T

:: 'AR YRMA'Q 'ADUTLA'DY **är yarmāq aḍutlādi** "Adam parayı avuçladı (*ḥafana ... bi-kaff*)." Birisi suyu avuçlasa da böyle denir (*yarafa ... biyad*) . 'ADUTLA'R 'ADUTL'MA'Q **aḍutlär aḍutlāmāq**. 0 **aḍutlā-**

:: 'L 'ANY 'UZTLA'DIY **ol ani özütlädi** "O, onun cimri (*baxxala, nasaba ilā l-buxl*) olduğunu düşündü." 'UZTL'R 'UZTLA'M'K **özütlär özütlämāk**. **özütlā-**

:: 'L 'UΓLIN 'KUT·LA'DIY **ol oγlin ögütlädi** "O, oğluna öğüt verdi (*wa'aẓa*)." 'UKUTL'R 'KUTLA'MA'K **ögütlär ögütlämāk**. 0 **ögütlā-**

:: 'UL QIYZIN 'AKAT·LA'DIY **ol qïzin egätlädi** "O bir hizmetçiyi (*xādima*) kızıyla kocasının evine gönderdi." 'AKAT·LA'R 'AKAT·LA'MA'K **egätlär egätlämāk**. 0 **egätlā-**

:: 'AR 'ULUTL'DY **är ölütlädi** "Adam çarpıştı ve hemen savaşmaya başladı (*jādala ḥattā kāda yūqi'u l-muqātala*)."[3] 'ULUTLA'R 'ULUTLA'MA'K **ölütlär ölütlämāk**. 0 **ölütlā-**

J

:: 'AR QUŠUΓ 'AMAJ·LA'DY **är qušuγ amaçlādi** "Adam kuşa nişan (*yaraḍ*) aldı." 'AMAJLA'R 'AMAJ·LA'MA'K-Q **amaçlär amaçlāmāq**. **amaçla-**

---

151 1. EY. *aḥḍāfa*.

2. Š'nin üstündeki üç nokta *sukūn*'a değişti ve üç nokta aşağı yerleştirildi.

3. EY. *muqātila*.

:: 'UTA'JY KVZUK 'ANUJLA'DIY **otāçi közüg äniçlādi** "Doktor göze inen katarata **äniçlā-**
(*ẓarafa*) tedavi buldu." 'ANUJL'R 'NUJLA'MA'K **änüçlär änüçlämāk**.

[I. 252/300] **152**

R

:: 'AT 'ADARLA'DY **(är) at äḏärlādi** "Adam atı eğerledi **äḏärlä-**
(*asraja*)." 'ADARL'R 'DARL'M'K **äḏärlär äḏärlämāk**.

:: TNYRY MANIY 'ABIR·LA'DIY **täŋri mäni ayirlādi** "Tanrı bana **ayirla-**
lütfetti (*akrama*)." 'AΓIRLA'R 'AΓIR·LA'MA'Q **ayirlär ayirlāmāq**. Bir başkasına
lütfeden için de böyledir.

:: 'AR 'YŠIN 'UΓU·RLA'DY **är išin uyurlādi** "Adam işini zamanında yaptı **uyurla-**
(*irtaqaba, fa'ala fī waqtihi wa-imkānihi*)." 'UΓURLA'R 'UΓUR·LA'MA'Q[1]
uyurlär uyurlāmāq. Buradan gelerek :: 'AR TAVA'R 'UΓURLA'DIY **är tavār** **oyurla-**
oyurlādi "Adam mal çaldı (*saraqa*)" –çünkü o uygun zamanı ve yeri bekledi
(*yartaqibu fur ṣatahu wa-waqtahu*). Bu eylem için bir başka açıklama daha vardır,
yani onun ad kökü olduğudur: "hırsız (*sāriq*) sözcüğü için 'UΓRIY **oyri** kullanılır ve
hafifleme amacıyla *yā'* 'UΓRIY **oyri** sözcüğünden düşmüştür. Ben sonraki açıklamayı
tercih ederim, ama ikisi de mümkündür. Manzume:

BAKIM· 'UVZN 'UΓRLA'DY	**begim özin oyurlādi**	V
YARΓ BYLB 'UΓRL'DY	**yaray bilip uyurlādi**	
'LΓ TNKRY 'AΓRL'DY	**uluy täŋri ayirlādi**	
'NIN QUT QW TURY [dikkat] TUΓDY	**anin qut qiw tozi toydi**	

0 Düşmana pusu kuran Tangut beyini anlatarak diyor ki: "Beyim askerinden saklandı; uygun zamanı bekledi, Tanrı ona zafer lütfetti ve bu yüzden bahtı ve şansı açıldı."

Z

:: 'AR·YYRIN 'ATIZL'DY **är yērin atizladi** "Adam ekmek için toprağı parçalara **atizla-**
ayırdı (*dibār, musannāt*)." 'ATIZLA'R ATIZLA'M'Q **atizlär atizlāmāq.**

:: BAK 'ANY 'UJUZLA'DY **beg ani uçuzlādi** "Bey ona hakaret etti **uçuzla-**
(*ahāna*)" 'UJZL'R 'UJZL'M'Q **uçuzlär uçuzlāmāq.** 0

:: 'UL 'ANY 'UḎUZ·L'DY **ol ani uḏuzlādi** "O, onun uyuzunu (*jarab*) **uḏuzla-**
iyileştirdi." 'UḎUZL'R 'UḎUZLA'MA'K [dikkat] **uḏuzlar uḏuzlāmāq**. 0

:: 'UL 'ARIQNY 'AΓIZLA'DIY **ol ariqni ayizlādi** "O kanal için ağız (*fūha*) **ayizla-**
açtı." :: 'L QULIN 'AΓIZ·LA'DIY **ol qulin ayizlādi** "O kölesinin ağzına (*fam*)
vurdu." 'AΓIZL'R 'AΓIZL'MA'Q **ayizlär ayizlāmāq**.

:: 'UL MANY 'UΓUZLA'DIY **ol mäni oyuzlādi** "O beni Oyuz olarak **oyuzlā-**
düşündü." 'UΓZL'R 'UΓZL'M'Q **oyuzlär oyuzlāmāq**.

---

152 1. EY.'de bu şekil bir sonraki cümlenin çeviriminden sonra gelen mısrada bulunur.

[I. 253/302] 153

S

:: 'UL BITK 'UQITISA'DIY **ol bitig oqitsādi** "O mektubu okutmak (*yuqri'a* istedi." Bir kimse çağrılmak (*yad'uwa*) istendiğinde de böyle denir. 'UQITISA'R 'UQITISA'M'Q **oqitsār oqitsāmāq**. 0	**oqitsa-**
:: 'L TARIΓ 'UKITISA'DIY **ol tariγ ögitsādi** "O buğday öğütmek (*yaṭḥana*) istedi." 'UKITISA'R 'UKITISA'MA'K **ögitsār ögitsāmāk.** 0	**ögitsä-**
:: 'AR· 'AKIR·SA'DIY **är ägirsādi** "Adam ilaç (*wajj*) kullanmak istedi." :: 'URA'ΓUT YIB 'AKIRISA'DIY **urāγut yip ägirsādi** "Kadın kendisi ip eğirmek (*tayzīl*) istedi ve niyet etti." :: BAK KAND 'AKIRISA'DY **beg känd ägirsādi** "Bey kaleyi kuşatmak (*yuḥāṣiru*) istedi ve niyet etti."'AKIRISA'R 'KIRISA'MA'K **ägirsär ägirsāmāk**. 0	**ägirsä-**
:: 'AR· 'AJIΓ·SA'DY **är açiγsādi** "Adam ekşi (*ḥumūḍa*) bir şeyler istedi." AJIΓ·SA'R **açiγsa-** AJIΓ·SA'MA'Q **açiγsār açiγsāmāq**. 0	
:: 'AR· 'ATA' 'ULΓ:SA'DY **är atta uluγsādi** "Adam büyük (*kabīr*) bir at istedi." Büyük olan diğer şeyler için de böyle denir. 'ULΓ·SA'R 'ULΓSA'M'Q **uluγsār uluγsāmāq**. 0	**uluγsa-**
:: 'AR· 'ARUKSA'DY **är ärüksādi** "Adam erik (*xawx*) istedi." 'ARUKSA'R 'ARUKSA'MA'K **ärüksār ärüksāmāk**. 0	**ärüksä-**
:: 'AR· 'ULUK·SA'DY **är ölügsādi** "Adam ölmek (*mayyit*) istedi." 'ULUKSA'R 'ULUKSA'MA'K **ölügsār ölügsāmāk**.	**ölügsä-**

Š

:: 'AR TAV'RIN 'UKUŠL'DY **är tavārin üküšlādi** "Adam malının çok (*kaṯīr*) olduğunu düşündü." 'UKUŠL'R 'KŠL'M'K **üküšlār üküšlāmāk**.	**üküšlä-**

Γ

:: QUZY 'ARIΓL'DY **qozi ariγlādi** "O kuzuyu iğdiş etti (*naza'a xuṣya*) ." :: 'L YARMA'QIΓ 'ARIΓL'DY **ol yarmāqiγ ariγlādi** "O parasının iyisini (*il ṭaqata jawda*) topladı." Seçilenler içinden en iyisi (*ixtāra nuqāwa*) için de böyle denir. 'ARIΓL'R 'ARIΓL'M'Q **ariγlār ariγlāmāq**.	**ariγla-**
:: 'UL KBA'Z ARIΓL'DY [dikkat] **ol käbāz uruγlādi** "O pamuğun çekirdeğini çıkardı (*naza'a ḥabb*)." Meyveden çekirdek (*axraja nawāt*) çıkarmak da böyledir. 'ARIΓL'R 'ARIΓL'M'Q **uruγlār uruγlāmāq**.	**uruγla-**
:: TUNKZ 'ATIΓ 'AZIΓL'DY **toŋuz atiγ aziγlādi** "Domuz ata saldırdı ve boynuzuyla (*nāb*) yaraladı."	**aziγla-**

[I. 255/304] 154

:: MAN TUNKZNY 'AZIΓL'DIM **män toŋuzni aziγladim** "Ben domuzun boynuzunu vurdum." İki tarafta da boynuzu bulunan diğer yaban hayvanları (*nāb*) için de böyledir. 'AZIΓL'R AZIΓL'M'Q **aziγlär aziγlāmāq**.

:: TANKRY MANIY 'ULUΓL'DY **täŋri mäni uluγlādi** "Tanrı beni yüceltti (*raqaza al-kibriyā*) ." :: BAK MANY 'ULUΓL'DY **beg mäni uluγlādi** "Bey beni yüceltti (*kabīr*)." 'ULΓLA'R 'ULΓLA'M'Q **uluγlär uluγlāmāq**. Atasözü: 'LΓNY 'LΓLA'SA' QUT BULUVR: **uluγni uluγlāsa qut bulūr** 0 " Birisi yaşlılara saygıda bulunursa (*waqqara*) uğur ve mutluluk bulur."

Q

:: 'L 'NY 'ADAQ·L'DY **ol ani aḏaqlādi** "O, onun ayağına (*rijl*) vurdu." 'DAQL'R 'DAQL'M'Q **aḏaqlär aḏaqlāmāq**. **aḏaqla-**

:: 'L 'NY 'A DUQ·LA'DY **ol ani aḏuqlādi** "O onu tanımadığı için garip buldu (*istaṭrafahu li-kawnihi majlūl*)." 'A DUQL'R 'A DUQL'MA'Q **aḏuqlär aḏuqlāmāq**. **aḏuqla-**

:: BAK 'ARUQL'DY **beg aruqlādi** "Emir yorgunluğu attı (*ajamma min at-ta'ab*)." Bu ifade Hākānī şivelerinde uyumak (*nawm*) için kullanılır. Aslı "yorgunluktan dinlenmek (*istarāḥa min al-kalāla*)'dir." 'ARUQL'R 'ARUQL'M'Q **aruqlär aruqlāmāq**. **aruqla-** D

:: 'L 'NY 'AŠUQLA'DIY **ol ani ašuqlādi** "O aşık kemiğine (*ka'b*) vurdu." 'AŠUQL'R 'AŠUQL'M'Q **ašuqlär ašuqlāmāq**. 0 **ašuqla-**

:: 'L 'NY 'AŠAQ·LA'DY **ol ani ušaqlādi** "O, onu küçük (*ṣaγīr*) düşündü." Atasözü: YAΓYNIY 'AŠAQ·L'SA' BAŠ·QA' JQ'R **yaγīni ušaqlāsa bašqa çiqār** 0 "Düşman küçük görülürse başa biner." :: 'UL MANIK SUVZUM·NY 'UŠAQLA'DIY **ol mänig sözümni ušaqlādi** "O benim sözümü yanlış gösterdi (*qatta, waša*)." 'UŠAQL'R 'UŠAQL'M'Q **ušaqlär ušaqlāmāq.** **ušaqla-** P

:: 'L 'ANUKL'DY NA'NKNY **ol unuqlādi nāŋni** "O bu nesneyi hazır bulup aldı (*ḥāḍir mu'add*)." 'ANUQL'R 'ANUQLA'M'Q **anuqlär anuqlāmāq.** **unuqla-**

K

:: 'L TVNUΓ 'IJUK·LA'DY **ol tōnuγ içüklādi** "O elbisenin içini kürk (*farw*)." kaplattı." 'IJUKL'R 'IJUKL'M'K **içüklär içüklāmāk**. 0 **içüklä-**

:: TARIY 'ARUKL'DY **täri ärüklādi** "O deri tabakladı (*dabaya*)." 'ARUKL'R 'ARUKL'M'K **ärüklär ärüklāmāk**. 0 **ärüklä-**

:: 'L QVY (N)UΓ 'UZAK·L'DIY[1] **ol qōpuγ özäklādi** "O koyunun şah damarını (*abhar*) kesti." **özäklä-**

Ona vurmak da böyledir. 'UZUKL'R 'UZUK·L'M'K **özäklär özäklāmāk.** 0

154 1. A (kahverengi) U (siyah)'dan değişti (?-açık değil).
155 1. Bir S sondaki K (siyahla) vasıtasıyla yazılır.

:: 'R 'SIKL'DY **är isiglädi** 'ISIK·L'R 'SIKL'M'K[1] "Adam yaz sıcağında (*ḥamāwat*), öğle ortasında dışarı çıktı." **isiglär isiglämäk.** **isiglä-**

:: 'L KIRTLIK 'USKL'DY **ol kiritlik ösüglädi** (?) "O kilidi hile ile açtı (*fataḥa ... bi-ḥīla min ɣayr miftāḥ*)." 'SKL'R 'SKL'MK-Q **ösüglär ösüglämäk.** Känçäk şivesi. **ösüglä-** D

:: 'L 'SIR·KA'DIY NA'NKNY **ol äsirgädi nänŋni** "O nesnenin kaybolması üzerine pişman oldu (*taḥassara 'alā fawt ... wa-ta'assafa*)." 'ASIRK'R 'ASIRK'M'K **äsirgär äsirgämäk.** **äsirgä-**

:: 'L KYKNY 'UŠIKL'DY **ol käyikni üšiklädi** "O geyiği yakaladı (*fī ḥaṣrihi wa-hala wajūdihi l-bard*)." Diğer şeyler için de böyledir. 'UŠIKL'R 'ŠKL'M'K **üšiklär üšiklämäk.** **üšiklä-**

:: 'URA'ΓUTNY 'KAKL'DY **uraɣutni äkäklädi** "Adam karısına kötü söz söyledi (*saba ... wa-nasaba ilā l-fujūr*)." 'AKAKL'R 'AKAK·L'M'K **äkäklär äkäklämäk.** **äkäklä-** 0

:: 'L T'MΓ 'UKAKL'DY **ol tāmiɣ ükäklädi** "O kale üzerine burçlar (*burūj*) yaptı." Bir şey üzerine konulan kutular (*ṣanādīq*) için de böyle denir. 'UKAKL'R 'UKAKL'-M'K **ükäklär ükäklämäk.** 0 **ükäklä-**

:: 'UL 'ANY 'ALIUK·L'DY[2] **ol ani änüklädi** "O onunla alay etti, onu makaraya aldı (*hazi'a bihi wa-saxira minhu*)."[3] 'ALIUKL'R[2] 'ALIUK·L'M'K[2] **älüklär älüklämäk.** **änüklä-**

Manzume:

TANKUT SUVSIN 'UŠIKL'DY	**taŋut sūsin üšiklädi**	V
KIŠY 'YŠN 'ALIUK·L'DY[2]	**kiši īšin älüklädi**	
'ARIN 'ATIN BALIKLA·DY	**ärin atin beläglädi**	
BULUN BVLP BAŠY TΓDY	**bulun bōlup baši tiɣdi**	

"(Çine yakın bir alan olan) Tangut ilinin askerine (zafer kazansın diye) soğukta gece saldırdı; sonra onlarla alay etti, bize at ve adamlarını sundu; o kaygı ve sıkıntı yüzünden başını öne eğdi [harf.: o esir düştü ve başını öne eğdi]."

:: 'URA'ΓUTNY 'AMIK·L'DY **uraɣūtni ämiglädi** "Adam karısının memesine (*tady*) vurdu." 'AMIKL'R 'MIKL'M'K **ämiglär ämiglämäk.** **ämiglä-**

:: 'IT· 'ANUK·LA'DIY **it änüklädi** "Köpek yavruladı (*ajrat*)." :: 'ARS·L'N 'ANUKL'DY **arslān änüklädi** "Arslan yavruladı (*ašbalat*)." 'ANUKL'R 'ANUK·LA'M' K **änüklär änüklämäk.** **änüklä-**

:: 'L MANK' 'ASANL'DY **ol maŋa äsänlädi** "O beni selamladı ve elimi sıktı (*ḥayya, ṣafaḥa*)." 'ASANL'R 'SANLA'M'K **äsänlär äsänlämäk.** **äsänlä-**

---

2. U (siyah) kahverengi ile çizilmiş.
3. EY. *huzi'a bihi wa-suxira minhu.*

Bir Başka Tip

D

[I. 259/308] 156

:: 'L 'NY 'U̲ D U̲VL'DY **ol ani u̲dūlādi** "O onu takip etti (*ittaba'a, iqtafā*)." 'U D U̲VLA̲'R 'U̲ D U̲VLA̲'M'Q **u̲dūlār u̲dūlāmāq**. **u̲dūla-**

R

:: 'L 'KY KI̲ŠY 'UTRA' 'RA'LA'DY **ol ekki kiši otra arālādi** "O iki adam arasında namaz kıldı (*ṣālaḥa*)." İki şey arasından (*jāwaza bayna*) geçen de böyledir. "Barış yapmak (*ṣulḥ*) için siz : 'ARIYLA̲'DIY **arīlādi** diyebilirsiniz- Bu bir halk söyleşidir; ama ilki daha doğrudur. 'RA'LA'R· 'ARA'LA'MA'Q **arālār arālāmāq**. **arāla-** **arīla-** D

:: 'AR· 'URIYLA'DIY **är orīlādi** "Adam bağırdı (*ṣāḥa, rafa'a 'aqīra*)." 'URIYL'R 'URIYL'M'Q **orīlār orīlāmāq**. **orīla-**

:: 'R 'RYL'DY **är orīlādi** "Adam kendini övdü ve bunda ileri gitti (*ṣalafa, zāda 'an al-γāya*)." 'U̲RYL'R 'RYL'M'K-Q **orīlār orīlāmāq**. 0 Manzume:[1]

'UZN 'KNB 'RYL'DY	**özin ögnüp orīlādi**	V
YARIQ [dikkat] YYRK QRYL'DY	**yorip tērig qarīlādi**	
'TIΓ KMŠB 'U̲RYL'DY	**atiγ kämšip orīlādi**	
'UFT BVLB TUBV 'ΓDY	**uwut bōlup töpü aγdi**	

Ona saldıran savaşçıyı anlatarak diyor ki: "Öğündü ve öğünmekte ileri gitti (*faxara wa-ṣalaha wa-nafaxa amruhu*); yeri arşınlayarak geldi; atıyla [bağırarak] saldırdı; (sonra utanarak geri döndü); tepeyi aşıp gitti." 0

:: 'L QVNUΓ 'U̲RUVL'DY **ol qōnuγ örūlādi** "O koyunu ayakta kurban etti." 'URVLA'R 'URVLA'MA'K **örūlār örūlāmāk**. **örūlä-**

Γ

:: 'L 'AŠIN 'AΓU̲VL'DY **ol ašin aγūlādi** "O onun yiyeceğine zehir koydu (*samma*) ." 'AΓUVL'R 'ΓVL'M'Q **aγūlār aγūlāmāq**. **aγūla-**

W

:: 'NK TKR' KŠY 'AW'LADY **anig tägrä kiši awālādi** "İnsanlar onun çevresine toplandı (*ḥaffa ḥawla*)." 'AW'L'R 'AW'L'M'K **awālār awālāmāq**. Bu özellikle karışıklık (*fitna*) çıktığında kullanılır; başka yerde :: 'AW·DIY **awdi** [93]. 'A̲W'L'R 'W'L'M'K **awālār awālāmāq**. **awāla-**

---

156 1. EY.de Manzume bir sonraki sözcükte görülür.

Q

:: 'L MANY 'AQIYL'DIY **ol mäni aqīlādi** "O, beni cömert (*jūd*) olarak düşündü." 'AQIYL'R 'QYL'M' **aqīlār aqīlāmāq**. **aqīla-**

K

:: 'L 'NY 'AKA'LA'DIY **ol ani äkālādi** "O, onu abla (*uxt kabīra*) olarak çağırdı." 'KA'L'R 'K'L'M'K **äkālār äkālāmāk**. 0 **äkälä-**

:: 'L 'NY 'UKA'L'DIY **ol ani ögālādi** "O, ona 'ulusun başı (*kabīr fī l-qawm*)' anlamına gelen 'UKA' **ögä** ünvanını verdi." 'UKA'LA'R 'UKA'L'M'K **ögālār ögālāmāk**. **ögälä-**

N

:: 'L 'ANY 'NA'LA'DIY **ol ani anālādi** "O, ona anne (*umm*) dedi ve **anäla-**

[I. 260/311] **157**

:: onu anne olarak gördü." 'AN'L'R 'AN'L'M'Q **analār anālāmāq**.

Nazal

D

:: 'AWJY KAYIKNY 'ANKDIYDY **awçi kayikni aŋdīdi** "Avcı geyiği yakalamak için **aŋdi-**hile (*iḥtāla*) yaptı." :: 'L 'ANY 'ANKDYDY **ol ani aŋdīdi** "O geyiği yakalamak için (*iḥtāla li-ya'xuḏa*) hile yaptı." 'ANKDYR 'NKDYM'Q **aŋdīr aŋdīmaq**.

Bir Başka Tip

:: 'ŠY'K 'ANKIYL'DY **äyšāk aŋīlādi** "Eşek anırdı (*nahaqa*)." 'ANKIYL'R 'NKYL'M'Q **aŋīlār aŋīlāmāq**. **aŋīla-**

Bir Başka Tip

:: 'URA'ΓUT 'KKLNDY[1] **urayūt öŋiklādi** "Kadın kedi kılından yapılma zülüf taktı (*wada'at … bi-sudyayn muzawwirayn*)."[2] NNKLANUR 'NKKLIYMA'Q **öŋiklänür öŋiklänmāk.** **öŋiklän-**

---

157 1. Dikkat; N sonradan ilk K'dan önce eklendi (siyah).

Beş Harfliler Bölümü

N

:: 'AR· 'AΓRIQAN·DIY **är ayriqandi** "Adam ağrısından şikayet etti (*šakā ... min waja'ihi*)."[3] 'AΓRIQANUR 'AΓRIQAN·MA'Q **ayriqanur ayriqanmāq**. **ayriqan-**

İki Harfi Sükünlu Olan Sözcükler

:: MAN 'NY 'AN·D·ΓAR·DIM **män ani andyardim** "Ben ona yemin ettirdim (*ḫallaftu*)." 'AN·D·ΓARUR 'AN·D·ΓARMA'Q **andyarur män, andyarmāq**. **andyar-**

Altı Harfliler Bölümü

T

:: YΓ'J 'AR·MUT·LAN·DIY **yiyāç armutlandi** "Ağaç armut (*kumaṯrā*) verdi 'AR·MUTLANUR 'ARMUTLANMA'Q **armutlanur armutlanmāq**. **armutlan-**

J

:: T'Γ 'AR·TUJLANDY **tay artuçlandi** "Dağda pek çok ardıç vardır." 'AR·TUJLANUR 'AR·TUJLANMA'Q **artuçlanur artuçlanmāq**. 0 **artuçlan-**

:: SUVF 'UR·KUJLANDY **sūw ärkäçländi** "Su dalgalandı (*mäja*)." 'AR·KAJLANUR 'AR·KJLANM'K **ärkäçlänür ärkäçlänmāk**. 0 **ärkäçlän-**

:: QYZ 'URKUJLAN·DIY **qīz örgüçländi** "Kız saçlarını örgüledi (*qanza'a, ḍafīra*) 'URKUJLANUR 'URKUJLANMA'K **örgüçlänür örgüçlänmāk**. **örgüçlän-**

:: 'ŠIJ 'URKUJLAN·DY **ešiç örgüçländi** "Tencereye bir saç ayağı (*utfiyya*) takıldı." 'URKJLNUR 'URKJLANM'K **örgüçlänür örgüçlänmāk.** **örgüçlän-**

R

:: TA'Y· 'AD·ΓIRLAN·DIY **tāy adyirlandi** "Tay aygır (*faḥl*) gibi hareket etti." Kısrak, aygır bulduğunda da böyle denir. 'AD·ΓIR·LANUR 'AD·ΓIR·LANMA'Q **adyirlanur adyirlanmāq**. **adyirlan-**

Q

:: 'AR· 'UDMAQLAN·DIY **är udmaqlandi** "Adam hizmetçi ve uşak (*taba', šākirī*) sahibi oldu." 'UDMAQLANUR 'UDMAQLNM'Q **udmaqlanur udmaqlamāq**. 0 **udmaqlan-**

---

2. EY. *wḍ'b ... bṣud yyr mrwryn*; sonradan yazılmış bir kenar eklemesiyle *bi-ṣudy min ša'r 'anz muzawwira*^{tan} ("keçi kılından yapılan yamuk bir püskül").

3. EY. *waja'ahu*; *min* çizginin üstünde.

:: 'AR· 'ARTUQLANDY **är artuqlandi** "Adam sınırlarını (*'adā ṭawr*) aştı." 'ARTUQLANUR 'ARTUQLANM'Q **artuqlanur artuqlanmāq.** 0 **artuqlan-**

[I. 263/313] 158

T'Z BAŠY 'IZMAQLANDIY [dikkat] **tāz baši ažmuqlandi** "Kelin kelliği (*qara'*) arttı." :: YIYR 'IZMAQLANDY **yēr ažmuqlandi** "Yere şap (*šabb*) arttı." 'AIŽMAQLANUR 'IŽMAQLANM'Q **ažmuqlanur ažmuqlanmaq**. **ažmuqlan-**

:: 'UL BUV 'YŠIГ 'AГRUQ·LANDY **ol bu īšiγ aγruqlandi** "O bu işi ağırlaştırdı (*istaṯqala*)." Bir yükü ağır (*ṯaqīl*) olarak görmek de böyledir. 'AГQUQLANUR 'AГRUQLANM'Q **aγruqlanur aγruqlanmāq**. 0 **aγruqlan-**

:: 'AR· 'UГRAQ·LANDY **är oγraqlandi** "Adam Oγrāq (bir kabile adı) kılığına büründü." 'UГRAQLNUR 'UГRQLANM'Q **oγraqlanur oγraqlanmāq**. **oγraqlan-**

K

:: 'AR· 'ATMAKLANDY **är ätmäkländi** "Adam ekmek (*xubz*) sahibi oldu." –o zenginleşti (*aṯrā*) anlamındadır. 'ATMAK·LANUR 'ATMKLANM'K **ätmäklänür ätmäklänmāk.** 0 **ätmäklän-**

Böyle eylemler çoktur ve adlardan türemiştir. Bu ifade Arapça'daki, örneğin, adam süt sahibi oldu anlamındaki *ablana r-rajul* ("Adam sütlendi") ve adamın kürk yapacak derisi çoğaldı anlamındaki *asḫā* ("Adam kürklendi.") ifadelerine denktir. 0 G

:: 'AR· 'IJ·MAKLANDY **är içmäkländi** "[Adam] kuzu kürkü (*farw barqān*) giydi; veya kuzu kürküne sahip oldu." 'JMKLANUR 'JKKLNM'K **içmäklänür içmäklänmāk**. **içmäklän-**

:: 'IŠ·LA'R 'AR·SAK·LAN·DIY **ešlār ärsäkländi** "Kadın azgınlığı yüzünden erkek istedi (*ṭalabat ar-rajul li-šawha bihā biya'^an wa ḫirṣ^an*)." 'AR·SAKLNUR 'RSAKLNM'K **ärsäklänür ärsäklänmāk.** **ärsäklän-**

:: 'URA'ГUT 'K·MAKLNDY **urāγut ügmäkländi** "Kadın küpe (*tašana fat, taqarraṭat*) taktı." 'UK·MAKLNUR 'UKMAKLNM'K **ügmäklänür ügmäklänmāk.** **ügmäklän-**

M

:: SUVW[1] 'AKRIM·LAN·DIY **sūw ägrimländi** "Su gölde dinlendi (*istadāra fi l-manaqi' ma'a fawarān wa-jary*)." 'AKRIM·LNUR 'AKRIM·LANM'K **ägrimlänür ägrimlänmāk.** **ägrimlän-**

N

:: 'AR· 'IŠTUNLAN·DIY **är ištonlandi** "Adam pantolon (*sarāwīl*) giydi." Aslı şekli: 'IJ·TUNLANDY **içtonlandi** ama *j̄m*, telaffuzu yakın olduğu için *š̄m*'e dönüştü. 'IŠTUNLNUR 'IŠTUNLNM'Q **ištonlanur ištonlanmāq**. **ištonlan-** **(içtonlan-)**

---

158 1. W sonradan F'den değişti (iki nokta kahverengi).

İkizleşme

Q

:: 'AR 'AR·QUQLANDY **är arquqlandi** "Adam itaatsizlik etti (*'atā fī qabūl al-amr wa-ḫaruna*)." 'AR·QUQLNUR 'ARQUQLANM'Q **arquqlanur arquqlanmāq.** **arquqlan-**

K

:: 'L BV 'YŠΓ 'AMKAKLNDY **ol bu īšiγ ämgäkländi** "O bu işi zahmetli (*miḫna*) olarak düşündü." **ämgäklän-**

[I. 264/315] **159**

'AM·KAKLNUR 'AM·KKLNM'K **ämgäklänür ämgäklänmāk.** 0

:: 'AR 'AŠKAK·LANDY **är äšgäkländi** "Adam eşek (*ḫimār*) sahibi oldu." İki varyasyonundan biri. 'AŠKAKLNUR 'AŠKAKLNM'K **äšgäklänür äšgäklänmāk.** 0 **äšgäklän-** D

:: SUVW[1] 'AIR·KAKLANDY[2] **sūw ärkäkländi** "Su dalgalandı (*māja*)."':: 'ANIK YYNY[3] 'AIRKAKLANDIY[2] **anig yēr ärkäkländi** "Tüyleri ürperdi (*iqša'arra*)." 'IR·KKLNUR 'IR·KAKLNM'K **ärkäklänür ärkäklänmāk.** Bir kimse erkeklik (*rujūliyya*) gösterirse yine böyle denir. 0 **ärkäklän-**

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'UL 'ATIN 'ARBA'LA'DIY **ol atin arpālādi** "O atına arpa (*ša'īr*) verdi." 'ARBA'LA'R 'ARBA'LA'M'Q **arpālār arpālāmāq.** **arpāla-**

T

:: 'AR YA'ŠIN 'URTLA'DY **är yāšin ortūlādi** "Adam orta yaşlıydı (*intaṣafa min 'umrihi*)." 'URTVL'R 'URTVL'M'Q **ortūlār ortūlāmāq.** 0 **ortūla-**

:: 'AR 'YŠQ' 'RTA'L'DY **är īšqa ertālādi** "Adam işe erken başladı (*bakkara*)." 'RTA'LA'R 'RT'LA'MA'K-Q **ertālār ertālāmāk.** **ertälä-**

---

159 1. W, F'den sonradan değişti (iki nokta kahverengi)
2. İlk A sonradan (?) yazıldı (koyu siyah, ince uçlu kalem).
3. İlk Y'nin üstünde kahverengi iki nokta var (bu yüzden T).

R

:: 'L KI D IZNIY 'IS·RIYLA'DIY **ol kidizni esrīlādi** "O keçeyi nakışladı, üzerini kaplan derisi ile süsledi (*ka-lawn an-namir*)." 'AS·RIYLA'R 'ASRIYLA'M'K **esrīlēr esrīlāmāk.** 0	**esrīlä-**
:: 'L NA'NK 'UΓRIYL'DY **ol nāŋ oγrīlādi** "O bir şey çaldı (*sarada*)." Halk bunu genelde *rā*'yı [ör., 152 **oγurla-**] sakin olarak söyler, ama hatalıdır. 'UΓRLA'R 'UΓRLA'MA'Q **oγrilār oγrilāmāq**.	**oγrīla-** D

T

:: 'L QVY 'IK·TUVLA'DIY **ol qoy igtūlādi** "O koyunla beslendi (*'alafa*)." 'IK·TUVLA'R 'IK·TVL'M'K **igtūlār igtūlāmāk.**	**igtūlä-**

Γ

:: 'L 'KY KŠY 'ARA' 'ARΓVL'DIY **ol ekki kiši aryūlādi** "O iki kişi arasından (*marra bayna, šaqqa*) geçti." 'ARΓVL'R 'ARΓVLA'MA'Q **aryūlār aryūlāmāq**.	**aryūla-**
:: 'L 'NKAR 'UBKAL'DIY **ol aŋar öpkälādi** "O, onun ciğerine (*ra'ā* [tanımlanmış] vurdu." 'UBKALA'R 'UBKALA'MA'K **öpkälār öpkälāmāk.** 0	**öpkälä-**
:: 'UL 'ANDIN 'UBKIYL'DIY **ol andin öpkīlādi** "O, ona öfkelendi, çünkü ona kızdı (*yaḍiba*)." 'UBKIYLA'R 'UBKIYLA'MA'K **öpkīlār öpkīlāmāk.** 0	**öpkīlä-**

Bu kural yeri geldiğinde tartışılacak.

Ünlü ile Başlayan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah'a şükürler olsun.

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah'ın Adıyla

Salim Sözcükler Bölümü

[I. 267/318] **160**

İki Harfli Sözcükler Bölümü

B

TAB **tap** "Yeterli (*ḥasbu*)" anlamında bir sözcük. Bu yüzden :: BUV 'AŠ· MANK' TAB· **bu aš maŋa tap** "Bu yiyecek benim için yeterli." denir. :: TAB BULDY **tap boldi** "O yeterli (*kafā*)."0	**tap**
TUB **töp** "Buğday (*xaḍīma*) su ile kaynatılır, arpa hamuru ile yoğrularak bir keçeye sarılır, sıcak bir yere bırakılır, eridikten sonra yenir." 0	**töp**

JAB̲· JAB· **çap çap** Kamçı (*waq´ as-siyāt*) vururken veya dudağı şapırdatırken (*šı̄b aš-šifāh*) çıkan ses. Bu yüzden :: 'L 'ARUK JAB· JAB· YIYDI̲Y **ol ärük çap çap yēdi** "O eriği şapur şupur yedi." 0 **çap**

JUB **çöp** "Şarabın tortusu (*durdı̄*) ; bir şeyin çöküntüsü (*'akar*) anlamına da gelir. 0 Bu yüzden :: "Değersiz kişiler (*haṭāla an-nās*)" JUB· JAB· KIŠYLA̲'R **çöp çap kišı̄lär** şeklinde söylenir. 0 **çöp**

JIB· **çip** "İnce dal (*yusn laṭı̄f daqı̄q*)." Bu JI̲BIQ **çipiq** sözcüğünün kısaltılmışıdır, nasıl ki TU̲WB· **tōp** şeklinde çağrılan "top (*kura*) sözcüğü TUBI̲Q̲· **topiq** sözcüğünden kısaltılmıştır. 0 **çip**

JUB· **çöp** "Tutmāç parçası (*qit´a*)." :: BI̲YR· JUB̲· YIYKI̲L **bı̄r çöp yegil** "Bir parça Tutmāç ye." Kesilmiş tutmāç ya da erişte parçalarına (*al-laṭı̄ṭ wa-l-iṭriya*) da böyle denir. **çöp**

ZA̲B ZA̲B **zap zap** Çabuk çabuk, hızlı hızlı yürürken çıkan ses (*sur´a naql al-qadam wa-l-mašl*)." Bu yüzden :: ZA̲B ZA̲B BAR·ΓIL **zap zap barγil** "Acele et! (*asrı´*)" denir. **zap**

Gelinin çeyizi (*jahāz*): SAB̲· **säp** şeklinde söylenir. O, onun malıdır. 0 **säp**

SIB **sip** "İki yaşına girmiş olan tay (*muhr*)." 0 **sip**

ŠAB **šap** Arapça'daki *hallā* gibi hızlılığı anlatan edat. Buradan gelerek :: ŠAB· KA̲L̲· **šap käl** "çabuk gel (*asrı´ fı̄l-majı̄*)." denir. 0 **šap**

QUB· **qop** Abartma ve pekiştirme ifade eden bir edat. Buradan gelerek :: 'UΓL QUB· BADUVDIY **oγul qop bädūdi** "Çok çok (*γāyat*^{an})büyüdü." :: QUB· 'A̲ D̲KV[1] NA'NK **qop ädgü nāŋ** "Çok (*jidd*^{an}) iyi nesne." 0 **qop**

KUIB· NA'NK **köp nāŋ** "Sık, gür (*multaff kaṭir*) nesne." Bu yüzden :: KU̲IB· SAJ· **köp sac** "gür (*jaṭl*) saç." Atasözü: KUB· SUKUT·KA' QUŠ QUNA'R KRKLVG KIŠYK' SUVZ KALYR **köp sögütkä quš qonār, körklüg kišikä sōz kälı̄r** 0 "Gür söğüde kuş konar; (aynı şekilde) güzel ve neşeli kadına mesaj gelir." 0 Bir başka versiyonu da vardır. **köp** P

[I. 268/319] **161**

YΓ'J 'VJNK' YYL TKYR[1] KURKLK KŠYK' SUVZ KA̲LYR **yiγāç ūçiŋa yēl tägı̄r, körklüg kišı̄kä sōz kälı̄r** 0 "Ağacın ucuna yel değer, güzele söz gelir" –ama güzel kendisini korumalıdır. P

T

BAT· **bat** "Bir nesnenin çöküntüsü (*ṭajı̄r*)." 0 **bat**

BAT· KAL· **bat käl** gibi: ŠAB· KAL· **šap käl,** çabuklukta (*isrā´*). Ağır bir şey düştüğü zaman çıkan ses (*šay' ṭaqı̄l idā waqa´a*) için de böyle denir. BAT· TUŠDY **bat tüšdi**. 0

BIT· **bit** "Bit (*qaml*)." Buradan alınarak tahıla düşen ufak hayvancığa (*dūd*)" da: TARIΓ̲· BITI̲Y **tariγ biti** denir. **bit**

---

160 1. D̲, D'den değişti (nokta kahverengiyle)

161 1. Çizginin üstünde.

JAT JAT **çat çat** Bir kasenin (*waq'*) sesi. Bu yüzden :: JAT· JAT 'URDY **çat çat urdi** "O çat çat vurdu." denir. 0 **çat**

JIT· **çit** "Kamış veya dikenlerden yapılan duvar (*xuṣṣ*)." **çit**

ŠAT· **šat** "Cesaret (*jur'a*)" Buradan gelerek :: ''NIK NA' ŠATIY BA'R **anig nä šati bār** "Onun nasıl cesareti var?" Olumsuzluk ima eder. **šat**

QAT· **qat** "Bir şeyin katı (*tiny*)." :: TUVN QATIY **tön qati** "elbisenin katı." "Dağ katmanlarına ve kıvrımlarına (*ma'āṭif al-jibāl wa-maḥānīhā*)" bu sözden gelerek QAD·RA'Q· **qadrāq** denir. 0 **qat**

QAT· **qat** Oγuz şivesi. '*inda* ("de, da, yanında) anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: BAK QATINDA' **beg katinda** "Beye göre." denir. D

QUT· **qut** "Şans, baht (*dawla, jadd*)." Bundan isim olan QUT·LUΓ **qutluγ** sözcüğü gelmiştir. Manzume: **qut** N

QUT· QUWIΓ BIR·SA' 'IDIM QUVLINKA' **qut qiwiγ bersä idim qūliŋa** V
KUNDA' 'IŠY YUKSABAN· YUVQ'R· 'AΓ'R **kündä iši yükšäbän yōqār aγār**

0 "Tanrı bir kuluna şans verirse, onun işi her gün yükselir." 0

KUT **köt** "Arka, kıç (*dubur*)." **köt**

MAT **mat** "Bu yüzden, böylece" (*kaḏā*) anlamında bir sözcük. :: 'ANDAΓ MAT **andaγ mat** "Bu yüzden böyle (*kaḏā huwa*)." 0 **mat**

J

SJ **saç** "Saç (*ša'r*)." 0 **saç**

SUJ **suç** "Bir şeyin sapmasını (*nubūw*) bildirir." Buradan gelerek :: QILJ SUJ QILDY **qiliç suç qildi** "Kılıç kesmedi (*nabā*)."':: 'AR SUJ QILDY **är suç qildi** "Adam işi almayı reddetti (*nabā ... qabūl al-amr*)." 0 **suç**

QAJ **qaç** "Kaç? (*kam*)" anlamında sayı ifade eden bir edat. :: QAJ YARMA'Q BIYRDIY **yarmāq bedri** "Kaç para verdi?" 0 **qaç**

QUJ **qoç** "Koç (*kabš*)." Oγuz şivesi. Aslı: QUJNKA'R·[2] **qoçnār.** **qoç**

QAJ **qaç** "Kez (*marra*)." anlamında bir edat. Buradan gelerek :: QAJ QATA' 'AY·DIM **qaç qat aydim** "Kaç kez söyledim?" 0 **qaç**

KUJ· **köç** "Göç **köç**

[I. 270/321] **162**

veya kampa hareket etme (*aẓ-ẓa'n wa-l-irtiḥāl*)." Buradan gelerek :: SUV KUJTY **sü köçti** "Asker göçtü (*irtaḥala*)." denir. 0

KUJ **köç** "Saat veya an (*sā'a*)." Buradan gelerek :: BIYR· KUJ KUDKIL **bir köç küdgil** "Bir dakika (*sā'at*^{an}) dur." denir. 0

2. K sonradan G'den değişti (üç nokta kahverengiyle).

HJ HJ **häç häç** At başını alıp gitmek istediği zaman onu yavaşlatmak için kullanılan söz. Bu ifade Arapçaya'da uygundur [yani. *haj*]. Bu sözcük kural dışıdır, çünkü o *hā'* içerir. Türk şivelerinde *hā'* yoktur. **häç**

D

:: KAD[1] **käd** (*dāl* ve *ḏāl* ile) Bir şeyi anlatırken abartma ve pekiştirme bildiren edat. Buradan gelerek :: KAD ’ĀAT: **käd āt** "Ne iyi at! (*ni'ma l-faras*)." :: KAD : NA'NK **käd nāŋ** "Ne iyi şey!" denir. 0 **käd, käḏ**

R

BIR· **bir** "Bir (*wāḥid*)" sayısı." :: BIYR YARMA'Q **bīr yarmāq** "Bir para". O nakıs bölümde de yer alır ve: BIYR **bīr** şeklinde söylenir. Buna birçok örnek vardır; ama Türk şivelerinde doğru ve nazik olan kısa ve sert söyleyiştir. 0 **bir** G

:: 'R TR YLDY· **är tär boldi** "Adam utandı (*xajila*)." Bu söyleyiş yerindedir. 'AR BULDY **ir boldi.** 0 **tär**

JAR **çär** "Vücudun ağırlığını (*ṯiqal al-badan*) bildiren bir sözcüktür. Bu yüzden :: 'AR JRLAN·DY **är çärländi** "Adamın vücudu ağırlaştı (*ṯaqala badan*)." Hākānī şivesi. **çär** D

JAR **çär** "Zaman (*waqt*)." Oγuz şivesi. Bu yüzden :: BUV JARLIK DA' KAL **bu çärlikdä käl** "Zamanında gel." denir. 0 D

JAR: **çär** Bir şeyin "karşı tarafı (*qubāla*)." Oγuz şivesi. Bu yüzden :: 'ANIK 'AWIY BUV JARLIK DA' **anig äwi bu çärlikdä** "Onun evi bunun karşısında." "Savaşta karşı karşıya duran saflara (*ṣaffay al-ḥarb*) için JARIK: **çärig** sözcüğü kullanılır, çünkü onlar yüz yüze (*yataqābalāni*) gelirler. D

JIR: **çir** Elbise yırtılırken (*mazq*) çıkan ses. Buradan gelerek :: 'NIK TUNVIN JIR YIR·TIY **anig tönin çir yirtti** "Onun elbisesi çırt diye yırtıldı." 0 **çir**

JUR: **çür** "Menfaat (*manfa'a*)." Buradan gelerek :: 'UL 'AN·DIN: NA'NK: JURLA'DIY **ol andin nāŋ çürlädi** "O, ondan çıkar sağladı (*nāla ... manfa'a*)." 0 **çür**

JUR: JUR: **çur çur** Süt sağılırken kapta çıkardığı ses. Herhangi akan bir şeyin çıkardığı ses de böyledir. **çur**

JIR· **çir** "Yağ (*dasam*)." :: 'AŠJ·TA' JIR: YUVQ: **ešiçtä çir yōq** "Tencerede hiç yağ yok." Kök anlamı "çir (*as-simḥāq min aš-šaḥm*)."dir. Bu yüzden :: BUV 'ATA' JIR: YUVQ: **bu ättä çir yōq** **çir**

[I. 272/323] **163**

"Bu ette yağ (*šaḥm, samm*) yok." denir. 0

Ağustos böceğinin çıkarttığı ses için: "Ağustos böceği gibi ses çıkarttı." anlamında SIR· **sir** SIR· ATY **sir sir etti** denir. Kalem ve benzeri şeylerin çıkardığı "seslere (*ṣarīr*)" de böyle denir. 0 **sir**

SIR· **sir** ["sırlı"] Çin kâselerinin cilalanıp nakış yapıldığı macun (*luzūjāt tutaxaḏu min al-γirā'*). Bu yüzden :: SIR·LIΓ 'AYA'Q: **sirliγ ayāq** "sırlı, nakışlı kase" [sırlı kase] denir. 0 **sir**

---

162 1. D, D'ye değişti (kahverengi nokta açıkça görülür).

ŠR ŠR· **šar šur** Yağmurun sağnak şeklinde yağmasından çıkan ses. Akan diğer şeylerin çıkardığı ses için de böyle denir. *šīn, jīm* ile değişir. :: 'UL JAR JUR YIYDY **ol çar çur yēdi** "O hiçbir şeyi ayırt etmeden her şeyi yedi." 0 **šar šur**

QAR· QUR· 'ATY QARIN: **qar qur etti qarin** "Karın guruldadı (*qarqara*)." Ses ve anlam bakımından Arapçaya da uygundur. 0 **qar qur**

QUR· **qur** "Mertebe (*martaba*)." Bu yüzden :: MANIK QRUM: 'ULГ **mänig qurum uluγ** "Benim mertebem yüksek." denir. **qur**

QUR· **qur** 'IJ· QUR **iç qur** "kemer (*minṭaqa*)." **'IJ· QUR iç qur** "kuşak (*wašāḥ*)." 0

QIR:YAГIY **qir yaγi** "Gizli (*mukāšiḥ*) düşman." 0 **qir**

QIR 'ĀT **qir āt** "Kır (*samand*) at."

QIR· **qir** "Su bendi (*'arim, musannāt*)." 0

QIR **qir** Basık dağ (*al-haḍba min al-jibāl*)." 0

KUR· 'AR **kür är** Soğuk kanlı (*rābiṭ al ja'š*), yürekli (*qawī al-qalb*) ve gurulu kişi (*šāmix bi-lanf*)." Atasözü: KIM· KUR· BULSA' KUW'Z BULVR **kim kür bolsa küwāz bolūr** "Yiğit (*jald*) olan gururlu (*mutakabbir*) olur." Manzume: **kür** P

'AR·TIŠ SUWY YIMA'KY	**ärtiš suwi yemāki**	V
SIT·ГAB: TUTAR BILA'KIY	**sitγap tutar bilāki**	
KUR:MAT· 'ANIK: YURA'KIY	**kürmät anig yürāki**	
KAL·KA'LIMAT· 'IRKIŠUVR	**kälgälimät irkišūr**	

Yämāk bir Qifçāq kabilesidir. "Kabiledekiler [harf.: Ärtiš Nehrinin kıyısındaki Yämāk] bileklerini sıvadı, kalpleri güçlü ve yüksek ruhlu (*qawiyya 'aliyya*),[1] bir biçimde üzerimize gelmek için toplandılar." 0

Z

BIZ **biz** "Biz (*naḥnu*)." anlamında bir sözcük. :: BIZ KALDIYMYZ **biz käldīmīz** "Biz geldik." **biz**

TUZ **tüz** "Düz (*mustaw*^{in})." bir şey. Buradan gelerek :: TUZ: YIYR: **tüz yēr** "düz yer." denir. 0 **tüz**

JUZ· **çuz** Kırmızı veya siyah Çin ipeği. 0 **çuz**

"Dağların güneş görmeyen yakaları (*maqnuwa*).":

[I. 273/325] **164**

QUZ TA'Г **quz tāγ** şeklinde söylenir. Oraya güneş ancak öğleden sonra vurur; çünkü güneşin solunda (*'an yasār*) kalır; ve her zaman kar ve soğuk olur. Atasözü: **quz**

QUZ:DA' QA'R: 'AK: SUVMA'S	**quzda qār ägsūmās**	P
QUVY·D' YA'Г 'AKSUVMA'S:	**qōyda yāγ ägsūmās** 0	

163 1. EY. *'alī*.

"Dağların kuzey yamacında kar, koyunda yağ eksik olmaz." 0

"Pahalı nesne (*γālī*): QIZ· NA'NK **qiz näŋ** diye çağrılır. Buradan gelerek :: BUV 'ĀT **qiz** QIZ 'ALDIM **bu āt qiz adlim** "Bu atı pahalıya aldım." denir.

QIZ **qiz** "Kız (*jāriya*)." Bu yüzden :: QIZ QIRQIN· **qiz qirqin** "kızlar (*jawārī*)." denir. QIZ **qiz** "kız evlat (*bint*)." Bu yüzden :: MANIK QIZM **mänig qizim** "benim kızım." denir. 0 Ve bakire (*'aḏrā*), "yatağa atılacak (*muxaddara al-bayt*)." anlamına gelen: 'AV· QIZIY **äw qizi** şeklinde çağrılır. 0 YINJKA' QIZ **yinçgä qiz** "inci kız (*surriyya*)." 0 Bu sözcük cariye (*jāriya mamlūka*) ya da özgür kızlara (*ḥurra fatiyya*) da söylenir. Kök anlamı "bakire"dir; diğerleri benzetme yoluyla bundan çıkmıştır.

QIZ QUŠ **qiz quš** İnsanı üzerine düşecekmiş (*yatakāfaḥu*) gibi alçaktan uçan kuş. 0

QIZ KIŠIY **qiz kiši** "Cimri (*baxīl*) kişi." Aryu şivesi. Atasözü: QIZ KIŠIY SA'WIY YUVRIΓLIY BULM'S **qiz kiši sāwi yōriγli bolmas** "Pinti adamın ünü yayılmaz, ve o tanınmadan kalır." Bu söz adının duyulması için cömertlikte bulunan kimse için söylenir. 0 D P

KAZ· **käz** "Okun gezi (*fuq*)." :: 'UQ KAZIY **oq käzi** 0 **käz**

KAZ **käz** "Tencerenin dibinde kalan (*al-qurāra*)." :: Süt, un gibi şeylerin tencere dibinde yapışıp kalan parçaları.'AŠJ· KIZIY **ešiç käzi**. 0

KAZ· **käz** Bir tür Çin ipeğinin adı. 0

KUZ **küz** "Sonbahar (*xarīf*)." **küz**

KIZ **kiz** Misk kutusu (*'atīda*); tahta, kürsü (*taxt*); elbise çantası (*'ayba aṯ-ṯiyāb*)." :: Sandık (*ṣiwān*) için de aynısı söylenir. KIZDA'KIY KIZ [dikkat] YIBA'R· **kizdäki kin yipär** "Sandıktaki misk (*nāfija misk maṣūna fī ṣiwān*) elenmez." Bu ifade kadınların ağızlarının kokusunun miske benzediği söylemek için kullanılmıştır. 0 **kiz**

MIZ **miz** "Biz (*naḥnu*)." anlamından bir sözcük.

[I. 275/327] **165**

mīm, *bā'*nın bir değişeni; *bā'* sözcüğün başında gelir. Buradan gelerek :: BIZ BAR·DIMIZ **biz bardimiz** "Biz gittik." :: KALDIMIZ **käldimiz** "Biz geldik." denir. Bu kural hem adlar hem de eylemler için geçerlidir. :: A'ĀTIMIZ **ātimiz** "atımız."

S

BIS· **bis** "Pislik (*ṯufāla*) veya şarap tortusu." Bu katran (*qīr*) gibi bir şeydir. 0 **bis**

Oγuzlar bir şeyi abartmak istediklerinde: TAS· TAKIR·MA' **täs tägirmä** derler. Bu, kurala aykırıdır. Renkler ve abartma ifadelerindeki kural sözcüğün ilk harfini almak ve ona birçok Türk şivesindeki gibi *bā'* eklemektir, ama Oγuz şivesinde *mīm* katılır. 0 Örnek. Koyu griy (*aybar mušabba'*): KUB· KVK· **köp kök** şeklinde söylenirken, Oγuzlar: KUM KVK **köm kök** şeklinde söylerler. 0 KVK **kök** "koyu griy (*akhab*)" anlamındadır. Türkler ilk *kāf*ı alırlar, *bā'*ya onu eklerler ve abartma bildiren edat olan KUB· **köp** şeklinde söylerler, sonra da ona renk ismini katarak: KVK **kök** derler. Oγuzlar *bā'*yı *mīm*'e değiştirir ve: "koyu griy." için KUM KUVK **köm kök** derler. 0 "Sarı (*aṣfar*) için : SARIΓ **sariγ** denir. "Koyu sarı (*aṣfar fāqi'*)" : SAB· SARIΓ· **sap sariγ** şeklinde söylenir. *Sīn*, SARIΓ· **sariγ** sözcüğünden

alınır, sonra abartma ifade etmek için *bā'*ya eklenir ve ondan sonra da renk ifadesi getirilir. 0 "Açık gök (*faḍā*)":: YAZIY **yazi** şeklinde söylenir. Bunun pekiştirmesi yapılmak için: "geniş açık gök (*faḍā afyaḥ*)." anlamındaki YAB· YAZIY **yap yazi** şeklinde söylenir. Bütün pekiştirmeler bu kurala göre yapılır. Ama *bā'*yı *sīn*'e değiştirme için kural yoktur.

TAS· **tas** "Kötü (*radī*)." bir şey. Oγuz şivesi. :: BUV A'ĀT TAS TAKUL **bu āt tas tägül** "Bu at kötü değil." **tas**

TUS TUS **tos tos** Keçe ya da elbise gibi nesnelere vurunca çıkan ses. Bu yüzden :: TUS[1] TUS[1] 'URDIY **tos tos urdi** **tos**

[I. 276/329] **166**

"Tıp tıp vurdu."

KAS· **käs** "Bir nesnenin parçası (*qiṭ'a*)" :: BIYR· KAS· 'ATM'K **bir käs ätmāk** "bir parça ekmek." 0 **käs**

KAS· **käs** "Abdest (nubla [tanımlanmış]) bozduktan sonra temizlenmek için kullanılan nesne."

KIS· **kis** "Kadın, eş (*zawja*)." Bu yüzden :: 'ANIK KIŠIY[1] **anig kisi** "onun eşi." Bazıları bu sözcüğü iyelik ekiyle (*ma' al-iḍāfa*) kullanırlar; :: 'UL KIŠIY[2] 'AL·DIY **ol kisi aldi** "O eş aldı (*xaṭaba z-zawja*)." **kis**

Š

BUŠ YILQY **boš yilqi** "Serbest bırakılan (*musayyaba*) bir hayvan." Bu yüzden :: 'UL 'IŠLA'R BUŠ· **ol ešlār boš (qildi)** "O kadından boşandı (*tallaqa*)." – "o serbest kalmasına (*ahmala*) müsaade etti." :: 'UL QUL BUŠ QILDY **ol qul boš qildi** "O hizmetçisini serbest bıraktı (*a'ṭaqa*)." 0 "Özgür adam (*ḥurr*)": BUŠ **boš** şeklinde çağrılır. Atasözü: BUŠ NA'NK K' 'IDIY BULM'S· **boš nāŋkä iḍi bolmās** 0 "Boş bırakılan (*muhmal*) malın sahibi olmak. Bu söz malını korumakla emrolunan kimse için söylenir. 0 **boš** P

TUŠ· **tüš** "Konulacak yer ve zaman (*manzil, waqt an-nuzūl*)." 0 Buradan gelerek :: TUŠ· 'UVDIY **tüš ödi** "konulacak zaman." **tüš**

JAŠ **çäš** "Firuze (*fayrūzaj*)." Manzume: **çäš**

YARATY YAŠIL JAŠ	**yaratti yaš çäš**	V
SAWUR·DIY 'URNK QAŠ·	**sawurdi ürüŋ qaš**	
TIZIL·DIY[3] QARA' QUŠ	**tizildi qara quš**	
TUN KUN 'UVZA' YURKANUVR[4]	**tün kün üzä yörgänür**	

---

165 1. U (kahverengi) A (siyah)'dan değişti.

166 1. *Tašdīd* (~) kahverengiyle.
2. Š'nin üç noktası kahverengiyle.
3. Z, R'den değişti (nokta kahverengiyle).
4. Y'nin iki noktası kahverengiyle.

Göğü anlatarak diyor ki: (Tanrı) firuze gibi yeşil göğü yarattı; üzerine yeşim gibi yıldızlar saçtı" – beyaz bir taştır ki ondan yüzük taşı yapılır; "Mizan (*al-mīzān*) yıldızı dizildi" –bu yıldız Türk şivelerinde: QARA' QUŠ **qara quš** şeklinde çağrılır; "gece ve gündüzü birbirinin üzerine örter" 0

JIŠ JIŠ **çiš çiš** Kadın çocuğu işetmek (*'inda ibāla aṣ-ṣabī*) istediği zaman böyle der; binici de yürüdükten sonra atı işetmek isterse böyle der. **çiš**

SIŠ· **siš** "Piş (*sufūd*)." Tutmāç (*minẓām tutmāj*) dedikleri yemeği dizmek için kullanılan alete: SIŠ **siš** denir. 0 **siš**

QUŠ: **quš** "Kuş (*ṭayr*)." Bu bir tür ismidir, sonra onlar özel adlarla adlandırılırlar. Buradan gelerek: 'URNK: QUŠ: **ürüŋ quš** "beyaz şahin (*bāzī abyaḍ*)"; QAR' QUŠ: **qara quš** "kartal (*'uqāb*); 0 TAWAY QUŠ: **tewe quš** "deve kuşu (*na'ām*)"; 0 **uš**

[I. 278/331] **167**

YUVN QUŠ: **yün quš** "Tavus (*ṭāwūs*)"; 0 'IYL QUŠ: **ēl quš** "karakuş (*raxama*)."

QAR' QUŠ **qara quš** "Jüpiter (*muštari*)." gezegeni. :: QAR' QUŠ TUΓDY **qara quš tuγdi** "Karakuş doğdu." Onlara göre bu yıldız sabah vakti doğar. 0

QAR' QUŠ **qara quš** "Deve ayaklarının uçları (*aṭrāf axfāf al-ibil*)." Oγuz şivesi. 0 D

QIZ QUŠ **qiz quš** Tüylerinin rengi bukalemuna (*abū barāqiš*) benzeyen bir kuş adı. 0

QIŠ **qiš** "Kış (*šitā*)." Atasözü: QIŠ QUNUQY 'UVT: **qiš qonuqi ōt** "Kış konuğu ateş." 0 **qiš** P

[F]

TAF **täw** "Hile, tuzak (*makr, ḥīla*)." Atasözü [= 43 **aḍiγ**]: 'AWJY NAJ' A'ĀL BILSA' 'A DIΓ 'NJ' YUVL BILYR **awçi näçä āl**[1] **bilsä aḍiγ ança yōl bilir** 0 "Avcı ne kadar hile bilse, ayı da o kadar kaçış yolu bilir." 0 **täw** P

JIF·**çiw** Hurma, üzüm gibi şeylerin "kaynaması (*yalayān*)" sırasında çıkan ses. **çiw**

QIW **qiw** "Şans, baht (*baxt, dawla*)." **qiw**

Q

TUQ KIŠY **toq kiši** "Tok adam (*šab'ān*)." **toq**

TUQ 'AR· **toq är** "Başında saçı olmayan kişi," Türklerdeki gibi (*allaḍī la ša'ar 'alā ra'sihi kamā li-t-türk*). :: TUQ YILQY **toq yilqi** "Boynuzsuz (*ajamm* [tanımlanmış]) hayvan."

TUQ TUQ 'TY **toq toq etti** Taşın taşa vurulması gibi katının (*muṣmat*) birbirine vurulmasından çıkan ses. 0

'R KISIY[2] BIRLA' TUQ TUQ BULDIY **är kiši birlä toq toq boldi** "Karı ile koca arasında geçimsizlik oldu (*waqa'at al-xušūna bayn ar-rijal wa-l-mar'a*). 0

---

167 1. Dikkat, **täw** hatalı.
2. *Tašdīd* (~) kahverengiyle.

JAQ **çaq** Bir şeyin "özünü, aynını (*'ayn aš-šay' wa-nafsuhu*)." bildiren sözcüktür. Bu yüzden :: JAQ 'UL 'AT·NIY TUT·ГIL **çaq ol atni tutγil** "Atı tut!" :: JAQ· 'UMAJNY 'URГIL **çaq amaçni urγil** "Nişanı vur!" 0	**çaq**
JAQ JUQ **çaq çuq** Odun, ceviz, kemik gibi şeylerin "kırılması (*kasr*)" sırasında çıkan ses. Buradan gelerek :: JAQ· JUQ 'ATY **çaq çoq etti** denir. 0	**çaq çuq**
JAQ **çiq** Bu da bir ses ifadesidir. 0 :: 'UL 'ANY 'UR·DIY JAQ· 'AT·MADIY **ol ani urdi, çiq etmädi** "O, onu itti, ama o çıtını çıkarmadı (*mā ta'allama wa-mā ṣāḥa*)." 0	**çiq**
ZAQ ZQ **zaq zaq** Koçları tos yapmaları için kışkırtmak (*niṭāḥ*) amacıyla kullanılan bir söz.	**zaq**
SAQ SAQ **saq saq** Nöbetçinin, bekçinin kaleyi ve atları koruması için uyanık olmasını (*tayaqquẓ*) emreden ifade. :: SAQ SAQ· **saq saq**	**saq**

[I. 279/333] 168

"Uyanık ol! (*kūnū ayqāẓan*)." Böylece "akıllı ve uyanık (*faṭin, mutayaqqiẓ*) adam: SAQ 'AR· **saq är** şeklinde çağrılır. 0	
SUQ· YALNKVS 'AR· **suq yalŋūs är** "Arkadaşı olmayan, yalnız kişi (*al-wahid al-munfarid la anis lahu wa-la mu'āwin*)."	**suq**

K

BAK· NA'NK **bäk näŋ** "Sağlam (*muḥkam*) şey." 0	**bäk**
BUK **bük** "Ağaçlık (*ajama*)."	**bük**
TAK **täk** "Amaçsızlık (*lā qaṣda*)." ifade eden bir sözcük. Bu yüzden :: TAK· KAL·DIM **täk käldim** "Sebepsiz geldim (*bilā qaṣd li-šay'*)." 0	**täk**
:: TAK· TUR **täk tur** "Sessiz ol! (*uskut*)." Oγuz şivesi.	D
JAK·[1] JUK·[1] **çäk çük** "değersiz, eski mal (*al-xurṯī min al-matā'*)." 0	**çäk çük**
JUK JUK **çök çök** Deveye diz çöktürmek (*yunāxu bihā l-ba'īr*) için kullanılır. 0	**çök**
JIK JIK **çik çik** Keçiyi çağırmak ya da gütmek (*du'ā al-jady wa-kaḏālika iḏā sīqa*) için kullanılır.	**çik**
JIUK· **çik** Aşık oyununda (*al-ka'b*) kullanılan bir sözcük. Aşık yan yattığında (*iḏā waqa'a li-baṯnihi*) JIUK TURDIY **çik turdi** şeklinde söylenir. 0	
:: DUK 'UR·DIY **dük urdi** "Yumruğu ile yavaşça vurdu (*ḍaraba bi-kaffihi ḍarban xafīf^an majmū'^an anāmiluhu*)." 0	**dük**
DUK MINK **dük miŋ** "Binler (*mā bayn al-ulūf*)." :: DUK MINK YARMA'Q· **dük miŋ yarmāq** "bin paralar." 0	
Eğer bir şeyler "ayakta duruyorsa (*qa'im^an*)" ona: DIK· TURDIY **dik turdi** denir.	
SIK **sik** "Erkeklik organı (*'ard ar-rajul*)." Maḥmūd [al-Kāšγarī] şöyle belirtir: Tanrının kitabına karşı saygı ve yüceltme olmak üzere, Türkler arasında bilgisiz kadın ya da erkekler yanında bir Kur'an okuyan kişi şu ayetleri okuduğunda: *wa-ātat kulla wāḥidat^in minhunna sikkīn^an* (K. 12: 31 "sonra onların her birine bir bıçak verdi"); ve: *mā yaftaḥi llāhu li-n-nāsi*	**sik**

168 1. K'nin çizgisi L'ye benzesin diye çizilmiştir.

min raḥmat^{in} *fa-lā mumsika lahā wa-mā yumsik fa-lā mursila lahu ba'dihi* (K. 35:2 "Allah bir kimseye yardım ederse, hiç kimse onu tutamaz, hiç kimse ondan sonra gevşeyemez."). sesini kısmalı; çünkü onlar anlamını bilmedikleri için kendi dillerindeki anlamı alırlar ve gülerler. Bu yüzden günaha girerler. Yine bunun gibi *in hāḏā illā xtilāq* (K. 38:7 "Bu apaçık bir davet") ayeti okunurken sesin kesilmesi gerekir, çünkü Türk dillerinde TIL'Q: **tilāq** "kadınlık organı (*farj al-mar'a*)." demektir. Oyuzlar arasında *a'antum anzaltumūhu min al-muzni am naḥnu l-munzilūn* (K. 56:69 "Sen onu bulutlardan aşağı gönderdin mi veya biz gönderdik mi onu?") ayeti okunurken soru edatı olan *am* sözcüğü alçak sesle okunur, çünkü 'AM· am Oyuz D şivesinde "kadınlık organı (*farj al-mar'a*)." demektir.

[I. 281/335] **169**

Sözcüğün anlamını bilenler için okunuşun zararı yoktur. 0	
ŠUK: **šük** Susturma edatı. Türkler: ŠUK· **šük tur** "sessiz ol! (*uskut*)." Şeklinde söylerler.	**šük** D
:: 'UL MUK TURDIY **ol mük turdi** "O belini bükerek durdu (*qiyām ar-rāki'*)."	**mük**

L

BUL 'ĀT **bol āt** 'UΓR BUL **oγar bol** "Ayaklarında ak (*muḥajjal*) olan at." "alnı akıtmalı olan (*ayar muḥajjal*) ata: 'UΓR BUL **oγar bol** denir.	**bol**
"Üzerinden yıllar geçerek tadı bozulan tahıla" :: BUL TARIΓ **bül tariγ** denir. Yağmur ve yaşlılıkta da böyledir. "Zamanla bozulan (*baliya min ṭūl az-zamān*)" şeylere: BUL **bül** denir. Bu, anlam ve ses bakımından Arapça'ya yakındır, çünkü bu Arapça'da *baliya*, Türk dillerinde BUL **bül**'dür. 0	**bül**
TIL **til** "Söz (*kalām*)."':: 'UL 'ANKAR TIL TAKURDY **ol aŋar til tagürdi** "O, ona diliyle söz kondurdu (*aḏā*)." 0	**til**
TIL **til** "Dil (*lisān*)." Atasözü: [=66 **ärdäm,** 501 **tīl**]: 'AR·DAM BAŠIY TIL **ardäm baši til** "Faziletin başı dildir."- Bununla [Arapça'da] söylendiği gibi, *al-mar' maxbū taḥta lisānihi* (Adam dilinin altındakini saklar") iyi söz murad edilir.	P
TIL **til** "Şive (*luγa*)." :: 'UΓZ TLY **oγuz tili** "Oyuz şivesi." :: YABA'QV TILIY **yabāqu tili** "Yabāqu şivesi." Bu sözcük anlam olarak Arapça'ya da uygundur, çünkü Arapça'daki *al-lisān* ("dil") "söz" (*kalām*), "dil" (*luγa*) diye ayrılır; takip eden mısradaki gibi: *innī atatnī lisān*^{un} *lā usarru bihā min 'alwa lā 'ajab*^{un} *fīhā wa-lā saxarū* 0	

("Benim katılmadığım bir yerden, üsten bana bir sözcük [*lisān ... arāda bihi l-kalima*] geldi; bunda acayip bir şey ya da alay vardır.") [1]

---

169 1. A'šā Bāhila tarafından yazılan bir mersiyeden. Tawḥīdī'nin, Kitāb al-Imtā' wa-l-Mu'ānasa, Vol. II, P. 199, editörlerine göre, *lisān* burada *risāla* ("mesaj") anlamındadır; "üstten" Üst Jajd'(*Khināzat al-Adab*'da yer alıyor) den anlamındadır ve *A'ša's Dīwān*'ın Avrupa baskısı '*ajab* yerine *kaḏab*'a sahiptir. Bakınız ed. R. Geyer (Gibb Memorial Series, 1928), p. 266 (line 4: *innī atānī lisānun lā usarru bihi/ min 'alwa lā kaḏibun minhu wa-lā suxuru*) ve p. 251-2'nin notları.

"Düşmandan alınan tutsak (*al-axīḏ min al-'adū*)" : TIL **til** diye çağrılır. Buradan gelerek :: TIL TUTYM **til tuttīm** "Ben bir düşman tutsak aldım." denir, - düşmanın durumunu görmek için. 0	
JIL **çil** "Deride ortaya çıkan iz (*aṯar aḍ-ḍarb fī l-jild*)."	**çil**
"Yöntemsiz kişi (*axraq al-yad*)" ŠAL ŠUL 'ALIK·LIK· **šal šul äliglig** şeklinde çağrılır.	**šal šul**
QUL **qul** "Köle (*'abd*)." Atasözü: QUL YAΓY 'IT· BURIY **qul yaγi, it bori** 0 "Kul bir köle (eğer efendisinin malını eline geçirirse, onu bitirir, fırsat gözler) düşman gibi davranır; köpek de (bulunduğu ev için kurt gibidir çünkü yiyecek bulduğu zaman hiç çekinmez)." Bu söz kölenin sahibine karşı sevgisi olmadığı göstermek için kullanılmıştır. 0	**qul** P
QIL **qil** "Bir adamın kılı (*ša'ra*)." 0	**qil**
QIL QUŠ **qil quš** "Yaban kuşu (*subad*)." Ördeğe benzer (*ka-l-iwazz*) bir kuş	

[I. 282/337] **170**

İlkbaharda gelir, beyler onu birbirlerine hediye ederler. "kıl kuyruk" (*aš'ar aḍ-ḏanab*) anlamında QIL QUDRUQ **qil quḏruq** şeklinde de söylenir. 0	
KUL **kül** "kül (*ramad*)." Atasözü: KUL 'URKNK' KUVZ 'URSA' YIYK **kül ürginçä kōz ürsä yēg** "Küle üfleyeceğine köze üflese daha iyidir." 0 Bu söz küçük işleri bırakıp büyük işler yapmakla emrolunan kişi için söylenilir.	**kül** P

M

TAM **tam** Bir kapının "tırkazı (*lizāz*)." Buradan gelerek :: QBUΓ TAMLTY **qapuγ tamlatti** "O kapıyı tırkazladı." denir.	**tam**
TUM· **tum** Kök anlamı "soğuk" (*al-bard*); ama: "her soğuk şey (*aš-šay' al-barīd*)." için olduğu gibi "soğuk (al-bard) için de TUMLΓ **tumliγ** kullanılır.	**tum**
TUM· **tum** "At renklerinin tek renk (*bahīm*) olanı." Bu yüzden :: TUM QARA' 'AT· **tum qara at** "bütün kara atlar (*bahīm aḏham*)" denir. 0 :: TUM TURΓ 'T **tum toruγ at** "tüm doru atlar (*kumayt bahīm*)" 0	
JIM **çim** Bir şeyin çiğ ya da yaş olması istenildiği zaman pekiştirme için kullanılır. Bu yüzden :: JIM· YIYK 'AT· **çim yīg ät** "çok çiğ (*niyy jidd*^{an}) et." denir. :: JIM· 'UL TUVN **cim öl tōn** "çok ıslak elbise (*raṭb jidd*^{an})." 0	**çim**
JIM· **çim** "Ayrık otu (*tīl*)." Yerden yan köklü olarak kesilir, kurutulur; sonra da ateş yakmak için tutuşturucu olarak kullanılır. :: JIM· BIJTIY **çim biçti** "O çim biçti."	
SUM· SUJK NA'NK **süm süçig nāŋ** "Çok tatlı (*ḥulw jidd*^{an}) bir şey." Oγuz şivesi. 0	**süm** D
QUM· **qum** "Kum (*raml*)." Çigil şivesi. Oγuzlar bu sözcüğü bilmiyorlar.	**qum** D
KAM· **käm** "Hastalık (*dā'*)." Buradan gelerek :: 'AT· KAM·LAN·DIY **at kämländi** "At hastalandı." denir.	**käm**
KUM **köm** Oγuz şivesinde Griy renk için pekiştirme sözcüğü. :: KUM· KVK **köm kök** "koyu griy (*aybar jidd*^{an})." 0	**köm**

KIM **kim** "Kim? (*man*)." anlamında bir soru edatı. :: BUV KIYM **bu kīm** "Bu kim?" **kim**
O tekil ve çoğul için kullanılır. Oγuzlar: "Senin kabilen kim? (*man al-qalība*)." anlamında D
BUVY KYM **bōy kīm** derler. Bu topluluk adıdır.

N

BAN **bän** "Ben" (*anā*). anlamında bir sözcük. :: BAN BAR·DIM **bän bardim** "gittim." **bän**
Oγuz şivesi. Türkler MAN: **män** derler. D

TUN: **tün** "Gece (*layla*)." Buradan gelerek :: TUVN·LA' KAL·DIM **tünlä käldim** "Gece **tün**
geldim." denir.

TIN: **tin** "Ruh, nefes (*rūḥ, nafas*)." Buradan gelerek :: 'ANIK TIYNIY KASIL·DIY **tin**
anig tīni käsildi

[I. 284/339] **171**

"Onun soluğu kesildi ve ruhu çıktı."

TIN **tin** "Yular (*miqwad*)." Bu yüzden :: TIN TIZ·KIN: **tin tizgin** "yular ve dizgin." O

JIN: **çin** "Doğruluk (*ṣidq*)." Bu yüzden :: JIN: SUVZLA'R **çin sözlär** "O doğruca konuşur **çin**
(*yaṣduqu l-kalām*)." denir. :: JIN 'AY·DINK **çin aydiŋ** "Doğru söyledin."

SAN: **sän** "Sen (*anta*)." anlamında bir sözcük. Türker çocuk ve uşak gibi kendilerinden **sän**
yaşça ufak olanlara derler. Saygı için onlar *zāy* ile: SIZ· **siz** derler. Oγuzlar işi tersine D
döndürür. Onlar yaşlı insanları *nūn*'la SAN: **sän** şeklinde, gençleri ise *zāy*'la SIZ: **siz**
şeklinde çağırılar. İkincisi çoğullar için de kullanılır. Kurala göre SIZ: **siz** topluluk bildirir.
O

QIN **qin** Kılıç veya bıçak "kını (*jafn*)" :: QILJ QIYNIY **qiliç qīni** "kılıç kını." O **qin**

KAN: **kän** Doğu bölgelerinde "şehir" (*kull balda fī diyār aš-šarq*). Bu KAN·D: **känd** **kän**
şeklinden kısaltılmıştır.

KUN **kün** "Güneş (*šams*)." :: KUN TUΓ·DIY **kün toγdi** "Güneş doğdu." Atasözü: **kün**
KUNKA' BAQ·SA' KVZ: QAMA'R: **künkä baqsa köz qamār** "Güneşe bakanın P
gözü kamaşır." O

KUN· **kün** "Gün (*yawm*)." :: BUV KUN BAR·ΓIL **bu kün barγil** "bugün git." Aydınlık
güneşten geldiğinden böyle denir.

KIN YBA'R: **kin yipār** "Misk göbeği (*nāfija misk*)." O **kin**

MAN **män** "Ben (*anā*)." anlamında bir sözcük. Türk şivesi. O **män** D

MUN **mün** "Çorba (*maraqa*)." Yaγmalar arasında ben onların: "çorba getir" anlamında **mün**
MUN KALDUR **mün käldür** dediklerini duydum, ama onlar şehriye çorbası (*iṭriya*) D
getirdiler, çünkü onlar bundan onu anlarlar.

Türk şivelerinde yazılarda veya bu yazıda bu sözcüklerde *lām* harfinin sokulmasına G
müsaade edilir. Ama telaffuzda onun varlığı benim onların şivelerinde yazdığım gibidir. O

Salim İki Harfliler Bölümünün Sonu

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

[I. 286/341] **172**

T

BART **bart** Şarap ve şaraba benzeyen akıcı şeylerin ölçüsü (*nayṭal aš-šarāb*); bir ölçü kabı (*mikyāl*)." 0 **bart**

YART:· **bart** "Su içilen bardak (*kūz*)." Oγuz şivesi. D

YART YURT TUTY **bärt bürt tutti** "Ansızın onu her yandan yakaladı (*min kull jānib faj'at*^{an})." 0 **bärt bürt**

YUR·T **bürt** "Kabus (*jāṯūm*)." O, KTY BURT **köti (?) bürt** şeklinde de çağrışabilir. **bürt**

BYRT [dikkat] **bert** "Efendinin (*mawlā*) her sene kölesinden aldığı vergi (*ḍarībа*)." En iyi telaffuz *yā'* ile BYRT **bērt.** 0 **bert**

:: 'ANIK TUVNIN TIR·T YIR·TY **anig tōnin tirt tirt yirtti** "O, elbisesini cart diye yırttı (*min γayr mubālāt bihi*)." 0 **tirt**

TURT YARMA'Q **tört yarmāq** "Dört (*arba'a*) para." Bunun gibi her "dört": TUVR·T· **tört tōrt** şeklindedir. En iyi telaffuz *vāv* ile: TUVRT· **tōrt** şeklindedir.

Bir şeyin döküntüsü (*duqāq*) ve parçaları (*ruḍāḍ*): JAR·T JUR·T· **çärt çürt** şeklinde söylenir. Bu yüzden :: BZINIK 'ANDA' BYR· JART 'ALΓUVMIZ BA'R **biziŋ anda bīr çärt alγūmiz bār** "Bizim ondan bir parça (*kisra*) alacağımız var." denir. **çärt çürt çärt**

"Dişlerinin arasından tükrük saçan kimse (*min xilāl asnāhihi*)" için: JIR·T· SUVD ·TIY **çirt çirt sūḏti** denir. **çirt**

SAR·T· **sart** "Tüccar (*tājir*)." Atasözü: SAR·T 'AZUQY 'ARIΓ BULSA' YULDA' YYR **sart azuqi ariγ bolsa yēr.** 0 Biz bunu yukarıda [45 **azuq**] anlatmıştık. 0 **sart** P

:: 'ANIK 'A DA'QIY SAR·T SURT QILDY **anig aḏāqi sart surt qildi** "Onun ayağı ses çıkarttı" – Bu ayağın pabuç içinde çıkarttığı ses gibidir. **sart surt**

SIR·T **sirt** "Kalın kıl (*hulb*)."[1] **sirt**

Oγuzlar her "Bayır (*tul'a*)" ya da "küçük vadiye (*wādī ṣayīr*) SIR·T **sirt** derler. D

QAR·T **qart** "Yara (*qarḥ*)." Bu yüzden "huysuz kişiye (*šakis al-xuluq*): QART 'AR· **qart är** denir. 0 **qart**

QURT:· **qurt** Türkler arasında "soğulcan (*dūd*),"; Oγuzlar "kurdu (*ḏi'b*)" QUR·T:· **qurt** diye söylerler. 0 **qurt** D

:: 'ALIK:· QART:· QURT 'ATY **älig qart qurt etti** "Parmaklarını çıtlattı (*tafarqa'at* **qart qurt** *al-aṣābi*)."

QIRT 'UT **qirt ot** "Kısa (*qaṣīr*) ot." Benzer şekilde "kısa saç": QIRT SAJ **qirt saç** diye söylenir. 0 Ve "kötü huylu ve cimri kişi" (*baxīl, sayyi' al-xuluq*): QIR·T:· KIŠY **qirt kiši** şeklinde çağrılır. **qirt**

:: 'AT· 'AR·BA'NY KURT KURT YIYDIY· **at arpāni kürt kürt yēdi** "At arpayı kütür kütür yedi (*bi-xaḍḍ*)." Hıyar ve benzeri şeyleri ses çıkartarak (*axḍada*) yiyen kimse için de böyle denir. **kürt**

172 1. EY. *halb*; krş. 635:12.

KURT **kürt** *an-nab'*. Yay, kamçı, değnek yapımında kullanılan kayın.

J

:: 'AR· TURMUZNY QARJ QURJ YYDY **är tarmuzni qarç qurç yēdi** "Adam hıyarı kıtır kıtır (*bi-xaḍḍ*) yedi." 0 **qarç qurç**

"Çelik (*ḥadīd ḏakar*)" QUR·J· ATAMUR **qurç tämür** şeklinde söylenir. Bu sözcük dayanıklı ve yiğit (*jilād*) kişiler için kullanılır, bu yüzden "yiğit (*ṣilāb*) adam." Anlamında QUR·J 'ARAN· **qurç ärän** denir. "İçi dolu, sert (*muṣmat ṣalb*)" şeyler için de böyle denir. 0 **qurç**

MUR·J **murc** "Karabiber (*filfil*)" **murç**

[D]

KAN·D **känd** "Şehir (*balad*)." Kaşgarlar "oturma yeri (*balad al-iqāma*) anlamında 'UR·DUV KAND· **ordu känd** derler, çünkü Afrāsiyāb havanın güzelliğinden dolayı burada oturuyordu; Burası aşağı Çin'dir. Manzume: **känd** N

KAL·NKIZLAYUV [dikkat] 'AQ·TIMZ **kälginlayü aqtimiz** V
KAND·LAR 'UZA' JIQTIMZ **kändlär üzä çiqtimiz**
FURXAN· 'AWIN YQTIMZ **furxan äwin yiqtimiz**
BURXAN 'UZA' SIJTIMZ **burxan üzä siçtimiz**

Uygurlara yapılan akını anlatarak diyor ki: "Onların üzerine sel gibi aktık; onların şehirleri içine girdik; put tapınaklarını yıktık; putların başlarına işedik." Müslümanlar arasında bir gelenektir, bir gayr-i Müslim ülkesi zapedildiğinde onları aşağılamak için putlarına işerler. 0

KND **känd** "Köy (*qarya*)" (Oγuzlar ve onlarla ilişkili olanlar arasında); "kasaba (*kūra*)" (Türklerin çoğu arasında). Ferγāna kasabasına (*qaṣaba*) "özkent (*balad anfusina*)." anlamında: 'UVZ· KAND **öz känd** denilir. Onun büyüklüğü dolayısıyla ona "semiz şehir (*balda samīna*) anlamında SAMIZ· KAN·D **sämiz känd** de denir. İranlılar ona Samarkand derler. D N N

S

BAR·S· **bars** "Leopar (*fahd*)." 0 BAR·S **bars** Türklerdeki on iki yıldan biri. 0 **bars**

Türkler on iki hayvanın adını alarak 12 yıla ad olarak vermişlerdir. Çocukların doğumlarını, savaşlarını, bu yılların dönmesi (*dawarān*) ile hesap ederler. 0

Bu geleneğin kökeni şöyledir: Türk hanlarından biri kendisinden birkaç yıl önce meydana gelmiş olan bir savaşı öğrenmek istemiş ve onlar savaşın yılı

[I. 289/345] **174**

konusunda yanılmışlardır. 0

Bu yüzden Hakan kurultayda adamlarıyla bir bir istişare yapar. O: Biz bu tarihte yanıldık. Öyle ise bizden sonrakilerde yanılacaklar. Biz şimdi göğün on iki burcu ve on iki ay sayısınca

her yıla bir ad verelim. Savaşları o yılların geçmesiyle anlayalım. Aramızda unutulmaz bir hatıra olarak kalsın, dedi. Onlar da Hakanı onayladılar.

Sonra Hakan ava çıkar, yaban hayvanlarını Īla ırmağına doğru sürmelerini emretti. Halk bu hayvanları suya doğru sürdü. On iki farklı hayvan suyu geçer, ve her geçen hayvanın adı bir yıla ad olarak verilir. İlki: SIJ·ΓA'N· **siçγān** "fare(*fāra*)." Bu ilk geçendi, bu yüzden takvimin en başına konuldu. Bu kullanımı şunlar izler. :: SIJ·ΓA'N YILY **siçγān yili** "fare yılı"; 0 sonra: 'UVD YILIY **ūd yili** "öküz yılı (*baqar*)"; sonra: BAR·S· YILIY **bars yili** "pars yılı"; sonra: TAWIŠΓA'N YILIY **tawišγān yili** "tavşan yılı (*arnab*)"; sonra: N'K LVV[1] YILIY **nāg (lū) yili** "timsah yılı (*timsāḥ*)"; 0 sonra: YILA'N YILIY **yilān yili** "yılan (*ḥayya*) yılı[2]"; sonra YUN·D· YILIY **yond yili** "at yılı (*faras*)"; 0 sonra: QUVY· YILIY **qōy yili** "koyun yılı (*γanam*)"; sonra: BIYJIN· YILIY **bēçin yili** "eşek (*qird*) yılı"; 0 sonra: TAQA'ΓUV YILIY **taqāγu yili** "tavuk (*dajāj*) yılı"; sonra: 'IT· YILIY **it yili** "köpek (*kalb*) yılı"; sonra: TUNKUZ YILIY **toŋuz yili** "domuz (*xinzīr*) yılı."

Takvim TUNKUZ **toŋuz** yılına ulaştığında tekrar başa döner: SIJ·ΓA'N· **siçγān** "sıçan." yılına.

Bu kitabı yazdığım yıl: Muḥarram, 466, YILA'N· YILIY **yilan yili**. Bu yıl sona erdiğinde '70[3] yılı başlar, sonra at yılı başlar: YUND YLY **yond yili**.

Hesap sana gösterdiğim gibidir.

Türkler bu yılların her birinin bir hikmeti (*ḥikma*) olduğunu düşünürler,

[I. 290/347] **175**

Ve ondan uğurlu sayarlar. Onlar: "eğer yıl: 'VD YILY **ūd yili** ise ör. öküz yılı –savaşlar artarmış, çünkü öküzler vuruşurmuş. 0 Eğer yıl tavuk yılı ise yiyecek çok olur, ancak insanlar arasında karışıklık çıkar, çünkü tavuğun yemi danedir ve onlar daneyi bulmak için çöpleri birbirine karıştırır. Eğer yılan ya da timsah yılı ise, yağmur çok yağar ve bolluk olur, çünkü böyle hayvanlar suda yaşar. Eğer domuz yılı gelmişse kar ve soğuk olur." Onlar her yıl için böyle şeyler ileri sürerler.

Türklerde haftanın yedi gününün de adı yoktur, çünkü hafta [sadece] İslâm'la girmiştir. Ay adları için Arapça adlar kullanılır. Göçebe[1] ve Müslüman olmayan Türkler yılı dört mevsime göre adlandırırlar: Her üç aylık zaman diliminin bir adı vardır. Yılın geçmesi bununla bilinir. Örneğin, baharın başlangıcı, Nayrūz'dan sonra, "oğlak (*jady*) ayı" anlamında 'UΓLA'Q 'AYI **oγlāq ay** biçiminde söylenir, sonra "büyük oğlak ayı" anlamında: 'LUΓ 'UΓLA'Q 'AYI **uluγ oγlāq ay** gelir – çünkü ikinci ay uzundur; 0 sonra: "büyük ay" anlamında 'LUΓ 'AY· **uluγ ay** gelir – çünkü o yaz ortasıdır, yeryüzünde nimetler artar, hayvanlar artar. Kalanlar az kullanıldıkları için burada bahsetmiyorum. 0

BAR·S **bars** Pire, bit gibi hayvanların ısırmasından vücutta çıkan "şişlik (*waram*)":: 'NIK 'ATY BAR·S BULDY **anig äti bars boldi** "Onun derisi kabardı (*tawarrama*)." **bars**

TAR·S **tärs** "Zor (*ṣa'b*)." şey. Buradan gelerek :: TAR·S 'IYŠ **tärs īš** "zor iş." denir. 0 **tärs**

---

174 1. Çizginin altında (sözlük sonradan eklendi?).
2. EY. *sana wahya, wahya* sözcüğünü hesaba katma.
3. Kenar notu kahverengiyledir. "düzeltme: yıl '67."

175 1. "Göçebeler kenar notuyla eklenmiştir (orijinali kopya eden).

'UL 'ANY JAR·S JAR·S 'URDIY· **ol ani çars çars urdi** "O, onu çat çat dövdü." Benzer şekilde "o, her yandan ona vurdu (*min kull jānib*) anlamında: TRS TRS 'URDY **tars tars tars urdi** denir. 0 **çars tars**

QARS **qars** "Deve veya koyun tüyünden yapılan elbise (*kisā'*)." 0 **qars**

[I. 291/348] **176**

:: 'UL QAR·S QAR·S 'AYA' YAB·TY **ol qars qars aya yapti** "O ellerine vurarak ses çıkarttı (*ṣaffaqa bi-yadayhi*)." Bu el çırpmada da çıkan sestir.

F

:: TA'M· KULF YQLDY **tām külf yiqildi** "Duvar aniden gürültüyle yıkıldı (*bi-ṣawt wa- sur'a*)." **külf**

Q

:: 'AW BAR·Q **äw barq** "Ev bark (*bayt wa-dār*)." BAR·Q **barq** asla yalnız kullanılmaz, sadece çift olarak kullanılır. **barq**

Vücudun "uzunluğu (*ṭūl*)" TUR·Q· **turq** diye söylenir. Buradan gelerek :: BIYR· SUNKUV TUR·QY **bīr süŋü turqi** "bir süngü uzunluğu kadar (*qadr ṭūl al-qanāt*)." denir. ::YIYR· 'IYNIY TURQIY **yēr ēni turqi** "yerin eni ve boyu." 0 **turq**

JULQ 'S·KURK [dikkat] **çulq äsrük** "Sarhoş (*sakrān ṭāfiḥ*)." 0 **çulq**

:: JALQ JULQ ?DR QILDY: **çalq çulq badar qildi** "O, onu itti (*wakazahu*)." Bu itme sırasında çıkan sestir. **çalq çulq**

QIAR·Q **qirq** "Kırk (*arba'īn*)." sayısı. Atasözü: QIR·Q YILQA'[1] BA'Y· JIΓA'Y TUZLIUNUVR **qirq yilqa bāy çiγāy tüzlinür** 0 "Kırk yıla kadar zengin yoksul olur" – anlamı zamanla ya da ölümle yoksul ve zenginin kırk yıla kadar eşit olacağıdır. **qirq** P

K

BAR·K NANK **bärk näŋ** "Muhkem nesne (*muḥkam*)." Aslı: BAK· **bäk'**tir. *rā* eklenmiştir. **bärk**

BUR·K **börk** "Kavuk (*qalansuwa*)." Atasözü: [=407 **tat**]: TA'T·SIYZ· TURK· BULM'S BA'Š·SIYZ· BURK· BULM'S **tātsīz türk bolmās, bāššīz börk bolmās** 0 P "Acemsiz Türk, başsız başlık olmaz." 0 **börk**

TRK· **türk** Türk ülkesinde bir şehir adı. 0 **türk** N

:: TARK KAL **tärk käl** "Tez gel! (*asri' fīl-ḥuḍūr*)." Herhangi bir işin çabuk görülmesi istendiğinde de kullanılır; :: TARK QIL **tärk qil** "acele et! (*asri'*)." 0 **tärk**

TURK **türk** Nuh'un oğlunun adıdır, Tanrının onu korusun. Bu Tanrının Nuh'un oğlu Türk'ün oğullarına verdiği addır. Nitekim Tanrının sözündeki insan sözcüğü "Adem'im ismi anlamına gelmiştir: *hal atā 'alā l-insāni ḥīnun min ad-dahr* (K. 76:1 "O zaman sırasında insanoğlu var mıydı …?") Burada yalnız bir tek (*wāḥid*) kişiyi bildirir; ve şu **türk** N

---

176 1. Sonradan bir kenar notu eklemesi (siyah mürekkeple): TKYN.

ayette: *la-qad xalaqnā l-insāna fī aḥsani taqwīm*^{in} *ṯumma radadnāhu afsala sāfilīn illā llaḏīna āmanū wa-'amilū ṣ-ṣāliḥāt* (K. 95:4-6 "Biz insanı ahseni takvim üzerine yarattık, sonra onu aşağıların en aşağısına indirdik- inananlar hariç, onları dosdoğru yola ...") – O çoğul addır (*ism jam'*), çünkü tekilden bir şey çıkarmak mümkün değildir

[I. 293/350] **177**

Aynı şekilde tekil olduğunda "Türk" Nuh'un oğlunun adıdır, ama o topluluk ismini anlatırsa – "insan (*al-bašar*)," gibi o tekil veya çoğul olarak kullanılabilir. Bunun gibi "Rūm" da İsa'nın oğlu Iysu'nun oğlunun Rum'un adıdır.

Ben, *at-Türk* sözcüğünün tanrı tarafından verildiğini belirmiştim. Bunu söyleyen otorite Ibn al-Gharqī tarafından söylendiğine göre, Şeyh ve İmam, al-Husayn Ibn Khalaf al-Kāšγarī'dir; O şunu söylemiştir: Ibn Abī-d Dunyā olarak bilinen Şeyh Abu Bakr al-Muγīd al-Jarjarā'ī[1] tarafından Ahirzaman Hakkında (*al-mu'allaf fī āxir az-zamān*) adlı kitapta Türklerin soyunun peygamberlere dayandığı söylenilmiştir, Allah onu bağışlasın ve esirgesin, o şöyle dedi: Tanrı 'ben *at-Türk* diye çağırdığım bir kabileyi misafir ettim ve onları Doğu illerine yerleştirdim; ben insanlara sinirlendiğimde onları insanlar üzerine saldırtacağım.' diye söyler. Bu onların geri kalan yaratılanlar üzerindeki üstünlükleridir: Yüce Tanrı onları adlandırmak için kendine aldı; onları en güzel ve havanın en güzel olduğu yere yerleştirdi; onları kendi ordusu olarak çağırdı. Hiç kimse onların güzellik, naziklik, saygılı olma, iyilikseverlik, alçakgönüllülük, cesaret ve daha sayısız özelliklerinden bahsetmiyor. Manzume:

QJAN KURSA' 'ANY TURK	**qaçan körsa ani türk**
YUD̲N 'A$^{?}$·ΓA' 'NIK 'AYDAJY	**(boḏun) ayγa anig aydaçi**[2]
MUNKAR TAKIR 'ULUΓLUQ	**muŋar tägir uluγluq**
MUNDA' NARUV KAS·LINUVR	**munda naru käslinür**

Gururlanan bir adamı anlatarak diyor ki: "Türk kabileleri onu gördüğünde, 'gurur ve ihtişam ona yakışır, onda kesilir.' der"

---

177. 1. EY. Jarjarānī. Burada verilen başlık ünlü Ibn Abī d-Dunyā ve Abū Bakr 'Abdallāh ibn Muḥammad ibn 'Ubayd'ın (d. 281/894) çalışmalarında bulunmaz. (Krş. GAL, S I, 247-8: "40. K. Āḫir az-zaman, zitiert al-Kāšgarī ...")

2. Muhtemelen **boḏun** ilk mısrayla gider, ve "Türk kabileleri" (*ṭawā'if at-turk*) **türk boḏun** şeklinde çevrilirler. İki mısradaki birlikte olan sözcükleri önemsemezsek, ölçü olarak doğrudur ve ikinci mısra şu anlamdadır: "onların söyleyeni söyleyecek." Bu ifade A. Z. Validi [Togan], "Maḥmūd Kaşgarī'ye ait notlar," *Atsız Mecmua* 17 (1932), p. 126, temel alınarak al-Farazdaq'ın şiirinde Arapça *qāla qā'iluhā* ("onlarda biri söyleyebilir") ifadesiyle çevrilebilir. Arapça şiir: iḏā ra'athu qurayshun qāla qa'iluhā/ilā makārimi hāḏā yantahī l-karamu (Kureyş onu gördüğünde, onlardan biri söyleyebilir: 'Saygınlık birinin saygın nitelikleri kadardır' "). İkinci mısra düzeltilip: **boḏun aŋār aydaçi** şeklinde okunmalıdır ve iki mısra ya "Türkler onu gördüğünde, insanlar ona söyleyecek" (bu yüzden Brockelmann, "Volkspoesie," I, p.18) ya da Onlar bunu gördüğünde, o Türk diyecekler" (bu yüzden Atalay, Tercüme, I, 352 n.) şeklinde çevrilmelidir.

178 1. Z, sonradan R'den değişti (nokta kahverengi mürekkeple).

Tekili, çoğuldaki: TURKU **türk**'tür. :: KIM SAN **kim sän** "Sen kimsin?"; cevap: TURK·MAN **türk män** "Ben Türk'üm." :: TURK SUVSIY 'ATLAN·DIY **türk süsi atlandi** "Türk askerleri atlara bindi." 0

[I. 294/353] **178**

TURK **türk** "Meyvelerin olgunlaştığı zamanın ortasını (*wasaṭ idrāk kull šay' min aṯ-ṯamar*)." gösteren zaman sözcüğüdür. Bu yüzden :: TURK 'ZUM 'UVDIY **türk üzüm ödi** "üzümün olgunlaştığı zaman (*waqt tawassuṭ*)." :: TURK QUY'Š 'UVDY **türk quyāš ödi** "gün ortası (*waqt tawassuṭ* [*aš-šams*?])." :: TURK YIKT· **türk yigit** "Gençlik çağının ortası (*šābb tawassaṭa šabābuhu*)." 0 **türk**

SAR·K **särk** Saksı ve saksı kırıkları (*al-xazaf wa-mā nkasara minhā*)." 0 **särk**

:: 'NIK 'DA'QY SUR·K BUVZ·[1] TAK **anig aḍāqi sürk būz täg** "Ayağı buz gibi soğuk (*ka-l-jamd fi l-burāda*)." Bu sözcük sadece bu metinde yer alır. 0 **sürk**

KUR·K **kürk** "Kürk (*farw*)." 0 **kürk**

KUR·K **körk** "Güzellik (*ḥusn, jamāl*)." Bu yüzden "güzellik (*jamīl*) anlamında :: **körk** KUR·K·LUK· **körklüg** denir. 0

Ortası Harekeli Sözcükler Bölümünün Sonu

Ortası Harekeli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ortası sükünlu *fa'al, fa'ul, fa'il* kalıpları

B

KALAB· **käläp** Türk yaylalarında biten bir bitki türü (*nabt nā'im*), öküzleri çabuk besler. **käläp**

T

BASUT **basut** "Yardımcı, destekçi (*ẓahīr, mu'āwin mušfiq*)." 0 BASUT· **basut** "yardım (*i'āna*)." Buradan gelerek :: 'UL MANK' BASUT· BIR·DIY **ol maŋa basut bedri** "O bana yardım etti." Bunların ikisi ilişkilidir. 0 **basut**

BULIT **bulit** "Bulut (*saḥāba*)." :: QAR' BULIT· **qara bulit** "siyah bulut." :: 'AQ· BULIT· **aq bulit** "yağmur bulutu (*muzn*)." Atasözü [krş. 540 **tüpi**]: **bulit**

QAR' BULITΓ YIYL 'AJA'R **qara bulitiγ yēl açār**
'URNJ BIL' 'IYL 'AJA'R· **urunç bilä ēl açār**

0 "Siyah bulutlar göğü kapladığında, rüzgâr havayı açar, aynı şekilde, hükümet kapısı da rüşvetle açılır." Bu sözle istediğini elde etmek için rüşvet verenlere öğüt verilir.

:: Siyah saç ona benzetilebilir; bu yüzden :: BULIT· TAK SAJY **bulit täg saçi** "Onun saçı bulut gibidir." Manzume:

2. I sonradan yazıldı (siyah, ince kalemle).

'AΓDIY BULIT· KUKRAYUV	**aγdi bulit kökräyü**	V
YAΓMUR TULY SAK·RIYUV	**yaγmur toli sekriyü**	
QALIQ 'ANY 'UK·RAIYUV[2]	**qaliq ani ügr ügriyü**	
QANJ' BARIYR BALKUVSUVZ	**qança barïr bälgüsüz**	

[I. 296/354] 179

"Bulut şimşek çakarak yükseldi, yağmur ve dolu ondan dökülüyor, hava onu sürüyor, hangi yöne doğru sürüklediği bilinmiyor." 0

TUBUT· **tübüt** Türklerin yaşadığı topraklarda büyük bir kabile (*jïl* … katïr). Onların yaşadığı yerde ciğerinden misk yapılan misk geyiği bulunur. 0 Onlar Tābitlerin takipçileridir. O Yemen'den suç işlediği için gelen bir adamdı, sonra korktu ve Çin denizini aşarak serbest kaldı. O orada eski yaşadığı yere benzeyen yerler buldu ve oraya yerleşti. Onun çocukları zamanla çoğaldılar, Türk topraklarından (*arāḍï*) 1500 fersah kadar uzaktaydılar. Onlar Doğuda Çin'e, batıda Qişmïr'e, kuzeyde Uygurlara, ve güneyde Hind Denizine kadar genişlediler. Onların dillerinde bazı Arapça sözcükler bulunur, 'UMA' **uma** "anne (*umm*)" ve 'ABA' **aba** "baba (*ab*)." gibi. 0 **tübüt** N

TIKIT· **tegit** TIKYN· **tegïn** sözcüğünün çoğulu. :: Aslı "köle (*'abd*)"; sonra Hākāniye hanedanının oğulları için ünvan oldu. O düzensiz bir çoğuldur. 'UKA' TIKIT· **ögä tegit** "Bu sınıf halk tabakasından olan büyük kimseleri ve küçük ünvanlı kişileri (*al-kibār min as-sūqa wa-ṣ-ṣiγār min abnā' al-mulūk*) içerir." Bu çift ifade gibi kullanılır: 'UKA' TIKIT· **ögä tegit**. Hitabın aslı: Antlaşmadan önce [bakınız 57 **ögä**] onun ordusu ve Türk askerleri savaştığında 'UKA' **ögä** Dū-l Qarnayn'ın zamanına gider şeklindedir. 0 **tegit** N

JUKUT· KIŠY **çöküt kiši** Kısa (*qaṣïr*) boylu kişi." 0 **çöküt**

JIKIT **çigit** Pamuk kökü (*ḥabb al-qutn*)." Aryu şivesi. **çigit**

SIBUT **sibut** "Karabiber gibi bir ot (*kuzbara*)." Kašγar şivesi. **sibut** D

SUΓUT **suγut** "Kurutulmuş peynir (*aqiṭ*)." Qarluq Şivesi. 0 SUΓUT **suγut** "Pirinç, et ve baharatla doldurulmuş bağırsak yemeği (*al-am'ā*)." 0 **suγut** D

SIΓIT **siγit** "Ağlama (*bukā'*)." 0 **siγit**

SUKUT **sögüt** "Söğüt (*šajar al-xilāf*)." Atasözü [=502 **söl**]: SUKUT SUVLINK' QADINK Q'SNK' **sögüt sölinä, qadïn qäsinä** 0 "Söğüde tazelik, kayın ağacına katılık yaraşır." [Söğüdün özü, kayın ağacının kabuğu] Bu söz aslına (*yamïlu ilā aṣlihi*) karşı eğilimi olan her şey için söylenir. 0 **sögüt** P

QAJUT **qaçut** Savaşta "vuruşma (*ṭirād*)". 0 **qaçut**

QARIT **qarit** Türkmenlere ait bir küfür sözü (*sabb li-t-turkmān*). Arapça *γārat* ("yağma" ?) sözcüğünden geldiğini düşünüyorum. **qarit** D ?

QURT **qurut** "Ekşi peynir (*aqiṭ*)." 0 **qurut**

[I. 298/357] 180

QANAT· **qanat** "Kanat (*janāḥ*)." 0 **qanat**

QUNAT· **qonat** "Birbirlerine yanaşan insan topluluğu (*kull ṣirm min an-nās talabbada ba'ḍuhum bi-ba'ḍ*)." Bu yüzden :: 'UL MANIK QUN'TIM 'UL **ol mänig qonātim ol** "O ban ayaklaşan kişilerden biri." 0	**qonat**
KABIT **käbit** "Dükkân (*ḥānūt*)." 0	**käbit**
KUJAT· **küçät** Harem'de oturan (*uskinū*) bir Türk kabilesi (*jīl*). 0	**küçät** N
KJUT **köçüt** "At (*faras*)."	**köçüt**
KAḎUT **käḏüt** Giysi parçası (*kull mā yalbasu min al-aṯwāb*)." Bu sözcük normalde düğünlerde sınırlıdır, gelin veya damadın akrabalarına giydirdikleri elbise. Onlar "O bana hediye (*libās al-karāma*) olarak elbise verdi." anlamında: KAḎUT· BIR·DIY **käḏüt bedri** derler. 0	**käḏüt**
KIRIT **kirit** "Anahtar (*miftāḥ*)." Bu sözcük Arapça *iqlīd* sözcüğüne yakındır; *elif* düşmüş, *qāf*, *kāf*'a dönüşmüştür, *lām*, *rā*'ya ve de *dāl*, *tā*'ya dönüşmüştür. 0	**kirit**
KULUT: **külüt** "Halk arasında gülünç nesne (*ḍuḥka*)."	**külüt**

J

BUQAJ· **buqaç** "Su kabı, çömlek (*at-tawr aw al-qidr min xazaf*)." :: 'AŠJ BUQAJ· **ešiç buqaç** "tas ve tencere (*qidr wa-tawr*)," , bu iki sözcük birlikte kullanılır. 0	**buqaç**
BAKAJ **bäkäç** Prenslere verilen bir unvan (*laqab li-t-takākīn*), :: BAKAJ 'ARS·LA'N: TIKIYN **bäkäç arslān tegīn** gibi.	**bäkäç** N
Eğer bu sözcük ince *kāf* [yani. **begäç**] ile telaffuz edilirse anlamı "küçük bey" (*yā umayyir*)'dir. Bu "emir" için kullanıldığında acıma ve sevgi bildirir. Sözcük: İnce *kāf* ile BAK· **beg** "Emir" dir.	**begäç**
BULUJ: **buluç** Bir adamın ismi.	**buluç**
TUQJ **toqaç** "Çörek (*qurṣ*)." :: Bu sözcük "tok insan" manasındaki TUQ· 'AR· **toq är** ifadesinden gelir, çünkü o insanı doyurur. 0	**toqaç**
TUKUJ **tiküç** "Ekmek üzerine nakış yapmak için kullanılan nesne (*minsaya*)."	**tiküç**
JANJ **çanaç** "Kendini düzdüren (*muxannaṯ*), korkak, gevşek (*jabān*), iş göremeyen (*lā rifk lahu fī l-umūr wa-fīhi fašal wa-futūr*)."	**çanaç**
Kırmızı dağacığa (*jirāb aḥmar*): SANJ KSIR·LUV **sanaç käsirgü** denir. 0	**sanaç**
QAQAJ **qaqaç** "Kir, pas (*wasax, daran*)." Bu yüzden :: TUVN QAQAJ BULDY **tōn qaqaç boldi** "Elbise kirlendi (*wasixa*)." 0	**qaqaç**
QUILUJ: **quluç** Erkek adı. 0	**quluç** N
QULAJ **qulaç** "Kolları dışa doğru açma (*bā*')." Onun kökü "kollarını geniş aç (*iftaḥ al-bā*')" anlamında: QUL: 'A'J· **qol āç** ifadesinden gelir. Bu yüzden :: BYR QULJ· BAR:JIN **bīr qulaç barçin** "bir kulaç ipek" denir. 0	**qulaç**
QILIJ **qiliç** "Kılıç (*sayf*)." Atasözü: QUŠ QILJ QIN·SA' SIΓM'S **qoš qiliç qinqa siγmās** 0 "Çifte kılıç bir kına sığmaz."	**qiliç** P

[I. 299/359] **181**

Bu söz bir iş için çarpışan, karşılaşan yahut bir kızı isteyen iki kişi için söylenir. Hākānīler bu sözcüğü "kılıç gibi kararlar veren ve olaylara kılıç gibi yaklaşan." anlamında QILJ XA'N **qiliç xān**'daki gibi unvan olarak verirler. Manzume [=101 **uruš-**] N

'RAN 'ALBY 'QIŠ·TIYLAR·	**ärän alpi oqištīlar**	V
QINKR KVZIN BAQIŠ·TIYLAR	**qiŋiz kögzin baqištīlar**	
QAMUГ TULMUN TUQIŠ·TIYLAR·	**qamuγ tulmun toqištīlar**	
QILJ QINQA' KUJUN SIГ·DIY	**qiliç qinqa küçün siγdi**	

Savaşı anlatarak diyor ki- "Savaşçılar birbirlerini çağırdılar; birbirlerine öfkeyle baktılar; bütün silahlarıyla savaştılar; kılıç kınına zor girdi"- çünkü kılıçların üstünde çok fazla kan kurumuştu.

QAMIJ· **qamiç** "Kepçe (*miγrafa*)." 0	**qamiç**
Genç çocuğa kötü söz söylediği zaman "kıç gibi kokmuş! (*yā muntin ka-ṣ-ṣumārā*)." anlamında KUTIJ **kötiç** denir. Bu sözcük "kıç [ör. 161 **köt**]." sözcüğünden türemiştir.	**kötiç**
KUZAJ **küzäç** "Bardak, testi (*kūza*,[1] *bastūqa*)." Bu sözcük Arapçaya uygundur, fakat *hā, jīm* olmuştur. 0	**küzäç**
KUAḎAJ **küḏäç** *ḏāl* ile-, "Testi (*kūza*)."; Aryu şivesi. Arapça'da *dāl* ve *zāy*'lı alternatifler bulunur, örneğin "yazmak" için *zabara* ve *ḏabara*[2] ve *ma' zu'āq wa-ḏu'āq* ("biraz su"). 0	**küḏäç** D
KUMAJ· **kömäç** Küle gömülerek pişirilen çörek (*qurṣ*)." 0	**kömäç**
KUMUJ **kömüç** "Define (*kanz*)." :: 'UL KUMUJ BULDY **ol kömüç buldi** "O gömü buldu." 0	**kömüç**
"Siyah üzümler (*'inab γirbīb*): MAŠJ 'ZUM **mašiç** (?) **üzüm** şeklinde çağrılır.	**mašiç** ?

R

BUTR **botar** (?) "Pamuk ipleri (*ṭūṭ al-bardī*)."	**botar** ?
:: YDAR: YADAR YUKRDY **badar badar yügürdi** "O ayağının sesi işitilerek geçti (*'adā wa-sumi'a li-'adwihi ḫafīf*[an])." 0	**badar**
BASR **basar** "Dağ sarmaşığı (*ṭūm al-jabal*)." 0	**basar**
BAГIR **baγir** "Karaciğer (*kabid*)." İtaatsiz kimse "büyük karaciğerli" anlamında: BADUK BAГIR·LIГ **bädük baγirliγ** diye çağrılır. Ve "yağın ortası (*kabid*)" da: YA' BAГ:RIY **ya baγri** şeklinde söylenir.	**baγir**
BAQIR· **baqir** "Bakır (*nuḥās*)." Atasözü: BA'R BAQIR· YUVQ 'ALTUVN: **bār baqir yōq altūn** 0 "Var olan bakır, kaybolan altın." Bu söz bir kişinin arkadaşlarının yanında değeri bilinmediği ama o yokken değerinin söylendiği zaman söylenir. 0 BAQIR· **baqir** "bakır paralar (*fulūs*)." Çin'de alışveriş için kullanılır. 0 BAQIR· SUQIM **baqir suqim**	**baqir** P D

[I. 301/361] **182**

"Mars (*mirrīx*)." Kırmızılığı bakıra benzer. 0

---

181 1. EY. *al-lawza*.
2. EY. *dabara*.

BUKUR· **bögür** "Böğür (*kulya*)." 0 **bögür**

BUKR **bögür** Uygur ve Kuça arasında dağın üstünde bir kale (*qal'a*). O sınır (*tayr*) kalesidir. 0 N

TABAR· **tapar** 'INA'L· 'UVZ· **ināl öz** adlı Kıpçak kralının iki oğlu. 0 **tapar** N

TATIR· YYR· **tatir yēr** "Kıraç yer (*al-qarāḥ min al-arḍ*)." 0 **tatir**

TITIR· **titir** "Dişi deve (*nāqa*)." 0 **titir**

:: 'AT 'A DA'QIY TAQIR TAQIR 'ATIY **at aḍāqi taqir taqir etti** "Atın ayakları ses çıkardı." Ve de: TIKIR· TIKIR· 'ATIY **tikir tikir etti,** aynı anlamdadır. 0 **taqir** **tikir**

TAMUR **tämür** "Demir (*ḥadīd*)." Atasözü: KUVK TAMUR KRUV TURMA'S· **kök tämür** **tämür kerü turmās** "Gök boş kalmaz (*lā yastaqirrum in yayr 'amal*)" – Bu söz dokunduğu şeyi yaralar anlamındadır. 0 Bu söz başka bir anlama da sahiptir. Qirqiz, Yabaqu, Qifçaq ve diğerler boy halkları ant içtiklerinde veya birbirleriyle sözleştiklerinde demiri yüceltmek için kılıcı çıkararak yan olarak öne koyarlar ve "gök (demir) girsin, kızıl çıksın" anlamında şunu söylerler: BUV KUVK· KIR·SUVN· QIZIL· JIQ·SUVN **bu kök kirsün qizil çiqsün.** Kızıl "kanlı" demektir. Eğer onlar antlaşmayı bozarsa kan dökülecek anlamına gelir. Bunun anlamı şudur; onlar demiri büyük sayarlar, eğer sözde durulmasa demirle öldürülecektir, çünkü onlar demiri büyük bir güç (*yu'aẓẓimūna l-ḥadīd*) olarak görürler. 0 **tämür** P

TAMUR· **tamur** "Vücuttaki damar (*'irq*)." Oγuzlar *fatha*'lı *mīm* ile TAMAR· **tamar** derler. Onlar her zaman kısaltmayı tercih ederler, ve *naṣb* A ünlülerin en kısasıdır. D **tamar** **tamar**

TAWAR· **tawar** "Mal, canlı veya cansız" (*as-sil'a ma ṣāta*[1] *wa-ṣamata*). Oγuzlar ve diğerleri *wāv* ile TAVAR· **tavar** derler. Manzume: D **tavar** **tawar**

TAWAR KIM·NIK UK·LISA'	**tawar kimnig üklisä**	V
BAKLIK 'ANKAR KARKAYUVR·	**beglik aŋar kärgäyür**	
TAWARSIZIN QALIB· BAK	**tawarsizin qalip beg**	
'ARAN·SIZIN 'AM·KAYUVR·	**äränsizin ämgäyür**	

"Kimin malı çoğalırsa, beyliğe en çok o yakışır; ama eğer bir emir malsız kalırsa, adam toplamakta sıkıntı çeker," çünkü askerler onun çevresinde sadece malı için toplanırlar. 0

JUBUR **çöpür** "Keçi kılı (*ša'r al-ma'z*)." **çöpür**

"Eski, değersiz mal" (*al-xurṭī min al-matā*): JUBUR JABUR **çöpür çäpür** şeklinde söylenir. **çöpür** **çäpür**

"Kötü mizahlı kişi (*sayyi' al-xuluq*)" : JUTUR[2] KIŠY **çotur kiši** şeklinde söylenir. **çotur**

[I. 303/363] **183**

JAΓIR **çaγir** "Şıra (*'aṣīr*)." 0 JAΓIR **çaγir** "şarap (*xamr*)." Bu sözcük iki zıt anlama sahiptir (*min al-aḍdād*). **çaγir**

JAΓIR **çiγir** "Dar yol (*zaqab* [tanımlanmış])." 0 **çiγir**

---

182 1. EY. *ṣā.*
2. T'nin altında kırmızı bir nokta var (B'yi gösterir).

JAQIR **çaqir** "Mavi (*azraq*)." Atasözü:

'IT· JAQIRIY 'AT·QA' TAKIYR· **it çaqiri atqa tägīr**
'AT JAQIRIY 'ITQA' TAK·MA'S· **at çaqiri itqa tägmās**

0 "Çakır gözlü köpek ata eş değerdir, ama mavi [gözlü] at köpeğe eş değer değildir" –çünkü böyle bir at iyi görmez – bu söz böyle birine karşı uyarı olsun diye söylenmiştir.

JKIR JKIR **çikir çikir** "Ekmeği çiğnerken içinden taş kırıntıları (*qaḍīḍ*) çıktığında dişerin çıkarttığı ses (*yakillu*). **çikir**

SUƔUR **suγur** "Ada tavşanı (*wabr*)." Derisinden yağmurluk yapılan bir çeşit ada tavşanı (*waral*). 0 **suγur**

SƔIR **saγir** Hanların teb'alarıyla yaptığı bir çeşit av (*ṣayd*): Hanın adamları ormanlara, kırlara dağılırlar; yaban hayvanlarını hana doğru kovalarlar. Han ise yorulmadan önüne çıkan hayvanları vurur. 0 **saγir**

SIƔIR **siγir** "Sığır (*baqar*)." SUVW SIƔIRIY **sūw siγiri** "su sığırı, manda (*al-jāmūs ay baqar al mā'*) 0 **siγir**

QATIR· **qatir** "Katır (*bayl*)." **qatir**

QADIR· NA'NK· "Zor şey (*ṣa'b*)." **qadir nāŋ** Bu yüzden :: QADIR· YIYR· **qadir yēr** "sarp bir yer." denir. Bu dağlardaki bir yerin karlı ve soğuk olduğunu ifade eder. 0 QADIR· QIŠ **qadir qiš** "sert kış (*zamharir*)." 0 QADIR **qadir** "sert ve çetin bir hakan (*al-jabbār aṣ-ṣa'b min al-mulūk*)." Hāḳānīye bu sözcüğü unvan olarak kullanır, D N tıpkı QADIR· XA'N· **qadir xān'**da olduğu gibi. Bu kullanım Arapça'ya uygun, çünkü tiranlık (*tajabbur*) güçten (*qudra*) türer ve güce (*yaqdirur*) sahip olan istediği gibi hareket eder. 0 **qadir**

QISIR· **qisir** "Kısır (*'aqim*)." :: QISR QISRA'Q **qisir qisrāq** "Doğurmayan (*ḥā'il*)", kısır kısrak." 0 **qisir**

KALAR· **kälär** "Keler (*ḍabb*)." **kälär**

Z

BUƔUZ **boγuz** "Boğaz (*ḥalq*)." 0 **boγuz**

TABIZ **täpiz** "Çorak yer (*sabxa*)." TABIZ KIŠY **täpiz kiši** "Hasetçi (*ḥasūd*) kişi." **täpiz**

"Üstüne binilemeyen hayvan yükü (*allaḏī la yastaqirru rākibuhu*)": TUBZ YK **topuz** (?) **yük** şeklinde çağrılır. 0 **topuz** ?

TITIZ NINK **titiz nāŋ** "Tadı helile gibi acı (*lahu ṭa'm 'afiṣ*)," olan şey. 0 **titiz**

TKUZ 'AT **tögüz (?) at** "Alnında (*aqraḥ*) beyaz olan at." 0 **tögüz** ?

SAƔIZ **saγiz** "Sakız (*'ilk*)." 0 SAƔIZ TUBRA'Q **saγiz toprāq** "Kuru, saf toprak (*salṣāl, ṭīn ḥurr*)." **saγiz**

SAQIR **saqiz** "Elbiseye bulaşan meyve suyu, pislik gibi kirletici şeyler (*luzūja*)." 0 **saqiz**

SAKYZ· **säkiz** "Sekiz (*ṯamāniya*)." sayısı. Bu SAKYZ· **säkkīz** şeklinin kısaltılmışıdır. 0 **säkiz**

SAMIZ: **sämiz** Bir hayvanın "semizliği (*samn̄*)." Bu sözcük Arapça'ya uygundur, ama onlar *nūn*'un *zāy*'a değiştirmesine "sen (*anta*)" anlamındaki SAN **sän** ve "siz (*anta*)" anlamındaki SIZ: **siz**'de olduğu gibi izin verirler. *Zāy*, *nūn*'la değişir. 0	**sämiz** G
QUBUZ **qopuz** "Kopuz (*al-ʿūd allaḏī yaḍrabu bihi*)." 0	**qopuz**
QUTUZ **qōtuz** "Yaban sığırı (*baqar al-waḥš*)" [ör. "**yak**"]. 0	**qōtuz**
QUTUZ 'IT **qutuz it** "Kudurmuş (*kalib*) köpek." 0	**qutuz**
QDZ **qaḏiz** Ağaç "kabuğu (*liḥāʾ*)" 0	**qaḏiz**
QDUZ **qoḏuz** "Kocasız, dul kadın (*marʾa ṯayyib*)." 0	**qoḏuz**
QIMIZ· **qimiz** "Kımız (*al-āmiṣ*)." Kısrak sütü tulumda bekletilerek ekşitilir, sonra içilir. QIMIZ· 'AL·MILA' **qimiz almila** "Ekşi elmalar kımıza benzer." 0	**qimiz**
KUKUZ **kögüz** "Göğüs (*ṣadr*)." 0	**kögüz**
KIDIZ **kiḏiz** "Keçe (*libd*)." 0	**kiḏiz**
KWIZ **köwiz** "Halı (*zarbiya*)." 0	**köwiz**
KUWZ **köwiž** İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. – bir ağacın çürük kısmı (*waṣt kull sajara bāliya*), ör., bir söğüdün zarar görmüş kısmı. :: KUWIŽ TUR:MA' **köwiž turma** "tadı bozuk (*fāsid*)," tadı gitmiş.	**köwiž**

S

TARUS· **tarus** "Çatı (*saqf al-bayt*)."0	**tarus**
TALS **talas** At yarışlarında "meydanın sonuna çekilen ip (*maqbaḍ* [tanımlanmış]). 0	**talas**
TALAS: **talas** Ṭarāz gibi bir şehir. Bu isimle iki şehir vardır. Biri: "ulu Talas" anlamında 'LUΓ TLA'S **uluγ talās.** Diğeri İslâm sınırında: KAMIY TALA'S: **kümi (?) talās'**dır. 0	N
"Somurtkan (*sāhim*)" yüz: TULAŠ YVZ **tulas yūz** şeklinde söylenir.	**tulas**

Š

BIJŠ **biçiš** Saygın kimselerin misafirliğine, düğününe gidenlere verilen "ipekli kumaş (*qiṭʿa min ad-dībāj*)". 0	**biçiš**
BURIŠ **buriš** "Deri ve elbisede buruşukluk (*inziwāʾ*)." 0	
BAΓIŠ **baγiš** Parmak veya diğer uzuvların "ek yerleri (*mafāṣil*)"; ve de "boğumları (*anābīb*)." 0	**baγiš**
BAQIŠ **baqiš** "Bakış (*al-munāẓara bi-l-baṣar*)." 0	**baqiš**
BILIŠ **biliš** "Biliş (*maʿrifa*)." Bu eylem adı (*maṣdar*) değil, sıfattır (*ṣifa*).	**biliš**
BULUŠ **buluš** "Kişinin yaptığı (*yajidu*) işten yararı, kazancı (*manfaʿa*)." 0	**buluš**
BULUŠ **boluš** "Sözle yardım (*al-iʿāna bi-l-kalām*)." Buradan gelerek :: 'UL MANKA' BULUŠ QILDIY **ol maŋa boluš qildi** "O bana sözle yardım etti." denir. 0	**boluš**
TABIŠ **tapiš** "İki adamın birbirine karşılıklı güven (*muwākala*) duyması." 0	**tapiš**
TUTUT· **tutuš** Daha sert telaffuz edilir[1]- "çakışma (*muʾāxaḍa*)." TTŠ· **tutuš** Bir kişinin adı. 0	**tutuš** N

TAWUŠ: **tawiš** "Ses ve hareket (*ḥiss wa ḥaraka*)."	**tawiš**
TUQUŠ **toqiš** "Savaş (*ḥarb*)." Manzume:	**toqiš**

TUQIŠ 'IJRA' 'URŠTM **toqiš içra urištim** V
'LUΓ BIR·LA' QARŠTM **uluγ birlä qarištim**
TUKUZ 'TIN YARŠTM **tögüz atin yarištim**
'AYDM 'M·DY 'AL 'UTA'R **aydim amdi al utār**

"Savaşta (*hayjā'*) büyük bir kahramanla savaştım, ben alnı akıtmalı atımla savaşa girdim (ona ok attım) ve dedim: 'Al bunu, Utar!'"[1] Utar, bir adamın adıdır. 0

TUQIŠ **toqiš** Bir kişi adı. 0	N
TAIKIŠ:[2] **tikiš** "Karşılıklı besleme (*munāwala* [tanımlanmış])." 0	**tikiš**
TAKIŠ **tägiš** Bir şeyin sonu, bitimi (*γāya, madā*). 0	**tägiš**
TAKIŠ **tägiš** Kişi adı. 0	
JABIŠ **çäpiš** "Altı aylık keçi yavrusu (*min awlād al-ma'z idā atā 'alayhi sitta ašhur*)." 0	**çäpiš**
JAWUŠ **çawuš** "Savaşta safları düzenleyen, savaş olmadığını askerleri şiddetten sakındıran kimse (*allaḏī yusawwī ṣ-ṣufūf fil-ḥarb wa-yaza'u l-jund 'an aẓ-ẓulm*)." 0	**çawuš**
JIQIŠ **çiqiš** "Yarar, fayda (*manfa'a*)" :: 'UL 'IYŠTA' JIQIŠ YUVQ **ol īštä çiqiš yōq** "Bu işte fayda yok." 0	**çiqiš**
JALIŠ **çališ** "Güreş (*muṣāra'a*)." 0	**çališ**
SURUŠ **soruš** "Buğday taneleri sertleşmeden, başak alevde ütülür, sonra döğülerek yenir. 0	**soruš**
SIQIŠ **siqiš** "İtişme, didişme (*zaḥma, taṣādum*)." 0	**siqiš**
SUKUŠ **söküš** "Karşılıklı sövme (*sabb, tasābb*)." 0	**söküš**
SUKUŠ **sögüš** – İnce *kāf* ile- "kebaplık kuzu (*mā yaṣluḥu li-š-šiwā' min al-jidā wa-l-ḥumlān*)." 0	**sögüš**
SIKIŠ **sikiš** "Sikiş (*mujāma'a*)." 0	**sikiš**
QABIŠ: **qapiş** "Yağmalama (*intihāb, ixtilās*)." 0	**qapiş**
QAPUŠ **qapuš** Aryu'da bir yer (*mawḍi'*) adı. 0	**qapuš** N
QAJŠ **qaçiš** "Panik, korku (*al-munāfara wa-l-muṭārada bayn al-qawm*)." Atasözü: QJIŠ BULSA' QYA' KUR·MA'S **qaçiš bolsa qaya körmās** 0 "Halk arasında panik olsa kimse birbirine bakamaz (*iḏa waqa'a n-nifār wa-l-hazāhiz bayn al-qawm fa-lā yu'arriju aḥad 'alā aḥad*)." 0	**qaçiš** P
QUJUŠ **quçuš** "Kucaklaşma (*mu'ānaqa*)." 0	**quçuš**
QDŠ **qaḏaš** "Hısım, akraba (*al-qarīb min al-ixwān*)."	**qaḏaš**
QADIŠ **qaḏiš** "Kayış (*as-sayr allaḏī yaqaddu min julūd al-juzur*). 0	**qaḏiš**

---

184 1. *aṣlab lafẓ*^{an} *minhu* - belki özel bir isim olan **tutuš** sözcüğüne gönderme yapıyor.

185 1. EY. *utā.*
2. A sonradan yazılmış (?).

QARIŠ **qariš** "Karış (*šibr*)." :: BIYR QARIŠ· **bīr qariš** "bir karış" 0	**qariš**
QUΓUŠ **qoγuš** "Sepili ve sepisiz "deri (*jild al-juzur*)," 0	**qoγuš**
QUΓUŠ **qoγuš** "Oluk, hendek (*maṯ'ab, mīzāb*)." :: QUΓŠ **qoγuš** "değirmen oluğu" (*maṯ'ab aṭ-ṭāḥun*). :: TARKMA'N QUΓUŠIY **tägirmān qoγuši** 0	
QUΓUŠ **qoγuš** "Ok yapmak için kesilen ağaç (*ṭarīda an-nabbāl*)."	
QAMIŠ **qamiš** "Kamış (*qaṣab*)." 0	**qamiš**

[I. 308/369] **186**

KAJIŠ **käçiš** "Irmak ya da kanalın "geçidi (*ma'bar*)." Atasözü: 'UL KJŠNY SUVW 'ILATIY **ol käçišni sūw elätti** "Su geçidi götürdü" – bu söz geçip giden, ulaşılması zor iş için söylenir. 0	**käçiš** P
KARIŠ **käriš** Tırmanılabilen dağ (*ra's kull jabal yuṣ'adu 'alayhi*)." Oγuz şivesi.	**käriš** D
KARIŠ· **käriš** "Atların sırtı (*kāhil*)." Atasözü: KARIŠ YAΓRY 'UΓUL·QA' QALIYR **käriš yaγri oγulqa qalīr** 0 "Sırt yağırı oğla kalır" – çünkü orası oynak yerdir, kolay kolay sağalmaz. Bu söz vücudunun kıymetini bilmeyenlere söylenir. 0	P
KARIŠ **käriš** "Savaşta dayanma (*al-muqāwama fī l-mujādala*)." 0	
KURUŠ **körüš** "Bakış (*al-munāẓara bi-l-alḥāẓ lā bi-l-alfāẓ*)." 0	**körüš**
KIRIŠ **kiriš** "Gözle tartışma (*watar al-qaws*)." 0	**kiriš**
KIRIŠ **kiriš** "Birinin hesabından (*ḍay'a*) gelen gelir (*daxl*)." 0	
KARIŠ **käriš** "Kavga (*mujādala*)." :: NA'LIK· KARŠ·TINK **nālük kärištiŋ** "Niçin sen kavga ettin?" 0	**käriš**
"Geliş ve gidiş (*aḍ-ḍahāb wa-l-majī'*)" için: KALIŠ· BARIŠ **käliš bariš** denir. Bundan gelerek "konuk evi" (*bayt aḍ-ḍīfān*) için "giden gelen evi" anlamında KALIŠ LIK BARIŠ LIΓ 'AW **kälišlig barišliγ äw** kullanılır. 0	**käliš**
KUMUŠ **kümüs** "Gümüş (*fiḍḍa*)." 0 Manzume:	**kümüs**

'LB· 'RAN NY[1] UDRDUM	**alp äränni aḏirdim**	V
BUY·NIN 'ANIK QADIR·DIM	**boynin anig qaḏirdim**	
'ALTUN KMUŠ YUDR·DUM	**altun kümüš yüḏürdüm**	
SUVSIY QALIN KYM 'UTA'R	**sūsi qalin kīm ötār**	

Savaşı anlatarak diyor ki: "Düşman askerlerini ayırdım, boyunlarını büktürdüm, sonra gümüş ve altınlarını aldırdım; ama askerin çokluğundan öteye geçemedim." 0

KUMUŠ· "Para (*dirham*)," çünkü o gümüş içerir. :: **kümüš**:: KMUŠ **kümüš** "bir cariyenin adı.	N

Γ

BATIΓ· **batiγ** Kanalın "derin olan yeri (*yamīq*)" 0	**batiγ**

186 1. NY çizginin üstü.

BAIJΓ· **biçiγ** And, sözleşme (*mīṯāq, ʻahd*)." :: 'UL MANIK BIR·L' BIJIΓ QIYL·DIY **ol biçiγ mänig birlä biçiγ qildi** "O benimle antlaşma yaptı (*ʻāhada maʻī*)." 0 **biçiγ**

::'UL BARIΓ BDY **ol bariγ bardi** "O doğruca gitti (*ḏahaba ḏahāban wa-lam yuʻarrij ʻalā šay'*)." 0 **bariγ**

BAIRIΓ **bariγ** "Kokmuş nesne (*muntin*)." Bu sözcük çift olarak kullanılır: SASIΓ BAIRIΓ **sasiγ bariγ** 0

BASIΓ **basiγ** "Gece baskını yapılacak yer (*maḥall at-tabyīt yuqālu* [dikkat] *wa-l-axḏ ʻalā γirra*)." **basiγ**

[I. 310/372] 187

:: UL 'ANY BASΓIYNDA' TUTIY **ol ani basγīnda tutti** "O, onu gece baskınıyla yakaladı (*fī awānihi vayāt*^{an})." 0

BUŠUΓ **bušuγ** "Pusu (*kamīn*)." 0

BUSUΓ **bosuγ** "Dönüş izni (*al-iḏn ... bi-l-qufūl*)," Hanın elçiye gitmesi için izin vermesi; elçiye verilen "bahşiş (*jāʼiza*) de böyledir. Bu Arapça'daki *sufra* sözcüğü gibidir. Anlamı misafire sunulan yemek iken, sonradan yemeğin altına konan "sofra" anlamına kaymıştır. Benzer bir değişme bu sözcükte de olmuştur. Bunun gibi bir akraba uzaktan geldiğinde, dönüşüne şölen (*daʻwa*) düzenlenir, bütün akraba ve başkaları davet edilir; sonra da ona bir takım armağanlar verilerek gitmesine izin verilir. Buna "yemek izni (*ṭaʻām al-iḏn*)" anlamında: BUŠUΓ 'AŠY **bošuγ aši** denir. **bosuγ**

BIŠIΓ 'Š **bisiγ aš** "Pişmiş (*maṭbūx*) yemek" Pişirilen diğer şeyler için böyle denir. Bu yüzden :: "kızarmış tuğla (*ajurr*)" "pişmiş tuğla" anlamında: BIŠIΓ KRBJ **bišiγ kärpiç** şeklinde söylenir. :: BIŠIΓ SUJVK **bišiγ süçüg** "kaynatılmış şarap (*šarāb maṭbūx*)." 0 **bišiγ**

BAQIΓ **baqiγ** "Bakış (*naẓra*)." Buradan gelerek :: 'ANIK BAQIΓIY KUR **anig baqiγi kör** "Onun bakışına bak! denir. **baqiγ**

Bu kitapta benim isteğim yaygın olmayan eylem adlarından bahsetmemekti. 0 G

:: BUŠUΓ BUŠDIY **bušuγ bušdi** "Onun canı çok sıkıldı (*ḍajira ḍajr*^{an})." 0 **bušuγ**

TABUΓ **tapuγ** "Hizmet (*xidma*)." 0 **tapuγ**

TABUΓ **tapuγ** "İtaat (*ṭāʻa*)." Bu yüzden :: TNKRY TABUΓY **täŋri tapuγi** "Tanrıya tapma." denir.

TUTUΓ **tutuγ** "Rehin (*rahn*)." 0 **tutuγ**

TUTUΓ **tutuγ** "Efsun, büyü tutması (*al-ixḏ wahwa s-sa'fa min al-jinn*)." :: 'NK TUTΓY BA'R **anig tutuγi bār** "O dutarı var (*bihi saʻfa*)."

TIDIΓ **tiḏiγ** Bir şeyden "alıkoyma (*ḥaẓr, manʻ*)." 0 **tiḏiγ**

TARIΓ **tariγ** "Ekin (*zarʻ*)" için genel sözcük. 0 Türklerin çoğuna göre TRΓ **tariγ** "buğday (*ḥinṭa*)"; ama Oγuzlara göre "darı (*duxn*)". İkincisi hatalıdır. Onlar [Oγuz], "buğday"ı 'AŠLIQ **ašliq** şeklinde söylerler. 0 **tariγ** D

TURUIΓ· **turiγ** "Dağdaki sığınak (*wazar* [tanımlanmış])." **turiγ**

TURUΓ· **toruγ** "Atları (*xayl*)." süslemek için kullanılan bir sözcük. :: BUV 'UΓL'NIΓ BIYR· TURUΓ·QA' 'ALDIM **bu oγlāniγ bīr toruγqa adlim** "Ben bir at (*faras*) için bu köleyi getirdim." Benzetme yoluyla deve ve sığır için de denir. :: TURIUΓ 'ĀT **toruγ āt** "doru (*kumayt*) at." 0 **toruγ**

TURIΓ 'AR·T TIYZ **turiγ art tēz** "Kāšγar'da yaylaya verilen ad. 0 **turiγ** N

JAWIГ **çawiγ** "Kamçının ucu (*'aḏaba as-sawṭ*)." 0	**çawiγ**

[I. 312/374] **188**

SABГ **sapiγ** "Çadırın eteği (*kisr al-xibā'*)." 0	**sapiγ**
SATIГ **satiγ** "Satış (*mubaya'a*)." 0	**satiγ**
SI DIГ **sidiγ** Kaftanın göğe kadar yükselen iki eteğinden biri (*aḥad ḏaylay al-qabā' ilā t-talbīb min al-janbayn*)." Bu yüzden :: SI DIГ YABIYB·[1] 'UL·TURDIY **sidiγ yapīp olturdi** "Kaftanın iki eteğini toplayarak oturdu" denir. Bu hareket inceliği gösterir. 0	**sidiγ**
SI DIГ **sidiγ** "Diş etleri arasındaki boşluklar (*furaj al-asnān bayn al-liṯāt*)." Sır tutması için öğüt verilen birine: BUV SUVZ·NIY SDIГDIN· SIZIT·MA' **bu sözni sidiγdin sizitma** denir 0 "Bu sözü dişlerinin arasından sızdırma" –kimseye söyleme. 0	
SARIГ **sariγ** "Sarı (*aṣfar*)." "Koyu sarı (*aṣfar fāqi'*): SAB· SARIГ· **sap sariγ** şeklinde söylenir. 0 "Safra (*al-mirra al-ṣafrā'*)" basitçe SARIГ· **sariγ** şeklinde söylenir. "Karındaki biriken sarı su (*aṣ-ṣufār fī l-baṭn*)." SARIГ SUVW **sariγ sūw** şeklinde söylenir. 0 :: SARIГ SURIГ **sariγ suriγ** – çift ifade –"sarı (*aṣfar*)." 0	**sariγ**
SURUГ **soruγ** "Kaybolan şeyi arama (*nišdān aḍ-ḍālla*)."::: SURUГ QIYL·DIY **soruγ qīldi** "O kaybolan şeyi aradı." 0	**soruγ**
JALIГ **çaliγ** Bu sözcük de "kaybolanı arama" anlamındadır ve de "emirlerin bir işi çıktığında göçebe ve yerleşiklere gönderdikleri haber (*yab'aṯūna l-xabar ... li-ya'tūhu*)." 0	**çaliγ**
QABUГ **qapuγ** "Kapı veya giriş (*bāb*)." 0	**qapuγ**
QATIГ **qatiγ** Bir şeyin "sert olanı (*ṣalb*)." 0	**qatiγ**
QAD IГ· **qaḏiγ** "Çift dikiş (*xiyaṭā mu'akkada*)."	**qaḏiγ**
QUDUГ **quḏuγ** "Kuyu (*bi'r*)." Atasözü: QUDUГDA' SUVW BA'R 'IT· BURNY TKM'S **quḏuγda sūw bār, it burni tägmās** "Kuyuda su var, ama köpeğin burnu ona erişmez." Bu söz bazı şeyleri isteyip ulaşamayan veya yiyecek gibi şeyler arayıp alamayan kişiler için söylenir. 0	**quḏuγ**
QIDIГ **qiḏiγ** Denizin, ırmağın ya da kanalın "kıyısı (*jānib*) veya bir şeyi "kenarı (*ḥitār*)"[2]:: 'ARIQ QIDIГY **ariq qiḏiγi** "kanalın kıyısı (*šaṭṭ*)."::: 'AYAQ QIDIГY **ayaq qiḏiγi** " kabın kenarı (*šafīr*)" :: YA'R· QIDIГY **yār qiḏiγi** "uçurumun kıyısı (*šafā*)." 0	**qiḏiγ**
QURUГ 'AW **quruγ äw** "İnsanın ve mobilyanın olmadığı boş (*xālī*) ev. :: QURUГ 'UL·MA' **quruγ olma** "kuru desti (*yābisa*)." "İçi "boş (*iḏa xalā 'ammā fīhi*) olan her şey: QURUГ **quruγ** şeklinde söylenir. 0 QURUГ **quruγ** bir şeyin "kurusu (*yābis*)"	**quruγ**

[I. 313/375] **189**

Önceki sözcük buna geri döner.
QURIГ **qoriγ** Emir ya da başkalarının "korunağı (*ḥimā*)." "kapalı yer (*makān maḥūz*)" : **qoriγ** QURIГ **qoriγ** şeklinde söylenir.
QASIГ **qasiγ** "Ağzın yanları (*šahr* [tanımlanmış])." 0 **qasiγ**

---

188 1. İlk B'nin ve ikinci Y'nin noktaları kahverengiyledir.

2. EY. *ḥiyāz*.

QISIΓ **qisiγ** "Engel (*ḫabs, ḍīq*)." :: 'UL BAK QISIΓIN·DA' QAL·DIY **ol beg qisiγinda qaldi** "O beyin emri (*ḫabs*) altında kaldı." 0	**qisiγ**
QUSIΓ **qusiγ** "Kusma (*quyā'*)." :: 'ANY QUSIΓ TUYIY **ani qusiγ tutti** "Onu kusma tuttu." 0	**qusiγ**
QUŠUΓ **qošuγ** "Şiir, kaside (*ši'r, rajaz, qaṣā'id*)." Manzume:	**qošuγ**

TARKAN· QATUN QUTIYNK'	**tärkän qatun qutīŋa**	V
TAKUR MINDIN QUŠUΓ	**tägür mindin qošuγ**	
'AY·ΓIL SIZINK TABUΓJY	**ayγil siziŋ tapuγçi**	
'UTNUR YANKY TABUΓ	**ötnür yaŋi tapuγ**	

"Hatuna benden kaside sun, 'sizin hizmetçiniz size yeni hizmetler sunacak,' de." 0

QAQIΓ **qaqiγ** "kızma, öfke (*yaḍab, murāγama*)." Buradan gelerek :: MAN 'ANIK QAQIΓIN·DA' BUV 'IYŠ QILDIM **män anig qaqiγinda bu īš qildim** "Ben bu işe ona rağmen kızdım (*raγm^{an} lahu*)." 0	**qaqiγ**
QAMUΓ **qamuγ** "Hepsi, tüm" (*kull*) anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: QAMUΓ KIŠY TUVZ 'ARMA'S· **qamuγ kiši tüz ärmäs** "Herkes eşit değildir." denir.	**qamuγ**
QANIΓ **qaniγ** "Sevinç (*aryaḥiyya*)." Manzume:	**qaniγ**

TUTJY YAΓAR· BULYTY	**tutçi yaγar bulīti**
'AL·TUN TAMR· 'ARIΓ	**altun tamar ariγ**
'QSA' 'NINK 'QYNY	**aqsa aŋin aqīni**
QANDIY MANIK QANIΓ	**qandi mänig qaniγ**

S

Kraliçenin cömertliğini anlatarak diyor ki: "Onu (cömertlik) bulutu her zaman saf altın yağdırır; onun seli bize doğru akarsa mutluluğa (*surūr*) kanarım."

Q

BUTIQ **butiq** Bir şeyin "dalı (*yuṣn, šu'ba*)" 0	**butiq**
BTIQ **butiq** "Küçük tulum (*qirba ṣayīra*)."; Kāšγar şivesi. 0 BTUIQ[1] **butiq** "Atın ayağının derisinden yapılan "tulum (*qirba*)". 0	D
BUTAIQ **butaq** "Dal (*yuṣn*)," ve de bir varyantı daha var. *tā'*lı ünlü ya *nasb* [a] veya da *kasr* [i] iledir. Manzume:	**butaq** D

KIM· 'AYIB· 'ISTUR QULA'Q	**kim ayip eštür qulāq**	V
'AY· 'AWIY 'AR·TUJ BUTA'Q	**ay äwi artuç butāq**	

[I. 315/377] 190

189 1. U (kahverengi) A (siyah)'dan değişti.

"Kim derdi ki ay evinin ardıç dalı olduğunu işitmiş olsun?" O bir kızı anlatıyor ve onu ayla karşılaştırıyor ve yüzünü aya, boyunu dala benzetiyor. 0

BJUQ **biçuq** "Kesik (*maqṭūʿ*)" bir şey. Bu yüzden bir şeyin "yarısı (*niṣf*)": BJUQ **biçuq** şeklinde söylenir. :: BJUQ YARMA'Q **biçuq yarmāq** "yarım para." 0	**biçuq**
BIDIQ **bidiq** "Bıyık (*sabala*)." 0	**bidiq**
BARAQ· **baraq** "Tüylü köpek (*kalb ahlab*)." Türkler şahinin yaşlandığında iki yumurta bıraktığını, sonra onların üzerine oturduğunu ve onlardan birinden BARAQ **baraq** denilen köpeğin çıktığını ileri sürerler. O köpeklerin en iyi koşanı ve en iyi avlananıdır. Öbüründen de bir yavru çıkar ve bu son yavru olurmuş. 0	**baraq**
YURIQ[1] **bariq** "Davranış, insan ilişkileri (*as-sīra wa-l-ʿisra maʿa n-nās*)." :: BAK YURIQY[1] NATK **beg bariqi nätäg** "Emirin huyu nasıl?" 0	**bariq**
BIRUQ **biruq** "Hanın yanına girenleri alan ve yer gösteren kişinin adı (*alladī yunzilu l- akābira fī marātibihim ʿind al-malik*)." Aslı "buyruk (*amr*)"manasına gelen: BUY·RUQ **buyruq'**tur, çünkü emir onlara böyle emir verir. 0	**biruq**
BUZUQ 'AW: **bozuq äw** "Yıkılmış (*munhadim*) ev." Bunun gibi "kırık veya bozuk (*maksūr munhadim*) her şeylere de BUZUQ **bozuq** denir.	**bozuq**
BAŠAQ **bašaq** "Okun ucu (*naṣl*) veya mızrağın ucundaki demir (*sinān*)." 0	**bašaq**
BAŠAQ **bašaq** "Pabuç (*mikʿab*)."; Çigil şivesi. Oγuz ve Qifçāqlar *mīm* ekler ve: BAŠ:MAQ: **bašmaq** şeklinde okurlar. Bu çeşit bir eklemeye Arapça'da da izin verilir; *tamadraʿat al-marʾa* ("kadın üstünü değiştirdi") denir, onun aslı *ad-dirʿ*den ("değişme") *tadarraʿat*'tır. 0 *tamaskana r-rajul* ("adam sessiz durdu") denir- aslı *as-sukūn* ("sessiz")'dan *tasakkana*'dır. 0	**bašaq**
BUŠAQ 'AR· **bušaq är** "Kızgın (*ḍajūr*) kişi." Oγuz şivesi. 0	**bušaq** D
BIŠIQ 'AT· **bišiq ät** "Pişmiş (*maṭbūx*) et." Yaγma şivesinde: BAŠIQ [dikkat] **bišiγ** D şeklindedir. 0	**bišiq**
BALIQ· **baliq** "Balık (*samak*)." Atasözü: BALIQ SUWDA' KVZIY TAŠ·TIN **baliq suwda közi taštin** 0 "Balık sudadır, ama gözleri dışarıdadır." Bu söz gözü dışarıda olup etrafındaki gerçekleri görmeyenler için söylenir. 0	**baliq** P
BALIQ· **baliq** "Çamur (*ṭīn*)"; Aryu şivesi. Aryu ve Oγuzların bir bölümü üç harekesiz ünsüzle: BA'·L·IQ· **bālq** şeklinde söylerler. Türk dillerinde sadece iki ünsüz yan yana bulunur; Aryu şivesinde karışıklık vardır. 0	D
BALIQ **baliq** "Kale (*ḥiṣn*), şehir (*madīna*)," Uygur ve yakın (*al-jāhiliyya*) lehçelerde böyledir. Bu sözcükten BIYŠ BALIQ: **bēš baliq** –(Uygurların en büyük şehri)- ortaya çıkmıştır.	D N

[I. 317/379] **191**

"Beş şehir (*xams bilad*)." Onların bir başka şehir "yeni şehir (*balda jadīda*)." anlamında: YANKIY BALIQ **yaŋi baliq** diye çağrılır.	
BULAQ· 'AT· **bulaq at** "Geniş sırtlı (*adakk*) at." 0 BULAQ **bulaq** Türklerin bir kabilesi (*jīl*). Qifçāqlar onları tutsak aldılar, sonra onlar Allah'ın yardımıyla serbest kaldılar ve onlar 'ALKA' BULA'Q **älkä bulāq** şeklinde çağrıldılar. Ünlü uzun veya kısadır. 0	**bulaq** N
BAMUQ **bamuq** "Pamuk (*quṭn*)." Oγuz şivesi. 0	**bamuq** D

TUBIQ **topiq** Çevgenle vurulan "top (*kura*)" :: TUBIQ SUNKVK **topiq sünjük** "et piazı (*al-kurdūs min aṭ-ṭa'ām*)." 0	**topiq**
TUTUQ **tutuq** "İğdiş edilmiş (*xaṣī, majbūb*)." 0	**tutuq**
TUTUQ **turuq** Bir şeyin "arığı (*mahzūl*)."	**turuq**
'ARUQ TURUQ **aruq turuq** Käšγar ve Feryāna arasında bir geçit adı ('*aqaba*). 0	N
TUZAQ **tuzaq** "Av için kullanılan "tuzak (*faxx, ḥibāla*)." Manzume:	**tuzaq**

'IK·LADY MA'NIK 'DA'Q **iklädi mānig aḏāq** V
KURMAḎIB 'UΓRY TUZ'Q **körmäḏip oγri tuzāq**
'IKLADIM 'ANDIN 'UZA'Q **iglädim andin uzāq**
'AM·LAKIL 'AM·DY TUZA'Q **ämlägil amdi tuzāq**

"Ayağım kazayla takıldı, gizli tuzağı görmeyerek ve uzun zaman bundan acı çektim; bu yüzden sevgilim ilaç ol bana, beni neşelendir (*malīḥa*)!"

TUZAQ **tuzaq** Bir kişinin sevgilisinin neşesiyle (*istamlaḥa*) gururlanmak için söylediği söz; o *yā*'la uygundur: TUZAQIY **tuzaqi.** 0	
TAŠAQ· **tašaq** "Testis (*xuṣya*)." İkisi arasındaki yakın ilişkiden dolayı "Penis (*ḏakar*)": **tašaq** şeklinde söylenir. 0	**tašaq**
TUTUQ **tutuq** "Bir kişinin adı.	**tutuq** N
TANUQ **tanuq** "Şahit (*šāhid*)."	**tanuq**
JABAQ **çapaq** Bir tür balık adı. Onlar küçük olurlar ve Türklerin göllerinde bulunurlar. "çelimsiz (*naḏl*) kişi de ona benzetilir ve: JABAQ 'AR· **çapaq är** biçiminde çağrılır. 0	**çapaq**
JIBIQ **çipiq** "Yaş dal (*qaḍīb raṭb*)." 0	**çipiq**
JUJUQ **çoçuq** "Domuz yavrusu (*xannūṣ*)."	**çoçuq**
JARUQ **çaruq** "Takunya (*ḥiḏā*)." Atasözü: YD'Γ 'TY JARUQ KUVJY 'AZUQ **yaḏāγ ati çaruq küçi azuq** 0 "Yayanın atı sandalıdır, onun gücü azığıdır." Bu söz kuvvetsiz düşmemesi için hazırlıklı olması emrolunan kimselere denir.	**çaruq** P
JARUQ **çaruq** Türklerin bir kabilesi. Onlar Afrasyab'ın şehrinde BARJUQ **barçuq**'da otururlar. O burada Nebukadnezar'ın oğlu BTZAN [dikkat] **bīzan**'ı hapiste tutmuştur.	N
JULUQ· **çoluq** "Tek kollu (*aqṭa'*)." 0	**çoluq**
JULUQ **çuliq** Üveyik büyüklüğünde alacalı bir su kuşu. 0	**çuliq**
JUMAQ **çomaq** "Çomak, değnek ('*aṣā*)." JUMAQ **çomaq** Uygur ve Müslüman olmayanlara göre "Müslüman (*muslim*):: JUMAQ 'ARIY **çomaq äri** "Bir Müslüman kişi"	**çomaq** D

[I. 319/381] **192**

JANAQ **çanaq** Tuzluk ya da tuzluğa benzer "tahtadan yapılmış kap (*al-maxrūṭ min al-xašab*)." 0	**çanaq**
JANAQ **çanaq** "Tahta kâse (*qaṣ'a*)." Oγuz şivesi.	D
SAJUVQ NA'NK **saçūq nāŋ** "Saçılmış nesne (*manṯūr*)." 0	**saçūq**

SUD̲UQ· **sud̲uq** "Sırık (*buzāq*)." 0	**sud̲uq**
SIURUQ· **siruq** "Çadır direği (*ṣaqb* [tanımlanmış])."	**siruq**
SASIQ **sasiq** "Saksı (*xazaf*)." Uç şivesi ve arkasındakiler.	**sasiq** D
SUSIQU **susaq** "Kova (*dawl*)." İşittiğim bir şivede böyle duydum. 0	**susaq** D
QABAQ **qapaq** "Göz kapağı (*jafn al-'ayn*)." :: KUVZ QABAQIY **köz qāpaqi** 0	**qapaq**
QABAQ· **qabaq** "Kabak (*dubbā'*)." Yaşken yemek yapıla bir sebze (*qar'*). 0	**qabaq**
QABQ **qapaq** "Bekâret (*'uḏra al-'aḏrā'*)." :: QIYZ QABAQIY[1] SIYDIY **qīz qapaqi sīdi** "O kızlığını bozdu (*iqtaḍḍa l-jāriya*)." 0	**qapaq**
QATIQ **qatiq** Sirke, yoğurt gibi "Tutmāç yemeğine katılan nesne (*ṣibγ*)." 0 QATIQ **qatiq** bir şeydeki "karışık nesne (*mizāj*)." 0	**qatiq**
:: BIYR QUJAQ BUVZ **bīr quçaq bōz** "Bir kucak bez (*iḍbāra*)." 0	**quçaq**
QAD̲IQ· **qad̲iq** "Ağaçtan oyulmuş nesne (*naqīr al-xašab*)." Aryu şivesi. 0	**qad̲iq**
QARAQ **qaraq** "Göz bebeği (*muqla*)." QAR' QARAQ **qara qaraq** "Gözün siyah kısmı (*sawād al-'ayn*)." 0 'RUNK QARAQ· **ürüŋ qaraq** "Gözün akı (*bayāḍ al-'ayn*)." 'UVT· QARAQ· **üt qaraq** "Gözün gören yeri (*nāẓīr al-'ayn*)." 0	**qaraq**
QIRUQ 'AR· **qiruq är** "Çolak (*ašall*) kişi." QIRUQ 'D̲AQ **qiruq ad̲aq** "Topal (*a'sam*) ayak."[2] 0	**qiruq**
QAZUQ 'ARIQ **qazuq ariq** "Kazılmış ark (*maḥfūr*)." 0	**qazuq**
QASUQ **qasuq** "At derisinden yapılan tulum (*rāwiya*) gibi bir şey, süt ve kımız saklamak için kullanılır.	**qasuq**
QASUQ **qasuq** "Ağaç kabuğu (*liḥā'*)." Aslı QA'S· **qās** – *qāf* sonradan eklemedir. 0	
QUSIQ **qusiq** "Fındık (*jillawz*)." Bu cariyeler için bir isim olarak kullanılır.	**qusiq** N
QAŠAQ **qašaq** "Kındıra otu (ḥalfā')." 0	**qašaq**
QAŠUQ **qašuq** "Kaşık (*mil'aqa*)." Atasözü: QURUQ QAŠUQ 'AΓIZ·QA' YARAMA'S· QURUΓ SUVZ QULA'QA' YAQIŠMA'S· **quruq qašuq aγizqa yaramās, quruγ sōz quḷāqqa yaqišmās** 0 "Kuru kaşık ağıza yakışmaz, kuru söz kulağa yakışmaz." Bu söz ihtiyacı olan kişinin desteklenmesi[3] için öğüt vermek amacıyla söylenmiştir.	**qašuq** P
QAWAQ 'AR·T **qawaq art** "Kāšγar ve Özjänd arasında bir geçit (*'aqaba*) adı. 0	**qawaq** N
QUWUQ NA'NK **qowuq nāŋ** "Kavuk nesne (*ajwaf*)."	**qowuq**
QAWUQ **qawuq** "Sidiklik (*maṭāna*)." 0	**qawuq**
Q̲AWIQ **qawiq** "Darı kepeği (*nuxāla al-jāwars wa-d-duxn*)." 0	**qawiq**
QALIQ **qaliq** "Hava (*hawā'*)." 0	**qaliq**
QULAQ **qulaq** "Kulak (*uḏun*)." Bazıları :: QUL·XA'Q **qulxāq** der, ve bazıları QUL·QA'Q **qulqāq** şeklinde söyler, ama ilki daha doğrudur. 0	**qulaq** D

192 1. I'nın iki noktası kahverengiyledir (nunlaşmayı gösterir, bu yüzden **qapaqin**).
2. EY. *rajul, rijl* okunur; ve de **qiruq adaqliγ** "topal adam."
3. EY. *an-nayl ilā, al mayl ilā* (?) okunur.

QULAQ· TUVN **qulaq tōn** "Yenleri kısa elbise (*qāṣir al-kummayn*)." 0

QILIQ **qiliq** "Davranış, tutum (*as-sīra wa-l-'išra ma'a n-nās*)." *lām* harekesiz, bu yüzden QIL:Q: **qilq.** **qiliq**

QUMQ **qumuq** Zamanında yanında bulunduğum bir beyin adı. 0 QUMQ **qumuq** N
qumuq Atların "gübresi (*rawṯ*)." 0

QANAQ **qanaq** "Kaymak (*dawāya*)." Aryu ve Bulγār şiveleri. *nūn*, *yā'* ile değişir **qanaq** D
[ör 518 **qayaq**].

QUNUQ **qonuq** "Konuk (*ḍayf*)." Manzume [=55 **oyuq**] **qonuq**

BAR·DIY 'ARAN QUND BULB· QUT·QA' SQ'R V
QALDY 'ALIΓ 'YUQ KRUB 'AW·NIY YIQA'R
bardi ärän qonuq bulup qutqa saqār
qaldi aliγ oyuq körüp äwni yiqār

"Konuk bulunduğu zaman uğurlu sayan adamlar gitti, karşıdan bir karaltı görseler- konuk geliyor diye-çadırını yıkıp gidenler kaldı." 0

QUNAQ **qonaq** "Çavdar (*jāwars*)." 0 Atasözü: QUNAQ BAŠY SAD·RAKY YYK **qonaq** P
qonaq baši sädräki yēg "Çavdar kulağının az olanı yeğdir." – çünkü daneler seyrek olursa büyük, sık olursa küçük olur. Bu söz istediğini elde etmek için az zahmet çekmek isteyenler için söylenir. 0

K

BITIK **bitig** "Kitab (*kitāb*)." BTIK **bitig** "yazma (*kitāba*)." Ve de eylem adı; buradan **bitig**
gelerek :: 'NIK BITKY BALKUVLK **anig bitigi bälgülüg** "onun yazısı açıktır." denir.
BTIK **bitig** "muska ('*ūḏa*)" –Oγuz şivesi.

BIJAK **biçäk** "Bıçak (*sikkīn*)." Atasözü: NAJ' YITIG BIJA'K 'AR·SA' 'VZI SA'BIN **biçäk**
YUNUVMA'S **näçä yitig biçāk ärsä öz sāpin yonūmās** 0 "Bıçak ne kadar keskin P
olursa olsun kendi sapını kesemez." Bu söz başkalarının problemlerini çözebilen, fakat kendi problemlerini çözemeyen kişiler için söylenir.

BADUK **bädük** Bir şeyin "büyüğü (*kabīr*)." :: BADUK· TAIWAIY[1] **bädük tewe** **bädük**
"büyük bir deve." 0

BARUK: **bürük** "Saf başı, pantolonun kemeri, çatal püskülü gibi çevrede dolanan **bürük**
(*xayṭ mudawwar*)," bir ip. 0

BAZAK **bäzäk** "Nakış dekorasyon (*naqš*)." Bir varyant [krş. 207 **bäzāk**]. **bäzäk** D

BZIK[2] **bäzik** "Titreme (*ri'da*)." Buradan gelerek :: 'L BAZAK[2] BZDIY[2] **ol bäzig** **bäzig**
bäzdi "O titredi." denir. 0

:: 'L QULIN BUSK BUSDY **ol qulin bösüg bösdi** "(O kölesi için pusu[3] kurdu; ve de,) **bösüg**
o onu [kölesini] dövdü (*ḍirāb*)." 0

---

193 1. İlki hariç bütün ünlüler sonradan yazıldı (?-siyah mürekkeple).
2. B'nin noktası kahverengiyle.
3. *ittaxaḏa l-kamīn* – 187 **busuγ** ile karışma (?) var.

194 1. K, G'den değişti (üç nokta kahverengi ile).

BULK **bölük** Hayvan veya insan "grubu (*ṭā'ifa*)." Buradan gelerek :: BYR BULK QUVY· **bīr bölük qōy** "bir bölük (*qaṭī*) koyun" denir. 0	**bölük**

[I. 322/385] **194**

:: BIYR BULUK KIŠIY **bīr bölük kiši** "Bir grup (*ṭā'ifa*) insan." Bu topluluk ismidir, *al-qawm* ("insanlar") ve *al-ibil* ("develer") gibi. 0	
BILAK **biläk** "Bilek (*mi'ṣam al-yad*)." 0	**biläk**
BALAK **beläg** "Konuğun akrabalarına getirdiği veya başka yerden getirdiği armağan (*hadiyya*)." 0	**beläg**
BALIK **bilik** "Kandil fitili (*fatīla as-sirāj*)."0	**bilik**
BLIK **blik** "Yara (*misbār*) olup olmadığını kontrol etmek için kullanılan mil."	
BLIK **bilig** "Bilgi (*'ilm*)." Buradan gelerek :: BILIK 'UK·RAN "bilgi öğren." denir. 0 BILIK **bilig** "akıl (*ḥikma*)." Buradan gelerek :: 'UZ'QIY BILKA'LA'R **ozāqi bilgālār** "eski hakimler (*al-ḥukumā' al-mutaqaddimūn*)." 0 BILIK **bilig** "anlama (*'aql*)." Atasözü: 'UΓLA'N BILIK SIYZ· **oγlān biligsīz** "Çocuklar anlayamaz." 0 P	**bilig**
BANK[1] **bänäk** "Tane (*ḥabbe*)." Aryu şivesi; bazı şivelerde (*wa-fī ba'ḍ al-luγa*) BNAL [dikkat] **bänäk** "bakır para (*fals*).	**bänäk** D
TABUK **täpük** [futbol] Kurşun eritilerek iğne şeklinde dökülür, üzerine keçi kılı veya benzer şeyler sarılır. Çocuklar ona vurarak (*rakl*) oynarlar.	**täpük**
:: 'UL QULIN TABIK TAB·DY **ol qulin täpig täpdi** "O kölesine vurdu (*rakla*)."0	**täpig**
:: BA'Š TITK TITY **bāš titig titti** "Yara çok acıdı (*amaḍḍa ayya imḍāḍ*).	**titig**
Bu [yapı] sadece vurgu için kullanılır. Örnek: 'UL 'ARIK 'RUΓ 'UR·DY **ol ärig uruγ urdi** "O adama sertçe vurdu (*ḍaraba ... ḍarb*^{an} *'ayya ḍarb*)." :: 'UL QJΓ QJDY **ol qaçiγ qaçti** "O çok uzağa kaçtı (*firār*)." 0	G
TUTAK **tütäk** "İbrik ve benzer şeylerin "emziği (*ṣunbūr*)"	**tütäk**
TITIK **titig** "Çamur (*ṭīn*)." 0	**titig**
TIRIK **tirig** "Canlı (*ḥayy*)," hayvan.	**tirig**
TAZAK **täzäk** "At gübresi (*rawṯ al-faras*)." Atasözü:	**täzäk**

TAZAK QA'RDA' YTM'S **täzäk qārda yatmās** **P**
'DKV 'YSYZ QATM'S **ädgü ēsīz qatmās**

"Tezek karda kalmaz (çünkü sıcaklığı karı eritir, benzer şekilde) iyi ile kötü karışmaz anlamındadır."

TAZIK **täzig** "Panik, korku (*an-nifār bayn al-qawm*)." :: TAZIK· KIŠY **täzig kiši** "Bazı işlerden kaçan (*nafūr*) kişi." 0	**täzig**
TIZIK **tizig** Bir şeyin "safı (*ṣaff*)":: TZIK TZIK [dikkat] **tizig terāk** "bir sıra direk (*ṣaff min al-ḥawr*)." :: BYR TIZK YNJUV **bīr tizig yinçü** "bir dizi (*naẓm*) inci."0	**tizig**

---

2. *z*, *ž*'ye değişti (iki nokta kahverengi ile).

TAŽIK **tažik** "Farslı (*Fārisī*)" – iki telaffuz noktası arasında *ẓāy*[2] ile. 0	**tažik**
TAŠUK **täšük** "Deşik, yarık (*āḏar*)."	**täšük**

[I. 324/387] 195

Atasözü: TAŠUK SUWDA' BALKURA'R **täşük suwda bälgürār** 0 "Yarık suda belli olur." 0 Bu söz bir işi yaptığında öğünen kimseye, işin iyiliği kötülüğü ortaya çıktığı zaman söylenir. 0	P
TAŠIK **täšik** "Obur (*manhūm*)." – Böyle kişinin gözleri midesinden büyüktür. 0	**täšik**
"Haylaz (*sāqiṭ kaslān*)": TUŠUK KIŠIY **tüšük kiši** diye çağrılır.	**tüšük**
TUŠAK **töšäk** "Döşek (*firāš*)." 0	**töšäk**
TIŠAK **tišäk** "İki yaşındaki koyun (*aṯ-ṯanīmin al-ɣanam*)." 0	**tišäk**
TULAK· **töläk** "Sakin (*muṭma'inn sākin*)." Atasözü: 'AJ· 'IYWAK TUQ TULAK· **aç ēwäk toq töläk** 0 "Aç aceleci, tok sakin olur"- akşam yemeği geciktiğinde o sıkılmaz. Oɣuz şivesi.	**töläk** P D
TULAK **tüläk** "Hayvanların tüylerini döktükleri mevsim (*waqt 'asqāṭ ad-dawābb 'aqā'iqahā*)." :: 'UL QVY· TULA'KINDA' KAL·DY **ol qōy tülākindä käldi** "O koyun kırkımında geldi." 0	**tüläk**
TALIK **tälik** "Delik (*ṯaqb*)." 0	**tälik**
TUWK **tüwäk** "Yaş söğüt ağacı veya buna benzer bir ağacın kabuğu boru (*šabbūr*) gibi çıkarılır. Serçe kuşlarını vurmak için içine yuvarlak tane (*banādiq*) konularak atılır. Bu borudan dahi yapılır. Çigil şivesi. 0	**tüwäk**
JUBAK **çüpäk** "Bebeğin penisi (*fayšala aṣ-ṣabī*)." 0	**çüpäk**
JIBAK QARΓVY **çipäk qarɣūy** "Delice doğan (*yu'yu'*)."	**çipäk**
JATUK **çätük** "Dişi kedi (*hirra*)." Oɣuz şivesi. 0 KVK JATK **küvük çätük** "erkek kedi (*daywan*)."	**çätük**
JAJAK **çäçäk** "Çiçek, gonca (*nawr, zahr*)." 0	**çäçäk**
JKAK **çäçäk** "Çiçek hastalığı (*ḥaṣba*)." Çigil şivesi. 0	D
JARIK **çärig** "Savaş safı (*ṣaff al-ḥarb*)." 0 Atasözü: 'AL·B· JARIK·DA' BIL·KA' TAIYRIK·DA' **alp çärigdä bilgä tērigdä** "Yiğit harp düzeninde ('savaşın safları dağıtıldığında')[1], akıllı dişi dernekte sınanır." 0	**çärig** P
JARIK **çärig** Bir şeyin "karşısı (*qubāla*)", Oɣuz şivesinde; bir şeyin "zamanı (*waqt*)"	D
JURAK· **çöräk** "Çörek (*qurṣ*)."	**çöräk**
Bazıları çocukları (*fī du'ā' al-jady*): JLIK JLIK **çilik çilik** şeklinde çağırır. 0	**çilik**
JUNK **çünük** "Çınar ağacı (*šajar ad-dulb*)."	**çünük**
JUŠK **çüšäk** "Ot, çayır (*ri'y*)." Soɣd şivesi.	**çüšäk** D
DULK **düläk** "Ağzı kırık testi (*xazaf a'šar*)[2] 0	**düläk**
SIBAK **sibäk** "Değirmen taşının demiri (*quṭb ar-raḥā*)." Değirmen taşının etrafında döndüğü demir. 0	**sibäk**

---

195 1. *iḏā šubba ḍirāmuha* – Labid'in Mu'allaqası'ndan bir ünlem.
2. EY. *a'šā.*

[I. 325/389] **196**

SIBAK **sibäk** "Çocuğun içerisine işemesi için (*li yabūla fīhi*) beşiğe konulan kap (*qaṣab*)." 0
SIDUK **sidük** Bir çeşit "sidik (*bawl*)." **sidük**
SIḎIK **siḏig** "Kaftanın sağ ve sol yanlarından biri (*aḥad jānibay al-qabā' min al-jānibayn*)." Bu şekil SIḎIГ **siḏiγ** [188] şeklinden daha iyidir. 0 **siḏig**
SARUK: **sürüg** Sığır "sürüsü (*qaṭī*)" :: BIYR: SURUK QUVY· **bīr sürüg qōy** "Koyun sürüsü (*qaṭī*)." Manzume: **sürüg**

'UKUR SURUK QVY· TAWY YUNDIY BILA' **V**
YUMURLAYUV 'R·KANN SUVTIN SAГA'R
ögür sürüg qōy tewe yondi bilä
yumurlayu erkänin sütin sayar

"Bir kimsenin koyun, deve ya da sığır sürüsü varsa onları [erken] toplamalı, onlardan süt sağarak yararlanmalıdır."

SUZUK SUVW[1] **süzük sūw** "Açık mavi (*azraq ṣāfi*) su" Her "temiz (*ṣāfi*) şeye SUZUK **süzük** denir. 0 **süzük**
"Bağını kurtarmış her şeye (*ḫulla min waṯāqihi*)": SAŠUK **säšük** denir. SAŠUK 'AT **säšük āt** "yularından çözülmüş (*muṭlaq*) at." 0 **säšük**
SAWUK NA'NK **säwük nāŋ** "Sevilen şey (*maḥbūb*)." 0 **säwük**
SILIK 'AR· **silig är** "Temiz (*naqī*), ince (*ẓarīf*), yakışıklı (*ḥasan*), tatlı dilli (*laṭīf al-kalām*) kimse." 0 **silig**
ŠUBIUK **šöpik** "Çer, çöp; meyve yedikten sonra atılan post (*samāj* [tanımlanmış])." *šin, jīm* ile değişti [ör. **çöpik**]. 0 **šöpik** D
ŠUTUK **šütük** Sığır boynuzundan yapılan "divit (*dawāt*)," :: ŠUTUK[2] SAQA'L **šütük saqāl** "Köse sakal (*kawsaj*)"- bir divite benzetilir. 0 **šütük**
"Çınar ağacı (*dulb*)" ŠUNUK **šünük** diye çağrılır. *Šīn, jīm*'in değişkenidir [ör. 195 **çünük**]. 0 **šünük** D
KABAK **käpäk** "Kepek (*nuxāla*)." 0 KABAK YNJV **käpäk yinçü** "küçük inci (*lu'lu' sayīr*)." KABAK **käpäk** "Başta bulunan kepek (*ḫazāza ar-ra's*)." 0 **käpäk**
KUBUIK **köpük** "Köpük (*zabad al-mā'*)." 0 KUBUK **köpük** "Kaynayan tencerenin köpüğü (*ṭufāḫa al-qidr*)." 0
KAJIK **käçig** "Köprü (*ma'bar*)." Atasözü [=528 **qayin**] QAY·NA'R 'UKUZ KAJIK SIYZ BULMA'S: **qaynār ögüz käçigsīz bolmās** "Coşkun su geçitsiz olmaz." Bu söz hiç kimsenin çözemediği bir problemde yol bulunabileceğini anlatmak için söylenir. 0 **käçig** P
KJK **köçük** "(Koyunun) yağlı kuyruğu"; (adamın) kıçı (*al-alyatān wa-ridf al-insān*)." 0 **köçük**

196 1. W, F'den değişti (iki nokta kahverengiyle).
2. İkinci U (kahverengi) A (siyah)'dan değişti.

KIJIK **kiçig** Bir şeyin "küçüğü (*ṣayīr*)." 0	**kiçig**
KADUK **kädük** "Keçe şapka (*lubbāda*)." KADUK **kädük** "deri başlık (*al-γifāra*	**kädük**

[I. 327/390] 197

min ar-rīš) –çünkü o keçe şapkaya benzer.
"Çalışma ve yorulma (*aš-šubl wa-l-'amal*): 'YŠ KUDUK **īš ködüg** şeklinde söylenir. 0 KUDUK **ködüg** asla yalnız kullanılmaz; sadece çift olarak kullanılır. 0 **ködüg**
KARAK **käräk** "Gerekli (*yanbayī*)." anlamında bir sözcük. O birine söylenen KARAK·MUV **käräk mü** "O gerekli mi?" (*a- yanbayī*) sorusuna cevap olarak söylenir. Cevap: "Evet o (*balā*)."[1] anlamında KARAK· **käräk**'tir. **käräk**
KURUK **körük** "Demircinin körükleri (*ḫimlūj, minfāx al-ḥaddād*)." 0 **körük**
KUZK **küzük** Tezgahta, "alçaktan yukarı doğru düğümlenen ipler (*al-xuyūṭ al-mun 'aqida ba'ḍuha 'alā baḍ*)." Dalgalı ipek (*nāsij ad-dībāj*) için de böyle denir. **küzük**
KAZIK **käzik** "Hararet ve soğuk (*al-ḥummā allatī ta'xuḏu l-insān bi-ra'da*)." :: SARIΓ **käzik** KAZIK **sariγ käzik** "sarılık (*yaraqān*)."
KAZIK **käzig** Çalışmada "devir" (*an-nawba fī l-'amal*). Bu yüzden :: SANIK KAZIYKIYNK[2] KAL·DIY **sänig käzīgīŋ käldi** "Senin devrin geldi." 0 **käzig**
KAZIK **käzig** "Cesaret (*jur'a*)." :: BV 'YŠTA' SANK' KAZIK KARA'K· **bu īšta saŋa käzig kärāk** "Sen bu işte cesaretli olmalısın." Anlamı ilktir (? *wa-ma'nāhu al-awwal*).
KUŽK **küžäk** "Saç lülesi veya perçemi (*al-quzza'a min aš-ša'r wa-ṣ-ṣudγ*)." **küžäk** D Aryu şivesi. 0
KASAK **käsäk** Bir şeyin "parçası (*qiṭ'a*)." :: BYR KASAK 'UTM'K **bīr käsäk ötmāk** "Bir parça ekmek." 0 **käsäk**
KAWK **käwig** –ince *kāf* ile- "burnun kıkırdak kısmı (*yuḍrūf al-anf*)." **käwig**
KUWK MUVŠ **küwük müš** "Erkek kedi (*ḍaywan*)." Çigil şivesi. 0 **küwük** D
KULUK N'NK **kölük nāŋ** "Borç alınan şey (*musta'ār*)." 0 **kölük**
KULUK **kölük** "Yük hayvanı (*ẓahr* [tanımlanmış])." 0 **kölük**
KAMK **kämäk** "Çizgili, işlemeli pamuk bez (*nasīj*)," Qifçaqlar tarafından örtü olarak kullanılır. 0 **kämäk**
KUNAK **könäk** "Deri çanta (*rakwa*)." 0 **könäk**
MAŽK **mäžäk** "Köpek gübresi (*ja'r al-kalb*) – iki telaffuz noktası arasında *zāγ*[3] **mäžäk** ile. :: 'IT MAŽKY **it mäžäki.** 0
NATAK **nätäg** "Nasıl? (*kafya*)." anlamında bir soru edatı. Bu yüzden :: NATAK SAN **nätäg sän** "Nasılsın?" denir. 0 **nätäg**
NAJUK **näçük** "Niçin? (*kafya*)." anlamında bir soru edatı. Bu yüzden :: NAJUK BAR·DIYNK **näçük bardīŋ** "Niçin gittin?" Yabāqu şivesi. **näçük** D

---

197 1. *balī, kasra* kahverengiyle.
2. K, G'den değişti (üç nokta kahverengiyle).

3. *z, ž*'ye değişti (iki nokta kahverengiyle); EY.'de hatalı olarak *bi-zā bayn bayn, bi-zāγ bayn* okunur.

NALK **nälük** Türklerin geri kalanları arasında NAJUK **näçük** ile aynı anlama gelen bir edat. Anlamı "niçin? (*lima*)."	**nälük** D
NRAK **näräk** "O niçin gerekli? (*limāḏa yanbayī*)." anlamında bir ifade. :: BV SANK' NRAK **bu saŋa näräk** "O senin için niçin gerekli?" Aslı bazı düşen harflerle: NA' KARA'K **nä kärāk.**	**näräk**

[I. 329/392] **197**

L

BJAL **biçal** Bir kadının "kısırlığı (*matkā'*)."; bir adamın, atın ya da hayvanın "iğdiş edilmesi (*atman*)" 0	**biçal**
BAŠIL QUVY **bašil qōy** "Başında (*aṣqa'*) beyaz bir nokta bulunan koyun." Bir varyant [krş. 242 **bašγil**]. 0	**bašil** D
BADAL 'R·T **badal art** Uç ve Barsγān arasında bir geçidin (*'aqaba*) adı. Orası çöl (*ka'ūd*).	**badal** N
TSL **tasal** Polo oyununda "sınır (*madā, ḥadd*)" O TALA'S· **talās** sözcüğünün metatezi. – Arapça'daki "[Bu yerde otlak yok] anlamındaki *mā fī al-arḍ 'alaq wa-la'aq* ifadesindeki gibi." 0	**tasal**
TAKAL **tägül** – Oγuz şivesi- "böyle değil (*laysa kaḏālika*)." O Aryu şivesindeki DA'Γ 'UL **dāγ ol** ifadesinden türemiştir. *dāl*, *tā'* ya, *yayn*, *kāf* 'a değişti ve iki *elif* düştü. 0	**tägül** D

:: 'UQ KYŠ 'JRA 'JIΓIL TIΓIL QILDY **oq kēš icrä çiγil tiγil qildi** "Ok sadakta çığıl çığıl ses çıkardı." **çiγil tiγil**

JIKIL **çigil** Türklerde üç kabilenin (*ṭawā'if*) adı. **çigil** N

Birisi göçebedir (*qawm min ahl al-wabar*) QUYA'S **qayās**'ta otururlar. Kuyas, Barsγān'ın ötesinde küçük bir kasabadır (*bulayda*).

İkincisi JIKIL **çigil** diye çağrılan Ṭarāz yakınlarında bir kasabada otururlar. Bu ismin verilmesinin nedeni şöyledir: D̲ū-l Qarnayn Aryu ülkesinden geldiğinde, bulutlar musluklarını gevşetmiş, yollar çamur olmuştu, ve bu ona büyük zorluklar yaratmıştır. Bunu gören D̲ū-l Qarnayn Farsça: "Bu çamur ne (*mā hāḏā ṭ-ṭīn*)?" manasında: 'IYN J̲IKIL 'A̲S·T: **īn çigil ast** demiş. Böylece o bu noktada bir kale yapılmasını emretmiş, ver onun inşa ettirdiği bu kale (*ḥiṣn*) bugün: JKIL **çigil** şeklinde çağrılır. Bu yer bu isimle çağrılmış, daha sonra orada oturan Türklere de: JKILY[1] **çigilī** denmiş ve bu isim zamanla yaygınlaşmıştır. Şimdi Oγuzlar bu yere yakın oturdukları için devamlı Çigillerle savaşırlarmış-İki halk arasındaki düşmanlık bugün de devam eder- ve bu yüzden Çigil kılığına bürünenlere de bu ad verilir. Oγuzlar Jayḥūn (Oxus) ırmağından Yukarı Çin'e kadar olan bölgedeki tüm Türklere JKIL **çigil** derler - ama bu hatalıdır.

Üçünü grup Kāsγar'da bulunan bir takım köyler (*qurā*)

[I. 330/394] 199

Onlar JKIL **çigil** şeklinde çağrılırlar. Bunlar da bir yerden çıkarak dağılmışlardır. 0

JMUL **çömül** Türklerde bir kabile (*jīl*). 0 **çömül** N

SUKAL **sökäl** "Hastalık (*marīḍ*)." Oγuz şivesi. 0 **sökal** D

SIGIL[1] **sigil** "Siyil (*tu'lūl*)." 0 **sigil**

QZIL **qizil** Bir şeyin "kırmızısı (*aḥmar*)" Atasözü [= 453 **yepün**] **qizil** P

QILNUV BLSA' QIZL KA̲D'R **qilnu bisä qizil kä̲dār** V
YARA'NUV BLSA' YAŠIL KA̲D'R **yarānu bilsa yasil kä̲där**

"Eğer bir kadın güzel görünmeyi bilse, kırmızı ipekli kumaş giyer; eğer naz etmeyi, kırıtmayı bilirse yeşil ipekli kumaş giyer." Bu, kadınlar için söylenmiş atasözlerinden biridir. Bu söz iyiliğe ulaşmak için güzel davranmakla emrolunan kadınlara öğüt olsun diye söylenmiştir. 0

QIZIL **qizil** Kāşγar'da bir nehrin (*wādī*) adı. Manzume: N

QIZIL SARIΓ 'R·QAŠIB· **qizil sariγ arqašip** V
YBKIN YAŠIL YU̲R·K̲AŠIB·[2] **yepgin yazil tergäšip** (?)
BIR· BIR· KARUV YURNKAŠIB· **bir bir kerü yörgäšip**
YALINKUQ: 'ANY TANK·LAŠUVR **yalŋuq ani taŋlašūr**

---

198 1. Y'nin üstündeki kahverengiyle yazılmış iki U vardır (nunlanma gösterir).

199 1. G'nin üç noktası kahverengiyle.

Baharı anlatarak diyor ki: "Kırmızı ve sarı çiçekler ardı ardına çıkar, yeşil ve kahverengi menekşeler birbiri üzerine sarılır; insanoğlu bunlara şaşar." 0

KAWL'AT· **käwäl at** "Küheylan at (*faras rā'i' jawād*)."	**käwäl**

M

:: BYR BJIM QA'ΓUVN **bīr biçim qāyūn** " Bir dilim (*šaṭba*) kavun." Başka şeyler için de böyle denir.	**biçim**
BUΓIM **boγim** Parmakların "boğumu (*ašja'*)." Kamışın ya da kındıra otunun "boğumu (*anbūb*)" da: BUΓIM[3] **boγi** şeklinde çağrılır. 0	**boγim**
BUKUM'ATUK **böküm ätük** "Kadınların giydiği pabuç (*xuff*)." Oγuz şivesi; diğerleri: MUKIM **mükim** veya *bā'*yı *mīm*'e değiştirerek ve sondaki *mīm*'i *nūn*'a dönüşürerek: MUKIN **mükin** derler. Ben bunu doğru aslı olmadığını düşünüyorum; 0 Ama Qifçāq ve diğer avam tabakası[4] bu sözcüğü kullanırlar. 0	**büküm** D
TARIM **tärim** Teginlere (*takākīn*), Afrāsiyāb soyundan gelen prenseslere (*xawātīn*) ve onların büyük ve küçük çocukları için kullanılan bir sözcüktür. Bu sözcük ne kadar büyük olursa olsun Hākānī hanlarının oğullarından başkasına söylenmez. Prensesler çağrıldığında 'ALTUN TARIM· **altun tärim** denir. Bu onların lakabıdır.	**tärim** N
TARIM **tarim** Göllere, kumluk bölgelere dökülen çay kolları, kanallar (*a'ḍād al-awdiya*)."	**tarim**
TARIM **tarim** Uygur sınırında Kuça yakınlarında bir yer adı (*mawḍi'*). O: 'S·MY[5] TARIM **üsmi tarim** diye çağrılır ve onun döküldüğü bir nehir (*wādī*) vardır.	N

[I. 332/396] **200**

O da aynı adla çağrılır. 0	
TURUM: **turum** "Bir adamın boyu kadar olan uzunluk (*qadr qāma ar-rajul*)." Bu yüzden :: BIYR'AR· TURUMIY SUVW[1] **bīr är turumi sūw** "bir adam boyu su." Diğer şeyler için de böyledir. 0	**turum**
TURUM: **turum** -*išba'* ile- Yeni doğmuş deve (*ibn maxāḍ*)." Dişisine (*bint al-maxāḍ*): TIŠY TURUM: **tiši torum** denir. 0	**torum**
"Bir dizi (*naẓm*) inci." BIYR· TIZIM YINJUV[2] **bīr tizim yinçü.**	**tizim**
TUQUM **toqum** "Kurbanlık hayvan (*jazūr*)" – genellikle atlar için kullanılır.	**toqum**

2. Y'nin iki noktası kahverengiyle.
3. Γ'nin noktası kahverengiyle.
4. EY. *aḥlāf, ajlāf* okunur (krş. 168:11; 459:9).
5. Bu sözcük mısranın altına eklenmiştir (asıl kopya eden).

200 1. W, F'den değişti (iki nokta kahverengiyle).

2. Y'nin iki noktası kahverengiyle.

"Bir parça dürüm (*bidda*)" BIYR· TIKM· TURMA'K **bīr tikim türmäk**	**tikim**
TALIM **tälim** Bir şeyin "çoğu (*kaṯīr*)" :: TALIM YARMA'Q **tälim yarmāq** "çok para." 0	**tälim**

Manzume:

TALIM BASLAR· YUWLDIYMAT	**tälim bašlar yuwuldīmat**	V
YATY'ANDIN YAWLDYMT	**yaγi andin yawaldīmat**	
KUJY'NINK KAWILDIYMAT	**küçi aniŋ käwildīmat**	
QILJ QIN·Q' KUJN SΓ·DIY	**qiliç qinqa küçüm siγdi**	

Bir savaşı anlatarak diyor ki: "Yiğitler"in başları yuvarlandı; düşman bu yüzden yavaşladı; onların gücü azaldı; kılıç kınına zorla girdi." 0

TULUM **tulum** "Silah (*silāḥ*)." Çoğul gösteren bir isimdir.[3]	**tulum**
:: BYR TILIM'AT **bir tilim ät** "Bir dilim (*filḏa*) et."Uzunlamasına kesilen ya da yarılan şeyler (*maqṭūʿ aw mašqūq ṭūlan*) için de böyle denir.	**tilim**
DIDIM **didim** "Geline gerdek gecesi giydirilen taç (*iklīl*)." 0	**didim**
SARIM **särim** "İbrik, testi gibi şeylerden içilecek nesnenin süzülmesi için bu kapların ağızlarına gerilen ipek kumaş parçası (*li-yuṣaffā bihi*)."	**särim**
:: BIYR· SAΓIM SUVT **bīr sayim sūt** "Bir sağımlı süt (*qadr ḥalba min laban*)." 0	**saγim**
SUQM **suqim** Çam kozalağı şeklinde kesilerek içi oyulan bir ağaç parçasının adı, sonra da üç tarafından delinerek okun bir oka bağlanır; o "muhabir (*aṣ-ṣufārī*)."dir. "Mars gezegeni (*mirrīx*) de BAQIR SUQIM **baqir suqim** adıyla çağrılır. 0	**suqim**
BYR· QUJAM NA'NK **bīr quçam nāŋ** "Bir kucak (*iḏbāra*) dolusu şey" 0	**quçam**
QURUM: **qorum** "Kaya (*ṣaxr*)." "bir hazine (*māl jamm*) de: QORUM **qorum** şeklinde söylenir. :: 'UL· QRUM· BULDY **ol qorum buldi** "O bir hazine buldu." 0	**qorum**
KARAM **käräm** "Yer altı yerleşimi (*sarab*)." Yukarı ve Aşağı Çin şivesi. 0	

[I. 334/398] **201**

KARIM **kärim** Nakışlı perde (*al-qirām*)." Buradan gelerek :: TA'M· KARIMIY **tām kärimi** duvar örtüsü (*sitr al-jidār*)." denir.	**kärim**

N

"Güvenilir, doğru kişi (*amīn nāṣiḥ*)": JIYN· BUTUN: KIŠIY **çīn bütün kiši** şeklinde çağrılır. 0 BUTUN· **bütün** Bir şeyin "aslı, salimi (*ṣaḥīḥ*)". :: BUTUN YARMA'Q **bütün yarmāq** "bütün para" 0	**bütün**
BUDUN· **boḏun** "Ahali, halk, avam (*ar-raʿīya wa-ʿawāmm an-nās*)." Çigil şivesi. 0	**boḏun** D
BURUN **burun** "Burun (*anf*)." 0 BURUN **burun** "dağ zirvesi (*raʿn al-jabal*)." :: TA'Γ· BUR·NIY **tāy burni.** Bir şeyin "ilk bölümü (*awwal*)" BURUN· **burun** şeklinde söylenir. :: 'UL MANDIN· BURUN BAR·DIY **ol mändin burun bardi** "O benden	**burun**

3. EY'de bu sözcük şiirden önce gelir s.v. **tälim**.

önce gitti (*qudāmī*)."Bu sözcük anlam olarak Arapça'ya uygundur, ama ses bakımından uygun değildir.[1] 0

BUŽIN **bužin** "Çöpleme (*xarbaq*)" denilen bir tür ot. İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. **bužin**

BASAN· **basan** Ölü gömüldükten sonra ölü kişi için hazırlanan yemek (*ṭa'ām*)."":: Buradan alınarak YUVΓ BASAN **yōγ basan** denir. 0 **basan**

BUΓIUN·[2] **boyin** "Boğum (*ašja'*); parmak boğumu (*unbūb*)" kamış boğumu. *Nūn*, *mīm*'in değişkenidir [yani. 199 **boγim**]. Bu tip bir değişime Arapça'da aşağıdaki beyitte olduğu gibi izin verilir. 0 **boγin** D

yā ruba ja'd^{in} *fīhimū law tadrīn*
yaḍribu ḍarba s-sabiṭi l-maqādīm

(Onlar arasında biri çok tıknaz- eğer sen biliyorsan – onlardan birine uzun boylu gibi vur, savaşla ilerle.") *lam* ve *lan*'ın olumsuzluk edatı oldukları not edilmelidir. 0

BAQAN· **baqan** "Altın ya da altına benzer şeylerden yapılan "halka ya da yüzük (*ḥalqa*, *ṭawq*)" :: 'ALTUN BAQAN **altun baqan** "Altın yüzük"; vs. 0 **baqan**

BIQIN **biqin** "Böğür (*xāṣira*)." **biqin**

BUKN **bögän** "Erliksiz (*'innīn*)" **bögän**

BUKN **bögän** "Körbağırsak (*al-mimraya*[3] *min al-am'ā'*)."

BUKAN **bükän** "Karpuz (*baṭīx hindī*)." 0 **bükän**

BULUN **bulun** "Tutsak (*axīḏ*, *asīr*)." Manzume: **bulun**

A'ABNG[4] QULSA'M·[5] 'UDUV BA'RIB **apaŋ qolsa uḏu bārip** V
TUTAR 'AR·DIN SUSIN TA'RIB **tutar ärdim susin tārip**
BULUN QIYLIB BA'ŠY YA'RIB **bulun qīlip bāši yārip**
YULUΓ BARJA' MANK' YAIΓ·DIY[6] **yuluγ barça maŋa yiγdi**

Yenilen bir adamı anlatarak diyor ki: "İsteseydim onu ardından gider ve onu yakalardım, askerlerini de dağıtırdım, onu da tutsak ederdim, sonra kafasını yarardım, (ama) o benim için ganimet topladı (bu yüzden ben ona özgürlük bağışladım)." 0

TABAN **taban** Bir devenin "tabanı (*xuff*)." 0 **taban**

TUBUN **topun** "Bir parça yemek, buğday kesmiği (*ku'bura aṭ-ṭa'ām*)." Uç şivesi. **topun** D

TAḎUN **taḏun** "Tosun (*al-jada' min al-baqar*)." Dişisi: TIŠIY TAḎUN **tiši taḏun** 0 **taḏun**

TUḎN **tuḏun** "Köy muhtarı (*'arīf al-qarya*); su dağıtıcısı (*muwazza' al-miyāh fīš-širb*)." 0 **tuḏun**

---

201 1. Ar. Anf "burun" "ilk bölüm" anlamında da kullanılır.
2. I sonradan çizildi.
3. EY. *mumarraya.*

TUTUN· **tütün** "Duman (*duxān*)." **tütün**

[I. 335/400] **202**

'UVT TUTUN SUZ BULM'S **öt tütünsüz bolmās** P
YGT YA'ZUQ SUZ BULMA'S **yigit yāzuqsuz bolmās** 0

"Ateş dumansız, genç günahsız olmaz." 0

TUGUN[1] **tütün** "Düğün (*'uqda*)." 0 **tütün**

TIKAN **tikän** "Diken (*šawk*)." Bu söyleyiş kısaltma içindir. Hâlbuki kurala göre şeddeli *kāf* ile: TIKAN:· **tikkän** demek gerekir. 0 Bu sözcük "o dürttü, deldi (*yazara*)[2]; eti şişe geçirdi (*xazara*), dikti (*naxasa*)" anlamlarına gelen TIK·DY **tikdi** eyleminden gelmiştir. İlk *kāf* sözcük kökünde, ikinci *kāf* ise sıfat (*ṣifa*) yapmak için getirilmiştir. Diğer örnekler: TAW·DIY 'AT·NY **täwdi ätni** "eti şişe sapladı (*šakka l-laḥm fī s-saffūd*)"; bu eylemi sıfat şekline sokmak istersek: 'AT·NIY TAW:KA'N:· **ätni täwgān** denir. "eti şiş yapan (*šakak li-laḥm*)." Sıfat yapmak için sözcüğün kökünden sonra bir *kāf* ekleriz. :: 'AR· JUM·DY SUWDA' **är çömdi suwda** "Adam suda yüzdü, suya daldı (*yāṣa*)." ; bundan sıfat yapmak istersek: SUWQA'JUMKA'N:· 'AR **suwqa çömgān är** "dalan adam (*rajul yawwāṣ*)." Böylece sözcüğün aslında bulunmayan bir *kāf* ekledik. Eğer bir sözcüğün kökünde *kāf* varsa ve bir de sıfat yapan *kāf* (*kāf aṣ-ṣifa*) eklenirse *kāf*'lar çiftlenerek okunur. Örnek: 'AR· 'URA' ΓUT:NY SIKTY **är urāyutni sikti** "Adam kadınla cinsel ilişkiye girdi (*jāma'a*)" ; bundan sıfat yapmak için; SIKA'N 'AR· **sikān är** "sık sık cinsel ilişkiye giren (*rajul jamma'*)." denir. TIKAN[3] **tikän** sözcüğü de aynı şekildedir. Hafiflik amacıyla sonradan *kāf*'ın biri atılmıştır. 0 **tikän**

TULUN· **tulun** "Kulakla ağız arasındaki yer (*ṣudγ*)." İki varyanttan biri [krş. 606 **tuluŋ**] Ve "Atın sağ ve sol dulunundaki kemik (*hana*)" de: TULN **tulun** diye söylenir. 0 **tulun** D

TULUN'ĀA:Y· **tolun āy** "Dolunay (*badr*)." 0 **tolun**

TA:MAN:· **tämän** Kašγar yakınlarında bir nehirin adı. 0 **tämän** N

TAMAN· YINK·NA' **tämän yiŋnä** "Büyük iğne, çuvaldız (*ibra kabīra*)."

TUMAN **tümän** Bir şeyin "çoğu (*kaṯīr*)." :: TUMAN TUR:LU:K SUVZ:LA'DIY **tümän türlüg sözlädi** "O her çeşit konudan pek çok söz söyledi (*qāla min kull naw' kalām*[an] *kaṯīr*[an])." TUMAN MINK· **tümän miŋ** "bir milyon ('*alf 'alf fī al-'adad*)" :: TUMAN MINK YARMA'Q **tümän miŋ yarmāq** "bir milyon para" 0 **tümän**

TUSUN **tosun** "Henüz binilmemiş tay (*al-muhr allaḏī lam yuraḍ ba'du*)." 0 **tosun**

JUBAN·[4] **çupan** "Köy muhtarının yardımcısı ('*awn 'arīf al-qarya*)." 0 **çupan**

[I. 334/398] **203**

---

4. G'nin üç noktası sonradan eklenmiştir.
5. M· sonradan eklenmiştir.
6. A sonradan çizilmiştir.

202 1. G'nin üç noktası sonradan eklenmiştir.
2. EY. *jazara*.

JIQAN· **çiqan** "Annenin kız kardeşinin oğlu (*ibn al-xāla*)."0	**çiqan**
JAKUN **çäkün** "Ada tavşanı yavrusu (*walad al-wabr*)." 0	**çäkün**
JUKAN **çögan** "Çevgen (*ṣawlajān*)." 0	**çögan**
SABAN· **saban** "Sapan, sapan, çift takımı (*al-faddān bi-jamī' ālātihi*)." SABAN **saban** nitekim "çiftçilik (*falāḥa al-arḍ*)." demektir. Atasözü [=373 **sanriš-**, 625 **sandruš**]: SABANDA' 'SANDRIŠ BULSA' U'URT·KUN·DA' 'IRTAŠ BUL·MA'S· **sabanda sandriš bolsa örtgündä irtäš bolmāš** "tarla ekilip sürülürken kavga çıkarsa[1], harman zamanında gürültü olmaz." Bu söz sonunda bir kargaşa çıkmaması için işi önden sağlama bağlaması istenen kişiye öğüt olarak söylenmiştir. 0	**saban** P
SAƓUN **saγun** Karluk boyunun büyüklerine verilen bir ünvandır. 0 Türk doktorlarına (*tabīb turkī*)": 'ATA' SAƓUN **ata saγun** denir. 0	**saγun** N
SIƓAN· SAJ **siγan saç** "Düz (*sabiṭ*) saç." 0	**siγan**
SUKAN **sögän** (?) "Sele veya sepet (*qirṭāla*)." 0	**sögän ?**
QAJN **qaçan** "Ne zaman? (*matā*)" anlamında bir zaman zarfı. Bu yüzden :: QAJN KAL·DINK **qaçan käldiŋ** "sen ne zaman geldin?" denir. Bazen "mış (*law*)" anlamında da kullanılır; bu yüzden :: QAJN BAR·SA' SAN **qaçan barsa sän** "gitmiş[2] olsaydın." Bazen de zaman edatı "dığı zaman (*iḏā*)" olarak kullanılır. Fakat asıl olan ilk manasıdır.	**qaçan**
QADIN· **qaḏin** "Akraba (*ṣihr*)." Qifçāq şivesinde bu *zāy* [ör. **qazin**] ile söylerler. Atasözü [=553 **qay-**]: QADAŠ TYMYŠ QAY·MA'DUK QADIN TYMYŠ QAY·MYŠ· **qadaš tēmīš qaymaduq, qaḏin tēmīš qaymiš** "onlar 'kardeş' demiş onlara bakamamış; onlar 'kayın' demiş, onlara iltifatta bulunmuş." Bu söz hısımlar arasında kayınlara saygı gösterilmesi için öğütlenmiştir.	**qaḏin** D P
QARIN **qarin** "Karın (*baṭn*)." 0 QARIN·'AT·MA'Q· **qarin atmāq** Hayvan kurban edildikten sonra hayvanın midesine (*karš*) nişan alınır ve ok atılır, kim vururs a o bir parça et alıp götürür.	**qarin**
QURUN **qurun** [kurum] "Duvarda toplanmış olan is (*aṯar ad-duxān al-murtabik 'alā l-jidār*)." 0	**qurun**
QUQUN **qoqun** "Kıvılcım (*šarara*)." 0	**qoqun**
QALIN· **qalin** "Kalın, yagırlı (*ṯaxīn yalīẓ*)" şey. Çok sayıda (*kaṯīf*) asker: QALIN· SUV **qalin sü** şeklinde söylenir. 0	**qalin**
QULUN· **qulun** "Tay (*falw*)." 0	**qulun**
QULAN· **qolan** "Bagırdak (*ḥizām*)."0 QULAN· 'ATIY **qolan äti** "Atın kolan geçen yeri." 0	**qolan**
KATAN **kätän** "Zorluk (*miḥna*)." Bu yüzden bir sıkıntıya maruz kalan kişiye: KATAN KUR·DY KARA'KUV YUD·TIY **kätän kördi kärākü yüḏti** "Sıkıntıyı gördü, çadırı yüklendi." demektir. [Ama krş. 225 **kärākü** P.] 0	**kätän** (P)
KUDAN· **küdän** "Düğün yemeği (*walīma*)."	**küdän**
KUBAN **köpän** – Oγuz şivesi. Deveye konulan çul (*ḥils al-ba'īr*), sepet (*barḏa'a*), veya diğer hayvanların çulu." 0	**köpän** D

203 1. EY. *mulāḥa, mulājja* okunur.
2. EY. *lima, law* okunur.

[I. 339/404] 204

KURIN **kürin** "Kavun, karpuz, hıyar gibi şeyler taşınan küfe (*šarǰa*)." 0	**kürin**
KUZAN· **küzän** Kendisiyle küçük cins kuşlar ya da "köstebek (*yarbū*)." yakalanan sıçan (*jirḏān*) cinsinden bir hayvan.	**küzän**
KUSAN **küsän** Kuça diye çağrılan bir şehrin adı. O Uygur sınırında. 0	**küsän** N
KALIN **kälin** "Gelin (*'arus*)." 0	**kälin**
Bu bölümdeki isimler yazılırken Türkçe yazıda (*fi hijā' at-turkiyya*) bir *elif* ekleyerek [yani., Uygur yazısında] ortaya bir A (*al-manṣūb al-awsaṭ*) yazılmalıdır. Örnek :: TABAN **taban** "deve tabanı" şöyle yazılır: T-'-B-'-N; Siz Arapça yazıda sözcük kökünde bulunmayan (*fī hijā' al-'arabiyya fi aṣl al-kalima*)[1] iki *elif* eklersiniz. Bu A (*naṣb*) ile alakalıdır. Ortası U'lu (*marfu'a awsaṭuhā*) sözcüklere örnekler: TUBAN **topun** "buğday kesmiği" Türkçe yazıda T-V-B-V-N şeklinde yazılır; aynı şekilde, iki U (*ḍamm*)[2] için iki *vāv* eklenir. 0 KALIN· **kälin** "gelin" Türkçe yazıda: K-'L-Y-N [I için Y ile][3] yazılır. Bu kural benim bahsetmediği örnekler için de geçerlidir. *Madd* ve *lin* harflerinin eklenmesine izin verilse de asıl olan kitapta gösterildiği (*mā yanṭiqu bihi l-kitāb*) gibidir. Böyle olmasının sebebi *fa'āl* kalıbının *fa'āl* kalıbının, *fu'āl* kalıbının *fu'al*[4] kalıbının, ve *fi'al* kalıbının *fi'āl* kalıbının kısaltılmışı olmasıdır. Uzatılmış olsa sözcüğün aslından uzaklaşmış olmaz. Kısaltılmış olsa hafiflik olur ve hafifletme daha doğrudur.	G

Eksik Bölümlerin Sonu

Birinci ve İkinci Heceleri Arasına bir *madd* Eklenen Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fā'il* kalıbı

QA'ΓUT· **qāγut** "Darıdan yapılmış bir tür yemek. Darı kaynatılır, kurutulur, sonra da dövülür; ve de yağ ve şeker ile karıştırılır. Yeni doğum yapmış kadınlara verilen bir yemektir.	**qāγut**

R

JA'TIR· **çātir** "Çadır (*xayma*)" 0	**çätir**
JA'TIR· **çātir** "Nişadır (*nušādir*)." Kuça şivesi.	D
JA'JIR **çāçir** "Çadır (*xayma*)." Oγuzlar onu: JA'ŠIR **çāšir** diye çağırılar. 0	**çäçir** **çäšir** D

---

204 1. Kašγari Arap yazısının altında birebir harfleri tekrar ederek Uygur yazısının özelliğini belirtmiştir: T-'-B-'-N.

2. T-V-B-V-N
3. K-'-L-Y-N.
4. EY. *fu'āl*.
5. EY. *fi'āl*.

SA'TIR **sātir** "Aslı belirsiz! anlamında bir küfür[6] sözcüğü. **sātir**

[I. 340/406] **205**

(*lā aṣl lahu*)." 0

SA'ΓIR **sayir** "İçerisine şarap konulan koniye benzer bir kap." **sāyir**

Z

SIYBIZ: KŠY **sībiz kiši** "Dikkatsiz, dalgın (*axraq yāfil*) kişi." **sībiz**

Š

"Birbirine benzeyen, aynı türden olan nesneler (*kull jins min al-ašyā' yušbihu ba'ḍuhu ba'ḍan*)": TUVDAŠ NANK **tūdaš näŋ** diye çağrılır. Aslı "saç (*ša'r*)." anlamındaki TUV **tü** sözcüğüdür. Hayvanlar için: BUV 'AT NA' TUVLUK **bu at nä tülüg** "Bu at ne renkte D (*šiya*)?" denir. 0 DAŠ **-daš**, **-däš** yakınlık bildiren bir edattır (*ḥarf muṣāḥaha wa-muqārana*). Bir anneden doğan iki çocuğa da QARIN·DAŠ **qarindaš** denir; çünkü QARIYN **qarīn** "rahim" (*baṭn*) demektir; sonuna DAŠ· **-daš** eklenince "aynı rahimde bulunmuş" (*muṣāḥib al-baṭn*) demek olur. "Meme (*ṭady*)" için 'AMIK **ämig** kullanılır ve "aynı memeden emen iki çocuğa": "emme arkadaşı" (*ṣāḥibay aṭ-ṭady*) anlamına gelen 'AMIK·DAŠ **ämigdäš** denir. :: YIYR·DAŠ: **yērdäš** "Aynı yerden gelen iki kişiye (*mawḍi'*)" denir. :: QADAŠ· **qadaš** "kardeş, akraba (*ax, qarīb*)"; aslı: QA' **qa** "zarf (*ẓarf*)"; ona DAŠ: **-daš** eki getirilerek onların ikisi aynı yerde, anne karnında, yatmışlar demek olur. :: KUNKUL:DAŠ: **köŋüldäš** "gönüldaş (*muṣāḥib al-qalb*)," çünkü "kalp": KUNKUL: **könül**'dür. Bu yüzden TUVDAŠ: **tüvdäš** "renkteş (*muqārin al-lawn wa-š-šiya*)." 0

TIYDIS **tīdiš** "Engelleme (*mumana'a*)." 0 **tīdiš**

KA'KUŠ **käküš** "Aksırgan otu (*kundus*)" diye bilinen tümörler için kullanılan bir ilâçtır. **käküš**

Γ

BA'LIΓ· **bāliγ** "Yaralı (*jarīḥ*)." 0 Manzume: **bāliγ**

'URMIŠ 'AŽUN BUSVΓIN	**urmiš ažun busūγin**	V
QILMIŠ 'ANIY BA'LIΓ	**qilmiš ani bāliγ**	
'AM· SAM· 'NKAR TILA'NIB	**äm sam aŋar tilānip**	
SIZDA' BULUR YAQIΓ	**sizdä bulur yaqiγ**	

Kendi durumunu anlatarak diyor ki: "Zaman beni sıkıntı bilmecesine itti ve beni yaraladı; o bunun için ilaç aradı, onu senin yanında buldu." 0

TA'TIΓ **tātiγ** "Güzel tat (*laḏḏa*)." Bir çift ifade olarak TA'TIΓ T'LIΓ **tātiγ tatiγ** denir. **tātiγ**

---

6. *sabb*, SAB· yazılır. Ve Türkçeymiş gibi altı çizilmiştir.

K

BIYŠK: **bēšik** "Beşik (*mahd aṣ-ṣabī*)." 0	**bēšik**
DIYDAK **dīdäk** "Acı perdesi (*kabīsa aẓ-ẓa'īna*)." Gelin her zaman ayrılırken onu yüzüne örter.	**dīdäk**
BIYLAK **bēläg** "Hediye (*hadiyya*)."0	**bēläg**
TUVNAK **tūnäk** "Zindan, hapishane (*sijn*)." Barsγān şivesi. 0	**tūnäk** D
SUVJIK **sūçig** "Tatlı (*ḥulw*)," 0 SUVJIK **sūçig** "şarap (*al-xamr*)," özellikle. Bu sözcük iki anlama sahiptir. Ilı vadisinin halkları –Yaγma, Tuxsi ve Çigil- şarabı: QIZIL: SUJIK **qizil süçig** diye söylerler.	**sūçig**

[I. 342/408] **206**

Anlamı: "kızıl içecek" (*šarāb aḥmar*)'dır.	
SAIYZIG **sēzig** "Düşünce, sezme (*ẓann*)."	**sēzig**
KUVBIK: **kūpik** "Bezin arasına pamuk koyarak dikmek (*taḍrīb at-tawb*)." 0	**kūpik**
KUVŠIK: **kōšik** "Perde, ekran (*sutra, xamar*)." 0	**kōšik**
KUVLIK: **kōlik** "Gölge (*ẓill*)."	**kōlik**
QA'ΓIL **qāγil** Üzüm asmaları bağlanan "yaş söğüt dalı (*quḍbān xilāf raṭb*)" Atasözü: QL [dikkat] SA'WIY QALM'S QA'ΓIL BA'ΓIY YAZIL·MA'S **qari sāwi qalmās, qāγil bāyi yazilmās** 0 "Yaşlı adamın sözleri yabana atılmaz, yaş söğüdün dalından yapılan bağ çözülmez."	**qāγil** P

M

BIYRIM **bērim** "Ödünç (*dayn*)." Atasözü [=50 **alim**]: 'ALIMJY 'AR:S·LA'N BIYRIMJY SIJΓA'N **alimçi arslān bērimçi siçγān** 0 "Alacaklı arslan (gibidir) (onun gücü alacaklı olmasından gelir), borçlu fare gibidir (onu güçsüzlüğü korkusundan gelir)."	**bērim** P

N

BIYJIN **bēçin** "Fare (*qird*)." BIYJIN **bēçin (yil)** Türk dillerindeki on iki yıldan biri. 0	**bēçin**
TYMIN **tēmin** "Kısa bir süre önce (*qabla hāḏihi s-sā'a*)." anlamında bir sözcük. :: TYMIN KALDIM **tēmin käldim** "demin geldim." 0	**tēmin**
JUVDIN **çōḏin** "Bronz, tunç (*qiṭr*)." Bu yüzden :: JUVDIN'AŠJ **çōḏin ešiç** "bakır tencere." 0	**çōḏin**
SUVΓUN **sōγun, sōγan** "Soğan (*baṣal*)" (ikinci hecede *ḍamm* [u] veya *naṣb* [a]). 0	**sōγun**
SUVΓAN: YILA'N **soγān yilān** "Büyük zararsız bir yılan (*al-ḥuffāṯ min al-ḥayyāt*)." 0	
SIYΓUN **sīγun** "Yaban sığırı (*ayyil*)." SIYΓUN 'UTY **sīγun oti** [Mandrake] Kökü insana benzeyen ve kuvvetsiz kalanları iyileştirmek için kullanılan bir sözcük. Farsça'da *istarang* şeklinde söylenir. Bu otun erkeği ve dişisi vardır, erkeği erkekler için, dişisi kadınlar içindir. 0	**sīγun**

SIYΓUN SAMUR **sīγun samur** Bir yer adı (*mawḍi'*). Buγra Han orada zehirlendi. 0	N
JA'ḌAN **çāḏan** "Akrep (*'akrab*)."	**çāḏan**
LA'JIN **laçin** "Şahin (*šāhin*)," yırtıcı bir kuş. Savaşta yiğitlik gösteren kişiye de: LA'JIYN **lāçin** denir. 0	**lāçin** N

Bölüm: *fā'ūl*

Q'TUVN **qātūn** Afrāsiyāb'ın kızlarından (*banāt*) her birinin adı. Atasözü: XA'N 'IYŠIY BULSA' QA'TUVN 'IYŠIY QALIYR **xān īši bolsa qātun īši qalīr** "Han'ın işi varken, Hatun'un işi geri kalır." Bu Arapça'daki şu söyleyişe uygundur: *iḏā jā'a nahr Allāh baṭala*	**qātūn** N P

[I. 343/410] **207**

nahr 'īsā (Allah'ın ırmağı geldiğinde İsa'nın nehri akmaz.")[1]	
QA'ΓUVN: **qāγūn** "Kavun (*baṭīx*)." Atasözü QA'ΓUVN: QARMA' BULSA' 'IḎISIY 'IKIY 'ALKIN TAKIYR: **qāγūn qarma bolsa iḏisi ekki älgin tägīr** 0 "Kavun yağmalanırsa, sahibi iki eliyle onu yakalar." Bu söz malına düşkün olan kişinin malına düşkünlüğünü göstermek için söylenmiştir. 0	**qāγūn** P
LA'ΓUVN: **lāγūn** Süt, ayran gibi şeylerin içildiği ölçek (*šay' manqūr ka-ṣ-ṣa'*) gibi oyulmuş bir nesne." 0	**lāγūn**

Birinci ve İkinci Heceleri Arasına *madd* veya *līn* Eklenen Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'āl, fa'ūl, fa'īl* kalıpları

BUQA'J 'AR·T **buqāç art** Bir geçidin adı (*'aqaba*). 0	**buqāç** N
BUQA'J· **buqāç** "Tencere ve bardak (*tawr wa-qidr*)." :: 'ŠIJ BUQA'J· **ešiç buqāç.**	

R

TATA'R: **tatār** "Bir Türk kabilesi (*jīl*). 0	**tatār**
TAΓA'R **taγār** Buğday koyulan "hara (*γirāra*)" 0	**taγār**
TW'R· **tawār** "Mal, mülk (*māl, sil'a*)."	**tawār**
JAWA'R: **çawār** "Ateş tutuşturmak (*aḍ-ḍaram allaḏī yūqadu bihi n-nār*)." O çift ifade olarak da kullanılır: JAWA'R JUW'R **çawār çuwār.** 0	**çawār**
SUQA'R: **soqār** "Boynuzsuz (*lā qarn lahu*)" (hayvan); yanağa doğru kel olan (kişi) (*lāša'r 'alā ra'sihi naḫw aṣ-ṣudγayn*)" – Türk dillerindeki gibi *(? aw ka-t-turkiyya)*. SUQA'R: QUVY: **soqār qōy** "boynuzsuz (*jammā'*) bir koyun." 0	**soqār**
XUZ'R: **xuzār** "Türk ülkesinde bir yerin (*mawḍi'*) adı.	**xuzār** N

---

207 1. Krş. Tha'ālibī, *Thimār al-Qulūb* (Cairo, 1384/1965), pp. 30-31. *Nahr allāh* "deniz" veya "yağmur" veyahut da" sel" anlamındadır; *nahr 'īsā* Bağdat'ta bir nehrin adıdır.

Z

KUFA'Z: **küwāz** "Gururlu kişi (*mutakabbir*)."	**küwāz**
MARA'ZA **marāz** "Karanlık gece (*'iẓlim*)."	**marāz**
MARA'ZU **marāz** "Irgatlık yapan kişi (*ajīr*)." Aryu ve Yaγma şivesi. :: XIYA'R MARA'Z **xiyār marāz**	D

Γ

TAŠUVΓ **tašūγ** "Taşınabilir (*nuqla*)" eşya, vs. 0	**tašūγ**
TUŠA'T: **tušāγ** "Atın ön ayakları için kullanılan köstek (*šikāl yaday al-faras*)."	**tušāγ**

Q

BAJA'Q: **baçaq** "Hristiyan orucu (*ṣawm an-naṣāra*)." 0	**baçaq**
TALA'Q **talāq** "Dalak (*ṭiḥāl*)." 0	**talāq**
TILA'Q **tilāq** "Dişilik organı (*matā' al-mar'a*)." Çigil şivesi. 0	**tilāq**
SULA'Q: **solāq** "Dalak (*ṭiḥāl*)." Qifçāq şivesi. *Sīn*, *tā'* dan değişmiştir. Arapça'daki *sids* kökünden gelen *sitt* ("altı") ve *ṭass* kökünden gelen *ṭast* ("basin") gibidir. Dil bilimciler bununla ilişkili olarak şu şiiri belirttiler: *jazā llāhu banī s-si'lāti 'amran wa-qābūsa širār an-nāti* ("Tanrı şeytanın, insanların şeytanı 'Amr ve Qābūs, oğullarına karşılık verebilir)[2] – son sözcüğü *an-nās* olarak düşünüyor.	**solāq** D

K

BUDIYK **bödīg** "Dans (*zafan, raqṣ*)." 0	**bödīg**
BAZA'K **bäzāk**: BZK **bäzak** [193][3] sözcüğünün bir varyantı.	**bäzāk** D
TIRA'K **terāk** "Direk (*al-ḥawr min aš-šajar*)." 0	**terāk**
TIKA'K **tilāk** "Dilek (*murād*)."	**tilāk**
TUL'K YLQY **tülāk yilqi** "Kışın tüylerini döken (*mu'iqq*) ve yazın tüyleri çıkan bir hayvan." 0	**tülāk**

[I. 345/412] 208

---

2. İki hece iyi bir Rajaz için başta atlanıyor.: -- *jazā 'llāhū banī s-si'latī / 'amran wa-qābūsa širāra nāti* Krş. 'Ilbā' ibn Arqam'ın şiirleri (*Lisan al-'Arab* ile belirtildi, s.v. nwt): *yā qabbaḥa llāhu banī s-si'lāti / 'amra bna yarbū'a širāra n-nāti/ laysū a'iffā'a wa-lā akyāti* (Tanrı şeytanın oğullarını, insanların şeytanı Yarbu'nun oğlu 'Amr'ı yok edebilir, onlar ne doğru ne de akıl sahibidirler").

3. Tanım sonradan mısranın altına yazılmıştır.

L

TUKA'L **tükāl** "Tamamı, hepsi (*tamām*)." "Tam olan bir şey (*šay' tāmm*)" için de TUKA'L **tükāl** denir. Buradan gelerek :: TUKA'L 'ALΓIL **tükāl alγil** "hepsini al (*tāmman*)." denir. 0	**tükāl**
QIWA'L BURN **qiwāl burun** "Havalı burun (*'irnīn ašam*)." Bu gurulu bir şeydir. Manzume:	**qiwāl**

'ARDIY SINY QIYZ	**ardi sini qīz**	V
BUVDY 'NIK TA'L	**bōdi anig tāl**	
YAY·LIUR 'ANIK 'ARTUJ	**yarlur anig artuçi**	
BUR·NY TQY QIW'L	**burni taqi qiwāl**	

Bir kızı anlatarak diyor ki: "Kız seni yordu (o yumuşak vücutluydu), onun vücudu yumuşaklıktan eğilir ve ardıç dalı gibi salınır, hâlbuki onu burnu havalardadır."

M

JURA'M **çurām** "Hafif bir okun atılışı (*ramya bi-sahm xafīf*)." O *γalva* [=1/8 mil]'dan **çurām** daha uzağa gider. Adam ok daha fazla uzağa gitsin diye sırtüstü yatarak oku atar. :: JURA'M 'UQIY **çurām oqi** "bu çeşit atılan ok" 0	**çurām**
QUR'M KIŠY LA'R **qurām kišilār** "Hakanın huzurunda oturuyormuş gibi "sıraya göre oturmuş kimseler (*al-julūs 'ala l-marātib*)," KIŠILA'R QURA'M· 'ULTURDIY L'R **kišilār qurām olturdilār** "İnsanlar sıraya göre oturdular."	**qurām**

N

BULA'N **bulān** "Qifçāq ilinde avlanan büyük, iri bir yaban hayvanı. Küp seklinde boynuza sahiptir ve boynuzu havaya kalkıktır. Orada kar ve yağmur toplanır. Erkek oradan su içsin diye dişisi eğilir. Dişisi de su içsin diye erkeği eğilir. 0	**bulān**
TIKNY **tegīn** "Köle (*'abd*)"- Bu kök anlamıdır. Buradan alınarak :: KMUŠTIKNY **kümüš tegīn** "gümüş bibi açık renkli köle" denmiştir. 'AL·B· TIKNY **alp tegīn** "güçlü köle." QUTLUΓ TIKNY **kutluγ tegīn** "uğurlu köle."	**tegīn** N
Sonra bu sözcük Hākāniye ailesinin adı (*sima maḥḍa*) olmuştur. Bu yırtıcı kuşlardan birinin adına eklenerek kullanılır. Örnek: JAΓ·RIY TIKNY **çaγri tegīn** "doğan (*bāzī*) gibi kuvvetli, cesur Tegīn." KUJ· TIKNY **küç tegīn** "güçlü Tegīn."	N
Bu ismin kölelerden (*mawālī*) Afrāsyāb'ın oğullarına geçmesinin nedeni	

[I. 347/414] **209**

Onların atalarının yolunu takip ederek, babalarını saymalarıdır. Ne zaman babalarına karşı bir söyleyecek olsalar ya da bir şey yazsalar "köle (*'abd*) şunu şunu yaptı, köle bunu bunu yaptı." Denir. Bu onların babalarına saygılarını gösterir. Daha sonra bu ad onlara isim olarak kaldı [yalnız söylendiğinde], hâlbuki ikisi kolayca ayrılabilsin diye köleler (*mawālī*) için ad olanın yanına bir şey eklemek gerekir. 0

TUZ̲UVN·: **tüzün** Yumuşak huylu (*ḫalīm*)." Atasözü [=118 **üstar-**]: TUZVN BYRLA' 'URUŠ 'UVT̲UVN BYRLA' TIRAŠMA' **tüzün bīrlä uruš, ütün bīrlä tiräšmä** 0 P "yumuşak huylu insanlarla tartış (yumuşak huylu seni kaldırır), ama akılsız, kötü insanlarla tartışma (o seni kaldıramaz)." 0	**tüzün**
TUKUVN·: **tögün** "Dağ, dağlama (*wasm*, *kayy*)." 0	**tögün**
TUMA'N·: **tümän** "Duman (*ḍabāb*)." 0	**tümän**
JARUVN **çarün** "Çınar (*šajar al-dulb*)." Yayma şivesi.	**çarün** D
JIKIYN·: **çigīn** "Üzüm bağları arasında biten başaklı bir ottur, hayvanlara verilir. 0	**çigīn**
JIKYN·: **çigīn** "İpek (*ibrīsam*)." :: JIKNY·: YIBIY **çigin yipi** "ipek teli."	
0 JIKIYN **çigīn** "İpekle altın figürü dikmek (*xiyāṭa ad-dībāj muqarqam*^{an} *bi-ḍ-ḍahab*)." :: JIKNY JIK·NA'DIY **çigīn çignädi** "O ipekli kumaşı dikti (*qarqama*)." 0	
SAMA'N·: **samän** "Saman (*tibn*)." 0	**samän** D
QULA'N **qulān** "Yaban eşeği (*ḥimār al-waḥš*)."	**qulān**
QABA'N[1] **qapān** Bir erkek adı.	
QUT'N **qutān** Bir erkek adı. 0	
KUKA'N·: **kögän** "Süt sağılacağı vakit hayvanların ayağına bağlanan "köstek (*ribāq*)"	**kögän**
?IL KUK̲A'N·: **yel kögän** "Gökkuşağı (*qaws quzaḥ*)."	

Üçüncü Hecesinden Sonra Bir Ek Alan Sözcükler

Bölüm: Ortası sükünlu *fa'lā, fa'lū, fa'lī* kalıpları

B

TUR·BIY **torpi** "İşin başında olan yardımcı, kalfa (*tabī*)." 0	**torpi**
KUR·BA' 'UVT·: **körpä öt** "Taze (*xalifa*) ot." Benzer şekilde: KURB̲A' YIMIŠ·: **körpä yemiš** "taze (*xalifa*) meyve." O mevsimi geçtikten sonra biten bitkiyi anlatır. Bunun gibi "yazın doğan çocuğa (*walad ṣayfī*)" da KURBA' 'UL̲UL·: **körpä oγul** denir. Vakti geçtikten sonra doğan (*iḍa wulidat ba'da awānihā*) deve, kuzu, ya da danaya KUR·BA' **körpä** denir.	**körpä**
KIR·BIY **kirpi** "Kirpi (*qunfuḏ*)." "büyük kirpi (*duldul*)" : 'UQ·LUL̲ KIR·BIY **oqluγ kirpi** diye söylenir. 0	**kirpi**
J̲A'T̲IYB̲A' [dikkat] **käsbä** (?) Köy muhtarının köyün çeşmeleri ve nehir için kazma çalışmasına gitmeyen kişilere aldığı tutu (*rahn*). Çigil şivesi. 0	**käsbä** (?) D

[I. 348/416] **210**

KNPA' **känpä** Bir bitki. Känçäk şivesi.	**känpä** D

209 1. İlk A, U (?)'dan değişti.

T

BARTV **bärtü** "Hırka (*qurṭaq*)." 0	
BUR·TA' **burta** "Altın kırıntısı (*ruqāqāt aḏ-ḏahab*)." 0	**burta**
TAX·TUV **taxtu** "Eğrilmemiş, ham ipek (*al-qazz qabl al-γazl*)."	**taxtu**
SUK·TIY **sökti** "Kepek (*nuxāla*)." Barsγān şivesi. 0	**sökti** D
SUQ·TUV **suqtu** "Sucuk (*am'ā'*)" Karaciğer, et, baharat karıştırılarak bağırsağa doldurulur, sonrada pişirilip yenir. 0	**suqtu**
QIF·TUV **qiftu** "Makas (*miqrāḍ*)." Çigil şivesi. 0	**qiftu** D
KIR·TUV **kertü** "Yemin (*yamīn*)." 0 KIRTUV· **kertü** "doğruluk yeri (*mawḍi' aṣ-ṣidq*): Ölmüş biri için "O yalan söylenilmeye izin verilmeyen doğru yerdedir." anlamında : 'UL KIR·TUV YIYR·DA' 'UL **ol kertü yērdä ol** denir. Bu ifadeden yola çıkarak: 'UL TANKRIYK' KAIRTIUN·DIY **ol täŋrīkä kertündi** "O Tanrıya inandı (*āmana*), (peygamberi doğruladı)." denir.	**kertü**

J

BAR·JA'· **barça** "Hepsi (*kull*)" anlamında bir sözcük. :: BAR·JA KAL·DIY LA'R· **barça käldilār** Onların hepsi geldi.	**barça**

Manzume:

QUL·DAJIY QA' MINK YAΓA'Q·	**qoldiçiqa miŋ yaγāq**	V
BARJA' BILA' AY·RUQ TAY'AQ	**barça bilä ayruq tayāq**	

"Dilenci için bin ceviz borcumdur; bununla beraber ona dayanması için bir de değnek veririm."

TARJIY **tärçi** "Ücretli çalışan (*ajīr*)." 0	**tärçi**
TANJUV **tançu** "Lokma (*luqma*)." 0	**tançu**
JUMJA' **çömçä** "Kepçe (*miγrafa*)." Oγuz şivesi. 0	**çömçä** D
JINJUV **jinçü** "İnci (*lu'lu'*)." Oγuz ve Qifçāq şiveleri. *jīm*, *yā'* dan değişmiştir. [yani. **yinçü**]. 0	**jinçü** D
JANJUV **jançu** "Hamur açmak için "oklava (*miṭmala*)". 0	**jançu**
SINJUV **sinçu** "Somundan küçük ama yufkadan büyük bir çeşit ekmek (*xubz bayn ar-ruqāqa wa-r-rayīf*).	**sinçu**
ŠANJUV **šanju** Yukarı Çin yolunda bir şehir (*balda*). Daha doğru okunuşu ünlü uzatılarak: ŠA'NJUV **šānju** şeklindedir. 0	**šanju** N
QAM·JIY **qamçi** "Kamçı (*sawṭ*)." 0 QILJ QAM·JY **qiliç qamçi** "kazma (*mi'wal*) ör., içinde kılıç bulunan kamçı. 0 QAM·JY **qamçi** atın, aygırın veya devenin "erkeklik aygıtı (*qaḍīb*)." O genellikle at için kullanılır. :: 'AT· QAM·JIYSIY **at qamçīsi.** 0	**qamçi**
KAW·JIY **käwçi** Uygur ülkesinden Kaşγār'a kadar olan yerlerde kullanılan bir ölçü (*mikyāl*). O *raṭl* tutar. 0	**käwçi**
KUM·JUV **kömçü** "Define, gömü (*kanz*)." :: TAW·ΓA'J KUM·JUVSIY **tawγāç kömcüsi** "'Ād kabilesinin hazinesi (*kanz 'ādī*)." 0	**kömçü**

MAN:JUV **mançu** "Yalnızca sanatkâra verilen ücret (*ujra al-muḥtarif faqaṭ*)."	**mançu**

D

BUK·DA' **bögdä** "Hançer (*xanjar*)."	**bögdä**
BAL·DUV **baldu** "Balta (*fa's*)." 0	**baldu**
TAM·DUV **tamdu** "Kuvvetli ateş (*ḏaram*)." TAM:DUQ **tamduq** şeklinde de söylenir. 0	**tamdu** D?
JUK·DAY **çügde** "Kulağın arkasında başın çıkıntılı kısmı (*xuššā'* [tanımlanmış])."	**çügde**
SAM:DA' **samda** Ayağa giyilen "sandal (*aṣ-ṣandal allaḏī yulbasu*)." Çigil şivesi. 0	**samda** D
SIN·DUV **sindu**	

[I. 350/418] 211

Makas (*miqrāḍ*)." Oγuz şivesi.	
QAM:DUV **qamdu** Dört arşın boyunda, bir karış genişliğinde, üzerinde Uygur hakanının mührü olan ve alışveriş için kullanılan (*bihā biyā'atuhum*) bir bez parçasıdır. Bu bez eskirse yamanır, yıkanır ve yeniden mühürlenir; bu her yedi senede bir olur.	**qamdu**
QANDA' **qanda** "Nerede (*ayna*)." anlamında yer belirten bir soru edatıdır. 'QANDA' 'AR:DIYNK **qanda ärdiŋ** "Nerede idin?" *nūn, yā'* ile değişmiştir: QAY:DA' **qayda** Aslı: QAYUVDA' **qayūda.** 0	**qanda** D
QAR·DUV **qardu** "Çok soğuklarda su üzerinde yüzen fındık büyüklüğündeki buz parçaları (*ḥabbāt al-jamd*)." Manzume:	**qardu**

QAR:DUVNIY YINJUV SAQINM'NK **qardūni yinçü saqinmāŋ** V
TUZΓVNY MANJUV SIZINM'NK **tuzγūni mançu sezinmāŋ**
BULM' DQ[1] N'NK' SAWINM'NK **bulmaduq nāŋkä säwinmāŋ**
BILKA'LA'R: 'ANIY YIYRA'R **bilgālār ani yērār**

"Buz parçalarını inci olarak düşünme, armağan edilen yemeği çalışma karşılığında verilmiş ücret sanma, bulmadığın şeye sevinme, çünkü büyükler bütün bunları beğenmezler." 0

KAN:DUV **kändü** "Kendi (*ḏāt, nafs*)." :: 'UL KANDUV 'AY·DIY **ol kändü aydi** "O kendi söyledi." 0	**kändü**
KUNDIY **kündi** "Aşağılık (*raḏl*)." Oγuz şivesi. :: 'UL KUNDIY KIŠY 'UL **ol kündi kiši ol** "O aşağılık bir kişidir." Bazen bu söz sözün gerisi gelmediği zaman kurtarıcı (*ṣila*) olarak kullanılabilir (*iḏā lam yattafiq ḥuḍūr al-kalām*). Birisi bu sözcüğü söyleyeceğini düşünürken araya sokabilir. 0	**kündi** D
MUNDA' **munda** "Burada (*hāhunā*)" anlamında bir sözcük. 'UL MUNDA' 'UL ol **munda ol** "O burada."	**munda**
MUN:DA' **mändä** "Bende (*fiyya wa-'indī*)." anlamında bir sözcük. Manzume:	**mändä**

---

211 1. DQ mısranın altındadır.
2. KUV mısranın üstünde (sonradan yazıldığı açık).

'AM·KAK SIZIN YURΓUV YUVQ MUNDA' TAMUV **V (munda)**
'A D· KUV[2] LUKUK KURMADIB· 'AŽUN JIQA'R

ämgäksizin turγu yōq munda yamu
ädgülüküg körmädip ažun çiqār

"Emek çekmeden burada yaşayan insan göremezsin, bir iyilik görmeden zaman dolar, gider (ve o ölür)." 0

MANDUV **mandu** Bir tür Türk sirkesi (*xall turkī*). İyi üzümler seçilerek küpün içine **mandu** ekşimesi için konulur, sonra üzerine saf şarap dökülür ve bir gece karışması için bırakılır. Bu sirkelerin en güzelidir. 0

[R]

BUΓRA' **buγra** "Deve aygırı (*faḥl al-ibil*)." BUΓ·RA' XA'N· **buγra xān** adı bu sözcükten gelmiştir. **buγra** N

[I. 352/420] **212**

BUKRIY **bükri** "Eğri büğrü (*aḥdab*)," 0 **bükri**

TAT·RUV **tetrü** Bir şeyin "tersine dönmüşü (*ma'kūs*)," **tetrü**

TUΓRUV **toγru** "Bıçağın sapı (*sīlān*)." Kılıç, bıçak, hançer gibi şeylerin saplarının (*ḏanab*) içine geçirildiği demir. 0 **toγru**

TAK·RA' **tägrä** "Daire, çevre (*ḥawl, ḥitār*)" :: QU D UΓ TAKRASIY **quduγ tägräsi** "kuyunun çevresi." **tägrä**

JUBRA' **çöprä** Elbisenin "eskimişi (*xalaq*)." **çöprä**

JAΓRIY **çaγri** "Doğan (*ṣaqr*)." Bu sözcükten gelen JAΓ·RIY BAK **çaγri beg** erkek adı olarak kullanılır. **çaγri**

JAΓRIY **çiγri** "Felek (*falak*)." :: KUVK JAIΓRIYSIY **kök çiγrīsi** "gök feleği." 0 **çiγri**

JIΓRY **çiγri Değirmen**, çark, dolap gibi şeylerin "çıkrığı (*falak*)." İpek çıkrığı (*ṣihrija*)"; her çeşit "makara (*bakara*)" **çiγri**

Manzume: **V (çaγri)**

JAΓ·RIY 'ALIB· 'AR·QUN MUNUB· 'AR·QAR· YATA'R
'AWLAR KAYIK TAY·ΓAN 'I D IB· TILKUV TUT'R

çaγri alip arqun münüp arqar yetār
awlar käyik tayγan idip tilkü tutār

Avı anlatarak diyor ki: "Eline doğanı alır ve hızlı atına binerek dağ keçisine erişir; geyik avlar, tazıyı koyuverip tilkiyi yakalar." 0

SAΓRY **saγri** "Deri (*zaryab*)." Bir şeyin "deri veya yüzeyine (*adīm*)" de: SAΓ·RIY **saγri** denir. Buradan gelerek :: YIYR· SAΓ·RIYSIY **yēr saγrīsi** yeryüzü (*adīm, wajh*) denir. :: KIŠIY SAΓ·RIYSIY YUVZ· **kiši saγrīsi yūz** "insanın derisi (*zaryab*) yüzüdür"- çünkü yüz sıcak ve soğukla karşılaştığı için daha katı ve daha sert olur.	**saγri** (P)
SIΓ·RA' **siγra** "Vadi, kaynak (*fajj, wādī*)." Oγuz şivesi. 0	**siγra** D
SUWRAY **süwre** Kılıç, mızrak, şamdan, şişi gibi "ucu sivri (*muḥaddad ar-ra's*)" olan nesneler. 0	**süwre**
:: ' AWK' SIUQ·RUV[1] KIR·DIM· **äwkä suqru kirdim** "Eve izinsiz gizlice girdim (*dāmir*^{an} *min γayr iḏn*)." 0	**suqru**
KUS·RAY **küsri** (?) "Kaburga kemikleri (*jawāniḥ aṣ-ṣadr*)."	**küsri** (?)
KUW·RA' **köwrä** "Hayvanın ölüp, içindeki nesneler çürüyüp eti kemikler üzerinde kuruduktan sonraki hali (*šabaḥ*).[2] 0	**köwrä**
KAK·RA' **käkrä** "Develerin çiğnediği acı bir ot.	**käkrä**

Z

BAN·ZIY **banzi** "Bağ bozumundan sonra asmaların üzerinde kalan üzüm kırıntıları (*baqāyā l-'inab ba'd al-qiṭāf*	**banzi**

'alā l-'arīš). Känçäk şivesi.	D
SUNZIY **sunzi** (?) Bir tür pire (*buryūt*). Bunun bit (*qaml*) olduğunu düşünüyorum. 0	**sunzi** ?
JWŽV **çawžu** (?) Dalı, budağı, meyvesi kırmızı olan bir ağaç. Dağlarda biter. Ona kadınların parmağının kırmızılığına benzediği için *'anam* ağacı da denir. 0	**çawžu** ?
KAN·ZIY **känzi** Kırmızı, yeşil, sarı gibi renkleri olan bir tür Çin kumaşı (*nasīj*).	**känzi**

S

BUX·SIY **buxsi** Bir yiyecek adı. Buğday pişirilir, içerisine badem taneleri atılır, üzerine *talbīna* [süt, bal karışımı bir bulamaç] katılır, sonra da ekşitilir. Katı kısmı yenir, sıvı kısmı içilir. 0	**buxsi**
TUXSIY **tuxsi** Qayās'ta bir Türk kabilesi (*jīl*)[1]. :: TUX·SIY JIKIL **tuxsı çigil.** 0	**tuxsi** N
TAW·SIY **täwsi** "Tepsi (*xiwan*)." 0	**täwsi**
TUM·SA' **tumsa** (?) "Minber (*minbar*)." Aryu şivesi – öz Türkçe değil. 0	**tumsa** ? D
XAF·SIY **xafsi** "Küçük kutu, hokka (*ḫuqqa*)." 0	**xafsi**

---

212 1. I sonradan çizildi.
2. EY. *šayx*.

213 1. EY. *quyaš* (*u* sonradan ekleme).

Š

TUT·ŠIY **tutši** "Yakın (*muqārin, mujāwir*)." bir şeyler. :: 'ANIK YIYRY MANIG[2] YYR[3] KA' YUT·ŠIY 'UL **anig yēri mänig (yer)kä tutši ol** "Onun yeri benimkine yakın (*muqārina*)." *Šīn* burada *jīm*'e yaklaşmıştır. TUT·JIY **tutçi** de söylenebilir. Aynı sözcüğün bir varyantı: TUTA'ŠIY **tutāši** :: MAN· SANK' TUTA'ŠIY BARIYR· MAN **män saŋa tutāši barīr män** "ben her zaman (*dā'ib*^{an}) size varırım." 0	**tutši**
JAX·ŠUV **çaxšu** "Filiz herç (*ḫuḍaḍ*)." adında bir ot. Göz ağrısı için kullanılır. Öz Türkçe değildir. 0	**çaxšu**
QARŠIY **qarši** "Hükümdar sarayı (*qaṣr al-malik*)." 0	**qarši**
QARŠIY **qarši** "Karşı (*ḍidd*)." :: TUVN KUVNUK· QARŠIYSIY 'UL **tün künüg qaršīsi ol** "gece gündüzün karşıtıdır."	
QARŠIY **qarši** İki bey arasındaki "anlaşmazlık (*ixtilāf*)" :: 'UL BAN 'ANIG BIR·LA' QAR·ŠIY 'UL **ol beg anig birlä qarši ol** "Şu emir diğeriyle aynı fikirde değil (*muxālif*)." 0	
QAW·ŠIΓ QA'Š· **qawši qāš** "İnce, çatık kaş (*maqrūn azajj*)."	**qawši**

Γ

BAT·ΓA' **batγa** "Üzeride külah yapmak için yün ve keçe kesilen tahta (*lawḥ*)." 0	**batγa**
TUZ·ΓUV **tuzγu** "Yoldan geçen tanıdık veya akrabalara verilen yiyecek hediye (*hadiyya*)."	**tuzγu**
TAM·ΓA' **tamγa** Hakanın ve diğerlerinin "damgası (*ṭābi'*)"	**tamγa**
TAMΓA' **tamγa** Denize, göle ya da nehre dökülen suyun bir "kolu (*sā'id*)". "Gemilerin demir aldıkları limana (*furḍa al-baḥr*)" da: TAM·ΓA' **tamγa** denir.	

[I. 355/424] **214**

TAM·ΓA' SUWIY TAŠ·RA' JIQB· TA'ΓIΓ 'UTA'R· **V**
'AR·TUJ LARIY TAK·RA' 'UNUB· TIZ·KIN YATA'R·
tamγa suwi tašra çiqip tāyiγ ötār
artuçlari tägrä önüp tizgin yetār

"Bu suyun kolu dışarıya çıkarak bu dağı aşar, çevresinde at dizgini gibi sıra sıra ardıç yetişir."[1]

JUF·ΓA' **çuwγa** "Postacının ekspres olarak kullandığı at (*al-faras alladī ya'xuḍuhu l-barīd al-musri' fi ṭ-ṭarīq fa-yarkabuhu ilā an yajida l-axār*)."	**çuwγa**
JUF·ΓA' **çuwγa** "Rehber, kılavuz (*dalīl, qā'id*)." Qifçāq ve Oγuz şiveleri. Atasözü [krş. 244 **qalāvuz**]: QALIN QULA'N JUF·ΓA' SIZ BULM'S· **qalin qulān çuwγasiz bolmās** "Vahşi eşek sürüsü rehbersiz (*dalīl, hādī*) olmaz." Bu söz başkalarına uymanın iyi olacağı bir işte onları takip etmesi istenen kişiye söylenir. 0	D P

---

214 1. **tizig** "sıra" ve **tizgin** "yular" ile sözcükler hakkında bir oyun.

SURΓUV **soryu** "Kan alınan şişe (*miḥjama*)." 0	**soryu**
SLΓ' 'AT: **salγa āt** "Gem almaz (*jamūḥ*)[2] at"	**salγa**
QAB·ΓA' **qapγa** "Giriş ve geçiş (*darb*)."	**qapγa**
QAD :ΓUV **qaḏγu** "Kaygı, tasa (*hamm, ḥuzn*)." 0	**qaḏγu**
QUD:ΓUV **qudγu** "Sinekler (*ḏubāb*)." 0	**qudγu**
QAR·ΓA' **qarγa** "Karga (*yurāb*)." Atasözü:	**qarγa**

QAR·ΓA' QARIYSIN KIM BILYR **qarγa qarīsin kim bilīr** P
KIŠY ALA'SIN KIM· TAB'R **kiši alāsin kim tapar**

"Karganın yaşlısını kim bilir, insanın içindekileri kim anlar?" Manzume:

QARΓA' QLY BUILSA' MUNGIN 'UL: BUZ SUQ'R V
'AW:JY YAŠIB· TUZAQ: TABA' MANK·K' YAQA'R:
qarγa qali bulsä muŋin ol buz suqār
awçi yašip tuzaq tapa mäŋkä yaqār

"Karga başına gelecek sıkıntıyı bilse (kendine açlık gelecek) gagasıyla buzu deler, hâlbuki avcı saklandığında tuzaktaki yeme bakmaktan kendini alamaz." 0

QUR:ΓUV 'AR: **quryu är** "Zevzek (*ṭayyāš*) adam."	**quryu**
QAR:ΓUV **qaryu** "Minare şeklinde bir yapı, dağ doruklarına inşa edilir, düşman yaklaştığında herkese haber vermek için üzerinde ateş yakılır." 0	**qaryu**
QAŠ·ΓA' QUVY: **qašγa qōy** "Beyaz başlı siyah vücutlu koyun (*arxam*)." QAŠ:ΓA 'AT: **qašγa at** "yüzü ak (*muqarba'*), gözlerinin çevresi siyah olan at." "Başında (*aṣqa'*) beyaz benekler olan bir deve" de böyle çağrılır. 0 QAŠ·ΓA' BUΓRA' **qašγa buγra** "İki yerin adı (*ism mawḍi' ayn*).[3] 0 N	**qašγa**
"Eğri, büğrü (*inzawā, i'wajja*)" olan her şey: QAM·ΓIY **qamγi.** "Çarpık yüzlü (*laqwa*)" kişiye de: QAM:ΓIY YUVZ:LUK: **qamγi yüzlüg** denir.	**qamγi**

W

TAL·WA' **telwä** "Deli (*majnūn*)." 0	**telwä**
QAL·W' **qalwa** "Üzerinde temreni bulunmayan, onun yerine bir tahta parçası bulunan ok (*jummāḥ* [tanımlanmış])."	**qalwa**

[I. 357/426] **215**

Q

"Kırışık bir nesne (*fīhi yuḍun*): BUR:QIY NA'NK: **burqi nāŋ** şekline söylenir.- örnek, **burqi** ekşi yüzlü kişilerin suratları gibi. 0	

2. EY. *jamū'*.

3. Atalay (Tercüme I, 426) **qašγa buγra**'nın tanımı için "başında beyaz benek bulunan bir deve" der ve bu "iki yerin adı" gibi bir ifade metinde yoktur.

TAR·QA' **tarqa** "Ekşi üzüm (*ḥiṣrim*)." TAL·QA' **talqa** sözcüğünün bir varyantıdır.	**tarqa** D
TUR·QUV **torqu** "İpek (*ḥarīr*)." Atasözü: TAW·ΓA'J· XA'NIK TURQUV SIY[1] TALIM TANK·LA'MADIB· BIJ·MA'S· **tawγāç xānnig torqusi tälim täŋlämädip biçmās** 0 "Çin hakanının ipeği çoktur, ama (elbise yapmak için) denk getirmeden biçmez." Bu söz israftan kaçması istenen kişiye öğüt olsun diye söylenmiştir.	**torqu** P 0
TAL·QA' **talqa** "Ekşi üzüm (*ḥiṣrim*)." *lām, rā'* dan değişmiştir [yani. **tarqa**].	**talqa** D
"Eğrilmiş" ya da "bükülmüş" her şey (*maftūl mudawwar*): TAL·QUV **talqu** diye söylenir. Buradan gelerek "bükülmüş ip" için: TAL·QUV YIŠIΓ **talqu yišiγ** denir. 0	**talqu**
JANQA' **çanqa** "Bir çeşit avlanma tuzağı (*ad-dāḥur wahwa naw' min al-maṣāyid*)." 0	**çanqa**
"Katı kişi ('*asir aṭ-ṭab'*), hiç kimseye itaat etmeyen (*lā yanqādu li-aḥad*)": QAT·QIY KIŠIY **qatqi kiši** diye çağrılır.	**qatqi**
QUT·QIY **qotqi är** "Yumuşak huylu (*mutawāḍi*)."	**qotqi**

K

BAR·KA' **bärgä** "Hırsızları dövmek veya eşeği sürmek için kullanılan değnek ya da sopa "(*qaḍīb, sawṭ*)" 0	**bärgä**
BURKA' **bürgä** "Pire (*baryūṯ*)." Zevzek (*ṭayyāš*) kişide buna benzer ve: BURKA' KIŠIY **bürgä kiši** diye çağrılır. 0	**bürgä**
BIYR·KUV **bērgü** "Borç (*dayn*)." :: 'ANIK MANK' BIYR· 'AĀT· BIYR·KV SIY[1] BA'R· **anig maŋa bīr āt bērgüsi bār** – "Onun bana bir at borcu var." 0	**bērgü**
BAL·KUV **bälgü** "İşaret, iz (*amāra, 'alāma*)." "Atasözü: QUT· BALKUVSIY BILIK **qut bälgüsi bilig** "devlet alameti bilgidir." 0	**bälgü** P
BILKA' **bilgä** "Bilge (*ḥakīm*)." 0	**bilgä**
BILKA' **bilgä** "Bilgin ('*ālim*)." 0	
BIL·KA' **bilgä** "Akıl ('*āqil*)." Manzume:	

BILKA' 'ARIK 'DKV SUVZIN 'IŠIT **V**
'AR· DAMINIY 'UK·RANIBAN 'IŠ·QA' SURA'
bilgä ärig ädgü tutup sözin ešit
ärdäm ini ögränibän išqa sür-ä

"Bilgin kişiyi hoş tutup sözünü dinle, onun erdemlerini öğren ve bunları uygula (öğrendiğinde)."

Bu sözden "bilge, âlim, akıllı emir." emir manalarına BIL·KA' BAK· **bilgä beg** sözcüğü gelmiştir. Uygur hakanı: KUVL· BIL·KA' XA'N· **kōl bilgä xān** "onun aklı bir göl gibidir ('*aqluhu ka-l-yadīr*)" diye çağrılır. 0	N

---

215 1. SIY, mısranın üstünde, sonradan eklenmiştir.

[I. 358/428] 216

:: BUKV BILKA' **bügü bilgä** "Akıl (*'āqil*)." Burada çokluğu göstermek için su dolu havuza benzetilmiştir. 0	
TAIR·KUV **tergü** "Sofradaki çeşitli yemekler (*simāṭ*)."[1] 0	**tergü**
TIRKY **tergi** "Sofra (*mā'ida*)." Atasözü: [krş. 237 **saγraq**]: TILIN· TIRKY K'TAKIYR **tergi tilin tergikä tägīr** 0 "dil ile sofraya erişilir." Bu söz bir kimseye dili ile faziletini bildirmek zorunda olana öğüt olsun diye söylenmiştir. Bu söz Arapça'daki: *al-mar' maxbūw taḥta lisānihi* ("kişi dilinin altında gizlidir"). 0	
Düşman göründüğünde halk arasında düşman kaçarken olan paniğe (*hazāhiz*): TAZKY BULDY **täzgi boldi** denir. 0	**täzgi**
TILKUV **tilkü** : "Tilki (*ṯa'lab*)." 0 Kız çocuklarına takma isim gibi söylenir. Bir kadın doğurduğunda, ebeye "tilki mi (anlamı kızdır, çünkü kız aldatıcı ve kurnaz olur ve :: BURIYMUY) yoksa kurt (erkek, çünkü erkek cesur olur) mu oldu anlamında : TILKUV MUV TUΓ·DIY 'AZUV BURIYMUV **tilkü mü tuγdi azu börīmü** derler. 0	**tilkü**
:: BIYR TILKA' 'AT **bīr tilgä ät** "Bir parça (*filḏa*) et." Buna benzer kesilen şeyler için de böyledir. Buradan gelerek "uzunlamasına (*šaṭba*) ayrılmış yere: BIYR TILK' YIYR· **bīr tilgä yēr** denir. 0	**tilgä**
JAJK' **çäçgä** "Çulha tarağı (*ḥaff al-nassāj*)."	**çäçgä**
Bir çocuğa çişi olup olmadığı (*hal bihi am lā*): JURKV BA'R MUV **çürgü bār mu?** diye sorulur. 0	**çürgü**
BUTKUV **bütgü** "Kaka (*γā'iṭ*)," sadece çocuklar için kullanılır. :: BUTKV BA'R MUV **büktü bār mu?** "kakan var mı?" 0	**bütgü**
JILKUV 'AT· **çilgü at** "Al (*ašqar*) at." 0	**çilgü**
SIR·KA' **sirkä** "Sirke (*xall*)." 0	**sirkä**
SIR·KA' **sirkä** "Bit yumurtası (*ṣu'āba ar-ra's*)." 0	
KATKIY 'AT· **kätki at** "Ssırtı dar, yanları geniş at (*aq'as*)." 0	**kätki**
KUT·KIY **kötki** "Toprak yığını (*at-tall min al-turāb*)." 0	**kötki**
KAḎKUV **käḏgü** "Mutlaka giyilecek elbise (*malbūs*)." 0	**käḏgü**
KULKV **külgü** "Gülüş (*ḍaḥika*)." 0	**külgü**
"Kalp sektesine (*sakta*)" de: KULKV **külgü** denir. :: 'AR· KLKV BRDY **är külgü bardi** "Adam kalp krizi geçirdi." Bazen bunun için: KUL·T·KUV **kültgü** dahi denir. 0	
KAR·KIY **kärki** "Marangozun keseri (*qaddūm*)." 0	**kärki**
KUR·KA' **körgä** "Ağaçtan yapılmış tabak (*aṭ-ṭabaq alladī yuṣna'u min xašab*)." Känçäk şivesi.	**körgä** D

L

BUTLV **butlu (buylu?)** "Devenin burnuna geçirilen burunluk (*xašāš anf al ba'īr*).[2] 0	**butlu (buylu?)**

---

216 1. *simṭ* "sofradaki yiyecekler" sözcüğünün klasik çoğulu *sumūṭ*'tur. *simāṭ* "sofra" anlamında olabilir; bakınız ED, 544.

2. Bakınız S. Tezcan *Türk Dilleri Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 1977, p. 60.

[I. 360/430] **217**

BIRLA' **birlä** "İle (*ma'a*)." anlamında bir edat. :: 'UL MANIK BIR·LA' 'AR·DY **ol mänig birlä ärdi** "O benimleydi." *rā'* harfi bazen hafiflik için atılarak: BILA' **bilä** da denir. 0	**birlä**
BBLY **bibli** "Karabiber (*ad-dār fulful*)." 0	**bibli**
TUB·LUV **toplu (?)** "Mezar (*qabr*)." Birine kötü söz söylenildiğinde: TUB·LUV-QA' TUL **toplūqa tol** "Mezara gir!" denir. 0	**toplu** ?
TUQ·LIY **toqli** "Atlı aylık kuzu (*al-jaḏa' min aḍ-ḍa'n wahwa llaḏī maḍā 'alayhi sitta ašhur*)." 0	**toqli**
JAFLY **çawli** "Şahin (*šāhin*)." 0	**çawli**
JAΓLA' **çaγla** Sınırda bulunan bir yaylanın adı.	**çaγla** N
ŠUΓLUV **šuγlu** "Tilki üzümü (*'inab aṯ-ṯa'lab*)."	**šuγlu**

M

BIJ·MA' YURYNJΓA' **biçma yorīnçγa** "Biçilmiş yonca (*maqṭū'*)."	**biçma**
mīm ve *elif* ile biten [-**ma**] böyle isimler mastar anlamından çıkarak basit isim olurlar. Bu yüzden onları burada yazacağım." 0	G
TUITM' **tutma** "Kutu (*ṣandūq*)." 0	**tutma**
TURMA' **turma** "Turp (*fijl*)." Buradan gelerek "havuç (*jazar*)"a SARIΓ TURMA' **sariγ turma** (sarı turp)" denir. Aryular havuca KIYZRIY **gēzri** derler. Bu sözcüğü Farsça'daki *gazar* sözcüğünden almışlardır. Ama yumuşatılmış (*rikka*) şekilde telaffuz edilir. Oγuzlar buna: **KAŠUR: gäšür** derler. Onlar da Farsça'dan almışlardır. **Oγuzlar** Farslarla birlikte olunca kendi dillerindeki sözcüğü unutup Farsça'dakini kullanmaya başlarlar. Örneğin, onlar kovaya (*qumquka*): 'AF:TABAY **aftabe** derler. Bu sözcük Farsça *āftābe* sözcüğünden gelmiştir. Onlar gerdanlığa (*ṭawq*): QALIYDAH **qalīda** derler- Arapça'da[1] *qalāda*'dır. Diğer Türkler kovaya (*qumquma*): QUMΓ'N: **qumγān** derler ve onlar gerdanlığa ve yüzüğe (*ṭawq, ḥalqa*): BAQAN **baqan** derler.	**turma** D Farsça D
Oγuzların dilinin ince olduğu bilinmelidir. Diğer Türklerin asıl ve kök veya ekli olarak kullandıkları isim ve eylemleri Oγuzlar ekli olarak kullanırlar. Örneğin, Türkler "O iki şeyi birbirine karıştırdı." manasında QATIY QAR·DY **qatti qardi** derler. 0 QATIY **qatti** burada asıl kök olan sözcüktür. QARDIY **qardi** ise takıntı olan sözcüktür. Oγuzlar iki şeyin karışımına QAR·DIY **qardi** derler. Asıl kökü kullanmazlar. Benzer olarak, Türkler: 'DKV YAWLA'Q **aḏgü yawlāq** derler– 'AḎKUV **äḏgü** "iyi"; 0 YAWLA'Q **yawlāq** "kötü" ve çift olarak kullanılırlar. 'AḎKUV **äḏgü** yalnız kullanılmaz. Oγuzlar onu yalnız kullanırlar. 0	D

[I. 361/433] **218**

TIZ·M' **tizmä** "Pantolonları uçkuru (*nayfaqa*)." Çantanın "ağzı (*ra's*)" gibi şeyler. Bunlar uçkur gibi yapılıp, sonradan bir iple bağlandığı için böyle denmiştir. 0	**tizmä**

---

217 1. EY. *bi-l-yuziyya, bi-l-'arabiyya* olarak okunur.

TAK·MA' **tägmä** "Her biri (*kul aḥad*)." anlamında bir sözcük. Atasözü: TAK·MA' KIŠY 'UVZ· BUL·M'S· YA'T YAΓUQ· TUVZ· BULM'S **tägmä kiši öz bolmās, yāt yaγuq tüz bolmās** 0 "Her kişi kendin gibi olmaz (ona güvenebilmek, gizli sırlarını açabilmek için), ya da akraba ile yabancı eş değildir."	**tägmä** P
TUKMA' **tügmä** "Düğme (*zirr*)" 0 Gömlek, hırka, kaftan gibi şeylerin düğmesi. 0	**tügmä**
TIK·M' NA'NK **tikmä näŋ** "Dikilmiş şey (*muxayyaṭ*)."	**tikmä**
JAL·MA' **çalma** "Kemre (*madar*)." Koyun ağıllarında ve deve akıllarında toplanıp kesilerek kışın yakacak olarak kurutulan tezeğe (*kirs*): JAL·M' **çalma** denir.	**çalma**
SATM' **satma** Bağ bekçisinin geceleri barınmak için ağaç üzerine yaptığı çardak (*'irzal* [tanımlanmış])."	**satma**
SUZ·MA' **süzmä** "Ayran süzmesi, yağsız kuru peynir (*ḫālūm*)." 0	**süzmä**
QAT·MA' YUVΓA' **qatma yuvγa** "Ufalanmış ekmek (*yuṭbaxu fī samn*)." 0	**qatma**
QAR·MA' **qarma** "Yağma (*nahb*)." Buradan gelerek :: NA'NK QAR·MA'LA'DIY **näŋ qarmālādi** "O bir şeyleri yağmaladı." denir. 0	**qarma**
QIR·MA' **qirma** Bir şeyin "söbüsü (*maxrūṭ*)." Buradan gelerek :: QIRMA' TUBIQ **qirma topiq** "söbü topaç." denir. 0	**qirma**
KAS·MA' **käsmä** "Geniş ok temreni (*al-mišqaṣ min al-niṣāl*)." 0	**käsmä**
KAS·MA' **käsmä** "Perçem (*nāṣiya*)." Manzume:	

TUNLA' BIL' BASTIMIZ·	**tünlä bilä bastimiz**	V
TAK·M' YNKAQ BISTIMZ	**tägmä yaŋaq bustimiz**	
KS·MA'LARIN KAS·TIMZ	**käsmälärin kästimiz**	
MINK·LAQ 'ARIN BJTIMZ	**miŋlaq ärin bitçimiz**	

Uygurları yağmalamalarını anlatarak diyor ki: "Onlara geceleyin baskın yaptık, atlarının perçemlerini bile kestik." MINK·LA'Q **miŋlāq** (bir yer adı) adamlarını öldürdük." 0

[N]

BAK·NIY **bägni** Buğday, arpa, darı gibi şeylerden yapılan "içki (*šarāb*)." 0	**bägni**
BAΓ·NA' **baγna** "Merdiven basamağı (*daraja*)." 0	**baγna**
Bir tür püse (*maḫrūṭ*)": TAΓ·N' YWA' **taγna yawa** şeklinde çağrılır. Sütle karıştırılır ve Tutmaç'a eklenir. Bir devadır.[1]	**taγna**
TAK·NA' **täknä** "Tekne (*naqīr*)."	**täknä**
JURNY **çurni** "Türk doktorları tarafından yapılan sürgün ilâcı (*dawā' mushil*)."	**çurni**
JIKN· **çignä** "Mala (*mimlaqa*)." Yaγma şivesi.	**çignä** N
XAS·NIY **xasni** Çocukların yağlı derilerine yerleştirilen bir Hint ilacı.	**xasni**

[I. 363/435] **219**

şişmanlamaları için verilir.[1] 0

218 1. EY. *ma'qūr*^{un}, *ma'qūruhu* şeklinde okunur, *'aqqaruhu* anlamındadır.
2. Mısranın üstündeki sözcük sonradan eklenmiş: *ṭa'ām* ("yiyecek").

QUŠNIY **qošni** "Komşu (*jār*)." Oγuzlar *šīn*'den önce *nūn* koyar ve: QUNŠIY **qonši** diye okurlar. Bunların ikisi de doğrudur. 0	**qošni** D

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'lān, fu'lān, fi'lān* kalıpları

B

TUR:BUN: **torpun** (?) "Sorgulama, araştırma, ölçme (*taḥarrī, qiyās*)." :: 'ANIK 'AFIN TURBIN·LA' **anig äwin torpinla** "onu evinin nerede olduğunu araştır (*taḥarra ayna baytuhu*)."	**torpun** (?)

T

TRBYN **tartīn** Türkler içinde bir topluluk (*jamā'a, raht*) adı, aralarından bir büyüğüm emri altında bulunurlar." 0	**tartīn**
TARTIYN **tartīn** "Hazırlıklar (*mīra*)."[2] 0	
:: 'AR· TAŠTIN BARDIY **är taštin bardi** "Adam dışarı gitti (*xārij*^{an})." 0	**taštin**
JIK·T'N **çiktān** "Eğer örtüsü (*yāšiya as-sarj*)." 0	**çiktān**
QAF:TA'N: **qaftān** "Kaftan (*qaba*')."	**qaftān**

J

BARJA'N **barçān** Bir yer adı.	**barçān** N
TABJA'N **tapçān** "Üçayaklı tepsi şeklinde (*xiwān*) bir alet olup, üzüm toplamak için kullanılır." 0 boyun yetmediği yerlerdeki üzümleri toplamak için kullanılır. 0	**tapçān**
JUR:JA'N **jurçān** Çin yolunda, Müslüman sınırlarından (*tayr*) biri.	**jurçān** N

X

BARXA'N **barxān** Aşağı Çin'in adı. Kašγār yakınların bir dağın tepesinde bulunan bir kale (*ḥiṣn*). Aşağısında altın madenleri bulunur. 0	**barxān**
BURXA'N: **burxān** "Put (*ṣanam*)." Heykele (*dumya*) de: BDAZ BURXA'N **bädiz burxān** denir. 0	**burxān**
TARXA'N **tarxān** "Emir (*amīr*)" anlamında bir sözcük. Aryu şivesi.	**tarxān** D

D

JIN·DA'N: **çindān** "Sandal ağacı (*ṣandal*)" 0 JINDA'N 'AT: **çindān at** "kızıl renkli (*ward*) at."	**çindān**

R

TAW·RA'N **täwrān** "Şalvar uçkuru, sapan kolu yapmak için bir araya getirilmiş ve bağlanmış iplikler (*xuyūṭ tujma'u ṭumma yuftalu*)." 0	**täwrān**

SAB·RA'N **sabrān** Oγuz şehirlerinden birinin adı. Halk arasında *ṣād*'la ṢAB·RA'N: **ṣabrān** denir, ama Türk dilleri içinde *ṣād* harfinin yeri yoktur. 0	**sabrān** N
SUY·RA'N **subrān** (?) Minare gibi "uzun ve yüksek (*ṭawīl*)" şey. Oγuz şivesi. 0	**subrān** (?) D

S

TUKSIYN **tügsīn** "Dört köşeli düğümlenen bir çeşit düğüm (*naw' min al-'uqad yu'qadu 'alā arba'a aḍlā*). Manzume [=408 **boquq**]	**tügsīn**

TAK:M' JAJ'K 'UKUL·DIY	**tägmä çeçäk üküldi**	V
BUQUQLANIB: BUKUL·DIY	**boquqlanip bögüldi**	
TUKSIYN TUKUVN TUKUL·DIY	**tügsīn tügün tügüldi**	
YAR·ΓA'LIMAT:[3] YURKAŠVR	**yazγālimat yörgäšür**	

Yazı anlatarak diyor ki: "Çiçekler toplandı; tomurcuklar köşeli düğümler gibi birbirine bağlandı; onlar birbirine bağlandı, açılmak üzere duruyor." 0

TUK·SIYN **tügsīn** Halk içinde bulunup hakandan üç seviye daha aşağıda bulunan kişi. 0	N

[I. 365/437] **220**

TUQSUVN **toqsōn** "Doksan (*tis'ūn*)." sayısı. Aslı "dokuz kere on" anlamına gelen: TUQVZ 'UVN **toqūz ōn**'dur. 0 İki sözcük birleştirilmiştir. 0	**toqsōn**
SAX:SIYN: **saxsīn** "Bulγār yakınlarında bir şehir. Suvār'dır. 0	**saxsīn** N
SAKSUVN **säksōn** "Seksen (*tamānūn*)." sayısı. Aslı "sekiz kere on" anlamına gelen: SAKIZ 'UVN: **säkiz ōn**'dur. İki sözcük birleştirilmiştir.	**säksōn**
KUB:SUVN: **köpsün** "Şilte, minder (*ḥašiyya,, firāš mawṭū'*)."	**köpsün**
KIM:SA'N: **kimsān** "Şapkaların süslemek için kullanılan altın kırıntıları (*ruqāqāt aḍ-ḍahab*)"	**kimsān**

Š

KIR·ŠA'N **kiršān** "Kurşun (*istidāj*)." 0	**kiršān**
KUKŠYN NA'NK **kökšīn nāŋ** "gök mavisi renginde her şey (*ka-lawn as-samā'*)."	**kökšīn**

Γ

BAR·ΓA'N [dikkat] **bazγān** "Mersin ağacının meyvesi (*fuṭs*)." 0	**bazγān**

3. İlk *sukūn* (·) R'nin (Z'yi gösterir) üstündeki noktadan değişmiştir.

BAŠ·ΓA'N· **bašγān** 50-100 *rıṭl* arası balık. Ulusun başı (*kabīr al-qawm*) buna benzetilir ve ona: BUDUN· BAŠ·ΓA'NIY **bodun bašγāni** "halkın başı (*ra'īs al-qawm*)" denir. 0	**bašγān**
TUTΓUVN **tutγūn** "Tutsak (*axīḏ, asīr*)." 0	**tutγūn**
TAD·ΓUVN **tadγūn** "Nehir (*wādī*)," Fırat gibi. O "akan ırmak (*wādī jārī*)" yerine 'UKUZ **ögüz** gibi de kullanılır. 0	**tadγūn**
TALΓ'N 'YK **talγān īg** "Sara (*ṣar'*)."	**talγān**
SIJ·ΓA'N· **siçγān** "Fare (*fāra*)." Atasözü [=562 **qaši-**]: 'ULDAYJ SIJ·ΓA'N MUVŠ TAŠAQIY QAŠIYR· **öldäçi siçγān müš tašaqi qašīr** 0 "Ölecek fare kedi taşağı taşır." Bu Arapça: *ka-l-bāḥiṭ 'an al-mudya* ("hançer arayan biri gibi") ifadesi gibidir. Bu söz ölümüne sebep olacak şeyin etrafında dolaşan kimse için söylenir. 0 SIJ·Γ'N YILIY **siçγān yili** Türk dillerindeki on iki yıldan biri.	**siçγān** P
SAR·ΓA'N **sarγān** Çorak yerde yetişen bir tür ot. Onun geliştiği yer: SAR·ΓA'N YIYR· **sarγān yēr** diye çağrılır. "Kamışın kuruduğu (*yabisa*) tepeye": SAR·ΓA'N QAMIYŠ **sarγān qamīš** denir. 0	**sarγān**
QRΓA'N YIYR· **qazγān yēr** "İçinde yarlıklar (*juruf*), bataklıklar (*šuqūq*), çatlaklıklar (*axāqīq*) bulunan yer." Atasözü:	**qazγān**

QUŠ YAWZIY SAΓ·ZIΓ'N **quš yawuzi saγizγān** **P**
YIΓA'J YAWUZY 'AZΓA'N **yiγāç yawuzi azγān**
YIYR· YAWUZY QAZ·ΓA'N **yēr yawuzi qazγān**
BUDN YAWUZY BARS·ΓA'N· **bodun yawuzi barsγān**

"Kuşların kötüsü saksağan, ağaçların kötüsü Azγān'dır." 0

[I. 366/439] **221**

Gül gibi sarı, beyaz çiçekleri olan küçük bir ağaçtır, küpe gibi kırmızı meyveleri olur. Bizim oralarda bağ kenarlarına (? *xuss*) diklerler, çünkü bu ağaçtan odun yapılmaz: yandığı zaman çatlar, elbiseyi ve evdeki eşyayı yakar. "Yerin en kötüsü de kendisinde yarlar (*ḏāt al-juruf*)"- çünkü böyle yerler çadır kurmaya, ekin ekmeğe yaramaz. "İnsanların en kötüsü de Barsγānlılardır."- çünkü onların huyu kötüdür, toplumla barışık değillerdir. 0	
QUZ·ΓUVN· **quzγūn** "Kuzgun (*yudāf*)." Atasözü: BURININK 'URTAQ· QUZ·ΓU-VNUG·[1] YIΓA'J· BA'ŠIN·DA' **börinin ortaq quzγūnnun yiγaç bāšinda** 0 "Kuzgun kurdun avladığı şeyleri paylaşır, fakat kendi avladığı şey ağacın en üstünde durur." [kurdunkiler paylaşılır, kuzgununkiler ağacın zirvesindedir.] Arapça'daki şu söz gibidir: *yarbuḍu ḥajrat^{an} wa-yarta'ī wasaṭ^{an}* ("O yanına yatar ve ortada otlar.") 0	**quzγūn** P
QŠΓVN **qušγūn** "Yem olarak kullanılan taze kamış (*qaṣab raṭb*)." 0	**qušγūn**
QŠΓVN **qušγūn** "Ekşi bir çeşit ot (*rībās*)" anlamındaki: 'UŠΓUVN **uγšūn**'un bir versiyonu." 0	D
QUM·ΓA'N· **qumγān** "İbrik (*qumquma*)." 0	**qumγān**
MUN·ΓA'N· KIŠIY **munγān kiši** "Geveze kişi (*tartār*)."	**munγān**

221 1. Tašdīd (~) ve G'nin üç noktası sonradan yazılmıştır.

Q

BAR̲:QIN KIŠIY **barqin kiši** "Yolundan hiçbir şeyin alıkoyamayacağı yolcu (*ar-rajul al-musāfir alladī lā yaṯnīhi 'an 'azmihi šay'*)." 0	**barqin**
TURQUVN̲: SUVW·[2] **turqūn sūw** "Durgun (*dā'im*) su." 0	**turqūn**
TALQA'N̲: **talqān** "Kavut (*sawīq*)." Manzume:	**talqān**

'UΓLM 'U̲KUT̲: 'ALΓIL	**oγlum ögüt alγil**	V
BILIK· SIZLIK KTA'R̲:	**biligsizlik ketār**	
TAL̲:QA'N KIM̲:NIK BUL̲:SA'	**talqān kimnig bolsa**	
'ANGAR·[3] BAK·MAS̲: QATA'R̲:	**aŋar bäkmäs qatār**	

"Ey oğul! Öğüt dinle, ve boş vermişliği bırak, kavutu olan bir kimse onu pekmeze katar" – ve benzer şekilde akıllı olan kişi de öğüt alır. 0

JAL̲:QN **çalqan** "Yaranın bir yerden başka bir yere dağılması (*ta'diya al-jurḥ wa-sirāyatuhu*)." Ayağı şişen bir adamın kasıklarının da şişmesi gibi. 0	**çalqan**
QAL̲:QA'N **qalqān** "Kalkan (*turs*)." İki varyanttan biri. [Krş. 612 **qalqaŋ**] Manzume:	**qalqān** D

QIQ·RIB̲: 'ATIΓ̲: KAM·ŠALIM̲:[4]	**qiqrip atiγ kämšälim**	V
QAL·QAN· SU̲NKU̲VN JU̲M·ŠALIM·	**qalqan süŋün çomšalim**	
QAY·NAB· YANA' YU̲M·ŠALIM·	**qaynap yana yumšalim**	
QAT·ΓIY YAΓIY YU̲WIL·SU̲VN·[5]	**qatγi yaγi yawalsün**	

[I. 368/441] **222**

Düşmanı anlatarak diyor ki: "Onların üzerine bağırarak nara atarak saldıracağız, süngü ve kalkanla vuruşacağız; düşmanla karşılaşınca şiddetleneceğiz, - sonra barış isterlerse duracağız. Katı düşmanı yumuşatıncaya kadar savaşacağız."

K

TAR·KAN· **tärkän** Bir bölgeye hâkim olan kimsenin (*man kāna malik*^{an} *'alā l-wilāya*) Hakanlılardaki karşılığı (*xiṭāb*). O sadece Hakanlılara mensup kimseler için (? *'alā ṣadr*) kullanılır. Sözcük anlamı: "kendisine itaat edilen (*ya muṭā'*)."dır. 0	**tärkän**

2. W'nin üç noktası sonradan yazılmıştır.

3. G'nin üç noktası sonradan yazılmıştır.

4. Bu kıtadaki pek çok *sukūn* (·) görüldüğü gibi sonradan yazılmıştır. Çok dikkat çeken durumlar hariç bu noktanın ötesinde yazı çevrimde gösterilmez.

5. Bu kıtadaki tüm U'lar görüldüğü gibi sonradan yazılmıştır. Bu çeviri yazıda sadece nadiren gösterilir.

:: TAR·KIN· KAL· **tärkin käl** "Çabuk gel (*asri' fī l-ḥuḍūr*)." Aslı "hız (*sur'a*)." anlamında: TAR·K· **tärk**'dir. 0 **tärkin**

TUR·KUN· **törkün** "Akrabanın toplandığı ev (*majma' al-'ašīra*), baba evi (*bayt al-umm wa-l-ab*)." :: QIZ· TUR·KUNIKA' KAL·DIY **qiz törkünkä käldi** "Kız babasının evine geldi." Manzume: [=371 **çärgäš-**] **törkün**

KAL·SA' 'ABNG·[1] TAR·KANIM·	**kälsä apaŋ tärkänim**	V
'ATIL·KAMAT· TUR·KUNIM	**etilgämät terginim**	
YAḌIL·MAΓAY· TAR·KINIM	**yaḍilmaγaγ törkünüm**	
'AM·DIY JARIK· JAR·KASUVR	**amdi çärig çärgäšūr**	

Yabāqularla savaşa yardım eden hakana seslenerek diyor ki: "Hakan yardıma gelebilirse benim mallarım korunur (*jam'ī*), oymağımın evleri (*buyūt 'ašīratī*) yıkılmaz; savaş düzeni alınmıştır (hakanım ulaş!)" 0

TAR·KIN· SUVW[2] **tergin sūw** "Birikmiş su (*mustanqa'*)." 0 TAR·KIN· SUV **tergin sü** "toplanmış asker (*mujtama'*)." "Toplanan bir şeye (*mujtama'*)" de TARKIN· **tergin** denir. **tergin**

TAŠ·KAN· **taškän** Šāš şehrinin adıdır. Bu şehir Abū Bakr al-Qaffāl aš-Šāšī'nin memleketidir. Aslı: TA'Š· KAN·D· **tāš känd** "taş şehri (*balda min ḥijāra*)." 0 N **taškän**

TUŠKUN **tüšgün** "Dikenli kitre ağacı (*šajar al-kaṭīrā' ḏū šawk*)." **tüšgün**

JAT·KA'N· **çätgān** (**çigān** ?) "Gem dizgini (*'inān al-lijām*)."[3] **çätgān**

JUMK'N [dikkat] **çimgān** "Çimenlik (*rawḍ*); ayrıkotu (*ṭīl*)." 0 **çimgān**

JIWKIN 'AŠ· **çiwgin aš** "Doyurucu, yağlı aş (*nāji' musammin*)." :: JWKIYN 'UT· **çiwgīn ot** "(hayvanlar için) semirtici ot" 0 **çiwgin**

SITKUVN **sitkūn** Bir Oγuz şehri. **sitkūn**

SUZKUN **süzgün** "Siyah, dikenli bir ağaç. **süzgün**

KIR·KIN **kirgin** "Devenin kızgın zamanı (*qaṭm al-faḥl*)." :: BUΓ·RA' KIR·KINIY KIR·DIY **buγra kirgini kirdi** "Devenin kızışma zamanı geldi (*daxala qaṭm al-faḥl*)." 0 **kirgin**

KAWKIN 'AŠ· **käwgin aš** "Doyurmayan aş (*yayr nāji'*)." Bu sözcük JIWKIN· **çiwgin** sözcüğünün zıttıdır. Bir bitkinin de adıdır. 0 **käwgin**

KAL·KIN· **kälgin** "Irmağın taşması (*al-madd wahwa bi-manzil as-sayl*)." 0 **kälgin**

LIM·KAN· **limkän** "Sarı erik (*ijjāṣ aṣfar*)." **limkän**

---

222 1. G'nin üç noktası sonradan yazılmıştır. Bu kıtadaki ünlülerin çoğunun sonradan yazıldığı bellidir.

2. W'nin noktalarından ikisi sonradan yazılmıştır.

3. Bkz. ED, 402, **tizgin** sözcüğünün düşmesi ile ilgili öneri için. DTS, 145 (**çätgän**), QB, 6110 (hapax legomenon)'de aynı anlamdaki **çigän** ile karşılaştırılır. Çünkü MSS. QB'nin B ve C'si açıkça **çigän** sözcüğüne sahip (JYK'N) ve çünkü bu ölçüye uygun (hâlbuki **çätgän** uygun değil), o asıl olmalı.

L

BAQ·LA'N QUZIY **baqlān qozi** "Taze ve semiz (*ṭarī samīn*) kuzu."	**baqlān**
BK·LA'N **baklān** Bir erkek adı. 0	**baklān** N
JUƓ·LA'N **çoγlān** Karluk büyüklerinin adlarından.	**çoγlān** N
SUK·LYN **süglīn** "Sülün kuşu (*tadruj*)." SUWKYN[1] **süwlīn** bir varyanttır.	**süglīn** **süwlīn** D

[M]

BAT·MA'N **batmān** "Bir *manā* [= 2 raṭl] :: BIYR BAT·MA'N 'AT· **bīr batmān ät** "Bir batman et." 0	**batmān**
JUQMIYN **çuqmīn** Kurabiye şeklinde yapılan bir ekmektir. Çömlekte su buharında pişirilir. Bu, sindirmesi kolay bir ekmektir. 0	**çuqmīn**
SUKM'N **sökmān** Kahramanlara (*abṭāl*) verilen sandır: "Savaşta sırayı kıran kişi (*kāsir ṣaff al-ḥarb*)." demektir. O şu ifadeden gelir: SUK·TY MA'NK·NIY **sökti nāŋni** "bir şeyleri söküp attı." 0	**sökmān**
SIQM'N **siqmān** "Üzüm sıkma zamanı (*awān 'aṣr al-'inab*)." 0 Sonbaharda.	**siqmān**
QUR·MA'N· **qurmān** "Yaylık (*miqwas*)." Oγuz ve Qifçāq şiveleri. :: KIYŠ· QUR·MA'N· **kēš qurmān** "ok ve yay konan kap." Kökü: QUVR MA'N· **qūr mān** "beline kuşağı bağla (*šudd al-minṭaqa*)" ifadesidir.	**qurmān** D
KAIT·MA'N· **ketmān** "Yeri kazmak için kullanılan kazma (*mi'zaq*)."	**ketmān**
KUVZ·MA'N· **kōzmān** "Közde pişirilen ekmek (*xubz al-malla*)."	**kōzmān**

İkinci ve Üçüncü Hecesi Arasında bir *Madd* ya da *Līn* Eklenen Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fā'ālā* kalıbı

T

ʔM'T' **tamāta** *qaṭā'if* hamuruna benzeyen ince bir hamurun adı (*'ajīn raqīq*), yağlı et veya tavuk kızartılacağı zaman yağ akmasın diye buna sarılır. 0	**tamāta** ʔ

J

QAR'JIY **qarāçi** "Kapılara giden dilenci (*sā'il*)."	**qarāçi**
KALA'JUV **kälāçü** "Konuşma, söz (*ḥadīṯ, kalām*)." Oγuz şivesi. 0	**kälāçü** D
KUMYJA' **kömīçä** "Sivrisinek (*baqq*)."	**kömīçä**

---

223 1. K'nın çentiği sonradan silindi ve o L yapıldı.

R

:: 'UL MANIK TABA'RUV KAL·DIY **ol mänig tapāru käldi** "O bana yaklaştı (*ḥaḍara ilayya*)." 0 :: 'UL 'ANIK TABA'RUV BAR·DIY **ol anig tapāru bardi** "O ona yaklaştı." 0 TABA' **tapa** "e doğru (*ilā*)." anlamında bir edat. *rā* ve *wāv* sonradan eklenmiştir. **tapāru**

XUM'RUV **xumāru** "Miras (*al-mīrāṯ bi-'aynihi*)." :: BUVNIY 'TAM· DAN XUM'RUV BULDUM **būni atamdan xumāru buldum** "Ben babamdan miras olarak bunu aldı." 0 XUMA'RUV **xumāru** "yadigâr kalan mal (*al-taḏrika min al-amwāl*)." O Türkler arasında bir gelenektir. **xumāru**

[I. 371/445] **224**

Bölgenin büyüklerinden biri öldüğünde mallarından bir parça krala ayrılır. Buna: XUMA'RUV **xumāru** "ondan yadigâr (*taḏrika minhu*)" denir. Bu sözcük kadın ve erkek ismi olarak kullanılır. Gurbete giden bir kişinin akrabalarına bıraktığı mala da (*šay'* N *taḏrikat*^{an}): XUMA'RUV **xumāru** denir.

Z

NAMYZ' **namīža** "Karının kız kardeşinin kocası (*silf* [tanımlanmış])." Çigil şivesi. **namīža** D

Š

ŠALA'ŠUV **šalāšu** Bir çeşit Çin kumaşı. **šalāšu**

ŠAMUVŠA' **šamūša** "Yenilen bir ot (*al-ḥulba allatī yu'kalu*)." **šamūša**

Γ

QARA'ΓUV **qarāγu** "Siyah boya (*zāj*)." 0 **qarāγu**

QARA'ΓUV **qarāγu** "Kör (*a'mā*)." 0 **qarāγu**

QURIYΓUV NA'NK **qurīγu nāŋ** "Kurumak üzere olan nesne (*'alā šaraf al-jafāf*)." "Bir şeyin kuruduğu vakte (*waqt jafāf*)" de böyle denir. 0 **qurīγu**

QIRA'ΓUV **qirāγu** "Soğuk gecelerde gökten düşen kırağı (*jalīd*)." 0 **qirāγu**

BUZA'ΓUV **buzāγu** "Buzağı (*'ijl*)." Atasözü: 'AWDA'KY BUZA'ΓUV 'UKUVZ BULMA'S· **äwdäki buzāγu öküz bolmās** "ev danası öküz olmaz." 0 Fazilette, erdemde yükseldiği halde akrabalarının hâlâ çocuk saydığı adam. 0 **buzāγu** P

BUZA'ΓUV TILIY **buzāγu tili** [harf. "buzağı dili"] "Sıçan (*jirḏawn*)." Küçük bir hayvan. 0 **buzāγu**

:: 'AT· BUŠUVΓUV VULDY **at bošūγu boldi** "Atın serbest bırakılma zamanı (*awān iṭlāq … min al-waṭaq*)." Diğer şeyler için de böyle denir. **bošūγu**

:: 'AT· TUŠA'ΓUV BULDY **at tušāγu boldi** "Atın ayağına köstek vurma vakti geldi (*waqt waḍ' aš-šikāl*)." Diğer şeyler için de böyle denir. **tušāγu**

BUQA'ΓUV **buqāγu** "Hırsızların ellerine vurulan zincir (*maqṭara*)." 0 **buqāγu**

TAQA'ΓUV **taqāγu** "Kümes hayvanları (*dīk wa-dajāj*) için genel sözcük. Sonradan **taqāγu** "horoz (*dīk*)[1]" için 'AR·KAK· TAQA'ΓUV **ärkäk toqāγu** ve "tavuk (*dajāj*)." için TIŠIY TAQA'ΓUV **tiši taqāγu** denir. Atasözü [krş. 449 **yawaš V**] : YAZYDA' QY SUW·LIYN· P 'A DAR·KALIY ' 'AW·DA'KIY TAQA'ΓUV 'IJ·ΓIN·MA' **yazīdaqi süwlin eḏärgäli äwdāki taqāγu içγinma** 0 "kırdaki sülünü ararken evdeki tavuğu kaçırma." 0 Bu söz bir şeyi elde ederken elindekini kaybedenlere öğüt olsun diye söylenmiştir. 0

TAQA'ΓUV YILIY **taqāγu yili** "Türk dillerindeki

[I. 373/447] **225**

On iki yıldan biri. 0

TALA'ΓUV **talāγu** "Hızlı öldüren zehir (*summ mujhiz*)."[1] "dizanteriye (*zaḥīr*)" **talāγu** de: TALA'ΓUV **talāγu** denir.

TUMA'ΓUV **tumāγu** "Nezle (*zukām*)." 0 **tumāγu**

QAN'ΓIV **qanāγu** "Patlıcan (*mibḍa'*)." **qanāγu**

K

BUTUVKA' **bütügä** "Kan alan aygıt (*bāḏinjān*)." **bütügä**

BILA'KUV **bilägü** "Bileği (*misann*)." 0 **bilägü**

TIRA'KUV **tirägü** "Direk. Dayanılacak destek (*yu'tamadu 'alayhi wa-ya'midu bihi*)." **tirägü**

KAR'KV **käräkü** Türkmänler arasında "çadır (*xibā'*),"; yerleşik halk arasında "kışlık (*bayt šawtī*). Atasözü: [=203 **kätän**] : KUK KURDIY KARA'KV YUDTY **käk kördi** D P **käräkü yüḏti** "sıkıntı gördüğü için çadırını sırtlandı."

KUZ'KUV **közägü** "Ocak süngüsü, küskü (*miḥḍāt*)." Atasözü: KUZ'KUV 'UZUVN **közägü** BULSA' 'ALIK KUY·M'S **közägü uzūn bolsa älig köymäs** 0 "Küskü uzun P olsa el yanmaz." 0 Bu söz oğlu, uşağı çalışarak huzur gören kişi için söylenir.

KUŠIYKA' **kösīgä** "Hafif gölge (*ẓill ṣayīf*)." 0 **kösīgä**

KALA'KUV **kälägü** "Tarla sıçanı (*yarbū'*)." **kälägü**

KULIYK' **kölīgä** "Koyu gölge (*ẓill ẓalīl*)." **kölīgä**

L

JUMA'LIY **çümäli** "Karınca (*naml*)." Çigil şivesi. 0 **çümäli** D

Sıcaktan gözü kararan kişi (*sadira ṭarfuhu*) için JUMAIYLY[2] BULDY **çümēli (?) boldi** "Onun gözü kardı ve tembelleşti. (*sadira wa-fatara*)." 0 **çümēli** ?

KABA'LIY **käpäli** "Kelebek (*al-farāša allatī taṭīru*)." **käpäli**

---

224 1. EY. *dajāj*.

225 1. EY. *mujahhaz*.

2. I sonradan eklendi (siyah mürekkep, ince uç).

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'ālān, fa'īlān* kalıpları

Z

QARIYZ'N **qarīzān** "Kocamış kişi (*šayx harim*)."	**qarīzān**

Q

JIYQA'N[3] **çibiqān** "İnnab (*'unnāb*)." kırmızı olduğundan innaba benzetilir.	0 JIYQA'N[3] **çibiqān** "çıban (*dummal*)"- 0	**çibiqān**
QAR'Q'N **qarāqān** Bir çeşit dağ ağacı.		**qarāqān**

M

JULYMA'N 'IYŠ **çulīmān (?) īš** "Karışık (*la yu'rafu maxrajuhu*) iş." Kök anlamı "su birikintisi (*mustanqa' al-mā'*)." Känçāk şivesi.	**çulīmān** ? D

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'anlī* kalıbı

D

TADINDY SIVT· **tatindi süt** "Bol süt (*al-ɣubr*[4] *min al-laban*)."		**tatindi**
SAJIN·DIY NA'NK **saçindi nāŋ** "Yayılan, saçılan nesne (*maṭrūḥ manšūr*)."	0	**saçindi**
TAD̲IN·DY NA'NK· **tid̲indi nāŋ** "Yasaklanan şeyler (*mumanna'*)."	0	**tid̲indi**
KADIND̲Y TUVN **käd̲indi tōn** "Çok giyilen (*malbūs kaṭīr*^{an}) elbise."		**käd̲indi**

[I. 374/449] **226**

SUR̲UN·DIY 'AR· **süründi är** "Her yerden sürülen kişi (*maṭrūd*)."	0	**süründi**
QIRINDIY **qirindi** Bir şeyin "kırıntısı (*qušāra*)."		**qirindi**

Z

ZARNZ' **zaranza** "Yaban mersini (*qirṭim*).": ZARNZ' 'UR·ΓIY[1] **zaranza uryi** diye söylenir.	**zaranza**

---

3. Y'nin bir noktası çizilmiştir ve o BI yapılmıştır.

226 1. *Sukūn* (·) U (?)'ya değişti.

2. G'nin üç noktası ve W'nin iki noktası sonradan yazılmıştır; bu yüzden bu metinde gösterilmemiştir.

3. EY. *laqaṭa*.

4. EY. *'arf*; krş. 451:10, ve bakınız Dozy II, 190. Muhtemelen *'ard* okunur; krş. 168 sik.

N

SUZUN·DIY SUVW· **süzündi sūw** "Süzülmüş su (*allaḏī ṣuffiya kaṯīr*[an])." 0	**süzündi**
QAZIN·DIY TUB·RA'Q· **qazindi toprāq** "Kazılmış toprak (*nabīa at-turāb*)." 0	**qazindi**
BUΓN·DIY **boγundi** "İnsanların değil, hayvanların "sidikliği (*maṯāna*)"	**boγundi**
SALIN·DIY 'UTUNG[2] **salindi otuŋ** "Sellerin kıyıya getirdiği odun (*lafaẓa*)[3]." 0	**salindi**
SALIN·DIY NA'NK **salindi nāŋ** "atılan şey (*maṭrūḥ*)." SULNDY **salindi** "erkek üye (*'awf*[4] *ar-rajul*)." Bu, SALINDY NA'NK **salindi nāŋ** "sarkıtılan nesne (*tadallā*)." Anlamındaki ifadeden gelmiştir. Bu yanlış olmayan bir sözcüktür (*luγa γayr faṣīḥa*). 0	
TAMIN·DIY SUVW[2] **tamindi sūw** "Su damlası (*quṭāra al-mā'*)." 0	**tamindi**
KUMIN·DIY NA'NK **kömündi nāŋ** "Gömülmüş nesne (*madfūn*)."	**kömündi**
Eylem köklerine *nūn*, *yā'* ve *dāl* eklenerek ad yapılır. Böylece bir şeyin arttığını (*fuḍāla*) gösterir. Pasif (*al-maf'ūl*) anlamı taşır. O, Arapça'daki *fu'āla* ile aynı işlevdedir.	G
Bir başka yaklaşım da eylemin geçmiş zamanla başlamasıdır. *Nūn* eylem kökünün son harf ve geçmiş zaman eki *dāl yā'* arasına sokulduğunda, eylem mef'ul anlamında bir ad olur. Örneğin: SUW[5] NIY SUVZ·TIY [dikkat] **suwni sūzdi** "suyu süzdü." *Nūn*'u sondaki *zāy* ve geçmiş zaman eki *dāl yā'* arasına soktuğunuzda: SUZUN·DIY SUVW·[2] **süzündü sūw** dersiniz, böylece eylem nesne görevinde bir isim olmuş olur, "süzülmüş su (*muṣaffā*)." Diğer sözcükler için de bu kural geçerlidir. 0	

Bölüm: *fu'lulī*

L

BUS·TULY **bustuli** "Dağ ıspanağı (*as-sarmaq allaḏī yu'kalu*)." 0	**bustuli**

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Üçten Fazla Hecesi Olan Sözcükler

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'lal, fa'lāl, fu'lul* kalıpları

[I. 376/451] **227**

T

BUŠΓUT· **bošγut** "Çırak (*al-tilmīḏ fī l-ḥirfa*)." 0	**bošγut**

5. W, V'den değişti (üç nokta sonradan).

227 1. Bkz. ED. 780. Bu sözcüğün alfabetik düzende doğru yerde olmadığı not edilmelidir, İlk harfinin T veya J olması gerekir. Belki de **tapçut** (< **tapšut**) veya **çapçut** (**çapšut**)?

TARMUT· **tarmut** "Dağların dere ve tepeleri (*fajāj al-jabal wa-talā'uhu*)." Buradan gelerek :: TA'Γ· TARMUT KAJTIM **tāγ tarmut käçtim** "dere ve tepeleri geçtim." 0	**tarmut**
TAK·ŠUT· **tägšüt** "Karşılıklı ('*iwaḍ*) değiş tokuş (badal), kalp akçe verip iyisini alma gibi. 0	**tägšüt**
RABJAT **rabçat**[1] (?) "Zorla yaptırılan iş (*suxriyya*)," emirin halkın taşıma hayvanlarını parasız alıp kullanması. Känçäk şivesi. 0	**rabçat** ? D
JABΓUT **çapγut** "Şilte, çaput (*ḫašiyya*)." 0	**çapγut**
QAR·ŠUT· **qaršut** "Karşıt, zıt (*ḍidd*)," gece ve gündüz gibi. 0	**qaršut**
QIZΓUT **qizγut** "Ceza, işkence (*nakāl*)" – suçundan dolayı birinin insanlarca cezalandırılması (*yufḍaḥu*), diğerleri görsün ve ibret alsın diye böyle davranılır.	**qizγut**
QAW·ŠUT· **qawšut** "İki kralın ülkelerinin iyiliği için bir araya gelip barışmaları (*muṣāfaḥa muṣālaḥa*)." Buradan gelen QAW·ŠUT· **qawšut** erkek adı vardır.	**qawšut** N
LU̲JNT **luçnut**[2] "Buğdayları temizlemede köylülere yardım etme (*i'āna*)." Bu arasıra köylülerin köle veya hayvan göndererek harman dövdürmek için yaptıkları yardımdır. Känçäk şivesi.	**luçnut** ? D

J

BIJ·ΓUVJ· **biçγüç** "Makaslar (*miqrāḍ* [tanımlanmış])." 0	**biçγüç**
BUD·RA'J **budrāç** Yabāqu büyüklerinden birinin adı. Onlar Bäkäç Arslān Tegīn zamanında Müslümanlara esir düştüler.	**budrāç** N
YA̲R·KU̲VJ· **bürgüç** "Kılıç gibi tahtadan yapılmış geniş ve uzun ağaç parçasıdır."	**bürgüç**
BUS·KA'J **bösgäç** "Çörek (*rayīf*)."	**bösgäç**
TUT·M'J **tutmāç** Türklerin iyi bilinen bir yemek. 0 Bu yemek D̲ū-l-Qarnayn'ın yaptığı yemeklerden biridir. Bu yüzden :: D̲ū-l-Qarnayn karanlıktan çıktıktan sonra insanların yiyeceği azalmış ve kıtlık başlamıştı. Onlar BIZ·NIY TUT·M' 'ĀJ· **bizni tutma āç** "bizi aç bırakma (*lā tumsiknā hāhunā jiyā'an*)- ama biz vatanımıza dönebilelim." derler. D̲ū-l-Qarnayn bilginlerle konuşmuş bu yemeği çıkarmışlar. Bu yemek bedeni kuvvetlendirir,	

[I. 377/452] **228**

Yüze kırmızılık verir. 0 Tutmaç yendikten sonra suyundan da içilir (*aḍ'āfahu*). Türkler bunu gördüklerinde: TUT·M'J· **tutmāç** dediler. Kökü: TUTM' 'AJ· **tutma aç** "aç kalma (*lā tujawwi'*)"dır. İki *elif* hafifletmek için düşmüştür. Anlamı "aç kalma, bu yemeği al ve ye." 0	
TUT·ΓUVJ **tutγüç** "Kahvaltı (*as-sulfa min at-ṭa'ām*)." 0	**tutγüç**
TUD·RIJ[1] **tudriç** "Gübre, dışkı (*zibl*)." Aryu şivesi.	**tudriç** D
TAL·ΓUVJ· **talγüç** "Hayvanın sırtıyla ip arasına sokulan odun parçasının adı. Yükü sıkı sıkıya tutsun diye ip birkaç kez bükülür, yük sarkmaz." 0	**talγüç**

2. Belki **köçnüt** (krş. 180 **köçüt** "at")?

228 1. U, A'ya (ve A'dan) değişti.

TAW·Γ'J **tawγāç** "Māṣīn'in adıdır." Burası Ṣīn'den dört ay uzaktadır. 0 Ṣīn aslında üç bölümdür: "yukarı," doğuda: TAWΓ'J **tawγāç**; "orta,": XIAṬA'Y· **xiṭāy**; ve "aşağı,": BAR·XA'N **barxān,** bu Kašγar'dadır. 0 Ama şimdi Tawγāç, Māṣīn olarak bilinir, Khiṭāy ise Ṣīn olarak. 0	**tawγāç** N
TAWΓA'J· **tawγāç** Bu bölgede yerleşen bir Türk kabilesinin adı. Bu sözcükten gelerek TAT TAWΓA'J **tat tawγāç** "Uygur (Tat) ve Ṣīnī (Tawγāç)" denmiştir. 0	**tawγāç**
"Büyük ve eski yapıların tümü (*iḍā kana qadīm*^{an} *'aẓīm*^{an}): TAW·ΓA'J 'ADIY **tawγāç ädī** denir. Bu Arapça'daki *šay' ādī* ("'Ād'ın bir şeyleri") ifadesi gibidir. Bu sözcük hakanlar için bir ad olarak da kullanılır. TAWΓ A'J· XA'N· **tawγāç xān** "ülkesi eski ve büyük (*'aẓīm al-mulk wa-qadīmuhu*)." 0	N
Onlar bir çift ifade olarak: TAT· TAWΓA'J· **tat tawγāç** derler. "Tat" sözcüğü ile "Fars (*al-Fārisī*)," ve "Tawγāç," sözcüğü ile de "Türkler." anlatılır. Benim düşüncemde benim bahsettiğim kullanım daha doğrudur. Sonraki İslam topraklarında kullanılır, ilki şu yerde. Her ikisi de doğrudur.	
TAW·ΓA'J YUDA'SIY **tawγāç yodāsi** "Yaprakları susam (*sūsan*) çiçeğinin yapraklarına benzeyen bir ağaç. İlaç için kullanılır.	
SAR·QIJ **sarqiç** "Sakıza benzer bir ot (*mārūra* [tanımlanmış]." 0	**sarqiç**
SURQIJ **surqiç** "Kılıç, hançer, bıçak gibi şeylerin saplarını zamklamak için kullanılan reçine (*'uṣāra ṣiby al-lukk*)" 0	**surqiç**
SAR·NIJ· **sarniç** "Deve derisinden yapılan su tulumu (*'ulba*)." 0	**sarniç**

[I. 379/455] 229

SAΓ·DIJ· **saγdiç** "Dost, sağdıç (*ṣadīq*)." 0	**saγdiç**
SUΓ·DIJ· **soγdiç** "Kışın dostlar arasında sırayla ve başarıyla (*'ala t-tartib*) yapılan şölen (*ḍiyāfa*). 0	**soγdiç**
SAWDIJ **sawdiç** "Ağaç dalları örülerek yapılan meyve taşımaya yarayan sepet (*qaf'a*)." 0	**sawdiç**
SANKAJ· **sängäç** "Fındık küçüklüğünde, tatlı ve kırmızı beyaz bir elma (*tuffāḥ*). 0	**sängäç**
QTQJ· **qatquç** (?) "Çıyan gibi bir böcektir (*šay' yaldaγu*)." Aryu şivesi. 0	**qatquç** ? D
QIS·ΓA'J· **qisγāç** "Kerpeten (*kalbatān*)." 0	**qisγāç**
QIUS·ΓA'J· **qisγāç** İnsanı ısıran küçük siyah bir hayvan. Oγuz şivesi. 0	D
QUS·ΓA'J· **qušγāç** "Serçe kuşu ('*usfūr*)." 0	**qušγāç**
KAR·BIJ· **kärpiç** "Kerpiç (*labin*)." 0 "pişmiş kerpiç (*ājurr*): BIŠIΓ KARBIJ· **bišiγ kärpiç** diye çağrılır.	**kärpiç**
KIR·TUJ KIŠIY **kirtüç kiši** "Kimseyi çekemeyen, huysuz (*ḥasūd šaris al-xulq*) kişi.	**kirtüç**

R

BAŠTAR **baštar** "Orak (*minjal*)." Aryu şivesi. 0	**baštar** D
BAK·TUR· **bäktür** "Bir erkek adı. Kökü: BAK· TUR· **bäk tur** "(yerinde) sağlam dur (*uṯbut makānaka jald*^{an})." 0	**bäktür** N

BUKTIUR[1] **böktir** "Dağdaki sert ve çukur yerler (*al-ḥazan wa-l-wahada fī l-jabal*)." **böktir**
Manzume:

'AΓA' BUKTIR 'Z' YURDIM **aγa böktir üzä yordim** V
BARIQ YA'BIQ QYA' [dikkat] KURDM **yiraq bāqip qara[2] kördim**
'NY BYLB TQY BARDM **ani bīlip taqi turdim**
TUKAL YA'TY TURY [dikkat] TUΓDY **tükäl yāγi tozi toγdi**

"Dağın sert yamacından (*ḥazn*)[3] atladım, uzaktan bir karartı gördüm; tanıdıktan sonra yerimde kaldım, düşmanın tozları yükseldi [tamamen]." 0

BALDIR **bäldir** "Dağ doruğu (*ra'n al-jabal*)." :: TA'Γ BALDIRIY **tāγ bäldiri.** 0 **bäldir**

BALDIR· 'UΓUL **baldir oγul** "Üvey oğul (*rabīb*)." BALDIR· QIYZ **baldir qīz** "üvey kız (*rabība*)." 0 **baldir**

BALDIR· TARIΓ **baldir tariγ** "İlkbaharın başında ekilen tarla (*alladī ḥuriṭa fī btidā' ar-rabī*)." Bu onun için en uygun zamandır. Benzer şekilde "herhangi bir iş zamanında yapılırsa (*kull fi'l fī btidā' awānihi*) ona: BAL·DIR· **baldir** denir. :: BALDIR· QUZIY **baldir qozi** "Kuzu doğum mevsiminde ilk doğan kuzuya (*nujita fī btidā' annatāj*)." denir. Bu dört sözcük de *išba'* ve *bā'*lıdır. 0

:: TA'Š QUḌΓQ' TUŠTY BULDUR· BULDUR· 'ITIY **tāš quḍuγqa tüšti buldur buldur buldur etti** "Taş kuyudan düşerken küldür küldür ses çıkardı." **buldur**

BILDIUR· **bildur** "Geçen yıl (*al-'ām al-māḍī*)." 0 **bildur**

BUL·ΓA'R· **bulγār** "Türklerde iyi bilinen bir şehir. 0 **bulγār** N

TUL·FI'R· **tolwir** (?) "Örtü, perde (*as-sitr wahwa l-ḥijāl*)." Kadınlar için gerdirilir ? (*yumaddu*), ve ipek veya kumaştan yapılır. 0 **tolwir**

[I. 380/457] **230**

'UQ KIYS·TA' JAL·DIR· JAL·DIR· 'ITY **oq kēstä çaldir çaldir etti** "Ok sadakta çaldır çaldır etti (*taqalqala*)[1]." Rüzgâr estiğinde çıkan kuru otların sesi. **çaldir**

JAΓMUR **çaγmur** "Şalgam (*šaljam*)." 0 JAMΓUR **çamγur** Bu da şalgam demektir, metatezle değişmiştir. **çaγmur** **çamγur**

SAR·KAR· **särkär** "Haydut (*qāṭi' aṭ-ṭarīq*)." Qarluk şivesi. 0 **särkär** D

QAN·DIR· **qandir** Sepilenmeye yarayan deri soyulduktan sonra kalan derinin adı (*jild al-laḥm*) **qandir**

KAS·TAR **kästär** "Saksı (*xazaf*)." Uç şivesi. 0 **kästär** D

---

229 1. İkinci U kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

2. Böyle okunur, çeviriye uygun olması için (**qara**, Ar. *sawād*, burada "uzaktan kavranan bir şekil" anlamındadır; krş. WB, ii, 138). **Qaya** da iyi bir okunuştur, ifade "uzaktan geri baktım." Şeklinde olabilir."

3. EY. *ḥazm*.

230 1. EY. *yuqalqilu*.

KAŠMIYR· **käšmīr** "Türklerin bölgesinde bir şehir. Bunu Süleyman peygamber inşa etmiştir, Allah ondan razı olsun. 0 **käšmīr** N

MANDA'R **mandār** Ağaçlara sarılan ve çoğu zaman ağacı kurutan bir bitkinin adı. Bu "sarmaşık (*'ašaqa*)."dır. Oγuz şivesi. **mandār**

Z

YURDUZ **borduz** "Bostan, bahçe (*fālīz*)." Bu sözcük asıl değildir. 0 **borduz**

BALDIZ· **baldiz** "Karının küçük kız kardeşi (*uxt al-mar' aṣ-ṣuγrā*)." Bir adamın kız kardeşine (*uxt ar-rajul*): KBAL·DIZ **baldiz** denmez, onun yerine SINGIL· **siŋil** [604] tercih edilir. 0 **baldiz**

TARMAZ· **tarmuz** "Küçük hıyar (*qaṯad*)." 0 **tarmuz**

QUT·SUZ· **qutsuz** "Şansızlık (*al-mudbir fī l-umūr*)." Atasözü: [krş. 545 **qowi**]: QUTSUZ QUḎUΓ·QA' KIR·SA' QUM· YAΓA'R· **qutsuz quḏuγqa kirsä qum yaγār** 0 P "Uğursuz (*al-mudbir alladī lā jadd lahu*) kuyuya girse kum yağar[2]." Bu Arapça'daki şu ifade gibidir: *iḏā aqbala aqbala wa-iḏā adbara damara* ("ileri gitme şans getirir, geri gitme şanssızlık getirir"). 0 **qutsuz**

QIR·QIZ **qirqiz** Türklerde bir kabile. 0 **qirqiz** N

QALBUZ **qalbuz** "Lokma (*luqma*)." :: QAL·BUZ LA'DIY NA'NKNY **qalbuzlādi nāŋni** "O şeyi yuttu (*iltaqama*)." 0 **qalbuz**

QUNDUZ· **qunduz** "Kunduz (*al-quḍā'a wahya kalba al-mā'*)." 0 QUNDUZ QAY·RIY **qunduz qayri** "kunduz penisinden yapılan bir ilaç (*xizmiyan*)."[3] 0 **qunduz**

KUNDUZ **kündüz** "Gündüz (*ḍaw' an-nahār*)." 0 **kündüz**

MUNDUZ **munduz** "Budala, şaşkın (*al-ablah min an-nās*)." Atasözü: NAJA' MUN·DUZ· 'ARSA' 'IYŠ· 'AD·KUV NAJA' 'K·RIY 'AR·SA' YUVL· 'AD·KUV **näçä munduz ärsä ēš äḏgü, näçä ägri ärsä yōl äḏgü** "Ne kadar ahmak olsa da arkadaş iyidir; ne kadar eğri olsa da yol iyidir, arkadaş şaşkın olsa da kırda yalnızlıktan iyidir; en azından yolla bir menzile varılabilir." [Lit. "ne kadar şaşkın olursa olsun arkadaş iyidir, ne kadar yamuk olursa olsun yol iyidir."] 0 **munduz**

MUNDUZ· 'AQIN **munduz aqin** "Aniden gelen sel (*al-atī min as-sayl*)." 0 MUN·DUZ YURIYΓ' 'ĀAT· **munduz yorīγa āt**

[I. 382/458] **231**

"Sadece yorga yürüyüş yapan at (*hamlaja*)."

S

BIJ·ΓA'S· **biçγās** "İnsanlar arasında yapılan yemin (*'ahd, mīṯāq*)" Manzume: **biçγās**

BIJΓ'S BTIK QILURLAR· **biçγās bitig qilurlar** V
'ND KAY YM' BIRUVRLAR· **and käy yomä berürlär**

---

2. Çizginin üstündeki "Kuyuda" sözcüğü sonradan eklenmiştir.
3. EY. *al-xirmiyan fī l-awdiya*, *al-xizmiyān fī l-adwiya* okunur.

X'NDIN BASUT TILAR·LAR· **xändin basut tilärlär**
BAS·MIL JUMAL TIRKAŠUVR· **basmil çömül tergäšür**

Yabāqularla yapılan savaşta yardım etmesi için Hakana seslenerek diyor ki: "Benim halkım Hakana karşı koymamak için antlaşma metni yazıyorlar (*kitāb al-'ahd wa-l-bay'a*); [Onlar hakandan yardım diliyorlar, yemin ediyorlar;], şimdi Basmil ve Çömül kabileleri bizimle savaşmak için toplanıyorlar." Hakan erişti ve onların kanını döktü, onları esir aldı. 0

BAKMIAS· **bäkmäs** "Pekmez (*rubb*)." Oγuz şivesi. 0 **bäkmäs**

QIRBA'S· 'AR· **qirpās är** "Saçları dökülüp (*yatanāṯaru*) bir daha saçı çıkmayan (*yaxiffu wa-lā-yakuṯ ṯu*) kişi. **qirpās**

Š

YURBA'Š 'IYŠ **borbāš īš** "Karışık, içinden çıkılmaz iş (*muxtalit la yu'rafu maxrajuhu*)." **borbāš**

BATRUŠ SUVW· **batruš sūw** "Bulanık (*kadir*) su." "Suyu azalıp hamuru çoğalan erişte çorbası (*atriyya*) da böyledir. **batruš**

BUL·ΓA'Š· **bulγāš** "Düşmanın yaklaşması ile halk arasında orta çıkan karmaşa (*fitna*)." 0 **bulγāš**

TIR·K'Š **tergāš** "Kalabalığın baskısının hareketi engellemesi (*at-tamānu' fī s-sayr min az-zaḥma*)." 0 SUVF· TIRK'ŠIY **sūw tergāši** "dere kollarının sularının toplandığı yer (*mustanqa' al-mā' fī l-wādī min al-a'ḍād*)." **tergāš**

JULBUŠ **çalpuš** "Elbiseye ve ele bulaşan (*yuṣību*) meyve yapışkanı (*luzūja*)." 0 **çalpuš**

SAR·MAŠ **sarmaš** "Bir şeyin başka bir şeye sarılması (*iltifāf aš-šay' bi-š-šay'*)." 0 İnsanların bir karışıklık vaktinde birbirine girmesi (*māja ... ba'ḍuhum fī ba'ḍ fī fitna*) SAR·MAŠ BULDY **sarmaš boldi** 0 **sarmaš**

SUWSUŠ **suwsuš** "Buğdayın alkolik kuvveti gittikten sonra alınan son suyu (*āxir mā' al-ḥinṭa ba'da mā ḏahaba quwwa šarābihi*)." "Üzerine su akıtılan ayna (*al-māxiḍ[1] yuṣabbu 'alayhi l-mā'*) da böyledir. 0 **suwsuš**

QAT·LIŠ· **qatliš** "Su kollarının kavşağındaki su birikintisi (*mu'tarak al-miyāh 'inda tanāṯuḥ al-a'ḍād*)." :: SUVW· QAT·LIS·TIY **sūw qatlišti.** 0 **qatliš**

QATMIŠ **qatmiš** "Erkek adlarındandır. 0 **qatmiš** N

QIRTIŠ **qirtiš** "Yüz rengi (*lawn wajh*)." **qirtiš**

[I. 383/460] **232**

:: KUR·K·LK QIRTIŠ·LIΓ KIŠY **körklüg qirtišliγ kiši** "güzel yüzlü kişi." :: YYR· QIRTIŠY **yēr qirtiši** "yeryüzü (*adīm*)." Her yüzeye: QIRTIS **qirtiš** denmez. 0

QAR·ΓIŠ **qarγiš** "Lanet (*la'na*)." :: TANKRIY QAR·ΓIŠIY 'ANIK· 'UZA' **täŋri qarγiši anig üzä** "Tanrının laneti üzerine olsun!" O sıfat da olabilir, şöyle ki: QARΓIŠ· KIŠY **qarγiš kiši** "lanetlenmiş (*mal'ūn*) kişi." 0 **qarγiš**

---

1. EY *māḥiḍ*; krş 73 **ayrān**

QULDAŠ· **qoldaš** "Koldaş (*qarīn*)." Bu büyüklerin uşakları arasında kullanılır (*? fī xidam al-kubarā*). 0 **qoldaš**

KIR·DAŠ **kirdäš** "Bir avluda seninle beraber oturan komşu (*al-jār allaḏī yuḥālluka fī dār wāḥida*)." 0 **kirdäš**

Γ

YURBA'Γ **borbāγ** "İşi uzatma, erteleme (*al-maṭl wa-t-taswīf fī l-umūr*)." 0 **borbāγ**

BIR·QIΓ· **birqiγ** "At veya eşeğin ses çıkarması (*naxīr*)." :: 'ĀT BIR·QIΓIY **āt birqiγi**. **birqiγ**

BRQΓ **burqiγ** derideki ve benzer şeylerdeki "büzüklük (*inziwa'*)" 0 **burqiγ**

BAŠ·LA'Γ· NA'NK· **bošlāγ nāŋ** "Bırakılmış, ihmal edilmiş şey (*muhmal*)." Buradan gelerek :: BAŠLA'Γ· YILQY **bošlāγ yilqi** "serbest bırakılmış hayvan." denmiştir. 0 **bošlāγ**

BIΓRIΓ **boγruγ** (?) "Çuval (*amt*), tulum gibi şeylerin taşması. 0 **boγruγ** ?

TAB·LA'Γ **taplāγ** Bir şeye "razı olmak (*riḍā'*)" :: BUV 'IYŠ· DA' SANIK TAB·LA'ΓINK· BA'R· MUV **bu īšda sänig taplāγin bār mu** "Bu işten memnun musun?" 0 **taplāγ**

TAB·ZUΓ **tapzuγ** "Bilmece (*al-ulγūza allatī yuḥājā bihā*)." :: TABUZ·ΓUQ TABUZDM **tapuzγuq tapuzdum** "(Ona) bir bilmece sordum (*uḥjiyya*)." 0 **tapzuγ**

TUT·SUΓ **tutsuγ** "İstek, vasiyet (*waṣiyya*)." :: MAN 'ANKAR· TUT·SUΓ· TUTUZ·DUM· **män aŋar tutsuγ tutuzdum** "Ben ona vasiyet ettim (*awṣaytuhu bi-waṣiyya*)." 0 **tutsuγ**

TAR·TIΓ· **tartiγ** "Yük ipi (*ḍafr ar-raḥl*[1] *wa-ḥizāmuhu*)." 0

TAR·TIΓ· **tartiγ** "Bir işten dolayı hakanın okuyucusunu (*du'ā'*) çağırması." Buradan gelerek :: BAK· DAN TARTIΓJY KAL·DIY **begdän tartiγçi käldi** "hakanın okuyucusu (*dā'ī*) geldi." denir. 0 **tartiγ**

TURQΓ **turqiγ** "Utanma (*al-ḥayā' fī l-amr*)." :: 'UL MANDAN TRQΓ **ol mändän turqiγ**[2] "O, benden utanır oldu (*ṣāra ... ḥayī*)." 0 **turqiγ**

TUΓRA'Γ **tuγrāγ** "Hakanın mührü ve imzası (*tābi' al-malik wa-tawqī'uhu*)." Oγuz şivesi. Türkler bu sözcüğü bilmezler, ben de onun aslını bilmiyorum. 0 **tuγrāγ** D

TUΓZA'Γ [dikkat] **tuγrāγ** "Dönüşte (*yawm ar-rukūb aw al-ḥarb*) geri verilmek üzere hakanın savaş için askerlerine verdiği at." 0

TILDA'Γ· **tildāγ** "Birini yanlışlıkla suçlama (*at-tajannī 'ala l-insān*)." **tildāγ**

Buradan gelerek :: 'UL 'ANKAR· TILDA'Γ· QILUVR· **ol aŋar tildāγ qilūr** " O, onu yanlışlıkla suçladı (*yatajannā 'alayhi*)." Bu Farsça'daki *bahāne* sözcüğüne denktir. 0

"Doğu (*šarq*): KUVN· TUΓSUΓ **kün tuγsuγ** diye söylenir. 0 KUVN **tuγsuγ**
BATSIΓ **kün batsıγ** "batı (*yarb*)." 0 **batsıγ**

---

232 1. EY. *ṣafr ar-rajul*.
2. **turqiγlandi** (402-3) veya **turqiγ boldi** okunur.

TALQΓ **talqiγ** "Dağların çakıştığı yer (*muṣṭadam al-ḫibāl*)."[1] 0 TALQIΓ **talqiγ**
talqiγ "işleri erteleme (*ta'wīq*)." 0

TUMLΓ **tumliγ** "Soğuk (ad ya da sıfat) (*bard, bārid*)." Manzume: **tumliγ**

TUMLIΓ KLB QAB·SADIY **tumliγ kälip qapsadi** V
QUTLΓ YA'YΓ TAB·SADIY **qutluγ yāyiγ täpsädi**
QAR·LAB 'AŽUN YAB·SADIY **qarlap ažun yapsadi**
'AT· YIN 'UŠB 'AMRIŠUVR· **ät yen üšip ämrišūr**

0 "Soğuk başladı ve tüm dünyayı sardı. Kış kutsal yazı kıskandı. Kar yağdı ve yeryüzü bembeyaz bir örüye büründü. Vücut karınca girmiş gibi titreşir." 0 TUM·LUΓ· **tumliγ** sözcüğünün kökü: TUM· **tum**'dur. 0 :: 'ULUK· YUDIY TUM·LUΓ· **ölüg yüzi tumliγ** "ölü adamın yüzü soğuktur" –bunun anlamı yakınlarının ölümden sonra ondan P çekinmeleridir.

SIR·TIΓ **sirtiγ** "Bir hikâyenin özelliğidir (*aṯar kull ḥadīṯ*) ki bir kişi onun bazı parçalarını anlayabilir." Buradan gelerek :: MAN BUV SUVZDAN SIR·TIΓ BULDUM **sirtiγ**
män bu sözdän sirtiγ buldum "ben bu sözün özelliğini buldum (*wajadtu aṯar hāḏā l-kalām*)." 0

SAJ·LIΓ· 'AR· **saçliγ är** "Saçlı adam (*sa'rānī*)." 0 **saçliγ**

SAR·SIΓ SUVZ **sarsiγ söz** "Katı söz (*xašin*)." Sert iş veya sert yürüyüş için de böyledir. 0 **sarsiγ**

SIZ·LA'Γ **sizlāγ** "Soğuk su içmekten veya buz çiğnemekten "dişlerin üşüyerek uyuşması (*kalāl as-sinn*)" **sizlāγ**

SIΓZIΓ **siγzaγ** "Mest ve ayakkabı gibi şeylerde iki dikişi boşluğu arasına sokulan sahtiyan (*kalb* [tanımlanmış])." SIΓZIΓ **siγzaγ** "iki şeyi birlikte tutan bağ (*ar-ru'ba bayn aš-šay'ayn*)." 0 **siγzaγ**

"Dişlerin arasındaki açıklığa (*xilāl al-asnān*)": TIYŠ· SIΓZA'ΓIY **tīš siγzāγi** denir. 0

SAΓLΓ [dikkat] **sanliγ** "Sayılı (*ma'dūd*)." her şey. Kökü: SA'Γ·LIΓ· [dikkat] **sanliγ**
sānliγ. 0

SUW·LA'Γ **suwlāγ** "Sulama yeri (*mašra'a al-mā'*)." 0 SUWLA'Γ **suwlāγ** **suwlāγ**
bir yer adı. N

QUT·LΓ NA'NK· **qutluγ nāŋ** "Kutlu şey (*mubārak*)." Bu erkek adı da olur. **qutluγ** N

QAR·ŠA'Γ **qaršāγ** "Bir elbisenin bir karışlık parçası (*šibr aṯ-ṯawb*)." **qaršāγ**

[I. 387/464] **234**

Buradan gelerek :: 'ANIK QAR·ŠA'ΓIY KUVR· **anig qaršāγi kör** "onun elbisesinin bir karışlık yerini gör." 0

QURŠA'Γ **quršāγ** "Kuşak kuşanma (*at-tanaṭṭuq bi-l-minṭaqa*)." QURŠ'Γ **quršāγ** **quršāγ**
"tura (*ṭurra*), yünden dokunur, bel kuşağına benzer bir nesne olup çadıra sarılır (*wahwa minṭaqa al-xibā'*)." O: 'AW· QURŠA'ΓY **äw quršāγi** diye çağrılır.

---

233 1. EY. *jibāl*.

QIŠLA'Γ **qišlāγ** "Kışlak (*mištāt*)." Atasözü: 'VZ KVZ 'YR QIŠLA'Γ **ōz kōz īr (?)** **qišlāγ** **qišlāγ** 0 "Adam kendi işini kendi yaptı, başkalarına bırakmadı, bu kışlağın P güney tarafını alan adam gibidir (*mašraqa al-jibāl*), çünkü güney tarafında ot uzun olur, kışın kar az bulunur." [Harf. Birinin kendi gözleri dağların güneş yönündeki kışlaklar N gibidir" (?).] 0 MA'N· QIŠLA'Γ **mān qišlāγ** Oγuzların ülkesinde bir yer adı. 0

QUŠLA'Γ **qušlāγ** "Kuşların çok olduğu yer (*maṭīra*)." Orada kuşlar avlanır. 0 **qušlāγ**

QRQA'Γ **qirqāγ** "Çöl (*mart*)."Su ve bitki olmayan çöl (*mafāza*).[1] 0 **qirqāγ**

QUL·SIΓ 'AR· **qulsiγ är** "Köle gibi (*yušbihu xulquhu xulq al-'abīd*) adam." **qulsiγ**

NIŽDA'Γ **niždāγ** "Bilek taşı (*mašḥad*)." İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. **niždāγ**

Q

BATRAQ **batraq** "Ucuna bir ipek parçası takılan mızraktır (*miṭrada*). Savaş günü **batraq** yiğit kendini bununla tanıtır." 0

BUJΓ'Q **buçγāq** "Yerin dört kutrundan biri (*quṭr al-arḍ*)." :: YYR· BUJΓA'QIY **yēr** **buçγāq** **buçγāqi.**

BUJΓA'Q **buçγāq** "Zaviye, bucak (*zāwiya*). 0

BUJΓA'Q **buçγāq** "Ayakkabı yapımında kullanılan "deve derisinden bir parça (*jild akāri' al-juzur*)," 0

BUXSUQ **boxsuq** "Kölelerin boyunlarına geçirilen lâle (*yull*). 0 BUΓSUQ **boxsuq** **boγsuq** aynı sözcüğün Arapça'daki *xatir ~ γadir* ("treacheous") gibi *xā'* ve **boγsuq** D *yayn*'nın değişmesiyle oluşmuş bir varyantıdır. 0

"Topal ve çolak olanlar (*a'raj a'sam*): 'AX·SAQ· BUX·SAQ· **axsaq boxsaq** diye **boxsaq** söylenir. İki sözcük bir arada söylenir.

BADRUQ· **badruq** Bir erkek adı. 0 **badruq** N

BARJUQ **barçuq** "Afrāsiyāb tarafından inşa edilen bir şehir. O, Nebukadnezar 'ın **barçuq** N oğlu Bizān'ı hapsetmiştir.

BARJAQ· **burçaq** "Burçak (*lūbiyā'*)." 0 **burçaq**

BURJAQ **burçaq** "ter taneleri (*ḥabbāt al-'araq*)." Bundan gelerek :: TAR BUR·JAQ·LAN·DIY **tär burçaqlandi** "kar taneleri burçak gibi çıktı (*taḥabbaba*)." 0

BUZLUQ **buzluq** "Buzhane (*majdama*)." 0 **buzluq**

BAS·RUQ **basruq** "Baskı (*ṯiqāl kull šay'*)." Atasözü: **basruq**

[I. 388/466] **235**

YIYR· BAS·RUQY TA'Γ BUDUVN· BAS·RUQY BA'K **yēr basruqi tāγ bodun** P **basruqi bēg** 0 "yere baskı (*awtād*) uygulayan, ona ağırlık yapan (*ṯiqāl*) dağlar; benzer şekilde insanlara baskı yapan da beydir." Bunun anlamı dünyanın sabitliği dağlara, insanların sabitliği de onları sınırlayan onlara baskı yapan emirlere bağlıdır demektir. 0

BAŠNAQ [dikkat] 'AR· **baštaq är** "Savaşa hazır olmayan (*ḥāsir*) kişi." 0 **baštaq**

BAŠ·MAQ **bašmaq** "Ayakkabı (*mik'ab*)." Oγuz şivesi. 0 **bašmaq** D

---

234 1. EY. *mufāza*.

BUΓMAQ **boγmaq** "Gömlek düğmesi (*zirr al-qamīṣ*)." 0 BUΓMAQ **boγmaq** **boymaq** "altın veya diğer materyallerden yapılan gerdanlık (*at-tiqṣār wahwa qilāda*), üzerine değerli taş ve inciler oturtulur. Gerdek gecesi için süslenen geline takılır." 0	
BAL·JIQ· **balçiq** "Çamur (*waḥl*)." Oγuz şivesi.	**balçiq** D
BUL·ΓA'Q· **bulγāq** "Düşmanın geldiğini görerek halkın panik (*hazāhiz*) yapması." 0 BUL·ΓA'Q· **bulγāq** Bir erkek adı. Manzume:	**bulγāq** N

BUL·ΓA'Q 'UKUŠ BUL·SA' QAJAN BILKINK· YITA'R· **V**
YANK·ŠAQ· TALIM· SAY·RAB· ANY TAM·ΓAQ· QATA'R·
bulγāq üküš bolsa qaçan bilgiŋ yitār
yaŋšaq tälim sayrap ani tamγaq qatār

"Çok fazla karışıklı (*fitan*) olursa bilgin kaybolur, yanşak çok söylerse ağzı kuruduğundan çenesi yorulur." Bu söz sözü az söylemesi istenen kişi için söylenir.

TUB·RA'Q· **toprāq** "Toprak (*turāb*)."	**toprāq**
TAB·LUVQ· **toplūq** "Yerdeki yarıklar (*šuqāq*)." 0	**toplūq**
TUT·ΓA'Q· **tutγāq** "Gece düşmanın gözcülerini ve ileri kollarını yakalamak için çıkarılan atlı birlik (*jarīda*)." 0	**tutγāq**
TAR·TUQ **tartuq** Yayma ilinde bir şehir. 0	**tartuq**
TAR·ΓA'Q· **tarγāq** "Tarak (*mušṭ*)." 0	**tarγāq**
TUR·LA'Q· **turlāq** Bir hayvanın "arığı (*naḥīf*)." Ve eğer bir kişi ihtiyarlarsa (*šubba ... bi-ḍ-ḍa'f*) ona: TUR·LA'Q· **turlāq** denir. 0	**turlāq**
TARMA'Q **tarmāq** "Pençe (*mixlab*)." Bir çeşit bitkiye de: QAR·Γ A'Q· TAR·MA'QY **qarγāq tarmāqi**.[1] denir. 0	**tarmāq**
TUZ·LUQ· **tuzluq** "Tuzluk (*mimlaḥa*)." 0	**tuzluq**
TUΓ·RA'Q· **toγrāq** "Kavak ağacı (*al-γarab*[2] *wahwa šajar al-hamad* [?]." 0	**toγrāq**
TIΓRA'Q· 'AR· **tiγrāq är** "Yılmaz (*jald*) kişi." Manzume:	**tiγrāq**

'UΓRA'Q 'ARIY TΓRA'Q **oγrāq äri tiγrāq** **V**
YYMY 'ANIK 'UΓL'Q **yēmi anig oγlāq**
SUVTY 'AZ' SAΓRA'Q **sūti üzä saγrāq**
YYRY TQY 'AΓLA'Q **yēri taqi aγlāq**

"Oγrāq kabilesinin[3] adamları yılmaz kişiler, yedikleri oğlaktır, süt kabının üstünde

---

235 1. Clauson (ED, 550) **qarγa tarmaqi** "karganın ayağı" önerir.

2. EY. *γarb*. Lane'ye göre (p. 2242) *γarab* genellikle kavak diye bilinir, *salix Babylonica*; *γarb* farklı bir ağaçtır. Bu "siyah ve (meyvenin) pis kokusu" anlamında olan *hāmid* sözcüğü ile bağlantılı olabilir."; ama *hamad* bilinmiyor. Belki de balsam poplar; bakınız ED, 472.

3. EY. *qatīla, qabīla* okunur.

[I. 390/468] 236

sürahileri bulunur ve yerleri de çoraktır." Onları cömert ve cesur olarak anıyor. 0

TUΓ·SA'Q· **tuγsāq** "Dul kadın (*armala*)." Bu genellikle çift ifade olarak kullanılır: TUVL· TUΓ·SA'Q· **tūl tuγsāq.** 0	**tuγsāq**
TAW·RAQ· **tawrāq** "Hız (*sur'a*)." Bu sözden gelerek :: TAW·RA'QIN KAL **tawrāqin käl** "çabuk gel." denmiştir. O sıfat olarak da kullanılabilir, buradan gelerek :: TAW·RA'Q· 'YŠJY **tawrāq īšçi** "Hızlı işçi (*musri'*)." denmiştir.	**tawrāq**
TUQ·LUQ· **toqluq** "Tokluk (*šiba'*)." 0	**toqluq**
TOQ·LUQ· **toqluq** "İnsanın başı saçsız, hayvanın (*jamam* [tanımlanmış])." başı boynuzsuz olmaz."	
TALΓUVQ· **talγūq** "Baltanın sapının sıkıştırmak için çakılan çivi (*watid*)." 0	**talγūq**
TAM·ŠUQ· **tumšuq** "Kuşun gagası (*al-minqār li-ṭ-ṭayr*)."0	**tumšuq**
TAM·ΓA'Q· **tamγāq** "Damak (*ḥalq, ḥanjara*)." 0	**tamγāq**
JAX·ŠA'Q· **çaxšāq** "Dağdaki taşlık yer (*ar-raḍrāḍ fī qulal al-jibāl*)." Atasözü: JAX·ŠA'Q· 'UZA' 'UT· BUL·MA'S JAQ·RAQ· BILA' 'UWU̲T· BUL·MA'S· **çaxšād üzä ot bolmas çaqraq bilä uwut bolmās** 0 "dağların taşlık yerlerinde ot, dik başlı kişi de utanma olmaz." 0	**çaxšāq** P
JAX·ŠA'Q· **çaxšāq** "Kurutulmuş şeftali ve üzüm (*falīq al-mišmiš wa-z-zabīb*)." Oγuz şivesi. 0	D
JA'R JARMAQ **çār çarmaq** "Çocuklar (*ad-darādiq wa-l-aṭfāl*)." Bu iki sözcük birlikte kullanılır [yani. Gereğinden çok söz kullanma]. Bir varyasyon: JAMR·Q **çamraq.** 0	**çarmaq** **çamraq** D
JΓRUQ YIYR· **çiγruq yēr** "Çiğnenerek katılaşan yer (*murakkala ṣulba*)."	**çiγruq**
JAQ·MA'Q· **çaqmāq** "Ateş yakmak için çelikten yapılan nesne, çelik (*zand*)." Bu sözcük isim olduğu gibi mastar [yani. "ateş yakma"] da olur. [Arapça'daki] gibi *ḥamidtu*[2] ("gururlandım") sözcüğünden gelen *ḥamd* ("gurur, gururlanma") veya *jamada*[4] *l-mā'* ("su dondu")'dan gelen *jamd*[3] (buz, donma") gibi; onların her ikisi de hem ad hem de mastardır.	**çaqmāq** G
JAL·BAQ· **çalpaq** "Kir, pislik (*qaḏar, wasax*)." 0 JAL·BAQ· 'IYŠ **çalpaq īš** "karışık (*muxtaliṭ*) iş." 0	**çalpaq**
JUMΓUQ **çumγuq** "Beyaz ayaklı karga (*al-a'ṣam min al-γirbān*)." Oγuzlar *yayn* harfini atarlar ve: JUMQ **çumuq** derler. Dört harfli olup da kendisine *kāf* veya *γayn* bulunan sözcükler de böyledir.	**çumγuq** **(çumuq** D)
"Kovucu, sinsi (*nammām, muxranbaq*)" kişiye: JAM·ΓUQ 'AR· **çamγuq är** denir. 0	**çamγuq**

---

236 1. EY. *jamd.*
2. EY. *jamidat.*
3. EY. *jamida.*
4. EY. *jamd.* Bu düzeltiler EP ve Tercüme I, 469'a göre yapılmıştır.

BAŠΓA'Q· **sapγāq** "Oyluk kemiklerinin üstü (*mā fawq al-warikayn*)."[5]	**sapγāq**
SAB·LIQ· **sapliq** "Kılıç, bıçak gibi nesnelere sap olmaya yarayan nesne (*miqbaḍ*) veya bir şeyin sapı (*niṣāb*)": SAB·LIQ· **sapliq** diye söylenir.	**sapliq**

[I. 391/470] **237**

"Malını dağıtan, israf eden kişiye (*man yubaḏḏiru mālahu*)." : SAJ·ΓA'Q· KIŠIY **saçγāq kiši** diye çağrılır. 0	**saçγāq**
SIJ·ΓA'Q· **siçγāq** "Sık sık sıçan kişi (*ya'tarīhi l-γā'iṭ kaṯīr*[an])." Bu sözcük kural dışıdır, çünkü kurala göre bu sözcükteki *qāf, nūn* olmalıdır, çünkü süreklilik bildiren sıfatlar bu şekilde yapılır. Örnek :: 'UZ·ΓA'N 'AT· **ozγān at** "devamlı başkalarını geçen ata (*sabbāq*) denir." 0 :: 'UL 'IYŠ QIL·ΓA'N 'L **ol īš qilγān ol** "Çok iş yapan kişi (*kaṯīr al-'amal*)." 0	G
SUS·Γ'Q **susγāq** "Kendisiyle su veya benzer şeyler alınan nesne (*yuγrafu bihi*)." Qarluq, Qifçāq ve diğer göçebe şiveleri. 0	**susγāq** D
SUΓ·DA'Q **soγdāq** "Balāsāγūn'da oturan kişiler. Bunlar Buhara ile Samarkand arasındaki Soγdlardır, ama onların giyiniş ve huyları Türkler gibidir." 0	**soγdāq** N
SAΓ·RA'Q· **saγrāq** "Bir şey içilen kâse (*al-qa'b wa-l-ka's allaḏī yušrabu fīhi*)." 0 Atasözü: [krş. 216 **tergi**]: SA'WIN· SAΓRA'Q· QA' TAKIYR· **sāwin saγrāqqa tägīr** 0 "Güzel sözle kişi (emirlerin içtiği kaptan) su içer" – anlamı onlar gibi ağılanır demektir. 0	**saγrāq** P
SIR·MA'Q· **sirmāq** "Eşek eğerindeki pohça (*barḏa'a*)." 0	**sirmāq**
SUΓ·NA'Q· **suγnāq** Oγuzların bir şehri. 0	**suγnāq**
SAΓ·LIQ **saγliq** "Dişi koyun (*na'ja*)."[1] Kökü "sağılan hayvan (*ḥalūb*)."dur.	**saγliq**
SUW·LUQ· **suwluq** "Mendil (*mindīl*)." 0	**suwluq**
SAQ·LIQ· **saqliq** "Uyanıklık (*al-yaqaẓa fī l-umūr*)." 0	**saqliq**
SUQ·LUQ **suqluq** "Oburluk (*ḥirṣ, jasā'a*)." 0	**suqluq**
QAB·ΓA'Q· **qapγāq** "Sadağın kapağı ('*ifāṣ* [tanımlanmıştır])." 0	**qapγāq**
QA?·JAQ· **qatçaq** "Nehrin kollarının kavuştuğu yer (*al-mawḍi' allaḏī yatanāṭuḥu l-miyāh min as-sawā'id*)." 0	**qatçaq**
QADRQ **qadraq** "Dağın yanları, yamaçları (*ma'āṭif al-jibāl wa-maḥānīhā*)." Buradan alınarak :: QAT· QADRAQ **qat qadraq** "yan, yamaç (*ma'ṭaf wa-maḥniya*)." denir. 0	**qadraq**
QUD·RUQ· **qudruq** "Bütün hayvanların "kuyruğunu (*aḏnāb*)." anlatan genel bir sözcük. :: QUVY· QUD·RUQIY **qōy qudruqi** "Koyunun yağlı kuyruğu (*alya*)." 0 'AT· QUD·RUQIY **at qudruqi** "at kuyruğu (*ḏanab*)." Manzume:	**qudruq**

QUD·RUQ· QATIΓ TUK·DUMIZ	**qudruq qatiγ tügdümiz**	V
TANK·RIYK· 'UKUŠ· 'UK·DUMIZ	**täŋrig üküš ögdümiz**	
KAM·BIŠ· 'ATIΓ· TAK·DIMIZ	**kämšip atiγ tägdimiz**	
'ALDAB· YANA' QAJ·TIMIZ·	**aldap yana qaçtimiz**	

[I. 393/472] **238**

---

5. Bakınız ED, 786; G. Clauson, "The Turkish-Khotanese Vocabulary Re-Edited," Islâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, v. 1–4 (1973), pp. 37–45, line 184.

237 1. EY. *naj'a*.

"Atların kuyruklarını sıkı sıkıya bağladık; Tanrıya çok hamd ettik (anlamı *Allāhu ekber* diyerek tekbir getirdik demektir), Atları onlara sürdük, onların etrafını sarmak için arkamıza düşsünler diye yalancıktan kaçıverdik." 0 QUŠ QUD·RUQY **quš qudruqi** "kuş kuyruğu." Atasözü: TUQUM· BUZUB· QUD·RUQ·TA' BIJAK SIYMA' **toqum yüzüp qudruqta biçäk sīma** P 0 "Deriyi yüzdükten sonra, bıçağı kuyruğunda kırma." Bu Arapça şu söz gibidir: *šawwā axūka ḥattā iḏā anḍaja rammada* (Senin kardeşi eti küllerin üzerine koyarak onu çok fazla kızarttı").

QUD·RQ **qudruq** "Kıç, göt (ima ile) (*yuknā bihi 'an al-faqḥa*)." Buradan alınarak :: QUD·RUQY 'TK'N KŠIY **qudruqi ötgān kiši** "kıçı çok öten (*nabbāj al-faqḥa*) kişi." denmiştir. 0
QAR·SA'Q· **qarsāq** "Derisinden güzel kürk yapılan bir tilki (*fanak*)." **qarsāq**
QAR·LUQ **qarluq** Bir Türk kabilesi. Onlar göçebe, Oγuz değiller, ama Türkmān'lar. 0 **qarluq** N
QUR·LUQ **qorluq** "İçinde kımız biriktirilen tulum (*šann*)." 0 **qorluq**
QARN'Q **qarnāq** Bir Oγuz şehri. **qarnāq** N
QARNA'Q· 'AR· **qarnāq är** "Koca karınlı (*'aẓīm al-baṭn*)." 0
QIRNA'Q **qirnāq** "(köle-) Kız (*jāriya*)." Yabāqu, Qāy, Çömül, Basmil, Oγuz, Yemāk ve Qifçaq şiveleri. 0 **qirnāq** D
KUTY QZLA'Q **köti qizlāq** "Kırmızı kuyruklu kuş (*al-ḥummara min aṭ-ṭayr wahwa aḥmar aḏ-ḏanab*)." 0 **qizlāq**
QIS·RA'Q· **qisrāq** "Genç kısrak (*ramaka fatiyya*)" ; veya, Oγuzlara göre "her kısrak (*ar-ramaka ka'in*^{an} *mā kānat*)." BIR·LA' KURAŠMA' QIS·RA'Q BIRLA' YARIŠMA' **qīz birlä küräšmä qisrāq birlä yarišma** D P 0 "kızla güreşme (çünkü kız kuvvetli olur), kısrakla yarışma (çünkü kısrak attan (*faras*) daha çevik daha sıçrayışlı olur)." Bu söz Hākānlılardan bir kızın gerdek gecesi Sultan Mes'udu ayağıyla dokunarak yıktığı Hakanlıların sultan Mes'ud hakkında söyledikleri bir sözdür. 0
QIS·MA'Q· **qismāq** "Üzenginin iki yanında bulunan kayış (*wahaq*)." 0
QUŠ·LUQ **qušluq** "Kenet (*ḍaḥwa*)." Oγuz şivesi. **qušluq** D
QIŠ·LIQ **qišliq**

"Kışlık ev (*bayt šitwi*); kış için hazırlanan bazı şeylere (*šay' u'idda li-š-šitā'*)." de böyle denir. 0
QUΓ·SA'Q NA'NK· **qoγsāq nāŋ** "Gevşek, çürük nesne (*fīhi futūr wa-wahn*)." 0 **qoγsāq**
QIF·JA'Q· **qifçāq** Türklerden bir kabile. 0 **qifçāq** N
QIF·JA'Q· **qifçāq** Kašγār yakınlarında bir yer adı.
QUL·BA'Q· **qulbāq** "Bir Türk din ulusunun adıdır. Balāsāγūn dağlarında bulunurlar. Anlattıklarına göre bir gün sert bir kayaya eliyle: TANKRIY QULIY QUL·BAQ· **täŋri quli qulbāq** "Tanrının kulu Qulbāq," diye yazar ve yazı açıkça görülür, bir de ak bir kaya üzerine yazı yazar, yazı siyah olarak görülür. İzleri bugün bile durmakta imiş. 0 **qulbāq** N

QALTUQ **qaltuq** "Yaban sığırı boynuzu [ör. yak] (*qarn baqar al-waḥš*)." Delinerek kımız ve benzer şeyler içilir.	**qaltuq**
QULTIQ **qoltiq** "Koltuk (*ibiṭ*)." 0	**qoltiq**
QLTQ **qiltiq** "Başta bulunan kepek (*ibriyya ar-ra's wa-ḥazāzatuhu*)." 0	**qiltiq**
QAMΓA'Q **qamγāq** "Semer otu (*ṯumām*)." 0	**qamγāq**
QUM·LA'Q **qumlāq** "Qifçāq illerinde yetişen yaprağı fasülye (*lablāb*) yaprağına benzer bir bitki. Balla karıştırılarak bir içecek yapılır. Bu bitki denizde bulunan bir gemiye alınacak olursa, fırtına kopar, içindekiler batacak gibi olur. 0	**qumlāq**
QAN·JIQ **qançiq** "Dişi köpek (*kalba*)." Bir kadına kötü söz söylendiğinde köpeğe benzetilerek ona: FYNJIQ [dikkat] **qançiq** denir.	**qançiq**
MUN·JUQ **monçuq** "Boncuk (*kull xaraza min al-ḫulī*)." 0 MUN·JUQ **monçuq** "süs için boyna asılan değerli taşlar, muska (*tamā'im*), aslanpençeleri veya cevher vb. 0	**monçuq**
MANJUQ **mançuq** "Heybe, torba (*ḫabīqa, mixlāt*) gibi at eğerine takılan (*yu'allaqu*) şey." 0	**mançuq**
MUNΓA'N KIŠIY **munγāq kiši** "Geveze (*ṯarṯār*) kişi."	**munγāq**
QIS·MA'Q **qismāq** "Üzenginin her iki yanındaki kayış (*sayray ar-rikāb al-'arīḍayn yakānu r-rikāb baynahumā*)."	**qismāq**

K

BUR·JAK **bürçäk** "İnsanların kâkülü (*nāṣiya*), atın perçemi ya da kuyruğu (*sabīḥa*)." 0	**bürçäk**
BIṮRIK **bitrik** "Kadınların avret yerinde bulunan dilcik (*baẓr al-mar'a*)." 0	**bitrik**
BIṮRK **bitrik** "Fıstık (*fustuk*)." Aryu şivesi.0	**bitrik**
BIṮSTK **bistäk** "Eğrilmek üzere hazırlanmış, pamuk (*qaṭ'a quṭn mandūf mu'add li-l-γazl*)." Çigil şivesi. 0	**bistäk** D
BSTK **bistäk** "Fitil (*fatīla*)." Aryu şivesi.	D
BUK·SAK **böksäg** "Kadının göğsü ile boynu arasındaki yer (*tarība al-mar'a*)." BUK·SAK· **böksäg** "göğsün üst kısmı (*naḥr*)." 0	**böksäg**
TUT·SUK KIŠY **tütsüg kiši** "Kinci (*mušāḥin*) kişi." 0	**tütsüg**

[I. 396/476] **240**

TḤJK **taxçäk** (?) "Bir tür Çin ipeği. 0	**taxçäk** ?
TURBK· **törpig** "Törpü, keser (*safan*)." Onlar: TURBKUV **törpigü** derler. 0	**törpig**
TARLIK· **tärlik** "Teri çekmek için eğerin altına konan keçe (*miršaḥa*)." 0	**tärlik**
TUR·LUK **türlüg** Bir şeyin "türlü çeşitleri (*anwā'*)" "Buradan gelerek :: QAJ·'''''' **türlüg** TURLK NA'NK· **qaç türlüg nāŋ** "bir şeyin farklı türleri (*aṣnāf*)."0 :: QAJ TUR·LUK· SUVZ· 'AY·DIM **qaç türlüg sōz aydım** "Bütün çeşitlerini söyledim (*qultu anwā'an min al-kalām*)." 0	
TUR·MA'K· **türmāk** "Kadınbudu yemeği (*zumāward*)." 0	**türmāk**

TIRNA'K **ternāk** "İnsanların ulusun işlerini konuşmak için toplandıkları yer (*miḥfal al-qawm ijtama'ū t-tadbīr*)." 0	**ternāk**
TUŠ·LK 'UVDIY **tüšlük ödi** "Yolcuların dinlenme vakitleri (*waqt at-ta'rīs*)." 0	**tüšlük**
TAKRAK· **tägräk** Bir şeyin "halkası (*ḥitār*)." Buradan alınarak :: QUḌUГ TAK·RAKIY **quḍuγ tägräki** "kuyu ağzına konulan halka." denmiştir. 0	**tägräk**
TUK·LUK· **täglük** "Kör (*ḍarīr*)." Buradan alınarak :: TUK·LUK· KUZLK **täglük közlüg** "kör adam." denmiştir. 0	**täglük**
TAW·LUK· **täwlüg** "Hilekâr (*muḥtāl, xaddā'*)." 0	**täwlüg**
JAK·RAK· **çäkräk** "Yünden yapılan, kölelerin giydiği cepsiz bir kaftan (*qabā' ṭāq*)." 0	**çäkräk**
"Zayıf görüşlü kimse (*axfaš*): KUZVIY JAR·LIK **közi çärlig** diye çağrılır.	**çärlig**
JALBAK **çälpäk** "Gözün çapağı (*yamas al-'ayn*)." 0	**çälpäk**
JIL·DAK **çildäg** "Atın göğsünden çıkan bir çıban (*qarḥ*)." Bu çıbandan sarı su ile irin kar, dağlanırsa geçer. 0	**çildäg**
SUR·TUK 'IŠL'R· **sürtük ešlār** "Lezbiyen (*al-mar'a al-masḥūqa wa-s-sāḥiqa kaḍākika*)." "Ezilen (*insaḥaqa*)" her şeye de SUR·TUK **sürtük** denir. 0	**sürtük**
SAḌ·RAK·[1] BUVZ· **säḍräk bōz** "Gevşek bez elbise (*muhalhal an-nasj*)." 0 SADRAK QABUГ **sädrāk qapuγ** "parmaklıklı kapı (*as-sanjura wahwa bab mušabbak*). 0	**säḍräk**
SUR·JUK **sörçük** "Gece toplantısı (*samar*)." Oγuzlar *j*'i *fatḥa*'lı olarak söyleyip: SUR·JAK **sörçäk** şeklinde okurlar. 0	**sörçük** **sörçäk** D
SALJUK **sälçük** "Şimdiki Selçuk hakanlarının dedelerinin adı. O: SAL·JUK SUV BA'ŠIY **sälçük sü bāši** şeklinde çağrılır. 0	**sälçük** N
SIKRIK **sekrik** "Dağda atlanarak geçilen yer (*kull mawḍi' fī l-jabal yu'baru 'anhā bi-l-waṭb*)." 0	**sekrik**
SUKRUK **sökrük** "Kadının avrat yeri (*matā' al-mar'a*)." 0	**sökrük**
KUBRUK **köprüg** "Köprü (*qanṭara*)." 0	**köprüg**
KUT·LUГ· **kötlük** "Sen döneğin birisin! (*yā muxannaṯ*)." anlamında bir küfür sözü. Asıl anlamı "sen ibnesin! (*yā man 'umila bihi 'amal qawm lūṭ*)." demektir. 0	**kötlük**
TUM·RUK·[2] **tümrüg** "Def, tambur (*duff*)." Oγuz şivesi. 0	**tümrüg** D
KUB·JUK· **köpçük** "Eğerin ön ve arka yastıkları (*mu̲ṯara*)." Oγuz şivesi. 0	**köpçük**
KIR·BIK **kirpik** "Kirpik (*al-hudb fī jafn al-'ayn*)." 0	**kirpik**

[I. 398/478] **241**

KAR·TUK **kärtük** :: "Ağaçta açılan kertik (*ḥazz*)." :: KARTUK KAM·RUK **kärtük kämrük** "kesik ve gedik (*ḥuzūz wa-axādid*)." 0 KARTIK **kärtik** "ekmek ve benzer şeylerin sayısını bilmek için ağaca kazına çentik (*ḥazz*)."	**kärtük** **kärti**
KUR·ŠA'K **küršāk** Yiyecek adı. Darı özü suda ve sütte kaynatıldıktan sonra üzerine yağ dökülerek yenen bir yemek. 0	**küršāk**

---

240 1. D'nin noktası sonradan yazılmıştır (?).
2. İkinci U A'dan değişti (?).

KAZLIK **käzlik** "Kadınların elbiselerine taktıkları küçük bıçak (*sirkīn ṣayīr*)." **käzlik**

KUZLUK **közlük** "At kuyruğundan yapılmış bir dokuma, göz ağrıdığı veya kamaştığı zaman üzerine konur." 0 **közlük**

KUS·RUK· TUŠA'Γ **kösrük tušāγ** "Atın ön ayakları için köstek (*šikāl yaday al-faras*)." **kösrük**

KWRIK **käwrik** "Gürgen ağacı (*al-'arfaj min aš-šajar*)." 0

KUWRUK· **küwrüg** "Davul, kös (*al-kus wa-ṭ-ṭabl allaḏī yuḍrabu bihi*)."0 **küwrüg**

KAW·RAK NA'NK **käwrāk nāŋ** "Kamış ve kamışa benzeyen her nesne (*kull šay' xirw min aš-šajar*)." 0 **käwräk**

KAW·ŠAK NA'NK· **käwšāk nāŋ** "Yumuşak, gevşek nesne (*fīhi līn wa-futūr*)." İnce elbise gibi. **käwšäk**

KUWŠAK 'AT· **köwšät ät** "Sülpük (*fīhi raxāwa*) et." KUWŠAK 'AT·MA'K **köwšäk ätmāk** "İyi hamurdan yapılan ekmek (*'ajīnuhu min xamīr ḥasan*)." 0 **köwšät**

KUW·LUK· **küwlük** "Çamurda yapılan yuvarlaklar (*bunduqa min aṭ-ṭīn*)," kurumadan önce ve kuruduktan sonra zıpzıp gibi atılır. 0 **küwlük**

KAK·LIK· **käklik** "Çeklik kuşu (*qabj*)."[1] **käklik**

KAKMAK 'AR· **käkmäk är** "Sıkıntılarla pişmiş adam (*ḫārasathu l-umūr wa-qāsā l-miḥan fa-štadda fīhi*)." Aslı: KK **käk** "sıkıntı (*miḥna*)." sözcüğüdür. Bu kural dışı bir sıfattır. Bu sözcük: KAK·MA'N· ***käkmān** olmalıdır. **käkmäk** G

KAM·DUK SUNKUVK· **kämdük süŋük** "Eti yenilmiş kemik (*al-'urāq min al-'iẓām*)." **kämdük**

KUNJUK· **köngük** "Yaka, (*jayb*)." Oγuzlar *jīm*'i *faṭha*'lı söylerler ve: KUNAJAK· **köngäk** derler. 0 **köngäk** D

KAN·JA'K **kängāk** "Türklerde bir kabile. **kängāk** N

KAN·J'K SANKIR **kängāk säŋir** Ṭarāz yakınlarında bir şehir adı. O, Qifçāq sınırındadır. 0 N

KANDUK **kändük** "Küp gibi, topraktan yapılan büyükçe bir kap (*kandūj* [tanımlanmış])." Kängäk şivesi. 0 **kändük** D

KUN·LUK **künlük** "Günlük iş (*amr muyāwama*)." 0 KUNLK YIM **künlük yem** "günlük ekmek (*rizq*)." Ama bu [ifade] nadir olarak kullanılır. 0 **künlük**

MAR·DAK· **märdäk** "Ayı yavrusu (*walad ad-dubb*)." :: 'DIΓ MAR·DAKY **adıγ märdäki** "ayı yavrusu (*daysam*)." Türklerin bazıları "domuz yavrusu (*xinnawṣ*)" için de: TUNKUZ MAR·DAKY **toŋuz märdäki** derler. 0 **märdäk** D

[I. 399/480] **242**

MALDAK NA'NK **mäldäk nāŋ** "Erkek avadanlığı gibi "keçeleşen şey (*mutalabbad*)." **mäldäk**

L

BIΓIL **biçγil** "El ve ayaktaki çatlaklıklar (*šuqāq*);[1] yeryüzündeki çatlaklıklar. 0 **biçγil**

241 1. EY. *qayḥ*.

BAS·BAL **basbal** "Bir tel iplik (*jaḏba min yazl*)." 0	**basbal**
YAS·MIL· **basmil** Bir Türk kabilesi. 0	**basmil** N
"Beyaz başlı, dört ayaklı bir hayvan (*ibyaḍḍa ra'suhu*)": BAŠГIL YLQY **bašγil yilqi** diye çağrılır.	**bašγil**
BTMUL **bitmül** "Uzun biber (*ad-dār fufful*)." 0	**bitmül**
BUŠKA'L **böšgāl** "Düz ekmek (*ar-ruqāqa min al-xubz*)." Hākāniye şivesi. 0	**böšgāl** D
BUГ·RL **boγul** "Tulum[2] veya benzer bir çantanın yaptığı "çıkıntı (*amt*)" 0	**boγul**
BUГRUL QUVY **boγrul qōy** "Beyaz boğazlı koyun (*ibyaḍḍa ḥalquhu*)."	
BUKTAL 'AR· **büktäl är** "Orta boylu (*rab'a*) kişi." 0 :: BUKTAL 'AT· **büktäl at** "yassı (*adakk*) at." 0	**büktäl**
BUKRUL: 'AT· **bögrül at** "Böğürleri (*axṣaf*) beyaz at." Alaca (*aškal*) koyun ve başka hayvanlara da böyle denir. 0	**bögrül**
BND'L **bandāl** (?) *al-karb* [tanımlandığı gibi] Ağaçtan omuzbaşı şeklinde çıkarılan parça, ve çocuklar bunu alır, yakar sonra geceleyin birbirlerine vurular. Onlar bunu: 'UVT· BNDA'L **ōt bandāl** diye çağırırlar. Bu çevgen oyunudur [dikkat].	**bandāl** ?
TAR·ГIL YIL·QIY **taryil yilqi** "Sırtında beyazlı siyahlı çizgiler bulunan her hayvan (*fī ẓahrihi xuṭūṭ bīḍ wa-sūd*), örneğin alacalı (*namiš*) bir hayvan: TAR·ГIL **taryil.** Bu sıfat at hariç tüm hayvanları niteleyebilir. 0	**taryil**
TUГRIL· **toγril** "Yırtıcı bir kuş. Bin kaz öldürür, bir tanesini yer. Bu sözcük erkek adı olarak da kullanılır: TUГ·RIL· **toγril.** 0	**toγril** N
TГRL **toγril** "Et ve baharatla doldurulan bağırsak (*am'a'*)." Känçāk şivesi. 0	D
JAŠKA **çäškāl** "Çanak, çömlek (*xazaf*,[3] *burma a'sār*)." Känçāk şivesi. 0	**çäškāl** D
SANKIL [dikkat] **säpgil** "Yüzde görülen sivilce (*kalafa*)." 0	**säpgil**
SAR·SA'L **sarsāl** "Sansar (*dalaq*)." Samura (*sammūr*) benzer ufak bir hayvancık. 0	**sarsāl**
QAR·TA'L 'AT· **qartāl ät** "Beyaz ve kırmızı et (*mujazza'*)." QAR·TA'L QUVY **qartāl qōy** "alacalı koyun (*arqaṭ*)." 0	**qartāl**
QIR·ГIL 'AR· **qirγil är** "Kır saçlı (*kahl*) kişi." 0	**qirγil**
QIZ·ГUL 'AT· **qizγil at** "Boz ile griy arasında bir rengi olan at (*bayn al-aṭḥal wa-l-ašhab*)."	**qizγil**

M

BAJ·KAM· **bäçkäm** "Savaş sırasında işaret olması için yiğitlerin taktıklar, ipekten ya da yaban sığırı (*yak*) kuyruğundan yapılan bir bez parçası (*sawm*)."	**bäçkäm** D

---

242 1. EY. *rajul, rijl* okunur.
2. EY. *ṭabb*, doğrulanmak için *watb*'a çevrilmiştir, krş. 232 **boγruγ**.
3. EY. *jazaf*.

[I. 401/483] **243**

Oγuzlar onu BAR·JAM **bärçäm** diye çağırırlar. Manzume: **bärçäm** D

BAJ·KAM· 'URUB· 'AT·LAQA' **bäçkäm urup atlaqa** V
'UYΓUR·SAQIY TAT·LAQA' **uyγurdaki tatlaqa**
'UΓ·RIY YAWUZ· 'IT·LAQA' **oγri yawuz itlaqa**
QUŠ·LAR· KIBIY 'UJ·TUMUZ· **qušlar kepi uçtimiz**

"Atlara alamet vurarak Uygur köpeklerinin ('halk' anlamında) üzerine doğru ilerledik [Harf.: Uygurlar arasındaki Tatlara doğru, gizli şeytan köpeklerine doğru;] Kuşlar gibi uçarak tepelerine çullandık." 0

BAJ·KUM **bäçküm** "Evin salonu (*saqīfa asl-bayt*)." 0	**bäçküm**
BAD·RAM· **baḏram** "Halk arasındaki gülme eğlence (*as-surūr wa-ḍ-ḍaḥika bayn al-qawm*)." Her bir yer ışık ve çiçeklerle süslendi vakit: BAD·RAM· YIYR· **baḏram yēr** "gönül açan yer (*arḍ naziha*)." diye çağrılır. Ben bu sözcüğün kökenini bilmiyorum, çünkü ben bu sözcüğü Farslardan işittim. Ama Oγuzlar "bayram günü (*yawm al-'īd*)" için BAY·RAM· **bayram** derler, çünkü o eğlence ve neşe günüdür. Onların geleneğine göre *ḏāl*, *yā'* ya dönüşmüştür. Bu açıdan bu sözcük saf Türkçe olmalı (*luγa maḥḍa*). 0	**baḏram** (**bayram** D)
:: UL YUMUŠ·QA' BIR·TAM BAR·DIY **ol yumušqa birtäm bardi** "O sanki hiç dönmeyecekmiş gibi uzun bir zaman için elçiliğe gitti (*munqaṭian ṭawīlan*)." 0	**birtäm**
BAΓ·RAM· QUM· **baγram qum** "Geniş kumluk yer (*raml 'ālij jubayl*)."[1] Kāšγar ile Yārkänd arasındaki kumluk bölgeye (*raml*): BAΓRAM QUVMIY **baγram qūmi** denir. N	**baγram**
BUXSUM **buxsum** "Darıdan yapılan bir içki (*mizr* [tanımlanmış])." 0	**buxsum**
TUM·RUM· YIΓA'J· **tomrum yiγāç** "pabuçların topuğu ('*ālat al-iskāf*) gibi kesilen ağaç tomruğu (*maqṭūʿ*).	**tomrum**
TUŠ·RUM **türšüm** "Eğrilmiş ip yumağı (*kull dajāja min al-γazl*)."[2] Aryu şivesi. 0	**türšüm**
ZUNKM **züngüm** "Bir çeşit Çin ipeği. 0	**züngüm**
SID·RIM **sidrim** "Sırım (*qidd*)." Oγuz şivesi. 0 :: SID·RIM 'IYŠLIΓ 'AR· **sidrim īšlīγ** "Başladığı işi bitiren başkasına hiçbir şey bırakmayan kişi." 0	**sidrim** D
SAR·QIM·[3] **sarqim** "Soğuklarda kar gibi yağan çiğ (*saqīʿ*)." 0	**sarqim**
KUTRUM **kötrüm** "Üzerinde oturulan dükkân (*dukkān*)." 0	**kötrüm**
KURJM **köçrüm** "Panik, telaş (*faza'a*)." Bu köylerdeki halk şehre kaçtığı zaman olur. 0	**köçrüm**
KD·RIM 'AT· **kädrim ät** "Derisi yüzülmüş et (*maslūx*)." 0	**kädrim**

[I. 402/485] **244**

---

243 1. EY. *ḥabīl*.
2. EY. *daḥāja min al-'azl*.
3. İkinci *sukūn* (·) U'dan değişti (?)

KAS·TAM **kätsäm** "Gece davetsiz gelen kişilere verilen içki daveti (*ḍiyāfa*)." 0 **kätsäm**

İki Harfi Aynı Olan Sözcükler Bölümü

R

TAR·TAR·[1] **tartar (turtur** ?) Kumruya (*qumrī*) benzer bir kuş. **tartar**

:: TAWY 'AM·KY JURJUR **tewe ämgi çurçur** [Harf. "devenin memesi **çurçur**"] **çurçur**
Deve sağılırken sütün kapta çıkardığı ses. 0

:: QARIN QURQUR 'TY **qarin qurqur etti** "Karın guruldadı (*taqarqara*)." **qurqur**

K

SUSSUK **süksük** "Odunu sağlam bir ağaç (*yaḍā*)." **süksük**

M

SUM·LIM TAT· **somlim tat** "Türkçe bilmeyen bir Farslı." Türkçe bilmeyen bir kişi: **somlim**
SUM·LIM **somlim** diye çağrılır.

KUR·KUM **kürküm** "Safran (*za'farān*)." Bu sözcük Arapça'ya uygundur, çünkü **kürküm**
Araplar onu kurkum diye adlandırırlar. Manzume:

BAK·LAR 'TIN 'AR·ΓURUB·	**beglär atin aryurup**	V
QADΓUV 'ANY TUR·ΓURUB·	**qaḏyu ani turyurup**	
MANKZIY YUZIY SAR·ΓARIB·	**mäŋzi yüzi saryarip**	
KUR·KUM 'ANKAR· TURTULUVR·	**kürküm aŋar türtülür**	

Afrāsiyāb için ağıt yakarak diyor ki: "Beyler atlarını sürdüler, onları bir endişe aldı, yüzleri safran sürülmüş gibi oldu [yüzleri sarardı]." 0

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'ālil* kalıbı

J

SARA'ΓUJ **sarāγuç** "Kadın yaşmağı (*ximār al-mar'a*)." **sarāγuç**

R

SIPA'QUR **sipāqur** "Hayvan yemliği (*mixlāt*)." Kökü: SIB 'AQURY **sip aquri** "iki **sipāqur**
yıllık tayın yemliği (*mi'laf aṯ-ṯanī min al-xayl*)."

Z

---

244 1. *Sukūn*lar (·) U (ilki açık değil)'dan değişti.

QULA'B(W)UZ·[2] **qalābuz** "Rehber (*dalīl*)." *bā', vāv*'la değişmiştir. Atasözü [krş. 214 **çuwγa**]: QALIN QA'Z QULA'VUZ SUVZ BULM'S· **qalin qāz qulāvuz qulāvuzsūz bolmās** 0 "Kaz sürüsü kılavuzsuz olmaz." Bu söz kendisine rehberlik D P edebilecek bir rehbere[3] ihtiyaç duyanlar için söylenmiştir.	**qalābuz**

Q

JILA'LAQ·[4] **çiçālaq** "Küçük parmak (*xinṣir*)." 0	**çiçālaq**
JIJA'MUQ **çiçāmuq** "Yüzük parmağı (*binṣir*)." Bu az bilinen bir sözcüktür.[5]	**çiçāmuq**
SULA'MUQ **solāmuq** "Solak (*a'sar*) kişi." 0	**solāmuq**
QAR·JUQ· **qarāçuq** "al-Fārāb'ın bir adı. Oγuz şehirlerinden[6] birinin adı. 0	**qarāçuq** N
QAR·MUQ **qarāmuq** "Karamuk (*zuwān aṭ-ṭa'am*)." 0	

QAMIYJA'Q **qamīçāq** "Kurbağa yavrusu (*du'mūṣ*)."	**qamīçāq**

K

TUN'RIK YIYR· **tünārig yēr** "Karanlık (*muẓlim*) yer." "Mezar (*qabr*)" da: TUN'RIK **tünārig** diye çağrılır. :: 'AR TUN'RIK·K' KIRFY **är tünārigkä kirdi** "Adam mezara girdi."0	**tünārig**
JUM'RUK KŠY **çömārük kiši** "Gözü sulanan (*a'maš*) kişi." 0	**çömārük**
XUJVNA'K [dikkat] **çüçünāk** "Güzel kokulu, küçük kavun (*ḫadaja* [tanımlanmış])." 0	**çüçünāk** ?
BAJ·NAK **bäçänäk** Rumlara yakın oturan bir Türk kabilesi. BAJ'NK **bäçänäk** Bir Oγuz kabilesi. BJAN·K **bäçänäk** bir versiyondur. 0	**bäçänäk** N

Bölüm: *fa'al'al*, ikinci ve dördüncü harfleri ünlü olan; *fa'allū* kalıbı

J

TAFIL·ΓUVJ **tawilγūç** "Tabarhun (*ṭabarxūn*)."[1]	**tawilγūç**

---

2. B, sonradan W'den değişti.
3. EY. *ahḍā, ahdā* okunur.
4. *Sukūn* (·) U'dan değişti, aslı JJ'LUQ (?).
5. *qallā ma yu'rafu*, son sözcük sonradan *ya'rifu*'ya değişti.
6. EY. *ism bilād, min bilād* okunur, veya (Tercüme I, 487 n.) *ism balda min bilād.*

245 1. EY. *ṭayarxūn.*

D

BUΓUR·DA' SAJ· **buγurda saç** "Kıvırcık (*ja'd*) saçlı."	**buγurda**

S

JI'AXSY **çinaxsi** (?) Nakışlı bir Çin ipeklisi.	**çinaxsi** ?

Γ

TABUZ·ΓUV NA'NK **tabuzγu nāŋ** "Bilmece (*alγūza*)." 0	**tabuzγu**
TUTUR·ΓUV NA'NK **tutuzγu nāŋ** "Önerilen bazı şeyler (*ḫaqquhu an yū'aza fīhi*)." 0	**tutuzγu**
SIBIZ·ΓU **sibizγu** "Flüt, düdük (*mizmār*)."	**sibizγu**
SIRIJ·ΓA' **siriçγa** "Sırça (*zujāj*)." 0	**siriçγa**
SARIJ·ΓA' **sariçγa** "Çekirge (*jarād*)." Ona benzetilerek gevşek ve tembel (*raxw*) kişiye de: SAIRIJ·ΓA' 'AR· **sariçγa är** denir.	**sariçγa**
QUBUR·ΓA' **qoburγa** "Baykuş (*al-hāma min aṭ-ṭayr*)."	**qoburγa**

Q

TRRQUV [dikkat] YIYR· **tatirqu (?) yēr** "Otu az olan yer (*nabtuhā γayr multaff*)." 0	**tatirqu** ?
TATIR·ΓA' **tatirqa** "Sepilenmiş beyaz ten (*qaḍam* [tanımlanmış])." 0	**tatirqa**
TAWILQUV **tawilqu** TAWIL·ΓUVJ· **tawilγūç**' "Tabarhun (*ṭabarxūn*)." sözcüğünün bir varyantı. 0	**tawilqu** D
'AWIL·QUV **awilqu** "Bir tür çınar ağacı (*šajar al-qarm*)." Kırmızı meyveleri vardır, Meyvesinin suyu Turmāç'a katılır. Göz ağrısına ilaç olarak kullanılır ve elbise boyası yapılır. 0	**awilqu**
TUQUR·QA' **toqurqa** "Küp ve ibrik gibi şeylerin kulpu (*ṣunbūr*)." 0 TUQUR·QA' **toqurqa** Kāšγar'da yazlık bir yerin adı.	**toqurqa** N
SAQAIRQUV **saqirqu** "Kene (*qurād*)." 0	**saqirqu**
QASIR·QUV **qasirqu** "Fırtına (*i'ṣār*)."	

K

TUŠR·KUV **tüšürgü** "Çayın nehre aktığı ağız (*fūha*); değirmenin bir ırmağa olan akıntısı (*mafraγ*); vb." 0	**tüšürgü**
JAKUR·KA'[2] **çäkürgä** "Çekirge (*jarād*)." Oγuz şivesinde; "Ancak Türkler daha uçmadan (*qabl an yaṭīra*) böyle söylerler. Ordunun çokluğu, çoluk çocuğun çokluğu buna benzetilerek JUKURK' TAK SUV **çäkürgä täg sü** "çekirge gibi asker." denir. 0	**çäkürgä** D
SUBUR·KUV **süpürgä** "Süpürge (*miknasa*)." 0	**süpürgä**
KTUR·KUV **kötürgü** "Bir şey taşınan nesne (*minqala*)." 0	**kötürgü**

2. İlk A, U'dan değişti (?).

KASUR·KUV **käsürgü** "Deri çanta (*jirāb*)."	0 **käsürgü**
KASUR·KA' **kösürgä** "Bir tür fare (*naw' min al-jirḏan*)."[3] 0	**kösürgä**
DANUŞKA' **dünüšgä** "Sülüklü pancar (*qunābarī*)." Känçäk şivesi. 0	**dünüšgä** D

[I. 406/490] **246**

KIMIŠ·KA' **kimišgä** "Kāşyar'da üretilen nakışlı bir keçe."	**kimišgä**

M

TAKIRMA' NA'NK **tägirmä näŋ** "Çörek, değirmen ve para gibi "yuvarlak olan her şey (*mudawwar*)." 0	**tägirmä**
SAKIR·MA' **säkirmä** Hotan yolunda küçük bir şehrin adı. 0	**säkirmä** N
QUTUR·MA' BUR·K **quturma börk** "Önde ve arkada iki kandı (*janāḥān*)[1] bulunan şapka." 0	**quturma**
KUJUR·MA' 'UJUK· **köçürmä oçaq** "Taşınabilen ocak (*yunqalu*)." KUJUR·MA' 'UYUN **köçürmä oyun** "on dört" adı verilen bir oyun. Yerde kale gibi dört çizgi çizilir, sonra ona on kapı yapılır; sonra da fındık veya benzer şeylerle kapılar üzerinde oyun oynanır. 0	**köçürmä**

İkinci Hecesi Harekeli, Üçüncü Hecesi Sakin Sözcükler Bölümü

T

MINDATUV **mindatu** "İpekli yatak (? *qazzīna*)."[2]	

J

QUL·NAJIY QIS·RA'Q· **qulnaçi qisrāq** "Hamile kısrak ('*aqūq*)."	**qulnaçi**

Г

QAR·NAГUR 'AR· **qarnaγu är** "Koca karınlı (*baṭīn*) kişi." 0	**qarnaγu**
SAГ·NAГUV **saγnaγu** "Kurumuş kabak (*qar' yābis*)." 0	**saγnaγu**
QUN·DIГUV **qondıγu** "Harman döğeni (*midwas*)." 0	
QAM·JIYГUV **qamçīγu** "Ağızda, parmaklarda veya dudaklarda ağrı ile, ateşle çıkan sivilce (*baṯra*)."	**qamçīγu**

K

TUR·BIKUV **törpigü** Ağaç yontmağa yarayan "keser (*safan*)." 0	**törpigü**

---

3. EY *jirdān*.

246

1. EY *janāḥā*.
2. Krş. 247 **mandiri** ve 264 **manduru**; ED, 768.

TAM·RAKUV **tämrägü** "Tamreği (deri hastalığı) (*qūbā*)."	0 **tämrägü**
SUK·NAKUV **sögnägü** "Deri ve tırnak arasında çıkan sivilce (*baṯra*)." 0	**sögnägü**
KAR·ŠAKUV 'AT· **käršägü at** "Kürek kemiği yağırlı at (*bihi dabar bi-minsajihi*)."	**käršägü**

M

BUL·ΓAMA' **buγlama** "Yağsız ve tatsız bulamaç (*'aṣīda*)." 0	**buγlama**
JUQRAMA' YUL· **çoqrama yul** "Suyu çok olan kaynak (*fawwāra yazīra*[3] *al-mā'*)."	**çoqrama**

N

BUΓ·ΓUN' **buγluna** Ilgın (*ṯarfā'*) ağacına benzer, kırmızı bir çalı (*šajar*)." Develer onu yer. MALΓUN' **malγuna** onun bir varyantıdır.	**buγluna** **malγuna** D

Bölüm: *fu'lulī*

N[4]

BULDUNY **bulduni** (?) İçinde kuru ya da yaş üzüm bulunan taze ya da ekşi süt karışımı (*raṯiyya*) bir tatlı adı. Känçāk şivesi.	**bulduni** ? D

R

SUNDIRIY **sondiri** (?) "Deniz (*baḥr*)." Atasözü: 'Š·YA'K 'AYUR· BAŠIM BUL·SA' SUNDURIY DA' SUVF· 'IJ·KA'Y· MAN **äšyāk ayur bašim bolsa sondurida sūw içgāy män** 0 "Eşek der ki, 'Başım sağlam olsa da denizden su içerim.'" Bu söz dileğine erişmesi için uzun yıllar yaşaması istenen kişi için söylenir.	**sondiri** ? P

MAN·DIRIY **mandiri** – Çigil şivesi- Gelin ve damatın gece birlikte getirilip üzerlerine para (*niṯār*) saçılan odanın adı (*majlis*).	**mandiri** D

L

BUSTALY **bustuli** "Dağ ıspanağı (*sarmaq*)" denilen bir sebze. Yenilir.	**bustuli**

N

---

3. EY. *yarīza*.
4. Krş. ED, 335; T? için hatalı, bu yüzden **bulduti?**

KUZKNY **közkäni** (?) "Geceleri ses çıkararak uçan bokböceği cinsinden bir böcek (*quṭrub* [tanımlanmış])."	**közkäni** ?

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fu'lundī* kalıbı

D

SUBURN·DIY **süpründi** "Süprüntü (*qumāma*)." 0	**süpründi**
SAR·QIN·DIY SUVW·: **sarqindi sūw** "Su damlası (*al-quṭār min al-mā'*)." 0	**sarqindi**
QUJ·ΓUN·DIY **quçγundi** "Soğan (*baṣal*)." Çigil şivesi.	**quçγundi** D

Dört Harflilerin Bölümünün Sonu

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'al'al*

J

SUQAR·LAJ BUR·K **soqarlaç börk** "Uzun şapka, külah (*ṭawīl*a)." 0	**soqarlaç**
QAΓUR·MA'J[1] **qaγurmaç** "Kavrulmuş buğday (*ḥinṭa maqliyya*)." 0 QAWURMA'J **qawurmāç** –ince *fā'* ile- bir varyasyondur.	**qaγurmaç** **qawurmāç**
YU̲UΓR·ΓUVJ· **yoγuryūç** "Şehriye ve benzer şeyleri açmakta kullanılan oklava (*miṭmala*)." 0	**yoγuryūç**

R

JAIΓIL·WA'R· 'UQY **çiγilwār oqi** "Kısa oklar (*ḫusbāna* [tanımlanmış])."	**çiγilwār**

Manzume:

'UTRV TURIU̲B·: YAΓDIY [dikkat] 'ANKAR KIYŠ 'UQY JAIΓILWA'R· **V**
'AY·DIM 'ASIΓ QILΓUV 'AMAS· SAN TAQIY YALWA'R·

utru turip yaγdim aŋar kēš oqi çiγilwār
aydim asiγ qilγu ämäs sän taqi yalwār

Düşmanı anlatarak diyor ki: "O benim karşıma geçtiğinde ok torbasından bana ok yağdırdı, sonra da, 'yalvarma fayda vermez dedim.'" 0

Γ

:: SAMU̲R·TU̲Γ·: 'IYŠ **samurtuγ īš** "Karışık, içinden çıkılmaz (*muxtaliṭ la yudrā maxrajuhu*) iş." 0	**samurtuγ**

247 1. İlk A, U'dan değişti (?).

QURUT·LUΓ KIŠY **qurutluγ kiši** "Kendisinde keş bulunan kişi (*ḏū aqiṭ*)." 0 **qurutluγ**
Bu Arapça'daki şu ifade gibidir: *rajul tāmir wa-lābin* ("süt ve hurma sahibi"), anlamı: *ḏū tamr wa-laban* ("süt ve hurma sahibi kişi"). 0

:: TATIR·LIΓ YIYR· **tatirliγ yēr** "Düz sert yer (*ḏāt jadad wa-ṣalāba*)." **tatirliγ**

:: QATIR·LIΓ 'AR· **qatirliγ är** "Katır sahibi kişi (*ḏū bayl*)." 0

:: BASAR·LIΓ 'AR· TA'Γ **basarliγ tāγ** "Sarımsaklı dağ (*ḏū ṯūm*)." **basarliγ**

BAΓIR·LIΓ 'AR· **bayirliγ är** "Kimsenin sözünü dinlemeyen kişi (*lā yanqādu li-aḥad*)." Bu Arapça şu ifade gibidir: *innā la-naḥnu a'ẓam akbādan min al-ibil* ("bizim ciğerlerimiz deveninkinden büyüktür"). 0 **bayirliγ**

:: JAΓIR·LIΓ 'AR· **çayirliγ är** "Şaraba sahip kişi (*ḏū 'aṣīr*)." 0 **çayirliγ**

[I. 409/494] 248

SUΓUR·LUΓ· TA'Γ· **suγurluγ tāγ** "Bol tavşan bulunan dağ (*ḏū wabr*)." **suγurluγ**

:: SIΓIRLIΓ 'AR· **siγirliγ är** "Sığırı olan kişi (*ḏū baqar*)." 0 **siγirliγ**

TAWAR·LIΓ 'AR· **tawarliγ är** "Zengin kişi (*ḏū māl*)." 0 **tawarliγ**

JAWA'R·LIΓ YIYR· **çawārliγ yēr** "Tutuşturucu odun bulunan yer (*ḏāt ḍarm*)." 0 **çawārliγ**

BAQIRLIΓ **baqirliγ** "Balāsāγūn yakınlarında bir yer adı. 0 BAQIR·LIΓ TA'Γ **baqirliγ** **baqirliγ tāγ** "bakırlı dağ (*ḏū nuḥās*)." 0 N

TAMIUR·LUΓ 'AT· **tamurluγ ät** "Damarlı, sinirli taze et (*ḏū 'urūq wa-a'ṣāb*)." 0 **tamurluγ**

:: QUBZLΓ KIŠY **qopuzluγ kiši** "Kopuza sahip kişi (*ḏū 'ūd wa-mizhar*)." 0 **qopuzluγ**

QUTUΓLUΓ 'AR· **qotuzluγ är** "Yaban sığırına (yak) sahip kimse (*ṣāḥib al-baqar al-waḥš*)." **qotuzluγ**

SAΓIZLIΓ 'AR· **saγizliγ är** "Sakıza sahip olan (*ḏū 'ilk yumḍayu*)." 0 **saγizliγ**
SAΓIZLIΓ YYR· **saγizliγ yēr** "yapışkan çamur bulunan yer (*ḏāt ṭīna ḥurra*)." 0

SAQIZLΓ TVN **saqizliγ tōn** "Üzerine bir şeyler yapışmış olan elbise (*fīhi ta'alluq al-luzūjāt*)." 0 **saqizliγ**

QAMIŠ·LIΓ YIYR· **qamišliγ yēr** "Kamışlık yer (*maqṣaba*)." 0 **qamišliγ**

TABUΓ·LUΓ 'AR· **tapuγluγ är** "Eskiden beri hizmetleri olan kişi (*ḏū xidma qadīma*)." **tapuγluγ**

QABUΓ·LUΓ 'AW· **qapuγluγ äw** "Kapılı ev (*ḏū bāb*)." 0 **qapuγluγ**

TATIΓ·LIΓ NA'NK **tatiγliγ nāŋ** "Tatlı şey (*laḏīḏ*)." Kökü: TA'TI·Γ·LIΓ **tātiγliγ.** 0 **tatiγliγ**

TUTUΓ·LUΓ YIYR· **tutuγluγ yēr** "Tekin olmayan yer (*majanna* [tanımlanmış])." **tutuγluγ**

TUDIΓ·LIΓ NA'NK **tiḏiγliγ nāŋ** "Ulaşılması engellenen nesne (*mamnū' 'an al-wuṣūl ilayhi*)." 0 **tiḏiγliγ**

:: QIDIΓ·LIΓ BUR·K· **qiḏiγliγ börk** "Kenarlı külah (*ḏāt ḥitār muxayyaṭ*)." **qiḏiγliγ**

QUDUΓ·LUΓ 'AW· **quḏuγluγ äw** "Kuyulu ev (*bi'r*)." 0 **quḏuγluγ**

TARIΓ·LA'Γ **tariγlāγ** "Tarla (*mazra'a*)." 0 **tariγlāγ**

TURUΓ·LA'Γ YYR **turuγlāγ yēr** "Durulacak yer (*mawḍi' al-iqāma*)." 0 **turuγlāγ**

TARIГ·LIГ YIYR· **tariγliγ yēr** "Ekin bulunan yer (*ḏāt zar'*); "ambar (*hurī*)." da böyle söylenir.	**tariγliγ**
SARIГLIГ 'AR· **sariγliγ ar** "Sarılık hastalığı (*mamrūr*) bulunan kişi." 0	**sariγliγ**
QURUГLUГ YA' **quruγluγ ya** "Kurulu yay (*muwattar*)." 0	**quruγluγ**
BUSUГ·LUГ YAГY **busuγluγ yayi** "Pusudaki düşman (*ḏū l-kamīn*)." 0	**busuγluγ**
QABIQ·LГ QIYZ· **qapaqliγ qīz** "Bakire (*'aḏrā'*)." 0	**qapaqliγ**
QAITUQ·LI·Г[1] 'AR· **qatiγliγ är** "Soysuz kişi (*hajīn*)"; Yemek için katığı bulunan kişiye (*lahu idām yu'tadamu bihi*)." de böyle denir. 0	**qatiγliγ**
BARAIQ·LIГ KIŠY **baraqliγ kiši** "Barak soyundan bir köpeğe sahip kişi (*ḏū kalb ahlab*)." 0	**baraqliγ**
JARAQLUГ 'AR· **çaruqluγ är** "Çarık sahibi kimse (*muḥtaḏī*)." JARUQLГ **çaruqluγ** Oγuzlarda bir oymağın adı. 0	**çaruqluγ** N
QARAQ·LIГ· **qaraqliγ** "Gözü olan her hayvan (*lahu muqla*)." :: QARAQ·SIYZ· TAK KUIR·VR·[2] **qaraqsīz täg körür** "savaşta savaş yapanları, onların silahlarını	**qaraqliγ**

[I. 411/497] **249**

görmezden gelir[3]."	
QASUQLUГ 'AR· **qasuqluγ är** "Kımız tulumuna sahip kişi (*lahu rāwiya al-āmiṣ*)." 0	**qasuqluγ**
QUSIQ·LГ 'AR· **qusiqliγ är** "Badem sahibi kişi (*ḏū jillawz*)." 0	**qusiqliγ**
:: BAŠAQ·LIГ SUNKV **bašaqliγ süŋü** "Temrenli mızrak (*ḏāt sinān*)." Temrenli oka **bašaqliγ** (*ḏū naṣl*) da böyle denir. 0	**bašaqliγ**
:: TAŠAQ·LIГ 'AR· **tašaqliγ är** "Taşaklı adam (*ḏū xuṣya*)." 0	**tašaqliγ**
QAŠUQLUГ 'AY'Q **qašuqluγ ayāq** "Kaşıklı kadeh (*ḏāt mil'aqa*)."	**qašuqluγ**
BUQUR·LUГ 'AR· **boquqluγ är** "Bağırlı kişi (*ḏū ḥawṣala*)." 0	**boquqluγ**
TAQUQLUГ 'AR· **taquqluγ är** "Tavuk sahibi kişi (*ḏū dajāj*)." Oγuz şivesi.	**taquqluγ** D
SUQAQ·LIГ TA'Г **suqaqliγ tāγ** "Geyiği çok olan dağ (*ḏū 'ufr min aẓ-ẓibā'*)." 0	**suqaqliγ**
BALIQLГ 'UKUZ **baliqliγ ögüz** "Balıklı nehir (*ḏū samak*)." Çamurlu yere (*fīhā waḥl*) Aryu şivesinde böyle denir. 0	**baliqliγ** D
:: QULA'Q·LIГ NA'NK **qulāqliγ nāŋ** "Kulaklı şey (*ḏū uḏun*)." 0	**qulāqliγ**
QUNUQLUГ 'AW **qonuqluγ äw** "Misafirli ev (*ḏū aḍyāf*)." 0	**qonuqluγ**
TURUM·LUГ 'AR· **torumluγ är** "Yavru deye sahip kişi (*lahu ibn maxāḍ*)." 0	**torumluγ**
QURUMLUГ TA'Г **qorumluγ tāγ** "Kayalık dağ (*ḏū janādil*)." 0	**qorumluγ**
TULUM·LUГ 'AR· **tulumluγ är** "Silahlı kişi (*mudajjaj*)." Manzume:	**tulumluγ**

---

248 1. Sondaki *sukūn* (·), U'dan değişti (aslı QITUQLUГ ?).
2. İlk *sukūn* (·) U'dan değişti.
3. *lā yadrī, lā yarā* "göremez" (sonradan yazıldı) olarak düzeltildi, mısranın altında.

'UNKDUN NALK YALWARMADINK QAJ QATA' BIR·DINK TAW'R V
TULUMLUΓ BULUB· QATIN·DINK QA'NIK 'AMDY YIYR· SUWA'R

"Birçok kez vergi ödemeden önce neden yalvarmadın? Şimdi sen silahlanınca sertleştin? (Çabuk vergiyi vermeye git), yoksa senin kanın yeri sulayacak." 0

TABAN·LIΓ TAWAY **tabanlıγ tewe** "Tabanlı deve (*ḏāt al-xuff*)." 0	**tabanlıγ**
TUBUN·LUΓ TARIΓ **topunluγ tariγ** "Kesmikli buğday (*al-burr ḏū l-ku'bura*)." 0	**topunluγ**
:: BUDUNLUΓ BUQUNLUΓ KIŠY **bodunluγ boqunluγ kiši** "Akrabası olan kişi (*ḏū raḥṭ wa-'ašīra*)." 0	**bodunluγ boqunluγ**
BAQANLIΓ QAḎIŠ· **baqanlıγ qaḏiš** "Halkalı kayış (*ḏū ḥalqa*)." 0	**baqanlıγ**
BADUK QARUNLIΓ 'AR· **bädük qarinliγ är** "Büyük karınlı (*baṭīn*) kişi." 0	**qarinliγ**
QURUN·LUΓ 'AW· **qurunluγ äw** "Dumandan içi kararmış olan ev (*muswadd min ad-duxān al-mutarākim*)." 0	**qurunluγ**
SAΓIN·LIΓ 'AR· **saγinliγ är** "Sağını olan kişi (*ḏū ḥalā'ib*)." 0	**saγinliγ**
:: SUΓUNLUΓ TA'Γ· **soγunluγ tāγ** "Soğan yetişen dağ (*ḏū 'unṣul*)." 0	**soγunluγ**
:: SAMAN·LIΓ 'AR· **samanliγ är** "Saman sahibi kişi (*ḏū tibn*)." 0	**samanliγ**
QAΓUNLUΓ 'AR· **qaγunluγ är** "Kavun sahibi kişi (*ḏū baṭṭīx*)." 0	**qaγunluγ**
QUQUN·LUΓ 'UVT **qoqunluγ ōt** "Kıvılcımlı ateş (*ḏāt šarara*)." 0	**qoqunluγ**

[I. 413/500] **250**

QULUNLUΓ QIS·RA'Q **qulunluγ qisrāq** "Tay sahibi kısrak (*mutliya* [tanımlanmış])."	**qulunluγ**
Kural şudur ki: LIΓ **liγ** adlara eklenerek nesnelerin sahibini (*ṣāḥib*) bildirir; ayrıca mef'ul (*maf'ūl*) anlamına da gelir. Bundan bir takım nüanslar çıkar. Söylenmedikçe anlaşılmaz; 0 Bu çeşit adlar yer adı da olurlar. Bu kullanımların ilki şu ifade de gösterilmiştir: BADUK QARINLIΓ 'AR· **bädük qarinliγ är** "büyük karınlı (*baṭīn*) adam.", büyük karına sahip kişi (*ḏū baṭn 'aẓīm*)"; SAMNLIΓ 'AR· **samanliγ är** "saman sahibi kişi (*ḏū tibn*)." İkincisi şu ifade de gösterilir: SARIΓLΓ 'AR· **sariγliγ ar** "sarılık hastalığı (*mamrūr*) bulunan kişi."; 0 veyahut: QURUΓLUΓ YA' **quruγluγ ya** "kurulu yay (*muwattar*)." Üçüncüsü şu ifade de gösterilir: TARIΓ·LA'Γ **tariγlāγ** "tarla (*mazra'a*)."; veyahut TURUΓ·LA'Γ **turuγlāγ** "durulacak yer (*mawḍi' al-iqāma*)."	G
Beş harfliler bölümündeki sözcüklerin çoğunun basit üç harfli köklerin birleşmesiyle meydana geldiği bilinmelidir.	
γayn'lı ek *qāf*'lı olanlardan farklı anlamlar ifade eder. *γayn*[1] benim gösterdiğim gibi kullanılır. *qāf*[2] sadece yer (*talzamu l-amākin*) belirtmek için kullanılır. Örnek: TARIΓLIΓ 'AW **tariγliγ äw** "buğdaylı ev (*ḏū ḥinṭa*)" 0 ama: TARIΓ·LIΓ [dikkat] **tariγliq** "ambar (*hurī*)." 0 QURΓ·LUΓ YA' **quruγluγ ya** "kurulmuş yay	

---

250 1. EY. *qāf*.
2. EY. *γayn*.

(*muwattar*)," 0 ve QURΓLUΓ [dikkat] **quruγluq** "sadak (*miqwas*)." 0 Beni onlar bilinsin diye onların çoğundan bahsettim.
Yazılışta *lām* ve *γayn*'lı sözcükleri basit sözcüklerden ayırabiliriz. Örneğin, şu ifadede de: BALIQ·LIΓ 'UKUZ **baliqliγ ögüz,** BALIQ: **baliq** sözcüğünü LIΓ **–liγ** ekinden ayırabilirsiniz. 0 [Bir başka örnek:] BARAQ: LIΓ 'AR· **baraq liγ är** "köpek sahibi kişi (*ḏū l-kalb al-ahlab*)." Bu kitapta kullanılan sistem (*? hāḏihi l-jiha*) daha doğrudur, çünkü hem ölçüde (*mizān*) hem de yazıda (*kitba*) kısalık vardır.

Q

BURNDUQ **burunduq** "Yular (*zimām*)." 0	**burunduq**
BASINJAQ 'AR· **basinçaq är** "Zayıf görülen (*mustaḍ'af*) kişi." 0	**basinçaq**
SAIΓIR·JIQ **siγirçiq** "Sığırcık kuşu (*ṭayhūj*)." 0	**siγirçiq**
QABIR·JA'Q·[3] **quburçāq** "Tabut (*tābūt*)." Bu çoğu kez "ölü tabutu (*tābūt al-mayyit*) için kullanılır." 0	**quburçāq**
QUDUR·JUQ **qoḏurçuq** [kukla] (*al-kīd* [?])[4] Kız çocuklarının insan suretinde yaptıkları[5] oyuncak bebek (*tamāṯīl*). 0	**qoḏurçuq**
QARINJAQ· **qarinçaq** "Karınca (*naml*)." Oγuz şivesi.	**qarinçaq** D

[I. 415/501] **251**

Onlar: QARIN·JA' **qarinça** [608] diye de söylerler. 0	
?TRJAQ **baγirçaq** "Eşek semeri (*akāf*)."	**baγirçaq**
TULAR·SUQ·[1] **tolarsuq** (?) "Genellikle bir hayvanın "arka ayağı ('*aqib*)," için kullanılır. 0	**tolarsuq**
BAΓIR·SAQ KIŠY **baγirsaq kiši** "Merhametli, nazik ('*aṭūf ḥafī*) kişi." 0	**baγirsaq**
BAΓIRSUQ **baγirsuq** "Bağırsaklar (*mi'ā'*)." 0	**baγirsuq**
BAΓIR·DAQ **baγirdaq** "Kadın göğüslüğü (*ṣurda al-mar'a*)." 0	**baγirdaq**
QURUΓ:SAQ **quruγsaq** "Mide (*ma'ida*)." "Kuş midesi (*qāniṣa aṭ-ṭayr*)" de: QURUΓ:SA'Q **quruγsāq** diye çağrılır. 0	**quruγsaq**
BUTURΓA'Q **buturγaq** [uğultu] "Elbise ve başka şeylere takılan fıstık şeklinde çengelli bir dikendir (*šawk*)." 0	**buturγaq**
TABUZ·ΓUQ **topuzγuq** "Bilmece (*alγūza*)." 0	**topuzγuq**
TUBUL:ΓA'Q **topulγāq** "Yaraya konulan bir ot (*su'd*)." TUBLΓA'Q **topulγaq** "kulunç (*qūlanj*)." 0	**topulγāq**
SIDIR·ΓA'Q **sidirγāq** "Çatal tırnaklı olan hayvanların tırnaklarından biri (*ẓilf*)." 0	**sidirγāq**
QUDR·ΓA'Q· **quduγāq** "Kaftanın iki kanadından biri (*aḥad ḏaylay al-qabā' xalf*^{an})."	**quduγāq**
QADIZ·ΓA'Q· **qaḏizγāq** "Çalışmaktan elde oluşan nasır (*majl*)." 0	**qaḏizγāq**

3. QUBURJA'Q·' dan değişti.
4. Muhtemelen *al-bild* ("keçe") veya belki de *al-lu'ab* ("kukla").
5. EY. *taṯḥduh*, *tattaxiḏuhu* okunur.

251 1. İlk *sukūn* (·) U'dan değişti; aslında TLURSUQ.

BADIJ·LIQ YΓA'J· **badiçliq yiγaç** "Üzüm asmalarına çardak yapılmak için ayrılan ağaç (*'ariš al-karm*)." 0	**badiçliq**
J[?]AJLAQ **çanaçliq** "Aptallık, perişanlık (*xurq, taxnīṯ*)." 0	**çanaçliq**
BAΓIR·LAQ **baγirlaq** "Bağırtlak kuşu (*qaṭāt*)."	**baγirlaq**
TAWAR·LUQ· **tawarluq** "Hazine (*xizāna*)." 0	**tawarluq**
TURUQ·LUQ· **turuqluq** "Durgunluk (*huzāl*)." 0	**turuqluq**
TARIΓ·LIQ **tariγliq** "Ambar (*hurī*)."	**tariγliq**
JUBULMAQ **çubulmaq** (?) "Kurutulmuş elma (*falīq at-tuffāḥ*)." Utluq[2] şivesi. 0	**çubulmaq** ?
JUMUŠLUQ **çomušluq** "Abdestlik (*kanīf*)." 0	**çomušluq**
JARUQLUQ **çaruqluq** "Çarık yapılmak üzere ayrılmış deri (*u'idda ... li-l-ḥiḍā*)."	**çaruqluq**
TANUQLUQ **tanuqluq** "Şahitlik (*šahada*)." 0	**tanuqluq**
TUΓA'Q·LIQ **tuγāqliq** "Süzgeç yapılmak için kullanılan ağaç (*fidām*)." 0	**tuγāqliq**
SATIΓLIQ NA'NK **satiγliq nāŋ** "Satışa hazır şey (*mu'add li-l-bay'*)." 0	**satiγliq**
SARIΓLIQ[3] **sariγliq** "Sarılık (*ṣufra*)." 0	**sariγliq**
SIRUQLUQ· YIΓA'J· **siruqluq yiγāç** "Çadır direği yapımında kullanılan ağaç (*ṣaqb*)." 0	**siruqluq**
SUΓIQLIQ NA'NK **soγiqliq nāŋ** "Soğukluk için hazırlanmış nesne (*mu'add li-l-burūda*)." 0	**soγiqliq**
QBAQLQ **qabaqliq** "Kabak tarlası (*manbit al-qar'*)." 0	**qabaqliq**
QADAŠ·LIQ[3] **qaḍašliq** "Kardeşlik, akrabalık (*uxuwwa, qarāba*)."0	**qaḍašliq**
QURUΓ·LUQ **quruγluq** Bir şeyin "kuruluğu (*jafāf*)." 0	**quruγluq**
QRUΓLQ **quruγluq** "Sadak, okluk (*miqwas*)." Buradan gelerek :: KYŠ QRUΓLUQ **kēš quruγluq** "sadak ve okluk."	
QAŠIQLIUQ· MUNKUZ· **qašuqluq müŋüz** "Kaşık yapmak için kullanılan boynuz (*mil'aqa*)." 0	**qašuqluq**
SARAN·LIQ **saranliq** "Cimrilik (*buxl*)." Manzume:	**saranliq**

NAKIN TUTAR BAK·LAYUV 'UVZY Y[?]MA'S V
SARANLIQIN· SIΓ·TAYUV[3] 'ALTUN· YIΓ'R[3]

nägin tutar bäkläyü özi yēmäs
saranliqin siγtayu altun yiγär

İnsan doğasını tanımlayarak:

[I. 416/504] **252**

2. 'TLIQ telaffuz edilir- bakınız 62, n.1.
3. Sayfa nemlenmiş, metin açık değil.

"Kişi malı olduğu halde cimrilik gösterir, malını sıkı sıkıya saklar, cimrilik gösterir, altınları toplar, sonra da bırakır gider!" 0

[O malını sıkı sıkı tutar, yemez,
Cimriliğinden dolayı ağlar, o altın biriktirir]

QAΓUNLUQA **qaγunluq** "Kavun tarlası (*mabṭaxa*)." 0	**qaγunluq**
QUNQLUQ 'AV· **qonuqluq äv** "Misafir evi (*bayt aḍ-ḍiyāfa*)." 0	**qonuqluq**
TAΓUZMQ 'AR· **taγuzmaq är** "Kısa ve eti dolgun (*buḫtur qaṣīr*) kişi." *qāf*'lı bir versiyonu da vardır." [yani. **taquzmaq**]." Diğer şeyler için de böyledir. 0	**taγuzmaq (taquzmaq** D
MUΓUZ·ΓAQ **muγuzmaq** "Bal arasına (*naḥl*) benzeyen bir sinek (*ḏubāb*)." Aryu şivesi.	**muγuzmaq** D
Bu ekin beş kullanımı var: (1) Eylemden ad yapma (*maṣdar*). Örnek: U'ULUΓLUQ **uluγluq** "büyüklük (*kibriyā'*)," 'ULΓA'D·TIY **ulγāḏti** "büyüdü (*kabura*)" sözünden türemiştir. :: QURUΓLUQ **quruγluq** "kuruluk (*jafāf*)," QURINDIY NA'NK **qurindi nāŋ** "bu şey kurudu (*jaffa*)." sözünden alınmıştır. (2) Başka bir şey için hazırlanan (*mu'add*) nesnenin adı veya biriktirilen (*muddaxar*) bir şeyin adı olarak. Örnek: SURUQ·LUQ YIΓA'J **siruqluq yiγāç** "çadır direği yapılmak için hazırlanan ağaç (*mu'add li-yuttaxaḏa minhu ṣ-ṣaqb*).", :: **TUQA'Q·LIQ** [dikkat] YIΓA'J· **toγāqliq yiγāc** "süzek yapmak için hazırlanan ağaç." (3) Bir şeyin yetiştiği yerin adı olarak. Örnek: QABAΓLIQ [dikkat] **qabaqliq** "kabak tarlası (*manbit al-qar'*)"; 0 QAΓUNLUQ **qaγunluq** "kavun tarlası." (4) Diğer anlamlarla bağlantılı olmayan basit isim olarak. Örnek: BAΓIR·LIQ **baγirliq** "bağırlak (*qaṭāt*)"; SIΓIRJUQ **siγirçuq** "sığırcık (*ṭayhūj*)." Bu burada sıralanmayan sözcükleri oluşturmak için bir klavuzdur. Onlar burada verilen açıklamayı izlerler. Eğer siz bu soruna bu açıdan bakarsanız kuraldışı bir şey bulamazsınız. (5) Eylem adları (*maṣdar*) yapma. Örnek: TURUQ·LUQ **turuqluq** "durgunluk (*huzāl*)."	G

K

KIRIT·LK **kiritlik** "Kilit (*yalaq*)." KRIT·LK QABUΓ **kiritlig qapuγ** "kilitli (*muγlaq*) kapı."	**kiritlik kiritlig**
KUZAT·LIK NA'NK **közätlig nāŋ** "Saklanan nesne (*maḥfūẓ*)." 0	**közätlig**
JUKUT·LUK· **çökütlük** "Boyca kısalık (*qaṣr al-juṯṯa*)." 0	**çökütlük**
SUKUT·LUK· **sögütlük** "Söğütlük (*manbat šajar al-xilāf*)," kalın *kāf* ile. Söğüt sahibi (*ṣāḥibuhu*) ince *kāf* ile [**sögütlüg**] denir. 0	**sögütlük (sögütlüg)**
KUZJ·LUK·	

TITIK **küzäçlik titig** "Çömlek yapmak için kullanılan çamur (*bastūqa*)." Sahibi ince *kāf*'la [**küzäçlig**] olabilir. 0	**küzäçlik (küzäçlig)**
TAMURLK **tämürlük** "Demir eritilen ve saklanan yer (*al-mawḍi' allaḏī yuḏābu fīhi ḥijāra al-ḥadīd wa-yuxallaṣu minhā l-ḥadīd*)." Sahibi ince *kāf*'la [**tämürlüg**] olabilir. 0	**tämürlük (tämürlüg)**

KMURLK **kömürlük** "Kömür yapmak için kullanılan ağaç, yer (*šajar al-faḥm wa-mawḍi' al-faḥm*)." Sahibine ince kaf'la [**kömürlüg**] denebilir. 0	**kömürlük (kömürlüg)**
TABIZ·LIK **täpizlik** "Kıskançlık (*ḥasad*)." Buradan gelerek :: 'NIK TBZLIKY KIM·KA' TAL·QA'R· **anig täpizliki kimkä talqār** "onun kıskançlığı kime zarar verir?" 0	**täpizlik**
TTIZLIK **titizlik** "Acılık (*'afūṣa*)," helilenin tadı gibi.	**titizlik**
BUŠINJAK **büšinçäk** "Üzüm salkımı (*'unqūd al-'inab*)." Känçäk şivesi.	**büšinçäk** D
TKIRMAK **tägirmäk** "Devenin üstüne konulan sepet (*hawdaj*)." Oγuzlar bazen: UKUR·MAK **ügürmäk** derler.	**tägirmäk (ügürmäk)**
ŠAKIRTUK· **šäkirtük** "Fıstık (*fustuq*)." 0	**šäkirtük**
KABAZLK **käbäzlik** "Pamuk tarlası (*maqṭana*)." Bir kişiyi tanımlamak için: KBAZLK 'AR· **käbäzlig är** "pamuk sahibi kişi (*ḏū quṭn*)." denir. 0	**käbäzlik käbäzlig**
BADIZ·LIK 'AW **bädizlig äw** "Bezenmiş (*muzaxraf*) ev." 0	**bädizlig**
KIDIZ·LIK YUVN**K kidizlik yūŋ** "Keçe için hazırlanan yün (*libd*)." Sahibine ince *kāf*'la [**kidizlig**] denilebilir. 0	**kidizlik (kidizlig)**
TAKUZLK **tögüzlük** "Alnı akıtmalı at (*kawn al-faras aγarr*)." Atasözü: 'AT· TAKUZLKY 'ĀY· BUL·MA'S **at tögüzlüki āy bolmās** "Atın alnındaki akıtma ay yerini tutmaz." Bu söz büyük bir işin yerine küçük bir işin yapılması tercih edildiğinde söylenir. 0	**tögüzlük** P
SAMIZ·LIK **sämizlik** "Şişmanlık (*siman*)." 0	**sämizlik**
KUWAZ·LIK **küwäzlik** "Şımarıklık (*baṭar*)." Manzume:	**küwäzlik**

'ŠTIB· 'TA' 'NA'NK NIK SAWLARNY QADIR·MA' V
NANK· QUB· BULUB· KUWAZ·LIK QILNB· YAN' QUTURMA'
eštip ata anāŋnig sawlarını qadirma
näŋ qut bulup küwäzlik qilnip yana quturma

"Büyüklerinin sözlerini duymazdan gelme, zenginliğe ve talihe[1] eriştiğinde şımarıp yoldan çıkma." 0

JAJAKLK **çeçäklik** "Çiçek yetiştirilen yerin adı (*mawḍi' yanbut fīhi z-zahr*)." 0	**çeçäklik**
KABAKLK **käpäklik** "Kepek konan yer (*al-mawḍi' allaḏī yuj'alu fīhi n-nuxāla*)." sahibi için ince *kāf*'la [**käpäklig**] denilebilir.	**käpäklik (käpäklig)**
TUWAK·LIK **tüwäklik** "Serçe kuşu vurmak için oyulan ağaç dalı (*mā kāna min al-yuṣn mu'add li-yuttaxaḏa minhu marmā l-banādiq*	**tüwäklik**

[I. 419/518] **254**

bi-n-nafas)."
BTIK·LIK· N'NK **bitiglik nāŋ** "Yazı yazmak için uygun nesne (*mu'add li-yuktaba 'alayhi*)." Sahibine ince *kāf*'la [**bitiglig**] denebilir. 0 **bitiglik (bitiglig)**

253 1. EY. *jidd, jadd* okunur.

KADUKLK KIDIZ· **kädüklük kiḏiz** "Yağmurluk (*miṇṭar*) yapmak için hazırlanan keçe." Sahibine ince *kāf*'la [**kädüklüg**] denebilir.	**kädüklük (kädüklüg)**
:: 'YŠLIГ KUDKLK 'AR· **īlšiγ köḏüglüg är** "İşi gücü olan kişi (*ḏū šuγl wa-'amal*)." Kimse sadece KUDKLK **köḏüglüg** sözcüğünü kullanamaz.	**köḏüglüg**
TIRAIKLK **teräklik** "Kavaklık (*manbit al-hawr*)." Sahibine ince *kāf*'la [**teräklig**] denebilir.	**teräklik (teräklig)**
:: BUV NA'NK· 'UL BIZK' KARAKLK **bu nāŋ ol bizkä käräklig** "Bu şey bize gereklidir (*yanbaγī*)." 0	**käräklig**
BAŠIK·LIK 'URA'ГUT **bešiklig urāγut** "Beşikte çocuğu olan (bebek sahibi) kadın (*ḏāt raḍī' wa-mahd*)." 0	**bešiklig**
TUŠAK·LIK BAR·JIN **tošäklik barçin** Döşek ya da benzer şeyler yapmak için ayrılmış ipek kumaş (*firaš*). Sahibi ince kaf'la söylenebilir –bundan döşek sahibi [**töşäklig**] anlaşılır. 0	**tošäklik (töşäklig)**
KUŠIK·LIK YYR· **köšiklig yēr** "Gölgelik yer (*muẓallal*)."	**köšiklig**
TIKIKLK TUVN **tikiglig tōn** "Dikilmiş elbise (*muxayyat*)." 0	**tikiglig**
TUKKLK TARIГ **tököklüg tariγ** "Dökülmüş (*maṣbūb*)[1] buğday." Başkası da böyledir.	**tököklüg**
:: KVJ·LK BILAK·LIK KŠY **küçlüg biläklig kiši** "Güçlü bilekli kişi (*qawī ḏū sā'id*)." 0	**biläklig**
"Bilgin, zeki, akıllı kişi ('*ālim 'āqil, ḥakīm*): BLIKLK KŠY **biliglig kiši** diye çağrılır.	**biliglig**
BALIK·LK KBA'Z **biliklik käbāz** "Fitil yapmak için hazırlanmış pamuk (*quṭna mu'adda li-l-fatīla*)." 0	**biliklik**
KULUK·LK 'AR· **kölüklüg är** "Yük beygirine sahip kişi (*lahu ḥumūla wa-ẓahr*)." 0	**kölüklüg**
KULIKLIK YYR· **köliklig yēr** "Gölgelik (*muẓallal*) yer." 0	**köliklig**
BURN·JUK **bürünçük** "Kadının yaşmağı (*ximār al-mar'a*)."	**bürünçük**
BILIN·JAK NA'NK **bilinçäk nāŋ** "Hırsızın ya da başkasının elinde bulunan "çalınmış(*masrūq*) her şey." Bundan gelerek :: BILIN·JAK· BUIL·DY **bilinçäk bildi** "Hırsızın elindeki çalınan malı tanıdı[2]." denir. 0	**bilinçäk**
TARINJAK **tärinçäk** "İnce kadın pardüsesi (*rayṭa*)." Oγuz şivesi.	**tärinçäk** D
Bu ekin beş kullanımı vardır:	
(1) Bir şeyin yetiştiği yeri belirtmek. SUKUT·LUK **sögütlük** "söğütlük (*manbit al-xilāf*)." Veya bir şeyin konulduğu yeri adını belirtir. Örnek: KABAK·LIK **kapaklik** "kepek konan yer (*mawḍi' an-nuxāla*)."	
(2) Bahsedilen bir şeyin yapıldığı (*uddixira*) şeyin adını belirtir. Örnek: TUŠAK·LIK BAR·JIN· **tošäklik barçin**	

254 1. EY. *maṣūna*.
2. '*arifa wa-wajida*; belki de *wajada* "buldu," buradan gelerek **buldi**.

"döşek yapılmak için ayrılan ipek kumaş"; :: BUV YΓA'J 'UL QABUΓ·QA' TIRAK·LIK **bu yiγaç ol qapuγqa tiräklik** "bu ağaç kapıya direk olarak hazırlanmış (*mu'add li-lizāz al-bāb*)." 0

(3) Soyut ad eylemler yapar (*bi-ma'nā l-masdar fī ṭ-ṭabāyi'*)." 0 Örnek: KUWAZLK **küwäzlik** "şımarıklık (*baṭar*)."; YKITLIK **yigitlik** "gençlik (*šabāb*)."

Ad bu üç maddedeki anlamlardan birini taşırsa, sözcük bütün Türk dillerinde sert ve sağlam *kāf* iledir.

(4) Adı verilen nesnenin sahibini belirtir. Örnek: BILAK·LIK 'AR· **biläklig är** "bileği güçlü (*ḏū sā'id qawī*) kişi."; :: BITK·LIK 'AR· **bitiglig är** "muska sahibi (*ḏū ruq'a*)." Bu Arapça'daki şu ifadeye benzer: *rajul tāmir wa-lābin* ("talihli kişi")." 0

(5) Sözcük mef'ul anlamı belirtir. Örnek: BLIK KIŠY 'ARA' 'ULK·LK **bilig kiši ara ülüglüg ol** "Zeki diğer insanlardan ayrılır (*maqsūm*)." :: TUŠAK·LIK TUŠA'K **tošäklig tošäk** "döşenmiş döşek (*mafrūš*)." 0

Eğer bu iki kategoriden biri ince *kāf*'a sahipse diğerleri değildir.

Bu bölümde bütün bu sözcükler üç harfli köklere sert veya ince *kāf*'lı ekin gelmesiyle oluşur, son bölümde ise *qāf*'la. Benim bahsettiğim anlamda.

Kendisinde sesli harf bulunan ve bulunmayan dörtlü, beşli isimlerden başkasında asıl köke *qāf*, basit sözcüklerde *qāf* ve *lam* eklenir. *qāf*'lı ve basit sözcüklerde ise bu beş anlam için sözcüğe *kāf* eklenir. Bu kural değişmez. Bütün Türk dillerinde bu kural bu şekildedir.

Bölüm: İkinci harfi harekeli, üçüncü harfi harekesiz *fa'allān*[1] kalıbı

J

BAL·IQ·JIN **baliqçin** "Balıkçıl (*mālik al-ḫazīn*), balık avlayan beyaz bir kuş." **baliqçin**

D

JURUΓ·DA'N **çuγurdān** "

[I. 423/512] **256**

"uçurum ya da yar (*juruf*)."

Z[1]

QURΓŽIYN **qoruγžīn** "Kurşun (*usruf*)," iki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. **qoruγžīn**
Oγuzlar birçok harfi sözcükten atarak: QUŠUVN· **qušūn** derler. (**qušūn** D)

---

255 1. EY. *fa'lalān*.

256 1. EY. R.
2. EY. '(*'ayn*).

S

BUDUR·SIYN **budursīn** "Bıldırcın (*salwā*)."	Manzume:	**budursīn**

'UZUM MANIK BUDUR·SIYN· **özüm mänig budursīn** V
'UVTIY 'ANIK JAQ·LANUVR **öti anig çaqlanūr**

0 Sevgisini anlatarak diyor ki: "Benim ruhum bir bıldırcın (*summānā*) gibi, onun sevgi ateşi üzerinde döner, dolaşır." 0

Γ[2]

TWIŠΓ'N **tawišγān** "Tavşan (*arnab*)." 0 TWIŠΓ'N YLY **tawišγān yili** Türk dillerindeki on iki yıldan biri.	**tawišγān**
TAWU̲Š·ΓA̲'N 'UKUZ· **tawišγan ögüz** Uç şehre akan bir nehrin adı. 0	N
:: BUV 'IT· KIŠIY K' JABIT·ΓA'N **bu it ol kišikä çapityān** "Bu, insana çok saldıran (*abad*^{an} *yaḫmilu 'alā*) bir köpektir." JABIT·ΓA'N 'AR· **çapityān är** "Uygur şivesinde "cellat (*ḍarrāb li-l-a'nāq*)." 0	**çapityān** D
:: BUV 'AT· 'UL QUD̲·RUQ SABIT·ΓA'N· **bu at quḏruq sapityān** "Bu, daima kuyruk sallayan (*abad*^{an} *yuḫarriku*) bir attır." Köpeğin ekmek istediği, sahibini görünce kuyruk sallaması (*tabaṣbaṣa*) da böyledir. 0	**sapityān**
QADIT·ΓA'N 'AR· **qaḏityān är** "Hiç kimseye itaat etmeyen kişi (*lā yanqādu li-aḥad*)." İnatçı (*ḫarūn*) hayvanlara da böyle denir.	**qaḏityān**
:: BUV 'AR· 'UL TALIM TARIΓ TARIT·ΓA'N **bu är tälim tariγ tarityān** "Bu, tarlasına tohumu çok ektiren kişidir (*kaṯīr*^{an} *mā ya'muru bi-z-zirā'a*)." 0	**tarityān**
:: BUV 'AR· 'UL TALIM· 'UZUM· QURIT·ΓA'N· **bu är ol tälim üzüm qurityān** "Bu, üzümü çok kurutan (*kaṯīr*^{an} *ma yujaffifu*) kimsedir." 0	**qurityān**
:: BUV 'AT· 'UL TALIM· TUB·RA'Q· TUZIT·ΓA'N **bu at ol tälim toprāq tozityān** "Bu, toprağı çok tozutan bir attır (*kaṯīr*^{an} *mā yuhayyiju l-yubār wa-yuṯīruhā*)."	**tozityān**
:: BUV 'U̲T· 'UL QARIN· BUA̲ŠU̲T·ΓA'N **bu ot ol qarin bošutyān** "Bu, yumuşaklık, ishal veren (*yushilu*) bir ilaçtır." Çoğu kez bir şeyin katılığını gideren, onu yumuşatan şeye de böyle denir (*yuhīnu quwwa aš-šay' bi-l-ḫall*). 0	**bošutyān**
:: BUV 'AR· 'UL 'AWINK' TALIM TAWA'R· TAŠIT·ΓA'N **bu är ol äwiŋä tälim tawār tašityān** "Bu, evine çok mal taşıtan (*naql*) kimsedir." Başka şey taşıtmak da böyledir. 0	**tašityān**
:: BUV 'UVT· 'UL 'AŠYJ TAŠIT·ΓA'N **bu öt ol ešīç tašityān** "Bu, tencereyi çok taşıran (*mufawwira*) ateştir." 0	
:: BUV 'AR· 'L 'ATIN QAŠIT·ΓA'N **bu är ol ätin qašityān** "Bu, adam vücudunu çok kaşıtan (*ḫakk*) bir kişidir." 0	**qašityān**
:: BUV 'AR 'UL MANY TUVT·JIY QAQIT·ΓA'N· **bu är ol mäni tūtçi qaqityān**	

"Bu, her zaman beni kızdıran, canımı sıkan kişidir (*abad*^{an} *yūqi'unī fī l-yaḍab wa-ḍ-ḍajar*)." 0	
:: BUV 'AR· 'UL 'ATIN· TALIM QALIT·ΓA'N **bu är ol atin tälim qalityān** "Bu, atını her zaman şaha kaldıran (*yuwaṯ ṯibu*) kişidir." 0	**qalityān**
:: BUV KUN 'UL KUVZ QAMAT·ΓA'N **bu kün ol köz qamatyān** "Bu, gözleri kamaştıra (*muḫayyira*) bir güneştir." 0	**qamatyān**
:: 'UΓUL· MANIY 'AWK' QUMIT·ΓA'N 'L **oγul mäni äwkä qomityān ol** "Oğlum bana her zaman evi özletir (*mušawwiq*)." Başka şeyi özlemek de böyledir. 0	**qomityān**
:: BUV 'UT· 'UL BURUN· QANAT·ΓA'N **bu ot ol burun qanatyān** "Bu, daima burun kanatan (*mura'if*) bir ilaçtır."	**qanatyān**
:: 'UK·DIY 'UL 'ARIK QANIT·ΓA'N **ögdi ol ärig qanityān** "Övgü ve alkıştan şevke gelen (*muhizza abad*^{an}) kişi."	**qanityān**
:: BUV KIŠY 'UL SUVZ BATUR·ΓA'N **bu kiši ol söz baturyān** "Bu, daima sözü saklayan kişidir (*min 'ādatihi kitmān al-kalām*)." 0	**baturyān**
:: BUV 'AR· 'UL 'AŠ· TATUR·ΓA'N **bu är ol aš taturyān** "Bu, (konuğu ve misafiri) her zaman besleyen (*min 'ādatihi iḍāqa aṭ-ṭa'ām*) kişidir." Manzume: [krş. 306 **qatar-**]:	**taturyān**

'AR·DIY 'AŠIN TATUR·ΓA'N	**ärdi ašin taturyān**	V
YAWLAQ YAΓIΓ QAJURΓA'N	**yawlaq yayiy qaçuryān**	
'UΓRAQ SUVSIN QAY·TARΓA'N	**oγraq süsin qaytaryān**	
BAS·TIY 'ULM 'AX·TARUV	**basti ölüm axtaru**	

Bir adam ağıt yakarak diyor ki: "O misafirlerini beslerdi (*miṭ'ām*), düşmanını kovardı, Oγraq ordusunu cesaretle geri gönderdi, ölüm onu yere serdi." 0

TUBR·ΓA'N YYR· **topuryān yēr** "Ayak basıldığında tozan yumuşak toprak (*layna, baṭna* [tanımlanmış])." 0	**topuryān**
SUBUZ·ΓA'N [dikkat] **suburyān** "Maşatlık (*nāwūs*), gayr-i müslimlerin mezarlığı (*maqābir al-kafara*)."Atasözü: SUBUZ·ΓA'N DA' 'AV· BUL·M'S TUBR·ΓA'N DA' BULM'S **suburyānda äv bolmās topuryānda aw bolmās** "Eski mezarlıkta (*maqābir qadīma*) ev (yaşamak için); gevşek topraklı yerde (*baṭina*) av olmaz" – Av ancak bitki ve suyu çok olan yerde bulunur. 0	**suburyān** P
QABAR·ΓA'N **qaparyān** "Vücutta görülen sivilce (*baṭra*), yahut kaşıma veya sıcaklık yoluyla çıkan kabartı."	**qaparyān**
:: BUV 'AR· 'UL 'KUŠ QATURΓ'N **bu är ol üküš qaturyān** "Bu, çok öğünen kişidir (*kaṯir aḍ-ḍaḥk wa-s-surūr wa-l-faxr*)."	**qaturyān**
:: BUV 'AR· 'UL TA'ŠIΓ YYR· DAN QUBUR·ΓA'N **bu är ol tāšiy yērdän qopuryān** "Bu, taşı yerden koparan (*qallā'*) kişidir." Taştan başkası için de böyle denir.	**qopuryān**

:: BUV 'AR· 'UL 'ĀJIΓ TUD̲UR·ΓA'N· **bu är āçiy toḏuryān** "Bu, aç kimseleri doyuran (*mušabbi'*) kişidir." Kökü: TUD̲·ΓURΓA'N **toḏyuryān**'dır.	**toḏuryān**

:: BUV 'AR· 'UL SIDRIM SIDIR·ГА'N **bu är ol sidrim sidiryān** "Bu, sırım sıyıran, **sidiryān** deri soyan (*yattaxiḏu l-qidd wa-yuqadduhu min al-jild wa-yaqšuru 'anhu š-ša'r*) bir kişidir." Herhangi bir şeyi sıyırma (*qašr*) kabiliyetinde olan da böyle denir. 0

:: BUV 'AL·B· 'UL YAГIYNY QAY :TAR·ГА'N[1] **bu alp ol yaγīni qataryān** "Bu, **qataryān** düşmanı kaçıran bir yiğittir (*yaruddu l-xamīš abad*^{an})." 0

:: BUV 'AR· 'UL QUNUQ·NIY QAJUR·ГА'N **bu är ol qonuqni qaçuryān** "Bu, **qaçuryān** daima konuklarını kaçıran kişidir (*ṭarrād naffār*)." Başkasını kaçıran için de böyledir.

:: BUV 'AR· 'UL KŠIYK' (Y)[2] QJUR·ГА'N **bu är ol kišīkä qiçuryān** "Bu, **qiçuryān** kendisine geleni gördüğü zaman, kötüleşen, canı sıkılan kişidir (*yusū'u xuluquhu wa-yubayyinu min nafsihi l-kibr wa-l-faxr dāim*^{an})."

:: BUV 'AR· 'UL 'ARAN BUY·NIN QADIRГ'N **bu är ol äräṉ boynin qaḏiryān** **qaḏiryān** "Bu, insanlara daima boyun eğdiren (*yalwī*) bir kişidir." 0

:: BUV 'UVT 'UL 'IŠYJ TAŠUR·ГА'N: **bu ōt ol ešīç tašuryān** "Bu, daima **tašuryān** tencereyi taşıran (*mufawwira*) bir ateştir." Sel havuzun suyunu taşırırsa (*afāḍa mā' al-ḥawḍ wa-hazamuhu abad*^{an}) böyle denir. 0

QAQUR·ГА'N [dikkat] **qaγuryān** "Yağla yoğrulan bir ekmek hamurudur. 0 **qaγuryān**

:: BUV BILA'ZUK 'UL BILAK QAWUR·ГА'N **bu bilāzük ol biläk qawuryān** **qawuryān** "Bu, daima bileği sıkan (*yaḍyaṭu*) bir bileziktir." 0

:: BUV 'UГUL· 'UL BURUNIY TAMUR·ГА'N **bu oγul ol burni tomuryān** "Bu, **tomuryān** daima burnu akan (*yar'ufu*) çocuktur." 0

SAГIZ·ГAN **saγizγān** "Saksağan (*'aq 'aqa*)." 0 **saγizγān**

QUDUZ·ГUVN: **quduzγun** "Eğerin kuskunu (*ṭafar as-sarj*)." 0 **quduzγun**

:: BUV 'AR· 'UL KIŠY BRLA' TUTJY TURUŠ·ГА'N **bu är ol kiši birlä tutçi** **turušγān** **turušγān** "Bu, daima herkese karşı koyan (*yuqāwimu*) kişidir." 0

:: 'ULA'R 'IKY TAWA'R· SATIŠ·ГА'N 'ALIŠ·ГА'N LA'R 'UL **olār ekki tawār** **satišγān** **satišγān ališγānlār ol** "Onlar birbirlerine mala alıp satmaktadırlar (*yatabāya'ani ... wa-yaštariyāni*)." Başka bir deyişle: SATIŠ·ГА'N TAWIŠ·ГА'N **satišγān tawišγān,** SATIY **satti** "sattı (*bā'a*)" ve TAW·DIY **tawdi** (**täwdi** ?) "aldı (*taṣarrafa*)."eylemlerinden gelmiştir. 0

[I. 427/519] **259**

:: 'UL KIŠY BIRLA' BAQIŠ·ГА'N 'UL· **ol kiši birlä baqišγān ol** "O herkese göz **baqišγān** ucuyla bakan kimsedir (*min 'ādatihi abad*^{an} *yunāẓiru l-insān bi-l-liḥāẓ*)." 0

:: 'UL 'AR· 'UL YAWLA'Q TUQUŠ·ГА'N **ol är ol yawlāq toqušγān** "Bu, yavuz **toqušγān** savaşan, kavgacı bir kişidir (*min 'ādatihi l-ḥarb wahwa miḥrāb wa-mis'ar*)."

SUWUS·ГА'N **sowušγān** "Soğulcan yüzünden oluşan sarılık (*ṣafar*)" – o karında **sowušγān** bulunan yılandır.

BUILГА'N **biçilγān** "Elde, ayakta, yeryüzünde oluşan "yarıklar (*šuqāq*)." 0 **biçilγān**

---

258 1. Y· sonradan eklendi.

2. Y (veya NY) K'nın altına yazıldı (bu yüzden: **kišīni**)

KUVK· TUBUL·ΓA'N **kök topulγān** "Dağ kırlangıcı (*sumām*)." Kanadında çelik olduğu ve burnunu vurunca dağın öteki tarafına geçtiği (*yaḍribu ... fa-yanfuḍu*) söylenen bir kuşun adı. Buna bana kendisinden çok yarar gördüğüm kimse haber verdi. 0 :: BUV 'AR· 'UL JARIK· TUBUL·ΓA'N· **bu är çärig topulγān** "Bu, savaş saflarını yaran (*hattāk*) kişidir." Aslı şu ifadeden gelmiştir: TAMUR TUBL·DY **tämür topuldi** "demir delindi (*ṭaqaba l-ḥadīd bi-šidda wa-ṣalāba*)." 0 — **topulγān**

:: BUV 'AR· 'UL KŠIY BRLA' TUTJY QATIL·ΓA'N QARIL·ΓA'N **bu är ol kiši birlä tutçi qatilγān qarilγān** "Bu adam toplum içine karışan bir kimsedir (*mixlaṭ mizyal*)." 0 — **qatilγān qarilγān**

:: BUV 'AR· 'L SINKIRIY QURULΓA'N **bu är ol siŋiri qurulγān** "Bu, daima sinirlenen bir kişidir (*ya'tarīhi t-tašannuj*)." — **qurulγān**

:: BUV 'AR· 'L YAΓIYDIN QUTUL·ΓA'N **bu är ol yaγīdin qutulγān** "Bu, daima düşmanlardan kaçan (*abad*^{an} *yanjū*) bir kişidir." 0 — **qutulγān**

:: BU NA'NK 'UL QABUΓ·DA' QABUL·ΓA'N [dikkat][1] **bu nāŋ ol qapuγda qawulγān** "Bu, daima kapıda sıkışan (*yanḍayiṭu*) kişidir." Başkası da böyledir. 0 — **qawulγān**

:: BUV QUZIY 'UL SAΓ·LIQ BRLA' QUŠUL·ΓA'N **bu qozi ol saγliq birlä qošulγan** "Bu, daima sağılan koyuna katılan (*yuqārinu*) kuzudur." Diğer şeyler için de böyledir. — **qošulγan**

:: BUV SUVF 'UL· TAWRA'Q· SUΓULΓA'N **bu sūw ol tawrāq suγulγān** "Bu, her zaman çabukça toprağın emdiği bir sudur (*sarī*^{an} *māyaγūru abad*^{an})." Baharda çabuk kuruyan su (*sarī'a al-γu'ūr*) için de böyle denir. — **suγulγān**

:: BUV 'AR· 'UL TALIM QAQILΓA'N SUQULΓA'N **bu är ol tälim qaqilγān soqulγān** "Bu, daima herkes tarafından itilen kişidir (*ḍalūl bi-ajmā' ar-rijāl mulakkad*)."[2] — **qaqilγān soqulγān**

Q

TUTUR·QA'N· **tuturqān** "Pirinç (*uruz*)." 0 — **tuturqān**

[I. 429/521] **260**

TAŠIR·QA'N KUVZLUK **taširqān közlüg** "Patlak gözlü kişi (*jāḥiẓ*)." 0 — **taširqān**

SIQIR·AQ'N **siqirqān** Bir tür sıçan (*naw' min al-jirḍān*)." — **siqirqān**

K

:: BUV 'AR·SUVKA' BTILK'N 'UL **bu är sükā bitilgān ol** "Bu, adı daima orduda yazılı (*yuktabu smuhu*) kişidir." 0 — **bitilgān**

:: BUVLA'R BUVDUN 'UL YUTJY TIRL·K'N **bulār bōḍun ol tutçi terilgān** "Bunlar her zaman toplanan ve aynı fikirde olan insanlardır (*abad*^{an} *yajtami'ūna fī amr*)." — **terilgān**

---

259 1. B, T (?)'den değişti.
2. EY. *mulkadd*.

Geleneksel olarak toplanıp çekilen her şeye (*fī ʿādatihi l-inziwāʾ wa-l-ijtimāʿ*) de böyle denir. 0

:: BUV BUΓRA' 'L YUK KUTURKA'N **bu buγra ol yük kötürgān** "Bu, her zaman yük götüren (*ḥammāl*) devedir." Yük taşıyan diğer şeylere de böyle denir. **kötürgān**

:: BUV BA'K 'UL YA'ZUQ· KUJURKA'N· **bu bēg ol yazuq käçürgān** "Bu, daima suçu bağışlayan (*ṣafūḥ*) beydir." 0 **käçürgān**

:: BV 'R 'L TLM 'IYŠ KAJURKA'N· **bu är ol tälim īš käçürgān** "Bu, her zaman işinde kararlı, becerikli bir kişidir (*ḥuwwal qullab faṣṣāl xuṭṭa*)." Bir başka deyişle: 'AWUR·KA'N TAWUR·KA'N **äwürgān täwürgān.** Manzume: **käçürgān**

YAΓY 'UVTIN 'UJURKA'N	**yaγi ōtin öçürgān**	V
TUVY·DUN 'ANY KUJURK'N	**tōydun ani köçürgān**	
'IŠLAR 'UZUB KAJURK'N	**išlär üzüp käçürgān**	
TKDY 'UQY 'ULDURUV	**tägdi oqi öldürü**	

Ölen kişinin erdemlerini sayarak diyor ki: "Ölüm savaşlarının ateşini söndüren[1], onları ordusundan çıkaran bir kişi idi, bununla birlikte zor işlerinde üstesinden gelirdi (*faṣṣāl xuṭṭa*); sonra ona zamanın öldürücü oku değdi."

:: BUV 'AR· 'UL TALIM 'UQ JAWURK'N **bu är ol tälim oq çäwürgān** "Bu, her zaman oku çeviren (*naqqār*) kişidir." –Bu, oku tırnak üzerinde çevirmektir. **çäwürgān**

KUSUR·KA'N· **kösürgān** "Bir çeşit köstebek (*nawʿ min al-xuld*)." 0 **kösürgān**

TUŠUR·KUVN **tüšürgān** "Keçinin boynuzu (*šajar al-kaṯīrāʾ*)." Bir versiyonda [krş. 222 **tüšgün**]. 0 **tüšürgān** D

KUWRK'N **köwürgān** "Dağ soğanı ('*unsul* [tanımlanmış])." Oγuzlar onu: KUMURKA'N· **kömürgān** diye çağırırlar. 0 **köwürgān** **kömürgān**

TAMURK'N **tämürgān** "Ok temreni (*naṣl as-sahm*)." Oγuz şivesi. **tämürgān** D

:: BUV 'AR· 'L 'IYŠIΓ 'ADA'QA' TAKUR·K'N **bu är ol īšiγ aḏāqqa tägürgān** "Bu, her zaman aldığı işi bitiren kişidir (*yuballiγu l-amr āxirahu*)." **tägürgān**

:: BUV 'AT· 'UL KULAR·K'N **bu at ol kölärgān** "Bu, her zaman karnı şişen ve yere yığılan attır (*yantafixu baṭnuhu*[2] *wa-yanbaṭiḥu*)." 0 **kölärgān**

[I. 430/523] **261**

:: BUV 'AR· 'UL SUVTUK· SUMUR·KA'N· **bu är ol sütüg sümürgān** "Bu her zaman sütü yutkunarak içen ('*abda*') kişidir." Yutkunarak içen başka şeyler için de böyle denir. 0 **sümürgān**

:: BUV 'AR 'UL TAKMA' YIYR·DIN TUTJY SURUL·K'N **bu är ol tägmä yērdin tutçi sürülgān** "Bu, her zaman her yerden sürülen (*mudaffa*ʿ) kişidir." **sürülgān**

---

260 1. EY. *ḥurūf al-aqtāl*, *ḥurūb al-aqtāl* okunur.
2. EY. *baṭnuhu*.

:: BUV NA'NK· 'UL· KARIL·KA'N· **bu näŋ ol kärilgän** "Bu, her zaman gerilen (*yamtaddu*) bir nesnedir, Derinin gerilmesi, dağ tepesinde bulutun yayılması da böyledir. 0 :: BUV 'AR· 'UL TALIM KARIL·K'N **bu är ol tälim kärilgän** "Bu, her zaman gerilen, esneyen bir kişidir (*ya'tarīhi ṯ-ṯu'abā' wa-t-tamaṭṭī*)." 0	**kärilgän**
:: BUV 'AR· 'UL 'ADKUV SA'WIN TIRIL·KA'N· **bu är äḏgü sāwin tirilgän** "Bu, her zaman iyi şan ile yaşayan kimsedir (*ya'īšu fī ḥusn ṣīt wa-ṯanā'*)." 0	**tirilgän**
:: BUV NA'NK 'UL BIYR· BIYR·K' TARIL·KA'N· [dikkat] **bu näŋ ol bir birkä tizilgän** "Bu, her zaman birbiri üzerine toplanan nesnedir (*yantaẓimu ba'ḍuhu ba'ḍ*^{an})." 0	**tizilgän**
:: BUV YIB· 'UL KASIL·KA'N· **bu yip ol käsilgän** "Bu, her zaman kopan iptir (*yanqaṭi'u*)." 0	**käsilgän**
:: BUV TUKUVN 'UL SAŠIL·K'AN **bu tügün ol säšilgän** "Bu, daima çözülen (*tanḥallu*) bir düğümdür ."	**säšilgän**
:: BUV YB· 'UL TUKUL·K'N **bu yip ol tügülgän** "Bu, her zaman düğümlenen (*mun'aqid*) bir iptir." :: BUV 'AR· 'UL TUT·JIY QA'ŠIY KUVZIY TUKUL·K'N **bu är ol tutçi qāši közi tügülgän** "Bu, her zaman (can sıkıntısından) kaşı çatılı (*munzawī*) kişidir." 0	**tügülgän**
Bu ek (harf. bölüm) – hem *yayn* hem de *kāf* ile 5 kullanıma sahiptir. 0	
(1) Hareketin devamlılığını ve devamlı tekrarlanmasını gösterir: Örnek: BUV 'ΓUL 'UL BUR·NY YAMUR·ΓA'N· [dikkat] **bu oγul ol burni tomurγān** "Bu, her zaman burnu kanayan çocuktur (*dā'im*^{an} *ya'tarīhi r-ru'āf*)"; 0 :: BUV 'AR· 'UL 'ADKUV SA'WIN TIRIL·K'N **bu är ol äḏgü sāwin tirilgän** "Bu, her zaman iyi şanla yaşayan kişidir (*dā'im*^{an} *ya'īšu fī ṣīt ḥasan*)."	
(2) Hareketin devamını gösteren geçişli sıfat yapmak. Örnek: BUV 'AR· 'UL TUVNIN QURITΓA'N **bu är ol tōnin quritγān** "Sık sık elbisesini kurutan (*kaṯīr at-tajfīf*) kişidir."; 0 :: BUV 'AR· 'UL SUWSUΓ SUMUR·KA'N· **bu är ol sūwuγ sümürgän**	G

[I. 432/525] **262**

"Bu, suyu yudumlayan (*'abdā'*) kişidir." Başka bir şeyi sömüren için de böyle denir.	
(3) Sıfatlardan mef'ul oluşturmak. Örnek: BUV 'AR· 'UL QAQIL·ΓA'N SUQUL·ΓA'N **bu är qaqilγān soqulγān** "Bu, sık sık itilen ve kakılan bir kişidir "Bu, daima bir yerden bir yere sürülen kişidir (*kaṯīr*^{an} *mā yudfa'u wa-yuḏallu*)."; :: BUV 'AR· 'UL YIYR·DIN YIYR·K' SURUL·KA'N **bu är ol yērdin yērkä sürülgän** "Bu, daima bir yerden bir yere sürülen (*mudaffa'*) kişidir." 0	
(4) İstenmeyen bir hareketin sıfatı yapmak. Örnek: BUV KIŠY 'UL SUVZUK 'UNIT·ΓA'N· **bu kiši ol sözüg unitγān** "Bu daima söyleyeceğini unutan kişidir (*dā'im*^{an} *yansā*)"; :: BUV TUKUVN 'UL SAŠIL·K'N **bu tügün ol säšilgän** "Bu, daima çözülen bir düğümdür (*tanḥallu dā'iman*)."	
(5) Yukarıdaki anlamlardan hiçbirisini içermeyen basit ad yapmak. Örnek: KAWUR·KA'N· **köwürgän** "dağ soğanı (*'unṣil*)"; TAWUŠ·ΓA'N· **tawišγān** "tavşan (*arnab*)."	
Oγuzlar ve Rūm bölgesinden Çin'e kadar olan göçebeler işin devamını gösteren işaret olan *kāf* ve *yayn*'ı hafiflik olsun diye atarlar.	D

Söyleyişte eril dişil sıfatlar arasında bir ayrım yoktur. Cinsiyet sadece metinden bilinebilir.

Benim bahsettiğim her sıfat, gösterdiğim her ölçü, her kurak bu ayrıma özgü değildir. Gerek dört harfli, gerekse daha fazla harf içeren eylemler için de bu kural geçerlidir. Yüce Tanrı dilerse, bu kural sözü uzatmadan yakında anlatılacaktır.

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ikinci harfi harekesiz olan *fa'lal̄*,[1] kalıbı

J

SUN·DILA'J· **sondilāç** "Çayır kuşu (*ṣa'wa*)." Atasözü: SUNDILA'J· 'IYŠIY 'RM'S 'UR·T·KUVN· ?TM'K **sondilāç īši ärmäs örtgün täpmāk** "Harman döğmek çayır kuşunun işi değildir." 0 Bu söz kuvvetli kişinin işini yapmak isteyen, ama gücü yetmeyen kişi için söylenir. 0 **sondilāç** P

[I. 433/526] **263**

QAR·ΓILA'J· **qarγilāç** "Gölge (*waṭwāt*)." QAR·LIΓAJ **qarliγaç** metatezle oluşmuş bir varyasyondur. **qarγilāç** **qarliγaç** D

Γ

QAR·ΓALIΓ **qarγaliγ** "Ṭarāz yakınlarında bir kalenin adı. Kökü: QAR·ΓA'LIΓ **qarγāliγ**'tir. **qarγaliγ** N

Q

TAMΓALQ **tamγaliq** "Küçük ibrik (*ibrīq ṣayīr*)." 0 TAMΓALIQ **tamγaliq** "Bir kişi için ayrılmış masa küçük masa (mā'ida ṣayīra *yuxaṣṣu bihā r-rajul)*." Kökü: TAMΓA'LIQ **tamγāliq** "damgalı (*ḏū ṭ-ṭābi'*)." Sebebi hakanların kendilerine özgü olan sofralarını ve ibriklerini damgalamalarıdır. Bunlarda bir kişiye yetecek kadar yiyecek ve içecek bulunur. Sonraları hakandan başkası kullanmasın diye üzerlerine damga vurulmuş (*mā'ida mu'adda li-yūḍa'a 'alayhā l-xatām*)", sonuç olarak TAM·ΓA'LIQ· **tamγaliq** sözcüğü her küçük sofra ve ibrik için ad olmuştur. Söyleniş noktalarının yakınlığı dolayısıyla *γayn*[1], *qāf'a* dönüştürülerek daha doğru okunabilir. **tamγaliq**

SRMJUQ **sarmaçuq** "Bir tür şehriye (*naw' aṭriyya*)."Bunun hamuru nohut büyüklüğünde kesilerek yapılır; hasta ve hasta gibi olanlara verilir. 0 **sarmaçuq**

SAR·MUSAQ **sarmusaq** "Sarımsak (*ṯūm*)." SARMUSAQ· **samursaq** metatezle oluşmuş bir varyasyondur. 0 **sarmusaq** **samursaq** D

QUR·ΓULUQ **quryuluq** "Yeğnilik (*ṭayš, nazaq*)."[2] **quryuluq**

QIZ·LA'MUQ· **qizlāmuq** "Kızamık, veya benzer sivilceler (*al-ḥaṣba wa-buṯūr miṯluhā*)." **qizlāmuq**

---

263 1. EY. *fa'lalālal*.

1. EY. *qāf*.

2. EY. *az-zaq*, *an-nazaq* okunur; krş. 13:9.

QAŠ·ΓALAQ **qašγalaq** "Ördekten küçük bir su kuşu. Manzume: **qašγalaq**

TANKDA' BL' KURSA' MINY 'UR·DAK 'AT'R· V
QALW' KRUB· QAŠ·ΓALAQIY SUWQA' BAT'R
taŋda bilä körsä mini ördäk ötār
qalwa körüp qašγalaqi suwqa batār

Kuşları avlamasını anlatarak diyor ki: "Ördek beni bu sularda[3] temrensiz okla gördüğünde[**qašγalaq** beni gördüğünde vakvaklar;] hemen suya dalar."

BAL·KULK NA'NK **bälgülüg nāŋ** "Belli şey (*bādī ẓāhir*)." Atasözü: BULDA'JIY **bälgülüg**
BUZA'ΓUV 'UKUVZ· 'ARA' BAL·KUVLUK **boldāçi buzāγu öküz ara** P
bälgülüg 0 "Öküz olacak buzağı öküzler arasında bellidir." 0
Bu söz kendisinden her türlü iyilik beklenen güçlü ve zeki kişi için söylenir. 0

KUZKUNAK· **közkünäk** Çakıra ve kelere benzer bir kuş. Hava yutarak yaşar (*ṭā'ir yušbihu ṣ-ṣaqr wa-l-'aẓāya wa-yataballayu bi-r-rīḥ*). **közkünäk**

[I. 434/528] **264**

N

"Kayın, kayınbabalar, güveyiler (*al-aḥmā' wa-l-aṣhār*)" için: QADIN QAD·NA'ΓUN **qadin qadnāγun** denir. Art arda söylenir. **qadnāγun**

Bir başka tür.

SAN·DUVA'J· **sanduvāç** "Bülbül (*'andalīb*)." Manzume [=523 **sanduvāç**] **sanduvāç**

SAN·DA'[1] QAÇR SUNDILA'J **sändä qaçar sondilāç** V
MAN·DA' TINAR QAR·ΓILA'J **mändä tinar qarγilaç**
TAT·LIUΓ 'UTAR SAN·DUVA'J **tatliγ ötär sanduvāç**
'RKAK TŠLY JARŠVR [dikkat] **ärkäk tiši uçrušūr**

"Yaz ve kışın karşılaşması anlatarak diyor ki: "Yaz kışa: "Yunt kuşu senden kaçar, kırlangıç (*xuṭṭāf*) bende zaman geçirir, bülbül türlü seslerle öter, erkek, dişi bende çiftleşir, der"- yani yazın.

R

MUNDARUV **mundaru** "İpekle süslenmiş gelin odası (*al-ḥajara min al-ḥarīr*)." 0 **mundaru**

Beş Harfliler Bölümünün Sonu

---

3. EY. *yudar* ("göl, ufak havuz"), *yuda* (*yudwa*'nın çoğulu, "tan, sabah"); okunur; krş. 131:2.

264 1. D'nin üstündeki iki A sonradan eklendi. (nunlanmayı gösterir, bu yüzden **sändän**).

Altı Harfliler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'al'alal* kalıbı

K

TIZIL·DURUK **tizildürük** "Çedik, mest gibi şeylerin ucuna takılan pullar (*fulūs ru'ūs al-xulf*)." 0	**tizildürük**
KUZUK·DURUK **közüldürük** "Göz kamaştıran, at kuyruğundan yapılan bir bez parçası." KUZLUK· **közlük** sözcüğünün bir varyantı. 0	**közüldürük (közlük** D)
JANIŠTURK **çäniştürük** "Fındığa benzer bir meyve (*ḫaml šajar*), beyaz ve kırmızısı olur, yazın başında yetir ve yenir." 0	**çäniştürük**
KUMUL·DURUK **kömüldürük** "At göğüslüğü (*al-labab fī s-sarj*)."	**kömüldürük**

Q

SAQAL·DURQ· **saqalduruq** "İpekten örülen, külahın yere düşmemesi için çene altından geçirilerek bağlanan kaytanın" adı. 0	**saqalduruq**
QALLDURUQ· **qalalduruq** Erkek adlarındandır.	**qalalduruq** N

Yedi Harfliler Bölümü

ZAR·ΓUN·JMUVD **zarγunçmūd** "Bir çeşit fesleğen (*sinjilāṭ*)." Farslar tarafından *palang mušk* denir.	**zarγunçmūd**

Salim Adlar Bölümünün Sonu

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah'ın Adıyla

Eylemler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

B

:: QUL TANKRIY KA' TAB·DIY **qul täŋrikä tapdi** "Kul Allah'a taptı (*'abada*)."	**tap-**

::

[II. 3/3]

265

'UL XA'N·QA' TAB·DIY **ol xānqa tapdi** "O, Hakana hizmet etti (*xadama*)." Başkasına hizmet etmek de böyledir.
:: 'UL NA'NK·NIY TAB·DIY **ol näŋni tapdi** "O kaybolan şeyi buldu (*wajada*)." TABA'R· TAB·M'Q **tapār tapmāk.** 0

:: 'UL QULIN· TAB·DIY **ol qulin täpdi** "O kölesini ayağıyla tepti (*rakala ... bi-rijl*)." TABA'R TAB·M'K **täpār tapmāk**.	**täp-**
:: 'AR· SUWDA' JAB·DIY **ar suwda çapdi** "Adam suda yüzdü (sabaha)."	**çap-**
:: 'UL 'AT·NIY JIBIQ· BIR·LA' JAB·DIY **ol atni çipiq birlä çapdi** "Atına çubukla yavaşça vurdu (*ḍaraba .. xafīf*^{an})."	
:: JUMAQ TAT· BUY·NIN JAB·DIY **çomaq tat boynin çapdi** "Müslümanlar inanmayanların boynunun vurdu (*ḍaraba*)." Uygur şivesi. 0	D
:: 'AR· 'AWIN· JAB·DIY **är äwin çapdi** "Adam evini arı çamurla sıvadı (*laṭaxa ... bi-ṭīn ḥurr*)." JABA'R· JAB·M'Q **çapār çapmāq.**	
:: YYJY YKNA' SAB·DIY **yīçi yignä sapdi** "Terzi iğneye iplik geçirdi (*daxxala ... s-silk fī*)."	**sap-**
:: 'UL QUŠ QANTIN· SAB·DIY **ol quš qanatin sapdi** "Kuşun kanadını sardı (*wasala*)." Bir şey kendi cinsinden başka bir şeyle tamamlanamazsa ve de başka bir şeye tamamlanırsa (*jabara, waṣala*) da böyle denir. SABA'R SAB·MA'Q· **sapār sapmāq**.	
:: 'AR· TUVN QAB·DIY **är tōn qapdi** "Adam elbise çaldı (*xasala*)." Başka bir şey çalmak da böyledir. :: 'UΓLA'NIΓ YIYL· QAB·DIY **oγlāniγ yēl qapdi** "Çocuğa yel dokundu (*aṣāba ... sa'fa*)." QABA'R QAB·MA'Q **qapār qapmāq.** Yel, elbise vb şeyleri uçurursa (*habba bi-*) da böyle denir.	**qap-**
:: 'AR· YUQA'RUV QUB·DIY **är yoqāru qopdi** "Adam yerinden ayağa kalktı (*qāma ... min mākanihi*)." :: TUBIY QUB·DIY **tüpi qopdi** "Tipi çıktı (*habbat*)." :: QUŠ QUB·DIY **quš qopdi** "Kuş kalktı (*nahaḍa*)." QUBA'R QUB·M'Q **qopār qopmāq.**	**qop-**

J

:: 'AR· 'AT· BIJ·DIY **är ät biçdi** "Adam eti kesti (*qaṭa'a*)." BIJA'R BJMA'Q **biçār biçmāq.**	**biç-**
:: MAN YBA'R SAJ·TIM **män yipār saçtim** "Ben misk saçtım (*naṯartu*)." Başkası da böyledir. :: 'UL 'AWKA' SAJ·DIY **ol äwkä sūw saçdi** "O eve su saçtı (*rašša*)." SAJA'R SAJ·MA'Q **saçār saçmāq.**	**saç-**
:: 'AR· SIJ·DY **är siçdi** "Adam sıçtı (*tayawwaṭa*)." SIJ'R SIJMA'Q **siçār siçmāq.** Diğer hayvanlar için de böyledir. 0	**siç-**
:: 'AR· QAJ·DIY **är qaçdi** "Adam kaçtı (*haraba*)." QJ'R QJM'Q **qaçār qaçmāq.** 0	**qaç-**
:: 'UL MINY QUL·DIY **ol mini quçdi** "O, beni kucakladı ('*ānaqa*)." QUJA'R QUJMA'Q· **quçār quçmāq.**	

[II. 5/5] 266

:: 'ĀY· KUVN KAJ·TY **ay kūn käçti** "Ay ve gün geçti (*maḍā*)." :: 'AR· SUVW KAJ·TY **är sūw käçti** "Adam suyu geçti ('*abara*)."Başkası için de böyledir. :: 'AR· KAJ·TY **är käçti** "Adam geçti (*maḍā*), öldü (*māta*)." KAJ'R· KAJ·M'K **käçār käçmāk.** 0	**käç-**
:: SUV KUJ·TIY **sü köçtü** "Asker göçtü (*raḥila*)." Başkası için de böyledir. KUJA'R KUJM'K **köçār köçmāk.** 0	**köç-**

Sert harflerle ilgili olarak, geçmiş zaman ekindeki *dāl*'ın *tā*' ya değiştirilmesi ses ahengi açısından tercih edilebilir. Sert harfler şunlardır: sert *bā*'[1] sert *jīm*, *qāf* ve sert *kāf*. Bu harfler hariç, geçmiş zaman ekinin doğru okunuşu *dāl* iledir [bakınız 281-2 G]. Manzume: G

TUNLA' BLA' KUJA'LIM	**tünlä bilä köçälim**	V
YAMAR: SUWIN KAJ'LIM	**yamar suwin käçälim**	
TARNKUVK SUWIN '?JA'LM[2]	**tärŋük suwin içälim**	
YUWΓA' YAΓY 'UWLSUVN	**yuwγa yaγi uwulsün**	

"Geceleyin göçelim (*nartaḥilu*); Yamar suyunu geçelim-(o bir dere); sızan, kaynayan sudan içelim; yufka düşman elimizde didik didik olsun."

R

:: 'UL 'AWKA' BAR·DIY **ol äwkä bardi** "O eve gitti (*ḏahaba*)." Başkası da böyledir. BARIYR· BAR·MA'Q **barīr barmāq.** 0 **bar-**

:: 'UL YANJUQ 'AΓZIY BUR·DIY **ol yançuq aγzi bürdi** "O çantanın ağzını büzdü (*zawā*)."Pantolon uçkuru vb. şeyleri bağlamak için de böyle denir. BURA'R· BURMA'Q **bürār bürmāk.** **bür-**

:: YIBA'R· BUR·DIY **yipār burdi** "Misk koktu (*fāḥat*)." Herhangi güzel kokulu bir şeyin kokması (*taḏawwa'a*) da böyledir. :: SUVW: BUR·DIY **sūw burdi** "Su buğulandı (*irtifa'a*)." BURA'R· BURMA'Q **burār burmāq.** 0 **bur-**

:: 'AR· YUQA'RUV TUR·DIY **är yoqāru turdi** "Adam ayakta durdu (*qāma*)." :: TUM'N TUR·DIY **tumān turdi** "Duman yükseldi (*hāja*)." TURUR· TUR·MA'Q **turur turmāq.** **tur-**

TURUR· **turur** Bu geniş zamanda kullanılan bir eylemdir, geçmiş zaman veya masdar değil. Anlamı "odur" (*huwa*). **(turur)**

[II. 6/7] **267**

Örnek: :: 'UL TA'Š TURUR· **ol tāš turur** "o bir taştır (*annahu ḥajar*^{un} *huwa*)." :: 'UL QUŠ TURUR· **ol quš turur** "O kuştur." Bu konuşmada bir kopuladır (*ṣila*). O Arapça'ya *yanbayī* ("o zorunludur") sözcüğüdür, geçmiş zaman ve masdarı yoktur. 0 G

:: 'UL BITIK TUR·DIY **ol bitig turdi** "O kitabı dürdü (*ṭawā*)." TURA'R TUR·MA'K **türār türmāk.** 0 **tür-**

:: 'UL SAR·DIY **ol särdi** "O bir şeyler hakkında sabırlı oldu (*ṣabara*)." SARA'R· SAR·MA'K **särār särmāk.** 0 **sär-**

:: 'UL 'AT· SUR·DIY **ol at sürdi** "O at sürdü (*sāqa*)." Başka şeyler için de böyledir. **sür-**

:: 'AR· 'ITIΓ SUR·DIY **är itiγ sürdi** "Adam köpeği kovdu (*ṭarada*)." SURA'R SUR·MA'K **sürār sürmāk.** Bir Beyin bir kimseyi bir şehirden bir şehire sürmesi (*ajlā*) de böyledir. SUR·DIY **sürdi.** 0 **sür-**

---

266 1. EY. *yā*'.
2. Kenarda sonradan yazılmış: 'IJA'LIM.

:: XA'N SUVSIN· QUR·DIY **xān sūsin qurdi** "Han askerini topladı (*jama'a*)." :: X'N JUVA'J· QUR·DIY **xān çuvāç qurdi** "Han, çadır kurdu, çadırını açtı (*ḫalla, našara*)."[1] QURA'R· QUR·MA'Q· **qurār qurmāq.**	**qur-**
:: 'AR· YIYRIK QIR·DIY **är yērig qirdi** "Adam yeri kazdı (*qašara*)." QIRA'R· QIR·MA'Q **qirār qirmāq.** 0	**qir-**
:: 'AR· YA' QUR·DIY **ar ya qurdi** Adam yayı kurdu (*wattara*)." QURA'R· QUR·MA'Q **qurār qurmāq.** 0	**qur-**
:: 'AR· YIB· KAR·DIY **är yip kädri** "Adam ipi gerdi (*madda*)." :: Başkası da böyledir. BAK YUVL KAR·DIY **beg yōl kärdi** "Bey[2] yol kapattı (*madda*)." Bunun anlamı Beyin düşmandan sakındığından tanımadığı kimselerin geçmesini önlemek için yola adam yerleştirmesidir 0	**kär-**
:: 'IT· KARDIY **it kärdi** "Köpek ürdü (*nabaḫa*)." Qarluq şivesi. KARA'R· KAR·MA'K **kärār kärmāk.** 0	D
:: 'L MNY KRDIY **ol mäni kördi** "O beni gördü (*ra'ā*)." KUR'R KURM'K **körār körmāk.** : Atasözü [=506 **yüz**]: YUVZKA' KUR·MA' AR·DAM TILA' **yüzkä körmä ärdäm tilä** 0	**kör-** P
	"Yüze bakma[3], insanda fazilet, erdem ara."
:: 'UL 'AWK' KIR·DIY **ol äwkä kirdi** "O eve girdi (*daxala*)." Başkası da böyledir. KIRUR KIR·MA'K **kirür kirmāk.**	**kir-**

Z

:: 'AR· TUM·LIГ·DIN BAZ·DIY **är tumlıγdin bäzdi** "Adam soğuktan titredi (*irta'ada*)." BAZA'R· BAZ·MA'K· **bäzār bäzmāk.**	**bäz-**

[II. 8/8] **268**

:: 'UL 'AW· BUZ·DIY **ol äw bozdi** "O, evi yıktı (*hadama*)." BUZA'R BUZMA'Q **bozār bozmāq.** 0	**boz-**
:: KAYIK TAZ·DIY **käyik täzdi** "Geyik kaçtı (*fara*)." TAZ'R· TAZMA'K **täzār täzmāk.** 0	**täz-**
:: BAK 'IYLIN TUZDIY **beg ēlin tüzdi** "Bey ilini, ülkesini düzeltti (*suwwā*)." :: 'UL YIYRIK· TUZDIY **ol yerig tüzdi** "O yeri düzeltti (*suwwā*)." TUZ'R TUIZMA'K **tüzār tüzmāk.**	**tüz-**
:: 'UL YINJUV TIZDIY **ol yinçü tizdi** "O, inciyi dizdi (*naẓama*)." Bir kimse söz dizdiği (*naẓama*) zaman da böyle denir :: 'UL SUVZ TIZDIY **ol sōz tizdi**. TIZA'R TIZMA'K **tizār tizmāk.** 0	**tiz-**
:: YAГIR·LIГ 'AT· JIŽDIY **yaγirliγ at çiždi** "Yagırı olan at, binilmek istendiğinde gocundu (*infaxaḍa*)."[1] Sırtına yagır bulunan her hayvan sırtına yük yüklenmek	**çiž-**

---

267 1. "hakanın otağı" sözcüğü kenara sonradan eklendi.
2. EY. *ar-rajul al-amīr*.
3. EY. *lā yunẓar, lā tanẓur* okunur.

268 1. EY. *'lxfaḍ*.

istendiğinde böyle yapar. JIŽA'R JIŽMA'Q **çižār çižmāq.** İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. 0

:: 'URA'ΓUT YIB· JU̲IŽDIY **urāγut yip çöždi** "Kadın ip çekti, uzattı (*jaḍabat*)." İp ve koyun bağırsağı gibi çekilince uzatılan her şey için böyle denir. JUŽ'R· JUŽMA'K **çöžār çözmāk.** İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. 0 **çöž-**

:: 'UL SUVW SUŽDIY [dikkat] **ol sūw süzdi** "O, su süzdü (*ṣaffa*)." SUZA'R· SUZMA'K **süzār süzmāk.** 0 **süz-**

:: YA'Γ SIZ·DIY **yāγ sizdi** "Yağ eridi (*ḍāba*)." :: KUVN SUZ·DIY **kūn sizdi** "Güneşin ilk ışıklar görüldü (*badā qarn aš-šams*):: SUKAL SIZ·DIY **sökäl sizdi** "Hasta zayıfladı (*indaqqa, taḍā'ala*)." SIZA'R SIZ·MA'Q **sizār sizmāq.** **siz-**

:: 'AR· 'ARIQ QAZDIY **är ariq qazdi** "Adam ark kazdı (*ḥafara*)." Başkası da böyledir. :: 'AT· QAZDIY **at qazdi** "At çamışlandı ve ön ayaklarıyla yeri kazdı (*ḥafara*)." QAZA'R QAZ·MA'Q **qazār qazmāq.** **qaz-**

:: 'UL YIYRIK KAZ·DIY **ol yērig käzdi** "O, yeryüzünü dolaştı, gezdi (*naqqaba l-arḍ wa-ṭāfa fīhā*)." KAZA'R· KAZMA'K **käzār käzmāk.** **käz-**

S

:: 'ANY BUR̲·T̲· BAS·DIY **ani bürt basdi** "Onu kabus bastı (*jaṯama*)." :: BAK 'IYL BAS·DIY **beg ēl basdi** "Bey vilayet bastı ve ülkesini düzenledi (*qahara, sawwā*)," **bas-**

Sanki üzerlerine "çöktü (*jaṯama*)." :: BAKNIY YAΓY BAS·DIY **begi yaγi basdi** "Düşman gece saldırısıyla beyi bastı (*bayyata*)." :: 'AR· QIYZIΓ BAS·DIY **är qīziγ basdi** "Adam kızın üzerine çullandı (*tasannama*)." :: 'IT· KAYIK·NIY BAS·DIY **it käyikni basdi** "Köpek avı yakaladı ve yıktı (*axaḏa ... fa-ṣara'a*)." BASA'R· BAS·MA'Q **basār basmāq.** 0

:: 'AR· QULIN BUS·DIY **ar qulin bösdi** "Adam kölesini çok fena dövdü (*ḍaraba ... mubāliγan fīhi*)." BUSA'R· BUS·MA'K **bösār bösmāk.** 0 **bös-**

:: BAK YAΓIYQA' BUS·DIY **beg yaγīqa busdi** "Bey düşmanı beklemek için pusuya yattı (*daxala fī kamīn*)." BUSA'R BUS·MA'Q **busār busmāq.** 0 **bus-**

:: 'AR· QUS·DIY **är qusdi** "Adam kustu (*qā'a*)." Başkası da böyledir. QUSA'R· QUSMA'Q **qusār qusmāq**. BUḎUΓ QUS·DIY **boḏuγ qusdi** "Boya soldu (*naṣala*)." anlamı da vardır. 0 **qus-**

:: QABUΓ 'NIK 'D̲A'QIN QIS·DIY **qapuγ anig aḏāqin qisdi** "Kapı (adamın) ayağını kıstırdı (*daγaṭa*)." Bir şeyin başka bir şeye sıkışması da böyledir. **qis-**

QISA'R· QIS·MA'Q **qisār qismāq.**

:: 'UL 'ANIK TUVN·LUQIN QIS·DY **ol anig tōnluqin qisdi** "O, onun elbisesinden izinle parça kesti (*naqaṣa min ijrā'ihi l-marsūm li-ṯ-ṯawb*)." İzinle kesilen başka şeyler (*muni'a min marsūmihi*) için de böyle denir.

:: 'UL YIΓA'J KAS·DY **ol yiγāç käsdi** "O odun kesti (*qaṭa'a*)." Başkası da böyledir. KASA'R· KS·MA'K **käsār käsmāk.** Atasözü: 'UY·ΓUR YΓA'J 'UZU̲VN̲· KAS· TAMUR QIS·ΓA' KAS· **uyγur yiγāç uzun käs tämür qisγa käs** 0 "[Ey Uygur!] **käs-**

ağacı kestiğin zaman uzun, demiri kestiğin zaman kısa kes."- çünkü demir uzatılabilir. Onlar [Uygur] her gün bağırıp çağıran, öğretici şeyler söyleyen tellala sahiptir.[1] 0

:: 'UL 'ANDIN KUS·DIY **ol andin küsdi** "O, onunla küstü (*'ataba 'alayhi wa-a'raḍa 'anhu*) KUSA'R· KUS·MA'K **küsār küsmāk.** Oγuz şivesi. **küs-** D

Š

:: MAN BUV 'IYŠDIN BUŠ·DUM **män īdšin bušdum** "Ben bu işten sıkıldım (*dijirtu*)." BUŠMA'Z MAN BUŠMA'Q **busmāq män, bušmāq.** Atasözü: BUŠMASA'R[2] BUVZ QUŠ TUTA'R· 'YW·MASA'R[2] 'URVNK QUŠ TUTA'R **bušmasa bōz quš tutār, ēwmäsä ürüŋ quš tutār** 0 "Avcı sıkılmazsa boz kuş tutar, acele etmezse beyaz kuş tutar."[3] **buš-** P

[II. 11/12] **270**

Bu söz birilerine amacına ulaşmak için sabırlı olması gerektiğini öğütlemek amacıyla söylenmiştir. 0

:: 'AŠAJ· BIŠ·DIY **ešiç bišdi** "Çorba pişti (*adrakat al-qidr wa-ṭubixat al-maraqa*)." **biš-**
:: Y?MIŠ BIŠ·DIY **yēmiš bišdi** "Yemiş, meyve oldu (*naḍijat*)." :: 'AR· QMIZ BIŠ·DIY **är qimiz bišdi** "Adam kımızı uygun kıvama getirmek için salladı (*ḥarraka ... li-yudrika*)." BIŠ·MA'Z BIŠMA'Q **bišmāz bišmāq.**

:: 'SIJ TAŠ·DIY **ešiç tašdi** "Tencere taştı (*fārat ... wa-fāḍat*)." :: SUVF TAŠ·DIY **sūw tašdi** "(Bir nehrin, bir kanalın) suyunun taşması (*fāḍa*)." da böyledir. TAŠA'R TAŠMA'Q· **tašār tašmāq.** 0 **taš-**

'UL MANK' TUŠDIY **ol maŋa tušdi** "O, benimle karşılaştı (*laqiya ... wa-ra'ā*)." TUŠA'R· TUŠMA'Q· **tušār tušmāq.** **tuš-**

:: 'AR· 'ATIN· TUŠ·DIY **är attin tüšdi** "Adam attan indi (*nazala*)." :: 'AR· TA'M·DIN TUŠ·DIY **är tāmdin tüšdi** "Adam duvardan düştü (*saqaṭa*)." Attan veya başka bir yerden düşen için de böyle denir. TUŠA'R TUŠMA'K **tušār tüšmāk.** Manzume: [=336 **käwil-**]: **tüš-**

TAK·RA' 'ALIB· [dikkat] 'AK·RALIM	**tägrä awip ägrälim**	V
'ATIN TUŠB· YUK·RA'LIM	**attin tüšüp yügrālim**	
'ARS·LAN LAYUV KUK·RALIM	**arslanlayu kökrälim**	
KUVJY 'ANIN KAWLSUVN	**küçi anin käwilsün**	

"Düşmanı çevirelim, kuşatalım; attan inerek gayretle yaya olarak saldıralım; arslan gibi kükreyelim; öyle ki bu durumdan düşman zayıflasın." Atasözü: 'IYWAK SINKA'K P

---

269 1. EY. *ḥukm* (ünlü işareti sonradan yazılmıştır), *ḥukam* okunur.
2. R sonradan eklenmiştir. S'nin üstünde kırmızı bir cezm işareti var.
3. Boz "gri" anlamında; "beyaz şahin" 166:17'deki gibi **ürüŋ** quş ifadesine gönderme olmalıdır (Ama krş. 53 **aq at** "griy at.").

SUVTK' TUŠUVR· **ēwäk siŋāk sütkä tüšür** 0 "İven sinek süte düşer," ve ölür. Bu söz acele eden kimseleri uyarmak için söylenmiştir. 0

:: 'AR· 'ATIN KIŠAN SAŠ·DIY[1] **är attin kišän säšdi** "Adam attan köstek çözdü (*ḫalla*)." Herhangi bir şeyi bağından çözmek de böyledir. SAŠ'R SAŠMA'K **säšär säšmāk.** 0	**säš-**
:: 'UL QUVY·QA' 'AJ·KUV QUŠ·DIY **ol qōyqa äçkü qošdi** "O koyuna keçi kattı (*qarana*)." Bir şeye başka bir şey katmak da böyledir. :: 'UL YIYR· QUŠ·DIY **ol yīr qošdi** "O şiir besteledi (*naẓama*)." QUŠA'R· QUŠ·MA'Q· **qošār qošmāq.**	**qoš-**

Γ

:: 'UL 'AR·NY BUΓDIY **ol ärni boγdi**	

[II. 13/14] **271**

"O adamı boğdu (*xanaqa*)." BUΓA'R BUΓM'Q **boγār boγmāq.** 0	
:: KUVN TUΓ·DIY **kün tuγdi** "Güneş doğdu (*ṭala'at*)." :: 'UΓUL TUΓ·DIY **oγul tuγdi** "Çocuk doğdu (*wulida*)." Atasözü: MUVŠ· 'UΓLY MUYA'VU TUΓA'R· **müš oγli muyāvu tuγār** "Kedi yavrusu anası gibi miyavlar" [harf. Kedi yavrusu miyavlayarak doğar]. Bu söz babasına benzeyen oğlan çocukları için söylenir. TUΓA'R TUΓMA'Q **tuγār tuγmāq.**	**tuγ-** P
:: 'UQ[1] BŠAQIN TA'Š TIΓ·DIY **oq bašaqin tāš tiγdi** "Taş ok temrenini körleştirdi (*kallala, aḏhabat hidda*)." TIΓA'R· TIΓ·MA'Q **tiγār tiγmāq.** 0	**tiγ-**
:: 'UL TURKA'K JIΓ·DIY **ol türgāk çiγdi** "O bohçayı bağladı (*šadda*)." Başkası da böyledir. JIΓA'R JIΓM'Q **çiγār çiγmāq.** 0	**çiγ-**
:: 'AR· QUVY· SAΓ·DIY **är qōy saγdi** "Adama koyunu sağdı (*ḥalaba*)." Başkası da böyledir. SAΓA'R SAΓM'Q **saγar sāγmāq.**	**saγ-**
:: 'UL QUVY· DAN QURUT· SAΓ·DIY[2] **ol qōydan qurut suγdi** "O koyunun sütünden kuru yoğurt elde etti (*ittaxaḏa... l-aqiṭ*)." SUΓA'R SUΓ·MA'Q **suγār suγmāq** Kökü: SUΓUR·DIY[3] **suγurdi** [309].	**suγ-**
:: BUV SUVZ KUNKUL·KA' SIΓ·DIY **bu sōz köŋülkä siγdi** "Bu söz gönle tesir etti (*naja'a ... fī*)."	**siγ-**
:: 'UVN· QA'B·QA' SIΓDIY **ün qāpqa siγdi** "Un kaba sığdı (*wasa'a*)." Diğer şeyler de böyledir. SIΓA'R· SIΓM'Q **siγār siγmāq.**	

W

---

270 1. Kenardaki tam sözcük sonradan yazılmıştır.

271 1. 'UQ kırmızıyla eklendi (asıl yazıcı tarafından).

2. A, U'dan değişti.

3. U'nunki A'dan değişti (ya da A'ya).

:: 'UL 'ATIK SIYŠ·QA' TAWDIY **ol ätig sīšqa täwdi** "O, eti şişe dizdi (*naẓama*)." **täw-**
Diğer şeyler de böyledir. TAW'R TWM'K **täwār täwmāk.**

:: 'UL MANY SAW·DIY **ol mäni säwdi** "O beni sevdi (*aḥabba*)." SAW'R SAWM'K **säw-**
säwār säwmāk. Atasözü: [=521 **tayγān**]: TAY·ΓA'N: YUKUR:KANI[4] TIL:KUV P
SAWM'S: **tayγān yügrükin tilkü säwmās** "Tilki tazı köpeklerinin hızlı koşanını sevmez"-
çünkü o onu yakalar. Bu söz arkadaşları arasında erdemleri ile ün salan kimse için söylenir.
Arkadaşları onu çekemezler, ona karşı hınç beslerler. 0

:: 'IT· KAYIK·NY QUWDIY **it käyikni qowdi** "Köpek geyiği kovaladı (*ṭarada*)." **qow-**
Arkasından koşularak yakalanan başka

[II. 14/16] 272

şeyler (*ṭarada ... wa-ya'dū fī aṭar*) için de böyle denir. QAWA'R· QAW·MA'Q **qowār qowmāq.** 0

:: 'AR SUWZUK: KAW·DIY **ar sözüg käwdi** "Adam sözü geveledi (*talajjaja ...* **käw-**
fī kalām)." Bu ifadedeki asıl anlamı: TAN·JUVNIY KAW·DIY **tançüni käwdi** "lokmayı
ağzında geveledi (*lāka ... wa-lam yabtali'*)." KAWA'R· KAWMA'K **käwār käwmāk.**

Q

:: 'UL MANKA' BAQ·DIY **ol maŋa baqdi** "O, bana baktı (*naẓara*)." BAQA'R **baq-**
BAQMA'Q **baqār baqmāq.** 0

:: 'UL 'ADAQIN· BUQDIY **ol aḍāqin boqdi** "O ayağını topladı (*ḍamma ilā nafsihi ...* **boq-**
ba'da mā kana mabsūṭan)." BIQA'R BUQM'Q **boqār boqmāq.** 0

:: 'UL QA'B·QA' 'UVN· TIQ·DIY **ol qāpqa ün tiqdi** "O kaba un tıktı (*šadda*)." **tiq-**
Herhangi bir şeye tıkarak bastırarak konulan şey (*uxdila ... bi-šidda rakl wa-ḍayṭ*) için de
böyle denir. Bu yüzden "tanelere birbirine sıkışan üzüme (*mutarākim al-ḥabbāt*)": TIQ:MA'
UZUM· **tiqma üzüm** denir.

:: 'AR· BURUN:DUQ BUT:LUVQA' TAQ:DIY **är burunduq butluqa taqdi** **taq-**
"[Adam] yuları burun yumuşağına bağladı (*šadda*)."[1] Oγuz şivesi. Başka bir şeye D
bağlanan ip için de böyle denir. TAQA'R TAQM'Q **taqār taqmāq.**

:: 'UL SUVZUK: 'ANIK QULA'QA' JAQ·DIY **ol sözüg anig qulāqqa çaqdi** "O, sözü **çaq-**
onun kulağına eriştirdi (*ballaγa*)." Oγuz şivesi. :: 'UL 'IKY KŠIY 'ARA' JAQ·DIY **ol** D
ekki kiši ara çaqdi "O, iki kişinin arasını açtı (*aγra*)." :: 'UL JAQ·M'Q JAQDIY **ol**
çaqmaq çaqdi "O, çakmak çaktı (*qadaḥa*)." JAQA'R· JAQM'Q **çaqār çaqmāq.** Sonraki
hem ad hem de mastardır.

:: QUŠ JUQDIY **quš çoqdi** "Kuş kondu (*inqaḍḍa*)." JUQA'R· JUQM'Q **çoqār** **çoq-**
çoqmāq. Manzume:

---

4. *Tašdid* (~) sonradan eklendi.

272 1. EY. *al-wars (?)*, belki *al-xašāš* için hatalı; krş. 216 **butlu**.

'ARAN· QAMUΓ AR·TADIY NA'NK LAR· 'UD̲V V
TAWA'R KRUB 'USN [dikkat] LAYUV 'AS· KA' JUQA'R
ärän qamuγ artadi nāŋlär ud̲u
tawar körüp üsläyü äskä çoqār

"Mala düşkünlük yüzünden halkın ahlakı bozuldu; bir mal gördüklerinde kartalın leşe saldırması gibi saldırılar." 0

[II. 16/17] **273**

:: 'AR· 'AWDIN JIQ·TY **är äwdin çiqti** "Adam evin dışına çıktı (*xaraja*)." Başkası da böyledir. Atasözü: [= 495 **küç**]: KUVJ· 'AL·DIYN KIR· SA' TURUV TUNK·LUK TAN· JIQA'R· **küç eldīn kirsä törü tüŋlüktän çiqār** "Şiddet evin kapısından girdi mi, adalet ve hal pencereden çıkar." 0 **çiq-**

:: MAN· 'ANY 'WK' SUQ·DUM· **män ani äwkä suqdum** "Ben, onu eve soktum (*adxaltu*)." "Sapı baltaya sokmak gibi bir şeyi başka bir şeye sokmak (*adxalta ... bi-šidda*) da böyledir. :: 'AR· TUVZ SUQ·DIY **är tōz soqdi** "Adam tuz döğdü (*daqqa*)." :: QUŠ· MANK· SUQ·DIY **quš mäŋ soqdi** "Kuş tane topladı (*laqaṭa*)." :: 'ANIY YILA'N SUQDIY **ani yilān soqdi** "Onu yılan soktu (*ladaγat*)." Oγuz şivesi. SUQA'R· SUQM'Q **soqār soqmāq.** D **suq-soq-**

:: 'UL 'UZUM SIQ·DIY **ol üzüm siqdi** "O üzüm sıktı (*'aṣara*)." Başkası da böyledir. SIQ·DIY SIQM'Q **siqdi siqmāq.** 0 **siq-**

K

:: 'UL MANIY KURUB· BUK·DIY **ol mäni körüp bükdi** "O beni gördüğünde saklandı (*laṭi'a bi-l-arḍ wa-nxafaḍa mutakammin*^{an})." :: 'UL 'AŠ DIN BUK·DIY **ol ašdin bükdi** "O midesini yemekle doldurdu (*šabi'a ... ḥattā sa'ima wa-bašima*)." :: 'UL TAW'RQ' BUK·DIY **ol tawārqa büḳdi** "Onu gözü mala doydu (*imtala'a 'aynuhu*)." BUKA'R BUK·M'K **bükār bükmāk.** 0 **bük-**

:: 'UL SUVWUΓ· BUK·DIY **ol sūwuγ bögdi** "O suyu bir engelle durdurdu (*qarā ... wa-jama'a ... bi-sikr intaxaḍa lahu*)." :: BAK· SUVSIN BUK·DIY **beg sūsin bögdi** "Emir askerlerini topladı (*jama'a*)." BUKA'R· BUK·MA'K **bögār bögmāk.** Ordu kalabalık olduğunda suya benzetilir; bu yüzden :: SUVF 'AQTIY **sūw aqti** "Su aktı," ve: SUV 'AQ·TIY **sü aqti** "Ordu aktı." 0 **bög-**

:: 'UΓLA'N SUVW TUK·DIY **oγlān sūw tökdi** "Genç su döktü (*arāqa*)." Atasözü: 'UΓLA'N SUVF TUKA'R· 'ULUΓ· YA'NIY SINUVR· **oγlān sūw tökār, uluγ yāni sinūr** 0 "Genç su döker ve büyüğün **tök-** P

[II. 17/19] **274**

bir yanı incinir." Bu söz küçüğün yaptığı bir fenalık sonrası büyüğün zarar görmesi halinde söylenir. 0

:: 'UL 'AWKA' TAK·DIY **ol äwkä tägdi** "O eve ulaştı (*balaγa*)." TAKYR TAKMA'K **tägīr tägmāk.** Atasözü: 'IYWAK 'AWKA' TAKMA'S· **ēwäk äwkä** **täg-** P

tägmäs "Acele eden kişi eve ulaşamaz" – çünkü o yürürken atını yorar, yardım alamaz ve boynu bükük kalır. Bu söz yavaş hareket edenlere öğüt olsun diye söylenmiştir. Manzume:

'AT·ΓALIR· 'UQ·NIY 'AZA'Q· **atγalir oqni azāq** V
TAKMADIY BUV SA'W 'UŠA'Q· **tägmädi bu säw ušāq**

"Bu koğuculuk bana ulaşmadı, o oynak kadın beni bilinmeyen bir yerden gelen bir okla vurmak istiyor."

[O koğuculuk yaparak bana ok atmak isterdi,
Ama bu söz bana ulaşmadı anlamındadır.]

:: 'AR· TUKUVN TUKDIY **är tügün tügdi** "Adam düğümü bağladı (*'aqada*)." **tüg-**
Başkası da böyledir. TUKA'R TUK·M'K **tügär tügmäk.** Atasözü: TILIN· TUK·MIŠ·NIY P
TYŠIN· YAZMA'S· **tilin tügmišni tišin yazmäs** 0 "Dil ile bağlanan dişle çözülmez." Bu söz sözünü tutması söylenen bir kişiye öğüt olarak söylenmiştir. 0

:: 'AR· TUVN· TIK·DIY **är tön tikdi** "Adam elbise dikti (*xāṭa*)."':: 'ATIΓ YILA'N **tik-**
TIK·TIY **atiγ yilän tikti** "Atı yılan soktu (*lasa'at*)." 0 Yengeç soksa da böyle denir.
:: 'AR· YIΓA'J· TIK·DIY **är yiγäç tikdi** "Adam ağaç dikti (*yarasa*)." Dikilen diğer şeyler (*naṣaba qā'im*^{an}) için de böyle denir. TIKA'R TIK·M'K **tikär tikmäk.** Atasözü: P
TIK·M'KIN·J' 'UNM'S· TILA'MAKIN·J' BULMA'S· **tigmägingä önmäs tilämägingä bulmäs** "Ağaç dikilmedikçe bitmez, bunun gibi dilek aranmadıkça bulunmaz." Bu söz bir işi gerçekleştirmek için emek sarf edilmesi gerektiğini öğütlemek amacıyla söylenmiştir. 0

:: 'UL BITIK JAK·DIY **ol bitig çäkdi** O kitabı noktaladı (*naqaṭa*)." :: 'UL 'ATIN **çäk-**
JAK·DIY **ol atin çäkdi** "O atın damarından kan aldı (*faṣada*

[II. 19/21] 275

'irq)." JAK'R KAKM'K **çäkär çäkmäk.** 0

:: 'UL BAK·KA' JUK·DIY **ol begkä çökdi** "O emirin önünde diz çöktü (*jaṭā*)." **çök-**
Başkası da böyledir. :: TAWAY JUK·DIY **tewe çökdi** "deve diz çöktü (*baraka*)." ::
TAMUR SUWDA' JUK·DIY **tämür suwda çökdi** "demir suyun dibine çöktü (*rasaba*)."
Başkası da böyledir. JUKA'R· JUK·M'K **çökär çökmäk.**

:: 'UL TARKA'K· BA'ΓIN JAK·DIY **ol türgäk bāγin çigdi** "O paketin bağını sıkıca **çig-**
bağladı (*šadda*)." Başkası da böyledir. JK'R JKM'K **çigär çigmäk.**

:: 'UL YAM'Γ SOK·TY **ol yamāγ sökti** "O, (elbisesinden) yama söktü (*naqaḍa*)." :: **sök-**
'UL 'AWIN· SUKTIY **ol äwin sökti** "O evini veya çadırını söktü (*naqaḍa*)."[1] :: 'UL
BAK·KA' SUK·TIY **ol begkä sökti** "O emirin önünde diz çöktü (*jaṭā*)." Başkası da böyledir. Bu yüzden :: SUKA' 'ULTUR· **sökä oltur** "diz üstü otur." denir. SUK'R
SUKM'K **sökär sökmäk.**

---

275 1. "veya onun binası" mısranın üstüne eklendi (asıl kopya), *wa-bināhu*, belki de *wa-banāhu* okunur "ve o onu tekrar inşa etti."

2. A ve *elif* (') çizildi ve Y sonradan eklendi (ör., aslında TAL'R, TALIYR· **tälir**'e değişti.

:: 'AR· 'URA'ΓUT·NIY SIK·TY **är urāγutni sikti** "Adam kadınla cinsel ilişkiye girdi (*jāma'a*)." SIK'R SIKM'K **sikār sikmāk.** **sik-**

L

:: 'UL YAR·MA'Q· BUL·DY **ol yarmāq buldi** "O, para buldu (*wajada*)." Başkası da böyledir. BULVR· BULMA'Q **buḷūr bulmāq.** **bul-**

:: 'UL BILIK BILDIY **ol bilig bildi** "O, akıl, bilgi ve hikmet öğrendi (*'arafa*)." Diğer şeyler de böyledir. BILIYR· BILMA'K **bilīr bilmāk.** **bil-**

Aryu halkı *lām*'dan sonra *ḍamma* ile BILUVR· **bilūr** derler, diğerleri burada onlarla aynı fikirde değiller. 0 D

:: 'AR· TA'M· TAL·DIY **är tām täldi** "Adam duvarı deldi (*ṯaqaba*)." Başkası da böyledir. :: 'UL 'UΓ·LA'QIΓ SAΓ·LIQA' TALIDIY **ol oγlāqiy saγliqqa täldi** "O, oğlağı süt veren keçiye kattı (*ḍamma ... li-tarḍa'a*)." Bu durum keçi az süt verdiğinde, öldüğünde veya süt emen oğlağın arkaya kaldığında söz konusudur. TALIAYR·[2] TALIAMA'K **tälār tälmāk.** 0 **täl-**

:: 'AR· TUBIQ·NIY 'AD·RIY BILA' TULDY **är topiqni aḏri bilä taldi** "[Adam] topa çatal değnekle vurdu (*ḍaraba*)." Bu Türklerde bir oyun çeşididir. Bir oyuncu oyuna kendisinin başlamasını istediğinde yukarıda anlatıldığı şekilde topa vurur. **tal-**

[II. 20/23] **276**

Çelik çomak oyununa (*ḍarb al-qāl wa-l-qula*)." dahi böyle denir. TAL·DIY **taldi.** TALA'R TLM'Q **talar talmāq.** 0

:: 'AR· YARIN·DA'Q· TILDIY **är yarindāq tildi** "Adam kayışı kesti (*qadda*)." Uzunlamasına kesilen bir şey (*šaqqa ṭūl*^{an}) için de böyle denir. TILA'R· TIL·MA'K **tilār tilmāk.** 0 **til-**

:: 'UL 'ANY JAL·DY, **ol ani çaldi** "O, onu yendi (*ṣara'a*)." :: 'UL SUVZUK MANIK QULA'QA' JAL·DIY **ol sözüg mänig qulāqqa çaldi** "O kulağıma bağırarak bir şeyler söyledi (*summa'a*)." Atasözü: JAQ:SA' TUT:NUVR· JAL:SA' BILNUVR **çaqsa tutnūr çalsa bilnūr** 0 "çakmak çakılsa ateş çıkar, söz duyulsa (*usmi'a*) dilek anlaşılır." :: TUVNUΓ· TA'Š· 'UVZA' JAL·DIY **tōnuγ tāš üzä çaldi** "(Çamaşırcı) elbiseyi taşa vurdu (*ḍaraba*)." Manzume: **çal-** P

'IATIM TVTB· QUDIY JALDIY	**itim tūtup qodi çaldi**	V
'ANIK TVSIN QIRA' YUL:DY	**anig tūsin qira yuldi**	
BAŠIN 'ALIB· QUDIY SAL:DIY	**bašin alip qodi saldi**	
BUΓUZ 'ALIB· TUKAL BUΓDIY	**boγuz ilip tükäl boγdi**	

"Köpeği anlatarak diyor ki: "O [harf. Benim köpeğim] (kurdu) yakaladı, onu yendi (*ṣara'a*); onun tüylerini yoldu; ve onu arkaya attı, sonra boğazını ısırdı, boğdu." JAQ'R JAQM'Q [dikkat; krş. 272 **çaq-**] **çalār çalmāq.** 0

:: 'UL MANK' TUVNIN SAL·DIY **ol maŋa kišidä altun saldi** "O bana elbisesiyle işaret etti (*lama'a*)." :: 'UL MANK' KIŠY DA' 'ALTUN SAL·DIY **ol maŋa kišidä altun saldi** "O bana bir kişi ile altın gönderdi (*axraja lī 'alā insān ḏahab*^{an})." :: SUVW YIГA'JIГ SALDY **sūw yiγāçiγ saldi** "Su ağacı topladı (*lafaẓa*)."[1] Başkası da böyledir. SALA'R SALM'Q **salār salmāq.** Bir kişi uzaktan eliyle işaret yapıyorsa (*awwa'a*) da böyle denir. **sal-**

:: 'AR· KIYDIN QAL·DIY **är kēḏin qaldi** "Adam arkada kaldı (*baqiya*)." :: 'UL 'UYUVN· DA' QAL·DIY **ol oyūnda qaldi** "O yarışta geride kaldı (*turika*)."[2] Kalan (*baqiya*) ve bırakılan (*turika*) diğer şeyler için de böyle denir. Atasözü: [=542 **törü**]: 'IYL QAL·DIY TURV QAL·MA'S· **ēl qaldi törü qalmās** 0 "İl terk edilir, ama gelenek terk edilmez." Bu söz geleneklere uygun hareket edilmesi için öğüt olarak söylenmiştir. **qal-** P

[II. 21/25] 277

QALIYR· QALIMA'Q **qalīr qalmāq.**

:: 'UL MANDIN· NA'NK· QUL·DY **ol mändin nāŋ qoldi** "O benden bir şey istedi (*sa'ala*)." QULUVR QULM'Q **qolūr qolmāq.** 0 **qol-**

:: 'AR· 'YŠ QILDIY **är īš qildi** "Adam hareket etti ('*amila*)." :: 'AR· QIYZIГ QIL·DIY **är qīziγ qildi** "Adam kızla cinsel ilişkiye girdi (*jāma'a*)." Bu söz erkekle dişinin birleşmesinden kinayedir. Bu yüzden Oγuzlar bu sözü kullanmaktan sakınır. QILDIY **qildi** "yaptı ('*amila š-šay'*) yerine 'IYTIY **ētti** "iyi yaptı (*aṣlaḥa*)." derler. Örnek: 'AR· YUQUNJ 'IYTIY **är yükünç ētti** "O namaz kıldı (*aṣlaḥa*)." Türkler: QILDIY **qildi** derler. QILUVR QIL·MA'Q **qilūr qilmāq.** **qil-** D

:: 'AR· 'AWK' KAL·DIY **är äwkä käldi** "Adam eve geldi (*atā*)." Başkası da böyledir. KALIYR· KALMA'K **kälīr kälmāk.** Atasözü: BIYR· QAR·ГA' BIR·L' QIŠ KAL·MA'S· **bīr qarγa birlä qiš kälmās** 0 "Bir karga ile kış gelmez." Bu söz arkadaşı gelene kadar yavaş hareket eden kişiye öğüt olsun diye söylenmiştir. 0 **käl-** P

:: 'AR· KUL·DIY **är küldi** "Adam güldü (*ḍaḥika*)." Bir başkasının gülmesi de böyledir. KULA'R KULMA'K **külār külmāk.** Manzume [=77 **ädgü**] **kül-**

KULSA' KIŠIY 'AT·MA' 'ANKAR· 'UR·TA'R· KULA' V
BAQIL 'ANKAR· 'ADKUVLUKUN· 'AГ·ZIN· KULA'
külsä kiši atma aŋar örtär kül-ä
baqqil aŋar äḏgülükün aγzin külä

"Senin yüzüne gülen (*yatabassamu*) bir kimsenin, yüzüne kül atma, ama ona gülümseyerek (*tabassum*), iyilikle bak." Anlamı: İyiliğe iyilikle karşılık vermektir.

M

:: SUVW TAM·DIY **sūw tamdi** "Su damladı (*qaṭara*)." Başkası da böyledir. TAM'R TAMA'Q **tamār tammāq.** **tam-**

---

276 1. EY. *laqaṭa*, *lafaẓa*'dan sonradan değişti.
2. EY. *taraka*.

:: 'UΓLA'N SUWDA' JUM·DIY **oγlān suwda çomdi** "çocuk suya daldı (*yāṣa*)." JUMA'R JUMA'Q **çomār çommāq.** **çom-**

:: 'UR·DAK SUWQA' JUM·DIY **ördäk suwqa çömdi** "Ördek derine daldı (*yāṣa ... yawṣ*^{an} *mubāliγ*^{an} *fīhi*)." JUMA'R JUMA'K **çömār çömmāk.** **çöm-**

Sonraki mastar *kāf*'lıdır, önceki ise *qāf*'lı. Aralarındaki fark bilinsin diye böyle yazılmıştır. 0

:: 'UL 'ANY QAM·DIY **ol ani qamdi** "O, onu gebertene kadar dövdü (*ḍaraba fa-aṭxana wa-awbaqa*)." QUAMA'R·[1] QUAMA'Q[1] **qamār qammāq.**

:: SUVW· QUMDIY **sūw qomdi**

[II. 23/27] **278**

Su dalgalandı (*māja*)." QUM'R· QUMA'Q **qomār qommāq** 0

:: 'UL 'ULK·NY KUM·DIY **ol ölügni kömdi** "O ölüyü defnetti (*dafana*)." Başkası da böyledir. KUM'R KUM'K **kömār kömmāk.** :: KUVZMA'N KUM·DIY **közmān kömdi** "O çöreği sıcak külün içine gömdü (*ittaxaḍa l-xubz fī l-malla*)." **köm-**

N

:: QUVY· BAN·DY **qōy bandi** "Koyun bağlandı (*rubiṭa*)." Bir bağla bağlanan diğer şeyler (*šudda bi-wiṭāq*) için de böyledir. BA'NIR BANM'Q **bānir banmāq.** *nūn*, *lām* ile değişmiştir [ör. **bal-**]. **ban-**

:: KUVK TUN·DIY **kök tundi** "gökyüzü kapandı (*yāmat*)." :: QABUΓ TUNDIY **qapuγ tundi** "kapı kapandı (*insadda*)." Benzer olarak sırt karla kapandığı zaman da: 'R·T TUN·DIY **art tundi** denir. TUNVR· **tunūr** – ve geniş zaman da TUNA'R **tunār** – TUNMA'Q **tunmāq.** Bu gibi örneklerde [yani. Geniş zaman **ā** ile] Oγuz ve Qifçāq'ların âdeti fiili *naṣb* ile okumaktır. 0 **tun-**

:: YAΓMUR TINDY **yaγmur tindi** "Yağmur dindi (*aqla'a*)." :: 'AR· 'LUΓ TIN·DIY **är uluγ tindi** "Adam soludu (*tanaffasa ... aṣ-ṣu'dā*)." :: 'ARUQ· TIN·DIY **aruq tindi** "yorgun kişi dinlendi (*istarāḥa*)." TINA'R TIN·M'Q **tinār tinmāq.** **tin-**

Oγuzlar bir kişiye söz söyletmek istemediklerinde: TIN·MA' **tinma** derler. Bu değişmiş bir ifadedir (*maqlūb*). Anlamı, "susma (*lā taskut*)." demektir. Türkler: TIN· **tin** "sus (*uskut*)" derler; onlar TINMA' **tinma** dediklerinde "susma (*lā taskut*)" anlamı anlaşılır. Oγuzlar burada hatalıdır. D

:: 'UL 'AR· XYL BILA' SAN·DIY **ol är xayl**[1] **bilä sandi** "Şu adam *xayl* [yani. atlılar] sınıfından sayıldı ('*udda*)." Başka bir şeyden sayılan bir şey için de aynısı denir. SA'NUR· SAN·MA'Q· **sanūr sanmaq.** Atasözü: [=46 **anuq**]: BA'RIΓ· 'UTRUV TUT·SA' YUVQA' SAN·MA'S· **bāriγ utru tutsa yōqqa sanmās** 0 Birine elde olan sunulsa (misafire) bir şey sunulmamış sayılmaz." 0 **san-** P

277 1. İlk A sonradan yazıldı (koyu siyah, ince uç).

278 1. Büyük olasılıkla Arapça sözcük mekanik bir hata ile **at** veya **yond** ile yer değiştirdi.

:: 'UL MANK' 'AT·M'K SUN·DY **ol maŋa ätmāk sundi** "O bana ekmek sundu (*nawāla*)." SUNA'R SUNMA'Q **sunār sunmāq.** **sun-**

:: YIΓA'J· SIN·DIY **yiγāç sindi** "Odun parçası kırıldı (*inkasara*)." Başkası da böyledir. :: SUV SIN·DIY **sü sindi** "Asker yoldan çıktı (*inhazama*)." SINUVR· SIN·M'Q **sinūr sinmāq.** SINA'R· **sinār** dahi denir. 0 **sin-**

[II. 24/29] **279**

:: 'UΓ·RIY TAWA'R QUN·DIY **oγri tawār qundi** "Hırsız mal çaldı (*salaba*)." Manzume: **qun-**

KIJK BULUB· YA'ΓINY YIR·KUV 'AMA'S· V
'ADKAR·MADIB· QUD ·SA' 'ANY 'IYL·NIY QUN'R·
kiçig bolup yāγini yergü ämäs
ädgärmädip qodsa ani ēlni qunār

"Her ne kadar az olsa da düşmanı hakir görmemek gerekir, hakir görerek onu serbest bırakırsa memleketini çalar." QUN'R· QUNM'Q **qunār qunmāq.**

:: YΓIA'J KUNDIY **yiγāç köndi** "Odun parçası düzeldi (*istaqāma*)." Başkası için de böyledir. :: 'UΓRIY KUN·DIY **oγri köndi** "Hırsız (hırsızlığını) kabul etti (*aqarra*)." Herhangi bir şeyi inkâr eden kişi bir şeyi inkâr ettiğinde de böyle denir. :: 'AR· YUVL·QA' KUN·DIY **är yōlqa köndi** "Adam yola koyuldu (*šaxaṣa ilā ... wa-rakiba*)." :: 'UTUNK KUN·DIY **otuŋ köndi** "odun yandı (*iḥtaraqa*)." Bu Aryuca bir sözcüktür- onlar kurala göre D *yā*'yı *nūn*'a değiştirdiler [krş. 533 **köy-**]. :: TUSUVN· 'AT· KUN·DIY **tosūn at köndi** "haşarı at yola geldi ya 'güçlendi' (*irtāḍa, istaqāma*)." Güçlenen diğer şeyler için de böyle denir. KUN'R· KUNM'K **könār könmāk.** 0 **kön-**

:: 'AR· TULUM· MAN·DIY **är tulum mandi** "Adam silah kuşandı (*labisa*)." :: 'AR· A'UT·MA'K[1] SIR·KA'KA' MAN·DIY **är ötmäk sirkākä mandi** "[Adam] ekmeği sirkeye bandı (*ṣabaγa ... wa-'tadama*)." Herhangi bir şey başka bir şeye katık edilirse de böyle denir. MANA'R· MAN·M'Q **manar manmāq.** 0 **man-**

:: QARIY 'AR· MUN·DIY **qari är mundi** "İhtiyar kişi saçmaladı (*haḍā*)." MUNA'R· MUN·M'Q **munār munmāq.** 0 **mun-**

:: 'AR· 'ĀT· MUN·DIY **är āt mündi** "Adam ata bindi (*rakiba*)." Başkası da böyledir. MUNA'R MUN·M'K **münār münmāk** **mün-**

Gramer Kuralları, Çekimler, Sıfatların Açıklanması ve Kuralların Uygulanması G

Ben şunları ileri sürüyorum. Ve Allah'ın yardımıyla!

Eylem sistemi geçmiş zaman ve emir temeline oturtulmuştur. 0

---

279 1. İlk A sonradan yazıldı.

Ben onu geçmiş zamana çevireceğini ileri sürdüm, çünkü eğer geçmiş zamandaki sözcüğün ilk ünsüzü

[II. 26/31] **280**

fatḥa'ya (A) sahipse, geniş zaman ve masdar ilk ünsüzlerinde *naṣb* (A)'lı bulunur. *raf* (U) ve *xafḍ* (I)'a sahipse de aynı durum söz konusudur. 0 Örnek: BAR·DIY **bardi** "gitti"; *bā* geçmiş zamanda *fatḥ* (A) alır, ve geniş zaman *fatḥ*'lı *bā*'la söylenir: BARIR· **barir** ve [mastarda] tekrar *fatḥ*'a sahiptir *bā*. : BAR·MA'Q· **barmāq**. *raf* (U) ile :: TUR·DIY **turdi** "o ayağa kalktı"; geçmiş zamanda *tā*, *raf* alır, ve böylece geniş zaman da *tā*'nın *ḍamm* (U) ile : TURUR· **turur** olur; ve mastarda *tā raf*'la: TUR·MA'Q· **turmāq** olur. *kasr* (I) :: YIN·JUV TIZ·DIY **yinçü tizdi** "inci dizdi"; *tā kasr* alır ve böyle geniş zamanda *tā kasr* ile: TIZA'R· **tizär**; ve mastarda *tā kasr* ile: TIZ·MA'K **tizmāk.**

Bu dilin yapısı Arapça'daki gibi değildir. Arapça'da geniş zaman, geçmiş zaman, mastar birbirine uymaz. Bu yüzden eylem kökünde "oturmak" için *qa'ada* dersiniz, *naṣb* (a)'lı *qāf*'la; sonra *yaq'udu* dersiniz, geniş zamanda harekesiz *qāf*'la; masdarda *ḍamm* (*u*) olan *qāf* ile *qu'ūd*^{an} dersiniz. "yağmak" eyleminde de benzerdir: *maṭara*,[1] geçmiş zamanda *mīm fatḥ* ile, mastarda *ḍamm* ile, ve geniş zamanda hareke yoktur. Türemiş kök eylemlere bir örnek "gurulanmak": *'akrama*, geçmiş zamanda *fatḥ* alan *hemze* ile; geniş zamanda *yā*, *ḍamm* alarak *yukrimu*; *'ikrām*^{an}, mastarda *kasr* alan *hemze* ile. Bir başka örnek: *'istaγfara* ("tövbe etmek")- *elif*, *kasr* alır; *nastaγfiru*; *istaγfār*^{an}.

[II. 27/32] **281**

Geçmiş zaman tüm eylemlerde geniş zaman ve mastardan farklıdır. Ama Türk dillerinde bunun gibi değildir, tercihen ikili, üçlü, dörtlü, beşli ve daha fazlı harfli eylemlerde geçmiş zaman, mastar ve geniş zaman bir düzen içindedir. 0

İkinci kural mastar ve geniş zamanda görülmeyen, sadece geçmiş zamanda görülen harf çiftlemesidir [bakınız 414 G]. 0

Üçüncü kural, Oγuz, Qifçāq, Yemāk, Yaγma, Aryu halkı, Suvārīnler[1], Bäçänäklerde eylemden oluşan sıfatlar geçmiş zaman üzerine kurulur. Örnek: BAR·DIY **bardi** "vardı"; 0 BAR·DAJIY **bardaçi** "varan"; *jīm*, *dāl*, geçmiş zaman eki, ve *yā* arasına girer. 0 :: TUR·DIY **turdi** "durdu"; TUR·DAJIY **turdaçi** "duran"; *jim*, *dāl* ve *yā* arasına girer. Bu bölümdeki tüm eylemler bu kural izler.

Emir. Çigil gibi Türk dillerinin pek çoğunda emir eylemden yapılan sıfatlara bağlıdır, [aşağı bakınız, 290ff.]. 0 Allah izin verirse yakında anlatacağımız gibi eylemlere çeşitli amaçlarla gelen bazı harfler emirlere de gelir.

Şu bilinmeli ki geçmiş zaman eki her eylemde *dāl* ve *yā'* ile gelir. Yalnız sert harfler geldiğinde telaffuz dolayısıyla [ör., benzeşme] *dāl*, *tā* olur. Bu dildeki sert harfler dört tanedir: sert *pā*, *tā*, sert *çīm*, ve sert *kāf*. *pā*'lı örnek :: TAB·TIY **täpti**

[II. 28/32] **282**

---

280 1. EY. *maṭar*^{un} (sonradan harekelendi).

1. Aslında Suvārayn, *rā*'nın altına eklenen *kasra* sonradan konuldu.

"O ayağıyla vurdu." *tā'*lı örnek: TUTIY **tutti** "tuttu." sert *jīm*'li örnek :: QAJ·TIY **qaçti** "kaçtı." sert *kāf*'lı örnek: TAWAY JUK·TIY **tewe çökti** "deve diz çöktü."*qāf* da sert *kāf*'a benzeyerek bazen sert harfler arasında sayılabilir, örnek :: 'UL MANK' BAQ·TIY **ol maŋa baqti** "O bana baktı." Anlattığımız gibi yalnızca bu harflerin söyleyişlerinin sertleşmesinde *dāl*, *tā'* olur. Aslı *dāl*'dır, ama *tā'*lı telaffuz daha güzeldir Bu bütün eylemler, basit ve birleşik, geçerli bir kuraldır.

Geniş zaman her kitaptaki bütün eylemlerde *rā'* harfiyle yapılır. Sözcüğün sonunda *rā'* harfi bulunursa, ikinci bir *rā'* getirilir. Birincisi sözcüğün köküne, diğeri eke aittir. 0 Bu dildeki geniş zaman eki *rā'* Arapça'daki geniş zaman ekleri olan *elif*, *tā'*, *nūn*, *yā'* ekleri gibidir. 0 Eğer sözcük kökünde *rā'* yoksa, sonradan gelen bir *rā'* geniş zaman eki olan *rā'*dır. Bu kural en iyi geçmiş zaman ve emirde görülür. Eğer *rā'* geçmiş zamanın *dāl*'ından önce bulunursa, *rā'* bulunur; ve emirde iki geçmiş zaman alameti olan *dāl* ve *yā'* düşer, *rā'* harfi kalır. Bu *rā'* ister köke ait olsun isterse geniş zaman eki olsun geniş zamandaki gibi farklı bir *rā'* eklenmelidir. Başka bir deyişle, emir ve geçmiş zamanda *rā'* yoktur, sonra ona basitçe *rā'* eklenir. 0 Örnek :: BAR·DIY **bardi** "vardı." *dāl*'dan önce *rā'* yok.

[II. 30/34] **283**

:: Emirde BAR· **bar,** geçmiş zaman eki düşerken *rā'* yerinde kalır, bu yüzden bu durumda *rā'* sözcük köküne aittir; geniş zaman da: 'UL BARIYR· **ol barīr** "gider."; geniş zaman *rā'* eklenir, *rā'*nın biri sözcük köküne, diğeri geniş zaman ekine aittir. :: 'UL TUR·DIY **ol turdi** "durdu"; emir: TUR· **tur** "tur"; geniş zaman: 'UL YUQA'RUV TURUR· **ol yoqāru turur** "o durur" – Şimdi sözcükte iki *rā'* var, biri köke, diğeri geniş zaman ekine ait. Oγuzlar pek çok geniş zamandaki eylemde *rā'*lardan birini hafilik için atarlar ve sadece tek *rā'* ile D okurlar, emirdeki gibi; bu hem uygun, hem de kurala göre değildir [bak. D Altta, 300-301]. *rā'*sız eylemlere gelince- örneğin KAL·DIY **käldi** "geldi" emir: KAL· **käl,** geniş zaman: KALIR· **kälir**; veya: KUL·DIY 'AR· **küldi är** "Adam güldü," geniş zaman: KULIAR· **külär-** kökte *rā'* yoksa geniş zamanda bir *rā'* eklenir. 0 Oγuzlar bu tür D eylemlerde, *rā'* bulunmayan, diğer Türklerle aynı fikirdedirler ve bu *rā'*yı atmazlar. Bu, üç, dört ve daha fazla harfli sözcükler için genel bir kuraldır.

Türk [dillerindeki] eylemlerinin yapı olarak Arapça'ya benzediği söylenebilir. Onlar: geçmiş zaman için *fa'lā*[1]; geniş zaman için *fa'il*[2]; mastar için *fa'lāl*. Örnek :: BAR·DIY **bardi** "gitti"; bu, *'aqrā* (*'aqīr*'in çoğulu "yaralı") ve *ḫalqā* (*ḫalīq*'in çoğulu "yaratan") sözcükleri gibidir. ::

[II. 31/36] **284**

BARIR· **barir** "varır"; Bu, *namir* ("leopar"), *rajil* ("ayakta"), *bakir*[1] *fī ḥājatihi* ("onun ihtiyaçlarını karşılamak için erken kalkmak"). sözcüklerine benzer. 0 BAR·MA'Q **barmāq** – bu, *al-qarqāf* ("şarap"), *al-xalxāl* ("ayak bileği") gibidir Bu dildeki tüm eylemler bunun gibidir, hem basit hem de bileşikler. 0

---

283 1. *–a* burada *elif maqṣūra*, Arapça'da *yā'* ile yazılır.
2. EY. *fa'ala* (ünlüler sonradan eklenmiştir).

284 1. EY. *bakur*.

İki harfli bir eylem *išbāʿ*lı söylenerek üç harfli eylemler arasında düşünülebilir. Örnek: BAR·DIY **bardi** "vardı"; :: BA'R·DIY **bārdi** da olabilir :: TUR·DIY **turdi** "durdu"; :: TUVR·DIY **tūrdi** de denilebilir. Ama buna sadece geçmiş zamanda izin verilir, geniş zamanda ve mastarda verilmez. 0 Bu, basit adlara kökünde bulunmamasına rağmen *madd* ve *līn* uzatma harflerini sokmak gibidir. Örnek: YAΓA'J· **yiγāç** "ağaç"; kökü: YIΓA'J· [dikkat] **yiγaç.** :: TANUVQ· **tanūq** "tanık"; kökü: TANUQ· **tanuq**. Buna karşılık, doğru olan hem adlar hem de eylemler için sözcüğün söyleniş ve sağlamlıkta doğru ve güzel olmasıdır. 0

Mastar tüm eylemler için bir şekle sahiptir. :: Mastar sözcük köklerine *mīn* ve *qāf* ve *qāf* veya *γayn* içeren ya da telaffuzda *išbāʿ*lı sözcüklere *qāf* eklenerek yapılır; 0 veya *kāf* içeren sözcükler için *qāf* yerine *kāf* veya üç ünlüye *imāla* ya da *rikka* getirerek yapılır. 0 *qāf*'lılara örnek :: 'UL YA' QUR·DIY **ol ya qurdi** "O yayı kurdu"; QURA'R· QUR·MA'Q **qurār qurmāq -** mastar *qāf*'a sahiptir, çünkü sözcük kökünde *qāf* vardır. *yayn*'lılara örnek :: 'UL SUVT· SAΓ·DIY **ol sūt saγdi** "O sür sağdı"; SAΓA'R SAΓMA'Q **saγār saγmāq -** mastar *qāf*'a sahiptir, çünkü sözcük kökünde *yayn* vardır. 0 *išbāʿ*lı örnek ::

[II. 32/38] **285**

:: 'AR· BAR·DIY **är bardi** "Adam gitti"; BARIR· BAR·MA'Q **barir barmāq.** TUR·DIY **turdi** "O durdu"; TURUR· TUR·MA'Q **turur turmāq** – çünkü sözcük *išbāʿ*ya sahiptir, mastar *qāf*'a sahiptir. 0 *kāf*'lı sözcüklere örnek :: KAL·DIY **käldi** "geldi"; KALIR· KAL· MA'K· **kälir kälmāk** – mastar *kāf*'a sahip, çünkü sözcük *kāf*'a sahip. Sert *kāf*'ın yerine yumuşak *kāf*'ın kullanılması da aynıdır, bu yüzden :: 'UL MANIY 'UK·DIY **ol mäni ögdi** "beni öğdü"; 'UKA'R· 'UK·MA'K **ögär ögmāk** – Sözcüğün başında yumuşak *kāf* bulunsa da sağlam [ör. kökünde sert *kāf* olan sözcükler] sözcüklerdeki gibi mastarı yine sert *kāf*'lı olacaktır. 0 *rikka*'lı sözcüklere örnekler :: 'AR· TALIM· SAR·DIY **är tälim särdi** "Adam çok sabretti"; SARAR· SAR·MA'K **särär särmāk** – çünkü sözcük *rikka*'lı, mastar *kāf*'lı. :: *išbāʿ*lı uygun sözcük mastarında *qāf*'a sahiptir, bu yüzden :: BAK 'ANY SAR·DIY **beg ani sardi** "Bey ona kızdı"; SARAR· SAR·MA'K [dikkat] **sarar sarmāq.** 0 :: 'AR· BITIK· TUR·DIY **är bitig türdi** "Adam kitabı dürdü"; TURUR· TUR·MA'K **türür türmāk**. :: 'UL YAR·MA'Q TIRDIY **ol yarmāq terdi** "O paraları topladı"; TIRAR· TIR·MA'K **türür türmāk.** :: 'AT· SUR·DIY **at sürdi** "O atı sürdü"; SURAR· SUR·MA'K **sürär sürmāk** -[bu durumlarda] mastar benim gösterdiğim sebeplerden dolayı *kāf*'lıdır. Bu genel bir kuraldır, tüm kitaplardaki tüm eylemler için bu geçerlidir. *qāf* ve *kāf*'ın alanı verilen örneklerden anlaşılabilir. Bunlar mastarla ilgili prensiplerin özetleridir. 0

Üstteki örneklerdeki gibi *qāf* ve *yayn* ve *išbāʿ*; veya *kāf* içeriyorsa *kāf* veya *yāʾ* getirilir; 0 veya faille yapılan şeyin izafeti söz konusu ise *yayn* ve *yāʾ* getirilir. Emirde sabit kalan köktür :: 'UL BARIΓ BAR·DIY **ol bariγ bardi** "O direk gitti." 0 :: 'NIKA 'IYŠ· QILΓIY BALKUVLK **anig īš qilγi balgūlük** "Onun iş işlemesi açıktır." 0 :: SUKAL· TINIΓIY 'ARTAQ **sökäl tiniγi artaq** "Hastanın nefesi fenadır."- Bu söz şu ifadeden alınmıştır: 'AR· 'ULΓ TIN·DIY **är uluγ tindi** "Adam kaba kaba soludu." 0 :: MANIK YURIQIM· NATAK **mänig yoriqim nätäg** "Benim gidişim nasıl?" :: SANIK YURIQING NATAK **sänig yoriqiŋ nätäg** "Senin gidişin nasıl?" :: 'ANIK YURIQY NATAK **anig yoriqi nätäg** "Onun gidişi nasıl?" Bu tür mastar izafetle mastar olmuştur. Onun kökü şundan gelmiştir: YURIYDIY **yorīdi** "O yürüdü." Bu eylemde *qāf* yoktur. *yayn* sadece kendisinde *qāf* bulunan eylemlere gelir. Bu çeşit eylemlerde kural eylemlerden mastarın çıkmasında en iyi gözlenir, geçmiş

zaman alametleri *dāl* ve *yā'* düştüğünde kalan kısım emirdir. 0 :: Bu anlamda *kāf*, *qāf* bulunmayan sözcüklerde bulunur. :: 'NIK YAR·MA'Q· TIYRI·KIY KUVR· **anig yarmāq tērigi kör** "Onun para topladığını gör." Atasözü: [=19G, 293G]: TA'Z· KALIKY BUR·K·JKA' **tāz käligi börkçikä** "Kelin geleceği yer külahçı dükkânıdır

[II. 35/41] 287

(kel, kelini örtmek için mutlaka külahçı dükkânına gelecektir)." Bu söz kendisine gerekli olan şeylerden kaçan kişi için söylenir. 0 Bu eylemin kökü: KAL·DIY **käldi** "geldi"; gördüğünüz gibi sözcüğün anlamı değiştiğinde mastar yapan ek *kāf* getirilmiştir. 0 Mastar bu anlama veya bu dereceye gelirse *yayn*'ın yerinde *qāf* bulunmaz, ama sadece bu dereceden sonra *yayn*'ın bulunduğu yerde, yani, *dāl* ve *yā'* arasında, geçmiş zaman alametleri, bulunur. 0 *kāf* üstteki açıklamaya göre benzer yerde de bulunur. Örnek: BAR·DIY **bardi** "gitti"; Bir mastar bu eylemden şu şekilde oluşur: 'NIK BAR·DUQY BARMA'DUQY BIYR· **anig barduqi barmāduqi bir** "Onun gitmesi veya gitmemesi eşit demektir." 0 :: TURDIY **turdi** "durdu"; Bir mastar bu eylemden şu şekilde oluşur: MANIK TURDUQUM· BIYR· **mänig turduqum turmāduqum bir** "Onun durup durmaması eşittir." *yayn* bu tür yerlerde bulunmaz, çünkü TUR·DUQIY **turduqi** "onun durması" yerine TUR·DUQIY [dikkat] ***turduγi** denemez; veya yine bunun gibi: MANIK BARDUQUM· BARMA'DUQUM· [dikkat] **mänig barduγum barmāduγum** "benim vardığım [veya varmadığım]." Demek olmaz. *yayn* bu tip yerlerde bulunmaz, ama *kāf* bulunur, bu yüzden :: 'NIK KALDUKY KALMA'DUKIY BIYR **anig käldüki kälmädüki bir** "Onun gelmesi de gelmemesi de birdir." 0 :: SANIK KUR·DUKNK· KUR·MADUKNK BIYR· **sänig kördüküŋ körmädüküŋ bir** "Senin gördüğün de görmediğin de birdir." Bu gibi mastarları ne ad ne de eylem bahsinde anlattım, çünkü yukarıdaki kuralları iyi anlayan kimse için sözcüklerden bunu çıkarmak kolaydır. Bu kural sağlam, zayıf, çift veya basit

[II. 36/43] 288

Bileşik eylemlerin hepsi için geçerlidir.

[II. 34/39] 286

Masterın bir başka türü de o hareketi gerçekleştiğinde ve isim gibi hareket ettiğinde faille kurulan izafette bulunur. Kural kökten sonra sözcüğe *qāf* ve *yā'* eklemektir.

Bu bölümde emir iki ünsüz içerir ve bu sebepten bir onu "iki harfli" olarak adlandırdık. Bu yüzden :: BAR· **bar** "git." :: KAL· **käl** "gel." Bu köktür. Türklerin çoğu emir yalnız olduğunda köke *qāf* veya *išbā'*lı sözcüklerde *lām* ve *yayn*, *yayn* ile sona eren sözcüklerde ise *qāf* ve *lām* getirirler; 0 veya *kāf*, *imala* veya *rikka*'lı sözcüklerde *kāf* ve *lām*. Böylece eylemler dörtlüye, üçlüden beşliye, dörtlüden altılıya geçmiş olur. 0 Örnek :: BAR·ΓIL **barγil** "git"; :: TUR·ΓIL· **turγil** "dur"; bunlar *išbā'*lı sözcükler, bu yüzden ek *yayn lām*. Sonunda *yayn* bulunanlar :: TA'Γ·QA' 'AΓ·QIL· **tāγqa aγqil** "dağa tırman"; :: SUVT· SAΓ·QIL **süt saγqil** "süt sağ" bunlar *yayn* ile sona erer, bu yüzden ek *kāf*'lıdır. 0 *kāf*'lılar :: 'AWKA' KIRKIL **äwkä kirgil** "eve gir"; :: YARMA'Q· TIR·KIL **yarmāq tergil** "paralar topla"; benim üstte bahsettiğim sebepten ek *kāf*'lıdır ve sözcük iki harfliden dört harfliye çıkmıştır. 0 Üç harfliler :: YUK· KUTUR **yük kötür** "yük götür"; TA'M· 'UTUR **tām**

ötür "duvarı yık"; emir [şekli şöyle olabilir] :: KUTR· KIL· 'UTR·KIL· **kötürgil, ötürgil**; bu sözcükler böylece üçlüden beşliye çıkmıştır. :: 'AT· SUWΓAR **at suwγar** "atı sula" :: MNY 'UD̲ΓUR **mäni oḏγur** "uyandır beni"; emir [şekli şöyle olabilir] :: 'UD̲ΓUR·ΓIL SUWΓAR·ΓIL **oḏγurγil, suwγarγil** – emir böylece dörtlüden altılıya çıkmıştır. Bu tip emir sadece muhatap bir kişi olduğunda izin verilir; eğer muhatap iki veya daha fazla kişiyse bu kurala başvurulmaz.

[II. 34/39] **289**

Emir iki kişiyi veya daha çok kişiyi muhatap aldığında da yine bir düzene göre yapılır, ve dişil ve eril arasında farklılık yoktur. Bu yüzden :: BAR· **bar** "git (tekil); BARIYNKL'R 'KIYKUV **barīŋlār ekīgü** "git (iki kişi)"; Çoğulu :: BARIYN·LA'R QAMUΓ **barīŋlār qamuγ.** 0

Eğer bir kişi yaşça ve derece olarak üstün sayılırsa, Türkler onun için çoğul kullanırlar, bu yüzden :: BARINK· **bariŋ** "git (tekil)" – aslı "gidiniz (çoğul)." Oγuz ve Qifçāqlar: BAR **bar** "git (tekil) ve: BARINK **bariŋ** "gidiniz (çoğul)" derler. Çoğul eki: LA'R· **-lār** düşer ve onun yerine bir kişiyi saygılarını göstermek ve acıdıklarında *zāy* ve nazal *kāf* getirirler – bu onların dilinde "çoğulun çoğulu" olur, ama tekil için kullanılır; manzumedeki gibi:

'AWLAB MANY QUYMNKIZ	**awlap mäni qoymaŋiz**	V
'AYIQ 'YB· QYMANKIZ	**ayiq ayip qiymaŋizŋ**	
'AQAR KUZUM 'UŠ TANKIZ	**aqar közüm oš täŋiz**	
TAKRA' YURA' QUŠ 'UJA'R·	**tägrä yörä quš uçār**	

Sen beni[1] avladığında beni hor görme; verdiğin sözden geri dönme; gözümden deniz suyu akar (deniz suyu ile gözyaşı tuzluluk açısından karşılaştırılıyor); kuşlar (gözümden akan tuzlu suyun) etrafında dolaşıyor." 0 Bu tipe sadece ikinci şahıs için müsaade edilir. O birinci ve üçüncü şahıs emirlerinde bulunmaz, çünkü nazal *kāf* sadece ikinci şahıs emirle düşünülebilir. Şu sözcüklerde: BAR·DINK **bardiŋ** "gittin" ve KALDINK **käldiŋ** "geldin", bu [harf] eylemin ikinci şahıs durumunu ifade eder, emri değil. Bu yüzden o [emir şeklinde] işaret olmadan düşmez: BARINK **bariŋ** "git." Geçmiş zaman alameti *dāl* her zaman *kasr* (I) alır, birinci, ikinci ve üçüncü şahısta. Örnek :: BAR·DIM· **bardim** "gittim" – *dāl*, *kasr* alır :: BAR·DINK **bardiŋ** "gittin" -

[II. 39/46] **290**

Aynı. :: BAR·DIY **bardi** "gitti." Bütün durumlar *dāl kasr* alır. *Mīm* birinci kişi ekidir: BAR·DIM **bardim** "gittim." Nazal *kāf* ikinci kişi ekidir: BAR·DINK **bardiŋ** "gittin" *Yā'* üçüncü kişi ekidir: BAR·DIY **bardi** "gitti." Türkler bir adama saygı belirtmek istediklerinde ikinci çoğul kişi için: BAR·DINKIZ **bardiŋiz** "gittiniz (tekil)"; *zāy* artı nazal *kāf*, D sözcüğün aslında çoğul için kullanılır ve Oγuzlar onu ikinci çoğul şahıs için kullanmazlar, bu yüzden: BAR·DINKIZ **bardiŋiz** "gittiniz (çoğul)." Oγuzlar burada kuralı gösterirler, ama diğer Türkler'in kullanımı söz güzelliği bakımından ve küçükle büyüğü ayırt etme yönünden daha uygundur. Bu durumların hepsinde daha önce de anlattığım gibi *dāl*, *kasr*'lıdır. Bütün Türklerin dilinde her kitaptaki tüm eylemler için kural bu şekildedir.

---

289 1. EY. *ṣaddatnī*, *ṣidtinī* okunur.

Bu bölümdeki ve diğer bölümlerdeki fail çeşitli nüansları ifade eden beş şekle sahiptir. 0
Bir failin kendisinden çıkan eylemin nasıl söyleneceği hakkında Türkler arasında bir uyum yoktur; ama eylemlerden yapılan sıfatlar konusunda bir uzlaşma söz konusudur. Tüm Türkler bazı farklılıklara rağmen onları aynı şekilde kullanırlar.

1) Türklerin aynı fikirde olmadığı fail: :: BAR· DAJIY **bardaçi** "giden"; TUR·DAJIY **turdaçi** "kalan" Bu failin yapısı geçmiş zaman üzerine kurulmuştur. Oγuz, Qifçāq, Yaγma, Oγrāq, Suvārīn ve Rus'yaya kadar uzanan Bäçänäk şivelerinde iki geçmiş zaman alameti *dāl* ve *yā'* arasına bir *jīm* girer. Bu kurala göredir, çünkü *dāl* geçmiş zaman alameti olarak gösterilen bir harftir, D

[II. 40/48] 291

hâlbuki *yā'* üçüncü şahsı ima eder, şu sözcükte: BAR·DIY **bardi** "o gitti." Bu [*yā'*nın] ikinci şahısta düştüğü not edilmelidir. BAR·DINK· **bardiŋ** "sen gittin," ve de birinci şahısta: BAR·DIM· **bardim** "gittim." Buna karşılık, *dāl* düşmez, eylem geçmiş zamanda olduğunda tüm durumlarda o yerinde kalır. Şunlarda olduğu gibi: BAR·DAJY **bardaçi** [ancak] *jīm* ve *yā'*nın fail alameti olduğu bilinir. Buradaki *yā'* geçmiş zaman geçmiş zamanda üçüncü şahıs alameti olan değildir. Eğer öyle olsaydı "nispet" veya "sıfat" isimleri üzerine bina olurdu, şundaki gibi: 'AT·JY **ätçi** "kasap," 'AT·MAK·JY **ätmäkçi** "fırıncı." Türk dillerinin hepsi işi yapan kişiye ad koymak için isimlere *yā'* ve *jīm* eklenmesinde hemfikirdirler. Örnek :: TARIΓ **tariγ** "ekin," :: TARIΓ·JY **tariγçi** "ekinci"; :: 'ATUK· **ätük** "ayakkabı," 'ATUK·JY **ätükçi** "kunduracı." 0 BAR·DAJIY **bardaçi** "giden," TUR·DAJIY **turdaçi** "kalan," bunlar eylemden yapılmış sıfatlardır, ama şekil olarak addan türemişlerdir. Onların kuralları tek bir prensibe bağlı demek uygundur. Bu kural *qāf*lı, *kāf*lı veya *išbā'*lı sözcükleri için değişmez. 0

Çigil, Kāšγar, Balāsāγun, Aryu, Barsγān, Uygur, yukarı Çin'e kadar olan şivelerde bu anlamdaki fail yapısı emir üzerine kuruludur. *qāf*, *γayn*, *išbā* ' veya yumuşak *kāf* bulunan sözcüklerde geçmiş zaman alameti *dal* yerine *γayn* bulunur. D

[II. 41/49] 292

Jīm ve *yā'* her durumda uygundur. Örnek. Emirde :: BAR· **bar** "git"; sonra bu şivede "giden: BAR·ΓUVJIY **barγūçi** olmuştur. :: TUR· **tur** "kal," :: TUR·ΓUVJIY **turγūçi** "kalan." *qāf*lı örnekler :: YA' QUR·ΓUVJIY **ya qurγūçi** "yay kurucu", :: TAWA'R QAB·ΓUVJY **tawār qapγūçi** "mal çalan." 0 *γayn*'lı örnekler :: 'AT· SUWΓAR·ΓUVJIY **at suwγarγūçi** "at sulayıcı"; MANIY 'UD·ΓUVRJIY[1] **mäni oḏγuryūçi** "beni uyandıran." İkililer bölümünde, bu *γayn*, içinde *γayn* bulunan sözcüklerde *qāf* olur, bu yüzden :: TA'Γ·QA' 'AΓ·QUVNIJ **tāγqa aγqūçi** "dağa tırmanan"; :: QUVY· SAΓ·QUVJY **qōy saγqūçi** "[koyun] sağan." *γayn*, *qāf* olur, çünkü iki gırtlak harfi yan yana gelmiştir, telaffuz güçleşmiştir[2], bu yüzden hafiflik amacıyla onlardan biri *qāf*a dönüşmüştür. Sözcüğün son harfi *γayn* olduğunda aynı şey emirde de geçerlidir – o [emir ekindeki *γayn*] *qāf*a değişir, bu yüzden :: TA'Γ·QA' 'AΓ·QIL **tāγqa aγqil** "dağa tırman"; SUVT· SAΓ·QIL **süt saγqil** "süt sağ." denir. *kāf*lı örneklerde geçmiş zaman alameti *dāl*'ın yerinde yumuşak *kāf* bulunur, bu yüzden :: KUL·KUVJY 'AR·

---

292 1. Dikkat, 'UDΓVJY'den değişti; ve sonradan kenara 'UDΓVRΓJY yazılmıştır.
2. EY. *yqul*, *yaṯqulu* okunur.

külgüçü är "gülen adam"; :: 'AWKA' KIR·KUVJIY **äwkä kirgüçi** "eve giren kişi." *İmāla*'lı örnekler :: YAR·MA'Q TIYR·KUVJIY **yarmāq tērgüçi** "para toplayan adam"; 'AT· SUR·KUVJY **at sürgüçi** "at süren."

Oγuzlar, ve onlarla bahsettiklerim, kurala uyar, konuşmalarında sonraki türler alakalı olarak ilk metodu temel alırlar, ama Oγuzlar bazen Çigil gibi diğer Türklerle farklılık kaybolsun diye aynı fikirdedirler. Buradan gelerek

[II. 43/51] **293**

Oγuzlar: "gelin ve damadın aileleri arasında gidip gelen" için YURIΓ·JY **yoriγçi** derler; onlar YURYDAJY ***yorīdaçi** demezler. Ve onlar "ekici," için: TARIΓ·JY **tariγçi** derler ve: TARIYDAJIY ***tarīdaçi** demezler. Bu tüm şiveler için geçerlidir. 0 Bu çeşit sıfatlar Emire bağlı olduğu ve emir harekesiz bir ünsüzle sona erdiğinden, onlar iki fail alameti *jīm* ve *yā'* yı basitçe bağlayamadılar ve: BARUJY ***baruçi** "giden," veya: TURUJIY ***turuçi** "kalan," denildi, çünkü böyle durumlarda *rā'* bir ünlüye harekeye sahiptir ve emir yapısından böyle ayrılır. Bu yüzden onlar *qāf*, *išbā'* ve *kāf* bulunduran sözcüklere *γayn* eklediler, böylece emirin sonunu harekesiz olarak tuttular. Şu açıktır ki bu şive gruplarında bu sıfatlar emir üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte, *γayn* ve *kāf* bu anlam için sıfatlara eklenmeye diğer harflerden daha uygun olabilir, çünkü onlar mastar yapısında da bulunurlar; bu yüzden :: 'ANIK TURUΓY NATAK **anig turuγi nätäg** "Onun duruşu nasıl?" :: TA'Z· KALIKIY BUR·K·JIYKA' **tāz käligi börkçīkä** "kelin geleceği yer külahçıdır." (P)

[Arapça'da] fail mastarla ifade edilebilir, $nā'im^{un}$ için ("uyuyan adam") $rajul^{un}$ $nawm^{un}$ ya da $ṣā'im^{un}$ ("oruç tutma") için $ṣawm^{un}$; ya da ulu Tanrının sözlerindeki gibi: *qul a-ra'aytum in aṣbaḥa mā'ukum γawran, γāir*^{an} için (Q.67:30 Dedi ki: Sen ne düşünüyorsun? Senin suyun sabahleyin toprağa karışmış olmalı …' ").

Bütün bölümlerde [şive] grupları arasında farklılıklar görülen sıfat bu çeşit bir sıfattır.

2) İşin devamını ve sıklığını ifade eden faildir. Bu tip failde emir üzerine kurulması bakımından diğer şive gruplarıyla aynı fikirdedir. *qāf* ve *išbā'*lı sözcüklerde emire *γayn*, *elif*, *nūn* eklenerek yapılır, *imāla* ve *kāf*'lı örneklerde *γayn* yerine *kāf* getirilir. 0 Örnek. Emirde :: BAR· **bar** "git"; bir kişinin işi yapma sıklığı belirtilmek istendiğinde: 'UL 'AR·'UL 'AW·KA' BAR·ΓA'N· **ol är ol äwkä barγān**

[II. 44/53] **294**

"O sık sık eve giden bir kişidir." denir. :: 'UL 'AR 'UL 'IYŠLA'R·QA' TUR·ΓA'N **ol är ol īšlārqa turγān** "O sık sık büyük işlere karışan biridir." Manzume:

TURΓA'N 'ULΓ 'IŠ·LAQA'	**turγān uluγ išlaqa**	V
TIRKY 'URUB 'AŠ·LAQA'	**tergi urup ašlaqa**	
TUMLUΓ QADIR QIŠ·LAQA'	**tumluγ qadir qišlaqa**	
QUDTY 'ARIK· 'UM·DURUV	**qoḍti ärig umduru**	

Bir adama ağıt yakarak diyor ki: "O sık sık büyük işlere kalkışırdı; şiddetli kış aylarında (yemek yedirmek için) bile sofra sererdi; halkını (onun iyiliğini ve hayrını) umar bir halde

bıraktı." 0 *kāf*'lı örnekler :: KULKA'N 'AR **külgän är** "gülen adam"; emiri: KUL· **kül** "gül," bu ekler emire bu anlamda eklenir.

İşin sıklığını gösteren bu sıfatlarda *yayn* ve *kāf* harflerinin sokulmasına izin verilirse şu ifade de daha uygun olabilir: BAR·ГUVJIY KAL·KUUVJIY[1] **barγūçi, kälgūçi** "gelen, giden," çünkü az sıklık çok sıklığa bağlıdır; bunu bilmelisiniz. Bu şekil *fa''āl*[2] veya Arapça'daki *mif'āl* şekilleri gibidir, *innahu la-šarrāb bi-anqu'* ("o bataklık suyunun uygun bir içicisi") ifadesi, *ṭallā' anjud* ("yüksek yerlere tırmanan"), *miṭ'ām* ("besleyici"), veya *mit'an* ("mızrak atıcısı") gibi. Bunlar işin sıklığını bildirirler.

3) Bir iş yapılmadan önce o işin yapılmasını isteyen ve sıfat olan faildir. O [doğrudan] emir üzerine kurulmamıştır. *Qāf*, *yayn* veya *išbā'*lı sözcüklerde köke *yayn sīn*, *elif qāf*, ve *kāf* ya da *rikka*'lı sözcüklerde sondaki *qāf* ve ortadaki *yayn*'ın yerine *kāf* eklenir. Emirde sonda harekesiz olan harf *kasr* (I) alır.

[II. 46/55] **295**

Örnek: BAR· **bar** "git"; birinin gitme isteğini belirtmek için : 'UL 'AWK' BARIГ·SA'Q 'UL **ol äwkä bariγsāq ol** "o eve gitmek istiyor." dersiniz. TUR· MUN·DA' **tur munda** "burada kal"; bu düşünceyi dile getirmek için: 'UL MUN·DA' TURUГ·SA'Q· 'UL **ol munda turuγsāq ol** "O burada kalmaya istekli." denir. *kāf*'lı örnekler :: 'UL BARUV KALIK·SA'K· 'AR·DIY **ol bärü käligsāk ärdi** "O buraya gelmeye niyetli, itseliydi." :: 'UL 'AW·K' KIRK·SA'K 'UL **ol äwkä kirigsāk ol** "o eve girmeye istekli." 0 :: 'UL TAWA'R· TIRIK·SA'K 'UL **ol tawar terigsāk ol** "o para toplamaya istekli." Bu kuralları hatırla!

Bu [ek] bu anlamda bir kişiyi tanımlamak için bulunur. Bu yüzden :: 'UL 'AR·'UL TAWAR·SA'Q **ol är ol tawarsāq** "O para isteyen bir kişidir." :: BUV 'URA'ГUT· 'UL 'AR·SA'K· **bu urāγut ol ärsāk** "Bu adam isteyen bir kadındır." Ama *yayn* ve *kāf* adlarla bulunmaz.

4) Bir kişinin görmediği ama bahsedilen bir işi yapmasını ifade eden fail (*? kāna min ḥaqqihi an yaf'ala l-fi'l al-kāmin al-muxbir 'anhu*) ya da biri onu yapmaya niyet eder. Bu tip fail de emir üzerine kurulmuştur. Emir sonu sakin olarak kalır ve *qāf* veya *išbā'*lı sözcüklerde *yayn lām qāf* veya [diğerlerinde] sondaki *qāf* ve ortadaki *yayn*'ın yerine *kāf* eklenir. Örnek :: BAR· **bar** "git"; gidilmesini ifade etmek için: 'UL BAR·ГULUQ 'AR·DIY **ol barγuluq ärdi** "o gitmeliydi," veya "o gitmeye niyet etti." denir. :: 'UL MUNDA' TUR·ГULUQ 'AR·DIY **ol munda turγuluq ärdi** "O buda kalmalı, kalmaya niyet etti."

[II. 47/56] **296**

Oγuzların bazıları *sīn* yerine *lām* getirirler, buradan gelerek :: 'UL MUNDA' BARIГ·SAQ· [dikkat] 'AR·DIY **ol munda turuγsaq ärdi** "O burada kalmalıydı." :: 'UL MUNDA' BARIГ·SAQ· TAKUL **ol mundin bariγsaq tägül** "O buradan gitmemeliydi." denir.

Bu çeşit sıfatlar ikililerden dörtlü, dörtlülerden altılı [üçlüden] ya da yedili yapar. Bunların hepsi Allah'ın izniyle zamanı geldiğinde görülecek.

5) Failin işi yapmaya niyeti olduğunu ifade eder. Bu işin işlenmesine niyet eden bundan önceki çeşide yakındır. Bu çeşit emir üzerine kurulmamıştır. Sözcüğün son harfi *kasr* (I)'lıdır,

---

294 1. Asıl U çizildi, K'nın üstüne sonradan doğrudan bir başkası yerleştirildi.
2. EY. *fi''āl*.

hâlbuki bütün bölümlerde ekin ilk harfi harekesizdir. Örnek :: BAR· **bar** "git"; *qāf* ve *išbā'*lı sözcüklerde *yayn lām* yā'; veya *kāf* ve rikka'lı sözcüklerde *yayn* yerine *kāf* eklenir, bu yüzden :: MAN SANK' BARIГ·LY MAN· **män saŋa bariγli män** "ben gitme düşüncesine sahibim." :: 'UL MUNDA' TURUГ·LIY 'UL **ol munda turuγli ol** "o[1] burada kalma düşüncesinde." *kāf*'lı örnekler :: 'UL MANKA' KALIKLIY TURUR **ol maŋa käligli turur** "O bana gelmeye niyet etti, onun düşüncesindeydi." [*imāla* ile] :: 'UL MANK' TAWA'R· BIRIK·LY 'UL **ol maŋa tawār berigli ol** "o bana mal vermek niyetindedir."

Bu çeşit sıfatlar mastar yapısı üzerinedir, ama o tam sıfat olsun diye ona *lām* ve *yā'* eklenir; çünkü daha önce anlattığımız gibi [286], *yayn* ve *kāf* köke eklendiğinde ve harekesiz ünsüz ünlüleştiğinde, o işin şimdiki yapılışını gösteren[2] bir mastardır ::

[II. 48/58] **297**

:: 'ANIK BARIГY KUR· **anig bariγi kör** "onun gidişine bak"; :: 'NIK KALIKY KUVR **anig käligi kör** "onun gelişine bak." Çünkü bu bir mastardır, benim daha önce anlattığım gibi *lām yā'*nın eklenmesiyle bir sıfat olur.

Bütün Türk dilleri arasında sıfatların bu çeşidi bakımından tam bir birleşme vardır.

Tüm eylemler için çeşitli anlamlarla beş çeşit sıfat vardır.

İsm-i mef'ul bütün bölümlerde tek şekilde düzenlenmiştir, yani emire *mīm šīn* eklenerek. Bu yüzden :: YA' QUR **ya qur** "yay kur"; ism-i mef'ul: QUR·MIŠ YA' **qurmiš ya** "kurulmuş yay." :: QAZ·MIŠ 'ARIQ· **qazmiš ariq** "kazılmış kanal." Kök sakin kalır, bu iki harf ona eklenir. Bu geçişli eylemler için geçerlidir. Geçişsiz eylemler geçmiş zamanda *mīm šīn* alabilirler; bu yüzden :: 'AW·KA' BAR·MIŠ **äwkä barmiš** "o eve gitti, ama ben onu görmedim"; :: 'UL MANKA' KAL·MIŠ **ol maŋa kälmiš** " o bana gelmiş, ama ben onu bilmiyorum." Bu örneklerde *mīm* ve *šīn*, geçmiş zaman alametleri *dāl* ve *yā'*nın yerindedir. Şu örneklerdeki gibi: BAR·DIY **bardi** "gitti" ve: KAL·DIY **käldi** "geldi." Bu iki şekil arasındaki farklılık geçmiş zamandaki eylemlerde *dāl yā'*nın işin konuşmacının bulunduğu zaman olduğunu göstermesidir[1]. İş onun bulunduğu zamanda gerçekleşir. Örneğin, bazıları: BAR·DIY **bardi** "o gitti, ve onun gittiğini gözlerimle gördüm." derse. Buna karşılık, *mīm šīn* işin konuşmacının olmadığı bir zamanda yapıldığını gösterir. Bu yüzden :: 'UL BAR·MIŠ **ol barmiš** "o gitmiş, ama ben onun gittiğini görmedim."; :: 'UL KAL·MIŠ **ol kälmiš** " o gelmiş, ama ben onu görmedim." Bu genel bir kuraldır

[II. 50/60] **298**

Geçişli ya da geçişsiz olsun bütün geçmiş zamandaki eylemler için geçerlidir. *qāf* ve *išbā'*lı sözcükler ve de *kāf*'lı veya *rikka*'lı sözcükler arasında farklılık yoktur. Ayrıca dişil eril ayrımı da yoktur. *mīm šīn*'li ifadelerde: BAR·MIŠ KIŠIY **barmiš kiši** "gitmiş kişi," ve KAL·MŠ 'AR· **kälmiš är** "kalmış kişi" ifadeleri eylemden sıfat olmuş ifadelerdir. *dāl yā'* BAR·DIY KAL·DIY **bardi, käldi** eylemlerinde olduğu gibi bu işleve sahip değildir.

---

296 1. EY. *annī, annahu* okunur.
2. EY. *yubnā, yunbi'u* okunur, EP ile.

297 1. EY. *yubnā, tunbi'āni* okunur.

298 1. EY. *suvārayn.*

Çekim: Şive gruplarının çoğu- Yayma, Tuxsi, Çigil, Aryu ve Çin'e kadar olan Uygurlar- D
geçmiş zaman ekinin *dāl* ve *yā'* olmasında aynı fikirdedirler; bu yüzden :: BAR·DIY **bardi** "gitti." Buna karşılık Oγuzlar, Qifçāq ve Suvārīn'lerin[1] bazısı *qāf*, *γayn* veya *išbā'*lı sözcüklerde *qāf*'la *yā'*nın yerini değiştirirler ya da *rikka* ve *kāf*'lı sözcüklerde *qāf* yerine *kāf* getirirler. Bu şivede, çoğul ve tekil tek şekle sahiptir, onlar arasında ayrım yoktur. *qāf* ile :: YA' QUR·DUQ· **ya qurduq** "O yay kurdu"; :: MAN YA' QUR·DUQ **män ya qurduq** "ben yay kurdum."; :: BIZ· YA' QUR·DUQ **biz ya qurduq** "biz yay kurduk." *γayn* ile :: 'UL SUVT· SAΓ·DIY [dikkat] **ol süt saγduq** "o süt sağdı"; :: 'ULA'R TA'Γ·QA' 'AΓDUQ· **olār tāγqa aγduq** "o dağa tırmandı"; birinci çoğul şahıs :: BIZ· 'AΓDUQ· **biz aγduq** "biz tırmandık." *išbā'* ile :: 'UL 'ANIY 'UR·DUQ· **ol ani urduq** "o ona vurdu"; :: MAN MUNDA' TUR·DUQ **män munda turduq** "ben burada kaldım." *kāf* ile :: 'UL KAL·DUK· **ol käldük** "o geldi"; :: BIZ· KALDUK **biz käldük** "biz geldik"; :: 'ULA'R· 'AWK' KIR·DUK· **olār äwkä kürdük**

[II. 51/61] 299

"Onlar eve girdiler." *İmāla* ile :: MAN 'ANKAR TAWA'R BIYR·DUK **män anar tawār bērdük** "Ben ona para verdim." :: MAN YARMA'Q· TIYR·DUK **män yarmāq tērdük** "Ben para topladım." Gördüğünüz gibi tekil ve çoğul arasında farklılık yok. Oγuzların çoğu birinci kişi için *mīm* yerine *qāf* kullanır: BAR·DIM **bardim** "gittim" [ör., Oγuzlar **barduq der**]; çoğulu ve tekili aynıdır. Ama onlar üçüncü şahısta öbür Türklerle birleşirler; onlar: BAR·DUK KAL·DIY [dikkat] **barduq käldük** "o gitti, o geldi." demezler.

Emir tüm şivelerde aynıdır.

Olumsuz: BAR·MA'DIM **barmādim** "gitmedim"; KAL·M'DIM **kälmādim** "gelmedim" Birinci şahısta tüm şiveler arasında bir birleşme var. Üçüncü şahsın olumsuzu: BAR·MA'DUQ **barmāduq** "duyduğum kadarıyla o gitmedi"; KAL·M'DUK **kälmādük** "Bildiğim kadarıyla o gelmedi." Bu çeşit olumsuzluklar işin yapılmış olduğunu göstermek açısından anlattığım gibidir: BAR·MIŠ **barmiš** "gitmiş, ama ben onu görmedim veya onun geldiğine şahit olmadım"; KAL·MIŠ **kalmiš** "o geldi, ama ben onun geldiğini görmedim." Olumsuzluk *qāf* veya *išbā'*lı sözcüklerde *qāf* ve diğer durumlarda *kāf* ile yapılır. Diğer eylemlerde de bu manada böyle yapılır. Eğer buna karşılık siz olumsuzluğu illa da belirtmek isterseniz: BAR·MA'DIY **barmādi** " o kesinlikle gitmedi"; KAL·MA'DIY D
kälmādi "o kesinlikle gelmedi" dersiniz. Oγuzlara gelince, onlar BAR·DUQ **barduq** "gittik" ; KALDUQ· **käldük** "geldik" diyerek iddiayı gösterirler. Türkler [şiveleri; bu yüzden] olumsuz şeklin birinci tekil kişisinin *mīm*'i veya üçüncü tekil kişisinin *yā'*sı yerine *qāf* veya *kāf* getirirler: BAR·MA'DUQ **barmāduq** "o gitmedi";

[II.52/63] 300

KAL·MA'DUK **kälmādük** "O gelmedi." O [Oγuz şivesinde] iddia, kesinlik ifadesi olarak kullanılır. Bu genel bir kuraldır, istisna olmazsızın tüm eylemleri kapsar. 0

Mastar eylemden önce geldiğinde vurgu için gelir, Arapça'daki kural bunun tam tersidir. :: 'UL BAR·MA'Q· BAR·DIY **ol barmāq bardi** "o bir geliş geldi"[1]- mastar temel eylemden

---

300 1. *ḏahāb*^{an} *ḏahaba*; Kašγari Türk sentaksının önemini ortaya çıkartmak için doğru Arapça'yı terinse çeviriyor.

önce getirilir; :: 'UL KAL·MA'K· KAL·DIY **ol kälmāk käldi** "o bir geliş geldi" –mastar geçmiş zaman [ör., temel eylemden önce] ekinde önce getirilir. 0

Eylem çekimi :: BAR·DIY **bardi** "gitti"; BARIYR· **barīr** "gider"; BAR·MA'Q **barmāq** "gitme, gitmek"; emir BAR· **bar** "git (tekil)"; çoğul: BARIYNK·LAR **barīŋlār** "git (çoğul)." Emirde ikinci çoğul şahsa *lām elif* **rā**'nın eklenmesi Türk dillerinde bir kuraldır; D onlar [ör., Oγuz – bakınız 289 üstü] ikinci çoğul şahıs için *kāf* kullanırlar, Türklerin bir kişiye saygılarını belirtmek istediklerinde kullandıkları gibi, bu yüzden :: BARIYK· **barīŋ** "git (çoğul)." denir.

Olumsuz emir tek yolla yapılır, yani bütün şivelerdeki emir şekillerine *mīm elif* ekleyerek. Örnek: BAR·MA' **barma** "gitme"; TUR·MA' **turma** "durma"; çoğulu: BAR·MA'NK·LA'R **barmāŋlār** "gitmeyin (çoğul)"; TUR·MA'NK·LA'R· **turmāŋlār** "durmayın (çoğul)." Üçüncü şahıs :: 'UL·[2] BAR·MA'SUVN· **ol barmāsūn** "gitmesin"; KAL·M'SUVN· **kälmāsün** "gelmesin."

Kesinlik bildiren emir :: BAR·SUVN· **barsūn** "o gitsin"; KAL·SUVN· **kälsūn** "o gelsin" Bütün şivelerde üçüncü kişi emiri oluşturmak için ikinci kişi emire *sīn vāv nūn* harflerini eklenmesi gerekir.

[Geniş zaman.] :: Birinci kişi :: BARIYR· MAN **barīr män** "ben giderim." Oγuzlar geniş zamanda *rā*'lardan birini atarlar; onlar kökteki *rā*'yı tutarlar, geniş zaman *rā*'sını atarlar. Bu yüzden :: MAN BARN **män baran** "ben giderim," MAN TURN **män turan** "ben dururum." Denir. Eğer kökte *rā* yoksa

geniş zaman *rā*'sını sokarlar. Bu yüzden :: MAN KALIRA'N **män kälirān** "ben gelirim" – sözcükte *rā* yok: KAL·DIY **käldi** "o geldi."; MAN· KULARAN· **män külärän** "ben gülerim" - sözcükte *rā* yok: KUL·DIY **küldi** "o güldü." Onlar *mīm*'i *elif*'e çevirmiştir- eylemden sonra geldiğinde: MAN BARIYR· MAN· **män barīr män** "ben giderim" denir; onlar: MAN YA' QURARAN[1] **män ya quran** "ben yay kurarım," hâlbuki Türkler çift *rā* ile: QURAR· MAN **qurar män** "ben kurarım," derler, biri köke diğeri geniş zaman aittir, ve sonrasında MAN **män** gelir. Bu kurala göredir, Oγuzların yaptığı kurala aykırıdır, ama kolaylık yoludur.

Olumsuzluk: 'UL BAR·MA'S· **ol barmās** "o gidemez."; MAN BARMA'S· MAN· **män barmās män** "ben gitmem." Şive grupları arasında farklılık yoktur. Geniş zamanın olumsuzunda kural birinci ve üçüncü şahısta emir şekline *mīn elif sīn* eklemektir; Çoğulda bu eylemlere: LA'R· **-lār** ekini eklersiniz. Örnek :: 'ULA'R· BAR·MA'S· LA'R· **olār barmās lār** "onlar gitmez"; BUVLA'R BARMA'S· **bulār barmās lār** "bunlar gitmez"; BIZ BARMA'S MIZ **biz barmās miz** "biz gitmeyiz."

Gelecekte bir işin yapılacağını göstermek için emir şekline *qāf, išbā*'lı sözcüklerde *yayn elif yā*, başkalarında *kāf* veya *yayn*'lı sözcüklerde *qāf* eklenir. Bu yüzden :: 'UL YA' QUR·ΓA'Y· **ol ya quryāy** "o yay kuracak"; :: 'UL SUVT· SA'Γ·QA'Y· **ol sūt sāγqāy** "o süt sağacak"; :: 'UL 'AWKA' BAR·ΓA'Y· **ol äwkä baryāy** "o eve gidecek"; :: 'UL MANK' KAL·KA'Y· **ol maŋa kälgāy**

---

2. *Sukūn* (·), sonradan U'dan değişti

301 1. İkinci –RA- sonradan eklenmiş.

[II.55/66] 302

"O bana gelecek"; :: 'UL YAR·MA'Q· TIYR·KA'Y· **ol yarmāq tērgāy** "o para toplayacak." Bu genel bir kuraldır, bu anlamı ifade eden bütün bölülmedeki tüm eylemler için geçerlidir. 0

Bir işi gerçekleştirenin işi yapmak üzere olduğunu haber veren eylem sıgası için emir şekline *qāf, išbā*'lı sözcüklerde *yayn elif lām rā', yayn*'la sona eren sözcüklerde *qāf* veya diğerlerinde *kāf* eklenir. Bu bütün eylemler için geçerlidir. Örnek :: MAN BARΓA'LIR· MAN **män barγālir män** "ben varayazdım"; :: MAN TUR·ΓA'LIR MAN **män turγālir män** "ben kalmak üzereyim"; 0 :: 'UL YA' QUR·ΓA'LIR· **ol ya quryālir** "O yayı kurmak üzere"; :: 'UL TA'Γ·QA' 'AΓ·QA'LIR· **ol tāγqa aγqālir** "O dağa çıkmak ve tırmanmak üzere"; *kāf*'lı örnek :: 'UL· 'AWKA' KIR· KA'LIR· **ol äwkä kirgālir** "O eve girmek üzere"; :: 'UL· YAR·MA'Q· TIYR·KA'LIR· **ol yarmaq tērgālir** "o para toplamak üzeredir." Bu genel bir kuraldır, tüm eylemler için geçerlidir.

Zaman, yer ve vasıta adları köke *qāf, išbā*'lı sözcüklerde *yayn, vāv, ve rikka, imāla, kāf*'lı sözcüklerde *yayn* yerine *kāf* eklenerek oluşturulur. Bu Çigil, Yaγma, Tuxsi, Aryu ve Yukarı Çin' kadar olan Uygur şivelerinde bulunur. Oγuz, Qifçāq, Bäçänäk, Bulγār şivelerinde, böyle isimler yapmak için emir sıgasına *sīn* ve *yā*'[1] eklenir. D

[II.56/67] 303

Örnek. Zaman [ve yer] adları :: BUV YA' QUR·ΓUR 'UΓUR· 'AR·MA'S· **bu ya quryu uγur ärmās** "Bu yay kuracak vakit değildir." :: BUV TUR·ΓUV YIYR· 'AR·MA'S **bu turγu yēr ärmās** "Burası durulacak yer değildir." Oγuzlarda :: BUV YA' QURA'SIY 'UΓUR· TAKUL· **bu ya qurāsi uγur tägül** "Bu yay kuracak vakit değildir." :: BUV TURA·SIY YIYR· TAKUL **bu turāsi yer tägül** "Bu durulacak yer değildir." Ve :: BUV TA'Γ 'AΓ·QUV 'AR·MA'S **bu tāγ aγqu (uγur?) ärmās** "Bu dağa tırmanma zamanı değil" –Ben her zaman şunu belirttim [krş. 292, 301] sözcüğün son harfi *yayn* ise böyle ekler için siz [*yayn* yerine] *qāf* eklersiniz, son cümle bunun bir örneğidir. Oγuz şivesinde :: BUV TA'Γ· 'AΓA'SIY U'UΓR TKUL· **bu tāγ aγāsi uγur tägül** "Bu dağa tırmanma zamanı değil." Bu [ekle] birlikte siz "zaman" ve "mekân" sözcüklerinden bahsediyorsunuz, yani: 'UΓUR· **uγur** "saat (*sā'a*)," YIYR· **yēr** "yer." 0 *kāf*'lı örnekler :: BUV 'AW·KA' KIR·KUV 'UVD· 'UL **bu äwkä kirgü ōd ol** "Bu eve girme zamanıdır." :: 'UL BIZ·KA' KAL·KUV BUL·DIY **ol bizkä kälgü boldi** "Onun bize gelme zamanı geldi." Oγuzlar aynı anlamda: 'UL BIZ·KA' KALASIY BUZ·DIY **ol bizkä käläsi boldi** derler. Bu tarz eylemler [şahıs zamirleri] ile oluşturulabilen adlar gibi hareket ederler. Bu yüzden :: SANIK BAR· ΓUVNK· QAJA'N· **sänig baryūn qaçān** "Senin gidişin ne zaman?" denir. Oγuzlar bunun için: SANIK BARA'SINK· QAJA'N· **sänig barāsiŋ qaçān** derler. 0 :: MANIK BARΓUVM·[2] YAQ·TIY **mänig baryūm yaqti** "benim gidişim yakındır"; :: 'ANIK· BAR·ΓUVSIY **anig baryūsi.** Oγuzlar "benim gidişi." sözü için: MANIK BARA'SIM· **mänig barāsim** derler. *Sīn* ve *yā*'nın bu tip isimlerde D D D D

---

303 1. EY. *sīn* ve *vāv* ve *yā*'
2. M· sonradan eklendi.

getirilmesi kuraldır. Onların şivelerinde [bu şekilde] *qāf*'lı ve *kāf*'lı sözcükler arasında bir farklılık yoktur, vs.;

[II.58/69] **304**

Diğer şivelerde *γayn*, *qāf* ve *kāf*'lı sözcükler arasında farklılık var. Her kategorideki vasıta isimleri eylemlerden türediğinden [basit] adlar gibi hareket ederler. 0 Örnek :: YIYKUV NA'NK̲· **yēgü nāŋ** "kendisiyle bir şey yenilecek şey;.bir tabak." :: 'URΓUV **urγu** "vurmakta kullanılan şey." 0 :: YΓIA'J BIJ·Γ̲UV **yiγāç biçγu** "ağaç kesilen bıçkı." :: SUR·ΓUV **sorγu** "kan alınan sorgu"; bu şu ifadeden türemiştir: 'AMIG SUR·DIY **ämig sordi** "meme emdi." Bu tip adlar bu şive gruplarında önce de gösterdiğim gibi *γayn*, *qāf* ve D *kāf*'lı sözcüklerde değişir,[1] ama Oγuzlarda değişmez. Kural önceden gösterdiğimiz gibidir. Oγuzlara gelinde, onlar tüm eylemlerde vasıta adlarını *sīn* ve *yā'* ile oluştururlar; bu yüzden :: YIΓA'J̲ BIJ A'SIY NA'NK̲· **yiγāç biçāsi nāŋ** "ağaç kesecek nesne"; :: YIYKA'SIY [dikkat] NA'NK̲· **yesāsi** (?) **nāŋ** "yemek yenecek nesne." 0

Benim gösterdiğim bu prensipler ve kurallar sadece bu bölümle sınırlı değildir. Üç, dört, beş, altı harfli sözcüklerde dahi her kitapta kural olarak görülür. Bu yüzden bu kuralları ve yolları iyi bilmek gerekir, çünkü bu bölümde ben uzun uzadıya anlattım. Çoğu kez sözü uzatmadan buraya havale ettim. Bu Türk dillerinin usulünü bildiren bir kimyadır.[1] Bunun için bir defter doldurdum. Bir kişi bu kuralları bellerse Türklerden aslını bilmeyerek işittiği kelimelerin kuralını kendi kendine çıkarabilir, bunu iyi anla!

İki Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

304 1. EY. *ṭabaqa*, *ṭabaqāt* okunur.
2. EY. *kīmā*, *kīmiyā'* okunur.

[II. 59/71] 305

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ikinci harfi harekeli *fa'aldī* kalıbı

R

:: TUBIY TUBUR·DIY **tüpi tüpirdi** "Rüzgâr tozları uçurdu (*habbat ... wa-nasafat at-turab*)." TUBIRA'R· TUBIR·MA'K· **tüpirār tüpirmāk**. Atasözü: TUTUŠ·MA'KIN·-JA' TUZUL·MA'S· TUBIR·MA'KIN·JA' 'AJIL·MA'S· **tütüšmāgincä tüzülmäs tüpirmāgincä açılmäs** 0 "(İki adam arasında) ilişki olmadığı sürece onlar uzlaşamazlar; rüzgâr esmediği sürece, hava açılmaz." Bu söz bir kişinin[1] kavgalı iki kişiyi uzlaştırmasını istemek için söylenir. 0 **tüpir-** P

:: BA'Š· QABAR·DY **bāš qapardi** "Yara şişti (*intafaxa*)." QABARUR QABAR·-MA'K **qaparur qaparmāq**. Aslı: QA'BAR·DIY ama [ünlü] atılarak daha güzel telaffuz edilebilir. **qapar-**

:: 'UL 'UNUΓ QUT(B)UR·DY[2] **ol unuγ quturdi** "O unu (bir kaptan başka bir kaba) boşalttı (*afraγa*)." QUT(B)URUR[2] QUT(B)UR·MA'K[2] **qutrur quturmaq**. **qutur-**

:: 'UL MANIY 'UR·NIM·DI·N· QUBUR·DIY **ol mäni ornumdin qopurdi** "O beni yerimden kaldırdı (*aqāma*)." Yerinden kalkan (*hayyaja*) bir şey için de böyle denir. QUBURUR QUBUR·MA'Q **qoprur qopurmāq**. Atasözü: TUTUVN· QUBUR·SA' 'IS·LANUVR·[3] **tütün qopursa išlanūr** 0 "Kim karıştırırsa karıştırsın sigara isle sarılamaz." Anlamı, kim toplum düzenini bozarsa bozsun, toplumun düzensizliği şiddetten dolayı ona kurban olur. 0 **qopur-** P

:: 'AŠJ KUBUR·DIY **ešiç köpürdi** "Çaydanlık köpürdü (*zabadat*)." :: SUVT· KUBUR·DIY **sūt köpürdi** "Süt köpürdü (*tazabbadat*)." Dudakları köpüren bir adam için de böyle denir. KUBRUR· KUBR·MA'K **köpürür köpürmāk**. **köpür-**

:: 'UT· BA'ŠIΓ BUTURDIY **ot bāšiγ bütürdi** "İlaç yarayı iyileştirdi (*admala*)." :: 'NIK· 'UZA' 'ALMIN BUTUR·DIY **anig üzä almin bütürdi** "O borca dair iddiasını ona karşı kanıtladı (*abarra hujjatuhu wa-barhana da'wahu wa-alzama 'alayhi d-dayn bi-l-ḥujja*)." BUTRUR· BUTURMA'K **bütrür bütürmāk**. **bütür-**

:: 'UL SUVZIYN· MANDIYN BATUR·DIY **ol sözīn mändīn baturdi** "O sırrını benden sakladı (*katama*)." :: 'UL 'ANY SUWQA' BATUR·DIY **ol ani suwqa baturdi** "O onu suyun içine daldırdı (*maqala*)." Bir şeyin altına sıvı veya yumuşak olarak konulan şeylere de böyle denir. **batur-**

[II. 60/73] 306

Un pastasındaki şeker gibi. BATURUR BATURMA'Q **baturur baturmāq**. 0

---

305 1. EY. *li-man yuzādu, yurādu* okunur.
2. B, çizildi ve T'ye değişti.
3. S sonradan Š'den değişti.

:: MAN 'ANKAR 'AŠ· TATUR·DUM· **män aŋar aš taturdum** "Ben o yiyeceği tattım **tatur-** (*aḏatqu*)." TATURUM MAN TATU̲RUMA'Q· **taturur män taturmāq.**

:: 'UL 'ĀṆḴĀṚ· 'IT· TUTUR·DIY **ol aŋar it tütürdi** "O köpeği onu yakalaması için **tütür-** onun üzerine yönlendirdi (*ayrā 'alayhi l-kalb li-ya'xuḏahu*)." Birisi: TUT·KURDIY **tütgürdi** diyebilir. Kökü üç *tā'* ile: 'IT· TUTU̲RDIY **it tüttürdi**, *tašdīd* ile, sonra onlardan biri kısaltma amacıyla düştü. TUTRUR· TUTR·MA'K **tütrür tütürmāk.**

:: 'AT· QULA'QIN TUWUR·DIY **at qulāqin tuwirdi** (?) "At kulaklarını kabarttı **tuwir-** ? (*aṣarra*)." Bunun anlamı o bir şey duyduğunda kulaklarını kaldırdı demektir. TUWYR'R TUWR·MA'Q **tuwīrār tuwirmāq.**

:: 'UL 'ATIГ· QATARDIY **ol atiγ qatardi** "O atı çevresinde döndürdü (*radda, ṣarafa 'an wajha*)." :: YAГY QATAR·DIY **yaγi qatardi** "O düşmanı geri döndürdü (*radda*)." QATARUR QATAR·MA'Q· **qatarur qatarmāq**. Manzume [krş. 257 **taturγān**]:

'AR·DIY 'AŠIN· TATURГA'N	**ärdi ašin taturγān**	V
YAWLAQ· YAГIГ· QATARГAN	**yawlaq yaγiγ qataryān**	
BUY·NIN· TUTUB· QAḎIRГA'N	**boynin tutup qaḏiryān**	
BAS·TIY 'ULUM 'AГ·TARUV	**basti ölüm aγtaru**	

Adam ağıt yakarak diyor ki: "O yemeğin tadılmasına müsaade edendi, o düşmanını geri püskürtendi, ölüm onlara gelinceye dek onların boynunu bükendi." 0

:: 'UL YUMŠ'Q NA'NK·NY QATUR·DIY **ol yumšāq nāŋni qaturdi** "O yumuşak **qatur-** demirden çelik yapıldığı gibi yumuşak şeyleri sertleştirdi (*ṣallaba*)." :: TA'Š YYR[1] 'ANIY QATUR·DIY **tāš (yēr) ani qaturdi** "Evden ayrılma onu sertleştirdi," yani o zorlukları kanıksadı (*ja'alahu mujarrasan muḥakkakan*). QATARUR QATUR·MA'Q· **qatur qaturmāq**.

:: 'UГLA'N QUTURDIY **oγlān quturdi** "Bebek neşeli ve yaramazdı (*irtāḥa, lajja fī mujūn*)." :: TARIГ QUTUR·DIY **tariγ quturdi** "Kök (veya bitki veya başka bir şey) çabuk gelişti (*zakā*)." Kök anlamı "bir şeyin ölçüsünün ötesine gittiğini (*jāwaza 'an miqdār*)" söylemektir: QATURDIY **qaturdi**. QUTURMA'Q **quturmāq**. 0

:: 'AR· YUK KU̲TUR·DIY **är yük kötürdü** "Adam yükü taşıdı (*ḥamala*)." Hamile **kötür-** (*ḥamilat*) bir kadın için de böyle denir. KUTRUR· KTURMA'K· **kötrür kötürmāk.** Atasözü: TAIWAIY[2] YUK· KUTURSA' QAMIJ· YAM' KUTURR· **tewe yük kötürse qamiç yemä kötrür** 0 "Deve yükü taşıdığı gibi, kepçeyi de taşıyabilir." Bu Arapların: *atbi*[3] P

[II. 62/75] **307**

al-faras lijāmahā ("Atın gemini izleyelim."). 0

---

306 1. YYR **yēr** sonradan sokulmuştur.
2. I, sonradan eklenmiştir.
3. EY. *itba'*.

307 1. Yani., "Sen bana bir at verdin, şimdi bana bir gelin ver." Krş. İngilizce ifade, "işin sonuna git." Krş. Lane, Cilt I, s. 294: "...Bir iyiliği, yardımı yerine getirme anlamında kullanılır..."

:: 'AJIK· NA'NK· SUJIR·DIY **açiγ nāŋ süçirdi** "Acı şey tatlı oldu (*ṭāba, iḥlawlā*)."

:: MAN 'ANIY QAJURDUM **män ani qaçurdum** "Ben onu uçurdum (*anfartuhu wa-suqṯuhu munhaziman maṭrūdan hāriban*)." QAJURUM MAN· QAJIRMA'Q **qaçurur män qaçurmāq**. qaçur-

:: 'UL MANY SUWDAN KAJURDIY **ol mäni suwdan käçürdi** "O beni sudan karşıya geçirdi (*a'baranī*)[2]." :: BAK 'ANINK YA'ZUQIN KAJURDIY **beg aniŋ yazūqin käçürdi** "Bey onun suçunu affetti (*ṣafaḥa 'an*)." KJURUR KAJURMA' **käçürür käçürmāk**. käçür-

:: 'UL 'ANY 'AWDIN KUJUR·DIY **ol ani äwdin köçürdi** "O, onu evden kaçırdı ve veya göç ettirdi (*ḥawwala, anqala, aẓ'ana*)." Ve de :: 'UL BITIK KUJURDIY **ol bitig köçürdi** "O kitabı kopya etti (*nassaxa*)." Bir şeyi bir yerden başka bir yere geçirenin (*anqala*) adı. :: 'UL KUJT· KUJURDIY **ol köçüt köçürdü** "O atı bir yerden başka bir yere taşıdı (*naqala*)." KAJURUR KAJURMA'K [dikkat] **köçürür köçürmāk**. köçür-

:: MAN 'ANY TUḌUR·DUM **män ani toḍurdum** "Ben onu doyurdum (*ašba'tuhu*)." Kökü: TUḌ·ΓUR·DUM· **toḍγurdum**. TUD·ΓUR· MAN· TUḌUR·MA'Q· **toḍrur män toḍurmaq.** 0 toḍur-

:: 'UL ANNK BUY·NIN QAḌIR·DIY **ol aniŋ boynin qaḍirdi** "O onun boynunu (veya başka yerini) büktü (*lawwā*)." :: 'UL 'NIK SUVZIN QAḌIR·DIY **ol anig sözin qaḍirdi** "O onun söylediklerini reddetti (*radda 'alayhi*)." QAḌIRA'R· QAḌIR·MA'Q· **qaḍirār qaḍirmāq**. 0 qaḍir-

:: 'UL BUV 'IYŠ·TA' QUDUR·DIY **ol bu īšta qudurdu** "O gayret etti, o bu işte azami gayret gösterdi (*jadda, bālaya*)." QUDURUR· QUDUR·MA'Q **qudurur qudurmāq**. qudur-

:: 'UL MANKA' TUVN KAḌUR·DIY **ol maŋa tön käḍürdi** "O bana elbise (veya başka bir şey) giydirdi (*albasa*)." KAḌURUR· KAḌUR·MA'K **käḍürür käḍürmāk**. käḍür-

:: 'UL QUVYUΓ KAḌIR·DIY **ol qōyuγ käḍirdi** "O koyunun derisini yüzdü ve etini ince ince kesti (*jalafa ... wa-qaddala*)." KAḌIRA'R KAḌIR·MA'K **käḍirār käḍirmāk.** 0 käḍir-

:: TUVN· QARAR·DIY **tün qarardi** "Gece kararı (*azlama*)." :: TUVN QARAR·-DIY **ton qarardi** "Elbise kararı (*iswadda*)." QARA'RUR· QARAR·MA'Q **qararur qararmaq**. qarar-

:: QUBIR·DIY NA'NK· **qurirdi nāŋ**"Bu şey kurumaya başladı (*tawajjaha ... li-l-jafāf*)." QURIYRUR· QURIR·MA'Q· **qurīrur qurirmāq**. 0 qurir-

:: QIZAR·DIY NA'NK· **qizardi nāŋ** "Bu şey kırmızılaştı (*iḥmarra*)." QIZARUR· QIZAR·MA'Q **qizarur qizarmaq**. 0 qizar-

:: TAZAR·DIY NA'NK· **tazardi nāŋ** "Bu şey kel (*taqarra'a*)." TAZARUVR· TAZAR·MA'Q· tazar-

:: YIYR· TUZAR·DIY **yēr tüzärdi**

2. EY. *a'barahu.*

"Yer (ya da başka bir şey) düzleşti (*istawat*)." TUZARU'R· TUZAR·MA'K **tüzärür tüzärmäk**. 0

:: 'UV<u>D</u>·[1] KUZAR·DIY **öd̲ küzärdi** "Sonbahar mevsimi başladı (*tawajjaha l-waqt an yaṣīra xarīfan*)." KUZARUR KUZARMA'K **küzärür küzärmäk**. **küzär-**

:: TANKRIY TA'Γ· BIR· LA' YIYRIK BASUR·DIY **täŋri tāγ birlä yērig basurdi** "Tanrı yeri dağlarla sınırladı (*waṭṭada*)." Ağır bir şeyi başka bir şeyin altına koymak (*waḍi'a taḥt šay' ṯaqīl*) da böyledir. BASURUR BASURMA'Q **basurur basurmāq.** **basur-**

:: KUVK· BUSAR·DIY **kök busardi** "Gökyüzü dumanla kaplandı (*γāmat as-samā' wa-qāma ḍ-ḍabāb*)." BUSA'RUR BUSAR·MA'Q **busārur busarmāq.** 0 **busar-**

:: 'UL 'UZUN· NA'NK·NIY QISURDIY **ol uzun nāŋni qisurdu** "O uzun bir şeyi kısalttı (*qaṣṣara*)." QISURUR QISURMA'Q **qisurur qisurmāq**. 0 **qisur-**

:: 'UL 'ATIΓ· KUSUR·DIY **ol atiγ kösürdi** "O atın ön ayaklarına pranga vurdu (*aškala*)." KUSURUR[2] KUSUR·MA'K. 0 **kösür-**

:: 'UL MANIY BUŠUR·DIY **ol mäni bušurdi** "O bana kızdı (*aḍjara*)." BUŠURUR· BUŠUR·MA'Q **bušurur bušurmāq.** 0 **bušur-**

:: 'UL 'AT· BIŠUR·DIY **ol ät bišürdi** "O et (veya başka şey) pişirdi (*ṭabaxa*)." BIŠURUR·BIŠUR·MA'Q **bišürür bišürmāq**. **bišür-**

:: 'UT 'ŠIJ· TAŠURDIY **ot ešiç tašurdi** "Ateş çaydanlığı taşırdı (*afārat*)." Yerinden taşan (*ufīḍa*) diğer sıvılar için de böyle denir. TAŠARUR· TAŠUR·MA'Q **tašarur tašurmāq**. **tašur-**

:: UL MANIY SANKA' TUŠUR·DIY **ol mäni saŋa tušurdi** "O benimle senin arasında bir karşılaşma düzenledi (*awqa'a l-mulāqāt*)." TUŠURUR· TUŠUR·MA'Q· **tušurur tušurmāq**. **tušur-**

:: 'UL ALIK·DIYN YAR·MA'Q TUŠUR·DIY **ol äligdīn yarmāq tüšürdi** "O parayı (veya başka bir şeyi) elinden düşürdü (*asqaṭa*)." :: MAN 'ANY 'ATIN TUŠUR·DUM **män ani attin tüšürdüm** "Ben onun attan düşmesine neden oldum (*anzaltuhu*)." Eğer sen onu düşürürsen (*asqaṭṭahu*), onun için de aynısı denir. TUŠURUR TUŠURMA'K **tüšürür tüšürmäk**. **tüšür-**

:: 'UL YINJUVNIY JAŠ BILA' SAŠUR·DIY **ol yinçünï çäš bilä sašurdi** "O turkuvazla ayrılan incileri (veya diğer mücevherleri) birlikte dizdi (*faṣala ... bayn fī naẓm*)." SAŠURUR· SAŠUR·MA'Q **sašurur sašurmāq**. **sašur-**

:: KUVL· KUŠAR·DIY **kōl köšärdi** "Havuz neredeyse taşacak kadar doldu (*imtala'a ... jiddan ḥattā kāda an yafīḍa*)." KUŠA'RUR KUŠA'R·MA'K **köšärür köšärmäk**. **köšär-**

Manzume:

'ALIN· TUBUV YAŠAR·DIY	**alin töpü yašardi**	V
'URUT 'UTIN YAŠURDIY	**orut otin yašurdi**	
KUVL NIK SUWIN KUŠARDIY	**kōlnig suwın köšärdi**	
SIΓIR BUQA MUN·K·RAŠUVR·	**siγir buqa müŋräšür**	

---

308 1. D̲'nin noktası sonradan *sukūn*'a (bu yüzden öd) değişti.

2. Ortadaki U, *sukūn*'dan çevrildi.

Baharı anlatarak diyor ki: "Dağ zirveleri yapraklarla yeşillendi,

[II. 66/80] 309

yeni bitkiler eskilerini örttü, havuzlar neredeyse taşacak kadar doldu; öküz ve sığırlar neşeyle böğürüyor." Taşmaya yakın derecede "suyla doldurulan bardağa ve kâseye (*yuyāṯu ilā aṣbārihā*)"[1] de böyle derler: KUŠAR·DIY **köšärdi.**

:: 'UL YIΓA'J· BUΓAR·DIY **ol yiγāç buγardi** "O odunda bir çentik açtı (*ḫazza*)." **buγar-**
BUΓARUR BUΓR·MA'Q **buγarūr buγarmāq**. Kökü: BUΓ·RA'DIY **buγrādi.** 0

:: 'URA'ΓUT 'UΓUL TUΓUR·DIY **uraγut oγul tuγurdi** "Kadın bir çocuk doğurdu **tuγur-**
(*waladat*)." Anlamı genişleterek, doğum yapan hayvana: TUΓUR·DIY[2] **tuγurdi** denir.
TUΓRUR TUΓUR·MA'K **tuγrur tuγurmāq**. Atasözü: 'ATA' 'UΓLIY 'ATAJ· TUΓA'R· P
ata oγli ataç tuγār "Bir adamın oğlu, olgunlaştığında, şüphesiz karakter olarak babasına benzer." 0

:: 'UL MANK' TUΓ·RUDIY[3] **ol maŋa toγurdi** "O yolda ayrıldı ve hızla bana geldi **toγur-**
(*atā ilayya mutayašmiran wa-taraka ṭ-ṭarīq*)." Bir yere doğru gözü kapalı giden (*sāra muta'assifan*) için de aynısı denir. TUΓRUR TUΓRUM'Q **toγrur toγurmāq**. *Tā, išbā'*ya sahip. 0

:: 'AR· SUVW·SAΓUR·DIY **är sūw suγurdi** "Adam su içti (*'abba*)." Ve de :: QUM **suγur-**
SUWV· SAΓUR·DIY **qum sūw suγurdi** "Kum suyu çekti (*naššafa*)." "O katılaştırmak D
için sütten su çekti (*anšafa*)" – Qarluq şivesi. :: 'UL YUQA'RUV YA'RIN· ṢAΓURDIY D
ol yoqāru yārin suγurdi "O yukarı doğru tükürdü (*bazaqa*)" – Barsγān şivesi – diğerleri:
SUD·TIY **sudti** derler. SAΓRUR· SAΓUR·MA'Q **suγrur suγurmāq**. Atasözü [=511 **kök,** P
634 **sūd**)]: KUVK· K'[4] SAΓUR·SA' YUVZKA' TUŠUVR· **kökkä suγursa yüzkä tüšür**
0 "Eğer göğe doğru tükürürsen, tükürük senin yüzüne düşer." 0
Bu söz kendisinden büyük kişilere karşı gelmek (*mukābada*) isteyen bir kişi hakkında söylenir, ama onun bu karşı gelmesi yine kendisine döner. 0

:: 'UL 'UVNUΓ· QA'B·QA' SIΓUR·DIY **ol ünuγ qāpqa siγurdi** "O unları küçük bir **siγur-**
paketin içine koydu (*adxala waanja'a*)."

[II. 67/81] 309

Bir şeyin içine sıkıştırılarak ya da bastırılarak konulan (*awsa'a*) başka şeyler için de böyle denir. SIΓURUR SIΓUR·MA'Q **siγurur siγurmāq**.

:: 'UL TARIΓ QUΓUR·DIY[1] **ol tariγ qaγurdi** "O buğdayı (ya da diğer şeyleri) **qaγur-**
kavurdu (*qalā*)." QUWUR·DIY[1] **qawurdi** *yayn*'ın yerine ince *fā*'nın kullanıldığı **qawur-** D
qawur bir versiyondur. QUΓURUR· QUΓUR·MA'Q **qaγurur qaγurmāq**. 0

---

309 1. EY. *yu'āṯu ilā iḍbārihā.*
2. R, Z'ye düzeltildi.
3. İkinci U, *sukūn*'(·) dan düzeltildi; aslında TUΓR·DY.
4. K' kırmızıyla üstteki mısraya eklendi (asıl kopya).

310 1. İlk U, A'dan değişti.
[2] Son A: Bir başka A sonradan yazıldı (nunlanmayı gösterir, bu yüzden: **tägīrindän**.)

:: 'AR· TAW'RIΓ 'AWUR·DIY TAWUIR·DIY **är tawāriγ äwürdi täwürdi** "Adam malını evirdi çevirdi, altını üstüne getirdi (*qallaba ... wa-taṣarrafa fīhā wa-ja'ala ẓahrahā l-baṭn*)." 'AWUR·DIY "kök" ve TAWUR·DIY "dal" TAWURA'R· TAWUR·MA'K **täwürār täwürmāk**. 0 **täwür-**

:: 'AR· 'UQ JAWUR·DIY **är oq çäwürdi** "Adam oku parmağının üstünde çevirerek denedi (*naqara ... 'alā ẓufr*)." Sol elin başparmağı üzerinde herhangi bir şey çevrilirse (*dawwarta*) yine böyle denir. Ve de :: 'UL JIΓRIYNIY JAWUR·DIY **ol çiγrīni çäwürdi** "O çıkrığı (ya da başka bir şeyi) çevirdi (*aḏara*)." JAWURA'R· JAWUR·MA'K· **çäwürār çäwürmāk**. 0 **çäwür-**

:: 'AR· TARIΓ SAWUR·DIY **är tariγ sawurdi** "Adam ekin savurdu (*darrā, naqqā fī l-kuds*)." Harman yerinde savrulan (*nasafta wa-naqqayta fī r-rīḥ*) diğer şeyler için de böyle denir. SAWURA'R· SAWUR·MA'Q **sawurār sawurmāq**. 0 **sawur-**

:: BILA'ZUK KUNK· 'AL·KIN· QAWUR·DIY **bilāzük küŋ älgin qawurdi** "Bilezik cariyenin elini sıktı (*ḍayaṭa*)." Herhangi bir şeyi sıkan nesne için de böyle denir. QAW·-RA'R· QAWUR·MA'Q **qawrār qawramāq**. **qawur-**

:: 'UL 'AT· TAKIYRIN·DA'[2] BUQR·DIY **ol at tägīrindä boqurdi** "O atın fiyatını, değerini indirdi (tercihen ya da başka sebeplerden) (*ḥaṭṭa min*)." Fiyatı indirilen başka şeyler için de böyle denir. BUQURUR BUQUR·MA'Q **boqurur boqurmāq**. 0 **boqur-**

:: 'UL MANK' KIŠIY BAQUR·DIY **ol maŋa kiši baqurdi** "O [bana] [birisine] baktırdı (*anẓara*)." BAQURUR· BAQUR·MA'Q **baqurur baqurmāq**. 0 **baqur-**

:: MAN 'ANIY 'AWDAN· JIQAR·DIM **män ani äwdän çiqardim** "Ben onu evden çıkardım (*axrajtu*)." Başkası da böyledir. JIQA'RUR JIQAR·MA'Q· **çiqārur çiqarmāq**. 0 **çiqar-**

:: QUŠ SIAQIR·DIY **quš siqirdi** "Kuş ıslık çalar gibi öttü (*ṣaffara*)." :: KŠIY SIQIR·DIY **kiši siqirdi** "Adam ıslık çaldı." SIQ·IRA'R· SIQIR·MA'Q **siqrar siqirmāq**. 0 **siqir-**

:: 'AR· QIQIR·DIY **är qiqirdi** "Adam yüksek sesle (bir kişiye ya da bir şeye) bağırdı (*ṣāḥa ... yad'ū ... bi-a'lā ṣawt*)." QIQ·IRA'R QIQIR·MA'Q **qiqrār qiqramāq**. **qiqir-**

Manzume:

QUDIY QIQRIB· 'URUŠ·TIR·DIM·	**qoḏi qiqrib oγuš terdim**	V
YAΓY QA'RUV KIRIŠ· QUR·DUM	**yaγiqāru kiriš qurdum**	
TUQUŠ 'JRA' 'URŠ BRDM	**toqiš içrä uruš berdim**	
'ARN KVRUB BAŠY TIΓ·DIY	**ärän körüp baši tiγdi**	

"Dağın tepesinden aşağı bağırarak oymağı topladım, yayımı düşmana karşı kurdum;

[II. 69/84] **311**

onlarla savaştım, onlar benim ordumun askerlerine görünce, başlarını eğdiler ve kaçtılar."

0

:: 'UL MANK' BAK·DIN SUVZ· TAKUR·DIY **ol maŋa begdin söz tägürdi** "O bana beyden söz getirdi (*ballaγa*)." Başkası da böyledir. TAKURUR TAKUR·MA'K· **tägürür tägürmāk.** **tägür-**

:: 'UL TAWAY JUKUR·DIY **ol tewe çökürdi** "O deveyi çöktürdü (*anāxa)*." Bir adama diz çöktürülürse (*ajṯā 'alā rukbatayhi*) yine böyle denir. JUKURUR· JUKUR·MA'K **çökürür çökürmāk**.0	**çökür-**
:: 'AR· KIKIR·DIY **är kegirdi** "Adam geğirdi (*tajašša'a*)." KAIK·IRA'R· KAIKIR·MA'K **kegrär kegirmāk**.	**kegir-**
:: KUVKAR·DIY NA'NK **kökärdi näŋ** "Nesne göğerdi (*aybara*)." Onun anlamı gök rengini (*'alā lawn as-samā'*) almaktır. KUVKARUR· KUVKAR·MA'K **kökärür kökärmāk**.	**kökär-**
:: KULAR·DIY SUWF **kölärdi sūw** "Su havuzda toplandı (*istarāḍa, istanqa'a ṣāra ka-l-yadīr*)." KULARUR· KULAR·MA'K· **kölärür kölärmāk**.	**kölär-**
:: 'AT· KULAR·DIY **at kölärdi** "At karnının şişkinlinden tökezledi (*inbaṭaḥa ... min intifāx al-baṭn*)."KULARUR· KULAR·MA'K· **kölärür kölärmāk.** Atasözü: 'AR· 'UΓ·LIY MUNKA'D·MA'S 'IT· 'UΓLIY KULAR·MA'S· **är oγli muŋaḍmās, it oγli kölärmās** "İnsanoğlu her zaman acı çekmez (bir yolunu bulur ve ondan kaçar); köpek yavrusu (at gibi) asla düz yerde yatmaz." 0	P
:: 'AR· BUR·NIY TAMUR·DIY **är burni tomurdi** "Adamın burnu kanadı (*ra'ufa*)."	**tomur-**
:: 'AR· YIΓA'J TUIMUR·DIY **är yiγāç tomurdi** "Adam ağacı tomruk (destek direkleri gibi) olarak kesti (*qaṭa'a... mudawwaran*)." TMURUR· TUMUR·MA'Q **tomurur tomurmāq**. 0	
:: 'UL 'ANIY SUWQA' JUMUR·DIY **ol ani suwqa çomurdi** "O, onu suya daldırdı (*yaṭṭa maqala*)." JUM:RUR· JUMUR·MA'Q **çomrur çomurmāq**.	**çomur-**
:: JUMUR:DIY JUMURUR JUMUR·MA'K **çömürdi çömrür çömürmāk** -Bunun anlamı [bir şeyleri] öncekinden daha derine daldırılmasıdır (*a'maq minhu fī l-yaṭṭ*).	**çömür-**
:: 'UL SUVTUK: SUIMR:DIY **ol sütug sümürdü** "O sütü yudumladı (*'abba*)." Başkası da böyledir. SUIMRUR· SUIMRMA'K **sömrür sümürmāk**.	**sümür-**
:: 'UL 'AW· SUBUR·DIY **ol äw süpürdi** "O evi süpürdü (*kanasa*)." Başkası da böyledir. SUBURUR· SUBUR·MA'K **süpürür süpürmāk**. 0	**süpür-**
:: 'UL SUNKUVK: KAMUR·DIY **ol süŋük kämürdi** "O kemikten ilik emdi (*tamaššaša*)." KAMURUR KAMUR·**kämürür kämürmāk**.	**kämür-**
:: TUNAR·DIY YYR· **tünärdi yēr** "Yer kararda (*aẓlama*)." Zaman için de böyle denir. TUNARUR· TUNAR·MA'K **tünärür tünärmāk**.	**tünär-**

Z

:: 'UL MANKA' SUVZ· TABUZ·DIY **ol maŋa sōz tapuzdi**	**tapuz-**

[II. 71/86] **312**

"O bana bir bilmece sordu (*alγaza ... al-kalām min al-alγūza*)." TABUZUR· TABUZ·MA'Q· **tapuzur tapuzmāq**.

:: MAN 'ANKA'R· SUVZ TUTUZDUM **män aŋār sōz tutuzdum** "Ben ona uyulması, riayet edilmesi gereken bir söz söyledim (*aw'aztu*[1] *al-kalām aw šay' min ḥaqqihi an yarā'a ḏālika*)." TUTUZUR· TUTUZMA'Q **tutuzur tutuzmāq**.	**tutuz-**
:: 'UL SUWZ· TAMUZDIY **ol suw tamuzdi** "O su damlattı (*qaṭṭara*)." Başka bir şey damlatılırsa da böyle denir. TAMUZUR· TAMUZMA'Q **tamuzur tamuzmāq**.	**tamuz-**
:: 'UL MANK' KUḎAZ·DIY **ol maŋa köḏäzdi** "O benim için bir şeyler sakladı (*ḥafaẓa*)." :: 'UL MANIY KUḎAZ·DIY **ol mäni köḏäzdi** "O beni bekledi (*intaẓara*)." Bu sözcük hem "saklamak" hem de "gözlemek" manasına gelir.[2] KUḎ'ZUR KUḎAZ·MA'K **köḏäzür köḏäzmāk**. Kökü: "O onu "tutmak"[3] için bazı şeylere göz attım (*rāma baṣar*)." manasında KUVZ· 'ATIY **köz atti**'dir. Bunun bir başka versiyonu: KUZATIY **közätti**. 0	**köḏäz-** D
Bu eylemlerde *zāy* kuraldışıdır, çünkü [kurak şudur] geçişsiz eylemler emir şekillerine *rā'* eklenerek geçişli yapılır. Örnek :: 'AR· QAJ·TIY **är qaçti** "Adam kaçtı (*haraba*)" – bu geçişsiz bir eylemdir; geçişlisi: 'UL 'ANY QAJUR·DIY **ol ani qaçurdi** "O, onu kaçırdı (*ahraba*)." :: 'AR· SUVF· KAJ·TY **ar sūw käçti** "Adam suyu geçti (*a'bara*)"; :: 'UL 'ANY KAJURDIY **ol ani käçürdi** "O onu sudan geçirdi (*'abara*)"; bunlar kök şeklinde geçişsiz eylemlerdir; SUVW· TAM·DIY **sūw tamdi** "Su damladı (*qatara*)"; ve: "O beni bekledi (*intaẓara*)." ifadeleri gibi. Benzerliğe göre onlar olmalı…[4]	G
Oγuzlar bazen *rā'* yerine *zāy*'a sahiptir. Örnek :: 'UL TAWA'R· 'AL·DUZ·DIY **ol tawar alduzdi** "Onun malı çalındı (*ḥuriba, suliba*)." Kökü: 'AL·DIY **aldi** "O kavradı veya aldı (*qabaḍa, axaḏa*)."	D

Š

:: 'UL MANIK BIRLA' TABIŠ·DIY **ol mänig birlä täpišdi** "O benimle tepişti (*rākalanī bi-r-rijl*)." TABIŠUVR· TABIŠMA'K **täpišür täpišmāk**. 0	**täpiš-**
:: 'UL MANIK BIRLA' TUBIQ QABIŠ·DY **ol mänig birlä topiq qapišdi** "O benimle top kapıştı (*xalaṣa*) (çevgen oyununda)." QABIŠUVR· QABIŠMA'Q **qapišür qapišmāq**. 0	**qapiš-**
:: 'UL MANIK BRLA' QUBUŠ·DIY **ol mänig birlä qopušdi** "O benimle ayağa kalkmada (*qiyām*) yarıştı." Yardımlaşmak da böyledir. QUBUIŠUVR·	**qopuš-**

QUBUŠ·MA'Q **qopušür qopušmāq**. 0	
:: 'UL MANKA' TUVN· KUBUŠ·DIY **ol maŋa ton küpišdi** "O bana elbise dikmekte (*taḍrīb*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. KUBUIŠUVR· KUBUIŠ·MA'K **küpišür küpišmāk**. 0	**küpiš-**

312 1. EY. *awγaztu*.

2. EY. *tubnā*, EP ile *tunbi'u* okunur

3. Yani., gözle tutmak, üstten bakmak, bakmak" –halk etimolojisi.

4. Metin eksik; onlar *z* ile değil *r* il geçişli yapılmalıdır. Kāšγarī **köḏäz-** sözcüğünüm kökünü **küḏ-** gibi anlar, ama sonraki **közäḏ**'in (**közät-**) metatezi gibidir, bkz ED, 707.

:: 'UL MANK' BITIK BITIŠ·DIY **ol maŋa bitig bitišdi** "O bana kitap yazmakta (*kitba*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. BITIŠUVR· BITIŠMA'K **bitišūr bitišmāk**. **bitiš-**

:: 'UVLA'R· 'IKY BTIŠ·TILA'R **ōlār ekki bütüštilār** "Onların her biri arkadaşının kendisine karşı iddiasını kabul etti (*aqarra ... mā dda'ā 'alayhi ṣānibuhu*)." BITIŠUVR·LA'R BITIŠ·MA'K **bütüšūrlär bütüšmāk**. 0 **bütüš-**

:: 'ULA'R· 'KY TUTUŠ·DIYLA'R **olār ekki tutušdīlār** "Onlar ikisi tutuştular (*axaḏa*)." Bir şey başka bir şeye yapışırsa (*laṣiqa*) da böyle denir. TUTUŠUVR· TUTUŠMA'Q **tutušūr tutušmāq**. **tutuš-**

:: 'UL MANK' KAYIK· TUTUŠ·DIY **ol maŋa käyik tütüšdi** "O bana avı yakalamakta (*axḏ*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. :: 'ULA'R· 'KY TUTUŠ·DIY-LA'R **olār ekki tütüšdīlār** "Onların ikisi çekiştiler (*tašājarā*)." TUTUŠUVR· TUTŠM'K **tütüšür tütüšmäk**. Asıl olan ilkidir. **tütüš-**

:: 'UL MANK' YUVNK· TITIŠDIY **ol maŋa yūŋ titišdi** "O bana yün dikmekte yardım etti (*nafš ... bi-l-yad li-yuyzala*) ." Yarışmak da böyledir. Eğer iki kişiden biri diğerinin elbisesini yırtarsa (*mazaqa*) da böyle denir. TITIŠUVR· TITIŠMA'K-Q **titišūr titišmāq\titišmāk**. Atasözü: SUKŠUB· 'UR·ŠUR· 'UT·RA' TUVN· TITIŠUVR· **sökšüb uršur orta tōn titišūr** 0 "Söverek başlanan kavga kızışır, arada elbise yırtılır." Bu söz sövüşmekten kaçınması emrolunan kişi için söylenmiştir. 0 **titiš-** P

:: 'UL MANK' TAW'R· SATIŠ·DIY **ol maŋa tawār satišdi** "O bana malı satmada (*bay'*) tardım etti." Yarışmak da böyledir. SATIŠUVR· SATIŠMA'Q· **satišūr satišmāq**. **satiš-**

:: 'UL MANIK· BIR·LA' TAL·QA'N·QA' YA'Γ· QATIŠ·DIY **ol mänig birlä talqanqa yāγ qatišdi** "O bana kavuta yağ katmakta (*jadḥ*)) yardım etti." Yarışmak da böyledir.[1] QATIŠUVR· QATIŠ·MA'Q **qatišūr qatišmāq**. 0 **qatiš-**

:: 'ULA'R· BIYR· 'AIKN·DIYDIN· KATIŠDIY **olār bīr ekindīdīn ketišdi** "İki arkadaş birbirlerinden ayrıldılar (*tafarraqa*)." KAITIŠUVR· KATIŠ·MA'K **ketišūr ketišmäk**. **ketiš-**

Manzume:

[II. 74/90] 314

YARAΓ BULUB· YAΓUŠ·DIY	**yaraγ bulup yaγušdi**	V
'AR·TUQLUNQ SUKUŠ·DIY	**ortuqluqin söküšdi** (?)[1]	
QULUN QABUB· KITŠDIY	**qulun qapup ketišdi**	
SURD' [dikkat] MANK QYYUMY	**sürdi mänig qōyumi**	

---

313 1. Bu yüzden metin; yardım etme veya yarışma anlamı korunmalı, veya **mänig birlä**, **maŋa** okunmalıdır.

314 1. Clauson (ED, 211) **artuqliqin** okur ve onu "O fazlalıkları kaldırdı." şeklinde çevirir. **ortuqliqin** okunuşu çeviriyle daha uygun görünür; "o benimle arkadaştı" ifadesi metinde: *a'annī fī š-širka*; *a'anna nī* için kullanılan *a'annī*, *'inān* diye bilinen arkadaşlık çeşidini karşılayabilir, ama Arap sözlüklerinde *sabba*'lı *'anna* genellikle **sōk-** (526) sözcüğüne, yani "hor görme, hakaret etme" denktir, ama **söküš-** (322), **sök-** (275) "yıkmak." kökünden alınabilir. Dil bilimsel açıklama biraz karışıktır; soruda "ek" sadece vasıta eki **–in**'dir ve soyut ad yapan ek olan **–liq\lik** ekine bağlanabilir, ama **biligin** sözcüğünde böyle değildir.

Kazanç elde ettikten sonra kendisinden bir şeyleri saklayan ortağını anlatarak diyor ki: "O bir fırsat bularak tayımı çaldı, ortaklığımızı dağıttı (?);[1] benim koyunlarımı güttü ve sonra ayrıldı (*faraqa*)." 0

[O fırsatını bulduğunda]
Ortaklığımızı bozdu (?)[1]
Benim tayımı çaldı ve ayrıldı
Benim koyunlarımı güttü.]

[**ortuqluqin** sözcüğünün açıklamasında:] LIQIN: LIKIN: **-liqin, -likin** "ile (*ma'a*)" anlamında iki edat. *lām* hem *rāf'* (U) hem de *kasra* (I) sahip. Bazı metinlerde [Arapça edatsıl] *bā'*nın bağlamasına benzer.[2] Örnek :: BLIKIN 'ULUΓ·LUQA' TAK·DIM **biligin uluγluqqa tägdim** "Bilgi ile (*bi-*) ululuğa eriştim." :: 'AḎKULUVLUKUN KAL·IYSIZ·LIKIN KAL·MA' **äḏgülükün käl ēsizlikin kälmä** "Hayırla gel (*bi-xayr*), şerle (*bi-šarr*) gelme." Kökü *qāf* iledir, üstte açıkladığım gibi *imāla* ve *kāf*'a sahip sözcüklerde *qāf*'ın yerine *kāf* kullanılır. *Lām*, sözcüğün ortasında *raf'* olan bir sözcüğe eklendiğinde, *raf'*a (U) sahiptir; sözcüğün ortasında ünsüz ya da *kasr* bulunan sözcük *kasr*'a (I) sahiptir. G

:: 'UL MANIK BIRLA' YΓIA'J: BIJIŠ·DIY **ol mänig birlä yiγāç biçišdi** "O benimle ağaç kesmede (*qaṭ'*) yarıştı." Yardım etme de böyledir. BIJIŠUVR· BIJIŠ·MA'Q· **biçišür biçišmāq**. İki kişi birbirinden ayrılırken (*tahājarā*) yine böyle denir. 0 **biçiš-**

:: SUVJUŠ·DIY NA'NK **sūçišdi nāŋ** "Nesne tatlandı (*ṭāba ... wa-ḥlawlā ba'ḍuhu fī ba'ḍ*)." SUJIŠUVR· SUVIŠMA'K **süçišür süçišmāk**. 0 **sūçiš-**

:: 'UL MANK' YAR·MA'Q SAJIŠ·DIY **ol maŋa yarmāq saçišdi** "O, para saçmakta (*naṯr*) bana yardım etti." Yarışmak da böyledir. SAJIŠUVR· SAJIŠMA'K [dikkat] **saçišür saçışmāq**. **saçiš-**

:: 'AT·LA'R QAMUΓ: SUJUIŠ·DIY **atlār qamuγ suçišdi** "Atlar birlikte sıçradı (*istaṯ ṭaba*)." SUJUIŠUVR· SUJUIŠMA'Q **suçišür suçišmāq**. **suçiš-**

:: 'ULA'R· BYR· BYR·DIN QAJIŠ·TIY **olār bir birdin qaçišdi** "Onlar birbirinden kaçıştı (*tanāfarā*)." QAJIŠUVR· QAJIŠ·MA'Q **qaçišür qaçišmāq**. **qaçiš-**

:: 'UL MANIK BIRLA' QUJUŠ·DIY **ol mänig birlä quçušdi** "O benimle kucaklaştı ('*ānaqa*)." QUJUŠUVR· QUJUŠ·MA'Q· **quçušür quçušmāq**. 0 **quçuš-**

:: 'UL MANIK BIRLA' SUWV· KAJIŠ·TIY **ol mäŋig birlä sūw käçišti** "O, benimle suyu geçmede ('*ubūr*) yarıştı."

[II. 75/93] **315**

KAJISUVR· KAJIŠMA'K **käçišür käçišmāk**. 0

:: 'ULA'R· 'IKY TAWA'R· KUJAŠ·DIY **olār ekki tawār küçäšdi** "Onların ikisi mal yağma etmede (*yaṣb*) birbirleriyle yarıştılar." Yardımlaşma da böyledir. KUJAŠUVR· KUJAŠMA'K **küçäšür küçäšmāk**. **küçäš-**

---

2. *bā al-ilṣāq*, krş Wright II, 157 B.

:: 'UΓLA'N· BUḎUŠDIY **oγlān böḏüšdi** "Çocuklar oyunda (*zafn, raqṣ*) yarıştılar." BUḎUŠUVR· BUḎUŠ·MA'K **böḏüšür böḏüšmāk**. **böḏüš-**

:: BḎŠDY NA'NK **buḏušdi nāŋ** "Bir nesne ayrıldı (eğri (*tafaḥḥajaṭa*) bacaklar gibi (*infaraja, taqā'asa*)." BḎŠUR BḎŠM'Q **buḏušur buḏušmāq**. 0 **buḏuš-**

:: 'ULA'R BIYR· BIYRIK· TIḎIŠ·DY **olār bīr bīrig tiḏišdi** "Onlar (belli bir işte) birbirini alıkoymakta (*tamāna'ā*) yarıştılar." TIDISUVR· TIDISMA'Q **tiḏišür tiḏišmāq**. **tiḏiš-**

:: 'UL MANK' TUVN QADI·ŠDIY[1] **ol maŋa tōn qadušdi** "O, bana elbise dikmekte (*šamraja ... wahwa xiyāṭa mu'akkada*) yardım etti." QADI·ŠMA'Q[1] **qadušmāq**. Yarışmak da böyledir. **qaduš-**

:: 'UL MANK' BUR·K· QIDIŠDIY **ol maŋa börk qidišdi** "O bana börk dikmede (*xiyāṭa ḫitār*) yardım etti." Yuvarlak bir şeyin kenarlarını dikmede (*lahu stidāra wa-kafāf*) yardımlaşmak da böyledir. QIDIŠUR· QIDIŠ·MA'Q **qidišur qidišmāq**. Yarışta da böyledir. **qidiš-**

:: 'ULA'R· BIRY· BIYR·KA' 'IYŠ· QUDUŠ·DIY **olār bīr bīrkä īš qodušdi** "Onların her biri birbirlerine iş bıraktı (*taraka*) ve birbirlerine güvendiler (*ittakala 'alayhi*)." QUDUŠVR QUDUŠ·MA'Q· **qodušür qodušmāq**. 0 **qoduš-**

:: 'ULA'R· BIYR· BIYRIK KUDUŠ·DIY **olār bīr bīrig küdüšdi** "Onlar birbirlerini beklediler (*intaẓara*)." KUDUŠVR KUDUŠM'K **küdüšür küdüšmāk**. 0 **küdüš-**

:: 'ULA'R· BIRY· BIYR·KA' BARIŠDIY **olār bīr bīrkä barišdi** "Onlar birbirlerine gittiler (*ḏahaba*)." BARIŠUVR BARIŠ·MA'Q **barišür barišmāq**. Yardımlaşma ve yarışmak da böyledir. 0 **bariš-**

:: 'UL MANK' BUR·MA' BURUŠ·DIY **ol maŋa bürmä bürüšdi** "O bana ağ dikmekte (*kaff an-naffaqa*) yardım etti." Torba başının ağzı gibi yuvarlak olarak dikilen (*lahu tadwīr wa-stidāra*) her şey için de böyle denir. BURUŠUVR· BURUŠMA'K· **bürüšür bürüšmāk**. 0 **bürüš-**

:: BURUŠ·DIY NA'NK· **burušdi nāŋ** "Nesne asık yüz (*kulūḥ*) gibi buruştu (*inqabaḍa*)." **buruš-**

[II. 76/94] **316**

BURIUŠUVR· BURUŠ·MA'Q **burušür burušmāq**. 0

:: 'ULA'R· BIRY· BIR·K' QYZ· BARIŠ·DIY **olār bīr bīrkä qīz berišdi** "Onlar kızlarını evlilik için birbirlerine verdiler (*dafa'a*)." Birbirlerine başka bir şey değiştirdiklerinde (*ta'āṭaw*) de böyle denir. BAIRŠUVR· BIRIŠMA'K **berišür berišmāk**. 0 **beriš-**

:: KJIK 'ULUΓ BRLA' TURUŠ·DIY **kiçig uluγ birlä turušdi** "Küçük olan büyüğe karşı geldi (tartışmada veya benzer bit şeyde) (*qāwama*)." TURUŠUVR· TURUŠMA'Q **turušür turušmāq**. Atasözü: KJK 'ULUΓ QA' TURUŠMA'S· QIR·ΓUVY· SUNKQURQ' P QARIŠMA'S· **kiçig uluγqa turušmās, qirγūy suŋqurqa qarišmās** 0 "Küçük **turuš-**

---

315 1. *Sukūn* (·) *ḍamma* (U)'dan değişti.
2. EY. *šamraxa.*

büyüğe karşı koyamaz (güçlü de olsa, çünkü gücü yetmez, o daha akıllı ve güçlüdür [dikkat]; bunun gibi atmaca da sonkura karşı koyamaz."

:: 'UL MANIK BRLA' TIRAŠ·DIY **ol mäŋig birlä tiräšdi** "O benimle çekişti (*jādala*)." Kapıyı tutan menteşeyi vurmakta (*ta'mīd*) yardımlaşmak için de böyle denir [**träk,** bkz 255:1]. TIRAŠUVR· TIRAŠMA'K **tirašūr tirašmāq**. 0 **tiräš-**

:: 'UL MANK' BITIK TURŠDIY **ol maŋa bitig türüšdi** "O bana kitabı katlamakta (*tayy*) yardım etti." TURŠVR TURŠMA'K **türüšür türüšmāk**. Yarışmak da böyledir. **türüš-**

:: 'UL MANK' YIMIŠ TIRIŠ·DY **ol maŋa yemiš terišdi** "O bana meyve toplamakta (*ijtinā'*) yardım etti." Herhangi bir şeyi tutmak (*iltiqāṭ*) veya toplamak (*jam'*) için de böyle denir. TAIRŠUVR· TARIŠMA'K **terišūr terišmāk**. Yarışmak da böyledir. **teriš-**

:: YILQY TUVAΓIUN TIRAŠ·DIY **yilqi tuyaγin tiräšdi** "Hayvanlar kalabalıktan sıkılıp yürümez oldular (*tamāna'at ... min as-sayr zaḥmatan*)." [Harf. "Onlar yürümekten çekindiler mi"? –krş. **tuyaγ** 517.] TIRAŠUVR· TIRAŠ·MA'K **tiräšūr tiräšmāk**.0 **tiräš-**

:: 'UL MANK' SUW·LUQ· SARIUŠ·DIY **ol maŋa suwluq sarušdi (sarišdi ?)** "O bana sarık sarmakta (*kawr*) yardım etti." Herhangi bir şeyi sarmak (*laff*) da böyledir. Yarışmak da böyledir. SAR·IŠUVR· SARIUŠ·MA'Q **sarušur sarušmaq**. 0 **saruš- (sariš ?)**

:: TUVN TA'RIK SURUŠ·DIY **tōn tārig sorušdi** "Elbise teri tamamen çekti (*naššafa ajzā' aṭ-ṭawb*)." SURUŠUVR· SURŠMA'Q· **sorušūr sorušmāq**. 0 **soruš-**

:: 'ANIK YUVZIY SURIŠ·DY **anig yūzi sorišdi** "Onun yüzü ekşidi (*kalaḥa*)." SURIŠUVR· SURIŠMA'Q **sorišūr sorišmāq**. 0 **soriš-**

:: QIYZ· 'ANA'SINKA'

[II. 78/96] **317**

KIḎZ· SIRIŠDY **qīz anāsiŋa kiḏiz sirišdi** "Kız annesine keçe dikmekte (*xiyāṭa ... muqarmaṭatan bi-mubalāγa*) yardım etti," Türkmenlerin çadırlarının örtüsünü teyelti yaptıkları gibi. SIRIŠUVR· SIRIŠM'Q **sirišūr sirišmāk**. 0 **siriš-**

:: 'AḎΓIR· QISR'Q BIRLA' SURUŠ·DY **aḏγir qisrāq birlä sürüšdi** "Aygır kısrak ile sürtüştü (*sānna*)." – bunu aygır, aşmak istediği zaman yapar. :: 'UL MANIK BIR·LA' SURUŠ·DIY **ol mänig birlä sürüšdi** "O benimle itişti (*ṭārada*)." :: 'UL 'ANDA' 'ALIMN SURUŠ·DIY **ol anda almin sürüšdi** "O ondaki borcunu aldı (*taqāḍā*)." SURUŠVR SRŠM'K **sürüšür sürüšmāk**. 0 **sürüš-**

:: 'BURIY TIYŠY QARIŠ·TIY **böri tīši qarišti** "Kurdun dişi kamaştı (*? ixtalafat*)" – bu onun aç olduğu zaman olur, çünkü kurt ayda bir defa bir hafta bir şey yemez, bu sırada yaşamını hava yutarak sürdürür. :: TUN KUN BIR·LA' QARISDY **tün kün birlä qarišdi** "Gece ve gündüz karşılaştı (*ixtalafa*)." **qariš-**

Manzume:

YA'Y· QIŠ· BLA' QARIŠTY	**yay qiš bilä qarišti**	V
'AR·DAM[1] YA'SIN QURŠTY	**ärdäm yāsin qurušti**	
JARIK TUTUB· KURŠTIY	**çärig tutup küräšti**	
'UQTA'ΓALY 'UTRŠUVR	**oqtaγāli utrušūr**	

317 1. D, aslında D̲'dir, ama nokta silinmiştir.

"Yaz ve kışla karşılaştı ve tartıştı (*ixtalafa ... wa-tanāẓarā*); onlar hünerlerini sayarak birbirlerine kurum yaptılar; saf bağlayıp savaştılar [harf. Onlar güreşti]; onlar nerdeyse birbirlerine ok atacak oldular." 0 :: 'IKY BAK·LA'R· QARIŠTIYLA'R **ekki beglār qarištīlār** "İki bey karşılaştı ve savaştı (*ixtalafa ... wa-taqātalā*)." 0 :: 'UL MANK' YUVL·DA' QARIŠ·TY **ol maŋa yōlda qarišti** "O benimle yolda karşılaştı (*istaqbala*)." QARIŠUVR· QARIŠM'Q **qarišūr qarišmāq**. 0

:: 'UL MANIK BIRLA' YA' QURUŠ·TY **ol mänig birlä ya qurušti** "O benimle yay kurmakta (*tawtīr*) yarıştı." Yardım etmek de böyledir. QURUŠUVR· QURUŠ·MA'Q **qurušūr qurušmāq**. **quruš-**

:: 'AT·M'K QMUΓ QURŠ·DIY **ätmāk qamuγ qurišdi** "Ekmek (veya başka bir şey) tamamen kurudu (*tajāffa ba'ḍuhu fi ba'ḍajzā'ihi*)." UQURŠUVR· QURŠMA'Q **qurišūr qurišmāq**. 0 **quriš-**

:: 'UL MANK' UQURIΓU QURIŠ·TIY **ol maŋa qoriγ qorišti** "O bana [koruyu] korumada (*ḥifẓ al-ḥimā*) yardım etti." **qoriš-**

:: 'UL MANK' YYR· QIRIŠDIY **ol maŋa yēr qirišdi** **qiriš-**

[II. 79/98] **318**

"O bana toprağı (veya başka bir şeyi) sıyırmakta (*qašr*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. QIRIŠUVR· QIRŠ·M'Q **qirišūr qirišmāq**. 0

:: 'UL MANK' YIB· KARIŠDIY **ol maŋa yip kärišdi** "O bana ip (ya da başka bir şey) germekte (*madd*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. KARIŠUVR· KARIŠMA'K **kärišūr kärišmāk**. **käriš-**

:: 'UL ANIK BIR·LA' KARIŠ·DIY **ol anig birlä kärišdi** "O onunla (bir şeyler için) çekişti (*nāza'a*)." :: 'UL ANIK BIRLA' KARIŠ·DIY **ol anig birlä kärišdi** "O ona karşı uğraştı ve savaştı (*šājara, nāza'a*)." KRŠVR KRŠM'K **kärišūr kärišmāk**. 0

:: 'L MNK BRL' KURŠDY **ol mänig birlä körišdi** "O ve ben birbirimize baktık (*nāẓaranī bi-l-'ayn*[1])." Birbirini gören (*tarā'ā*) her şey için böyle denir. KURIŠUVR KURIŠMA'K **körišūr körišmāk**. **köriš-**

:: 'UL MANK' QA'R· KURAŠ·DIY **ol maŋa qār küräšdi** "O bana karı (veya başka bir şey) küremekte (*jarf*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. KURAŠUVR· KURAŠ·MA'K **küräšūr kürüšmāk**. **küräš-**

:: 'UL MANIK BIR·LA' 'IYŠ·QA' KIRIŠ·DIY **ol mänig birlä īšqa kirišdi** "O benimle işe (veya başka bir şeye) başlamada (*duxūl*) yarış etti." **kiriš-**

:: 'UL MANK' BAZAK· BAIZAŠ·DIY **ol maŋa bäzäk bäzišdi** "O bana bir şeyi süslemede (*naqš*) yardım etti." BAZAŠUVR· BAZAŠ·MA'K **büzäšūr büzäšmāk**. Yarışmak da böyledir. 0 **bäziš-**

:: 'UL MANK' 'AW BUZŠDIY **ol maŋa äw bozušdi** "O bana ev bozmada (*hadm*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. BUZUŠUVR BUZUŠMA'Q· **bozušūr bozušmāq**. **bozuš-**

:: 'LA'R 'IKY TAZIŠ·DIY **olār ekki täzišdi** "Onların ikisi birbirinden kaçtı (*tanāfarā*)." TANIŠUVR TAZIŠ·MA'K **täzišūr täzišmāk**. 0 **täziš-**

---

318 1. EY. *nāẓarānī bi-l-γayn*.

:: 'UL MANK' YIYR· TUZ<u>U</u>Š·DIY **ol maŋa yer tüzäšdi** "Onlar bana yeri (veya başka bir şeyi) düzlemekte (*taswiya*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. TUZAŠUVR· TUZAŠ·MA'K **tuzäšür tüzäšmāk**. 0 **tüzäš-**

:: 'UL MANIK BIR·LA' YINJUV TIZIŠDY **ol mänig birlä yinçü tizišdi** "O benimle inci (veya şiir veya başka bir şey) dizmekte (*naẓm*) yarıştı." Yardımlaşmak da böyledir. TIZIŠUVR· TIZIŠM'K **tizišür tizišmāk**. 0 **tiziš-**

:: 'UL MANK' YIYR· QAZIŠ·DIY **ol maŋa yēr qazišdi** "O bana yeri (veya başka bir şeyi) kazmada (*ḥafr*)) yardım etti." Yarışmak da böyledir. QAZIŠUVR· QAZIŠM'K-Q **qazišur qazišmaq**. 0 **qaziš-**

:: 'UL MANKA' YIYR· KAZIŠDIY **ol maŋa yēr käzišdi** "O benimle yeryüzünü dolaşmakta (*taṭwāf*) yarıştı." KAZIŠUVR· KAZIŠMA'K· **käzišür käzišmāk**. **käziš-**

:: 'UL MANK' 'UVT· KUZAŠ·TIY **ol maŋa ōt közäšti** "O **közäš-**

[II. 81/100] **319**

"bana ateşi karıştırmakta (*taḥrīṭ*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. KUZAŠUVR· KUZAŠ·MA'K **közäšür közäšmāk**. 0

:: 'UL MANK' 'UYMA' BASIŠ·DIY **ol maŋa uyma basišdi** "O bana çizme yapılan Türkmen keçesi tepmekte (*talbīd*) yardım etti." Kabarıklığı, sertliği, kabalığı giderilmek (*yujtama 'alayhi*) için üstüne basılan her nesne için de böyle denir [dikkat]. BASIŠUVR· BASIŠ·MA'Q **basišür basišmāq**. 0 **basiš-**

:: BAK·LA'R· BUSŠ·DIY **beglär bususdi** "Beyler birbirlerine karşı pusu kurdular (*ittaxaḏa ... kamīn*^{an})." BUSUŠ<u>U</u>VR· BUSUŠ·MA'Q **bususür bususmāq**. 0 **busuš-**

:: 'IKY QUJNKA'R· SUSUŠ·DIY **ekki qoçŋär süsüšdi** "İki koç birbiriyle sürtüştü (*tanāṭaḥat*)." SUSUŠUVR· SUSUŠ·MA'K **süsüšür süsüšmāk**. **süsüš-**

:: 'UL MANK' YΓIA'J· KASIŠ·DIY **ol maŋa yiγāç käsišdi** "O bana ağaç (veya başka bir şey) kesmekte (*qaṭ'*) yardım etti." KASIŠUVR· KASIŠ·MA'K **käsišür käsišmäk**. 0 **käsiš-**

:: 'ARAN· QAMUΓ TAWA'R· KUSAŠDIY **ärän qamuγ tawār küsäšdi** "[Bütün] adamlar mal istediler (*tamannā*) ya da mallarıyla öğündüler (*tafāxarū*)." KUSA'ŠUR· KUSAŠMA'K **küsäšür küsäšmāk**. 0 **küsäš-**

:: 'ULA'R· 'IKY BUΓUŠ·DIY **olar ekki boγušdi** "Onlar birbiriyle boğuştular (*xanaqa*)." BUΓUŠUVR· BUΓUŠMA'Q **boγušür boγušmāq**. **boγuš-**

:: 'ULA'R· 'IKY SUVT· SAΓIŠ·DIY **olar ekki süt saγišdi** "Onların ikisi süt sağmakta (*halb*) yarıştılar." Yardım için de böyle denir. SAΓIŠUVR· SAΓIŠ·MA'Q **saγišur saγišmaq**. 0 **saγiš-**

:: 'UVD· SUΓUIŠ·DIY **öd soγišdi** "Hava soğumaya başladı." SUΓIŠUVR· SUΓIŠMA'Q **soγišür soγišmāq**. **soγiš-**

:: 'UL MANIK BIR·LA' 'AT· TUWIŠ·DIY **ol mänig birlä täwišdi** "Onlar benimle etleri şişe dizmekte (*naẓm*) yarış etti." Yardımlaşmak ve diğer şeyler için de böyle denir. TUWIŠUVR· TUWIŠMA'K **täwišür täwišmāk**. **täwiš-**

:: 'ULA'R· 'IKY SAWAŠ·DIY **olär ekki sawašdi** "Onların ikisi çarpıştılar (*tajādalā*)." Oγuz şivesi. SAWAŠUVR· SAWAŠ·MA'Q **sawašür sawašmāq**. 0 **sawaš-** D

:: 'ULA'R· 'IKY SAWIŠDIY **olār ekki säwišdi** "İkisi seviştiler (*taḥābbā*)." SAWIŠUVR· SAWIŠMA'K **säwišür säwišmāk.** 0 **säwiš-**

:: YUΓUR·MIŠ· 'UVN· SUWIŠ·DIY **yoγurmiš ūn suwišdi** **suwiš-**

[II. 82/102] **320**

"Yoğrulan un suyun çokluğundan cıvıklaştı (*istarxā ... min kaṯra al-mā'*)." Suyun çokluğundan dolayı cıvıklaşan (*raqqa*) diğer sıvılar için de böyle denir. SUWIŠUVR· SUWIŠMA'Q **suwišür suwišmāq**.

:: 'UL MANK' 'AW· SUWAŠ·DIY **ol maŋa äw suwašdi** "O bana ev (veya başka bir şey) sıvamakta (*taṭyīn*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. SUWAŠUVR· SUWAŠ·MA'Q **suwašür suwašmāq.** **suwaš-**

:: 'AR·KAK TIŠIYQA' QAWUŠ·DIY **ärkäk tišīqa qawušti** "Erkek kadınla nikâhlandı (*nakaḥa*)." Kök anlamı bir şeyi başka bir şeye "katmak (*ittiṣāl*)"tır. Buradan gelerek :: QAD'Š QAD'ŠQ' QAWUŠDY **qadāš qadāšqa qawušdi** "Akraba akrabaya kavuştu (*ittaṣala*)." "İki hükümdarın barışıp görüşmelerine (*mulāqāt al-malikayn bi-ṣ-ṣulḥ*)" de: QAW·SUT· **qawšut** [277] denir. Atasözü [= 511 **tāγ**]: TA'Γ· TA'Γ·QA' QAWUŠ·-MA'S KIŠY KŠIYK' QAWUŠUVR· **tāγ tāγqa qawušmās, kiši kišikä qawušür** "Dağ dağa kavuşmaz (*yaṣilu*), insan insana kavuşur." QAWUŠUVR· QAWUŠMA'Q **qawušür qawušmāq**. Bu sözcükte ince *fā'*, *vāv*'la [yani **qavuš-**] değişebilir. **qawuš-** P (**qavuš-** D)

:: 'ULA'R· BIYR· 'KIN·DIYNIY QUWUŠ·DIYLA'R **olār bīr ekindīni qowušdīlār** "Onlar birbirlerini kovmaya çalıştılar (*ṭārada*)." QUWŠUVR· QUWŠMA'Q **qowušür qowušmāq**. **qowuš-**

:: 'ULA'R· BIYR· BIYR·KA' BAQIŠ·DIY **olār bīr bīrkä baqišdi** "Onlar birbirine bakıştılar (*tanāẓarā bi-l-liḥāẓ*)." BAQIŠUVR· BAQIŠ·MA'Q **baqišür baqišmāq**. **baqiš-**

:: BAK·LA'R· TUQUŠ·TIY **beglär toqišti** "Beyler (veya başkaları) çarpıştılar (*ḥārabat*)." TUQIŠUVR· TUQIŠMA'Q **toqišür toqišmāq**. Manzume: **toqiš-**

KUJY TANKY TUQŠ·TIY	**küçi täŋi toqišti**	V
'UΓŠ· QUVNUM U'UQŠ·TIY	**oγuš qōnum oqišti**	
JARIK· TABA' YAQIŠ·TIY	**çärig tapa yaqišti**	
BIZKA' KALIB· 'UJ· 'UTA'R·	**bizkä kälip öç ötār**	

Bir adamı anlatarak: "Gücü yettiği kadar vuruştu; bütün oymağı çağırdı; askere yaklaştı; onlar [bize] öç almak için geldiler."

:: KIŠY 'AW·DA TIQIŠ·TIY **kiši äwdä tiqišti** "Evdeki halk kalabalıklaştı (*izdaḥama ... wa-mtala'a l-bayt*)." TIQIŠUVR· TIQIŠM'Q **tiqišür tiqišmāq**. **tiqiš-**

:: 'UL MANK' JAQ·MA'Q JAQIŠ·DIY **ol maŋa çaqmaq çaqišdi** "O bana çakmak çakmada (*qadh*) yardım etti." Yarış da böyledir. JAQIŠUVR· JAQIŠMA'Q **çaqišür çaqišmāq**. 0 **çaqiš-**

:: 'UL'R· 'IKY 'AW·DIN JIQIŠ·DIY **olār ekki äwdin çiqišdi** "Onların ikisi evden çıkmada (*xurūj*) yarış ettiler." Yardımlaşma da böyledir. JIQIŠUVR· JIQIŠ·MA'Q· **çiqišür çiqišmāq.** **çiqiš-**

[II. 84/104] **321**

:: UL MANK' TUVZ· SUQUŠDY **ol maŋa tūz soqušdi** "O bana tuz (veya başka bir şey) döğmekte (*daqq*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. SUQUŠUVR· SUQUŠ·MA'Q **soqušūr soqušmāq**. 0 **soquš-**

:: 'UL MANK' 'UZUM· SIQIŠ·DIY **ol maŋa üzüm siqišdi** "O bana üzümleri bastırmada (*'aṣr*) yardım etti." Yarışmak da böyledir.[1] SIQIŠUVR· SIQIŠMA'Q **siqišūr siqišmāq**. Ve de :: KIŠY SIQIŠ·DIY **kiši siqišdi** "Oda onlar için çok küçük olduğundan halk sıkıştı (*izdaḥama ... ḥattā taḍāyaqa l-makān*)." **siqiš-**

:: 'ARAN· QAMUΓ QAQIŠDIY **ärän qamuγ qaqišdi** "Adamların [hepsi] birbirine kızdılar (*taγaḍḍaba ... ba'ḍuhum 'alā ba'ḍ*)." :: 'UVLA'R· 'IKY BAŠ·RA' QAQIŠ·DIY **olār ekki bašra qaqišdi** "Onlar birbirlerinin başına vurdular (*taqāra'ā*)." QAQIŠUVR· QAQIŠ·MA'Q **qaqišūr qaqišmāq**. **qaqiš-**

:: BAKUIŠDIY NA'NK **bäküšdi nāŋ** "Nesne sağlamlaştı (*istaḥkama*)." BAKUV-ŠUR· BAKUIŠMA'K **bäküšūr bäküšmāk**. **bäküš-**

:: 'UL MANK' TA'L· BUKUŠ·DIY **ol maŋa tāl büküšdi** "O bana dal (veya başka bir şey) bükmekte (*'aṭf*) yardım etti." BAKUŠUVR· BAKUŠMA'K **büküšūr büküšmāk**. Sert *kāf* ladır. **büküš-**

:: 'UL MANK' SUVW· BUKUŠ·DIY **ol maŋa sūw bögüšdi** "O bana suyun önünü kapamada (*sakr, qarw*) yardım etti." Yarış da böyledir. BUKUŠUVR· BUKUŠMA'K **bögüšūr bögüšmāk**. **bögüš-**

:: 'ULA'R· 'IKY BAK·KA' TKIŠ·DIY **olār ekki begkä tägišdi** "Onlar beyin huzurunda mahkeme edildiler (*taḥākamā*)." :: MANIK 'ALIKYM[2] TARS·Q' TAKIŠ·DIY **mänig älgim tarusqa tägišdi** "Elim çatıya ulaştı (*waṣala*)." TAKIŠUVR· TAKIŠMA'K **tägišūr tägišmāk.** Atasözü: MUVŠ· YAQ·RIYQA' TAKIŠMA'S 'AY·UR KIŠIY NANKY YARAŠ·MA'S· **müš yaqrīqa tägišmās ayur kiši näŋi yarašmās** "Kedi çivide takılı olan yağa erişemez de 'elin malı bize yaraşmaz,' der." Bu söz istediği şeye ulaşamayıp ben zaten onu istememiştim, arzu etmemiştim diyen kimse için kullanılır. **tägiš-** P 0 0 0

:: 'UL MANIK BIR·LA' TUKUVN· TUKUŠ·DIY **ol mänig birlä tügün tügüšdi** "O benimle düğüm bağlamakta (*'aqd*) yarıştı." Yardımlaşma da böyledir. TUKUŠUVR· TUKUŠMA'K **tügüšūr tügüšmāk.** 0

:: 'UL MANIK BIR·LA' TUVZ TUVKUŠ·DIY **ol mänig birlä tūz tögüšdi** "O benimle tuz (veya başka bir şey) döğmekte (*daqq*) yarış etti." Yardımlaşma da böyledir. TUVKUŠUR· TUKUŠ·MA'K **tögüšūr tögüšmāk**. **tögüš-**

:: 'UL MANK' TUVN· TIKIŠ·TIY **ol maŋa tōn tikišti** "O bana **tikiš-**

[II. 85/106] **322**

elbise (veya başka bir şey) dikmede (*xiyāṭa*) yardım etti." :: 'UL MANKA' TURMA'K TURMAK'K [dikkat] TIKŠ·DIY **ol maŋa türmāk tikišdi** "O bana dürüm (veya başka bir şey) dürdü (*nāwala*)." TIKŠUVR· TIKŠMA'K **tikišīr tikišmāk.** 0

---

321 1. EY. *al-i'āna, al-mubārāt* için hatalı.
2. M sonradan yazılmış (asıl kopya ?); sonradan yazılmış iki nokta Y'yi gösteriyor.

:: 'UL MANK' TARIΓ TU̲KUŠDY **ol maŋa tariγ töküšti** "O bana harmanda ekin döğmekte (*sabb*) yardım etti." Saçarak suyu dökmek için de böyle denir. TU̲KU̲ŠUVR· TU̲KU̲ŠMA'K **töküšür töküšmäk.** Yarış da böyledir. **töküš-**

:: 'UL MANK' JIKIK JAKIŠDIY **ol maŋa çäkig çäkišdi** "O bana nokta koymakta (*naqṭ an-nuqaṭ*) yardım etti." Yarış da böyledir. JAKIŠUVR· JAKIŠMA'K **çäkišür çäkišmäk.** 0 **çäkiš-**

:: 'AR· 'URA'ΓUT· BIRLA' SKIŠDIY **är uraγut birlä sikišdi** "Adam kadınla ilişkiye girdi (*bāḍa'a*)." Bu ifadede, onların her biri aktif olarak birleşmişledir (*mujāmi'*). SKIŠUVR· SKIŠMA'K **sikišür sikišmäk.** **sikiš-**

:: 'ULA'R· 'IKY SU̲KU̲Š·DIY **olär ekki söküšdi** "Onlar birbirlerine sövdüler (*tašābbā*)." SUKUŠUVR· SUKUŠM'K **söküšür söküšmäk.** 0 **söküš-**

:: 'UL MANK' TUVN SUKUŠ·DIY **ol maŋa tön söküšdi** "O bana elbise sökmekte yardım etti." Ev veya eve benzer şeyleri yıkmakta yardımlaşmak için de böyle denir. SUKUŠUVR· SUKUŠM'K **söküšür söküšmäk.** Yarış da böyledir. 0

:: 'UL MANIK BIR·LA' BILIŠDIY **ol mänig birlä bilišdi** "O benimle tanıştı (*ta'ārafa*)." BILIŠUVR· BILIŠMA'K **bilišür bilišmäk.** **biliš-**

:: 'ULA'R· 'IKY BIYR· BYRIK BU̲LU̲ŠDIY **olär ekki bir birig bulušdi** "Onların ikisi buluştular (*wajada*)." BU̲LU̲ŠU̲VR· BU̲LU̲ŠMA'Q **bulušür bulušmāq.** 0 **buluš-**

:: UL MANK' BU̲LU̲Š·DIY **ol maŋa bolušdi** "O benim yanımda yer aldı ve benimle kavga eden adama karşı benim için savaştı (*ta'aṣṣaba lī wa-arāda hawaya wa-šājara li-ajlī ma'a man yunāwimī*)." BU̲LU̲ŠU̲VR· BU̲LU̲Š·MA'Q **bolušür bolušmāq.** 0 **boluš-**

:: 'ULA'R· 'IKY TA'M· TALIŠDIY **olär ekki täm tälišdi** "Onlar duvar (veya başka bir şey) delmekte (*ṭabq*) yarıştılar." Yardımlaşma da böyledir. TALIŠUVR· TALIŠMA'K **tälišür tälišmäq.** **täliš-**

:: 'L MANK' YARIN·DA'Q· TILAŠ·DIY **ol mänig yarındāq tilišti** "O bana kayış dilmekte (*qadd al-qidd*) yardım etti." TILAŠUVR· TLAŠMA'K **tilišür tilišmäk.** 0 **tiliš-**

:: 'UL MANIK BIR·LA' NA'NK TILAŠ·DIY **ol mänig birlä näŋ tiläšti** "O benimle kaybolan bir şeyi aramakta (*iftaqād, nišdān*) yarıştı." TILA'ŠUVR· TILAŠMA'K **tiläšür tiläšmäk.** 0 **tiläš-**

:: QABUΓ JALŠ·DIY **qapuγ çališdi** "Kapı aralıkları açıldı (*anfarajat ṣudū' al-bāb*)." Çanağın çatlağı (*ru'ūb*) ve eğerin ekleri (*mufāṣil*)[1] ayrılırsa da böyle denir. **çališ-**

[II. 87/108] **323**

JALIŠUVR· JALIŠMA'Q **çališür çališmāq.** Ve de :: 'UL MANIK BIR·LA' JALIŠ·DIY **ol mänig birlä çališdi** "O benimle güreşti (*ṣāra'a*)." 0

:: 'UL MANK' 'UT· JILAŠ·DIY **ol maŋa ot çilašdi** "O bana ot (veya başka bir şey) ıslatmakta (*ball*) yardım etti." Bu sözcüğün kökü dört harfliler (*ḏawāt al-arba'a*) grubunda ise de [yani bir ünlü ve matres lectionisle biter, 535 JIY **çi**] gösterildiği gibi kullanılır. JILAŠUVR· JILAŠMA'Q **çiläšür çiläšmäk.** 0 **çilaš-**

---

322 1. EY. *muqāṣil.*

:: 'ULA'R 'IKY YIYNK· SALIŠ·DIY **olār ekki yēŋ sališdi** "Onlar birbirlerine yenlerini salladılar (*lama'a*)." Güreşte iki adamdan birinin diğeri kaldırıp sağa sola sallaması (*axaḏa ... 'iff*[1] *al-āxar ... fa-ahwā bihi yamnatan wa-ša'matan*) için de böyle denir. SALIŠUVR· SALIŠMA'Q **sališūr sališmāq**. Kök manası iki kişi için elbise silmektir (*nafaḍa*). 0 **sališ-**

:: YA'Š· SULUŠDIY **yāš solušdi** "Yeşillikler (veya başka şeyler) soldu (*ḏalaba*)." Herhangi bir taze meyve ya da sebze tazeliğini kaybettiğinde (*ḏahabat ṭarāwa*) de böyle denir. SULŠUVR· SULUŠMA'Q **solušūr solušmāq**. **soluš-**

:: 'AT· 'AḎIR· QALIŠ·DIY **at aḏyir qališdi** "Atlar ve aygırlar birlikte sıçradı (*tawātabat*)." QALIŠUVR· QALIŠMA'Q **qališūr qališmāq.** Halkı terk etmekte yarışan (*tark xalfan*)[2] iki kişi için de böyle denir. **qališ-**

:: 'UL MANK' 'IYŠ QILIŠ·DIY **ol maŋa īš qilišdi** "O iş yapmakta (*'amal*) bana yardım etti." Yarışmak da böyledir. QILIŠUVR· QLIŠMA'Q **qilišūr qilišmāq.** **qiliš-**

:: 'ULA'R· 'IKY QIYZ· QULUŠ·DIY **olār ekki qīz qolušdi** "Onların ikisi birbirlerinde kız istediler (*xāṭaba*)." Birbirlerinden başka şeyler isteyen (*sa'ala*) iki kişi için de böyle denir. Manzume: **qoluš-**

TVNKUR QAḎIN BULŠ·TIY	**tūŋur qaḏin bolušti**	V
QIR·QIN· TQY QULUŠTY	**qirqin taqi qolušti**	
'AM·DIY TIŠIM· QAMAŠ·TIY	**amdi tišim qamašti**	
'AL·TY TURM·TA'YIM·NY[3]	**alti turumtāyimi**	

Gadre uğrayan bir adamı anlatarak diyor ki: "O benimle dünürlük yaptı, kızımı istedi (*xaṭaba*) ve ben ondan kızını istedim. Sonra bana gadretti. "Turumtay" adındaki (kölemi) aldı, götürdü, bu yüzden dişim kamaştı."

:: 'UL MANK' KALIŠ·DIY BARIŠ·DIY **ol maŋa kälišdi barišdi** **käliš-**

[II. 88/110] **324**

"O beni ziyarete geldi (*ixtalafa ilaya*) ve ben de onu ziyarete gittim." KALIŠUVR· KALIŠMA'K **kälišūr kälišmāk.**

:: 'UL MANK' 'ULUK· KULIŠ·DIY **ol maŋa ölüg kölišdi** "O bana ölü gömmekte (*dafn*) yardım etti." **köliš-**

:: BUDUVN· QAMUГ KULUŠ·DIY **boḏūn qamuγ külüšdi** "İnsanların hepsi gülüştüler (*taḍāḥaka*)." KULUŠUVR· KULUŠMA'K **külüšūr külüšmāk.** **külüš-**

:: SUVF TAMIŠDIY **sūw tamišdi** "Su damladı (buzdan ya da başka bir şeyden) (*taqāṭarat*)." TAMIŠUVR· TAMIŠMA'Q **tamišūr tamišmāq**. **tamiš-**

:: 'UL MANIK BIR·LA' SUWQA' JUMUŠ·DIY **ol mänig birlä suwqa çomušdi** "O benimle suya dalmakta (*inγimās*) yarış etti." JUMUŠUVR· JUMUŠMA'Q **çomušūr çomušmāq**. 0 **çomuš-**

---

323 1. EY. *'aṭafa 'alā.*
2. EY. *xalqan.*
3. ·N sonradan eklenmiştir.

:: JUMŠDY JUMŠUVR· JUMŠMA'Q [dikkat] **çömüšdi çömüšür çömüšmāk** "Bu da "dalmak"tır, ama öncekinden (*aq 'aru minhu*) daha derine dalmaktır. **çömüš-**

:: TIYŠ· QAMAŠ·DIY **tīš qamašdi** "Eki ya da benzer şeyler yemekten dişler kamaştı (*kallat*)." QAMAŠUVR· QAMAŠMA'Q **qamašūr qamašmāq.** 0 **qamaš-**

:: 'ULA'R· 'IYŠQA' QUMIŠ·DIY **olār īšqa qomišdi** "Onlar sevinçle işlerine koyuldular (*ihtazzū li-l-'amal wa-našaṭū fīhi*)." Bu sözcüğün aslı: SUVW· UQUMŠ·DIY **sūw qomušdi** "Her yandan dalgalar coştu (*hājat*)." sözünden alınmıştır. UQUMŠUVR· QUMUŠMA'Q **qomušūr qomušmāq.** **qomiš-**

:: 'UL MANK' NA'NK KUMIŠDY **ol maŋa nāŋ kömišdi** "O bana (yere) bir şeyler gömmede (*dafn*) yardım etti." KUMIŠUVR· KUMIŠMA'K **kömišūr kömišmāk.** **kömiš-**

:: 'L NA'NK KAMIŠDY **ol nāŋ kämišdi** "O bir şey fırlattı (*ṭaraḥa*)." KAMIŠUVR· KAMIŠMA'K **kämišūr kämišmāk.** Atasözü: 'ADKUVLUK·NY SUVW· 'ADA'QINDA' KAMIŠ BAŠIN·DA' TILA' **ädgülükni sūw aḍaqinda kämiš bašında tilä** "İyiliği su altına at (*iṭraḥ al-ma'rūf wa-alqi l-iḥsan*), su başında ara." Bir başka yorum: "Azıkları ırmağın aşağısına bırak, yukarısında bulursun." 0 **kämiš-** P

:: 'ULA'R· 'IKY SUVZ TANUŠ·TIY **olār ekki sōz tanušti** "Onlar birbirlerine fikir danıştılar (*aw'aza*)[1]." Aslı: TAN (B)UVDIY[2] **tanūdi**. TAN(B)UŠUVR·[2] TANUŠMA'Q **tanušūr tanušmāq.** **tanuš-**

:: 'ULA'R· MANIY TANIŠ·DIY [dikkat] **olār mäŋi alimni tanišdi**[3] "Onlar birbirlerinin borcunu inkâr ettiler (*jaḥada*)." **taniš-**

[II. 90/112] **325**

TANIŠUVR· TANIŠMA'Q **tanišūr tanišmāq**.

:: 'ULA'R 'IKY 'AT·MA'K· SUNUŠ·DIY **olār ekki ätmāk sunušdi** "Onların ikisi birbirlerine ekmek (veya başka bir şey) sundular (*nāwala*)." SUNUŠUVR· SUNUŠMA'Q **sunušūr sunušmāq.** 0 Yarışmak da böyledir. 0 **sunuš-**

:: 'ULA'R· 'IKY TAW'R· QUNUŠ·DIY **olār ekki tawār qunušdi** "Onların her biri diğerinin malını çaldı (*salaba*)." Yardımlaşma ve yarışma için de böyle denir. QUNUŠUVR· QUNŠMA'K **qunušūr qunušmāq.** 0 **qunuš-**

:: YKIT LA'R 'IYŠQA' QINIŠDY **yigitlār īšqa qaništi** "Yiğitler istekle işe koyuldular (*irtāḥa*)." Bunun anlamı onlar yaptıkları işten zevk aldılar (*ihtazzā*) demektir. QINIŠUVR· QINIŠMA'Q **qanišūr qanišmāq**. 0 **qaniš-**

Kural. Bu bölümde *šm̄* birçok anlam içerir. Bu eylemlerin kökleri iki harflidir. Buradan gelerek :: 'AR· TAWA'R· QAB·TIY **är tawār qapti** "Adam malı çaldı (*salaba*)." :: 'UL 'ANY TAB·DIY **ol ani täpdi** "O (ayağıyla) ona tepti (*rakala*)." *šm̄*'in sokulması iki ya da daha fazla hareketin karşılıklı yapılmasını (*al-mufā'ala*) gösterir. Buradan gelerek :: 'UL MANIK BRLA' TUBQ· QABUŠ·DIY **ol mänig birlä topiq qapušdi** "O benimle top G

---

324 1. EY. *awyaza*. (Aynı hatanın 546 **tanu-**, 333 **tanul-**, 312 **tutuz-** olduğu not edilmelidir.)

2. N altta bir noktaya sahiptir (B'yi gösteriyor).

3. Bkz Tercüme II, 112 n.

kapıştı (*xālasanī*)." :: 'UL MANIG BIR·LA' TABIŠ·DIY **ol mänig birlä täpišdi** "O benimle tepişmekte (*rākalanī*) yarıştı." Burada bu şeklin kullanımı içeren dört kategori vardır.

1) Bir işte yardımlaşma (*al-i'āna*) manasındadır. Buradan gelerek :: 'UL MANK' TUVN TIKIŠDY **ol maŋa tōn tikišdi** "O bana elbise dikmekte (*a'anani fi xiyāṭa*) yardım etti." :: 'UL MANKA' BITIK BTIŠ·DIY **ol maŋa bitig bitišdi** "O bana kitap yazmada (*kitba*) yardım etti."

2) Bir işte kimin daha becerikli, kimin daha cesaretli, kimin daha güçlü ve kimin daha hızlı olduğunu görmek için yarışma (*al-mubārāt*) anlamında kullanılır. Buradan gelerek :: 'UL MANIK· BR·LA' JALIŠ·DIY **ol mänig birlä çališdi** "O benimle güreşti (hangimizin daha kuvvetli olduğunu görmek için) (*ṣāra'a*)." :: 'UL MANIK· BIR·LA' YA' QURUŠ·TIY **ol mänig birlä ya qurušti** "O benimle yay kurmakta (*wātara ma'ī*) yarıştı (hangimizin daha iyi yay kurduğunu görmek için)."

Yardımlaşma ve yarışma arasında farkı şu şekilde anlarız: Siz söz arasında "bana (*lī*)" anlamındaki MANKA **maŋa** sözcüğü gelirse yardımlaşma anlamındadır.

[II. 91/114] **326**

Eyleme "benimle (*ma'ī*)" anlamında MANIK· BIR·LA' **mänig birlä·** sözü eklendiğinde yarış anlamındadır.

3) *lām* ve *šīn* adlara eklendiğinde, oyunda, yarışta, ok atmada ödül (*xatar*) adı olur. Buradan gelerek :: 'UY·NA'DIM· 'AT·LAŠUV **oynādim atlašu** "Atı ortaya koyarak oyun oynadım (*la'ibtu waja'altu l-xaṭar fīhi l-faras*)." :: 'UY·NA'DIM· AL·TUNLAŠUV **oynādim altunlašu** "Altını ortaya koyarak oyun oynadım." Bu da bir tür yarıştır.

4) Şu saydığımız anlamlardan hiçbiri olmayıp basit eylem anlamında gelebilir. Buradan gelerek :: KAMIŠDIY NA'NKIN **kämišdi nāŋni** "O nesneyi fırlattı (*ṭaraḥa*)." :: 'UL 'ANIK BIR·LA' KARIŠ·DIY **ol anig birlä kärišdi** "O onunla çekişti (*jādala*)." Burasını iyi anla!

Q

:: YIYR· TARIQ·TIY **yēr tariqti** "Oda çok daraldı (*taḍayyaqa*)." TARIQA'R· TARIQ·M'Q **tariqār tariqmāq**. 0 **tariq-**

:: QA'N TURQ·TIY **qān turuqti** "Kan damarda toplandı (*aqrana*)." Yarada irin ya da cerahat toplanırsa (*ijtama'at*) da böyle denir. UTURQA'R UTURQMA'Q **turuqār turuqmāq**. 0 **turuq-**

:: ?IT(Y)UVL [dikkat] SURUQ·TY **yitük soruqti** "Kaybolan nesne arandıktan sonra haberi alındı (*wajida xabar ... ba'd inšād*)." SURUQA'R SURQMA'Q **soruqār soruqmāq**. **soruq-**

:: 'AR· KUVZIY QARIQTIY **är kõzi qariqti** "Adamın gözleri kardan kamaştı (*qamarat min aṯ-ṯalj*)." QARIQA'R· QARIQM'Q **qariqār qariqmāq**. Eğer bu "kar" [**qār**] sözcüğünden türemişse, o eksiltili kategorisindedir: QA'RIQ·TIY **qāriqti**; ama QARAQ· **qaraq** "gözbebeği (*muqla*)" sözcüğünden türemişse daha sahihtir. QARIQA'R· QARIQMA'Q **qariqār qariqmāq.** 0 **qariq-**

:: KIŠY YAΓY QA' BASIQ·TIY **kiši yaγiqa basiqti** "Halk gece düşmanın saldırısına uğradı (*bayata l-'aduww 'alā l-qawm*)." BASIQA'R· BASIQM'Q **basiqār basiqmāq**. Aslı: BAŠIQ·TIY **bassiqti,** *tašdīd*'li *šīn* ile [380]. **basiq-**

:: 'AR· BUSUQ·TIY **är busuqti** "Adam pusuda yakalandı (*uxiḍa ... fī l-kamīn*)." BUSUQA'R· BUSUQM'Q **busuqār busuqmāq.** 0	**busuq-**
:: BUV 'UT· MANKA' TUSUQ·TIY **bu ot maŋa tusuqti** "İlaç bana iyi geldi (*nafa'a*)." TUSUQA'R TUSQM'Q **tusuqār tusuqmāq**.	**tusuq-**
:: 'AR· 'AWDIN TAIŠIQTY **är äwdin tašiqti** "Adam evden çıktı (*xaraja*)." Yaγma, Tuxsi,	**tašiq-**

[II. 93/116] **327**

Qifçāq, Yabāqu, Türkmānlerin bazı şiveleri. Türklerin bazıları: JIQ·TY **çiqti** derler. TAIŠIQTIY TAIŠIQM'Q **tašiqti tašiqār tašiqmāq.** 0	
:: TUR·K· TATIQ·TIY **türk tatiqti** "Türkler, Farslar gibi hareket etti (*taxallaqa ... bi-axlāq al-fārisī*)." Ve de :: QILJ TUTUIQ·TY[1] **qiliç tatiqti** "Kılıç aslandı." TUTUIQAR· TUTUIQMA'Q[2] **tatiqār tatiqmāq.** 0	**tatiq-**
:: KIŠY MANIK BIR·LA' TAILIQDY **kiši mänig birlä tiliqti** "Adam benimle konuştu ve benden bilgi almayı denedi (*takallama ... wa-stajjara ... l-xabar*)." :: 'UL 'AR· 'YSZ TAILIQTY **ol är ēsiz tiliqti** "Kötü işleri dolayısıyla o adam dillere düştü (*ṣāra ... yaraḍan li-l-alsun yudammu li-fi'lihi ḏ-ḏamīm*)." İlki Oγuzların ifadesi, Türkler bunu bilmiyorlar. :: TAILIQA'R· TAILIQ·M'Q **tiliqār tiliqmāq.** 0 D	**tiliq-**
:: 'AJ·KUV TAΓIQTY **äçkü taγiqti** "Keçi (ya da başka bir şey) vahşileşti, yaban keçisi oldu (*ta'abbada, laḥiqa bi-l-jabal*)." TAΓIQA'R· TAΓIQM'Q **taγiqār taγiqmāq**.	**taγiq-**
:: 'AR· JAWIQTY **är çawiqti** "Adam ünlü oldu (*ṣāra li-r-rajul ṣīt*)." JAWIQA'R JAWIQMA'Q **çawiqār çawiqmāq.** 0	**çawiq-**
:: SUVZ JINIQTY **sōz çiniqti** "Söz ve durum tahakkuk etti (*taḥaqqaqa*)." JINIQ'R· JNIQ·M'Q **çiniqār çiniqmāq**.	**çiniq-**

K

:: TUVN· KIRIK·TIY **tōn kirikti** "Elbise kirlendi (*darina*)." KIRIKA'R KIRIKMA'K **kirikār kirikmāk.** 0	**kirik-**
:: BUV 'YŠIΓ 'NK'R SIYZIK·TM **bu išiγ aŋār sēziktim** "Bu işi ondan bildim (*ẓanantu*)." SIZIK'R· MAN SAZIKMA'K **sezikār män, sezikmāk.** 0	**sezik-**
:: YIL KUZKTY **yil küzükti** "Mevsim sonbahar oldu (*ṣāra z-zamān xarīfan*)." KUZKA'R KUZKM'K **küzükār küzükmāk.** 0	**küzük-**
:: QUVY· BULUK·TIY **qōy bölükti** "Koyun bölüklere ayrıldı (*ṣāra ... quṭ'ānan*[3])." BULUKA'R· BULKM'K **bölükār bölükmāk**. Gruplara ayrılan diğer hayvanlar (*ṣāra quṭ'ānan wa-ta'allabat*) için de böyle denir. 0	**bölük-**
:: 'AR· 'IYŠY JULKTY **är īši çülükti** "Adamın kılığı perişanlaştı (*raṯ ṯat hay'a*)." JULKA'R· JULK·M'K· **çülükār çülükmāk**. Manzume:	**çülük-**

---

327 1. TATIQTY sonradan değişti.
2. TATIQ'R TATIQMA'Q sonradan değişti.

328 3. EY. *quṭ'ānan*.

TIYNIY YM' U̲'UJKTY	**tīni yemä öçükti**	V
'ARIY 'ATIY 'IJKTY	**äri ati içikti**	
'YŠY TQY JULU̲K·TY	**īši taqi çülükti**	
SUVZIN· 'ANIK KIYM TUT'R·	**sözin anik kīm tutār**	

Bir esiri anlatarak diyor ki: "(O yakalandığında) sesi kısıldı, atı, adamı teslim oldu; üstü başı perişandı; (bunlardan sonra) onun sözünü kim dikkate alır?" 0

Bir takım sözcüklere gelerek	G

[II. 95/118] **328**

onları eylem yapan *qāf* ve *kāf* iki türlüdür.
1) Onlar öznenin üstünde hareket eden bir eylemi (*fi 'l wāqi' 'alā man huwa maylūb fīhi*) şekillendirirler. Örnek :: BASIQTY 'AR· **bassiqti är** "Adam düşman tarafından gece basıldı (*buyyita*)" - anlamı düşman ona saldırdı; aslı: BAS·DIY **basdi** [268-9]. :: TUVN· KIRKTY **tōn kirikti** "Elbise kirlendi (*yalaba d-daran 'ala ṯ-ṯawb*)."
2) Onlar eylem köklerinden bir bölüm (*aṣl li-l-bāb*) oluştururlar. Örnek :: 'AR· BALIQ·TY **är baliqti** "Adam yaralandı (*juriḥa*)"; BALIQA'R· BALIQMA'Q **baliqār baliqmāq**. :: JULUK·TY 'AR· **çülükti är** "Adamın görünüşü perişandı."
:: BITIK BITILDY **bitig bitildi** "Kitap yazıldı (*kutiba*)." BITILUVR· BITL·M'K **bitil-bitilūr bitilmāk**. 0
:: TANIL·DIY YIYR· **täpildi yēr** "Yer tepildi (*rukila*)." TAB·LUVR· TABU̲L·M'K **täpil-täplūr täpilmāk**. 0
:: 'UL 'UVT· U̲TUBL·DIY **ol üt topuldi** "Delik delindi (*naqaba*)[1]." :: 'AR· TUVNIN· U̲TUBLDIY **är tōnin topuldi** "Adam elbisesini çıkardı (*naza'a*)" – Oγuz şivesi. TU̲B·LUVR· TUBU̲L·M'Q **toplūr topulmāq**. **topul-** D
:: TABU̲IL·DY NA'NK **tapildi näŋ** "Saklı nesne bulundu (*wujida*)." TAB·LUVR· TABU̲LM'Q **taplūr tapilmāq**. 0 **tapil-**
:: 'ANIK 'AWIY JABIL·DIY **anig äwi çapildi** "Onun evi ince, yumuşak çamurla sıvandı (*ṭuyyina bi-ṭīn raqīq ḥurr*)." JABLUR JABLM'Q **çaplūr çapilmāq**. Bir adamın boynu vurulursa (*ḍuriba*) da böyle denir –Uygur şivesi. 0 **çapil-** D
:: YIB· YIK·NA'KA' SABILDIY **yip yignākä sapildi** "İplik iğneye saplandı (*insalaka*)." :: 'UΓL 'ATA'SINK' SABIL·DIY **oγul atāsiŋa sapildi** "Oğul (bir yere giderken) babasına katıldı (*iltaḥaqa*)." SAB·LUR SABILM'Q **saplūr sapilmāq**. 0 **sapil-**
:: 'AR· 'AWDA' QABIL·DIY **är äwdä qapildi** "Adam eve hapsedildi (*ḥubisa*)." Ve de :: 'NIK TUVNY QABIL·DIY **anig tōni qapildi** "Onun elbisesi çalındı (*ixtalasa*[2])." QABILUVR· QABILM'Q **qapilūr qapilmāq**. 0 **qapil-**
:: 'ANIK TUVNY KU̲BUL·DIY **anig tōni küpüldi** "Onun elbisesi dikildi (*duriba ... taḍrībān*)." KUBU̲LUR KUBU̲L·MA'K **küplür küpilmāk**. 0 **küpül-**
:: KAYIK TUTULDIY **käyik tutuldi** "Vahşi hayvan yakalandı (*uxiḍa*)." TUTU̲LUVR TUTLM'Q **tutlūr tutulmāq**. **tutul-**

328 1. *nuqiba*'ya değişti.
2. *uxtulisa*'ya değişti.

:: 'ĀŠ TATILDY **āš tatildi** "Yemek (veya başka bir şey) tadıldı (*ḏīqa*)." **tatil-**

[II. 96/120] 328

TATILUVR· TATILM'Q **tatilūr tatilmāq**. 0

:: 'AT· BIŠIB· TITILDIY **ät bišip titildi** "Et pişirilip, didildi (*taharra'a ... bi-ṭ-ṭabx*)." **titil-**
Elbise yırtılıp parçalanırsa da böyle denir. TITLUVR· TITLM'Q **titlūr titilmāq**

:: 'UΓLA'N TAYTILDIY **oγlān tētildi** "Çocuk akıllandı (*ṣāra ... fatin*)." **tētil-**
TAIYTLUVR· TAIYTILMA'K **tetlūr tetilmāk**. 0

:: TAWA'R SATILDIY **tawār satildi** "Mal satıldı (*bī'at*)." SATILUR SATILM'Q **satil-**
satilūr satilmāq. 0

:: 'AR·PA' 'KUR BIRLA' QATILDIY **arpa ügür birlä qatildi** "Arpa, darı ile **qatil-**
karıştırıldı (*ixtalaṭa*)." Herhangi bir şey başka bir şey ile karıştırılırsa da böyle denir. ::
'AR· 'URA'ΓUT· QA' QATILDIY **är urāγutqa qatildi** "Adam kadınla çiftleşti (*jāma'a*)."
QAT·LUR QATILM'Q **qatlūr qatilmāq**.

:: QUTALDIY 'AR· **qutaldi är** "Adam mutlu oldu (*ṣāra ... majdūd*))." Aslı: "O şans **qutal-**
buldu (*axaḏa l-jadd*)." anlamındaki QUT· 'ALDIY **qut aldi** ifadesidir. QUTA'LUR
QUTAL·M'Q **qutalūr qutalmāq**.

:: 'AR· 'AM·KAK·TIN QUTULDIY **är ämgäktin qutuldi** "Adam zahmetten **qutul-**
kurtuldu (*najā*)." QUTLR QTLM'Q **qutlur qutulmāq**. Ve de :: 'URA'ΓUT QUTULDY
urāγut qutuldi "Kadın doğurdu, kurtuldu (*waladat ... wa-najat min ta'ab al-wilāda*)." Bu
sözcük için iki yorum vardır: Birincisi kısaltılmış olan "Adam sıkıntıdan kurtuldu [383]."
anlamındaki QURTULDY **qurtuldi.** Diğeri "O şans buldu (*wajadat al-baxt*)." anlamındaki
QUT BULDY **qut boldi** ifadesidir.

:: YIΓA'J· BIJILDY **yiγāç biçildi** "Ağaç kesildi (*quṭi'a*)." BIJLUVR· BJLM'Q **biçlūr** **biçil-**
biçilmāq.

:: YAR·MA'Q SAJILDIY **yarmāq saçildi** "Para saçıldı (*nuṯirat*)." SAJILUVR· **saçil-**
SAJLM'Q **saçilūr saçilmāq**. 0

:: 'AR· TUVN SUJULDIY **är tönin suçuldi** "Adam elbisesini çıkardı (*naza'a*)." **suçul-**
Eğer bir koyunun derisi yüzülürse (*sulixa jild*) de böyle denir. SUJLUVR SUJLMA'Q
suçlūr suçulmāq. Manzume:

YAΓMUR YAΓIB· SAJLDY	**yaγmur yaγip saçildi**	V
TURLK JJ'K SUJLDY	**türlüg çeçāk suçuldi**	
YUNJUV QA'BIY 'AJILDY	**yinçü qāpi açildi**	
JNDA'N YBA'R YUΓRSUVR	**çindān yipār yoγrušūr**	

Baharı anlatarak diyor ki: "Yağmur yağıp saçıldı (*intaṯarat*), türlü türlü çiçekler açtı (*uxrijat*), inci kabı açıldı (beyaz çiçekler açıldı anlamında); sonra

[II. 98/123] 329

sandal ağacı (kokusu[1]) ve misk kokuları birbirine karışır."

---

330 1. EY. *ṭīn, ṭīb* okunur.

:: 'AR· SARIL·DY **är särildi** "Sarhoş sendeledi ve neredeyse düşüyordu (*tamāyala ... wa-kāda an yasquta*)." SAR·LUR SARILM'K **särlür särilmāk**. Herhangi bir kişi ya da nesne düşecek gibi olursa da böyle denir. 0 **säril-**

:: BAK 'ANKA'R· 'ARILDIY SARIL·DY **beg aŋār ärildi sarildi** "Bey (veya başkası) ona kızdı (*yaḍiba*)." SARILUR SARILM'Q **sarilur sarilmāq**. **saril-**

:: 'AT· SURUL·DY **at sürüldi** "At sürüldü (*sīqa*)." :: 'AR· SURULDY **är sürüldi** "Adam (veya başkası) sürüldü (*ṭurida*)." :: MUNJUQ SURU̲L̲·DY **monçuq sürüldi** "Boncuk ezildi (*suḥiqa*)." Ezilen diğer şeyler (*insaḥaqa ... bi-nafsihi*) için de böyledir. Bu sözcük hem geçişli hem de geçişsizdir. SUR·LUR SURLM'K **sürlür sürülmāk**. 0 **sürül-**

:: YIŠIΓ YΓIA'J̲· QA' SARUL̲·DIY **yišiγ yiγāçqa saruldi** "İp (veya başka bir şey) ağaca asıldı (*iltaffa*)." SARILUR SARILM'Q **sarulur sarulmāq**. 0 **sarul-**

:: YA'Γ 'LIKK' SARILDY **yāγ äligkä sirildi** "Yağ ele bulaştı (*iltaṣaqa*)." Un veya una benzer şeylerin eczası başka bir şeyin eczasına veya ele bulaştığı zaman yine böyle denir. SAR·LUR SAR·LM'Q **sirlür sirilmāq**. 0 **siril-**

:: SUVF SUZU̲LDY **sūw süzüldi** "Su (veya başka bir şey) süzüldü (*ṣafā*)." SUZU̲LUR SUZU̲LM'K **süzlür süzülmāk**. 0 **süzül-**

:: TU̲KUVN ŠAŠILDY **tügün sašildi** "Düğüm kendi kendine çözüldü (*inḥallat, ḥullat*)" Başkası tarafından çözüldüğünde de böyledir. Bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. ŠAŠILUR ŠAŠILM'K **säšilür säšilmāk**. 0 **sašil-**

:: BIAŠIΓ TARIΓ SIŠILDY **bišiγ tariγ sišildi** "Su ile haşlanmış buğday (kaba sığmayacak kadar) şişti (*intafaxat*)." Herhangi bir şey bir kaba sığmayacak kadar şişerse (*taḍayyana ajzā'uhu min al-intifāx ḥattā*) yine böyle denir. SIŠILUR· SŠILM'Q **sišilur sišilmāq**. **sišil-**

:: SUVT SAΓILDIY **süt saγildi** "Süt sağıldı (*ḥuliba*)." SAΓILUVR· SAΓLM'Q **saγilür saγilmāq**. **saγil-**

:: SUVW· SUΓUL·DY **sūw suγuldi** "Su çekildi (*naḍaba*)." Süt çekilir, azalırsa (*baku'a*) yine böyle denir. SUΓ·LUVR SUΓU̲LM'Q **suγlür suγulmāq**. **suγul-**

:: KUVN SAWILDY **kün sawuldi** "Güneş batmaya (*mālat wa-zālat*) başladı." Ve de **sawul-**

[II. 99/125] **330**

:: KUNKLUVM 'ANK'R SAWUL̲·DY **köŋlüm aŋār sawuldi** "Kalbim ona meyletti (*māla*)." Herhangi bir şey bulunduğu durumdan ayrılırsa yahut bir yana eğilirse (*zāla 'an qarār, māla*) yine böyle denir. SAWU̲LUR SAWU̲L·MA'Q **sawulur sawulmāq**.

:: TRIΓ SUWALDIY **tariγ suwaldi** "Ekin sulandı (*suqiya*)." Herhangi bir şeyin üstüne su serpilirse (*rašša*) de böyle denir. SUWALUR· SUWAL·MA'Q **suwalur suwalmāq**. **suwal-**

:: TUVZ· SUQU̲LDY **tūz soquldi** "Tuz döküldü (*duqqa*)." **soqul-**

:: 'AW· SUWAL·DIY **äw suwaldi** "Ev (veya başka bir şey) sıvandı (*ṭuyyina*[1])." SUWA'LUR SUWALM'Q **suwālur suwalmāq**. 0 **suwal-**

331 1. EY. *ṭayyana*.

:: TAWA'R· 'AWK' SUQUL·DIY **tawār äwkä suquldi** "Mallar (ya da başka bir şey) eve sokuldu (*udxila*)." SUQULR SUQLM'Q **suqulur suqulmāq**.	**suqul-**
:: 'UZUM· SIQILDY **üzüm siqildi** "Üzümler bastırıldı (*'uṣira*)." Herhangi bir şey bastırılırsa ya da sıkılırsa (*'uṣira ḏuyiṭa*) yine böyle denir. SIQILUR SIQILM'Q **siqilur siqilmāq**. 0	**siqil-**
:: TUVN· SUKULDIY **tōn söküldi** "Elbisenin dikişleri söküldü (*nuqiḍa duruz*)." Bir yapı söküldüğü zaman da böyle denir. SUKULUVR· SUKULM'K **sökülür sökülmāk**. 0	**sökül-**
:: 'AR· 'AT· SUKUL·DY **är ät sögüldi** "[Adam] et (veya başka bir şey) kızarttı (*šawa*)." SUKULUR SUKULM'K **sögülür sögülmāk**. 0	**sögül-**
:: 'URA'ΓUT· SIKIL·DIY **urāγut sikildi** "Kadın ilişkiye girdi (*jūmi'at*)." SIKILUR SIKILM'K **sikilür sikilmāk**.	**sikil-**
:: 'IYŠ· SINAL·DIY **īš sinaldi** "İş sınandı (*jurriba*)." SINALUR SINALMA'Q· **sinalur sinalmāq**.	**sinal-**
:: 'AR· 'IYŠ· TAN· TIDIL·DIY **är īštän tidildi** "Adam işten kaçındı (*imtana'a*)." Başka birisi işten alıkoyarsa (*mana'a*) yine böyle denir –bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. TIDILUR TIDIL·MA'Q· **tidilur tidilmāq**. 0	**tidil-**
:: TARIΓ TARIL·DIY **tariγ tarildi** "Ekin (ya da başka bir şey) ekildi (*zuri'a*)." TARILUR TARILMA'Q **tarilur tarilmāq.** 0	**taril-**
:: TARIL·DIY NA'NK **tarildi nāŋ** "Nesne ayrıldı (*tafarraqa*)."	
:: SAJ· TARAL·DIY **saç taraldi** "Saç tarandı (*mušiṭa*)." TARALUR TARAIL·MA'Q· **taralur taralmāq**. 0	**taral-**
:: 'AR· 'IYŠ· TIN TURUL·DIY **är īštin turuldi** "Adam işten usandı (*sa'ima*)." Bir adam yemekten bıkarsa (*bašima*) yine böyle denir. TURULUR TURULM'Q **turulur turulmāq**.	**turul-**
:: 'ULK TIRIL·DIY **ölüg tirildi** "Ölü dirildi (*ḥayiya*)." TIRLUR TIRLM'Q **tirlür tirilmāk**. 0	**tiril-**
:: BUDUVN· TAIR·LDIY **boḏūn terildi** "Halk toplandı (*ijtama'a*))." :: YARMA'Q TIRILDY **yarmāq terildi** "Paralar toplandı (*ijtama'at*)."	**teril-**

[II. 101/127] 331

TAIRLUR TARIL·M'K **terlür terilmāk**.	
:: BITIK TURUL·DIY **bitig türüldi** "Kitap (ya da başka bir şey) dürüldü (*ṭuwiya*)." TURLUR TURUL·M'K **türlür türülmāk**. 0	**türül-**
:: YIYR· TUZUL·DIY **yēr tüzüldi** "Yer düzlendi (*suwwiyat*)." :: 'IYŠ· TUZUL·DIY **īš tüzüldi** İşi yoluna koyuldu (*istaqāma*)." TUZULUR· TUZUL·MA'K **tüzülür tüzülmāk**.	**tüzül-**
:: YIN·JUV TIZIL·DIY **yinçü tizildi** "İnciler (veya mısralar) birlikte dizildi (*naẓima*)." Herhangi bir şey kendi kendine düzgünleşirse (*intaẓama bi-nafsihi*) de böyle denir - bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. TIZILUR TIZIL·M'K **tizilür tizilmāk**. 0	**tizil-**

:: BUV 'UT· 'ANKA'R· TUSUL·DIY **bu ot anγār tusuldi** "İlaç ona yararlı geldi (*nafa'a*)." Bir şey başka bir şeye faydalı gelirse de böyle denir. Aslı: TUSUV BUL·DIY **tusu boldi**. TUSUL·UR TUSUL·MA'Q· **tusulur tusulmāq**. **tusul-**

:: QA'B· TAŠIL·DIY **qāp täšildi** "Kap yarıldı (*inšaqqa*)." Manzume: **täšil-**

QANIY 'AQIB· YUŠUL·DIY	**qāni aqip yušuldi**	V
QA'BIY QAMUΓ· TAŠIL·DIY	**qāpi qamuγ täšildi**	
'ULK· BILA' QUŠŪL·DIY	**ölüg bilä qošuldi**	
TUΓ·MIŠ KUNIY 'UŠ· BATA'R·	**tuγmiš küni oš batār**	

0 Öldürülen adamı anlatarak diyor ki: "Çatlak bir kapta toplanmış gibi olan kanı akıp dondu, bütün kabın içindekiler aktı. Şimdi ölüm yaklaştı, onun yükselen güneşi batıyor – burada "güneş" talih ve yaşamı anlatmaktadır. TAŠILDY TAŠILM'K **täšildi täšilmāk**.

:: TUŠAK TUŠAL·DIY **töšäk töšäldi** "Döşek döşendi (*furiša*)." **töšäl-**

:: 'URΓA'Q· TISAL·DIY **oryāq tišäldi** "Orağın dişleri keskinleştirildi (*ḥuddida asnān*)." Benzer şekilde :: TAKIRMA'N· TIŠAL·DIY **tägirmän tišäldi** "Değirmen taşının dişleri keskinleştirildi."Bıçkı keskinleştirilirse de böyle denir. TIŠALUR TIŠALM'K **tišälür tišälmāk**. **tišäl-**

:: 'UQ BAŠAQIY TAŠ·QA' TAKIB· TAΓIL·DIY **oq bašaqi tašqa tägip tayildi** "Okun temreni taşa değip körleşti (*kala wa-nkasara*)." Herhangi bir şey taşa veya sert bir nesneye değerek körleşirse yine böyle denir. TAΓILUR TAΓILM'Q **tayilur tayilmāq**. 0 **tayil- (tiyil-?)**

:: 'AT· SIYŠ·QA' TAIQILDY **ät sīšqa taqildi** "Et şişe dizildi (*nuẓima*)." TAIQILUR TAIQILM'Q **taqilur taqilmāq**. **taqil-**

:: 'AR· TUQUL·DIY **är toqildi** "Adam dövüldü (*ḍuriba*)." :: BUVZ· TUQUL·DIY **bōz toqildi** **toqil-**

[II. 102/129] **332**

"Elbise (ya da başka bir şey) dokundu (*nusija*)." :: QILJ· TUQUL·DIY **qiliç toqildi** "Kılıç (ya da bıçak) döğüldü (*ṭubi'a*)." 'AR· TUQUIL·DIY **ät toqildi** ifadesi Oγuz şivesindedir. TUQILUR TUQILM'Q **toqilur toqilmāq**. 0 D

:: KANDUKA' 'UVN· TIQIL·DIY **kändükä ün tiqildi** "Küpe un tıkıldı (*ṣubba ... bi-šidda wa-ḍayt*)." 0 :: 'WK' KIŠY TQILDY **äwkä kiši tiqildi** "İnsanlar eve tıkıldı (*izdaḥama*)." Herhangi bir şey yeri şey yere daraltacak kadar tıkılırsa da böyle denir. TIQILUVR· TIQILM'Q **tiqilür tiqilmāq**. 0 **tiqil-**

:: SUVW· TUKUL·DIY **sūw tökildi** "Su döküldü (*uriqa*)." Buğday, un gibi taneleri olup da başka bir şeyin üzerine dökülen (*yanhālu wa-yanṣabbu*) her şey için de böyle denir. TUKULUR TKULM'K **tökülür tökülmāk**. Bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. **tökül-**

:: TKUVN· TUKUILDY **tügün tügüldi** "Düğüm bağlandı (*in'aqadat*)." Herhangi bir şey düğümlenirse (*'aqadahu yayruhu*) yine böyle denir.[1] TUK·LUR· TUKULM'K **tüglür tügülmäk**. Bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. 0	**tügül-**
:: 'AŠ· BUΓUZ·DA' TUKUL·DIY **aš boγuzda tügüldi** "Yemek boğazda düğüldü (*yuṣṣa*), boğaza vurdu (*in'aqada*)." TUKULUR TUKLMA'K **tügülür tügükmäk**.	**tügül-**
:: 'ANIK KUVZIY TAIKL·DIY **anig közi tägildi** "Onun gözü şaşılaştı (*i'warrat*)." TAIKLUR TKLM'K **täglür tägilmäk**.	**tägil-**
:: YΓ'J TIKLDIY **yiγäç tikildi** "Ağaç dikildi (*yurisat*)." Eğer herhangi bir şey dikilirse (*intaṣaba ... qā'iman*) yine böyle denir. TIKILUR TIKILM'K **tikilür tikilmäk**. 0	**tikil-**
:: 'ANKA'R SUVZ TANUL·DIY **aŋär söz tanuldi** "Ona söz söylendi (*ū'iza*)[2]." TANULUVR TANULM'Q **tanulur tanulmāq**.	**tanul-**
:: 'AM·KA'K·TIN TINIL·DY **ämgäktin tinildi** "Sıkıntı ve yorgunluktan kurtulundu (*usturiḥa*)." Bu, şahsının adı olmayan bir geçişsiz eylemdir. Bu dilde ona pek çok örnek vardır. Arapça'da, her geçişsiz eylem şahsı olan eylemden yapılamaz, ama Türkçede sık sık yapılır. Örnek :: 'AWKA' BARIL·DIY **äwkä barildi** " Eve varıldı (*duhiba*)." :: TA'ΓDIN 'NILDIY **tāγdin enildi** "Dağdan inildi (*nuzila*)." TNLR TNLM'Q **tinilur tinilmāq**.	**tinil-** G
:: BTIK BURLDY **bitig bürüldi** "Kitap (ya da başka bir şey) dürüldü (*inzawā*)."	**bürül-**

[II. 102/129] 332

BURLUR BRLM'K **bürlür bürülmäk**. 0	
:: 'ANKA'R· YARMA'Q BIRILDY **aŋär yarmāq berildi** "Ona para (ya da başka bir şey) verildi (*dufi'a*)." BIRLVR BRILM'K **berlür berilmäk**. 0	**beril-**
:: 'AW· BAZAL·DY **äw bäzäldi** "Ev (ya da başka bir şey) dekore edildi (*nuqiša*)." BAZ'LUVR BAZLM'K **bäzälür bäzälmäk**. 0	**bäzäl-**
:: 'AW BUZUL·DIY **äw buzuldi** "Ev yıkıldı (*uxriba*)." Ev veya benzer bir şey yıkılırsa (*hadama*) yine böyle denir. BUZLUR BUZLM'Q **bozlur bozulmāq**. Bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. Benzer şekilde :: 'AR· BUZLDIY **är bozuldi** "Adamın (malı) harap oldu (*xuriba māl*)." 0	**buzul-**
:: 'R· BUΓULDY **är boγuldi** "Adam (ya da başka biri) boğuldu (*xunniqa*)." BUΓULUR BUΓULM'Q **boγulur boγulmāq**. 0	**boγul-**
:: YIYRK' BAQIL·DIY **yërkä baqildi** "Yere (ya da başka bir şeye) bakıldı (*qad ṭūli'a wa-nuẓira ilā l-arḍ*)." BAQILUR BAQILM'Q **baqilur baqilmāq**.	**baqil-**
:: 'AḌA'Q TUQUL·DY **aḍāq boquldi** "(Yayılmış) ayak burkuldu (*uxiḍat wa-qubiḍat*)." B(T)UQILUR[1] B(T)UQILM'Q[1] **boqulur boqulmāq**.	**boqul-**

---

333 1. EY. *wa- yayruhu*.
2. EY. *awγaza*.

334 1. İlk harf: üstteki iki nokta (T'yi gösteriyor) ve alttaki bir nokta (B'yi gösteriyor), hepsi çizilmiş.
2. EY. *inqaṭa'at*.

:: BUTIQ BUKILDY **butiq bükildi** "Dal büküldü (*in'aṭafat*[2])." Dal kesilirse (*'uṭifat*) de böyledir - Bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. BUKULUR BUKULM'K **bükülür bükülmāk**. Bükülen (*inṭanā, in'aṭafa*) her şey için de böyle denir. **bükül-**

:: SUVW· YUKULDY **sūw bögüldi** "Su inşa edilen bir depoda toplandı (*ijtama'a ... min sakr uttixada lahu wa-kaṭura*)." YUKULUR YUKULM'K **bögülür bögülmāk**. 0 **bögül-**

:: YIB· JUŽULDIY **yip çözüldi** "(Gevşek) ip gerildi (*imtadda*)." Sakız ve macun gibi kalın sıvılar uzayıp sündüğü zaman da JUŽUL·DY **çözüldi** denir. JUŽULUR· JUŽULM'K **çözülür çözülmāk**. İki telaffuz noktası arasında *zāy*[3] ile. 0 **çözül-**

:: 'R [dikkat] ?ΓJΓDY **boγ (?) çiγildi** "Bohça bağlandı (iple veya başka bir şeyle) (*šuddat*)[4]." JΓLR JΓLM'Q **çiγilur çiγilmāq**. 0 **çiγil-**

:: JAQ·M'Q JAQILDY **çaqmāq çaqildi** "Çakmak çakıldı (*qudiḥa*)." :: TA'Š· JAQIL·DY **tāš çaqildi** "Taş çakıldı (*inqadaḥa ... fa-xaraja nār al-ḥubāḥib*)." :: SUVZ QULA'Q' JAQIL·DY **sōz qulaqqa çaqildi** "Söz kulağa çakıldı (*ṣubba*)." JAQILUR JAQILM'Q **çaqilur çaqilmāq**. Manzume: **çaqil-**

YUKURDIY KAWAL 'AT·	**yügürdi käwäl at**	V
JAQILDIY QIZL 'UT·	**çaqildi qizil ot**	
KUYURDIY 'ARUT· 'UT·	**köyürdi orut ot**	
SAJ·RAB· 'ANIN 'URTANUVR	**saçrap anin örtänür**	

[II. 106/133] **335**

Koşan bir atı anlatarak diyor ki: "Soylu at koştuğunda, [kızıl] ateş (onun tırnaklarından) çıktı, bu ateşle kuru ot yandı." 0

:: 'AW·DIN JIQILDY **äwdin çiqildi** "Evden (veya başka bir yerden) çıkıldı (*xurija*)." JIQILUR JIQLM'Q **çiqulur çiqilmāq**. **çiqil-**

:: BTIK JAKIL·DIY **bitig çäkildi** "Kitap (veya başka bir şey) noktalandı (*nuqiṭa*)." JAKILUR JKILM'K **çäkilür çäkilmäk**. **çäkil-**

:: TUKUVN JIKILDY **tügün çigildi** "Düğüm sıkılaştırıldı (*ištaddat*)." İp düğümlenirse (*in'aqada*) de böyle denir. JIKILUVR· JIKILM'K **çigilür çigilmāk**. 0 **çigil-**

:: 'ULM DIN· QAJIL·DIY **ölümdin qaçildi** "Ölümden (veya başka bir şeyden) kaçıldı (*furra*)." QAJILUVR QAJILM'Q **qaçilür qaçilmāq**. **qaçil-**

:: TUVN· QADIUL·DIY **tōn qaduldi** "Elbise seyrek dikildi (*šumriya*)." QADIULUR QADIL·MA'Q· **qadulur qadulmāq**. 0 **qadul-**

:: BIYR· NA'NK BIYR·K QARIL·DIY **bīr näŋ bīrkä qarildi** "Bir şey başka bir şeyle karıştı (*ixtalaṭa*)." Oγuz şivesi. Türkler bunu bir arada söylerler :: QATILDY QARILDY **qatildi qarildi**. QARILUR QARILMA'Q **qarilur qarilmāq**. 0 **qaril-** D

3. *Zāy*'dan değişti (iki nokta sonradan yazıldı)
4. EY. *šaddat*.

:: 'AR· 'LKY U̲QURL·DIY **är älgi quruldi** "[Adamın] eli (veya ayağı) büzüldü. (*tašannajat*)" :: YA' QU̲RUL·DIY **ya quruldi** "Yay kuruldu (*wuttira*)." QURLUR QURLM'Q **qurlur qurulmāq**.	**qurul-**
:: QARILDY NA'NK **qirildi nāŋ** "Nesnenin kabuğu soyuldu (*qušira*)." QIRILUR QIRILM'Q **qirilur qirilmāq**. Ve de :: QA'R· QIU̲RILDY **qār qirildi** "Kar (yerden) küründü (*jurifa*)." "Adamın yoksullaştırıldı (*iftaraqa*)." – bu adamın malı alındığında (*uxiḍa ... māl*) olur. 0	**qiril-**
:: 'ARIQ QAZIL·DIY **ariq qazildi** "Kanal (veya başka bir şey) kazıldı (*ḥufira*)." QAZILUR QAZLM'Q **qazilur qazilmāq**.	**qazil-**
:: 'AR· YAZUQTIN QIZLDY **är yazuqtin kazildi** "Adam suçu yüzünden ağır bir ceza aldı ve yaptığı işin acısını çekti (*nukila 'alā r-rajul wa-ḏāqa wabāl amrihi*)." QIZILUR QZILM'Q **qizilur qizilmāq**. Ve bir daha bu suçu işlemedi. 0	**kazil-**
:: 'LIK QABUΓ· QA' QISIL·DIY **älig qapuγqa qisildi** "Eli kapıya sıkıştı (*inḍayaṭa*)." Herhangi bir şey iki şey arasına sıkışır (*taḍayyaqa*) ve orada kalırsa da böyle denir. QISILUR QISILM'Q **qisilur qisilmāq**.	**qisil-**
:: BYR NA'NK· BYR·K'K QUŠUL·DY **bīr nāŋ bīrkä qošuldi** "Bir şey başka bir şeye koşuldu (*qurina*)." Eğer başkası koşarsa da böyle denir. QUŠULUR QUŠULM'Q **qošulur qošulmaq**. Buradan gelerek :: YIYR· QUŠUL·DIY **yīr qošuldi** "Aşk şarkısı bestelendi (*nuẓima*)." 0	**qošul-**

[II. 107/135] 336

:: BAŠ·RA' QAQIL·DIY **bašra qaqildi** "Başa kakıldı (*quri'a*)." Buradan gelerek :: QAQILUR· QAQIL·MA'Q **qaqilur qaqilmāq**. Buradan gelerek :: QAQILDY SUQU̲L̲·DY **qaqildi soquldi** "Bir adam horlandı, kakıldı (*duriba wa-quri'a iḏā ḏullila*)." 0	**qaqil-**
:: 'AR· QAMUL·DIY **är qamuldi** "Adam söylendi (*iḍṭaja'a*)." QAMULU̲VR̲· QAMUL·M'Q **qamlūr qamulmāq**. 0	**qamul-**
:: SUVW· KAJIL·DIY **sūw käçildi** "Su (veya başka bir şey) geçildi ('*ubira*)." KAJULUR KJLM'K **käçlür käçilmāk**.	**käçil-**
:: 'AR· TAW'RIY KUJAL·DY **är tawāri küçäldi** "Adamın malı (veya başka bir şey) zorla elinden alındı (*ẓulima*)." KUJA'LUR KUJ'LM'K **küçālür küçālmāk**.	**küçäl-**
:: TUVN· KA̲DIL·DIY **tōn kä̲dildi** "Elbise (veya başka bir şey) giyildi (*labisa*)." KA̲DLUR KA̲DLM'K **kä̲dlür kä̲dilmāk.**	**kä̲dil-**
:: 'AR· KARIL·DY **är kärildi** "Adam gerindi ve esnedi." Ve de :: 'URUQ· KARIL·DIY **uruq kärildi** "İp (veya diğer şeyler, deri vb) gerildi." KARILIR KARIL·MA'K· **kärilür kärilmāk**. 0	
:: KU̲RUL·DIY NA'NK· **körüldi nāŋ** "Nesne görüldü." U̲KURLUR KURL·M'K **körlür körülmāk**. 0	
:: 'AWKA' KIRILDY **äwkä kirildi** "Eve (başka bir yere) girildi." KIRILUR KIRLM'K **kirilür kirilmāk**. 0	
:: KASIL·DY NA'NK **käsildi nāŋ** "Nesne kesildi." KASILUR KASILM'K **käsilür käsilmäk.**	

:: 'AR· 'AḌAQ· KUSUL·DIY **är aḍaq kösüldi** "Adam ayağını uzattı (*basaṭa*)." **kösül-**
KUSULUR KUSULM'K **kösülür kösülmāk**. Atasözü: YUΓUR·QAN·DA' 'AR·TUQ· P
'AḌAQ· KUSUL·SA' 'UŠIYUVR· **yoγurqunda artuq aḍaq kösülsä üšiyür** 0
"Ayak yorgandan daha uzun uzatılırsa (*muddat*), ayak üşür." Bu söz haddini aşmaması emrolunan kişiye öğüt olarak söylenmiştir. 0

:: 'AR· KUVJIY KAWIL·DIY **ar küçi käwildi** "Adamın gücü zayıfladı **käwil-**
(*ḍa'ufat*)." Manzume [=270 **tüš-**]

TAK·RA' 'AWIB· 'AK·RALIM· **tägrä awip ägrälim** **V**
'ATIN TUŠUB· YUKRALIM· **attin tüšüp yügrälim**
'AR·SLAN LAYUV KUK·RALIM **arslanlayu kökrälim**
KUVJIY 'ANIN KAWIL·SUVN· **küçi anin käwilsün**

"(Düşmanını) etrafını çevirelim, attan inelim ve koşalım ve aslanlar gibi kükreyelim, bununla kuvveti zayıflasın diye."

:: 'AT·M'K SIR·KA'KA' MANIL·DIY **ätmāk sirkäkä manildi** "Ekmek sirkeye **manil-**
(veya başka bir şeye) banıldı (*ṣubiγa*)." MANILUR MANILM'Q **manilur manilmāq**.

:: TUVN MUNAL·DIY **tōn münäldi** "Elbisenin yenleri kesildi (*quṭi'a aṭrāf*." **münäl-**

... *wa-qawāratuhu z-zā'iḍa*)." MUNALUR MUNALMA'K **münälür münälmāk**.

:: 'AT· MUNALDY **at münüldi** "Ata (veya başka bir şeye) binildi (*rukiba*)." **münül-**
MUNULUR MUNULMA'K **münülür münülmāk**.

Kural. Bu bölüm *lām*'ın üzerine kurulmuştur. Üç şekildir.

1) İki harfli bir eylem *lām*'ın gelmesiyle üç harfli olur. Bu eylemde *lām* edilgenlik (yani pasif) belirtisi olarak bulunur. Örnek :: YA' QURUL·DIY **ya quruldi** "Yay gerildi (*wuttira*)." :: 'AR· 'URULDY **är uruldi** "Adam vuruldu (*ḍuriba*)" – Bunun için ayrı bir bölüm daha vardır [105ff.]. Asılları: QURDIY **qurdi**, 'UR·DIY **urdi**.

2) Bu geçişsiz eylemlerden şahıssız (*majhūl*) eylemler yapmak için getirilir. Bu Arapça'daki kuraldan ayrılır. Örnek :: 'UL NA'NK KURL·DY **ol näŋ körüldi** "O şey görüldü (*ru'iya*)." :: 'UL YIYR·K' BARILDY **ol yērkä barildi** "O yere varıldı (*ḍuhiba*)."

Bu kullanım bazen kendisinden sonra gelen harfe [yani **n**] uyar. Örnek :: BTIK BTIN·DIY **bitig bitindi** "Kitap yazıldı (*kutiba*)" - BITIL·DIY **bitildi** anlamı aynıdır. :: 'AR· 'ITIN·DIY **är itindi** "Adam sürüldü (*tazaḥḥafa*)" – 'ITILDY **itildi** bir varyanttır.

3) O serbest eylemler yapmak için getirilir. Örnek :: 'ULUK· TIRIL·DIY **ölüg tirildi** "Ölü canlandı (*ḥayiha*)," ve SUVT· SUTUL·DIY **süt suγuldi** "Süt çekildi (*baku'a*)." :: SUVW SUZUL·DY **sūw süzüldü** " Su süzüldü (*ṣafā*)."

N

:: MN TNKRIYK' TABIN·DIM **män täŋrīkä tapindim** "Ben yüce Allah'a itaat **tapin-**
ettim ve onun emirlerine uydum (*aṭa'tu llāh ta'ālā wa-lazimtu awāmiraha*)." :: 'UL

BAKK' TABIN·DIY **ol begkä tapindi** "Beye hizmet ettim (*xadama*)." Manzume: V

'UKRAN· 'ANIK BILKIN KUNDA' 'ANKA'R BA'RUV 0
QUTQLIQIN TABIN·ΓIL QUḎΓIL KUWAZ·NA'RUV
ögrän anig biligin kündä aŋār bāru
qotqiliqin tapinγil qoḏγil kuwaz nāru

Oğluna öğüt vererek diyor ki: "(Sen bilgin ve akıllı bir adamla karşılaştığında), her gün onun yanına git ve ondan bilgi öğren, gönül alçaklığıyla ona hizmet etmeye çalış, gururu bırak." 0 TABINUVR· TABIN·M'Q· **tapinūr tapinmāq**.

[II. 111/140] 338

:: 'AR· 'ATIN TABIN·DIY **är atin täpindi** "Adam ayağıyla atını tepti (*rakaḍa ... bi-rijl*)." Bir kimse bir şeyi ayağıyla ittiğinde (*ḫarraka rijl*) de böyle denir. TABINUVR TABIN·M'K **täpinūr täpinmāk**. 0 **täpin-**

:: 'AR· BTIK BITIN·DIY **är bitig bitindi** "Adam kendini kitap yazıyor (*yaktubu*) gösterdi." Başka birinin yardımı olmadan yalnız başına yazsa dahi böyle denir. BTINUVR· BITNM'K **bitinür bitinmāk**. 0 **bitin-**

:: YIΓA'J BUTAN·DY **yiγāç butandi** "Ağaç budandı (*quṭi'at ayṣān*)." Adam ağacı keser, budar (*yaḍribuhā*) gibi göründüğü zaman da böyle denir. BUTANUVR BUTANM'Q **butanūr butanmāq**. 0 **butan-**

:: 'AR· 'UZNK' 'AT· BIJIN·DIY **är özinä ät biçindi** "Adam kendisini et kesiyor (*qaṭ'*) gibi gösterdi." Bu işi yalnız başına yaparsa da böyle denir. BIJIINUVR BJNM'Q **biçinūr biçinmāk**. 0 **biçin-**

:: 'URA'ΓUT YUΓURQA'N BURUN·DIY **urāγut yoγurqān büründü** "Kadın örtüsünü (veya başka bir şey) büründü (*iltaḥafat, taqanna'at*)." BURNUR BURNM'K **bürnür bürünmāk**.

:: 'URA'ΓUTIN QA'N BARIN·DY **urāγuttin qān barindi** "'*āḏil* –kadınını damarından kan boşandı (*istaṭlaqa ... bi-d-dam*) [Harf. "Kadından kan ortaya çıktı"]. BARINUVR BARINM'Q **barinūr barinmāq**. 0 **barin-**

:: 'AR· 'WK' BARIN·DIY **är äwkä barindi** "Adam eve (veya başka bir yere) gider (*yaḏbahu*) gibi göründü." BARINUVR BARINM'Q **barinūr barinmāq**. 0

Bu çeşit eylem *tafā'ul* [Arapça kalıp] anlamına sahiptir. Şöyle ki bu kalıpta özne bir işi yapar görünür (*yuriya ... min nafsihi*), fakat aslında yapmaz; "[Adam] kendini sağır gibi gösterdi," anlamındaki *taṣāmma r-rajul* ve *tamāwata* "O kendini öldü gibi gösterdi." ifadelerindeki gibi. 0 G

:: 'URA'ΓUT BAZAN·DIY **urāγut bäzändi** "Kadın kendi kendine süslendi (*tabarrajat*)." :: 'AW· BAZAN·DIY **äw bäzändi** "Ev süslendi (*zuxrifa*)." *Nūn, lām*'dan [yani **bäzäl-**] değişmiştir. BAZANUVR BAZANM'K **bäzänūr bäzänmāk**. **bäzän-** D

:: 'UL 'ARIK BASIN·DIY **ol ärig basindi** "O adamı zayıf gördü (*istaḍ'afa, qahara*)." BASINUVR BASINM'Q **basinūr basinmāq**. **basin-**

:: QUVY· BUŠAN·DIY **qōy bošundi** "Koyunun bağı çözüldü (*istaṭlaqa*) ve serbest kaldı (*ḫulla*)." BUŠANUVR· BUŠANM'Q **bošanūr bošanmāq**. **bošun-** ?

:: TUKUVN BUŠAN·DY **tügün bošandi** (?) "Düğüm gevşedi (*wahat*)." :: 'URA'TUT BUŠAN·DIY **urāγut bošandi** **bošan-** ?

[II. 112/142] **339**

"Kadın boşandı (*ṭulliqat*)." – Aryu şivesi- fasih değildir (*rakīka*). BUŠUNUVR BUŠANM'Q **bošanūr bošanmāq**. D

:: 'AT· BUΓUNDY **at boγundi** "(At veya başka bir şey) boğuldu (*ixtanaqa*)." BUΓNUVR· BUΓN·M'Q **boγnūr boγunmāq**. **boγun-**

:: 'YŠ KIYDIN·KA' BAQINΓIL **īš kēdiŋä baqinγil** "İşin sonuna bak (*intazir*) ve sonucunu düşün (*tadabbar*)!" BAQINUVR BAQNM'Q **baqinūr baqinmāq**. **baqin-**

:: 'AR· 'AḌA'QIN ?QNDY **är aḏāqin boqundi** "Adam açılmış olan ayağını büktü (*qabaḍa*)." ?QNVR ?QNM'Q **boqunūr boqunmāq**. 0 **boqun-**

Çigil şivesinde birisi beye veya hükümdara birinin ulaştığını (*majī'*) bildirmek istediğinde: "O ulaştı (*ḥaḍara*)." manasında 'UL TAKIN·DIY **ol tägindi** denir. Asıl manası "o ulaştığına memnundu (*taballaya bi-l-wuṣūl*) ."dur. Ayrılırsa (*ḏahaba*) da böyle denir. :: TAKIN·DIY **tägindi**. Oγuzlar bu ifadeden hoşlanmazlar. TAKINUVR· TKNM'K **täginūr täginmāk**. D **tägin-** D

:: 'UL TUKUVN TUKUNUDIY **ol tügün tügündi** "O kendi başına düğüm bağladı ('*aqd*)." Kendini düğüm bağlar gibi gösterdiğinde böyle denir. TKNUVR TKNM' **tügünür tügünmāk.** 0 **tügün-**

:: YITUK[1] BULUN·DIY **yitük bulundi** "Kaybolan şey (veya başka bir şey) bulundu (*wujidat*)." BUL·NUVR· BULUN·M'Q **bulnūr bulunmāq**. **bulun-**

:: 'AR· 'IYŠIN BILIN·DIY **är īšin bilindi** "Adam işini bildi ('*arafa, faṭina*)." BILNVR BILNM'K **bilinūr bilinmāk**. Ve de :: 'AR· YA'ZUQIN BILIN·DIY **är yāzuqin bilindi** "Adam suçunu itiraf etti (*i'tarafa*)." **bilin-**

:: KUVN· TUTUN·DIY **kün tutundi** "Güneş tutuldu (*kusifat*)." :: 'AY· TUTUN·DIY **ay tutundi** "Ay tutuldu (*xusifa*)." :: BAK· MINIY 'UΓUL TUTUN·DIY **beg mini oγul tutundi** "Bey (veya başkası) beni oğul edindi (*tabanā ... wa-ttaxaḏa ibnan*)." :: 'AR· KAYIK TUTUN·DIY **ar käyik tutundi** "Adam yalnız başına geyik yakaladı (*axḏ*)." Herhangi bir şey yalnız başına elde edilirse yine böyle denir. :: 'UVT· TUTAN·DIY[2] **öt tutundi** "Ateş tutuştu (*ittaqadat*)." TUTANUVR TUTAN·M'Q **tutunūr tutunmāq**. **tutun-**

Manzume:

'UḌIK 'UTIY TUTUVNUB· **üḏig oti tutünup** V
'UK·BA' YURAK· QUΓ·RULUVR[3] **öpkä yüräk qaγrulūr**

Aşkı anlatarak diyor ki: "Aşk ateşi tutuştuğunda (*ittaqadat*), ciğer ve yürek (ve etraflarındaki organlar) kavrulur (ondan)." :: 'UL 'AWUR·TA' TUTUN·DIY **ol awurta tutundi** "O süt nine edindi (*ittaxaḏa*)." :: 'UL MANIY 'UTUK·JY TUTUN·DIY **ol mäni ötügçi tutundi** "O, beni Hakan yanında şefaatçi tuttu (*ittaxaḏa*)." Masdarı aynıdır.

---

339 1. TIUYK?'dan düzeltilmiştir.
2. A, U?'dan değişti.
3. İlk U A'dan değişti; *sukūn* (·), U'dan değişti.

:: 'UL 'ANKR TTINDY **ol aŋar tetindi** "O, ona karşı direndi (*qāwamahu wa-jtara'a 'alayhi*)." **tetin-**

[II. 114/144] 340

Buradan gelerek :: 'NIK YUVZUNKA' TIT·NUV BAQ·SA' BUL·MA'S· **anig yüziŋä tetnü baqsa bolmās** "Hiç kimse (güzelli nedeniyle) onun yüzüne doğrudan bakamaz (*lamaḥan bāṣiran*)." TITNUVR TTINM'K **tetnür tetinmäk**.

:: 'AR· TUDUN·DY **är todundi** "Adam doymuş gibi göründü (*šab'ān*)." **todun-**
Doyduğunda (*tašabba'a*) da böyle denir. TUD·NUVR TUDUNM'Q **todnür todunmāq**.

:: 'AR· 'YŠTIN TIDIN·DIY **är īštin tidindi** "Adam işten kaçındı (*imtana'a*)." **tidin-**
TIDINUVR TIDNM'Q **tidinür tidinmāq**. 0

:: 'UL SAJIN TARAN·DIY **ol saçin tarandi** "O, başkasından yardım almaksızın **taran-**
saçını taradı (*imtašaṭa*)." TARA'NUR TARAN·M'Q **tarānur taranmāq**.

:: 'AR· TARIГ· TARIN·DIY **är tariγ tarindi** "Adam ekin eker (*taḥruṭa*) gibi **tarin-**
göründü." Yalnız başına ekin ekerse de böyle denir. TARIUVNUVR·[1] TARINM'Q
tarinür tarinmāq. 0

:: 'AR· 'IYŠ·TA' BUŠUT·Y TARIN·DIY **är īšta bušti tarundi** "Adam işten usandı, **tarun-**
sıkıldı (*ḍajira ... wa-taḍayyaqa*)." TARANUVR TARNM'Q **taranür tarunmāq**.

:: 'UL MANK' 'UTRV TURN·DY **ol maŋa utru turundı** "O bana karşı durdu **turun-**
(*qawāmanī*)." Karşısına durup direnirse (*qāma bi-muqābala, 'āraḍa*) de yine böyle denir.
UTURNUVR TURUNM'Q **turnür turunmāq**. 0

:: 'AR· 'UVZ BTIKN TURNDIY **är öz bitigin türündi** "[Adam] kendi kitabını kendi **türün-**
başına dürdü (*ṭawā*)." TURUNUVR TURNM'K **türnür türünmäk**. 0

:: 'AR· 'YŠTIN TARIN·DY **är īštin tirändi** "Adam işten çekindi (*imtana'a*)." **tirän-**
Çekinilen (*imtana'a*) diğer şeyler için de böyle denir. :: 'UL TA'M·QA' TIRAN·DIY
ol tāmqa tirändi "O duvara (veya başka bir şeye) dayandı (*ittaka'a*)." TIRA'NUR
TIRAN·M'K **tirānür tiränmäk**. 0

:: 'UVZINK' YAMIŠ TAIRIN·DY **özinä yemiš terindi** "O kendi için kendi kendine **terin-**
meyve (veya başka bir şey) topladı (*jam'*)." TIRINUVR TIRINM'K **terinür terinmäk**.

:: 'AĀT· TURUN·DIY **āt turundi** "At (veya başka bir şey) zayıfladı (*huzila*)." **turun-**
TURUNUVR· TURNM'Q **turnür turunmāq**. 0

:: 'AR· 'IYŠQA' TURUN·DIY **är īšta turundi** "Adam işi durdurdu (*tawaqqafa*)." **turun-**
UTURNUVR TURNM'Q **turnür turunmāq**. 0

:: 'UL TAZIN·DIY **ol täzindi** "O kaçar (*yahrabu*) gibi göründü." TAZNUR **täzin-**
TAZINM'K **täznür täzinmäk**.

:: 'URA'ГUT YINJUVSIN TIZN·DIY **urāγut yinçüsin tizindi** "Kadın incisi dizdi **tizin-**
(*naẓamat*)." TIZNUR TIZINM'K **tizinür tizinmäk**.

:: 'AR· 'AḌA'QY TUŠAN·DIY **är aḍāqi tušandi** "Adamın ayakları kösteklendi **tušan-**
(*ta'aqqalat*)." ve

[II. 116/146] 341

---

340 1. V, çizildi.

(korkudan) ayakları dolaştı (*iltaffat*)." Atasözü: 'AR·S·LAN KUK·RASA' 'AT· 'D̲A'QIY TUŠA'LIR· [dikkat] **arslān kökräsä at aḏāqi tušānur** 0 "Arslan kükreyince, atın ayakları dolaşır (*yatašakkalu*)." Bu söz kendisinden büyük biriyle çarpışacak kişinin çarpışma zamanı geldiğinde ayaklarının titremesi üzerine söylenmiştir. TUŠA'NUR TUŠAN·M'Q **tušānur tušanmāq**. 0 P

:: 'UL 'UVZINK' TUŠA'K· TUŠAN·DIY **ol ōziŋä tošäk tošändi** "O kendisi için döşek yaydı (*farš*)." TUŠA'NUR TUŠAN·MA'K **tošānür tošänmāk**. 0 **tošän-**

:: 'AR· 'LKIN 'U̲WU̲N̲·DIY TAWIN·DIY **är äligin uwundi täwindi** "Adam işten sıkıldığı ve usandığı için elini ovuşturdu (*dallaka*)." TAWINUVR· TU̲WNM'K **täwinür täwinmāk**. **täwin-**

:: 'AR· TA'M·QA' TUQIN·DIY **är tāmqa toqindi** "[Adam] duvara çarptı (*ṣadamahu l-ḥā'iṭ*)." :: 'AR· TAQIN·DIY **är toqindi** "Adam döğüldü (*ḍuriba*)." –Oγuz şivesi. :: QILJ TUQIN·DIY **qiliç toqindi** "Kılıç döğüldü (*ṭubi'a*)." :: TUQM TUQU̲N̲·DIY **toqum toqindi** "O kendisi için kurban kesti (*jazara*)." TUNQNVR· TUQNM'Q **toqinür toqinmāq**. 0 **toqin-** D

:: 'AR· YUVNIK̲· TAΓA'R·QA' TIQIN·DY **är yūŋ taγārqa tiqindi** "Adam çuvala yünü tıkarak, bastırarak soktu (*idxāl ... bi-šidda wa-rakl*)." :: 'AŠ· TIQIN·DIY **aš tiqindi** "Kişi yemek tıkındı (*akala l-insān bi-'unf*)." – bu sadece birine kızıldığı (? *iḏā yaḍiba l-insān 'alayhi*) zaman söylenir. TIQINUVR· TIQIN·M'Q **tiqinur tiqinmäk**. 0 **tiqin-**

:: TA'M· TALIN·DY **tām tälindi** "Duvar delindi (*inṯaqaba*)." TALINUR TALINM'K **tälinür tälinmāk**. 0 **tälin-**

Manzume:

KUJAN·DIY BILA'KIM	**küçändi bilākim**	V
YAΓINDIY TIY̲LA'KIM[1]	**yaγūdi tilākim**	
TALIN·DY BILYKIM	**tälindi bilīgim**	
TAKRUB· 'NKR JAR·TAILUVR	**tägrüp aŋar çärtilür**	

"Bileğim (benim için ağırlaştı) yük oldu[2] (bilgi üzerine çok şeyler yazdığım için) ve şimdi dileğim yaklaştı, yüreğimde bilgi kaynakları açıldı (*inṯaqabat*); ama şimdi (zaman) beni oraya yaklaştırdığında (ömrüm) de tükeniyor."

:: TARIY TILIN·DIY **täri tilindi** "Deri uzunlamasına kayış gibi yarıldı (*inšaqqa ... ṯūlan*)." TILINUVR TILNM'K **tilinür tilinmāk**. **tilin-**

:: 'UL 'UVZNK' YA'Γ· TAMIN·DIY **ol ōziŋä yaγ tamindi** "O kendisi için yalnız başına sütten yağ çıkardı (*taqṭīr*)." TAMINUVR TMNM'Q **taminür taminmāq**. **tamin-**

:: 'AR· 'ATIN JABIN·DIY **är atin çapindi** "Adam atını kamçıladı (*sāṭa*)." :: 'AR· SUW·DA' JAB·DIY **är suwda çapdi** "Adam suda yüzdü (*sabaḥa*)," [265] -JABIN·DIY **çapindi** bir varyanttır. JABINUVR JBNM'Q **çapinür çapinmāq**. **çapin-**

:: 'AR· 'UVZINK' JAQ·M'Q JAQIN·DIY **är ōziŋä çaqmāq çaqindi** "Adam kendisini çakmak çakar (*yaqdaḥu*) gibi gösterdi." JAQINUVR JAQINM'Q **çaqinür çaqinmāq**. **çaqin-**

:: 'AR· BTIK KA'

---

341 1. Y sonradan eklendi.

2. EY. *naẓm 'alayhi, tuẓillimu* (?, EP ile) okunur.

[II. 118/149] 342

JAKIK JAKINDIY **är bitigkä çäkig çäkindi** "Adam [kitaba] nokta koyma (*naqṭ*) işini üzerine aldı." JAKINUVR JAKINM'K **çäkinür çäkinmäk**. 0	**çäkin-**
:: 'UL YUVKUN JAKIN·DIY **ol yükün çigindi** "O bohça bağlamayı kendi üzerine aldı ve tek başına bağladı (*šadd, 'aqd*)." JAKINUVR JAKNM' **çiginür çiginmäk**. 0	**çigin-**
:: 'AT· JALIN·DIY **at çalindi** "At (yemin kötülüğünden) zayıfladı (*huzula*) ." :: SUVZ· BAK· QULA'QINKA'DIY **söz beg qulāqiŋa çalindi** "Söylenenler beyin (veya başka birinin) kulağına ulaştı (*balaγa*)." – Oγuz şivesi. :: 'AR· 'UVZIN· YIYR·KA' JALIN·DIY **är özin yērkä çalindi** "Adam kendini yere attı (*ṣara'a ... nafsahu*) veya atar gibi göründü." JALINUVR JALNM'Q **çalinür çalinmäq**. 0	**çalin-** D P
:: JILAN·DIY NA'NK **çilandi näŋ** "Bu şey yaşlıktan nemlendi (*badiya ... min ar-ruṭūba*)." Aslı: JIYLAN·DIY **çilandi** JIYLANUVR· JYLANM'Q **çilanur çilanmäq**. :: 'AT· JILAN·DIY **at çilandi** "At terledi (*'araqa*)." 0	**çilan-**
:: 'IŠLA'R· YKI·NA' SABIN·DIY **ešlär yignä sapindi** "Kadın iğneye iplik saplama (*iḍkal as-silk*) işini üzerine aldı, ama aslında bunu yapmadı." SABINUVR SABINM'Q **sapinür sapinmäq**.	**sapin-**
:: 'AR· 'ATIN· SATIN·DIY **ät atin satindi** "Adam atını satar (*yabī'u*) gibi göründü." SATINUVR SATIY·NM'Q [dikkat] **satinür satinmäq**.	**satin-**
:: 'AR· 'UVZINK' SUVW· SAJIN·DIY **är özinä sūw saçindi** "Adam su saçmayı (*rašš*) kendi üstüne aldı." SAJINUVR SAJNM'Q **saçinür saçinmäq**. 0	**saçin-**
:: 'AR· SUVZ·KA' SUJUN·DIY **är sözkä süçindi** "Adam sözün tadını buldu ve tadını aldı (*wajada ... ḥalāwa al-kalām wa-šara'a fīhi*), işine dikkat etmedi." SUJINUVR SUJIN·M'K **süçinür süçinmäk**. Atasözü: SUVZ·KA' SUJUN·SA' BULUN BARIYR· **sözkä süçinsä bulun barīr** 0 "Sözün tadına alan (*talaḏḏaḏa ... bi-ḥalāwa*), onun esiri olur." Bunun hakkında bir hikâye vardır. Bu söz söze dalıp işini aksatan kimse için söylenmiştir. 0	**süçin-**
:: 'AR· SUW·LUQIN SARIN·DIY **är suwluqin sarindi** "Adam sarığını (başına) sarındı (*kawwara*)." :: 'URA'TUT BURUN·JUK· **urāγut bürünçäk sarindi** "Kadın başörtüsünü örttü (*taqanna'at*)." Bir adam bir şeyi örtünür ya da sarınırsa (*iltaḥafa, iltaffa*) yine böyle denir. SARINUVR· SARINM'Q **sarinür sarinmäq**. 0	**sarin-**
:: 'AR· 'IYŠ·Q' SARIN·DIY **är īšqa särindi** "Adam işe istekle sarıldı ve kendisini iş arayıp bulan kimselerden saydı (*ṣabbara ... .*"	**särin-**

[II. 119/151] 343

nafsahu fī jumla man wajada l-'amal allaḏī arādahu wa-ṭalabahu) SAIRNVR SARINM'Q [dikkat] **särinür särinmäk**. 0	
:: KIŠY 'UVZ· YIYNIN· SURUN·DIY **kiši öz yēnin süründi** "Adam vücudunu kaşıdı (*ḥakka*)." Sert bir şey ezildiği (*insaḥaqa*) zaman da böyle denir. SURUNUVR· SURUN·M'K **sürnür sürünmäk**.	**sürün-**
:: 'AR· 'UVZINKA' SUVW· SUZUN·DIY **är özinä sūw süzündi** "Adam kendisi için su süzüyor (*yuṣaffī*) göründü." SUZUNUVR· SUZ·NUM'K **süzünür süzünmäk**.	**süzün-**

:: 'UL ANKA'R· SAYZIK· SAIYZIN·DIY **ol aŋār sēzik sēzindi** "O, onu sezdi (*ẓanna* **sēzin-** *lahu ẓannan*) ."SAYZINUVR: SAYZINM'K **sēzinūr sēzinmāk**.

:: 'AR· QULIN 'URΓA·LIY SASAIN·DIY [dikkat] **är qulin uryāli säšindi** "Adam **säšin-** kölesini döveyazdı (*hamma, qaṣada, iḍṭaraba*)." SASAINUVR SASAIN·M'K **säšinūr säšinmāk**. Ağ bağlarını çözmek üzere olursa (*kaḍa an yanfalita min al-waṭāq*) da böyle denir.

:: 'AR· BAŠIN RA'M·QA SUSUN·DIY **är bašin tāmqa süsündi** "Adam başını **süsün-** duvara (veya başka bir yere) vurur (*yaḍribu*) gibi göründü." SUSUNUVR· SUSUNM'K **süsünūr süsünmāk**.

:: 'AR· QUVRU IYN:[1] SAΓIN·DIY **är qōyin sayindi** "Adam koyunu sağar (*yaḥlibu*) **sayin-** gibi göründü." SAΓINUVR SAΓINM'Q **sayinūr sayinmāq**.

:: 'AR· SUΓUN:DIY **är soyundi** "Adam üşüdü (*tabarrada*)." :: 'AR· SUΓUN·DIY **soyun-** **är soyundi** "Adam (sidik vb.) kirlerlerden temizlendi (*istaṭāba*)." SUΓ·NUVR· SUΓUNM'Q **soynūr soyunmāq**. 0

:: KAYIK· TURAΓ·QA' SIΓIN·DIY **käyik turuyqa siyindi** "Geyik dağda bir sığınağa **siyin-** sığındı (*iltaja'a*)." Bir yere sığınan (*lāḍa*) başka şey için de böyle denir. Buradan gelerek :: MAN TANKRIYKA' SIΓINUVR· MAN **män täŋrīkä siyinūr män** "Ben Tanrıya sığınırım (*a'ūḍu*)." SIΓINUVR· SIΓIN·M'Q **siyinūr siyinmāq**.

:: 'AR· SUWUN:DY **är säwündi** "Adam sevindi (*surra wa-btahaja*)." SAWUNUVR **säwün-** SAWUN:M'K **säwinūr säwinmāk**. Manzume:

SAWNMAKIL YUND· 'KUR 'AḌ·ΓIR 'ANIN V
'ALTUN KUMŠ BUL·NBAN 'AΓIY TAWA'R·
säwünmägil yond ögür aḏyir atin
altun kümüš bulnupan ayi tawār

"At, aygır, kısrak, altın, gümüş ve ipek bulduğunda sevinme," – yani bunları hayırlı işlerde kullanmalısın. 0

:: 'UL MANK' 'AḎKUV SAΓIN·DY **ol maŋa äḏgü sayindi (saqindi)**[2] "O benim **sayin-** için kalbinde iyi şeyler besledi (*ẓanna bī xayran wa-aḍmara ḏālika fī nafsihi*)." **(saqin-)** Sözle yardım ederse (*a'āna*) yinen böyle denir.

[II. 121/153] **344**

SAΓINUVR: SAΓIN·MA'Q **sayinūr sayinmāq**.

:: 'UL MINDIN SAQIN·DIY **ol mindin saqindi** "O benden sakındı (*ḥaḏara 'annī*)." **saqin-** Bu sözcükteki *qāf* ilkinden serttir. SAQINUVR· SAQIN·MA'Q· **saqinūr saqinmāq**. 0

:: 'URA'ΓUT· BAŠIN· SUIQUIN·DY **urāyut bašin suqundi** (?) "Kadın başını **suqun-** ? yıkadı (*iytasalat*)." Uç şivesi. SUIQ·NUVR· SUIQN·M'Q **suqnūr** D **suqunmāq**. 0

---

343 1. R, sonradan eklendi.
2. Bkz. ED, 812-813.

:: 'AR· BAK·KA' SUKUN·DIY **ar begkä söküṅdi** "Adam (Bey'in önünde) diz çöktü (*jaṭā 'alā rukbatayhi*)." :: 'UL TUVNIN· SUKUN·DIY **ol tōnin söküṅdi** "O elbisesini söker (*naqḍ*) gibi göründü." SUK·NUVR· SUKUN·MA'K· **söknür sökünmäk**. 0 **sökün-**

:: YIN·JUV QULA'Q·TIN SALIN·DIY **yinçü qulāqtin salindi** "İnci kulaktan sarktı (*tadallā*)." Her sarkan şey için de böyle denir. SALINUVR· SALIN·MA'Q· **salinür salinmāq**. 0 **salin-**

:: 'AR· TAWA'R· QABIN·DIY **är tawār qapindi** "Adam malları çalar (*yaslubu*) gibi göründü." QABINIUVR QABINM'Q **qapinür qapinmāq**. 0 **qapin-**

:: 'UΓLA'N YAL· QABIN·DIY **oγlān yel qapindi** "Çocuk yelden acı çekti (*aṣāba ṣ-ṣabiyya sa'fa*)." **qapin-**

:: 'UL TAL·QA'N·QA' YA'Γ· QATIN·DIY **ol talqānqa yāγ qatindi** "O kavuta yağ koyar (*yajdaḥu*) gibi göründü." QATINUVR· QATIN·M'Q **qatinür qatinmāq**. **qatin-**

:: QA?NDIY NA'NK **qutandi näŋ** "Nesne büyük nasipli oldu (*ṣāra ... majdūdan*)." Q?'NR? Q?NM'Q **qutānur qutanmāq**. **qutan-**

:: 'UL MIN·DIN QAJIN·DIY **ol mindin qaçindi** "O benden kaçar (*yahrubu*) gibi göründü." QJNUR QJNM'Q **qaçinur qaçinmāq**. **qaçin-**

:: 'AR· TAW'RINK' QURUN·DIY **är tawāriŋa qorindi** "O malını esirgedi (*baxila, dunna*)." QURIYNUVR QURINM'Q **qorīnür qorinmāq**. 0 **qorin-**

:: 'AR· UQURN·DY **är qurundi** "Adam (yıkandıktan sonra) kurulandı (*tajaffafa*)." QURINUVR QURINM'Q **qurinür qurinmāq**. 0 **qurun-**

:: 'UL NA'NKNIY QIRIN·DY **ol näŋni qirindi** "O bir şeyin kabuğunu soyar (*yuqašširu*) gibi göründü." QIRINUVR QIRNM'Q **qirinür qirinmāq**. 0 **qirin-**

:: 'UVZINK' QUḌUΓ QAZIN·DIY **özïŋä quḍuγ qazindi** "O kendine kuyu kazmayı (*ḥafr*) iş edindi ." Kazar görünürse de yine böyle denir. QAZINUVR QAZINM'Q **qazinür qazinmāq**. **qazin-**

:: 'URA'ΓUT· BAZAN·DIY QUZAN·DIY **urāγut bäzändi qozandi** "Kadın kendi kendine süslendi (*tabarrajat, tazayyanat*)." QUZA'NUR QUZNM'Q **qozānur qozanmāq**. **qozan-**

:: 'AR· TAWA'RIN· QISIN·DIY **är tawārin qisindi** "Adam malında cimrilik etti (*baxila ... bi-infāq*)." Sidiği tutarak acı çeken biri (*al-ḥāqin aw al-ḥāqib iḏā axaḏa bawlahu 'an al-xurūj*) için de böyle denir. QISINUVR QISIN·M'Q **qisinür qisinmāq**. **qisin-**

:: 'AT· QAŠAN·DIY **at qašandi**

[II. 122/155] **345**

:: "At (ya da başka hayvanlar, özellikle de at) kaşındı (*bāla*)." QAŠANUVR· QAŠAN·M'Q **qašanür qašanmāq**. 0

:: 'AR· NA'NK QULUN·DIY **är näŋ qolundi** "Adam bir şey istedi (*sa'ala*)." QULUNUVR QULUN·MA'Q· **qolnür qolunmāq**. **qolun-**

:: 'AR· TAK·MA' QILINJ· QILIN·DIY **är tägmä qilinç qilindi** "Adam her türlü işi işledi (*'amila ... min kull al-'amal*)." "Birisi haddinden büyük işler yapmak istediğinde **qilin-**

(*ya'duwa ṭawr*); :: "Haddini aşma (*lā tajāwiz al-ḥadd*)." anlamında 'KUŠ QILIN·MA' **üküš qilinma** denir. QLINUVR· QILIN·M'Q· **qilinūr qilinmāq**. 0

:: 'AR· SUVW· KAJUN·DIY **är sūw käçindi** "Adam kendini suyu geçer (*ya'buru*) gibi gösterdi." KAJNUVR KAJNM'K **käçnūr käçinmāk**. **käçin-**

:: 'AT· QUJAN·DY **at qüçändi** "At (yükün ağırlığından) gücünü kaybetti (*faturat qawwa*)." :: 'UL 'ANIK TAW'RIN KUJAN·DIY **ol anig tawārin küçändi** "O, onun malını zorla aldı (*ẓalama*)." İlki geçişsiz, ikincisi geçişlidir. KUJA'NUVR KUJAN·M'K **küçānūr küçānmāk**. **qüçän-**

:: 'URA'ΓUT· KIJIN·DIY **urāγut kiçindi** "Kadın fahişe oldu (*bayat*)." Buradan gelerek :: KIJN·MA' **kiçinmä** denir. "Kaşınma, fahişelik yapma (*lā tabγi ḍ-ḍarb*)!" demektir. Aslı 'AT· KJIN·DIY **ät kiçindi** "Vücut kaşındı (*iḥtakka*)." ifadesinden gelir. KIJINUVR· KIJIN·MA'K· **kiçinūr kiçinmāk**. 0 **kiçin-**

:: 'AR· SUW·DA' KIRIN·DIY **är suwda kirindi** "Adam suya girdi, yıkandı (*xāḍa, iγtasala*)." :: 'AR· 'AWKA' KIRIN·DIY **är äwkä kirindi** " Adam kendisini eve girer (*yadxulu*) gibi gösterdi." KIRNUVR KIRNM'K **kirnūr kirinmāk**. 0 **kirin-**

:: 'UL BAK KA' KURUN·DY **ol begkä köründi** "O beyle bir görüşme yaptı (*laqiya ... wa-ra'ā*)." :: TA'Γ KURNDIY **tāγ köründi** "Dağ (ya da başka bir şey) göründü." Uzaktaki bir şey karanlıkta görüldüğü (*badā, ẓahara*) zaman da böyle denir. KURNVR KURN·M'K **körnūr körünmāk**. **körün-**

:: KURUN·DIY [dikkat] NA'NK **közündi näŋ**"Bu şey görüldü (*ru'iya*)." Aryu şivesi. Burada bir benzerliğe dayanan bir temel (*fī ba'ḍ al-qiyās*) vardır – bu sözcük "göz" anlamına gelen KUVZ· **kȫz**'den alınmıştır. Buna karşılık, onlar geçmiş zamanda (*māḍī*) emire ters olarak: KUR· **kör** derler. "gör (*abṣir*)" anlamındadır – emirde *rā'* ile – ve geçmiş zamanda *zāy* ile[1]. KUZNUR KUZN·M'K **köznür közünmāk**. 0 **közün-**

:: 'UL 'UVZINK' 'AT· KASIN·DIY **ol ȫziŋä ät käsindi** "O kendisi için bir parça et (veya başka bir şey) kesti (*iqtaṭa'a*)." KASINUVR KASINM'K **käsinūr käsinmāk**. 0 **käsin-**

:: 'AR· KUNKA' KUŠUN·DIY **är künkä köšindi** "Adam güneşten gölgeye geçti (*taẓallala*)." Birinden **köšin-**

[II. 124/157] **346**

gizlenen (*tawārā*) kimse için de böyle denir. KUŠINUVR KUŠIN·M'K **köšinūr köšinmāk**. 0

:: 'UL MANIK BIRLA' KUWNDY **ol mänig birlä küwändi** "O benimle gurur duydu (*iftaxara bi*)." KWNVR KWNM'K **küwänūr küwänmāk**. **küwän-**

:: 'AR· 'ILKY 'AḌA'QIY KULUIN·DY **är ilgi aḍāqi kölündi** "Adamın elleri ayakları (çalışmaktan, yürürken ve koşarken çok sallanmaktan) ayağından ağırlıkla bağlanmış gibi (*muqayyad min aṭ-ṭiql*) yoruldu (*fatarat*)." KUL·NUVR· KULUN·M'K **kölnūr kölünmāk**. 0 **kölün-**

---

345 1. Kašγari'nin, Aryu şivesinde söylemek istediği **kör-** eyleminin edilgen şeklinin **körün-** değil, **közün-** olduğudur.

:: 'AR· TAWA'RIN KUMUN·DIY **är tawārin kömündü** "Adam malını gömer (*yadfunu*) gibi göründü." KUMUNUR KUMUN·MA'K· **kömnür kömünmāk**. **kömün-**

Bu bölümde birçok alan vardır. G

1) Öznenin başkasından yardım almadan, hiç kimseye sormadan kendi başına bir işi yapmasını ifade eder.[1] Bu çeşit kök iki harfli eylemlerden oluşmaktadır. Örnek :: 'UL 'AWKA' BARIN·DIY **ol äwkä barindi** "O aslında eve gitmediği halde eve gider göründü." :: 'UL 'AŠ TATINDIY **ol aš tatindi** "O aslında yemeği tatmadığı halde tadar gibi göründü." Bu tür Arapça'daki *tafā'ul* kalıbına benzer, *taṣṃama r-rajul* "[adam] sağır gibi göründü" ve *ta'āqala* "o akıllı değil, ama akıllı gibi göründü." ifadelerindeki gibi.

2) Öznenin bir işi başkalarının yardımı almadan tek başına yapmasını ifade eder. Örnek :: 'AR· 'AL·IMIN·[2] 'ALIN·DIY **är almin alındı** "Adam alacağını tek başına topladı (*qabḍ*)." :: 'UL TARIΓ TARIN·DIY **ol tariγ tarindi** "Adam kendisi için kendi başına tohum ekti (*istabadda ... bi-z-zirā'a li-nafsihi*)." Bu anlamda kullanıldığı zaman "kendisi için (*li-nafsihi*)," anlamında 'UVZINK' **özinjä** gelir veya: "kendi kendine (*nafsuhu*)" anlamında 'UVZIY **özi.** *Kāf*, [yani **–kä** eki], *lām* [Arapça'da *li-* ön eki] yerine kullanılır.

Buna karşılık, eylem aslında yapılmayıp da yapılır gibi görüldüğü zaman "öz" sözcüğü söylenmez.

İkisi arasındaki farklılık [şu şekilde anlatılabilir]. İşler tüm insanlar için ortaktır. Şimdi insanlardan biri bir işi başkalarını yardımı olmaksızın kendi kendine yapmaya çalışırsa, "öz" sözcüğü söylenmedikçe özne eksik olur. Öz sözcüğü söylendiği zaman eylemi yapan tam anlaşılır,

[II. 126/159] **347**

Böylece yapılan iş ortaklıktan çıkarak işi işleyene bağlı olur. Bu Ulu Tanrının şu sözü gibidir: *fa-qtulū anfusaqum* (K.2:54/51 "ve birbirini katleder). Çünkü öldürmek insanlar arasında ortaktır, bunlar halk arasında dağıtılmış oluyor ve onlar üzerinde emri gerçekleştirmek direk olarak emredildi. "Öz" sözcüğü söylenmeden özne eksik olacaktı ve bu yüzden o söylendi. Ama eylem gösteri anlamındaysa veya eylem geçişsiz anlamındaysa veyahut da [diğerlerine] ortak anlamı yoksa, eylemle bahsedilmemesine rağmen, "öz" kelimesi söylenir, çünkü geçişsiz eylem onu ima eder. Böylece mana tam olur. Bu yüce Allah'ın şu sözü gibidir: *kallā inna l-insāna la-yaṭγā an ra'āhu staynā* (K.96:6/7 "Şüphesiz insan haddini aşmıştır, kendini yeterli görür."). *An ra'ā nafsahu staynā* denilmemiştir. Bu Türkçe'deki 'IYŠ·QA' BAQIN **išqa baqin** "işine kak, işin sonucuna bak (*unẓur āxir amrika*)"; :: QURIN qurin "kendin kurun (*tajaffaf*)[1]"; :: "SUWQA' KIRIN **suwqa kirin** "suya girin (*iytasil*)" sözleri gibidir.

3) *lām* bölümüyle *nūn* bölümünün birleşmesi[2] ve onun *nūn*'la değişmesidir. Örnek :: BITIK BITIL·DIY BITIN·DIY **bitig bitildi, bitindi** "Kitap yazıldı (*kutiba*)." İkisi de [doğrudur]. Bu edilgen eylemin göstergesidir. Arapça'da *nūn* ve *lām* değişimi şu ifadelerdeki gibidir: *rajul šaṯn al-aṣābi' wa-šaṯluhā*[3] ("sert parmaklı adam"), ve *kabn ad-dalw wa-kabluhu*[4] ("bahriyeli kovasının oyuğu") – o, dirseğini eğen bir parçadır.

---

346 1. Bu 2)'ye aittir, cümle burada şöyle okunmalıdır, "özne bir işi yapar görünür, ama aslında yapmaz."

2. İlk *sukūn* (·) çizildi.

347 1. EY. *tajaffafa*.

2. EY. *ynfiq, yawāfiqa* okunur.

3. EY. *wa-saṯluhu*.

4) O üstteki anlamlardan hiçbirini ifade etmeksizin basit eylem olarak bulunur. Örnek :: TANKRIYK' TABIN·DY **täŋrīkä tapindim** "O yüce Allah'a ibadet etti (*'abada*)." :: TANKRIYKA SIΓIN·DIM **täŋrīkä siγindim** "Yüce Allah'a sığındım (*'uḏtu*)."

"Bu anlamlar illetli harfe sahip olan ve nazal harfe sahip sözcüklerden başka basit ve bileşik sözcüklerde dahi böyledir.

Kural. Üçlü köklerin geniş zaman (*mustaqbila*) biçimleri G

[II. 127/161] **348**

iki kısma ayrılır:

1) Ortasında hareke bulunmayanlardır. Örnek :: 'UL TUVN KAḎUR·DIY **ol tōn käḏürdi** "O, [birilerine] elbise giydirdi"; KADURUR· [dikkat] **käḏrür** "O giydirir"[1] – *ḏāl* mazide harekeli, geniş zamanda harekesizdir. :: TANKRYK' TABIN·DIY **täŋrīkä** [dikkat] **tapnūr** "O Allah'a ibadet etti"; TABINUVR [dikkat] **tapnūr**– *bā'* geçmiş zamanda harekeli, geniş zamanda harekesizdir.

2) Geçmiş ve geniş zamanda ortası harekeli olanlar. Örnek :: 'AT· QULA'Q· TUWURDIY[2] **at qulāq tuwirdi** (?) "At kulağını dikti"; T(Y)AWIU̲RA'R·[3] **tuwirār** [krş. 306: **tuwīrār**] – ince *fā'* hem geçmiş hem de geniş zamanda harekelidir.[4] :: TANKRIY MANY KUḎAZ·DIY **täŋri mäni küḏäzdi** "Allah beni korudu." –*ḏal* hem geçmiş hem de geniş zamanda *fatḥ* (A)'ya sahiptir [312: **köḏ̄äzür**].

Prensip şudur ki her eylem geniş zamanda ortası harekeli bir isimden türemiştir. Örnek :: TUŠAK TUŠAL·DY **tōšäk tōšäldi** "Döşek yayıldı" [krş. 332: geniş zamanı verilmemiş, ***tōšälür** olabilir]; :: TUKUVN TUKUL·DY **tügün tügüldi** "Düğüm bağlandı" [333: geniş zamanı **tüglür**! şeklinde verildi]; :: TARIΓ SUWAL·DY **tariγ suwaldi** "Ekin sulandı" [331: **suwalur**]. Basit eylemlere gelince, onların çoğunda geniş zamanda ortada hareke yoktur. Örnek :: SUVT· SAΓIL·DY **süt suγuldi** "Süt sağıldı"; SAΓLUR **suγlur**.[5] :: KUVN SAWUL·DIY **kün sawuldi** "Güneş battı"; SAWU̲LUR· **sawlur** [krş. 330-331]. Vs. 0

Bu bölümdeki ayrımların hepsi başka bölümlerde bulunmayan anlamlara sahiptir. 0

rā' - ayrımında üç yol vardır:

1) Adlardan türetilen eylemlerdir. Örnek :: TUVN· QIZARDIY **tōn qizardi** "Elbise (veya başka bir şey) kırmızılaştı (*iḥmarra*)" – aslı: QIZL· 'R·DIY **qizli ärdi** "Kırmızı oldu (*ṣāra aḥmar*)"; *lām* ve *hamza* düşer, sadece basit eylem kalır. TU̲VN· QARAR·DIY **tün qarardi** "Gece karardı (*iswadda*)" –aslı: QARA''R·DIY **qara ärdi** "Karanlık bastı (*ṣāra aswad*)". O:

[II. 128/163] **349**

QARA' **qara** "siyah." sözcüğünden türemiştir. 0

---

4. EY. *wa-kabnahu.*

348
1. EY. *yalbasuhu, yalbisuhu* okunur.
2. Her iki U, A'dan ? değişti.
3. T de altta iki noktaya sahiptir (Y'yi gösterirler)
4. EY. *wājib*, geçmiş zaman anlamında; *yābir, mustaqbali tilw* için hatalı.
5. Muhtemelen *baku'a, huliba* için hatalı. bu durumda **saγildi, saγlur** okunur, krş. 330.

2) İki harfli ve geçişsiz eylemlerden geçişli eylemler meydana getirir. Örnek :: 'AR· SUVW· KAJ·TY **är sūw käçti** "Adam suyu geçti"; sonra :: 'ANIY SUW·DAN KAJUR·DIY **ani suwdan käçürdi** " O, onu sudan geçirdi." :: 'AR· KAJ·TIY **är qaçti** "Adam kaçtı"; sonra :: QAJURDIY **qaçurdi** "O onu serbest bıraktı."

3) O üstteki anlamlardan hiçbirini ifade etmeksizin basit eylem olarak bulunur. Örnek :: 'ANIK BUY·NIN· QAḌIR·DIY **anig boynin qaḍirdi** "O, onun boynunu büktürdü." :: 'QA'B· TUTUR·DIY **qāp quturdi** "O kabı boşalttı."

zāy- ayrımında iki yol vardır:

1) Bir eylemi geçişli yapmak için getirilir. Örnek :: 'AR· SUVW TAMUZ·DIY **är sūw tamuzdi** "Adam su damlattı." Bu kural dışı bir ifadedir [bkz 312 G].

2) O basit eylemler oluşturur. Örnek :: TABUZ·ГUQ· TABIZ·DIY **täpuzγuq tapizdi** "O bilmece sordu."

Šīn bölümü yukarıda anlatıldı [325-326].

Qāf- ve *kāf-* ayrımında iki yol vardır [krş. 327-328 G]:

1) *Qāf-* veya *kāf-* iki harfli bir eyleme gelerek, işin yapana gönülsüzce bir işin yaptırılması anlamını verir.[1] Örnek :: 'AR· YAГIYKA' [dikkat] BASIQ·TY **är yaγīqa basiqti** "Adam düşmana gece basıldı ve düşmana esir düştü." :: 'AR· USUQ·TIY **är usuqti** "Adam susadı." Onların asılları: BUS·DIY 'US·DIY **basdi, usdi**. *Kāf*'lı örnek :: TVN KIURIK·TIY **tōn kirikti** "Elbise kirlendi." :: 'AR· KUNIK·TIY **är kenikti** "Adam arkadaşlarından geri kalacak derecede zayıfladı."

2) O basit eylemler oluşturur. Örnek :: 'AR· 'AWK' 'AŠUQ·TY **är äwkä ašuqti** "Adam evini özledi." 0 :: 'AR· 'IYŠIY JULUK·TIY **är iši çülükti** "Adamın şartları perişanlaştı."

lām ve *nūn* ayrımları yukarıda anlatıldı [337, 346-347].

Bu [bölümün] mastarı *fa'allāl* kalıbına göredir.[2] Örnek :: QAJURMA'Q **qaçurmāq** - ikinci harf harekelidir.

[II. 130/166] 350

YUK KUTURMA'K **yük kötürmāk** "Yük götürmek." Bu asıl mastardır.

Diğer yandan, izafet yoluyla yapılan mastarlar ortası harekesiz olarak *fu'lulī kalıbına* göre yapılır. Örnek :: 'ANIK YUK KUT·RUKIY[1] KUR· **anig yük kötrügi kör** "Onun yük götürmesini gör." :: 'NIK SUVW· KAJURKIY KUR· **anig sūw kaçrugi kör** "Onun suyu geçmesini gör." *yayn* ve *kāf*'ın bu şekildeki yeri yukarıda anlatılmıştır [286].

Bu bölümde emir üç harf üzerinedir[2] ve bu sebepten "üç harfli" diye çağrılır. Örnek :: TANKRIK' TABIN **täŋrīkä tapin** "Yüce Allah'a ibadet et." :: TANKRIYKA' YUKUN **täŋrīkä yükün** "Yüce Allah'a tapın." :: SARIN **särin** "Sabret." İsterseniz: Tekil şahsın emiri için daha önce söylendiği kuraldaki gibi [288]: TABINГIL· YUKUN·KIL SARIN·KIL **tapinγil, yüküngil, säringil** okuyabilirsiniz.

---

349 1. EY. *min ixtiyārihi, min γayr ixtiyārihi* okunur.
2. EY. *fa'lalāl*.

350 1. *Sukūn* (·), U'dan değişti.
2. EY. *awjuh, aḫruf* okunur.

Yasaklayıcı emir (olumsuz emir), anlatıldığı gibi [300], *mīm* ve *elif*'le oluşturulur. Örnek :: SAQINM' **saqinma** "Düşünme." SAWINMA' **säwinmä** "Sevinme."[3]

"Birinci tekil şahıs: TA·BINDIM **tapindim** – *mīm* ile – "İbadet ettim." İkinci şahıs: TABIN·DINK· **tapindiŋ** - nazal *kāf* ile. Üçüncü şahıs: TBINDIY –üstteki gibi *yā* ile.

Bazı Aryu şivelerinde, ikinci şahıstaki *kāf*, *yayn*'a değişir. Örnek :: TABIN·DUГ **tapinduγ** "İbadet ettin (tekil)." :: SAN· 'ANIY QAJURDIГ **sän ani qaçurduγ** "Sen onu kaçırdın." Bu kural tüm eylemler için geçerlidir. *Kāf* asıldır, *yayn* getirilmesi doğru değildir. D

Bu bölümde, ad eylem: TABIN·ГUJY **tapinγuçi** "kul," YUKUNKUVJIY **yüküngüçi** Türk dilinin birçok şivesinde "kul" "eğilen"; Oγuz şivesinde TABIN·DAJY YUKUN·DAJY **tapindaçi, yükündäçi**. D

Eylemin devam ettiğini gösteren eylem sıgası: TABIN·ГA'N YUKUNГA'N· **tapinγān yükünγān**. Bu şekilde *qāf, kāf, yayn, išbā*'nın kararlaştırılması anlatıldığı gibidir [293-294].

Bir işin yapılmasına dair isteği ifade eden sıga: TABUГ·SA'Q· 'AR· **tapuγsāq är** "Hizmeti seven adam."

[II. 132/168] **351**

Bu çeşit sıfatlar üç ve daha fazla harfi eylemlerde nadiren gelir. Ama kural tüm eylemler için geçerlidir. İki harfli sözcüklerde sözcüğün sonu atılarak bu sıfatı gösteren harfler getirilir. Örnek :: TABIN·DIY **tapindi** "O ibadet etti"; sıfatı: TABUГSA'Q **tapuγsāq** - *nūn* düşer ve özcük köküne döner, yani sözcük: TABUГ **tapuγ** "hizmet." olur.

Öznenin bir işi işlemeye hakkı olduğu, bu işi yapmak istediği *fa'ul'ulul* kalıbıyla gösterilir, iki *'ayn* (ikinci ve dördüncü harfler) üç harekeden biriyle harekelidir ve iki *lām* (üçüncü ve altıncı harfler) harekesizdir. Örnek :: BAK· YA'ZUQ KAJURK·LUK 'AR·D·IY **beg yāzuq käçürgülük ärdi** "Emir günahı affetmek hakkıydı." :: 'UL TANKRIYKA' TABIN·ГULUQ 'AR·DIY **ol täŋrīkä tapinγuluq ärdi** "Onun Tanrıya tapmak hakkı idi." Bunun kuralı köklere *qāf*'lı sözcükleri de göze alarak köke harfleri eklemektir. Bu çeşit biraz da mastar manasını taşımaktadır.

Öznenin işi yapanlardan birisi olduğunu ifade eden sıfat :: 'UL TANK·RIYKA' TABINIГ·LIY 'AR·DIY ol **täŋrīkä tapiniγli ärdi** "O Tanrıya tapanlardan idi"; :: 'UL MANY SUW·DIN KAJRUK·LY 'AR·DIY **ol mäni suwdin käçrügli ärdi** "O beni sudan geçirenlerdendi." Bu şeklin kalıbı *fa'la'lī*dir, iki *'ayn* (ikinci ve dördüncü harfler) harekesizdir, ve iki *lām* (üçüncü ve beşinci harf) harekesizdir. 0 Bu eylemle birlikte söylenen 'AR·DIY **ärdi** sözcüğü, öznenin eylemi yapmış olduğunu gösterir. Bir eylemden sonra 'UL **ol** sözcüğü veya TURUR· **turur** eylemi gelirse öznenin işi yapmadığını, yapmaya azmettiğini gösterir.

Sıfat fiil tek şekilde oluşur. Örnek :: KUZAT·MIŠ NA'NK **közätmiš nāŋ** "gözetilmiş nesne"; 0 QUTUR·MIŠ· QA'B· **quturmiš qāp** "boşaltılmış kap." *mīm* ve

[II. 133/170] **352**

3. EY. *lā tasarru, tusarra* okunan yusarr (?)'dan değişti.

sīn geçişsiz eylemlere getirildiğinde, onlar eylemin geçmiş olduğunu gösteren sıfat olurlar. :: SAWIL·MIŠ KUVN· **sawilmiš kün** "İnmiş (*zā'ila*) güneş." :: SUΓUL·MIŠ SUVW· **suγulmiš sūw** "Çekilmiş (*yā'ir*) su."[1]

Eylem çekimi üstteki gibi iki harfliler bölümünde geçti. Mekân ve zaman adlarında dahi böyledir. Bunları yapmak için köklere bazı ekler eklenir. Kuraldışı bir şey yoktur. Bunu iyi anla! 0

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ikinci ve dördüncü harfi harekesiz *fa'laldī* kalıbı

R

:: KUVK̲· BURKURDIY **kök bürkürdi** "Gök bulutlarla örtüldü (*dajanat*)." :: YUΓ̲·JIY TUVN·QA' SUVW̲· BURKURDIY **yuγçi tönqa sūw bürkürdi** "Yuğçı elbiseyi hafifçe ıslatmak için hafifçe su serpti (*rašša*)." :: BURKURA'R̲· BURKURMA'K **bürkürār bürkürmāk**. :: QA'N· BUR̲·KURDIY **qān bürkürdi** "Kan yaradan fışkırdı (*na'ara*)." 0 — **bürkür-**

:: 'AR· YΓA'J BIJ̲·TURDIY **är yiγāç biçturdi** "[Adam] ağaç biçtirdi (*qaṭ*)." BIJTURUR BIJTIRMA'Q **biçturur biçturmāq**. 0 — **biçtur-**

:: 'UL MNY 'WK' BAR̲·TURDIY **ol mäni äwkä barturdi** "O beni eve (veya başka bir yere) gönderdi (*aḏbaha*)." BARTURUR BARTURMA'Q **barturur barturmāq**. 0 — **bartur-**

:: BAK 'UΓRIYNIY BAS·TURDIY **beg oγrīni basturdi** "Bey hırsızın elinin ve ayaklarını bağlamayı emretti (*qabḍ aṭrāf ... wa-baṭḥ*)." Herhangi bir şeyin dönmesini veya kımıldamasını engellemek için bastırılırsa yine böyle denir. BAS·TURR BAS·TURMA'Q **basturur basturmāq**. — **bastur-**

:: 'UL 'ANY BUΓ·TURDIY **ol ani boγturdi** "O, onu boğdurdu (*xanq*)." BUΓ·TURR BUΓTRMA'Q **boγturur boγturmāq**. 0 — **boγtur-**

:: 'AT· BIR·QIRDIY **at birqirdi** "At (veya başka bir şey) homurdandı (*naxara*)." BIR·QIRA'R· BIR·QIRMA'Q **birqirār birqırmāq**. 0 — **birqir-**

:: 'IŠ̲·LA'R· YU̲VZIY BURQU̲RDIY **ešlār yüzi burqurdi** "Kadının yüzü buruştu ve gerildi (*inzawā, inqabaḍa*)." Derinin büzüşmesi de böyledir. BURQU̲RA'R· BUR̲·QU̲RMA'Q̲· **burqurār burqurmāq**. — **burqur-**

:: 'IYŠ· BAL·KUVR·DIY **īš bälgürdi** "İş (veya başka bir şey) açığa çıktı (*ẓahara*)." Atasözü: [= 515 **yāy**]: KUVZ KALIKY YA'ZIN· BALKUVRA'R **küz käligi yāzin bälgürār** 0 — **bälgür-** P

[II. 135/172] 353

---

352 1. EY. *yābir*.

"Güzün gelişi yazdan bellidir." Bu söz önceden sonu tahmin edilemeyen bir şeyler için söylenir. Manzume:

KIZLAB· TUTAR· SAWU̲K LK	**kizläp tutar säwüklük**	V
'AD̲·RIŠ KUNIY BAL·KUR'R·	**ad̲riš küni bälgürär**	
BAŠ·LIΓ KUZUK· YAB·SAMA'	**bašliγ közüg yapsama**	
YA'ŠIY 'ANIK SAFRQA'R·	**yäši anig sawruqär**	

"Saklanan sevgi ayrılık günü
Belli olur ve yaralı ve yaşlı göz
Gözyaşını saklayamaz."

[Gizli tutulan aşk
ayrılık günü belli olur
Yaralı göz kapansa bile
Gözyaşını saklayamaz.]

BAL·KURA'R· BAL·KURMA'K **bälgürär bälgürmäk**. 0

:: QUŠ· TAL·BIRDIY **quš talpirdi** "Kuş kanadıyla çırpındı (*xafaqa*)." :: TALWIR TALBIR·DIY **tolwir talpirdi** "Keklik çırpındı." Çırpınan başka şeyler için (*iḍṭaraba*) de böyle denir. TALBIRA'R TAL·BIR·MA'Q· **talpirär talpirmäq**. 0 **talpir-**

:: TANKRIY 'UΓUL· TUΓ·TURDIY **täŋri oγul tuγturdi** "Allah (kadından) çocuk verdi (*awlada*)." Aslı: TUΓUR·TURDIY [dikkat] **tuγurdi**– kurala göre *tā'* bulunmayan geçişli eylem [yani bu durumda **tuγur**- "doğurmak"] çift geçişli[1] hale *tā'* eklenerek getirilir. Örnek :: SUVW· 'IJUR·DIY **sūw içürdi** "Su içirdi (*ašraba*)"; eğer SUVW· 'IJ·TUR·DIY **sūw içtürdi** söylenirse anlamı: "O adam başkasına su içirdi (*amara γayrahu bi-išrāb*)." olur. Ve de :: 'UL 'ANIY BUΓ·DIY **ol ani boγdi** "O, onu boğdu"; eğer: BUΓ·TUR·DIY **boγturdi** derseniz, anlamı, "O başkasına onu boğdurttu." Benzer şekilde Arapça'da *laqaṭa s-sunbul* ("o tohumun başaklarını topladı") ve *alqaṭuhu γayrahu* ("o başkalarına tohumun başaklarını toplattı"); *naqaṭa l-muṣḥaf* ("O metni noktaladı") ve *anqaṭahu γayruhu* ("O başkalarına onu noktalattı") söyleyebilirsiniz – *elif*'in eklenmesiyle eylem çift geçişli olur. Bu durumda da aynısıdır. BUΓ·TURUR· BUΓ·TURMA'Q· **tuγturūr tuγturmāq**. **tuγtur-**

:: 'AT· SIYŠ·QA' TAIQ·TURDIY **ät šīšqa taqturdi** "Eti şişe dizdirdi (*naẓama*)." TAQ·TURR· TAQ·TUR·MA'Q· **taqturur taqturmāq**. **taqtur-**

:: 'UVNUΓ· QA'B·QA' TIQ·TUR·DIY **ūnuγ qāpqa tiqturdi** "Unu kabın içine yıktırdı (*iḍxal ... wa-šadd*)." Diğer şeyler için de böyledir. TIQ·TURUR TIQ·TUR·MA'Q **tiqturur tiqturmāq**. 0 **tiqtur-**

:: BAK 'UΓ·RIYNIY TUTU̲TUR·DIY[2] **beg oγrīni tutturdi** "Emir hırsızın yakalanması (*axḏ*) için emir verdi." TUT·TURR TUT·TURMA'Q **tutturur tutturmāq**. 0 **tuttur-**

[II. 137/174] **354**

:: 'UL· SUVW· TUK·TUR·DIY **ol sūw töktürdi** "O, su döktürdü (*ṣabb*)." TUK·TURR TUKTURMA'K **töktürür töktürmäk**. 0 **töktür-**

---

353 1. Harf. İki özne vasıtasıyla nesneye bağlı olarak geçişli hâle getirilebilir, biri (EY. *amr, āmir* okunur) işi emreder ve diğeri iş yapar.

353 2. *Tašdīd* (~) sonradan yazılmıştır.

:: 'UL TUVN· TIK·TURDIY **ol tōn tiktürdi** "O elbise diktirdi (*xiyāṭa*)." TIK·TRUR· TIKTURMA'K **tiktürür tiktürmāk**. 0 **tiktür-**

:: 'ANY 'URUB· TAL·TURDIY **ani urup talturdi** "O bayıltasıya kadar dövdü (*ḍarabahu ḥattā kāda an yuγšā 'alayhi*)." TAL·TURR TAL·TURMA'Q **talturur talturmāq**. **taltur-**

:: 'UL TA'M· TAL·TURDIY **ol tām tältürdi** "O duvar (veya başka bir şey) deldirdi (*ṯaqb*)." Son *tā*, *dāl*'dan[1] değişmiştir. [yani **täldür-**]. Benzer şekilde, Arapça'da, *qatara 'alā 'iyālihi* veya da *qadara* ("onun izni ailesine bağlı") diyebilirsiniz. Ve Allah'ın sözleriyle karşılaştırın: *wa-man qudira 'alayhi rizquhu* (K. 65:7 "Ona gelince onun azığı ona bağlı"), ve, bir başka ayette: *wa-ammā iḏā mā btalāhu fa-qadara 'alayhi rizqahu* (K.89:16 "Ama o onu denediğinde ve onu azıkları için bağlar"). [Bu durumlarda] *dāl*'ın *tā*'nın bir değişeni olduğunun düşünülmesine müsaade edilir. *Xatara* ve *xatala* sözcüklerinde de *dāl*'ın *tā*'dan[2] değiştiği düşünülebilir, [İkisinin] kökü *γadara* ("aldanmak") olabilir- bu örnekte üç değişim vardır [yani *γ~x, d~t, r~l*]. TAL·TURR TAL·TURMA'K **tältürür tältürmāk.** **täldür-** D)

:: 'UL 'AYAQ TUL·TIRDIY **ol ayaq tolturdi** "O kabı (veya başka bir şeyi) doldurdu (*amla'a*)." TUL·TURR TULTRMA'Q **tolturur tolturmāq**. **toltur-**

:: 'AR· YARIN·DA'Q· TIL·TURDIY **är yarındāq tiltürdi** "[Adam] kayış dildirdi (*qadd*)." Herhangi bir şeyi kayış gibi dildirilirse (*qudda*) yine böyle denir. TIL·RURR TILTURMA'K **tiltürür tiltürmāk**. 0 **tiltür-**

:: 'UL NIK 'ΓZINK SUVW TAM·TURDIY **ol anig aγziŋä sūw tamturdi** "Onun ağzına su damlattırdı (*taqaṭṭur*)." TAM·TURR TAM·TUR·MA'Q **tamturur tamturmāq**. Bu zayıf bir sözcüktür (? *luγa ḍa'īfa*). 0 **tamtur-**

:: YAΓ MUR TAM·JURDIY **yaγmur tamçurdi** "Yağmur (veya başka bir şey) sepeledi (*taraššaša*[3] *l-maṭar wa-jā'a t-tall*)." TAMJIRA'R TAMJURMA'Q **tamçirār tamçirmāq**. 0 **tamçur-**

:: MAN 'UΓUL·NIY 'ANA'SINKA' TAB·JURDUM· **män oγulni aŋāsina tapçurdum** "Ben oğlunu [onun] anasına verdim (*alḥaqtu, alṣaqtu*)." *J-m*'im kökü *š-m*'dir [yani **tapšur-**]. Başkası da böyledir. TABJURR· TBJURMA'Q **tapçurur tapçurmāq**. **tapçur-** **(tapšur-)**

:: AT·LIΓ 'ANIY TUL·DUR·DIY **atliγ ani taldurdi** "Atlı adam (veya başkası) ona çarptı (*ṣadama*)." **taldur-**

:: :: 'ANY BIJA'K· BILA' TILDURDIY **ani biçāk bilä tildürdi** "O, onu bıçakla dildirdi (*waja'a*)." TIL·DURUVR· TILDUR·MA'K **tildürür tildürmāk**. **tildür-**

:: 'UL MANK' 'IYŠ BIL·TURDIY **ol maŋa īš biltürdi** "O işi bana öğretti (*'arrafa*). BILTURR· BILTURMA'K **biltürür biltürmāk**. **biltür-**

---

354 1. EY. *lām*.
2. EY. *bā'*
3. EY. *taršasa*.

:: 'UL 'UVT· TAM·TURDIY **ol ōt tamturdi** "O, ateş yaktırdı (*awqada*)." Kandil için de böyle denir. TAM·DURUR TAM·DURMA'K **tamdurur tamdurmāq.** **tamtur-**

:: 'UL MANK' 'ALMIN TAN·TURDIY **ol maŋa almin tanturdi** "O, bana borcunu (veya başka bir şeyi) inkâr ettirdi (*ajḥada*)." TANTURUR TAN·TUR·MA'Q· **tanturur tanturmāq.** **tantur-**

:: 'UL MANIY TINDUR·DIY **ol mäni tindurdi** "O beni rahat ettirdi (*awqa'a fī r-rāḥa wa*-ajamma)." Aslı: "O beni dinlendirdi (*tanaffasa*)" [278] anlamındaki TIYN·DY **tīndi** sözcüğüdür. **tindur-**

:: 'UT· 'NIK KUVZIN TUN·TUR·DIY **ot anig kōzin tunturdi** "İlaç onun gözünü kapattı (*yaṭṭā*)." Herhangi bir nesne bir şeyin üstüne örterse de böyle denir. TUN·TURUR TUNTRMA'K **tunturur tunturmāq.** **tuntur-**

:: 'UL MANIY TUD̲·ГUVR·DIY **ol mäni toḏγūrdi** "O beni doyurdu (*asba'a*)." TUD̲ГURUR TUD̲·ГUR·MA'Q **toγḏurur toḏγurmāq.** Atasözü: 'AW·LIK· TUD̲·ГUR·SA' KUVZIY YUL·QA' BULUVR· **äwlik toḏγursa kōzi yolqa bolūr** "Ev sahibi misafiri doyurursa (misafirin) gözleri (her zaman) yolda kalır." Bu söz ziyafetten sonra ev sahibinden gitmek için özür dileyen kimse için söylenir. **toγḏūr-** P 0

Manzume:

TUD̲·ГUR·MA̲DY 'ITIMNY	**toḏγurmadi itimni**	V
TUR·ГUR·ГALIR· 'ATIM·NIY	**turγurγalir atimni**	
SUR·DIY MANIK QUTUMNY	**sürdi mänig qutumni**	
QA'Z· TAQIY QUR·DA'YIMIY	**qāz taqi qordāyimi**	

Ona av hayvanlarını, köpeğini, atını ödünç verdiği ama bir şey yakalayamayan bir avcıyı anlatarak diyor ki: "O benim köpeğimi doyuracak kadar bile av yakalayamadı." (Çok koşturmaktan) neredeyse atımı zayıflatacaktı, kazımı, kuğumu kovarak talihimi kaçırdı." 0 :: 'UL MANIY BU̲V 'IYŠ·TIN TUD̲·ГURDIY **ol mäni bu īštin toḏγurdi** "O beni bu işten bıktırdı (*amallanī fī hāḍa l-amr ḥattā wajadtu sa'ama minhu*)." 0

:: ' UL ATIГ TURГURDIY **ol atiγ turγurdi** "O atı zayıflattı (*hazala*)." TUR·ГURUR· TUR·ГURMA'Q **turγurur turγurmāq.** **turγur-**

:: 'UL MANIY 'URUN·DU̲N TUR·ГURDIY **ol mäni orundin turγurdi** "O beni yerimden kaldırdı (*aqāma*)." :: 'AR· TA'M· TURГRDY **är tām turγurdi** "Adam duvar inşa etti (*banā*)." Ev yaparsa ya da başka bir şey dikerse de böyle denir. TUR·ГURUR· TUR·ГUR·MA'Q **turγurur turγurmāq.** 0

[II. 140/178] **356**

:: 'AR· BA'ŠIY TAZ·TAR·DIY **är bāši tazγirdi** "Adamın başı neredeyse kelleşti (*kāda ... an yataqarra'a*)." TAZГIRA'R· TAZГIR·MA'Q **tazγirār tazγirmāq.** 0 **tazγir-**

:: YIYR· TUZ·ГIR·DIY **yēr tozγirdi** "Yerden toz kalkacak gibi oldu (*kādat al-arḍ an yahubba minhā l-habā' al-manṯūr*)." TUZГIRA'R· TUZГIR·MA'Q **tozγirār tozγirmāq.** 0 **tozγir-**

:: 'UL 'AWIN· TAW'R BIRLA' TUŠ·ΓURDIY **ol äwin tawār birlä tošγurdi** "O, evini malla doldurdu (*mala'a*)." Küp, su ve suya benzer şeylerle dolarsa yine böyle denir. TUŠ·ΓURUR TUŠΓUR·MA'Q **tošγurur tošγurmāq**. **tošγur-**

:: 'JIŠ· TAŠ·ΓUR·DIY **ešiç tašγurdi** "Tencere taşayazdı (*tafūra wa-yaxruja*)." TAŠ·ΓURA'R TAŠΓURMA'Q **tašγurār tašγurmāq**. **tašγur-**

:: MAN 'UΓLNY 'ATA'SINK' TUŠ·ΓUR·DUM **män oγulni atāsiŋa tušγurdum** "Ben oğul ve baba arasında bir buluşma düzenledim (*awqa'tu l-mulāqāt*)." İki kişi buluşturulursa yine böyle denir. TUŠΓURUR· MAN TUŠΓURMA'Q **tušγurur män, tušγurmāq**. Aslı: TUŠUR·DUM **tušurdum** [308]. **tušγur-**

:: KUNK·LUM· TAU̲L·ΓURDIY **köŋlüm tolγardi** "Kötü yemek yemekten neredeyse içim dışıma çıkacaktı (*kādat nafsī an tata'awwaja*[1] *limā laqisat min akl ṭa'ām qaḏir*)." TAL·ΓURUR· TAL·ΓURMA'Q **tolγarur tolγarmāq**. 0 **tolγar-**

:: 'AR·T· BAŠIY TAL·ΓUIRDIY[2] **art baši talγirdi** "Dağ başında (veya başka yerde) tipi koptu (*qāmat ad-damaq*)." TALΓIRA'R· TAL·ΓIRMA'Q **talγirār talγirmāq**. 0 **talγir-**

:: SUVW· TAM·ΓURDIY **sūw tamγirdi** "Su (buzdan ya da başka bir şeyden) damlayayazdı (*yaqṭura*)." TAMΓIRA'R· TAM·ΓIRMA'Q **tamγirār tamγirmāq**.0 **tamγir-**

:: 'UL 'IYŠIN TUB·KAR·DIY **ol īšiγ tüpgärdi** "O işin aslını araştırdı, işin peşine düştü (*tafaḥḥaṣa 'an aṣl ... wa-ttaba'a aṯar*)." TU̲B·KARUR TUB·KARMA'K **tüpgärür tüpgärmāk**. 0 **tüpgär-**

:: TANKRIY 'ULUK TIR·KURDIY **täŋri ölüg tirgürdi** "Allah ölüyü diriltti (*aḥyā*)." TIRKURUR TIRKURMA'K **tirgürür tirgürmāk**. **tirgür-**

:: MAN 'NY TU̲ZKAURDIUM[3] **män ani tüzgürdüm** "Ben ona bir hediye verdim (*ahdaytuhu*)." TU̲ZKURUR[3] MAN TU̲ZKUR·MA'K[3] **tüzgürür män, tüzgürmāk**. **tüzgür-**

:: 'AR· TALIM· TAL·MIR·DIY **är tälim tälmirdi** "Adam bir şey ister ya da birini görmüş gibi sağa sola baktı (*talaffata*)." TALMIRA'R TALMIR·MA'K **tälmirār tälmirmāk**. 0 **tälmir-**

:: 'AR· QULIN· SUW·DA' JAB·TURDIY **är qulin suwda çapturdi** "Adam kölesini suda yüzdürdü (*asbaḥa*)." Başkası da böyledir. :: 'UL 'ANIK BUY·NIN JAB·TUR·DIY **ol anig boynin çapturdi** "O, onun boynunu vurdurdu (*ḍarb*)" - **çaptur-D**

Uygur şivesi. :: 'UL 'AWIN JAB·TUR·DIY **ol äwin çapturdi** "O, evini taze çamurla sıvattı (*tamwīh*)." JAB·TURR JAB·TURM'Q **çapturur çapturmāq**.

:: BUV YUK· 'AITIΓ· JIŽ·TUR·DIY **bu yük atiγ çiztürdi** "Yükün ağırlığı nedeniyle atın beli çöktü (*axfaḍa*)." Yükten atın sırtı çökerse ya da yağır olursa (*yanfadihu*) [268 **çiž-**] yine böyle denir. JIZTURUR JZTURMA'K **çiztürür çiztürmāk**. **çiztür-**

---

356 1. EY. *tatahawwaja*; ED. *tatamawwaja* önerir; bir başka ihtimal ise *tatharraja*'dır.
2. İlk I: Sadece ufak bir leke görülebilir; Tercüme II, 179 n'ye göre kırmızıyladır.
3. İlk U, A'dan değişti.

:: 'UL YIBIYΓ JUŽ·TUR·DIY **ol yipīγ çöztürdi** "O gevşek ipi gerdirdi (*amadda*)." Koyun bağırsağını gererse yine böyle denir. – JUŽTURUR· **çöztürür** buradan gererek, iki telaffuz noktası arasında *zāy* ile.	**çöztür-**
:: 'UL TUKUVN JIK·TUR·DIY **ol tügün çigtürdi** "O bohçanın düğümü sıkılaştırdı (*šadd*)." JIK·TURR· JIKTURMA'K **çigtürür çigtürmäk**. 0	**çigtür-**
:: 'L JAQM'Q JAQTURDY **ol çaqmāq çaqturdi** "O çakmak çaktırttı (*aqdaḥa*)." Bir kişi iki kişi arasını kızıştırır ya da aralarını bozarsa (*awqa'a t-tašājur, ayrā*) yine böyle denir. JAQ·TURR JAQ·TURMA'Q **çaqturur çaqturmāq**.	**çaqtur-**
:: 'UL QUŠUΓ QA'Z·QA' JUQ·TUR·DIY **ol qušuγ qazqa çoqturdi** "O doğan kuşunu kazın (ya da başka bir şeyin) üstüne saldırttı (*inqiḍāḍ*)." JUQ·TURR JUQTURMA'Q **çoqturur çoqturmāq**.	**çoqtur-**
:: 'UL ANY 'AW:DIN: JIQ·TURDIY **ol ani äwdin çiqturdi** "O, onu evden (ya da benzer bir yerden) çıkarttı (*ixrāj*)." JIQ·TURUR JIQTUR·MA'Q **çiqturur çiqturmāq**. 0	**çiqtur-**
:: 'UL TUVNIN JIQ·TURDIY **ol tōnin çiqturdi** "O, elbisesini ıslak yere koyduğundan, elbisesi ıslandı (*nadiya*)." JIQ·TURUR JIQTURMA'Q **çiqturur çiqturmāq**.	
:: 'ANKAR JAKIK JAK·TURDIY **aŋar çäkig çäktürdi** "O, ona kitabı noktalattı (*anqaṭa*)." :: 'UL ATIN· JAK·TRDIY **ol atin çäktürdi** "O atından (tırnak hastalığı[1] veya başka bir hastalık dolayısıyla) kan aldırdı (*afṣada*)." JAK·TURR JAKTURMA'K **çäktürür çäktürmäk**.	**çäktür-**
:: 'UL 'NIK TAWASIYN JUK·TURDIY **ol anig tewēsin çöktürdi** "O, onun devesini çökertti (*istanāxa*)." :: 'UL KMUŠ 'AL·TUVN·DUN· JUK·TURDIY **ol kümüš altūndın çöktürdi** "O altını eriterek ve toprağa gömerek gümüşü altında ayırdı (*arsaba*)." ifadesi böyledir. JUKTURR JUKTURM'K **çöktürür çöktürmäk**.	**çöktür-**
:: 'UL 'ANY JAL·TUR·DIY **ol ani çalturdi** "O, onu yere yapıştırdı (*aṣra'a*)." :: 'UL YITUK· JAL·TUR·DIY **ol yitük çalturdi** "O kaybolan şeyin aranması (*nišdān*) için emretti." Birinin	**çaltur-**

[II. 143/182] **358**

Kulağına bağırılarak söylenen sözler (*nūdiya li-s-sum'a*) için de böyle denir – Oγuz şivesinde. JAL·TURUR JAL·TURMA'Q **çalturur çalturmāq**. 0	D
:: 'UL 'ANIY SUW·QA' JUMTURDIY **ol ani suwqa çomturdi** "O, onu suda yıkattı (*amqala*)." JUMTURR· JUM·TUR·MA'Q **çomturur çomturmāq**.	**çomtur-**
JUM·TUR·DIY JUM·TURR· JUM·TUR·MA'K **çömtürdi çömtürür çömtürmäk** - Bu öncekinden daha derine daldırmayı bildirmek için söylenir (*aq'ar minhu fī l-maql*).	**çömtür-**
:: 'UL· 'ANIY BUV 'IYŠ:QA' JAN·TUR·DIY **ol ani bu īšqa çanturdi** "O, onu bu işten caydırdı (*abā'*)." Aslı: JIN:DUTUR:DIY **çandturdi**. JAN:TURR· JAN:TUR·MA'Q: **çanturur çanturmāq**.	**çantur-**

357 1. *min ar-raḥsa*, muhtemelen "toynaktaki acı."

:: 'UL 'IYŠIГ CIN·ГARDIY **ol īšiγ çinγardi** "O, işin aslını araştırdı ve onun hakkında doğru karara vardı (*tafaḥḥasa 'an aṣl, ḥaqqaqa*)." Aslı *yā'* ile JIYN·ГAR·DIY **çīnγardi**. JIYN·ГAR·MA'Q **çīnγarmāq**. 0 **çinγar-**

:: 'UL 'ANIK QIZIN· SAB·TUR·DIY **ol anig qizin säptürdi** "O, onun kızına çeyiz yükleyerek (*tajhīz*) damadın evine göndermesini (*zaff*) emretti." **säptür-**

:: 'UL MANK' QUŠ· QANATIN· SAB·TURDIY **ol maŋa quš qanatin sapturdi** "O, bana kuşun kanadını (veya başka bir şeyi) sardırdı (*waṣṣl*)." Herhangi bir şey yamanır ya da sarılırsa (*rafā*) yine böyle denir. SAB·TURUR SAB·TURMA'Q **sapturur sapturmāq**. **saptur-**

"İlk mastar *kāf* iledir [yani **säptürmäk**]. **säptür-**

:: 'UL MANIK· TAWA'RIГ· SATUR·DIY **ol mänig tawāriγ satturdi** "O benim malımı (veya başka bir şey) sattırdı (*abā'a*)." SATURUR· SATUR·MA'Q **satturur satturmāq**. **sattur-**

:: 'UL 'ANIK YUVZINKA' SUTURDIY **ol anig yūziŋä sutturdi** "O, onu yüzüne tükürttü (*abzaqa*)." Aslı: SUVD̲·TUR·DIY **sūd̲turdi**. SUVD̲·TUR̲UR· SUTURMA'Q **sūd̲turdur sutturmāq-** benzeşmeyle. **suttur-** (**sūd̲tur-**)

:: 'UL 'UГLIN· SAITURDIY **ol oγlin sittürdi** "O, oğlunu işetti (*abāla*)." Atlar için de böyledir. SITURUR· STURMA'K **sittürür sittirmāk**. Aslı: SIYD̲·T̲UR̲·DIY (**sīd̲tür-**) **sīd̲türdi-** benzeşmeyle. **sittür-**

:: 'UL MANK' YARMA'Q SAJ·TUR·DIY **ol maŋa yarmāq saçturdi** "O, bana saçtırdı (*anṯara*)." SAJ·TURR SAJ·TURMA'Q **saçturur saçturmāq**. **saçtur-**

:: 'UL 'ANY SIJ·TIRDUY **ol ani siçturdi** "O, onu sıçtırttı (*axra'a*)." SIJ·TURR· SIJ·TRMA'Q **siçturur siçturmāq**. **siçtur-**

:: 'UL 'ANY SUR·TUR·DIY **ol ani sürtürdi** "O, onu bir yerden sürdürdü (*jilā'*)." :: SUV̲R̲·TUR̲UR̲·[1] SUR·TURMA'K **sürtürür sürtürmāk**. :: 'UL 'ANKAR QUVY· SUR·TURDIY **ol aŋar qōy sürtürdi** "O ona koyun (veya başka bir şey) güttürdü (*asāqa*)." :: 'UL 'ANKAR TA'Š· SUR·TURDIY **ol aŋar tāš sürtürdi** "O, ona taş sürttürdü (*aḥakka*)." Mastarı da aynıdır. **sürtür-**

[II. 145/184] 359

:: 'UL SURUГ· SUR·TURDIY **ol soruγ sorturdi** "O kaybolan şeyi sordurdu (*našdān*)." :: 'UL QA'NIГ SUR·TURDIY **ol qāniγ sorturdi** "O, ondan emme suretiyle kan aldırttı (*maṣṣ, nafz*)." SUR·TUYRUR SRTURMA'Q **sorturur sorturmāq**. **sortur-**

:: 'UL SUVW SUZ·TURDIY **ol sūw süztürdi** "O, su (veya başka bir şey) süzdürttü (*taṣfiya*)." SUZ·TURR SUZTRMA'K **süztürür süztürmāk**. **süztür-**

:: 'UL QUJ· SUS·TUR·DIY **ol qoç süstürdi** "O koça tos yaptırdı (*niṭāḥ*)." SUS·TURR SUS·TURMA'K **süstürür süstürmāk**. **süstür-**

:: 'L TKUVN SAŠ·TURDIY **ol tügūn säštürdi** "O düğüm (veya başka bir şey) çözdürdü (*ahalla*)." SAŠTURR SAŠTURMA'K **säštürür säštürmāk**. **säštür-**

---

357 1. SUVTURR'dan değişti.

:: 'UL 'ALIM· BIRIM· BIR·LA' SA<u>I</u>Š·TURDIY **ol alim berim birlä seštürdi** "O alacağını vereceği ile takas yaptı (*awqa'a l-muqāṣṣa*)." SA<u>I</u>Š·TURR SA<u>I</u>Š·TURMA'Q **sešturur sešturmāq**. 0 **seštür-**

:: 'UL QUVY· SΓ·TURDIY **ol qōy saγturdi** "O, koyun sağdırdı (*aḫlaba*)." SAΓ·TURR· SAΓ·TURMA'Q· **saγturur saγturmāq**. **saγtur-**

:: 'UL· BIYR· NA'NK·NIY BIYR·KA' SIΓ·TUR·DIY **ol bīr nāŋni bīrkä siγturdi** "O bir şeyi bir şeye soktu veya sığdırdı (*adxala, awsa'a*)." SIΓ·TURR· SIΓ·TURMA'Q **siγturur siγturmāq**. **siγtur-**

:: 'UL [dikkat] TAN·K·RIY SANIY MANKA' SAW·TUR·DIY **täŋri säni maŋa säwtürdi** "Allah, seni bana sevdirdi (*awqa'a muḥabbataka fī qalbī*)." SAW·TURR· SAW·TURMA'K· **säwtürür säwtürmāk**. **säwtür-**

:: 'UL· BIYR· NA'NK·NIY BIYR·KA' SUQ·TUR·DIY **ol bīr nāŋni bīrkä suqturdi** "O, bir şeyi başka bir şeye sokturdu (*idxāl*)." SUQ·TURR· SUQ·TURMA'Q **suqturur suqturmāq**. 0 **suqtur-**

:: 'UL MUR·J SUQ·TURDIY **ol murç soqturdi** "O karabiber (veya başka bir şey) döğdürdü (*adaqqa*)." Başkası da böyledir [mastar ve geniş zaman –yani **soqturur soqturmāq**]. 0 **soqtur-**

:: 'UL 'UZUM SIQ·TUR·DIY **ol üzüm sikturdi** "O üzüm (veya başka bir şey) sıktırdı (*'aṣr*)."[1] SIQ·TURR SIQ·TURMA'Q **siqturur siqturmāq**. 0 **siktur-**

:: 'UL TUVN SUK·TURDIY **ol tōn söktürdü** "O, elbise söktürdü (*naqḍ durūz*)." Duvar veya başka bir şey söktürülürse (*naqḍ*) de böyle denir. SUK·TURR· SUK·TURMA'K **söktürür söktürmāk**. **söktür-**

:: 'UL 'ANIY SUK·TUR·DIY **ol ani söktürdi** "O, ona sövdürdü (*sabb*)." **söktür-**

[II. 146/186] **360**

Aslı: SUVK·TURDIY **sōktürdi**, *vāv* ile, benzeşmeyle. SUK·TURR· SUK·TURMA'K **söktürür söktürmāk**. 0

:: 'AR· KUNGIN· SIK·TUR·DIY **är küŋün siktürdi** "Adam cariyesini başkasıyla ilişkiye soktu (*jimā'*)." SIK·TURR· SIKTURMA'K **siktürür siktürmāk**. **siktür-**

:: 'UL MANY 'ANKA'R· SAL·TURDIY **ol mäni aŋār salturdi** "O, beni ona saldırttı ve bana karşı doldurdu (*amara bi-l-iḥāla lī 'alayhi*)." – Oγuz şivesi. :: 'UL MANKA' YAIYNG· SAL·TURDIY **ol maŋa yēŋ salturdi** "O başkasına elbisenin yenini salmasını (*alma'a*) emretti." SAL·TURR· SAL·TURMA'Q **salturur salturmāq**. Herhangi bir şeyi çıkarıp sallamayı (*ṭarḥ*) emretmek de böyledir. 0 **saltur-** D

:: 'UL TUKUVN· SAŠ·TURDIY **ol tügün säštürdi** "O, düğüm (veya başka bir şey) çözdürdü (*aḫalla*)." Bu sözcüğün *šīn*'li bir versiyonu daha vardır [yani 359 **säštür-**]. Aynı değişim Arapça *misk,* Farsça *mušk* ("misk") sözcüğünde de bulunur; [Arapça] *sukkar*, Farsça *šakar* ("şeker"); [Farsça] *laškar*, Arapça *'askar* ("asker"). 0 **säštür-** D

:: 'AR· SUVW· SAJΓUIR·DIY **är sūw saçγirdi** "Adam su saçtırayazdı (*yarušša*)." SAJ·ΓUIRA'R SAJ·ΓUIRMA'Q **saçγirār saçγirmāq**. 0 **saçγir-**

---

359 1. EY. *amarahu, amara* okunur.

:: 'AT· SUJ·ΓURDIY **at suçγurdi** "At (veya başka bir şey) sıçrayayazdı (*yaṯiba*)." SUJΓURA'R SUJΓURMA'Q **suçγurār suçγurmāq**. 0 **suçγur-**

:: SARΓARDY NA'NK **sarγardi nāŋ** "Nesne sarardı (*iṣfarra*)."[1] SAR·ΓARUVR· **sarγar-** SAR·ΓARMA'Q **sarγarūr sarγarmāq**. 0

:: 'AR· YA'Γ SIZΓURDY **är yāγ sizγurdi** "Adam yağ (veya başka bir şey) eritti (*aḏāba*)." SIZΓURUR· SIZ·ΓURMA'Q **sizγurur sizγurmāq**. Sıtma bir hastayı zayıflattığı (*nahakat*) zaman da :: SIZ·ΓUR·DIY **sizγurdi** denir. Manzume: **sizγur-**

KUNK·LY KYUB· QA'NY QURIB· 'AΓZIY 'AJB Q?ΓR'R V
SIZ·ΓURΓALIR· 'UDIAK LAR· 'ASIZ· YUZY BURQRA'R
köŋlü köyüp qāni qurip aγzi açip qatγurār
sizγurγalir üdiγlär essiz yüzi burqurar

"(Âşık) (insanlar arasında) ağzı açılasıya güler, kalbi yanıktır, kanı kurumuştur; aşk onu eritmek üzeredir- onun solmuş yüzüne yazık!" 0

:: 'UL 'AT· SUW·ΓARDIY **ol at suwγardi** "O, atı (veya başka bir şeyi) suladı (*saqiya*)." SUW·ΓARUR SUW·ΓARMA'Q **suwγarur suwγarmāq**. **suwγar-**

[II. 148/188] 361

:: 'UL 'ANY KŠIYDAN· SAN·ΓARDIY **ol ani kišīdän sanγardi** "O, onu halktan saydı (*'adda*)." SAN·ΓARUR SAN·ΓARMA'Q **sanγarur sanγarmāq**. 0 **sanγar-**

:: 'UL YA'Γ·NIY QA'B·TIN· SAR·QUR·DIY **ol yāγni qāptin sarqurdi** "O, yağı kaptan damlattı (*qaṭṭara*)." Herhangi bir akıcı maddeyi bir kaptan başka bir kaba aktarırken geri kalanı damlarsa da böyle denir. SAR·QURUR SARQURMA'Q **sarqurur sarqurmāq**. **sarqur-**

:: YUΓRUT· SUVT·KAR·DIY **yoγrut sütgärdi** "Yoğurt süt gibi sıvı olana kadar onu yoğurdu (*bu'ṭira*[1] *l-laban ḥattā ṣāra ka-annahu laban*[2] *fī riqqatihi*)." SUT·KIRA'R SUTKIR·MA'K **sütgärär sütgärmäk**. **sütgär-**

:: SIΓIR 'ARIK SUS·KIURDY **siγir ärig süsgirdi** "Sığır adama (veya başkasına) saldırayazdı (*yanṭiḥa*)." SUS·KIRA'R· SUS·KIRMA'K **süsgirär süsgirmäk**. 0 **süsgir-**

:: 'UL 'ANKA'R· TAWA'R· QAB·TURDIY **ol aŋār tawār qapturdi** "O, onu mallarını çaldı (*ixtilās*)[3]." QAB·TURR QAB·TURMA'Q **qapturur qapturmāq**. 0 **qaptur-**

:: 'UL 'ANY 'URN·DUIN QUB·TURDIY **ol ani orundin qopturdi** "O, onu yerinden kaldırdı (*anhaḍa*)." QUBTURR· QUBTURMA'Q **qopturur qopturmāq**. 0 **qoptur-**

---

360 1. EY. *aṣfarra*.

361 1. EY. *ya'ṯr*.
2. Sonradan eklenen bir not: *la'allahu mā'*. Büyük olasılıkla ilk laban, *rā'ib* için hatalı.
3. EY. *ixtilāf*.

:: 'ARIK· QAJTURDIY **ärig qaçturdi** "O, adamı serbest bıraktırttı (*ahbara ...*) ." QAJ·TURR· QAJTURMA'Q **qaçturur qaçturmāq**.	**qaçtur-**
:: 'UL MANY QUJTURDIY **ol mäni quçturdi** "O beni kucaklaştırdı (*mu'ānaqa*)." QIJTURR QUJTURMA'Q **quçturur quçturmāq**.	**quçtur-**
:: 'UL YIYB· QATURDIY **ol yip qatturdi** "O, (iğne veya başka bir şey için) iplik büktürdü (*fatl*)." :: 'UL TAL·QA'N·QA' YA'Γ QATURDIY **ol talqānqa yāγ qatturdi** "O kavuta yağ kattırdı (*ajdaḥa*)." Herhangi bir şeye başka bir şey katılırsa (*xuliṭā*) da yine böyle denir. QATURR· QATURMA'Q **qatturur qatturmāq**.	**qattur-**
:: 'UL 'ANY SUWQA' QAR·TURDIY **ol ani suwqa qarturdi** "O, suyu (bir parça yemeği) onun boğazına tıktırdı (*ayaṣṣa, ašraqa*)." :: 'UL 'ANKAR· YA'Γ TAL·QA'N·QA' QAR·TURDIY **ol aŋar yāγ talqānqa qarturdi** "O, ona kavuta yağ koydutturdu (*ajdaḥa*)." - Oγuz şivesi. QARTURUR QARTURMA'Q **qarturur qarturmāq**. 0 D	**qartur-**
:: 'UL MANK' YA' QURTURDY **ol maŋa ya qurturdi** "O bana yay kurdurdu (*tawtīr*)." XA'N· 'ANKAR JUVA'J: QURTURDIY **xān aŋar çuvāç qurturdi** "Han ona han çadırını kurdurttu (*našr*)." :: XA'N BAK·KA' SUVSIN QURTURDIY **xān begkä süsin qurturdi** "Hakan, beye	**qurtur-**

[II. 150/190] **362**

askerlerini toplattırdı (*jam'*)." QURTURR QURTURMA'Q **qurturur qurturmāq**. 0	
:: 'UL 'ANKAR· YIYR· QIRTURDIY **ol aŋar yēr qirturdi** "O, ona yer (veya başka bir şey) kazdırttı (*qašr*)." QIR·TURR· QIR·TURMA'Q **qirturur qirturmāq**.	**qirtur-**
:: 'UL 'ANKAR· QAḌAΓ·[1] QAZ·TUR·DIY **ol aŋar qaziγ (?) qazturdi** "O, ona ırmak, kanal kazdırttı (*ḥafr*)." QAZTURR· QAZTURMA'Q **qazturur qazturmāq**. 0	**qaztur-**
:: SUJK 'ARIK QUS·TURDIY **süçig ärig qusturdi** "Şarap [adamı] kusturdu (*qayy*)." Boyanın rengi herhangi bir şeyi bozarsa (*anṣala l-xiḍāb*) yine böyle denir. QUS·TURR QUS·TURMA'Q **qusturur qusturmāq**.	**qustur-**
:: BAK 'ANIK 'ḌA'QIN QSTRDIY **beg anig aḍāqin qisturdi** "Bey onun ayağını kıstırılması (*ḍayṭ*) emretti." Bey onu işkenceyle cezalandırırsa ('*āqaba bi-l-waqh*) da böyle denir. :: 'NIK 'AŠIN· QIS·TURDY **anig ašin qisturdi** "O, ona verilen yemeğin (veya başka bir şeyin) azaltılmasını (*naqṣ*) emretti." Aslı: 'UL 'NIK TUVNIN· QIS·TURDIY **ol anig tōnin qisturdi** "O, elbisesinin (ya da başka bir şeyin) kısaltılmasını (*taqṣīr*) emretti." QIS·TURR· QIS·TURMA'Q **qisturur qisturmāq**.	**qistur-**
:: 'UL 'ANIY BAŠ·RA' QAQ·TURDIY **ol ani bašra qaqturdi** "O, onun başına kaktırdı (*qafs*)." QAQ·TURR· QAQ·TURMA'Q **qaqturur qaqturmāq**.	**qaqtur-**
:: 'UL 'ANIY YARIŠ·TA' QAL·TURDIY **ol ani yarišta qalturdi** "O, onu yarışta geçti ve arkada bıraktı (*sabaqa ... wa-taraka xalafan*)."[2] Herhangi bir kimse yarışta	**qaltur-**

---

361 1. A'lar U'dan değişti. Eğer **quḍuγ** "iyi" anlamındaysa , *nahr* "kanal"'ın yerine *bi'r* okunabilir.

362 2. Muhtemelen "yarışta" için bir hata; ED.'de **yariš** yerine **bariš** okunmuştur. Muhtemelen **yoriš**'tir.

geri kalırsa (*xāṭarahu fa-baqiya*) yine böyle denir. QALTURR QALTURMA'Q **qalturur qalturmāq**.

:: 'UL MIN·DIN NA'NK QUL·TURDIY **ol mindin nāŋ qolturdi** "O, benden bir şey istetti (*sa'ala*)." QULTURR QULTURMA'Q **qolturur qolturmāq**. 0 **qoltur-**

:: 'UL 'ANKAR 'IYŠ QIL·TURDIY **ol aŋar īš qilturdi** "O, ona iş yaptırdı (*a'mala*)." QULTURR QLTURMA'Q **qilturur qilturmāq**. **qiltur-**

:: 'UL 'ANIY 'URUB· QAM·TURDIY **ol ani urup qamturdi** "O, onu dövüp bayılttı, neredeyse sesi kısılıyordu (*ḍarb ... ḥattā kāda an yahlika wa-xafata minhu ṣawtuhu*)." QAMTURR QAMTURMA'Q **qamturur qamturmāq**. **qamtur-**

:: YIYL SUVWUΓ QUMTURDIY **yēl sūwuγ qomturdi** "Yel suyu dalgalandırdı (*amāja*)." QUMTURR QUMTURMA'Q **qomturur qomturmāq**. **qomtur-**

:: 'UL MINY SUWQA' QAN·TURDIY **ol mini suwqa qanturdi** "O, beni suya doydurdu (*rawwā, abḍa'a*)." QAN·TURR QANTURMA'Q **qanturur qanturmāq**. Aslı *dāl* ile: QAN·DURDIY **qandurdi**. Sudan başka şey için de böyledir. 0 **qantur-**

:: 'UL· 'AWIN·DA' QUŠ QUNDUR·DIY **ol äwindä quš qondurdi** "O, evine kuş konmasına (*awqa'a*) izin verdi." **qondur-**

[II. 151/192] 363

:: 'UL 'AL·TUVN· 'UZA' JAŠ· QUN·DUR·DIY **ol altūn üzä çäš qondurdi** "O altının üzerine firuze kondurdu (*raṣṣa'a*)." Bir şey üzerine kondurulan herhangi bir şey için de böyle denir. QUNDURUR QUNDURMA'Q **qondurur qondurmāq**.

:: 'AR· KULUB· QATΓURDIY **är külüp qatγurdiy** "Adam gülmekten katıldı (*ḍaḥika ... ḥattā ahzaqa fīhi wa-stayraba*)." QAT·ΓURA'R· QAT·ΓURMA'Q **qatγurār qaγturmāq**. 0 **qatγur-**

:: TANKRY MANY QUT·ΓAR·DIY **täŋri mäni qutγardi** "Allah, beni sıkıntıdan kurtardı (*najjā*)." QUT·ΓARUR· QUTΓARMA'Q **qaγtarur qutγarmāq**. 0 **qutγar-**

:: MNA 'NKAR QAḎ·ΓUR·DIM **män aŋar qaḏγurdum** "Ben onu kayırdım (*ihtamamtu*)." **qaḏγur-**

Manzume:

KAL:SA' SANKA' YUNΓIRA'	**kälsä saŋa yolγira**	V
'UVḎIN [dikkat] 'ANY 'UḎ·ΓURA'	**ūḏun (ūdin ?) ani oḏγura**	
BAR·SUN NARUV QAḎ·ΓURA'	**barsun naru qaḏγura**	
SATY MANIK ''YIMY	**satti mänig āyimi**	

Onu aldatan bir adamı anlatarak birine öğüt veriyor: "Yoldan geçerken o sana rastlarsa, onu uykusundan uyandır[1] (onu gerçekler hakkında bilgilendir, yaptığını anlat); o üzülerek (*muhtamman*) gidecek (çünkü) o benim kölemi (iznim olmadan) sattı [harf. benim ayımı]." Buradan gelerek :: QAḎ·ΓURAR· **qadγurār-** *yā*'yı *dāl*'a değiştirenler QAḎ·ΓURMA'Q **qaḏγurmāq** derler. 0 D

---

363 1. EY. *ayqaẓa, ayqiẓ* oklunur.

:: QA'R· QUZΓAIR·DIY **qār quzγirdi** "Kar sağnak halinde uçarak geldi (*jā'a ... sa'ābība bi-ṭayarān*)." QUZΓIRA'R QUZΓIR·MA'Q **quzγirār quzγirmāq**. Qifçāq şivesi. **quzγir-** D

:: YIYR· QURΓIRDIY **yēr quryirdi** "Yer (nem eksikliğinden) (ya da başka bir şey) kurudu (*yabisat*)." QURΓIRA'R QURΓIRMA'Q **quryirār quryirmāq**. **quryir-**

:: 'AR· QURΓIRDIY **är quryirdi** "Adam (ya da başkası) zevzeklik etti (*ṭāša*)." QURΓIRA'R QURΓRMA'Q **quryirār quryirmāq** . 0

:: 'UL 'ANY BUV 'IYŠA' QIZ·ΓURDIY **ol ani bu īšta qizγurdi** "O, ona yaptığı işin cezasını çektirdi (bu yüzden o bir daha bu işe dönemez) (*nakala bihi ... wa-aḏāqa wabāl amrihi*)." QIZ·ΓURUR QIZ·ΓURMA'Q **qizγurur qizγurmāq**. **qizγur-**

:: 'UL MNDN QULΓIRDIY **ol mindin qolγirdi** "O benden neredeyse bir şey isteyecekti (*yas'ala*)." QULΓIRA'R QULΓIR·MA'Q **qolγirār qolγirmāq**. **qolγir-**

:: 'NIK YUVZIY QAMΓIR·DIY **anig yüzi qamγirdi** "Onu yüzü çarpılayazdı (*kāda an yata'awwaja wa-yulqā*)." QAMΓIRA'R QAMΓIRMA'Q **qamγirār qamγirmāq**. Çarpılmak üzere olan başka şeyler (*arāda an yata'awwaja*) için de böyle denir. **qamγir-**

:: 'UL 'ANY SUWDIN KAJ·TURDIY **ol ani suwdin käçtürdi** "O **käçtür-**

onu sudan geçirtti (*i'bār*)." KAJTURUR KAJTURMA'K **käçtürür käçtürmāk**.

:: 'UL 'ANIK TUVNIN· KUN·K' KAR·TUR·DIY **ol anig tōnin künkä kärtürdi** "O, onun elbisesini güneşe serdirtti (*madd*)." Ve de :: 'UL YIYB· KAR·TURDIY **ol yīp kärtürdi** "O ip (veya başka bir şey) gerdirdi (*amadda*)." KAR·TURUR KAR·TURMA'K **kärtürür kärtürmāk**. **kärtür-**

:: 'UL 'ANKAR NA'NK· KUR·TURDIY **ol aŋar nāŋ körtürdi** "O, benim bir şey görmemi (*ru'ya*) sağladı." KUR·TURUR KUR·TURMA'K **körtürür körtürmāk**. 0 **körtür-**

:: 'UL 'ANY 'AWKA' KIR·TURDIY **ol ani äwkä kirtürdi** "O, onu eve (ya da başka bir yere) girmesini (*iḏxal*) emretti." KIR·TURR KIR·TURMA'K **kirtürür kirtürmāk**. **kirtür-**

:: 'UL 'ANKAR YΓIA'J· KAS·TURDIY **ol aŋar yiγāç kästürdi** "O ona ağaç (ya da başka bir şey) kesme (*qaṭ'*) görevini verdi." KAS·TURUR KAS·TURMA'K **kästürür kästürmāk**. **kästür-**

:: 'UL 'ANIK KUVJIN· KAW·TURDIY **ol anig küçin käwtürdi** "O, bazılarına onun gücünü azaltma (*wahana*) görevini verdi." KAW·TURUR KAW·TURMA'K· **käwtürür käwtürmāk**. 0 **käwtür-**

:: 'UL MANIY KUL·TURDIY **ol mäni kültürdi** "O beni güldürdü (*aḍḥaka*)." KUL·TURR KULTUR·MA'K **kültürür kültürmāk**. **kültür-**

"Ve de :: 'UL 'AT· 'AḎA'QIN· KUL·TURDIY **ol at aḏāqin költürdi** "O atın ayağını bağlattı (*šadd*) ve köstekletti (*baṭḥ*)." **költür-**

:: 'UL MANK' 'AT· KAL·TURDIY **ol maŋa at kältürdi** "O, bana bir at getirdi (*atā ... bi-*) ." KAL·TURR KALTURMA'K **kältürür kältürmāk**. *tā* ile, Oyuz şivesinde; *dāl* ile [yani **käldür-**] Türk şivelerinde. Oyuzların kuralı budur, **kältür-** D **(käldür-)**

Türklerin terine *dāl*'ı, *tā*, *tā*'yı *dāl* yaparlar. Örnek :: Onlar: "deve (*ibil*)" için TAWAY **tewe** derler; Oγuzlar DAVA' **dāvā** derler. Türkler: "dahi (*ayḍan*)" anlamında TAQIY **taqi** derler; Oγuzlar DAQIY **daqi** derler. D

:: 'AR· BJA'K KIK·JURDIY **är biçāk kikçürdi** "Adam bıçağı bir başkasının üzerine sürttürdü (*amarra*)." :: 'UL 'IKY 'AR· KIK·JURDIY **ol ekki är kikçürdi** "O iki kişiyi birbirine kışkırttı (*ayrā*)." KIK·JURUR KIKJURMA'K **kikçürür kikçürmāk**. **kikçür-**

:: 'UL YIYR·DA' NA'NK KUM·TURDIY **ol yērdä nāŋ kömtürdi** "O, yere bir şey gömdürdü (*adfana*)." KUMTRR KUMTRMA'K **kömtürür kömtürmāk**. **kömtür-**

:: 'AR· KUL·SIR·DIY **är külsirdi** "Adam gülümser (*yatabassamu*) göründü." Gülümserse de böyle denir. KUL·SIRA'R· KULSIR·MA'K **külsirār külsirmāk**. **külsir-**

:: 'AT· KADKIRDIY **at kädgirdi** "At üstüne yük yükletmez oldu (*jamaḥa*)." KAD·KIRA'R KAD·KIRMA'K **kädgirār kädgirmāk**. **kädgir-**

::

[II. 155/196] 365

:: 'AR· 'UQ· KAZ·KAR·DIY **är oq käzgärdi** "Adam ok gerdirdi (*fawwaqa*)" KAZKARUR KAZKAR·MA'K **käzgärür käzgärmāk**. **käzgär-**

:: 'UL 'AT'M·NIY MANK' KUZ·KAR·DIY **ol atāmni maŋa közgärdi** "O, benimle babamı görüştürdü (*mu'āyana*) - bu benimle babamın kavuşmasıdır (*malāqāt*)." KUZKARUR KUZKAR·MA'K **közgärür közgärmāk**. **közgär-**

:: 'UD̲·LAK̲· KUZKAR·DIY **öḏlāk küzgärdi** "Mevsim güze döndü (*xarīf*)." KUZKARUR KUZKAR·MA'K **küzgärür küzgärmāk**. **küzgär-**

:: 'UL MANK' KAL·KIR·DIY **ol maŋa kälgirdi** "O, bana geleyazdı (*ya'tiya*)." KALKIRA'R KALKIRMA'K **kälgirār kälgirmāk**. **kälgir-**

:: 'UL 'UQ· KUNKARDIY **ol oq köngärdi** "O, ok (ya da başka bir şey) doğrulttu (*qawwama*)." :: 'UL YUVL KUNKARDIY **ol yōl(qa) köngärdi** "O doğru yol gösterdi (*hadā*)." :: BAK 'UΓRIYNIY KUNKARDIY **beg oγrīni köngärdi** "Bey hırsıza doğruyu söyletti (*alzama ... ḥattā aqarra*)." KUNKARUR· KUNKAR·MA'K **köngärür köngärmāk**. 0 **köngär-**

:: 'UL MANK' 'AT· MUNDUR·DIY **ol maŋa at mündürdi** "O, beni ata (ya da başka bir şeye) bindirdi (*arkaba*)." MUNDURUR MUNDUR·MA'K **mündürür mündürmāk.** **mündür-**

:: 'UL MANK' QILJ MANDUR·DIY **ol maŋa qiliç mandurdi** "O, bana kılıç kuşattırdı (*tanaṭṭuq*)." :: 'UL MANK' ATM'KIK· YA'Γ·QA' MANDUR·DIY **ol maŋa ätmākig yāγqa mandurdi** "O bana ekmeği yağa bandırttı (*aṣbaγa*)." MANDURUR· MANDURMA'Q **mandurur mandurmāq**. **mandur-**

:: 'UL 'AT̲·MA'KIK YA'Γ·QA' MANΓIR·DIY **ol ätmākig yāγqa manγirdi** "O, ekmeği yağa bandırayazdı (*kāda an yaṣbaγa ... wa-yaγmisa*)." Diğer şeyler için de böyledir. MAN·ΓIRA'R MANΓIR·MA'Q **manγirār manγirmāq**. **manγir-**

Bu bölüm dört işleve sahiptir: G

(1) İki harflileri geçişli yapmak. Örnek :: BAR·DIY **bardi** "O gitti (*ḏahaba*)." :: BARTUR·DIY **barturdi** "Başkası ona giderdi (*aḏhabahu γayrahu*)." :: 'AR· SUWQA'

QAR·DIY **är suwqa qardi** "Adamın boğazında su takıldı (*šariqa*)." :: 'ANY SAW·QA' QUR·TUR·DIY **ani suwqa qarturdi** "Onun boğazında suyu durdurdu." Bu eylemler bu bölümde iki harfli olup geçişli eylem yapılmışlardır.

(2) Yahut iki harfli olup da aslında geçişli olanlardır ki onlara *tā'* ve *rā'* [çift geçişli yapmak için] eklenir. Örnek :: 'AR· YA' QUR·DIY **är ya qurdi** "Adam yay kurdu (*wattara*)" – burada özne birdir, eğer özneye bir işi yaptırmak istemek veya bir işe zorlamak istenildiği zaman,

[II. 157/198] **366**

tā' ve *rā'* eklenir. :: 'UL 'ANKAR YA' QUR·TUR·DIY **ol aŋar ya qurturdi** "O ona yay kurma görevini verdi ve ona yay kurdurdu (*kallafahu 'alā tawtīr al-qaws fa-wattara*)" – burada iki özne vardır, biri emreden, diğeri yapandır. Bu [Arapça'daki] şu ifadeler gibidir: *naqaṭa r-rajul al-muṣḥaf* ("Adam el yazmasını noktaladı") ve *anqaṭahu yayruhu* ("Birileri onu noktalattırdı"); *laqaṭa s-sunbul* ("O tohumların başaklarından tuttu") ve *alqatuhu yayruhu* ("Bazıları onları tutturdu")- burada da iki özne vardır.

Veyahut *γayn* ve *kāf*; veya *kāf* ve *rā'* eklenir. Örnek :: 'AT· TUR·DIY **at turdi** "At (veya başka bir şey) zayıflatıldı (*huzila*)." :: 'AR· 'ATIN· TUR·ΓUR·DIY **är atin turγurdi** "Adam atını zayıflattı (*hazzala*)." :: 'AR· YUQA'RUV TURDY **är yuqāru turdi** "Adam ayakta durdu (*qāma*)."; :: 'ANY TUR·ΓURDY **ani turγurdi** "Başkası onu ayakta durdurdu (*aqāma*)." :: YA'Γ 'ARUVDIY **yāγ ärüdi** "Yağ eridi (*ḏāba*)." :: 'AR· YA'Γ 'AR·KUR·DIY **är yāγ ärgürdi** "Adam yağ eritti (*aḏāba*)." :: 'UQ· KUNDY **oq köndi** "Ok gerildi (*istaqāma*)." :: 'UQJY KUN·D·KAR·DIY[1] **oqçi köndgärdi** "Okçu oku doğrulttu (*qawwama*)."

tā', *γayn* ve *kāf* harfleri geçişli yapan harflerden değildir, sadece *rā'* bu görevi gerçekleştirir. Aşağıdaki bunun için delildir. :: QUŠ· 'UJUR·DIY **quš uçurdi** "O kuş uçurdu (*aṭāra*)"; :: SUVW· KAJURDIY **sūw käçürdi** "O, onu suyun karşısına geçirdi (*a'bara*)." Bu eylemlerde, geçişlilik yalnızca *rā'* ile gerçekleştirilir, burada da aynısı geçerlidir.

tā' veya *γayn* veya da *kāf*'ın eklenmesinin sebebi okuyuş kolaylığıdır. Eğer onlar eklenmeseydi, bu eylemlere, geçişli şekillerde geçmiş zamanda iki, geniş zamanda iki *rā'* eklenmesi gerekecekti. Örnek :: QUT·ΓAR·DIY **qutγardi** "O kurtardı" – Eğer eylemde *γayn* olmasaydı, siz: SUWRAR·DIY ***suwrardi** diyebilirdiniz. Bu geçmiş zamandadır. Geniş zamanda: QUT·RAR·DIY[2] ***qutrarur** "O, onu kurtaracak" veya QUT·RAR·DIY[2] ***qutrarur** "O su verecek" söyleyebilirsiniz. Bu *rā'*lardan biri köke aittir,[3] ikincisi geçişlilik için getirilmiştir, ve üçüncü geniş zaman eki *rā'*dır. Bu yüzden, kökteki r*a*' sert (*ṣulba*) sesle biten köklerde *tā'*ya, *qāf*'lı köklerde *γayn*'a ve *išbā'*ya ve *kāf* ve *rikka*'lı köklerde kāf'a dönüşür.

[II. 158/200] **367**

---

366 1. A, U'dan düzeltildi (?); D'nin üstündeki *sukūn* (·) çizildi veya U'ya değişti (?); istenilen sözcük **köngärdi** (bkz 365)

2. Geçmiş zaman sonu verildi, hatalı, sonradan çizilmiştir.

3. *aṣliyya*. Görülür ki Kāšγarī ***qutr-**, ***suwr-** şeklinde bir kök düşünür. Bunu **qur-**, **tur-** (??) gibi r ile sona eren köklerle benzerlik kurarak gösteriyor.

367 1. EY. *ḫattā 'addati l-lafẓ, 'aḏuba* okunur (buradan gelerek EP).

Amaç ses uyumunu sağlamaktır.[1]

(2) Geçişsiz olan üç harfli eylemleri geçişli yapmak. Örnek :: 'AR· TIRL·DIY **är tirildi** "Adam dirildi (*ḥayiya*)." :: TANK·RIY TIRKUR·DIY **täŋri tirgürdi** "Allah onu diriltti (*aḥyā*)." :: 'AR· QZILDIY **är qizildi** "Adam cezalandırıldı (*inzajara ... lammā ḏāqa wabāl amrihi*)." :: 'ANY QIZ·ΓUR·DIY **ani qizγurdi** "Birileri onu cezalandırdı."

(3) Geçişsiz eylemleri bir işi gerçekten yapmak, yapmaya niyetlenmek fakat yavaş yavaş yapmak anlamında şekillendirmek. Örnek :: SUVW· TAMJIR·DIY **sūw tamçirdi** "Su buluttan yavaş yavaş damladı (*taraššaša ... wa-sariba qalīlan*)." :: 'ŠIJ TAŠ·ΓUR·DIY **ešiç tašγurdi** "Tencere taşayazdı (*kādat ... an tafura*)." Eylem bu anlamı taşıdığında, geçmiş (*māḍī*) ve geniş zamanda (*γābir*) ikinci[2] ünsüz harekesizdir[3], ama dördüncü ünsüz geniş zamanda fatha (A)'ya sahiptir.

(4) Üstteki anlamlardan hiçbirini taşımadan basit eylem yapmak. Örnek :: TANKRIY MANIY QUTΓAR·DIY **täŋri mäŋi qutγardi** "Allah beni kurtardı (*najjā*)." :: 'AR· QAT·ΓUR·DIY **är qatγurdi** "Adam katılasıya güldü (*hazaqa ... fī ḍ-ḍaḥk*)."

Bu bölümde, başka birinin işe yardım ettiği ya da yarıştığı anlamı ifade edilmeye çalışıldığı zaman, eyleme *dāl* harfinden önce *šīn* eklenir. Örnek :: 'UL MANK' 'AT· SUWΓARIŠ·DIY **ol maŋa at suwγarišdi** "O bana ata su vermede yardım etti." :: 'UL MANIK BIRLA' QARIN· TUD̲·ΓURUŠ·DIY **ol mänig birlä qarin toḏγurušdi** "O benimle karın doyurmakta yarıştı."

Aslında bir iş yapmayıp da yapıyor gibi göstermek anlamı ifade edilmek istendiğinde, iki yol vardır:

(1) Üstte anlatıldığı gibi, *dāl*'dan önce *nūn* eklenir. Örnek :: 'UL 'AT· SUWΓAR̲·DIY[4] **ol at suwγarindi** "O atı sular göründü (*uriya annahu yusqī*)." :: 'UL QARIN TUD̲·ΓURUN·DIY ol qarin **toḏγurundi** "O karın doyurur göründü, veya bu şekilde serbestçe hareket etti."

(2) Daha doğrusu ve daha iyisi

[II. 160/202] **368**

ve de daha çok kullanılanı *nūn*'la beraber üç harf eklemek için *nūn*'dan önce *mīm* ve *sīn*[1] eklemektir. Örnek :: 'UL 'AT· SUWΓARIM·SIN·DIY **ol at suwγarimsindi** "O atı sular göründü." *Nūn* ve *mīm* harekesizdir, ve *sīn*, *kasr* (I) ile harekelidir. Bunun açıklaması daha uygun bir de görülecek [396-398].

Z

:: BUL̲·DUZ·DIY NA'NKNIY **bulduzdi nāŋni** "O bir şey buldurdu (*awjada*)." **bulduz-** BULDUZUR BULDUZMA'Q **bulduzur bulduzmaq**.

---

2. "üçüncü"den değişti.
3. EY. *yuskr, yuskanu* okunur.

367 4. *Dikkat*, *dāl*'dan önce *nūn* için bir çentikle düzeltmek için sonradan bir teşebbüs vardır.

368 1. EY. *šīn*.

:: 'UL MANK' 'IYŠ BILDUZDIY **ol maŋa īš bildüzdi** "O beni iş hakkında bilgilendirdi (*a'lama*)." BILDUZUR· BILDUZMA'Q **bildüzür bildüzmāk**. Bu Oγuz şivesidir ve kural dışıdır, diğer Türkler böyle kullanmazlar. **bildüz-** D

Š

:: 'IYŠ· BUR·BAŠ·DIY **īš borbašdi** "İş (veya başka bir şey) karıştı (*ixtalaṭa*)." BURBA'ŠUR BURBA'SM'Q **borbāšur borbāšmāq**. **borbaš-**

:: 'ULA'R· BIYR· 'KINDY NINK KUNK·LIN· BAR·TIŠ·DIY LA'R· **olār bīr ekindiniŋ köŋlin bärtištilār** "Onlar birbirlerinin gönlünü kırdılar (*taxāšanā*) ve birbirini yaraladılar (*jaraḥa*)." BAR·TIŠUVR· BARTIŠMA'K **bärtišür bärtišmāk**. 0 **bärtiš-**

:: 'UL MANK' YIΓA'J· BUΓRUŠ·DIY **ol maŋa yiγāç buγrušdi** "O bana ağaç yontmakta (*ḥazz*)[2] yardım etti." Yarışmak da böyledir. BUΓ·RUŠUVR· BUΓ·RUŠMA'Q· **buγrušūr buγrušmāq**. 0 **buγruš-**

:: 'ULA'R· 'IKY BUT·RUŠ·DIY **olār ekki bütrüšdi** "Onların ikisi mahkeme oldular ve birbirlerine karşı iddialarını kanıtlamak için tanık getirdiler (*taḥākamā wa-tabarhanā ma dda'ayā*)." BUTRUŠUVR· BUTRUŠMA'K **bütrüšür bütrüšmāk**. 0 **bütrüš-**

:: 'ULA'R· 'IKY BIYR· BIYRIK SUW·QA' BAT·RUŠ·DIY **olār ekki bīr bīrig suwqa batrušdi** "Onların ikisi birbirlerini suya batırdılar (*maqala*)." BAT·RUŠVR BATRUŠM'Q **batrušūr batrušmāq**. **batruš-**

:: 'UL MANIK BIRLA' BAK·LAŠ·DIY **ol mänig birlä bäkläšdi** "O, benimle anlaştı (*'āhada*)." :: 'UL MANKA' QABUΓ BAK·LAŠ·DIY **ol maŋa qapuγ bäkläšdi** "O bana kapıyı kapatmada (*taṣfīq*) yardım etti." :: 'UL MANK' 'AT· BAK·LAŠ·DIY **ol maŋa at bäkläšdi** "O bana atı (veya başka bir şeyi) gözlemekte (*ḥifẓ*) yardım etti" – Oγuz şivesi. BAK·LAŠUVR· BAK·LAŠMA'K **bäkläšür bäkläšmāk**. **bäkläš-** D

:: 'UL MANIK BIRLA' YIΓA'J TUR·BUŠ·DIY **ol mänig birlä yiγāç törpišdi** "O benimle ağaç törpülemekte (*safn*) yardım etti." **törpiš-**

[II. 161/204] **369**

Yarışmak da böyledir.[1] TURBIŠUVR· TURBIŠM'K **törpišür törpišmāk**.

:: KIŠY QAMUΓ TAB·RAŠ·DIY **kiši qamuγ täpräšdi** "Halk kaynaştı (*taḥarraka*)." Hareket eden başka şeyler için de böyle denir. TAB·RASUVR· TABRASM'K **täpräšür täpräšmāk**. **täpräš-**

Manzume:

'UL QAR· QAMUΓ QIYŠIN INA'R·	**öl qar qamuγ qīšin enār**	V
'AŠLIQ TARIΓ 'ANIN· 'UNA'R·	**ašliq tariγ anir önār**	
YAW·LAQ YAΓY MANDA' TINA'R·	**yawlaq yaγi mändä tinār**	
SAN KALIBAN TAB·RAŠUVR·	**sän kälibän täpräšür**	

Yazın ve kışın atışmasını anlatarak diyor ki: "Kar ve yağmur kışta iner, bu yüzden yazın yeşillikler biter, düşman kışın durur, savaşmaz. Ey yaz sen geldiğinde o hareket eder." 0

2. EY. *jazz*.

369 1. Yardım etme ve yarış etme de iptal edilmelidir, veya **mänig birlä, maŋa** olmalıdır.

:: QUŠ·LA'R QAMUΓ TAL·BIŠDIY **qušlār qamuγ tälpišdi** "Kuşlar kanatlarıyla çırpındılar (*xafaqat*)." :: BAT(Y)RAQ·[2] QAMU̲Γ· TAL·BIŠ·DIY **batraq qamuγ talpišdi** "Bayrak dalgalandı, mızrakların ucundaki ipek parçası dalgalandı (*iḍṭarabat*)." TAL·BIŠUR TAL·BIŠM'Q **talpišur talpišmāq**.	**tälpiš-**
:: 'UL MANK' 'URUQ TARTIŠ·DY **ol maŋa uruq tartišdi** "O bana ip germekte (*madd*) yardım etti." :: TARTIŠDY NA'NK **tartišdi nāŋ** "Nesnenin parçaları birbirini çekti (*tajāḏabat*)." :: 'UL MANIK BIRLA' YA' TARTIŠDY **ol mänig birlä ya tartišdi** "O benimle yay çekmekte, yay kurmakta (*tatwīr, jaḏb*) yarıştı." :: 'UL MANK' 'AL·TU̲VN· TAR·TIŠDY **ol maŋa altün tartišdi** "O bana altın tartmakta (*wazn*) yardım etti." Diğer şeyler tartmak için de böyle denir. TAR·TIŠU̲VR TARTIŠ·M'Q· **tartišür tartišmāq**. 0	**tartiš-**
:: 'UL· MANIK· BIRLA' QUΓUŠ·QA' YA'Γ· TURTUŠ·DIY **ol mänig birlä qoγušqa yāγ türtüšdi** "O benimle deriye yağ sürmekte (*laṭx*) yarış etti." Herhangi bir şeyi sürmek (*laṭx*) için de böyle denir. TUR·TUŠUVR· TURTUŠM'K **türtüšür türtüšmāk**. 0	**türtüš-**
:: YIYR· QURUB· TUBRAŠDY **yēr qurup toprašdi** "(Yağmurun azlığında) yer kurudu ve yerden tozlar yükseleyazdı (*yaṣṭa'a ... l-habā*)." TUBRAŠUVR· TUBRAŠM'Q **toprašūr toprašmāq**.	**topraš-**
:: 'ULA'R· QAMUΓ BUV 'IYŠ·QA' TAB·ZAŠ·DIY **olār qamuγ bu īşqa täpzäšdi** "Onlar bu işte kıskançlaştılar (*taḥāsadū*)." TAB·ZAŠU̲VR· TABZAŠ·MA'K· **täpzäšür täpzäšmäk**. 0	**täpzäš-**
:: TAWAY TIR·KAŠ·DIY **tewe tergäšdi** "Develer (veya başka bir şey) yükle yürüdü (*taqaṭṭarat*)."	**tergäš-**

[II. 163/206] 370

Biri biri ardınca yüklü biçimde yürüyen diğer nesneler (*qāma aḥaduhu ba'd al-āxar mutaqaṭṭiran*) için de böyle denir. TIR·KAŠUVR· TIRKAŠM'K **tergäšür tärgäšmāk**.	
:: 'ULA'R BUV 'IYŠΓ QAMUΓ TAB·LAŠDIY LA'R **olār bu qamuγ īšiγ taplašdilār** "Onların hepsi bu işten memnundu (*raḍū*)." TAB·LAŠUVR· TABLAŠMA'K-Q **taplašür taplašmāk**. 0	**taplaš-**
:: 'ULA'R· BUV IYŠIΓ TUB·LAŠ·DY LA'R **olār bu īšiγ tüpläšdilär** "Onlar bu işin aslını araştırdılar (*tafaḥḥaṣū 'an aṣl*)." TUB·LAŠUVR· TUB·LAŠMA'K-Q **tüpläšür tüpläšmāk**. 0	**tüpläš-**
:: 'UL 'IKY BIR·LA' TAT·LAŠ·DIY **ol ekki birlä tatlašdi** "Onların ikisi birbirleriyle Farsça konuştular (*takallamā bi-kalām bi-lisān al-fārisiyya*)." Uygurca konuşurlarsa (*tarāṭanā*) da böyle denir. TAT·LAŠUVR· TAT·LAŠMA'Q· **tatlašür tatlašmāq**.	**tatlaš-**
:: 'UL MANK' 'UY·M' TAL·QIŠDY **ol maŋa uyma talqišdi** "Onlar bana çizme yapılan keçeyi bükmekte (*layy*) ve dürmekte yardım ettiler." Dürülen ve bükülen diğer şeyler (*yulwa wa-yuftalu*) için de böyle denir. TALQIŠUVR· TAL·QIŠMA'Q **talqišür talqišmāq**.	**talqiš-**

2. T de altında Y'yi gösteren iki noktaya sahiptir (sonradan görülmüştür)

:: TUK·LAŠ·DIY NA'NK· **tökläšdi näŋ** "Nesneler döküldü (*insabbat ... wa-tasāyalat*)." TUK·LAŠUVR TUK·LAŠMA'K **tökläšür tökläšmäk**. **tökläš-**

:: YIB· LA'R· TUK·LUŠ·DIY[1] **yiplär tüglüšdi** "İpler düğüldü (*in'aqadat*)." TUKULUŠVR TUKLUŠM'K **tüglüšür tüglüšmäk**. **tüglüš-**

:: YΓIA'J· TIKILIŠ·DY **yiγäç tiklišdi** "Ağaç (veya başka bir şey) dikildi (*intaṣabat*)." TIKLIŠUVR TKLIŠM'K **tiklišür tiklišmäk**. **tikliš-**

:: 'ULA'R· 'IKY TAIR·MAŠ·DIY **olär ekki tarmašdi** "Onların ikisi birlikte kaşındılar (*taxādaš*[2] *ma'an*)." TAIR·MAŠVR TAIR·MAŠ·M'Q· **tarmašür tarmašmäq**. **tarmaš-**

:: 'ULA'R· 'IKY JAL·BAŠ·DY **olär ekki çalpašdi** "Onlar bu işte ikisi çarpıştı, mücadele etti. (*tajādāla wa-taxāšanā*)" Eşya kötüleştiği, kirlendiği (*irtakabahā qaḏar*) zaman da böyle denir. JAL·BAŠUR· JAL·BAŠM'Q **çalpašur çalpašmäq**. **çalpaš-**

:: 'ULA'R· 'IKY JAN·DIŠ·DIY **olär ekki çandišdi** "Onların ikisi birbirlerine sertleştiler, biri diğerinden kaçındı (*taxāšanā wa-a'raḍa kull wāḥid minhumā 'an ṣāḥibini*)." JAN·DIŠUVR· JAN·DIŠ·M'Q· **çandišür çandišmäq**. **çandiš-**

:: 'UL MANIK BIR·LA' SUWDA' JUM·RUŠDY **ol mänig birlä suwda çomrušdi** "O benimle suya dalmakta (*yaṭṭ*) yarıştı." Yardımlaşmak da böyledir. JUM·RUŠUVR· JUMRUŠM'Q **çomrušür çomrušmäq**. **çomruš-**

:: 'UL MANIK BIR·LA' 'UQ· JAW·RUŠ·DIY **ol mänig birlä oq çäwrüšdi** "O benimle ok çevirmede (*tanqīr*)[3] yarıştı." Herhangi bir yuvarlak şeyi çevirmek (*idāra*) de böyledir. JAW·RUŠUVR· **çäwrüš-**

[II. 164/208] **371**

JAW·RUŠ·MA'K· **çäwrüšür çäwrüšmäk**.

:: TABIZ·LA'R JUQ·RAŠ·DIY **täpizlär çoqrašdi** "Çorak yerler dalgalandı (*yalat*)." Herhangi birçokluk kaynadığı veya dalgalandığı (*yalā wa-māja ba'ḍuhu fī ba'ḍ*) zaman da böyle denir. :: KIŠY BIYR· BIYR· 'IJINDY' JUQ·RAŠ·DIY **kiši bir bir içindä çoqrašdi** "İnsanlar birbirine girerek dalgalandı (*māja ... ba'ḍuhum fī ba'ḍ*)." JUQRAŠVR· JUQRŠM'Q **çoqrašür çoqrašmäq**. **çoqraš-**

:: BYR BYR NNK 'UΓRY LIQN JQARIŠDY **bir birŋin oγriliqin çiqrišdi** "Onların her biri birbirinin hırsızlığını ortaya çıkardılar (*tawallā ... ixrāj sarqa al-āxar*)." Herhangi bir şeyi ortaya çıkarmakta (*ixrāj*) yarışmak ve yardımlaşmak da böyledir. JAQIRŠVR JQRŠM'Q **çiqrišür çiqrišmäq**. 0 **çiqriš-**

:: BVY BYR BYR K' JAQRŠTY **bōy bir birkä çaqrišti** "İnsanlar birbirine bağırdı (*ṣāḥa*)." Oγuz şivesi. JAQRŠVR JAQRŠM'Q **çaqrišür çaqrišmäq**. D **çaqriš-**

:: 'AT·LA'R 'AḎA'QY TIK·RAŠ·DIY **atlär aḏāqi tikräšdi** "Atların ayağından ses çıktı (*dawwat*)." :: 'UΓLA'N TIKRAŠDY **oγlän tikräšdi** "Bebek büyüdü (*tara'ra'at*)." TIKRAŠUVR· TIKRAŠMA'K **tikräšür tikräšmäk**. **tikräš-**

---

370 1. İlk *sukūn* (·) U'dan değişti.
2. EY. *taxāraš*ā.
3. EY. **tanqīz**; krş. 310 **çäwür-**.

:: TIYŠ· JIQRAŠ·DIY **tīš çiqrašti** "Diş gıcırdadı (*ṣarrat*)." Herhangi bir şey çokça gıcırdarsa (*ṣarra fī karṭa*) yine böyle denir. **çiqraš-**

:: 'IKY SUV JARKAŠ·TIY **ekki sü çärgäšti** "İki savaş fırkası saf haline geldi (*iṣṭaffa farīqā l-qitāl*)." Manzume: [=222 **törkün**] **çärgäš-**

KALSA' 'ABANK TARKANM **kälsä apaŋ tärkänim** V
'IYTILKMAT TURKUNM **ētilgämät terginim**
TAIRLMAΓAY TURKUNUM **tarilmaγay törkünüm**
'AM·DIY JARIK JAR·KAŠUVR· **amdi çärig çärgäšūr**

"Hakan bize (yardıma) gelirse, bizim tarafın hali iyi olur, oymak dağılmaz; şimdi savaş safları dizilmiştir." 0 JAR·KASUVR· JARKASMA'K **çärgäšūr çärgäšmāk**. 0

:: 'UΓLA'N JAR·LAŠ·DIY **oγlān çarlašdi** "Bebekler ağladı (*bakat*)." :: YANK'NA LA'R JAR·LAŠ·DIY **yaŋānlār çarlašdi** "Filler ağladı (*bakat*)– yani onlar kükredi (*ṣāḫat*)." JAR·LAŠUVR· JAR·LAŠMA'Q **çarlašūr çarlašmāq**. **çarlaš-**

:: 'UL MANIK BIR·LA' JAK·LAŠDIY **ol mänig birlä çäkläšdi** "O benimle kura çekişti (*qāra'a ... min al qur'a*)." JAK·LAŠUVR· JAK·LAŠM'K **çäkläšūr çäkläšmāk**. **çäkläš-**

:: TUKUVN QAMUΓ JIKILIŠ·DIY **tügūn qamuγ çiglišdi** "Düğüm sıkıştı (*ištaddat*)."[1] JIKILUŠUVR· JIKILIŠMA'K **çiglišūr çiglišmāk**. **çiglíš-**

:: 'UL MANK' JAΓIΓ [dikkat] JAR·MAŠDIY **ol maŋa çawiγ çärmäšdi** "O bana kamçının ucunu (ya da başka bir şeyi) bükmede (*laff*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. JAR·MAŠUVR· JAR·MAŠMA'K **çärmäšūr çärmäšmāk**. 0 **çärmäš-**

:: 'UL MANIK BIRLA' QUΓUŠQ' YA'Γ SUR·TUŠDY **ol mänig birlä qoγušqa yāγ sürtüšdi** "O benimle deriye yağ sürmekte (*laṭx*) yarıştı." :: 'UL MANIK BIRLA' 'AŠUQ· SUR·TUR·DIY **ol mänig birlä ašuq sürtüšdi** "O **sürtüš-**

[II. 166/211] 372

benimle aşık sürtmekte (*ḥakk, saḫj*) yarıştı." SUR·TUŠVR· SUR·TUŠM'K **sürtüšūr sürtüšmāk**.

:: 'ULA'R· 'KY SAJ·TAŠ·DIY **olār ekki saçtašdi** "Onların ikisi birbirlerinin saçlarını çekiştirdiler (*axaḏa ... ša'r*)." SAJ·TAŠUVR· SAJ·TAŠMA'Q **saçtašūr saçtašmāq**. **saçtaš-**

:: KIŠY QAMUΓ SIX·TAŠ·DIY **kiši qamuγ sixtašdi** "Halk ağlaştı (*bakā*)." SIXTAŠUVR SXTAŠM'Q **sixtašūr sixtašmāq**. *yayn*'lı bir varyant vardır: SIΓ·TAŠDIY **siγtašdi**. **sixtaš-** **siγtaš-** D

:: TUVN SAḎ·RAŠ·DIY[1] **tōn säḏräšdi** "Elbise seyrekleşti, kalınlığı gitti (*ḏahaba ṯaxāna qalla kaṯāfa*)." Ve de :: BUDUVN[2] SAD·RAŠDY **bodūn sädräšdi** "Halk **säḏräš-**

---

371 1. EY. '*stadt*.

372 1. Ḏ'nin noktası sonradan eklenmiştir (?).

2. D'nin üstündeki nokta (Ḏ'yi gösterir) sonradan eklenmiştir (sola, *ḍamma*'nın altına).

seyrekleşti (*qalla zaḥma*)." Herhangi bir şey sıklıktan sonra seyrekleşirse, parçalarının arası açılırsa (*xaffa wa-qalla wa-taxalxala ba'd al-kaṯāfa*) yine böyle denir. SAḎ·RAŠUVR·[1] SAḎ·RAŠM'K[1] **säḏräšür säḏräšmāk**. 0

:: 'UL 'ANKAR QA'R· SID·RIŠ·SIY **ol aŋar qār sidrišdi** "O kar (veya başka bir şey) küremede, karları temizlemede (*kash, jarf*) yardım etti." SID·RIŠUVR· SID·RIŠM'Q **sidrišür sidrüšmāk**. 0 **sidriš-**

:: 'UL MANK' 'AT· TUΓ·RAŠDIY **ol maŋa ät toγrašdi** "O bana et doğramada (*qaṭ' ... muxarḏalan*) yardım etti." TUΓRAŠUVR· TUΓRAŠM'Q **toγrašür toγrašmāq**. 0 **toγraš-**

:: 'UΓLA'N TIΓRAŠ·DIY **oγlān tiγrašdi** "Çocuklar gürbüzleşti (*tajādalat*)." Bu sözcük "dayanıklı (*jalad*)" [235] anlamında TIΓRA'Q· **tiγrāq** sözcüğünden gelmiştir. **tiγraš-**

:: 'UL MANIK BILA' YUVL·QA' TUΓRUŠ·DIY **ol mänig bilä yōlqa toγrušdi** "O benimle yürümede, bir yere gitmede (*as-sayr wa-qaṭ' aṭ-ṭarīq ilā l-maqṣad mutayašmiran*) yarıştı." **toγruš-**

:: TUVN KIYR·DIN TUΓ·RAŠ·DIY **tōn kīrdin toγrašdi** "Elbise kirden parçalandı (*tafazzara ajzā'*)." Herhangi bir şeyde parçalanma yıpranma (*taqaṭṭu', inšiqāq*) görüldüğü zaman da böyle denir. TUΓ·RAŠUVR· TUΓ·RAŠ·M'Q· **toγrašür toγrašmāq**. 0 **toγraš-**

:: QUMLA'R SUVSUΓ· SUΓ·RAŠ·DIY **qumlār sūwuγ suγrušdi** "Kumlar suyu (veya başka bir şeyi) çekti (*tamaššafat*)." SUΓRŠVR SUΓRŠM'Q **suγrušür suγrušmāq**. 0 **suγruš-**

:: 'ULA'R BYR BYRIK SIΓRŠDY **olār bīr bīrig siγrušdi** "Onlar birbirinin yerini alarak durdular (*makkana*)." SIΓRŠVR SIΓRŠM'Q **siγrušur siγrušmāq**. **siγruš-**

:: 'UL MANK' TARIΓ SAW·RUŠ·DIY **ol maŋa tariγ sawrušdi** "O bana buğday, zahire (veya başka bir şey) savurmakta (*taḏriya*) yardım etti." Kaptaki çorbayı taşmaması için karıştırmakta böyledir. SAWRŠUVR· **sawruš-**

[II. 167/212] **373**

SAWRUŠMA'Q **sawrušür sawrušmāq**. 0

:: 'ULA'R BIYR· BYRIK SIΓ·RUŠ·DIY **olār bīr bīrig siγrušdi** "Onlar birbirinin yerine alarak durdular (*makkana*)." SIΓRUŠUVR· SIΓRUŠ·M'Q **siγrušür siγrušmāq**. 0 **siγruš-**

:: 'ULA'R BAR·JA SIQ·RIŠ·DIY **ular barça siqrišdi** "Onlar ıslık çalar gibi ses çıkardılar (*ṣafarat*)." Yılan ve başkaları ıslık çalarsa da böyle denir. SIQ·RIŠUVR SIQRŠM'Q **siqrišür siqrišmāq**. **siqriš-**

:: 'UL MANIK BIR·LA' YΓIA'J· TUM·RUŠ·DIY **ol mänig birlä yiγāç tomrušdi** "O benimle ağacı tepsi gibi tomruk yapmada (*qaṭ' ... mudawwaran*) yarıştı." TUMRŠUVR· TUMRŠM'Q **tomrušür tomrušmāq**. **tomruš-**

:: 'AT· LA'R QAMUΓ SAM·RIŠDIY **atlār qamuγ sämrišdi** "Atlar (veya başka şeyler) semizleşti (*axaḏat ... fī s-siman*)." SAMRIŠUVR· SAMRIŠ·M'K **sämrišür sämrišmāk**. 0 **sämriš-**

:: 'UL MANIK· BIRL' SUVW· SUIM·RUŠ·DIY **ol mänig birlä sūw sümrüšdi** **sümrüš-**
"O su (veya başka bir şey) sömürmekte (*'abb*) benimle yarıştı." SUIM·RUŠUVR·
SUIM·RUŠMA'K **sümrüšūr sümrüšmāk.** 0

:: 'AS·RUK· LA'R QAMUΓ· SAN·RUŠ·DIY **äsrüklār qamuγ sanrišdi** "Sarhoşlar **sanriš-**
tamamen saçmaladı (*haḏḏat*)." Aslı: SAN·DIRIŠDIY **sandrišdi**. SAN·RIŠUVR·
SANRIŠMA'Q **sanrišūr sanrišmāq**. Atasözü [=203 **saban**, 625 **sandruš**]: SABAN·DA' P
SAN·DIŠ [dikkat] BULSA' 'URTKUVNDA' 'AIR·TAIŠ· BUL·MA'S· **sabanda sandriš**
bolsa örtgündä irtäš bolmās 0 "Sapanda kavga (*mulājja*) olursa, harman
zamanında dövüş olmaz." 0

:: 'ULA'R BIYR· 'AKIN·DIY BILA' SAT·ΓAŠ·DIY **olār bir ekindi bilä satγašdi** **satγaš-**
"Onların ikisi birbirlerine sataştı (*taxaṭṭā ... raqaba*)." Bu saldırganlığı ifade etmek
için kullanılır (harf. (*taṭāwul*, "saldırmak" [boyun]). :: 'UL MANKA' YUVL·DA'
SAT·ΓAŠ·DIY **ol maŋa yōlda satγašdi** "O yolda benimle karşılaştı (*laqiya ...*
muwājalatan)." :: 'ULA'R· 'ALIM BRIM BILA' SAT·ΓAŠ·DY **olār alim berim bilä** D
satγašdi "Onlar alacak verecekle hesaplaştılar (*qāṣṣa*)" – Oγuz şivesi. SAT·ΓAŠUVR·
SATΓAŠMA'Q **satγašūr satγašmāq**. 0

:: 'AR· QAMUΓ BIL'K SITΓAŠ·DIY[1] **är qamuγ bilāk sitγašdi** "Bütün adamlar **sitγaš-**
yenlerini sıvadılar (*tašammarat*)." Yardımlaşmak ve yarış da böyledir. SITΓAŠUVR·[1]
SITΓAŠ·MA'Q[1] **sitγašūr sitγašmāq**.

:: BUVZ·DIN SUVW·

[II. 169/214] 374

SAR·QI·ŠDIY[1] **būzdin sūw sarqišdi** "Buzdan çok su damladı (*taqāṭara ...* **sarqiš-**
kiṯratan)." SAR·QIŠUVR· SAR·QIŠ·MA'Q **sarqišūr sarqišmāq.** 0

:: 'UL 'IKY BLA' SAJ·LAŠDIY **ol ekki bilä saçlašdi** "Onların ikisi birbirlerinin **saçlaš-**
saçlarını çekiştirdiler (*axaḏa ... ša'r*)." SAJLAŠUVR· SAJLAŠM'Q **saçlašūr**
saçlašmāq.

:: 'UL MANIK 'AḎA'Q· TIN TIKA'N· SUJ·LUŠ·DIY **ol mänig aḏāqtin tikān** **suçluš-**
suçlušdi "O ayağımdan diken çıkarmada (*tanqīš*) bana yardım etti." Kılıcı kınından
çıkarma (*sall*) da yarışmak da yardım etme de böyledir. SUJ·LUŠUVR· SUJLUŠ·MA'Q
suçlušūr suçlušmāq.

:: MANK' SUW·LUQ SAR·LAŠDIY **maŋa suwluq sarlašdi** "O bana sarık sarmada **sarlaš-**
(*takwir*) yardım etti." Herhangi bir şeyi sarmak (*laff*) da böyledir. Yarış da böyledir.
SARLAŠVR SAR·LAŠMA'Q **sarlašūr sarlašmāq**. 0

:: 'UL MANIK· BIR·LA' SUZLAŠ·DY **ol mänig birlä sözläšdi** "O benimle sözleşti **sözläš-**
(*takallama*)." SUZLAŠUR· SUZLAŠMA'K **sözläšūr sözläšmāk**. Aslı:
SUVZ·LAS·DIY **sözläšdi**. 0

:: SUVW· LA'R QAMUΓ SUZ·LAŠDIY **sūwlār qamuγ süzlüšdi** "Bütün sular **süzlüš-**
süzüldü (*taṣāfat*)." SUZLUŠUVR· SUZLUŠM'K **süzlüšūr süzlüšmāk.**

---

373 1. T'nin altında sonradan eklenmiş iki nokta vardır (Y'yi gösterir).

374 1. İkinci *sukūn* (·) U'dan değişti.

:: 'UL MANIK BIRLA' SAW·LAŠ·DIY **ol mänig birlä sawlašdi** "O bana atasözü (*ḍaraba l-maṯal*) söyledi." Birine haber verme, hikâye ve konuşma (*anbā', kalām, qaṣaṣ*) gibi şeyler için de böyle denir. SAWLAŠUVR· SAWLAŠMA'Q **sawlašūr sawlašmāq**. **sawlaš-**

:: BUDUVN QAMUΓ SAQ·LAŠ·DIY **bodūn qamuγ saqlašdi** "Bütün halk birbirinden gizlendi (*taḥāfaẓa*)." SAQ·LAŠUVR· SAQLŠMA'Q **saqlašūr saqlašmāq**. 0 **saqlaš-**

:: SUQ·LUSDIY NA'NK **suqlušdi nāŋ** "Bir şey başka bir şeye sokuldu (*idramajja ... wahwa an yudxala ... fī š-šay' wa-staḥkama fīhi*)." Bu, kılıcın demir parçasının kabza içerisine girmesi (*yadxulu ... fa-yaṯbutu*) gibidir. SUQ·LUŠ·VR· SUQ·LUŠM'Q **suqlušūr suqlušmāq**. 0 **suqluš-**

:: BUDUVN BAR·JA' SIQ·LIŠDIY **boḍūn barça siqlišdi** "Halk (ya da başkası) oda küçük olduğundan sıkıştı (*izdaḥama ... ḥattā ḍāqa l-makān*)." Herhangi bir şey yeri daraltacak kadar sıkışırsa (*in 'aṣarat*) da böyle denir. SIQLIŠUVR· SIQLIŠM'Q **siqlišūr siqlišmāq**. **siqliš-**

:: TAT· QMΓ SUM·LUIŠ·DIY **tat qamuγ somlišdi** "İranlılar kendi dillerinde konuştular (*tarāṭana ... bi luγatihā*)." Herhangi biri Türkçeden başka bir dilde konuşursa da böyle denir. **somliš-**

[II. 170/216] **375**

SUM·LUIŠUR· SUM·LUIŠMA'Q **somlišur somlišmāq**.

:: 'UL MANK' YIŠΓ· SAR·MAŠ·DIY **ol maŋa yišiγ sarmašdi** "O bana ip sarmakta (*laff*) yardım etti." Bu ağaç üzerinde ip sarmak gibidir. SAR·MAŠUVR· SAR·MAŠ·MA'Q **sarmašūr sarmašmāq**. **sarmaš-**

:: 'IYŠ SAR·MAŠ·DIY **īš sarmašdi** "İş karıştı (*iltaxxa, ixtalaṭa*)" – hem geçişli hem geçişsiz. **sarmaš-**

:: 'UL MANK' BALIQ SAR·MAŠDIY **ol maŋa baliq sarmašdi\särmäšdi** "O bana (sudan) balık çıkartmakta (*ixrāj*) yardım etti." Kaptan Tutmaç süzülürse (*taṣfiya*) de böyle denir. Bir sıvının içinden başka bir şey çıkarıldığı (*uxrijat*) zaman da böyle denir. SAR·MAŠUR· SAR·MAŠMA'K-Q **sarmašur sarmašmāq\ särmäšūr särmämšäk**. 0 **sarmaš-\ särmäš**

:: 'ATLA'R QAMUΓ TAN·JIŠ·DIY **ätlār qamuγ tinçišdi** "Etler[1] bozuldu (*aṣalat*)." TANJIŠUVR· TANJIŠMA'Q **tinçišūr tinçišmāk**. **tinçiš-**

:: 'ULA'R· 'IKY SAN·JIŠDIY **olār ekki sançišdi** "Onların ikisi birbirine hançer (veya buna benzer bir şey) sapladılar (*waja'a*)." SAN·JŠUVR· SANJŠMA'Q **sançišūr sançišmāq**. :: BAK·LA'R SAN·JIŠ·DIY **beglār sançišdi** "Beyler birbirleriyle savaş yaptılar (*taḥābarat*) ve biri diğerini yendi (*hazama*)." 0 **sançiš-**

:: TAWAY QAMUΓ TAB·RAŠ·DIY **tewe qamuγ taprišdi** "Develer sıçraştı (*qafazat*)."[2] TABRAŠUVR TABRŠM'Q **taprišūr taprišmāq**. Bu söz sadece develer için kullanılır. 0 **tapriš-**

---

375 1. EY. *lijām, liḥam* okunur.
2. EY. *qafarat*.

:: 'ULA'R· BYR· 'KINDIYKA' 'AT· TAT(B)·RUŠDIY **olār bīr ekindīkä** **tatruš-**
ät tatrušdi "Onlar birbirlerine et (veya başka bir şey) tattırdılar (*aḏāqa*)."
TAT·RUŠUVR· TATRUŠMA'Q **tatrušūr tatrušmāq**.

:: KIŠY TUMLIΓDIN TIT·RAŠDIY **kiši tumlıγdin titräšdi** "İnsanlar soğuktan **titräš-**
titredi (*irta'ada*)." Yerinden hareket eden başka şeyler (*tazaḫzaḫa*) için de böyle denir.
TIT·RŠ̲UVR· TIT·RAŠM'K **titrašūr titrašmāk**. 0

:: 'UL MANK' QUŠ QUBRUŠDY **ol maŋa quš qoprušdi** "O, bana kuş uçurmakta **qopruš-**
(*inhāḍ*) yardım etti." Herhangi bir şeyi yerinden kaldırmak (*raf'*) için de böyle denir.
QUBRUŠUVR· QUBRUŠMA'Q **qoprušūr qoprušmāq**. 0

:: 'UΓLA'N QUT·RUŠ·DIY **oγlān qutrušdi** "Çocuklar birlikte sevinçle oynadılar **qutruš-**
(*la'iba ... wa-našaṭū*)." QUTRUŠUVR· QUTRUŠMA'Q **qutrušūr qutrušmāq**.

:: 'UL MANIK Q'B· QUTURUŠDIY **ol maŋa qāp qutrušdi** "O, bana kabı **qutruš-**
(veya başka bir şeyi) boşaltmakta (*ifrāγ*) yardım etti." QUTURUŠVR
QUTURUŠMA'Q **qutrušūr qutrušmāq**.

[II. 172/218] 376

:: 'ULA'R· 'KY QAJ·RUŠDY **olār ekki qaçrušdi** "Onların ikisi birbirlerini kaçırdılar (*ṭarada*)." QAJRUŠUVR QAJRUŠMA'Q **qaçrušūr qaçrušmāq**.

:: 'UL BAK BRLA' QUR·DAŠ·DIY **ol beg birlä qurdašdi** "O, Beyle (veya bir **qurdaš-**
başkasıyla) aynı sırada oturdu (*jalasa ... fī martaba*)." QURDAŠUVR·
QURDAŠMA'Q **qurdašūr qurdašmāq**. 0

:: 'UL MANIK BIRLA' BUYUVN QAḎ·RIŠDIY **ol mänig birlä boyūn qaḏrišdi** **qaḏriš-**
"O benimle boyun (veya başka bir şey) bükmekte (*layy*) yarıştı." 'UL 'IKY SUVZ·
QAḎ·RIŠDIY **ol ekki sōz qaḏrišdi** "Onlar birbirlerinin sözlerini inkar ettiler
(*radda*)." Manzume:

'YŠY 'NIK 'AR·TAŠIB	**īši anig artašip**	V
'UΓRAQ· BILA' 'UR·TAŠIB·	**oγraq bilä örtäšip**	
BUYNIN 'ALIB· QAḎRIŠIB·	**boynin alip qaḏrišip**	
TUTΓUN 'ALIB· QUL· SATA'R·	**tutγun alip qul satār**	

Bir esiri anlatarak diyor ki: "İşi bozuldu; onların her biri başka bir oymağa korku saçtı[1] [harf. O ve Oγrāqlar birbirlerine saldırdılar]; boyunlarını büktü (*mulāwāt*), onları tutsak aldı, onlardan satılmış köle gibi fidye aldı." 0

:: 'UL 'ANKAR QIS·MAQ QIS·RUŠDIY **ol aŋar qismāq qisrušdi** "O, ona[2] üzengi **qisruš-**
kayışını (veya başka bir şeyi) kısaltmakta (*qaṣr*) yardım etti." QIS·RIŠUVR·
QIS·RIŠMA'Q **qisrišūr qisrušmāq**.

:: 'UL MANK' TARIΓ QAW·RUŠDIY **ol maŋa qawrušdi** "O bana buğday (veya **qawruš-**
başka bir şey) kavurmakta (*qaly*) yardım etti." *γayn*'lı bir varyantı da vardır: **qaγruš-** D
QAΓ·RUŠDIY **qaγrušdi**. QAW·RUŠUVR· QAWRUŠUVR· QAWRUŠMA'Q
qawrušūr qawrušmāq.

---

376 1. EY. *axraqat, aḫraqat* okunur.
2. EY. *a'ānanī, a'ānahu* okunur.

:: SUVW· LA'R QAMUΓ QAQ·RAŠ·DIY **sūwlār qamuγ qoqrušdi** "Sular tamamen çekildi (*jazarat*)."[3] Azalan (*qalla*) diğer sıvılar için de böyle denir. QAQ·RAŠUVR·[4] QAQRAŠ·M'Q[4] **qoqrušūr qoqrušmāq**. Şişler[5] indiği (*sakanat*) zaman da böyle denir. **qoqruš-**

:: 'ARAN QAMUΓ QIAQ·RIŠ·DIY **ärän qamuγ qiqrišdi** "Adamlar bağırıştı ve çağırıştı (*ṣāḫat ... wa-jalabū*)." QIAQ·RIŠUVR· QIAQ·RIŠ·M'Q **qiqrišūr qiqrišmāq**. **qiqriš-**

:: QIYZ·LA'R QUB·ZAŠDIY **qīzlār qopzašdi** "Kızlar kopuz çalmada (*ḍarb al-'ūd*) birbirleriyle yarıştılar." QUB·ZAŠUVR· QUB·ZAŠMA'Q **qopzašūr qopzašmāq**. **qopzaš-**

:: 'ULA'R· 'KY QAR·ΓAŠDIY **olār ekki qarγašdi** "Onlar birbirlerine lanet ettiler (*talā'anā*)." QAR·ΓAŠUVR· QAR·ΓAŠMA'Q **qarγašūr qarγašmāq**. **qarγaš-**

:: 'ULA'R· 'KY QIR·ΓAŠ·DIY **olār ekki qirγašdi** "Onların ikisi **qirγaš-**

[II. 174/220] **377**

birbirine yüz çevirdiler (*a'raḍa ... 'an ṣāḥibihi*)." QIR·ΓAŠUVR· QIR·ΓAŠM'Q **qırγašūr qırγašmāq**.

:: 'ULA'R· 'KY YAS·ΓAŠDIY[2] **olār ekki tasγašdi** "Onlar birbirleriyle toklaştılar (*talāṭamā*)." YAS·ΓAŠAVR·[2] YAS·ΓAŠMA'Q **tasγašūr tasγašmāq** Yardım ve yarışma için böyle denir. **tasγaš-**

:: 'UL MANIK BRLA' YUVNK· TUL·ΓAŠ·DIY **ol mänig birlä yūŋ tolγašdi** "O, benimle yün bükmekte (*ta'mīt*) yarış etti." Herhangi bir şeyi bükmek (*layy*) de böyledir; bir adamın karnı acırsa (*lawā*) yine böyle denir. TUL·ΓAŠUVR· TULΓAŠMA'Q **tolγašūr tolγašmāq.** 0 **tolγaš-**

:: 'UL MANK SUW·DA' NA'NK QAR·WAŠDY **ol maŋa suwda nāŋ qarwašdi** "O bana suda bir şey aramakta (*'awdaqa*) yardım etti." Karanlık da elle bir şey aramak (*ṭalaba ... bi-yad*) da böyledir. QARWAŠUVR· QAR·WAŠMA'Q **qarwašūr qarwašmāq**. 0

:: 'ULA'R· 'IKY QUR·QUŠDIY **olār ekki qorqušdi** "Onların ikisi birbirinden korktular (*xāfa*)." QURQUŠUVR· QURQUŠMA'Q **qoqrušūr qorqušmāq**. 0 **qorquš-**

:: 'UL MANK' YUVNK QIR·QIŠ·DIY **ol maŋa yūŋ qiqrišdi** "O, bana yün (veya devenin yününü) kırkmakta (*jazz*) yardım etti." QIR·QIŠUVR· QIR·QIŠMA'Q **qiqrišūr qirqišmāq**. **qiqriš-**

:: 'UL MANIK BIR·LA' 'UQ· 'ATIY QIZ·LAŠUV **ol mänig birlä oq atti qizlašu** "O benimle ok atmakta yarıştı ve ödül olarak ortaya cariye koydu (*ja'ala l-xaṭar baynanā l-jāriya*)." QIZLAŠUVR· QIZLAŠMA'Q **qizlašūr qizlašmāq**. **qizlaš-**

:: 'UL MANIK BRLA' TAW'R· QAR·MAŠ·DIY **ol mänig birlä tawār qarmašdi** "O benimle mal yağmalamakta (*nahb*) yarış etti." Yardımlaşmak da böyledir. **qarmaš-**

---

3. *jarazat*'a değişti.
4. İkinci A, U'dan değişti.
5. EY. *awram, awrām* okunur.

377 1. EY. '*araḍa ... ṣāḥibahu.*
2. Y'nin iki noktası sonradan yazılmıştır.

QARMAŠUVR· QARMAŠM'Q **qarmašūr qarmašmāq**. Aslı: QAR·MA'LAŠ·DIY QAR·MA'LAŠUVR· QARMA'LAŠMA'Q **qarmālašdi, qarmālašūr qarmālašmāq**.

:: 'IT· QAMUΓ TUM·LUΓ·DIY QIS·TAŠDIY [dikkat] **it qamuγ tumluγdin qasnašdi** "Bütün köpekler (veya başkası) soğuktan titredi (*harrat, irta'adat*)." QSTŠDIY [dikkat] QSTŠMA'Q **qasnašur qasnašmāq**. 0 **qasnaš-**

:: 'UL 'IKY KAK·TAŠDIY **ol ekki käktäšdi** "Onlar birbirine karşı hınç bağladılar (*taḥāqadā*) ." KAK·TAŠUVR· KAK·TAŠ·MA'K **käktäšūr käktäšmāk**. 0 **käktäš-**

:: 'UL MANKA' YΓI A'J KAR·TIŠ·DIY **ol maŋa yiγāç kärtišdi** "Onlar bana ağaç (veya başka bir şey) kertmekte (*ḥazz*) yardım ettiler." Yarışmak da böyledir. KAR·TIŠUVR· KARTIŠMA'K **kärtišūr kärtišmāk**. **kärtiš-**

:: 'UL MANK' YUK KUTRUŠ·DIY **ol maŋa yük kötrüšdi** "Onlar bana yük (veya başka bir şey) kaldırmakta (*rafa'*) yardım ettiler." KUITRUŠUVR KUTRUŠMA'K **kötrüšūr kötrüšmāk**. **kötrüš-**

[II. 175/222] 378

:: 'ULA'R· BIYR· BIYRNIK YA'ZUVQIN· KAJRUŠ·DIY **olār bīr bīrnig yāzūqin käçrüšdi** "Onlar birbirinin günahlarını affettiler (*ṣafaḥa ... 'an*) ."Birbirlerini ırmağın karşısına geçirmekte (*i'bār*))iki kişi yardımlaşırsa da böyle denir. KAJRUŠUVR· KAJRUŠMA'K **käçrüšūr käçrüšmāk**. 0 **käçrüš-**

:: 'ULA'R· 'IKY TUVN· KAD̲RUŠ·DIY **olār ekki tōn käd̲rüšdi** "Onların ikisi birbirlerinin elbiselerini giydiler (*albasa*) ." KAD̲RUŠUVR· KAD̲RUŠMA'K **käd̲rüšūr käd̲rüšmāk**. 0 **käd̲rüš-**

:: 'UVL MANK' 'AT· KAD̲·RIŠ·DIY **ōl maŋa ät käd̲rišdi** "O, bana et kurutmakta (*taqdīd al-maslūx*) yardım etti." KAD̲RIŠUVR KD̲RIŠM'K **käd̲rišūr käd̲rišmāk**. **käd̲riš-**

:: BULIT LA'R QAMUΓ KUK·RAŠDY **bulitlār qamuγ kökräšdi** "Bulutlar gürledi (*ra'adat*)." :: BUΓRA' LA'R· KUK·RAŠDIY **buγralār kökräšdi** "Aygırlar kişnedi (*tahaddarat*)." Savaş meydanın da yiğitlerin çıkardığı sesler (*ṣiyāḥ*) de buna benzer, buradan gelerek :: 'AL·B· LA'R KUK·RAŠDIY **alplār kökräšdi** "Savaşçılar kükreşti (*tahaddarat*)." **kökräš-**

Manzume [=508 **qād̲**]:

KAL·DIY 'ASIN· 'AS·NAYUV	**käldi äsin äsnäyü**	V
QA'D̲·QA' TUKAL 'US·NAYUV	**qād̲qa tükäl ösnäyü**	
KIR·DIY BUDUVN QUS·NAYUV	**kirdi bodün qasnayu**	
QARA' BULIT· KUKRASUVR	**qara bulit kökräšūr**	

Baharı anlatarak diyor ki: "Rüzgâr eserek geldi, bu kar tipisine benziyordu, halk soğuktan titredi ve siyah bulut gürledi." 0 KUK·RASUVR· KUK·RASMA'K **kökräšūr kökräšmāk**.

:: 'ULA'R· 'IKY SUNKVK KAM·RUŠ·DIY **olār ekki süŋük kämrüšdi** "Onların ikisi kemik kemirmekte (*tamaššašā*) birbirleriyle yarıştılar." KAM·RUŠUVR· KAM·RUŠMA'K **kämrüšūr kämrüšmāk**. **kämrüš-**

:: 'ULAR· 'IKY TAWA'R· KIZLAŠ·DIY **olār ekki tawār kizläšdi** "Onların ikisi birbirinden mal (veya başka bir şey) gizlediler (*katama*)." KIZLAŠUVR KIZLAŠMA'K **kizläšūr kizläšmāk.** 0 **kizläš-**

:: 'UL 'ANKAR 'UQ· KAZLAŠ·DIY **ol aŋar oq käzläšdi** "O, onunla ok kezmekte (*tafwīq*) yarıştı." Yardım etmek de böyledir.[1] KAZLAŠUVR KAZLAŠMA'K **käzläšūr käzläšmāk.** **käzläš-**

:: 'UL MANIK BIRLA' KUZLAŠ·DIY **ol mänig birlä közläšdi** "O benimle görme işinde (*ru'ya*) yarış etti, birbirimize bakıştık (*'āyana*)." KUZLAŠUVR· KUZLAŠMA'K **közläšūr közläšmāk.** **közläš-**

:: KAS·LIS·DIY NA'NK **käsläšdi nāŋ** "Nesnenin parçaları kesildi veya **käsläš-**

[II. 177/224] **379**

ayrıldı." KAS·LAIŠUVR KAS·LAIŠMA'K **käsläšūr käsläšmāk.**

:: 'UL 'ANIK BIRLA' KUK·LAŠDIY **ol anig birlä kökläšdi** "O, ona sokuldu (*tašabbaṭa, tašabbaka*)." Bu KUK·TAŠ·DIY **köktäšdi** sözcüğünün bir varyantıdır. **köktäš-** D

:: 'UL 'ANKAR 'AḌAR· KUK·LAŠ·DIY **ol aŋar aḍär kökläšdi** "O ona eğerin tahtalarını bağlamakta (*šadd ribāṭ ḥanw as-sarj*) [yardım etti][1]." :: 'UL 'ANIK BIRLA' KUK·LAŠ·DY **ol anig birlä kökläšdi** "O, ona akrabalık bağıyla bağlandı (*'aqada ... 'aqd al-'asīra*)." KUK·LAŠUVR· KUK·LAŠMA'K **kökläšūr kökläšmāk.** Sonraki sözcük Bulγār şivesindedir.

Bu bölümde dört yol vardır: G

(1) Bir işte yardımlaşma ya da yardım etme anlamında. Örnek :: 'UL MANK' YUK KUTURUŠDIY **ol maŋa yük kötrüšdi** "O benim yük taşımama (*ḥaml*) yardım etti." "Daha önce de söylediğimiz gibi [325-326] bu gibi yerlerde MANK' **maŋa** sözcüğü yardım ifade eder ve MANIK BIR·LA' **mänig birlä** yarışma ifade eder. Örnek :: 'UL MANIK BIRLA' SAK·RIŠ·DIY **ol mänig birlä sekrišdi** "O benimle hangimizin daha iyi sıçradığını (*wāṯabanī mubārātan li-yurā ayyunā ajlad fīhi*) görmek için yarış etti."

(2) İki harften oluşan sözcüklerden alınan eylemin bir kolu[2] olur. Örnek :: QAJ·TIY **qaçti** "O kaçtı," QAJURDIY **qaçurdi** "O kaçırdı," QAJRUŠ·DIY **qaçrušdi** "İki kişi birbirini kaçırdı." *Šīn*, birliktelik bildirir. :: SUVW KAJ·TIY **sūw käçti** "O suyu geçti," KAJUR·DIY **käçürdi** "Onu sudan geçirdi," KAJ·RUŠ·DIY **käçrüšdi** "Onlar birbirlerinin geçmesine yardım ettiler." İki harfliye bir harfli eklenerek üç harfli, üç harfliye de bir harf eklenip dört harfli bir eylem yapılır.

(3) İki harfli[3] adlardan oluşturulan bir eylem olmaktır. Bu eylemde ödüllendirilme (*xiṭār, qimār*) anlamı da vardır. Bu anlamı veren ek *lām* ve *šīn*'dir. Örnek :: 'UL MANIK BRLA' 'UQ· 'ATIY 'TLAŠUVR **ol mänig birlä oq atti atlašu** "O, ortaya ödül olarak at koyarak benimle ok atıştı." Bu genel bir kuraldır, adların uzunluğu ne olursa olsun isimlerden[4] böyle eylemler yapılır. :: 'UL MANIK BIRLA' 'UY·NA'DIY KUKRUJ·KUVN·LAŠUV **ol mänig**

---

378 1. Yarışma ve de yarım etme iptal edilmeli veya **aŋar, anig birlä** yapılmalıdır.

379 1. Metin düzeltisi şimdi onarım şeridiyle sarıldı.

2. EY. *fary al-fary, far' al-far'* okunur.

379 3. EY. *ṯulāṯiyya, ṯunā'iyya* okunur.

4. EY. *yurakkabu min al-asmā' wa-l-af'āl*; wa sonradan eklendi ve ihmal edilmiş olmalı.

birlä oynādi kögürçgünläšü "O, benimle ortaya güvercin koyarak oyun oynadı." :: 'UL 'T YARŠDY MANIG BYL' TAWŠГ'NLŠUV **ol at yarišdi mänig bīlä tawišγānlašu** "O benimle

[II. 179/226] 380

ortaya tavşan koyarak at yarışı yaptı." Bütün eylemlerde bu kural geçerlidir.[1]

(4) Bu anlamlardan hiçbirisini taşımadan basit eylem olmak. Buna karşılık, bu şekil azdır. Örnek :: 'IYŠ BURUŠ·DIY [dikkat] **īš borbašdi** "İş karıştı (*iltaxxa*)." :: YB· BUY·MAŠ·DIY **yip boymašdi** "İp dolaştı ve açılmıyor (*iltāṯa ... fa-lā yanšariḥu*) [530]."

Q

:: 'ĀJ· 'AR· BAГ·RIQTY **āç är baγriqti** "Aç adamın bağrı ciğerine yapıştı (*laṣiqa xaṣīra ... bi-l-kabid*)." **baγriq-**

:: BUL·DUQTY NA'NK **bulduqti nāŋ** "O şey bulundu (*wujida*)." BULDUQA'R BULDUQM'Q **bulduqār bulduqmāq**. **bulduq-**

:: 'AR· YAГY A' TUT·SUQ·TIY **är yaγiqa tutsuqdi** "Adam düşman tarafından yakalandı (*uxiḏa ... fī yad*)." TUTSUQA'R· TUTSUQM'Q **tutsuqār tutsuqmāq**. **tutsuq-** 0

:: 'AR· TUNJUQ·TIY **är tunçuqti** "Adamın kaygıdan soluğu çıkmaz oldu (*yamma ... hatta lam yaqdir yatanaffasa*)." :: SUГUR· TUNJUQ·TIY **suγur tunçuqti** "Ada tavşanı inine çekildi (*daxala ... wajārahu šātiyyan*)." Herhangi bir hayvan kış için inine çekilirse de böyle denir. TUN·JIQA'R· TUN·JQM'Q **tunçiqār tunçiqmāq**. **tunçuq-**

:: YAГY SAN·JIQ·TIY **yaγi sançiqti** "Düşman yenildi (*huzima*)."[2] Adama bir şey saplanırsa (*ṭu'ina*) yine böyle denir. SAN·JQ'R SANJQM'Q **sançiqār sançiqmāq**. **sançiq-**

:: 'AR· YAГY QA' BAS·SIQ·TIY **är yaγiqa bassiqti** "Adam gece düşmanın baskınına uğradı (*bayata l-'aduww 'alā r-rajul wa-axaḏa 'alayhi*)." BAS·SIQA'R BAS·SIQM'Q **bassiqār bassiqmāq**. **bassiq-**

:: KUVZDAN YA'Š SAWRUQ·TIY **közdän yāš sawruqti** "Gözden yaş aktı (*taraššaša*)." Akan derelerden su köpürerek aktığı (*māja wa-ḍṭarabat amwājuhu bi-fawarān*) zaman da böyle denir. Manzume: **sawruq-**

KUVZUM YAŠIY SAWRUQUB QUVDIY 'AQA'R· V
BILNIB· 'AZUVN· 'AM·KAKIN TUVKAL· 'UQA'R·

közüm yaši sawruqup qōḏi aqār
bilinip ažun ämgäkin tükäl uqar

"Gözümün yaşı aşağı akar, çünkü akla gelen bütün dünya zahmetleri bilinir [ve tamamen anlaşılır]." SAWRUQA'R SAWRUQM'Q **sawruqār sawruqmāq**.

---

380 [1] Bu cümle şimdi EY'de okunamaz. Çeviri EP'yi izler.
[2] EY *.hazama*.

K

:: 'ANIK YAŠUT· 'IYŠIY BIL·SIK·TIY **anig yašut īši bilsikti** "Onun sırrı ortaya çıktı (*'urifa*)."

[II. 180/228] **381**

BIL·SIKA'R· BIL·SIKMA'K **bilsikār bilsikmāk**.

L

:: 'ANIK 'IYŠY BUR·BALDIY **anig īši borbaldi** "Onun işi karıştı (*tašawwaša*)." **borbal-**
BUR·BALVR· BUR·BALMA'Q **borbalūr borbalmāq**. 0

:: QA'B· BUK·SUL·DIY **qāp bögsüldi** (?) "Kap çatladı, yarıldı (*tafazzara*)." **bögsül-** ?
Herhangi bir kap[1] çatlar ya da yarılırsa (*tafazzara, tašaqqaqa*) da böyle denir.
BUK·SULUVR BUKSULM'K **bögsülūr bögsülmāk**.

:: YIΓA'J TURBUL·DIY **yiγāç törpüldi** "Ağaç yontuldu (*sufina ... bi-l-misfan*)." **törpül-**
TURBULVR· TURBLM'K **törpülūr törpülmāk**.

:: YARMA'Q TAR·TIL·DIY **yarmāq tartildi** "Para (veya başka bir şey) tartıldı **tartil-**
(*wuzina*)."[2] İp veya benzer şeyler gerildiği zaman da böyle denir. TARTILVR
TARTILM'Q **tartilūr tartilmāq**.

:: TARIYK' YA'Γ TUR·TULDIY **tārīkä yāγ türtüldi** "Deriye (veya başka bir yere) **türtül-**
yağ sürüldü (*luṭixa*)." TURTULVR TURTULM'K **türtülūr türtülmāk**.

:: JAR·TILDIY NA'NK **çärtildi nāŋ** "Nesne elden çıktı, yok oldu (*fāta*)." **çärtil-**
JARTILVR JARTILMA'K **çärtilūr çärtilmāk**. Atasözü: 'AR·DAM· SIZ·DAN· QUT· P
JAR·TILUVR **ärdämsizdän qut çärtilūr** 0 "Erdemsiz ve kötü ahlaklı kişiden fazilet uzaklaşır."

:: YIYL· TAT·RUL·DIY **yēl tetrüldi** "Rüzgâr (kuzeyden güneye, güneyden kuzeye) **tetrül-**
döndü (*inqalaba*)." :: TATRULDIY NA'NK **tetrüldi nāŋ** "İş tersine döndü (*inqalaba, in'akasa*)." :: 'AR· QILQY TAT·RULDIY **är qilqi tetrüldi** "Adamın huyu (veya başka bir şey) kötüleşti (*sa'a*)." TATRULUVR TAT·RULM'K **tetrülūr tetrülmāk**. 0

:: 'AT· TUΓ·RAL·DIY **ät toγraldi** "Et (veya başka bir şey) doğrandı (*quṭi'a ...* **toγral-**
muxarḏalan)." TUΓRALUVR TUΓRALMA'Q **toγralūr toγralmāq**. 0

:: TUVN KIYR·DAN TUΓ·RALDIY **tōn kīrdān toγraldi** "Elbise kirden parçalandı (*tafazzara*)." Ayakta veya herhangi bir dokuma işinde ortaya çıkan yarıklar (*šiqāq*) için de böyle denir. TUΓ·RALUVR TUΓRALM'Q **toγralūr toγralmāq**.

:: TALQIL·DIY NA'NK **talqildi nāŋ** "Nesne itildi (*inṣadama, indafa'a*)." **talqil-**
Buradan gelerek :: 'YŠ TAL·QILDIY **īš talqildi** "İş savuldu (*indafa'a*)." denir. :: YUK
TAL·QIL·DIY **yük talqildi** "Yük iple itildi (*indafa'a ... fī l-ḥabl)*."[3] TAL·QILUVR·
TAL·QIL·MA'Q· **talqilūr talqilmāq**.

---

381 1. EY. *ṭurūf, ẓurūf* okunur.
2. EY.*wazana*.
381 3. EY. *jabl*.

:: 'ANIK· YUVZIY TIR·MAL·DIY **anig yüzi tarmaldi** "Onun yüzü tırmalandı (*xudiša*)." TARMALUVR· TIR·MAL·MA'Q· **tarmalūr tarmalmāq**. 0 **tarmal-**

:: JIΓ·RIY JAWRUL·DIY **çiγri çäwrüldi** "Çıkrık çevrildi (*dārat*)." Herhangi bir şey çevrildiğinde de böyle denir. **çäwrül-**

[II. 182/230] 382

JAW·RULUVR· JAW·RUL·MA'K· **çäwrülür çäwrülmāk**.

:: JAWIΓ JAR·MALDY **çawiγ çärmäldi** "Kamçının ucu (ya da başka bir şey) kıvrıldı, büküldü (*luwwiya, rummila*)." JARMALUVR JARMALMA'K **çärmälür çärmälmāk**.

:: SURTUL·DIY **sürtüldi (näŋ)** "Nesne sürtüldü, döğüldü (*insaḫaqa, insaḫaja*)." Başkası bunu yaparsa yine böyle denir- hem geçişli hem de geçişsizdir. :: TARIYKY YA'Γ SUR·TUL·DY **tärīkä yāγ sürtüldi** "Deriye yağ (ya da başka bir şey) sürtüldü (*luṭixa*)." SURTULVR SURTULM'K **sürtülür sürtülmāk**. 0

:: BIJA'K· TA'M·QA' SAN·JIL·DIY **biçāk tāmqa sançildi** "Bıçak duvara (ya da başka bir yere) saplandı (*irtazza*)." :: SUW: SAN·JIL·DIY **sü sançildi** "Askerler yenildi (*inhazama*)." Aslı: 'AR·KA' BIJA'K SAN·JIL·DY **ärkä biçāk sançildi** "Adama bıçak sapladı (*wuji'a*)." ifadesinden gelmektedir. SANJLVR SANJLM'Q **sançilür sançilmāq**. **sançil-**

:: 'AW SUB·RUL·DIY **äw süprüldi** "Ev süpürüldü (*kunisa*)." Eğer birine kızılırsa: "Süprüntü nasıl atılırsa sen de git" anlamında SUB·RUK [dikkat] **süprül** denir. SUBRULUR SUBRULMA'K **süprülür süprülmāk**. 0 **süprül-**

:: BALIQ 'LIK·DIN SIḌ·RIL·DIY **baliq äligdin siḍrildi** "Balık elden sıyrıldı (*tazallaqa*)." Herhangi bir kaygan nesne elden kayarsa (*tamallaṣa*) da böyle denir. :: YUVL· SIḌRILDY **yōl siḍrildi** "Yol bütün kıvrım ve büklümleriyle görüldü (*nuẓira*[1] *fī ṭ-ṭariq bi-jamī' zāwiyatihi*)." SIḌRILUVR SIḌRILMA'Q **siḍrilür siḍrilmāk**. :: 'AR·TA'M·DIN SIḌ·RILDY **är tāmdin siḍrildi** "Adam duvardan (ya da başka bir yerden) kaydı (*tazallaqa*)." 0 **siḍril-**

:: SUVW· SAWRUL·DIY **sūw sawruldi** "Dere kaynayarak, dalgalanarak aktı (*māja l-wādī bi-fawrān wa-γalyān*)." Tencerenin içindeki çorbanın taşması (*rufi'a*) ve senmesi için kaşıkla savrulduğunda (*rudda*) da böyle denir. :: TARIΓ SAW·RUL·DIY **tariγ sawruldi** "Buğday savruldu (*ḏurriya*)." :: YA'Š KVZDIN SAWRUL·DIY **yāš közdin sawruldi** "Gözden yaş savruldu (*taraššaša*)." Manzume: **sawrul-**

TUN KUN TURUB· YTLAYUV **tün kün turup yiγlayu** V
YA'ŠIM MANIK SAWRULUVR· **yāšim mänig sawrulūr**

0 "Gece ve gündüz ağlarım, gözyaşlarım gözlerimden saçıldı (*yansikibu*)." 0
SAW·RULUVR SAWRUL·MA'Q· **sawrulūr sawrulmāq**. 0

:: BIYR· NA'NK BIYR·KA'

---

382 1. EY. *naẓr*.

SIΓ·ZAL·DIY **bīr nāŋ bīrkä siγzaldi** "Bir şey başka bir şeye zorla sığdırıldı (*tadaxala ... bi-kulfa*)" – bel ya da balta sapına çivi çakılarak sıkıştırılması ya da kayış dilinin kayış arasına sokulması gibi bir nesne bir nesneye sıkıştırıldı. SIΓZALUVR SIΓ·ZALMA'Q **siγzalūr siγzalmāq**. 0	**siγzal-**
:: 'AR· BUY·NIY SAT·ΓALDIY **är boynin satγaldi** "Adamın boynu (veya başka bir şey) çiğnendi (*xuṭṭiyat*)." Bir borç karşılığıyla takas yapılırsa (*uqtuṣṣa*) yine böyle denir. SATΓALUVR· SAT·ΓALM'Q **satγalūr satγalmāq**.	**satγal-**
:: YINK SIT(Y)ΓAL·DIY[1] **yeŋ sitγaldi** "Yenler sığandı (*šummira*)." SITΓALUR· SIT·ΓALM'Q **sitγalur sitγalmāq**.	**sitγal-**
:: BALIQ SAIR·MAL·DIY **baliq sarmaldi** "Balık sudan çıkarıldı (*uxrija*) – sudan süzülür gibi." Ve de :: TUTM'J SAIR·MAL·DIY **tutmāç sarmaldi** "Tutmāç sudan süzüldü (*ṣuffiya*)." Diğer şeyleri için de böyledir. SAR·MALUVR· SAR·MALM'Q **sarmalūr sarmalmāq**. 0	**sarmal-**
:: 'ANIK TUVNY BAŠINK' SAR·MAL·DIY **anig tōni bašiŋa sarmaldi** "Onun elbisesi başına dolandı (*iltaffa*)." SAR·MALUVR· SAR·MALMA'Q **sarmalūr sarmalmāq**. "Başkası da böyledir. Bu geçişsiz bir eylemdir. 0	
:: 'URA'ΓUT· QURTULDIY **urāγut qurtuldi** "Kadın doğum yaptı (*waladat*)." :: 'AR· 'AM·KA'K·TIN QURTULDIY **är ämgāktin qurtuldi** "Adam sıkıntıdan kurtuldu (*najā*)." Manzume:	**qurtul-**

'UDLK YARAΓ· KUZTIY	**ödläg yaraγ közätti**	V
'UΓRIY TUZAQ· 'UZUTIY	**oγri tuzaq uzatti**	
BAK LA'R QALY BAKIN· 'AZITY	**beglär begin azitti**	
QAJSA' QALY QURTULUVR·	**qaçsa qali qurtulūr**	

"Zaman fırsatını bekledi, gizli ağlarını[2] (yer altında) kurdu, ve beylerbeyini şaşırttı (beylerbeyiyle Afrasyāb kastediliyor); o kaçarak bundan nasıl kurtulur (*yanjū*)?" 0 QURTULUVR QURTULM'Q **qurtulūr qurtulmāq**. Aslı: QUTUL·DIY **qutuldi** [329].

:: 'ANIK QAR·TIY QARTAL·DIY **anig qarti qartaldi** "Onun yarası azdı (*nuki'at*)." QARTALVR QAR·TALMA'Q· **qartalūr qartalmāq**.	**qartal-**
:: 'NIK BAŠINKA' TA'Š· QIR·JAL·DIY **anig bašiŋa tāš qarçildi** "Taş onun başını sıyırdı (*aṣāba*) ve onun kafatasını deldi (*šajjaja*)."[3] QIR·JALVR QIRJALM'Q **qirçalūr qirçalmāq**.	**qarçil-**
:: SUVW· 'ALMA'DIN QUT·RUL·DIY **sūw olmadin qutruldi** "Su testiden boşaltıldı (*ufriγa*)." Diğer sıvılar için de böyle denir. QUT·RULUVR QUTRULM'Q **qutrulūr qutrulmāq**. 0	**qutrul-**

383 1. T altında iki noktaya sahiptir (Y'yi gösterir)
2. EY. *ḫibālaha, ḫibālatahā* okunur.
3. EY. *šaḫḫaja*.

:: ANIK BUVY·NNIY[4] QAḌ·RILDIY **anig bōyni qaḍrildi** "Onun boynu büküldü (*iltawā*)." Başkası büktürürse de böyle denir- hem geçişli hem de geçişsiz bir eylemdir. QAḌ·RILVR QAḌRIL·MA'Q· **qaḍrilūr qaḍrilmāq**. **qaḍril-**

[II. 185/235] 384

:: BUΓDA'Y· QAW·RUL·DIY **buγdāy qawruldi** "Buğday (veya başka bir şey) kavruldu (*quliyat*)." *yayn*'lı bir varyant [yani **qaγrul**-]. QAWRLU̲VR QAW·RU̲LM'Q **qawrulūr qawrulmāq**. **qawrul-** **qaγrul-** D

:: QUBUZ· QUB·ZAL·DIY **qopuz qopzaldi** "Kopuz çalındı (*ḍuriba*)." QUB·ZA'LUR QUBZAL·M'Q **qopzālur qopzalmāq**. *Sīn*'li bir varyant: QUB·SA'L·DIY **qopsāldi.** [Arapça'da] bu tarz bir değişim yaygındır, *kabš rabīz wa-rabīš*[1] "taze etli [koç]" ifadesindeki gibi." 0 **qopzal-** **qopsal-** D

:: 'TM'K 'UŠAL·DIY TAW·ŠAL·DIY **ätmāk ušaldi täwšäldi** "Ekmek (veya başka bir şey) ufalandı (*futta*)" 'UŠAL·DIY **ušaldi** kök sözcüktür [107]. TAW·ŠALU̲VR TAWU̲ŠALM'K[2] **täwšälūr täwšälmäk**. **täwšäl-**

:: YIB· TAF·ŠALDIY[2] **yip tüwšäldi** (?) "(Çok dokuma yüzünden) ip karıştı (*iltāṭa*)." Başkası da böyledir. TUW·ŠALUVR· TUW·ŠALMA'K **tüwšälūr tüwšälmāk**. **tüwšäl-**

:: 'UQ· QUW·ŠAL·DY **oq qowšaldi** "Ok bir okçu tarafından doğrultuldu (*ṭurrida ... b-ṭarīda li-yatamallasa*)." QUWŠALUVR QUWŠALMA'Q **qowšalūr qowšalmāq**. **qowšal-**

:: YA'K QAR·ΓALDY **yāk qaryaldi** "Şeytan (veya başkası) lanetlendi (*lu'ina*)." QARΓALVR QARΓALMA'Q **qaryalūr qaryalmāq**. 0 **qaryal-**

:: 'IYŠDIYN QURQU̲L·DY **išḏīn qorquldi** "İşten korkuldu (*xīfa*)." QURQU̲LVR QURQU̲LM'Q **qorqulūr qorqulmāq**. **qorqul-**

:: YVNK QIRQILDY **yūṇ qirqildi** "Yün (koyun veya diğer hayvanların yünleri) kırkıldı (*juzza*)." QIRQILVR QRQLM'Q **qirqilūr qirqilmāq**. 0 **qirqil-**

:: YΓ'J KAR·TILDY **yiγāç kärtildi** "Ağaç (veya başka bir şey) kertildi (*ḥuzza*)." **kärtil-**
:: QUL BUY·NY KARTILDY **qul boyni kärtildi** "Kulun boynu kertildi (*ḏullila*)" – her ne kadar bu sözcük "damga vurmak" anlamındaysa da burada "horlamak" anlamında kullanılmıştır. KARTILVR KRTILM'K **kärtilūr kärtilmāk.** 0

:: TUVN KAḌRUL·DY **tōn käḍrüldi** "Elbise (veya başka bir şey) giyildi (*lubbisa*)." KAḌRU̲LU̲VR· KAḌRUL·M'K **käḍrülūr käḍrülmāk**. **käḍrül-**

:: QUVY· KḌRLDY **qōy käḍrüldi** "Koyunun eti kuruldu (*quddat ... mim al-qadīd*)." KḌRLVR KḌRLM'K **käḍrilūr käḍrilmāk**. **käḍrül-**

:: TAW'R 'AWKA' KIKRUL·DY **tawār äwkä kigrüldi** "Eve (veya başka bir yere) mal sokuldu (*udxila*)." KKRULVR KKRVLM'K **kigrülūr kigrülmāk**. **kigrül-**

Bu bölümde iki yol vardır: G

(1) Üç harfli bir sözcükten edilgen eylem yapmak. Örnek :: YARMA'Q TARTILDIY **yarmāq tartildi** "Para tartıldı (*wuzina*)."

---

4. BUVYBY?'den değişti.

384 1. *ra'īz wa-ra'īš* (b'nin noktası gösterilmez)'den değişti.
2. İkinci A, U'ya değişti (?).

[II. 187/237] 385

'YŠ 'URTUL·DIY **īş örtüldi** "İş karıştı (*iltabasa*)." Bu yol bu anlamda *nūn* ayrımıyla birleşir.

(2) O basit eylemler oluşturur. Örnek :: QURTULDY **qurtuldi** "O kaçtı (*najā*)." :: SARMALDY **sarmaldi** "(Bu şey) sarıldı (*iltaffa*)."

N

:: 'LK BARTINDY **älig bärtindi** "El, (bir şeye çarpması yüzünden) başka şeyle zedelendi (*wata'at*) ve zayıfladı (*badā fīhā qahn wa-futūr*)." BARTINVR BARTINM'K **bärtinür bärtinmäk**. 0 **bärtin-**

:: YΓIA'J BURLAN·DY **yiγāç bürländi** "Ağaç tomurcuklandı (*barhamat* [tanımlanmış])." BUR·LANVR BURLANM'K **bürlanür bürlanmäk**. 0 **bürlän-**

:: 'AR· 'IL·KY BUŠ·ΓUN·DIY **är älgi bošγundi** "[Adamın] eli boşaldı (*inxala'at*) ve o işlerini bitirdi (*fatara 'an al-'amal*)." Ayak için de böyle denir.[1] BUŠ·ΓUNUVR BUŠΓUN·M'K **boγšunür bošγunmāq.** Bunun aslı: BUŠUN·DIY **bošundi** [338]. 0 **bošγun-**

:: SUVW BUL·ΓAN·DIY **sūw bulγandi** "Su çamurlandı (*takaddarat*)." :: KUNKUL BUL·ΓAN·DIY **köŋül bulγandi** "Bir kişinin içerisinde kirli şeyler bulunan bir şeyi yemekten içi bulanırsa (*ẓalimat aṭ-ṭabī'a min akl šay' fīhi qaḏar*) da böyle denir." Biri kusarsa KUNKUL BULΓANDY **köŋül bulγandi** denir. :: BAK 'NKAR BULΓAN·DIY **beg aŋar bulγandi** "Emir ona kızdı (*yaḍiba*)" BULΓANVR **bulγanür.** :: 'IYL BUL·ΓAN·DIY **ēl bulγandi** "İl, vilayet karıştı (*tašawwašat*)." BULΓANM'Q **bulγanmāq**. 0 **bulγan-**

:: 'AR· 'IYŠ·QA' BAS·LAN·DIY **är īšqa bašlandi** "Adam işe sarıldı (*axaḏa ... fī l-'amal wa-ẓahara amruhu*)." :: QUVY· TA'Γ·Q' BASLAN·DIY **qōy tāγqa bašlandi** "Koyun dağa doğru güdüldü (*insāqat*)." :: TARIΓ BAŠ·LAN·DIY **tariγ bašlandi** "Ekin başaklandı (*tasanbala*)." BAS·LAN·M'Q· **bašlanmāq**. **balšan-**

:: 'UTUNK BAΓ·LAN·DIY **otuŋ bayγlandi** "Odun bağlandı, bağ yapıldı (*ḥuzima*)." :: 'VZINK' 'UTUNK BAΓ·LAN·DIY **özinä otuŋ bayγlandi** "Adam kendisi için odun topladı ve onları bağladı (*infarada bi-l-iḫtiṭāb wa-ḥazama*[2] *li-nafsihi ḥuzmatan*)." BAΓ·LANUR· BAΓLAN·MA'Q· **bayγlanür bayγlanmāq.** :: QUVY· BAΓ·LAN·DIY **qōy bayγlāndi** "Koyun (ya da başka bir şey) bağlandı (*rubiṭa*)." **bayγlan-**

:: TUVN· BAΓ·LAN·DIY[3] **tōn boγlandi** "Elbise bohçalandı (*'ubbiya bi-ṣ-ṣiwān*)." BAΓLANVR[3] BUΓLANM'Q **boγlanür boγlanmāq**. **boγlan-**

:: 'AT· BUΓ·LUNDIY **at boγlundi** "At (ya da başka bir şey) boğuldu (*ixtanaqa*)." BUΓLNVR BUΓLNM'Q **boγlanür boγlanmāq**. **boγlun-**

:: BAKLANDY N'NK **bäkländi näŋ** "Nesne sağlamlaştı (*istaḥkama*)." :: 'AR· 'AWINDA' BAK·LAN·DIY **är äwindä bäkländi** "Adam evine kapandı (*taḥaṣṣana*) **bäkläŋ-**

---

385 1. EY. *rajul, rijl* okunur.
2. EY. *ḥuzima*.
3. İlk A, sonradan U'dan değişti.

veya o hapsedildi (*ḥubisa*)." BAK·LAN·DY N'NK **bäkländi näŋ** "Nesne saklandı" – hem geçişli hem de geçişsizdir. Sonraki Oγuz

[II. 189/239] 386

şivesindedir. BAK·LANUVR BAK·LANMA'K **bäklänür bäklänmäk.** 0

:: 'URA'ΓUT BAK·LAN·DIY **urāγut begländi** "Kadın evlendi (*tazawwajat*)." **begländi-**
BAK·LANUVR· BAK·LANM'K **beglänür bäglänmäk.** 0

:: BUK·LUN·DIY NA'NK **büklündi näŋ**"Nesne büküldü, kıvrıldı (*in'aṭafa, taṭannā*)."[1] BUK·LUNUVR· BUK·LUNM'K **büklünür büklünmäk.** **büklün-**

:: SUVW· BUK·LUN·DIY **sūw böglündi** "Su havuzda toplandı (*istanqa'a*)." **böglün-**
Buradan gelerek :: SUV BUK·LUN·DY **sü böglündi** "Asker toplandı (*ijtama'a*)." denir. BUK·LNUVR BUK·LUNM'K **böglünür böglünmäk.** 0

:: QUŠ· TAL·BINDY **quš talpindi** "Kuş kanatlarıyla çırpındı (*iḍṭaraba ... wa-xafaqa bi-jināḥayhi*)." Herhangi bir şey çırpınırsa yine böyle denir. TAL·BINUVR **talpin-**
TALBIN·M'Q **talpinür talpinmāq.** 0

:: 'AR· 'UΓLINK' TARTIN·DIY **är oγliŋa taltindi** "Adam oğlunu özledi (*ašfaqa'alā*)" – yapılan her iyiliğin, verilen her yemeğin çocuğu için olmasını istedi. :: 'UL 'AWK' TARIΓ TARTIN·DIY **ol äwkä tariγ tartindi** "O, evine buğday[2] götürür (*yanqulu*) gibi göründü." Göçebeler şehirden azık (*imtāra*) götürseler yine böyle denir. TARTINUVR TARTINMA'Q **tartinür tartinmāq.** 0

:: 'UL 'UVZIYNK' YA'Γ TURTUN·DIY **ol özīŋä yāγ türtündi** "O kendi kendine yağ süründü (*iddihān*)." Yağ sürünür görünse de böyle denir. TURTUNUVR **türtün-**
TURTNM'K **türtünür türtünmäk.** 0

:: TABRANDIY N'NK **täprändi näŋ** "Nesne hareket etti (*taḥarraka*)." **tärpän-**
TABRANVR TBRNM'K **täpränür täpränmäk.** 0

:: 'UL 'UVZIYNK' 'AT· TUΓ·RAN·DIY **ol özīŋä ät toγrandi** "O kendisi için et (veya başka bir şey) doğrar (*yaqṭa'u*) göründü." TUΓRANUVR TUΓRANM'Q **toγran-**
toγranür toγranmāq.

:: 'AR· TAWRAN·DIY **är tawrandi** "Adam hızlı yürür (*yasta'jilu fī s-sayr*) gibi göründü." TAW·RANVR TAWRANMA'Q **tawranür tawranmāq.** 0 **tawran-**

:: BAK 'NKAR TAR·SIN·DY **beg aŋar tärsindi** "Bey, ona kızdı (*yaḍiba*)." :: **tärsin-**
BA'Š TARSIN·DIY **bāš tärsindi** "Onun yarası kapanmışken yeniden açıldı (*nukisa ... ba'da ndimāl*)." TAR·SINUVR TARSINM'K **tärsinür tärsinmäk.** 0

:: 'AR· 'YŠTA' TALIM TAW·ŠIN·DIY **är īšta tälim täwšindi** "Adam işte çok hareketliydi (*i'tamala ... wa-taḥarraka kaṯīran*)." TAW·ŠUNUVR TAWŠNM'Q **täwšin-**
täwšinür täwšinmäk. 0

:: 'AR· 'ŠIΓ TAT·ΓAN·DIY **är ašiγ tatγandi** "Adam yemeği tatlı buldu ve dudaklarını yaladı (*talaḏḏaḏa, tamaṭṭaqa*)." TAT·ΓANUVR TAT·ΓAN·MA'Q **tatγan-**
tatγanür tatγanmāq. 0

:: 'AR· 'ULIN·DIY

---

386 1. EY.*yutannā* (*u* ve *y*'nin iki noktası sonradan yazılmış)
2. EY. *min, ilā*? İçin hatalı.

TUL·ΓAN·DY **är ulindi tolγandi** "Adam acıyla kıvrandı (*iltawā ... min waja' bihi wa-taqallaba min janb ilā janb*)." :: 'AR· 'UVZIY TUL·ΓAN·DIY **är ōzi tolγandi** "Adama kusma geldi (*axaḏa r-rajula l-ḥayḍa wa-z-zaḥīr*)." :: 'UL 'UVZINK' YUVNK TUL·ΓANDY **ol ōziŋä yūŋ tolγandi** "O kendisi için yünü doladı ('*ammata ... 'amīta*)." TULΓANVR TULΓANM'Q **tolγanūr tolγanmāq**. 0	**tolγan-**
:: 'UL MN·DIN TURQIN·DY **ol mindin turqindi** "O benden utanarak yapmak istediği işte çalışmaktan sıkıldı (*istaḥyā*)." TRQINUVR TURQINMA'Q **turqinūr qurqinmāq**. 0	**turqin-**
:: JIΓ·RIY TAZKIN·DUIY **çiγri täzgindi** "Çıkrık (veya başka bir şey) döndü (*dārat*)." :: 'UL YYRIK TAZKIN·DY **ol yērig täzgindi** "O yerin çevresinde dolaştı (*ṭāfa*) ." Bir yeri dolaşan herkes için de böyle denir. TAZKINVR TAZKINM'K **täzginūr täzginmāk.**	**täzgin-**
:: 'UL 'ANKAR BULΓAN·DY TAL·KAN·DIY **ol aŋar bulγandi tälgändi** "O, ona kızdı, sinirlendi (*yaḍiba, ḥarida*)." Siz sadece: TAL·KAN·DY **tälgändi**'yi kullanamazsınız, BUL·ΓAN·DIY **bulγandi** ile birlikte kullanabilirsiniz. TAL·KANUVR TAL·KANM'K **tälgänūr tälgänmāk.** 0	**tälgän-**
:: TA'M TUBLUN·DY **tām toplundi** "Duvar (veya başka bir şey) delindi (*taṯaqqaba*)."[1] TUBLUNVR TUBLANM'Q **toplunūr toplunmāq**. 0	**toplun-**
:: YΓA'J TUPLAN·DY **yiγāç tüpländi** "Ağaç köklendi (*ta'aṣṣala*)."[2] :: 'AR· TUBLAN·DIY **är tüpländi** "Adam zengin oldu (*tamawwala*)." Herhangi bir şey kökleşirse yine böyle denir.[2] TUBLANVR TUBLANM'K **tüplänūr tüplänmāk**.0	**tüplän-**
:: 'AR· 'IYŠ·TIN TIḌ·LINDY **är īštin tiḏlindi** "Adam işten (veya başka bir şeyden) kaçındı (*imtana'a*)." Konuşurken duraklanırsa (*tawaqqafa*) da böyle denir. TIḌ·LINVR TIḌLINM'Q **tiḏlinūr tidlinmāq**. 0	**tiḏlin-**
:: 'ALKIN: TUŠLAN·DY **elgin tüšländi** "Konuk yatıp sonra gitmek üzere indi (*ta'arrasa ... wa-nazala li-yuqayyila ṯumma yanhaḍa*)." TUŠLANVR TUŠLANM'K **tüšlänūr tüšlänmāk.** 0	**tüšlän-**
:: 'AT· TAR·LAN·DY **at tärländi** "At (veya başka bir şey) terledi ('*ariqa*)." TARLANVR TARLANM'K **tärlänūr tärlänmāk.**	**tärlän-**
:: TURLUN·DIY NA'NK **türlündi nāŋ** "Nesne büküldü veya dürüldü (*inṭawā, inzawā*)." TUR·LUNVR TURLUNM'K **türlünūr türlünmāk**. Manzume:	**türlün-**

'IḌIM·NY 'UKAR MAN	**iḏimni ögärmän**	V
BLIKNY YUKAR·MAN	**biligni bögärmän**	
KUNKUL·NY TUKAR·MAN	**köŋülni tügärmän**	
'AR·DAM 'UVZA' TUR·LUNVR	**ärdäm üzä türlünür**	

"Tanrıyı överim, bilgi toplarım [harf. akıl] (onun izniyle), gönlümü bağlarım; (gönlüm) erdem ile dürülür (*yanṭawī*)." 0

---

387 1. EY. *yṯaqab.*
2. EY. *ta'jjala.*

:: TUZLUN·DY YYR· **tüzlündi yēr** "Yer (veya başka bir şey) düzlendi (*suwwiyat*)." **tüzlün-**

[II. 192/243] 388

TUZU̲L·DIY **tüzüldi** [332]'nün bir varyantı. Ve de :: 'IYŠ· TUZLN·DY **īš tüzlündi** "İş (veya başka bir şey) düzeldi (*istaqāma*)." TUZLUNVR TUZLUNM'K **tüzlünür tüzlünmāk**. D

:: 'AT· TUZLAN·DIY **ät tuzlandi** "Et (veya başka bir şey) tuzlandı (*tamallaḥa*)." TUZLANUVR· TUZLAM'Q **tuzlanūr tuzlanmāq**. 0 **tuzlan-**

:: YINJU̲V TIZLIN·DY **yinçü tizlindi** "İnciler (veya başka bir şey) dizildi (*intaẓama*)." TIZLINUVR TIZLNM'K **tizlünür tizlinmāk**. **tizlin-**

:: BIYR· NA'NK BIYR·K' TUŠ·LAN·DIY **bīr näŋ bīrkä tušlandi** "Bir nesne bir başka nesneyle karşı karşıya geldi (*tawajjaha, kāna bi-izā'ihi*)."[1] TUŠLANUVR TUŠLANM'Q **tušlanūr tušlanmāq**. **tušlan-**

:: 'UΓLA'N TIŠLAN·DIY **oγlān tišländi** "Bebek diş çıkardı (*xarajay asnān aṣ-ṣabī*)." :: 'UR·ΓA'Q TIŠ·LANDY **oryāq tišländi** "Orağın dişleri bilendi (*ḥuddidat asnān al-minjal*)." TIŠ·LANVR TIŠLANM'K **tišlänür tišlänmāk.** 0 **tišlän-**

:: SUVW BUΓZDA' TUK·LUN·DY **sūw boγuzda tüglündi** "Su boğazda durdu ve adamın boğazına su kaçtı (*in'aqada*)." :: YIB· TUK·LUNDIY **yip tüglündi** "İp (veya başka bir şey) düğümlendi (*in'aqada*)." TU̲KLNVR TKLNM'K **tüglünür tüglünmāk**. **tüglün-**

:: SUVW TUK·LUN·DIY **sūw töklündi** "Su döküldü (*inṣabba, sukiba*)." TUKLUNVR TUKLUNMA'K **töklünür töklünmāk**. **töklün-**

:: YIΓA'J· TIK·LIN·DY **yiγāç tiklindi** "Ağaç (veya başka bir şey) dikildi (*intaṣaba*)." TIKLINUVR TIKLNM'K **tiklinür tiklinmāk**. 0 **tiklin-**

:: 'AR· 'UVZIY JIAR·LAN·DIY **är ōzi çärländi** "Adam hastalandı (*i'talla*) ve onun hastalığı ağırlaştı (*ṯaqula*)." JIR·LANVR JIR·LANM'K **çärlänür çärlänmāk.** "Buradan gelerek :: 'ANIK KUVZY JAR·LAN·DIY **anig kōzi çärländi** "Onun gözleri ağrıdı (*ramadat*)." denir. **çärlän-**

:: 'UL 'NDIN NA'NK JUR·LAN·DIY **ol andin näŋ çürländi** "O, ondan bir fayda sağladı (*jarra ... manfa'a*)." JUR·LANUVR JURLANM'K **çürlänür çürlänmāk**. **çürlän-**

:: 'UVT· JUΓ·LAN·DIY **öt çoγlandi** "Ateş kızdı (*iltahabat*)." Güneşin ışıkları yere düştüğü (*waqa'a luhāb*)[2] zaman da böyle denir. JUVΓLANVR JUVΓLNM'Q **çöγlanür çöγlanmāq**.0 **çoγlan-**

:: SUV QAMΓ JUΓLANDY **sü qamuγ çuγlandi** "Bütün askerler toplandı (*jā'a ... biqaḍḍihi wa-qaḍīḍihi*)." Akıp gelen (*ta'allaba*) her şey için de böyle denir. JUΓLANVR JUΓLANM'Q **çuγlanür çuγlanmāq**. **çuγlan-**

---

388 1. EY. *bārāhu*.
2. EY. *lu'āb*.

:: 'AT· JAΓLANDY [dikkat] **ät çawlandi** "Et yarı pişti (*talahwaja*)." :: 'AR· JAWLAN·DIY **är çawlandi** "Adam meşhur oldu (*ṣāra li-r-rajul ṣīt*)." JAWLANVR JAWLANM'Q **çawlanūr çawlanmāq**. 0 **çawlan-**

:: 'AT· YΓ'J· QA'

[II. 194/245] **389**

SUR·TUN·DIY **at yıγāçqa sürtündi** "At ağaca (veya başka bir şeye) sürtündü (*ihtakka*)." :: 'AR· 'UZINK' YA'Γ SURTIN·DIY **är özinä yāγ sürtündi** "Adam kendi kendini yağladı (*tadhīn*)." Yağ sürünür görünse de böyle denir. SURTUNVR SURTUNM'K **sürtünür sürtünmāk**. 0 **sürtün-**

:: 'AR· SIT·ΓANDY **är sıtγandi** "Adam çalışmaya koyuldu (*tašammara*)." Elbiseyi sığarsa (*šammara*) da böyle denir - bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. SITΓANVR SITΓANM'Q **sıtγanūr sıtγanmāq**. **sıtγan-**

:: 'AR· TVNIN· SILKIN·DY **är tōnin silkindi** "Adam kendi elbisesini silkti (*nafḍ*)." :: 'AR· SILKIN·DY **är silkindi** "Adamın tüyleri ürperdi (*iqša'arra jild al-insān*)." :: TAWY SILKIN·DY **tewe silkindi** "Deve silkindi (*intafaḍa*)." Atasözü: TWY SILKIN·SA' 'ASA'K K' YUVK JQ'R **tewe silkinsä äšākkä yūk çiqār** "Deve silkinse eşeğe yük çıkar." Bu söz büyük bir şeyi alıp ufak şeyi bırakması istenen kişiye öğüt olsun diye söylenir. SLKINUVR SILKINM'K **silkünür silkinmāk**. 0 **silkin-** P

:: 'AR· SAJ·LAN·DIY **är saçlandi** "Adamın saçları büyüdü (*nabata ša'r*)." SAJLANVR SAJKLANM'Q **saçlanūr saçlanmāq**. 0 **salçan-**

:: QLYJ QYN·DIN SUJ·LUN·DY **qilīç qīndin suçlundi** "Kılıç kınından sıyrıldı (*insalla*)." Herhangi bir şey yerinden çekilip çıkarılırsa (*insalla*) da böyle denir. SUJLANVR SUJLANM'Q **suçlunūr suçlanmāq**. **suçlun-**

:: 'AR· SUW·LUQ· SAR·LAN·DIY **är suwluq sarlandi** "Adam sarık sarındı (*ta'ammama*)." :: 'AR· YURK'N·JUV SARLANDY **är yörgānçü sarlandi** "Adam yorgana sarındı (*talaffafa ... bi-l-lifāfa*)." :: YB· YΓ'J· Q' SAR·LAN·DIY **yip yıγāçqa sarlandi** "İp ağaca sarıldı (*iltaffa*)." Hem geçişli hem de geçişsiz bir eylemdir. SARLNVR SARLNM'Q **sarlanūr sarlanmāq**. **sarlan-**

:: 'AR· 'YŠ·Q' SRLAN·DY **är īšqa sarlandi** (?)"Adam işine hazırlandı (*ista'adda*)."

:: 'AYA'Q· SIR·LANDY **ayāq sirlandi** "Kap üzerine nakış vurmak için sırlandı (*luṭixat ... bi-luzūjāt li-yunqaša'alayhā*)." SIR·LANVR SIRLNM'Q **sirlanur sirlanmaq**. 0 **sirlan-**

:: 'UL SUVZIK MANK' SUZLAN·DIY **ol sōzin maŋa sözländi** "O benimle konuştu, sözünü bana söyledi (*takallama wa-aẓhara lība'ḍ kalāmihi*)." SUZLANUVR SUVZLANM'K **sōzlänūr sōzlänmāk**. **sözlän-**

SUVW SUZLUN·DIY **sūw süzlündi** "Su (veya başka bir şey) süzüldü (*ṣafā*)." SUZLNVR SUZLNM'K **süzlünür süzlünmāk**. **süzlün-**

:: 'AT· SAŠ·LIN·DIY **at säšlindi** "At bağını çözdü ve serbest kaldı (*inṭaqala ... min waṭāq*)." SŠLNVR SŠLNM'K **säšlinür säšlinmāk**. **säšlin-**

[II. 197/249] **391**

:: SUW·LAN·DIY NA'NK **suwlandi nāŋ** "Nesne sulandı (*raṭuba, kaṯura ma*)" – bu meyvenin suyunun çokluğundan yumuşaması ve yarada sarı su ortaya çıkarak sölpülmesi gibi. SUW·LANVR SUWLANM'Q **suwlanūr suwlanmāq**. :: 'ANIK KU̲VZIY SUW·LAN·DIY **anig kōzi suwlanur** "Onun gözleri yaşlandı (*sāla dam*)." 0	**suwlan-**
:: 'UL MIN·DIN SAQ·LAN·DIY **ol mindin saqlandi** "O, benden çekindi, saklandı (*ḥaḏira, tawaqqā*)." SAQ·LANVR SAQ·LANM'Q **saqlanūr saqlanmāq**. 0	**saqlan-**
:: 'NIK 'AḎA'QIY 'UVT·KA' SUQ·LU̲N·DIY **anig aḏāqi ütkä suqlundi** "Ayağı çukurun içine kaçtı (*daxalat ... fī*)." Herhangi bir şey başka bir şeye girer ve yerleşirse (*istaḥkama*) de böyle denir. SUQ·LU̲NUVR SUQ·LU̲NMA'Q **suqlunur suqlunmaq**. 0	**suqlun-**
:: 'AT· SUK·LU̲N·DY **ät söglündi** "Adam et kebap edildi (*inšawā*)." :: 'UL 'UZINKA' 'AT· SUK·LUN·DIY **ol özinä ät söglündi** "O kendi kendine kendisi için eti kebap etti (*tašwiya*)." SUK·LU̲NVR SUK·LNM'K **söglünür söglünmäk**.	**söglün-**
:: 'UL BUV 'IYŠ·QA' ŠAT·LAN·DIY **ol bu īšqa šatlandi** "O bu işi yapma konusunda cesaret gösterdi. (*ijtara'a*)"[1] Çigil şivesi. ŠAT·LANVR ŠAT·LANM'Q **šatlanūr šatlanmāq**.	**šaltan-** D
:: 'AR· QARTIN QAR·TAN·DIY **är qartin qartandi** "Adam yarasını iyileştirdi (*dāwā*)." Ve "haddini aşma (*dāwi wa-'ālij*)!" yerine 'UVZ· QARTINK QARTAN· **öz qartiŋ qartan** "kendi yaranı iyileştir!" diyebilirsiniz.QAR·TANUVR· QARTAN·MA'Q **qartanūr qartanmāq**.	**qartan-**
:: KUNK· QURTAN·DIY **küŋ qurtandi** "Cariye (veya başkası) bit veya benzer şeylerden kaşındı (*iḥtakkat ... min al-qaml*)." Bunun aslı koyunlar arasına kurt aramaktır (*ṭalab addūd*). QURTANUVR QURTANM'Q **qurtanūr qurtanmāq**. 0	**qurtan-**
:: 'AR· 'UΓLINK' QWDU̲N·DY **är oγliŋa qawdindi** "Adam oğlun şefkat gösterdi (*ašfaqa*), fenalıkların ondan defolmasını diledi (*iḥtāla li daf' al-maḥāḏir*)"[2] QAWDINU̲VR QAW·DIN·MA'Q· **qawdinur qawdinmāq**. 0	**qawdin-**
:: KULA'R 'AR· QAT·RUN·DIY **külär är qatrundi** "Gülen adam gülmesini kesti (*imtana'a*)." Aslı bir işte kısa süre (*ḥirān*)[3] durmaktır. Buradan gelerek :: 'UL MANK' YARMA'Q· BIYRUR· 'AR·KA'N· QAT·RUN·DIY **ol maŋa yarmāq berür ärkän qatrundi** "O bana para (veya başka bir şey) verirken vazgeçti, çekindi, kaçındı (*ḥarina wa-mtana'a 'anhu*)." QAT·RUNUVR QATRUNM'Q **qatrunūr qatrunmāq**. 0	**qatrun-**
:: BAK 'NK'R· QAD·RAN·DIY **beg aŋār qaḏrandi**	**qaḏran-**

[II. 197/249] 391

"Emir ona kızdı ve huyu ve işi sertleşti (*ḥarida 'alayhi, 'asura xulquhu wa-fi'luhu*[1] *ma'ahu*)." QAD·RANU̲VR· QAD·RAN·MA'Q· **qadranūr qadranmāq**.

---

390 1. EY. *iḥtaza*.

2. EY. *muḥadir*.

3. EY. *ḥarrān*. Sözlükler *haruna*'nın mastarı olarak *ḥirān* ve *ḥurān*'ı verirler (*ḥurina*'yı vermezler).

391 1. EY. *ḫalqihi wa-fi'lahu*.

:: 'AR QUVRIN[2] QUR·ŠAN·DIY **är qūrin quršandi** "Adam kendi kendine kuşağını kuşandı (*tanaṭṭaqa*)." QUR·ŠANUVR QUR·ŠAN·MA'Q· **quršanūr quršanmāq**. 0 **quršan-**

:: 'AR· 'UVZIN QAR·ΓAN·DIY **är ōzin qarγandi** "Adam (pişmanlık yüzünden) kendine lanet etti (*la'ana*)." QARΓANUVR· QARΓAN·M'Q· **qarγanūr qarγanmāq.** **qarγan-**

:: 'AR· TAVA'R· QAZ·ΓAN·DIY **är tavār qazγandi** "Adam mal kazandı (*kasaba*)." QAZ·ΓANUVR QAZ·ΓAN·MA'Q· **qazγanūr qazγanmāq**. **qazγan-**

Manzume:

BAQ·MA'S· BUDUN SAWK· SUZ	**baqmas bodun säwüksüz**	V
YUD·QY YUDY [dikkat] SARAN·QA	**burqi yüzi saranqa**	
QAZΓAN 'ULIJ TUZUN·LK	**qazγan oliç tüzünlük**	
QALSUN JAWINK YARIN·QA'	**qalsun çawiŋ yarinqa**	

Oğluna öğüt vererek diyor ki: "İnsanlar yüzü ekşi, sıkı[4] kişiye iyi[3] bakmazlar; oğlum (bu yüzden) yumuşak huylu ol ki adın, sanın yarına kalsın." 0

:: 'AR· TAW'RIN QIS·ΓAN·DIY **är tawārin qisγandi** "[Adam] malını harcamaktan (veya başka işlerden) çekindi (*taḍayyaqa bi-infāq*)." QIS·ΓANUVR QIS·ΓAN·M'Q **qisγanūr qisγanmāq**. **qisγan-**

:: 'UL YANJI·Q[5] 'IJ·RA' YAR·MA'Q· QAR·WAN·DIY **ol yançuq içrä yarmāq qarwandi** "O cüzdanı içinden para aradı (*talaba*)." Herhangi biri başka bir şeyi ararsa (*arja'a wa-'ayyaṭa*[6] *fī ṭalab šay'*) yine böyle denir. QAR·WANUVR QAR·WAN·M'Q· **qarwanūr qarwanmāq**. **qarwan-**

:: 'AR· 'IYŠ·DIN QURQUIN·DY **är īšdin qorqindi** "Adam korku hissetti, ama onu hissettirmedi (*aḥassa ... l-xawt wa-aḍmara fī nafsihi)*)." QUR·QUNUVR QURQUIN·M'Q **qorqinūr qorqinmāq**. **qorqin-**

:: 'AR· TAWA'RINK' QUR·LAN·DIY **är tawāriŋa qorlandi** "Adam malını kaybetmekten acı duydu (*taḥassara ... 'alā fawt*), bunu kayıp (*xusrān*) olarak gördü." QURLANUVR QURLAN·M'QA **qorlanūr qorlanmāq**. Aslı: *vāv* ile [495 **qōr**] QUVR·LAN·DIY **qōrlandi** **qorlan-**

:: YUΓ·RUT· QUR·LAN·DIY **yoγrut qorlandi** "Yoğurt katılaştı (*yalaẓa*)." **qorlan-**

:: YIYR· QIR·LAN·DIY **yer qirlandi** "Yer kıraçlaştı ('*aram wa-axādīd*)." QIR·LANUVR QIRLAN·MA'Q· **qirlanūr qirlanmāq**. **qirlan-**

:: UL BUV 'ATIΓ QIZ·LAN·DIY **ol bu atiγ qizlandi** "O bu atı (veya başka bir şeyi) pahalı buldu (*γālī*)." :: 'UL 'ANY QIZ·LAN·DIY **ol ani qizlandi** "O, onu evlat edindi (*tabannāhā ay ittaxaḍahā bintan*)." QIZ·LANUVR QIZ·LAN·M'Q **qizlanūr qizlanmāq**. **qizlan-**

---

2. V sonradan eklenmiştir.
3. EY. *ylt't, yaltafitu* okunur.
4. EY. *bayīẓ, bayīḍ* okunur.
5. U'dan değişti (yani *ḍamma*'dan *sukūn*)
6. EY.*yayyaba, b, ṭ*'den değişti.

:: YIYR· QAZ·LIN·DIY **yēr qazlindi** "Yer kazıldı ve yerde çukurlar açıldı (*inxazaqat ... wa-ṣāra fihā ḥufar*)." QAZ·LIN̲UVR· QAZ·LIN·MA'Q· **qazlinūr qazlinmāq.** **qazlin-**

[II. 199/251] **392**

:: QIS·LIN·DIY NA'NK· **qislindi nāŋ** "Nesne iki şey arasında sıkıştı (*taḍayyaqa, inḍayaṭa*)" – eşikle kap veya üzengi ile kayış ırasına sıkışan ayak gibi. QIS·LINUVR QIS·LIN·MA'Q **qislinūr qislunmāq**. **qislin-**

:: 'YKY NA'NK QUŠ·LUN·DIY **ēki nāŋ qošlindi** "İki şey birbirine eklendi (*qurina bayn aš-šay 'ayn*)." – bu geçişsiz bir eylemdir – iki koyunun yan yana başları aynı seviyede gitmesi (*yuqārinu*) ya da iki yarışçının atlarını yan yana getirip (*qaranā*) aynı hizada koşturmaları gibi. QUŠ·L̲UNVR QUŠLNMA'Q **qošlanūr qošlunmāq**. **qošlin-**

:: 'AR· 'UZINK' 'AT· QUŠ·LAN·DIY **är öziŋä at qošlandi** "Adam kendisi için yedek at koştu [498 **qōš at**] (*janība*)." QUŠLAN̲UVR QUŠLNM'Q **qošlanūr qošlanmāq**. **qošlan-**

:: 'AT· QAQ·LAN·DIY **ät qaqlandi** "Et kurutuldu (*taqaddada*)." :: SUVW· QAQ·LAN·DIY **sūw qaqlandi** "Dağlardaki çukurlarda havuzlar gibi su toplandı (*istanqa'a ... wa-ṣāra yudrānan fī-l-aqlāt*)." QAQ·LANVR QAQLANM'Q **qaqlanūr qaqlanmāq**. **qaqlan-**

:: TAWY KAW·ŠAN·DIY **tewe käwšändi** "Deve (veya başka bir şey) geviş getirdi (*ijtarra*)." KAWŠAN̲UVR KAWŠANMA'K **käwšänūr käwšänmāk.** **käwšän-**

:: 'AR· KUK·JAN·DIY **är küçländi** "Adam (veya başka bir biri) kuvvetlendi (*qawiya*)." KUJLANVR KUJLANM'K **küçlänūr küçlänmāk**. 0 **küçlän-**

:: KUVK KUR·LAN·DIY **kök kürländi** "Gök gürledi (*axaḏa s-samā' jalab*)."[1] **kürlän-**

:: TUVN KIRLANDIY **tōn kirländi** "Elbise (veya başka bir şey) kirlendi (*darana*)." KIR·LANVR KIR·LANM'K **kirlänūr kirlänmāk**. **kirlän-**

:: KUVZ KIR·LANDY **köz kirländi** "Göz kirlendi (*yamiṣat*)."[2]

:: 'UQ· KAZ·LANDIY **oq käzländi** "Ok gezlendi (*fuwwiqa*)." :: 'ŠIJ KAZLAN·DIY **ešiç käzländi** "Yemeğin dibi (*qurara*) tencerenin dibine yapıştı." KAZ·LANUVR KZLANM'K **käzlänūr käzlänmāk**. 0 **käzlän-**

:: 'UL TAWA'RIN KIZLANDY **ol tawārin kizländi** "O malını saklar (*yaktumu*) göründü; kendi kendine malını saklarsa da böyle denir. KIZLANVR KZLANM'K **kizlänūr kizlänmāk**. **kizlän-**

:: KAS·LIN·DY NA'NK· **käslindi näŋ**"O şey kesildi (*inqaṭa'a*)." KAS·LINUVR KAS·LIN·M'K **käslinūr käslinmāk**. 0 **käslin-**

:: 'AḎAR· KUK·LAN·DIY **äḏär kökländi** "Eğerin kaburga tahtaları bağlandı (*šuddat bi-rabṭ as-sarj*)." :: 'AR· KUK·LAN·DY **är kökländi** "Adam asalet sahibi oldu, veya zengin oldu (*ta'aṯṯala, yaniya*)." KUK·LANUVR KUKLANM'K **küglänūr küglänmāk**. **köklän-**

---

392 1. EY. *axaḏat ... jalb.*
2. EY. *yamaḍat.*

:: YUVZIY 'ANIK KUK·LAN·DIY **yüzi anig kügländi** "Onun yüzünde keklik çilleri (*kulfa*) çıktı." :: 'AR· KUK·LANDY **är kügländi** "Adam şarkı söyledi (*yannā*)."[3] KUKLANVR KUKLANM'K **küglänür küglänmäk**. **küglän-**

[II. 201/253] **393**

Aslı: KUVK·LAN·DY **kügländi**.

:: 'AT· KAM·LAN·DIY **ät kämländi** "At (veya başkası, ama onun asıl anlamı atları kasteder) hastalandı (*dā'a*)." KAM·LANVR KAM·LANM'K **kämlänür kämlänmäk**. 0 **kämlän-**

Bu bölüm dört yola ayrılır. G

(1) Adı verilen şeyin sahibi olmak (*ṣāra ṣāḥib*) anlamında. Örnek :: 'URA'ΓUT BAK·LAN·DIY **urāγut begländi** "Kadın koca sahibi oldu." :: 'AR· 'ANIY QIZ·LAN·DIY **är anig kizlandi** "Adam onu kız evlat edindi."

(2) İki harfli adlardan eylem yapmak. Örnek :: 'AR· 'AT·LAN·DIY **är atlandi** "Adam ata bindi." :: 'AT· TAR·LAN·DIY **ät tärländi** "At (ya da başka bir şey) terledi."

(3) İşi yapanın başkasından yardım almadan işi kendi üzerine alması anlamında (*tawallā iqāma ḏālika l-fi'l bi-nafsihi*). Örnek :: 'AR· 'UVZINKA' YMIŠ 'AW·DIN·DIY **är öziŋa yemiš äwdindi** "Adam meyveyi kendi tuttu." :: 'UL 'VZINKA' 'AT· SUKUL·NDY ol **öziŋä ät söglündi** "O eti yalnız başına kebap yaptı ve başkasından yardım almadı."

Ünlüyle biten ad ve eylemler (*min dawāt al-arba'a*) bu bölümde sahih olur (*qad yajrī ... majrā ṣ-ṣaḥīḥ*), çünkü illetli harf okumayı sertleştirmek (*ṣalāba*) için düşmüştür. Örnek :: 'AR· QAR·TIN· QARTAN·DIY **är qartin qartindi** "Adam yarasını kendi iyileştirdi" – bu geçişsiz bir eylem gibidir; aslı: QARTA'DIY **qartādi**. :: 'AR· KUK·LANDIY **är kügländi** "Adam bir şarkı söyledi" – aslı: KUVK·LA'DIY **küglādi**. :: QUVR QURŠAN·DIY **qūr quršandi** "O kemer taktı" –aslı: QUVR·ŠA'DIY **qūršādi**.

(4)Yukarıdaki anlamlardan hiçbirini taşımadan basit eylem yapmak. Örnek :: TAWAY KAW·ŠAN·DIY **tewe käwšändi** "Deve geviş getirdi." 'AR· TURQUN·DIY **är turqundi** "Adam bu işi üstlenmekten kaçındı." JIΓ·RIY TAZKIN·DIY **çiγri täzgindi** "Çıkrık (ya da başka bir şey) döndü."

[II. 202/255] **394**

Kural. Bu bölümün emiri dört ünsüzlüdür. Örnek :: MANIY TUD·ΓUR· **mäni toḏγur** "Beni doyur!" :: 'AT· SUW·ΓA'R· **at suwγar** "Atı sula!" :: MANIY 'UD·ΓUR **mäni oḏγur** "Beni uyandır!"

*rā'*lı bölümde eylemleri çift geçişli yapmak için *rā'*dan sonra *tā'* eklenir ve bu *dāl*'la benzeşir ve de çift *tā'* ortaya çıkar. Örnek :: 'UL 'ATIN SUWΓAR·TY **ol atin suwγartti** "O atını sulattı" –burada bir iki harekesiz ünsüz bir araya getirilmiştir (*jam'a bayn as-sākinayn*). :: MAN 'ANY TUD·ΓURTUM "Ben onu doyurttum." Bunu iyi anla!

Sıfat fiil Türkler için: SUWΓAR·ΓUVJIY TUD·ΓUR·ΓVJY **suwγaryūçi, toḏγuryūçi**; Oyuzlar için: TUD·ΓUR·DAJY SUWΓRDAJY **toḏγurdaçi, suwγurdaçi**. D

3. *yaniya*'ya değişti.

İşin devam ettiğini ifade eden sıfat fiil: 'UḎΓUR·ΓA'N· TUḎ·ΓUR·ΓA'N **oḏγurγān, toḏγurγān** *qāf, γayn* veya *išbā*'lı sözcüklerde; ve *kāf*'lı sözcüklerde: KUL·SIRKA'N 'R· **külsirgān är** "Her zaman gülümseyen (*mubsam*) bir adam." 0 Ve bir deve için :: KAWŠANKA'N· TAWAY **käwšängān tewe** "Her zaman geviş getiren bir deve." 0

Sıfat fii bir işin yapılması gerektiğini veya yapmaya niyet ve isteği de bildirir. Örnek :: 'UL 'ANIY TUḎ·ΓURΓULUQ 'AR·DIY **ol ani toḏγurγuluq ärdi** "O, onu doyurmalıydı."

Sıfat eylem bir işi yapmaya niyet ve isteği de bildirir. Örnek :: 'L 'AT· SUW·ΓARIΓ·SAQ 'AR·DIY **ol at suwγariγsāq ärdi**"O atı sulamak istedi veya niyet etti." :: 'UL 'ANY SUW·DIN· KJRUŠ·SA'K 'AR·DIY **ol ani suwdin käçrüššāk ärdi** "O, onu sudan geçirmek için yardım etme isteğinde ve niyetindeydi." Buna karşılık bu ayrımda bu çeşit az kullanılır.

Sıfat fiil bir işi yapma düşüncesinde

[II. 202/255] 394

olmayı ve işliyor olmayı ifade eder (? *fi'l qad amḍāhu*). Örnek :: 'UL 'AT SUWΓARIΓ·LIY 'AR·DIY **ol at suwγariγli ärdi** "O, atı suluyordu (*kāna sāqiyan*)." :: 'UL 'ANIY TUḎ·ΓURΓ·LY 'UL **ol ani toḏγuruγli ol** "O, onu besliyordu (*mušabbi*')." Kökün son harfi bu durumda harekelidir.

Geçmiş zaman ortacı: 'UḎ·ΓUR·MIS· 'UL [dikkat] **oḏγurmiš är** "Uyarılmış adam." TUḎ·ΓUR·MIS **toḏγurmiš** "Doyurulmuş adam (*mušabba*')." O yukarıda da gösterildiği gibi [297] tek yolda oluşur.

Dört Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Beş Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ikinci ve dördüncü harfi harekeli *fa'al'aldī* kalıbı

Š

:: 'ANIK BIRLA' SALIM·LAŠ·DIY **anig birlä salimlašdi** "O, onunla çarpıştı ve ona saldırdı (*jādala, mārā*)." SALIM·LAŠUVR SALIM·LAŠM'Q **salimlašūr salimlašmāq**. **salimlaš-**

:: 'ULA'R 'IKY QUNUQ·LAŠ·DIY **olār ekki qonuqlašdi** "Onların ikisi birbirlerini konuk olarak aldılar (*aḍāfa*)." QUNUQLAŠUVR QUNUQ·LAŠM'Q **qonuqlašūr qonuqlašmāq**. **qonuqlaš-**

Bunların ilki hariç, bu çeşit eylem köklerinden yapılmaz (? *lā yūjahu li-hāḏa n-naw' min ṣamīm al-af'āl γayr al-awwal*). 0 Ama, üç harfli adlardan eylem türetebilirsiniz. O yarışta ödül koymak anlamına gelir. Örnek :: 'ANIG BRLA' 'UY·N'DIY YARIQ·LAŠUV **anig birlä oynādi yariqlašu** "O, onunla zırhı ödül koyarak oyun oynadı (*ja'ala l-xaṭar jawšanan*)." Veya yarış anlamına da gelir. Örnek :: 'ULA'R 'IKY QUNUQ·LAŠ·DIY **olār ekki qonuqlašdi** "Onların ikisi konukseverlikte yarıştı (*tabārayā fī ḍ-ḍiyāfa 'alā wajh al-mujārāt*)."[1] İster üç harfli, ister dört harfli isterse de beş harfli olsun, istediğiniz addan bu kurala göre eylem türetebilirsiniz. G

---

395 1. EY. *mujāzāt*.

N

:: 'UL 'AWKA' BARIM·SIN·DIY **ol äwkä barimsindi** "O eve gidiyor (*yaḏhabu*) göründü, ama gitmedi." BARIM·SINUVR BARIM·SINM'Q **barimsinür barimsinmäq**. **barimsin-**

:: 'UL TARIΓ TARIM·SIN·DIY **ol tariγ tarimsindi** "O bahçeye ekin eker (*yazra'u*) göründü, ama ekmedi." TARIM·SINVR TARIM·SINM'Q **tarimsinür tarimsinmäq**. **tarimsin-**

:: 'UL BARUV KALIM·SIN·DY **ol bärü kälimsindi** "O bize doğru geliyor (*annahu naḥwanä*) göründü." KALIM·SINDY [dikkat] KALIM·SIN·MA'K **kälimsinür kälimsinmäk**. **kälimsin-**

[II. 205/259] **396**

:: 'AR· KULUM·SIN·DIY **är külümsindi** "Adam (ya da başka biri) gülüyor göründü ve gülümsedi (*taḍāḥaka*)."[1] KULUMSINVR KULUM·SINMA'K **külimsinür külimsinmäk**. 0 **külümsin-**

Bu eylemlerin kökü iki harflidir ve ona *mīm*, *sīn* ve *nūn* eklenerek beş harfli yapılır. Bu harfler üç aynı anlamada üç, dört ve beş harflilere eklenebilir. O Arapça *tafā'ul* kalıbına benzer, [şu ifadedeki gibi] "[Adam] ondan habersiz göründü, hâlbuki haberi vardı." anlamında *tayāfala r-rajul*, "O güler gibi göründü, ama gülmedi." anlamında *taḍāḥaka*. G

Bu anlam istendiğinde, kural şudur; kökün son harfini *faṭh* (A) ise *faṭh*, *ḍamm* ise *ḍamm*, *kasr* ise *kasr* ile harekelemektir. Örnek. *Faṭḥ* :: 'UL 'ANDIN NA'NK TILAM·SIN·DIY **ol andin näŋ tilämsindi** "O ondan bir şey ister göründü." :: 'UL BIJA'K· BILAM·SIN·DIY **ol biçäk bilämsindi** "Aslında bilemediği halde bıçağı biler göründü." Bunların emiri: TIYLA' **tīlä** "Dile!" BIYLA' **bīlä** "Bile!" *lām* emirde, *faṭḥ*'a sahiptir be böyle kalır." 0

Ḍamm :: 'UL MANK' TALIM· KULUM·SINDY **ol maŋa tälim külimsindi** "O çok güler göründü." :: 'UL YUQA'RUV TURM·SINDIY **ol yoqāru turumsindi** "O aslında ayakta durmadığı halde duruyor göründü." Bunların emiri :: KUL· **kül** "Gül!" TUR· **tur** "Dur!" Emirde *lām* ve *rā'* harekesizdir, bu ek eklendiğinde, onlar *ḍamm* (U) alır, sözcüğün ilk ünsüzünün harekesi kendinden önce gelen ünlüye göre harekelenir [yani ilk heceyle ünlü uyumuna sahip]. 0 İki harfli kök *faṭh* (A)'ya sahipse, sonra kasr (I) alır ve *faṭḥa* ile devam edemez. [önceki ünsüzün – yani ünlü uyumu bulunmuyor]. Örnek :: 'UL 'AWKA' BARIM·SINDY **ol äwkä barimsindi** "O eve gider göründü." :: 'AR· SUW·QA' QARIM·SINDY **är suwqa qarimsindi** "[Adamın] boğazına su kaçmış göründü."

[II. 207/260] **397**

Son ünsüz daha önce de anlatıldığı gibi bu eylemlerde *faṭh* almaz. İki harfli kökün ilk harfi *kasr*'lı ise o böylece kalır. Örnek :: 'UL 'AWK' KIRIM·SIN·DIY **ol äwkä kirimsindi** "O eve girer göründü." :: 'UL YAR·MA'Q· TIRM·SIN·DY **ol yarmäq terimsindi** "O para (veya başka bir şey) toplar göründü."

---

396 1. EY. *ḍāḥaka*.

mīm her zaman harekesizdir. *sīn* her zaman, *kasr* alır. *nūn* da harekesizdir. Sadece ekin ilk ünsüzünden önceki ünlü değişir.

İki harfliler bölümünde buna değinmiştir. 0

Üç harfliler. :: 'UL 'ANY QAJRM·SINDIY **ol ani qaçrusindi** "O aslında yapmadı halde onu kaçırır[1] göründü." :: 'UL 'ANIK· YA'ZUQIN· KAJRUM·SIN·DIY **ol anig yāzuqin käçrümsindi** "O onun günahını bağışlar göründü." Bu örneklerde *rā'*, *ḍamm* (U)'a alır, çünkü QAJUR· **qaçur** sözcüğünde *jīm, ḍamm* almıştır. Bu bölümde *jīm* harekesizdir, *rā' ḍamma*'lıdır. Üçlülerde, ortadan hareke alınır, çünkü o, sözcüğün son harfine yakındır.

Dört harfliler. :: 'AR· 'AT· SUW·ΓARIM·SIN·DIY **är at suwγarimsindi** "Adam atı sular göründü." *yayn*[2], *faṭh* almasına rağmen, *rā' kasr* (I) alır, çünkü *faṭḥa*, *kasr*'ın zıddı değildir; nitekim iki harflilerde olduğu gibi, "O arar göründü," anlamında BARIM·SIN·DY **barimsindi** denebilir, ama TILIM·SIN·DY [dikkat] **tilämsindi** sözcüğünde, TILAM·SIN·DIY [dikkat] **tilimsindi** denilmez, çünkü o sonu ünlüyle biten sözcüklere (*ḏawāt al-arba'a*) dahildir, aslı: TILA' **tilä**'dir. Ek kökle birleştiğinde *elif* düşer, bu yüzden *elif* söyleyişte kaybolur, yazıda düşer. *Elif* düştükten sonra, iki harflilerde olduğu gibi *lām*, *kasr* ile olamaz, yani ::

[II. 208/262] 398

YARIN·DA'Q· TILIM·SIN·DY **yarindāq tilimsindi** "O, kayış diler göründü." :: BIJA'K BILAM·SIN·DIY **biçāk bilämsindi** "O bıçağı keskinleştirir göründü" – Burada *lām* harfi *kasr*'lı olsaydı, "o iş bilir göründü." anlamına gelen 'IYŠ BILIM·SIN·DIY **iš bilimsindi** ifadesine benzerdi. Sonraki iki harfli, önceki üç harfli köktür.

"Üstte de söylediğimiz gibi, üçlüler için kural, sözcüğün ortasındaki harekeyi sona almaktır [şu örneklerdeki gibi]: QAJUR· KAJUR· **qaçur, käçür**. Bu bölümde *jīm*, harekesizdir: QAJ·RUM·SIN·DIY **qaçrumsindi** "O kaçıyor göründü" – ünlü *rā'* harfine kaydırılmıştır. Bu yüzden söylediğimiz gibi *faṭḥa*, *kasr*'a zıt değildir, olduğu gibi bırakılır. Ama *ḍamma* (U) ona zıttır ve son harf kasr olamaz. :: 'UL 'ANY TUḎ·ΓURM·SINDIY **ol ani toḏγurumsindi** "O onu doyurur göründü."

Benim anlattığım bu kurallar tüm Türk dillerindeki (*alsina*) eylemler için istisna olmaksızın geçerlidir.

Bir tane hariç olmak üzere, bu anlamı[1] taşıyan bu kalıpta beş harfli eylem yoktur, yani :: 'UL MANK' YARAM·SIN·DIY **ol maŋa yaramsindi** "O bana dalkavukluk etti (*tamallaqa*)." YARAM·SINUVR· YARAM·SINM'Q **yaramsinūr yaramsinmāq**. **yaramsin-**

N

:: 'AR· TAW'RIN· QSIRQAN·DIY **är tawārin qisirqandi** "Adam parasını sıkı sıkı tuttu ve onu harcamaktan korktu (*tašaddada ... fī taḥaffuẓ xāṣa infāq*)." QISIR·QANUVR QSIRQAN·M'Q **qisirqanūr qisurqanmāq**. Manzume: **qisirqan-**

---

397 1. EY. *yuharribu* (*yuhribu*'dan değişti) *wa-yaṭṭaridu, yaṭrudu* okunur.
2. EY. *'ayn*.

398 1. Böylece biz *'alā hāḏā l-ma'nā* anlamalıyız.

'IL·TIB· TARIΓ QUD̲·MADIY	**eltip tariγ qod̲madi**	V
SIJ·ΓA'N· TAQIY SIQIR·QA'N·	**siçγān taqi siqirqān**	
KIZLAB· NALUK· KU̲TAR·SAN·	**kizläp nälük ketärsän**	
'M·DY 'ANIY QSIR·QA'N·	**amdi ani qisirqān**	

Çoluğuna çocuğuna cimrilik eden bir adamı kınayarak diyor ki: "Tarla fareleri [ve ev fareleri alıp götürdü] ekini ve bir şey bırakmadı; [onun niçin saklamadın ondan ve kaçırmadın?]; şimdi onu (ailen için) yedirme (*amsik wa-lā tunfiq*)." 0

:: KUVK· BULITLAN·DIY **kök bulitlandi** "Gök bulutlandı (*γāmat*)." **bulitlan-**
BLIT·LANVR BULITLANM'Q **bulitlanūr bulitlanmāq**. 0

:: QA'N· BAΓIRLAN·DIY **qān bayirlandi** "Kan pıhtılaştı ve oturdu (*iṯ'njara wa-n'aqada*)." Yoğurt tutar veya pıhtılaşırsa (*xaṯura*) da böyle denir. **bayirlan-**
BAΓIR·LANVR BAΓIR·LAN·M'Q· **bayirlanūr bayirlanmāq**. 0

[II. 209/264] **399**

:: YAΓA'J· BUTAIQ·LAN·DIY **yiγāç butuqlandi\butiqlandi** "Ağaç tomurcuklandı (*barhamat*)."[1] :: SUVW BUTAIQLAN·DIY **sūw butaqlandi\butiqlandi** "Su kollara ayrıldı (*a'ḍad*)." Sözcüğün kökü "ağacın dalı (*yuṣn*)" anlamında BUTAIQ· **butaq/butiq** [189] sözcüğüdür. BUTAIQLANVR BUTAIQLANM'Q **butaqlanūr\butiqlanūr butiaqlanmāq\butiqlanmāq**. **butuqlan-\ butiqlan-**

:: SUNKU̲V BAŠAQ·LAN·DY **sünü bašaqlandi** "Kargı temrelendi (*sinān*)." Ok temrelense (*naṣl*) yine böyle denir. BAŠAQ·LANVR BAŠAQLANM'Q **bašaqlanūr bašaqlanmāq**. 0 **bašaqlan-**

:: KUVL· BALIQ·LAN·DY **köl baliqlandi** "Göl balıklandı (*samak*)." Bir yerde çamur olduğunda (*ṭīn*) da böyle denir, Aryu şivesi veya bir yerde kale (*ḥiṣn*) yapıldığı zaman böyle denir, Uygur şivesi. BALIQ·LANUVR BALIQ·LNM'Q **baliqlanūr baliqlanmāq**. **baliqlan-** D

:: 'AR· BIJA'K·LAN·DIY **är biçäkländi** "Adam bıçak sahibi oldu (*sikkin*)." **biçäklän-**
BJKLNVR BJKLNM'K **biçäklänür biçäklänmäk**. 0

:: 'AR· TUBUT·LANDIY **är tübütländi** "Adam Tibetli kılığına girdi: TUBU̲T· **tübüt**" – Bunlar Türk ülkesine göçmüş olan bir bölük insandır [179]. **tübütlän-**
TUBUTLANVR TUBUTLANM'K **tübütlänür tübütlänmäk**. 0

:: 'UZUM· TATIΓLAN·DIY **üzüm tatiγlandi** "Üzümler tatlandı (*dā ṭa'am walaḍḍa*)." Herhangi bir şey tatlanırsa yine böyle denir. TATIΓLANVR TATIΓLANM'Q **tatiγlanūr tatiγlamāq**. **tatiγlan-**

:: 'UR'ΓUT· TUTU̲IQ·LAN·DIY[2] **urāγut tutuqlandi** "Kadın hadım ağası edindi (*ittaxaḏat ... al-xaṣī ḥājiban yaqdamuhā*)." TUTU̲IQ·LANUVR[2] TUTU̲IQ·LAN·MA'Q·[3] **tutuqlanūr tutuqlanmāq**. **tutuqlan-**

---

399 1. EY. *barahamat*.
2. İlk U, A'dan değişti (?).
3. EY. *iḫtadā ... bi-l-ḫidā'*.

:: 'UL BUV 'TIГ UTURQ·LAN·DY **ol bu atiγ turuqlandi** "O, atının (veya başka bir şeyin) yorulduğunu (*mahzūl*) düşündü." TURQ·LANVR TURQLANM'Q **turuqlanūr turuqlanmāq**. 0	**turuqlan-**
:: 'AR· TULUM·LANDIY **är tulumlandi** "Adam savaş silahlarını giyindi (*labisa ... awzār al-ḥarb wa-s-silāḥ*)." TULUM·LANUVR TULUM·LANM'Q **tulumlanūr tulumlanmāq**. 0	**tulumlan-**
:: 'AJ·KUV JABUR·LAN·DIY **äçkü çöpürländi** "Keçi kıllandı (*nabata ... ša'r al-ma'z*)." JUBURLANVR JUBURLANM'K **çöpürlänür çöpürlänmäk**. 0	**çöpürlän-**
:: 'UГLA'Q JABIŠ·LAN· DIY **oγlāq çäpišländi** "Oğlak çepiç oldu, oğlağın altı yaşında (*jaḏa'* [tanımlanmış] olduğu düşünüldü." JABIŠ·LANUVR JABIŠ·LANM'K **çäpišlänür çäpišlänmäk**.	**çäpišlän-**
:: 'AR· JARUQ·LAN·DIY **är çaruqlandi** "Adam çarıklarını giydi (*iḥtaḏā ... bi-l-ḥiḏā'*) ve çarık sahibi oldu." JARUQ·LANUVR JARUQLANM'Q **çaruqlanūr çaruqlanmāq**. 0	**çaruqlan-**
:: YIГA'J· JIAKJAK·LANDIY **yiγāç çeçekländi** "Ağaç (ya da başka bir şey) çiçeklendi (*tawarrada*)."[4] JAIJAKLANVR JJKLNM'K **çeçeklänür çeçeklänmäk**.	**çeçeklän-**

[II. 211/266] 400

:: YYR· SUKUT·LAN·DIY **yēr sögütländi** "Yer söğütlerle doldu (*muxlifa min šajar al-xilāl*)." SUKUTLANVR SUKUTLANM'K **sögütlänür sögütlänmäk**.	**sögütlän-**
:: BUV YYRIK SUГUQ·LAN·DIY **bu yērig soγuqlandi** "O yerin soğuk (*bārid*) olduğunu düşündü." SUГUQ·LNVR SUГQLAN·M'Q **soγuqlanūr soγuqlanmāq**. Herhangi bir şeyin soğuk olduğu düşünülürse yine böyle denir.	**soγuqlan-**
:: 'UL BA'LIYГ· SUWIГ·LAN·DIY **ol bālīγ suwiγlandi** "O, bu balı (veya başka bir şeyi) sulu (*raqīq*) buldu." SUWIГ·LANVR SUWIГ·LANM'Q **suwiγlanūr suwiγlanmāq**.	**suwiγlan-**
:: 'AR· QANAT·LAN·DIY **är qanatlandi** "Adam ateşli bir binek sahibi oldu ve onunla uçtu ve hemen dilediği yere ulaştı (*ṣāra ... ma'a dābba fāriha fa-ṭāra 'alayhā wa-ašrafa 'alā ḏ-ḏahāb ilā maqṣad*)." :: QUŠ QANAT·LANDIY **quš qanatlandi** "Kuşun kanatları çıktı (*nabata janāḥ*)." QANAT·LANVR QANAT·LANM'Q **qanatlanūr qanatlanmāq**. 0	**qanatlan-**
:: 'AR· QILJLANDIY **är qiliçlandi** "Adam kılıç (*sayf*) sahibi oldu." QILJ·LANUVR QILJLAN·MA'Q· **qiliçlanūr qiliçlanmāq**.	**qiliçlan-**
:: 'AR· JAГIRLAN·DIY **är çaγirlandi** "Adam şıra ya da şarap (*'aṣīr, xamr*) sahibi oldu." JAГIR·LANVR JAГIRLANM'Q **çaγirlanūr çaγirlanmāq**.	**çaγirlan-**
:: YIYR· JIГIR·LAN·DIY **yēr çiγirlandi** "Yerde yarıklar (*ṭuruq wa-muṭārib*) ortaya çıktı." JIГIRLANVR JГIRLNM'Q **çiγirlanūr çiγirlanmāq**.	**çiγirlan-**
:: 'AR· QAḎIR·LAN·DIY[1] **är qaḏirlandi** "Adam huyu sertleşmiş (*'asura ṭab'*) göründü." Aslı: QAD·RI·NDIY[2] **qadrandi** [390]. ve bu daha doğru. QAḎIR·LANUVR[1] QAḎIR·LANM'Q[1] **qaḏirlanūr qaḏirlanmāq**.	**qaḏirlan-**

4. EY. *tawaradda*.

:: YIΓA'J· QAḌIZ·LAN·DIY **yiγāç qaḍizlandi** "Ağaç kabuklandı (*liḥā*)." QAḌIZ·LANUVR QAḌIZLANM'Q **qaḍizlanūr qaḍizlanmāq.** 0 **qaḍizlan**

:: 'AR· QUḌZ·LAN·DIY **är qoḍuzlandi** "Adam dul kadın ile evlendi (*tazawwaja ... ṭayyiban*)." Aryu şivesi. QUḌZLANVR QUḌZLANM'Q **qoḍuzlanūr qoḍuzlanmāq.** 0 **qoḍuzlan-** D

:: 'AR· QIMZLAN·DIY **är qimizlandi** "Adam kımız (*āmiṣ*) sahibi oldu." Kımız ekşimiş kısrak sütüdür. QIMZLANVR QIMZLAN·M'Q **qimizlanūr qimizlanmāq**. 0 **qimizlan-**

:: SUW· QUΓUŠ·LAN·DIY **sūw qoγušlandi** "Su fışkırdı (*inṭa'aba*)."[3] QUΓUŠ·LANVR QUΓUŠ·LANM'Q **qoγušlanūr qoγušlanmāq**. **qoγušlan-**

:: YIYR· QAMI·ŠLAN·DIY[4] **yēr qamišlandi** "Yer kamışlık (*maqṣaba*) oldu." QAMIŠLANVR QMŠLNM'Q **qamišlanūr qamišlanmāq**. **qamišlan-**

:: QIDIΓ·LAIN·DIY NA'NK **qidiγlandi nāŋ** "Nesne sınırlandı (*kafāf wa-ḥitār*)." QIḌIΓ·LANUVR QIḌIΓLANM'Q[5] **qidiγlanūr qidiγlanmāq**. **qidiγlan-**

:: 'AR· QATIΓ·LAN·DIY **är qatiγlandi** "Adam kendi kendine çabaladı (*ijtahada*)." QATIΓ·LANUVR QATIΓ·LANM'Q **qatiγlanūr qatiγlanmāq**. Atasözü: KIJK·DA' QATIΓ·LAN·SA' 'ULΓA'ḌUV SAW·NUVR· **kiçigdä qatiγlansa ulγāḍu säwnür** 0 "Gençken çabalarsa, yaşlanınca sevinir." 0 **qatiγlan-** P

[II. 213/268] **401**

:: 'UL 'UTM'K·NY QURUΓ·LAN·DIY **ol ötmäkni quruγlandi** "O ekmeğin kuru olduğunu düşündü (*qifār*) ve yemedi." QURUΓ·LANVR QURΓLANM'Q **quruγlanūr quruγlanmāq**. Diğer şeyler için de böyledir. 0 **quruγlan-**

:: 'AR QASUQ·LANDIY **är qašuqlandi** "Adam kaşık sahibi oldu (*mil'aqa*)." QAŠUQLANVR QAŠUQLANM'Q **qašuqlanūr qašuqlanmāq**. 0 **qašuqlan-**

:: TA'Γ KALAB·LANDY **tāγ käläpländi** "Dağ KALAB· **käläp** [178] denilen bitkilerle doldu." 0 **käläplän-**

Bu bölümde birçok yol vardır: G

(1) Söylenen şeye sahip olmak anlamına gelir. Örnek :: 'AR· TARIΓ·LAN·DIY **är tariγlandi** "Adam tarla sahibi oldu (*ḥarṯ*)." :: 'AR· QAŠUQ·LANDIY **är qašuqlandi** "Adam kaşık sahibi oldu."

(2) Kendisini bahsedilen şey cinsinden saymak ve onların kılığına girmek anlamına gelir. Örnek :: 'AR· 'UΓUZ·LAN·DIY **är oγuzlandi** Adam Oγuzlar gibi giyindi ve kendini onlardan biriymiş gibi düşlündü." :: 'AR· JIKILAN·DIY **är çigilländi** "Adam Çigil kılığına

---

400 1. *Sukūn* (·) R'nin üstündeki Z'yi gösteren (?) noktadan değişti
2. İkinci *sukūn* (·) A'dan değişti (?).
3. EY. *inba'aṭa*.
4. İlk *sukūn* (·) U'dan değişti.
5. Ḍ'nin noktası sonradan eklenmiştir.

girdi." Bu Arapça'daki [şu mısra] gibidir: *wa-qaysa 'aylāna wa-man taqayyasā*, [Qays 'Aylan ve diğerleri] onların kılığına girdiler." Bu tüm eylemler için geçerli genel bir kuraldır.

(3) O şey öznenin tabiatında bulunmak anlamındadır. Örnek :: YΓA'J BUTAIQ·LANDY **yiγāç butuqlandi\butiqlandi** "Ağaç dallandı, dal verdi (*axraja ... al-aγṣan*)." ":: YIΓ'J YAMIŠLAN·DIY **yiγāç yemišländi** "Ağaç yemişlendi ve yemiş verdi (*aṯmara*)."

(4) Bu anlamlardan hiçbirini taşımayıp basit bir eylem anlamındadır. Örnek :: 'AR· QATIΓ·LANDY **är qatiγlandi** "Adam çalışıp çabaladı (*ijtahada*)." KIŠIY YUMURLAN·DY **kiši yumurlandi** Halk toplandı (*ijtama'a*)."

Bütün bu eylemlerin kökü üç harfli ad köklerinden türetilmiştir. Benzerlik yoluyla siz de dörtlü, beşli, ve daha fazla harflilerden eylem yapabilirsiniz, Bunu iyi kavrayın! Bilgi ile kazanın!

Beş Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

[T]

:: 'AR· TUŠ·ΓUT·LAN·DIY [dikkat] **är bošγutlandi** "Adam çırak (*tilmīḏ*) sahibi oldu." TUŠΓUTLANVR TUŠΓUTLANM'Q **bošγutlanūr bošγutlanmāq.** **bošγutlan-**

:: SUVW· TARMUT·LAN·DY **sūw tarmutlandi** "Su kollara ayrıldı (*a'ḍād wa-xulj*)." TARMUT·LANVR[1] TARMUTLNM'Q[1] **tarmutlanūr tarmutlanmāq.** **tarmutlan-**

:: 'AR· 'IYŠIY(T)AN[2] QIZΓUT·LANDY **är īšīn (?) qızγutlandi** "Adam yaptığı işin fenalığını anlayıp ceza gördüğü için işten kaçındı (*imtana'a ... lammā ḏāqa wabāl amrihi fa-ftaḍaḥa fīhi*)." QIZ·ΓUT·LANUVR· QIZΓUT·LANM'Q **qizγutlanūr qizγutlanmāq.** **qızγutlan-**

J

:: 'AR· TAW·ΓA'J·LANDY **är tawγaçlandi** "Adam Māṣīn halkının kılığına girdi." TAW·ΓAJ·LANUVR TAW·ΓAJ·LNM'Q **tawγaçlanūr tawγaçlanmāq.** **tawγaçlan-**

:: BJA'K SUR·QUJLNDIY **biçāk surqiçlandi** "Bıçağın sapı lök ağacının kabuğuyla sıkıştırıldı (*šudda ... bi-'aṣāra siby lukkan*)." SUR·QUJLANV SUR·QJLM'Q **surqiçlanūr surqiçlanmāq.** "Ve de :: 'AR· SURQUJLAN·DY **är surqiçlandi** "Adam lök ağacı kabuğu (*'uṣāra lukkan*) sahibi oldu." **surqiçlan-**

:: YYR SURQUJLANDIY **yēr sarqiçlandi** "Yeri sakız ağaçları (*mārūra*) sardı." SURQUJ·LANVR SURQJLNM'Q **sarqiçlanūr sarqiçlanmāq.** **sarqiçlan-**

:: 'AR· SAF·DIJLANDIY **är sawdiçlandi** "Adam sepet (*qaf'a*) sahibi oldu." SAF·DIJLANVR SAF·DIJLNM'Q **sawdiçlanūr sawdiçlanmāq.** **sawdiçlan-**

---

402 1. İlk U, A'dan değişti.

2. İkinci Y üstünde iki noktaya sahiptir, görünen o ki sonradan yazılmıştır (buradan gelerek: **īštän**).

:: YIΓA'J MANDAR·LAN·DIY **yiγāç mandarlandi** "Ağacı sarmaşıklar sardı (*lablāb*)." MAN·DARLANVR MARDARLNM'Q **mandarlanūr mandarlanmāq**. **mandarlan-**

:: 'ALIK JAL·BUŠLANDY **älig çalpušlandi** "El (meyve veya benzer şeyler (*talaṭṭaxat al-luzūjāt*) yemekten) yapış yapış oldu." JAL·BUŠLANVR JAL·BUŠLANM'Q **çalpušlanūr çalpušlanmāq.** **çalpušlan-**

:: QIYZ QIR·TIŠ·LANDY **qīz qirtišlandi** "Kız güzelleşti, yüzünün güzelliği arttı (*ḥasuna rawnaq ... wa-naḍāra wajh*)." QIRTIŠLANVR QIRTIŠLANMA'Q **qirtišlanūr qirtišlanmāq**. **qirtišlan-**

:: 'UL MANIG BRL' QUL·DAŠLANDIY **ol mänig birlä qoldašlandi** "O kendini benim arkadaşlarımdan (*aṣḥāb*) saydı." QUL·DAŠLANVR QULDAŠLNM'Q **qoldašlanūr qoldašlanmāq.** **qoldašlan-**

Γ

:: 'AR· 'YŠDA' BUŠ·LAΓLANDY **är īšda bošlaγlandi** "Adam işte kabaca hareket etti ve öğüdü tutmadı (*tahawwara lam yaqbal al-'iẓa*)." BUŠLAΓ·LANVR BUŠLAΓ·LANM'Q **bošlaγlanūr bošlaγlanmāq.** 0 Atasözü: BUŠ·LAΓ·LAN·SA' P BUX·SUQ·LANUVR· **bošlaγlansa boxsuqlanūr** 0 "Bir işte öfkeyle hareket eden ve öğütleri dinlemeyen kişinin eli (*'aṣā l-mušīr*) boynuna bağlanır. Bu söz yalnız kendi düşüncesiyle hareket etmek isteyen kişiye öğüt olsun diye söylenmiştir. 0 **bošlaγlan-**

:: 'UL MIN·DIN TURQIL·LAN·DIY **ol mindin turqiγlandi** "O benden utandığı için işte üstelemekten kaçındı (*imtana'a 'an al-iqdām fī l-amr wa-ḥtarama wa-ḥtašama minnī*) **turqiγlan-**

[II. 217/272] **403**

TARQUΓ·LANVR TARQUΓLANM'Q **turqiγlanūr turqiγlanmāq.** 0

:: 'UΓLA'N· TUΓRAΓ·LANDY **oγlān tuγraγlandi** "Gence bir TUΓ·RA'Γ **tuγrāγ** verildi" Bu hakanın biniş ve alay gününde (*yawm al-mawkib li-r-rukūb*) binmek için askerine verdiği at olup, inildikten sonra at geri verilir [232]. TUΓRAΓ·LANVR TUΓ·RAΓ·LANM'Q **tuγraγlanūr tuγraγlanmāq**. Mektup, yazı gibi şeyler tuğra ile mühürlenirse (*wuqqi'a*) de böyle denir- Oγuz şivesi. D **tuγraγlan-**

:: BUV 'UΓUR·NIY TUMLUΓLANDY **bu uγurni tumliγlandi** "O bu zamanı soğuk (*bārid*) buldu (ve düşüncesini değiştirdi)." TUMLUΓLANVR TUMLΓLANM'Q **tumliγlanūr tumliγlanmāq.** :: 'UL 'ANKAR TUMLUΓLANDY **ol aŋar tumliγlandi** "O ona soğuk davrandı (harf. Ona karşı suratını astı, *aẓhara l-jafa' wa-kulūḥ al-wajh*)." **tumliγlan-**

:: 'UL BUV YIYRK QIŠ·LAΓLANDIY **ol bu yērig qišlaγlandi** "O bu yeri kışlak (*muštāt*) edindi ve kışı burada geçirdi." QIŠ·LAΓLANVR QIŠLAΓ·LANM'Q **qišlaγlanūr qišlaγlanmāq.** 0 **qišlaγlan-**

:: XA'N BUV YYRK QUŠ·LAΓ·LANDY **xān bu yērig qušlaγlandi** "Han bu yeri kuş avlağı (*muṣṭād muṭayyara yaṣīḍu fīhā ṭ-ṭayr*) olarak aldı." QUŠ·LAΓLANVR QUŠLAΓLANM'Q **qušlaγlanūr qušlaγlanmāq**. **qušlaγlan-**

Q

:: BUJ·ΓAQ·LANDY NA'NK **buçγaqlandi nāŋ** "Nesnede köşeler (*zawāyā, akari*') ortaya çıktı." BUJΓAQ·LANUVR BUJΓAQ·LANM'Q **buçγaqlanūr buçγaqlanmāq**. **buçγaqlan-**

:: TAR BURJAQ·LAN·DIY **tär burçaqlandi** "Ter (veya başka bir şey) boncuk (*taḥabbaba*) şeklini aldı." BURJAQ·LANVR BURJAQ·LNM'Q **burçaqlanūr burçaqlanmāq**. **burçaqlan-**

:: 'AR· BAŠ·MAQLANDIY **är bašmaqlandi** "Adam ayakkabılarını (*zarbūl*) giydi." Oγuz şivesi. BAŠ·MAQLANVR BAŠMAQLANM'Q **bašmaqlanūr bašmaqlanmāq**. **bašmaqlan-**

:: BULUT BUΓNAQLAN·DY **bulit boγnaqlandi** "Bulutlar parça parça oldu (*ṣāra ... qaza'āt*)." BUΓ·NAQLANVR BUΓNAQLANM'Q **boγnaqlanūr boγnaqlanmāq**. **boγnaqlan-**

:: 'AR BUΓ·MAQLANDY **är boγmaqlandi** "Adam gömleğini ilikledi (*'urwa al-qamīṣ*)." BUΓMAQLANVR BUΓMQLNM'Q **boγmaqlanūr boγmaqlanmāq**. 0 **boγmaqlan-**

:: BUVY· TAR·MAQ·LANDY **boy tarmaqlandi** "Boy ve oymaklar çöldeki her yere kargalar gibi akın ettiler (*nazala l-ḥilal wa-l-qabā'il ka-l-maxālib fī l-mafāza min kull jānib*)." :: BALA' TARMAQLANDIY **bala tarmaqlandi** "Kuşpalazının pençesi (*maxālib*) görüldü." :: SUVW TAR·MAQ·LANDY[1] **sūw tarmaqlandi**. Su kollara (*xuluj*) ayrıldı." TARMAQLANVR[1] TARMAQLANM'Q[1] **tarmaqlanūr tarmaqlanmāq**. 0 **tarmaqlan-**

:: 'AR· TIΓRAQ·LANDY **är tiγraqlandi** "Adam cesaret (*jalāda*) gösterdi." TIΓRAQLANVR TIΓRAQ·LANM'Q **tiγraqlanūr tiγraqlanmāq**. **tiγraqlan-**

[II. 219/274] 404

Manzume:

TIΓRAQ·LANIB· SAKIR·TIY	**tiγraqlanip säkitti**	V
'ARIN· 'ATIN YUKUR·TIY	**ärin atin yügürtti**	
BIZ·NIY QAMUΓ 'ANKITIY	**bizni qamuγ äŋitti**	
'ANDAΓ· SUVK' KIM YATA'R· [dikkat]	**andaγ sükä kim tetär**	

Savaşta hücum eden bir kişiyi anlatarak diyor ki: "O cesaret gösterdi ve bize saldırdı, atını ve adamlarını da üzerime saldırttı, bizi şaşırttı; böyle bir askere kim karşı koyabilir?"

---

403 1. İlk A, U'dan değişti.

:: YILA'N JUQ·MAQ·LANDIY **yilān çaqmaqlandi** (?) "Yılan çöreklendi (*taraḥḥat istadārat*)." JUQ·MAQ·LANUVR JUQ·MAQ·LANM'Q **çaqmaqlanūr çaqmaqlanmāq**. 0	**çaqmaqlan-** ?
:: KIŠY JIM·ГUQ·LAN·DIY **kiši çamγuqlandi** "Adam dedikoducu (*qattāt nammām šarīr yuḏummu kull insān*) biri oldu." JIMГUQLANVR JMГUQLANM'Q **çamγuqlanūr çamγuqlanmāq**.	**çamγuqlan-**
:: 'AR SAГ·LIQ·LANDIY **är saγliqlandi** "Adam süt veren bir koyun (*ni'āj*) sahibi oldu." SAГ·LIQ·LANVR SAГLIQLANM'Q **saγliqlanūr saγliqlanmāq**.	**saγliqlan-**
:: KIŠY QAB·ГAQ·LANDIY **kēš qapγaqlandi** "Sandık bir kapakla örtüldü (*'ifāṣ*)." QAB·ГAQ·LANVR QAB·ГAQ·LANM'Q **qapγaqlanūr qapγaqlanmāq**.	**qapγaqlan-**
:: TA'Г QD·RUQ·LAN·DIY **tāγ qadraqlandi** "Dağda girinti, çıkıntı ve sert yerler (*fijāj, ḥuzūn*) çoğaldı." QD·RUQ·LANUVR QD·RUQ·LANMA'Q· **qadraqlanūr qadraqlanmāq**.	**qadraqlan-**
:: 'AR QIS·RAQ·LAN·DIY **är qisraqlandi** "Adam kısrak (*ramaka*) sahibi oldu." QIS·RAQLANVR QIS·RAQLANM'Q **qisraqlanūr qisraqlanmāq**.	**qisraqlan-**
:: 'AR QAR·LUQ·LANDY **är qarluqlandi** "Adam QAR·LUQ· **qarluq** kılığına girdi" – Onlar bir Turkmān kabilesidir [238]. QARLUQLANVR QARLUQLAN·M'Q **qarluqlanūr qarluqlanmāq**.	**qarluqlan-**
:: 'AR QAIW·JA'Q·LAN·DIY "Adam QI·FJA'Q·[1] **qifçāq** kılığına girdi ve öyle hareket etti." QIF·JA'Q·LANVR QAFJAQLANM'Q **qifçaqlanūr qifçaqlanmāq**. 0	**qifçāqlan-**
:: QIYZ· MUN·JAQ·LANDIY **qīz monçuqlandi** "Kız bocuk, gerdanlık (*xarazat, wa-huli*) gibi süs sahibi oldu." MUNJUQLANM'Q **monçuqlanūr monçuqlanmāq**.	**monçuqlan-**
:: 'AR TUVNIN· MANJUQLANDY **är tōnin mançuqlandi** "Adam elbisesini heybeye koydu (*ja'ala ... fī sīwān*[2] *wa-'allaqa*) ve onu eğerin arkasına astı." MUNJQLANVR MUNJUQLANM'Q **mançuqlanūr mançuqlanmāq**.	**mançuqlan-**

K

'T BRJKLNDY[3] **at bürçäkländi** "Atın yelesi (*sabība*) çıktı." İnsanın kâkülü (*nāṣiya*) çıktığı zaman da böyle denir. BURJAK·LANVR BURJAK·LANM'K **bürçäklänür bürçäklänmäk**.	**bürçäklän-**
:: 'UTM'K TUR·MAK· **ötmäk türmäqlandi** "Ekmekten dürüm (*zamāward*) yapıldı." TURMAK·LANVR TURMAK·LANM'K **türmäklänür türmäklänmäk**.	**türmäklän-**
:: 'AR· TAW·LUKLANDIY **är täwlügländi**	**täwlüglän-**

404 1. İlk *sukūn* (·) A'dan değişti.
2. EY.*swān* (dikkat).
3. Bu sonradan yazılmıştır.

"Adam kendini hilekârlardan (*muḫtālīn*)[1] saydı ve onların yolunu tuttu." TAW·LUKLANUVR· TAW·LUKLANM'K **täwlüqlänür täwlüqlänmäk.**
:: QUL· JUKRAK·LAN·DIY **qul çäkräkländi** "Köle yünden elbise (*libās min ṣūf*) sahibi oldu." JUKRAK·LANVR JUKRAK·LANM'K **çäkräklänür çäkräklänmäk.** **çäkräklän-**
:: KVZ· JAL·BAK·LANDY[2] **köz çälpäkländi** "Göz çapaklandı (*yamaṣat*)." JAL·BAK·LANUVR·[2] JAL·BAK·LAN·MA'K·[2] **çälpäklänür çälpäklänmäk.** 0 **çälpäklän-**
:: QIYZ· BUKSUK·LAN·DIY **qïz bögsägländi** "Kızın memeleri yuvarlaklaştı (*nahaḍa ṭady*)." BUK·SUK·LANUVR· BUKSUK·LAN·MA'K· **bögsäglänür bögsäglänmäk.** **bögsäglän-**
:: 'ANIK KUVZIY KIR·BUKLANDY **anig közi kirpikländi** "Onun gözünde kötü kıl (*ša'r nāxis*) bitti." KIRBUK·LANVR KIRBUKLANM'K **kirpüklänür kirpüklänmäk.** **kirpiklän-**
:: 'AR· KANJAK·LANDY **är känçäkländi** "Adam KAN·JA'K· **känçäk** kılığına girdi" – onlar bir kabile [241]. KAN·JAK·LANUVR· KAN·JKLM'K **känçäklänür känçäklänmäk.** 0 **känçäklän-**
:: TUVN KUN·JUK·LANDY **tön könçükländi** "Elbiseye yaka (*jayb*) yapıldı." KUNJUK·LANVR KUNJUK·LANM'K **könçüklänür könçüklänmäk.** **könçüklän-**

M

:: 'AR· BAJKAM·LAN·DIY **är bäçkämländi** "Adam (savaş günü veya başka bir gün) nişan takındı (*tasawwama*)." BAJKAMLANVR BAJKAMLANM'K **bäçkämlänür bäçkämlänmäk.** **bäçkämlän-**

N

:: 'AR TUR·BUN·LANDY **är torpunlandi** (?) "Adam bir şey hakkında soruşturmada bulundu (*taḥarrā*)." TURBUNLANVR TURBUNLNM'Q **torpunlanür torpunlanmāq.** 0 **torpunlan-**
:: 'URA'ГUT KIR·ŠAN·LANDY **urāγut kiršänländi** "Kadın yüzüne beyaz bir boya (*isfīḏāj*) sürdü." KIRŠAN·LANVR KIRŠANLANM'K **kiršänlänür kiršänlänmäk.** **kiršänlän-**
:: 'UL BUV 'AW·NY TUR·KUN·LAN·DY **ol bu äwni törkünländi** "O bu evi kendinin saydı ve oturdu (*'adda hāḏā l-bayt min jumla bayt ahlihi fa-nazala bihi*)." TUR·KUN·LANUVR TURKUN·LAN·M'K **törkünlänür törkünlänmäk.** **törkünlän-**
:: TA'Г· TUŠKUNLANDY **täγ tüšgünländi** "Dağı kitre ağaçları (*šajar al-kaṯīrā'*) sardı." TUŠKUNLANUVR TUŠKUNLANM'K **tüšgünlänür tüšgünlänmäk.** **tüšgünlän-**

---

405 1. EY. *muxtālīn.*
405 2. İkinci A, U'dan değişti.

:: 'UL BUV 'AŠIΓ JIWKU̲INLANDIY **ol bu ašiγ çiwginländi** "O, bu yiyeceği vücuda yararlı buldu (*muxṣib li-l-badan nāji'*)." JIWKU̲INLANVR JIWKU̲INLANM'K **çiwginlänür çiwginlänmäk**. **çiwginlän-**

:: 'AR· SUK·MAN·LANDY **är sökmänländi** "Adam kahramanlaştı (*abṭāl*) ve kendini kahramanlardan saydı." SUKMKLANVR SUKMAKLANM'K [dikkat] **sökmänlänür sökmänlänmäk**. **sökmänlän-**

Bu bölümde emir altı ünsüzle yapılır. Örnek :: SUK·MAN·LAN· **sökmänlän** "Savaşçı gibi giyin!"[3] :: KIR·ŠAN·LAN· **kiršänlän** "Yüzüne beyaz boya sür!" 0 G

Bu bölüm

[II. 222/278] **406**

dört yoldur:

(1) Kendisini, adı verilen şeyin sınıfına dâhil etmek veya bu kılığa bürünmek anlamına gelir. Örnek :: 'AR· QIF·JA'Q·LAN·DIY **är qifçāqlandi**, 'AR· 'UΓ·RAQ·LAN·DY **är oγraqlandi** "O, Qifçāq veya Oγrāq kılığına girdi."

(2) Adı verilen şeyi edinmek ona sahip olmak anlamındadır. Örnek :: 'AR QIS·RAQ·LAN·DIY **är qisraqlandi** "Adam kısrak sahibi oldu." :: 'AR YARMAQLANDIY **är yarmaqlandi** "Adam para sahibi oldu."

(3) Dört harfli addan yapılan bir eylem olmaktır. Örnek :: 'ANIK KUVZIY JAL·BAK·LAN·DY **anig kȫzi çälpäkländi** "Onun gözleri çapaklandı." :: 'NIK KVZY KIRBUKLANDIY **ani kȫzü kirpikländi** "Onun gözünde kötü kıl (*hadan nāxis*) çıktı."

(4) Yukarıdaki hiçbir anlamı taşımayıp basit eylem olmaktır. Örnek :: TAR· BURJUQ·LAN·DY **tär burçaqlandi** "Ter boncuk boncuk oldu." YILA'N JUQMQLAN·DIY[1] **yilän çaqmaqlandi** "Yılan çöreklendi." 0

Altı harfli eylemlerin hepsi –bu çeşitte de görüldüğü gibi- dört harfli adlardan yapılır; kendi başına bir eylem olamaz. Eğer iki, üç, dört harfli adlardan bu anlam sağlamak istendiğinde, bu yolu sözcüğe *lām, nūn* eklemektir. Sözcük böylelikle tüm Türk dillerinde (*luγāt*) değişmez bir kural olarak tüm yollarda kullanılır. Bu iyi bilinmelidir!

Salim Sözcükler Bölümünün Sonu

Bağışlayan ve Esirgeyen Tanrıya Şükürler Olsun!

Bağışlayan ve Esirgeyen Tanrının Adıyla

Çift Harf İçeren Sözcükler Bölümü

Bölüm: İki Harfli Adlar

T

---

405 3. EY. *tazayyā l-abṭāl, tazayya bi-ziyy al-abṭāl* okunur.

406 1. U sonradan A'dan değişti.

TAT· **tat** "Farsça konuşan kimse (*fārisī*)" – Türklerin çoğuna göre. Atasözü: TATIГ· KUVZ·RA' TIKA'NIK TUB·RA' **tatiγ közrä tikänig tüprä** "Farsın gözüne (vur), dikeni kökle birlikte kökünden çıkar." 0 TAT· **tat** "Uygur gavurlarının (*kafara uyyur*) adı" – Yayma ve Tuxsi'ler arasında. Bunu kendi ülkelerinde işittim. Onlar bunu şu ifade de kullanırlar: TAT· TAW·ГA'J **tat tawγāç** "Uygur ve Çinli" [Yukarıdaki] atasözü **tat** D P D

[II. 224/280] **407**

Farslar gibi onlar hakkında da söylenir, çünkü onlar vefasızdır; nasıl ki dikenin hakkı kökünden kazınmaktır, Uygur'un hakkı da gözüne vurulmaktır. Bir başka atasözü [=176 **börk**]: TAT·SIZ· TURK· BULMA'S· BAŠSIZ BUR·K· BUL·MA'S· **tatsiz türk bolmās bašsiz börk bolmās** 0 "Tatsız Türk[1], başsız börk olmaz." P

TAUT· **tat** "Kılıç ve kılıç gibi şeylerin üzerinde görülen pas (*tab'*)." Atasözü: QILJ TATIQ· SA' 'IYŠ· YUN·JIYR· 'AR TATIQ·SA' 'AT· TUN·JIYR· **qiliç tatiqsa īš yunçīr är tatiqsa ät tinçīr** 0 "Kılıç paslanırsa iş kötüleşir, adam Farslaşırsa kanı bozulur." Bu söz yiğitlikle emrolunan kişi hakkında ve her şeyin kendi cinsinden ayrılmaması yolunda söylenmiştir. P

J

ḤUJ ḤUJ **xoc xoc** Keçiler güdülürken çıkarılan ses. 0 **xoc**

HJ HJ **häç häç** Atları gayrete getirmek için çıkarılan ses. Aslı: 'AJ 'AJ **äç äç-** *Hamza*, *hā'* ya değişmiştir. Bu Arapça "yoldan saptığında, koyuna bağırdım" anlamına gelen *hajhajtu bi-l-yanam* ifadesine benzer.

Š

ŠIŠ· **šiš** "Tutmāç yenilen şiş (*minẓām*)." **šiš**

Q

QAQ· **qaq** "Gak (*falīq*)." 'ARUK· QAQIY **ärük qaqi** "Erik yarması (veya başka bir şey) [kurutulmuş meyve]." :: QAQ· 'AT· **qaq ät** "Kurutulmuş et (*qadīd*)." 0 Herhangi kurutulmuş (*taqaddada*) olan şeye de böyle denir. 0 **qaq**

QAQ· **qaq** "Kurumuş göl (*yadīr*)." Manzume [99 **ilär**]:

QAQ·LAR QAMIГ KULAR·DIY	**qaqlar qamuγ kölärdi**	V
TAГ·LAR BAŠIY 'ILARDIY	**taγlar baši ilärdi**	
'AŽUN TANIY YILAR·DIY	**ažun tini yilirdi**	
TUV TUV JAJAK· JAR·KAŠUVR	**tü tü çäçäk çärgäšür**	

Baharı anlatarak diyor ki: "Sular çoğaldı, göllere doldu; dağ başları hayal meyal görüldü, dünyanın nefsi ısındı; sıra sıra çiçekler bitti."

---

407 1. Buradan gelerek Arapça'da: *lā yakunu l-fārisī illā wa-yuxāliṭu t-turka*. "Fars" ve "Türk", Türk dillerine göre ters çevrilmeli.

K

KAK· **käk** "Hınç, kin (*ḥiqd*)." 'UJ·LUK· KAK·LIK KIŠY **öçlüg käklig kiši** "Öcü ve hıncı olan kişi (*ṣāḥib al-ḥiqd wa-ṭ-ṭa'r*)."	**käk**
KAK· **käk** "Sıkıntı, zorluk (*miḥna*)" :: KAK· KUR·DIY 'AR· **käk kördi är** "Adam zorluklarla (*imtaḥana*) karşılaştı." 0	
KUK· **kök** "Eğer başı (*rabṭ as-sarj*)."	**kök**

[II. 226/283] **408**

Atasözü: 'AR· SUVZIY BIYR· 'ADAR· KUKIY 'UVJ· **är sözi bir äḏär köki üç** 0 P "Erin sözü bir, eğer bağı (*rabṭ ḥanw as-sarj*) üç olur" – Üçten fazla olursa deliğin çokluğu yüzünden eğer kaşı (*qarbūs*) kırılır, eğer üçten az olursa, yükü taşıyamaz. Bu söz, söz verdiği şeyi yapmakla yükümlü olan kişi için söylenmiştir. 0 0	
KUK· **kök** "Kök veya asıl (*aṣl*)." :: KUKUNK· KIM· **köküŋ kim** "Kökün nedir? Hangi boya mensupsun (*minman aṣluka wa-ilā man tantamī min al-qabā'il*)?" Oγuz ve Qifçāq şiveleri.	D

İki Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ortadaki harfi harekeli *fa'al* kalıbı

T

QATUT· **qatut** "Karışım (*mizāj*)." Buradan gelerek :: QATUT· LUT· UQ **qatuγluγ oq** "Başına zehir konulmuş bir ok (*mamjūza naṣluhu bi-s-samm*)." QATUT· **qatut** "İkiye ayrılmış (*falīq*) bir şey" –Barsγān şivesi. Buradan gelerek :: 'ARMUT· QATUTIY **armut qatuti** Erik [yani kurutulmuş] yarması." 0 QATUT· **qatut** "Ayakkabıcıların kullandığı tutkal (*ṭarṭ*)." 0	**qatut** D
KATUT· KIŠY **kätüt kiši** "Yüzü buruşmuş, ekşi suratlı ihtiyar (*mutaqabbaḍ, 'ulfūf*)."	**kätüt**

J

QAJAJ **qaçaç** Bir tür Ṣīnī ipeği. Daha doğrusu: QAJA'J· **qaçāç.** Buradan gelerek cariyeler ad olarak: QAJA'J· **qaçāç** da denir. 0	**qaçaç** N
QAJA'J· **qaçāç** "Kir (*daran*)." Buradan gelerek :: TVN QAJ'J· BULDIY **tön qaçāç boldi** "Elbise kirlendi (*darana*)." denir. *jīm, kāf*'la değişti; aslı: QAJA'J· **qaçāç** [180].	

Q

BUQAQ· **boqaq** "Kursak (*ḥawṣala*)."	**boqaq**

BUQUQ **boquq** "Çiçek tomurcuğu (*jamā'a*); çiçek topluluğu (*akmām*)." Buradan gelerek :: JAJAK BUQUQ·LAN·DIY **çeçäk boquqlandi** "Çiçekler tomurcuklandı" denir- bu açmadan önce olur. Manzume [=209 **tügsän**]: **boquq**

TAK·M' JJAK 'UKUL·DIY	**tägmä çeçäk üküldi**	V
BUQUQLANIB· BUKUL·DY	**boqulanip bögüldi**	
TUK·SN TUKN TUKULDY	**tügsin tügün tügüldi**	
YAZLIB YAN' YURKAŠUVR	**yazlip yana yörgäšür**	

Baharı anlatarak diyor ki: "Türlü türlü çiçek toplandı; tomurcuklanıp büküldü, köşeli düğüm şeklinde düğüldü, açılırsa (bolluktan) yine birbirine dolanır." 0

BUQUQ **boquq** Boğazın iki yanında deri ile et arasında ortaya çıkan

[II. 228/285] 409

bir takım et bezleri (*laḥm yudadī*). Faryāna ve Šiqnī bölgesinde, bu hastalığa tutulan bir takım kimseler vardır. Çocukları da böyle olur (*yataḥawṣalūna bihi*) . Bazılarında göğsünü ya da ayağının ucunu göremeyecek kadar büyür. Ben bunun sebebini soruşturdum ve onlar bana şu hikâyeyi anlattılar:

"Atalarımız sesi gür gâvurlar imiş." Allah'ın peygamberinin yoldaşlarıyla savaş etmişler. Atalarımız onlar üzerine gece baskın yapmış, ve onların bu sesinden Müslümanlar bozguna uğramış. Ömer'e bunu haber verdiklerinde, onlara lanet okumuş, ve bu yüzden onların boğazlarında bu hastalık çıkmış."

Gelecek nesillere de bu hastalık kalmış. Bugün onların içinde gür sesli kimse yoktur. 0

TAQUQ· **taquq** "Tavuk (*dajāj*)." Türkmän şivesi. **taquq** D

SAQAQ **saqaq** "Çene (*ḏaqan*)." Atasözü [=144 **oxša**-]: SAQAQ 'UXŠA'R· SAQA'L BIJA'R· [dikkat] **saqāl oxsār saqaq biçār** 0 "Sakalı okşayarak (gizlice) çeneyi keser." 0 Bu Arapların şu sözü gibidir: *yusirru ḥaswan fi rtiyā'* ("Köpük içerken bir yudumu bırakır"). 0 **saqaq** P

SUQAQ· **suqaq** "Beyaz geyik (*ar-rīm min aẓ-ẓibā'*)." 0 SUQAQ **suqaq,** Oyuzlar arasında "Farslar (*fārisī*)" için kullanılan bir addır. :: BUV SUQAQ· NA' TIYR· **bu suqaq nä tēr** "Bu Farslı ne der?" **suqaq** D

K

TUKAK **tügäk** "Yük yükletilirken yükü sıkıştırmak için kullanılan ve ipe takılmış bulunan ağaç halka (*farīs* [tanımlanmış]." 0 **tügäk**

JAKUK **çäkäk** "Çekiç (*miṭraqa*)." Oyuz şivesi. 0 **çäkäk** D

JAKIK **çäkig** "Bir kitaptaki noktalama işaretleri (*nuqaṭ*)." 0 **çäkig**

JAKIK **çäkik** "Küçük çocuğun penisi (*'ard aṣ-ṣabīfī ḥāl ṣiyarihi*)." 0 **çäkik**

JAKIK **çäkik** "Siyah kayalıklarda bulunan serçeye benzer alacalı (*a'ram*) bir kuş."

KAKUK **käkük** "Doğan (*zummaj*)." Kemiği büyü ve tılsımda kullanılır.[1] 0 **käkük**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler[2]

YATUT· **yetüt** Bir ordudaki "rezervler (*madad*)," Şu ifadeden gelmiştir: YATUT· SAJ· **yetüt saç** "sonradan bırakılan saç (*ursila ba'd al-awl*)"[3] **yetüt**

KUKA'KUVN· **kökägün** "Gök sinek (*'antara wahwa ḏubāb azraq*)." **kökägün**
Atasözü [= 103 **egäš-**]: 'IKY BUΓRA' 'IKA'ŠUVR 'UT·RA' KUKA'KUVN· P
YAN·JILUVR **ekki boγra egäšür otra kökägün yançilür** 0 "İki boğa boğuşur, arada gök sinek ezilir." Bu iki beyin

[II. 230/287] **410**

çarpışmasında halkın ölmesi üzerine söylenmiştir. 0

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'lāl* kalıbı

Γ

TUL·ΓA'Γ **tolγāγ** "Kadının küpesi (*šanf*)." Buradan gelerek :: YINJUV TUL·ΓA'Γ **yinçü tolγāγ** "inci küpe." denir. **tolγāγ**

TUL·ΓA'Γ **tolγāγ** "Sıkıntı, zorluk (*miḥna*)." Buradan gelerek :: 'AM·KA'K TUL·ΓA'Γ· **ämgäk tolγāγ** denir. Asıl anlamı "dizanteri ve karın ağrısı (*zaḥīr, qūlanj*)."[1] dır. Buradan gelerek :: 'ANIK QAR·NIY TUL·ΓA'R· **ani qarni tolγār** "Onu karnı ağrır, midesi bulanır." denir. 0

TAL·ΓA'Γ· **talγāγ** "İnsanı[2] öldürecek derecede şiddetli olan tipi (*damaq*)." Buradan gelerek :: TA'Γ· 'UZA' TALΓA'Γ· BUL·DIY **tāγ üzä talγāγ boldi** "Dağda tip koptu." denir. **talγāγ**

QAR·ΓA'Q· [dikkat] **qarγāγ** "Lanet (*la'n*)." Buradan gelerek :: TANK·RIY QAR·ΓA'ΓINKA' 'ILIN·MA' **täŋri qarγāγiŋa ilinmä** Yüce Allah'ın lanetine uğrama!" denir. **qarγāγ**

QIR·ΓA'Γ·[3] **qirγāγ** "Elbisenin yenleri (*kifāf, ṭurra*)." 0 **qirγāγ**

---

409 1. *yusta'malu 'iẓāmuhu fī-n-nayrinjiyāt wa-l-juyyāt wa-ruqyatihā* (EY. *ruqayatuhā*). Sözlüklerde *juyya* yoktur, ama *jawā* "sevgi" ve *jawī* (dişil. *jawiya*) "aşık (*'āšiq*) vardır.

2. EY'de. Bu başlık **yetüt** sözcüğünden sonra ve **kökägün**'den önce yanlış yerleştirilmiştir

3. EY. *awwal*.

410 1. EY. *qawlinj*.

2. EY. *yuγšā l-insānu, yuγšī l-insāna* okunur.

3. İlk *sukūn* (·) 'U'dan değişti (?).

QIARΓA'Γ: **qirγaγ** "Beyin veya hanın yanında bulunanlara kızması (*yaḍab*)." Buradan gelerek :: XA'N· 'NY QIR·ΓA'DIY **xān ani qirγādi** "Han ona kızdı ve ondan yüz çevirdi." denir.

Tanrının gönderdiği peygamberle hanın gönderdiği adamı ayrıt ederler. İlki *fatḥa* [yani **qarγāy**], sonraki *kasra* [yani **qirγāγ**] iledir. Bu ikisi arasında bir ayrım yapmak için böyle yapılmıştır. Onlar Allah'ın elçisine: YL'FAJ· **yalāwaç** ve hanın elçisine: YALA'FAR· **yalāwar** derler, Uygur şivesinde. D

Q

TUL·QVQ **tolqūq** "Şişirilmiş tuluk (*ziqq munfūx fihi*)." **tolqūq**

K

:: KUVK YUR·KAK· BUL·DIY **kök bürkäk boldi** "Gök, kara dumanla örtüldü (*dajanat*)." **bürkäk**

BAZ·KA'K **bäzgäk** "Titreme (*ri'da*)." 0 **bäzgäk**

TUR·KA'K **türgäk** "Bohça (*rizma*)." **türgäk**

TAZKA'K· 'AR· **täzgäk är** "İşten ve benzer şeylerden kaçan (*nafūr*)." 0 **täzgäk**

SAR·KA'K· **särgäk** "Sarhoşun sarhoşluktan iki tarafa sallanması (*ihtizāz, tamāyul*)." **särgäk**
:: 'AS·RUK SAR·KAK·LADIY **äsrük särkäklädi** "Sarhoş yalpaladı (*tamāyala*)."

KAR·KUK· **kärgük** "Koyunun içerisinde üçüncü bir mide gibi bulunan bir şey (*šay' fī kirš aš-šat ma'a l-faḫt ka-l-faḫt*)." 0 **kärgük**

KAS·KUK· **käsgük** "Köpeğin boynuna geçirilen tasma (*sājūr*)." **käsgük**

KUS·KUK **kösgük** "Göz değmesinden sakınmak için bostanlık ve bağlara dikilen korkuluk (*xiyāl*)." Atasözü [= 53 **āl**, 622 **arslān**]: 'ĀLIYN· 'AR·SLA'N· TUTAR· KUVJUVN KUS·KUK· TURMA'S· **älīn arslān tutar küçün kösgük turmās** 0 **kösgük** P

[II. 232/289] 411

"Hile ile aslan tutulur, güç ile korkuluk tutulmaz." 0

KUR·KA'K **kürgäk** "Gemi küreği (*mijraf*)"; her çeşit kürek (*misḥāt*)." 0 **kürgäk**

KAF·KA'K **käwgäk** "Peltek, konuşurken kekeleyen kişi (*alṯay, yulajliju bi-kalām*)." **käwgäk**

Bölüm: *fa'al'al* kalıbında beş harfli sözcükler

K

SAMUR·KUVK· **sämürgük** "Bülbüle (*'andalīb*) benzeyen bir şeyler." Balāsāγūn şivesi. **sämürgük**
Manzume: D

BUJ BUJ 'ATAR SAMURKUK· **buç buç ötär sämürgük** V
BUΓ·ZIY 'UJUVN MANKLANUVR **boγzi üçün mäŋlänür**

"Güzel öten sömürcük kuşu, tane gördüğünde boğazı için o taneleri toplar." 0

KIUDḲ·KA'K· QA'ΓUVN· **kiḏizgāk qāγūn** "Tazeliği gidip keçeleşmiş (*libd*) kavun." 0	**kiḏizgāk**
KSḲ·RK'K· 'AR· **kösürgäk** (?) **är** "Evinde birini gördüğünde canı sıkılan adam (*yataḍayyaqu 'alayhi makānuhu iḏā ra'ā l-insān fī baytihi*)."	**kösürgäk** ?

İçinde Nazal Harf Bulunan Sözcükler

JANKAL [dikkat] 'AR· **çäŋgäk är** "Şer (*šarr*) adamı."	**çäŋgäk**
JUNKAK [dikkat] **çöŋgäk** "Çömçe, kutu (*'ulba*)." Çigil şivesi. 0	**çöŋgäk** D
TRNKAK **tärŋük** "Yerden su sızıntısı (*nazz*)." Arapça'da *turmuq*'tur.[1] *qāf, kāf* ile değişir. Bu [iki dil arasında] bir uyumdur]. 0	**tärŋük**

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah'a Şükürler Olsun

Bağışlayan ve Esirgeyen Tanrının Adıyla

Çift Harf Bulunan Eylemler Bölümü

Bölüm: İki Harfli Eylemler

Şu bilinmelidir ki doğrudan içinde çift harf bulunduran sözcükler Türkçe'de azdır. Eylemlere, sözcüğün kendisinde bulunan *tā'* ve geçmiş zaman işareti olan *dāl* harfi birlikte geldiğinde "ikizleşme" denilen *tašdīd* görülür. Geniş zaman ve mastarda *dāl* harfi düştüğü için ikizleşme görülmez. Asıl ikizleşme ise nadirdir, biz nadir olduğu için onu buraya aldık.	G

T

BA'Š· TUTIY **baš tutti (titti ?)** "Yara acıyla açıldı (*amada ... bi-daraban*)." TUTA'R· TUTM'Q **tutār tutmāq**. 0	**tut-** **(tit-?)**
:: 'IT KAYIK· TUTIY **it käyik tutti**	**tut-**

[II. 234/292] **412**

"Köpek geyik (ya da başka bir şey) yakaladı (*axaḏa*)." Başka bir şey yakalarsa da böyle denir. :: 'UL MANK' 'ALIK· TUTIY **ol maŋa älig tutti** "O benim için kefil oldu (*kafala bī*)" [harf. "o benim elimden tuttu"]. Atasözü: 'ALIḲ· TUTḲΓINḲJA' 'UT· TUT· **älig** P **tutγınça ot tut** 0 "Ateşten tutmak el tutmaktan (*kafāla*) iyidir"- çünkü insan kefil olduktan sonra pişman olur. 0 TUTA'R· TUTM'Q **tutār tutmāq**.	
:: 'UL 'ANY TITIY **ol ani titti** "O, onu işten alıkoydu (*mana'a*)." Aslı: Çiftleme ve benzeşmeyle TIYḌ·TIY **tīḏti**. TIḌA'R· TIḌ·MA'Q **tiḏar tiḏmāq**.	**tit-** **(tīḏ-)**

411 1. EY. *tarnquq*.

:: 'UL 'AT· TITIY **ol ät titti** "O eti didik didik etti (*mazzaqa l-laḥm al-muharrā*)." Elbiseyi parçalamak (*tamzīqan bāliyan*) da böyledir.

:: QUL BAK· KA' TITIY **qul begkä tetti** "Köle Emire (ya da başka birine) karşı geldi (*qāwama*)." :: 'UL 'ANKA'R· TIT·RUV BAQ·DIY **ol aŋār tetrü baqdi** " O ona dik dik baktı (*aḥdaqa n-naẓar*)." Buradan gelerek, güzel birine: 'ANK'R· TIT·RUV BAQ·SA' BULM'S· **aŋār tetrü baqsa bolmās** 0 "İnsan ona dik bakamaz." denir. Bu bazen "öfkeli bakış (*naẓar aš-šarz*)." anlamına da gelir. TITA'R TIT·M'K **tetār tetmāk**. **tet-**

Elbise ve et didiklemenin masdarı: *qāf*'la TIT'R TIT·M'Q **titar titmāq**'tır. **tit-**

S

:: 'UVD·[1] SUS·DY **ūd süsdi** "Öküz (veya başka bir şey) süstü (*naṭaḥa*)." SUSA'R SUS·M'K **süsār süsmāk**. **süs-**

Š

:: 'AR· TUKUVN SAS·DIY **är tügün šäšdi** "Adam düğümü çözdü (*ḥalla*)." At veya başka şeylerin bağını çözmek de böyledir. SASA'R SASM'K **šäšār šäšmāk**. **šäš-**

Q

:: 'NY BAŠ·RA' QAQ·TY **ani bašra qaqti** "O, onun başına hafifçe vurdu (*qara'a ... xafīfan*)." QAQA'R QAQM'Q **qaqār qaqmāq**. **qaq-**

:: YA'Γ 'UVTA' QUQ·TIY **yaγ ōtta qoqti** "[Ateşteki] yağın dumanı yükseldi (*irtafa'a duxān*)." Bu söndürülen kandilin dumanının yükselmesi gibidir. Et yanıp kokusu çıktığında ve kokusu yükseldiğinde (*qutār*) :: 'AT· QUQ·DIY **ät qoqdi** denir. QUQ'R QUQM'Q **qoqār qoqmāq**. **qoq-**

K

:: BJ'K KIK·DY 'AR· **biçāk kikdi är** "Adam bıçağını keskinleştirdi (*sanna*) veya bir başka bıçağa sürttü (*amarra*)." KIK'R K'KM'K **kikār kikmāk**. **kik-**

Bu kökünde çiftleme bulunan sözcüklerdir. Öbürleri ikincil çiftleme sözcüklerdir. Buradan gelerek ::

T

KUVN BATIY **kün batti** **bat-**

[II. 2326/293] **413**

---

412 1. D'nin altında nokta not edilmelidir.

"Güneş battı (*yarabat*)." :: QURΓRYN SUWQA' BATY **qoruγžīn suwqa batti** "Yük (veya başka bir şey) suda battı (*rasaba*)[1]." Herhangi bir şey gözden kaybolursa (*yāba 'an al-'ayn*) yine böyle denir. BATA'R BAT·M'Q **batār batmāq**. 0

:: 'AR· 'UVNIY BITIY **är ünі bütti** "Adamın sesi (göğsündeki bir hastalıktan veya döğme yüzünden) kısıldı (*xafata*)." :: 'ANIK· 'ALMIY BUTIY **anig almi bütti** "Onun başkasında olan alacağı kesinleşti (*ṭabata, ṣaḥḥa*)." :: BA'Š· BUTIY "Yara kapandı (*indamala*)." :: QUL· TAN·KRIY KA' BUTIY **qul täŋrikä bütti** "Kul [yani ibadet eden] Allah'ın birliğini kabul etti (*aqarra bi-waḥdāniyya*)." :: 'UT· BUTIY **ot bütti** "Ot bitti (*ṭala'a, nabata*)."[2] Meyve biterse de böyle denir. :: 'UΓLA'N BUTIY **oγlān bütti** "Çocuk doğdu (*wulida*)" Herhangi bir şey biterse (*nabata*), doğarsa (*wulida*) veya da yaratılırsa (*xuliqa*) Qifçāq şivesinde: BUTIY **bütti** denir. BUTA'R BUTM'K **bütār bütmāk**. 0 **büt-** D

:: 'AR· 'UΓLA'Q QUZIY QA' JATY **är oγlāq qoziqa çatti** "Adam oğlağı kuzuya (veya başka bir şeye) kattı (*qarana*)." JATA'R JATM'Q **çatār çatmāq**. D **çat-**

Oγuz şivesi. Manzume:

'URḌULANIB YŪK·SAK TAΓIΓ 'UΓLA'Q JATA'R **V**
'UYΓUR TATIN YUΓΓA' 'ALIB YUM·ΓIN SATA'R·
ordulanip yüksäk taγiγ oγlāq çatār
uyγur tatin yuwγa alip yomγin satār

Dağların zirvesine tırmanan[3] bir adamı anlatarak diyor ki: "O dağın doruğuna yerleşti, daima oğlak, kuzu ve bu gibi şeyleri birleştirir (o çobandır denilmek istenir), bununla birlikte Uygurlardan ucuz ve toptan alıp onları satar.[4]

:: 'UL TAW'R SATIY **ol tawār satti** "O malını (ya da başka bir şeyi) sattı (*bā'a*)." SATA'R SATM'Q **satār satmāq**. **sat-**

:: 'UL KIŠY YUVZYNKA' SUTIY **ol kiši yüzīŋä sutti** "O adamın yüzüne tükürdü (*bazaqa*)." Aslı: Benzeşmeyle SUVḌ·TIY **sūḏti**. SUḌA'R SUḌMA'Q **suḏār suḏmāq**. **sut-** **(sūḏ-)**

:: 'AR· SITIY **är sitti** "Adam (veya başkası) işedi (*bāla*)." Aslı: Benzeşmeyle SIYḌ·TIY **sīdti.** SIḌA'R SIḌMA'Q **siḏār siḏmāk**. 0 **sit-** **(sīḏ-)**

:: 'UL SIR·K'NIY YUΓRUT·QA' QATIY **ol sirkāni yoγrutqa qatti** "O sirkeyle yoğurdu karıştırdı (*mazaja*)." Herhangi bir şey başka bir şeyle karıştırılırsa (*xuliṭa*) yine böyle denir. :: YUMŠ'Q NA'NK· QATY **yumšāq nāŋ qatti** "Yumuşak şey sertleşti (*ṣaluba*)." QATA'R· QAT·M'Q **qatār qatmāq**. 0 **qat-**

:: 'UL NA'NK· QUTIY **ol nāŋ qotti** "O nesneyi bıraktı (*taraka*)." **qot-**

[II. 238/295] **414**

Aslı: Benzeşmeyle QUVḌ·TIY **qōḏti**. QUḌUVR· QUḌ·MA'Q **qoḏūr qoḏmāq**. 0 **(qōḏ-)**

---

413 1. EY. *rasati*.

2. EY. *nabtu*.

3. EY. *tadrā, taḏarrā* okunur.

4. Tam olarak. "onların hepsinden yakalar ve onlara satar"; *ya'xuḏu minhum jumlatan fa-yabī'uhum* –son iki sözcük Türk dillerine göre çevrilmeli, ama **yuwγa** anlamı muğlaktır.

:: 'AR· TUVNIN· KTIY **är tönin kätti** "Adam elbisesini giydi (*labisa*)." Aslı: KAḌ·TIY **käḍti**. KAḌ'R KAḌMA'K **käḍär käḍmäk**. 0	**kät-** (**käḍ-**)
:: 'AR· YIYRIN·DIN KITY **är yērindin ketti** "Adam yerinden çekildi (*zāla, tanaḥḥā*)." KIADA'R KIDMA'K [dikkat] **kätär kätmäk**. 0	**ket-**
Kural. Bu bölümde emir iki ünsüze sahiptir ve bu yüzden o iki harfli olarak çağrılır. Örnek :: 'AṬ· TUṬ· **at tut** "At al." :: TAWA'R· SAṬ· **tawār sat** "Mal sat!"	G
Bu çeşit eylemler geçmiş zamanda aynı harften iki tane birleştiği için ["çiftleme"] olarak çağrılırlar. Gördüğünüz gibi mastar ve geniş zamanda Arapça'da olduğu gibi değildir. Ama geçmiş zamanda [Arapça'ya] benzer. Zaten geçmiş zamanda benzediği için ona bu ad verildi.[1]	
Sıfat Fiil: TUṬ·ΓUVJY **tutγūçi** "Alıcı."; SAṬ·ΓUVJY **satγūçi** "Satıcı." Bu Türk şivelerindedir. Turkmānler ve onları takip edenler: TUTAJIY SATAJIY **tuttaçi, sattaçi** derler.	D
İşin sıklığını gösteren sıfat fiil: TUṬ·ΓA'N· SAṬ·ΓA'N **tutγān, satγān** "Çok satan, çok alan."	
İşin yapılma isteğini gösteren sıfat fiil: TUTUṬ·SA'Q· SATIΓSA'Q **tutuγsāq satıγsāq**.	
İşin yapılması gerektiğini gösteren sıfat fiil: 'UL TUṬ·ΓULUQ 'AR·DIY **ol tutγuluq ärdi** "O almalıydı."; :: 'UL SAṬ·ΓULUQ TURUR **ol satγuluq turur** "O satmalıydı." Oγuzlar bu anlamda *lām*'ı *sīn* yaparlar, bu yüzden :: 'UL 'ANY TUTUQ·SA'Q 'AR·DIY **ol ani tutuγsaq ärdi** "O almaya niyetlendi" denir; :: 'UL 'ANY SATIΓUSAQ· 'UL· **ol ani satiγsaq ol** ["O, onu satmaya niyetlendi"].	
Bir işin yapılmak üzere olunmasını gösteren sıfat fiil: 'UL 'ANY TUTUΓ·ILY 'UL **ol ani tutuγli ol** "O onu alayazdı"; :: 'UL TAW'RIN SATIΓ·LIY 'UL **ol tawārin satiγli ol** "O, onu malını satayazdı."	
Türetme diğer kurallar geçen ayrımlardaki kurallara göre şekillenir. Bunların hepsinde kural aynıdır,	

değişmez.

İki Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ikinci harfi harekeli *fa'aldī* kalıbı

B

:: 'IT· KIŠIY K' JABITIY **it kišikä çapitti** "Köpek adamı ısırmak için saldırdı (*ḥamala ... 'alā li-ya'aḍḍa*)." Yine bunun gibi :: BAK 'ANIK BUY·NIN JABITIY **beg ani boynin çapitti** "Bey adamın boynunu vurdurdu (*ḍarb*)" –Uygur şivesi. JABTVR JBTM'Q **çapitūr çapitmāq**. 0	**çapit-** D

---

414 1. Buradan gelerek, yani., Tk. **batti**, 'Ar. *marra*'ya benzer, ama *yamurru murūr* gibi **batār batmāq**'da çiftleme yoktur.

:: 'AT· QUḎ·RUQ SABITY **at quḏruq sapitti** "At kuyruğunu salladı (*ḥarraka*)." :: 'IT· QUḎ·RUQ: SABITY **it quḏruq sapitti** "Köpek kuyruğunu salladı (*baṣbaṣa*)." SABITUR SABITM'Q **sapitur sapitmāq**.	**sapit-**
:: 'UL NA'NKNY SUBITY **ol nāŋni subutti** "O nesnenin ucunu sivriltti ve onu uzattı (*allala* [tanımlanmış]," tırnak gibi, örneğin. SUBITUVRU SUBITMA'Q **subitūr subitmāq**. 0	**subut-**
:: YIYL· TUVNUГ KABITY **yēl tōnuγ käpitti** "Rüzgâr elbiseyi kısmen kuruttu (*afaffa ... ba'ḍ al-jafāf*)." KBITUVR KABITM'K **käpitūr käpitmāk**.	**käpit-**
:: 'UL TUVNIN· KUBITY **ol tōnin küpitti** "O elbisesini diktirdi (*taḍrīb*)." KABITVR KUBITM'K **küpitūr küpitmāk**.	**küpit-**

T

:: 'UL BTIK BITITY **ol bitig bititti** "O, kitap yazdırdı (*aktaba*)." BITITUVR· BTIT·M'K **bititūr bititmāk**. 0	**bitit-**
TUVZ· 'AŠIГ TATITY **tūz ašiγ tatitti** "Tuz yemeğin tadını tatlandırdı (*awjada ... ṭa'm*)." Başka bir şey yemeğin tadına tesir ederse (at ṭara … ṭa'm) de böyle denir. TATITUVR TATITM'Q **tatitūr tatiqmāq**.	**tatit-**
:: 'UVT· TUTUVN TUTATIY **ōt tütūn tütätti** "Ateş duman tütüttü (*daxxana d-duxāna*)." TUTITUVR TUTITM'K **tütätūr tütätmāk**. 0	**tütät-**
:: 'AR· QUTATIT **är qutatti** "Adam iyi şans edindi (*jadd*,[1] *dawla, baxt*)." Başka şey iyi şans edinirse veya ululuk kazanırsa da böyle denir.[1] QUTA'TUR QUTTM'Q **qutātur qutatmāq**.	**qutat-**

J

:: 'UL 'ANKAR SUW SAJITIY **ol aŋar suw saçitti** "O, [ona] su (veya başka bir şey) saçtırdı (*arašša*)." SAJITVR SAJITM'Q **saçitūr saçitmāq**.:: 'UL 'NIK MINKIYSIN SAJITY **ol anig mäŋīsin saçitti** "O, onun beynini dağıtana (*faraṭa*) kadar ona vurdu." Herhangi bir şeyi dağıtmakla (*intiṭār*) emrederse yine böyle denir.	**saçit-**
:: 'UL 'AJГ NA'NKNY SUJITY **ol açiγ nāŋni süçitti** "O acı ve tatlı şeyi tatlandırdı (*aḥlā*)." :: 'UL YIYRIK· SUJITY **ol yērig süçitti** "O toprağı dikilmeye uygun (*qarāḥ ḥaqla*) şekilde iyileştirdi (*sabxa*)." SUJITVR SUJTM'K **süçitūr süçitmāk**. 0	**süçit-**

[II. 242/300] **416**

:: 'UL 'ANIY SIJITY **ol ani siçitti** "O, onu süzdürdü (*axra'a*)." SIJITUVR SIJITM'Q **siçitūr suçitmāq**.	**siçit-**
:: 'UL 'ATIГ SUJITY **ol atiγ suçitti** "O, atı (veya başka bir şeyi) sıçrattı (*awṭaba*)." SUJITUVR SUJITM'Q **suçitūr suçitmāq**. 0	**suçit-**

---

415 1. EY. *jidd*.

416 1. Ḏ, D'den değişti (nokta sonradan eklendi)- veya nokta asıl, ama çizildi (buradan gelerek **qadit-** sözcüğünde).

:: 'UL 'ANIY QAJITY **ol ani qaçitti** "O, onu serbest bıraktırdı (*ahraba*)." QAJTUVR QAJTM'Q **qaçitūr qaçitmāq**. 0	**qaçit-**
:: 'UL 'ANKAR SUVW· KAJTY **ol aŋar sūw käçitti** "O, onu sudan geçirdi (*a'bara*)." KAJTUVR KJTM'K **käçitūr käçitmāk**. 0	**käçit-**
:: 'UL 'ANIK TAW'RIN KUJATIY **ol anig tawārin küçätti** "O, onun malını yağma ettirdi (*γaṣb*)." KUJATU̲VR KUJTM'K **küçätūr küçätmāk**. 0	**küçät-**
:: 'ANIK 'UD̲UVZIY KIJITIY **anig ud̲ūzi kiçitti** "O, onun uyuzunu kaşıttı (*aḥakka*)." KIJITUVR KIJITM'K **kiçitūr kiçitmāk**. 0	**kiçit-**
:: 'L 'YŠIΓ KAJITIY **ol īšiγ keçitti** "O işi geciktirdi (*abṭa'a*)." KJITVR KJITM'K **keçitūr keçitmāk**.	**keçit-**

D

:: 'UL 'UVΓ·LA'NIΓ BAD̲UTIY[1] **ol ōγlāniγ bädütti** "O çocuğu büyüttü (*rabbā, kabara*)." BAD̲TU̲VR[1] BAD̲TM'K[1] **bädütūr bädütmāk**. 0	**bädüt-**
:: 'AR· BARIYR· 'AR·KA'N QAD̲ITY **är barīr ärkān qaditti** "[Adam] giderken döndü (*raja'a min wajhihi, imtana'a*)." QAD̲ITA'R·[1] QAD̲IT·M'Q[1] **qaditar qaditmaq**. İnsan soğuktan ölür ve katılaşırsa (*māta min al-bard fa-štadda*) :: 'AR· TUMLUΓ·Q QADTY **är tumluγqa qaditti** denir. [Mastar] ve geniş zaman da böyledir.	**qadit-**
:: 'UL TVNUΓ QAD̲IUTIY[1] **ol tōnuγ qadutti** "O, elbiseyi diktirdi (yuxāṭa *mušamrajan*)."QAD̲IUTUVR[1] QAD̲IUTN'Q[1] **qadutūr qadutmāq**. 0	**qadut-**
:: 'UL BURKIN QID̲ITY[1] **ol börkin qiditti** "O şapkasına kenarlık diktirdi (*ḫitār*)." QID̲ITUVR[1] QID̲ITM'Q[1] **qiditūr qiditmāq**.	**qidit-**
"Türkler arasında bazıları bu eylemlerde bulunan *dāl* harfini *d̲āl* sanarak *yā'* ya çevirmişlerdir. Ben, bunu Yaγma, Tuxsı, Oγuz ve Uygurlar ve çevrelerinde (*aṭrāf*?) duydum. *Dāl* ve *d̲āl* değişimine Arapça'da müsaade edilir: *mā d̲uqtu adūfan*[2] *wa-lā ad̲ūfan*[2] ("Ben bu şeyi tatmadım"), hem *dāl* hem de *d̲āl* ile.	D G

D̲

:: 'UL KŠIY NY TUMLU̲Γ·QA' YUD̲·TIY **ol kišini tumluγqa bud̲utti** "O, adamı üşüterek öldürdü (*ahlaka r-rajula fī l-bard wa-wajada l-qurr ḥattā māta*)." YU̲D̲TVR YU̲D̲TM'Q **bud̲utūr bud̲utmāq**. 0	**bud̲ut-**
:: 'UL 'UΓLINY BU̲D̲UTIY **ol oγlini böd̲itti** "O, oğluna dans ettirdi (*zafan*)." BU̲D̲UTU̲VR BUD̲IU̲TM'K **böd̲ütür böd̲ütmāk**. 0	**bödit-**
:: 'URA'ΓUT· 'UΓLIN SID̲ITY **urāγut oγlin sid̲itti** " [Kadın] bebeğini işetti (*abālat*)." Binici atını işettiği (*abāla*) zaman da böyle denir. SID̲ITU̲VR SID̲ITM'K **sid̲itūr sid̲itmāk**.	**sid̲it-**

---

2. EY. *'adūqan*.

R

::

[II. 244/302] 417

'UVT· 'ŠIJNY BURTIY **ōt ešiçni** "Ateş tencereden (veya başka yerden) buhar çıkmasına (*buxxarat*) sebep oldu." :: 'UΓLA'N BURUTY **oγlān burutti** "Çocuk yellendi (*ramada muntinan*)." BRITY **buritti** bir versiyondur. BURTVR BURTM'Q **burutūr burutmāq**. 0 **burut-** **burit-** D

:: 'UL 'NK'R[1] 'AWIN TARUTIY **ol aŋār äwin tarutti** "O, ona evini dallaştırdı (*ḍayyaqa 'alayhi baytuhu*)." Herhangi bir şeyi darlaştırılırsa (*ḍayyaqa*) yine böyle denir. TARIUTUVR TRTM'Q **tarutūr tarıtmāq**. **tarut-**

TANKRY YALINKUQ UTURTIY **täŋri yalŋuq törüttü** "Tanrı Adem'i (ve diğer varlıkları) yarattı (*xalaqa*)." UTURTUVR TURTM'K **törütūr törütmāk**. Oγuz şivesinde "bir şey uygun bulunduğu zaman (*qaddara, aṣlaḥa*)": TURTY **törüttü** denir. **törüt-**

Manzume:

TANKRIY 'AŽUN UTURTY	**täŋri ažun törütti**	V
JIΓ·RIY 'D [dikkat] TAZ·KINUVR·	**çiγri äḍiz täzginūr**	
YALDUZLARY JURKAŠIB·[2]	**yulduzlari çärgäšip**	
TUN KUN· 'UVZ' YURKANUVR·	**tün kün üzä yörgänūr**	

"Allah dünyayı yarattı ve felek daima döner; yıldızlar sıra sıra dizilip gece ile gündüz üzerine sarılır." 0

:: 'AR· TARITIY **är täritti** "Adam (veya başka biri) terledi (*'ariqa*)." Bu "deri," anlamındaki TARIY 'UTIY **täri ötti**'den türemiştir; *hemze* atılmış ve tek eylem şekli yapılmıştır. Veya da :: "ter," TAR· **tär** ve "(vücut) ter attı," TAR· 'ATIY **tär atti** sözcüklerinden gelmektedir. *Hemze* düşmüş ve eylem şekli yapılmıştır. TARITA'R TARIT·M'K **täritār täritmāk**. 0 **tärit-**

:: 'UL 'ANKAR SUWLUQ SARUTIY **ol aŋar suwluq sarutti** "O, ona sarık sardırdı (*takwīr*)." SARITUVR SARIT·M'Q **sarutūr sarutmāq**. Herhangi bir şeyi sarmakla (*laff*) emrolunursa yine böyle denir. 0 **sarut-**

:: 'URA'ΓUT KAN·JKA' SUVT· SURUTIY **urāγut känçkä sūt soritti** "Kadın çocuğa süt emzirdi (*amaṣṣat*)." :: 'AR· YUVZIN SURITIY **är yūzin soritti** "Adam suratını astı (*'abbasa wajh*)." SURITUVR SURITM'Q **soritūr soritmāq**. **sorit-**

:: 'UL QIYZQA' KIḌIZ SIRITIY **ol qīzqa kiḍiz siritti** "O, kıza keçeyi sıkça diktirdi (*šamraja ... mu'akkadatan muqarṭamatan*)." Bu elbiseyi sık dikmek (*taḍrīb*) anlamına da uygundur. SIRITUVR SIRITM'Q **siritūr siritmāq**. **sirit-**

:: 'UḌ·LK 'ANY QARITIY **öḍläg ani qaritti** "Zaman onu yaşlandırdı (*šayx*)." QARITVR QARIT·MA'Q· **qaritūr qaritmāq**. **qarit-**

---

417 1. Çizginin üstü sonradan eklenmiştir.
417 2. U, A'dan değişmiştir.

Atasözü: ’D·LIK QARIT·MIŠ·QA’ BUDUΓ TALQIM’S· **ödläg qaritmišqa boduγ talqmās** 0 “Zamanın kocattığına boya (*šayyatu*), kına ayıp sayılmaz.” P

:: KUVN TUVNUΓ QURITUY **kün tönuγ quritti** “Güneş elbiseyi (veya başka bir şeyi) kuruttu (*ajaffat*)[1].” QURITUVR QURTM’Q **quritūr quritmāq**. **qurit-**

:: ’UL ’ANIK QULIN KURATIY **ol anig qulin kürätti** “O, onun kölesini serbest bıraktı (*ibāq*).” KURTUVR KURAT·M’K **kürätūr kürätmāk**. **kürät-**

:: ’UL ’ANKAR QA’R· KURATIY **ol aŋar qār küritti** “O, ona kar (veya başka bir şey) küretti (*kasḥ*).” KURATUVR KURAT·M’K **küritūr küritmāk**. **kürit-**

:: ’UL ’ITIN· KARITY **ol itin käritti** “O köpeğini havlattı (*anbaḥa*).” KARITUVR KARITM’K **käritūr käritmāk**. 0 Qarluq şivesi. **kärit-**

Z

:: ’UL ’WIN BAZATIY **ol äwin bäzätti** “O evini süslettirdi (*tanqīš*).” BAZA’TUVR BAZAT·M’K **bäzätūr bäzätmāk**. **bäzät-**

:: ’IT· KAYIK·NY TAZITIY **it käyikni täzitti** “Köpek, yaban hayvanını kaçırdı (*anfara*).” TAZITVR TAZTM’K **täzitūr täzitmāk**. **täzit-**

:: TUMLUΓ ’ANY BAZITIY **tumluγ ani bäzitti** “Soğuk onu titretti (*ar‘ada*).” Bu yüzden “titretici sıtmaya (*ḥummā nāfiḍ*)” : BAZ·KA’K **bäzkāg** denir. BAZITUVR· BAZIT·M’K **bäzitūr bäzitmāk**. **bäzit-**

:: ’UL TUBRA’Q· TUZUTIY **ol toprāq tozitti** “O, toprağı tozuttu (*ayqaẓa, aṯāra*).” TUZITVR TUZTM’Q **tozitūr tozitmāq**. **tozit-**

:: ’UL ’NKAR YA’Γ SIZITIY **ol aŋar yāγ sizitti** “O, ona yağ (veya başka bir şey) sızdırdı (*iḍāba*).” SIZITVR SIZITM’Q **sizitūr sizitmāq**. **sizit-**

:: ’UL ’ANIK BUΓ·ZIN QURUTY [dikkat] **ol anig boγzin quzutti** “O, ona yemek istetti” – Bu sözcükteki *zāy*’ın aslı *rā*’dır [yani **qurit-**]. “Sanki başkası yemek isteyen birisinin boğazını kuruttu (*ajaffa*) anlamındadır. QURUTUVR QRUTM’Q **quzitūr quzitmāq**. Bu düzensizdir, çünkü geçişsiz eylemler sadece *rā*’ [dikkat] ile geçişli yapılırlar. 0 **quzit-** G

:: ’UL MANY YYR· KAZITIY **ol mäni yēr käzitti** “O, bana yeri gezdirdi (*ṭawwafa*).” KAZITVR KAZITM’K **käzitūr käzitmāk**. 0 **käzit-**

:: ’UL MANY KUZATIY **ol mäni közätti** “O benim için bekledi (*intaẓara*).” Aslı: KUVZ· ’ATIY **köz atti** “O (beklerken) bana gözleriyle bakış attı.” KUZATUVR KUZTM’K **közätūr közätmāk**. **közät-**

Š

:: ’UL TAΓ’R BUŠATIY[2] **ol taγār bošatti (bošutti?)** “O, dağarcığı boşalttı (*afraγa*).” Herhangi bir kabın içindekiler boşaltılırsa yine böyle denir. :: ’UL TUKUVN· BUŠATIY[2] **ol tügün bošatti** **bošat-** **(bošut-** ?)

---

418 1. EY. *jaffat*.

[II. 247/307] **419**

"O bağı (ya da başka bir şeyi) gevşetti (*awhā*)." :: 'UL 'URA'ΓUT· BUŠATY **ol urāγut bošatti** "O, kadını boşadı (*ṭallaqa*)" – Aryu şivesi. :: 'UL BULUNUΓ· BUŠATY **ol bulunuγ bošatti** "O mahpusu serbest bıraktı (*aṭlaqa*)." Herhangi bir şey başkası tarafından bağdan çözülür, bırakılırsa (*fakka*) da böyle denir. BUŠATUVR BUŠAT·M'Q **bošatūr bošatmāq**.	D
:: TARIΓ· TAŠITIY **tariγ tašitti** "O, buğday (ya da benzeri şeyleri) bir yerden bir yere taşıttı (*anqala*)." TAŠITUVR TAŠTM'Q **tašitūr tašitmāq**. 0	**tašit-**
:: 'UL TUŠ·K TUŠATIY **ol tōšāk tōšätti** "O döşek yaydırdı (*afraša*)." TUŠA'TUR TUŠTM'K **tōšätūr tōšätmāk**.	**tōšät-**
:: 'UL 'URΓA'Q TIŠATIY **ol oryāq tišätti** "O orak dişini sivrileştirdi (*taḥdīd asnān*)." Değirmen taşının dişlerini keskinleştirilmesi de böyledir. TIŠA'TUR TIŠATM'K **tišätūr tišätmāk**.	**tišät-**
:: 'URA'ΓUT KAN·JIN· JAIŠAITIY **urāγut känçin çišätti** "Kadın çocuğunu işetti (*a'aqqat ... wa-axra'ahā*)." JIŠATUVR JŠIAT·M'K **çišätūr çišätmāk**.	**çišät-**
:: 'AR· TANIYN [dikkat] QAŠITIY **är yēnin qašitti** "Adam vücudunu kaşıttı (*aḥakka*)." QAŠITUVR QAŠTM'Q **qašitūr qašitmāq**.	**qašit-**
:: BULIT KUVKUV· KUŠITY **bulit köküg köšitti** "Bulut gökyüzünü sardı (*satara*)." Bir şey başka bir şeyi sararsa da böyle denir. KUŠITUVR KUŠITM'K **köšitūr köšitmāk**.	**köšit-**

Q

:: 'UL 'ANY 'AW·DIN BAQITIY **ol ani äwdin baqitti** "O, ona [evden] baktırdı (*aṭla'a ... yubṣira*)." Herhangi biri başkasını bir yere baktırırsa (*yanẓuru*) da böyle denir. BAQITUVR BAQIT·M'Q **baqitūr baqitmāq**.	**baqit-**
:: BUZA'ΓUV BUQATIY **buzāγu buqatti** "Buzağı boğa oldu (*faḥl li-l-baqara*) ve boğalar arasında sayıldı." Aslı: BUQA'D·TIY **buqāḍti**. BUQA'TUVR BUQAT·MA'Q· **buqātūr buqatmāq**.	**buqat-** (**buqāḍ-**)
:: 'UL 'ANIK BUY·NIN TUQIUTIY **ol anig boynin toqitti** "O, boynunu vurdurdu (*aḍraba*)." TUQITUVR TUQIT·MA'Q· **toqitūr toqitmāq**. 'L[1] BUVZ· TUQITY **ol bōz toqitti** "O bez dokuttu (*ansaja*)." :: 'L QILJ· TUQITIY **ol qiliç toqitti** "O kılıcını (veya bıçağı) döğdürdü (*aṭba'a*)." TUQITUVR TUQIT·M'Q **toqitūr toqitmāq**. :: 'UL QABUΓ TUQITIY **ol qapuγ toqitti** "O kapıyı kilitlettirdi (*aqra'a*)."	**toqit-**
:: 'UL 'ANKAR 'AŠ· TAIQITY **ol aŋar aš tiqitti** "O, ona zorla yemek yedirtti (*alqamahu iyyāhu ṭ-ṭa'ām*)." Asıl anlamı herhangi bir şeye bir şeyi zorla yaptırmaktan (*yadxulu ... bi-rakl šadīd*) gelmiştir. TIQITUVR TUIQIT·MA'Q· **tiqitūr tiqitmāq**.	**tiqit-**

[II. 249/308] **420**

---

418 2. A'yı, U'ya çevirmeye teşebbüs etmiştir (? açıkça görülür).
419 2. L, kırmızı mürekkepli çizginin üstündedir.
420 1. Bu sözcük sonradan yazıldı.

:: 'UL 'ANIY QAQITY **ol ani qaqitti** "O, onu kendisinden yüz çevirecek (*ayḍabuhu wa-aḍjarahu ḥattā a'raḍa 'anhu*) kadar kızdırdı." QAQITVR QAQITM'Q **qaqitūr qaqitmāq**.	**qaqit-**
:: 'UL 'ANKAR SUKLUN·JUV QUQITIY **ol aŋar söglünçü qoqitti** "O ona kokusu yayılan kadar kebap kızarttı (*qattara ... ḥattā rtafa'a r-rā'iḥa*)." QUQITUVR QUQITM'Q **qoqitūr qoqitmāq**. Kandil söndüğünde çıkan kötü koku (*aṯfa'a ... wa-daxxana duxānan munkaran*) için de böyle denir.	**qoqit-**

K

:: 'UL 'IYŠIΓ BAKUTIY **ol īšiγ bäkütti** "O işi sağlamlaştırdı (*aḥkama*)." Asıl manası düğümü sıkılaştırmaktan (*šadda*) gelmiştir. BAKITUVR BAKIT·M'K **bäkütūr bäkütmāk**. 0	**bäküt-**
:: YA'ΓLIΓ 'ĀŠ MANY[1] BUKUTIY **yāγliγ āš mäni bükütti** "Yağlı yemek beni bıktırdı ve karnım doymadan bıkkınlık verdi (*yalaba 'alā qalbī, šabitu, γanita 'alayha min γayr imtilā' al-baṭn*)." Birisi başkasına gözünü doyuracak kadar mal verse (*imtala'a 'ayn*) yine böyle denir. :: 'UL MANIY TAWA'RIN· BUKITIY **ol mäni tawārin bükütti** "O beni paraya doyurdu (*abša'a*)." BUKUTUVR BUKTM'K **bükütūr bükütmāk**. 0	**bükü-**
:: 'UL 'IYŠIN· TUKATIY **ol īšin tükätti** "O çalışmasını bitirdi (*faraγa*)." TUKA'TUVR TUKATM'K **tükätūr tükätmāk**.	**tükät-**
:: 'URA'ΓUT NY SIKITIY **urāγutni sikitti** "O kadını düzdürdü (*jāma'a*)." SIKITUVR SIKIT·MA'K· **sikitūr sikitmāk**.	**sikit-**
:: 'UL 'ANIY SAKITIY **ol ani sökitti** "O, ona diz çöktürdü (*ajṯā*)."[2] SAKITUVR SAKIT·MA'K **sökütūr sökitmāk**.	**sökit-**

L

:: 'UL QUVZIY BULATIY **ol qōzi bulatti** "O kuzuyu tencere buğusunda pişirtti (*ṭabx ... fī buxār al-qidr*)." Herhangi bir şey tencere buğusunda pişirilirse yine böyle (**būlāḍ-**) denir. Aslı: BUVLA'D·TIY **būlāḍti** - *vāv* kısaltma için düşmüştür.[3] BULATUVR· BULAT·M'Q **bulatūr bulatmāq**.	**bulat-**
:: 'UL BIJA'K· BILATY **ol biçāk bilätti** "O bıçak biletti ve bileği üzerine sürtülmesini emretti (*amarra, imhā' 'alā l-misann*)." BILATUVR· BLIATM'K **bilätūr bilätmāk**.	**bilät-**
:: 'UL 'ANY TILATY **ol ani tilätti** "O onu araması (*yaṭlubu, iftaqada*) için birine emir verdi." TILATUVR TILATM'K **tilätūr tilätmāk**. 0	**tilät-**

---

420 2. EY. *aḥṯā*.

3. Sonradan çizginin üstüne bir sözcük eklenmiştir: *tumma udγima* "sonra o benzetildi."

4. EY. *natajat*. .

:: 'UL QUVY· TULATIY **ol qōy tölätti** "O, koyunu kuzulattı, doğurttu (*nataja*)."[4] **tölät-** Oγuz şivesi. Asıl anlamı yeni doğan yavrunun yavru tüyünü dökmesinden (*isqāṭ 'aqīqa min aš-ša'r*) alınmıştır.[**tülät- !**] TULATVR TULATMA'K **tölätür tölätmäk**.

:: 'UL KABA'K· JILATIY **ol käpäk çilatti** "O, kepeği (veya başka bir şeyi) ıslattırdı **çilat-** (*tandiya*)." JILATUVR JILATMA'Q· **çilatür çilatmāq**. Aslı: JIYLATY **çīlatti** ve *yā* düşer.

:: 'UL 'ATIΓ· JILATIY **ol atiγ çilatti** "O, atını terleyene

[II. 250/310] **421**

kadar koşturdu (*a'dā ... ḥattā 'arraqa*)." [Mastar ve geniş zaman] da böyledir.

:: 'UL TUVNUΓ: QALATIY **ol tönuγ qalatti** "O elbiseyi kaplattı (*yallafa*)." **qalat-** Herhangi bir şey sandığa (*lifāfa*) veya bir bohçaya (*ṣiwān*) konursa yine böyle denir. Aslı: QA'LATIY **qālatti**. QALATUVR QALAIT:M'Q **qalatür qalatmāq**.

:: 'UL 'ULUK·NY KULITIY **ol ölügni kölitti** "O ölüyü (veya başka bir şeyi) yaktı **kölit-** (*adfana*)." KULITUVR KULIT·M'K· **kölitür kölitmäk**.

M

:: 'UL SUVWNY[1] TAMITIY **ol sūwni tamitti** "O suyu (ya da başka bir şeyi) **tamit-** damlattı (*qaṭṭara*)." TAMITUVR TAMITM'Q **tamitür tamitmāq**. 0

:: KUVN KUVZUK: QAMATIY **kün közüg qamatti** "Güneş (ışınlarıyla) gözünü **qamat-** kamaştırdı (*ḥayyara*)." QAMATUVR QAMAT:M'Q **qamatür qamatmāq**.

:: 'AJIΓ 'AW·YA' TIYŠIΓ QAMATY **açiγ awya tīšiγ qamatti** "Ekşi ayva (ya da başka bir şey) dişi kamaştırdı (*akalla*)." Atasözü [=564 **qama-**]: 'ATA'SIY 'AJIΓ P 'AL·MILA' YIYSA' UΓLY NINK TIYŠY QAMA'R· **atāsi açiγ almila yesä oγliniŋ tīši qamar** 0 "Babası ekşi elma yese oğlunun dişi kamaşır." Bu söz babasının işlediği cinayet yüzünden babası öldükten sonra oğlunun cezalandırılması üzerine söylenmiştir.

:: 'UḌIK· MANIY QUMITIY **üḍig mäni qomitti** "Sevgi beni coşturdu heyecana **qomit-** getirdi (*hayyaja*)." QUMTVR QMTM'Q **qomitür qomitmāq**. Manzume:

YASMIL SUVSIN QUMITY	**basmil sūsin qomitti**	V
BARJA' KALIB YUMITY	**barça kälip yomitti**	
'AR·SLAN TABA' 'AMITY	**arslan tapa ämitti**	
QURQUB BAŠIY TAZKINVR	**qorqup baši täzγinūr**	

Gazi Arslān Tegīn ile harp eden Basmil[2] askerlerini anlatarak diyor ki: "Basmil[2] askerlerini (bizimle savaş etmeleri için) coşturdu; onların hepsi toplandılar; Arslan'a[3] doğru yöneldiler; (ama bizi gördüklerinde gözleri parladı ve) korkuyla başları döndü." 0

---

421 1. W sonradan eklendi.
2. EY. *yasmil*.
3. Yani., tahminen Arslān Tegīn.

N

:: 'UL MANK' SUVZ TANUTY **ol maŋa sōz tanutti** "O, bana başkasına sözü eriştirmemi (*iṣā'*) istedi." TANUTVR TANUTM'Q **tanutūr tanutmāq**. 0	**tanut-**
:: 'UL QUNUQUΓ 'AWDA' TUNATIY **ol qonuquγ äwdä tünätti** "O konuğu evde ağırladı (*abāta ... laylatan*)." TUNATUVR TUNATM'K **tünätūr tünätmāk**. 0	**tünät-**
:: 'UL MANIY TUNATIY **ol mäni tonatti** "O, beni giydirdi (*albasanī ṭ-ṭawb*)." TUNATVR TUNATM'Q **tonatūr tonatmāq**. Aslı: TUVN 'IAḌ·TIY **tōn iḍti** "elbise gönderdi." 0	**tonat-**
:: 'UL MANY BUV 'IYŠ·TA' SINATIY **ol mäni bu īšta sinatti** "O beni bu işte denettirdi (*jarraba*)." SINATUR SINAT·MA'Q **sinatur sinatmāq**. 0	**sinat-**
:: 'UL 'ANIYNK·	

[II. 252/313] 422

BURNIN· QANATIY **ol anīŋ burnin qanatti** "O, onu burnunu kanattı (*admā*)." QANATU̲VR QANATM'Q **qanatūr qanatmāq**. 0	**qanat-**
:: 'UL 'UVZINK' QUNUM· QUNATY **ol ōziŋä qonum qonatti** "O evini etrafına (kendini destekleyenleri, kendine yardım edenleri) oturttu (*askana*)." QUNATU̲VR· QUNAT·M'Q **qonatūr qonatmāq**. 0	**qonat-**
:: BAK 'ANY QINATY **beg ani qinatti** "Bey onun cezalandırılmasını ('*iqāb*) emretti." QINATVR QNTM'Q **qinatūr qinatmāq**.	**qinat-**
:: 'AR· YΓA'J· KUNITY **är yiγāç könitti** "Adam, ağacı (veya başka bir şeyi) doğrulttu (*qawwama*)." KUNITUVR KUNITM'K **könitūr könitmāk**.	**könit-**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler[1]

T

:: 'AR· YATY **är yatti** "Adam (ya da başka biri) yattı (*haja'a*)." YATVR YATM'Q **yatūr yatmāq**.	**yat-**
:: 'UL YUMRT·ΓA'NIY YUTIY **ol yumurtγāni yutti** "O yumurtayı (ya da başka bir şeyi) yuttu (*ibtala'a*)." Oγuz ve Qifçāq şiveleri. YUVT'R· YUVTM'Q **yūtār yūtmāq**. 0	**yut-** D
:: 'L TNNUΓ KUVN·K' YATIY **ol tōnuγ künkä yatti** "O, elbisesini (ya da başka bir şeyi) güneşe karşı serdi (*basaṭa*)." Aslı: Benzeşmeyle YA'Ḏ·TIY **yāḍti**. YAḌA'R· YAḌMA'Q **yaḍār yaḍmāq**. 0	**yat-** (**yāḍ-**)
:: YITIY NA'NK **yitti nāŋ** "Nesne kayboldu (*ḍalla*)."	**yit-**
:: 'UL MANY YAITY **ol mäni yetti** "O, bana (ya da bir başkasına) erişti (*laḥiqa*)." YATA'R· YATM'K **yetār yetmāk**.	**yet-**

---

422 1. Bu bölüm tek heceli köklerle birlikte gelmeliydi, 414 **ket-**'den sonra.

:: 'UL 'AT· YAYTY **ol at yētti** "O atı yedeğinde götürdü (*qaḍa*)." Körü ya da başkasını yanında götürürse yine böyle denir. YAYTA'R· YAYT·M'K **yētār yētmāk**.	**yēt-**
Oγuz ve Qifçāqlar[2] sözcüğün başında bulunan her *yā* harfini *jīm* yaparlar; buradan gelerek :: 'UL MANIY JATIY **ol mäni jetti** "O, bana yetişti, halbuki bu :: *yā* ile YITIY **yetti**'dir. Benzer şekilde, Türkler: "Suda yıkandım (*iytasaltu*)." manasında SUWDA' YUN·DUM **suwda yundum** derler; onlar [Oγuz ve Qifçāqlar]: JUN·DUM· **jundum** derler. Tükler ve Turkmānler arasında bu kural değişmeyerek uygulanır.	D

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'UL 'YŠIΓ YUBATIY **ol īšiγ yopatti** "O işi ihmal etti ve diğerlerinin de işi ihmal etmesine (*aγfala*) neden oldu." YUBATUVR YUBATM'Q **yopatūr yopatmāq**. Asıl manası hile (*xadā'*)'dir; Oγuzlar: 'UL 'ANY YUBIYLA'DIY **ol ani yopīlādi** "O onu aldattı (*xada'a*)." derler.	**yopat-** D
:: TANKRY YALINKUQ YARATY **täŋri yalŋuq yaratti** "Allah Adem'i (ve diğer varlıkları) yarattı (*xalaqa*)." Oγuzlar: 'UL TUVNUΓ· YARATIY **ol tōnuγ yaratti** "O, elbise uydurdu (*qaddara*)";	**yarat-** D

[II. 254/315] **423**

Ve: BUV 'ATUK· NIY MANKA' YARAT· **bu ätüknä maŋa yarat** "Benim için bu botu uydur (*qaddir*)." :: 'UL 'UVZIN·DIN SUVZ· YARATIY **ol özindin sōz yaratti** "O kendisinden söz üretti (*ixtalaqa*)." YARATUVR· YARAT·M'Q **yaratūr yaratmāq**. 0	**yarat-** D
:: 'UL MNIY TALIM· YURITIY **ol mäni tälim yoritti** "O, beni çok yürüttü (*amšā*)."	**yorit-**
:: 'UT· 'ANIK· QAR·NIN YURUITY **ot anig qarnin yoritti** "İlaç karnını gevşetti (*aṭlaqa*)." YURITUVR YURIT·M'Q **yoritūr yoritmāq**.	
:: 'UL 'ANIY YIRATY **ol ani yiratti** "O, onu uzaklara gönderdi (*ab'ada*)." YIRATVR YIRATM'Q **yiratūr yiratmāq**.	**yirat-**
:: 'AR· 'YŠKA' YAIRTIY **ol īškä yeritti** (?) "Adam tembellik etti ve işten kaçtı (*takāsala, ijlanṭā*)." YARATVR YARTM'K **yeritūr yeritmāk**.	**yerit-** ?
:: 'UL 'ATIΓ MANK' YAΓUTIY **ol atiγ maŋa yaγutti** "O benim yanıma at (veya başka bir şey) getirdi (*qarraba*)." YAΓUTVR YAΓUTM'Q **yaγutūr yaγutmāq**. Manzume:[1]	**yaγut-**

KAL·SA' 'UMA' TUŠUR·KIL TIN·SUN 'NK' 'ARUQ·LUQ **V**
'AR·BA' SAMAN· YAΓUT·ΓIL BUL·SUN· 'ATIY YRQLQ
kälsä ümä tüšürgil tinsun anig aruqluq
arpa saman yaγutγil bulsun ati yaruqluq.

"Sana bir misafir geldiğinde, onun inmesine yardım et[2] böylece o dinlensin ve arpayı, samanı getir, atı da dinlensin[3]."

---

2. EY. *qufjāq*.

423 1. Sonraki sözcük (**yaγit-**) manzumeden önce görülür.

2. EY. *anzalahu, anzilhu*.

:: TANKRIY YAΓMUR YAΓITY **täŋri yaγmur yaγitti** "Allah, yağmur yağdırdı (*amṭara*)." 0 YAΓTVR YAΓTM'Q **yaγitūr yaγitmāq**. **yaγit-**

L

:: 'AR· SAJIN YULUTIY **är saçin yülitti** "Adam saçını tıraş ettirdi (*aḥlaqa*)." YULITUVR· YULIT·M'K **yülitūr yülitmāk**. 0 **yülit-**

:: BAK BUVY·NIY YULTY **beg bōyni yulitti** "Emir kabilenin yağma edilmesini (*iyāra*) [emretti]." YULTVR YULTM'K-Q **yulitūr yulitmāq**. **yulit-**

:: 'AR· YILITY **är yilitti** "Adamı sıtma tuttu (*ḥumma*) ve vücudu sıtmadan ısındı (*saxuna*)" –bu eylem geçişsizdir. Sonra :: 'AR SUVWΓ YILITIY **är sūwiγ yilitti** "Adam suyu ılıttı (*saxxana*)" – bu geçişli. YILITUVR YILIT·M'Q **yilitūr yilitmāq**. **yilit-**

M

:: KIŠY YUMITY **kiši yomitti** "Halk (veya başkaları) toplandı (*ijtama'a*)." YUMITVR YUMITM'Q **yomitūr yomitmāq**. **yomit-**

N

:: 'UL 'ANKR BJA'K YITITY[4] **ol aŋar biçāk yanutti** "O, ona bıçağı biletmeyi (*tašḥīḏ*) ya da el üzerinden geçirmesini (*imrār*) emretti." YITTUVR[4] YTITM'Q[4] **yanutūr yanutmāq**. **yanut-**

:: BA'Š YNIATY **bāš yenätti** "Yara rahatladı (*indamala*)." YNTVR YNTM'K **yenätūr yenätmāk**. Aslı: Benzeşmeyle YNA'D·TIY **yenāḏti**. **yenät-** (**yenāḏ-**)

:: 'AR· 'URA'ΓUT· NIY YNATY **är urāγutni yenitti** "Adam kadını doğurttu (*wallada ... waladan*)." YNTVR YNTM'K **yenitūr yenitmāk**. **yenit-**

Kural. Türk dillerinde çiftleme sadece sonunda *tā'* [yani eylem köklerinde "ikincil" çiftleme- bakınız 411 ve 412 G] bulunan sözcükler için düşünülebilir. Bu çiftleme G

[II. 256/317] **424**

eylemlerin bütün harflerine geçmez. Ve o nadiren adlarda bulunur. Biz bu çeşit eylemler "çiftleme" diye adlandırırız, çünkü geçmiş zamanda bu türden iki harf bulunur. Bunlardan biri sözcüğün kök[1] bölümünde bir harf – ve bu *tā'*dır, diğeri geçmiş zamandaki *dāl*'dır; bu *tā'* ile benzeşerek *tā'* olur, böylece çiftleme ortaya çıkar.

---

3. EY. *ṣyā, ḍiyā'* okunur.

423 4. İlk T, N'den değişti (nokta sonradan eklenmiştir)?

424 1. sanj, sinx okunur.
2. uktub, aktib okunur.
3. yahtafu, yahfazu okunur.

Kökteki çiftleme nadir görülür, daha önce de yazdığımız gibi [411]. 0 Bu bölümdeki emir üç ünsüze sahiptir. Örnek :: 'AW· BAZAT· **äw bäzät** "Evi boya"; :: BTIK BITIT· **bitig bitit** "Kitap yazdır."[2]

Bu bölümdeki salim (illetli harfi bulunmayan) sıfat fiil: BITIK BITIYKUVJIK **bitig bititgüči** "kitap yazdırıcı"; :: 'AT· KUZT·KUVJIY **at közätgüči** "at gözeticisi." Oγuz ve Qifçāq şivelerinde: BITT·DAJY **bititdäči**, KUZATJIY **közättäči-** bunun asıl şekli: D Benzeşmeyle KZT·DAJIY **közätdäči**.

İşin sürekliliğini gösteren sıfat fiil: Kurala göre sözcüğe *γayn*, *elif*, *nūn* veya *kāf* ekleyerek yapılır. Buradan gelerek :: 'UL 'ATIΓ KUZT·K'N 'UL **ol atiγ közätgān ol** "O her zaman atı gözetendir[3]"; :: 'UL 'AWIN BAZAT·KA'N 'UL **ol äwin bäzätgān ol** "O her zaman evini boyatandır." Ve *išbā'*lı sözcüklerde: 'UL TARIΓ TARIT·ΓA'N 'UL **ol tariγ tarityān ol** "O her zaman ekincilik edendir"; :: 'UL BUΓDAY· 'ARIT·ΓA'N 'UL **ol buγday arityān ol** "O her zaman buğday (veya başka bir şey) temizleyendir."

Kāf, *γayn* ve *rikka* veya *išbā'*lı sözcükler ilk metoda uyarlar (? *yu'tabaru ... 'alā l-minhaj al-awwal*).

İşin yapılmasını arzulandığını ifade eden sıfat fiil: 'UL TARIΓ TARITΓS'Q 'L **ol tariγ tariγsāq ol** "O çiftçiliğe düşkündür ve isteklidir"; :: 'UL 'AWIN· BAZT·IKSA'K· 'UL **ol äwin bäzätigsāk ol** "O

evini süslemeye düşkündür." Köke *γayn* ve *kāf*'la beraber, *išbā'* veya *qāf* veya da *γayn*'lı sözcükler için *sīn* veya *qāf* da eklenir; 0 ama *kāf*, *kāf*, *imala* veya *rikka*'lı sözcüklerde [ekin] sonunda veya başında bulunur, sahih eylemlerde de böyledir [294-295].

Bir işi işlemenin öznenin hakkı olduğunu veya öznenin işi yapmaya azimli olduğunu ifade eder. :: 'UL TARΓ TARIT·ΓILQ 'L **ol tariγ tarityuluq ol** "Onun çiftçilik etmek hakkıdır"; :: 'L 'AT· KUZTKILIK 'L **ol at közätgülük ol** "O at gözetmeye niyetlenir, bu onun hakkıdır." *γayn* ve *kāf*ın yerini bu örnekler alır (? *ya'tabaru maḥall al-γayn* D *wa-l-kāf fī maḥallihā*). Oγuzların bazıları *lām*'ı *sīn* yaparlar, anlattığım gibi [296].

Öznenin bir işi yapmak üzere olduğunu ifade eden sıfat fiil. :: 'UL TARIΓ TARITIΓ·LIY 'AR·DIY **ol tariγ taritiγli ärdi** "O çiftçilik etmeyi aklına koydu ve ona başlamak üzere bulundu." :: 'UL 'ATIΓ· KUZTIK·LIY 'AR·DIY **ol atiγ közätgülük ärdi** "O atı gözetmeyi aklına koydu ve başlamak üzere bulundu." Bu yol salim salim sıfat fiilde birinci yoldan daha yakındır (?).

Edilgen eylem. :: KUZAT·MIŠ 'AT· **közätmiş at** "Gözetilmiş at." :: BTITMIŠ BTIK· **bititmiš bitig** "Yazdırılmış kitap." Önceki bölümlerde *šīn*'in böyle geçmesi verilmişti [297-298, vb.] Mastarlar gördüğünüz gibidir.

"Zaman, yer ve vasıta adları tek yolla şekillendirilir. Bu yüzden [zaman adları] :: BTIK BTITKUV 'UΓUR **bitig bititgü uγur** "Kitap yazdıracak zaman"; :: 'AT· KUZTKUV 'UΓUR· **at közätgü uγur** "At (veya başka şey) bakacak zaman." 0

"Yer adları. :: TRΓ TARIT·ΓUV YIYR· "Ekin ekilecek yer"; TARIΓ 'ARIT·ΓUV YIYR· **tariγ arityu yēr** "Buğday ayıklayacak yer." 0

Alet ismi yapılmak istendiğinde. :: TARIΓ 'ARIT·ΓUV NA'NK· **tariγ arityu nāŋ** "Buğday arıtacak nesne"; :: BTIT BTITKV NA'NK· **bitig bititgü nāŋ** "Kitap yazılacak nesne."

Zaman, yer ve alet adları arasındaki fark şudur: zaman ismi yapılmak istendiğinde, ondan sonra: 'UVD̲ ōd̲ veya: 'UΓUR· **uγur** sözcükleri eklenir. Bu yüzden :: TARIΓ 'ARIT·ΓUV 'UΓUR· "Buğday temizleyecek zaman." 0

[II. 259/321] 426

Yer adları yapılmak istendiğinde, ondan sonra YIYR **yēr** sözcüğü eklenir. Bu yüzden :: 'ARIT·ΓUV YIYR· **arityu yēr** "Temizlenecek yer." Vasıta adı yapılmak istendiğinde, ona NANK **nāŋ** eklenir. Bu yüzden :: TRΓ 'ARIT·ΓUV NA'NK· **tariγ arityu nāŋ** "Buğday temizlemeye yarayan nesne."

Oγuzlar bütün adlar için *kāf* ve *yayn* yerine *elif*, *vāv* yerine *sīn* koyarlar. Bu yüzden :: D
TARIΓ 'ARITA'SIY 'UΓUR· **tariγ aritasi uγur** "Buğday temizleme zamanı"; :: TARIΓ 'ARIT'SIY YIYR· **tariγ aritāsi yēr** "Buğday temizleme yeri"; :: TARIΓ 'ARIT'SIY NA'NK· **tariγ aritāsi yēr** "Buğday temizleme aleti." Bu bütün eylemler için, ister basit isterse bileşik, açık bir kuraldır. 0

Yarışma veya yardımlaşmada iki kişinin işi karşılıklı yaptığını göstermek için kelime köküne *šīn* eklenir. Buradan gelerek :: 'UL MANK' TARIΓ 'ARITIŠ·DIY **ol maŋa tariγ aritišdi** "O bana buğday temizlemede yardım etti"; :: 'UL MANK' 'AT· KUZATIŠ·DIY **ol maŋa at közätišdi** "O bana at bakımında yardım etti" denir. Yarışta da böyledir.

Bu bölümün birçok yolu olduğunu biliniz. Biri nakıs veya sonunda illetli harf bulunan, G
geçişsiz sözcüklerden türeyen üç harfli eylemler veya dört harflilere *tā'* ziyade edilerek yapılır. İlletli harf düşer ve *tā'* onun yerini alır, böylece eylem üç harfli [yani tekrar gibi] gibi olur.

Örnek, nakıs eylem ile[1] :: 'AR· BUR·NIY QA'NADIY **är burni qānadi** "Adamın burnu kanadı, o geçişli olur, buradan gelerek: 'AR· BURNIN QANATIY **är burnin qanatti** "Adam burnunu kanattı"; ve emirde: 'NINK BURNIN· QANAT· **aŋin burnin qanat** "Onun burnunu kanat." *Elif* düştü: QA'NADIY **qānadi**. :: 'UL BILIK·NY QUVAITIY **ol bilikni qōqitti** "O kandili kokuttu ve dumanı yayıldı"; aslı: QUVD·DIY **qōpdi**; ve emirde: QUQIT· **qoqit** olur – *vāv* düşmüştür. 0

Sonunda illetli harf bulunan eylemlere örnek :: 'AR· QUMIN·DY [dikkat] **är qomīdi** "Adam işte yükseldi"; bu geçişsiz bir eylemdir, o böylece geçişli olur: 'ANY QUMIT· **ani qomit**

[II. 261/324] 427

"Onu bu işte yükselt"- *yā'* düşer ve *tā'* onun yerini alır. :: 'ULIYDIY NA'NK **ölīdi nāŋ** "Şey nemlendi"; o geçişli yapıldı, buradan gelerek :: 'ULITY **ölitti** "Bazı şeyler ıslatıldı; ve emirde: 'ULIT· **ölit** "Onu ıslat."

Bu yüzden nakıs ve sonunda illetli harf bulunan eylem *yā'* ile geçişli yapılır, geçişsiz eylemler geçişli yapan *rā'*, *yayn* ve *kāf* ekleri burada kullanılmaz. Şunlar gibi: QUŠ 'UJ·DIY **quš uçdi** "Kuş uçtu"; geçişli: 'UJUR·DIY **uçurdi** "Bir şeyler uçuruldu"; :: 'ULK· TIRL·DIY **ölüg tirildi** "Ölü dirildi"; sonra: TANKRY TIR·KURDIY **täŋri tirgürdi** "Allah onu diriltti"; :: 'AR TUD̲·TY **är tod̲ti** "Adam doyuruldu"; sonra: 'UL TUD̲·ΓURDIY **ol tod̲γurdi** "O onu doyurdu." Çiftleme bölümlerinin hepsinde kural bu şekildedir. 0

---

426 1. Burada **qana-** makus (*manqūṣ*) düşünülür, çünkü o ortadaki *elif* ile telaffuz edilir; o sonunda illetli harf bulunan sözcük (*ḏawāt al-arba'a*) gibidir: 564 **qana-**.

Nakıs veya sonunda illetli harf bulunan bir eylem tek özneye sahip [yani tek geçişli] olduğunda ona *tā'* eklenir ve eylem iki özneden bir nesneye geçer, onlardan biri emreder, diğeri yapar [yani çift geçişlilik]. Örnek :: 'AR· BTIK BTIYDY **är bitig bitīdi** "Adam kitap yazdı." Bu, tek özneden çıkarak işlenilen şeye doğru gider. Sonra: 'UL 'ANKAR BTIK BITITIY **ol aŋar bitig bititti** "O, ona kitap yazdırdı." Bu eylem iki özneden bir nesneye doğru geçişli olur. :: 'AR BJA'K· BILA'DIY **är biçāk bilādi** "Adam bıçağı sivriltti." Sonra: BILATIY **bilätti** "O başkasına biletti."

İkincisi önceki anlamlardan hiçbirini taşımayıp bu bölüme ait temel bir kök olmadır. Örnek :: TA'M·: 'AMITIY **tām ämitti** "Duvar (veya başka bir şey) eğildi (*māla*)"; :: 'AR· SUVZ· 'UNITIY **är sōz unutti** "Adam söyleyeceğini unuttu (*nasiya*)."

İlletliler

T

:: TANKRY MANY BATUTIY **täŋri mäni bayutti** "Yüce Allah beni zengin etti (*aγnā*)." BAYUITVR BAYUITM'Q **bayutūr bayutmāq**. **bayut-**

:: 'UL 'ANIY SUW QA' TAYITIY **ol ani suwqa tayitti** "O, onu suda kaydırdı (*azlaqa*)." TAYITUVR TAYTM'Q **tayitūr tayitmāq**. 0 Bir şey kaydıran için de böyledir. **tayit-**

:: 'UL 'ATIΓ QUYUITY **ol atiγ quyutti** "Adam atı ürküttü (*anfara*)." QUIYUTVR QUYUITM'Q **quyutūr quyutmāq**. **quyut-**

Nazal

:: 'AR BAŠIN

[II. 262/326] **428**

TUNKITIY **är bašin tōŋitti** "Adam başını eğdi (*ṭa'ṭa'a*)." TUNKITUVR TUNKIT·M'K **tōŋitūr tōŋitmāk**. **tōŋit-**

:: 'AR 'UQIN TNKTY **är oqin täŋitti** "Adam okunu göğe doğru fırlattı (*a'lā ... naḥw as-samā' ṣu'dan*)." TUNKTUVR TUNKITM'K **täŋitūr täŋitmāk**. **täŋit-**

:: 'AR· 'AWIN· KANKUITY **är äwin keŋütti** "Adam evini (veya başka bir şeyi) genişletti (*awsa'a*)." KINKUTVR KYNKUTM'K **keŋütūr keŋütmāk**. **keŋüt-**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'AR· YINKITY **är yiŋitti** "Adam sümkürdü (*imtaxaṭa*)." Aslı: "O sümük attı (*ramā bi-l-muxāṭ*)." manasında YINK· 'ATIY **yiŋ atti.** YINKITVR YNKTM'K **yiŋitūr yiŋitmāk**. 0 **yiŋit-**

:: 'UL 'ANIY BAKA' YUNKATIY **ol ani begkä yoŋatti** "O, onu Emire (veya başkasına) koğulattı (*awšā*)." YUNKA'TUVR YUNK'T·M'K-Q **yoŋātūr yuŋātmāq**. 0 **yoŋat-**

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle çift *dāl*'lı *fa'landi*[1] kalıbı

B

:: 'UL 'ANK 'YŠIN BUR·BAITY **ol anig īšin borbatti** "O, onun işini karıştırdı ve geciktirdi (*tašwīš, taswīf*)." BURBATUVR BURBTM'Q **borbatūr borbatmāq**.	**borbat-**
:: 'UL MUNKUZ TUR·BTY **ol müŋüz törpitti** "O boynuz (ya da başka bir şey) törpületti (*asfana*)." TURBTVR TRBTM'K-Q **törpitūr törpitmāk**.	**törpit-**

D

:: 'UL 'ANIK 'AḌA'QIN· BAΓ·ḌATIY **ol anig aḍāqin baγdatti** "O, onun ayağını güreşte sarmaya (*šayzaba*) aldırdı." BAΓ·DATUVR· BAΓDAT·M'Q **baγdatūr baγdatmāq**.	**baγdat-**
:: 'UL 'ANY SIX·TATIY **ol ani sixtatti** "O, onu ağlattı (*abkā*)." SIΓ·DAD·TY **siγdadti** bir versiyondur. SIXTATUVR SIXTATM'Q **sixtatūr sixtatmāq**.	**sixtat-** **siγdad-** D
:: 'UL 'AḌAR· YLΓIN· KUK·LATY **ol äḍär yalγin köklätti (kökdätti?)** "O, eğer kaburgasının tahtalarını bağlattı (*šadd suyūr aḥmā' as-sarj*)." KUK·LATVR KUK·LAT·M'K **köklätūr köklätmāk**. KUK·DAD·TY **kökdädti** bir varyanttır.	**köklät-** **(kökdät-?)** **kökdäd-** D

J

:: 'UL 'ATIN SUR·JITIY **ol atin sürçitti** "O, atını (veya başka bir şeyi) sürçtürdü (*'aṯra*)." SUR·JTVR SURJTM'K-Q **sürçitūr sürçitmāk**. 0	**sürçit-**
:: 'UL 'NK QA'ŠIN QIR·JATY **ol anig qāšin qirçatti** "O, ona taş attı, kaşının kenarından (*ṭaraf*) vurdu ve onu yaraladı (*šajja*)." Diğer şeyler için de böyledir. Manzume:	**qirçat-**

'LKIM 'ARIΓ QIRJATUR 'UQ· BAŠAQIY **V**
'UN·MIŠ 'ULΓ TARNKAK 'UZA' KUB· QAŠAQIY
älgim ariγ qirçatur oq bašaqi
önmiš uluγ tärŋük üzä köp qašaqi

"Ok temreni elimi yaralar (*tašajjilu*)[2]", (Hâlbuki ben) sularda[1] biten kındıra otları

[II. 264/328] **429**

---

428 1. EY. *fa'landay*.
428 2. EY. *tašḫḫ*.
429 1. EY. *yastanḫilu, yastanjilu* okunur.

arasından geçerim." QIRJATUVR QIRJATM'Q **qirçatūr qirçatmāq**. Ve de :: 'UQ· 'AMA'JIГ QIRJATIY **oq amāçıγ qirçatti** "O hedefi deldi, geçti (*ḍaraba ... fī ṭaraf*[2] *al-hadaf wa-nafaḍa minhu*)." 0

:: 'UL 'ANKAR 'IYŠ TUR·JITY **ol aŋar īš törçitti** "O, onu işe başlattı (*abda'a*)." TURJITUVR TURJTM'K **törçitūr törçitmāk**. **törçit-**
:: 'UL 'ANY QAF·JITIY **ol ani qawçitti** "O, onu kızdırdı, yaptığı bir şeyi yapmamaya teşvik etti (*ayḍabahu ḥattā ayrāhu 'alā fi'l 'azama 'alā tarkihi*)." :: 'UГLA'N· 'ARIYNIY QAF·JITIY **oγlān arīni qawçitti** "Çocuk arıyı kızdırdı (*'aḍḍ*)." Atasözü: P 'ARIY QIFJIT·SA' 'IS·RUVR· **ari qawçitta isrūr** 0 "Arıyı kızdıranı arı sokar." 0 Bu söz bir kişiyi sıkıntıya sokan ve onu sıkıntıya düşüren için söylenir. QAF·JITUVR QAF·JITM'Q **qawçitūr qawçitmāq**. 0
:: 'UL TUVNIN· TAF·JITY **ol tōnin täwçitti** "O, elbisesini sıkıca diktirdi (*mušabbakan mušamrajan*)."[3] TAFJTVR TFJTM'K **täwçitūr täwçitmāk**. **täwçit-**

R

:: 'UL TAB·RATY NA'NK·NIY **ol täprätti nāŋni** "O, bir şeyi hareket ettirdi (*ḥarraka*)." TAB·RATVR TBRATM'K **täprätūr täprätmāk**. **täprät-**
:: 'AR· YAГIYQA' TAB·RATY **är yaγīqa täprätti** "Adam düşmana hücum etti (*ḥamala 'alā*)." 0 **täprät-**
:: 'AR· TAWAY SIN· TAB·RATY **är tewesin tapritti** "Adam (veya başka biri) devesini sıçrattı (*awṭaba*)." TBRATVR TBRTM'K [dikkat] **tapritūr tapritmāq**. Bu sadece develer için kullanılır.0 **taprit-**
:: QUVY· 'UTГ· TUB·RATIY **qoy otuγ topratti** "Koyunlar yerde bir şey kalmayıncaya kadar yerdeki tüm bitkileri yedi ve çöpleri karıştırmaya başladılar (*tahibbu ... al-habā'*)." TUBRATUVR· TUBRATM'K-Q **topratūr topratmāq**. 0 **toprat-**
:: 'UL 'ANKAR 'AT· TUГ·RATY **ol aŋar ät toγratti** "O, ona et doğrattı (*qaṭ' ... muxardalan*)."[4] Bu sadece yenilen şeylerde kullanılabilir. TUГRATVR TUГRATM'Q **toγratūr toγratmāq**. **toγrat-**
:: 'AR· TAWRATY **är tawratti** "Adam acele etti (*'ajila*)." :: TAWRATUVR TAWRAT·M'Q **tawratūr tawratmāq**. 0 :: 'URA'ГUT YIB· TAW·RATY **uraγūt yip tawratti** "Kadın ip eğirdi (*fatalat ... wa-ayārat*)[5]." 0 **tawrat-**
:: 'UГLIN 'IYŠ·QA' TIГ·RATY **oγlin īšqa tiγratti** "O çocuğunu ile uğraşması için fırsat buldukça sıkıştırdı (*šaddada, ja'ala jaladan*)." TIГ·RATUVR TIГ·RAT·MA'Q· **tiγratūr tiγratmāq**. 0 **tiγrat-**
:: 'UL 'ATIN TIK·RATIY **ol atin tikrätti** "O, atını yürürken ses çıkartarak, hışırdatarak yürüttü (*ḥafīf fi jary*)." **tikrät-**
:: 'UL 'UГIL·NY TIK·RATY **ol oγlini tigrätti** **tigrät-**

---

2. EY. *ṭarf* (*r*'nin üstündeki *sukūn* sonradan eklenmiştir.
3. EY. *lā mušamrajan*; bkz 565 **täwçı-**.
4. EY. *muxardala* (*tā' marbūṭa* ile)
5. EY. *ayāzata*.

[II. 266/331] 430

-*γayn*'lı şeklin bir varyantı [yani **tiγrat-**]. TIKRATUVR· TIKRAT·M'K **tigrätür tigrätmäk**. 0 D

:: 'UL MANKA' SUVW· SAJ·IRATIY **ol maŋa sūw saçratti** "O bana istemeden su sıçrattı (*anṯara*)"- Bu, bir kaptan bir kaba su, yağa veya akar gibi herhangi bir şeyi boşaltırken ondan sıçratılanlar[1] olur, o da elbiseye veya başka bir şeye değer. Adam odun yararken sıçrayan[2] parça için de böyle denir. Bu yüzden, bir çeşit tuzağa: SAJIRAT·ΓUV **saçratγu** denir. Bunda önce çatalı birleşik iki dala alınır, dallar arasına çengeller bulunan ipler bağlanır. Sonra toprağa gömülür. Üzerine tane dökülür[3], kuş taneleri toplamak için geldiğinde, çengel boynuna ya da ayağına takılır. Böylece kuş yakalanmış olur. Atasözü: P SAJIRAT·ΓUVDIAN· QURQ·MIŠ QUŠ· QIR·Q· YIYL 'AḌ·RIY YΓA'J· 'UZA' QUN·MA'S· **saçratγūdin qorqmiš quš qirq yīl aḍri yiγāç üzä qonmās** 0
"Tuzaktan korkan kuş, kırk yıl çatal ağaç üzerine konmaz." Bu şu hadis gibidir: "" 0
SAJ·RAT·M'Q SAJRATUVR **saçratmāq saçratūr**. Vurgu için (*? fī't-ta'kīd*). **saçrat-**

:: 'UL TUVNUΓ SAD·RTY **ol tōnuγ sädrätti** "O elbiseyi seyretti (*halhala*)." :: 'UL KIŠY NIY SAD·RATIY **ol kišini sädrätti** "O, halkı seyretti (*qallala zaḥma*)." Herhangi bir şeyi kalabalığını azaltmak, sıkışıklığını rahatlatmak (*qallala wa-axaffa ẓahma kull šay'*) için de böyle denir. SAḌ·RATUVR SADRATM'K **sädrätür sädrätmäk**. **sädrät-**

:: 'UL 'NIK 'AWIN SUΓ·RATIY **ol anig äwin suγrutti (suγratti ?)** "O, onun evini arattı, evde olan her şeyi gördü (*baḥaṯa ... wa-ra'ā mā fīhi ajma'*)." SUΓ·RUTUVR SUΓRUT·M'Q **suγrutūr suγrutmāq**. **suγrut-** **(suγrat-** ?)

:: 'UL YΓA'JΓ SUWARI·TY **ol yiγāçiγ süwrütti** "O ağacın (veya başka bir şeyin) ucunu sivriltti (*alala ṭaraf*[4], *ḥaddada*)." SUWRITVR SUWRITM'K **süwritūr süwritmāk**. **süwrit-**

:: 'UL 'AWIN SAWRITY **ol äwin säwrätti** "O, onun evindeki eşyaları boşalttı (*farraγa*)." :: 'L 'YŠN SAWRTY **ol īšin säwrätti** "O işini tamamladı ve onu bitirdi (*atamma*)." SAWRTVR SAWRTM'K **säwrätūr säwrätmāk**. **säwrät-**

:: 'UL 'ATIN 'ARIQ·TIN· SAKIRITIY **ol atin ariqtin sekritti** "O, atını çaydan (veya başka bir yerden) sıçrattı (*awṯaba*)." SAKIR·TUVR **sekritūr**. Ve de :: 'UL BITIK 'UQIR 'AR·KA'N· SAKRITIY **ol bitig oqir ärkān sekritti** "O (Kur'ân) ve kitap okurken bir şey atlattı (*aswā barzaxan*)." SAKRITM'K **sekritmāk**. **sekrit-**

[II. 268/333] 430

:: 'UL UQIN KYŠ·TA' JILRATIY **ol oqin kēstä çalratti** "O sadakta oku seslendirdi (*ṣawwata*)." Herhangi bir şeye ses verdirilirse (*taqalqala bihi*) yine böyle denir. JIL·RATUVR JL·RAT·M'Q **çalratūr çalratmāq**. 0 **çalrat-**

:: 'AR· 'ATIN SAM·RITY **är atin sämritti** "[Adam] atını (veya başka bir şeyi) semirtti (*sammama*)." SAM·RITVR SAM·RITM'K **sämritūr sämritmāk**. 0 **sämrit-**

---

430 1. EY. *yanšuru minhu našr, yanṯuru minhu naṯr* okunur.
2. EY. *yaṯubbu, taṯibu* okunur.
3. EY. *yanšaru, yunṯaru* okunur.
4. EY. *ṭarf* (*r*'nin üstündeki *sukūn* sonradan eklenmiştir.

:: 'UL YIYRIK JIΓRIUTY **ol yērig çiγrutti** "O, yeri ayağıyla çiğnettirerek sertleştirdi (*rakkala, ṣallaba*)." Un veya una benzer şeyleri çuvala sıkıştırarak kuvvetle basmak (*šadda b-quwwa wa-ṣallaba*) da böyledir. :: 'AR· 'UΓLIN· 'IYŠ·TA' JIΓRIUTIY **är oγlin īšta çiγrutti** "Adam oğlunun işte sıkarak pişirdi (*ṣallaba*)." JIΓ·RIUTU̲VR·JIΓRIUT·M'Q **çiγrutūr çiγrutmāq**. **çiγrut-**

:: 'L 'AŠAJ· JUQRATIY **ol ešiç çoqratti** "O, tencereyi (veya başka bir şeyi) kaynattı (*aylā*)." Bu tencerede suyun azlığı, baharat ve tane gibi şeylerin çokluğu yüzünden olan kaynamadır. JUQRATVR JUQRATM'Q **çoqratūr çoqratmāq**. **çoqrat-**

:: 'AR· KUVZIN· JAQRATY **är kōzin çaqratti** "Adam gözünü çakırlaştırdı (*qallaba, adāra*) ve mavi gözlü imiş gibi gözünü (*azraq*) çevirdi." JAQRATVR JAQRATM'Q **çaqratūr çaqratmāq**. **çaqrat-**

:: 'UL TIYŠIN QIQRATY **ol tīšin çiqratti** "O dişini gıcırdattı (*aṣarra*)." Ve de :: BUΓRA' TIYŠIN JQIRATY **buγra tīšin çiqratti** "Aygır dişini gıcırdattı (*qaṣafa*) ." Kapı veya kalem gıcırdaması (*ṣarīr*) da böyledir. JQRTVR JQRTM'Q **çiqratūr çiqratmāq**. **çiqrat-**

:: 'UL QAQRAT·ΓU̲V QAQ·RATY **ol qaqratγu qaqratti** "O, serçe ya da serçeye benzer şeyleri tarlasından kovmak için bekçi davulunu çaldı (*ṣawwata*)." QAQ·RATU̲VR QAQRATM'Q **qaqratūr qaqratmāq**. 0 **qaqrat-**

:: 'UL SUVFUΓ QUQ·RATY **ol sūwuγ qoqratti** "O, suyu (veya başka bir sıvıyı) azalttı (*naqqaṣa*)." QUQ·RATU̲VR QUQRAT·M'Q **qoqratūr qoqratmāq**. 0 **qoqrat-**

:: 'UL 'ANIK KUVJIN KAW·RATIY **ol anig kūçin käwrätti** "O, onun gücünü zayıflattı (*awhana*)." KAW·RATU̲VR KAWRAT·M'K **käwrätūr käwrätmāk**. **käwrät-**

Manzume:

'UD̲·LK KUNY TAWRATVR	**öd̲läk küni tawratūr**	V
YALINKUQ KUJIN KAW·RATVR	**yalŋuq küçin käwrätūr**	
'AR·DIN 'AŽUN SAWRTVR	**ärdin ažun säwrätūr**	
QISA' TAQY 'ARTLUVR	**qaçsa taqi artalūr**	

"Zamanın günleri, insanın gücünü[1] zayıflatmak için çabuk geçer, dünyayı insandan boşaltır (Afrāsyāb ve onun takipçileri anlamındadır); ölümden kaçan kimseye ölüm erişir."

[II. 269/335] **432**

:: 'UL MANIY BUV 'IYŠ·QA' TAB·ZATIY **ol mäni bu īšqa täpzätti** "O beni bu işte kıskandırdı (*ḥasad*)." TAB·ZATU̲VR TAB·ZAT·M'K **täpzätūr täpzätmāk**. **täpzät-**

:: 'UL 'ANY QUB·ZATIY **ol ani qopzatti** "O, ona kopuz çaldırdı (*ḍarb al-'ūd*)." QUB·ZATU̲VR QUB·ZAT·M'Q **qopzatūr qopzatmāq**. **qopzat-**

S

:: 'UL 'UΓ·LINIY 'IYŠ·QA' ?U̲X·SATY **ol oγlini īšqa boxsatti** "O, oğluna (veya başkasına) bu işte dik kafalılık ettirdi (*'utuww*)." ?UXSATVR ?UXSATM'Q **boxsatūr boxsatmāq**. **boxsat-**

---

431 1. EY. *qawiya, quwā* okunur.

:: 'UL MANY TAB·SATIY **ol mäni täpsätti** "O, beni kıskandırdı (*ḥasad*)." *Zāy*'lı şeklin varyantı [**täpzät-**]: TAB·SATVR TABSATM'K **täpsätūr täpsätūr**.	**täpsät-** D
:: 'UL MANY SUW·DIN KAJ·SATY **ol mäni suwdin käçsätti** "O, beni sudan (veya başka bir yerden) geçirme (*'ubur*) umudunda bulundu." KAJ·SATUVR KAJ·SAT·M'K **käçsatūr käçsätmāk**.	**käçsät-**
:: 'UL 'ANY SAR·SITIY **ol ani sarsitti** "O, ona kaba muamelede bulundurdu (*'annafahu wa-yallaẓa 'alayhi*)." SARSTVR SAR·SIT·MA'Q **sarsitūr sarsitmāq**. 0	**sarsit-**
:: 'UL 'ANIY SUW·SATIY **ol ani suwsatti** "O, onu susattı (*'aṭṭaša*)." SUW·SATUVR· SUW·SAT·MA'Q **suwsatūr suwsatmāq**.	**suwsat-**
:: 'L 'ANY SAM·SITIY **ol ani samsitti** "O, onu (diliyle ya da eliyle) incitti (*aḏā*)." SAM·SITUVR· SAM·SIT·MA'Q· **samsitūr samsitmāq**.	**samsit-**

Š

:: 'UL YIYBIГ· TAF·ŠATIY **ol yīpiγ täwšätti (tüwšätti ?)** "O, eğrilmiş olan ipi sonu bulunmayacak şekilde karıştırdı (*šawwaša*)." TAWŠATUVR· TAWŠATM'K **täwšätūr täwšätmāk**. :: 'UL 'ANIK TARIN TAWŠATIY **ol anig tärin täwšätti** "O, onu terleri boncuk boncuk olana dek yordu (*a'yā ... ḥattā yuhabbiba 'araqahu*)." [Mastar ve geniş zaman] aynıdır.	**täwšät-** **(tüwšät-?)**
:: 'UL JAГIR· JUWŠATIY **ol çaγir çiwšatti** "Adam (ya da başka biri) şıra ekşitti (*ḥammaḍa*)." :: SIR·KA' QARIN JIW·ŠATIY **sirkä qarin çiwšatti** "Sirke mideyi ekşitti (*ḥammaḍa*)." Yer üzerine sirke dökülüp de toprağı kaynatırsa (*aylat*) yine böyle denir. JIW·ŠATVR JIW·ŠAT·MA'Q· **çiwšatūr çiwšatmāq**.	**çiwšat-**
:: 'UL MANIK QULA'QA' SUVZ· ŠUW·ŠATIY **ol mänig qulāqqa sōz šuwšatti** "O, benim kulağıma söz fısıldattı (*haynama*)." ŠUW·ŠATUVR ŠUW·ŠAT·MA'Q· **šuwšatūr šuwšatmāq**. 0	**šuwšat-**
:: 'UL BUVZUK· QAR·ŠATIY **ol bōzüg qaršatti** "O bezi (ya da başka bir şeyi) ölçtürdü (*ašbara*)." QAR·ŠATUVR· QAR·ŠAT·MA'Q **qaršatūr qaršatmāq**. 0	**qaršat-**
:: MAN 'AN·KARA QUVR· QUR·ŠATIM **män aŋar qūr quršattim** "Ben, onun kuşak kuşanmasını (*tanaṭṭuq*) emrettim." QURŠATVR MAN QUR·ŠATM'Q **quršatūr män, quršatmāq**.	**quršat-**
:: QUYA'Š 'ANY QUГ·ŠATIY **quyāš ani qoγšatti** "Sıcak onu zayıflattı (*awhana quwwatahu*)." Herhangi bir sert şeyin kuvveti gevşerse (*awhanta quwwatahu*) yine böyle denir. *yayn* yerine *xā'*nın konulduğu bir varyantı [yani **qoxšat-**] vardır. QUГ·ŠATUVR·	**qoγšat-** **qoxšat-** D

QUГ·ŠAT·MA'Q· **qoγšatūr qoγšatmāq**. 0	
:: 'UL 'UQ· QUW·ŠATIY **ol oq qowšatti** "O, bir ok perdahlayıcıda [=185 **qoγuš**] okunu perdahlattı (*tamlīs ... fī ṭ-ṭarīda*)." QUW·ŠATUVR· QUW·ŠAT·MA'Q· **qowšatūr qowšatmāq**.	**qowšat-**

:: 'UL QATIГ· NA'NK·NY KAWŠATIY **ol qatiγ nāŋni käwšätti** "O sert şeyi yumuşattı (*awhana quwwa*)." KAW·ŠATUVR· KAW·ŠAT·MA'K· **käwšätūr käwšätmāk**. :: 'UL TAWIY SIN KAWŠATIY **ol tewesin käwšätti** "O devesine geviş getirtti (*iftirār*)." [Mastar ve geniş] zamanı da ayrıdır. 0 **käwšät-**

Г

:: 'UL QULIN· TAS·ГATIY **ol qulin tasγatti** "O, kölesini (veya başka birini) tokatlattı (*alṭama*)." TAS·ГATUVR TAS·ГAT·MA'Q· **tasγatūr tasγatmāq**. 0 **tasγat-**

:: 'L YA'K·NY QARГATIY **ol yākni qarγatti** "O, şeytanı (veya başka bir şeyi) lanetletti (*al'ana*)." QARГATUVR· QARГAT·MA'Q **qarγatūr qarγatmāq**. 0 **qarγat-**

:: YIYR· QUR·ГATIY **yēr quryati** "Yer nem eksiklinden kurumaya başladı (*axaḏat ... fī l-jafāf wa-qaḥiṭat min qilla an-nadā*)." QUR·ГATUVR· QURГAT·MA'Q· **quryatūr quryatmāq**. Aslı: Benzeşmeyle QURГA'D̲·TIY **quryāḏti.** 0 **quryāḏ-**

:: 'UL 'ANIY BAK·KA' QIR·ГATIY **ol ani begkä qiryatti** "O, onu Beye koğulattı, Bey kızdı, ondan yüz çevirdi (*ḫaniqa 'alayhi wa a'raḍa 'anhu*)." QIR·ГATUVR QIRГAT·MA'Q· **qiryatūr qiryatmāq**. 0 **qiryat-**

F

:: 'UL 'ANIK QUVYUN·DA' NA'NK· QAR·WATY **ol anig qōyunda nāŋ qarwatti** "O, onu koynunda bir şey arattı (*yaṭlubu*)." Bir adamın gözüyle görmeden eliyle dokunduğu (*amassa*) her şey için de böyle denir.[1] QARWATVR QARWATM'Q **qarwatūr qarwatmāq**. 0 **qarwat-**

Q

:: 'UL YUVZUN· BUR·QITY **ol yūzin burqutti** "O, yüzünü ekşitti, buruşturdu (*kalaḥa*)." BURQITUVR BURQITM'Q **burqıtūr burqıtmāq**. 0 **burqut-**

:: 'UL 'ANIK 'YŠIN TILQATY **ol anig īšin talqitti** "O, onun işini geciktirtti (*'awwaqa*)." :: 'UL YUK·NY TLQATY **ol yükni yalqitti** "O yükü bastırdı (*yaṣdimu*)." Yükle ip arasına bir ağaç parçası (*mirba'a* [= 228 **talγuç**] koyarak, yükü düzeltmek için büktürürse (*yuftalu*) yine böyle denir. TALQITV TLQTM'Q **talqitūr talqıtmāq**. **talqit-**

:: 'UL TVN·DIN SUVF SAR·QITY **ol tōndin sūw sarqitti** "O, elbiseden (ya da başka bir şeyden) su damlattı (*qaṭṭara*)." SARQITUVR· SARQIT·MA'Q· **sarqitūr sarqitmāq**. **sarqit-**

:: 'UL 'ANIY QUR·QITIY **ol ani qorqitti** "O, onu korkuttu (*xawwafa*)." QURQITUVR QURQTM'Q **qorqitūr qorqitmāq**. **qorqit-**

K

---

433 1. EY. *bi-l-γayn, bi-l-'ayn* okunur.

:: 'L BARKITIY NA'NK·NIY **ol bärkitti nāŋni** "O bu şeyi (ya da işi) gizledi (*aḥkama*)." BARKITUVR BARKIT·M'K **bärkitūr bärkitmāk**.	**bärkit-**
:: 'UL MANK' N'NK KURKIUTIY **ol maŋa nāŋ körgitti** "O, bana bir şey gösterdi (*arā*)." KUR·KITUVR KURKUT·M'K **körgitūr körgitmāk**. 0	**körgit-**
:: QIYZ· KURKATIY **qīz körkätti**	**körkät-**

[II. 273/340] 434

"Kız güzelleşti (*ḥasuna wajh ... wa-lawn*)." KURKATVR· KURKATM'K **körkätūr körkätmāk**. Aslı: Benzeşme ile KUR·KA'D·TY **körgädti**.	**(körgäd-)**
:: 'UΓ·LA'N· BIL·KATIY **oγlan bilgätti** "Çocuk akıllandı (*'aqala, fatana*)." Aslı: Benzeşme ile BIL·KA'D·TY **bilgädti**. BLK'TVR BILKAT·M'K· **bilgätūr bilgätmāk**.	**bilgät-** **(bilgäd-)**
Bunu bilin: 'DTIY **-ädti** eki yaratılış bildiren sözcüklerle birleşerek yapılır. Örnek :: "güzellik" sözcüğü için: "KUR·K **körk**; güzelleşti, güzel oldu"[1] anlamını ifade etmek için: 'AD·TIY **-ädti** eki eklenir, bu yüzden "o güzelleşti." anlamında KUR·KA'D·TIY **körkädti** denir. "Yine "akıllı" sözcüğü için: "BLIK **bilig**; sonra :: 'UΓLA'N· BLKA'D·TIY **oγlān bilgädti** "Genç akıllandı." denir. Sonra *elif* telaffuzda kaybolur [yani ünlü kısaltılır][2], ve *dāl*, *tā'* ile benzeşerek çiftlemeye uğrar.	G

L

:: 'UL BUTUVNIY BUZ·LATIY **ol botūni bozlatti** "O genç deveyi (veya başka bir şeyi) böğürttü (*aryā*)." BUZLATVR BUZLATM'Q **bozlatūr bozlatmāq**.	**bozlat-**
:: MAN 'ANKAR 'YŠ BAŠ·LATIM **män aŋar īš bašlattim** "Ben ona işe başlamasını (*ibdā'*) emrettim." BAŠLATUVR BAŠLATM'Q **bašlatūr bašlatmāq**.	**bašlat-**
:: 'ANKAR 'UTUNK· BAΓ·LATIM **aŋar otuŋ baγlattim** "Ona odun (veya başka bir şey) bağlattım (*aḥzamtu*)." :: 'NKAR YUVΓ BΓLATIM **aŋar bōγ boγlattim** "Ben ona bohça bağlattım (*šadd*) veya kadın elbiselerini tutması için bağlamaya yönlendirdim." BAΓLATVR MAN BAΓLATM'Q **baγlatūr mäni baγlatmāq (boγlatūr mäni boγlatmāq)**.	**baγlat-** **boγlat-**
:: BAK· 'UΓRIYNIY BAK·LATY **beg oγrīni bäklätti** "Bey hırsızı bağlattı, hapsettirdi (*istūtāq, ḥabs*)." :: MAN 'AT· BAK·LAT(Y)M **män at bäklättim** "Atı (ya da başka bir şeyi) beklettim, gözettirdim (*ḥifẓ*)"- Oγuz şivesi. BKLTVR MAN BAKLATM'K **bäklätūr män, bäklätmāk**.	**bäklät-**
:: MAN 'ANY BUV 'YŠ·QA' TAB·LATIM **män ani bu īšqa taplattim** "Ben onu bu işe razı ettim (*arḍaytu*)." TABLATVR MAN TABLTM'Q **taplatūr män, taplatmāq**.	**taplat-**
:: 'UL BUV 'IYŠIΓ TALIM TUB·LATIY **ol bu īšiγ tälim tüplätti** "O bu işi çok arattı (*afḥaṣa*)." TUBLATUVR· TUBLATM'K **tüplätūr tüplätmāk**. 0	**tüplät-**

---

434 1. EY. *ḥusuna, ḥasuna* okunur.
2. EY. *tadūbu, taḍūju* okunur.

:: 'UL 'ATIN· TAR·LATY **ol atin tärlätti** "Atını terletti (*'arraqa*)." :: 'UL 'ATIΓ TURLATY **ol atiγ tärlätti** "O atı terletti (*aḫassa ... wa-amarra bi-farjān*)." TAR·LATUVR TARLATM'K· **tärlätür tärlätmäk**. 0 **tärlät-**

:: 'UL 'AT· TUZ·LATIY **ol ät tuzlatti** "O, eti (veya başka bir şeyi) tuzlattı (*tamlīḥ*)." TUZLATVR TUZLATM'Q **tuzlatūr tuzlatmāq**. 0 **tuzlat-**

:: 'UL TIZLATY NA'NKNY **ol tizlätti näŋni** "O bir şeyi dizle teptirdi (*ḍayṭ 'ala sadr*)." TIZLATUVR TIZLATM'K **tizlätür tizlätmäk**. 0 **tizlät-**

:: 'UL 'ANIY TUŠ·LATIY **ol ani töšlätti** "O, ona göğsüne vurdurttu (*ḍarb 'ala ṣadr*)." TUŠ·LATUVR· **töšlät-**

[II. 275/342] **435**

TUŠLATM'K-Q **töšlätür töšlätmäk**.

:: 'UL YIYRIK 'ANKAR TUŠ·LATIY **ol yērig aŋar tušlatti** "O, onu uzaktan bir yeri karşısına gelecek şekilde durdurdu (? *ḫamala man yaqūmu muqām arḍ bi-ḥiḏāhu muwājahatan bi-l-qiyās min ba'īd*))." Uzaktan hizasında durulan (*? fī kull šay' yataḥarrā fīhi*) başka şeyler için de böyle denir.[1] TUŠ·LATUVR· TUŠLATM'Q **tušlatūr tušlatmāq**. **tušlat-**

:: 'UL 'ANY TAŠ·LATY **ol ani tašlatti** "O onu taşlattı (*ḍarb bi-l-ḥijāra*)." :: 'UL 'UΓLNIY TAŠ·LATIY **ol oγlini tašlatti** "O oğlunu dışarıya (*yarraba*) gönderdi (gurbette pişmesi için)." TAŠ·LATUVR TŠLTM'Q **tašlatūr tašlatmāq**. **tašlat-**

:: 'L 'ANY TIŠLATY **ol ani tišlatti** "O, onu dişletti (*a'ḍḍahu bi-s-sinn*)." Manzume: **tišlat-**

JAΓRIY BIRB· QUŠLATV	**çaγri berip qušlatu**	V
TAY·ΓAN 'AIDIB TIŠLATV	**tayγan idip tišlatuγ**	
TILKV TUNKUZ TAŠLATUV	**tilkü toŋuz tašlatu**	
'AR·DAM BILA' 'UK·LALIM·	**ärdäm bilä öglälim**	

Bir avı ve dışarıda festivali anlatarak diyor ki: "Gençlere çakır kuşu vererek onlara av yaptırırız, tazıları geyik, domuz, tilki gibi hayvanları ısırtmak üzere salıverdik." Tazıya (yardım için) o hayvanları taşlarız; biz değerlerimizle öğünürüz." TIŠLTVR TIŠLATM'Q **tišlatūr tišlatmāq**. 0

:: 'UL 'ATIN· TAΓ·LATIY **ol atin taγlatti** "O atını dağlattı (*awsama ... bi-l-kayy*)." TAΓ·LATVR TAΓLAT·MA'Q· **taγlatūr taγlatmāq**. Farslar bu sözcüğü [yani 511 **dāγ**] Türklerden aldılar, çünkü onlar "dağ (*wasm*)" anlamında: DA'Γ **dāγ** derler; "Onlar diz dedikleri "kale (*qal'a*) " sözcüğünü de Türklerden almışlardır, ve Türk dillerinde: "yüksek yer (*makān murtafi'*)" [496] anlamında TIYZ YYR· **tēz yēr** denir. **taγlat-**

---

435 1. Son sözcük şu şekilde yorumlanabilir: EP *yutaḥarrā*, Tercüme *yutaḥazzā*, ED. *yataḥazzā*. Belki de *yataḥaḏḏā* okunur, krş. 573 **tušla-**. Ama 219 **torpun**, *taḥarrī=qiyās* olduğu yerde not edilir; 635 **torpla-**, biz *taḥaḏḏā*'yı *taḥarrā* gibi okuruz. Karışıklığın temeli her iki grafik şekliyle ve Arapça köklerin anlamlarıyla benzeşir: Buradan gelerek *Muḥīṭ al-Muḥīṭ*, *qaddara* gibi ilk *ḥaḏā*'yı açıklar, bu nitekim *qāsa*'nın da açıklamasıdır!

:: 'UL SUVF· TUM·LITIY **ol sūw tumlitti** "O su (veya süt veya başka bir şey) soğuttu (*barrada*)." :: TUMLITVR TUMLITM'Q **tumlitūr tumlitmāq**. :: 'UL 'ANIK KUNKULIN TUM·LUITIY **ol anig köŋlin tumlitti** "O, onun gönlünü soğuttu (*barrada*), onu kızdırdı; onu sevmez oldu." TUMLITVR TUMLITM'Q **tumlitūr tumlitmāq**. **tumlit-**

:: 'UL QILJ SAB·LATY **ol qiliç saplatti** "O, kılıca sap taktırdı (*rakkaba s-sīlān fī l-qabī'a*)." Bıçak, hançer ve buna benzer şeylere de sap taktırmak (*niṣāb*) böyledir. SAB·LATVR SAB·LATM'Q **saplatūr saplatmāq**. **saplat-**

:: 'UL 'UΓLA'NIΓ JAR·LATY **ol oγlāniγ çarlatti** "O çocuğu ağlattı (*abkā*)." Fil bağırtılırsa (*aṣāḫa*) yine böyle denir. JARLATVR JARLTM'Q **çarlatūr çarlatmāq**. **çarlat-**

:: 'UT· 'NIK KUVZIN JAR·LATY **ot anig közin çärlätti** "İlaç onun gözünü bozdu (*afsada*)."[2] Katı bir şey yemekten veya buna benzer şeyden insana ağrılık gelirse (*aṭqala bihi*) de böyle denir. JAR·LATVR JARLAT·M'K **çärlätūr çärlätmāk**. **çärlät-**

:: 'UL 'ANDIN N'NK JURLATIY **ol andin nāŋ çürlätti** **çürlät-**

[II. 277/345] 436

"O, onun malından bir şeyler aşırttı (*qaffa*)." JUR·LATRV JURLATM'K **çürlätūr çürlätmāk**.

:: 'UL TUVNIN· JUΓ·LATY **ol tönin çuγlatti** "O, elbisesini bohçalattı (*ḍabbara*)."[1] JUΓLATUR JUΓLATM'Q **çuγlatūr çuγlatmāq**. **çuγlat-**

:: 'UL BUVZ JIΓ·LATY **ol böz çiγlatti** "O Türk arşını ile bez ölçtürdü (*ḏar'*[2] *bi-ḏirā' türkī*)." Türk arşını öbür arşının üçte ikisi ölçüsündedir. JIΓ·LATUVR· JΓLATM'Q **çiγlatūr çiγlatmāq**. **çiγlat-**

:: 'UL 'ANIK 'IYŠIN JIN·LATY **ol anig išin çinlatti** "O, onun dediğinin ya da iddia ettiğinin gerçekleşmesini (*taṣdīq*) emretti." JANILATUVR JINLATM'Q **çinlatūr çinlatmāq**. 0 **çinlat-**

:: 'UL SUWLUQ SAR·LATY **ol suwluq sarlatti** "O sarık sarılmasını (*takwīr*) emretti." Diğer şeyler için de böyle denir. SAR·LATVR SAR·LATM'Q **sarlatūr sarlatmāq**. **sarlat-**

:: 'UL 'YA'Q SIR·LATY **ol ayāq sirlatti** "O çanağa sır döktürdü (*taltix luzujat al-γiza*)." SIR·LATVR SIR·LATM'Q **sirlatūr sirlatmāq**. **sirlat-**

:: 'UL MANIY SUZ·LATIY **ol mäni sözlätti** "O beni konuşturdu (*kalām*)." SUZLATVR SUZLATM'K **sözlätūr sözlätmāk**. **sözlät-**

:: BUVZU TIYŠIΓ SIZ·LATY **būz tišiγ sizlatti** "Buz dişlerin kenarını sızlattı (*akalla*)." Bunun anlamı buzun dişi sızlatması ve karıncalandırmaya başlamasıdır." Ve de soğuk su için – El soğuk suya sokulup soğukluk duyulursa yine böyle denir. SIZ·LATUVR SIZ·LATM'Q **sizlatūr sizlatmāq**. **sizlat-**

---

435 2. EY. *fasada*.

436 1. EY. *mim γayr ṯawbihi, man ḍabbara ṯawbahu* okunur.
2. EY. *bi-ḏ-ḏar' al-kirbās, bi-ḏar' al-kirbās* okunur.

:: 'UL 'ANIK QUVYNK' 'LIK SUΓ·LITY **ol anig qōyiŋa älig suγlutti** "O, bir şey aratmak için onun koynuna el sokturdu (*adxala yad ... yaṭlubu šay'*)." SUΓLITVR SUΓLTM'Q **suγlitūr suγlitmāq**. **suγlut-**

:: 'UL JUB·NIY SUF·LATIY **ol çöpni suwlatti** "O bir nesnenin cebresi veya başka bir şeyin) üzerine su döktürdü (*rašša l-mā'*)." SUWLATVR SUWLTM'Q **suwlatūr suwlatmāq**. **suwlat-**

:: 'UL 'ANY SAN·LAITY **ol ani sänlätti** "O, ona bir küçüklük ifadesi (*xiṭāb as-ṣiγār*) söyletti." Anlattığımız gibi [171 **sän**] Türkler üstünlüğü *s̄n* ve *zāy* ile vurgularlar, bu yüzden: SIZ **siz** derler ve küçüklüğü *s̄n* ve *nūn* ile vurgularlar, bu yüzden: SAN· **sän** denir. Buradan gelerek :: 'UL 'ANY SAN·LATY **ol ani sänlätti** "O [onu] küçük göstermek (*taḥqīran*) için ona "sen" dedi." denir. SANLATVR SANLATM'K **sänlätūr sänlätmāk**. **sänlät-**

:: MAN 'NY SZLTIM **män anin sizlättim** "Ben ona "siz" diye hitap ettirdim (*xiṭāb al-akābir*)." SIZ·LATVR SIZ·LATM'K **sizlätūr män, sizlätmāk**. **sizlät-**

:: 'UL 'ANY SUM·LIU̲TY **ol ani somlitti** "O, onu Türklerin bilmediği bir dilde konuşturdu (*kalām lam ya'rifhu t-turk*)." **somlit-**

[II. 279/347] **437**

Türkler, Türkçe bilmeyen kişiye: SUM·LIM **somlim** [244] derler, nitekim Arapların Arapça bilmeyene *a'jami* dedikleri gibi. Bu asıl anlamdır. Ama o sonra Arapça'yı öğrense bile, bu adı kalır.[1] Türklere gelince, bu dili öğrenen kişi: SUM·LM· **somlim** adından kurtulur. SUMLITVR SUMLTM'Q **somlitūr somlitmāq**. 0

:: TANKRIY QA'R· QAR·LATIY **täŋri qār qarlatti** "Tanrı kar yağdırdı (*aṯlaja ... ṯ-ṯalj*)." QARLATUVR QARLATM'Q **qarlatūr qarlatmāq**. **qarlat-**

:: 'UL 'ARIQ· QIR·LATY **ol ariq qirlatti** "O, ırmağa kıyı yaptırdı (*'arim, šaṭṭ*)." QIR·LATUVR QIRLATM'Q **qirlatūr qirlatmāq**. **qirlat-**

:: 'UL 'ANKAR QUŠ QUŠ·LATIY **ol aŋar quš qušlatti** "O, ona kuş avlattı (*iṣṭiyād aṭ-ṭayr*)." QUŠ·LATUVR· QUŠ·LAT·MA'Q· **qušlatūr qušlatmāq**. 0 **qušlat-**

:: 'UL 'ANY 'AWIN̲·DA' QIŠ·LATIY **ol ani äwindä qišlatti** "O, kışı onun evinde (veya başka bir yerde) geçirtti (*šattā*)." QIŠLATVR QIŠLATM'Q **qišlatūr qišlatmāq**. Bir adam bir şeyi üzerine alır ve ona bakarsa yine böyle denir. 0 **qišlat-**

:: 'UL YYRIK QIΓ·LATY **ol yērig qiγlatti** "O, yeri gübreletti (*admala ... bi-s-sirjīn*)." :: 'UL 'ATIN QIΓ·LATY **ol atin qiγlatti** "O, atını sıçırttı (*arāṭa*)." QIΓLATVR QΓLATM'Q **qiγlatūr qiγlatmāq**. **qiγlat-**

:: 'UL 'ANKAR 'AT· QAQ·LATY **ol aŋar ät qaqlatti** "O, ona et kurutturdu (*taqdīd*)." QAQLATUVR QAQLATM'Q **qaqlatūr qaqlatmāq**. 0 **qaqlat-**

:: 'UL 'UΓLA'NIΓ KU̲T̲·LATY **ol oγlāniγ kötlätti** "O oğlanın (veya başka bir şeyin) düzülmesine izin verdi (*anāka*)." KUTLATVR KUTLATM'K **kötlätūr kötlätmāk**. 0 **kötlät-**

:: 'UL 'UQ· KAZ·LATY **ol oq käzlätti** "O, oku tamir ettirdi (*iṣlāḥ fūq*)." KAZ·LATUVR KAZLATM'K **käzlätūr käzlätmāk**. 0 **käzlät-**

---

437 1. EY. *ya'ritf'u, yartafi'u* okunur.

:: 'UL MANK' SUVZ KIZLATY **ol maŋa sōz kizlätti** "O bana[2] sözü (veya başka bir şeyi) gizli (*kitmān*) tutmamı tembihledi." KIZLATVR KIZLATM'K **kizlätür kizlätmāk**. **kizlät-**

:: BUV 'UT· 'ATIΓ KAM·LATY **bu ot atiγ kämlätti** "Bu ot atı (veya başka bir şeyi) hasta etti (*āḏā*)." KAM·LATUVR KAM·LATM'K **kämlätür kämlätmāk**. **kämlät-**

M

:: 'UL 'ANIK YUVZIN TAR·MATY **ol anig yūzin tarmatti** "O, onun yüzünü tırmalattı (*axdaša*)." TAR·MATVR TARMATM'Q **tarmatūr tarmatmāq**. **tarmat-**

:: 'AL·B 'AR· 'ATIN JAR·MATIY **alp är atin çärmätti** "Yiğit savaşçı atının kuyruğunu ördürdü (*armala ḏanab ... bi-ḥarīra*)." Bu yiğitliğin (*abṭāl*) emarelerinden biridir. Bir şey örülürse (*yurmalu maftūlan*) de böyle denir. JAR·MATUVR JARMATM'K **çärmätūr çärmätmāk**. Kamçının ucunu kayışla örmek (*yulaffa*) gibi. **çärmät-**

:: 'UL 'ANKAR BALIQ SAR·MATIY **ol aŋar baliq sarmatti/särmätti** "O, ona sudan balık çıkardı (*ixrāj*)." Ve de :: **sarmat-\ särmät-**

[II. 281/349] 437

'UL TTUM'J· SAR·MATY **ol tutmāç sarmatti/särmätti** "O Tutmāç'ın suyunu süzdü (*'azala*)." Herhangi bir şeyin suyu süzülürse (*ṣaffā*) yine böyle denir. SAR·MATUVR SAR·MATM'K-Q **särmätūr särmätmāk/sarmatūr sarmatmāq**. **sarmat-**

:: 'UL YIŠIΓNIY YΓA'J·Q' SARMTY **ol yišiγni yiγāçqa sarmatti** "O, ipi ağaca (veya başka bir yere) sardırdı (*alaffa*)." SAR·MATVR SAR·MATM'Q **sarmatūr sarmatmāq**. **sarmat-**

N

:: 'UL 'ANIK SUVZIN QAT·NATIY **ol anig sōzin qatnatti** "O, onun sözcüğünü birkaç defa tekrar ettirdi (*raddala*)." **qatnat-**

:: TUMLUΓ 'ANY QAS·NATY **tumluγ ani qasnatti** "Soğuk onu titretti ve dişlerini bir üste bir alta vurdurdu (*ar'adahu ḥatta ja'ala taḍribu asnānuhu l-a'lā 'alā l-asfal*)." QAS·NATVR QAS·NATM'Q **qasnatūr qasnatmāq**. 0 **qasnat-**

:: 'UL 'ANY BUL·NATY **ol ani bulnatti** "O, onu tutuklattırdı (*usira*). BULNATVR BULNATM'Q **bulnatūr bulnatmāq**. **bulnat-**

:: YUFQA' NA'NK QAL·NATY **yuwqa nāŋ qalnatti** "İnce nesne kalınlaştı (*yaluẓa*)." Aslı: Benzeşmeyle QALNA'Ḏ·TIY **qalnāḏti**. QALNTVR QALNATM'Q **qalnatūr qalnatmāq**. **qalnat-** **(qalnāḏ-)**

Asıl İkizleşme

:: 'UL 'ANIK BIRLA' ŠUWŠAŠ·DY **ol anig birlä šuwšaštdi** "O, onunla gizli olarak fısıldaştı (*haynama ... bi-kalām xafī*)." ŠUWŠAŠUVR ŠUWŠAŠ·M'Q **šuwšašūr šuwšašmāq**. 0 **šuwšaš-**

---

437 2. EY. *ḥamalahu, ḥamalanī* okunur.

:: KIŠYLA'R QAMUΓ QUΓ·ŠAŠ·DY **kišīlār qamuγ qoγšašdi** "Adamlar onların güçlerini kaybettiler (*ḏahabat quwā r-rijāl*) (çünkü onlar sıcaklıktan veya başka nedenlerden gevşediler)." QUΓ·ŠAŠUVR QUΓ·ŠAŠ·MA'Q **qoγšašūr qoγšašmāq**. *Ɣayn* yerine *xā'* nın konulduğu bir varyant daha vardır [yani **qoxšaš-**]. **qoγšaš-** **qoxšaš-** D

:: 'UL 'ANIK 'UQIN QAWŠAŠDY **ol anig oqin qowšašdi** "O, okunu cilalamakta (*taṭrīd ... bi-t-tarīda*) ona yardım etti." QAW·ŠAŠUVR QWŠAŠMA'Q **qowšašūr qowšašmāq**.

:: TAWY 'UT·[1] KAWŠAŠDY **tewe ot käwšäšdi** "Develer birbirini görerek geviş getirdi (*ijtarrat*)." KAWŠAŠVR KAWŠAŠM'K **käwšäšūr käwšäšmāk**. 0 **käwšäš-**

Bir Başka Tip

Q

:: TULQUQLANDY NA'NK **tolquqlandi nāŋ** "Nesne tulum gibi şişti (*intafaxa ka-z-ziqq miṭlan*)." TULQUQLANVR TULQUQLNM'Q **tolquqlanūr tolquqlanmāq**. **tolquqlan-**

K

:: TUVN TUR·KAK·LAN·DIY **tōn türgäkländi** "Elbise bohçaya sarıldı (*šudda*[2] *... fī r-ruzma*)." TURKAKLANUVR TURKAK·LANM'K **türgäklänūr türgäklänmāk**. **türgäklän-**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'K·LIK YARBATY **iglig yarpatti** "Hasta adam iyileşti (*inta 'aša*)." :: 'UΓLA'N·YARBATIY **oγlān yarpattı** "Bebek büyüdü (*tara 'ra 'a*)." **yarpat-**

YAR·BTUVR YARBTM'Q **yarpatūr yarpatmāq**. Aslı: Benzeşmeyle, YAR·BA'D·TIY **yarpāḏti**. 0 **(yarpāḏ-)**

:: 'UL 'AT·QA' 'AŠBA'R YLBTY **ol atqa ašbar yelpitti** "O, ata verilebilecek (arpa veya ot gibi) şeyleri ıslattı (*balla*)." YALBTVR YLBTM'Q **yelpitūr yelpitmāk**. Yağmur çisiltisi yeryüzünü ıslattığı (*wasama ... min an-nadā*) zaman da böyle denir. YAΓMUR YIYRIK YLBTY **yaγmur yērig yelpitti**. 0 **yelpit-**

:: 'UL 'ANKAR SINKA'K YAL·BATY **ol aŋar siŋāk yelpitti** "O, ona sinek yelpazeletti (*ḏabb*)." YLBTVR YLBTM'K **yelpitūr yelpitmāk**. **yelpit-**

J

---

438 1. V sonradan *elif* (') ve T arasına eklenmiştir.
2. EY. *šadda*.

:: 'L 'ANY YUN·JUTIY **ol ani yunçutti** "O, onu incitti (*asā'a ilayhi wa-āḏāhu*)." YUNJTVR YNJTM'K-Q **yunçitūr yunçitmāq**. **yunçut-**

R

:: 'AT· QULA'QIN· YAB·RITY **ol qulāqin yapritti** "At kulağını dikti (*aṣarra*)." At bir şeye tekme atacağı zaman veya bir şeyden korktuğu anda böyle yapar. YBRTVR YABRTM'Q **yapritūr yapritmāq**. 0 **yaprit-**

:: 'UL MANIK· 'ATIГ YAГBRITY **ol mänig atiγ yaγritti** "O benim atımı (veya başka bir şeyi) yağırlattı (*adbara*)." YAГRTVR YAГRTM'Q **yaγritūr yaγritmāq**. **yaγrit-**

:: 'UL 'ANY YAWRITY **ol ani yawritti** "O,onu zayıflattı (*xawwara, ḍa''afa*)." YAWRTVR YAWRTM'Q **yawritūr yawritmāq**. **yawrit-**

:: 'UL 'UVT· YULIRTY **ol ōt yolritti** "O, ateşi alevletti (*awmaḍa*)." :: 'UL TVJUГ YLIRTY **ol tūçuγ yolritti** "Güneş vursa da vurmasa da o adam kalkanı, leğeni (*barīq, talāmīḏ*) parlatır gibi tuncu parlattı (*amqā, ajlā*)." YLIRTVR YLIRTM'Q **yolritūr yolritmāq**. **yolrit-**

:: KIRŠA'N 'ANIK YUVZIN YU IL·RATIY **kiršān anig yüzin yalritti** "Beyaz boya (veya başka bir şey) onun yüzünü aydınlattı (*abraqa*)." Herhangi bir şey bir nesneyi parlatırsa (*ašraqa*) yine böyle denir. :: 'UL QUMГA'NIГ YL·IRATIY **ol qumγāniγ yalritti** "O güğümü parlattı (*ajlā ṭ-ṭaba' 'an*)." Herhangi bir şey parlatılırsa (*barīq*) yine böyle denir. YALRTVR YALRTM'Q **yalritūr yalritmāq**. **yalrit-**

Bu iki eylemden birinde *yā*'nın *fatḥa*'lı [yani **yalrit-**] olması *ḍamma*'lı [yani **yolrit-**] olmasından daha kuvvetlidir.

S

:: 'UL 'ANY YARSITY **ol ani yarsitti** "O, onu yemek yemeyecek surette bir şeyden tiksindirdi (*qaḏḏara*)[1]." YARSITUVR YARSITM'Q **yarsitūr yarsitmāq**. Onun kökü: "Tiksindiği şeye tükürdü (*majja l-buzāq mimmā staqḏarahu*)." anlamındaki YA'R SUVD·TY **yār sūḏti** ifadesidir; benzeşmeyle. 0 **yarsit-**

:: 'UL TA'M YUKSATY **ol tām yüksätti** **yüksät-**

[II. 284/354] **440**

"O, duvarı yükseltti (*rafa'a, ašāda*)." Herhangi bir şey sağlamlaştırılırsa yine böyle denir. YUKSATVR YUKSATM'K **yüksätūr yüksätmāk**.

Š

---

439 1. EY. *qaddara*.

:: 'UL TARIY YUMŠATIY **ol täri yumšatti** "O deri sepiletti (*dabaγa*)." :: 'UL QATIΓ N'NKNY YUMŠATY **ol qatiγ nāŋni yumšatti** "O sert şeyi yumuşattı (*alāna*)." :: 'UL 'AR· [dikkat] SUVZK YUM·ŠATIY **ol sözüg yumšatti** "O hızlı hızlı ve alçak tonla konuştu (*haḏrama l-kalām*)." Kur'an'ı çabuk çabuk okur, ezberlerse (*haḏā ḥafiẓa*) yine böyle denir. YUMŠATVR YUMŠATM'Q **yumšatūr yumšatmāq**. **yumšat-**

Γ

:: 'UΓLA'N YUFIΓTY **oγlān yuwγatti** "Çocuk dikbaşlı oldu (*majuna, 'aruma*)." Aslı: Benzeşmeyle, YUFΓA'D·TIY **yuwγāḏti**. YUFΓATVR YUFΓATM'Q **yuwγatūr yuwγatmāq**. **yuwγat-** **(yuwγāḏ-)**

:: 'UL 'ANKAR BA'L YAL·ΓATY **ol aŋar bāl yalγatti** "O bal yalattı (*al'aqa, aḥlasa*)." YALΓATVR YALΓATM'Q **yalγatūr yalγatmāq**. **yaγlat-**

F

:: 'UL 'ANKR YA'Γ YALFATY **ol aŋar yāγ yalwatti** "O, ona yağ yalattı (*alḥasa*)." *Γayn*'lı bir varyantı da vardır [yani **yalγat**]. YALFATVR YALFATM'Q **yalwatūr yalwatmāq**. **yalwat-** D

K

:: 'UL YIB· YURKATY **ol yip yörgätti** "O, bir şeye ip sardırdı (*alaffa*)." Dolağı veya başka şeyleri de ayağına dolsa (*alaffa lifāfa ar-rijl wa-yayrihā*) da böyle denir.[1] YURKATVR YURKATM'K **yörgätūr yörgätmāk**. **yörgät-**

L

:: 'URA'ΓUT YVZIN YBLTY **uraγūt yüzin yiplatti** "Kadın yüzünün kıllarını iple aldırdı (*nammaṣat ša'r*)." YIB·LATUVR YBLTM'Q **yiplatūr yiplatmāq**. 0 **yiplat-**

:: BAK YTLATY **beg yatlatti** "Bey, Şaman'a büyücülük yaptırdı, bu yüzden rüzgâr esti, yağmur geldi (*amara l-kāhin ḥattā yatakahhana wa-jā'a bi-r-rīḥ wa-l-amṭār*)." YTLTVR YTLM'Q [dikkat] **yatlatūr yatlatmāq**. Bu Türk memleketlerinde iyi bilinir; Yüce Tanrının izniyle ya da taşa okumakla rüzgâr, soğuk ve yağmur yağar. 0 **yatlat-**

:: 'UL QVNY YAY·LA'Γ·DA' YAZ·LATY **ol qōyin yaylāγda yazlatti** "O, koyununu yaylada (*arba'a*) güttü." YAZLATVR YAZLATM'Q **yalzatūr yalzatmāq**. 0 **yazlat-**

:: 'UL 'ANY YIΓ·LATY **ol ani yiγlatti** "O, onu ağlattı (*abkā*)." YIΓLATVR YΓLATM'Q **yiγlatūr yiγlatmāq**. **yiγlat-**

:: 'UL QAΓIŠ·NIY YAΓ·LATY **ol qoγušni yaγlatti**"O deriyi (veya başka bir şeyi) yağlattı (*tadhīn*)." YAΓLTVR YAΓLTM'Q **yalγatūr yalγatmāq**. **yaγlat-**

---

440 1. EY. *ar-rajl wa-yayruhā.*

:: 'UL 'ANY TA'Γ·QA' YUQ·LATIY **ol ani tāγqa yoqlatti** "O, onu dağa (veya başka bir yere) çıkarttı (*aṣ'ada*)." YUQLATUVR YUKLATM'K **yoqlatūr yoqlatmāq**.	**yoqlat-**
:: 'UL YUK· YUK·LATIY **ol yük yüklätti** "O, yük yükletti (*aḥmala*)." YUKLATUVR YUKLATM'K **yüklätūr yüklätmāk**.	**yüklät-**
:: 'UL 'UQ·	

[II. 286/356] 441

YUK·LATY **ol oq yüglätti** "O, oka yelek taktırdı (*arāša*)." YUK·LATUVR YUK·LAT·MA'K **yüglätūr yüglätmāk**. Aslı: Benzeşmeyle YUVK·LATIY **yüglätti** [yani ünlü kısalması].	**yüglät-**
:: 'UL 'AWIN YAM·LATIY **ol äwin yamlatti** "O, evini süpürttü (*taḥwīq*)." YAM·LATUVR YAMLAT·M'Q **yamlatūr yamlatmāq**. 0	**yamlat-**
:: TANKRIY YAŠIN YAŠNATIY **täŋri yašin yašnatti** "Tanrı şimşek çaktırdı (*alma'a*)." Bir adam kılıcı parlatırsa (*alma'a*) yine böyle denir. Herhangi bir şey parlar ya da parlatılırsa (*barīq, tala'lu'*) yine böyle denir. Manzume:	**yašnat-**

YAŠNAT· QILJ BAŠINIY [dikkat] 'UZA' QAQIL· YARA' V
BIJ·LIB· 'ANIK BUYNIY TAQIY QAL·QAN· YURA'
yašnat qiliç baši üzä qaqqil yar-a
biçlip anig boyni taqi qalqan tura

"(Düşmanın üzerinde) kılıcını parlat (*abliq*) ve kılıçla düşmanın boynu kesilsin, kılıcını düşmanın başı üzerine havale eyle, turası ve kalkanı kesilsin."

Bir Başka Tip

:: 'UL 'ANIY TA'Γ·DA' YAY·LATIY **ol anig tāγda yaylatti** "O, onu dağda (veya başka bir yerde) yaylattı (*aqāmahu wa-ṣayyafahu*)." YAY·LATUVR YAY·LAT·M'Q· **yaylatūr yaylatmāq**.	**yaylat-**

İlletli

:: 'UL 'UΓLA̲NIY 'IYŠ·QA' BUY·NATIY **ol oγlini īšqa boynatti** "O, çocuğuna işte dikbaşlılık yaptırdı (*'utuww*)." BUY·NATUVR· BUYNAT·MA'Q· **boynatūr boynatmāq**.	**boynat-**
:: 'UL TAW'RIN· SAY·BATIY **ol tawārin saypatti** "O malını israf ettirdi (*taḏbīr*)." SAY·BATVR· SAY·BAT·MA'Q· **saypatūr saypatmāq**.	**saypat-**

R

:: 'UL 'NKAR SAY·RATIY SUVZU̲K̲· **ol aŋar sayratti sözüg** "O, ona çok söz söyletti (*kalām kaṯīr*)." SAY·RATUVR· SAY·RAT·M'Q **sayratūr sayratmāq**.	**sayrat-**

N

:: 'UL 'IŠIJ· QAY·NATIY **ol ešiç qaynatti** "O, tencereyi kaynattı (*aylā*)." QAY·NATUVR QAYNATM'Q **qaynatūr qaynatmāq**. **qaynat-**

Nazal

R

:: 'UL 'ANY 'INK·RATIY **ol ani iŋratti** "O, onu inletti (*arannahu min ar-ranīm*)." 'INK·RATUVR 'INK·RATMA'Q· **iŋratūr iŋratmāq**. **iŋrat-**

D

:: 'UL 'ANIK SAJIN· MNIKDADTIY [dikkat] **ol anig saçin mäŋdätti** "O, onun saçını didikletti (*antafa*)." MIN̲K̲·DA'R MIKD'MA'K [dikkat] **mäŋdätūr mäŋdätmāk**. **mäŋdät-**

R

:: 'UL QUNKRA'ΓUVR JIN̲KRATIY **ol qoŋrāγu çiŋratti** "O, çıngırağı çınlattı (*ṣawwata*), yularla ses verdirdi (*ṣalṣala*)." JIN̲KRATU̲VR JIN̲KRA̲TM'Q **çiŋratūr çiŋratmāq**. **çiŋrat-**

:: 'UL 'ANY MANK·RATIY **ol ani maŋratti** "O, onu bağırttı ve ağlattı (*aṣāta, ṣayyaḥa*)." MA̲NKRATU̲VR MANKRATM'Q **maŋratūr maŋratmāq**. **maŋrat-**

:: 'UL 'UVD̲·NY MUNKRA̲TY **ol ūḏni müŋrätti** "O, öküzü böğürttü (*axāra*)." **müŋrät-**
:: 'UVT̲· 'ŠIJ·NIY MA̲NKRATY **ōt ešiçni müŋrätti** "Ateş

[II. 288/358] **443**

tencereyi yüksek sesle öttürdü (*aylat ... bi-fawarān wa-ṣawt*)." :: 'UL 'AR·NY 'URVB· MUNKURATIY **ol ärni urup müŋrätti** "O adamı döverek öküz böğürtür gibi bağırttı (*a'wāhu wa-axārahu*[1] *xuwār al-baqar*)." MUNKURATV MUNKURATM'K **müŋrätūr müŋrätmāk**.

Z

:: 'UL BIYR NA'NKNIY BYYRKA̲' MANK·ZATIY **ol bīr näŋni bīrkä mäŋzätti** "O, bir şeyi başka bir şeye benzetti (*šabbaha*)." MANKZATVR MANKZATM'K **mäŋzätūr mäŋzätmāk**. **mäŋzät-**

---

442 1. Sonradan *xārahu*'dan düzeltildi.

L

:: 'UL MANY TANK·LATI̲Y **ol mäni taŋlatti** "O, beni şaşırttı (*awqa'anī fī l-'ajab wa-a'jabanī ḏālika*)." TANKLATVR TANK·LATM'Q **taŋlatūr taŋlatmāq**.	**taŋlat-**
:: 'UL MANK' SUVZ TINK·LATY **ol maŋa sōz tiŋlatti** "O, bana söz dinletti (*asma'a, istasyā*)." TINLATVR TNKLATM'Q **tiŋlatūr tiŋlatmāq**.	**tiŋlat-**
:: 'UL QUŠ·NY SANK̲·LATY **ol qušni saŋlatti** "O, doğanı (veya başka bir şeyi) pisletti (*aslaḥa*)." SANK̲·LA̲TU̲VR SANKLATM'Q **saŋlatūr saŋlatmāq**.	**saŋlat-**
:: 'UL QA'ZIΓ MANK̲·LATI̲Y **ol qāziγ mäŋlätti** "O, kaza (veya başka bir şeye) tane toplattı (*alqaṭa l-ḥabb*)." MANKLATVR MANKLATM'K **mäŋlätür mäŋlätmäk**. 0	**mäŋlät-**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'UL 'ANKAR SUVZK YANKZATI̲Y **ol aŋar sōzüg yaŋratti** "O gizli kalması gereken sözü söyletti (*kalām min ḥaqqihi l-isrār bihi*)." YANKZATVR YANKZATMA'Q **yaŋratūr yaŋratmāq**.	**yaŋrat-**

Š

:: 'UL 'NIK BAŠIN YANKŠTY **ol anig başin yaŋšatti** "O, onun başını ağrıtacak kadar konuştu (*takallama katīran waqa'a d-dawī wa-ṣ-ṣudā' fī ra'sihi*)." YANKŠATVR YANKŠATM'Q **yaŋšatūr yaŋšatmāq**.	**yaŋšat-**

L

:: 'UL QU̲VYΓ· YUNK̲·LATI̲Y **ol qōyiγ yuŋlatti** "O, koyunun (veya develerin) yünlerini kırktırdı (*ajazza*)." YUNKLATVR YUNKLATM'Q **yuŋlatūr yuŋlatmāq**.	**yuŋlat-**
Kural. Bu bölümde emir dört ünsüzlüdür. Örnek :: TAW·RAT· **tawrat** "Acele et (*'ajjil*)"; TAB·RAT̲· **täprät** "Onu hareket ettir (*ḥarrik*)." Olumsuz emir: TAWRAT·M' **tawratma** "Acele etme (*lā ta'jal*)"; TABRAT·M' **täprätmä** "Onu hareket ettirme."	G
"Bu bölümde kökünde çiftleme bulunan sözcüklerin aynı cinsten iki harf bulunur. Örnek :: 'I̲YŠI̲Γ 'AR·TAT· **išiγ artat** "İşi boz (*afsid*)[2]"; :: 'ANY SIΓTAT̲· **ani siγtat** "Onu ağlat."	
Bu bölümde salim sıfat fiil: TAWRATΓUJY **tawratγuçi** "Acele eden";[3] TAB·RAT̲·KUJY **täprätgüçi** "Bir şeyleri hareket ettiren." Oγuz şivelerinde: TAB·RATAJI̲Y TAWRATAJY **täprättäçi, tawrattaçi**.	D
İşin devam ettiğini ifade eden sıfat fiil: TAWRAT·ΓA̲'N̲· **tawratγān** "Her zaman acele ettiren (*'ajūl fi s-sayr*); TABRAT̲·K'N **täprätgān**	

2. EY. *afsada*.
3. EY. *musarri'* (sonradan harekelenmiştir.)

"O çok fazla hareket ettirendir."

İşin gerçekleşmesinin istendiğini ifade eden sıfat fiil. Örnek :: TAWRATIГ·SA'Q 'AR· **tawratıγsāq ar** "Acele etmeyi (*ya'jala*) isteyen adam"; :: 'UL YIГA'JIГ TABRATIK·SA'K 'UL **ol yiγāçiγ täprätigsäk ol** "O adam ağacı (veya başka bir şeyi) sallamak (*yuḫarrika*) ister."

"Bir işin yapılması gerektiğini ifade eden eylemsi. Örnek :: 'UL TAW·RATIГ·LIQ 'UL **ol tawratγuluq ol** "O, acele etmesi gereken biri (*mu'ajjil*)"[1] :: 'UL TABRATIK·LIK 'AR·DIY **ol täprätgülük ärdi** "O, onu hareket ettirmeli, veya da o yapayazdı." Oγuzların bazıları *lām*'ı *sīn* yapar ve: 'UL TAWRATIГSAQ·[2] 'AR·DIY **ol tawratiγsaq ärdi** "O acele etmeliydi (*'ajala*)" derler; :: 'UL TABRATIKSAK[2] 'AR·DIY **ol täprätigsäk ärdi** "O, onu hareket ettirmeliydi." Oγuzların bir kısmı da *kāf*'ı *yā'* yaparlar ve: 'UL TAWRATIГ·SIY 'AR·DIY **ol tawratiγsa ärdi**, TAB·RATIK·SY 'AR·DIY **täprätigsi ärdi** derler – anlamı aynıdır; ama ilk şekil daha doğrudur. Diğerleri ise bu türde de asıl Türklere uyarlar. D

Yapanın yapılmasını aklından geçirdiği ve yapmak üzere olmasını ifade eden eylemsi. Örnek :: 'UL TAWRATIГ·LY 'UL **ol tawratiγli ol** "O ciddi ciddi acele ettiren (*mu'ajjil*[3] *jiddan*) ve işi yaptırmak üzere olandır"; :: 'L TABRATIKLY 'UL **ol täprätigli ol** "O onu hareket ettirmede kararlı ve neredeyse hareket ettirecek."

Edilgen çatı: TAIFRATMIŠ YB **tawratmiš yip** "Kıvrılmış (*muγār*) ip"; 0 TABRAT·MIŠ NA'NK **täprätmiš nāŋ** "Hareket ettirilmiş şey."

Zaman, yer ve alet adlarının kuralları yukarıda ifade edildiği gibidir [425-426]. :: TIAFRAT·ГUV YIB· "Bükülecek (*mimmā yuγāru wa-yuftalu*) ip"; :: TABRATKUV NA'NK **täprätgü nāŋ** "Hareket ettirilecek nesne." :: TABRATKUV YAYR **täprätgü yēr** "Bir şeyin hareket ettirileceği yer" :: TABRATKUN 'UГUR· **täprätgü uγur** "Bir şeyin hareket ettirileceği zaman." :: TAFRATГUV YIYR· **tawratγu yēr** "Acele edilecek (*'ajala*) yer"; :: TAFRAT·ГUV 'UГUR· **tawratγu uγur** "Acele edilecek zaman." Oγuz şivesinde: TAFRATA'SIY YIYR· **tawratāsi yēr** "Acele edilecek yer"; D

[II. 291/362] **444**

TABRATA'SIY 'UГUR **täprätāsi uγur** "Bir şeyleri hareket ettirme zamanı."

İki kişinin bir işi karşılıklı yaptığını göstermek için köke bir *šīn* eklenir. Örnek :: 'UL YIГ'J· TABRATIŠ·DIY **ol yiγāç täprätišdi** "O onunla ağaçları sallamakta yarıştı, veya yardım etti"; :: 'UL 'NIK BIRL' TAFRATIŠDIY **ol anig birla tawratišdi** "Yürüyüşte (*'ajala*) hangimiz daha hızlı (*asra'*) diye onunla yarış etti."

Bu bölümde pek çok yol vardır. G

Onlardan birisi *lām* harfi içeren eylemlerdir. Bunların çoğu iki harfli ad olup, kendisine *lām* ve *tā'* eklenerek eylem yapılmaktadır. Örnek :: 'UL 'ANY 'AM·LATIY **ol ani ämlätti** "O, onun iyileştirilmesini (*'ilāj*) emretti"; :: AM **äm** "ilaç (*'ilāj*)." :: BUГ·DA'Y 'ATIГ KAM·LATIY **buγdāy atiγ kämlätti** "Buğday yemek ata zarar verdi (*awḍā, aḍarra*)"; aslı: "hastalık (*dā'*)" anlamında KAM· **käm**'dır.

---

443 1. EY. *mustajil, musta'jil* okunur.
2. Son A (kahverengi), U (siyah)'dan değişti
3. EY. *'jjl, 'ujjal* okunur (?- bulunamadı; sıfat kalıbı: *fu''al*, krş. Wright I, 137 D).

Bu harflerden başka harfleri içeren eylemler ayrılır. Bazıları dört harfli, sonunda illetli harf bulunan [eylemlerden] türemiştir, önceki bölümde üç harfli sonunda illetli harf bulunan eylemlerden türeyenler gibi [426-427]. *Lm̄* harfi düşmüş ve onun yerine çiftleme gelmiştir. Örnek :: 'UL 'NIK YUVZIN TAR·MA'DIY **ol anig yüzin tarmadi** "O, onun [yüzünü] tırmaladı."; Bu sonunda illetli harf bulunan bir eylemdir, çünkü emirde dört harfli (*ḏawāt al-arba'a* ("sonu illetli"): "tırmala!" anlamında TAR·MA' **tarma** denir. Eylem çift geçişli olarak söylenmek istendiğinde, 'UL 'ANY TARMATIY **ol ani tarmatti** "O, onu tırmalattı." anlamında denir. Sondaki illetli harf *elif tā'* nın etkisiyle düşer. Emir: TARMAT· **tarmat** "Onu tırmalat!"- *elif* sizinde gördüğünüz gibi *tā'* nın etkisiyle düşer. 0 :: 'UL 'ANY BAΓDA'DIY **ol ani baγdādi** "O, onu güreşte sarmaya aldı." Emir: BAΓDA' **baγda** "Sarmaya al!" Onu sonu illetli olan bir eylemdir. Eylem çift geçişli yapılmak istendiğinde: 'UL 'ANIK 'AḎA'QIN BAΓ·DATIY **ol anig aḏāqin baγdatti** "O, onun ayağına sarma vurdurdu." denir. *elif tā'* nın etkisiyle düşer. Emir: BAΓ·DAT· **baγdat** "Onun ayağını sarmaya aldır."

Bu ilk yoldur.

Bazıları addan türer. Örnek ::

[II. 293/365] 445

'UL BUVZUK QAR·ŠATIY **ol bōzüg qaršatti** "O bez parçasını ölçtürdü"[1]; :: aslı QARIŠ **qariš** "karış (*šibr*)." :: 'UL 'ANIY QURQUTY **ol ani qorqutti** "O, onu korkuttu (*xawwafa*)"; aslı: QURQUN·J **qorqunç**. :: 'UL YYRIK 'AΓ·LATIY **ol yērig aγlatti** "O, yeri boşalttı (*axlā*)"; aslı: 'AΓ·LA'Q· YIYR· **aγlāq yēr** "Boş (*xālin*) bir yer." Bu çeşit adlardaki son harf *tā'* nın etkisiyle düşer.

Bu bölümdeki eylemlerin çoğu çift geçişlidir, daha önce de anlatıldığı gibi öznelerden biri emreden diğeri iş yapandır. Bazıları sonu illetli olan geçişsiz eylemlerdir, onlara *tā'* eklenerek geçişli yapılırlar. Örnek :: 'AT· SAM·RIYDIY **ät sämrīdi** "At semirdi"; sonra: 'AR· 'ATIN SAM·RITY **är atin sämritti** "Adam atı semirtti." :: NA'NK 'UK·LIYDIY **nāŋ üklīdi** "Nesne çoğaldı";[2] sonra: 'AR NA'NKNY(YN)[3] 'UK·LITIY **är nāŋīn üklitti** "Adam zenginliğini arttırdı." 0

Son yol eylemin kendi anlamına gelmiş olması ve yukarıdaki anlamlardan hiçbirini taşımıyor olmasıdır. Örnek :: 'AR· TAWRATIY **är tawratti** "Adam acele etti";[4] :: 'UΓLA'N· 'ULΓATIY **oγlān ulγatti** "Oğlan (veya başka biri) büyüdü."[5] 0

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah'a şükürler olsun

Bağışlayan ve Esirgeyen Tanrının Adıyla

---

445 1. EY. *aḏra'a, ašbara* okunur; krş. 432 **qaršat-**. **Qariš** "elin karışı," Ar. *šibr*; halbuki Ar. *ḏirā'* "kolların ölçüsü, karışı" **çīγ**'dir. Bkz 185 **qariš**, 449 **çīγ**, 436 **çiγlat.**

2. EY. *aḵtara, kaṯura* okunur.

3. Görünen o ki kopya eden önce –NY yazdı, sonra –YN'ye değiştirdi.

4. EY. *'ajala*; *'ajalla* "bir şeyde acele etme"

5. EY. *akbara, kabura* okunur.

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

B

YAB· **yap** Bir şeyin "yuvarlağı (*mudawwar*)," Buradan gelerek :: YAB· YAR·MA'Q YUVQ **yap yarmāq yōq** "Ben yuvarlak paraya sahip değilim" – yani sağlam denir.	**yap-**
YAB· **yap** "Yün yapağı (*qarda*)." Buradan gelerek: YUVNK YAB· **yūŋ yap** "yün yapağı."	**yap-**
YIB· **yip** "İp (*yazl*)." 0 YIB· **yip** "Kendisiyle ip bağlanan uzunca ip (*ṭawīla*)." "İp"e de: YIB· **yip** deler.	**yip-**

T

YAT· **yat** Bir çeşit kâhinliktir (*kahāna*). Belli başlı taşlarla yapılır. Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır, rüzgâr estirilir. Bu Türkler arasında iyi bilinen bir şeydir. Ben buna Yayma ülkesinde şahit oldum, Orada yazın bir yangın çıkmıştı, bu şekilde kar yağdırıldı ve	**yat-**

[III. 2/3] **446**

Ulu Tanrının izniyle yangın söndürüldü.

..

R

YAR· **yar** "Salya (*lu'āb*)." Buradan gelerek :: 'ANIK YARIY 'AQ·TIY **anig yari aqti** "Onun **yar-** salyası aktı." 0	**yar**
YIR· **yir** "Şarkı (*yinā*)." :: 'UL YIR· YIR·LA'DIY **ol yir yirlādi** "O şarkı söyledi." Bu sözcük genelde aşk şarkıları (*yazal*) yerine kullanılır. Onlarda *elif* ile [*yā*'nın yerine] bir varyant daha vardır: 'IR· **ir**	**yir** D

Š

YAŠ **yaš** "Yaş, zerzevat (*baql*)." Buradan gelerek :: YAŠ UT· **yaš ot** "taze (*ṭarī*) ot." Ve de :: Yansıma olarak YAŠ YUŠ **yaš yuš.** 0	**yaš**
YUIŠ: **yoš** "Kalabalık (*zaḥma*)." Oγuz şivesi. Buradan gelerek :: BUD̲UVN YUIŠ BUVL·DY **bod̲ūn yoš bōldi** "Halk kalabalıklaştı (*izdaḥama*)." 0	**yoš**
YIŠ **yiš** "İniş yokuş (*habūṭ*)."[1] :: 'AR·T YIŠ **art yiš** "Artma ve azalma (*ṣa'ūd wa-habūṭ*)." "Azalma (*habūṭ*)" sözcüğü için [Bir başka sözcük] : 'IYN **ēn** [36]; ve 'AR·T: **art** "bir dağ geçiti" [33].	**yiš**

Q

---

446 1. EY. *ṣa'ūd*, hatalı. Krş. 219 **yīš.**

YUQ **yuq** "Bir kâsede yemekten ata kalanlar (*sulāta al-qaṣ'a*)." Buradan gelerek :: YUQ YAQ· **yuq yaq**. 0 **yuq**

YUQ YYR· **yoq yēr** "Yokuş (*ṣa'ūd*) yer." **yoq**

K

YUK **yük** "Yük (*ḥiml*)." Buradan gelerek :: BIYR YUK BUΓ·DAY· **bīr yük buγdāy** "Bir yük buğday." Ya da "ağır bir yük (*wiqr*)," vs. **yük**

L

YUL **yul** "Su kaynağı (*'ayn al-mā'*)." Buradan gelerek :: JUQ·RAMA' YUL **çoqrama yul** "Fışkıran kaynak." 0 **yul**

YIL **yil** "Yıl (*sana*)." Buradan gelerek :: BIYR· YIL KAJ·TY **bīr yıl käçti** "Bir yıl geçti." **yil**

M

YAM **yam** "Çerçöp, pislik, çapak (*qaḍā*)." Buradan gelerek :: KUVZKA' YAM· TUŠTIY **kōzkä yam tüšti** "Göze çöp battı." 0 **yam**

YAM· **yäm** "Baharat (*afāwīh*)." Buradan gelerek :: 'UVT· YAM· **ot yäm** İkileme olarak "Tohum ve baharatlar,"; YAM· **yäm** yalnız başına kullanılmaz. **yäm**

N

YIN **yin** "Hayvan pisliği (*fart*)." Buradan gelerek :: QUVY· YINIY **qōy yini** "Koyun pisliği." **yin**

YIN· **yin** "Arslan ini (*'arīn*)." :: 'AR·SLA'N YINIY **arslān yini**. 0 Tilkinin "ini (*wijār*)" ya da diğer yırtıcı hayvanların "sığınakları (*ma'wā*)": YIN· **yin** diye çağrılır. Atasözü [= 39 **uḍuz**]: TILKUV 'UVZ· YINIKA' 'UVR·SA' 'ḌUVZ· BULUVR· **tilkü ōz yinkä ürsä uḍūz bolūr** 0 "Tilki kendi inini doğru ürerse uyuz olur." Bu söz kendi kabilesini kötüleyen kimse için söylenmiştir. Manzume: P

QUŠ QURT QAMUΓ TIRLDY	**quš qurt qamuγ tirildi**	V
'R·LK [dikkat] TŠY T?RLDY	**ärkäk tiši tērildi**	
'UKUR 'ALIB· TARILDY	**ögür alip tarildi**	
YIN·Q' YAN' KIR·KUSUVZ·	**yinqa yana kirgüsüz**	

[III. 4/6] 446

Baharı anlatarak diyor ki: "Kurt, kuş (öldükten ve baharın soluğunu aldıktan sonra) dirildi, erkek ve dişi bir araya geldi; bölük bölük olup dağıldılar. Bir daha inlerine (*wajar*) girmeyecekler."

Yukarıda yazılı olan tüm sözcükleri *lm̄*'le okumak mümkünse de burada verilen biçim daha doğrudur. G

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ortadaki harfi harekesiz, *fa'l, fu'l, fi'l* kalıpları

B

YAR·B NA'NK **yarp nāŋ** "Sağlam (*muḥkam*) nesne."	**yarp**
YAR·B· **yarp** "İnsan mutlu olduğunda yüzüne gelen aydınlık (*rawnaq al-wajh*)." Buradan gelerek :: 'NIK YAR·BIY YAZIL·DIY **anig yarpi yazildi** "Sevindiği için yüzündeki kırışıklar kayboldu (*inšaraḥa yuḍūn*)." denir.	

T

YUR·T· **yurt** "Eski yurt (*ṭalal, rab', diman*)."	**yurt**
YAL·T· QAYA' **yalt qaya**"Yalçın, sert kaya (*jabal ṣald*)." "Sert (*muṣmat*)" olan her şeye de böyle denir.	**yalt**

J

YURJ· **yurç** "Bir kadının küçük erkek kardeşi (*ax-al-mar'a aṣ-ṣayīr*)."Kocanın küçük kardeşiyle kadının küçük kardeşi ayırt edilir. Adamın erkek kardeşi eğer o adamdan küçükse: 'NIY **ini**; eğer büyükse: 'IJIY **eçi** diye söylenir. Bir adamın kız kardeşi eğer kendinden küçükse: SINKIL **siŋil,** eğer büyükse 'AKA' **äkä** diye söylenir. Bir kadının küçük kız kardeşi: "BAL·DIZ **baldiz**; ve büyük olanı: 'AKA' **äkä**.	**yurç**

D

YUN·D· **yond** "Atlar (*xayl*)" – Bu sözcük hem tekil hem de çoğul için kullanılır [Arapça] *ibil* ("deve") sözcüğü gibi. Buradan gelerek :: YUN·D· 'ATIY YB'R **yond äti yipār** "At eti misk gibi kokar" – bunun anlamı at eti pişirildikten sonra soğumaya bırakılır, o zaman etten güzel bir koku çıkar.	**yond**
YUND **yond** "Türklerin on iki yılından birinin adı. :: YUN·D· YILI **yond yili.** 0	
Bu bölümde birkaç sözcük vardır, çünkü onlar sadece sızıcı [ikinci harf olarak] harflerden oluşur.	G

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ortadaki harfi harekeli *fa'al, fa'ul, fa'il* kalıpları

T

YUḌUT NA'NK· **yoḍut nāŋ** "Kendisinde hayır bulunmayan nesne (*lā xayr fīhi*)." Bir adama küfretmek için: YUḌUT· **yoḍut** denir. 0	**yoḍut**
YAŠUT NA'NK **yašut nāŋ** "Gizli bir şeyler (*maxbū*)." İkileme olarak: YAŠUT BAKUT **yašut bašut**.0	**yašut**
YKIT **yigit** "Bir şeyin "genci (*šābb*),"	**yigit**

[III. 6/8] **448**

YAMAT· **yämät** "Evet (*na'am*)." anlamında bir sözcük. Ve de :: 'AMAT· **ämät** *yā'*, *elif*'e dönüşür. 0	**yämät**

YANUT **yanut** "Karşılık, bedel (*'iwaḍ*)."	**yanut**

J

YASIJ **yasiç** "Geniş ve uzun temren (*al-mi'bala min an-niṣāl*)." 0	**yasiç**
YIΓAJ· **yiγaç** "Ağaç (*xašab*)." 0	**yiγaç**
YIΓAJ **yiγaç** "Bir adamın erkeklik organı (*ḏakar*)." 0	
YIΓAJ **yiγaç** "Bir çeşit yer ölçüsü (*farsax*)." :: BIYR· YIΓAJ YIYR· **bir yiγaç yēr** "Bir fersah yer." 0	
YIΓAJ **yiγaç** "Ağaç ya da üzüm bağı (*šajar*)." Buradan gelerek :: 'UZUM YIΓA'JIY **üzüm yiγāçi** "Üzüm bağı (ya da başka bir şey) (*šajar al-'inab*)." YAΓA'Q: YΓA'JY **yaγāq yiγāçi** "Ceviz ağacı." 0 YIΓ'J **yiγāç,** *elif* ile, daha iyi.	
YUAΓUJ **yoγuç** "Nehrin ya da kanalın diğer yakası (*jānib āxar*) ." Bir adam bir ırmağın bir tarafında durursa, karşısı onu için diğer kıyıdır: YUAΓUJ **yoγuç**. Buradan gelerek :: YUAΓUJ KAJ·TIM **yoγuç käçtim** "Ben nehrin diğer kıyısına geçtim."	**yoγuç**

B

YAΓIR: **yaγir** "Bir hayvanın sırtındaki semer (*dabar*)." Buradan gelerek :: YAΓIRLΓ 'AT· **yaγırlıγ at** "Semerli (*dabir*) at." 0	**yaγir**
YUKUR· **yügür** "Darı (*duxn*)." anlamında 'UGUR **ügür** sözcüğünün bir varyantı. 0	**yügür** D
YMUR **yumur** Bir hayvanın "bağırsağı (*mimraya*),"	**yumur**
YULAR **yular** "Bir atın yuları (*'iḏār*)." Atasözü: YUND BA'ŠIN YULA'RLAB· KANK:LDIY [dikkat] **yond bašin yuvārlap kenki ye** (?) "Piştikten sonra at başını yemek istersen, ona yular vur, kaçmaması için bağla, sonra ye." Bu söz atını başıboş bırakmamakla emrolunan kişi için söylenir.[1]	**yular** P

Z

YATIZ **yetiz** Bir şeyin "genişi (*'arīḍ*)," :: YTIZ QĀḎIŠ **yetiz qaḏiš** "Enli kayış." YATIZ YIYR· **yetiz yēr** "Geniş yer."	**yetiz**
YAΓIZ **yaγiz** "Koyu kahverengi (*aṭḥamī*)," Kırmızı ile siyah arasında bir renk. Toprak ona benzer ve: YAΓIZ YIYR· **yaγiz yer** diye çağrılır. YAΓIZ 'AT· **yaγiz at** "yağız (*aṭlas*) at." 0	**yaγiz**
YAFUZ **yawuz** Bir şeyin "kötüsü (*radī*)," 0	**yawuz**
YUMUIZ 'AR· **yumuz, yumiz är** "Etli, tıknaz (*buḥtur, samīn*) adam."	**yumuz**
YAMIZ **yamiz** "Kaşığın iki tarafı, kalçanın iç yandan uçları."	**yamiz**

Š

---

448 1. Atasözü metni bozulmuştur (bkz ED, 932); **kenki** sanki Divan'da yokmuş da sonradan oluşturulmuş gibidir (krş. ED, 731), muhtemelen **kedin** veya ***keŋrü**?

YARIŠ **yariš** "At yarışı (*sibāq al-xayl*)." Buradan gelerek :: 'UL 'AT· YARIŠ·TIY **ol at yarišti** "O atları yarıştırdı (*sābaqa*)." 0 **yariš**

YARIŠ **yariš** "İki adam arasında mal paylaşma (*muqāsama al-māl*)." **yariš**

YAΓIŠ **yaγiš** İslam'dan önce Türklerin adak[1] için ya Tanrılara yakınlık etmek için **yaγiš**

[III. 8/10] **449**

kestikleri kurban (*'atīra*).

YAWAŠ KIŠY **yawaš kiši** "Yumuşak huylu, centilmen (*layyin al-jānib ḥalīm*) adam." Benzer şekilde, "başı sert olamayan (*munqād*)" her hayvana: "YAWAŠ· **yawaš** denir. Manzume [krş. 224 **taqāγu** P.]: **yawaš**

QULDAŠ BLA' YARAŠΓIL	**qoldaš bilä yarašγil**	V
QARŠIB· 'ADIN 'UDURMA'	**qaršip adin üdürmä**	
BAK· TUT· YAWAŠ TAQA'ΓUV	**bäk tut yawaš taqāγu**	
SUWLIN YZIN· 'DARMA'	**süwlin yazin edärmä**	

"Bir kimseyle arkadaş olursan ona karşı saygı göster, işlerde onunla uyum göster; ona karşı ayrılık gösterme, başkasını ona tercih etme[2]; evindeki tavuğu (*allaḏī fī baytika*) iyi gözet; (evdeki tavuk kaçarsa) dağda süğlün arama." 0

YUFUŠ **yöwüš** "Akrabaların elbise ve malla yardımlaşması (*i'āna*)." Bu çoğu kez gerdeğe konulan gelin için söylenir, çünkü akrabalar onu donatmak (*tajhīz*) için üzerlerine düşen hediyeleri verirler. Atasözü: YUFŠ LK KALIN KUDA'KUV YAFAŠ· BULVR **yöwüšlüg kälin küdägü yawaš bulūr** "Gelin akrabalarının vermiş olduğu hediyelerle mallanırsa (*mukarrama bi-awwāl aqribā'ihā*), o damadı ağırbaşlı ve iyi huylu (*waqūr, munqād*) olarak bulur (çünkü damat onu zengin bulmuştur ve ona saygı gösterir)." P **yöwüš**

YUMUIŠ· **yumuš, yumiš** İki ya da daha fazla kişi arasında "elçilik (*risāla*)." Buradan gelerek onlar "meleke (*malak*)": YUMIŠJY **yumišçı** derler, çünkü bu sözcük [Arapça'da] "elçilik (*risāla*)" anlamındaki *alūk* sözcüğünden alınmıştır. Türkler bu "melek" sözcüğünü bilmezler. 0 **yumuš**

YMIŠ **yemiš** "Meyve, yemiş (*fawākih*)." için kullanılan genel bir sözcüktür. Çoğu kez ağaçların meyvesine (*ḥaml al-ašjār*) de denir. **yemiš**

Γ

YATIΓ **yatiγ** "Uyku (*manām*)." "Buradan gelerek :: 'ANY YATΓINDA' TUT·ΓIYL **ani yatγinda tutγīl** "Onu uykusunda tut." 0 **yatiγ**

YIḎIΓ **yiḏiγ** Bir şeyin "kötü kokulusu (*muntin*)," YḎIΓ 'UT· **yiḏiγ ot** "Ot (*ḥarmal*)." – Kāšγar şivesinde; Uç ve Barsγān şivesinde: 'LDURK **ildrük** diye söylenir ve Oγuz şivesinde: YUVZ 'AR·LK **yüzärlik** denir. **yiḏiγ** D

449 1. EY. *taqarrub, taqarrub* okunur.
2. *taḫtar, taxtar* okunur.

YUḎUΓ **yoḏuγ** "Bir başkasının suçu yüzünden cezalandırılma (*an yu'xada r-rajul bi-jurm γayrihi*)." Buradan gelerek :: 'ANIK YUḎUΓIY TUQIN·DY **anig yoḏuγi toqindi** "Başkasının yaptığı suçun cezası ona dokundu (*wabāl jurm γayrihi*)." **yoḏuγ**

YUḎUΓ **yoḏuγ** "Çocuklara sövülürken kullanılan bir sözcük. Känçäk şivesi; YUḎUT· **yoḏut** [447] sözcüğüne denktir. 0 D

YARAΓ **yaraγ** "İmkân, fırsat, doğru zaman ya da yer (*furṣa, imkān*)." **yaraγ**

[III. 10/13] **450**

Atasözü: 'IYŠ YARA'ΓIN·DA' SAR·T 'ASIΓIN·DA' **īš yarāγinda, sart asiγinda** "İş sırasında, tüccar kârında" demektir. "Tüccar, kâr görürse, en sevdiği şeyi bile satar." 0 0 P

YIŠΓ **yišiγ** "Deve kayışından örülmüş bağ (*nis'*)." 0 **yišiγ**

YAWUΓ **yuwuγ** "Sel suyunun yüksekten yuvarlandığı kaya parçası (*julmūd saxr*)."[1] İnsan ya da bir hayvan bir tepe üzerinde yürürken yürüme sebebiyle kayalar yuvarlanır (*yatadaḥraju*), derenin düz yerine inerse buna da böyle denir. 0 **yuwuγ**

YAQΓ **yaqiγ** "Şişkinlik veya benzer şeyler üzerine konulan "yakı (*ḍamād*)" **yaqiγ**

YALΓ **yaliγ** "İbik (*'urf ad-dīk*)." :: TQQ YLΓY **taquq yalγi** 0 YLΓ **yaliγ** "Atın yelesi (*'urf al-faras*),"ne de böyle denir. YA'L **yāl** sözcüğünün varyantıdır. YYL **yēl** (?) şekli diğer ikisinden daha doğrudur. 0 **yaliγ** D

YULUΓ **yuluγ** "Feda (*fidā'*)." Manzume [=128 **alsiq-**]: **yuluγ**

MINK KIŠY YULUΓIY BULUB 'VZUNK' **miŋ kiši yuluγi bolup özinä** V
BRKALAR 'UVZUN' 'ANIK KUVZINK' **bergälär özün anig közinä**

"Binlerce insan ruhunu onun için feda eder." Onun gözlerinin (bir bakışı için) onlar gözlerini verirler." 0 Bu beyitte 'UVZ· **öz** "ruh (*rūḥ*)" anlamındandır. İnsanların onun hakkında ne söylediklerini daha önce bildirmiştim [krş. 35 **öz qonuqi**]. 0

YILIΓ SUVF **yiliγ sūw** "Ilık (*fātir fi l-ḥarr*) su." Herhangi bir sıcak ile soğuk arasında ılımış olursa da böyle denir. 0 **yiliγ**

YALΓ **yaliγ** "Eğerin ön ve arka kaşı (*al-qarbūs wa-l-qayqab ma'an*)." İkisi ayırt edilir: 'UNK·DUN·KY YLIΓ **öndüŋki** "Onların önü," anlamında ve sonraki: KIYDIN·KY YLIΓ **kēdinki yaliγ** "Geride olan." anlamında. **yaliγ**

YANIΓ **yaniγ** "Kusma (*quyā'*)."[2] Buradan gelerek :: 'UL YANIΓ YAN·DIY **ol yaniγ yandi** "O çok fazla kustu (*qā'a kaṯīran*)." 0 **yaniγ**

YANIΓ **yaniγ** "Tehdit (*tahdīd*)." Buradan gelerek :: BAK YANΓINDA' TUŠ·MA' **beg yanγinda tüšmä** "Beyin (ya da başkasının) tehdidine maruz kalma[3]."

Q

---

450 1. *julmuda saxrin hattahu s-saylu min 'ali*: Imru'u-l-Qays'ın Mu'allaqa'sından bir aktarmadan, şair atını bir kayaya benzetir.

2. EY. *qayā'*

3. *taqa', yaqa'*dan düzeltilmiştir.

YATUQ **yatuq** İki cins iplikten dokunan bir dokumanın adı. Bunun erişi yün, argacı pamuktur. 0 **yatuq**

YATUQ NA'NK **yatuq nāŋ** "Atılan, unutulan bir şey (*maṭrūḥ, mansī*)." Buradan gelerek :: "Tembel kişi (*kaslān*)": YATUQ KIŠIY **yatuq kiši** diye çağrılır. Oγuzlar arasında bir topluluk vardır ki şehirlerinden dışarı çıkmazlar, savaşmazlar. Bu yüzden bunlara "tembeller, atılmışlar (*al-kasālā al-maṭrūḥūn*)" anlamında **yatuq**

[III. 11/15] **451**

YATUQ **yatuq** denir.

YATIQ **yatiq** "Uyku (*nawm*)." "Uyunan (*manām*) yere" de böyle denir. Buradan gelerek :: 'ANY YATIQIN·DA'[1] TUTIY **ani yatkinda tutti** "O, onu yatağında, uykusunda yakaladı." **yatiq**

YARUQ YIYR· **yaruq yēr** "Aydınlık (*muḍī*) yer." :: YAB· YARUQ: NA'NK **yap yaruq nāŋ** "Çok [parlak] şey." 0 **yaruq**

YARUQ: **yaruq** "Yerdeki, dağdaki, duvardaki, camdaki ve başka bir yerdeki "yarık (*ṣad'*)" Buradan gelerek :: BUV 'AYAQ NIK YARUQIY BA'R· **bu ayanig yaruqi bār** "Bu kapta yarık var." 0

YARIQ **yariq** "Zırha (*durū'*) veya kalkana (*jawāšin*)" verilen genel bir addır. İki sözcüğü ayırt etmek için "zırha (*dir'*)": KUBA' YARIQ **küpä yariq** denir, ve "kalkana (*jawšan*)": SA'Y YARIQ: **sāy yariq** denir. 0 **yariq**

YURIQ TIL **yoriq til** "Doğru konuşma (*laḥja faṣīḥa*)." **yoriq**

YURIQ **yoriq** "Huy, davranış (*xuluq, sīra*)." Buradan gelerek :: 'ANIK YURIQIY NATK KIŠY BIL' **anig yoriqi nätäg kiši bilä** "Onun tutumu ve insanlara davranışı nasıldır?" 0 :: YURIQ **yoriq** "Yürüme, akma (*jirya, sayr*)." Buradan gelerek :: 'AT· YURIQIY NATAK **ät yoriqi nätäg** "Hayvanın yürüyüşü nasıl?" denir. Suyun veya başka şeylerin "akma şekli (*jarya*)" de böyledir. 0 **yoriq**

YRIQ **yariq** "Oylukların çene etleriyle birleştiği yer (*ru'ūs al-faxiḍayn fī miγraq al-warikayn*). Bu "Nesne, açıldı, yarıldı (*inšaqqa, infaraja*)," cümlesindeki YARIL:DY NA'NK **yarildi nāŋ** gelmiştir. Nitekim ayağın biri sola diğeri sağa açılmıştır. 0 **yariq**

YAZAQ **yazaq** "Otlak (*marta'*)." Yaγma ve Tuxsi şiveleri. 0 **yazaq**

YAZUQ 'AT· **yazuq at** "Bağından boşanmış at (*maḥlūl*)." Herhangi bir şey bağlandığı yerden çözüldüğünde de böyle denir. 0 **yazuq**

YAZUQ 'AT· **yazuq ät** "Sonbaharda bir takım baharatla hazırlandıktan sonra kurutulan ettir (*yuqaddadu*), böylece bırakılır, ılık baharda yenir." Bu "Onu sadece baharda ye," anlamındaki YA'Z· 'UQ· YY **yāz oq ye** ifadesinden gelmiştir, çünkü Pastırması bulunan kişi baharda iyi et yer. 0

YAZUQ· **yazuq** "Günah (*ḏanb*)." Atasözü [=201-202 **tütün**]: 'UVT· TUTUNSUZ BUL·MA'S· 0 YIKIT YA'ZUQ·SUZ BULMA'S: **ot tütünsüz bolmās, yigit yāzuqsuz bolmās** 0 "Ateş dumansız, genç günahsız olmaz." Bu söz suç işleyen ya da birilerini utandıran genci uyarmak için söylenmiştir." 0 P

---

451 1. T'nin üstündeki *sukūn* (·) çizilmiştir (?).

YASIQ· **yasiq** "Gödeleç (*miqwas*)." Türk şivesi. Oγuz ve Qifçāqlar bu sözcükleri bilmezler, onlar onu QURMA'N: **qurmān** diye çağırırlar. **yasiq** D

[III. 13/16] **452**

Atasözü: 'UB·RAQ· YASIQ·DIN TUVZ·LUΓ YA' JIQA'R· **opraq yasiqdin tōzluγ ya çiqār** 0 "Kapanmış gedelekten tozlu yay çıkar." Bu şu mısradaki gibidir: "Sen sefil bir adam görürüsün, onu aydınlatırsın/ama onun elbiselerinin içi düşman bir arslan gibidir."[1] 0 P

YULAQ: **yulaq** "Çok küçük su pınarları (*'ayn al-mā' al-kaṯīrat aṣ-ṣiγār*)." :: YUL· YULAQ **yul yulaq**. "*qāf, lām*'a eklenir.[2] Manzume [=118 **aqtur-**]: **yulaq**

'AQTURUR: KUVZUM YULA'Q **aqturur közüm yulāq** V
TUŠ QILUR 'UR·DAK YUΓA'Q: **tüš qilur ördäk yuγāq** 0

"Gözümün pınarlarından öyle yaş akar ki (ondan göller oluşacak kadar), ördek ve diğer su kuşları iner." 0

YULAQ: **yolaq** "Çölde bulunan küçük yol (*turraha*[3] [tanımlanmış])." 0 **yolaq**

YULAQ BARJIN **yulaq barçin** "Yol yol çizgileri olan ipekli kumaş (*muxaṭṭat*)." **yulaq**
Kendisinde çizgi ve yollar bulunan şeyler (*ṭarā'iq, xuṭūṭ*): "YULAQ **yolaq** diye çağrılır. Aslı: YUVLAQ **yōlaq**.

K

YITUK **yitük** "Yitik, kaybolan (*ḍālla*)." Atasözü: YITUKLK 'NA'SIY QUVYUN: AJA'R: **yitüklüg anasi qōyun açār** "Bir şeyi kaybeden onu annesinin koynunda arar" ["Bir şeyi kaybeden annesinin koynunun açar"]. Bunun anlamı bir şeyi kaybedenin kaybettiği şeyi her yerde arama hakkı olduğudur. 0 **yitük** P

YITIK BIJA'K **yitig biçāk** "Keskin bıçak (*ḥadīd*)." Kılıç veya başka bir şey gibi keskin şeylere de böyle denir. 0 **yitig**

YITIK· 'AR· **yitik är** "Akıllı, keskin zekâlı kişi (*nadb fī l-umūr, ḥādd*)." 0 **yitik**

YURAK **yüräk** "Kalp (*qalb*)." YURAK·LIK **yüräklig** "Yürekli yiğit (*al-baṭal ḏū l-qalb aṯ-ṯābit*)." 0 **yüräk**

YURUK **yörüg** "Yorum (*ta'bīr*)." Buradan gelerek :: TUVŠ YURUKIY **tüš yörügi** "rüya tabiri." denir. 0 **yörüg**

YURUK **yörüg** "Sözlerin gidişi, anlaşılışı (*faḥwā, tafsīr*)." Buradan gelerek :: SUVZ: YURUKIY **söz yörügi** "Sözün anlaşılışı." 0

YIRUK 'IŠ·LA'R: **yerük ešlār** "Yirik, yirilmiş kadın (*mufḍāt*)." 0 **yerük**

YIRUK NA'NK **yerük nāŋ** "Uzunlamasına yirilmiş ve güzelliği gitmiş olan her şey (*inšaqqa ṭūlan*)." 0 **yerük**

---

452 1. *tarā r-rajula n-naḥīfa fa-tazdarīhi /wa-fī aṯwābihi asadun marīdu* (EY. *mazidu*).
2. EY. *muḥlaqa, mulḥaqa* okunur.
3. EY. *tarha.*

YIRUK· **yerük** "Gedik (*ṭulma*)." 0	**yerük**
YUZUK **yüzük** "Parmağa takılan yüzük (*xātim*)."	**yüzük**
YIZA'K **yezāk** "Ordunun önde giden bölüğü (*ṭalī'a*)" 0	**yezāk**
YANIK **yenik** Bir şeyin "hafifi (*xafīf*),"	**yenik**

L

YASUL TA'Γ· **yasul tāγ** "Yayvan (*? haḍba*) dağ." Yayvan (*ṣabab*) yer için de: YASUL: **yasul** denir. 0	**yasul**
YAŠIL: **yašil** Bir şeyin "yeşili (*axḍar*)," "Parlak (*nāḍir*) yeşil": YAB· YAŠIL: **yap yašil** diye çağrılır. Ve ikileme şeklinde: YAŠIL YUŠUL **yašil yošul**.	**yašil**

M

YAḌIM: **yaḍim** "Yaygı, döşek (*firāš, mihād*)." Buradan gelerek	**yaḍim**

[III. 15/19] **453**

bir *mayfūrī*[1]: TUVLUK YAḌIM **tülüg yaḍim** "tüylü halı." denir. Bu, aslen Türkçe değildir (?). 0	
YARIM· **yarim** Bir şeyin "yarısı (*niṣf*)," Buradan gelerek :: 'ALIM·LA' YARIMIY **almila yarimi** "Elmaların (ya da başka şeylerin) yarısı." denir. 0	**yarim**
YARIM· **yerim** Bir şeyin "bir parçası (*šaṭba wa-jadīla*)"[2]. Buradan gelerek :: BUTIQ YARIMIY **butiq yerimi** "Dalın yarısı (*niṣf*)." denir. Asıl anlamı "yarılmak (*inšiqāq*)." 0	**yerim**
YIŠIM **yišim** Soğukta dizlere giyilen "ayaklık (*rānāt*)" 0	**yišim**
YIΓIM TUBRA'Q **yiγim toprāq** "Yığılmış (*tall*) toprak." *M̄m*, *nūn*'la değişir [yani **yiγin**]. 0	**yiγim**
YALIM· QAYA' **yalim qaya** "Sarp, dik dağ (*aṣ-ṣūḥ wahwa l-jabal aṣ-ṣald*)." Atasözü: TALIM· SUVZUK: 'UQSA' BULM'S· YALIM· QAYA' YIAQ:SA' BULM'S **tälim sözüg uqsa bolmās, yalim qaya yiqsa bolmās** "İnsan dağdaki yalçın kayaları (*ṣūḥ*) yıkamadığı gibi çok sözü de anlayamaz (*? musḥanfir*)." Bu söz sözü uzatan kimseye sözü fazla uzatmaması için söylenmiştir. 0	**yalim** P
YALIM **yelim** Kendisiyle [bir oka] tüy veya benzer şeyler yapıştırmaya yarayan "tutkal (*yirā'*)," "Balık oltası (*yirā' as-samak*).": YARUV[3] YALIM **yaru yelim** diye söylenir.	**yelim**

N

---

453 1. Clauson (ED, 891) *fayfūrī* "Çin halısı."nı önerir.

2. EY. *wa-ḥadīla*; Clauson (ED, 969), *waḥīda* "tek" önerir. *Jadīla* "örgü, saç örgüsü"; nitekim bebeklerin altlarına konulan ve kadınlar tarafından kullanılan bir peçete türü" (Muḥīṭ al- Muḥīṭ: *šibh itb min adam tattaziru bihi n-nisā' al-ḥawā'id wa-ṣ-ṣibyān*).

3. V, sonradan Q'ya değişti (?).

BAYNA [dikkat] **yepün** "Koyu kırmızı (*aḥmar mušbi'*)." Gelincik çiçeği renginde (*šaqā'iq*) olan her şey. Atasözü [= 199 **qizil**]: QILNUV BILSA' QIZIL KAḎ'R: YARA'NUV BILSA' YAŠIL: KAḎ'R **qilnu bilsä qizil käḏär, yarānu bilsä yašil**[4] **käḏär** 0 "Eğer (bir kadın) nazlanmayı ve kırışmayı bilirse, kırmızı ipek giyer; eğer yaranmayı bilirse erguvani renkte (*arjuwānī*) ipek giyer." Bunun anlamı kocası ona bunları hediye olarak verecek demektir. 0	**yepün** P
YATAN· **yatan** Kendisiyle ok atılan "tahta yay (*qaws min xašab*)" 0	**yatan**
YATAN· **yatan** Nitekim "Atımcı yayı (*qaws an-naddāf*)." anlamına da gelir. 0	
YARIN **yarin** "Kürek kemiği (*'aẓm al-katif*)." Türkler onun hakkında: YARIN BULΓAN: SA' 'IUYL BULΓANUVR **yarin buγlansa ēl bulγanūr** "Eğer [kürek kemiği] zarar görürse, vilayet acı çeker (*iḏā tašawwaša l-wilāya*)."[5] derler.	**yarin** (P)
YURUN **yurun** "Bir çeşit ipek kumaşı parçası (*quṭā'a ad-dībāj*)." :: YURUN YUQA' **yurun yuqa**. 0	**yurun**
YAŠIN **yašin** "Şimşek (*barq*)." Türklerin bir sözünde (*ḥikma*): KIMNIK BILA' QA'Š BULSA' YAŠIN YAQ:MA'S **kimnig bilä qāš bolsa yašin yaqmās** "Kimin yanında **qāš** (parmağa takılan yüzükte kullanılan beyaz taş) olursa, şimşekten zarar görmez" –çünkü bu onun yaratılışı böyledir. Ve de,	**yašin** P

[III. 16/122] **454**

Bu bir beze sarılıp da ateşe atılırsa, ne bez yanar ne de bu taş; bu denenmiştir, Eğer bir adam susarsa ve bunu ağzına alsa, onun susuzluğu diner. 0	
YIΓIN· TUB·RA'Q **yiγin toprāq** "Toprak (veya başka bir şey) yığını (*kawma*)."	**yiγin**
YAQIN· **yaqin** Bir şeyin "yakını (*qarīb*)," :: YAQIN· YYR· **yaqin yēr** "Yakın bir yer." YAQIN· 'AR· **yaqin är** "Yakın biri, akraba (*ar-rajul al-qarīb min al-ixwa*)."	**yaqin**

Manzume:

YAQIN· YAΓUQ· KUR·MAḎIB· NA'NK:NY KUḎUVR V
QADAŠ TABA' 'IT· KIBY QYNKRUV [dikkat] BAQA'R
yaqin yaγuq körmäḏip nāŋni küḏür
qaḏaš tapa it kepi qīŋir baqār

İnsanlar arasındaki vefanın azlığını anlatarak diyor ki: "İnsanlar akrabalarını, kardeşlerini (*qarīb, ax*) görmez; ama mala önem verir; kardeşine (kemiği başkasından saklayan köpek gibi) kızgın gözle bakar." 0

YIKAN **yigän** "Kovalak otu (*bardī*)." 0	**yigän**
YALIN **yalin** "Alev (*lahab*)." 0 :: 'UVT· YALINY **ot yalini**. 0	**yalin**
YULUN **yulun** "Omurilik (*nuxā'*)." 0	**yulun**
YLIN **yelin** İnek veya bütün tırnaklı hayvanların "memeleri (*aṯbā'*),"	**yelin**

Bir Başka Tip

4. **yepün** için hatalı.

453 5. Metin eksik.

Γ

YAIYΓ KIŠY **yayiγ kiši** "Dönek (*muḍṭarib al-xuluq*) kişi, bir bu yana bir o yana meyleden kişi." **yayiγ**

Q

YAYIQ KŠY **yayiq kiši** *Ɣayn*'lı şeklin bir varyantı [yani **yayiγ**]. Bu şu sözcüğe benzer: BIŠIΓ 'AT· **bišiγ at** "pişmiş et," ve varyantı: "BIŠIQ **bišiq**'tir [187, 190]. 0 **yayiq** D

YYM **yayim** "Keten tohumu (*bazr al-kattān*)." Bunlar susam tanesi (*ḥabb*) gibidir, kırmızı olur, yağı kandilde küllenir. 0 **yayim**

İçinde Çift İlletli Harf Bulunan Sözcükler

YBA' **yiba** Bir şeyin "yaş veya ıslağı (*raṭb, nadī*)," Oγuz şivesi. 0 **yiba**

YABIY **yapi** Eğerin üstüne ve altına konulan keçe (*mayṯara*)." Çigil şivesi. **yapi**

R

YARUV YALIM **yaru yelim** "Balık ortası (*yirā' as-samak*)." **yaru**

YURA' **yörä** Bir şeyin "etrafı, çevresi (*ḥawl, ḥitār*)," Oγuz şivesi. **yörä**

Z

YAZIY **yazi** "Açıklık, boşluk alan (*faḍā'*)." **yazi**

S

YASIY NA'NK **yasi nāŋ** "Geniş bir şey (*'arīḍ*)." **yasi**

Γ

YAΓIY **yaγi** "Düşman (*'aduww*)." **yaγi**

W

YAWA' **yewä** Bir Oγuz kabilesi. O *vāv* ile telaffuz edilebilir. YAVA **yevä**; ve de *elif*'le: 'AWA' **ewä**. 0 **yewä** N

YAFA' **yawa** "[Şifalı bir bitki] *ṭurṯūṯ*." 0 **yawa**

YAF' YIYR· **yawa yer** "Kuytu (*dafī' min al-bard*) yer."

Q

YAQ' **yaqa** "Yaka (*jiribbān*)." **yaqa**

:: YAQIY YUQY 'AR· **yaqi yuqi är** "Alçak gönüllü ve yaltaklanıcı (*mutamalliq, mutawāḍi'*) adam." 0 **yaqi**

YAQUV **yaqu** "Yağmurluk (*mimṭar*)." Aslı: YA'Γ·QUV **yāγqu**, kısaltılmıştır. **yaqu**

K

YIKIY YIΓA'J· **yigi yiγāç** "Dalları birbirine girmiş sık ağaç (*kaṯīr*, [III. 18/25] **455**

multaff)." *Kāf* ondan düşebilir, buradan gelerek: YIY YIΓ'J· **yi yiγāç.** :: YIKIY TIYŠ **yigi tīš** "Birbirine yakın diş (*mutarāṣṣ*)." 0 Buradan gelerek :: TUVN· YIKIY TIK **tōn yigi tik** "Elbiseyi sık dik (*wa-j'al darzahu mutarāṣṣan mušamrajan mu'akkadad*)." "Dikişe (*darz*)": YIY· **yi** denir, aslı: YKIY **yigi**'dir.

L

YALA' **yala** "Birinin hakkında kötü düşüncede (*tuhma*) bulunmak." Bir çeşit katmerli ekmeğe *(? miyḍan)*: "katmerli ekmek" anlamında YALA'JY YUΓA' **yalāçi yuγa** denir. Bu ad bu ekmeğe dokunur dokunmaz inceliğinden dolayı (*yattahamu bihi ṯ-ṯāhī*) kırılıvermesi yüzünden verilmiştir ve "Sen onu kır!" denir. **yala**

YULA' **yula** "Kandil (*sirāj*)." Manzume: **yula**

TKM' 'YWT· [dikkat] 'AŠ·QA' KRUB TURΓIL 'ALA' V
JAQMAQ JAQIB· 'IYWSA' QALY 'UDINUVR· YULA'
tägmä ēwäk išqa körüp turγil älä
çaqmaq çaqip ēwsä qali udnūr yula

"Acele ile bir işe girişme, (işin başına bak) ve onun doğasına bak; Çakmak çakarken acele eden kişi (acelesi yüzünden) çırayı söndürür." 0

YULUV **yälü** "Tayları bağlamaya yarayan ip (*ribāṭ al-aflā'*)." Kısraklar sağılacağı zaman bir iple bağlanır, Kısraklar yaylakta sağılmak için onu etrafına dolanır. **yälü**

M

YAMUV **yamu** "Bu sözü kabul ettin mi veya sana söylediklerimi yapmayı kafana koydun mu?" Bu yüzden :: SAN BAR·ΓIL YAMUV **sän barγil yamu** "Sen gideceksin, öyle değil mi? (*iḏhab anta a-na'am*)" Aslı "evet (*na'am*)." anlamındaki YAH· **yah** sözcüğüdür. *Mīm* ve *vāv* soru edatıdır [yani **mu**]. **yamu**

N

YANA' **yana** "İkinci kez (*ṯāniyan*)." anlamında bir sözcük. :: YANA' KALDIY **yana käldi** "O ikinci kez geldi." **yana**

Bir Başka Tip

YAYA' **yaya** Özellikle "insanın kıçı (*alya*),"	**yaya**

V

YAVA' **yava** "[Şifalı bir bitki] *ṭurṭūṭ*." Suyu ile Tutmāça renk verilen bitki.	**yava**
Yumuşak *wā*'lı bir varyantı vardır [yani **yawa**].	D
YAVA' **yevä** YAW' **yewä** sözcüğünün şivesel varyantı – Bir Oγuz kabilesi.	**yevä** N
"kuytu (*dafī*) yer" sözcüğünün bir varyantı olarak: YAFA' YIYR· **yava yēr** denir. Ben *vāv*, harfinin yumuşak *wā*'ya dönüştüğünden bahsettim.	D

Bölüm: *fa'lal*

YATIY **yetti** "Yedi (*sab'a*) " sayısı. Buradan gelerek :: YATY QAT- KVK **yetti qat kök** "Yedi	**yetti**

[III. 20/27] **456**

kat gök." denir. 0	

Bölüm: *faw'al*

YULJIV **yovlic** "Keçi kılının diplerinde bulunan ince yün (*mir'izzā*)."	**yovlic**

Γ

YUVΓA' **yuvγa** "Katmerli yufka (*xubz muyaḍḍan*)."	**yuvγa**
YAY·ΓUV **yayγuq** Kısrağın her iki memesinin ucu (*ṣiṣiyya ṭady al-faras*)." Bazıları: YAZ·ΓUQ **yazγuq** der, Çigil şivesi.	**yayγuq** D

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'āl* kalıbı

[T]

YANUVT **yanūt** "Cevap (*jawāb*)." Buradan gelerek :: SUVZ YANUVTIY **sōz yanūtti** "Sōzün cevabı (*jawab*)." denir. 0	**yanūt**
YANUVT- **yanūt** "Ivaz (*'iwaḍ*)" veya "karşılık (*ṭaman*)"	

J

YIΓA'J- **yiγāç** YΓAJ **yiγaç** sözcüğünün bir varyantı [448]. Dört biçimden biri [yani **yiγaç, yiγāç, iγaç, iγāç** (?)].	**yiγāç** D

R

YIPA'R **yipār** "Misk (*misk*)." Sert *bā'* ile.[1]	**yipār**
YULAR **yulār** "Atın yuları (*'iḏār*)."	**yulār**
YAMA'R: **yamār** Üzerinden YAM'R: SUVWIY **yamār sūwi** akan bir yer. Yabāqu kırlarında büyük bir dere. N	**yamār**

Γ

YADA'Γ **yadāγ** "Yaya (*rājil*)." 0	**yadāγ**
YARA'Γ **yarāγ** "İmkân, fırsat, doğru yer ve doğru zaman (*furṣa, imkān*)." :: 'YŠ YARA'ΓY **īš yarāγi (kör)** "İşin sırası, işin imkânı (*unẓur furṣa al-amr wa-jihatahu*)." dahi denir. YARIAΓ: **yaraγ** sözcüğünün bir varyantı.	**yarāγ**
YAM'Γ· **yamāγ** "Yama (*ruq'a*)." Atasözü: BAR·JIN YAMA'ΓIY BAR:JIN:QA' QARIŠ YAM'ΓIY QARIŠQA' [dikkat] **barçin yamaγi barçinqa, qars yamaγi qasrqa** 0 "İpekli yaması ipekliye (uygundur), yünlü yaması yünlüye (daha uygundur)." Bu "her şey kendi cinsine çeker." anlamında kullanılmış bir sözdür. P	**yamāγ**

Q

YIRA'Q YIYR· **yirāq yēr** "Uzak (*ba'īd*) bir yer." Uzak akraba veya başkası (*kull ba'īd min al-ixwa*) için de böyle denir. Manzume:	**yirāq-**
'UΓRAΓIM· KANDUV YIRA'Q **uγraγim kändü yirāq** V BUL·NADIY MA'NIY QARA'Q: **bulnadi mäni qarāq**	

"Gideceğim yer uzak, ancak (sevgilinin) gözleri beni tutsak etti, yolumdan alıkoydu." 0

YAΓAQ **yaγāq** "Ceviz (*jawz*)."	**yaγāq**
YAΓUVQ: YIYR· **yaγūq yēr** "Yakın (*qarīb*) bir yer." "Akrabalara (*aqārib*): YAQ YAΓUVQ: **yaq yaγūq** denir.	**yaγūq**
YUN'Q: **yonāq** "Eşek, öküz ve benzeri "hayvanların semerleri altına konan çul parçası (*mā yūḍa'u taḥta ikāf*)"	**yonāq**

K

YIMA'K **yemāk** Bir Türk kabilesi. Biz onları Qifçāqlardan bir boy olarak düşündük, ama Qifçāq Türkleri kendilerini ayrı bir bölük sayarlar. N	**yemāk**

N

YAΓA'NA **yaγān** "Fil (*fīl*)." İki varyanttan birinde [krş. 608 **yaŋān**]. O kişi adı olarak da kullanılır, buradan gelerek: YAΓA'N: TIKIYN: **yaγān tegīn** denir. 0 D N	**yaγān**
YUΓUVN: **yoγūn**	**yoγūn**

---

456 1. EY. *yā'*.

Bir şeyin "kalını (*ḍaxm*)," 0

YILA'N **yilān** "Yılan (*ḥayya*)." 0 'UQ· YILA'N **oq yilān** "Kendini insana veya başkasına "atan bir yılan (*af'ā*)" YILA'N YILY **yilān yili** Türklerin on iki yılından birinin adı. 0 **yilān**

YAM'N **yamān** Bir şeyin "kötüsü (*radī*)'," YAM'N· 'IYK **yamān īg** "Miskinlik hastalığı (*juḏām*)." 0 **yamān**

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ortadaki harfi harekesiz *fa'lā* kalıbı

B

YAL·BIY NA'NK **yalpi nāŋ** "Geniş(*'arīḍ*)," ağaçtan oyma (*manqūr*), derinliği olmayan (*lā 'umq lahu*) bir tabağa benzeyen bir şey. **yalpi**

T

YARTUV **yartu** "Odun talaşı. (*nuḥāta*)." Benzerlik yoluyla, "üzerinde bir şeyler yazılan nesneye": YAR·TUR **yartu** denir. **yartu**

J

YIR·JU **yirçu** "Mezar (*qabr*)." **yirçu**

YURJY **yerçi** "Tecrübeli bir kılavuz.(*dalīl xarīt*)." 0 **yerçi**

YNJUV **yinçü** "İnci (*lu'lu'*)." Kadın hizmetçiler bazen: YNJUV **yincü** denir. **yinçü** N

Atasözü: 'UVTLUK YNJUV YYR·DA' QAL·MA'S· **ütlüg yinçü yērdä qalmās** 0 P

"Delikli inci yerde kalmaz"- yani onu alan biri bulunur. Bu söz cariyelerin uzun zaman bakire kalamayacaklarını, onları da alan birinin bulunacağını ifade eder. Oyuz ve Qifçāqlar *yā*'yı *jīm*'e değiştirerek: JINJUV **jinçü** derler. D

D

YUΓ·DUV **yoγdu** "Devenin çenesi altındaki uzun tüyler (*ṭiwāl wabar alba 'īr 'inda l- 'utnūn*)." 0 **yoγdu**

YIKDA' **yigdä** "İğde (*yubayrā'*)." 0 **yigdä**

YAM·DUV[1] **yämdü** "Kasık (*'āna*)."0 **yämdü**

YUN·DIY **yundi** "Yemek yenildikten sonra kâsenin "yıkanması (*yusāla*)". 0 **yundi**

R

YAB·RIY YIYR· **yapri yēr** "Düz, geniş bir alan (*malsa', 'arīḍa*)." 0 **yapri**

---

457 1. *Sukūn* (·) sonradan U'dan değişti.

YAB·RIY QULA'Q **yapri qulāq** "Sarkık kulak (*ayḍaf*)."

:: 'UL YAŠRUV KAL·DIY **ol yašru käldi** "O gizlice (*muxtafiyan*) geldi." :: YAŠRUV 'YŠ **yašru īš** "Gizli (*yusarru fīhi*) bir iş." **yašru**

YUΓRUV **yoγru** "Devenin uzun tüyleri (*ṭūl wabar al- ba'īr*)." Onlar: YUΓRUVY **yoγrūy** dahi derler. Arapça'daki *'akara* ~ *'akada* ("dilin kökü") gibi *rā'*, *dāl*'dan [yani **yoγdu**] çevrilmiştir. 0 **yoγru** D

:: 'UL 'NKAR Y(T)UΓRV YURYM'S· **ol aŋar yaγru yorīmās** "O, ona yaklaşmaz (*lā yaqrubu*[2] *ḥawlahu*)." Aslı: *qāf*'la YAQ·RUV **yaqru**'dur, [telaffuz noktalarının] yakınlığı dolayısıyla *qāf*, *yayn*'a çevrilmiştir. YAQRUV **yaqru** sözcüğü Arapça *yaqrubu* ("O yakına gider") sözcüğüne yakındır. *Yaqrubu*'nun *bā'*sı *wāv*'a çevrilir. **yaγru** **(yaqru)**

YUΓRY **yoγri** "Büyük kâse (*jafna*)."Atasözü: 'AŠ TAT·ΓY TVZ YUΓRIYN YYMA'S· **aš tatγi tūz, yoγrīn yemās** 0 "Yemeğin tadı **yoγri**

[III. 24/31] **458**

Tuzlu, ama tuz çanakla yenmez." Bu söz işinde iktisatlı davranması gereken kişiye öğüt olsun diye söylenmiştir. 0

YAQ·RIY **yaqri** "Yağ (*šaḥm*)." Manzume: **yaqri**

BIŠRILUVR YAQ·RIY QIYA'Q· **bišrilur yaqri qayāq** V
TUŠ·ΓURUR YUΓ·RIY JANA'Q· **tošγurur yoγri çanāq**

"İç yağı, kaymak pişirilir ve kâselere doldurulur."

Š

YAXŠIY **yaxši** Bir şeyin "iyisi (*ḥasan*)," Buradan gelerek :: YAXŠIY NA'NK **yaxši nāŋ** "İyi bir şey." denir. YAXŠIY 'IYŠ **yaxši īš** "İyi bir iş." 0 **yaxši**

YARŠIY **yarši** Bir şeyi "yarıya bölen" kişi (*munāṣif*); ve bir şeyin "yarısı (*niṣf*)" anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: 'NK YAR·ŠIYSIY BUV **anig yaršīsi bu** "Bu onunla paylaşan kişidir (*munāṣif*)." denir. :: 'UL MANIK BIRLA' TA'M YARIŠIY **ol mänig birlä tām yarši** "O benimle evde yarı yarıya ortaktır (*jārī mušāṭara al- bayt*)"- biz duvarla ayrılırız demektir. **yarši**

Γ

YAF·ΓUV **yawγu** Halktan olup Hakandan iki derece daha aşağıda bulunan kişiye verilen lakap (*min as- suqa*). **yawγu** N

YAF·ΓUV **yawγu** Barsγān yakınlarında bir şehrin adı. YAF·ΓUV **yawγu** yakınlarında bulunan bir geçide de: YAF·ΓUV 'AR·T **yawγu art** denir. 0 N

YUFΓA'[1] **yuwγa** "Evlatlık (*da'ī*)." 0 **yuwγa**

QARA' YAL·ΓA' **qara yalγa** Türk toprakları ile Fergana arasında bir sarp dağ geçidinin adı. Atasözü: QARA' MUVNK· KALMAKINJA' QARA' YAL·ΓA **yalγa** N P

2. EY. *yaqrabu*.

458 1. U, sonradan 'dan değişti.

KAJ·MA' **qara mūŋ kälmägingä qara yalγa käçmä** 0 "Kara yargı gelmedikçe bu yeri geçme" – çünkü burası çok sarptır ve daima karlıdır.

YAL·ΓUV **yalγu** "Ahmak (*fasl*)" adam. Oγuz şivesi. **yalγu** D

W

YAL·WY **yelwi** "Büyü, sihir (*siḥr*)." "Büyücü (*sāḥir*)": YAL·WIYJIY **yelwīçi** diye söylenir. **yelwi**

Manzume:

YALWIN· 'ANIK· KUVZIY **yelwin anig kōzi** V
YAL·KIN· 'ANIK 'UVZIY **yelgin anig ōzi**
TUVLUN 'ĀYIN YUVZY **tōlun āyin yüzi**
YARDIY MANINK YUVRA'K **yardi mäŋin yürāk**

Sevdiğini anlatarak diyor ki: "Onu gözleri büyülüydü (onunla avlar); ve onun ruhu konuktur; onun yüzü dolunay gibi aydınlıktır; (o yüzden beni bakışlarıyla vurur) kalbim bundan yarıldı." 0

Q

YUWQA' **yuwqa** Bir şeyin "incesi (*daqīq*)," Atasözü: 'ANA'SIY TAW·LUK· YUWQA' YABA'R· 'UΓLIY TAYTIK QAŠA' QABA'R· **anāsi täwlüg yuwqa yapār, oγli tētig qoša qapār** 0 "Annesi hilekârdır,[2] ekmeği ince yapar; oğlu akıldır, yufkayı ikişer ikişer kapar (*ruqāq*)." Bu söz **yuwqa** P

[III. 25/34] **459**

iki akıllı kişi karşılaştığında söylenir.

YUB·QA **yubqa** *Fā*'lı şeklin bir varyantı [yani **yuwqa**]. *Bā', fā'* ile değişir, Arapça'daki *usrub* ~ *usruf* ("yük") ve *maṣṭaba* ~ *maṣṭafa* (""), veya *bānīd* [Farsçası *pānīd*], *fānīḏ* ("bir çeşit tatlı et") gibi. **yubqa** D

YILQY **yilqi** "Yaşam kaynağı (*bahā'im*)," dört ayaklı hayvanlara verilen genel bir ad (*ḏawāt al-arba'*). **yilqi**

M

YAR·MA' YUVΓA' **yarma yuvγa** "Bir çeşit yufka ekmeği (*muγaḍḍan*)." Uzunlamasına yarılan (*fuliqa ṭūlan*)" herhangi bir nesneye de böyle denir. **yarma**

YAΓM' **yaγma** Bir Türk kabilesi. Onlar: QAR' YAΓM' **qara yaγma** diye de çağrılırlar. YAΓMA' **yaγma** Ṭarāz yakınlarında bir köyün adı. O bundan önceki sözcükten türemiştir. 0 **yaγma** N N

2. EY. *muxtāla, muḫtāla* okunur.

YAL·MA' **yalma** *Yalmaq* [kaftan, kalın kaftan]. Farslar bu sözcüğü Türklerden almıştır ve *yalmah* diye söylemişlerdir; sonra Araplar onu Farslardan almış ve *hā'*yı *qāf*'a çevirerek *yalmaq* demişlerdir, yine Araplar [Farsça] *kandah* sözcüğünü *xandaq* ("hendek") yapmışlardır 0 ve [Farsça] *yarah* sözcüğünü de *yaraq* (""). Ḏū-r Rumma onun bir mısrasında bu sözcükten bahseder: *ka-annahu mutaqabbi*ṯ *yalmaq*^{in} ("O *yalmaq*'ta çalınmasına rağmen"). O Arapçalaştırılmıştır. Hiç kimse bu sözcüğü Türkler Farslardan aldı diyemez, çünkü ben bu sözcüğü kaba (*ajlāf*) Türklerden dahi işittim. Çünkü onların ülkesinde yağmur ve kar çoktur. Bu uluslardan daha çok yağmurluk (*mamṭar*) onlara gereklidir. **yalma**

N

YAZNA **yäznä** "Büyük kız kardeşin kocası (*zawj al-uxt al-akbar*)." anlamında bir sözcük 0 **yäznä**

YIK·NA' **yignä** "İğne (*ibra*)." TAMAN YIK·N' **tämän yignä** "Büyük bir iğne (*musalla*)." **yignä**

İçinde Çift İlletli Harf Bulunan Sözcükler

Г

YUMГY NA'NK **yomγi näŋ** "Bir araya toplanmış şeyler (*mujtami' kaṭīr*)'." Buradan **yomγi** **yomγi** gelerek :: KIŠY YUMГY KAL·DIY **kiši yomγi käldi** "Halk toplandı (*biqaḍḍihim wa-qaḍīḍihim mujtam'īn*)." denir. **yomγi**

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'ālī* kalıbı

J

YALA'JIY 'AR· **yalāçi är** "Bir şey için insanları çok çabuk itham eden kişi (*yattahimu l-insān sarī'an fī kull say*)." "Bir çeşit yufka (*muyaḍḍan*)" ya da: YALA'JIY YUVГA' **yalāçi yuwqa** denir, çünkü o biraz dokunmakla kırılır. **yalāçi**

Г

BUYA'ГUV 'YŠ **yopāγu īš** "Üzerinde durulmaması, ihmal edilmesi gereken iş (*ḥaqquhu an yuγfala fīhi wa-lā yubrahu*)." 0 **yopāγu**

YURIYГUV YIYR· **yorīγu yēr** "Yürünecek ve koşulacak yer (*mašy, sayr*)." Zaman adı veya mekân adı böyledir. **yorīγu**

YIRA'ГUV **yirāγu** "Müzisyen, şarkıcı (*muṭrib,muγannī*)." 0 **yirāγu**

::

[III. 27/36] **460**

BUV 'AR· 'UL 'UZUVN YAŠA'ГUV **bu är ol uzūn yašāγu** "Bu adam uzun yaşamalı (*ḥaqquhu an yaṭūla 'umr*)." Zaman ve mekân adı da böyledir. 0 **yašāγu**

:: BUVN TUVN 'UL YAMA'ΓUV **bu tōn ol yamāγu** "Bu elbise yamanmalıdır (*yurdama*)." **yamāγu**

Q

YABA'QUV **yabāqu** Bir Türk boyu. 0 **yabāqu** N

YABA'QUV **yapāqu** "Yün yoluntusu (*qarda*)." Kafadaki saçlar "keçelenirse (*iltibata*)": YABA'QUV BUL·DIY **yapāqu boldi** denir. 0 YBAQUV SUWIY **yapāqu suwi** Kāšγar dağlarından gelip Fergana ile Özjand arasında akan bir nehir. N **yapāqu**

K

YULA'KUV NA'NK **yölāgü nāŋ** "Bazı şeylere destek olarak kullanılan nesne (*yu'ammadu bihi*)." 0 **yölāgü**

:: BUV 'URA'ΓUT 'UL YANYIKV **bu urāγut ol yenīgü** "Bu kadın doğurmak üzeredir (*ašrafat 'alā l-wilāda*) ." 0 **yenīgü**

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'lān* kalıbı

J

YAB̲JA'NA **yabçān** "Yavşan otu (*šīḥ*)." YA̲UW̲JA'N̲ **yawçān** bir varyanttır. *Fā'*, kurala göre *bā'* ya çevrilir. **yabçān** **yawçān** D

Š

YIMŠA'N **yimšān** Qifçāq ülkesinde biten yabani bir kır meyvesinin adı (*ṯamarbarrī*). **yimšān**

Γ

YAMΓA'N 'AŠ· **yawγān aš** "Etsiz yemek (*lā laḥm fīhi*)." **yawγān**

YAL̲ΓA'N̲ **yalγan** "Yalan (*kaḏib*)." O sıfat olarak kullanılır; buradan gelerek :: YALΓA'N KIŠIY **yalγān kiši** "Yalancı kişi (*insān kaḏḏāb*)." denir. :: YALΓA'N SUVZ **yalγān sōz** "Yalan (*kaḏib*) söz." **yalγan**

YILΓUVN̲ **yilγun** "Ilgın ağacı (*ṯarfā'*)." **yilγun**

K

YI̲B·KI̲YN NA'NK **yepgīn nāŋ** "Koyu yeşil, koyu erguvan renginde bir şey (*aṯḥamī al- lawn*)." 0 **yepgīn**

YALKIN 'ATLΓ **yelgin atliγ** "Atı koşturan kişi, binici (*muγiḍḍ*)." Oγuzlar bunu *yā'* yı *elif* e çevirerek 'AL·KIN **elgin** "misafir (*musāfir*)" diye söylerler. **yelgin**

L

YAM·LA'N **yamlān** "Bir tür sıçan (*juraḏ*)." **yamlān**

Bölüm: *fa'īlān*

K

YA<u>T</u>I<u>Y</u>K<u>A</u>'N: **yetīgān** "Yedi kardeşler (*banāt na'š*)" denilen yıldız kümesi. **yetīgān**

M

YASIYMA'N **yasīmān** "Su boşaltılırken boğazı gır gır eden testi (*al-muqarqir min al-kīzān*)." 0 **yasīmān**

Y<u>A</u>L<u>I</u>YM'N: **yulīmān** "Dağınık yapılan çapul (*yāra ša'wā'*)." **yulīmān**

Bölüm: *fa'anlā*

YUNIN·DIY **yonindi** "Odun talaşı (*nuḥāta, burāya*)." **yonindi**

Üç Harfli Kökler Bölümünün Sonu ve Onlara Ekler

Dört Harfliler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'lal, fa'lāl* kalıpları

T

YAB·ГUT· **yabγut** "Minder (*ḫašiyya*)"; veya "Yün veya kıl artıkları doldurulmuş olan minder veya buna benzer bir şey (*al-qarda min aš-ša'r wa-ṣ-ṣūf*)." **yabγut**

J

YAB·TAJ· **yaptaç (yapγuç ?)** "Yağmurda çobanların giydiği (*lubbāda ṣāγīra*) **yaptaç (yapγuç ?)**

[III. 29/38] 461

giydiği küçük kaban" 0

YAB·ГUJ **yapγuç** "Eşek veya eşeğe benzer hayvanları gütmek için kullanılan sopa (*qaḍīp*)." **yapγuç**

YAS·ГA'J **yasγāç** "Hamur yapmada kullanılan tahta (*xiwān al-'ajīn*)."Aslı: YASIY **yasγāç**
YT<u>I</u>A'J **yasi yiγāç** "Geniş tahta (*xašab'arīḍ*)."

R

YAΓMUR **yaγmur** "Yağmur (*maṭar*)." YAMΓUR **yamγur** da bir versiyondur. **yaγmur**
Atasözü: 'NAJ MA' 'UBRAQ· KAḎUK 'AR·SA' YAΓMURQA' YARA'R· **yamγur** D
näçä mä opraq käḏük ärsä yaγmurqa yarār 0 "Elbise (*lubbāda*) ne P
kadar yıpranmış olsa da, yağmurda işe yarar" [kaban ne kadar eski olursa olsun yine de yağmurda işe yarar]. Bu söz hizmetçilerinden birisini aptallığından ya da bunaklığı yüzünden işten çıkartmak isteyen kişiye söylenir ve "her ne kadar bir takım işleri beceremiyorsa da mutlaka işe yarayacağı bir iş bulunur, onu bu işte kullanarak sen dinlenirsin" denilmek için söylenmiştir.
Manzume:

QUY·DIY BULUIT· YAΓMURIN **quydi bulir yaγmurin** V
KARIB· TUTA'R· 'AQ· TURIYN **kärip tutār aq torīn**
QIR·QA' QOḎ·TIY 'UL QARIN **qirqa qoḏti öl qarin**
'AQIN 'AQAR· 'ANK·RAŠUVR **aqin aqar aŋrašūr**

"Bulut yağmurlarını döktü, o ak ağını gererek durur (göğe doğru- anlamı yağmur bulutudur); dağlarda karlarını bırakır, dağlardan inildeyerek, uğultuyla seller akıyor."

Z

YAR·BUZ **yarpuz** "Kır nanesi (*ḥabaq*)," güzel kokulu bir ot. 0 **yarpuz**

YAR·BUZ **yarpuz** "Firavun sıçanı (*nims*)." Sürüngenleri öldüren bir hayvan.
Atasözü: YILA'N YARBUZ·DIN QAJ'R QANJA' BARSA' YARBUR [dikkat P
(*dikkat*)] 'UTRUV KALUR· **yilān yarpuzdin qaçār, qança barsa yarpuz utru kälür** 0
"Yılan (her zaman) firavun sıçanından kaçar, nereye gitse ona karşı gelir." Bu söz sevmediği şeyden çekinen, ama yine de o şeyle karşılaşan kimse için kullanılır. 0

YULDUZ· **yulduz** "Yıldız (*kawkab*)." sözcüğü için genel bir terim. Sonra onlar **yulduz**
aşağıdaki gibi ayrılırlar. "Jüpiter (*al-muštarī*)": 'ARAN· TUVZ· **ärän tūz** diye
çağrılır. 0 "Mizan yıldızına (*al-mīzān*)": QAR' QUŠ· **qara quš**
denir. 0 'ULKAN [dikkat] **ülkär** "Ülker (*aṯ-ṯurayyā*)." 0 Takımyıldızına:
YATIYKA'N· **yetīgān** "Yedi kardeşlere (*banāt na'š*)" "Kutup yıldızına": TAMUR
QAZUQ· **tämür qazuq** (*al-quṭb fī l-falak*) 0 "Mars (*al-mirrīx*)"a:
BAQIR· SUQIM **baqir suqim** denir. 0

YIL·DIZ **yildiz** Bir ağacın "kökü (*'irq*)". İnsanın soyu (*nasab*) da buna benzetilerek **yildiz**
kullanılır; buradan gelerek :: TUVB·LUK YIL·DIZLIΓ **tūplüg yildizliγ** "soyu asaletli, saygın kişi (*'arīq, aṣīl*)" denir.

YUL·SUVZ· **yolsūz** "Yolunu kaybeden kişi (*ḍāll*)."Aslı: YUL·SUVZ· **yōlsūz**. **yolsūz**

YAR·DAŠ· KIŠY **yerdäš kiši** "Hemşehri (*baladī*)." **yerdäš**

[III. 30/40] **462**

Bu aynı memleketten iki kişinin aynı şehirde bulunmasıdır. Bunlar birbirlerine:
YAR·DAŠ· **yerdäš** derler. Oγuz şivesi. 0 D

YAR·MAŠ· **yarmaš** "Çiriş (*jarīš*)." 0 YARMAIŠ· 'UVN· **yarmaš ūn** "İyi yarma bulgur (*daqīq ḥawārī*)." Bu iki sözcük birbirlerine zıt anlamda olan iki sözcüktür; ama aslında onların kökü aynıdır. 0 **yarmaš**

YUΓRUŠ· **yuγruš** "Türklerde halk içinden olup vezirlik makamına kadar çıkan kişi (*bi-manzila al-wazīr min as-sūqa fī l-atrāk*)." Başkasına –varlıklı dahi olsa bu lakap (*fāris*) verilmez.[1] O hakandan bir derece aşağıdadır. Ona siyah ipekten bir çadır verilir (veya parasol, *qubba*). Yağmurda, karda ve sıcakta başı üzerinde tutulur [**çuvaç**]. **yuγruš**

Γ

YUN·JIΓ· **yunçiγ īš** "Sıkıntılı iş (*mu'ḏī*), kötü şartlardan dolayı ele alınamayan işi (*lā yanfariju li-ḍa'fihi*)." 0 YUN·JIΓ· 'AR· **yunçiγ är** "Kötü ve zayıf şartlardaki bir adam (*sayyi' al-ḥāl, ḍa'īf*)." Manzume [= 64 **öḏläg**]: **yunçiγ**

'UḎLK 'ARIΓ KAFRADIY	**öḏläg ariγ käwrädi**	V
YNJΓ YAWUZ TAFRDY	**yunçiγ yawuz tawradi**	
'AR·DAM YIMA' SAFRDY	**ärdäm yemä säwrädi**	
'AŽUN· BAKIY JAR·TILUVR	**ažun begi çärtilūr**	

"Zaman zayıfladı, arık, düşkün kuvvetlendi; zamanın halkı Afrasyab öldükten sonra faziletlerini, erdemlerini yitirdiler." 0

YURTUΓ **yortuγ** "Savaşta ya da başka yere giderken Hakanın yanında ona eşlik eden kimseler (*mawkib as-sulṭān yawm al-ḥarb aw aẓ-ẓa'n*)." **yortuγ**

YAR·LIΓ· **yarlïγ** "Acınan, yoksul (*maḥrūm faqīr*)." Buradan gelerek :: YAR·LIΓ 'AR· **yarlïγ är** "Acınan adam." denir. 0 **yarlïγ**

YARLIΓ **yarlïγ** "Hakanın mektubu, buyruğu (*kitāb as-sulṭān wa-amruhu*)." Çigil şivesi, Oγuzlar bu sözcüğü bilmezler. 0 D

YAŠLIΓ KUVZ· **yašlïγ köz** "Yaşlı göz (*'abrā*)." 0 **yašlïγ**

YAŠLIΓ 'AR· **yašlïγ är** "Yaşlı (*musinn*) bir adam." yaşlı hayvanlar için de böyle denir (*musinn*). Aslı: YA'ŠLIΓ **yāšlïγ**. 0 **yašlïγ**

YAMLIΓ KUVZ· **yamlïγ köz** "İçinde çer çöp kaçmış olan göz (*qaḏiyya*)." Aslı: YA'M·LIΓ **yāmlïγ**. **yamlïγ**

Q

YABΓA'Q **yapγāq** "Kuş avlamak için kullanılan bir çeşit tuzak (*fuxūx*)." **yapγāq**

YAT·ΓA'Q· **yatγaq** "Hakanın, kalenin veya başka bir şeyin "koruyucusu (*ḥāris*)" Buradan gelerek :: YAT·Γ'Q YATIY **yatγāq yatti** "(Adam) gece koruyuculuk yaptı (*bāta...ḥārisan*)." denir. **yatγaq** P

YUḌ·RUQ **yoḏruq** "Yumruk (*jum'al-kaff*)." Atasözü: YA'T· NIK YA'ΓLIΓ TIKUVSN·DĀ' 'UVZ·NUK· QA'N·LIΓ YUḌ·RUQ YIYK· **yātnig yāyliγ tikūsindä öznig qanliγ yuḏruq yēg** 0 "Hısımlarının **yoḏruq**

---

462 1. EY. *ḫišma, ḫašma* okunur.

yumrukla vurmaları, yabancının yağlı lokmasından daha iyidir." [Yabancının yağlı lokmasından akrabanın kanlı yumruğu daha iyidir]. Bu söz akrabaların arası açıldığı zaman onları uzlaştırmak için söylenir. 0

YARMAQ· **yarmaq** "Para (*dirham*)." 0 **yarmaq**

YAS·TUQ **yastuq** "Yastık (*wisāda*)." **yastuq**

YAWLAQ KIŠY **yawlaq kiši** "Hasta mizaçlı bir adam (*wa'ir al-xuluq*)." **yawlaq**

YAW·LA'Q· **yawlāq** Bir şeyin "kötüsü (*radī*)," ; Oγuz ve Qifçāq D
şiveleri. Manzume:

KUL:SA' KIŠY YUZYNK' KURK·LUK YUZIN: KURUNKIL V
YAWLAQ KUDAZ: TILIK:NIY 'ADKUV SAWIΓ TILAN:KIL
külsä kiši yüzīŋä körklüg yüzin körüngil 0
yawlaq ködäz tiligni ädgü sawiγ tilängil

"Yüzüne bir adam gülerse, sen de onu güler yüzle karşıla; dilini sıkı tut (*ḥifẓan šadīdan*); (konuşmada) güzel sözler ara." 0

YAWLA'Q SARIΓ **yawlāq sariγ** Bir Beyin adı. N

YAW·LA'Q **yawlāq** sözcüğünün asıl manası: bir şeyin "güçlüsü (*šadīd*)" dür. :: **yawlāq**
YAWLA'Q QATIΓ YTIA'J **yawlāq qatiγ yiγāç** "Çok sert ve güçlü ağaç." 0

YUM·ΓA'Q· **yumγāq** "Yuvarlak veya daire (*mudaḥraj, mudawwar*)." olan her şey. **yumγāq**
Buradan gelerek "yuvarlak tane (*kuzbara*)": YUM·ΓA'Q· TANA' **yumγāq tana** D
Uç şivesinde diye çağrılır. TANA' **tana** sözcüğüne gelince: Zannedersen Farsça "*dāne*," sözcüğünden alınmıştır, TANA' **tana** olarak Türkçeleştirilmiştir.

YUMŠA'Q· **yumšāq** Bir şeyin "yumuşağı (*layyin*)," 0 **yumšāq**

YANDAQ TIKA'N· **yandaq tikān** "Geven dikeni (*šawk al-qatād*)." 0 **yandaq**

YANDAQ JAKAR· **yandaq çäqär** "Havadan çiğ gibi yağan kudret helvası (*taranjabīn*)."

YAN·DIQ· 'AT· **yandiq at** "Soysuz (*akšam*) at." 0 **yandiq**

YUNDAQ **yundaq** Özellikle atların "dışkısı (*rawṯ*)," Atasözü: YAΓIYNK 'RSA' **yundaq**
KARAL YUNDAQY TAKYR **yaγīnig ärsä käräk yundaqi tägīr** 0 P
Düşmanına bile ait olsa bile zenginlik gereklidir, Onsan hiçbir şey kalmasa bile en azından atının gübresi kalır, ondan yakacak olarak faydalanabilirsin." [Eğer o düşmanınınsa, onun atının gübresi değerlidir.]. 0

YNΓUQ **yunγuq** "Çöğen (*ušnān*)." *qāf* ad köklerine alet adı yapmak için eklenir. **yunγuq**
Şundaki gibi: 'UR·ΓA'Q **oryāq** "Orak" "O çimeni kesti." anlamındaki 'UVR·DIY G
ōrdi sözcüğünden gelmiştir. Aynı şekilde "YUVDIY **yūdı** "O yıkadı (*yasala*)," eylem kökü de "Elbiselerin yıkandığı şey (*yāsila*)." anlamındaki sözcükten gelmiştir. Sizin de gördüğünüz gibi *qāf*, eylem köklerine eklenir. 0

YAN·LQ **yanliq** "Çobanın çantası (*qal'ar-rā'ī*)." 0 **yanliq**

YANJUQ **yançuq** "Para kesesi (*kīsa*)." **yançuq**

K

YUDRUK· **yüdrük** Üzerine eşya ve **yüdrük**

[III. 34/45] 464

elbise konan (*yunaḍḍadu ʿalayhi*) şey, dolap (*sarīr*)." 0

'IKY YUZLK 'AR· **ekki yüzlüg är** "Dönek (*mudāhin*) [harfiyen. İki yüzlü] adam."0 'KY YUZLK KUZNKUV **ekki yüzlüg közŋü** "Ayna (*māwiyya*)."[1] 0 **yüzlüg**

YUK·RUK 'AT· **yügrük at** "Yarış (*sābiq, muḥḍir*) atı." Oγuzlar, "bilgin, uyumlu, akıllı ve erdemli kişilere (*ḥāḍiq faṭin fāḍil*)" de: YUK·RUK· BIL·KA' **yügrük bilgä**. 0 **yügrük** D

YUKSAK TA'Γ **yüksäk tāγ** "Yükselen dağ (*murtafiʿ*)." "Yükselen, uzun, veya yüce bir (*murtafiʿ ṭāwīl bāḍix*) şeye de: YUKSAK· **yügsäk** denir. O, "kuş tüyü," anlamına gelen YUVK **yüg** sözcüğünden türemiştir, çünkü onun doğası "yükselmek"tir. "Yüksek (*ʿālī*)," şeyler için de böyle denir. Manzume: **yüksäk**

'US· 'AS· KRUB· YUKSAK QALIQ QUVDIY JAQ'R V
BILK' KŠY 'KUT BRIB TAWRAQ 'UQA'R·
üs äs körüp yüksäk qaliq qōdi çoqār
bilgä kiši ögüt berip tawraq uqār

"Kerkes kuşu leş gördüğü zaman iner ve yüksekten (*ṣāʿiḍ*) süzülür; (benzer şekilde) akıllı adamın avı da öğüdüdür, bilgin kişi öğüdü işittiğinde (ezberler ve) anlar."0

YUK·SAK **yüksük** [Yüksük] "Tunçtan yahut deriden yapılan terzilerin parmaklarına iğne batmaması için taktıkları nesne (*xatiʿa*)." 0 **yüksük**

YIL·BIK **yelpik** "Cin çarpması (*as-saʿfa min al-jinn*)." Buradan gelerek :: 'AR·KA' YILBIK TAK·DIY **ärkä yelpik tägdi** "Adam yel dokundu." denir. **yelpik**

L

YIB·KIL TUVN· **yepgil tōn** "Erguvan renkli (*urjuwānī al-lawn*) elbise." *Lām, nūn*'dan çevrilmiştir [yani **yepgin**]. **yepgil** D

:: BIYR· YARTIM· BUDUVN· **bir yartim boḍūn** "Halkın bütününden ayrılmış bir grup (*ṭāʾifa…infaraḍū min bayn al-jumla*)." 0 **yartim**

:: BIYR· YUΓRUM· 'UVN· **bir yoγrum ūn** "Bir defada yoğrulacak kadar olan un (*qadr mā yuʿjanu bihi marratan*)." 0 **yoγrum**

:: YAT·RUM· SAJ· **yetrüm saç** "Salıverilmiş, bırakılmış saç (*ursila baʿd al-awl*)."[2] 0 **yetrüm**

:: BYR YARŠIM· YIYR· **bir yaršim yēr** "Koşuda bir yarışlık yer (*qadr sibāq al-xayl fī l-ḥalba*)." 0 **yaršim**

---

464 1. EY. *manāwiyya*.
464 2. EY. *awwal*.

:: BIYR YUK·RUM YIYR· **bīr yügrüm yēr** "Bir koşuda koşulacak yer (*qadr mā yu'dā fīhā marratan*)." **yügrüm**

N

YIB·KIN TUVN· **yepgin tōn** "Erguvan renkli (*arjuwānī*) elbise." *Lām*'lı şeklin bir varyantı [yani **yepgil**]. **yepgin**

Bir Başka Tip

YAY·LA'Γ **yaylāγ** "Yaylak (*muṣṭāf*)." **yaylāγ**

Bölüm: *fa'ālil*

J

YALA'WAJ **yalāwāç** "Peygamber (*rasūl*)." YALA'VAJ· **yalāvaç** bir versiyondur. **yalāwāç** D **yalāvaç**

R

YALA'FAR **yalāwar** Hakanın gönderdiği elçiye (*rusul al-mulūk*)" verilen addır. "Uygur şivesi. Atasözü: YA'Š 'UT KUYM'S· YALA'FAR 'ULMA'S· **yaš ot köymās, yalāwar ölmās** 0 "Yaş ot yanmaz, elçi ölmez" – Her ne kadar elçiliği acı ve ağır olsa da onun elçiliği gönderen tarafındandır. Bu ulu Tanrının şu sözüne [Kur'an 5:99] benzer: "O sadece mesajı ileten bir elçidir." **yalāwar** D P

Q

YABIYTAQ 'AT· **yabītaq at** "Üzerinde eğeri ve çulu olmayan at (*lā-sarj 'alayhi wa-lā waliyya*)." Buradan gelerek :: 'UL 'ATIΓ YABIYTAQ MUN·DIY **ol atiγ yabītaq mündi** "O, ata çıplak bindi (*i'rawrā*)." denir. **yabītaq**

YAM'JUK· **yämāçük** "Buğday taşımakta kullanılan ufak çuval (*yirāra ṣayīra*)." **yämāçük**

Bölüm: *fa'allū*[1]

Γ

YAFIŠΓUV **yawišγu** "Kızılcık veya güren (*za'rūr*)." YUMUŠ.ΓA' **yumušγa** da denir. **yawišγu** **yumušγa** D

M

YKIRMA' **yigirmä** "Yirmi (*išrīn*)." YKIRMIY **yigirmi** de denir. **yigirmä** D **yigirmi**

---

465 1. EY. *fa'lalū*.

Dört Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'al'al* kalıbı

YBARLIΓ KSURKUV **yiparlıγ käsürgä** "Misk kokan kap (*ḏū misk*)." Atasözü:	**yiparlıγ**
YBARLIΓ KSURKUVDIN YBAR KITSA' YIYḎY QALYR **yiparlıγ käsürgūdin**	P
yipar ketsä yīḏi qalīr 0 "Kaptan misk gitse, kokusu gitmez, kalır." Bu söz zenginliğini yitirip bir parça malı kalan ve istediği zaman bir şeyleri bulabilen kişi için söylenir. 0	
YAΓIR·LIΓ TAWAY **yaγirlıγ tewe** "Sırtı yağırlı (*dabir*) deve (veya başka bir şey)." 0	**yaγirlıγ**
YULAR·LIΓ 'AT· **yularlıγ at** "Yularlı (*mu'aḏḏar*) at."	**yularlıγ**
YABIΓLIΓ QABUΓ **yapiγlıγ qapuγ** "Kapalı (*muγlaq*) kapı." 0	**yapiγlıγ**
YAḎIΓLIΓ TUŠA'K· **yaḏiγlıγ töšāk** "Yayılı (*mabsūṭ*) döşek." 0	**yaḏiγlıγ**
YARIΓLIΓ 'IYŠ **yaraγlıγ īš** "Mümkün (*mumkin*) olan iş." 0	**yaraγlıγ**
YAZIΓ·LIΓ 'AT· **yaziγlıγ at** "Bağından kurtulmuş (*munšaṭ min 'iqāl*) at." Diğer şeyler için de böyle denir. 0	**yaziγlıγ**
YIŠIΓLIΓ 'AR **yišiγlıγ är** "İpi olan adam (*ḏū habl*)." 0	**yišiγlıγ**
YULUΓLΓ KIŠY **yuluγluγ kiši** "Fidyesi verilmiş kişi (*mufaddā*)."	**yuluγluγ**
YAMAΓ·LΓ TUVN· **yamaγlıγ tōn** "Yamalı (*muraddam*) elbise." 0	**yamaγlıγ**
YARΓLΓ [dikkat] 'AR· **yariqlıγ är** "Zırhlı (*dāri'*) adam." 0	**yariqlıγ**
YAZUQ·LUΓ· **yazuqluγ** "Günahlı (*muḏnib*)." 0	**yazuqluγ**
YAS̲IQ·LIΓ 'AR· **yusuqlıγ är**	**yusuqlıγ**

[III. 37/49] 466

"Başına demir başlık giymiş adam (*muqanna' bi-bayḍa al-ḥadīd*)."
YASIΓ·LIΓ [dikkat] YA' **yasiqlıγ ya** "Gedegeçli yay (*ḏāt al miqwas*)." 0 **yasiqlıγ**
YAΓAQLIΓ YIΓA'J **yaγaqlıγ yiγāç** "Cevizli ağaç (*ḏū l-jawz*)." 0 **yaγaqlıγ**
:: YURUN·LUΓ 'URA'ΓUT **yurunluγ urāγut** "İpek kumaş parçalarına sahip kadın (*qiṭā'āt min ad-dībāj*) ." 0 **yurunluγ**
YAŠIN·LΓ BULIT **yašinlıγ bulit** "Şimşekli bulut (*barq*)." 0 **yašinlıγ**
YAΓAIN·LIΓ 'AR· **yaγanlıγ är** "Fil sahibi olan adam (*fayyāl*)." **yaγanlıγ**
Bu bölüm bir takım anlamları içermektedir. Birisi edilgen anlamına gelmektedir: G
YAḎIΓLIΓ TUŠA'K **yaḏiγlıγ töšāk** "yayılmış (*mabsūṭ*) döşek," ve: YAZIΓ·LΓ 'AT· "çözülmüş (*munaššaṭ mīn 'iqāl*) at." gibi. 0 Diğeri de adı verilen şeyin "sahibi (*ṣāḥib*)" olmaktır: YIBARLIΓ 'AR· **yiparlıγ är** "miski bulunan kişi." Bu yukarıda geçtiği gibi "sahiplik (*ḏū*)" anlamındadır: 'AYAQ·LIΓ· TAWSIY **ayaqlıγ täwsi** "Kâseli tepsi (*ḏāt qas'a*)," ve 'UYUT·LUΓ [dikkat] 'AW **üγluγ äw** (?) "kemerli ev (*ḏū ṭāqāt*) [krş. 35 **üγ**].

Q

YARINDAQ **yarindaq** Keçi derisinden kesilen Türk sırımı (*qidd*)." 0	**yarindaq**
YABUŠ·ΓA'Q **yapušγāq** Fındık kadar büyüklükte, üzeri tüylü, atların ve başka hayvanların kuyruklarına yapışan (*yata'allaqu*) bir bitki. Benzer şekilde, her işe karışan (*yata'allaqu*) kimseye" de böyle denir. 0	**yapušγāq**
YABUR·ΓA'Q **yapurγāq** "Ağacın yaprağı (*waraq*)." Kitap "yapraklarına (*awrāq*)" da: YABUR·ΓA'Q **yapurγāq** denir. 0	**yapurγāq**
YIΓAJ·LIQ· **yiγaçliq** "Ağaçlık (*mušjara*)." "Kereste bulunan yere (*dār al-xašab*)." de böyle denir. 0	**yiγaçliq**
YḎΓLQ **yaḏaγliq** "Yaya yürüyüş (*ar-rujla fī s-sayr*)." 0	**yaḏaγliq**
YAḎIΓLQ **yiḏiγliq** "Kokmuşluk (*natn*)." veya "yıpranmışlık (*bilā*)" 0	
YAMAΓ·LIQ· BUVZ **yamaγliq bōz** "Yama olarak hazırlanmış bez (*ruq'a*)((ya da başka bir şey) (*banīqa*)." 0	**yamaγliq**
YALIΓLQ **yiliγliq** "Ilıklık (*suxūna*)." 0	**yiliγliq**
YAΓAQ·LIQ· **yaγaqliq** "Cevizlik (*manbit al-jawz*)."	**yaγaqliq**
YARUQLQ **yaruqluq** "Işık, aydınlık (*nūr, ḍiyā'*)."0	**yaruqluq**
YIRAQ·LIQ· **yiraqliq** "Uzaklık (*bu'd*)."	**yiraqliq**
YALINDAQ 'AR· **yalindaq är** "Çıplak (*'uryān*) adam."	**yalindaq**

K

YKITLK **yigitlik** "Gençlik (*fatā'*)." Buradan gelerek :: 'ASIZ 'ANIK YIKITLIKY **essiz anig yigitliki** "Gençliğine yazık (*šabāb*)!" denir. 0	**yigitlik**
YURAK·LK 'AR· **yüräklig är** "Yürekli, cesur (*rābiṭ al-ja'š, qawī al-qalb*) adam."0	**yüräklig**
YTIZLIK **yetizlik** Bir şeyin "eni (*'arḍ*)". 0	**yetizlik**
YULAK·LIK· YΓIA'J· **yöläklik yiγāç**	**yöläklik**

[III. 39/52] **467**

"Destek için kullanılan ağaç (*musnada*)"; "Bir şeye dayanmış ağaca (*murajjab*)"[1] da [yani **yöläklig**] böyle denir. 0	**(yöläklik)**
YILIKLIK SUNKUVK **yiliklig sünük** "İlikli kemik (*mumixx*)."	**yiliklig**

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'al'ān* kalıbı

T

---

467 1. EY. *muraḥḥab*.

:: 'UL KIŠY 'UL TALIM SUVZ 'AYIT·ΓA'N **ol kiši ol tälim sōz ayityān** "O daima soru soran kişidir (*sa''āl*)." 0	**ayityān**
:: TANKRIY 'UL YYRIK· YARAT·ΓA'N **täŋri ol yērig yaratyān** "Yüce Allah yeri (veya başka şeyleri) yaratandır (*xallāq*)."	**yaratyān**
:: KUN 'UL 'AŽUNUΓ YARUT·ΓA'N· **kün ol ažunuy yarutyān** "Güneş her zaman dünyayı aydınlatandır (*tunayyiru, tušarriqu*)."	**yarutyān**
YURT·ΓAN KIŠY **yorityān kiši** "Sık sık osuran kişi (*raddām*)."	**yorityān**
:: 'L KIŠY 'UL 'UVZIN[2] YAΓUT·ΓA'N **ol kiši ol özin yayutyān** "O, iyilikle kendisini daima insanlara yaklaştıran kişidir (*yuqarribu nafsahu*)."	**yayutyān**
:: TNKRY 'UL YAΓMUR YAΓIT·ΓA'N **täŋri ol yaymur yayityān** "Tanrı yağmuru yağdırandır (*mimṭār*)." 0	**yayityān**
:: 'UL KIŠY 'UL TUTJIY YAΓIT·ΓA'N **ol kiši ol tutçi yayıtyān** "O kişi daima barıştan sonra düşmanlık eden kişidir (*yu'ādī*)." 0	
:: 'UL KIŠYLA'R 'UL YUMIT·Γ'N **ol kišīlär ol yomityān** "O adamlar daima bir işte hemfikir olan kişilerdir (*yatajamma'ūna fī l-amr*)."	**yomityān**

R

:: BUV 'AR· 'UL 'IYŠN YABURΓA'N **bu är īšin yapuryan ol** "O adam işini daima saklayan (*yaktumu*) ve gizleyen (*yadussu*) kişidir." Herhangi bir şeyi saklamak (*ixfā'*) da böyledir. 0	**yapuryan**
:: 'UL 'AR· 'UL NANKIN YAŠUR·ΓA'N **ol är ol nāŋin yašuryān** "O adam her zaman malını gizleyendir (*kitmān*)." Diğer saklanan şeyler için de böyle denir. 0	**yašuryān**
:: BU 'AR· 'UL 'YŠ·QA' YABUŠΓ'N **ol är ol īšqa yapušyān** "O adam işe yapışandır (*ta'alluq*)." Herhangi bir iş bir şeye bağlanırsa (*'allāq*) yine böyledir.	**yapušyān**
:: BUV BA'Š· 'UL QA'NIY YUŠUL·ΓA'N· **bu bāš ol qāni yušulyān** "Bu daima kan akan bir yaradır (*yasīlu*)." 0	**yušulyān**
:: BUV 'AR· 'UL 'ILKY 'YŠ· QA' BU̲ŠIU̲L̲·ΓA'N[3] **bu är ol älgi īšqa yišilyān** "Bu adamın eli işe yatkındır (*taxiffu yad, naduba*)."0	**yišilyān**
:: BUV YIYR· 'UL MUNDA' KIŠY YI̲ΓILΓ'N **bu yēr ol munda kiši yiyilyān** "Bu yer halkın her zaman toplandığı yerdir (*yajtami'u*)."	**yiyilyān**
:: 'UL TA'M· 'UL TUTJY YI̲QILΓN **ol tām ol tutçi yiqilyān** "Bu her zaman yıkılan bir duvardır (*yanhadimu*)." Diğer şeyler için de böyledir.	**yiqilyān**

Q

YUΓURQA'N **yoyurqān** "Yorgan (*diṭār*)."	**yoyurqān**

K

YUURKA'N **yügürgān** "Bir "koşucunun (*barīd*)" adı	**yügürgān**

2. V sonradan eklenmiştir.

467 3. B'nin noktası sonradan eklenmiştir.

[III. 41/54] 468

Çinden çıkarak Müslümanların ülkesine gelmekte olan kervandan önce onların haberlerini getiren kişi. 0

YUKURK'N 'AT· **yügürgān at** "Yarış atı (veya başka bir şey) (*muḥḍir*)[1]."

YKURKUVN **yügürgūn** "Darı gibi kırmızı taneleri bulunan bir bitki. Türkmānler yer bunu." **yügürgūn**

:: BUV SUVF· 'UL YΓA'JIΓ YAMUKA'N **bu sūw ol yiγāçiγ yämürgān** "Bu su ağaçları daima söken bir sudur (*qallā', musta'ṣil*)." Herhangi bir şeyi söken, deviren (*musta'ṣil*) için de böyle denir. **yämürgān**

:: BUV BUTIQ· 'UL TUTJY YRIL·K'N **bu butiq ol tutçi yerilgān** "Bu ağaç daima yarılan bir ağaçtır (*yanšaqqu*)." 0 **yerilgān**

:: BUV 'AR· 'UL KUVZIY YAMUL·KA'N **bu är ol közi yümülgān** "Bu adam daima gözü yumulan adamdır (*yanḍammu ṭarfuhu wa-yuγḍī wa-yawsanu*)."[2] **yümülgān**

İçinde Çift İlletli Harf Bulunan Sözcükler

YZΓJY [dikkat] **yoriγçi** "Gelin ve damadın akrabaları arasında haber taşıyan elçi (*safīr*)." Oγuz şivesi. **yoriγçi**

Γ

YAYIL·Γ'N KIŠY **yayilγān kiši** "Bir kararda durmayan (*muḍṭarib al-'azm*), bir işte sabit durmayan adam (*lā yaṯbutu 'alā amr wāḥid*)." **yayilγān**

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'lalal* kalıbı

J

YUR·KAMAJ· **yörgämäç** "İşkembe ve bağırsak ince ince kıyılır (*yulaffu, yudraju*), bağırsak içerisine konur, kızartılarak ya da pişirilerek yenir." **yörgämäç**

Q

YAT·ΓAŠUQ **yatγašuq** "Bir yatakta biriyle beraber yatan (*ḍajī'*)."[3] 0 **yatγašuq**

YAT·ΓAŠIQ 'UΓRIY **yatγašiq uγri** "Gecenim üçte biri (*'atama*)." Belli şivede. **yatγašiq**

D

N

1. EY. *muḥḍir*.
2. EY. *yanḍamu ṭarfahu wa-tayṣī wa-tasinu*.
3. EY. *ḍajīγ*.

YAQIRQAN **yaqriqan** Fındık büyüklüğünde kırmızı meyvesi olan bir bitki, yel dudakları çatlattığı zaman sürülürse dudaklar iyi olur. [4] 0	**yaqriqan**
YAQIRQA'N **yaqriqān** "Buz yağının (*šaḥm al-jamd*)" adı; bu buzun parçalanması sonucu yağa benzer çıkan şeydir.	**yaqriqān**

Bir Başka Tip

YUBA'QULAQ **yapaqulaq** "Sıtmadan titreme (*ar-ri'da min al-ḥummā*)." Yabāqu ve Yemāk şiveleri. 0	**yapaqulaq** D
YABAQULAQ **yapāqulaq** "Baykuş (*hama*)." Onların şivesinde.	D

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

Γ

YARSINJΓ NA'NK **yarsinçiγ nāŋ** "Murdar, pis, iğrenç (*yustaqḏaru minhu*)."	**yarsinçiγ**

L

YAΓMURJIL YIYR· **yaγmurçil yēr** "Çok yağmur yağan yer (*yakṯuru fīhi l-maṭar*)."	**yaγmurçil**
Bu bir kuraldır, Herhangi bir şey başka bir şey üzerine çok devam ederse, o adım köküne *jīm* ve *lām* eklenir.	G

[III. 43/56] **469**

Bu şekilde oluşturulan sözcük sıfat (*ṣifa*) olur. Örneğin, "tipili yer (*mirwāḥ* [tanımlanmış])": TUBIYJIL YIYR· **tüpīçil yēr**; TUBIY **tüpi** "rüzgâr (*rīḥ*)" için kullanılan bir sözcük ve onu sıfat şekline getirmek (*waṣfan li-l-kaṯra*) için sonuna *jīm* ve *lām* eklenir. "Her zaman hastalanan (*mimrāḍ*) kişiye: 'IYJ·KIL· **īgçil** denir. Ama bu kural nadir olarak görülür.

Başında İlletli Harf Bulunan Adlar Bölümünün Sonu

Allah'a şükürler olsun

Bağışlayan ve Esirgeyen Tanrının Adıyla

Eylemler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

B

4. EY. *fbtr', fa-tabra'u* okunur.

:: 'AR· QABUΓ YABITḮY [dikkat] **är qapuγ yapti** "Adam kapıyı kapadı (*ṣafaqa*)." :: 'AR· TUVR· YABITIY **är tōr yapti** "Adam (kuş veya başka şeyleri üzerine) ağ attı (*alqā*)." :: 'IŠ·LA'R 'UTM'K YABITḮY **ešlār ötmāk yapti** "Kadın tandırda ekmek yapıştırdı (*alṣaqat*)." :: 'AR· TA'M· YABITḮY **är tām yapti** "Adam duvar inşa etti (*banā*)." YABA'R YAB·M'Q **yapār yapmāq**. **yap-**

R

:: 'AR· YIΓA'J YARḮDIY **är yiγāç yardi** "Adam ağaç (veya başka bir şey) yardı (*šaqqa*)." Başka şeyler için de böyledir, Yere sınır çizilse veya sınırlansa yine böyle denir (*waḍa'a t-tuxūm wa-ḥadda*). YAR'R· YARMA'Q **yarār yarmāq**. 0 **yar-**

:: 'URA'ΓUT· 'UΓLAN BAŠIK·TIN YUR·DIY **urāγut oγlin bešiktin yördi** "Kadın oğlunu beşikten çözdü (*ḥallat*)." YURA'R· YURMA'K **yörār yörmāk**. 0 **yör-**

:: 'UL BUTIQ YAIRḮDIY **ol butiq yerdi** "O dalı (veya başka bir şeyi) yardı (*šaqqa*)." Demirle değil de başka bir aletle bir şeyi uzunlamasına kesmek de [böyledir] (*šaqqahu ṭūlan min γayr qaṭ' bi-l-ḥadīd*) . YIAR'Ṛ YIARMA'K-Q **yerār yermāk**. İlki [yani **yar-**] bir şeyi keserek zorla yarmak (*bi-qaṭ' wa-'unf*); diğeri nazikçe (*bi-luṭf*) yarmaktır. Atasözü: TABUΓ TA'Š· YARA'R TA'Š BA'ŠIΓ· YARA'R· **tapuγ tāš yerār tāš bāšiγ yarār** 0 "Hizmet taşı yarar, taş başı yarar." 0 Bu söz efendisinden iyilik gören[1] yahut ona düşmanlarına karşı yardım eden hizmetçi için söylenir. **yer-** P

Z

:: 'UL TUḴUVN YAZ·DIY **ol tügün yazdi** "O bağı çözdü (*ḥalla*)." :: 'UL BTIK YAZ·DIY **ol bitig yazdi** "O kitap yazdı (*kataba*)" – Oγuz şivesi. 0 :: 'UL SUVZINDA' YAZ·DIY **ol sözindä yazdi** "O sözünde **yaz-** D

[III. 45/59] **470**

yanıldı (*axṭa'a*)." 0 :: 'UL 'ANIY 'URUV YAZ·DIY **ol ani uru yazdi** "O onu döveyazdı (*kāda*)." :: 'UL KAYIK·NY YAZ·DIY **ol käyikni yazdi** "O ava attığı atışı kaçırdı (*axṭa'a ... fī ramy*)." Atasözü [krş. 610 **yaŋqu**]: YAZ·MA'S· 'ATIM· BUL·MA'S· YANKILM'S BIL·KA' BULM'S· **yazmās atim bolmās yaŋilmās bilgä bolmās** 0 "Şaşmadık atış, yanılmadık bilgin olmaz." YAZA'R· YAZ·MA'Q **yazār yazmāq**. 0 P

:: 'AR· SUWDA' YUZ·DIY **är suwda yüzdi** "Adam suda yüzdü (*'āma*)." :: 'IRINK YUZ·DIY **iriŋ yüzdi** "(Vücutta ve yarada) irin yayıldı (*nafašat*)." :: 'AR· TUΓM [dikkat] YUZ·DIY **är toqum yüzdi** "Adam kurban edilmiş hayvanı yüzdü (*jazara*) ve açtı (*kašaṭa*)[1]." YUZA'R· YUZ·MA'K-Q **yüzār yüzmāk**. **yüz-**

S

---

469 1. EY. *yanīlahu, yanīlu* okunur.

470 1. EY. *kašafa*.

:: BAK· SUVSIN YAS·DIY **beg sūsin yasdi** "Bey onların yurtlarını askerlerini dağıttı (*farraqa*)." Kökü şu anlamdaki sözden gelmiştir: 'AR· YA'SIN YAS·DIY **är yāsin yasdi** "Adam yayının kirişini çıkardı (*naza'a ... l-watar*)." :: XA'N· JUVA'J· YAS·DIY **xān çuvāç yasdi** "Han başı üstünde bulunan Hanlık çadırının düğümünü çözdü (*ḥalla ... 'uqda*)." YASA'R· YAS·MA'Q **yasār yasmāq**. **yas-**

Š

:: 'UL MANIY KRUB YAŠ·DIY **ol mäni körüp yašdi** "O benden gördüğünü sakladı (*inkamā*)." Atasözü: TAWAY MUNUB· QUVY· 'ARA [dikkat] YAŠMA'S· **tewe münüp qōy ara yašmās** 0 "Deveye binip koyunlar arasında saklanılmaz (*yaktuma nafsahu wa-yaxtafī*)." Bu söz her tarafa dağıldıktan sonra gizlenmek isteyen iş için söylenir. YAŠA'R· YAŠ·MA'Q· **yašār yašmāq**. **yaš-** P

:: 'UL BAK·NIY YUŠ·DIY **ol bägni yušdi\yüšdi** "O bozayı (testinin emziğinden) akıttı (*asalā*)." Bu, buğday, arpa, darı gibi şeylerden yapılan bir içkidir. YUŠA'R· YUŠ·M'K-Q[2] **yušār yušmāq\ yüšār yüšmāk**. **yuš-\yüš**

Γ

YAΓMUR YAΓ·DIY **yaγmur yaγdi** "Yağmur yağdı (*maṭara*)." Atasözü: QUTLUΓ QA' QUŠA' YAΓA'R **qutluγqa (qut?) qoša yaγār** 0 "Talih talihliye çift yağar." YAΓA'R YAΓM'Q **yaγār yaγmāq**. Yağmur ve dolu yağarsa yine böyle denir (*saqaṭa*). 0 **yaγ-** P

:: 'UL MANY 'AŠQA' YIΓ·DIY **ol mäni ašqa yiγdi** "O beni yemekten (veya başka bir şeyden) alıkoydu (*mana'a*)." :: 'UL TARIΓ YIΓ·DY **ol tariγ yiγdi** "O buğdayı (veya başka bir şeyi) yığdı (*kawwama*)." Herhangi **yiγ-**

Bir şeyi yığan kimse için de böyle denir (*jama'a*). YIΓA'R YIΓ·MA'Q **yiγār yiγmāq**.

W

'AR· TUBIQ YUW·DIY **är topiq yuwdi** "Adam topu (ya da başka bir şeyi) yuvarladı (*daḥraja*)." YUWA'R YUW·M'Q **yuwār yuwmāq**. Manzume: **yuw-**

TAWAR·YIΓIB· SUW 'AQIN 'N-DIY SAQIN V
QURUM KIBY 'IYD̲SIN QUVDIY YUWA'R·
tawar yiγip suw aqin endi saqin
qorum kepi id̲isin qōdi yuwār

Mal toplamayı anlatarak diyor ki: "Dağdan inen sel nasıl ki taşı yuvarlıyorsa, o da bu şekilde malını toplar ve dağdan inen taş gibi malını yuvarlar."

---

2. K asıldır, Q sonradan eklenmiştir.

:: 'AŠ·YA'K· YUW·DIY **äyšāk yowdi** "Eşek koşabildiği kadar koştu (*'adā ... ašadd 'adwihi*)." 0 :: 'UL 'ANY 'AR·DY TAW·DIY[1] **ol ani ārdi yowdi** "O, onu aldattı (*xada'a, xatala*)." [**yuw-** gibi geniş zaman ve mastar da aynıdır]. 0 **yow-**

:: 'AR QADA'ŠIN QUR·DIY ?UWDIY **är qādašin qurdi yowdi** "Adam akrabalarıyla bağlarını kuvvetlendirdi (*waṣala*), onlarla malını paylaştı (*wāsā bi-māl*), onlara mal vererek gönüllerini aldı (*xawwala ni'ma*)." YUW'R[2] YUWM'Q[2] **yowār yowmāq**.

Q

:: 'AR· BAŠ·QA' YAQIΓ YAQ·DIY **är bašqa yaqiγ yaqdi** "Adam yaraya yakı yaktı (*ḍammada ... bi-ḍamād*) ." :: 'UL 'ANKAR· YAQ·DIY **ol aŋar yaqdi** "O ona yaklaştı (*izdalafa, qaruba*)." Buradan gelerek :: 'ANIK KALMA'KY YAQ·DIY **anig kälmäki yaqdi** "Onun varmasına az kaldı (*qaruba*)." denir. :: 'UL 'ANKR 'LIK· YAQ·DIY **ol aŋar älig yaqdi** "O ona eliyle (veya başka bir yeriyle) dokundu (*massa*)." YAQA'R YAQM'Q **yaqār yaqmāq**. 0 **yaq-**

:: 'LIK K' YA'Γ YUQ·DIY **äligkä yāγ yuqdi** "Onun eline yağ bulaştı (*talaṭṭaxa*)." :: 'NK 'UḌIVZIY 'ANKAR YUQ·DIY **anig uḍūzi aŋar yuqdi** "Onun uyuzu başka birine geçti (*a'da*)." Herhangi bir şey başka bir şeye bulaşırsa da böyle denir. YUQA'R YUQM'Q **yuqār yuqmāq**. **yuq-**

:: 'UL 'AWIN YIQ·DIY **ol äwin yiqdi** "O, evini (veya başka bir şeyi) yıktı (*hadama*)." YIQ'R YIQM'Q **yiqār yiqmāq**. **yiq-**

L

:: 'UVT· YAL·DIY **ot yaldi** "Ateş alevlendi (*iltahaba*)." :: BA'Š· YAL·DIY **bāš aldi** "Yara iltihap kaptı (*amaḍḍa*)." :: KUVN YUVZK· YAL·DIY **kün yüzüg yaldi** "Güneş onun yüzünü yaktı (*lawwaḥat, sawwadat*)." YALA'R· YAL·M'Q **yalār yalmāq**. **yal-**

:: 'AR BULUNUQ: [dikkat] YULDIY **är bulunuγ yuldi** "Adam tutsağı serbest bıraktı (*fakka*)." :: 'AR TUTUΓ YUL·DIY **är tutuγ yuldi** "Adam rehineyi kurtardı (*fakka*)." :: 'AR· QUŠ YUL·DIY **är quš yuldi** "Adam kuşu tüylerini yolmak için (*li-yatammarraṭa*) kaynar suya bıraktı." Deriden kıl yolunursa da böyle denir. Başkası da böyledir (*asmaṭa*). :: 'URA'ΓUT· BAŠIN YUL·DIY **urāγut bašin yuldi** [Tam olarak. "Kadın başını kurtardı"] "Kadın mihrinden ve **yul-**

[III. 48/64] **472**

Ve başka şeylerden vazgeçerek kocasından ayrıldı (*ixtala'at ... min al-mahr*). YUL'R YULM'Q **yulār yulmāq**. Buradan gelerek :: 'UL BITK YLDY **ol bitig yuldi** "O kitabı yazdı (*nasaxa*)." denir. Aynısı.

---

471 1. Dikkat; 167 **täw?** ile karışma. T'nin (Y'yi gösterir) altındaki iki noktanın izleri görülür, silindi.

2. Y'nin iki noktası silindi. İzleri açıkça görülür.

:: 'TLΓ YIL·DIY **atlıγ yeldi** "Atlı koştu (*xabba, aḥḍara*)." YIALA'R YLMA'K **yelyelār yelmāk**. **yel-**

:: 'AŠ· YILDIZ **aš yeldi** "Yiyecek (veya başka bir şey) yenildi (*ukila*)." YILUVR YILM'K **yelür yelmāk**.

M

:: 'AR· KUVZ YUM·DIY **är kōz yümdi** "Adam gözlerin kapadı (*yamaḍa*)." YUMA'R YUM'K **yümār yümmāk**. **yüm-**

N

:: 'AR· YUVLDAN YAN·DIY **är yōldan yandi** "Adam yolculuktan (veya başka bir şeyden) döndü (*raja'a*)." :: BAK 'ANIY YANIDIY **beg ani yandi** "Emir (veya başkası) onu tehdit etti (*haddada*)." Atasözü: YALINQUV MNKKV TIRLM'SW SIYN QA' KIRB KIRUV YAN·M'S· **yalŋuk mäŋgü tirilmäs sīnqa kirip kerü yanmās** 0 "İnsanoğlu [yani kişi] sonsuza kadar yaşamaz; mezara girdikten sonra geri dönüş yoktur." 0 :: 'UVT· YAN·DIY **ōt yandi** "Ateş yandı (*aḍā'at*)" – *lām*'lı [yani **yal-**] şeklin bir varyantı – Qifçāq şivesi. :: 'AR· YAN·DIY **är yandi** "Adam kustu (*qā'a*)." YAN'R YANM'Q **yanār yanmāq**. **yan-** P D

Manzume:

YANDY 'ARINJ· 'UΓ·RAΓIY **yandi ärinç uγrayi** V
KAL·DIY BARUV TIΓ·RAΓIY **käldi bärü tuγrayi**
'UVZY QUYIY 'UΓRAΓIY **özi quyi oγrayi**
'AL·B· LA'R QAMUΓ TIRKAŠUVR· **alplār qamuγ tergäšür**

Düşmanı anlatarak diyor ki: "Belki de o niyetinden geri dönmüştür, onun bize elçisi geldi; ve o derenin içerisindedir, savaş için yiğit askerler toplanıyor." 0

:: 'AR· SUWDA' YUN·DIY **är suwda yundi** "Adam suda yıkandı (*iγtasala*)." :: 'AR· YUNDIY **är yundi** "Adam abdest aldı (*tawaḍḍa'a*)" – Oγuz şivesi. YUNA'R D YUN·M'Q **yunār yunmāq**. 0 **yun-**

:: 'NK 'AWIN YIN·DIY **anig äwin yindi** "O, onun evini araştırdı (*baḥaṯa*)." Aslı: YIN·D·TIY **yindti** ve kısaltılmıştır. YIN·DAR· YIN·D·MA'K **yindār yindmāk**. **yin-** **(yind-)**

Bir Başka Tip

:: 'AR· TUVN· YUVDIY **är tōn yūdi** "Adam elbisesini (ya da başka bir şeyi) yıkadı (*yasala*)." YUVR· YUVMA'Q **yūr yūmāq**. Atasözü [= 514 **qān**]: QA'NIΓ QA'N BILA' YUVMA'S· **qāniγ qān bilä yūmās** "Kanı kanla yıkamazlar" – düzensizlik, yine düzensizlikle bastırılmaz, barışla bastırılır anlamındadır. 0 **yu-** P

:: 'AR· 'AŠ· YIYDIY **är aš yēdi** "Adam yiyeceği (veya başka bir şeyi) yedi (*akala*)." 0 YIYR YIYMA'K **yēr yēmāk**. **ye-**

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle

ortası harekeli *fa'aldī* kalıbı üzerine üç harfli sözcükler bölümü

[III. 49/67] **473**

R

:: 'UL YYRIK YABURDIY **ol yērig yapurdi** "O yeri parlattı (*mallasa, malaqa*)." Ve de :: 'AR· SUVZU̲K YABUR·DIY **är sōzüg yapurdi** "Adam sözü sakladı, gizledi (*axfā, katama*)." YABURUR YABUR·MA'Q **yapurur yapurmāq**. 0	**yapur-**
:: 'AR· YAR·MA'Q YIATUR·DIY **är yarmāq yitürdi** "Adam paraları (veya başka bir şeyi) kaybetti (*faqada*)."[1] YITURUR YITURMA'K **yitürür yitürmāk**. 0	**yitür-**
:: 'UL TAWY K' YUK· YUD̲UR·DIY **ol tewekä yük yüd̲ürdi** "O yükü deveye (veya başka bir şeye) yükledi (*ḥamala*)." YUD̲·RUR YUD̲RMA'K **yüdrür yüd̲ürmäk**. Manzume:	**yüd̲ür-**

'AΓRUQ 'AΓIR 'IŠINKNY 'AD̲NA'ΓUQA' YUD̲URMA' **V**
'AJ·RUB· 'U̲ZUNK 'UŠA'RIB· 'AD̲NA'ΓUNIY TUD̲U̲RMA'
aγruq aγir išiŋni ad̲nāγuqa yüd̲ürmä 0
açrup özüŋ üšārip ad̲nāγuni tod̲urma

"Senin kendi yükünü başkasına yükleme, gözün kararacak kadar kendini aç bırakarak başkasını doyurma." 0

:: 'UT YAŠAR·DY **ot yašardi** "Ot yeşerdi (*ixḍarra*)." YAŠARDY YAŠ'RUR YASAR·MA'Q **yašardi yašārur yašarmāq**.	**yašar-**
:: 'UL 'NK[2] NA'NK· YAŠUR·DIY **ol nāŋ yašurdi** "O nesneyi sakladı (*katama*)." YAŠRUR YAŠRMA'Q **yašrur yašurmāq**.	**yašur-**
:: 'UL 'ATIΓ MANK' YAQUR·DIY **ol atiγ maŋa yaqurdi** "O atı (veya başka bir şeyi) benim yanıma getirdi (*qarraba*)." YAQU̲RUR YAQU̲R·MA'Q **yaqrur yaqurmāq**.	**yaqur-**
:: KIŠY YAQURDIY **kiši yaqurdi** (?) "Adam sık sık soludu (*tanmahhada, axaḍahu r-rabw*) ." YAQRUR YAQUR·MA'Q **yaqrur yaqurmāq**. 0	
:: 'AR YUKURDIY **är yügürdi** "Adam hızlı hızlı koştu (*'adā wa-šadda*)." YUKRUVR· YUKURMA'K **yügrür yügürmāk**. Manzume:	**yügür-**

'UNDAB· 'ULUΓ TABA'RUV TAWRAQ KALIB· YUKUR·KIL· **V**
QURΓAQ· YILIN BUD̲UN KUR· QANDA' TUŠAR QVDY 'IL
ündäp uluγ tapāru tawraq kälip yügürgil

---

473 1. EY. *fuqida*.
2. NK çizildi.

quryap yilin boḏun kör qanda tüšär qōdi il

"Yaşlı birisi seni çağırdığında, (ona cevap ver ve) ona doğru [hızlıca] koş. Kıtlık yıllarında kavmin nereye giderse, onlarla beraber git." Bu söz kavmin üzerine çöken her felakette onlarla birlikte ol demektir. 0

:: 'UL BUVZ YUKUR·DY **ol böz yügürdi** (?) "O elbiseye eriş yaptı (*asdā s-sadā*)." 0

:: 'AR· YIГ'J YAMUR·DIY **är yiγāç yämürdi** "Adam ağaç (ya da başka bir şey) kesti (*qala'a*)[3]." YAMURUR YMURMA'K[4] **yämürür yämürmāk**. **yämür-**

Š

::

[III. 51/70] 474

YAILM YUVKA' YABUŠ·DIY **yelim yügkä yapušdi** "Tutkal deriye yapıştı (*iltiṣaqa*)." Herhangi bir nesne başka bir nesneye yapışırsa (*iltiṣaqa, ta'allaqa*) yine böyle denir. :: 'IT· KAYIK' YABUIŠ·DIY **it käyikkä yapušdi**. "Köpek ava yapıştı (*ta'allaqa*)." YABUIŠUR YABUIŠMA'Q **yapušur yapušmāq**. 0 **yapuš-**

:: 'UL 'ANKAR TUŠA'K YAḎIŠ·DIY **ol aŋar töšāk yaḎišdi** "O, ona döşek yaymakta (*basṭ*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. YAḎIŠUVR· YAḎIŠ·MAQ **yaḎišūr yaḎišmāq**. 0 **yaḎiš-**

:: 'UL QILJ TIN QA'N YUḎUŠ·DIY **ol qiliçtin qān yoḏušti** "O, kılıçtaki kanları silmede (*masḥ*) ona yardım etti." Kitaptan bir şey silmek (*maḥw*)[1], ya da bir sıvının bir şeyi üzerindeki izini yok (*iḏhāb aṯar*) etmek de böyledir. YUḎUŠUVR YUḎUŠ·M'Q **yoḏušūr yoḏušmāq**. 0 **yoḏuš-**

YDIŠ·DY NA'NK **yidišdi nāŋ** "Nesnenin parçaları birbiri içinde yıprandı (*baliya ajzā' ... bā'ḍ fī ba'ḍ*)." **yidiš-**

:: 'UL MANK' YNK'K YDIŠ·DIY **ol maŋa yetgāk yedišdi** "O bana heybenin kenarını (veya benzer bir şeyi) dikmekte (*xiyāṭa γuraz*) yardım etti[2]." YDŠUVR YDŠM'K **yedišūr yedišmāk**. **yediš-**

Bundan önceki eylemin masdarı *qāf*'la: YDŠM'Q **yidišmāq**. 0 **yidiš-**

:: 'UL 'IKY TARIГ YUḎUŠ·DY **ol ekki tariγ yüḏüšdi** "O ikisi buğday (veya başka bir şey) yüklemekte (*ḥaml*) birbirlerine yardım ettiler." Yarışmak da böyledir. YUDŠUVR YUḎŠM'K **yüḏšür yüḏüšmāk**. 0 **yüḏüš-**

:: 'ULA'R 'IKY YARAŠ·DY **olār ekki yarašdi** "Onların ikisi işte anlaştılar (*wāfaqā*)." YARAŠUVR YARAŠM'Q **yarašūr yarašmāq**. Manzume: **yaraš-**

Anlaştıktan sonra kendisine gadreden bir adamı anlatarak diyor ki:

---

3. EY. *qaṭa'a*.

4. Çizginin altı sonradan: TUMUR·DIY TUMURM'Q **tomurdi tomurmāq**.

474 1. EY. *naḥw*.

2. EY. *ṭurz*.

'URTUQ BULUB· BILIŠ·DIY	**ortuq bolup bilišdi**	V
MANIK TAWAR· SATIŠ·DIY	**mänig tawar satišdi**	
BIS·TA' BILA' YARAŠ·TIY	**bista bilä yarašti**	
KIZLAB· TUTA'R TA'YIMIY	**kizläp tutār täyimi**	

"O benimle tanıştı ve ortaklık etti; malımı satmakta bana yardım etti; ama ev sahibi ile anlaştı (*rabb al-bayt*), ve benden tayımı sakladı." 0 BISTA' **bista** tüccarlara evsahipliği (*muḍīf*) eden bir kişinin adıdır; tüccar onun evinde konaklar, o tüccarın malını satıverir, koyunlarını toplar, onu evinde konuk eder. Tüccar ayrılacağı zaman yirmi koyundan birini alır. Bu Tuxsi, Yaγma, ve Çigiller arasında bir gelenektir; ben onların böyle yaptıklarına şahit oldum. YARAŠUVR YARŠM'Q **yarašur yarašmaq**. 0

:: 'UL 'NIK BRLA' 'AT· YARIŠDIY **ol anig birlä at yarišdi** "O benimle at

[III. 52/72] **475**

yarışı yaptı (*sābaqa*)."[1] :: 'UL 'NIK BIRLA' TAW'R· YARIŠ·DIY **ol anig birlä tawār yarišdi** "O malları onunla paylaştı (*nāṣafa*)." Bu ifade mirasın paylaşılmasında da kullanılır (*qisma al-mawārīṯ*). YARIŠUVR YARIŠMA'Q **yarišūr yarišmāq**.

:: 'UL MANIK BIRLA' YURIŠ·DIY **ol mänig birlä yorišdi** "O benimle yürümede (*mašy*) yarıştı." TURQUV YURIS·DIY **torqu yorišdi** "İpek kumaş (ya da başka bir şey) yol yol oldu (*badat aṭ-ṭarā'iq*)." Bu, ipek kumaş yıpranmağa yüz tuttuğu zaman da söylenir. YURIŠUVR YURIŠM'Q **yorišūr yorišmāq**. **yoriš-**

:: YIRIŠ·DIY NA'NK **yerišdi nāŋ** "Nesne yirildi (*taqā'asa*), ayrıldı (*infirāj*)." :: 'AR· YIRIŠ·DIY **är yerišdi** "Adam (veya başka birisi) güldü (*tabassama*)." YIRIŠUVR YRIŠ·MA'K **yerišūr yerišmāk**. Ve de :: 'IT· TIYŠIY YIRIŠDY **it tīši yerišdi** "Köpeklerin (veya başka bir şeyin) dişleri zayıfladı (*aftara*)."[2] **yeriš-**

:: 'UL 'ANK'R[3] TUKUVN YAZIŠ·DIY **ol aŋār tügün yazišdi** "O, ona düğüm çözmekte (*ḥall*) yardım etti." Yarışmak da böyledir. YAZIŠUVR YAZIŠM'Q **yazišūr yazišmāq**. 0 :: 'L MNK' YA' YAZIŠDIY **ol maŋa ya yazišdi** "O bana yaydan kirişi (veya başka bir şeyi) çıkarmakta yardım etti (*naz'al-watar*)." YAZIŠUVR YAZIŠM'Q **yazišūr yazišmāq**. **yazış-**

:: BIYR NA'NK BIYR·KA' YA YAΓUŠ·DIY **bir nāŋ birkä yaγušdi** "Bir şey başka bir şeye yaklaştı (*taqāraba*)." YAΓUŠUVR· YAΓUŠMA'Q **yaγušūr yaγušmāq**. 0 **yaγuš-**

:: 'UL MANK' BUΓDA'Y· YΓIŠ·DY **ol maŋa buγdāy yiγišdi** "O bana buğday (veya başka bir şey) toplamakta (*takwīm*) yardım etti." YIΓIŠVR YΓIŠM'Q **yiγišūr yiγišmāq**. 0 **yiγiš-**

:: 'ULA'R 'KY YUFUŠ·DY **olār ekki yowušdi\yöwüšdi** "Onların ikisi yardımlaştılar, birbirleriyle paylaştılar (*a'āna, wāsā*)." YUFUŠUVR YUFUŠM'K-Q **yowušūr yowušmāq\yöwüšūr yöwüšmāk**. 0 **yowuš-\ yöwüš-**

---

475 1. Ya çeviri "onunla" şekline çevrilmeli (EY. *ma'īyerine ma'ahu*) ya da Türk dilleri **mänig birlä**'ye düzeltilmeli.

475 2. Muhtemelen *iftaraqa* "ayrılmış, gevşemiş (?)" için hatalı.

3. Bu sözcük sonraki sözcüğün üstüne sonradan eklendi.

:: 'ULA'R BYR· BYR·K' TUBIQ YUWUŠ·DIY **olār bīr bīrkä topiq yuwušdi** "Onların ikisi birbirlerine top yuvarladılar (*daḥraja*)." YUWUŠUVR· YUWUŠMA'Q **yuwušūr yuwušmāq**. yuwuš-

:: 'UL 'ANKAR YQIГ YAQIŠ·DY **ol aŋar yaqiγ yaqišdi** "O (yara üzerine) yakı koymakta (*waḍ' aḍ-ḍamād*) ona yardım etti." :: 'NIK KALM'KY YAQIŠ·DIY **anig kälmäki yaqišdi** "Onun gelmesi yaklaştı (*qaruba*)." Herhangi bir şeyin gelmesi yaklaştığında da böyle denir (*āna*). Uz dilli adam konuştuğunda: "Dudakları birbirine yapışmaz (*lā yaqrubu*)," yaqiš-

[III. 54/74] 476

çünkü çok çabuk ve akıcı konuşur, anlamında: 'NK 'IYR·NIY YAQIŠ·MA'S· **anig ērni yaqišmās** der. 0

:: U̲'D̲Z· TU̲QU̲Š̲·DIY **uḏuz yuqušdi** "Yaşlılık dolayısıyla uyuz, bedende bir yerden öbür yere yayıldı (*ta'addā*)." TQŠVR TQŠM'Q **yuqušūr yuqušmaq**. yuquš-

:: 'UL 'ANKAR TA'M YI̲QIŠ̲·DI̲Y[1] **ol aŋar tām yiqišdi** "O, ona duvarı (veya başka bir şeyi) yıkmakta (*hadm*) yardım etti." YI̲QI̲Š̲U̲VR YQIŠM'Q **yiqišūr yiqišmāq**. yiqiš-

:: SUWLA'R QMUГ YI̲LIŠ̲·DY **suwlār qamuγ yilišdi** "Bütün sular (veya başka bir şey) ılıklaştı (*saxunat*)."[2] YI̲LIŠUVR YI̲LIŠMA'K-Q **yilišūr yilišmāq\yilišūr yilišmāk**. yiliš-

:: 'ULA'R BYR 'AKIN·DYKA' 'UГRIY BI̲LIŠ·DY [dikkat] **olār bīr ekindīkä oγri yalašdi** "Onların ikisi birbirlerini hırsızlıkla itham etti (*ittihama*)." ?LIŠUVR· YLIŠM'Q **yalašūr yalašmāq**. yalaš-

:: BU̲D̲VN̲·[3] BIYR 'AKIN·DIYNIY BULUŠDIY [dikkat] **boḏun bir ekindīni yulišdi** "Halk birbirini yağmaladı (*ayāra*)." BUL̲·ŠVR BULŠM'Q **yulšūr yulišmāq**. 0 yuliš-

:: 'UL 'ANKAR TUVN· YAMAŠ·DIY **ol aŋar tōn yamašdi** "O, ona elbise (ya da başka bir şey) yamamakta (*raq'*) yardım etti." YAMAŠUVR YAMAŠ·MA'Q **yamašūr yamašmāq**. Yarışmak da böyledir. 0 yamaš-

:: 'ULA'R BYR· BYR·K' 'UQ· YUNU̲Š̲·DIY **olār bīr bīrkä oq yonušdi** "Onlar ok (veya başka bir şey) yontmakta (*naḥt*) birbirlerine yardım ettiler." YUNU̲Š̲U̲VR· YUNU̲ŠMA'Q **yonušūr yonušmāq**. Yarışmak da böyledir. yonuš-

Q

:: YAГUQ KŠIY YATIQ·TIY **yaγuq kiši yatiqti** "Akraba yabancılaştı (*ajnabī*)." YATIQA'R YATIQ·MA'Q **yatiqār yatiqmāq**. 0 yatiq-

---

476 1. Y, T'ye düzeltildi.
2. EY. *suxinat*.
3. D̲'nin noktası sonradan eklenmiştir.

:: YILQY YUTIQ·TY **yilqi yutuqti** "Hayvanlar kardan öldü (*iḫtaraqat*)." Bunu anlamı onları soğuktan donarak öldükleridir. YUTAQA'R YUTIQ·M'Q **yutiqār yutiqmāq**.	**yutuq-**
:: YIYL YAZIQ·TY **yīl yaziqti** "Mevsim bahara döndü (*rabīʿ*)." YAZIQA'R YZIQ·MA'Q **yaziqār yaziqmāq**.	**yaziq-**
:: KUVZ YAŠIQ·TY **kōz yašiqty** "Gözler güneşten kamaştı (*ḫārat*)." YAŠIQA'R YŠIQ·M'Q **yašiqār yašiqmāq**. 0	**yašiq-**
:: BAK·LA'R BYR· BIYR·K' YAΓIQ·TIY **beglār bīr bīrkä yaγiqti** "İki emir birbirlerine düşman oldular (*taʿādā*)." YAΓIQ'R YAΓIQ·M'Q **yaγiqār yaγiqmāq**.	**yaγiq-**

L

:: QBUΓ YABUL·DY **qapuγ yapuldi** "Kapı kapatıldı (*inṣafaqa*)." Herhangi bir şey kapansa (*insadda*) yine böyle denir. YAB·LUVR·[4] YABUL·M'Q **yaplūr yapulmāq**.	**yapul-**
:: 'IYŠ YUBALDY **īš yopaldi** "İş ihmal edildi ve üzerine durulmadı (*uγfila*[5] *wa-lam yubram*)." YUBA'LUVR· YUBAL·M'Q **yopālūr yopalmāq**.	**yopal-**
:: 'UL SUVKA' YITILDIY **ol sūkä yetildi** "Orduya (veya başka bir şeye) yetişildi (*laḥiqa*)." YITILUVR	**yetil-**

[III. 55/77] **477**

YATILMA'K **yetilūr yetilmāk**. 0	
:: SUV YAḌIL·DIY **sü yaḍildi** "Asker (veya başka bir şey) dağıldı (*tafarraqa*)." :: TUVN KUVNK' YAḌIL·DIY **tōn kūnkä yaḍildi** "Elbise güneşe serildi (*busiṭa*)." Herhangi bir şey yayılırsa da böyle denir. YAḌ·LUVR YAḌIL·M'Q **yaḍlūr yaḍilmāq**. :: YA'Γ TUVN·DA' DIY **yāγ tōnda yaḍildi** "Elbiseye (veya başka bir şeye) yay yayıldı (*tafaššā*)." YAḌ·LUR YAḌILM'Q **yaḍlur yaḍilmāq**.	**yaḍil-**
:: QA'N QILJTIN YUḌUL·DY **qān qiliçtin yoḍuldi** "Kan kılıçtan silindi (*muḥiya*)." :: 'NIK 'ATY 'AY·DIN YUḌUL·DIY **anig ati ēdin yoḍuldi** "Adı Sultan'ın defterinden silindi (*muḥiya*)." Silinen ve yok edilen her şey için böyle denir. YUḌ·LUR YUḌLM'Q **yoḍlur yoḍulmāq**.	**yoḍul-**
:: YTK'K YAḌIL·DIY **yetgāk yeḍildi** "Bohça dikildi (*xīṭat*) ve mallar onun içine konuldu (*ʿubbiya*)[1]." YḌLR YḌLM'K-Q **yeḍlür yeḍilmāk**. 0	**yeḍil**
:: QA'B YARLIDY **qāp yarildi** "Tulum (veya başka bir şey) yarıldı (*inšaqqa*)." YAIRILVR YARILM'K-Q[5] **yarilūr yarilmāq**.	**yaril-**
:: BUTIQ YARILDY **butiq yerildi** "Dal ağaçtan yirildi (*inšaqqa*)." Herhangi bir şey yirilirse (*infaṣama*) yine böyle denir. YAR·LUVR YRLM'K-Q **yerlūr yerilmāk**.	**yeril-**

4. İlk *sukūn* (·), U'dan değişti.
5. EY. *aγfala*.

477 1. EY. *ʿaybat*.
2. K asıldır, Q sonradan eklenmiştir.

:: ’UΓL BŠKTIN YURUILDY **oγul bešiktin yörüldi** “Çocuk beşikten çözüldü (*ḥulla*).” YU̲R·LUR YU̲RU̲LM’Q [dikkat] **yörlür yörülmāk**.	**yörül-**
:: TKUVN YAZIL·DIY **tügün yazildi** “Düğüm (ya da başka bir şey) çözüldü (*taḥallat*).”	**yazil-**
:: ’IYŠ YASIL·DY **īš yasildi** “İş bırakıldı (*turika ... wa-furriqa asbābuhu*).” :: YA’ YASIL·DY **ya yasildi** “Kiriş yaydan çıkarıldı (*nuzi‘a l-watar*).” :: SUV YASILDY **sü yasildi** “Askerler (veya başkaları) dağıldı (*tafarraqa*).” Dağılan (*tafarraqa*) başka şeyler için de böyle denir. YASILUVR YASIL·M’Q **yasilūr yasilmāq**. 0	**yasil-**
:: QA’N YUŠUL·DIY **qān yušuldi** “Kan (yaradan veya başka yerden) fışkırdı (*na‘ara*).” YUŠULVR YUŠULM’Q **yušulūr yušulmāq**.	**yušul-**
:: ’NIK ’LKY ’I̲YŠQA’ BI̲ŠILDY **anig älgi īšqa yišildi** “Onun eli işe alıştı (*marinat*).”	**yišil-**
Sirke veya boza[3] gibi şeyler güğümün ağzından akıtılırsa (*suyyila*): YU̲ŠI̲LDY **yušildi\yüšildi** denir. YU̲ŠI̲LVR YU̲ŠLM’K-Q[2] **yušilūr yušilmāq\yüšilür yüšilmāk**. 0	**yušil-\ yüšil-**
:: YAΓMUR YAΓIL·DIY **yaγmur yaγildi** “Yağmur (veya başka bir şey) yağdırıldı (*umṭira*).” YAΓILVR YAΓILM’Q **yaγilūr yaγilmāq**. 0	**yaγil-**
:: ’AR· ’IYŠ·TIN YIΓILDY **är īštin yiγildi** “Adam işten çekindi (*imtana‘a*).” Başkası engellerse (*mana‘a*) de böyle denir. Hem geçişli hem de geçişsiz bir eylemdir. YIΓILVR YΓILM’Q **yiγilūr yiγilmāq**.	**yiγil-**
::	

[III. 57/80] **478**

BU̲DVN YIΓILDY **bu̲dūn yiγildi** “Halk toplandı (*ijtama‘a*).” :: YARMA’Q YIΓILDIY **yarmāq yiγildi** “Paralar (ya da başka şeyler) toplandı (*ijtama‘a*).” :: TUBRA’Q YIΓILDY **toprāq yiγildi** “Toprak (ya da başka bir şey) yığıldı (*kuwwima*).” YΓILUVR YIΓILM’Q **yiγilūr yiγilmāq**.	
:: ’UΓLA’N YU̲WU̲L·DIY **oγlān yawaldi** “Oğlanın kötü davranışları düzeltildi (*sukkina min da‘āra*).” YUWLUVR YWLM’Q **yawlūr yawalmāq**.	**yawal-**
:: TUBQ YUWU̲LDY **topiq yuwuldi** “Top (ya da başka bir şey) yuvarlandı (*tadaḥrajat*).” YUW·LU̲VR YUWLM’Q **yuwlūr yuwulmāq**. Manzume:	**yuwul**

’AY·DIM ’NKAR SAWULM’	**aydim aŋar sawulma**	V
QUL·BAQ· ’U̲DUV YUWU̲L·M	**qulbaq u̲du yuwulma**	0
YUW·ΓA SWN SWLM’	**yuwγa suwin suwulma**	
QAB·TIY MANIK QA’YIMIY	**qapti mänig qāyimi**	

Gadre uğrayan bir adamı anlatarak diyor ki: “Ben ona dedim, ‘Qulbāq (bir kişi adı [239]), tarafına meyletme onun izinden gitme ve ondan bilinmeyen bir kaynaktan gelen sudan[1] isteme.’ O benden Qāy (kabilesinden getirdiğim kölemi) çaldı.”

---

3. EY. *aw min al-muryi aw al-mizr* okunur.

478 1. EY. *lā tassaqī, lā tastaqi* okunur.

SUW YAIFIL·DIY **sü yewildi** (?) "Askerler diğerlerine erişti (*tadāraka*)." :: BAK·NIY YAWUL·DIY **bägni yewildi** "Boza olgunlaştı (*balaya*)." Bu buğday ve darıdan yapılan bir içecektir. :: BILIK YIFILDIY **bilig yewildi** "Akıl olgunlaştı (*tadāraka*)." Herhangi bir şey olgunlaşır, zamanı gelir ise (*balaya awānuhu wa-l-talḥaqa l-āxir*[2] *bi-awwal*) yine böyle denir. YAWLVR YWLM'K **yewlür yewilmäk**. 0	**yewil-** ?
:: 'ANKAR YAQIL·DIY **aŋar yaqildi** "Onunla irtibat kuruldu (*umissa*)[3]." YAQILUVR YAQILM'Q **yaqilūr yaqilmāq**. 0	**yaqil-**
:: TUVN·Q' QARA' YUQUL·DIY **tōnqa qara yuquldi** "Elbise (ya da başka bir şey) kara [mürekkep ?] sıvandı (*talaṭṭaxa*)." YUQ·LUVR YUQULM'Q **yuqlūr yuqulmāq**. 0	**yuqul-**
TA'M YIQULDY **tam yiqildi** "Duvar (ya da başka bir şey) yıkıldı (*inhadama*)." YIQILVR YIQIL·MA'Q **yiqilūr yiqilmāq**.	**yiqil-**
:: TUVN YAMAL·DIY **tōn yamaldi** "Elbise (ya da başka bir şey) yamandı (*ruqi'a*)." YAMALVR YAMALMA'Q **yamalūr yamalmāq**.	**yamal-**
:: BJA'K YANUL·DY **biçāk yanuldi** "Bıçak[4] (veya başka bir şey) elinin üzerinden geçirilerek bilendi (*šuḥiḍa*)." YANUVLUR YANUL·MA'Q **yanūlur yanulmāq**. 0	**yanul-**
:: YΓA'J YUNUL·DY **yiγāç yonuldi** "Odun (veya başka bir şey) oyuldu (*nuḥita*)." YUNULUVR YUNULM'Q **yonulūr yonulmāq**.	**yonul-**

İkizleşme

:: 'ANKAR QURΓ YALA' YALAL·DIY **aŋar quruγ yala yalaldi** "O hatalı şekilde suçlandı (*uttuhima bi-tuhma kāḍiba*)." YALALUVR YALALMA'Q **yalalūr yalalmāq**. 0	**yalal-**
:: TA'M· YULAL·DIY **tām yöläldi** "Duvara direk dikildi (*'ummida ... bi-'imād*)."	**yöläl-**

YULALVR YULLM'K **yölälūr yölälmāk**. 0	
:: SAJ· YULUL·DY **saç yülildi** "Saç yolundu (*ḥuliqa*)." YULILUVR YULLMA'K **yülilūr yülilmāk**.	**yülil**

N

:: 'AR· QALQN YABIN·DIY **är qalpan yapindi** "Adam kalkanla örtüldü (*tasattara*)." :: 'UL QABUΓ YABIN·DIY **ol qapuγ yapindi** "O kapıyı kendi başına kapattı (*ṣafq*)." YABINUVR YABNM'Q **yapinūr yapinmāq**. 0	**yapin-**

2. EY. *l-amr*. (Krş. 478 **yiγliš-**, 488 **yetrül-**, krş. Muḥīṭ al-Muḥīṭ: *tadāraka l-qawm: talāḥaqū ay laḥiqa āxiruhum awwalahum*.

3. EY. *amassa*.

4. EY. *sayf* "kılıç," *sikkīn* okunur.

:: 'AR· 'YŠTIN YUBAN·DIY **är īštin yopandi** "Adam işi ihmal etti (*ayfala*)." YUBA'NUVR YUBAN·MA'Q **yopānūr yopanmāq**. **yopan-**

:: 'UL MANDIN YAJAN·DIY **ol mändän yaçandi** "O [benden] utandı, çünkü o işi yapmakta başarısız oldu (*istaḥyā wā-ḥtašama min ḥaytu lam yuqdim 'alā l-amr*)." YAJANUVR YAJNM'Q **yaçanūr yaçanmāq**. **yaçan-**

:: 'UL TUVNIN KUVNK' YAḌIN·DIY **ol tōnin kūnkä yaḍindi** "O elbisesini güneşe serdi (*basṭ*)." Elbiseden başka şeyler için de böyle denir. YAḌINUVR YAḌIN·M'Q **yaḍinūr yaḍinmāq**. **yaḍin-**

:: 'UL KVZDN YA'Š YUḌUN·DIY **ol közdin yāš yoḍundi** "O[1] gözünden yaş sildi (*masaḥa*)." Bir kimse başka bir şeyin üzerindeki bir şeyi de silse böyle denir. YUḌUNVR YUḌLM'Q [dikkat] **yoḍunūr yoḍunmāq**. **yoḍun-**

:: 'AT· YARAN·DIY **at yarandi** "At koşturularak yarışa hazırlandı (*ḍummira ... fī miḍmār ḥattā marina wa-stamarra 'alā l-jary*) ." :: 'L MANK' YARAN·DIY **ol maŋa yarandi** "O bana yaltaklık etti (*tamallaqa*)." YARANUVR YRNM'Q **yaranūr yaranmāq**. **yaran-**

:: 'L BUTIQ YARIN·DIY **ol butiq yerindi** "O kendi kendine yeşil dalları (veya başka bir şeyi) yarmaya (*šaqq*)[2] başladı." YARINVR YRNM'Q [dikkat] **yerinūr yerinmāk**. **yerin-**

:: 'AR· QUVRIN· YAZIN·DIY **är qūrin yazindi** "Adam kuşağını (veya başka bir şeyi) kendisi çözdü (*ḥall*)." YAZINIUVR YAZNM'Q **yazinūr yazinmāq**. **yazin-**

:: 'AR· 'UVZNK' YARMA'Q YIΓINDY **är özinä yarmāq yiγindi** "Adam kendisi için eliyle paraları topladı (*jam'*)." YIΓINUVR YΓINM'Q **yiγinūr yiγinmāq**. **yiγin-**

:: QUL TNKRY K' YUKUN·DIY **qul täŋrīkä yükündi** "Köle (yani kul) Tanrıya secde etti (*sajada*)." :: TUYUN· BURXA'NQA' YUKUNDIY **toyin burxānqa yükündi** "Toyun (Buda dininin ulussu) puta secde etti." :: 'L MANK' YUKUN·DIY **ol maŋa yükündi** "O bana boyun eğdi (*ṭa'ṭa'a*) , saygısından eğildi (*inxafaḍa*) ." YUKUNUVR· YUKUNM'K **yükünūr yükünmāk**. Manzume: **yükün-**

YUK·NUB MANK' AIM·LADY	**yüknüp maŋa imlädi**	V
KUZUM YA'ŠIN YAMLADY	**közüm yāšin yamladi**	
BAΓRIM BA'ŠIN 'AM·LADY	**baγrim bāšin ämlädi**	
'ALKIN BULUB 'UL KJA'R·	**elgin bolup ol käçär**	

Sevgilisinin hayalinin geçtiğini anlatarak diyor ki: "O beni bir okla yeniden diriltti (*ḥāyyānī wa ṭa'mana lī*), benim tarafıma (hizmetle) işaret etti;

[III. 61/85] 480

(kendini görmekle) gözümün çapağını sildi; ciğerimin yarasına merhem sürdü; sonra o bir misafir gibi geçip gitti." 0

---

479 1. EY. has "adam."

2. EY. *xūṣ* "palmiye yaprağı," *xūṭ* okunur.

:: 'AR YAKINDIY **är yalindi** "Adam (ya da başkası) soyundu (*ta'arra*)." YALINUVR YALMA'Q [dikkat] **yalinūr yalinmāq**. 0 **yalin-**

:: SAJ YULUN·DIY **saç yulundi** "Saç yolundu (*murriṭa*)." :: QUL YULUN·DIY **qul yulundi** "Köle efendisine değerini ödeyerek serbest kaldı (*'utiqa*)." :: BULUN YULUN·DIY **bulun yulundi** "Tutsak fidye verilerek serbest bırakıldı (*itfadā wa-uṭliqa*)." :: 'URA'ΓUT YULUNDIY **urāγut yulundi** "Kadın boşandı (*ixtala'at*)." YUL·NUVR YULNM'Q **yulnūr yulunmāq**. **yulun-**

:: 'AR· TUVNIN YAMAN·DIY **är tōnin yamandi** "[Adam] elbisesindeki yamaları kendi yamadı (*raq'*)." YAMA'NUVR YAMA'N·M'Q **yamānūr yamānmāq**. **yaman-**

:: 'UL KUVZIN YUMUN·DIY **ol kōzin yumundi\yümündi** "O kendini gözlerini kapar (*yuγḍī*) gibi gösterdi." YUMINUVR YUMUN·M'K-Q **yumnūr yumunmāq yümnūr yümünmāk**. **yumun-\ yümün-**

:: 'UL YΓA'J YUNUN·DIY **ol yiγāç yonindi** "O kendini ağacı (veya başka bir şeyi) yontar (*yanḥatu*) gösterdi." YUNAINUVR YUNIN·M'Q **yoninūr yoninmāq**. **yonin-**

Bir Başka Tip

:: 'UL SUWD' TVNIN YAYIN·DIY **ol suwda tōnin yayindi** "O kendisi elbisesini suya yaydı (*xaḍxaḍa*)." YAYINUVR YAYIN·M'Q **yayinūr yayinmāq**. **yayin-**

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'AR· 'YŠIΓ YUBA'DIY **är išiγ yopādi** "Adam işini ihmal etti, üstüne düşmedi (*aγfala ... wa-lam yubrim*)." YUBA'R YBA'MA'Q **yopār yopamāq**. **yopa-**

D

:: 'AT· YIDIYDIY **ät yidīdi** "Et koktu (*axamma*)." Herhangi bir şey kötü kokarsa (*antana*) yine böyle denir. YIDIYR YIDIYM'K-Q[1] **yidīr yidīmāq (yidīmāk)**. **yidi-**

R

:: KUVN YARUYDIY **kün yarūdi** "Güneş parladı (*aḍā'at*)." Karanlık bir yere ışık girerse (*aḍā'a*) de böyle denir. YARUVR YARUVMA'Q **yarūr yarūmāq**. **yarū-**

:: 'UL NA'NK 'ANKAR YARA'DIY **ol nāŋ aŋar yarādi** "Bu şey ona uygun geldi (*wāfaqa, sāγa*)." YARA'R· YARA'MA'Q· **yarār yarāmāq**. Herhangi bir şeye izin verilirse (*jāza ... min l-jawāz*) ya da herhangi bir şeye yaraşırsa da böyle denir. **yara-**

Atasözü: 'TA' TUVNIY 'UΓUL QA' YARA'SA' 'ATA'SIN TILA'MA'S· **ata tōni oγulqa yarāsa atāsin tilāmās** 0 ["Babasının elbiseleri oğluna uygun gelirse, ondan sonra babasını istemez."] Bunun anlamı oğul mirasγγı aldıktan sonra babasının yaşamasını istemez. Bu sözün bir diğer anlamı ise şudur. Artık o çağda çocuk P

480 1. Q asıldır, K sonradan eklenmiştir.

babasına muhtaç olmaz. 0 Buradan gelerek :: Oγuzlar: YUVL YARA'SUN **yōl yarāsun** "Yol isteğine uygun olsun (*yuwāfiquka fī ṭ-ṭarīq murāduka*)!" [Harf. "Yolun uygun olsun"] anlamında YUVL YARA'SUN **yōl yarasūn** derler. 0 D

:: 'AR· YURUYDIY **är yorīdi** **yori-**

[III. 62/87] **481**

"Adam (veya başka biri) yürüdü (*mašā*)." Herhangi bir şey yürür ya da gezerse (*sāra, mašā*) yine böyle denir. YURIYR YURIYMA'Q **yorīr yorīmāq**. Atasözü: TUNLA' Y(T)URB·[1] KUNDUZ· SAW·NUVR· KJIK·DA' 'FLBN[2] 'UΓRA'D̲UV SAW·NUVR·[3] **tünlä yorip kündüz säwnūr kiçigdä äwlänip ulγādu säwnūr** 0 "Geceleyin yürüyüp gündüz sevinir (çünkü o gideceği mesafeyi yolu görmeden alır); genç iken evlenen kişi de yaşlanınca sevinir (çünkü çocukları onun ihtiyaçlarını karşılar ve o rahatlar)." 0 P

:: YIRA'DIY NA'NK **yirādi nāŋ** "Nesne uzaklaştı (*ba'uda*)." YI̲RA'R YI̲RA'MA'Q· **yirār yirāmāq**. **yira-**

Z

:: 'AR· QIŠ·LAΓ DA' YAZA'DIY **är qišlāγda yazādi** "Adam baharı kışlıkta (veya başka bir yerde) geçirdi (*rabī'*)." YAZ̲A'R YAZ̲A'MA'Q **yazār yazāmāq**. 0 **yaza-**

:: QUVY· YUZ'DIY **qōy yozādi** "Koyun kısır kaldı (*ḥālat wa-lam taḥmil*)." Herhangi bir hayvan aygır aşar da döl tutmazsa, kısrak hariç "O kısırlaştı" anlamında: BIY QI̲SIR· BULDI̲Y **be qisir boldi** denir. YUZA'R YUZ'MA'Q **yozār yozāmāq**. 0 **yoza-**

:: YAZA'K QMUΓ YIYR̲A I̲K· YIZA'DIY **yezāk qamuγ yērig yezādi** "Öncü askerler [bütün] yeri dolaştı (*ṭāfat*)." YAZA'R· YAZ'MA'K **yezār yezāmāk**. Nadir kullanılır. **yezä-**

Š

:: 'AR· 'UZ̲UVN YAŠA'DIY **är uzūn yašādi** "Adam uzun bir zaman yaşadı (*'ummira*)." YAŠA'R YAŠ'M'Q **yašār yašāmāq**. **yaša-**

:: 'AR· YARUVDIY YAŠUVDIY **är yarūdi yašūdi** "Adam mutlu ve neşeliydi (*irtāḥa wa-surra min faraḥ*)." YAŠUVDI̲Y **yašūdı** yalnız başına değil, çift olarak bulunur. YARUVR· YŠVR[2] YRVMA'Q YAŠUVMA'Q **yarūr yašūr, yarūmāq yašūmāq**. **yašū-**

Γ

---

481 1. Alttaki iki nokta (Y'yi gösterir) kırmızıyladır.

2. Bu sözcük sonradan eklenmiştir, üstteki çizgi (asıl kopya eden).

3. Sonraki mürekkebin kahverengi görünüşü burada yeniden görülür, 515'den az ya da çok ayrılabilir.

481 4. "Duvar," üstteki çizgiye sonradan eklendi (siyah mürekkep).

:: BAK KALM'KIY YAΓUVDIY **beg kälmäki yaγūdi** "Emirin gelmesi (ya da başka birinin) yaklaştı (*qaruba*)." YAΓUVR YAΓVM'Q **yaγūr yaγūmāq**. **yaγu-**

L

:: 'UL 'ANKAR 'UΓRIY YALA'DIY **ol aŋar oγri yalādi** "O, onu hırsızlıkla (veya başka bir şeyle) suçladı (*ittahama*)." YALA'R YALAM'Q **yalār yalamāq**. 0 **yala-**

:: 'UL TA'MIΓ YULA'DIY **ol tāmiγ yölādi** "O duvara[4] (veya başka bir şeye) destek vurdu (*'ammada*)." YULA'R YULA'MA'K **yölār yölāmāk**. Manzume: **yölä-**

'ULUΓ NY TILA'R MAN	**uluγni tilār män**	V
TAWA'RIYN· YULA'R MAN	**tawārin yölār män**	
TILAK· NIY BULA'R MAN	**tiläkni bulār män**	
YILQIM 'ANKAR 'UBLANUVR	**yilqin aŋar üplänūr**	0

"Bilgi isterim [harf. büyük][5] ve mala dayanırım; [bulurum] dileğimi, ve böylece (malım) ve yılkım yağma edilir." 0

[III. 64/90] **482**

:: 'AR· SAJ YULIYDIY **är saç yülīdi** "Adam saçlarını tıraş etti (*ḥalaqa*)." YULIYR YULIYMA'K **yülīr yülīmāk**. 0 **yüli-**

:: BAK· BUDUNUΓ YULA 'YDIY[1] **beg bodunuγ yulīdi** "Bey halka yardım etti (*aγāra*[2] *'alā*)." YULAYR YULAYMA'Q· **yulīr yulīmāq**. **yuli-**

:: SUV(W)·[3] YILIYDIY **sūw yilīdi** "Su (veya başka bir şey) ılıdı (*saxuna*)." YILIYR· YILIYMA'Q **yilīr yilīmāq**. **yili-**

M

:: 'UL TUVN· YAMA'DIY **ol tōn yamādi** "O elbisesini (veya başka bir şeyi) yamadı (*raqa'a*)." **yama-**

N

:: 'AR· BJA'K YANUVDIY **är biçāk yanūdi** "Adam bıçak (ya da kılıç, veya da başka bir şey) biledi (*šaḥiḍa*)." Bir şey bilendikten sonra el üzerine sürtülürse (*sanna*) yine böyle denir. YANUVR· YANUVRMA'Q [dikkat] **yanūr yanūmāq**. 0

---

5. Bkz Schinkewitcsch, I, 148. Uluγ "büyük" burada aklı karşılar, **bilig** (*al-'ilm*), diğer üç kıtada şairin isteği (Brockelmann, Volkspoesie, II, 38-39); muhtemelen, ama şüpheli olarak, **uluγ** burada **bilig** için hatalıdır.

482 1. Elif (') sonradan eklendi (kahverengi mürekkep).

2. EY. *a'āna*.

3. V, W'yi gösteren üç noktaya sahiptir (sonradan eklenmiştir ?); *sukūn* (·), U'dan değişmiştir (?).

:: 'URA'ΓUT· YANIYDIY **uraγut yenīdi** "Kadın doğurdu (*waladat, waḍa'at, ḥamlahā*)." YINIYR YANIYMA'K **yenīr yenīmāk**. Bu sözcük sadece kadınlar için söylenir. Hayvan doğurduğu zaman doğan şeyin adı alınır ve: LA'DIY **–lādi** eki getirilerek doğduğunu (*nitāj*) ifade eden eylem yapılır. Örneğin, inek için: 'INKA'K BUZA'ΓUVLA'DIY **ingāk buzāγūlādi** "İnek buzağıladı" denir; BUZA'ΓUV **buzāγu** "buzağı," ve buzağıladı anlamını vermek için LA'DIY **–lādi** eklenir. "Kuş yavrusu": BALA' **bala** diye çağrılır; "Kuş yavruladı," demek için: QUŠ· BALA'LA'DIY **quš balālādi** denir. Bu kural kısrak için geçerli olmayan bir kuraldır. "Kısrak yavrusu": QULUN· **qulun** diye çağrılır, "kısrak yavruladı," demek için: QIS·RQ QUL·NA'DIY **qisraq qulnādi** denir; aslında: QULUN·LA'DIY ***qulunlādi** denmelidir, ama böyle denmez, çünkü *nūn* ve *lām* aynı telaffuz noktasından çıkmaktadır ve birbiriyle değişirler, bu yüzden sözcük kısaltılmıştır. :: 'AR·SLAN 'ANVK·LA'DIY **arslān ānūklāndi** "Arslan (veya başka bir şey) enikledi." **yeni-** G

'URA'ΓUT· YANIYDIY **urāγut yenīdi** ifadesinin etimolojisinde iki muhtemel açıklama vardır. Birincisi "hafif (*xafīf*) şey," anlamına gelen YANIK NA'NK **yenik nāŋ** ifadesinden türemiştir, çünkü o kadın doğurursa "hafifler (*xaffat*)" ve bu yüzden: YANIY·DIY **yenīdi** denir. *Nūn kasr*'lıdır, ama kurala göre burada *nūn damma*'lı olmalıdır. Diğer açıklama "vücut (*badan*)" anlamındaki YIYN· **yēn** sözcüğünden türemiş olmasıdır- çünkü kadın doğum yaptığında,

kendi vücudundan bir vücut (*jasad*) çıkarmıştır. Bu açıklamaların ikisi de mantıklıdır.

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dörtlü Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ikinci harfi harekesiz *fa'laldī* kalıbı

R

:: YIL· YAL·BAIRADIY **yel yelpirdi** "Rüzgâr esti (*tasannama*)." :: 'AR· YAIL·BAIRADIY[1] **är yelpirdi** "Adam cin çarpmış gibi sağına soluna salandı, bakındı (*sa'fa min al-jinn*)." :: KABAK· YIL·BIRADIY **käpäk yelpirdi** "Kepek nemlendi (*muddiyat*)." Yeryüzüne çiğ düşse (*ṭašš*) de böyle denir. :: YAΓ·MUR YIL·BIRADIY **yaγmur yelpirdi** "Yağmur yerin yüzeyini ıslattı (*naddā*)." YIL·BIRA'R YIL·BARAMA'K **yelpirār yelpirmāk**. 0 **yelpir-**

:: 'UL 'ANKAR QABUΓ YAB·TUR·DIY **ol aŋar qapuγ yapturdi** "O [ona] kapıyı kapattırdı (*radd, ṣafq*)." :: 'UL 'ANKAR TA'M· YAB·TUR·DIY **ol aŋar tām yapturdi** "O, ona duvar yaptırdı (*binā'*)." :: 'UL 'ANKAR 'AT·MA'K· YAB·TUR·DIY **ol aŋar ätmāk yapturdi** "O, ona ekmek yaptırdı (*axbaza*)." YAB·TRUR YAB·TURM'Q **yapturur yapturmāq**. 0 **yaptur-**

---

483 1. İlk iki A'nınkiler Y'nin ve B'nin üstündeki (T'yi gösterir) iki noktadan değişmiştir.

:: 'UL 'ANKAR TUŠA'K: YATUR:DY **ol aŋar töšāk yatturdi** "O, ona döşek serdirdi (*absaṭa*)." Herhangi bir şey serilirse yine böyle denir. YTURR YATRMA'Q **yatturur yatturmāq**. Aslı: YAD:TUR:DIY **yaḏturdi**, benzeşmeyle. :: MAN 'ANKAR SUVSIUN: YATUR:DUM **män aŋar sūsin yatturdim** "Ben ona askeri yaydırdım (*tafrīq*)." Diğer şeyler için de böyledir. 0	**yattur-** **(yaḏtur-)**
:: MAN 'NKAR BTIK YUTUR:DUM: **män aŋar bitig yotturdum** "Ben ona yazıyı sildirdim (*amḥaytu*)." Aslı: YUD:TUR:DUM **yoḏturdum**. Herhangi bir şey izi kaybolunca kaya dar sildirilirse (*amsaḥtahu ḥattā yaḏhaba aṯaruhu*) yine böyle denir. YATUR:D MAN YTRFMA'Q [dikkat] **yotturur män, yotturmāq**. 0	**yottur-** **(yoḏtur-)**
:: 'UL 'ANKAR YARMA'QIN YITUR:DIY **ol aŋar yarmāqin yittürdi** "O, ona parasını (ya da başka bir şeyi) kaybettirdi (*a'dama*)." YITURUR: YTRMA'K **yittürür yittürmāk**.	**yittür-**
Bir kişiye bir malı bohçada ya da bohçaya benzer bir şeyde saklatmak (*ta'biya, ṣawn*) için de böyle denir [yani **yettür-**]. Aslı: YAD:TUR:DUM **yeḏtürdüm**, benzeşmeyle. 0	**yettür-** **(yeḏtür-)**
:: 'UL 'ANK' [dikkat] YIΓA'J YAR:TURDY **ol aŋar yiγāç yarturdi** "O, ona ağaç (ya da başka bir şey) yardırdı (*šaqq*)." YARTURUR YARTURMA'Q **yartürür yarturmāq**.	**yartur-**
:: 'UL 'ANKAR BUTIQ YAR:TURDY **ol aŋar butiq yertürdi** "O, ona dal yirdirdi (*šaqq*)." YARTURUR YARTURMA'K **yertürür yertürmāk**. 0	

[III. 67/95] **483**

:: 'UL 'ANKAR TUKUVN: YAZ:TURDIY **ol aŋar tügūn yazturdi** "O, ona düğüm (ya da başka bir şey) çözdürdü (*aḥalla*)." :: 'UL 'ANY 'UQ·TA' YAZ:TURDIY **ol ani oqta yazturdi** "O, onu ok atmakta yanılttı (*xaṭa'*)." Konuşmada [yanıltılırsa] yine böyle denir. YAZTURUR: YAZTURMA'Q **yazturur yazturmāq**.	**yaztur-**
:: 'UL 'ANKAR QUVY· YUZ:TUR:DIY **ol aŋar qōy yüztürdü** "O, ona koyun (veya başka bir şeyin) derisini yüzdürdü (*aslaxa*)." :: 'UL 'ANY SUW:DA' YUZ:TUR:DIY **ol ani suwda yüztürdi** "O, onu suda yüzdürdü (*a'āma*)." YUZTURUR YUZTURMA'K **yüztürür yüztürmāk**. 0	**yüztür-**
:: TANKRY YAΓMUR YAΓ·TURDIY **täŋri yaγmur yaγturdi** "Yüce Allah yağmur (ya da başka bir şey) yağdırdı (*amṭara*)." YAΓTURUR YAΓTURMA'K **yaγturur yaγturmāq**.	**yaγtur-**
:: 'UL 'ANKAR TARIΓ YIΓ:TURDIY **ol aŋar tariγ yiγtürdi** "O, ona buğday (ya da başka bir şey) yığdırdı (*takwīm*)." Adamı yemek ya da başka bir şeyden alıkoymak (*man'*)[1] da böyledir. YIΓTURUR YIΓTURMA'Q **yiγturur yiγturmāq**. 0	**yiγtür-**
:: 'UL QADA'ŠINK' NA'NK YIΓ·TURDY [dikkat] **ol qadāšiŋa nāŋ yöwtürdi** "O akraba ve kardeşlerine bir şeyler vermekle iyilik ettirdi (*muwāsāt*)." YFTURUR· YΓTRMA'K **yöwtürür yöwtürmāk**. 0	**yöwtür-**
:: 'UL TUBIQ YUW:TUR:DIY **ol topiq yuwturdi** "O top (ya da başka bir şey) yuvarlattı (*daḥraja*)." YUWTURUR YUWTURMA'Q **yuwturur yuwturmāq**. 0	**yuwtur-**

484 1. EY. *yamna'u, bi-man'* okunur.

:: 'UL BA'Š·QA' YAQIГ· YA<u>Q</u>·TURDY **ol bāšqa yaqiγ yaqturdi** "O yaraya yakı yapıştırılmasını (*taḍmīd*) emretti." :: 'UL 'ANIK 'A<u>W</u>IYNK<u>A</u>'[2] 'UVT· YAQ·TUR·DIY **ol anig äwīŋä öt yapturdi** "O evinde ateş yaktırdı evine ateş verdirdi (*iḫrāq*)." Y<u>A</u>QTURUR Y<u>A</u>QTURM<u>A</u>'Q **yaqturur yaqturmāq**. Bir kişi bir şeye dokunursa (*awqada*) da böyle denir.	**yaqtur-**
:: 'UL 'ANIK· TUVNINK' Y<u>I</u>B<u>A</u>'R· YUQ·TURDIY **ol anig tōniŋa yipār yuqturdi** "O, elbisesine misk sürdürdü (*alṭaxa, amassa*)." YUQTURUR· YUQTURMA'Q **yuqturur yuqturmāq**.	**yuqtur-**
:: 'UL 'ANIK 'AWIN Y<u>I</u>Q·TURDIY **ol anig äwin yiqturdi** "O evini yıktırdı (*ahdama*)." Diğer şeyler için de böyledir. Y<u>I</u>QTURR Y<u>I</u>QTURM'Q **yiqturur yiqturmāq**. 0	**yiqtur-**
:: TA'R '<u>A</u>TUK '<u>A</u>DA'QIГ· Y<u>I</u>K·TUR·D<u>I</u>Y **tar ätük aḏāqiγ yigtürdi** "Dar ayakkabı ayağı incitti (*aksaḫa*)." Y<u>I</u>K·TURUR Y<u>I</u>K·TURMAK **yigtürür yigtürmāk**.	**yigtür-**
:: TUB<u>I</u>Y 'UVTUГ· YAL·TURD<u>I</u>Y **tüpi ötuγ yalturdi** "Rüzgâr ateşi alevlendirdi (*alhabat*)." YAL·TURUR YAL·TURMA'Q· **yalturur yalturmāq**.	**yaltur-**
:: 'UL BULNUГ YUL·TUR·D<u>I</u>Y **ol bulunuγ yulturdi** "O esire kurtuluş parası verilmesini (*fādā*) emretti." ::	**yultur-**

[III. 69/97] 485

'UL TAQA'ГUYNIY YUL·TURDIY **ol taqāγūni yulturdi** "O tavuğu (veya başka bir şeyi) yoldurdu (*antafa rīš*)." Herhangi kıllı bir şeyi yoldurmak (*istamraṭa*) da böyledir. :: 'UL QULIN YUL·TURDY **ol qulin yulturdi** "O köleyi para verdirerek serbest bıraktırdı (*ištarā nafsahu*)." YULTURUR YULTURMA'Q **yulturur yulturmāq**.	
:: 'UL 'ANIK KVZIN YUMTURDIY **ol anig kōzin yümtürdi** "O, onun gözlerini yumdurdu (*iyḍā'*)." YUM·TURUR YUM·TUR·MA'K **yümtürür yümtürmāk**.	**yümtür-**
:: 'UL 'VQA' YUK· YAB·JURDIY **ol oqqa yüg yapçurdi** "O oka kuş tüyü yapıştırttı (*alṣaqa*)." *Fā'* [yani –**w**-]'lı bir biçim daha vardır: Y<u>A</u>W·JURDIY[1] **yawçurdi**. YABJURUR YBJURMA'Q **yapçurur yapçurmāq**.	**yapçur-** **yawçur-** D
:: 'AR· 'YŠY YUN·JIRDIY **är īši yunçirdi** "Adamın işi kötüleşmeye (*ašqa ... 'ala s-su'*) başladı." YUN·JIRA'R·YUN·JIRMA'Q **yunçirār yunçirmāq**.	**yunçir-**
:: YIL Y<u>A</u>IL·D<u>I</u>R<u>A</u>DIY[2] **yel yeldirdi** "Rüzgâr esti (*tanassama*)." YAL·DIRA'R YALDIRMA'K **yeldirār yeldirmāk**.	**yeldir-**
:: 'UL KIŠY N<u>I</u>Y YUM·DAR·DIY **ol kišini yomdardi** "O halkı (veya başkalarını) topladı (*jama'a*)." YUMDARUR· YUMDAR·MA'Q **yomdarur yomdarmāq**. 0	**yomdar-**

2. W sonradan F'den değişti (iki nokta kahverengiyle)

485 1. W sonradan F'den değişti (iki nokta kahverengiyle)

:: 'L 'NY 'AWKA' YUN·DUR·DIY[3] **ol ani äwkä yandurdi** "O, onu eve (ya da başka yere) döndürdü (*raja'a bihi*)." :: 'AR· YUN·DUR·DIY[3] "Adam kustu (*qā'a*)" YUNDY[3] **yandi** [472] sözcüğünün bir biçimi- korkutmak (*tahdīd*)[4] için dahi böyle denir. YUNDURUR·[3] YUN·DURMA'Q[3] **yandurur yandurmāq**.	**yandur-** D
:: 'NIK 'AWIN YIAN·DURDIY **anig äwin yindürdi** "O, şüphe üzerine kaybolan nesneyi onun evinde arattırdı (*abḥaṭa ... yaṭlubu maẓinnatahu wa-ḍāllatahu*)." YUINDURUR YUINDURMA'K **yindürür yindürmäk**. 0	**yindür-**
:: 'UWQA' YILIM YAB·ŠURDIY **oqqa yelim yapšurdi** "O, deriye (yani okun derisi) ökse ile tüy yapıştırdı (*alṣaqa*)." *Jīm*'li bir varyantı [yani **yapçur**-] da vardır. YAB·ŠRUR· YAB·ŠUR·MAQ· **yapšurur yapšurmāq**. 0 Bu Šūbīn şeklinde Arapçalaştırılmış [Farsça ad] Bahrām Çūbīn adına benzer.[5] 0	**yapšur-** D
:: 'UL 'ANY YAT·ГUR·DIY **ol ani yatγurdi** "O, onu yatırdı, uyuttu (*aḍja'a, anāma*)." YAT·ГURUR YAT·ГURMA'Q **yaγturur yaγturmāq**. 0	**yatγur-**
:: 'UL MANKA' YAL·WAR·DIY **ol maŋa yalwardi** "O benden dileğimin yapılmasını (*istayāṭa, ṭalaba taḥṣīl murādihi*) istedi." YAL·WARUR YAL·WAR·MAQ· **yalwarur yalwarmāq**.	**yalwar-**
:: TULWR YLWRDIY **tolwir yelwirdi** "Gelin odasının tülleri yıprandı (*xafaqa, rafrafa*)."[6] YALWR'R· YAL·WRMA'K-Q **yelwirär yelwirmäk**.	**yelwir-**
:: SUVW·[1] YILMIR·DIY **sūw yilmirdi** "Su hemen hemen ılıdı (*kāda ... an yasxuna*)." YILMIRA'R· YILMIR·MA'K **yilmirär yilmirmäk**.	**yilmir-**

Bir Başka Tip

[III. 70/100] **486**

:: 'L TUVNIN SUW·DA' YAY·TURDIY **ol tönin suwda yayturdi** "O elbisesini suda çırptırdı (*xaḍxaḍa*)." Çırptırılan başka şeyler için de böyle denir. YAYTURUR YAY·TURMA'Q **yayturur yayturmāq**.	**yaytur-**

Š

:: 'UL 'ANKAR SINK'K YAIL·BIŠ·DIY **ol aŋar siŋäk yelpišdi** "O ona sinekleri kovmada (*ḍabb*) yardım etti." Yelpazelemekte (*rawwaḥa*) yardım ederse de böyle denir. YAL·BIŠUVR· YAIL·BIŠ·MA'K **yelpišür yelpišmäk**. 0	**yelpiš-**

---

485 2. İkinci A, *sukūn*'dan (·) değişti.

3. İlk U, A'

4. Muhtemelen Kāšγarī şunu ifade etmeye çalışmaktadır: "kusmak" ve "tehdit etmek" anlamlarındaki **yan**- kökünün ettirgen şekli bir ettirgen şekle veya çift geçişlilik anlamına sahip değildir; bu yüzden o bu iki anlamda **yan**'ın bir versiyonu olan **yandur**-'u söyler.

5. *jūyīn* ve *šūyīn* telaffuz edildi.

6. EY. *frf*.

:: KABA'K YILBIŠ·DIY **käpāk yelpišdi** "Kepek nem aldı, kepeğin taneleri birbirine yapıştı (*tajādabat an-nuxāla ba'ḍuhā min ba'ḍ*)." YALBIŠUVR YLBIŠMA'K **yelpišūr yelpišmāk**. 0	**yelpiš-**
:: 'UL 'ANKAR BUVZ YIR·TIŠ·DY **ol aŋar bōz yirtišdi** "O ona bez (veya başka bir şey) yırtmakta (*mazq*) yardım etti." YIRTŠUVR YIRTIŠMA'Q **yirtišūr yirtišmāq**. Ve de … [1]	**yirtiš-**
:: 'UL MANIK BILA' YUR·TUŠ·DIY **ol mänig bilä yortušdi** "O benimle at yürütmekte (*taxbīb*[2] *al-faras*) yarış etti." YUR·TŠUVR YURTUŠMA'Q **yortušūr yortušmāq**. 0	**yortuš-**
:: 'UL 'ANKAR YIYR· YAIB·RUIŠ·DIY **ol aŋar yēr yaprušdi** "O ona yer düzlemekte (*tamlīs, taswiya*) yardım etti." YAB·RUŠUVR YAB·RUŠMA'Q **yaprušūr yaprušmāq**. 0	**yapruš-**
:: 'ULA'R· 'IKY BIYR· BYR·K' 'AT· YAT·RUŠ·DIY **olār ekki bir birkä at yetrüšdi** "Onlar birbirlerine atla (veya başka bir şeyle) ulaşmakta (*ilḥāq*) yardım ettiler." YATRUŠUVR YATRUŠ·MA'K **yetrüšūr yetrüšmāk**. 0	**yetrüš-**
:: 'ULA'R· SUVZUK· YAŠ·RUŠ·DIY **olār (ekki?) sözüg yašrušdi** "Onlar sözü (veya başka bir şeyi) gizli tutmakta (*tawāṭa'a 'alā kitmān*) hemfikir oldular." YAŠRUŠUVR· YAŠ·RUŠ·MA'Q· **yašrušūr yašrušmāq**. 0	**yašruš-**
:: 'UL 'ANKAR 'UVN· YUΓ·RUŠ·DIY **ol aŋar ūn yoγrušdi** "O, ona un yoğurmakta (*'ajn*) yardım etti." :: SUDUQ 'AΓIZ·DA' YUΓ·RUŠ·DIY **suduq aγizda yoγrušdi** "Tükürük ağızda yoğruldu (*'aṣaba*)." YUΓRUŠUVR YUΓRUŠMA'Q **yoγrušūr yoγrušmāq**. 0	**yoγruš-**
:: 'UΓLA'N YUK·RUŠ·DIY **oγlān yügrüšdi** "Gençle (veya başkaları) koşuştu (*'adat*)." YUK·RŠUVR· YUK·RUŠ·MA'Q· **yügrüšūr yügrüšmāk**. 0	**yügrüš-**
:: QUVZIY YAM·RAŠ·DIY **qōzi yamrašdi** "Kuzular analarıyla karıştı (*ixtalaṭa*)."	**yamraš-**

Manzume:

QUJNKA'R TAKA' SAŠIL·DIY	**qoçŋār täkä säšildi**	V
SAΓ·LIQ SURUK QUŠUL·DIY	**saγliq sürüg qošuldi**	
SUVT·LAR QAMUΓ YUŠUL·DY	**sütlär qamuγ yušuldi**	
'UΓLAQ QUZIY YAMRŠUVR·	**oγlaq qozi yamrašūr**	

Yazı anlatarak diyor ki: "Yaz geldiği için koç ve teke ayrıldı, sağılmak için dişi koyun sürüleri katıldı, süt (memelerden) aktı;

[III. 72/103] **487**

kuzular annelerine karışır."[1]

---

486 1. *wa-kaḏālika*-yanlış yerdedir?

2. EY. *taḥmīb*.

1. *wa-lā yuṣaffu 'alayhā bi-l-laban; krş. Muḥīṭ al-Muḥīṭ: ṣaffa n-nāqa: ḥalabahā fī maḥlabayn aw-ṭalāṭa.*

:: 'UL 'ANKAR YIΓA'J YUMRUŠ·DIY **ol aŋar yiγāç yämrüšdi** "O ona ağaç sökmekte (*qal'a*) yardım etti." YAMRUŠUVR· YAMRUŠ·M'K **yämrüšür yämrüšmāk**. **yämrüš-**

:: 'UVL 'ANIK BIRLA' YAT·ΓAŠ·DIY **ōl anig birlä yatγašdi** "Onlar birlikte yattılar (*ḍāja'ahu*)." YAT·ΓAŠUVR· YAT·ΓAŠMA'Q **yatγašūr yatγašmāq**. 0 **yatγaš-**

:: 'ULA'R BA'L YAL·ΓAŠ·DIY **olār bāl yalγašdi** "Onlar bal (ya da başka bir şey) yalaştılar (*talā'aqū*)." YAL·ΓAŠUVR YALΓAŠMA'Q **yalγašūr yalγašmāq**. **yalγaš-**

:: YUL·QAŠ·DY NA'NK **yulqašdi nāŋ** "Nesne sıyrıldı (*insaḥaja*)." YUL·QAŠUVR YUL·QAŠ·MA'Q **yulqašūr yulqašmāq**. **yulqaš-**

:: 'ULA'R· BIYR· 'KIN·DIYDIN NA'NK YUL·QUŠ·DIY **olār bīr ekindīdin nāŋ yulqišdi** "Onlar birbirlerinden fayda elde ettiler (*jarra ... manfa'a*)." YUL·QUIŠUVR[2] YUL·QUIŠ·MA'Q[2] **yulqišūr yulqišmāq**. 0 **yulqiš-**

:: YΓIA'J·QA' YIB· YUR·KAŠ·DIY **yiγāçqa yip yörgäšdi** "İp ağaca (veya başka bir şeye) dolandı (*iltaffa*)." Herhangi bir şey başka bir şeye sarılırsa (*iltawā*) da böyle denir. YURKAŠUVR YURKAŠMA'K **yörgäšür yörgäšmāk**. **yörgäš-**

:: 'URA'ΓUT LA'R YUVZIN YIB·LAŠ·DIY **urāγutlār yūzin yiplašdi** "Kadınlar birbirlerinin yüzünü iple soydular (*nammaṣat*)." YA IB·LAŠUVR YIB·LAŠ·MA'Q **yiplašūr yiplašmāq**. 0 **yiplaš-**

:: YLQY YIDLAŠ·DIY **yilqi yiḍlašdi** "Sürü (veya başka bir şey) koklaştı (*tašammamat*)." YID·LAŠUVR· YID·LAŠ·MA'Q **yiḍlašūr yiḍlašmāq**. Atasözü: KIŠY P SUVZLAŠUV YIL·QIY YID·LAŠUV **kiši sözläšü yilqi yiḍlašu** 0 "İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşır." 0 **yiḍlaš-**

:: SUV YAD·LIŠ·DIY **sü yaḍlišdi** "Askerler bütün yönlere dağıldılar (*tafarraqat*)." Sulu mürekkebin kötü kâğıt üzerine dağılması (*tafaššā*) gibi bir şey herhangi bir şey üzerinde dağılırsa yine böyle denir. YAD·LIŠUVR YAD·LIŠ·MA'Q· **yaḍlišūr yaḍlišmāq**. 0 **yaḍliš-**

:: BTIK LA'R YUD·LUŠ·DIY **bitiglār yoḍlušdi** "Yazılar (veya başka şeyler) silindi (*immaḥat*)." YUD·LUŠUVR YUD·LUŠ·MA'Q **yoḍlušūr yoḍlušmāq**. 0 **yoḍluš-**

:: TKUVN L'R YAZ·LIŠ·DIY **tügünlär yazlišdi** "Düğümler (ya da başka şeyler)[3] çözüldü (*inḥallat*)." YAZ·LIŠ U VR YAZ·LIŠMA'Q **yazlišūr yazlišmāq**. **yazliš-**

:: SUV QMUΓ YΓI ·LIŠ·DIY **sü qamuγ yiγlišdi** "Bütün askerler birbirlerine yaklaştı, toplaştı (*tadāraqat*)." YΓILIŠUVR· YΓILIŠMA'Q **yiγlišūr yiγlišmāq**. 0 **yiγliš-**

:: QAURIM·LA'R QMUΓ YUF·LUŠ·DIY **qorumlār qamuγ yuwlušdi** "Bütün kayalar[4] (ya da başka şeyler) birlikte yuvarlandı (*tadaḥrajat*)." YUFLUŠUVR YUW·LUŠ·MA'Q **yuwlušūr yuwlušmāq**. 0 **yuwluš-**

[III. 75/105] **488**

---

487 2. I (siyah) sonradan çizildi (kahverengi).
3. EY. *al-'uqda wa-yayruhu, al-'uqad wa-yayruhā* okunur.
4. EY. *janāḍil, janādil* okunur.

:: 'UL 'ANKAR 'AF YAMLAŠ·DY **ol aŋar äw yamlašdi** "O, ona evini (ya da başka yeri) süpürmekte (*taḫwīq*) yardım etti." YAMLŠV YAMLAŠ·M'Q **yamlašūr yamlašmāq**. **yamlaš-**

:: KUVZLA'R YUM·LUŠ·DY **közlär yumlušdi** "Gözler kapandı (*aγḍat*)." YUM·LUŠVR YUMLŠMA'Q **yumlušūr yumlušmāq**. **yumluš-**

Q

:: 'AR· 'UΓLUN·DIN[1] YAR·SIQDIY **är oγlindin yarsiqdi** "Adam oğlundan ayrıldı (*infarada*)." Oğlu ile babasından biri çölde yollarını kaybedip birinin bir yöne diğerinin başka bir yöne yakalanması ve düşman eline geçmesi gibi. YAR·SIQA'R YAR·SIQ·M'Q **yarsiqār yarsiqmāq**. **yarsiq-**

K

:: 'AR· YAT·SIK·TY **är yetsikti** "Adam çok yaşlandı (*balaγa ... arḏal al-'umr*)." :: QAJIΓAN· 'AR· YAT·SIK·TY **qaçγin är yetsikti** "Kaçan adam yakalandı (*ulḥiqa*)." YAT·SIKA'R YAT·SIKM'K **yetsikär yetsikmäk**. **yetsik-**

L

:: TUVN· YIR·TILDY **tön yirtildi** "Elbise yırtıldı (*inmazaqa*)." Manzume: **yirtil-**

'AT·SA' 'UQIN KAZKARIB· KIM TURA'NIY YIΓ·DAJIY V
TA'ΓIΓ 'ATIB 'UΓRASA' 'UVZIY QUYIY YIRTILUVR·
atsa oqin käzgärip kim turäni yiγdaçi
täγiγ atip uγrasa özi quyi yirtilür 0

Zamanı anlatarak diyor ki: "O okunu gezledikten sonra atarsa ve onunla bir dağı hedeflerse, dağın yamaçları ve merkezi parçalanır, yırtılır (*yatamazzaqu*)." 0 YIRTILUVR YIRTIL·MA'Q **yirtulür yirtilmäq**. 0

:: YAS·TUQ YAS·TAL·DY **yastuq yastaldi** "Yastık yatsaldı (*wasidat*)." :: 'UQ 'AMAJQA' YAS·TAL·DIY **oq amaçqa yastaldi** "O hedefin bir yanına vurdu (*ḏaraba ... jānib*)." YAS·TALUVR YAS·TALM'Q **yastalür yastalmäq**. 0 **yastal-**

:: QA'ΓUVN YAN·JILDIY **qāγün yançildi\yänçildi** "Kavun (veya benzer şeyler) ezildi (*inḏaγaṭa, inxabaṭa*)." YAN·JLVR YAN·JILM'K-Q **yançilür yançilmäq\ yänçilür yänçilmäk**. 0 **yançil-\ yänçil-**

:: BIYR N'NK BIYRKA' YAB·RUL·DIY **bīr näŋ bīrkä yapruldi** "Bir nesne başka bir nesneye yapıştırıldı (*iltabada*)." :: TUVN YAB·RUL·DY **tön yapruldi** "Elbisenin iç kısmı keçeleşerek yapıştı (*iltabada 'aqr aṯ-ṯawb ḫattā jarana*)." YAB·RULVR YAB·RULM'Q **yaprulür yaprulmäq**. **yaprul-**

:: SUNKUQ [dikkat] BURUN·Q' YAT·RUL·DY **sonuγ burunqa yetrüldi** "Sonu başına eklendi (*ulḥiqa*)." YAT·RULUVR YAT·RULM'K **yetrülür yetrülmäk**. **yetrül-**

---

488 1. İkinci U (kahverengi), A'dan (siyah) değişmiştir.

:: 'UVN YUΓ·RULDIY **ūn yoγruldi** "Un yoğruldu (*'ujina*)." YUΓRULUVR YUΓRUL·M'Q **yoγrulūr yoγrulmāq**. 0 — **yoγrul-**

:: 'AR· TUMLUΓ·QA' YIΓ·RIL·DIY **är tumluγqa yiγrildi** "Adam soğuktan büzüldü, titredi (*ikla'azza*)." TUVN — **yiγril-**

[III. 75/107] — **489**

YIΓ·RIL·DIY **tōn yiγrildi** "Elbise yıkanma yüzünden büzüldü, çekti (*taqallaṣa*)." YIΓRILUVR· YIΓRIL·M'Q **yiγrilūr yiγrilmāq**. — **yiγril-**

Bir Başka Tip

L

SUVF YAY·QAL·DIY **sūw yayqaldi** "Su çalkandı (*iḍṭaraba*)." Herhangi bir sıvının çalkalanması da böyledir. Her şeye meyleden (*mayyāl*) adama buna benzetilerek: 'AR· KUNK·LIY YAYIL·DIY YAY·QAL·DY **är kōŋli yayildi yayqaldi** ["Adamın gönlü yayıldı"] denir- YAY·QAL·DIY **yayqaldi** bunun zayıf bir varyantıdır. YAY·QALVR YAY·QALM'Q **yayqalūr yayqalmāq**. — **yayqal-** D

N

:: 'UΓLA'N YALBINDY **oγlān yelpindi** "Çocuk yele, cine çarpıldı (*sa'fa*)." :: 'UL 'UVZINKA' YIYL· YALBIN·DIY **ol özinä yēl yelpindi** "O kendi kendine yelpaze salladı (*tarwīḥ*)." YALBNUVR YLBNM'K **yelpinūr yelpinmāk**. — **yelpin-**

:: 'L TVNIN YIAR·TINDY **ol tōnin yirtindi** "O elbisesini (ya da başka bir şeyi) yırtar (*yamazziqa*) göründü." YIRTINVR YRTINM'Q **yirtinūr yirtinmāq**. — **yirtin-**

:: 'UQA' YILIM YAB·JUN·DIY **oqqa yelim yapçundi** "Deriye [yani okun] ökse ile kuş tüyü yapıştırıldı (*iltaṣaqa*)." Bir şey başka bir şeye yapıştırılır ya da takılırsa (*iltaṣaqa, ta'allaqa*) yine böyle denir. YAB·JNVR YABJNM'Q **yapçunūr yapçunmāq**. *Š̄n̄*'li bir varyant vardır: YAB·ŠUN·DY **yapšundi** ve *f̄ā*'lı YAW·JUN·DIY[1] **yawçundi**. — **yapšun-** **yawçun-**

:: 'NIK YIYNIY TUK·RN·DIY **anig yēni yigrändi** "Onun tüyleri ürperdi (*iqša'arra*)." :: 'AR· 'AT·NY YKRNDY **är ätni yigrändi** "Adam eti çiğ bularak (*niyy*) iğrendi, yemekten vazgeçti." YIK·RANUVR YIK·RAN·MA'K **yigränūr yigränmāk**. 0 — **yigrän-**

:: 'AR· QAFTA'N YAX·SINDIY **är qaftān yaxsindi** "Adam kollarını yenlerine sokmadan, önünü iliklemeden kaftanı omzuna aldı (*alqā*)." Bu hırka ya da benzer giysilerde de yapılır. YAXSINVR YAXSINM'Q **yaxsinūr yaxsinmāq**. — **yaxsin-**

---

489 1. W, F'den değişti.

:: 'AR· YYRK YAR·SINDY **är yērig yersindi** "Adam bir yeri yurt edindi ve oraya alıştı (*tawaṭṭana ... wa-'tāda*)." YAR·SINVR YAR·SINM'K **yersinūr yersinmāk**. 0	**yersin-**
:: 'AR· 'AŠ YAM·SIN·DIY **är aš yemsindi** "Adam gerçekten yemediği hâlde kendini yemek yiyor (*ya'kulu*) gösterdi." YAM·SINUVR YAM·SINM'K **yemsinūr yemsinmāk**. 0	**yemsin-**
:: 'AR· JAN'Q YALΓAN·DIY **är çanaq yalγandi** "Adam çanak (ya da başka bir şey) yaladı (*laḥs*)." YALΓANUVR YALΓANM'Q **yalγanūr yalγanmāq**. 0	**yalγan-**
:: 'AR· 'AΓZIN YAL·WAN·DIY **är aγzin yalwandi** "Adam dilini çıkardı, ağzının içinde dolaştırdı (*adla'a ... lisānuhu wa-talammaẓa*[2] *fāhu*)." YALWNVR YALWNM'Q **yalwanūr yalwanmāq**. 0	**yalwan-**
:: YUL·QUN·DIY NA'NK **yulqundi nāŋ** "Nesne sıyrıldı (*insaḥaja*)." YUL·QUNUVR YULQNM'Q **yulqinūr yulqinmāq**. 0	**yulqun-**
:: 'URUQ YTI A'J·Q' YURKAN·DIY **uruq yiγāçqa yörgändi**	**yörgän-**

[III. 77/110] 490

"İp ağaca (ya da başka bir yere) bağlandı (*iltawā*)." :: 'AR· YUΓURQA'N·Q· YURKAN·DIY **är yoγurqānda yörgändi** "Adam yorgana (veya başka bir yere) sarıldı (*iltaḥafa*)." YURKANVR YURKANM'K **yörgänūr yörgänmāk**.
:: 'AT· YID·LAN·DIY **är yiḏlandi** "Et (ya da başka bir şey) bozuldu (*tarawwaḥa*)." YIḎ·LANUVR YIḎ·LAN·M'Q **yiḏlanūr yiḏlanmāq**. 0
:: TKUVN YAZ·LIN·DIY **tügün yazlindi** "Düğüm (ya da başka bir şey) çözüldü (*inḥallat*)." YAZLNVR YAZ·LNM'Q **yazlinūr yazlinmāq**.
:: 'UL MANKA YAZ·LIN·DIY **ol maŋa yüzländi** "O benimle yüz yüze geldi (*tawajjaha*)." :: 'AR· YUZ·LAN·DIY **är yüzländi** "Adam insanlar arasındaki saygıdan hoşlandı (*wajuha*)[1]." Halktan saygı görse (*ṭalaba minhum al-jāh*) de böyle denir. YUZ·LANUVR YUZLNM'K-Q **yüzlänūr yüzlänmāk**.
:: YAΓ·LANDIY NA'NK **yalγandi nāŋ** "Nesne yağlandı, üzerine yağ sürüldü (*iddahana*)." YAΓLANUVR YAΓLANM'Q **yalγanūr yalγanmāq**. 0
:: YUW·LUN·DIY NA'NK **yuwlundi nāŋ** "Nesne yuvarlandı (*tadaḥraja*)." YUW·LUNUVR YUWLNM'Q **yuwlunūr yuwlunmāq**. 0
:: 'AR· TA'M·QA' YARMAN·DIY **är tāmqa yarmandi** "Adam duvara (ya da başka bir yere) tırmandı (*tasallaqa*)."YAR·MANUVR· YARMANM'Q **yarmanūr yarmanmāq.**
Kural. Herhangi iki harfli bir eylem sonuna lam getirildiğinde geçişsiz veya edilgen olur. Bu yukarıda gösterilmişti. 0 G
Geçişli bir eyleme *nūn* getirildiğinde geçişsiz olur. Bu Arapça ile uygundur, çünkü Arapça'da *fataḥa l-bāba* ("o kapıyı açtı") denir, bu eylem geçişlidir; sonra *infataḥa l-bābu*

489 2. EY. *talammaṭa*.
490 1. Sonradan *wujiha*'ya değişti.

("Kapı açıldı") denir ki eyleme *nūn* eklenerek geçişsiz yapılmıştır. Yine, *kasara*[2] *r-rajulu š-šay'a* ("Adam bir şeyi kırdı") sözü, *inkasara* ("O kırıldı") denilerek geçişsiz yapılır.

Bu dilde: "Adam bağı çözdü (*ḥalla*)" anlamında 'AR· TKUVN YAZ·DIY **är tügün yazdi** dersiniz; sonra *nūn* ekleyerek: "Düğüm çözüldü (*inḥallat bi-ṭab'ihi*))." anlamında TKUVN YAZLIN·DIY [dikkat] **tügün yazindi** denir. Eylem *nūn* eklenmesiyle geçişsiz olur.

Lām'la : "Düğüm çözüldü (*ḥullat*)"[3] anlamında TUKUVN YAZIL·DIY **tügün yazildi** denir; bu "düğüm çözüldü (*inḥallat*) " anlamındadır; *nūn*'la *lām* getirildiğinde: "Düşüm kendisi çözüldü (*inḥallat bi-ṭab'ihi*))." anlamında YAZ·LIN·DIY **yazlindi** denir. Benzer şekilde,

[III. 78/108] **491**

"Adam top yuvarladı (*daḥraja*)" anlamında 'AR· TUBIQ YUWDIY **är topiq yuwdi** denir, sonra: TUBIQ YUWUL·DIY **topiq yuwuldi** "Top yuvarlandı (*duḥrijat*)."[1] denir. Sonra ona *nūn* eklenir, böylece: "O yuvarlandı (*tadaḥraja bi-ṭab'ihi*)" anlamında YUW·LUN·DIY **yulundi** denir. *Nūn*'dan önce *lām* getirilmeden eylem iki yönden geçişsizdir. Birincisi işin bilinmeyen bir özne tarafından yapılması idi; bu durumda eylem geçişsiz gibi hareket eder ve ona *nūn* eklendiğinde hiçbir şeyden etkilenmeksizin eylem geçişsiz olur. Üstteki örneklerdeki gibi: YUW·DIY **yuwdi** "O yuvarladı (*daḥraja*)"- bu eylem iki harfli geçişli bir eylemdir; ona *lām* eklendiğinde, böylece: YUWUL·DIY **yuwuldi** "O biri tarafından yuvarlandı (*duḥriju bi-fi'l ɣayrihi*)" [yani edilgen]; veya da "o kendi kendine yuvarlandı (*tadaḥraja bi-nafsihi*)" denir. Eylem üç harfli ve geçişsiz iki şekilde olur. *Nūn* ve *lām* eklendiğinde, " o kendi kendine yuvarlandı." anlamında YUW·LUN·DIY **yuwlundi** denir. Eylem ikiliden üçlüye, üçlüden dörtlüye getirilerek dörtlü ve geçişsiz eylem olur.

Kuralların çoğu Salim Sözcükler Bölümünde [279ff.] verilmişti. Bu eylemlerin hepsi emirde, olumsuzda ve buna benzer şeylerde de yukarıda söylendiği gibidir. 0

Dört Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu 0

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: *fa'al'aldī*

J

:: YIYR· YIƓAJ·LAN·DIY **yēr yiɣaçlandi** "Yer ağaçlandı (*ašjarat*)." **yiɣaçlan-**
YIƓAJLANVR YƓAJLANM'Q **yiɣaçlanūr yiɣaçlanmāq**.

R

2. EY. *kasru*.
3. EY. *ḥallat*.

491 1. EY. *daḥrajat*.

:: TAWY YAΓIR·LAN·DIY **tewe yaγirlandi** "Devenin (ya da başka bir şey) yağırları arttı (*kuṯurat aḏbar*)." YAΓIR·LANVR YAΓIR·LANM'Q **yaγirlanūr yaγirlanmāq**. Yağırdan kaşınırsa yine böyle denir. 0 **yaγirlan-**

:: SUW YUMR·LAN·DIY **sü yumurlandi** "Askerler (ya da başkaları) toplandılar (*ijtama'a*)." Oγuz şivesi. 0 **yumurlan-**

:: 'AT· YULAR·LAN·DIY **at yularlandi** "Ata yular takıldı (*'uḏḏira*)." YULARLNVR YULARLANM'Q **yularlanūr yularlanmāq**. **yularlan-**

Z

:: 'UL 'ATIΓ YAWUZLAN·DIY **ol atiγ yawuzlandi** "Adam atı (veya başka bir şeyi) kötü buldu (*radī*)." YAWUZLANU IVR YAWUZLANM'Q **yawuzlanūr yawuzlanmāq**. **yawuzlan-**

Š

:: 'AR· YAWAŠ·LAN·DIY **är yawašlandi** **yawašlan-**

[III. 80/114] 492

"Adam yumuşak huyluluk (*ḥilm*) gösterdi." YAWŠLANVR YAWAŠLANM'Q **yawašlanūr yawašlanmāq**.

:: YΓA'J YAMIŠ·LANDY **yiγāç yaliγlandi** "Ağaç meyve verdi (*aṯmarat*)." YAMIŠLANVR YAMIŠLANM'K **yemišlänūr yemišlänmāk**. **yaliγlan-**

Γ

:: TAQUQ YALIΓ·LAN·DY **tapuq yaliγlandi** "Horoz ibiklendi (*'urf*)." At yelelenirse (*'urf*) yine böyle denir. YALIΓLANUVR YALIΓLNM'Q **yaliγlanūr yaliγlanmāq**. **yaliγlan-**

Q

:: 'AR· YARIQ·LAN·DIY **är yariqlandi** "Adam zırh giydi (*tadarra'a*)."[1] Zırhlı göğüslük giyerse (*tajawšana*) yine böyle denir. YARIQ·LANUVR YARIQLNM'Q **yariqlanūr yariqlanmāq**. 0 **yariqlan-**

:: 'AR· YIYRIK YIRAQLAN·DIY **är yērig yiraqlandi** "Adam yerin uzak olduğunu (*ba'īḏ*) düşündü." YIARIQ·LANVR YAIRAQ·LNM'Q **yiraqlanūr yiraqlanmāq**.

:: YIYR· YULAQ·LAN·DIY **yēr yulaqlandi** "Yerde pınarlar çoğaldı (*yanābī'*)." YULAQ·LANUVR YULAK·LANM'Q **yulaqlanūr yulaqlanmāq**. 0 **yulaqlan-**

---

492 1. EY. *taḏarra'a*.

K

:: 'AR· YURAK·LAN·DIY **är yüräkländi** "Adam (ya da başkası) cesaretlendi (*tašajja'a*)." YURAK·LANUVR YURAK·LANM'K **yüräklänür yüräklänmāk**. **yüräklän-**

M

:: YARIM·LAN·DIY NA'NK **yarimlandi nāŋ** "Nesne yarı yarıya paylaşıldı (*intaṣafa*)." YARIM·LANVR YARIM·LANM'Q **yarimlanür yaimlanmāq**. 0 **yarimlan-**

:: 'AR· YIŠIM·LAN·DIY **är yišimlandi\yišimländi** "Adam tozluk giydi (*rānān, farāhījān*)." YIŠIMLANVR YIŠIMLNM'K-Q· **yišimlanür yišimlanmāq\yišimlänür yišimlänmāk**. **yišimlan-\ yišimlän-**

:: 'UQ· YALIM·LAN·DIY **oq yelimländi** "Oka yapıştırıcı sürüldü (*iltaṣaqa l-yirā'*)." Başka bir yapıştırılırsa (*ulṣiqa*)[2] da böyle denir. YALIM·LANVR YLIM·LANM'K **yelimlänür yelimlänmāk**. **yelimlän-**

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

R

:: 'AR· YAL·ΓANDURDIY **är yalγandurdi** "Adam [birini] yalanladı (*kaḏḏaba*)." YALΓANDURUR YALΓAN·DURMA'Q **yalγandurur yalγandurmāq**. **yalγandur-**

Z

:: YIΓA'J· YIL·DIZ·LAN·DIY **yiγāç yildizlandi** "Ağaç köklendi (*a'raqat*)." Bir adam bir yere yerleşmek için hazırlanır ve de yerleşirse (*tawaṭṭana, hayya'a asbāb*) de böyle denir. :: 'AR· YIL·DIZ·LAN·DIY **är yildizlandi** "Adam soylandı (*a'raqa*)"- onu kökü bir yerde yerleşti, soyu yayıldı (*'arīq*). YILDIUZLANUVR· YLDIZLNM'Q **yildizlanür yildizlanmāq**. **yildizlan-**

Q

:: 'AR· YUD·RUQ·LAN·DY[3] **är yudruqlandi** "Adam elini yumruk yaptı (*qabaḍa ... 'alā jum' kaffihi*)." YUD·RUQ·LANUVR[3] YUDRQLANM'Q **yudruqlanür yudruqlanmāq**. **yudruqlan-**

:: 'AR· YAR·MAQLAN·DIY **är yarmaqlandi** "Adam para (*dirham*) sahibi oldu." YAR·MAQ·LANUVR YAR·MAQLAN·MA'Q **yarmaqlanür yarmaqlanmāq**. 0 **yarmaqlan-**

---

492 2. EY. *alṣaqa*.

3. İlk *sukūn* (·) (kahverengi), U'dan (siyah) değişti.

:: 'UL MANK' YUMŠAQ·LAN·DIY **ol maŋa yumšaqlandi** "(Adam) [bana] karşı yumuşadı, yumuşak kalpli oldu (*talāyana, tamallaqa, xaḍa'a*)." YUM·ŠAQ·LANUVR **yumšaqlan-**

[III. 82/116] 493

YUMŠAQLANM'Q **yumšaqlanūr yumšaqlanmāq**.

:: YUM·ΓAQ·LAN·DIY NA'NK **yumγaqlandi nān** "Nesne yuvarlaktı (*tadawwara, tadaḥraja*)." YUMΓAQLANVR YUMΓAQLANM'Q **yumγaqlanur yumγaqlanmaq**. **yumγaqlan-**

N

:: 'AR· 'AŠIΓ YAW·ΓAN·LAN·DY **är ašiγ yawγanlandi** "Adam yemeği etsiz buldu (*bi-yayr laḥm*), onu yedikten sonra kendini aç hissetti." YAW·ΓANLANVR YAW·ΓAN·LAN·MA'Q· **yawγanlanūr yawγanlanmāq**. 0 **yawγanlan-**

:: YIYR· YIL·ΓUN·LAN·DY **yēr yilγunlandi** "Yerde ılgın ağacı bitti (*ṭarfā'*)." YUILΓUN·LANUVR[1] YUIL·ΓUN·LANM'Q[1] **yilγunlanūr yilγunlanmāq**. **yilγunlan-**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah'a Şükürler Olsun

Bağışlayan ve Esirgeyen Tanrının Adıyla

Ortasında İlletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümü (*ḏawāt aṯ-ṯalāṯā*)

İki Harfli Adlar Bölümü

T

TA'H TA'H **tāh tāh** "Salındıktan sonra şahin kuşunun çağrıldığı (*bāzī*) bir söz. Buradaki *hā'* duraklamak için gelmiştir. **tāh**

J

JUVH JUVH **çōh çōh** Atı yürütmek ve azarlamak (*yusāqu, yazraju*) için kullanılan bir seslenme sözü. **çōh**

K

KA'H KA'H **kāh kāh** "Köpekleri çağırmak için kullanılan bir seslenme sözü. **kāh**

---

493 1. İlk U (siyah) sonradan çizildi (kahverengi).

M

MA'H **māh** "Burada (*hunāka*)" veya "onu al (*xuḏ*)!" anlamında bir şey verildiği zaman söylenir. **māh**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

YA'H **yāh** "Evet (*na'am*)." anlamında bir sözcük. "Atı tut," anlamında 'AT· TUT· **at tut** dendiğinde cevap veren kişi: YA'H· **yāh** "evet." der. **yāh**

Lm̄ harfleri hızlı konuşmada bu sözcüklerden düşer. :: T: TAH· TAH· **tah tah**, J: JUH· JUH· **çoh çoh**, K: KAH· KAH· **käh käh**, M: MAH· **mah**, [Y:] YAH· **yah**. Bu sebepten, bu sözcükleri biz nakıslar bölümüne (*bāb al-manqūṣ*) aldık, çünkü *lm̄* harfi yazılışta değiş, konuşmada düşer. **tah**

"Bu durumlarda *hā'* (*hā' istirāḥa*) duraklamak içindir, şu mısradaki gibi: *fa-bi hudāhumu qatadih* ([K.6:90] "böylece onların rehberini takip et", ve: *lam yatasannah* ([K.2:259] "o yıkılmadı"). Bu *hā'* bu durumlarda durak *hā'*sıdır.

Hā' harfi (*aṣlī*) asıl Türkçede bulunmaz, yalnız şu ifade hariç: 'AR· 'HLADY **är ihladi** "Adamcağız ahladı (*axaḏa r-rajula r-rabwu*)" –ama bu söz göğüsten çıkan bir sesi anlatır [krş. 31 **iq**]; ve "bülbül (*būm*)" sözcüğü için: 'UVHIY **ühi** derler – bu sözcük öz Türkler tarafından *kāf* ile: 'UVKIY **ügi** şeklinde söylenir.

[III. 84/118] **494**

Hā', Hotan ve Känçäk şivelerinde bulunur, ama onlar asıl Türkler değildir, Türk illerine sonradan göç etmiş kişilerdir (*nazīl*). 0 D

Çeşitli harekeleriyle ortasındaki harfi harekesiz *fa'l, fu'l, fi'l* kalıpları

B

TUVB· **tüp** Bir ağacın "kökü (*aṣl*)". :: YIΓA'J: TUVBIY **yiγäç tüpi** "Ağaç kökü." 0 TUVB· **tüp** Duvarın "temeli (*uss*)" :: TA'M TUVBIY **täm tüpi** "Duvar temeli." Bir adımın "kökü, soyu (*aṣl*)" dahi: TUVB· **tüp** diye çağrılır. Buradan gelerek :: TUVB·LUK 'ARAN· **tüplüg äränn** "soylu (*aṣīl*) kişi." denir. **tüp**

"Top (*kura*)" sözcüğü: TUVB: **top** diye söylenir. Bu sözcük TUBIQ: **topiq** sözcüğünden kısaltılmıştır. 0 **töp**

JUVB· **çöp** Herhangi bir şeyin "çöpleri (*ṭufl*)" ve "bir şey sıkıldıktan sonra kalan çerçöpü (*'aṣīr*)." :: ³UZUM: JUVBIY **üzüm çöpi** "Üzüm çöpleri (*ṭajīr*)." 0 YA'Γ JUVBIY **yäγ çöpi** "Yağ tortusu (*'akr*)." :: BUVR· JUVBY **bör çöpi** "Şarap tortusu (*durdī*)." Diğer şeyler için de böyledir. :: TUTM'J· JUVBIY **tutmäç çöpi** "Tutmäç yapılmak için kıyılan yufka parçalarının (*qiṭ'a*) her birine" de böyle denir. 0 **çöp**

:: 'L MANY KURUB· QUVB· QIL:DIY: **ol mäni körüp qöp qildi** "O beni görünce sevindi (*haššā wa-rtāḥa*)." 0 **qöp**

:: KUVB· **küp** "Küp (*dann*)." **küp**

:: KIYB· **kēp** Bir şeyin "kalıbı (*qālib*)." :: KARBJ KIYBY **kärpiç kēpi** "Kerpiç kalıbı (*qālib*)."	kēp
:: KIYB·I **kēp** "Gibi, benzer (*mitl, šibh*)." Oγuz şivesi. Buradan gelerek :: BUV 'R· 'NIK KIYBY **bu är anig kēpi** "Odam onun gibidir." denir.	D

T

BUVT· **būt** "But (*faxid*)." 0	būt
BUVT· **būt** (?) "Büyük ve değerli peruzeye denir ki saygıdeğer kişilerin oğul ya da kızlarının alınlarına, alınlarındaki kesmelere takılır." Buradan gelerek :: QIZ· BUVT· 'URIYDIY [dikkat] **qiz būt urdi** "Kız peruze takındı." denir. 0	būt ?
BUVT **būt** (?) Bir büyük tarafından gönderilen hediyeye getiren kişiye verilen bahşiş (*mīra*)." Örneğin, eğer biri başkasına at getirirse, o ona para, koyun gibi bahşiş verir. Bu da onun gibidir. Bu da: BUVT **būt** diye çağrılır.	

[III. 86/120] 495

TIYT· **tīt** "Çam fıstığı (*šajar aṣ-ṣanawbar*)." 0 O dağlarda yetişir. 0	tīt
J(X)IYT· **çīt** "Üzerinde alacalı nakışlar bulunan Ṣīnī kumaşı. 0	çīt
SUVT· **sūt** "Süt (*laban*)." 0	sūt
ŠUVT· **šūt** "Kök (*nijār*)." Hotan şivesi.	šūt D

J

TUVJ **tūç** "Tunç, bronz (*šabah aṣfar*)." 0	tūç
KUVJ· **kūç** "Güç, kuvvet (*qawwa*)." KUVJ· **kūç** "Şiddet ve zalimlik (*ẓulm*)." Atasözü [=273 **çiq**]: KUVJ· 'IYL·DIN KIRSA' TURUV TUNK·LUK·TIN JIQA'R· **kūç ēldin kirsä törü tüŋlüktün çiqār** 0 "Zulüm kapıdan girerse, gelenek (adalet anlamında) pencereden çıkar." KUJAM·JIY **küçämçi** "Zulmeden (*ẓālim*)." anlamındaki sözcük bu kelimeden gelmiştir: "Güçlü (*qawī*) adama" da: KUVJ·LUK **küçlüg** denir. 0	kūç P
KUVJ· **kūç** "Susam (*sissim*)." Buradan gelerek "susam yağı (*duhn al-ḥall*)": KUVJ· YA'TIY **kūç yaγi** diye çağrılır. Çigil şivesi. 0 Küçi otunun tohumuna (*ḥaml al-xarwa'*) da büyüklüğünden dolayı: "İnek susamı (*simsim al-baqar*)," anlamında: 'INKA'K KUVJIY **ingāk kūçi** denir. 0	D
KIYJ **kēç** "Geç (*buṭ'*)." Buradan gelerek :: KIYJ· KAL·DIY **kēç kāldi** "O geç geldi (*abṭa'a fī l-ḥuḍūr*)." denir.	kēç

D

BUVD· **bōd** "Bir adamın boyu (*qadd, qāma*)." Buradan gelerek :: 'UZUVN· BUVDLUT KIŠY **uzun bōdluγ kiši** "Uzun boylu biri (*ṭawīl al-qadd*)." denir. 0	bōd

BUVD:[1] **tōḏ** "Toy kuşu (*ḥubārā*)." :: BUVD·[1] MUNJUQ **tōḏ monçuq** "Misk ile ramekten yapılan kadınlar tarafından takılan boncuk."	**tōḏ**

R

BUVR: **bōr** "Şarap (*xamr*)." Atasözü: BUVR BULM'DIB· SIR·KA' BUL:M' **bōr bolmādip sirkä bolma** 0 "Şarap olmadan sirke olma." Bu yaşlı gibi hareket eden gençler için söylenmiştir.	**bōr** P
BIYR: **bīr** "Bir (*wāḥid*)" sayısı. Buradan gelerek :: BIYR YAR:MA'Q **bīr yarmaq** "bir para." denir. 0	**bīr**
TUVR· **tōr** – *išmām* ile- "Odanın en iyi yeri (*muqaddam al-bayt*)." :: TUVR·KA' KAJ· **tōrkä käç** "Evin üst başına geç." 0	**tōr**
TUVR: **tōr** "Tuzak, ağ (*faxx, šabaka*)," kuş ya da balık avlamak için kullanılır. 0	**tōr**
JUVR· 'UAR'ΓUT: **çōr uraγut** "Avret yeri bitişik olan kadın (*ratqā'*)." Oγuzlar "yoğun bitkilere (*nabt multaff*)": JUVR: 'UT: **çōr ot** derler. Asıl olan ilk anlamıdır. 0	**çōr** D
:: 'AR· SUVR· SUVR MUVN 'UBTY **är sōr sōr mün öpti** "Adam şapur şupur çorba içti (*bi-šīb*)." Bu onun dudağının çıkarttığı sesi anlatır. 0	**sōr**
QUVR· **qōr** "Kayıp, ziyan (*xusrān*)." Buradan gelerek :: 'AR· QUVR· QILDY **är qōr qildi** "Adam zarar etti (*xasira*) ." 0	**qōr**

[III. 87/122] **496**

QUVR· **qōr** "Yoğurt mayası (*xamīr ar-rā'ib*)." Bu gelişmiş yoğurttan veya olmuş kımızdan kabın dibinden kalan bir parça olup üzerine süt dökülerek yoğurt veya kımız yapılır.	**qōr**
QUVR·I **qūr** "Kuru (*yābis*)." Oγuz şivesi. O QURUΓ: **quruγ** sözcüğünden D kısaltılmıştır. Atasözü: QULA'N QUDUΓ·QA' TUŠSA' QUVR BAQA' 'AY·ΓIR: P BULUVR **qulān quduγqa tüššä qūr baqa ayγir bolūr** 0 "Yaban eşeği kuyuya düşse, kara kurbağası aygır olur [*? aḍ-ḍifta' al-barrī 'alayhi*])." Bu Arapça şu söze benzer: *inna l-buγāṯ bi-arḍinā tastansiru* ("Bizim yerimizde uçurtma akbaba olur").	**qūr**

Z

BUVZ· 'AT· **bōz at** "Boz (*ašhab laysa bi-l-afṣaḥ*) at." Bu sözcük beyazla kırmızı arasında bir renge sahip tüm hayvanlar için kullanılır. :: BUVZ: QUVY· **bōz qōy** "Boz renkli (*aṣhab*) koyun." 0	**bōz**
BUVZ: **bōz** "Pamuklu bez (*kirbās*)." *İšmām* ile.	**bōz**
BUVZ **būz** "Buz (*jamd*)." *İšbā'* ile. Atasözü: BUVZDAN SUVF TAM'R **būzdan sūw tamār** 0 "Su buzdan damlar." Bu söz huyu babasına benzeyen kişiler için söylenir.	**būz** P
BIYZ: **bēz** "Etle deri arasında bulunan bez (*yudda*)." 0	**bēz**

---

495 1. Dikkat; B'nin noktası sonradan eklenmiştir (kahverengi mürekkeple).

TUVZ: **tōz** "Toz (*yubār*)."	tōz
TUVZ **tōz** "Yaylara sarılan sırım (*jalīza*)[1]." 0	
:: 'YL TUVZ: NATAK **ēl tōz nätäg** "Halk (*ra'iyya*), vilayet (*wilāya*) nasıl?" 0	tōz
TUVZ: **tōz** "Kök (*aṣl*)." :: 'NIK TUVBIY TUVZIY KM **anig tūpi tōzi kim** "Onun soyu sopu kim (*man aṣluhu wa-ilā man yantamī*)?" "Onun kökü ne?"	
:: TUYZ YIYR· **tūz yēr** "Düz (*mustawiya*) yer." 0	tūz
TUVZ **tūz** *-išbā'* ile- "Tuz (*milḥ*)." 0	tūz
TIYZ **tīz** "Diz (*rukba*)." 0	tīz
TAYIZ: **tēz** "Yüksek yer (*makān murtafi'*)." Farslar buradan alarak kaleye (*qilā'*): *diz* demişlerdir. 0 TAYIZ **tēz** Kāšγar ait bir yazlığın adı. O yüksekliğinden dolayı: TARIΓ 'ART TAYIZ **turiγ art tēz** diye çağrılır. 0 ?AT(Y)ZNK[2] TAYIZ **(?) tēz** Bir başka yazlığın adı. 0 YYZ'WY TYZ (?) **tēz** Barsγān yakınlarında bir yazlığın adı. 0	tēz N N N
JYŽ **çīž** -İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile- "Demir çivi (*mismār min ḥadīd*)." "Zırhtaki çivilerin başına" da: JIYZ: **çīz** denir. 0	çīž
SUVZ: **sōz** "Söz, konuşma (*kalām*)." 0	sōz

[III. 89/124] 497

SIYZ **sīz** Çigil şivesinde "siz (*anta*)." anlamına gelen ve büyüklere saygıyı vurgulamak için kullanılan bir sözcük. Asıl anlamı "siz (çoğul) (*antum*)." Genç birine *nūn*'lu şekilde: SAN· **sän** denir. Oγuzlar bunun tersini yaparlar. 0	sīz D D
QUVZ TA'Γ **qūz tāγ** "Dağın güneş görmeyen yamaçları (*maqnuwa*)."	qūz

S

:: KUVK: BUVS: BUL:DIY **kök būs boldi** "Gök sisle veya benzer bir şeyle kaplandı (*dajanat ... min aḍ-ḍabāb*)." :: 'AR· KUVZY BUVS· BUL:DIY **är közi būs boldi** "Adamın gözüne mide ağrısından duman indi (*aẓlama ... min buxār ma'ida*)."	būs
:: 'ANY B(T)UVS[1] B(T)UVS·[1] 'UR·DIY **ani tōs tōs urdi** "O, elbisesi üzerine çabuk çabuk vurdu (*sarīan*)."	tōs

Š

BUVŠ KIŠY **bōš kiši** "Özgür (*ḥurr*) kişi." 0 BUVŠ 'URA'ΓUT **bōš urāγut** "Boşanmış (*ṭāliq*) kadın." 0 BUVŠ: 'ALIK **bōš älig** "İşten veya bir şeyden kurtulmuş boş el (*fāriγa*)." BUVŠ 'AT· **bōš ät** "Yumuşak (*raxw*) et." Yumuşak yer için de böyle denir. BUVŠ 'AT· **bōš at** "Salıverilmiş (*muṭlaq*) at." 0 BUVŠ 'AW **bōš**	bōš

---

496 1. *jalīza*, Arap sözlüklerinde bulunmadı. Bkz 502 **sōl-** ve 179 **sögüt**.

496 2. T'nin altındaki iki nokta (Y'yi gösterir) sonradan eklenmiştir (kahverengi mürekkeple).

497 1. B'nin üstündeki iki nokta (T'yi gösterir) sonradan eklenmiştir.

äw "Boş (*fāriγ*) ev." Benzer şekilde, "boşaltılan (*fāriγa*)" bir kap ya da işi bitmiş alet için dahi: BUVŠ: **bōš** denir. 0	
BIYŠ **bēš** "Beş (*xamsa*)." sayısı. 0	**bēš**
TUVŠ: **tūš** "Denk, eşit, benzer (*kuwf*)." Buradan gelerek :: 'NIK TUVŠIY **anig tūši** "Onun dengi ve eşiti." denir. 0 TUVŠ **tūš** Bir şeyin "karşısı (*qubāla*)." :: 'AWIM· TUVŠIY **äwim tūši** "Evimin karşısı (*muqābala*)."	**tūš**
TUVŠ: **tōš** "Döş ve göğüsün başı (*al-qaṣṣa*[2] *wahya ra's aṣ-ṣadr*)." *Šamma* ile.	**tōš**
TUVŠ: **tūš** - *İšbā'* ile- "Kemer kayışlarının ucuna takılan altın ya da gümüşten yapılan toka (*ibzīm al-mintaqa*)." 0	**tūš**
TUVŠ: 'UVDIY **tūš ödi** "Kuşluk vakti (*aḍ-ḍahwa wahwa waqt al-qā'ila*)." 0 TUVŠ **tūš** "Rüya (*ḥulm*)." Buradan gelerek :: TUVŠ KURMIŠ 'UΓLA'N **tūš körmiš oγlān** "Düş görmüş çocuk (o kötü bir düş görmüş) (*muḥtalim*)." denir. 0 TUVŠ: **tūš** "Düş (*ru'ya*)." Buradan gelerek :: TUVŠ YUVR:DIY **tūš yördi** "O düş yordu, rüya tabir etti." denir. 0	**tūš**
TIYŠ **tīš** "Diş (*sinn*)." İnsan ya da başka bir varlığın dişleri. TIYŠ: **tīš** "Sapan demiri (*sikka al-ḥirāṭa*)."	**tīš**
TIYŠ 'T **tīš at** "Alnın ortasındaki akıtma gözünün üstünde yer alan at (*sālat γurratuhu ilā qulāba*)." Bu at [Arapça'da] *muqarqi'* ve *'uṣfūr* denilen atlar arası bir attır. 0	
SIYŠ **sīš** "**Tutmāç** dizmek için kullanılan bir alet (*minẓām* TUTMA'J)." 0	**sīš**
SIYŠ **sīš** "Şişmiş nesne, yumru (*waram*)."	
SAYŠI **sēš** -*İmāla* ile- "Ödenek (*ḍamān*)." Buradan gelerek :: MAN 'ANKAR SAYŠ BIYR·DIM **män aŋar sēš bērdim** "Ben	**sēš**

[III. 91/126] **498**

onun için tazminat verdim (*addaytu ḍamānahu*)." 0	
QUVŠ 'AT· **qōš at** "Hakanın yedek atının (*janāba al-malik*)" adı. 0 QUVŠ **qōš** Bir şeyin "çifti (*zawj*)." Buradan gelerek "makaslara (*miqrāḍ*)", "Çift bıçak (*zawjay sikkīn*)." anlamına gelen QUVŠ: BIJA'K **qōš biçāk** denir. Aryu şivesi. Atasözü: QUR·Q:MIŠ KIŠYKA' QUVY: BAŠIY QUVŠ: KURNUVR **qorqmiš kišīkä qōy baši qōš körnūr** 0 "Korkmuş adama (korkudan) koyun başı bile çift görünür." Bu söz bir şey gördüğünde sıçrayan, hayal gördüğünde sıçrayan kişi için söylenir. 0	**qōš** D P
KIYŠ **kīš** "Samur (*sammūr*)." Onun kuyruğuna: KIYŠ QUDRUQY **kīš quḍruqi** denir.	**kīš**
KIYŠ **kēš** "Sadak (*kināna*)." *İmāla* ile. Bu sözcük Oγuzlar ve onların kardeşi sayılan Qifçāqlar tarafından bilinmez. 0	**kēš** D
LIYŠ **lēš** "Salya (*lu'āb*)." Çigil şivesi. LIYŠ **lēš** "balgam (*balγam*)" da demektir. :: LIYS 'AQ·TIY **lēš aqti** "Balgam veya salya aktı."	**lēš** D
MUVŠ **mūš** "Dişi kedi (*hirra*)." Çigil şivesi. Oγuzlar onu: JATUK: **çätük** diye çağırılar.	**mūš** D

2. Sonradan *qiṣṣa*'dan düzeltildi.

Γ

BUVΓ **bōγ** Eşya konan "heybe, bohça (*'ayba, rizba*)" 0 **bōγ**

TU͟VΓ **tōγ** "Atın ayaklarıyla kazdığı çukurlardan çıkan toz (*haba'*)." 0 **tōγ**

TU͟VΓ: **tūγ** "Hakanın varlığında çalınan kös ve davul (*kūs, ṭabl*)." Buradan gelerek :: XA'N: TUVΓ 'UR·DIY **xān tūγ urdi** "Hakan nöbet davuluna vurdu (*nawba*)." denir. 0 **tūγ**

TU͟VΓ: **tūγ** "Sancak (*'alam*)." Buradan gelerek :: TUQU͟VZ TU͟VΓ·LUΓ XA'N: **toqūz tūγluγ xān** "Dokuz tuğlu Han ve Hakan." denir. Her ne büyük topraklara sahip olursa olsun, ili çok (*wilāya*) olursa olsun, dokuz tuğdan (*manzila*) fazla olmaz. Çünkü dokuz onlar için uğurlu bir sayıdır. Hakanın dokuz tuğu turuncu renkte ipekten ve kumaştan yapılır. Bunu da uğur sayarlar [rengi dahi; bkz 53 **āl**]. 0

TUVΓ: **tūγ** "Su bendi (*sikr*)." :: SUW:QA' TUVΓ: 'UR· **tuwqa tūγ ur** "Su bendi inşa et." Bir şeyin "kapağı, tıpası (*sidād*)". 0 TUVΓ **tūγ** Buradan gelerek :: TUNK·LK TU͟VΓI͟Y **tūŋlük tūγi** "Duman tüten yerin kapağı ve başka bir yerin," denir. 0

TIYΓ 'AT· **tīγ at** "Kırmızı ile doru renk arasında bir at (*bayn al-ašqar wa-l-kumayt*)." **tīγ**

:: JA'Γ JUVΓ QUB:TIY **çāγ çōγ qopti** "Gürültü koptu, çar çur oldu (*yalaba, jalab*)." Onlar: "Gürültü koptu." anlamında JUΓI͟Y QUB:DIY **çōγi qopdi** derler. **çōγ**

JUVΓ **çūγ** *-šamma* ile- "Eşya konan bohça, paket (*'ayba*)." **çūγ**

[III. 92/128] 499

JUVΓ **çōγ** "Güneşin "saçakları, yalını (*ṣaqr, luhāb*)[1]" Buradan gelerek :: KUVN JUVΓI͟Y **kūn çōγi** "Güneşin saçakları[1]." denir. 0 JUVΓ **çōγ** "Ateşin alevi köz (*jamr*) olduktan sonra közün üstünde uçuşan yalını (*jamr*)." 0 **çōγ**

JYΓ **çīγ** "Göçebelerin sele sazından (*qayṣūm*) yapıp çadır örtüsü (*satra*) olarak kullandıkları bir perde (*qirām*)." Bu kamıştan daha ince daha yumuşaktır [506 **yēz**]. 0 **çīγ**

JIYΓ **çīγ** "Arap arşınının üçte ikisi kadar olan "Türk arşınının (*ḏira' turkī*)" adı. Göçebeler bunla bez ölçerler.

SIYΓ **–sīγ** Benzetme edatıdır. Arzu edileni ve söyleneni kendisine benzetilmek için adların sonuna eklenir. Örnek :: QULSIΓ 'AR· **qulsiγ är** "Köleye benzeyen adam (*yašbihu xuluq*)." 0 :: BUV QARY 'UL 'UΓLA'N·SIΓ **bu qari ol oγlānsiγ** "Bu ihtiyarın huyu çocuk gibidir." Sözcük kökü *İmāla* ya da *rikka*'lı ise *yayn*, *kāf* olur. Buradan gelerek :: BUV 'AR· 'UL BAK·SIK **bu är ol begsig** "Bu adamın huyu Beyin huyuna benziyor." denir. :: BUV 'UΓUL 'UL 'AR·SIK **bu oγul ol ärsig** "Bu çocuğun huyu adamlara benzer." 0 **–sīγ** G

QUVΓ· **qōγ** "Göze ya da yemeğe düşen çöp (*qaḏā*)." 0 **qōγ**

:: QA'Z QA'Γ QUVΓ 'ĀTIY **qāz qāγ qōγ etti** "Kaz böyle bir ses çıkartarak bağırdı." 0

QI͟YΓ **qīγ** "Toprağı kabartmak için kullanılan gübre (*zibl*)." **qīγ**

---

499 1. EY. *lu'āb*.
2. EY. *wa-nḥaraqa*.

F

TVF: [dikkat] **tūf** (?) Yün ipliklerinden elle örülen kuşak (*minṭaqa*).	**tūf** ?
SUVW: **sūw** "Su (*mā'*)." Atasözü: SUVW BIYRMA'S: KA' SUVT: BIYR· **sūw bērmäskä süt bēr** 0 "Sana su vermeyene sen süt ver." Bunu anlamı, sana kötülük eden sen iyilik et, çünkü senin iyiliğin onu sana köle yapar.	**sūw** P
Elbisenin dikilirken büzülüp, yırtıldığını söylemek (*inzawā wa-nxaraqa*[2] *fi l-xiyāṭa*) için: TUVN QA'W QUVW BUL·DIY **tōn qāw qōw boldi** denir.	**qōw**

Q

BUVQ: **bōq** "Bayatlamaktan, kokuşmaktan ekmeğin üzerinde beliren yeşillik (*xuḍra*)." Diğer şeylerde de böyledir. 0 BUVQ **bōq** "Bok (*γā'iṭ*)." Oγuz şivesi.	**bōq** D
:: QA'ΓUVN BUVQ: YIYR·K' TUŠDIY **qāγūn bōq yērkä tüšdi** "Kavun	

[III. 94/129] **500**

pat diyerek yere düştü." Benzer şekilde, içi boş olan bir şey yere düşer ve yarılırsa da: BUVQ· 'ATIY **boq etti** denir. Bu ses anlatır. 0	
JUVQ 'AR· **çōq är** "Kötü, alçak kişi (*nadl*)." Oγuz şivesi.	**çōq**
"Bir kişi bir adamı tehdit etmek için:[1] JIYQ: 'AT: KIURA'YIN:[2] **çīq et körāyin** "Ufak bir ses çıkarda (*ṣiḥ bi-ṣawt xafī*) göreyim." der. Bu, kendisini inciten kişiye karşı koyamayacak kişiler için söylenir. 0	**çīq**
SUVQ 'AR· **sūq är** "Aç gözlü (*ṭami', jaši*) adam." 0 SUVQ 'AR·NKA'K· **sūq ärŋāk** "İşaret parmağı (*muhallila*)." Asıl anlamı "aç gözlü (*ḥarīṣ*) parmak"tır, çünkü ilk önce yemeğe bu uzanır. 0	**sūq**
SIYQI **sīq** "Birkaç (*qalīl*)." Oγuz şivesi. Buradan gelerek :: 'L'RDA' QUVY: SIYQ: 'UL **olārda qōy sīq ol** "Onlarda az koyun vardır." 0	**sīq** D
QA'Z QA'QUVQ 'ATIY **qāz qāqqōq etti** "Kaz kuk kuk diye ses çıkardı." 0	**qāqqōq**
"Kuru meyve (*falīq*)": QA'QUVQ **qāqqōq** diye söylenir.	

K

BUVK **bōk** Oyunda aşığın tümseğinin yukarıya gelmesi (*waq' al-ka'b ... li-ẓahr*). Buradan gelerek :: JIK BUVK· **çik bōk** denir. 0	**bōk**

---

500 1. *yuqālu li-r-rajul iḏā xawwafa*, belki *xuwwifa* okunabilir ve "korktuğunda bir adama söyler...." Krş. 80 **abāçi**.

2. İlk I (siyah) sonradan çizildi (kahverengi)..

500 3. Sonradan çizginin üzerine yazıldı (siyah).

4. Bu kalıbın sözcükleri için bkz ED, 708f. Eğer K başlığının yinelenmesi hiçbir şeyi göstermiyorsa, onu söylemek zordur. Şu sözcüklerin bazıları belki **kōg** ve **kōk** (501 **küg** "çöp" ve **kök** "gök" altındaki *xuḍra* not edilmeli) okunabilirdi.

BVK[3] **bōg** "Bir çeşit örümcek (*ṭuṭṭāt*)." İki varyasyondan biri [krş. 505 **bōy**]. 0 **bōg** D

KUVK[4] **kūg** –ince *kāf* ile- "Şiirin ölçüsü (*'arūḍ aš-ši'r*)." 0 :: BUV YIYR· N' **kūg** KUVK 'UZ' 'UL **bu yīr nä kūg üzä ol** "Bir şiirin ölçüsü (*'arūḍ*), vezni ne üzerinedir?" 0 KUVK **kūg** "Şarkıda söylemede tonlama (*laḥn*)." Buradan gelerek :: 'AR· KUVK·LAN·DIY **är kūgländi** "Adam sesini alçalta yükselte şarkı söyledi (*yannā ... bi-laḥn lahu*)." 0 KUVK **kūg** "Bir şehir halkı arasında ortaya çıkarak bir senede halk arasına yayılan "gülmece (*uḍḥūka*)." Buradan gelerek :: BUV YIL BV KUVK KAL·DIY **bu yil bu kūg käldi** "Bu yıl bu gülmece ortaya çıktı."

K

KUVK YILQIY **kūg yilqi** "Yaylaya başıboş salınıveren hayvan (*masrūḥa*)." Manzume:

KUVK·LAR QAMΓ TUZIUL·DY[2]	**kūglär qamuγ tüzüldi**	V
AWRIQ· 'IDIŠ TIZILDY	**iwriq iḍiš tizildi**	
SANSIZ 'UZUM· 'UZAL·DIY	**sansiz özüm özäldi**	
KAL·KIL 'AMUL· 'UYNALIM	**kälgil amul oynalim**	

"Şarkılar ve tonlamalar düzenlendi, ibrikler dizildi; gönlüm seni istiyor; hemen gel de yüreğim dinlenerek oynayalım." 0

KUVK **kūg**

[III. 96/132] **501**

Koç ya da vahşi hayvanların yağmurlu mevsimde "aşması (*sifād*)." Buradan gelerek :: QUVY· KUYKIY BOL·DIY **qōy kūgi boldi** "Mevsim koyunlar (ya da başkaları için) için sıcağa döndü (*waqt sifād*)." denir. 0

KVK **kūg** "Aynaların yüzeylerinde ortaya çıkan "pas (*ṭab'*)" Buradan gelerek :: KUVZ·NKUVKA' KUVK· TUŠ·DIY **kōzŋūkä kūg tüšdi** "Aynanın yüzeyinde yeşillik (*xuḍra*) ve pas ortaya çıktı." denir. 0 KUVK **kūg** Kadınların, veya başkalarının yüzlerinde görülen "çiller (*kalafa*)."

KUVK **kōk** – sert *kāf* ile- "Gök (*sama'*)." Atasözü [=309 **suγur-**; 634 **sūḍ-**]: KUVKA' SUDSA' YUVZK' TUŠUVR· **kōkkä suḍsa yūzkä tüšür** "Göğe tükürürsen tükürük yüzüne düşer." Bu söz başkasına kötülük yaparken kötülük kendisine dönen kimseler için söylenir. 0 KUVK TUVN **kōk tōn** "Koyu griy (*akhab*) elbise." Göğün renginde olan her şeye de: KAN·D KUVKIY **känd kōki** denir. "Şehrin dört yanında bulunan (*sawād*)" ağaçlarla kaplı alanları (*xuḍra*). 0 **kōk** P

KYKYUVQ **kökyūq** Saygıdeğer köylülerle Türkmenlerin büyüklerine verilen ad. N

L

BIYL **bēl** "Bel (*xāṣira*)." Buradan gelerek :: 'ANY BIYLINDA' TUT· **ani bēlinda tut** "Onu belinden tut." denir. :: 'UL 'ANKAR 'ANJA' 'AŠ BYR·DIY QI UL·DIY[1] **ol aŋar ança aš bērdi bēl toldi** "Boş midesi (*xawāṣir*) doluncaya kadar ona yemek verdi." Bir kişiye istediğinden fazla yemek veren için: BIYL QIL·DIY[1] **bēl qildi** denir. Çigil şivesi. D **bēl**

TUVL 'URA'ΓUT· **tūl urāγut** "Dul (*armala*)." Atasözü: YAWLA'Q· TIYLΓ· BIYKDĀ' KRUV YAL·NIKUVS· TUVL· YIYK· **yawlāq tīlliγ bēgdä kerü yalŋūs tūl yēg** 0 "Karının dul olması, kendine söven, kötü davranan bir kocası bulunmasından (her ona zarar veren) daha iyidir." 0 **tūl** P

TUVL **tōl** *–imāḷa* ile- "Yavrulama mevsimi (*waqt an-nitāj*)." Oγuz şivesi. "Yavruya (*natāj*)" da: TUVL· **tōl** denir. 0 **tōl** D

TIYL· **tīl** "Dil (*lisān*)." Atasözü [= 66 **ärdäm**, 169 **til**]: 'AR·DAM· BAŠIY TIYL· **ärdäm baši tīl** 0 "Faziletin başı dildir." Bu şu söz gibidir: *al-mar' maxbuww taḥta lisānihi* ("Adam dilinin altından bir şey saklıyor"). 0 TIYL· **tīl** "Şive (*luγa*)." Buradan gelerek :: 'UY·ΓUR TIYLIY **uyγur tili** "Uygur şivesi." denir; XITA'Y· TILIY **xitāy tili** "Ṣīn şivesi." TIYL· **tīl** "Konuşma ve söz (*kalām*)." Buradan gelerek :: 'UL BAKKA' TIYL· TAKURDIY **ol begkä tīl tägürdi** "O beye dil uzattı (*aṣāba ... bi-kalām fīhi sabb*)." denir. 0 **tīl**

[III. 97/134] **501**

TIYL· **tīl** "Casus (*jāsūs*)." Buradan gelerek :: YAΓIYDAN· TIYL TUTIY **yaγīdan tīl tutti** "O bir düşman casusu ('*ayn*) yakaladı."

JIYLU **çīl** "Çirkinlik (*qabḥ*)." Oγuz şivesi. 0 JIYL **çīl** "Vücuttaki kalan dayak izi (*aṯar ḍarb*)." 0 **çīl**

SUWL· **sōl** Ette veya ağaçta olan "yaşlık (*ruṭūba*)" Buradan gelerek :: SUVL· LUK 'AT· **sōllüg ät** "İyice pişmemiş olan, kendisini kan izleri kalmış et." Atasözü [=179 **sögüt**]: SUKUT SUVLINKA' QADINK QA'SINK' **sögüt söliŋä qaḍiŋ qāsiŋa** "Söğüt ağacını yaşlık, kayın ağacına ise katılık (*jalīza*) daha uygundur." **sōl**

SUVL· 'AILK **sōl älig** "Sol (*yusrā*) el." 0 **sōl**

SIYL· KIŠY **sīl kiši** "Yemeklerden tiksinen kişi (*qatīn* [tanımlanmış]." Buradan gelerek :: SIYL 'AT· **sīl at** "Yemi az yiyen at (*qalīl al-i'tilāf*)." denir. **sīl**

QUVL· **qōl** "Kol ('*aḍud*)." 0 QUVL· **qōl** "Dağın tepesinden aşağı doğru inen ve derenin ortasında yüksekçe olan yerin" adı. :: 'UVB ·RIY QUVRILIY[1] **ōri qōli** "Derenin kolu ('*aḍud*)." 0 QUVL **qōl** "Kılıcın ya da bıçağın üzerinde bulunan yol biçimindeki oyma (*šaṭība*)." Çoğu kez altınla işlenir. :: QILJ QUVLIY **qiliç qōli** "Kılıç kolu ('*aḍud*)." **qōl**

---

501 1. Q'nun T'den düzeltildiği görülür.

502 1. Aslında 'UVRIY QUVRIY (dikkat), sonradan UVB·RIY QUVLIY'a değişti (kahverengi mürekkeple) (B· ilk sözcükte eklendi; R çizildi ve LI ikinci sözcükte eklendi.

KUVL: **kōl** "Havuz (*ḥawḍ*)." 0 KVL: **kōl** "Birikmiş su, göl (*yadīr*)." 0 **kōl**
'SIK KUVL: **isig kōl** Barsγān'da bir gölün (*buḥayra*) adı. Uzunluğu 30, eni 10 fersahtır. N
0 KURNK **körüŋ** Käšγar dağlarında YYZ **tēz** (?)[2]'de bir gölün adı. Çevresi 30 fersahtır. 0 SIDINK KUVL: **sidiŋ kōl**, QUJNKA'R: BA'ŠIY **qoçŋār bāši** yakınlarında bir gölün adı. 0 YULDUZ KUVL· **yulduz kōl** Kuça, Kiŋüt[3] ve Uygur arasında bir gölün adı. 0 'AĀ'Y· KUVL: **āy kōl** Uç yakınlarında bir yerin adı. 0 TARINK KUVL **täriŋ kōl**, 'IKY 'UKUVZ **ekki ögüz** sınırında bir gölün adı. Bu göllerin her biri 30–40 fersah arasıdır. Türk illerinde bunlar gibi pek çok göl vardır, ama ben İslam diyarında olan göllerin büyüklerinden (*ummahātihā*) bahsettim.

KUVL: **kōl** "Denizin kendisi (*al-baḥr nafsuhu*)."

[III. 99/136] **503**

"Buradan gelerek "deniz köpüğüne (*zabab al-baḥr*)": KUVL: KUBUKIY **kōl köpüki** denir ve TANKIZ KUBUKIY ***täŋiz köpüki** denmez.

TIYM: **tīm** "Şarapla dolu tulum (*ziqq*)." TA IYM:JIY **tīmçi** "Şarapçı, meyhaneci (*xammār*)." Birtakım kişiler şarap satana (*tājir al-xamr*) da: TIYM: **tīm** derler, ama ilki daha doğrudur, çünkü *jīm yā'* meslek yapan bir ektir. 0 **tīm**

SYM SM·R'Q **sīm simrāq** Bir çeşit yemek. Baş pişirildikten sonra ufak ufak doğranıp güvece konur, Baharat karıştırılır ve üzerine hafif hafif yoğurt dökülür, olması için bir müddet bekletilir, sonra da yenir. Çigil şivesi. 0 **sīm** D

QUWM· **qōm** "Devenin havudu (*qatab*)." Bu, devenin çulu alınarak içine saman doldurulur, devenin hörgücü kadar yükseltilir, sonra devenin üzerine konur. Ona: TAWY QUWMIY **tewe qōmi** denir.0 **qōm**

QUWM: **qōm** "Dalga (*mawj al-mā'*)." Manzume:

KULUM QUVMIY QUB·SA' QALY TA'MIΓ 'ITA'R V
KUR·SA' 'ANY BILKA' KIŠY SUVZK' BUTA'R
kölüm qōmi qopsa qali tāmiγ itār
körsä ani bilgä kiši sözkä bütār

"Gönlüm dalgalansa (*māja*), köşkümün duvarına çarparak (sanki onu yerinden oynatır) ve iter. Aklı başında biri bunu görürse sözümün doğruluğuna inanır." 0

NUVM: **nōm** "Din (*milla, šarī'a*)." Buradan gelerek :: TANKRIY NUVMIY **täŋri nōmi** "Tanrının dini (*šarī'a, dīn*)." denir. Bütün dinler (*milal*) de: NUVM· **nōm** diye çağrılır. Ṣīn dilinde bir sözcük. **nōm** D

N

TUVN· **tōn** "Elbise (*ṯawb*)." 0 **tōn**

---

2. *ism buḥayra byyz-* son sözcüğün üstü çizilmedi, burada Arapça edat **bi-** artı 469 **tēz** N olarak yorumlandı.

3. EY. KYKT.

TUVN **tün** "Dinlenme (*ṭumānīna*)." Buradan gelerek :: KUNKUL· TUVN BUL·DIY **tün könül tün** "Gönül dinlendi (*iṭma'anna*)." denir. 0 **tün**
TUVN 'UΓUL **tün oγul** "İlk çocuk (*bikr al-mar'a*)." Bir kadının doğurduğu ilk çocuk, ister erkek, isterse kız olsun. Kız çocuğa: "kadının ilk doğurduğu kız çocuk (*awwal*)" anlamında TUVN· QIYZ· **tün qïz** diye çağrılır. Bir kadının ilk kocasına: TUVN· BAK **tün beg** denir.
TIYN· KIŠIY **tïn kiši** "Bir işle iştigal etmeyen (*mujimm*) başıboş kimse (*lā yata'annā bi-šuγl*)." Bir müddet rahat kalıp, tembelleşen hayvanlar (*istarāḥa, ajamma*) için de böyle denir. 0 **tïn**
TIYN· **tïn** "Yular ('*inān*)." 0
JIYN· SUVZ· **çïn söz** "Doğru (*ṣidq*) sözler." 0 JIYN· KIŠY **çïn kiši** "Doğru, güvenilir kişi (*amīn ṣādiq*)." 0 **çïn**
XUVN 'IYŠ· **xūn ïš** "Kaba, faydasız olan iş (*lā rifq fīhi*)." Buradan gelerek :: XUVN· XARA' 'IŠ·LAMA' **xūn xara ïšlämä** **xūn**

[III. 101/138] **504**

"Faydasız iş işleme (*lā ta'mal 'amalan fīhi xurq*)." 0
"Yumuşak huylu, esnek kişiye (*layyin al-jānib, sālim al-qalb*): SUVN· KIŠIY **sūn (?) kiši** denir. 0 **sūn** ?
SUVN· 'ALTUVN· **sūn altun** "Som (*suftaja*) altın." Bu bir parmakla bir arşın uzunlukta olabilir. 0
SIYN **sïn** "Boy pos, uzunluk (*qadd, qāma*)." :: BUVDLUΓ SIYNLIΓ KIŠY **bōdluγ sïnliγ kiši** "Uzun boylu adam (*ṭawīl al-qāma*)." Buradan gelerek :: "Mezar" sözcüğü: SIYN· **sïn** diye söylenir, çünkü mezar insanın boyunca olur. 0 SIYN **sïn** "Mezar." QA'TUVN SIYNIY **qātūn sïni** Tanjut ve Ṣïn arasında bir şehir. 0 **sïn**
SIYN **sēn** "Sen (*anta*)." Känçäk şivesi. Türkler: SAN· **sän** derler. Bu yüzden Känçäklerin konuşması bozuktur (*taraddala*), çünkü onlar her zaman kesreyi tercih ederler. Çigil, Yaγma, Tuxsi yukarı Ṣïn'e kadar olan bölgedekiler *ḍamma*'yı tercih ederler. Oγuz, Qifçāq, Suvārïn, Rūm'a kadar olanlar *fatḥa*'yı tercih ederler. Bu yüzden Türkler deveye *tā*'yı kesreyle söyleyerek: TAIWAY[1] **tewe** derler; ve Oγuzlarla yukarıda bahsettiklerim *tā*'yı *naṣb*'lı söyleyerek: TAVA' **tävä** derler. Türkler: "Ben gittim" *-dāl*'ı *kasr* ile söyleyerek- BAR·DIM **bardim** derler. Oγuzlar *dāl* harfini *naṣb*'lı söyleyerek: BAR·DAM· **bardam** derler. Aryular geçmiş zamanlı eylemlerde *dāl* harfini *raf*'li söyleyerek ve kuraldan ayrı düşerek: BAR·DUM **bardum** ve: KALDUM· **käldüm** derler. Bu halklar arasındaki ayrım bu şekildedir. 0 **sēn** D D
ŠYN· **šïn** "Taht (*sarīr*)." Çigil şivesi. 0 **šïn** D
QUVN· **qōn** "Koyun (*šāt*)." Aryu şivesi. *Nūn, yā*'dan değişmiştir [yani **qōy**]. Yukarıda da söylediğim gibi kural böyledir [26]. 0 **qōn** D
QIYN· **qïn** Bıçak ya da kılıç "kını (*jafn*)" **qïn**
KUVN· **kōn** "Deri (*jild*)," özellikle atın derisi; :: 'AT· KUVNIY **at kōni**. O bir kişinin derisi için de kullanılabilir; :: 'NIK KUVNY QURIYDIY **anig kōni qurïdi** "Atın derisi **kōn**

504 1. İlk A (siyah) sonradan çizildi (kahverengi).

kurudu" – anlamı at öldü- anlamı genişleterek "deve derisi," anlamında TAWY KUVNIY **tewe kōni** diyebilirsiniz. Bu sözcük deri sepilenmesinden önce söylenir; söylendikten sonra: QUIΓUVŠ· **qoγūš** denir.

[III. 102/140] 505

M

MUVN **mūn** "Hastalık, hata (*dā', 'ayb*)." :: MUVN· [dikkat] KIŠIY **mūnsüz kiši** "Yüreği hastalıklı, bozuk adam (*salīm al-qalb*)." Atasözü: YALINQUV 'UΓLIY MUVN· SUZ BULMA'S· **yalγuq oγli mūnsüz bolmās** 0 "İnsanoğlu hastalık ve hatadan uzak olmaz." mūn P

İçinde Çift İlletli Harf Bulunan Sözcükler (*maṗvī*)

B

BUVY· **bōy** "Yenilen bir ottur (*al-ḫulba allatī tu'kalu*)." Oγuz şivesi. 0 **bōy** D

BUVY **bōy** "Örümcek cinsinden bir böcek (*ṭaṭṭā*). BUVK **bōg** [500] sözcünün bir versiyonu – sonraki daha doğrudur. **bōy** D

BUVY· **bōy** "Akraba, kabile, klan (*raḥṭ, qalība, 'ašīra*)." Oγuz şivesi. Birbirini tanımayan iki adam karşılaştıkları zaman selamlaşırsa: BUVY KM **bōy kim** "Sen hangi boydansın, senin soyun hangisi, halkın ne (*raḥṭ, 'ašīra, qawim*)?" der. O, cevaplar: SAL·ΓUR· **salγur** Benim akrabam (*raḥṭ*) Salγur boyudur (*qabīla*)," der ve de benin kitabın başında bahsettiğim [40-1 **Oγuz**] boy adalarından (*buṭūn*) birini söyler. Onlar kabilelerin atalarının özel adlarıdır. Bundan sonra konuşmaya başlarlar veya ayrılırlar; böylelik her biri diğerinin kabilesini (*ḥizb*) tanımış olur. 0 **bōy** D

TUVY· **tōy** "Askeri karargâh (*mu'askar*)." Buradan gelerek :: XA'N· TUVY· **xān tōy** "Hakanın karargahı." denir. Oγuzlar bu sözcüğü bilmezler. 0 **tōy** D

TUVY· 'UTY **tōy oti** İlaç yapımında kullanılan şifalı bir bitki.

TUVY· **tōy** "Çanak yapılan çamur (*ṭīn al-xazaf*)." Buradan gelerek "çömleğe (*qidr al-xazaf*)" de: TUVY 'AŠIJ· **tōy ešiç** denir. 0

TUVY· **tōy** "Toy kuşu (*ḫubārā*)." Bu Çigil dilindeki sözcüğün *dāl*'lı versiyonudur: TUVD· **tōd** [495] kurala göre *dāl ya*'ya değişir. 0 D

QUVY· **qōy** "Koyun (*γanam*)." 0 QUVY· YIL **qōy yili** Türklerin on iki yılından birinin adı. 0 qōy

QUVY· **qōy** "Elbisenin koynu (*ḫajr al-qabā'*)." Buradan gelerek :: 'LIK QUVY·QA' SUQ **älig qōyqa suq** "Elini elbisenin içine sok." denir. 0

QUVY· **qūy** "Vadinin tabanı (*qarār al-wādī*)." qūy

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

B

YA'B· YUVB· **yāp yōp** "Hile, al (*makr, xadī'a*)." Onlar: YUVB· **yōp** sözcüğünü tek başına kullanmazlar, çift olarak kullanılır. Buna karşılık Oγuzlar: 'UL 'ANIY YUVB·LA'DIY **ol ani yōplādi** "O, onu aldattı (*xada'a*)." anlamında derler. **yōp** D

T

YUVT **yūt** "Kışın soğuktan hayvanları öldüren felaket (*jalīfa*)." **yūt**

R

YA'R· **yār** "Yar, suların açtığı oyuk (*jarf*)." 0 **yār**

YIYR· **yēr** "Yer, toprak veya çevre (*arḍ*)." 0 YIYR· **yēr** **yēr**

[III. 104/142] **506**

Kumaşın veya *mayāfirī*nin bir yüzü - Kendisinden diğer renklere göre bir rengin çok olduğu (*matbūʿ*) "eriş (*sadā*)", "argaç (*akṯar*)" gibi bir şey." :: YAŠIL YIYR·LIK BAR·JIN **yašil yērlig barçin** "Yeşil yüzlü ipek kumaş (*aγlab*)" – bu kumaşta yeşillik fazla, diğer renkler az bulunur demektir.

YIYR· **yīr** "Aşk şiiri, şarkı. (*yazal, γinā*)"[1] **yīr**

Z

YUVZ· **yūz** "Yüz (*wajh*)." Atasözü [267 **kör**-]: YUVZK' KUVR·MA' 'AR·DAM TILA' **yūzkä kōrmä ärdäm tilä** "(Yüzün güzelliğine, çirkinliğine) bakma, (kişide) fazilet ara." Bu söz 'Iṣām'ın sözü gibidir: *innamā l-mar' bi-aṣγarayhi bi-qalbihi wa-lisānihi* (Bir kişi en küçük iki uzvunda, kalp ve dilindedir"). 0 **yūz** P

YIYZ· **yēz** "Sele sazı, çığ otu (*qayṣūm*)." Kamıştan daha ince ve yumuşaktır ve göçebeler tarafından çadır örtüsü olarak kullanılır [krş. 499 **çiγ**]. **yēz**

Š

:: YA'Š YUVŠ **yāš yōš** "Sebzeler, yeşillikler (*baql, xuḍār*)," 0 **yōš**

YIYŠ **yīš** "İniş alanı (*habūṭ*)." Buradan gelerek :: 'ĀR·T· YIYŠ **ārt yīš** "İniş yokuş (*ṣa'ūd wa-habṭa*)." denir. **yīš**

Γ

YUVΓ· **yōγ** "Ölü gömüldükten sonra üç ya da yedi güne kadar süreyle verilen yemeğin (*ṭa'ām*)" adı. **yōγ**

Q

---

506 1. *yazāl, yinā* ya sonradan değişti (kahverengi mürekkeple).

:: YA'Q: YUVQ **yāq yūq** "Kâsedeki yemek artığı (*sulāta al-qaṣ'a*)." Buradan gelerek :: "kap bulaşığı" için 'AYA'Q YAQIY **ayāq yuqi** derler. "Uzak akrabalara (*al-abā'id min al-aqārib*)" da: YA'Q YUVQ QADA'Š: **yāq yūq qadāš** denir.	yūq
YUVQ **yōq** "Yok (*laysa*)." anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: 'UL MUN:DA' YUVQ: **ol munda yōq** "O burada değil." denir.	yōq

K

YUVK: **yūg** "Kuşun tüyü (*rīš*)." 0	yūg
YIYK: **yīk** "Gemin damağa gelen parçası (*fa's*[2] *al-lijām*)." Buradan gelerek :: YKAVN: YIYKIY **yügün yīki** denir. 0	yīk
YIYK **yēg** "Daha iyi (*xayr*)." manasında bir sözcük. Bu sözcük üstünlüğü bildirir. Buradan gelerek :: BUV 'AT· 'ANDA' YIYK **bu at anda yēg** "Bu at şunda daha iyi." denir.	yēg
YIYK 'AT· **yīg ät** "Çiğ (*nī*) et." Bir başka çiğ şeye de: YIYK: **yīg** denir. 0	yīg
YIYK: **yīk** –sert *kāf*'la- "İğ, mil (*miyzal*)." Bu *elif*'le yazılan 'IYK: **īk** sözcüğünün bir varyantıdır. Bu Arapça'daki *alma'īveya yalma'ī* ("büyücü"), alanda veya yalanda ("bahaneci") sözcükleri gibidir.	yīk D

[III. 106/144] 507

L

YUVL: **yōl** "Yol (*ṭarīq*)." 0 "Sefere (*safar*)" de: YUVL **yōl** denir. Buradan gelerek :: 'ANKAR· YUVL JIQ·TIY **aŋar yōl çiqti** "Sana yol göründü" denir – bu söz aniden yolculuk görünürse (*'alā yirra*) söylenir. 0	yōl
YUVL **yūl** "Su pınarı (*'ayn al-mā'*)." 0	yūl
YIYL· **yēl** "Rüzgâr (*nasim*)." 0 YIYL **yēl** "Cin (*jinn*)." Buradan gelerek :: 'AR· YAL:PIN:DIY **är yelpindi** "Adamı cin çarptı (*asaba r-rajul sa'fa min al-jinn*)." denir.	yēl

M

YIYM: **yēm** "Yiyecek (*ṭa'ām*)." Buradan gelerek :: YIYM KALDUR: **yēm käldür** "Yemek getir." denir.	yēm
YUVN: QUŠ: **yūn quš** "Tavus kuşu (*ṭāwūs*)."	yūn ?
YUVN 'ARIQ **yūn ariq** Balāsāγūn yakınlarında bir yaylanın adı.	N
YA IYN: **yēn** "İnsan vücudu (*badan al-insān*)." 0	yēn

Bölüm: *Vāv*'lı sözcüklerden (*min ḏawāt al-vāv*) başı ve ortası harekeli *fa'al* kalıbı

B

---

2. EY. *fāš*.

TA'B· **tāp** "Vücutta ya da derideki yaralanma ve darp izi (*nadab*)." :: 'UL 'ANY **tāp**
TA'B· TUVB· 'UR·DIY **ol ani tāp tūp urdi** "O, onu her yanına hızlı hızlı vurdu (*sarīan min kullawb*)." 0

SA'B· **sāp** Kılıç ya da bıçak "sapı (*niṣāb*)." 0 Atasözü: 'UΓLA'N 'IYŠIY **sāp**
'IYŠ BULMA'S· 'UΓLA'Q MUNK·ZIY SA'B· BUL·MA'S· **oγlān īši īš bolmās oγlāq** P
müŋzi sāp bolmās 0 "Çocukların işi iş olmaz (dikkate alınmaz); oğlağın boynuzu (iyi bir) sap olamaz." 0

SA'B· **sāp** "Bir söze verilecek cevapta "sıra (*nawba*)"; değirmende tahıl öğütmek veya toprak sulamakta sıra için de böyle denir. Buradan gelerek :: 'UL SUVZ·K'LY [dikkat] SA'B· BIYR·MA'S· **ol sōzkä**[1] **sāp bērmäs** 0 "O hiç kimsenin konuşmasına izin vermez (*lā yuṭliqu n-nawba li-l-kalām*)." Tahıl öğütmekte ya da başka şeyler de onlar: SANIK· SA'B· KAL·DIY **sänig sāp käldi** "Senin sıran geldi." demektir.

:: 'UL 'ANIY ŠA'B ŠA'B· BUYUN·LADIY **ol ani šāp šāp boyunladi** "Onun şap şap boynuna vurdu." :: 'UL QA'ΓUVNUΓ· ŠA'B ŠA'B YIYDIY **ol qāγūnuγ šāp šāp yēdi** "O kavunu şapur şupur yedi (*bi-šīb wa-tamaṭṭuq*)." Sulu bir şeyi yenirken de aynısı söylenir. Şeftali gibi, vb. Bu sözcük Arapça'ya da uygundur, çünkü *šīb* dudağın çıkardığı sestir (*mašāfīr* ["devenin dudakları"]). 0

QA'B· **qāp** "Tulum (*ziqq*)." QA'B· **qāp** "Zarf." **qāp**

[III. 107/146] **508**

"Herhangi bir kaba (*wi'ā*)" da: QA'B· **qāp** denir. Bu Arapça'daki *al-fars* sözcüğüne benzer: aslı "boyun vurmak"tır; sonra öldürmek için kullanılmaya başlanmıştır: *fars* 0

QA'B· **qāp** "Rahmin içinde ceninin içinde bulunduğu zar (*γirs*)[1]." Eğer çocuk bununla doğarsa, çocuk uğurlu (*mubārak*) sayılır; böyle doğan çocuğa: QA'B·LIΓ 'UΓUL· **qāpliγ oγul** denir. 0 QA'B· **qāp** İstiare yoluyla "akraba (*qarīb*)". :: 'UL MANIK BIRLA' 'UYA' QA'B· 'UL **ol mänig birlä uya qāp ol** ["o benimle aynı karından doğmuş gibi hısımdır"] – bunun anlamı ikisinin de aynı karından doğduğudur.

T

JA'T· **çāt** "Kuyu (*bi'r*)." Oγuz şivesi. **çāt** D

QA'B· **qāt** "Dikenli ağacın meyvesi (*ḫaml al-'iḍāh ajma'*)." :: 'FLΓV [dikkat] Q'TY **qāt**
awilqu qāti *qarm* ağacının meyvesi." :: SINJΓ'N QA'TIY **sinçγān qati** "Mugaylan dikeninin meyvesi." Önce sıkılarak yoğurda katılır, sonra renk vermek için Tutmaç'a katılır. 0 Yemāk, Qifçāq, Qāy, Tatār ve Çömüller arasında herhangi bir ağacın meyvesine de: QA'T **qāt** denir. D

J

SA'J· **sāç** "Tava (*miqlāt*)." **sāç**

---

507 1. Buradan gelerek Tercüme III, 145N. ED, 782 **sözlägāli** şeklinde düşünür.
508 1. EY. *'rs.*

D

Q'D̲ **qāḏ** "İnsanları öldüren bora (*damaq*)." :: QA'D̲ BUL̲·DIY **qāḏ boldi** "Tip oldu."[2] qāḏ
Bu ancak yaz ve kış dağlarda, kışın ovalarda olur. Manzume [= 378 **kökräš-**]:

KAL·DIY 'ASIN 'AS·NAYUV	**käldi äsin äsnäyü**	V
QA'D̲·QA' TUKAL 'S·NAYUV	**qaḏqa tükäl ösnäyü**	
KIRDIY BUD̲UN QAS·NAYUV	**kirdi boḏun qasnayu**	
QAR' BULIT KUK·RŠUVR̲·	**qara bulit kökräšür**	

"Rüzgâr eserek geldi; o (soğuğuna bakılarak) tipi (*damaq*) gibiydi; insanlar o [geldiğinde] titriyordu; kara bulut kükreşir."

R

BA'R̲· **bār** Bir şeyin bir yerde olduğunu (*wujūd*) gösteren sözcüktür (*kawnihi ḥāḍiran fī muḥallihi*). Buradan gelerek :: SAN̲·DA' YARMA'Q BA'R·MUV **sändä yarmāq bārmu** "Sen de para var mı (*ma'aka*)?" denir. Cevabı: "Evet, bende para var." Anlamında: BA'R̲· **bār**'dır. Onun karşıtı Arapça laysa ("yok"), Türk dillerinde: YUVQ̲· **yōq**'tur. 0 bār

BA'R̲· YI̲KDA' **bār yigdä** "Büyük iğde ağacı (*yubayrā' kibar*)."

TA'R̲· **tār** Bir şeyin "darı (*ḏayyiq*)," :: TA'R· 'AW̲· **tār äw** "Dar ev." Diğer şeyler için de böyledir. tār

TA'R̲· **tār** "Kelek (*ramṯ, yimd*)." Tulumların başlarına bağlanarak şişirilir, sonra birbirine bağlanır. D

[III. 109/148] 509

Suyun üzerinde dam (*saṭḥ*) gibi bir şey yapılır. İnsanlar unun üzerine oturarak suyu geçerler. Bu kamış ya da ağaç dallarından dahi yapılır.[1] Yabāqu ve Tatār şiveleri. 0

TA'R· **tār** "Yağ tortusu (*ṯufāla as-samm*)." Bu, yağ eritilip süzmesi alındıktan sonra kabın dibine çöken süt pıhtıları.

TA'R̲· **tār̄** "Çalışana verilen ücret (*ujra al-ajīr*)." Irgata[2]: TAR̲·JIY **tärçi** denir. 0 tār̄

TAR̲·JI̲Y [dikkat] **tār̄** "Ter (*'araq*)." 0

"Çocuklara (*darādiq*[3], *aṭfāl*)": JA'R· JAR·MAQ **çār çarmaq** denir. 0 çār

QA'R· **qār** "Kar (*ṯalj*)." qār

Z

---

2. *hayāju, hāja* okunur.

509 1. EY. *ayḍān, ayṣān* okunur.
2. EY. *asīr, ajīr* okunur.
3. EY. *burādiq*.

BA'Z· **bāz** "Yabancı, garip (*ajnabī, yarīb*)." Buradan gelerek :: YA'T· BA'Z[4] **bāz**
YAḌIL·DIY **yāt bāz yaḍildi** "Yabancı dağıldı, ayrıldı (*ajānib*)." denir. 0

TA'Z· **tāz** "Kel (*aqra'*)." 0 TA'Z· 'AT· **tāz at** "Alacalı (*abraš*) at." 0 **tāz**
TA'Z· QUVY· **tāz qōy** "Kel (*ajamm*) koyun." 0 TA'Z· YIYR **tāz yēr**
"Çorak (*sabaxa*) yer."[6] Atasözü: TA'Z 'AT· TAFA'R·JY BULM'S· **tāz at tawārçi bolmās**
0 "Alaca[5] at yük taşımak için uygun değildir," çünkü onun tırnakları kötüdür.
0

QA'Z· **qāz** "Kaz (*baṭṭ*)." 0 **qāz**

QA'Z· **qāz** Afrāsiyāb'ın kızının adı. Kazvīn şehrini o kurmuştur. Bunu aslı: "Kaz'ın N
oyun alanı (*mul'ab*)" anlamında QAZ· 'UYNY **qāz oyni**'dir. Çünkü o orada oturur ve oynarmış. Bu sebepten Türklerin bazıları Türk ülkesi sınırını Kazvīn'den başlatırlar. Qum şehri de sınır sayılır, çünkü: Türklerde QUM· **qum** "toprak (*raml*)" sözcüğü Türkçedir. Afrāsiyāb'ın kızı burada avlanırmış. Bir takımı da Türk sınırının Marv aš-Šāhijān'dan başladığını ileri sürerler, çünkü onun babası: TUNK' 'AL·B· 'AR· **toŋa alp är** –Afrāsiyāb- Marv şehrini inşa etti, o burayı Ṭahmūraṯ tarafından şehrin iç kalesi yapıldıktan üç yıl sonra kurmuştur.[7] Bir kısım Türkler de bütün Maveraünnehri Türk ülkesi olarak saymışlardır. Bu YAN·KAN·D [dikkat] **baykänd**'den başlar. Buranın bir adı da: DIZ RUVTYN [dikkat] *diz rū'īn* 'dir. Anlamı [Farsça'da] "Bakır kale (*madīna wa-qal'a min nuḥās*)"dir. Bu Buhara yakınlarında bir şehirdir. Afrāsiyāb'ın kızının kocası burada öldürülmüştür. Ateşe tapanlar her sene bir gün buraya gelirler

[III. 111/150] **510**

Siyāvuš'ın öldürüldüğü yer çevresinde ağlar ve kurban keserler. Kurban kanını mezarın üzerine dökerler- bu bir gelenektir!

Bu görüşün tanığı bütün Maveraünnehirden YAN·KAN·D **baykänd**'den doğuya kadar tüm Türk ülkesidir. Onların adları şöyledir: Semarkand için SAMIZ KAND **sämiz känd**, 0 Šāš için TAŠ·KAND· **taškänd,** UVZKAND· **özkänd,** TUN·KAND· **tunkänd-** bütün bu şehir adları Türkçedir. KAN·D· **känd** Türkçe'de "şehir (*balda*)" demektir. Bu şehirler Türkler tarafından inşa edilip adları konulmuştur. Bu yerlerde Farslılar çoğalınca onlar İran şehirleri (*bilād al-'ajam*) gibi olmuşlardır.

Bugün Türk ülkesinin sınırı Ābisgūn [Hazar denizi] denizi ile çevrili olarak Rūm ülkesinden Ṣīn', UVZJAND **özjänd**'den Ṣīn'e kadar uzanır. Uzunluğu beş bin, genişliği ise üç bin fersahtır. Hepsi sekiz bin fersah eder [dikkat]. 0

QA'Z· SUWY **qāz suwi** İli nehrine akan büyük bir dere. Bu adı verilmesinin nedeni N
Afrāsiyāb'ın kızının bu nehir kenarında bir kale yaptırmasındandır, bu ad oradan kalmıştır.

S

---

4. B kahverengiyle yazılmış ikinci bir noktaya (Y'yi gösterir) sahiptir.
5. EY. *abras.*
6. Tanım şöyle okunur: *al-arḍ as-sabaxa qalīlahu*, muhtemelen *qalīlatu n-nabt* "az bir sebzeyle." Okunur.
7. EY. *qahndar, quhandiz* okunur.

QA'Z **qāz\qās** Bir ağacın "kabuğu (*qiraf*)." Buradan gelerek bir atasözünde şöyle denir: QADḪNK· QA'SINKA' **qāḏiŋ qāsiŋa** [bkz =179 **sögüt**, 502 **sōl**]. Burada *zāy*, *sīn*'e çevrilmiştir[1], çünkü *zāy* harfi söyleyişte nasibini almış olup kendisinden sonra *sīn* harfinin gelmesiyle söyleyişte *zāy* harfine yer kalmamıştır. Nitekim Arapça'da dahi *zāy*, *sīn*'e[2] çevrilmiştir, "gemi"; *būzī, būṣī, laziqa, laṣiqa* ("değnek"); *buzāq, buṣāq* ("tükürük"). sözcüklerindeki gibi

Š

BA'Š **bāš** "Baş (*ra's*)." 0 **bāš**

BA'Š· **bāš** "Yara (*jirāḥa*)." 0 Atasözü: KUNY BARIR· KAYIK NIK KUVZIN·DA' 'AḎIN BA'ŠIY YUVQ **köni barir käyiknig kōzindä adin bāši yoq** 0 P

"Doğru giden geyiğin gözünden başka yarası yoktur"- bu söz gözün gerçekte yara olmadığını ima eder. Bu söz ağır işe atılıp da herkes tarafından kınanan

[III. 112/152] **511**

kimse için söylenir. 0

TA'Š **taš** "Taş (*ḥajar*)." **taš**

TA'Š TUVN· **tāš tōn** "Dışa giyilen elbise (*ẓahāra*)." 0 TA'Š YIYR· **tāš yēr** "Gurbet, yabancı ülke (*al-faḍā' min al-arḍ wa-l-ɣurba*)." 0

SA'Š 'AT· **sāš at** "Ürkek (*ramūḥ*[1], *nafūr*) at." 0 **sāš**

QA'Š **qāš** "Gözün üstündeki kaş (*ḥājib al-'ayn*)." 0 **qāš**

QA'Š **qāš** Siyah ya da beyaz temiz taş (*ḥijāra ṣāfiya*). Bunun beyazını yüzük taşına koyarlar, Bununla şimşekten, susuzluktan, yıldırım düşmesinden korunurlar.

QA'Š 'UKUVZ **qāš ögüz** "Hotan şehrinin iki yakası boyunca akan iki nehir. Onlardan biri: 'URUNK QA'Š 'UKUVZ **ürüŋ qāš ögüz** diye çağrılır; temiz beyaz taş burada bulunur, ve nehir adını bu taştan almıştır. Diğeri: QARA' QA'Š 'UKUVZ **qara qāš ögüz** diye çağrılır; temiz siyah taş da onda bulunur. Bu iki taş dünya bu nehirlerden başka bir yerde bulunmazlar. 0 N

QA'Š **qāš** Bir şeyin "kıyısı, kenarı (*ḥarf, šafīr*)" Buradan gelerek :: YA'R· QA'YIŠ **yār qāši** "yarın veya başka bir şeyin) kıyısı (*ḥarf*)." denir.

Γ

BA'Γ **bāγ** "Üzüm bağı (*karm*)." 0 **bāγ**

---

510 1 *qulta* sonradan *qullibat*'ta değişir; ve de bir sonraki ifadede "devam edildi": *talat, taliya*'ya çevrildi.

2. *ṣād*? için hatalı. Örnekte, *būzī*, Farsça *buzi* sözcüğünün Arapça şekli; *lasiqa* ve *busāq* sözcükleri (*sīn* ile) de metinde verilen *ṣād* ve *zāy*'lı şekle eklenebilir.

511 1. EY. *rūmū*.

BA'Γ **bāγ** Odun veya oduna benzer şeylerin "destesi (*ḥuzma*)." :: 'UTUNK BA'ΓIY **otuŋ bāγi** "Odun destesi." 0

TA'Γ **tāγ** "Dağ (*jabal*)." Atasözü [=320 **qawuš-**]: TA'Γ TA'Γ·QA' QAWUŠMA'S· KIŠY KIŠYK' QAWUŠUVR· **tāγ tāγqa qawušmās, kiši kišīkä qawušūr** "Dağ dağa kavuşmaz (çünkü onlar yerlerine çivilenmiştir, adam adama kavuşur (zaman geçse de bu mümkündür)." Bu söz uzun zaman sonra sevdiğini gören kişi için söylenmiştir. 0 **tāγ** P

DA'Γ: **dāγ** Atlara ya da başka hayvanlara vurulan (*yūsamu*) "dağ, dağlama (*kayy*)," Farslılar bu **dāγ** sözcüğünü Türklerden almışlardır. Bu sözcükler onlarda yer almaz, çünkü onlarda Türklerdeki gibi sürüler bulunmaz, yalnızca onların nişanlarının (*simāt*) adları bulunur. Ayrıca ben bu sözcüğü İslam sınırlarında dahi işittim. 0 **dāγ**

DA'Γ veya D̲A'Γ **dāγ\d̲āγ** "Değil, yok (*laysa*)." anlamında bir sözcük. Aryu şivesi. :: **dāγ\d̲āγ** 'UL 'ANDAΓ DA'Γ 'UL **ol andaγ dāγ ol** "O bunun gibi değil." Oγuzlar bu sözü onlardan alıp değiştirdiler: D̲A'Γ 'UL **d̲āγ** "değil (*laysa*)" anlamında TAKUL· **tägül** dediler. Oγuzlar, Aryuların komşularıdır, dilleri D

[III. 114/153] **512**

birbirleriyle karışmıştır. 0

SA'Γ **sāγ** "Akıl (*'aql*)." Oγuz şivesi. 0 SA'Γ **sāγ** "Anlayış, akıllılık (*fiṭna, d̲akā'*)." **sāγ** D Oγuz şivesi. Buradan gelerek :: SAN·DA' SA'Γ: YUVQ **sändä sāγ yōq** "Sende anlayış yok." denir.0 SA'Γ **sāγ** "Sağlık, esenlik (*ṣiḥḥa, salāma*)." Buradan gelerek :: YI·YNIK SA'Γ·MUV **yēnig sāγmu** "Vücudun sağlıklı (*ṣaḥīḥ*) mı?" denir. 0 SA'Γ SUVW **sāγ sūw** "Sağlam, tatlı (*qarāḥ, 'aḏb*) su." 0 SA'Γ 'AL·IK **sāγ älig** "Sağ (*yunmā*) el." Bütün bu sözcükler Oγuz şivesindedir, diğer Türkler bilmezler.

SA'Γ **sāγ** Yün kabartmak için kullanılan çubuklara (*quḍbān yunšafu bihā ṣ-ṣūf*)" verilen ad. 0

SA'Γ: YA'Γ: **sāγ yāγ** "Yağ (*samn*)."

SA'Γ: KUNKUL: **sāγ könül** "Sıcak (*maxmūm, naqī*) kalp."

W

SA'W **sāw** "Atasözü (*maṯal*)." Buradan gelerek :: SA'W·DA' MUNDAΓ: KALIR **sāwda mundaγ kälir** "Atalar sözünde böyle gelir." denir. SA'W **sāw** "Kıssa (*qiṣṣa*)." SA'W **sāw** "Hikaye (*ḥikāya*)." 0 SA'W: **sāw** "Haber (*risāla*)." 0 SA'W **sāw** "Söz (*kalām*)." 0 SA'W **sāw** "Haberler (*anbā', aḫādīṯ*)." Buradan alınarak "elçiye (*nabī*)": SA'WJY **sāwçi** denir, çünkü o birtakım haberler getirir ve onları ulaştırır. 0 SA'WJY **sāwçi** "Gelin ve güveyin akrabaları arasında haber getirip götüren kişi (*yamšī ...bi-r-rasā'il*)," çünkü benim anlattığım gibi elçi bunun sözünü ona, onun sözünü buna iletir. Manzume: **W**

BIL·KA' 'ARAN SAWLARIN· 'AL·ΓIL· 'UKUT **V**
'AD̲KUV SAWIΓ 'AD̲·LASA' 'UVZK' SINK'R
bilgä ärän sawlarin alγil ögüt
äd̲gü sawiγ äd̲läsä ōzkä siŋār 0

"Bilgin kişilerin sözlerini öğüt olarak al, iyi söz tesir ederse öze, kalbe tesir eder." 0

ŠA'W: **šāw** Çöğen (*ḫurḍ*) gibi bir ottur, Uç'ta yetişir, bununla elbise yıkanır. 0	**šāw** D
QA'W **qāw** "Çakmak çakıldığında tutuşturan kav (*ḫurrāqa*)."	**qāw**
:: TUVN QA'W QUVW BULDIY **ton qāw qōw boldi** "Elbise kötü dikilmekten kırıştı, büzüldü (*inqabaḍa, inzawā*)." 0	
LA'W **lāw** "Mühür mumu (*al-mūm allaḏī yuxtamu bihi*)."	**lāw**

Q

QA'Q **qāq** "Şeftali kakı, veya başka bir meyvenin kurusu (*falīq*)." 0	**qāq**
QAQ SUVW **qāq sūw** "Su birikintisi (*yadīr*)."	

K

BA'K: **bēg** "Bey (*amīr*)." BA'K **bēg** "Koca (*zawj al-mar'a*))."	**bēg**

[III. 116/155] **513**

Koca evinde Beye benzediği için böyle denmiştir. 0	
TA'K **tāg** Benzetme bildiren sözcük. Buradan gelerek :: 'UL 'ANDAΓ TA'K **ol andaγ tāg** "O bunun gibi (*kaḏā yušbahu*)." denir. 0	**tāg**
JA'K **çāk** *Burd* (kumaş)'a benzer bir pamuklu dokuma. Bundan örtü (*duṯur*) yapılır. Yēmākler tarafından giyilir. 0	**çāk**
NA'K: **nāg** "Timsah (*timsāḥ*)." 0 NA'K YILA'N: **nāg yilān** "Ejderha (*ṯu'bān*)." NA'K YILIY **nāg yili** Türklerde on iki yıldan biri. Bu kitapta yazdığım '69, böyle bir yıldı.	**nāg**

L

BA'L **bāl** "Bal (*'asal*)." Suvārīn, Qifçāq, Oγuz şiveleri. Türkler onu: 'ARIY YAΓIY **ari yazı** diye çağırırlar. Manzume:	**bāl** D

BAR·DIY SANKA' YA'K 'UTVR TUTUB· BA'L: V
BARJIN KAḎIBAN TALUV YUWΓA' BULUB· QA'L:
bardi saŋa yāk utru tutup bāl
barçin käḏibän telwä[1] **bolup qāl** 0

"Şeytan senin karşına çıktı ve sana bal verdi (anlamı dünyanın tatlılığıdır). İpek elbise giydirdi sana, sen ona inandın, kötülükle yaşadın, artık sen delilikle yaşa." 0

---

513 1. Vezin iki hece gerektirir, ve **telwä** (214 *majnūn*) (*fī junūn*) şeklinde çevrilmeye uygundur. Belki de kopya eden Oγuz versiyonu **tälü** (548)'yü yerleştirdi ve **yuwγa** (458 "") sözcüğünü ekledi veya basitçe **telva'**yı **telüyvefa** şeklinde yanlış okudu.

TA'L: **tāl** "Yaş dal (*qaḍīb raṭb*)." Buradan gelerek "boyu uzun ve düzgün (*mušaṭṭab al-qāma, yaḍḍ*)) kişiye": Yumuşak ve taze (*līn*) dala benzetilerek TA'L BUVD·LUΓ **tāl bōdluγ** denir, ama bu genellikle ince, uzun cariyeler (*sayfāna*) için kullanılır. 0	**tāl**
JA'L QUVY· **çāl qōy** "Alacalı koyun (*amlaḥ*)."	**çāl**
SA'L: **sāl** "Sal (*yimd*)."[2] Onun anlamı aynı TA'R· **tār** sözcüğü gibidir [508-9]. 0	**sāl**
SA'L **sāl** "Sini kaplarına veya buna benzer şeylere sıvanarak üzerine nakış yapılan macun (*luzūjāt yuttaxaḏu min yirā'*))	

M

TA'M· **tām** "Duvar (*jidār*)." 0	**tām**
"İlaç (*'ilāj*)": 'AM· SA'M· **ām sām** diye söylenir. SA'M: **sām** yalnız kullanılmaz. 0	**sām**
QA'M **qām** "Şaman, kâhin (*kāhin*)."	**qām**

N

TA'N **tān** "Sabah akşam esen serin rüzgâr (*rīḥ bārida*)." 0	**tān**
XA'N **xān** Onların en büyük Hakanı (*al-malik al-a'ẓam minhum*). Afrāsiyāb'ın oğullarına da bu ad verilir. Bu adın verilmesinin uzun bir hikâyesi vardır. 0	**xān**
SA'N: **sān** "Sayı (*'adad*)."	**sān**

:: QUVY· SA'NIY NAJA' **qōy sāni näçä** "Koyunların sayısı kaç (*'adad, ḥisāb*)?" 0	
QA'N· **qān** "Kan (*dam*)." Atasözü [=472 **yu-**]: QA'NIΓ QA'N BIR·LA' YUVMA'S· **qāniγ qān birlä yūmās** "Kan kanla yunulmaz." 0 Bu sözle karışıklık, barışla yatıştırılır. 0	**qān** P
MA'N QIŠ·LA'Γ **mān qišlāγ** Oyuzların ülkesinde bir yerin adı. 0 MA'N KND: **mān känd** Käšγar yakınlarında bir şehrin adı, o şimdi yıkılmıştır. 0	**mān** N
MA'N YA'Š:LIΓ QUVY· **mān yāšliγ qōy** "Dört yaşını geçen koyun (*jāwaza arba' sinīn*)." Koyundan başka hayvanlar için kullanılmaz.	

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler (*mu'tall al-'ajz*)

B

BA'Y· **bāy** "Zengin (*yanī*)." 0 BA'Y· YIΓA'J **bāy yiγāç** Uç yakınlarında, Kuça ve onun arasında bir yerin adı.	**bāy** N

2. EY. *'amd*. Bkz 508 **tār**.

T

TA'Y· **tāy** "Tay (*muhr*)." Manzume [=112 **atit-**]: tāy

TKUR MANIK SA'WIMY BLKA'LAKA' 'AY· V
TINAR· QALY 'TIT·SA' QIS·RAQ SINIY TA'Y·
tägür mänig säwimi bilgäläkä ay
tinar qali atitsa qisraq sani tāy 0

"Benim sözümü bilgelere ulaştır ve onlara: 'kısrakların yavrusu olan tay at olursa kısrak dinlenir' de" – çünkü anasının yerine taya binilir.

S

SA'Y· **sāy**[1] "Kara taşlık (*ḥarra*)." 0 sāy

SA'Y· YARIQ **sāy yariq** "Vücuda giyilen zırh (*jawšan*)." 0

QA'Y· **qāy** Bir Türk kabilesi. qāy N

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: YA'B· YUVB· **yāp yōp** "Hile, aldatma (*xilāba, xidā*)." :: YA'B· YUVB· QIL·DIY yāp
yāp yōp qildi "O hile yaptı, aldattı (*xada'a wa-xalaba*)."

T

YA'T· KIŠY **yāt kiši** "Yabancı (*ajnabī*)." Buradan gelerek :: YA'T· BA'Z· YADIL yāt
yāt bāz yadil "Yabancı (**ajānib**) ayrılsın." denir. 0

YA'T· **yāt** "Taşlarla yağmur ve rüzgâr getirmek için yapılan kâhinlik (*kahāna*)." 0

Z

YA'Z· **yāz** "Yaz (*ṣayf*)." Atasözü: YA'ZIN· QATIΓ·LAN·SA' QIYŠIN SAW·NUVR yāz
yāzin qatiγlansa qīšin säwnür 0 "Yazın çalışan kışın sevinir." P

S

YA'S· **yās** "Zarar, ziyan (*waḍī'a, xusran*)." 0 Buradan gelerek :: 'NIK yās
TALIM YA'SIY[2] TAK·DIY **anig tälim yāsi tägdi** "Ona zarardan çok acı çekti." 0 D

---

514 1. Satırın üstündeki sayıları not ediniz: 520, 528 (siyah mürekkeple).
514 2. S üstteki üç noktanın (Š'yi gösterir) izlerine sahiptir; silindi?

YA'S· **yās** "Ölüm (*mawt, halāk*)." Oγuz şivesi. Buradan gelerek :: 'NIK 'UΓLY YA'S· BUL·DIY· **anig oγli yās boldi** "Onun oğlu öldü (*halaka ... aw-māta*)."

Š

YA'Š· **yāš** "Gözyaşı (*'abra*)." Buradan gelerek :: KUVZUM· YA'ŠIY 'AQ·DIY **kōzüm yāš yāši aqdi**

[III. 119/159] **515**

"Gözyaşım aktı." denir. 0 YA'Š **yāš** "Yeşillik (*baql*)." Buradan gelerek :: YA'Š· YYDIM· **yāš yēdim** "Ben yeşillik yedim." 0 Bir şeyin "tazesi (*ṭarī*)." Buradan gelerek :: YA'Š· 'AT· **yāš ät** "Taze et." denir.

Γ

YA'Γ **yāγ** "Yağ (*duhn*)." SA'Γ YA'Γ **sāγ yāγ** "Yağ." Oγuzlar "hayvan yağına (*šaḥm*)": YA'Γ· **yāγ** derler. 0 **yāγ** D

Q

YA'Q YUVQ **yāq yūq** "Kapta kalan yiyecek atıkları (*sulāta al-qaṣ'a*)." Buradan gelerek "uzak akrabaya (*qarīb ba'īd*)": O bize kabın bulaşığı gibi yapıştı anlamında YA'Q YUVQ QADAŠ **yāq yūq qadaš** derler. **yāq**

K

YA'K **yāk** "Şeytan (*šayṭān*)." Atasözü: BILMIŠ YA'K BILMA·DUK KIYŠDĀ'[1] YIYK· **bilmiš yāk bilmädük kišīdä yēg** 0 "Tanınmış şeytan tanınmayan adamdan daha iyidir." 0 Bu söz tanıdıklarına saygı göstermekle emrolunan kişiler için söylenmiştir. **yāk** P

[L]

YA'L[2] **yāl** "Atın yelesi (*'urf al-faras*); yelenin bittiği yer (*ma'rafa*)." Bütün şivelerde. :: 'AT· YA'LIY[2] **at yāli** "Atın yele yeri (*ma'rafa*)" – o atın yelesinin bittiği yerdedir. **yāl**

M

YA'M· **yām** Göze veya başka yere kaçan "çer çöp (*qaḍā*)" **yām**

N

---

515 1. A: İkinci A sonradan eklendi (nunlanmayı gösterir, buradan gelerek: **kišīdän**).
2. L, K'dan düzeltildi.

YA'N· **yān** "Uca kemiğinin başı (*ru'ūs al-warikayn*)." "Uca kemiğine" de: YA'N·̲ **yān** denir. yan

Bir Başka Tip

YA'Y· **yāy** "İlkbahar (*rabī*)." Atasözü [=352-353 **balgür**-]: KUVZ KALIKY YA'YN BAL·K̲UVLUK **küz käligi yāyin bälgülük** 0 "Güzün gelişi ilkyazdan belli olur." Bu söz sonu daha önceden belli olan işler için söylenir. yay P

Manzume:

YA'Y· KURKINK' 'INAN·̲MA'	**yāy körkinä inanma**	V
SUWLAR 'UZ' TYANM'	**suwlar üzä tayanma**	
'ASIZ·LILIK· 'ANUN·̲MA'	**esizlikig anunma**	
TILDA' JIQA'R· 'D̲KUV SUVZ	**tilda çiqār äd̲gü sōz**	

"Bahara (onun renklerine, çiçeklerine açmasına) güvenme, suya dayanma (dünya nimetlerinin tadına ve baharın serin esintisine güvenen suya dayanmış gibidir); kendini kötülük için hazırlama; ama hoşnut edecek güzel sözleri dilinden eksik etme." G

Kural. Bu ayrıma ve bu ayrımın benzerine "illetli (*manqūṣ*)" denir, çünkü sözcüğün ortasındaki *l̄m̄* harfi sözcükten düşebilir. Sözcük yazılışta değil, okunuşta iki harfli kalır;

[III. 121/161] 516

Örnek: "Kol (*'aḍud*)" sözcüğü QUVL· **qōl** diye çağrılır. Sonra siz "Onun kolunu yakaladı." anlamında 'NIK QUL̲IY[1] 'L·DIY **anig qolin aldi** dersiniz. O "köle" sözcüğü gibidir: QUL **qul** çünkü bu sözcükte *wāw* düşmüştür. Benzer şekilde: YIYL **yēl** "rüzgâr (*nasīm*)"; konuşma sırasında: 'NIK Y̲AL̲IY KUVJ·L̲UK **anig yeli küçlüg** "Onun yeli (*rīḥ*) kuvvetlidir," dersiniz. "Sene" anlamına gelen YIL **yil** sözcüğü de böyledir. Bu illetli ayrımında bulunan tüm ad ve eylemler için geçerli bir kuraldır. Arap dilinin nasıl Türk diliyle uyumluluk gösterdiğinin farkına var. Örneğin, Arapça eylemler: *zāna yazīnu*, emir: *zin* (" süslemek"); *kāla, yakīlu, kil* ("ölçmek"); lin harfi her durumda düşmüştür. Ama bu dilde [Türk dili] hem eylem hem de adlarda bu kural tek yolda yürür, hâlbuki Arapça'da bu durum sadece eylemlerde yürür, adlarda yürümez. Bunu bilin!

Wāw'lı *fa'al* kalıbı üzerine gelen sözcükler

[T]

QIZIL JUV̲UIT·̲ **qizil çüvit** "Kızıl boya, zincifre, sülegen (*sinfarj*)." 'AL· JUV̲UIT·̲ **al çüvit** "Al boya (*isrinj*)." 0 KUVK JUVIT **kōk çüvit** "Lacivert boya (*lāzward*)." 0 YA'ŠIL JUVIT **yāšil çüvit** "Yeşil boya (*zinjār*)." 0 SA'RIΓ JUV̲UIT·̲ **sāriγ çüvit** "Sarı boya (*zarnīǰ*)." İnce *wā*'lı bir varyantı da vardır: JUWT **çüwit.** D JUV̲UIT·̲ **çüvit** sözcüğü bütün renkleri kapsayan genel bir sözcüktür. Aralarındaki ayrımı belirtmek için bu sözcüğün başına renk adları getirilerek söylenir. çüvit 0

---

516 1. Y sonradan N'ye çevrildi.

UQUV:T[2] **qavut** Yeni doğum yapan kadınlara yemek olarak verilen QA'ΓUVT· **qāγūt** sözcüğünün bir varyantı. Darı unu (*sawiq aduxn*) yağ ve şekerle karıştırılarak yapılır, sonra yenir.	**qavut** D

J

QUJUV:[3] **qovuç** "Çin çarpmasından kalan iz (*aṯar kull sa'fa min al-jinn*)." Böyle olan kişinin yüzüne su serpilir, sonra: QUVUIJ·[3] QUVUIJ·[3] **qovuç qovuç** denir. Üzerlik veya öd ağacı ile tütsülenir. Ben onun şu ifadeden geldiğini düşünüyorum: "Kaç, kaç (*uhrub wa-firra yā jinnī*)." anlamındaki QAJ QAJ **qaç qaç.**	**qovuç**
KUVJ· YUKUVN: **küväç yügün** "Küçük, Nazyaki[4] yular."	**küväç**

Z

QUVZ **qovuz** QUVJ: **qovuç** sözcüğünün bir varyantı. Oγuz şivesi. Buradan gelerek :: YIYL QUVZ: BITIKIY **yēl qovuz bitigi** "Cin çarpmasına karşın afsun (*'awḏa al-jinn wa-s-sa'fa*)." 0	**qovuz** D

[III. 122/164] **517**

QUVZ· **qovuz** "Şarapta bulunan tortu (*al-qaḏā fī š-šarāb*)." Buradan gelerek :: QUVZ SUJIK DAN: KATA'R: **qovuz süçigdän ketär** "Şarabın tortusunu al[1]." denir.	**qovuz**
KUVUZ· **kövüz** "Yaygı, halı (*zarbiya*); ve yünden dokunmuş olan yaygı, döşek (*firāš, mihād*) gibi şeyler."	**kövüz**
YUVUΓ· **yuvuγ** "Sellerin dağdan yuvarladığı kaya parçalar (*al-jalmūd allaḏī yudaḥrijuhu s-sayl*)." anlamındaki YUWΓ **yuwuγ** sözcüğünün varyantı.	**yuvuγ** D

Q

SUVUIQ· **suviq** Sulu (*raqīq*), sıvılar için kullanılan bir sözcük., yoğurt, pekmez gibi sıvılaştırılarak akar haline getirilen her şey. Buradan gelerek :: SUVUIQ· YUΓRUT· **suviq yoγrut** "Sulu yoğurt (*raṭiyya raqīqa*)." denir. 0	**suviq**
SUVUIQ: QUDRUQ· **suviq quḏruq** Katır kuyruğu gibi "kılsız ve uzun kuyruk (*ṭawīl qalīl aš-ša'r*)." Ağaç veya benzer şeyler de böyledir. Qifçāq şivesi. 0	D
QUVUQ· **qovuq** "İçi boş olan (*ajwaf*)" her şey. QUWUQ **qowuq** sözcüğünün bir varyantı.	**qovuq** D
QAVUQ· **qavuq** "Sidiklik (*maṯāna*)." QAWUQ **qawuq** sözcüğünün varyantı. 0	**qavuq**
QAVIUQ **qaviq** "Darı kepeği (*nuxāla ad-duxn*)."	**qaviq**
Bu sözcükteki *vāv*, ince *fā'* [w]'dan çevrilmiştir.	

2. İkinci U, A'dan değişti (?).
3. İlk U, A'dan değişti.
4. EY. *nyrky*. Bkz 557: 5; Dozy, II, 631.

517 1. EY. *naḫḫā, naḫḫi* okunur.

K

KUVUK MUVŠ **küvük müš** "Erkek kedi (*ḏaywan*)." KUVUK· **küvük** Oγuz şivesinde "saman (*tibn*)".	**küvük** D

L

TUVU̲IL·:[2] **tavil** "Avda doğan kuşu (*bāzī*) için çalınan davul (*ṭabl*)." Bu sözcüğün Arapça'dan alınarak –telaffuz noktalarının yakınlığı dolayısıyla- *ṭā'*, *tā'* ya çevrilmiştir, Arapça'daki şu ifade gibi: *yaliṭa, yalita* ("hata yapmak"); *qattara, qaṭṭara* ("kokmak"); veya onlar *T̲ābit* sözcüğünü değiştirerek Tübüt demişlerdir.[3] Buna karşılık, ben bu sözcüğün İslam ülkesinin öbür ucundaki öz (*ṣamīm*) Türklerden dahi işittim.	**tavil**

***Yā'lı* Sözcükler**

R

QAYIR· **qayir** "Kaba topraklı (*dahās*) yer." Türk şivesi. Oγuzlar "kuma (*raml*)": QAYIR· **qayir** derler.	**qayir** D

Š

TAVU̲Š· **taviš** "Ses ve hareket (*ḥiss wa-ḥaraka*)." TAWIŠ **tawiš** sözcüğünün bir varyantı.	**taviš**

Γ

TAYIR YIYR· **tayiγ yēr** "Kaygın (*mazlaqa*) yer." 0	**tayiγ**
TUYAΓ·: **tuyaγ** "Hayvan tırnağı (*ḥāfir*)." :: 'AT· TUYAΓIY **at tuyaγi** "At tırnağı."	**tuyaγ**
QUYUΓ·: NA'NK **qoyuγ nāŋ** Sıvıların "koyusu (*t̲axin, yalīẓ*)." Buradan gelerek "şurup (*rubb*)" için: Koyu şarap (*šarāb raqīq yalīẓ*)" anlamında QUYUΓ· SUJIK **qoyuγ süçig** denir.	**qoyuγ**
QAYIΓ **qayiγ** Oγuzlardan bir oymak.	**qayiγ** N
QUYUΓ·: **quyuγ** "Kuyu (*bi'r*)." QUḎUΓ **quḏuγ** sözcüğünün bir varyantı. 0	**quyuγ** D
QAYΓ YIYR **qiyiγ yēr** "Yoldan sapa olan yer (*munḥarifa*)."[4] Başkası da böyledir.	**qiyiγ**

Q

BAYIQ· SUVZ· **bayiq sōz** "Doğru (*ṣādiq*) söz." Oγuz şivesi. 0	**bayiq** D
TAYUQ 'AR· **tayuq är** "İnce, kibar genç adam (*šābb, ẓarīf, mutaqazziz*)."[5] 0	**tayuq**

---

517 2. İlk U, A'dan değişti.
3 EY. *t̲abuta* (?); bkz 179 **tübüt**, 55 **aba**.
4 EY. *munjariha.*
5. EY. *mutaqazzir.*

TAYA'Q· **tayaq** "Değnek, sopa (*'aṣā*)." 0 :: KUD̲'KUV TAYAQ **tayaq**
BIYR·DIY **küdāgü tayaq bērdi** "Damat gelin attan inerken omzuna dayansın (*muttakiyan 'alayhi*) diye cariye yahut köle verdi." Bu zenginlerde bir gelenektir ve cariye veya köle gelinin malı (*milk*) olur. Atasözü: TAYAQ· BILA' TAY·MAS· TANUQ P
SUVZUN BUT·MA'S· **tayaq bilä taymäs tanuq sözün bütmäs** 0 "Elinde dayanağı bulunan kişinin ayağı kaygan yerde kaymaz, tanığın sözü ancak tanıklık zamanında belli olur." 0

TUYUQ· KIŠIY **tuyuq kiši** "Canı sıkılmış (*munqabiḍ*) kişi." 0 TUYUQ· **tuyuq**
KUVN· **toyuq kün** "Sisli, puslu (*dajn wa-ḍabāb*) gün." TUYUQ· QABUГ **tuyuq qapuγ** "Kapalı (*muγlaq*) kapı." 0

QAIYAQ **qayaq** "Kaymak (*dawaya*)." Manzume: **qayaq**

SAD̲RAMIŠ 'LГUN QUY'Q [dikkat] **säd̲rämiš olγun (?) qonāq** V
SAR·MAMIŠ SUVTAN·[1] QAY'Q· **särmämiš süttän qayāq**

"Konak darısının taneleri[2] azaldı, sütten kaymak süzüldü"; yenilebilmesi için ikisini birlikte pişirmek gerekir. 0

"Sözde durmamak (*xulf al-wa'd*)": "QIYIQ· **qiyiq** diye söylenir. O sıfat olarak kullanılabilir, buradan gelerek :: QIYIQ· KIŠIY **qiyiq kiši** "Sözünde durmayan adam (*mixlāf li-l-'ida*)." denir. 0 **qiyiq**

QIYIQ· NA'NK **qiyiq näŋ** İğri (*munḥarif*) kesilmiş kalem gibi "iğri (*munḥarif*) olan her şey" 0

MAYAQ **mayaq** "Deve gübresi (*ba'r*)," özellikle devenin. Sonra buradan alınarak: **mayaq**
QUVY· MAYAQIY **qōy mayaqi** "koyun gübresi." dahi denir. "At gübresine (*rawṯ al-faras*)" böyle denmez, ona: YUNDAQ· **yundaq** denir. Atasözü: TAWY BADUK P
'AR·SA' MAYAQIY BADUK 'ARMA'S· **tewe bädük ärsä mayaqi bädük ärmäs** 0
Deve büyük ise de pisliği büyük olmaz." 0 Bu söz kendisinde büyüklük gören kimse için söylenir. "Büyüklük" senin yanında kölesi (*'abd*) olduğun adama yaraşır." demektir.

K

KAYIK· **käyik** Aslında "yabani (*waḥšī*)" olan her şey için kullanılır. Ama bu sözcük eti yenen hayvanlardan ceylan, sığır, dağ keçisi (*ẓiba, 'ufr, wu'ūl*) gibi hayvanlar için kullanılır. 0 KAYIK· KIŠY **käyik kiši** "Yabani kişi (*nasnās*)." 0 KAYIK SUKUT· **käyik sögüt** "Vahşi söğüdü." Her şey iki çeşittir, ilki evcildir, ikincisi vahşidir. Vahşi için KAYIK· **käyik** denir. 0 **käyik**

KAYUK **käyük** **käyük** D

---

518 1. *Tašdīd* (~) sonradan eklendi.
2. EY. *rab', ray'* okunur; krş. 140 **üdrä-**; krş. Atasözü s.v. 193 **qonaq**.

K

KUYA' **küyä** Keçe vb şeyleri yiyen "güve (*sūs*)." 0	**küyä**
KAIYA' **–kiyä** *Kāf, imāla* veya *rikka*'lı sözcüklerle bulunan küçültme eki. Buradan gelerek :: 'AR·KIYA' **ärkiyä** "Küçük adam (*rujayl*)." denir. YIYR·KIYA' **yērkiyä** "Küçük yer."	**–kiyä**

N

YAN' **yana** "Dönüş (*raj'a*)." gösteren bir sözcük. :: YANA' KAL·DIM **yana käldim** "Ben döndüm, ben ikinci kez geldim (*raja'tu, ji'tu ṯāniyan*)."	**yana**

Bir Başka Tip

[III. 128/170] **520**

YAYA' **yaya** "Kalça (*alya*)," özellikle insanın. 0	**yaya**
Bu çeşit adlarda illetli ayrımı yoktur, ne konuşmada ne de yazılışta, çünkü ikinci harf harekelidir, sadece ikinci harfi harekesiz olan sözcükler illetlidir. 0	G

Basit Sözcükler Bölümünün Sonu

Ek Alan Sözcükler Bölümü

Bölüm: *fā'il*

N

TA'DUN **tādun** "Bir yaşındaki buzağı (*at-tabī' min al-baqar*)." 0	**tādun**
TUVḌUVN· **tūḏūn** "Köylere su dağıtan (*muwazzi' al-mā' fī ahl al-qura min aš-širb*)." 0	**tūḏūn**
TIYḌIYN **tēḏīn** Zaman belirten bir sözcük. Buradan gelerek :: BUV TIYḌIN· KAL·DIY **bu tēḏin käldi** "O bu zaman yakın geldi (*fī miṯl haḏā l-waqt*)."0	**tēḏīn**

Bölüm: *fa'āl*

T

BAYA'T **bayāt** Allah'ın adı (*allāh ta'ālā*). Aryu şivesi.	**bayāt** D
BAYA'T: **bayāt** Oyuzların bir oymağının adı.	N

R

[III. 126/168] **519**

"Kebe ve kepenek (*lubbāda*) gibi şeyler." *ḏāl* harfini *yā'* ya çeviren şivelerde. 0

KUYUK NA'NK **köyük näŋ** "Yanmış şey (*muḥtariq*)."	**köyük**

L

MAYL YMIŠ **mayil yemiš** Olgun şeftali ve büyük, olgunlaşmış[1] kavun gibi "meyvelerin çürümeye yaklaşması (*lāna ba'da mā naḍija wa-jāwaza ḥaddahu*),"	**mayil**

M

QIYM· **qiyim** (?) "Düşmanın yaklaşması sebebiyle bir şehir halkının paniğe (*xawf, faza'*) kapılması." :: QURQUNUJ QYM BULDIY **qorqunç qiyim boldi**.	**qiyim** ?
:: 'UL KYM KYM KUVN KJURDY **ol küyüm küyüm kün käçürdi** "O gaflet içinde, hiçbir şey yapmadan gününü geçirdi (*fī ġafla lā qaṭa'a šuġlan wa-lā kāna fāriġan*)."	**küyüm**

N

BUYIN **boyin** Bir adamın ya da başka birinin "boynu (*raqba*)" "Kılıcın sapına (*ša'īra*)" da: QILJ BUY·NY **qiliç boyni** denir. "Bıçağın boynuna" da: BIJA'K BUY·NY **biçāk boyni** denir. 0	**boyin**
BUYUN **boyun** "Halk (*qawm*)." *dāl* harfini *yā'* ya çeviren şivelerde. 0	**boyun** D
TUYIN 'AR· **tuyin är** "Pinti, sıkıntılı (*ḍanīn, munqabiḍ*) kişi." 0	**tuyin**
TUYIN **toyin** "İslam olmayanın din ulusu (*al-'ijl min umma al-kufr*)." Bu bizdeki 'Alim ve Müftü gibidir. O her zaman putun yanında bulunur, kitaplar ve inançsızların hükümlerini okur- ondan yüce Tanrıya sığınırız! Atasözü: BYR· TUYIN BAŠIY 'AΓRIYSA' QAMUΓ TUYIN BAŠIY 'AΓRIYMA'S· **bīr toyin baši aγrīša qamuγ toyin baši aγrīmās** 0 "Bir din ulusunun başının ağrımasıyla bütün din uluslarının başı ağrımaz." Bu söz arkadaşlarının yediği bir şeyi bir nedenle yemekten çekinen kişi için söylenir.	**toyin** P

İçinde Çift İlletli Harf Bulunan Sözcükler (*maṭwī*)

QAYA' **qaya** "Kaya (*aṣ-ṣald min al-jabal*)." 0	**qaya**
QAIYA' **–qiya** *İšbā'*, *γayn* ve *kāf*'lı sözcüklerle kullanılan bir küçültme eki. Buradan gelerek :: 'UΓUIL·QIYA' **oγulqiya** "Benim küçük oğlum (*bunaya*)." denir. QIYZ·QIYA **qīzqiya** "Benim küçük kızım."	**–qiya**
QUYA'R· **quyār** Köle ve hayvanlar için sövgü (*sabb*) sözcüğü. Buradan gelerek :: BUV QUYA'RIY [dikkat] **bu quyār qizi** (?) "Bu ağzından salya saçan (*hāḍā ṣābb wa-māj bin-tuhu*) birisidir." Bu söz "Suyu (veya başka bir şeyi) döktü (*ṣabba*)." anlamındaki SUVF QUY·DIY **sūw quydi** ifadesinden türemiştir.	**quyār**

S

---

519 1. EY. *γāb* (?), *γāy* okunur; krş. 528 **mayil-**. *Kabīr* "büyük" belki de *kaṯīr al-mā'* "fazla su ile" için hatalı.

QAY'S· **qayās** Çigil ve Tuxsi ülkelerinde şehir adı. Üç kale bu adla anılır. İlki: SA'B̲·LIΓ QAYA'S· **sāpliγ qayās**. İkincisi: 'URNK QAYA'S· **ürüŋ qayās**. Üçüncüsü: QAR' QAYA'S· **qara qayās**. **qayās** N

[Š]

QUY'Š **quyāš** "Yoğun sıcak (*ḥamāwa al-qayẓ, šidda waq' aš-šams*)." Güneşin şiddetle vurması. **quyāš**

Γ

'AYA'Γ̲· **ayāγ** "Takma ad, lakap (*laqab*)." Manzume: **ayāγ**

QUD̲ΓIL· MANK' 'AQIYLIQ̲· BULSUN MANKA' 'AYA'ΓA' V
'ID̲·ΓIL MANY TUQIŠ·QA' YUW̲·KIL MANKA' 'ULA'ΓA
qod̲γil maŋa aqīliq bolsun maŋa ayāγa
id̲γil mäni toqišqa yöwgil maŋa ulāγa 0

"Beni bırak, ta ki cömert olayım, cömertlik (*fa-yakūnu laqabī jawādan*) benim takma adım olsun; beni savaşa gönder; beni savaşa götürecek olan bir at vererek bana yardım et[1]."

N

MUYA'N **muyān** "Sevap (*ṯawāb*)." Buradan gelerek :: "yollarda gelip geçenlerin su içmeleri için yapılan hayrata (*saqāya*)" da: MUYA'N·LIQ **muyānliq denir**. 0 **muyān**

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'lā* kalıbı

J

BUVJY QUBUZ **bōçi qopuz** "Bir çeşit kopuz (*al-arann mim al-a'wād wahwa naw' min al-barābiṭ*)." **bōçi**

D

QAY·DA' **qayda** "Nerede (*ayna*)." anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: QAY·DA' SAN **qayda sän** "Neredesin?" denir. QAN̲·DA' **qanda** *nūn*'lu bir versiyondur. **qayda** D

[III. 130/173] **521**

QAYUVDA' **qayūda** başka bir versiyondur. 0

KUY·DA' **köydä** "Altın ve gümüş eritilerek süzülen (*yuḏābu ... fa-yustaxlaṣu*) ocak (*atūn*) ." **köydä**

---

520 1. EY. *a'nī, a'innī* okunur.

Q

QUY·QA' **quyqa** Kök anlamıyla "deri (*jild*)," "Kürk (*furwa*)" için de: QUY·QA' **quyqa** denir. Buradan gelerek :: 'UL QUV(N)UГ QUY·QA'LADIY **ol qōyuγ quyqāladi** "O soymadan derinin kıllarını yakarak temizledi (*aḫraqa š-ša'r min al-jild ḥattā aẓraha li-jild*)." Bu "kaynar suda derinin yününü temizlemek" tir.	**quyqa**

M

QIY·MA' 'UKRA' **qiyma ügrä** Hamuru "serçe" dili (*lisān al-'aṣāfīr*) gibi iğri (*muḫrafan*)[1] kesilen bir çeşit erişte. O: QIY·MA' 'UK·RA' **qiyma ügrä** diye çağrılır. 0	**qiyma**
QUY·MA' **quyma** Bir çeşit yağlı ekmektir. Hamur kadayıf hamuru gibi ince ince kesilir, tencerede kaynamakta olan yağa atılır (*yuṣabbu*) , karıştırılır, üzerine şeker dökülerek yenir. 0 "Herhangi bir madenden, çekiçle dövme şeklinde değil, eritilerek dökme şeklinde yapılmış olan (*maṣnū'a min filazz al-arḍ mafrūγa γayr maṭrūqa*) " havan, kandil ucu, çekiç gibi aygıtların hepsine QUY·MA' **quyma** denir.	**quyma**

Bölüm: Çeşitli hareleriyle *fa'ālū* kalıbı

Г

TAY'ГUV **tayāγu** "Taş ve tezek parçası (*rubla, madara*)."	**tayāγu**
TURIYГA' **torīγa** "Turga kuşu (*qunbura*)," bir çeşit serçe. 0	**torīγa**
SIUYA'ГUV **soyāγu** "Horozun ayağındaki mahmuz (*ṣīṣiya ad-dīk*)."	**soyāγu**

K

BITIYKUV **bitīgü** "Mürekkep kutusu (*dawāt*)," Türk veya benzer hokkalar. 0	**bitīgü**
KULIYKA' **kölīgä** "Koyu gölge (*ẓill ẓalīl*)."	**kölīgä**

M

QALIYMA' **qalīma** "Güneşlik, yüksek çardak (*γurfa*)." 0	**qalīma**
'KA'MA **egāmä** Bir çeşit kopuz (*naw' min al-mazāhir*).	**egāmä**
KUŠIYKA' **köšīgä** "Zayıf gölge (*ẓill ṣaγīr*)."	**köšīgä**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

YURIYГA' 'AT· **yorīγa at** "Yorga at (*faras himlāj*)."	**yorīγa**

K

---

521 1. EY. *muḫrifan*.

YULIYKUV **yülīgü** "Saç tıraş eden ustura (*mūsā* [tanımlanmış]." Oγuzlar bu sözcüğü bilmezler, onlar buna: KARA'Y_ **käräy** derler. 0	**yülīgü** D
'AYA'KUV **äyägü** Her hayvanın "eye kemiği (*ḍil'*),"	**äyägü**

Bölüm: *fa'lān*

Γ

TAY·ΓAN· **tayγān** "Tazı (köpek) (*al-aqabb al-ayḍaf min al-kilāb*)." Atasözü [=271 **säw-**]: TAY·ΓA'N YUK·RUKUIN_ TIYL_KUV SAW_MA'S_ **tayγān yügrükin tīlkü säwmäs** Tilki tazının yüğrüğünü sevmez."	**tayγān** P

[III. 132/175] **522**

Bu söz birbirini çekemeyen iki bilgin için söylenir.

K

KAY·KA'N **käygän** Qayäs'tan İla vadisine akan iki nehrin adı. Onlardan birine: KIJIK KAYKA'N **kiçig käygän** denir ve bu küçük olandır, diğeri: 'ULUΓ KAYKA'N **uluγ käygän**'dir ve bu büyük olandır.	**käygän** N

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fay'al* kalıbı

J

QIY·MAJ BUR·K **qiymaç börk** Tiftikten yapılan beyaz başlık olup Çigiller giyer.	**qiymaç** D ?

Q

BAYNAQ **baynaq** "Gübre (*fart_*)." Oγuz şivesi.	**baynaq**
BUYNA'Q **boynaq** "Dar bir dağ geçidi (*_taniyya fī jabal*)." 0	**boynaq** D
BUY·NAQ **boynaq** "Yılana ağı veren keler (*al-'aẓāya dābba*)." 0	
QAY·ΓUIQ· **qayγuq** "Küçük bot, kayık (*zawraq*)."0	**qayγuq**
MAY·ΓAQ_[1] **mayγaq** "Paytak kişi (*aḥmaf*)."; top tırnaklı hayvanlardan "tüyleri kısa olan"[2]	**mayγaq**

K

---

522 1. EY. İkinci A, U'dan değişti (?).

2. Buradan gelerek MTW ve ED. DTS "hızlı koşamamak" şeklinde çevirir. Ve Muḥīṭ: *al-ajrad ... qaḍīb ḏawāt al-ḥawāfir* ("kısır atın penisi") şeklinde not eder.

KAY·LIK **käylik** "Vahşi adam (*nasnās*)." Buna benzetilerek sarhoş (*madhūš*) veya yabani (*waḥšī*) gibi iki tarafına bakarak yürüyen kişiye: KAYLIK KIŠY **käylik kiši** denir. **käylik**

L

BUY·ML 'AT **boymul at** "Boynunda beyazlık olan at (*fī 'unuqihi bayāḍ*)." Koyun için de böyle denir. **boymul**

M

BAY·RAM **bayram** "Bayram (*'īd*)." Oγuz şivesi. Bunun, "eğlence ve sevinç (*surūr, nuzha*) günü demek olan" BAḌ·RAM· **baḍram** sözcüğünden (*qawl an-nās*) geldiğini düşünüyorum. Çünkü bayram günü eğlence günüdür. İslamlıktan önce (*fī l-jāhiliyya*) bayram bilinmezdi ki adı olsun. Eğer olsaydı bütün Türkler bu sözcüğü bilirdi. Bu sözcüğü ancak dillerinde *ḍāl* harfini *yā'* ya çevirenler biliyor.0 **bayram** D

JAIYDAM **çaydam** Yatağa doldurulan ve yağmurluk yapılan ince keçe (*libd raqīq*). **çaydam**

SAY·RAM **sayram** İsbījāb dahi denen "Beyaz şehrin (*al-madīna al-bayḍā'*)" adı. **sayram** N
0 SAR·YAM· **saryam** bir versiyondur. 0 **saryam** D

SAY·RAM· SUVW· **sayram sūw** "Sığ (*ḍaḥḍāḥ*) su."

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'ālil* kalıbı

Q

BAQ'Y(N)AQ·[3] **baqāyaq\baqānaq** "Çatal tırnaklıların tırnaklarının arası ve iki tırnaktan biri (*mā bayn ẓilfay kull ḏī ẓilf wa-aḥad šiqqay aẓ-ẓilf*)." **baqāyaq\ (baqānaq)**
BAQA'Y(N)UQ[3] **baqāyaq\baqānaq** "At tırnaklarının ortasında bulunan et parçası (*nusūr ḥawāfir al-xayl*)."

TUQIYMAQ **toqīmaq** "Çamaşır tokmağı (*bi'zar al-qaṣṣār*)." 0 **toqīmaq**

QAYA'JUQ **qayāçuq** Güzel kokulu bir dağ otu. **qayāçuq**

Ben ona *az-zarnab* ("turfa yaprağı?") dendiğini de düşünüyorum. 0

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

Q

522 3. Y'nin sütündeki nokta (N'yi gösterir) sonradan eklenmiştir (?).

:: 'AR· 'ATIN· YABIYTAQ MUN·DIY **är atin yabïtaq mündi** "Adam eğeri olmayan (*lā sarj 'alayhi wā-la libd*), çıplak (*mu'rawri*) ata bindi." **yabïtaq**

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'al'al* kalıbı

Γ

QIYR·LIΓ YIYR· **qayirliγ yēr** "Düz ve kaba topraklı (*dahsa*) yer."	0	**qayirliγ**
QUYAŠ·LIΓ 'AR· **qayašliγ är** "Qayāslı olan adam."[1]	0	**qayašliγ**
TUYAΓLIΓ YILQY **tuyaγliγ yilqi** "Tırnaklı (*dū ḫāfir*) hayvan."		**tuyaγliγ**

Q

QUYUΓLQ **qoyuγluq** Sıvıların "koyuluğu (*taxāna*),"	**qoyuγluq**

Ortadaki Harfi Harekesiz Olan Sözcükler

J

SANDUVA'J **sanduvāc** "Bülbül (*'andalīb*)." Manzume [=264 **sanduvāç**]:		**sanduvāc**
SANDĀ' QAJAR: SUNDILA'J	**sändä qaçar sondilāç**	V
MANDA' TINAR· QAR·ΓILA'J	**mändä tinar qarγilaç**	
TAT:LIΓ 'UTAR SAN·DUVAJ:	**tatliγ ötär sanduvāç**	
'AR·KAK TIŠIY 'UJRŠUVR	**ärkäk tiši uçrušūr**	

Yazla kışın karşılaşmalarını anlatarak diyor ki: "Yaz kışa yund kuşu senden kaçar, birçok kuşlar ve kırlangıç bende kalır; bülbül güzel sesiyle[2] öter, yazın erkek ve dişi çiftleşir."

Q

BULΓAYUQ SUVW **bulγayuq sūw** "Bulanık (*kadir*) su." 0	**bulγayuq**
SAR·QIY(N)Q **saryiquq\sarqinuq** "Hayvanların (*faḫt*) içinde üçüncü mide." *Nūn*'lu bir varyasyonu da vardır. Arapça'daki *mizāb*, *minzāb* ("dikici"), *mišār*, *minšār* ("gördü") ifadeleri gibi. 0	**saryiquq (sarqinuq)** D
QUDUVJAQ· [dikkat] **quyurçaq** (?) "Kuyruk sokumu (*'uṣ'uṣ*)."	**quyurçaq** ?

Bir Başka Tip

---

523 1. EY. *quyāsī, qayāsī* okunur.
2. EY. *yufarridu, yuyarridu* okunur.

BAY·BAYUQ **baybayuq** *ṭunawwiṭ.* Kelebek kuşu denilen bir kuştur. Yuvasını ağaç dalları arasında zenbil (*zanbīl*) şeklinde yapar, güzel öter. **baybayuq**

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

BUYUN·DURUQ· **boyunduruq** "Boyunduruk (*samīqān*)." Her iki öküzün birden boynunun üzerine konulan boyunduruk (*'unuqay*). 0 **boyunduruq**

MUYAN·JILIQ· **muyançiliq** "Muyancılık, aracılık (*tawassuṭ, ṣulḥ*)" iki kişi arasına girme. 0 :: SAN MUYANJILIQ QIL **sän muyançiliq qil** "Sen bize aracılık et." Aslı: "Sevap (*ṯawāb*)."anlamında MUYA'N **muyān**'dır. 0 **muyançiliq**

İlletli Harf İçeren Adlar Bölümünün Sonu 0

[III. 136/180] **524**

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah'ın Adıyla

Eylemler Bölümü
İki Harfli Sözcükler Bölümü

J

:: 'AR· KYJTIY **är kēçti** "Adam işte gecikti (*abṭa'a*)." KYJA'R· KIYJ·M'K **kēçār kēçmāk**. **kēç-**

R

:: YIBA'R BUVR·DIY **yipār būrdi** "Misk yayıldı (*fāḥat*)." :: SUVW BUVR·DIY **sūw būrdi** "Suyun buğusu yükseldi (*irtafa'a, baxxara*)." Herhangi bir şey güzel koku verdiği ve buğulandığı (*afāḥa*) zaman da böyle denir. BURA'R· BURMA'Q **burār burmāq**. **būr-**

:: 'UL MANK' YAR·MA'Q· BIYR·DIY **ol maŋa yarmāq bērdi** "O bana para (veya başka bir şey) verdi (*a'ṭā*)." BIYRUR BIYR·MA'K **bērür bērmāk**. **bēr-**

:: BAK SUVSIN TA'R·DIY **beg sūsin tārdi** "Bey askerini dağıttı (*farraqa*)." Bir kimse herhangi bir şeyi dağıtırsa yine böyle denir. TA'RA'R· TA'R·MA'Q **tārār tārmāq**. **tār-**

:: 'AR· YUQA'RUV TUVR·DIY **är yuqāru tūrdi** "Adam (veya başka biri) ayakta durdu (*qamā*)." TUVRUR· TUVRMA'Q **türür türmāq**. **tūr-**

TUVRUR **türür** "Geniş zamanda bir eylem (*mustaqbal*). O ne geçmiş zaman (*māḍī*) ne de mastardır, Arapça'daki *yada'u* ("o izin verir") ve *yaḏaru* ("o izin verir") sözcükleri gibi. 0 Bu sözcük bir şeyin söylendiği zaman bir yerde bulunduğunu ve durduğunu haber verir (*yunbi'u 'an qarār aš-šay' wa-wujūdihi makanāhu fī ḥāla ḏikrihi iyyāhu*). Buradan gelerek :: 'UL 'AWDA' TRUVR· **ol äwdä türür** "O evde bulunuyor (*ḥāḍir*)." Bununla "ayağa kalkmak." ima edilmez. :: 'AR· SUKAL· TRUVR **är sökäl türür** "[Adam] hastadır (*annahu mariḍ*)." Bununla "ayağa kalkmak." ima edilmez. 0 **(türür)**

:: ’ĀT· TUVR·DIY **āt tūrdi** “At (veya başka bir şey) zayıfladı (*hazala*).” TU̲VRA’R TU̲VR·MA’Q **tūrār tūrmāq**.

’UL TAW’R TIYRDY **ol tawār tērdi** “O malı (ya da başka bir şeyi) topladı (*jama‘a*).” **tēr-** TIYRA’R TYR·MA’K **tērār tērmāk**.

’UL ’ANY SA’R·DIY **ol ani sārdi** “O ona karşı sert konuştu (‘*annafa, xaššana ... l-qawl*).” **sār-** SARA’R· SAR·MA’K-Q **sarār sarmāq**. 0

KANJ SUVT· SUVRDY **känç sūt sōrdi** “Bebek[1] süt (ya da başka bir şey) emdi (*maṣṣa*).” :: ’AR· SUVZ· SUVR·DIY **är sōz sōrdi** “Adam haber sordu (*istajarra ... l-xabar*).” :: ’AR· YITUK SUVR·DIY **är yitük sōrdi** “Adam kaybettiği aradı (*anšada*).” SURA’R SUR·MA’Q· **sorār sormāq**. Bu son iki sözcük Oγuzlar tarafından kullanılmaktadır. 0 **sōr-**

:: ’AR· SUWQA’ QA’R·DIY **är suwqa qārdi** “Adamın boğazında su durdu (*šariqa*).” 0 **qār-**

[III. 137/182] **525**

:: SUVW· ’ARIQ·TIN· QA’R·DIY **sūw ariqtin qārdi** “Su kanaldan taştı (kışın) (*fāḍa*).” Bu, su ve karın donarak ırmağın suyunun buz üzerine çıkması yüzünden taşmasına denir. QARA’R· QARMA’Q **qarār qarmāq**.

Z

:: ’AR TUMLUΓQA’ TU̲VZ̲·DIY **är tumluγqa tōzdi** “Adam soğuktan acı çekti ve acıktı (*xariṣa*).” Qifçāq şivesi. TU̲VZA̲’R· TU̲VZ̲·MA’K **tōzār tōzmāk**. 0 **tōz-** D

:: YA’Γ SIYZDIY **yāγ sīzdi** “Yağ eridi (*ḏāba*).” :: ’ULMA’D̲IN SUVW SIYZDIY **olmādin sūw sīzdi** “Testiden (ya da başka şeylerden) su sızdı (*sariba, taraššaḥa*).” :: KUVN SI̲YZ̲·DIY **kūn sīzdi** “Güneş sıcaklaştı (*ḏābat*).”[1] Bu, güneşin ucu doğudan göründüğünde söylenir. SIYZA’R· SIYZ̲·MA’Q· **sīzār sīzmāq**. **sīz-**

Š

:: ’AR· YUVLDA̲N· QA̲IYI̲Š·DI̲Y **är yōldan qīšdi** (?) “Adam yoldan saptı (*māla*).” Güneş göğün ortasından çekildiğinde (*zālat*) de böyle denir. QIYI̲ŠA’R QIYI̲ŠMA’Q **qīšār qīšmāq**. **qīš-** ?

:: TUVΓ TVΓ·DIY **tōγ tōγdi** “Toz yükseldi (*saṭa‘a l-habā’ al-munbaṯṯ*).” TVΓA’R TVΓM’Q **tōγār tōγmāq**. **tōγ-**

Manzume:

’AΓ·DIY QZIL BAT(Y)RA’Q[2]	**aγdi qizil batrāq**	V
TUVΓ̲·DIY QAR’ TUB·RA’Q̲·	**tōγdi qara toprāq**	
YAT̲·ŠUV KALIB̲· ’UΓRA’Q̲·	**yetšü kälip oγrāq**	
TUQŠIB ’ANIN KYJTIMZ	**toqšip anin kēçtimiz**	

---

524 1. EY. *ẓifl, ṭifl* okunur.

525 1. EY. *dābat*.

2. T’nin altındaki iki nokta (Y’yi gösterir) sonradan eklenmiştir.

"Müslümanların kızıl bayrağı yükseldi (Müslüman askerleri arasında), kara toz göklere yükseldi (*saṭa'a*), Oγraq (atlıları) bize ulaştı, onlar bizimle birlikte savaştı ve bu yüzden (dönmekte) geciktik."

W

:: 'AR· 'IYW·DIY **är ēwdi** "Adam acele etti (*'ajjala*)." 'IWYA'R 'IYWM'K **ēwär ēwmāk**.	**ēw-**
:: 'AR· 'ATIN QUVW·DIY **är atin qōwdi** "Adam atını sürdü (*sāqa, ṭarada*)." Diğer şeyler için de böyle denir.	**qōw-**

Q

TVN JIYQ·DIY **tōn çīqti** "Elbise nemlendi (*axaḏa ... n-nadā*)." Herhangi bir şey kendi kendine topraktan nem alırsa (*axaḏa n-nuduwwa bi-nafsihi*) da böyle denir. JYQA'R· JYQQM'Q **çīqār çīqmāq**.	**çīq-**
:: 'AT· QUVQ·DY **ät qōqdi** "Etin kokusu yükseldi (*irtafa'a qutār al-laḥm*)." Kandil söndürüldüğünde dumanı (*duxān*) yükselirken de böyle denir. :: SUVW QUVQDY **sūw qōqdi** "Su sakinleşti (*yāḍa ... 'ammā kāna wa-sakana*)." :: SIYŠ QUVQ·DIY **sīš qōqdi** "Şiş terbiyelendi." QUVQA'R QUVQ·MA'Q· **qōqār qōqmāq**.	**qōq-**

K

'AR TUVZ· TUVK·DIY **är tūz tōgdi** "Adam tuz (ya da başka bir şey) inceltti (*daqqa*)." TVKA'R· TUVK·M'K **tōgār tōgmāk**. 0	**tōg-**

[III. 139/184] **526**

:: 'UL 'ANY SUVK·DIY **ol ani sōkdi** "O, ona sövdü (*sabba*)." SUVKA'R SUVK·MA'K **sōkār sōkmāk**.	**sōk-**

N

'UL 'ALIM·NY TA'N·DIY **ol alimni tāndi** "O alacağını (veya buna benzer şeyleri) inkar etti (*jaḥada*)." Herhangi bir şeyi inkar eden için de böyle denir. TA'NAR TA'N·M'Q **tānar tānmāq**. 0	**tān-**
:: 'UL 'WINK' TUVN·DIY **ol äwiŋä tōndi** "O eve döndü (*raja'a*)." TVNA'R TUVN·M'K **tōnār tōnmāk**. Oγuz şivesi.	**tōn-** D
:: 'UL SUVW DIN QA'N·DIY **ol sūwdin qāndi** "(Adam) suya kandı (*baḍa'a, rawiya*)." QA'NAR QA'N·M'Q **qānar qānmāq**. 0	**qān-**
:: QUŠ· QUVN·DIY **quš qōndi** "Kuş bir şeyin üzerine kondu (*waqa'a*)." :: BUDVN QUVN·DIY **boḏūn qōndi** "Oymak göçtükten sonra kondu (*nazalat ba'da ẓ-ẓa'n*)." QUVNA'R QVN·M'Q **qōnār qōnmāq**.	**qōn-**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'AR· 'AŠIΓ YIYR·DIY **är ašıγ yērdi** "Adam yemekten iğrendi (*ʿāfa*)." :: 'UL 'ARIK YIYR·DIY **ol ärig yērdi** "O adamı yerdi (*ḍamma*)." YIYRA'R· YYR·MA'K **yērār yērmāk**. Oγuz şivesi. D	yēr-
:: 'URA'ΓUT 'UΓLIN BŠIKTIN YUVR·DIY **urāγut oγlin bešiktin yōrdi** "Kadın çocuğunu beşikten çözdü (*ḥallat*)." Herhangi bir şeyin bağı çözülürse (*anšaṭa mim ʿiqālihi*) de böyle denir. YUVRA'R YVRMA'K **yōrār yōrmāk**.	yōr-

L

'ĀŠ YIYL·DIY **āš yēldi** Yemek (veya başka bir şey) yenildi (*ukila*)." YIYLUVR YYL·M'K **yēlūr yēlmāk**.	yēl-
Bu bölüm aslında ikili ayrım değildir, Biz onu ikililer bölümüne koyduk, çünkü söylenişte kısa ve daha doğrudur. Buna karşılık o Arapça'da iki harf (*ʿalā l-hijāʾayn*) üzerine yazılır ve Türk dillerinde yukarıda görüldüğü gibi *l m̄* harfiyle sınırlanır. 0	G

Üç Harfli Sözcükler Bölümü: Çeşitli harekeleriyle *faʿaldī* kalıbı

R

:: 'UL 'ANKAR 'AY·LA' BUYUR·DIY **ol aŋar ayla buyurdi** "O, ona böyle emretti (*amara*)." BUYURUR BUYUR·MA'Q **buyurur buyurmāq**. Oγuz şivesi. 0 D	buyur-
:: TAWY BA'QIR·DIY **tewe bāqirdi** "Deve bağırdı (*ṣāḥa*)." Oγuz şivesi. BA'QIRA'R· BA'QIRMA'Q **bāqirār bāqirmāq**. 0	bāqir- D
:: 'UL MANK' 'AŠ· TA'TUR·DIY **ol maŋa aš tāturdi** "O bana yemek (ya da başka bir şey) tattırdı (*aḏāqa*)." TA'TURUR TA'TURMA'Q **tāturur tāturmāq**. 0	tātur-
:: 'UL 'ANDAΓ TIYTUR·DIY **ol andaγ tētürdi** "O böyle dedirtti (*kallafa ḥattā qīla*)." TIYTURUR TIYTURMA'K **tētürür tētürmāk**. 0	tētür-
TUVZ	

[III. 139/184] **526**

TUVZAR·DIY **tōz tōzardi** "Toz yükseldi (*saṭaʿa*)." TUVZA'R· TUVZ·MA'Q [dikkat] **tōzārur tōzarmāq**.	tōzar-
:: 'UL 'ANKAR QUVY· SA'TURDIY **ol aŋar qōy sāturdi** "O, ona koyun (ya da başka bir şey) saydırdı (*aʿadda*)." SA'TURUR SA'TURMA'Q **sāturur sāturmāq**.	sātur-
:: 'UL 'UTUNK SIYTUR·DIY **ol otuŋ sītürdi** "O odun (ya da başka bir şey) kestirdi (*aksara*)." SIYTURUR SIYTURMA'Q **sītürür sītürmāq**. 0	sītür-
:: 'UL 'ANKAR QYJURDIY **ol aŋar qīçurdi** "O bir işte onu kınadı ve onun talihsizliğinden memnun oldu (*lāmahu fī amr wa-ašmata ʿalayhi wa-fariḥa bimā aṣābahu min al-hamm*)." QIYJUR'R QYJURMA'Q **qīçurār qīçurmāq**. 0	qīçur-

:: 'UL 'ANKAR QUVY· KUVTUR·DIY[1] **ol aŋar qōy kūtürdi** "O, ona koyun (ya da başka bir şey) güttürdü (*ar'ā*)." KVTURUR[2] KUVTUR·MA'K[2] **kūtürür kūtürmāk**. **kūtür-**

:: 'UL TA'ŠIΓ YUVL·DAN KIYTAR·DIY **ol tāšiγ yōldan kētärdi** "O taşı yoldan kaldırdı (*naḥḥā*)." Yerinden bir şey kaldırılırsa (*izāla*) da böyle denir. KIYTARUR KYTARMA'K **kētärür kētärmāk**. 0 **kētär-**

:: 'UL 'YŠIΓ KYJURDY **ol īšiγ kēçürdi** "O işi geciktirdi (*abṭa'a*)." KYJURUR KYJURMA'K **kēçürür kēçürmāk**. **kēçür-**

:: 'AR· UTUNK KUY·TUR·DIY [dikkat] **är otuŋ köyürdi** "Adam odun (ya da başka bir şey) yaktırdı (*aḥraqa*)." KUY·RUR KYURMA'K **köyrür köyürmāk**. **köyür-**

Š

:: 'UL 'ANIK BIR·LA' TAYIŠ·DY **ol anig birlä tayišdi** "O, onunla kaymakta (*bārāhu fī t-tazalluq*) yarış etti." TAYIŠUVR· TAYAIŠMA'Q **tayišūr tayišmāq**.0 **tayiš-**

:: 'UL MANK' TARIY SUYUŠ·DIY **ol maŋa täri soyušdi** "O bana (koyunun ya da başka bir şeyin) derisini yüzmekte (*a'ānanī fī salx*) yardım etti." Yumurtanın (kabuğunu) ve ağacın (kabuğunu) soymak (*qašr*) da böyledir. SUYUŠVR SUYUŠMA'Q **soyušūr soyušmāq**. **soyuš-**

:: 'ULA'R· 'IKY BYR· BYR·KA' QAYIŠ·DIY **olār ekki bīr bīrkä qayišdi** "Onların ikisi birbirine acıdı (*'aṭafa*)." QAYIŠUVR QAYIŠ·MA'Q **qayišūr qayišmāq**. **qayiš-**

Manzume:

NALUK 'ANKAR BILIŠ·TIM	**nälük aŋar bilištim**	V
QUJŠUB· TAQY QAWUŠ·TUM	**quçšup taqi qawuštum**	
TUIZUN·LUKIN QAYIŠ·TIM	**tüzünlükin qayištim**	
'AL·QTIY MANIK YA'YIMIY	**alqti mänig yāyimi** 0	

Kendisini aldatan bir adamı anlatarak diyor ki: "Ben onunla niçin tanıştım! Niçin kucaklaştım, niçin arkadaş oldum. Naziklikle onu kayırdım (*'aṭaftu*). Şimdi o benim yazımı (işsizlikle) mahvetti.." 0

:: 'ANKAR SUVW· QUYUŠ·DIY **aŋar sūw quyušdi** "O bana su (ya da başka bir şey) koymakta (*ṣabb*) yardım etti." QUYUŠUVR QUYUŠMA'Q **quyušūr quyušmāq**. **quyuš-**

:: 'UL MANK' YIΓA'J· QIYIŠ·DY **ol maŋa yiγāç qiyišdi** "O bana ağaçları eğri kesmekte (*qaṭ'a ... muḥrafan*) yardım etti." Yarış da **qiyiš-**

---

527 1. *Tašdīd* (~) T'nin üstüne sonradan yazıldı.
2. *Tašdīd* ve *ḍamma* T'nin üstüne sonradan eklendi.

böyledir. QIYIŠUVR· QIYIŠMA'Q **qiyišūr qiyišmāq**. 0

:: 'AR· YIYR·KA' MAYUIŠ·DIY **är yērkä mayišdi** "Adam (tembelliği yüzünden) yere yapıştı (*laziqa*)." MAYIUŠVR· MAYIUŠM'Q **mayišūr mayišmāq**. Bu, bir işi verildiğinde o işi yapmaktan çekinmektir. 0 YAMAŠ·DIY **yamašdi:** MAYIŠ·DIY **mayišdi** sözcüğünün bir varyantıdır. YAM'ŠUVR YAMAŠM'Q **yamāšūr yamašmāq**. **mayiš-** **(yamaš-** D)

Q

:: 'AR· SUYUQ·TY **är suyuqti** "Adamın malı soyuldu (*ḫuriba māl*)." SUYUQA'R SUYUQ·M'Q **soyuqār soyuqmāq**. 0 **suyuq-**

:: YIYR· SAYIQ·TY **yēr sayiqti** "Yer kara taşlı oldu (*ḫarra*)." SAYIQA'R SAYIQM'Q **sayiqār sayiqmāq**. **sayiq-**

L

:: BULT SUYUL·DY **bulit soyuldi** "Bulut dağıldı (*taqašša'at*)." :: QUVY·TARIYSIY SUYUL·DY **qōy tärīsi soyuldi** "Koyunun derisi soyuldu (*kušiṭat*)." :: 'AR·DIN TUVN SUYUL·DIY **ärdin tōn soyuldi** "Adamdan elbise soyuldu (*nuzi'a*)." SUYULUVR SUYULM'Q **soyulūr soyulmāq**. **soyul-**

:: YUГRT QUYUL·DIY **yoγrut qoyuldi** "Yoğurt koyuldu (*xaṯura*)." Herhangi bir sıvı koyulaşırsa (*yaluẓa*) da böyle denir. QUYULVR QUYULM'Q **qoyulūr qoyulmāq**. **qoyul-**

:: KUVN QIYIL·DIY **kūn qiyildi** "Güneş indi (*zālat*)." :: 'UVḌ· QIYIL·DIY **ōḏ qiyildi** "Zaman geçti (*maḍā d-dahr*)." :: YIГA'J· QIYIL·DIY **yiγāç qiyildi** "Odun eğri kesildi (*qaṭ'a ... muḥrafan.*)" :: SUVZ· QIYIL·DY **sōz qiyildi** "Verilen sözden dönüldü (*uzlifa*)." QIYILUVR· QIYILM'Q **qiyilūr qiyilmāq**. **qiyil-**

:: QA'ГUVN MAYIL·DIY **qāγūn mayildi** "(Sulu) kavun bozuldu (*infasaxa*)." Bu, kavunun keçelenerek sölpümesidir (*bāta wa-ṣāra yāyan*). Başka meyveler için de böyle denir. MAY·LVR MAYLM'Q **maylūr mayilmāq**. **mayil-**

N

:: 'UL MANK' TAYAN·DIY **ol maŋa tayandi** "O bana dayandı (*ittaka'a*)." Herhangi bir şey üzerine dayanmak da böyledir. TAYANUVR· TAYNM'Q **tayanūr tayanmāq**. 0 **tayan-**

:: 'ŠIJ QAY·INADIY **ešiç qayindi\qaynadi** "Tencere (ya da başka bir şey) kaynadı (*yalat*)." QAY·NA'R QAY·NAM'Q **qaynār qaynamāq**. Atasözü [=196 **käçig**]: QAY·NA'R 'UKUZ KJIK SIYZ BULMA'S· **qaynār ögüz käçigsīz bolmās** 0 "Kaynayan (*yajīšu wa-yafūra*) dere bile geçitsiz olmaz." Bu söz karışık, zor bir işte kullanılır, "O işin bir ters yönü vardı!" denir. 0 **qayin-\qayna-** P

:: 'UL 'UVZNKA' SUVW QUYUN·DIY **ol özīŋä sūw quyundi** "O kendi kendine **quyun-**

su koydu (*tawallā*)." QUYUNVR QUYUN·M'Q **quyunūr quyunmāq**.

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

Q

:: 'UVD· YAYIQ·TIY **ōḍ yayiqti** "Mevsim bahar oldu (*rabī*)."YAYIQA'R YAYIQMA'Q **yayiqār yayiqmāq**. **yayiq-**

L

:: YIΓ'J· YAYIL·DIY **yiγāç yayildi** "Ağaç (rüzgar veya benzer şeylerden) ırgalandı (*γāfat*)."[1] Herhangi bir şey kendi kendine ırgalanırsa (*ihtazza wa-taḥarraka 'alā nafsihi bi-tamāyul*) da böyle denir. **yayil-**

YAYIL·DIY SUV· **yayildi sü** "Askerler (ya da başkaları) dağıldılar (*tafarraqa*)." *Ḏāl*'lı bir versiyonu daha vardır: YAḎIL·DIY **yaḏildi**. YAYILUVR YAYILM'Q **yayilūr yayilmāq**. 0 D

Bu bölümdeki eylemler ortası harekesiz olan eylemler görünüşte dörtlü iseler de aslında üçlüdür. Örnek :: 'UL QUVY(N)UΓ BA'TURDIY **ol qōyuγ bāturdi** "O koyun bağlattı (*abraṭa*)." :: SA'TURDIY **sāturdi** "O onu saydırdı (*a'adda*)." Ve benzeri. G

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Çeşitli harekeleriyle *fa'laldī* kalıbı

[R]

:: 'UL 'ANY SUWQA' TAY·TURDIY **ol ani suwqa tayturdi** "O onu suda (ya da başka bir yerde) kaydırdı (*azlaqa*)." TAY·ITUR TAY·ITMA'Q [dikkat] **tayturur tayturmāq**. 0 **taytur-**

:: 'UL MANK' SUVZ· TUYTUR·DIY **ol maŋa sōz tuyturdi** "O bana sözü duyurdu (*aftana, 'arrafa*)." TUYTURUR TYTRMA'Q **tuyturur tuyturmāq**. **tuytur-**

:: 'L 'ANKAR QAY·TURDIY **ol aŋar qayturdi** "O kardeşine yardım etti, onu kayırttı (*i'āna , 'aṭf*) ." QAY·TURUR QAYTURMA'Q **qayturur qayturmāq**. 0 **qaytur-**

:: 'UL 'ATIΓ QAY·TAR·DIY **ol atiγ qaytardi** "O atı döndürdü (*ṣarafa ... 'an wajh*)." QAYTARUR QAYTARMA'Q **qaytarur qaytarmāq**. Oγuz şivesi. Türkler: QTAR·DIY **qatardi** derler. 0 **qaytar-** D

:: 'UL MANIK· 'LKK' SUVW· QUY·TURDIY **ol mänig äligkä sūw quyturdi** "O benim elime su döktürdü (*ṣabb*)." QUYTURUR QUYTURMA'Q **quyturur quyturmāq**. **quytur-**

---

529 1. EY, *'āfat*.

:: 'UL 'ANKAR QAMIŠ QIY·TUR·DIY **ol aŋar qamiš qiyturdi** "O ona eğri odun kıydırdı (*qaṭ'a ... muḥrafan.*)." QIAY·TURUR QIYTURM'Q **qiyturūr qiyturmāq**. 0	**qiytur-**
:: 'UL 'ANIK TUVNIN KUY·TURDIY **ol anig tōnin köytürdi** "O, onun elbisesini (veya başka bir şeyi) yaktırdı (*iḥrāq*)." KUYTURR KUY·TURMA'K **köytürür köytürmāk**. Bu sözcük doğru değildir (*luγa γayr faṣīḥa*) [krş. 527 **köyür-** ?].	**köytür-** D
:: YIYR· SAY·ΓIRDY **yēr sayγirdi**	**sayγir-**

[III. 145/193] **530**

"Yer kara taşlı olayazdı (*kādat ... an taṣīra ḥarra*)." SAY·ΓIRA'R SAY·ΓIARMA'Q **sayγirār sayγirmāq**.	
:: 'AR· QAYΓUR·DIY **är qayγurdi** "Adam kaygılandı (*ihtamma*)." *D̲āl*'lı [krş. **qadγur**] bir versiyonu daha vardır. QAY·ΓURA'R QAYΓURMA'Q **qayγurār qayγurmāq**.	**qayγur-** D

Š

:: 'YŠ QAMUΓ BUY·MAŠ·DIY **īš qamuγ boymašdi** "İş (veya başka bir şey) karıştı (*ixṭalata*)." BUY·MAŠUVR BUY·MAŠM'Q **boymašūr boymašmāq**. 0	**boymaš-**
:: 'ULA'R TALIM· SAY·RAŠ·DIY **olār tälim sayrašdilār** "Onlar sayıklar gibi çok konuştular (*takallamū ... ka-l-haḏayān*)." :: QUŠ L'R SAY·RAŠDY **qušlār sayrašdi** "Kuşlar ötüştü (*tarannamat*)." Manzume:	**sayraš-**

YARUQ YULDUZ TUΓAR·DA' 'UD̲NUV KALIB· BAQAR· MAN SA'TUVLAYUV SAY·RAŠIB· TATLIΓ 'UVNUN QUŠ 'UTA'R· V

yaruq yulduz tuγarda oḏnu kälip baqar män sātūlayu sayrašip tatliγ ūnin quš ötār

"Parlak yıldız doğduğunda uykudan uyanır, (ağaçlara) bakarım, kuşların tatlı sesleriyle ötüşlerini dinlerim." SAY·RAŠUVR· SAY·RAŠMA'Q **sayrašūr sayrašmāq**. 0

:: 'ULA'R· 'IKY BUYUVN QAYIRI̲Š̲·DI̲Y **olār ekki boyūn qayrišdi** "Onlar boyun (ya da başka bir şey) bükmede (*layy*) yarış ettiler." QAYIRIŠUVR QYRŠM'Q **qayrišūr qayrišmāq**.	**qayriš-**
:: TA'Γ·DIN SUVW L'R QMUΓ QU̲YULUŠ̲·DIY **tāγdin sūwlār qamuγ quylušdi** "Dağdan bütün sular döküldü (*inṣabbat*)." Diğer sıvılar için de böyledir. QU̲YULUŠVR QUYLU̲Š̲·M'Q **quylušūr quylušmāq**.	**quyluš-**
:: SUVT L'R QU̲YULUŠDY **sütlār qoylušdi** "Süt (veya diğer sıvılar) koyulaştı (*xaṯurat*)." QUYLUŠUVR QUYLUŠ·M'Q **qoylušūr qoylušmāq**.	**qoyluš-**
:: 'ULA'R 'IKY QAYITAI̲Š̲·DY **olār ekki qaytišdi (qaytašdi ?)** "Onlar birbiri ardınca gitti (*'āqaba*)." QAYI̲TAI̲ŠUVR QAYITIAŠM'Q **qaytišūr qaytišmāq**.	**qaytiš- (qaytaš-?)**

Q

:: 'AR· TUY·SUQ·DIY **är tuysuqdi** "Adam aldatıldığının farkına vardı (*faṭuna māyumkaru ma'ahu wa-yukāyadu*)." TUY·SUQA'R TUYSUQM'Q **tuysuqār tuysuqmāq**. **tuysuq-**

L

:: 'IYŠ· KIYJIL·DY **īš keçildi** "İş ertelendi (*ubṭi'a*)." KYJALUVR KIY·JLM'K **keçilkeçilür keçilmäk**. 0 **keçil-**

:: 'AR· TAR·KA' BIYLAL·DIY **är tärkä bēläldi** "Adam terle yundu (*yariqa*)." :: 'UΓLA'N BIYLAL·DIY **oγlān bēläldi** "Çocuk beşiğe bağlandı (*šudda ... fī mahdidi*)." BIYLALUVR BIYLAL·M'K **bēlälür bēlälmāk**. İlki geçişsiz, sonraki geçişlidir. 'AT·QA'N·QA' BIYLAL·DY **at qānqa bēläldi** **bēläl-**

[III. 147/196] **531**

"At kana boyandı (*yariqa*)" – bu öldürülenlerin çok olmasından ileri gelir. Bunun mastarı da öncekinin mastarı gibidir.

N

:: 'AR· IYŠQA' KUYF(M)AN·DIY[1] **är īšqa küymändi** "Adam işte dikkatsizdi ve onu uygun şekilde yapmadı (*aγfala, lam yubrim*)." KUYFANUVR KUYFANM'K [dikkat] **küymänür küymänmāk**. Bir versiyonu daha vardır: KUFYANDY [dikkat] **kümyändi** **küymän-** **kümyän-** D

Bir Başka Tip

T[2]

YΓA'J QA'T·LANDIY **yiγāç qātlandi** "Ağaç meyvelendi (*tamarat*)." Qifçāq, Yemāk ve Qyrāq şiveleri. QA'T·LANUVR QA'TLANM'Q **qātlanūr qātlanmāq**. Diğer [Türkler] bu sözcüğü dikenli bir ağacın meyvesi (*ṯamar al-'iḍāh*) için kullanırlar [bkz 508 **qāt**]; İnce ağaçlar için: YAMIŠ·LAN·DIY **yemišländi** denir. **qātlan** D

R

:: 'AR·T QA'R·LAN·DIY **är qārlandi** "Dağ sırtına kar yağdı (*ṣāra ... ḏāt ṯalj*)." QA'RLANUVR QA'R·LANM'Q **qārlanur qarlanmāq**. **qārlan-**

:: 'AR· TAW'RINKA' QUVR·LAN·DIY **är tawāriŋa qōrlandi** "Adam elinden giden malı için tasalandı (*talahhafa ... wa-taḥassara 'alā mālihi lammā ḏahaba*)." **qōrlan-**

---

531 1. Dikkat; M sonradan yazılmıştır; ve de, kenarda: KUVY·MA'N·DIY.
2. EY. N.

:: QMIZ· QUVR·LAN·DIY **qimiz qōrlandi** "Kımız ekşidi (*ḫamuḍa ... min xamīr kāna fīhi*)." Yoğurt koyulaşırsa (*xaṯura*) yine böyle denir. QUVR·LANVR QVR·LANM'Q **qōrlanūr qōrlanmāq**. **qōrlan-**

[Ortasında İlletli Harf][3] Bulunan Sözcükler

:: 'AR· TAYAQ·LANDIY **är tayaqlandi** "Adam baston sahibi oldu (*'aṣā*)." TAYAQLANVR TAYAQLANM'Q **tayaqlanūr tayaqlanmāq**. **tayaqlan-**

:: YAKIT· TAYUQ·LAN·DIY **yigit tayuqlandi** "Genç kibar kılığına büründü (*tazayyā ... bi-zayy aẓ-ẓurafā'*)." TAYUQLANUVR TAYUQLANM'Q **tayuqlanūr tayuqlanmāq**. **tayuqlan-**

:: SUVT· QAYUQLANDY **sūt qayuqlandi** "Süt kaymaklandı (*'alat ad-dawāya*)." QAYUQLANUVR QAYUQLANM'Q **qayuqlanūr qayuqlanmāq**. **qayuqlan-**

Kural. Bu bölümde bu çeşit eylemler çeşitli anlamlarda üçlü köklerden oluşturulmuştur. G

1) Söylenen şeyin birlikte bulunması ya da bahsedilen şeye sahip olunması anlamındadır. Örnek :: 'AR· TAYAQLANDY **är tayaqlandi** "Adam baston sahibi oldu." :: SUVT QAYUQLANDY **sūt qayaqlandi** "Süt kaymaklandı (*ṣārat al-laban ma'a d-duwāya*)."

2) Söyleyen kişi bir şeyi söylediği nesne cümlesinden saydı, anlamındadır. Örnek :: 'AR· 'ATIГ QIYZ·LAN·DIY **är atiγ qīzlandi** "Adam atı pahalı buldu (*'adda ... γāliyan*)." :: 'UL 'ANY QIYZLAN·DIY **ol ani qīzlandi**

[III. 148/198] 532

"O, onu kendi kızları arasında saydı (*'adda l-jāriya min jumla banātihi*)" [Harf. "O, onu kızı yerinde tuttu."].

3) Öznesi olmayan bir eylem olması. Örnek :: TAWA'R JUVГ·LAN·DIY **tawār çūγlandi** "Mallar bağlandı (*ruzima*)." :: BUVZ JIUГ·LANDY **bōz çiγlandi** "Bez (ya da başka bir şey) Türk arşınıyla ölçüldü (*ḏuri'a*)."

4) Ada benzediğini gösteren bir eylem anlamındadır. Örnek :: 'AR· TAYUQLANDY **är tayuqlandi** "Adam kibar kılığına büründü,", vb.

Burada yukarısıyla benzerlik kurularak iki yol daha söylemek mümkündür:

1) Söyleyen kişinin söylenenle birlikte olması yahut o şeye sahip bulunmasıdır. Örnek :: TA'Г· TIYT·LANDIY **tāγ tītlandi** "Dağ çam ağaçlarıyla kaplandı (*ṣāra ... ma'a šajar aṣ-ṣanawbar*)." 0 :: 'AR· QA'B·DIY **är qāplandi** "Adam bir kaba yahut bir tuluma sahip oldu (*ṣāḥib ziqq wa-mālikahu*)."

2) Söyleyen o şeyi söylenen şey cümlesinden saydı, anlamındadır. Örnek :: 'UL NA'NKNIY QIYZ·LAN·DIY **ol nāŋni qīzlandi** "O bu şeyi pahalı buldu" – bunların diğerleri de söylediğimiz şekildedir.

Bir kimse başka yolları göz önüne alarak ölçümlese, bu anlamları dinleyerek söylese- sözcük türetse zararı yoktur, çünkü adarlın tümü kendilerine bir takım anlamları bulunan harflerin getirilmesiyle bazı sıgaları kabul etmekten, bazı şekiller almaktan geri kalmazlar. Buna karşılık, bütün Türk dillerinde her addan eylem yapılmaz. Örneğin, "Adam atasözü

---

531 3. EY. *mimmā ja'ā'ala l-aṣl*, EP ile: *mimmā ja'ā 'alā l-aṣl* okunur; krş. 516: 9.

söyledi (*ḍaraba ... maṯalan*)" anlamında 'AR· SA'W·LAN·DIY **är *sāwlandi** denmez; veya: "O ünlü oldu (*ṣāra lahu ṣīt*)." anlamında 'AR· JA'W·LAN·DIY **är *çāwlandi** denir. Halbuki kurala göre her addan eylem yapılıp kullanılabilir, kullanan kınanmaz.

Bir Başka Tip

B

:: 'UT· KURBA'LAN·DIY **ot körpäländi** "Yeniden ot bitti (*axrajat ... xilfatan*)." KURB'LANUVR· KURBA'LANM'K **körpälänür körpälänmäk**. 0 **körpälän-**

:: KIŠY KIR·BIYLAN·DIY **kiši kirpïländi** "Adamın yüzü kirpi (*qunfūd*) gibi asıldı (*ta'abbasa, kalaḥa*)." KIR·BIYLANUVR· KIR·BIYLANM'K **kirpïlänür kirpïlänmäk**. **kirpïlän-**

T

:: 'AR· BRT·LANDY **är bärtüländi** "Adam hırka giydi (*labisa ... l-qurṭuq*)." BARTLANUVR BARTLANM'K **bärtülänür bärtülänmäk**. 0 **bärtülän-**

:: BURK B(T)URTULAN·DIY **börk burtulandi** "Külah altın kırıklarıyla süslendi (*ruqāqāt aḏ-ḏahab*)." BRTLANVR BRTLNM'Q **burtulanür burtulanmāq**. **burtulan-**

R

:: TFY BUΓRALAN·DIY **tewe buγralandi** "Deve aygırlaştı (*tafaḥḥala*)." BUΓ·RALANUVR BUΓRALAN·M'Q **buγralanür buγralanmāq**. **buγralan-**

Γ

:: 'UL MANK' TUZΓULAN·DY **ol maŋa tuzγulandi** "O bana bir hediye (yiyecek ya da başka bir şey) verdi (*hadiyya*)." TUZΓULANUVR TUZΓULANM'Q **tuzγulanür tuzγulanmāq**. **tuzγulan-**

:: 'UL BUV 'IYŠQA' QAḎΓULAN·DY **ol bu īšqa qadγulandi** "O bu iş (ya da başka bir şey) hakkında kaygılandı (*ihtamma*)." QAḎ·ΓULANUVR QAḎΓULANM'Q **qaḏγulanür qaḏγulanmāq**. **qadγulan-**

:: 'AT· QUḎΓULAN·DY **at quḏγulandi** "At sineği kendisinden uzaklaştırdı (*ḍabba ... ḏ-ḏubāb min nafsihi*)."[1] QUḎΓULANVR QUḎΓULANM'Q **quḏγulanür quḏγulanmāq**. **quḏγulan-**

:: 'AR· QURΓULAN·DIY **är qurγulandi** "Adam yeğnilik gösterdi (*tāša ... wa-abdā min nafsihi n-nazaq*)."[1] QURΓULANUVR QURΓULANM'Q **qurγulanür qurγulanmāq**. **qurγulan-**

---

533 1. EY. *az-zaq*.

Q

:: 'UZUM· TALQILANDY **üzüm talqalandi** "Üzümler koruk oldu (*taḥaṣrama*) **talqalan-**
TALQLANVR TALQLANM'Q **talqalanūr talqalanmāq**.

K

:: TAMUAR· BURKALAN·DY **tamur\tamar bärgäländi** "Adamın damarları **bärgälän-**
kan, veya başka bir şeyle) doldu (*imtala'at*)." :: 'AR· BARKALAN·DY **är bärgäländi** "Adam kamçı (*sawṭ*) sahibi oldu." BAR·KALANUVR BARKLNM'K **bärgälänür bärgälänmāk**.

:: 'AR· BURKALAN·DIY **är bürgäländi** "Adam sinirinden pire gibi sıçradı **bürgälän-**
(*waṯaba ... min ɣaḍab*)." BURKALANUVR BURKALANM'K **bürgälänür bürgälänmāk**.

:: 'AR· BILIKALAN·DIY **är bilgäländi** "Adam akıllandı (*ta'āqala*)." **bilgälän-**
BILKALANUVR BILKALANM'K **bilgälänür bilgälänmāk**. Bunu söylemenin daha iyi yolu: "Adam kendisini akıllı gösterdi." anlamında "BILIKM·SIN·DIY [dikkat] **bilimsindi** demektir. Diğer bölümler için de böyledir: Gerçekten biri şiş olmayıp olmuş gibi göstermek anlamına gelen eylemlerde emir kalıbı üzerine *sīn nūn mīm* [yani **-imsin**] G
getirilir. 0

:: 'AR· TILKUVLAN·DIY **är tilküländi** "Adam yaltaklandı, tilki gibi kurnazlık **tilkülän-**
etti (*tamallaqa ... fī rūyān*)." TILKUVLANVR TILKUVLANM'K **tilkülänür tilkülänmāk**. 0

:: 'UŁLA'N· SIR·KALAN·DIY **oylān sirkäländi** "Çocuğun başı (veya başka bir **sirkälän-**
yer) bitlerle doldu (*ṣayyaba*)." SIR·KALANVR SIRKALANM'K **sirkälänür sirkälänmāk**. 0

:: 'AR· TUK·MALAN·DY **är tügmäländi** "Adam gömleğinin iliklerini ilikledi **tügmälän-**
(*šadda ... azrār qamīṣihi*)." TUK·MALANUVR· TUK·MLANM'K **tügmälänür tügmälänmāk**.

:: QIYZ KAS·MALAN·DY **qīz käsmäländi** "Kız zülüflendi (*ittaxaḏat* **käsmälän-**

... li-nafsihā nāṣiya wa-ṭurra)." KAS·MALANUVR· KAS·MALAN·MA'K· **käsmälänür käsmälänmāk**.

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

R

:: QUVY· YAQRILAN·DY **qōy yaqrilandi** "Koyun yağlandı (*kaṯura šaḥm*)." **yaqrilan-**
YAQ·RILANVR YAQ·RILANMA'Q **yaqrilanūr yaqrilanmāq**.

Г

:: 'UΓL YUW·ΓALAN·DIY **oγul yuwγalandi** "Çocuk yaramazlaştı (*'aruma*)." YUW·ΓALANUVR YUW·ΓALANM'Q **yuwγlanūr yuwγalanmāq**. **yuwγalan-**

Q

:: 'UL MANK' YUFQALAN·DIY **ol maŋa yuwqalandi** "O bana yaltaklandı (*tamallaqa, xaḍa'a*)." YUFQALANUVR YUFQALANM'Q **yuwqalanūr yuwqalanmāq**. **yuwqalan-**

M

:: 'AR· YAΓMALAN·DIY **är yaγmalandi** "Adam Yayma kılığına büründü." YAΓ·MALANUVR YAΓMALANM'Q **yaγmalanūr yaγmalanmāq**. Bu şu mısra gibidir 0 *wa-qaysa 'aylāna*[1] *wa-man taqayyasā* ("Ve Qays 'Aylān, ve bunlar Qay şehirli oldular") 0 Bunun anlamı onlarını kılığına büründüler veya onlara benzediler; şöyle söylenildiği gibi: *tama'dada r-rajul* bunun anlamı da [Adam] Ma'add kabilesinden gibi göründü. 0 **yaγmalan-**

Bu eylemler dört harflilerden yapılır. Sözcüğün son harfi [yani mater lectionis] atılmıştır, bu yüzden sözcük okunuşta dört harfli, yazılışta değildir. Örnek :: QUVY·YAQ·RILAN·DIY **qōy yaqrilandi**. :: 'AR· YUFQALANDIY **är yuwqalandi** "Adam yaltaklandı (*tamallaqa*)." *Yā'* sözcükten düşmüştür: YAQ·RIY **yaqri** "yağ" ve "ince bir şey" anlamındaki YUF·QA' **yuwqa** sözcüğünden elif düşmüştür. G

Başka adlarda bu kurallarla işaret ettiğim anlamlar üzerine ölçümlenebilir.

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

J

:: 'URA'ΓUT SARA'ΓUJ·LAN·DIY **urāγut sarāγuçlandi** "Kadın baş örtüsü örttü (*taqanna'at ... bi-l-miqna'a*)." SARA'ΓUJLNUVR SARA'ΓUJLANM'Q **sarāγuçlanūr sarāγuçlanmāq**. **sarāγuçlan-**

K

:: 'IŠ·LA'R· BILA'ZUK·LANDY **ešlār bilāzükländi** "Kadın bilezik (*siwār*) takındı." BILA'ZUKLANVR BLA'ZK·LNM'K **bilāzüklänūr bilāzüklänmāk**. **bilāzüklän-**

Bu çeşit eylemler dört harflilerden oluşturulur. Genel bir kural olarak bütün Türk dillerinde kullanılan ve kullanılmasına izin verilen beş ve altı harfli adlardan yapılmış olanlar da vardır. G

:: 'AR· SAQAL·DURUQ·LAN·DIY **är saqalduruqlandi** "Adam şapkasının bağcığını bağladı (*xayṭ al-qalansuwa*)." **saqalduruq-**

:: 'AR· 'ALA'JUVLAN·DIY **är alāçūlandi** "Adam büyük bir çadır (*fāza*) kurdu."[2]

---

534 1. EY. *wa-qayyasa yaylānu* (sonradan hatalı ünlü işaretleri eklenmiştir); EP'de düzeltildi. Vezin: Rajaz.

534 2. EY. *qāza*.

:: 'AR· XUM'RUVLAN·DIY **är xumārūlandi**

[III. 153/205] **535**

"Adam (arkadaşlarından veya bir başkasından) miras aldı (*ḏaxīra*[1] *min mal*)."

:: 'AR· KARA'KUVLAN·DIY **är kärāküländi** "Adam büyük bir çadır (*xibā'*) kurdu ve oraya girdi."

:: SUVW SAY·RAM·LAN·DIY **sūw sayramlandi** "Su azaldı (*ḍaḥḍāḥ*)."
SAY·RAM·LANVR SAY·RAM·LANM'Q **sayramlanūr sayramlanmāq**. 0

:: 'URA'ΓUT· QA'TUVN·LAN·DIY **urāγut qātūnlandi** "Kadın Hatun gibi giyindi."
QA'TUVN·LANUVR QA'TVNLNM'Q **qātūnlanūr qātūnlanmāq**. 0

:: 'AR· QA'ΓUVN·LAN·DIY **är qāγūnlandi** "Adam kavun (*baṭṭīx*) sahibi oldu."
QA'ΓUVN·LANVR QA'ΓUV·LANM'Q **qāγūnlanūr qāγunlanmāq**.

"Kuralların hepsi Salim Sözcükler Kitabında [393] geçti, orada bulunabilir. 0

Ortasında İlletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah'a şükürler olsun

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah'ın Adıyla

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

B

B' **bä** Koyun melemesini (*ṯu'āj*) bildirir. :: QUVY· BA'LA'DIY **qōy bälädi** "Koyun meledi (*ṯa'aja*)." 0 **bä**

BUV **bu** "Buhar, buğu (*buxār*)." Buradan gelerek :: 'ŠIJ BUVSIY **ešiç būsi** "Tencere buğusu." denir. 0 **bu**

BUV **bu** "Bu (*hāḏā*)." anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: BUV 'AR· **bu är** "Bu adam."denir.

BY **be** "Kısrak (*ramaka*)." Türk şiveleri, Oγuz değil. 0 **be** D

BIY **bi** "Zehirli örümcek (*ṯaṭāt*)." anlamındaki BUVY· **bōy** [505] sözcüğünün bir varyantıdır. Oγuz şivesi. **bi** D

T

TUV **tü** "Vücuttaki kıl (*ša'r*)." Buradan gelerek :: BYR· TUV SAJ· **bīr tü saç** "bir küçük kıl (*šu'ayra*)." denir. 0 TUV **tü** "Renk (*lawn*)." Buradan gelerek :: TUVDAŠ: TUVNLA'R **tüdäš tönlär** "aynı renkte olan elbiseler (*'alā lawn wāḥid*)." 0 **tü**

---

535 1. EY. *daxīra*.

:: TUV **tü** "Atın renkleri (*šiya*)." Buradan gelerek :: 'ATINK· NA' TUVLK **atiŋ nä tülüg** "Atın hangi renkte?" denir. 0

TUV **to** *Talbīna* [sütle bal karıştırılır] gibi pişirilen bir undur.[2] Bir kaba konarak ekşitilir, sonra içilir. **to**

J

JA' **–ça\-çä** Arapça'daki benzetme *kāf*'ına benzer bir benzetme ekidir. Buradan gelerek :: 'UL MANIK JA' **ol mänigçä** "O bana benzer (*ka-miṯlī*)."[3] denir. :: BUV 'ANIK· JA' **bu anigça** "Bu şunun gibidir." 0 **–ça\-çä**

JIY **çi** "Yaş, nem (*nadā*)." Buradan gelerek :: JIY YIYR· **çi yēr** "Yaş (*nadiyya*) yer." denir. 0 **çi**

JUV **–çu\çü** Emir ve nehiylerin sonuna gelerek emirde ve nehiyde **–çu\çü**

[III. 156/207] **56**

pekiştirme bildiren bir ektir. Buradan gelerek :: KAL· JUV **kälçü** "Git (*la-ta'tiyanna*)!" denir. BARM' JUV **barmaçu** "Gitme (*lā taḏhabanna*)." Bu şekil sadece hitaplarda kullanılır.

SA' **–sa** "Eğer (*law*)." anlamında şart bildiren bir edattır. Buradan gelerek :: 'UL 'AFKA' BAR·SA' **ol äw barsa** "Eğer (*iḏā*) o giderse, eğer (*law*) o [eve] gitmişse." denir. :: SAN QAJ'N· BAR·SA' SAN **sän qaçān barsa sän** "Sen gittiğinde." Bu ancak eylemlere gelir. 0 **–sa**

SĀ'[1] **sa** "Sen (*anta*)" anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: SA' 'AYUR MAN **sa ayur män** "Ben size söyledim (*aqūluka*)." *Elif*, SAN **sän** sözcüğündeki *nūn*'dan değişmiştir veya SANKA' **saŋa** sözcüğünden *nun*'ın atılmasıyla alakalıdır (*maḥḏūf*). *Elif*'in, *nūn*'dan çevrilmesi Arapça'da da vardır, Ulu Tanrının şu sözü gibi: *la nasfa'an* (K. 96:15 "Biz onu ele geçireceğiz"); ve de Al-A'ša'nın şu sözlerindeki gibi: "*wa-llāha rabbaka fa-'budā* [bakınız 78 D]. **sa**

SUV **sü** "Ordu ve askerler (*jund*)." Atasözü: 'TA'ΓAQ' 'UBKAILA'B· SUVK' SUVZ·LA'MA'DUK **otāγqa öpkälāp sükä sözlämädük** 0 "Çadırdaki arkadaşlarına kızarak, askerlerle konuşmadı." Bu söz birisinin işlediği iş yüzünden öbür arkadaşlarına kızan, onlarla konuşmayan kişi için söylenir. Manzume: **sü** P

V KAL·DY YIYR· YABA' **sü käldi yēr yapa** V
QR'R QR ?? '[2] **qazār qarliγ tāγ tapa (?)**
QAJTY 'ANKAR 'AL·B 'AYA' **qaçti aŋar alp apa**
'UFT BULUB 'UL YAŠA'R· **uwut bolup ol yašār**

---

535 2. EY. *xaḍīhihi, xaḍīma* okunur; krş. 160 **töp**.
3 EY. *ka-miṯl hāḏā*, hatalı.
536 1. İkinci A sonradan eklenmiştir (nunlanma gösterir, buradan gelerek; **sän**).
536 2. İkinci mısra EY.'de boş; yazı çevirimi ve harf çevirimi kısmen metne bağlı. Son sözcük ... .

"Ordu geldi, atların tırnaklarından çıkan tozla karla kaplı dağın etrafını kapattı; Alp Apa[3] (adındaki adam) kaçtı; yenildiği için sıkıldı, utancından saklanıyor." 0

SIY **–si** Son harfi harekesiz olan adlara eklenen izafet (*iḍāfa*) edatıdır; sözcüğün sonu harekeli ise *yā'* [yani **-i**] yeterlidir. Örnek :: 'ATA' **ata** "Baba" - [Sondaki] *elif* harekesizdir, sonuna izafet eklendiğinde: 'ANIK 'ATA'SIY **anig atāsi** "onun babası (*abūhu*)." denir. :: 'ANA' **ana** "Anne." 'ANIK 'ANA'SIY **anig anāsi** ["Onun annesi."] – burada [sondaki] *elif* dahi harekesizdir. İki *yā'* ile 'ANIK 'ATA'YIY **anig *atāyi** denir, çünkü bir sözcükte üç *lām*'li harf bulunmaz. **–si** G

[III. 157/210] **537**

Bu sebepten, daha güzel bir okunuş için sözcüğün ortasına *sīn* getirilir ve bir *lām* harfi atılır. 0

Harekeli örnekler: 'UΓUL· **oγul** "Oğul (*ibn*)." :: 'ANIK 'UΓLIY **anig oγli** "Onun oğlu (*ibnuhu*)." *Sīn* burada kullanılmaz, çünkü izafette *lām* harekelidir. :: 'AT· "At (*faras*)." :: 'ANIK 'ATIY **anig ati** "Onun atı (*farasuhu*)." *Tā'* harekelendiği için *sīn*'e gerek kalmamıştır.

Bütün Türk dillerinde kural budur. Her zaman sözcüğün sonundaki harfin harekeli ya da sakin olması göz önüne alınarak izafet yapılır.

Š

ŠA' **ša** Balıkçık (*mālik al-ḥazīn*) kuşuna benzer alacalı (*ablaq*) bir kuş. Lakap olarak: 'AR·DAM· SIZ· ŠA' **ärdämsiz ša** "erdemsiz kuş" anlamında denir, o her zaman yere yakın uçar. 0 **ša**

ŠUV **–šu\šü** JUV **çu** sözcüğünün yerinde kullanılan bir sözcük. :: BARGIL ŠUV **barγil šu** "Git (*iḏhabanna*)!" KAL· ŠUV **kälšü** "Gel!" 0 **–šu\šü**

ŠIY **ši** Ṣīn hakanlarına selam ifade eden bir sözcük. O Arapça şu ifadeye benzer: *abayta l-la'n* (Tanrı bela vermesin!" **ši**

Γ

ΓUV **–γu** Sözcüklerde yer, zaman ve alet adı yapan ve emir sıgası üzerine gelen sözcük. Buradan gelerek :: BAR·ΓUV YIYR· **baryu yēr** "Varılacak zaman (*waqt aḏ-ḏahāb*)."[1] denir. TURΓUV YIYR· **turγu yēr** "Durulacak yer." **–γu**

Q

QA' **qa** "Kap (*ẓarf*) veya kutu (*wi'ā'*)." Bu sözcük içinde sıvı bulunan kaplar (*aw'iya al-mā'iya*) için kullanılır. Buradan gelerek :: QA' QAJ' **qa qaça** "kap kacak," denir. **qa**

---

3. EY. *ayā.*

537 1. Türk dillerinde **baryu uγur** olmalı, veyahut da Arapça *waqt, makān* olmalı.

QA' **-qa** *Qāf, išbā'* ve *yayn*'lı adlara gelen "de, da (*fī*)" anlamında bir ek.[2] Buradan gelerek :: BA'Γ·QA' KIR· **bāγqa kir** "Bağa gir (*udxul fī*)!" :: TA'Γ·QA' YUQ·LA' **tāγqa yoqla** "Dağa çık (*iṣ'ad fī*)!" denir. 0 **-qa**

QA' **–qa** "E,a (*ilā*)" anlamında bir ek. Aryu şivesi. Buradan gelerek :: 'ATA'M·QA' BIYR·DIM YAR·MA'Q· **atāmqa bēdrim yarmāq** "Babama para verdim." denilir. 0 :: D

[III. 159/212] **538**

'ANA'M·QA' TAW'R· BIYR·DIM **anāmqa tawār bērdim** "Anneme bir şeyler verdim." Bu edat izafet *lām*'ı (*lām al-iḍāfa*) anlamına da gelir. Buradan gelerek :: 'ATAMQA' SUWZ 'AY·DIM **atamqa sōz aydim** "Babamla (*li-*) konuştum." denir. 0

QIY **qi** [Arapçadaki] *yā'* çağırma ünlemine benzer bir çağırma ünlemi. Buradan gelerek :: QIY BARUV QAL· **qi barü käl** "Hey sen, gel buraya (*ta'ālā yā anta*)!" denir. O, i ünlüsü ile *qāf* arasında uzun okunur. **qi**

QIY **-qi** Akrabalık bilirden adların sonuna getirilen "acıma" bildiren bir edattır. Buradan gelerek :: 'TA'QY **atāqi** "Babacığım (*yā ubayya*)." 'NA'QY **anāqi** "Anneciğim (*yā umayma*)." denir. **-qi**

K

K' **kä** "E, a (*ilā*)." anlamında bir zarf. O *imāla, rikka ve kāf'a* sahip sözcüklere eklenir. **kä** Buradan gelerek :: 'UL 'AFKA' BAR·DIY **ol äwkä bardi** "O eve (*ilā*) gitti." O "de, da (*fī*)." anlamına da gelebilir. Buradan gelerek :: 'UL 'AFKA' KIR·DIY **ol äwkä kirdi** "O eve (*fī*) girdi." denir. İzafet *lām*'ı anlamında da kurtulur. Buradan gelerek :: 'UL TAR·KA' KIR·DIY **ol tärkä kirdi** "O ücretli bir işe girdi (*daxala l-ujra*)." **-kä**

KUV **kü** "Ün, san (*ṣīt*)." Buradan gelerek :: KUVLUK BIL·KA' **külüg bilgä** "Ünlü (*dū ṣīt*) bir bilgin." denir. **kü**

L

LA' **la** İşin bittiğini (*tamām*), gerçekleştirildiğini (*taḥaqquq*) göstermek üzere eylem sonlarına gelen bir harftir. Buradan gelerek :: 'UL BAR·DIY LA' **ol bardi la** "Onun gitmesi gerçekleşti." :: 'UL KAL·DIY LA' **ol käldi la** "Onun gelmesi gerçekleşti (*taḥaqqaqa*)." Bu söz işin olup olmadığını bilmeyip olduğunu inkar eden kişi için söylenir. Bunu diğer Türkler bilmezler. Oγuzlar tarafından kullanılır. **la** D

M

MA' **–ma** Eylemlerin emir sıgasına eklenen bir olumsuzluk (*nahy*) edatı. Buradan gelerek :: QIL **qil** "Kıl!" QIL·MA' **qilma** "Kılma (*lā taf'al*)." olur. Ek almış veya almamış bütün eylemler için kural budur. **–ma**

2. EY. *rakīka, yayniya* (?) okunur.

MA' **ma** "Onu al (*xuḏ*)!" anlamında bir ünlem. "Burada, onu al (*xuḏ wa-hāka*)!" anlamında MA' **ma** da diyebilirsiniz. Bazen *elif*, *hā'* ya çevrilerek MAH· **mah** dahi denir. Nitekim Arapça'da dahi *abriya, habriya* ("zar"), veya *arāqa, harāqa* ("dökmek") örneklerindeki gibi *yā', hā'* ya çevrilir. 0 **ma**

MA' **ma** Oğlak ve kuzu sesi. Bu Arapça'ya da uygundur. Ḏū'r- Rumma'nın şiirindeki gibi:

[III. 160/216] **539**

: *bismi 'l-mā'i mabyūmu* ("ma" diye melediler."). 0

MUV **–mu\-mü** Adların ve eylemlerin sonuna eklenen soru edatı. Buradan gelerek :: BUV 'AT·MUV bu at mu "Bu at mı (*a-*)?" :: BUV 'IT·MUV **bu it mu** "Bu köpek mi?" :: BAR·DINKMUV **bardıŋ mu** "Gittin mi?" KAL·DINKMUV **käldiŋ mü** "Geldin mi?" denir. **–mu\-mü**

Oγuzların bazıları eylem soru şekillerinin üçüncü şahsını farklılaştırırlar; onlar *mīm*'e *kasra* koyarlar ve *wāw* harfini *yā'* yaparlar: 'UL BAR·DIYMIY **ol bardi mi** "O gitti mi?" derler. Bu farklılık yalnız eylemlerdedir, adlarda diğerlerinden ayrılmazlar, buradan gelerek :: BUV 'AT· SANIK· MUV **bu at sänig mü** "Bu at senin mi?" denir. Buna benzer şekilde: BUV 'UΓUL· SANIK MUV **bu oγul sänig mü** "Bu çocuk senin mi?" denir.

N

NA' **nä** "Ne (*māḏā*)" anlamında bir soru edatı. Buradan gelerek :: "NA'TIYR· SAN **nä tēr sän** dersin?" denir. 0 **nä**

NA' **nä** Arapça'da şaşırma bildiren *mā* sözcüğüne (*mā at-ta'ajjub*) denk gelir. Buradan gelerek :: NA'MA' 'AḎKV KIŠY 'L **nä mä äḏgü kiši ol** "O ne iyi (*mā aḥsana*) bir kişidir!" denir. " NA'MA' YAWUZ· NA'NK· 'UL BUV **nä mä yawuz näŋ ol bu** Bu şey ne kötü (*mā aswa'a*) bir şeydir!" 0

NUV **nü** "Ne (*māḏā*)" anlamında **nä** yerine kullanılan bir sözcük. Buradan gelerek :: NUV TIYR· SAN **nü tēr sän** "Ne dedin?" denir. Aslı: NA'KUV **nägü**'dür ve telaffuzda harf atlanır(*ḥuḏifa*).

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

V

VA' **va** İkinci kişinin emir tarafından verilen emri inkarını (*āmir muxāṭib*) bildiren bir sözcüktür. Buradan gelerek :: "Ben senin dediğini reddediyorum (*inkāran 'alayka*)." [Tam olarak. "Oh, sen ne diyorsun"] anlamında VA' NA' TIYR· SAN **va nä tēr sän** denir. Bu sözcük acı (*tawajju'*) ve kaygı (*alam*) da bildirir. **va**

Y

YA' **ya** "Yay (*qaws*)." Atasözü [krş. 108 **ägil-**, 63 **uqruq**]: QUR·MIŠ KIRIŠ TUKUL·M'S· 'UQ-RUQUN TA'Γ- 'AKIL·MA'S· **qurmiš kiriš**[1] **tügülmäs, uqruqun tāγ ägilmäs** "Kurulmuş kiriş düğümlenmez, kementle (yüksek) dağ eğilmez." Bu söz küçük aletlerle büyük bir işe girişmek isteyen kişi için söylenir. 0 **ya** P

YA' **ya** İlki [yani **va**] gibi inkar bildiren bir edat. 0

YUV **yu** Kadınların bir şeyden utandıklarında (*istiḥyā'*) söyledikleri bir sözcük. 0 **yu**

YIY **yi** "Elbisenin yivi (*darz*)." Buradan gelerek :: YIYJIY **yīçi** "Terzi (*xayyāṭ*)." denir. **yi**

YIY **yi** "Küçük dağ yolu (*ši'b ṣayīr fī l-jabal*)." 0

[III. 162/216] **540**

:: YIY YIΓA'J· **yi yiγāç** "Sık (*iltaffa*) ağaçlar." Aslı: YIYKIY **yīgi** "Sık, sıralanmış (*mutarāṣṣ*)" anlamında YIYKIY **yīgi'**dir. Buradan gelerek "sık (*mutarāṣṣ*) dişe" de: YIYKIY TIYŠ· **yīgi tiš** denir. 0

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ortası harekeli *fa'al, fa'ul, fa'il* kalıbı

B

TABA' **tapa** "E doğru (*ilā*)." anlamında bir edat. :: MANIK TABA' KAL·DIY **mänig tapa käldi** "O bana doğru (*ilayya*) geldi." **tapa**

TABA' **tapa** "Rağmen (*raγm*)" anlamında bir edattır. Buradan gelerek :: 'UL 'ANIK· TABA'SIY QIL·DIY **ol anig tapāsi qildi** "O ona rağmen (*māyaryamuhu*) yaptı." denir.

TABIY **tapi** "Razı olma (*riḍā*)." Buradan gelerek :: BUV 'IYŠ·TA' 'ANIK TABISI KARA'K **bu īšta anig tapisi kärāk** "Bu işte onun rızası gerek." 0 **tapi**

:: BUVDIY TABY 'AR· **bōdi tapi är** "Orta boylu (*rab'a*) bir adam."

TUBUV **töpü** "Bir dağın tepesi (*qalla*)." Buradan gelerek :: TA'Γ TUBUVSIY **tāγ töpüsi**. TUBUV **töpü** "Adamın başının (*hāma*) tepesi." denir. 0 **töpü**

TUBIY **tüpi** "Tipi (*rīḥ 'āṣif*)." Atasözü [krş. 178 **bulit**]: QALIN· BULUTUΓ· TUBIY SURA'R· QARANK·QUV 'IYŠIΓ 'URUNJ 'AJA'R· **qalin bulutuγ tüpi sürär, qaraŋqu īšiγ urunç açār** 0 "Karanlık bulutu (gökten) sadece tipi temizler; (benzer şekilde) (Hakanlar kapısında) karanlık işleri rüşvet açar." Bu söz yerine göre rüşvet vermesi gereken kişi için söylenir. 0 **tüpi** P

SUBIY **subi** Bir şeyin "uzun ve sivri olanı (*ṭawīl, muhaddad ar-ra's*)" "Bir adamın yuvarlak olmayan başına (*iḍā lam yakun mudawwar*)": SUBY BA'Š· **subi bāš** denir. 0 **subi**

QUBA' 'AT· **quba at** "[Rengi] donuk kumral (*aṣhab*) ile sarı (*aṣfar*) arasında olan bir at." Bu çeşit olan her renge de böyle denir. **quba**

QAPA' **qaba** "Yüksek olan her nesne (*murtafa'*)." Buradan gelerek :: QABA' YUVK·LUK 'UQ **qaba yüglük oq** "Yüksek yelekli ok." denir. **qaba**

---

539 1. **ya** için hatalı.

KUBA' **küpä** "Küpe (*al-qurṭ*)." KUBA' YARIQ **küpä yariq** "Demir zırh (*ad-dir' min al-ḥadīd*)." 0	**küpä**
KIBA' **kibä** "Kısa zaman (*nadra*)." Oγuz şivesi. Buradan gelerek :: KIBA' BULDIY **kibä boldi** "Kısa zaman (*burha*) geçti." denir.	**kibä** D
BITIY **biti** "Kutsal kitaplardan biri (*al-kitāb min al-kutub al-munzala min as-samā'*)."	**biti**

T

BUTA' **büta** "Çok, fazla (*kaṯīr*)." anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: MAN· 'ANKR	**büta**

[III. 164/217] **541**

BUTA' YARMA'Q BIYR·DIM **män aŋar bütä yarmāq bērdim** "Ben ona [çok para] verdim." :: BUV 'IYŠ·QA' BUTA' BUL·DIY **bu īšqa bütä boldi** "Bu işte çok zaman (*zaman min ad-dahr*) geçti." Bu Oγuz şivesindeki: KIBA' **kibä** "kısa zaman (*burha min ad-dahr*)" sözcüğü gibidir.	D
BUTUQ [dikkat] **botu** "Genç dişi deve (*faṣīl an-nāqa*)." 0	**botu**
JATUQ [dikkat] **xutu** "Ṣīn'den getirilen bir balık boynuzu (*qarn samak*)." Bazılarına göre bir ağacın köküdür. Ondan bıçak sapı yapılır. O yemekteki zehiri tespit etmek için kullanılır. Şöyle ki: Ekşi, veya benzer bir şey kasede onunla karıştırılır. [Eğer zehir varsa] yemek ateş olmadığı halde kaynar ya da kap buhar çıkarmaksızın terler. 0	**xutu**
SATA' **sata** "Mercan (*baṣṣad*)."	**sata**
ŠUTY **šuti**[1] (?) Bu öz Türkçe bir sözcük değildir. 0	**šuti** ?
QATA' **qata** "Dığında, defa (*marratan*)." anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: BIYR· QATA' 'AY·DIM **bīr qata aydim** "Bir defa söyledim (*marratan*)." 0	**qata**
QAYUV **qayu** XAYUV **xayu** sözcüğünün bir versiyonu. *Qāf, xā'* ya çevrilmiştir. Oγuz ve Qifçāqlar *qāf*'ı *xā'* ya çevirirler. Onlar Halaç'ların bir bölüğüdür.[2] Onlar: XIYZIM **xīzim** "Benim kızım (*bintī*)" derken Türkler: QYZIM **qīzim** derler. Onlar [Oγuz ve Qifçāqlar] XANDA' 'AR·DINK· **xanda ärdiŋ** "Neredeydin" derken Türkler: QANDA' 'AR·DINK· **qanda ärdiŋ** derler.	**qayu** **xayu** D
KUTUV **kütü** "Çatı (*saṭḥ*)."	**kütü**
KATUV **kätü** "Çolak (*ašall*)." Qifçāq şivesi.	**kätü** D

J

BUJIY **boçi** "Bir çeşit kopuz (*al-kirān wahwa l-arann min al-mazāhir*)." 0	**boçi**
SAJA' **säçä** "Serçe kuşu (*'uṣfūr*)." Oγuz şivesi. 0	**säçä**
SAJUV **saçu** Elbise, kule veya mendilin "saçağı (*hudb*)." 0	**saçu**
QUJUV **qoço** Bir Uygur şehrinin adı. Orada (*hunāka*) bulunan tüm şehirlere bu ad verilebilir. 0	**qoço** N

---

541 1. EY. .... tanımına sahiptir. Bkz ED, 867.
2. Dikkat; bkz 624 **xalaç** < **qal aç**.

KAJA' **käçä** "Keçe (*libd*)." Oγuz şivesi. 0	**käçä** D
KAJIY **käçi** "Keçi (*mi'zā*)." Oγuz şivesi.	**käçi** D
KIAJA' **keçä** "Gece (*layl*)." Manzume:	**keçä**

KIJA' TUVRUB· YURIR· 'AR·DIM	**käçä türup yorir ärdäm**	V
QARA' QIZIL BURIY KUR·DUM·	**qara qizil bori kördüm**	
QATIΓ YA'NY QURA' KURDUM·	**qatiγ yāni qura kördüm**	
QAYA' KUVRUB· BAQUV 'AΓ·DIY	**qaya körüp baqu aγdi**	0

"Geceleyin kalktım; kara ve kırmızı renkte kurtlar gördüm. Kuvvetli ve sert yayımı kurdum; (kurtlar) bana doğru dönüp baktı ve beni görünce tepeyi tırmandı." 0

KAJ' **käçä** "Kavun, salatalık ve benzer şeyleri taşımak için kullanılan sepet (*šarīja*)." 0	**käçä**

[III. 166/220] **542**

NAJ' **näçä** Sayıca "kaç (*kam*)" anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: NAJ' YAR·MA'Q· BIR·DINK **näçä yarmāq berdiŋ** "Sen kaç para verdin?" denir. Bazen soru edatı (*istifhām*) olarak da kullanılır.	**näçä**
TADUV **tadu** "İnsanın mizacı (*ṭab' ṭabī'a*)."	**tadu**
TADA' **tada** "Gözle görülebilecek kadar olan yer parçası: yaklaşık on adım (*bīn* [tanımlanmış])."[1] 0	**tada**
DADA' **dädä** "Baba (*ab*)." Oγuz şivesi.	**dädä**
QUḌIY **qoḍi** Bir şeyin "alt bölümü (*asfal*)." Buradan gelerek :: QUḌY 'IL·DIY **qoḍi ildi** O aşağıya indi." denir. 0	**qoḍi**
BURIY **böri** "Kurt (*ḏi'b*)." Atasözü: BURIY QUŠNIYSIN· YIYMA'S· **böri qošnīšin yēmās** 0 "Kurt komşusunu yemez (komşusuna saygısından)." Bu söz komşularına saygılı olması öğütlenen kişi için söylenir. 0	**böri** P
BURIY **büri** "Okun ucuna geçirilen temrenin halkası (*'ayr as-sahm fi madxal ar-ru'ẓ*)." Buradan gelerek :: BAŠAQ· BURIYSIY **bašaq būrīsi** denir. 0	**büri**
BURIY **büri** "Hokka ve tas gibi şeylerin yarılmaması için ağzına geçirilen tahta halka (*musnada*)." 0	
TURIY NA'NK **turi nāŋ** "Tadı sarfa (*'afiṣ*) gibi acı (*'afiṣ*) olan bir şey" 0 Buradan gelerek :: "Kötü mizaçlı kişi (*sakiš al-xuluq*)" de: TURIY KIŠY **turi kiši** diye çağrılır. 0	**turi**
TURA' QAL·QAN· **tura qalqan** "Düşmandan korunmak (*tasattara*) için kullanılan her şey (*turs wa-daraqa*)." 0	**tura**
TURA' **törä** *Tā, išmām* ile. "evin önemli (*muqaddam*) yeri, sediri (*ṣadr*)." Buradan gelerek :: TURA' YUQ·LA'DIY **törä yoqlādi** "Sedire çıktı, oturdu (*taṣaddara*)." denir. O: TUVR· **tōr** [495] diye de çağrılır. 0	**törä**

---

542 1. EY. *al-bayn* [*al-bīn*'den "düzeltildi"] *wahwa qiṭ'a min al-arḍ qadr madd al-baṣar min 'ašra xaṭawāt*. Krş. Lane, I, s. 288: *bīn* " .... Gözlerin ulaştığı yere kadar genişleyen yer parçası"

TURUV **törü** "Adet, görenek (*rasm*)." Atasözü [krş. 276 **qal**-]: 'IYL QALIR· TURUV QAL·MA'S· **ēl qalir törü qalmās** 0 "İl bırakılır, ama gelenek bırakılmaz." Bu söz geleneklere uymakla emrolunan kişi için söylenir. 0 **törü** P

TARIY **täri** "Deri (*jild*)." 0 **täri**

SARUV **särü** "Evlerde üstüne eşya konulan raf (*raff*)." 0 **särü**

QARA' **qara** Bir şeyin "siyahı (*aswad*)." O Hākānī hanlarının adı olarak da kullanılır; :: BUΓRA' QARA' XA'QA'N· **buγra qara xāqān** Bunun bir hikayesi vardır. 0 **qara** N

QARA' QUŠ **qara quš** "Karakuş, tavşancıl (*'uqāb*)." QARA' QUŠ **qara quš** "Müşteri (*al-muštarī*) yıldızının adı." Bu tanla beraber doğar. O:

[III. 167/221] **542**

QAR' QUŠ YULDUZ **qara quš yulduz** diye de söylenir. 0 QARA' QUŠ **qara quš** "Deve tabanının kenarları (*aṭrāf*[1] *xuff al-ba'īr*)" Oγuz şivesi.

QARA' 'URUN· **qara orun** "Mezar (*qabr*)." Manzume:

BIR·MIŠ SANIK BIL YALNKUQ TABAR· QARIN·QA' **V**
QAL·MIŠ TAWAR· 'ADINIK· KIR·SA' QARA' 'URUN·QA'
bermiš (yemiš) sänig bil yalŋuq tapar qarinqa
qalmiš tawar adinnig kirsä qara orunqa

"Bilesin ki ancak bağışladığın ve yediğin şey senindir, çünkü insanoğlu ancak kendi karnına hizmet eder. İnsan mezara girince bıraktığı mal başkasının olur." Bunun aslı: "Karanlık (*muẓlim*) yer" manasına gelen QARA' 'URUN· **qara urun** sözüdür.

QARA' BA'Š **qara bāš** "Köleler (*mamlūk*)," için kullanılan bir sözcüktür, hem erkek hem de dişiler için kullanılır. Anlamı "siyah baş."tır.

QARA' 'UT· **qara ot** "Bıldırcın otu (*bīš*)." Hindistan'dan gelen ağıl bir bitki. 0

QARA' YA'Γ **qara yāγ** "Yağ (*naft*)." 0

QARA' SANKIR **qara säŋir** Barsγān yakınlarında bir yerin adı. N

QARA' 'IT·M'K **qara ätmāk** Bir çeşit ekmek. Et erpilinceye kadar kaynatılır, sonra üzerine un, yağ ve şeker konur; karıştırılarak kaynatılır ve sonra yenir. 0

QARA' QURA' **qara qura**. Bu iki sözcük yan yana söylenir.

QARIY **qari** "Eski (*musinn*)" bir şey. Buradan gelerek :: QARIAL [dikkat ?] 'AR· **qari är** "Yaşlı (*šayx*) adam." denir. 0 QARIY 'AT· **qari at** Azı dişini yarmış (*muḍakkī*)[2] at (ya da başka bir şey)." 0 **qari**

QARIY **qari** "Karış (*ḏirā' al-yad*)." 0 QARIY **qari** "Bez ölçülen arşın." Bu sözcük daha önce geçen şekilden alınmıştır. Bu anlam olarak Arapça ile de uygundur, çünkü elin karışı ile elbise ölçülen "karış" ikisi de her iki dilde bir sözcüktür. 0 **qari**

QURY QURY **quri quri** Tay kısrağın arkasında geri kaldığı zaman (*falūw*) böyle çağrılır. Bazen *yā'*, *hā'* ya çevrilerek QURH QURH **qurih qurih** denir. 0 **quri quri**

---

543 1. EY. *aẓrāf*.
2. EY. *muḍakkā*.

QURV **qoru** "Dikenli tel (*ḫasak*)." Oγuz şivesi. 0	**qoru**
NARUV **naru** "Yön, taraf (*jiha*)." anlamına gelen bir sözcüktür. Buradan gelerek :: NARUV BA'R: **naru bar** "Bu yola git (*ilā tilka l-jiha*)." denir.	**naru**

Z

BZY **buzi** "Yanma dolayısıyla ekmeğin üzerinde oluşan siyahlık (*sawād*)." Buradan gelerek :: 'AT·M'K BZY BUL·DIY **ätmäk buzi buldi** "Ekmeğin yüzü yandı (*iḫtaraqa*)." denir.	**buzi**
QAZIY **qazi** İnsanın midesindeki "girinti ve çıkıntılar (*'ukan*)"; ve "at midesindeki "yağlar (*siman*)" Buradan gelerek :: YUND: QAZIYSIY YA'Γ **yond qazīsi yāγ** "Yağ (*siman*)[3] atın karnından çıkan yağdır (*samm*)." Bu Türklerin en çok	**qazi** (P)

[III. 169/224] **543**

sevdiği yağdır. 0	
QUZIY **qozi** "Kuzu (*ḫamal*)." 0	**qozi**

S

BASA' **basa** "Sonra (*ba'da*)" anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: MAN 'AND' BASA' KAL·DIM· **män anda basa käldim** "Ben ondan sonra geldim." denir.	**basa**
BASUV **basu** "Demir tokmak (*mirzabba*)." Bir versiyon.	**basu**
TUSUV **tusu** "Menfaat, yarar, şifa (*manfa'a, šifā'*)." Buradan gelerek :: 'UL 'UT· MANKA' TUSUV QIL·DIY **ol ot maŋa tusu qildi** "Bu ilaç ona yararlı geldi (*nafa'a*)." denir. 0	**tusu**
QASIY **qasi** "Koyunlar için ağaçtan yağılan ağıl (*ḫaẓīra min xašab*)." Buradan gelerek :: QASIY BA'DIM: **qasim bādim** "Ben ağıl yaptım." denir.	**qasi**
QASIY **qasi** Bizim ilde (Kaşgar) bir yer adı.	N

Š

TUŠUV TUŠUV **tušu tušu** Eşeği durdurmak (*iqāf*) için söylenen söz. *Tā'* ve *sīn* arasına *rā'* konuşmanın belli bölümlerinde (? *fī 'ibāra mā*) [yani **turšu**] konur, fakat bu yazılmaz. 0	**tušu**
TIŠIY **tiši** Her hayvanın "dişisi (*unṯā*)."	**tiši**
KIŠIY **kiši** "İnsan (*insān*)." Tekil, çoğul, eril ve dişil olarak kullanılır. 0 KIŠIY **kiši** "Kadın (*zawja*)"; Ben bunu Yaγma dilinde: 'UL KŠIY 'AL·DIYMUY **ol kiši aldi mu** "O evlendi mi (*tazawwaja*)?" anlamında duydum.	**kiši** D

Γ

---

543 3. EY. *samn*.

BUΓA' **buγa** Hindistan'dan getirilen bir ilaç. Siz: SA'RIΓ BUΓA' **sariγ buγa** veya BUVZ: BUΓA' **bōz buγa** dersiniz, çünkü o sarı ve kahverengi renkte olur. 0	**buγa**
TUΓA' **tuγa** "Hastalık, nefes darlığı (*dā' ṯiqal an-nafas*)."[1] Buradan gelerek :: 'IYK TUΓA' **īg tuγa** "Hastalık ve nefes darlığı."[1] denir. 0	**tuγa**
JUΓIY **çoγi** "Gürültü (*jalaba*)." Aryu şivesinde *jīm, fatḥa*'lıdır [yani **çaγi**]. 0 Diğer Türkler *ḍamma* ile okurlar.	**çoγi** **çaγi** D
QUΓUV **qaγu** "Kuğu kuşu (*ḫawāṣīl*)."	**qaγu**
SAΓUV **saγu** "Ölçek (*mikyāl*)."	**saγu**

W

TAWAY **tewe** "Deve (*ibil*)" –tekil veya topluluk adı. İki telaffuz noktası arasında *fā'* ile. Oγuzlar: DAVA' **dävä** derler. 0	**tewe** D
JAWA' **çawa** Gençlere verilen addır (*min asmā' al-fityān*).	**çawa**
JUWY **çowi** Hotan geleneklerine göre Hakandan iki derece aşağıda bulunan kişilere verilen unvandır. Türklerin de buna benzer bir töresi vardır.	**çowi** N
JWIY **çiwi** Cinlerden bir bölük (*ḫizb*). Türkler birbirleriyle çarpıştıklarında savaşan iki bölüğün ülkelerinde bulunan cinlerinde birbirleriyle savaştıklarına inanırlar. Cinlerden hangi taraf yenerse savaşı da yenen cinlerin tarafındakiler kazanır; geceleyin bu cinlerden hangi taraf kaçarsa,	**çiwi**

[III. 171/225] **545**

o ülkenin Hakanı da kaçar. Türk askerleri geceleyin cinlerin attıkları oklardan korunmak için çadırlarında saklanırlar. Bu Türkler arasında yaygın bir gelenektir. 0	
QUWY YIΓA'J: **qowi yiγāç** "Gümüş ağaç (*al-quffa wahwa š-šajar al-bālī*)." Siz *vāv*'la: QUVIY **qovi** diyebilirsiniz. 0	**qowi** D
QUWY 'AR· **qowi är** "Şanssız (*mudbir*) bir adam." Aryu şivesi. Atasözü [krş. 230 **qutsuz**]: QUWY 'AR· QUDUΓQA' KIR·SA' YIL 'ALIYR· **qowi är quduγqa kirsä yel alīr** 0 "Uğursuz adam kuyuya girerse, yer alır."	D P
BAQA' **baqa** "Kurbağa (*ḍifḍa'*)." Buradan gelerek "kaplumbağaya (*sulḥafāt*)": MUNKUZ BAQA' **müŋüz baqa** [tam anlamıyla "boynuzlu kurbağa"]. BAQA'JUQ **baqaçuq**, BAQA' **baqa** sözcüğünün küçültmesidir ve anlamı "eğe kemiği ile kol arasındaki et parçası (*farīṣa aḏ-ḏirā'*)."dır. 0	**baqa** **(baqaçuq)**
BAQUV **baqu** "Tepe (*quff*)." 0	**baqu**
BUQA' **buqu** "Boğa (*faḥl al-baqara*)." 0	**buqu**
TAQIY **taqi** "Dahi, ve de (*ayḍan*)" anlamında bir edat. Buradan gelerek :: TQY YARMA'Q: BIYR· **taqi yarmāq yēr** "Daha (*āxar*) para ver!" denir. "O, Oγuz şivesinde "ile (*ma'a*)" anlamında olabilir. Buradan gelerek :: 'UL TAQIAY ANDA' **ol taqi anda** "O da orada (*ayḍan ... ma'an*)." denir.	**taqi** D
TUQUV **toqu** "Toka, kemer tokası (*ibzīm al-minṭaqa*)." 0	**toqu**
SAQA' **saqa** "Dağ yamacı (*safḥ al-jabal*)." 0	**saqa**

544 1. EY. *nafs*; krş. 380 **tunçuq-**.

SUQUV **soqu** "Havan (*minḥāz*)." Asıl şekli çift *kāf*'la [yani **soqqu**]'dır, sonradan hafifletilmiştir: BAQUV **baqu** "tepe (*quff*)" – sözcüğü de böyledir, o da aslında çift *kāf*'ladır; veya YAQUV **yaqu** "yağmurluk (*mimṭar*)" sözcüğü de aslında: YA'ΓQUV **yāγqu** şeklindedir. Bu yüce Tanrının şu sözüne benzer: *fa-ẓaltum tafakkahūn* (K. 56:65 "). Aslı: *fa-ẓaliltum*, kısaltılmıştır. Bu da aynıdır. 0 **soqu** G

:: 'URIY QIQIY **ori qiqi** "Gürültü ve haykırış (*jalaba wa-ṣiyāḥ*)." **qiqi**

K

BUKA' **bökä** "Ejderha, büyük yılan (*ṯu'bān 'aẓīm*)." Atasözü: YITY BAŠLIΓ YIL· BUKA' **yetti bašlıγ yel bökä** 0 "Yedi başlı yılan." Bu sözcük yiğitlerden birine verilen bir addır; örneğin, Yabāquların başlarından biri: BUK' BUD·RAJ· **bökä budraç** diye çağrılır. Ulu Tanrı bunu yedi yüz bin askeri olduğu halde, Müslümanlardan Gazi Arslān Tegīn'in kırk bin askeriyle yapılan bir savaşta bozguna uğrattı. **bökä** P N

Maḥmūd [al-Kāšγarī] "Ben bu savaşta bulunmuş olanlardan birine sordum,

[III. 173/227] **546**

ve kafirler sayıca çok oldukları halde nasıl yenildiler?" dedim. O: "Biz de buna şaştık ve tutsak olanlara sorduk, bu kadar kalabalık olduğunuz halde neden yenildiniz? dedik. Onlar: "Davullar çalınıp, borular ötmeye başladı zaman başımızın ucunda yeşil bir dağ gördük. Bu dağ göğü kaplanmıştı. Dağdan bir takım kapılar açıldı, o kapılardan bize cehennem ateşini yağdırıyorlardı. Biz bundan korktuk, ve bu yüzden bizi yendiniz, dediler. Ben: Bu Peygamberin (Allah ondan razı olsun) mucizelerinden biridir, dedim. 0

BAKIY **bäki** Erkek adlarındandır. **bäki** N

BUKUV **bügü** "Akıllı adam (*'ālim, ḥakīm, 'āqil*)." Buradan gelerek çift olarak :: BUKUV BIL·KA' **bügü bilgä** denir. Manzume: **bügü**

BLIKNY 'IR·DADIM [dikkat]	**biligni eḏärdim**	V
BUKUVNIY 'UḎUR·DIM	**bügüni üḏürdüm**	
'UZUM·NY 'AḎIR·DIM	**özümni aḏirdim**	
YAL·ΓIL· 'ATIM YAZ·LINUVR	**yalγil atim yazlinur**	

"Bilgi ve hikmet aradım; akıllı (*'ālim, ḥakīm,*) kişiyi seçtim; kendimi insanlardan ayırdım; (bu sebepten) (bu iş için hazırlanmış) beyaz yeleli atım çözülür." 0

TKA' **täkä** "Erkek geyik (*faḥl aẓ-ẓibā'*)." Boynuzun yay yapılır. 0 TAKA' **täkä** "Teke (*tays*)." Buradan gelerek :: "Sakalları teke sakalı (*kawsaj*) gibi olanlara": TAKA' SAQA'L· **täkä saqāl** denir. 0 **täkä**

TUKA' **tügä** "İki yaşına varmış buzağı (*walad al-baqara*)." Dişisi de: TUKA' **tügä** diye çağrılır. **tügä**

:: BIYR· TIKUV 'AT· **bīr tikü ät** "Bir parça (*filḏa*) et." Aslı çift *kāf*'ladır [yani **tikkü**], kısaltılmıştır.[1] **tikü**

---

546 1. *wa-ulḥiqa bi-axawātihi*. Bu, bu bölümdeki diğer sözcüklere göndermede bulunur (yani., *fa'al* kalıbının, vs.).

JKY YY **jigi yi** "Sağlam dikiş (*mu'akkad al-xiyaṭa*)." *J̄m, yā'* ya çevrilmiştir. Şu ifadedeki gibi: YAIKIY TIK·TY **yigi tikti** "O sıkıca dikti (*xiyāṭan mu'akkadatan*)." Bu kitabın baş tarafında yazıldığı gibi [26], Qifçāq ve diğer şivelerde *j̄m, yā'* dan çevrilmiştir. Örnek :: JIN·JUV **jinçü** "İnci (*durr*)." Aslı *yā'* lıdır [yani,. **yinçü**]. 0 **jigi** D

[III. 174/229] **548**

TUKUV TUKUV **tükü tükü** Köpek eniğini çağırmak için kullanılır. **tükü**

TUKIY **tügi** "Darının kabuğu çıkarıldıktan sonra kalan özü (*lubb duxn*)." Oγuz şivesi. **tügi**

TIKIY **tiki (tegi** ?) "Geceleri işitilen ses (*dawī*)." Türkler şöyle düşünürler ki ruhlar her yıl bir gece toplanır ve sağ iken yaşadıkları şehirlere (*amṣār*) giderler, ailelerini ziyaret ederler (*tazūru ahālīhā*). Geceleyin bu sesi kimi işitirse ölür. Bu Türkler arasında iyi bilinen bir inançtır. Sözcükte *tā' kasra*'lıdır, ama benim düşüncemde *nasb*'lı söylemek daha doğrudur, çünkü kadın evlendikten sonra kendi ailesini ziyarete geldiğinde: TAK·DIY KAL·DIY **tägdi käldi** "O ziyarete geldi (*jā'dl zā'iratan*)." denir. 0 **tiki (tegi** ?)

SAKUV **säkü** "Dükkan (*dikka*)." **säkü**

:: 'AR· SUKA' 'ULTUR·DIY **är sökä olturdi** "Adam diz üstü oturdu (*jaṭā ... 'alā rukbatihi*)." Manzume: **sökä**

'ARAN 'YḌIB SUKA' TURDIY	**ärän īḏip sökä turdi**	V
BAŠIY BUYNIN SUKA' TURDIY	**baši boynin sökä turdi**	
'UFT BU̲VLB· BUKA' TURDIY	**uwut bōlup bükä turdi**	
'UḎUV QAM' TBN ?AΓDIY	**uḏu qama**[1] **tebän yiγdi**	

Yenilmiş olan bir kişiyi anlatarak diyor ki: "O bana bir takım adamlar gönderdi, onlar diz çökerek yanımda oturdular (*jalasū juṭiyyan 'indī*) (başkanlarını kastediyor); yaptıkları iş dolayısıyla başına, boynuna vuruyorlardı; o utandı ve büzüldü, insanlardan saklandı; koşup bana geldi ve 'Beni takip etme' dedi (ben de bunu uygun buldum)." 0

KUKUV **kükü** "Annenin kız kardeşi (*xāla*)." KUKUVY· **kükȳ** dahi denir. Buradan gelerek :: KUKUVYUM KAL·DIY **kükȳüm käldi** "Annemin kız kardeşi geldi." **kükü** (**kükȳ**)

L

BALA' **bala** "Yavru (*farx*) kuş." Vahşi veya diğer hayvanların da yavrularına (*walad*) da böyle denir. 0 Buradan gelerek [atasözü ?] :: QUŠ· BALA'SIY QUSIN·JIΓ 'IT· BALA'SIY 'UXSAN·JIΓ· **quš balāsi qusinçiγ, it balāsi oxšançiγ** 0 "Yavru kuş görüldüğünden kusulacak bir şey gibidir; köpek yavrusu görünüşte ele alıp oynanacak kadar güzeldir (sonra onlar büyüdüklerinde, tam tersi olur)." 0 **bala** P

BALUV **balu** Aryularda küçük bir şehrin adı. 0 **balu** N

BAL̲UV BAL̲UV **balu balu** Kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için böyle derler.

BALA'[2] **bala** **bala**

---

547 1. **uḏūlama, uḏu barma?** okunur.

[III. 176/232] **548**

"Bir adamın işlerinde ona yardım eden (*a'wān*) kişi." Genellikle tarım işleriyle ilişkili olarak kullanılır. 0	
TALUV **tälü** "Aptal (*aḥmaq*)." Oγuz şivesi. 0	**tälü** D
TALUV NA'NK **talu näŋ** "Seçme (*muxtār*) nesne." 0	**talu**
TULUV 'IḌIŠ· **tolu iḍiš** "Dolu (*mal'ān*) kap." Dolu (*ṭāfiḥ*) olan herhangi bir nesneye de böyle denir. 0	**tolu**
TULIY **toli** "Gökten yağan dolu (*barad*)." 0	**toli**
TILY **tili** "Ok temreni üzerine sarılan sırım (*raṣāfa*)." 0	**tili**
JILA'R·[1] **çila** "Atın yaş gübresi (*rawṯ*)." 0	**çila**
SALY **sili** "Sıva malası (*miṭyan*)." 0	**sili**
SULY **suli** Kölelere verilen adlardandır. Süleymān adından kısaltılmış olabilir. 0	**suli** N
QULA' 'AT· **qola at** "Kula renkli (*xalūqī al-lawn*) at." 0	**qola**
QALIY **qali** "Nasıl (*kayfa*), ise (*law*), dığında (*iḏā*)." anlamında anlamında bir edat. Manzume:	**qali**

KAL·SA' QALIY QATIΓLIQ 'AR·TAR· TAYUV SARIN·KIL· **V**
'UḌLK 'YŠIN BLIB· TUR 'ANJA' 'ANKAR· TIRAN·KIL·
kälsä qali qatiγliq ärtär teyü säringil
öḏläg īšin bilip tur ança aŋar tirängil

"Sana bela ve musibet geldiğinde ona sabret, o geçecektir. Dünyanın halinin böyle olduğunu bil; her felaketin izine kendini kaptırma [tam olarak, ona karşı kendini hazır tut]." 0 BUV [dikkat] BUV 'YŠIΓ QALIY QILDINK **sän qali barsa sän** "Sen bu işi nasıl yaptın?" :: SAN QALY BAR·SA' SAN **sän qali barsa sän** "Sen artık gidersin!"

KULY **küli** "Zerdali ve kayısı gibi yarmadan çekirdeği ile birlikte kurutulan meyveler (*mā yujaffafu min al-xawx al-mišmiš ma'a nuwātihā wa-lā yuflaqa*)."	**küli**

M

TAMUV **tamu** "Cehennem (*jahannam*)." Atasözü: TAMUV QABUΓIN 'AJA'R TAWA'R· **tamu qapγin açar tawār** 0 Cehennemin (*nār*) kapısını mal açar"- sonra başka kapıları da açar! Bu söz işinin görülmesi için rüşvet vermekle emrolunan kişi için söylenir. 0	**tamu** P
TUM' BUXSUN **toma buxsun** "Küpte bulunan darı şarabının fışkıran kısmı (*mā yataṣā'adu 'alā ra's ad-dann*)." 0	**toma**
:: JUΓY JAMY QILDIY **çoγi çami qildi** "O gürültü yaptı (*jalaba wa-ṣaxaba*)." JYM **çami** sadece çift ifade olarak kullanılır. 0	**çami**

---

2. İlk A kırmızıyla yazılmıştır.

548 1. R tanımın ilk harfinin istenmeden yazılmış bir tekrarıdır (*rawṯ* ...).

SUMA' **suma** "Islanmış buğday (*ḥinṭa munabbata*)" kurutularak öğütülür, onunla bulamaç, ekmek gibi şeyler yapılır; Şerbet hamuru yapılan "ıslatılmış arpa" için de böyle denir. 0	**suma**
KAMIY **kämi** "Gemi (*safīna*)." Oγuz ve Qifçāq şiveleri.	**kämi** D
KUMY TL'S **kümi talās** Uygur sınırında bir yer adı.	**kümi** N
KIMY **kemi** "Gemi (*safīna*)"	**kemi**

[III. 178/255] 549

Türkler arasında *kāf, kasr*'lıdır.	Manzume: D

KIMIY 'IJ·RA' 'ULDURUVB·	**kemi içrä oldurūp**	V
'ILA' SUWIN· KAJ·TIMYZ	**ila suwin käçtimīz**	
'UY·ΓUR TABA' BAŠ·LANIB·	**uyγur tapa bašlanip**	
MINK·LAQ 'IYLIN 'AJ·TIMYZ	**miŋlaq ēlin açtimīz**	

0 "Gemi içerisinde oturup Ila ırmağını (büyük bir ırmak) geçtik; sonra Uygurlara doğru yöneldik ve Miŋlāq'ı aldık." 0

MAMA' **mämä** "Harman döğerken ortada bulunan öküz." Öbür öküzler onun etrafında dönerler (*rakīs* [belirtilmiş])."	**mämä**
MAMUV **mamu** Gerdek gecesi gelinle beraber gönderilen kadın. Öz Türkçe bir sözcük değil. 0	**mamu**
NAMA' **nämä** "Bilmiyorum (*lā adrī*)." anlamında bir ifade. Buradan gelerek :: NAM' NA' QIL·DIY **nämä nä qildi** "Ne yaptığını bilmiyorum." denir.	**nämä**

N

TANA' **tana** "Susam (*juljulān*)." Uç ve Aryu şiveleri. 0	**tana** D
TN(Y)V T(Y)MU **tanu, yamu** "Göreceksiniz (*ḥattā yaṣīra*)." anlamında iki sözcüktür. Buradan gelerek :: MAN BARΓA'Y· MAN YAMUV **män barγāy män yamu** "Ben gideceğim, sen de göreceksin (*ḥattā tubṣiru*)." denir. 0	**tanu**
SUNY **suni** "Evin kirişleri (*jā'iza*)."	**suni**
QAN(Y)UV[1] **qanu** "Hangisi (*ayyu*)." anlamında bir soru edatı.Buradan gelerek :: QAN(Y)UV[1] KIŠY **qanu kiši** "Hangi kişi?" denir. Aryu şivesi. *Nūn, yā*'dan çevrilmiştir [yani., **qayu**].	**qanu** D
QA'NIY QANIY **qāni, qani** "Nerede (*ayna*)" anlamında bir soru edatı. :: 'UΓLUM QANIY **oγlum qani** "Oğlum nerede?" 0	**qani**
KUNIY NA'NK **köni nāŋ** "Düz (*mustawī*) nesne." "Güvenilir (*amīn*) kişiye" de: KUNY 'AR· **köni är** denir.	**köni**

---

549 1. Y'nin üzerindeki nokta (N'yi gösterir) çizildi, veya U'ya değişti.

KUNIY **küni** "Kuma (*ḍarra*)." Atasözü: KUNY NIK KULIYNA' TAKUV YAГIY **küninig külīnä tägü yaγi** "Kuma külüne kadar düşmandır (kuma kumaya düşmandır, hatta birinin külü diğerine karşı savrulur)." 0	**küni** P
MUNUV[2] **munu** "İşte bu (*huwa ḏā*)." anlamında bir ifade. Bu QA'NIY **qāni** "o nerede?" sorusuna bir cevaptır. 0	**munu**

D

DAVA' **dava** Boyacılar tarafından kullanılan "ılgın ağacının meyvesidir (*ḥaml ṭafrā'*)."0	**dava**
DAVA' **dava** "Yün (*'amīṭa*) kabartıldıktan sonra halka gibi yapılıp kola geçirilir, sonra eğrilir." 0	
QUVA' **qova** "Kova (*dalw*)." Oγuz şivesi.	
QUVA' **qova** "Türklerin kullandıkları gemde atların burnuna doğru dikilen kayış (*? ṣanbūr*)." 0	

[III. 179/237] **550**

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fā'il* kalıbı

T

LYTUV **lītu** "Su, buz, kar gibi şeylerle soğutulan şehriye çorbası (*aṭriyya*)." İçerisinde baharat konur, sonra soğuk olarak yenir.	**lītu**

J

QA'JA' **qāça** "Kap (*wi'ā'*)." Buradan gelerek :: "Q'QA'JA' **qa qāça** denir. Kısaltılarak QAJA' **qaça** da denir. 0	**qāça**
QUVJUV **qōço** Uygur ülkesinde bir şehir adı. 0	**qōço** N
JUVJUY **çūçu** Türk şairlerinden birinin adı.	**çūçu** N
QIYJY **qīçi** "Hardal (*xardal*)."	**qīçi**

N

:: 'UVNUV **ōnu** "O, onu (*ḏāka*)."	**ōnu**
MUVNUV **mūnu** "Bu, bunu (*hāḏā*)." Özel bir şeyleri (*'ayn min al-a'yān*) ifade etmek için kullanılır.	**mūnu**
SUVNUV **sūnu** "Çörek otu (*šūnīz*)."	**sūnu**
QA'NIY **qāni** "Nerede (*ayna*)." anlamında bir soru edatı. 0	**qāni**

[İçinde Çift İlletli Harf Bulunan Sözcükler]

---

2. İlk U, A'dan değişti (?).

LIYUV **līyu** "Kuruduğu zaman kuru balçık (*ṣalṣāl*) haline gelen ince kumlu çamur (*ṭīn*)." **līyu**

'UVHIY **ūhi** "Baykuş (*būm*)." Türklerin çoğu: *kāf*'la 'VKIY **ūgi** der. **ūhi** D

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'āl* kalıbı

T

XITA'Y· **xitāy** Yukarı Ṣīn. **xitāy** N

Γ

TAΓA'Y **taγay** "Annenin erkek kardeşi (*xāl*)." 0 **taγay**

JIΓA'Y **çiγāy** "Yoksul (*faqīr*)." Manzume: **çiγāy**

KUNKUL· KMNIK BUL·SA' QALIY YUVQ· JIΓA'Y· V
QIL·SA' KJUN BULMAS· 'ANY TUQ· BA'Y·
köŋül kimnig bolsa qali yōq çiγāγ
qilsa küçin bolmas ani toq bāy

0 "Kimin yoksul ise güç ile zengin yapılamaz."

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'lā* kalıbı

R

TUR·NA' **turna** "Turna (*kurkī*)." 0 **turna**

QARVY **qarvi ya** "İnce yay (*fajwā'*)." :: QARVY QAŠLIΓ KIŠY **qarvi qašliγ kiši** "İnce (*azajj*) kaşlı kişi." Bu Arapça'ya da benzer, çünkü *qarwa'a* yay (*muqwis*) biçiminde şeyler için kullanılan bir sözcüktür, Ru'ba şöyle demiştir: *min jabin funuq* ("kıvrık, yay gibi"). 0 **qarvi** 0 *qarwa'a*

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'lāl* kalıbı

B

ŠAN·BUVY· **šanbūy** Başka bir davetten sonra geceleyin gidilen içki ziyafeti (*ḍiyāfa*)." Känçāk şivesi. **šanbūy** D

BUXTA'Y· **boxtāy** "Elbise heybesi (*'ayba*)." BUXTUVY **boxtūy** bir varyasyondur. **boxtāy** D

LUX·TA'Y· **loxtāy** "Üzerinde sarı benekler bulunan kırmızı Ṣīnī ipeği (*fulūs ṣufr*)." **loxtāy**

J

QUN·JUVY· **qunçūy** "Hatundan bir derece daha aşağıda bulunan "saygın kadın (*sayyida*)," Buradan gelerek :: QA'TUVN QUN·JUVY **qātūn qunçūy** denir. **qunçūy**

D

[III. 181/240] **551**

BUΓ·DA'Y· **buγdāy** "Buğday (*ḥinṭa*)." Atasözü: BUΓDA'Y· QATINDA' SAR·FJ SUW'LUVR **buγdāy qutinda sarqiç suwālūr** "Buğdayın bereketi sayesinde karamuk da su bulur." Bu söz başka biriyle arkadaşlık sayesinde iyiliğe ulaşan kişi için söylenir.	**buγdāy** P
Barsγān halkı BUΓDA'Y **buγdāy** diyemezler, ama BUΓDA'Y· **buγdāy** derler. Bu söz bazılarının oralı olup olmadıklarını sınamak için kullanılabilir. 0	**budyāγ** D
JIL·RA'Y· [dikkat] **çildāy** "Atların göğsünde çıkan bir hastalık (*qarḥ*)." O dağlanarak geçer. 0	**çildāy**
SAM·DUVY· **samdūy** "Sıcakla soğuk arasında damağına uygun gelen her türlü yemek (*mu'tadil*)."	**samdūy**
QUR·D'Y· **qordāy** "Kuğu (*ḥawāṣil*)." 0 Manzume:	**qordāy**

QUR·DAY· QUΓUV 'ANDA' 'UJUB YUM·ΓIN 'UTA'R· **V**
QUZ·ΓUN YNK'N [dikkat] SAY·RAB 'ANIN 'UVNY BUTA'R·
qorday quγu anda uçup yomγin ötär
quzγun taŋān sayrap anin ünī bütār

Bulunduğu yerin güzelliğini anlatarak diyor ki: "Orada kuğular ve diğer kuşlar çeşitli melodilerle suyun etrafında uçuşurlar; karga ve alaca[1] karganın bağırmaktan sesleri kısılır."

Š

QUMŠUVY· **qumšūy** "Kanla dolmuş kene (*al-ḥalama min al-qirdān*)." Bu söz işeyemeyen kimseler için de kullanılır.	**qumšūy** (P)

Γ

BURΓUVY· **borγūy** "Üflenerek öttürülen boru (*šabbūr*)."	**borγūy**
JIR·ΓUVY· **çirγūy** "Ok başındaki iğne (*'ayr naṣl as-sahm*)." 0 JIR·ΓUVY· **çirγūy** "Elbise kemerinin geçeceği iki taraflı köprücük (*'urwa*)" 0	**çirγūy**
JAL·ΓA'Y· **çalγāy** "Kuş kanadının uçları (*quwādim rīš*)." 0	**çalγāy**
QIAR·QUVY· [dikkat] **qarγūy, qirγūy** "Atmaca kuşu (*bāšik*)." JBAK QIARΓUVY· **çipāk qarγuy** "Atmaca gibi bir kuş (*yu'yu'*)." 0	**qarγūy, qirγūy**
QAR·ΓUVY· **qarγūy** "Dağ doruklarına veya yüksek yerlere inşa edilen, minare şeklinde gözetleme kulesi (*manāra*)." İnsanları düşmanın geldiğine uyarmak için ateş yakılan kule. 0	**qarγūy**
MIN·ΓUVY **minγūy** "Bir çeşit hamur (*'ajīn*)" olup bununla kağıt yapıştırılır; İyice yapışması için su konup kaynatılarak iyice koyulaştırılır.	**minγūy**

---

551 1. Bkz 608 **taŋān**; *a'ṣam* (beyaz-ayaklı" = 236 **çumγuq**) burada *aṣqa'* için hatalı.

Q

JUL·QUVY· 'ATUK· **çolqūy ätük** "Topuğu bir tarafa çarpılan pabuç (*inxaraqa*)."	**çolqūy**

[III. 183/242] **552**

Bundan alınarak : "Eli çolak (*axraq*) olana" da JUL·QUVY· 'ALIK [dikkat] **çolqūy äliglig** denir.

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

J

TARIΓJY **tariγçi** "Çiftçi (*fallāḥ*)." 0	**tariγçi**
SURU̲ΓJY **soruγçi** "Kaybolan bir şeyi arayan (*nāšid aḍ-ḍālla*)."	**soruγçi**
QURU̲Γ·JIY **qoriγçi** "Bir koruyu koruyucu (*ḥāmī l-ḥimā*)."	**qoriγçi**
QURN·JIY **qurunçi** "Çadırda ya da başka yerde durmandan kirlenmiş keçe (*iswadda min ad-duxān*)."	**qurunçi**

S

BUQUR·SIY **boqursi** "Sapan demiri (*mān*)."	**boqursi**

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

Γ

JNJRΓ' **çipçirγa** "Serçe kuşu ('*uṣfūr*)."	**çipçirγa**

J

SUK·LUN·JY **söglünçü** "Kebap (*šiwā'*)." 0	**söglünçü**
QAMLAN·JV **qamlançu** 'IKIY 'UKU̲VZ· **ekki ögüz**'e yakın bir kasabanın adı. 0	**qamlançu** N
KIZLAN·JUV **kizlänçü** "Gizli (*xabiyya*)." Atasözü: KIZ·LAN·JUV KALIN·DA' **kizlänçü kälindä** "Gizli şey gelinde bulunur, (çünkü o iyi şeyleri (*ṭarā'if*) kocasından saklar)." 0	**kizlänçü** P
KAS·LIN·JUV **käslinçü** "Sarı keler (*wazaya*)."	**käslinçü**

Bölüm: *fa'ūlalī*

JUQU̲VBARIY **çoqūbari** "Pota yapılan çamur (*ṭīn al-būṭaqa*)."	**çoqūbari**

Γ

QARA'ΓUNY **qarāγuni** Akşamleyin çocukların oynadıkları bir oyunun adı. **qarāγuni**

Bölüm: *fa'allāl*

T

TU̲RUM·TA'Y· **turumtāy** Yırtıcı bir kuş; avcı (*ṣayūd*) kuş. Erkeklere verilen bir ad: TU̲RUM·TA'Y **turumtāy**, takma ad olarak kullanılır. **turumtāy** N

Sonunda İlletli Harf Bulunan Adlar Bölümünün Sonu

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah'ın Adıyla

Eylemler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

T

:: 'AR TAY·DIY **är taydi** "Adam kaydı (*zalaqa*)." Herhangi bir hayvanın ayağı çamur ya da yağmurda kayarsa da böyle denir. TAYA'R TAY·M'Q **tayār taymāq**. **tay-**

:: 'AR· 'IYŠIN TUY·DIY **är īšin tuydi** "Adam işinde gizli kalan yeri anladı (*aḥassa ... bi-māxafiya 'alayhi ... wa-ša'ara*)." TUYA'R· TUY·M'Q **tuyār tuymāq.** **tuy-**

:: 'UL 'ANY TIY·DY **ol ani tiydi** "O, onu menetti (*mana'a*)."Aslı: *ḏāl* harfli ile TID̲·TIY **tiḏti**, kısaltılmıştır. TIYA'R· TIY·M'Q **tiyār tiymāq**. **tiy-** (**tiḏ-**)

:: QARIN· TUY·DIY **qarin toydi** "Karın doydu (*šabi'a*)." Aslı *ḏāl* harfi ile: TUD̲·TIY **toḏti.** Daha öncede bahsettiğimiz gibi *ḏāl, ya*'ya çevrilmiştir; konuşma dili (*? luγa al-qawm*) TUYA'R· TUYM'Q **toyār toymāq**. **toy-** (**toḏ-**) D̲

S

:: 'AR QUVN(Y)UΓ SUY·DIY **är qōyuγ soydi** "Adam koyunun (ya da başka bir şeyin) derisini yüzdü (*salaxa ... jild*)." SUYA'R̲: **soy-**

[III. 185/244] **553**

SUY̲·MA'Q **soyār soymāq**. Atasözü: BIYR· TILKUV TARIYSIN 'IKIYLA' SUY·MA'S· **bīr tilü tārisin ekilä soymās** 0 "Bir tilkinin derisi iki kez soyulmaz (*yunza'u*)." Bu söz bir adamdan iyilik görüp ikinci kez iyilik isteyen kişi için söylenir. P

Q

:: QADA'ŠINKA' QAY·DIY **qadāšiŋa qaydi** "O, akrabalarına saygı gösterdi (*'atafa 'alā*)." Başkası da böyledir. Atasözü [= 203 **qaḏin**]: QAḎAŠ TIYMŠ· **qay-**

QAYMA'DUQ QAḎIN TIYMṢ̌ QAY·MIŠ **qaḏaš temiš qaymāduq qaḏin tēmiš qaymiš** 0 'Akraba' demiş, kardeş demiş kayırmamış; 'kayın' demiş kayırmış." Bu söz akrabalarını, dünürlerini kayırmakla emrolunan kişi için söylenir. Manzume:

BAR·DINK NALK' 'AY·MADINK	**bardiŋ nälük aymadiŋ**	V
KIYRUV KURUB· QAY·MADINK	**kērü körüp qaymadiŋ**	
KNKL BRV YAY·MADINK	**köŋül bärü yaymadiŋ**	
BULDUNK 'ARIN·J· BULMAΓUV	**bolduŋ ärinç bolmaγu**	

"Sen gittin, neden gittiğini haber vermedin?" Niçin kayırmadın?, Niçin arkadakilere iltifat etmedin (*'atafta wa-ltafatta xalfaka*)? Niçin kalbin bize meyletmez[1]? Şimdi sen kendine yakışmayan biri oldun." 0

:: KIYRUV QAY·DIY **kērü qaydi** "O geriye döndü (*iltaffa xalfan*)." QAYA'R QAYM'Q **qayār qaymāq**.

:: 'AR KUBK' SUVW QUYDY **är küpkä sūw quydi** "Adam suyu küpte çalkaladı (*ṣabba, qallaba*)." Diğer sıvılar için de böyledir. QUYA'R̤ QUYM'Q **quyār quymāq**. 0 **quy-**

:: 'AT· QUY̤·DIY **at quydi** "At (veya başka bir şey) ürktü (*nafara*)."

:: 'AR· SUVZIN QIY·DIY **är sözin qiydi** "Adam sözünü geri aldı (*xālafa*)." :: 'UL YΓA'J QIY·DIY **ol yiγāç qiydi** "Adam eğri olarak ağaç kıydı (*qaṭa'a muḥrifan*)" QIYA'R QYM'Q **qiyār qiymāq**. **qiy-**

K

:: 'UTUNK KUY·DIY **otuŋ köydi** "Odun (ya da başka bir şey) yandı (*iḫtaraqqa*)." KUYA'R KUY·M'K **köyār köymāk**. **köy-**

Bir Başka Tip

:: 'UL SUVW̤·DA' TUVNU̲Γ YAY·DY **ol sūwda tōnuγ yaydi** "O suda elbisesini çalkaladı (*ḫarraka*)." :: 'UL MANNK KU̲NKUL YAY·DIY **ol mäniŋ köŋül yaydi** "O benim gönlümü (veya başka bir şeyi) meylettirdi (*mayyala*)." :: YIYL· YΓIA'JΓ YAY·DIY **yēl yiγāçiγ yaydi** "Rüzgar ağacı salladı (*ḫarrakat*)." YAYA'R YAYM'Q **yayār yaymāq**. **yay-**

Bir Başka Tip

:: 'L 'TIΓ BA'DIY **ol atiγ bādi** "O atı (ya da başka bir şeyi) bağladı (*šadda*)." **ba-**

[III. 187/247] **554**

---

553 1. EY. *tamīla, tumayyilu* okunur.

Herhangi bir şey iple bağlanırsa (*'aqada 'āla*) ya da tutturulursa (*awṯaqa*) yine böyle denir. BA'R· BA'MA'Q **bār bāmāq**. 0

:: 'UL 'AΓ·ZIN TUVDIY **ol aγzin tūdi** "O ağzını kapattı (*kaẓama*)." Herhangi bir tudelik kapatılırsa (*sadda*) da böyle denir. TUVR· TUVMA'Q· **tūr tūmāq**. 0

:: 'UL MANKA' 'ANDAΓ TIYDIY **ol maŋa andaγ tēdi** "O bana böyle söyledi (*qāla*)." TIYR· TIYMA'K· **tēr tēmāk**. 0 te-

:: 'AR· QUVN(Y)UΓ· SA'DIY **är qōyuγ sādi** "Adam koyun (ya da başka bir şey) saydı (*'adda*)." SA'R· SA'MA'Q **sār sāmāq**. sa-

Manzume:

QARA' TUVNUK· KAJURUSA'DIM **qara tünüg kaçürsädim** V
'AΓIR· 'UVNIY 'UJURUSA'DIM[1] **aγir üni uçursädim**
YATIYK'NIK· QAJ·RUSA'DIM **yätigänig qaçursadim**
SAQIŠ 'IJRA' KNUM TUΓ·DIY **saqiš içrä künüm tuγdi**

"Karanlık gecenin geçmesini, ağır uykunun uçmasını istedim; yedi kardeşler yıldızının dönüşünü defalarca saydım [harf.. 'Ben Büyük Ayı yıldız kümesinin serbest kalmasını diliyorum' ?]; hâlbuki ben sayarken günümün güneşi doğdu." 0

:: 'UL 'ANKAR BUYUVN· SUV·DIY **ol aŋar boyūn sūdi** "O, ona [harf. 'boyun eğdi'] itaat etti (*inqāda, xaḍa'a*)." :: 'UL MANK' YUVN· SUVDIY **ol maŋa yūŋ sūdi** "O, bükülmek için bana yün gönderdi (*arsala*)." SUVR· SUVMA'Q **sūr sūmāq**. 0 su-

:: 'UL 'UTUNK· SIYDIY **ol otuŋ sīdi** "O, odun (ya da başka bir şeyler) kırdı (*kasara*)." :: 'UL SUVNIY SIYDOIY **ol sūni sīdi** "O askeri yendi (*hazama*)[2]." SIYR· SIYM'Q **sīr sīmāq**. 0 si-

Q

:: 'UL 'ŠIJ·KA' 'UTUNK· Q'DIY **ol ešiçkä otuŋ qadi** "O tencerenin etrafına odun koydu (*aḥaffa*)." :: 'UL TUVNUΓ QA'DIY **ol tōnuγ qādi** "O elbiseleri sandığa koydu (*'abbā ... fī ṣiwān*)." da denir. QAR· QA'MAQ· **qār qāmāq**. Yayma şivesi. Daha doğru şekli: QA'LAD'DIY **qālādi**. qa- D

Bir Başka Tip

:: 'UL TUVN· YUVDIY **ol tōn yūdi** "O elbiseyi (ya da başka bir şeyi) yıkadı (*γasala*)." YUVR· YUVMA'Q **yūr yūmāq**. 0 yu-

:: 'UL 'AŠ· YIYDIY **ol aš yēdi** "O yiyecek (ya da başka bir şey) yedi (*akala*)." Ve Yabāqu[3] şivesinde: BAK KŠIYNIY YAY·DIY **beg kišīni yēdi** "Bey adamın malını telef etti (*ahlaka ... māl, atlafa*)." YIYR· YYM'K **yēr yēmāk**. ye- D

554 1. Üçüncü U, *sukūn* (·)'dan değişti.

554 2. Sonradan *hazama*'ya değişti (*tašdīd*, *z*'nin üzerine eklendi).

Biz bu çeşit eylemlere "sonu illetli eylem" (tam olarak "dörtlü") (*ḏawāt al-arba'a*) dedik, çünkü birinci şahıs kalıbında dört harflidir [yani ünsüzler]. Örnek :: 'AT· BA'DIM **at bādim** "Ben atı bağladım (*rabaṭtu*)."; :: QUVY· SA'DIM· **qōy sādim** G

[III. 189/250] **555**

"Ben koyun saydım (*'adattu*)." Bu Arapça'daki *da'awtu* ("çağırdım") ve *yadawtu* ("Sabah ayrıldım") ifadelerine benzer, her biri dört harflidir, ve bu yüzden aralarında benzerlik olduğundan böyle adlandırılmıştır.

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ortası harekeli *fa'aldī* kalıbı üzerine üç harfli sözcükler bölümü

[Ünlü ile Başlayanlar]

B

:: 'UL 'ANY KIŠYDAN· 'ABIYDIY **ol ani kišīdän opīdi** "O, onu halktan gizledi (*satara*)." Bir başka kişiden gizlenen (*wārā*) bir şey de böyledir. 'ABIYR· 'ABIYM'Q **opīr opīmāq**. **opi-**

T

:: 'UL 'ANKAR 'ĀT 'ATA'DIY **ol aŋar āt atādi** "O ona takma ad verdi (*laqqaba bi-laqab*)." Ad verse (*sammā bi-sm*)de böyle denir. 'ATA'R· 'ATA'M'Q **atār atāmāq**. 0 **ata-**

:: 'UL TARIΓ 'UTA'DIY **ol tariγ otādi** "O ekinin yapraklarını kesti (*šarnafa*)[1]" – bu, bozulmasını engellemek için ekinin yaprağını (*šırnāf*) kesti, demektir. Başağı kesilen ekin için (*fī l-ḥarṯ iḏā ḫusiḍat ar-ru'ūs*) de kullanılabilir. 'UTA'R· 'UTA'MA'Q **otār otāmāq**. 0 **ota-**

:: 'UL 'ANIK 'ALIMIN 'UTA'DIY **ol anig almin ötādi** "O borcunu ödedi (*qaḍā*)." 'UTA'R· 'UTA'MA'K **ötār ötāmāk**. **ötä-**

Manzume:

BULSA' KIMNIK 'AL;TUN KUMŠ 'R·LA' [dikkat] 'ITA'R V
'ANDA ' BULUB· TANRKBKRUV' TABΓIN 'UTA'R
bolsa kimnig altun kümüš ayla[2] etār
anda bolup täŋrīkärü tapγin ötār

"Kimin altını, gümüşü olsa, onlarla kalacak yer yapar; orada oturarak Tanrıya karşı görevini yerine getirir (*yaqḍī*)[3]." 0

---

3. Gereksiz bir *elif* le YABA'QUV' şeklinde telaffuz edildi.

555 1. EY. *šarnaqa* ve sonraki dizede *širnāq* (iki durumda da *q*, *f* den değişti?); krş. 106 **otal-**.

2. Clauson (ED, 229) **ergü** "ikamet yeri" şeklini önerir; MTW, Terc., DTS: **ärlä**; muhtemelen **ävlä** okunur.

:: 'UL TUVNUГ 'UTIYDIY **ol tonuγ ütīdi** "O elbiseyi ütüledi ve düzledi (*aḫraqa za'īr ... bi-ḫadīda wa-mallasa*)." 'UTIYR 'UTYM'K **ütīr ütīmāk**. 0 **üti-**

:: 'UL 'UTUNK 'UTA'DIY **ol otuŋ otādi** "O odunla ısındı (*iṣṭalā*), odun yaktı (*aḫraqa*)." Bu, kibar bir sözcüktür, ama, Yaγma ve Yemāk şivelerinde bulunur. **ota-** D

:: 'AM·JY 'ANKAR 'UT· 'UTA'DIY **ämçi aŋar ot otādi** "Doktor onu ilaçla tedavi etti (*'ālajahu bi-d-dawā'*)." 'UTA'R· UTA'MA'Q **otār otāmāq**. Oγuz şivesi. D

J

:: SIR·KA' 'AJIYDIY **sirkä açīdi** "Sirke (ya da başka bir şey) ekşidi (*ḫamuḍa*)." Yaranın ağrıyıp acımasına (*amaḍḍa*) da böyle denir. 'AJIYR 'AJIYM'Q **açīr açīmāq**. **açi-**

R

:: 'ARIYDIY NA'NK **arīdi nāŋ** "Nesne temiz, oldu (*naẓufa*)." 'ARIYR· 'RIYM'Q **arīr arīmāq**. **ari-**

:: YA'Г 'ARUVDIY **yāγ ärūdi** "Yağ (veya başka bir şey) eridi (*ḏāba*)." 'ARUVR· 'ARUVMA'K **ärūr ärūmāk**.0 **ärü-**

:: YГ'J: 'UIRIYDIY **yiγāç irīdi** "Ağaç (ya da başka bir şey) (yaşlılıktan) çürüdü (*baliya*)." Kemik çürürse de böyle denir. 'UIRIYR· 'UIRIYM'K **irīr irīmāk**. **iri-**

N

KUB 'AZIDIY **küp üzīdi** **üzi-**

[III. 190/253] **556**

"Küpten bir şey sızdı (*rašaḥa*)." Herhangi bir şey toprak kaptan sızarsa da böyle denir. :: QULA'Q 'AZIY·DIY **qulāq üzīdi** "Kulak (gürültüden) sağır olayazdı (*tataṣāmma*)." 'AZIYR· 'AZIYMA'Q [dikkat] **üzīr üzīmāk**.

S

:: MUVN 'AISIYDY **mūn isīdi** Çorba (ya da başka bir şey) ısındı (*saxuna*)." :: TAMUR 'ISIYDY **tämür isīdi** "Demir (ya da başka bir şey) ısındı (*ḫamiya*)." 'ISIYR 'SIYMA'K **isīr isīmāk**. **isi-**

[Š]

:: 'AR· 'AŠ 'AŠA'DIY **är aš ašādi** "Adam yemek yedi (*akala*)." Hakaniye Türkleri bunu saygın kilerin yemekleri için kullanırlar; diğer Türkler herkes için bu sözcüğü kullanırlar. 'AŠA'R 'AŠA'MA'Q **ašār ašāmāq**. **aša-** D

---

3. EY. *taqḍī*.

:: 'UL YYRIK 'UŠA'DIY **ol yērig üšādi** "O çevresini dikkatlice aradı (*baḥaṯa ... yaṯlubu šay'*)." 'UŠA'R 'UŠA'MA'K **üšār üšāmāk**.	**üšä-**
:: 'UL 'NK'R[1] YUΓURQA'N 'AŠUVDIY **ol aŋār yoγurqān äšūdi** "O, ona yorgan örttü (*daṯara*)." Herhangi bir nesnenin üzerine bir şey örtülürse (*satara 'alayhi wa-γaṭṭāhu*) de böyle denir. 'AŠUVR· 'AŠUVMA'K **äšūr äšümāk**. 0	**äšü-**
:: 'AR· 'UŠIYDIY **är üšīdi** "Adam soğuktan üşüdü (*ḥaṣara ... min al-bard*)." 'UŠIYR 'UŠIYMA'K **üšīr üšīmāk**.	**üši-**

Q

:: 'UL MANIY 'UQIYDIY **ol mäni oqīdi** "O beni çağırdı (*da'a*)." :: 'AR· BTIK 'UQIYDIY **ar bitig oqīdi** "Adam kitap okudu (*qara'a*)." 'UQIYR· 'UQYM'Q **oqīr oqīmāq**. 0	**oqi-**
:: 'AR· 'UQIYDIY **är oqīdi (ogīdi** ?) "Adam kustu (*taqayya'a*)." Bu *rikka*'lı *kāf*'ladır [dikkat].[2] 'UQIYR 'UQYM'Q **oqīr oqīmāq**.	**(ogī-?)**

K

:: 'AR· BUΓDA'Y· 'UKIYDIY **är buγdāy ögīdi** "Adam buğday (ya da başka bir şey) öğüttü (*ṭaḥana*)." 'UKIYR 'UKYM'K **ögīr ögīmāk**.	**ögi-**
:: 'UL BIJA'K 'IKA'DIY **ol biçāk egādi** "O bıçağı (ya da başka bir şeyi) biledi (*saḥala*)." :: BUΓ·RA' TIYŠIN 'IKA'DIY **buγra tīšin egādi** "[Deve] dişini gıcırdattı (*qaṣafa*)." 'IKA'R· 'IKA'MA'K **egār egāmāk**. 0	**egä-**
:: 'UL 'ANKAR 'IKA'DIY **ol aŋar igādi** "O, ona kafa tuttu (*ḥaruna, 'atā*)." 'IKA'R· 'KA'MA'K **igār igāmāk**.	**igä-**

L

:: 'UL YARMA'Q 'ULA'DIY **ol yarmāq ülādi** "O, para (ya da başka bir şey) dağıttı (*farraqa*)." 'ULA'R· 'ULA'MA'K **ülār ülāmāk**. 0	**ülä-**
:: 'UL YIB· 'ULA'DIY **ol yip ulādi** "O, ip (ya da başka bir şey) bağladı (*waṣala*)." :: 'UL YAΓUVQ· 'ULA'DIY **ol yaγūq ulādi** "O hısımlarıyla buluştu (*waṣala r-raḥim*)." 'ULA'R 'ULA'MA'Q **ulār ulāmāq**. 0	**ula-**
:: BURIY 'ULIYDIY **böri ulīdi** "Kurt uludu (*'awā*)." Geceleyin köpek korkunç şekilde ulursa (*nabaḥa laylan nubāḥan hā'ilan*) da böyle denir.	**uli-**

[III. 192/255] **557**

Bir kimse şiddetli bir acı yüzünden kurt uluması gibi bağırırsa (*sāha*) yine böyle denir. 'ULIYR· 'ULIYMA'Q **ulīr ulīmāq**. Atasözü: YAZIYDA' BURIY 'ULIYSA' 'AWDA' 'IT· BAΓ·RIY TAR·TIŠUVR· **yazīda böri ulisa äwdä it bayri tartišūr** 0 "Kırda	P

---

556 1. Kenara eklendi.

2. Bkz ED, 79. Muhtemelen bu K başlığı altına yazılmış sözcükle gider ve buraya yanlış olarak yerleştirilmiştir.

kurt ulusa, evdeki köpeğin bağrı sızlar." Bu söz akrabaların birbirlerine yardım etmeleri için söylenir. 0

TUVN 'ULIYDIY **tōn ölīdi** "Elbise (veya başka bir şey) ıslandı (*ibtalla*)." 'ULIRY 'ULIYMA'K· **ölīr ölīmāk**. Atasözü: KAḌUK·LU̲K 'ULIYMA'S· KUFAJ̲· LIK KURIYMA'S· **käḏüklüg ölīmäs, küwäçlig kürīmäs** 0 "Kepeneği olan kimse (yağmurdan ıslanmaz, çünkü yağmurluğu vardır) ıslanmaz; damaklı gem (*nazyakī*) olursa (at) haşarılık etmez." Bu söz işlerde hazırlıklı olunması için söylenmiştir. **öli-** P

N

:: 'ANUVDIY NA'NK **anūdi näŋ** "Nesne hazırlandı (*u'idda*)." Bu eylem geçişsiz bir eylemdir, Arapça söyleniş *in'adda*[1] şeklindedir, fakat Arapçası kullanılmaz. 'ANUVR· 'ANVMA'Q **anūr anūmāq**. **anu-**

:: 'UL BUV 'YŠIГ 'UNA'SIY **ol bu īšıγ unādi** "O bu işe razı oldu (*raḍiya*)." :: SAN· 'UN·DINK· MUV **sän unādiŋ mu** "Sen kabul ettin mi (*qubilta*) veya sen razı oldun mu?" 'UN'R· 'UN'MA'Q **unār unāmāq**. **una-**

:: 'UL QUVYN 'INA'DIY **ol qōyin enādi** "O (bilinmesi için) kulağının bir parçasını kesti (*a'lama ... b-qaṭ' aṭrāf al-āḏān*)." 'INA'R 'INA'MA'K **enār enāmāk.** **enä-**

[Başında Salim Harf Bulunan Sözcükler]

B[2]

:: 'AT· UQD·RUQIY SABIYDIY **at qudruqi sapīdi** "Atın kuyruğu (veya başka bir şey) sallandı (*taḥarraka*)." SABIYR· SABIYMA'Q **sapīr sapīmāq**. 0 **sapi-**

:: SUBIYDIY NA'NK **subīdi näŋ** "Nesne uzadı ve inceldi (*ṭāla, ta'allala ṭarf*)." SUBIYR· SUBYM'Q **subīr subīmāq**. **subi-**

:: TUVN KABIYDIY **tōn käpīdi** "Elbisenin üst tarafı (veya başka bir şey) kurudu (*jaffa ... ba'ḍ al-jafāf*)." KABIYR· KABIYMA'K **käpīr käpīmāk**. **käpi-**

:: 'UL TUVN KUBIYDIY **ol tōn küpīdi** "O, elbiseyi sık dikişle dikti (*ḍarraba taḍrīban*)." KUBIYR· KUBIYM'K **küpīr küpimāk**. **küpi-**

T

:: 'AŠ· 'AГIZDA' TATIYDIY **aš aγizda tatīdi** "Yemek ağza tat verdi (*wujida ṭa'm, talaḏḏaḏa*)." TATIYR· TATIYMA'Q **tatīr tatīmāq**. Atasözü: KIŠIY 'ATY TIRIK·LA' TATIYR· **kiši äti tiriglä tatīr** "İnsan eti diri iken tatlıdır (*yājadu ṭa'm*)"- **tati-** P

[III. 194/257] **558**

İnsan sağlığında mal kazanır, o malla tatlı yemekler elde eder; bu yüzden onlarla zevk bulur, örneğin (*? fa-ju'ila ka-annahu talaḏḏaḏa bihi maṭalan*).

---

557 1. EY. *ana'uddu.*
2. EY. T.

J

SUJIY·DIY NA'NK **süçīdi nāŋ** "Nesne tatlılandı (*iḥlawlā, ṯāba*)." SUJIYR SUJYM'K **süçīr süçīmāk**. **süçi-**

:: 'AT· SUJIYDY **at suçīdi** "At (ya da başka bir şey) sıçradı (*waṯaba, qafaza*)." SUJIYR· SUJIYM'Q **suçīr suçīmāq**. 0 **suçī-**

:: 'UL 'ANIK TAWA'RIN KUJA'DIY **ol anig tawārin küçādi** "O onun malını zorla aldı (*ẓalama*)." KUJA'R KUJA'MA'K **küçār küçāmāk**. :: 'UΓLA'NIΓ KUJ'DIY **oγlāniγ küçādi** "O köle oğlana (ya da kıza) zorla fenalık yaptı (*fajara ... ẓulman*)." 0 **küçä-**

Manzume:

'UḌIK MANY KUJA'YUR· **üḏig mäni küçāyür** V
TUN KUN TURB· YIΓ·LAYUV **tün kün turup yiγlayu**
KURDIY KUZUM TAWRAQIN **kördi közüm tawraqin**
YURTY QAKB 'AΓ·LAYUV **yurti qalip aγlayu**

"Gece ve gündüz uyumak bana zor geliyor (*yaẓlimu*), çünkü gözüm onun davrandığını, yurdunun boş kaldığını görerek, aşk bana zulmediyor." 0

:: 'ATIM KIJIYDIY **atim kiçīdi** "Etim kaşındı (*iḥtakka*)." Başka hayvanlar için de böyledir. KIJIYR KJIYM'K **kiçīr kiçīmāk**. **kiçi-**

D

:: 'UΓLA'N BADUVDIY **oγlān bädūdi** "Çocuk (ya da başka birisi) büyüdü (*kabura*)." Herhangi bir şey küçüklükten büyürse yine böyle denir. BADUVR· BADUVMA'K **bädūr bädūmāk**. 0 **bädü-**

:: QYZ BUḌIYDIY **qīz bödīdi** "Kız (ya da başka biri) dans etti (*raqasat*)." BUḌIYR· BUDYMA'K **bödīr bödīmāk**. Atasözü: QURT·ΓA' BUḌIYK· BILMA'S· YIYRIM TA'R TIYR· **qurtγa böḏīg bilmās yērim tār tēr** 0 "Yaşlı kadın dans etmeyi bilmez, o 'yerim dar'" der. Bu söz bir şey yapmayı isteyen ancak o işi yapması istendiğinde yapamayan, bahanelerle işi savsaklayan kişi için söylenir. **bödi-** P

Ḏ

:: 'AR 'UḌIY·DIY **är uḏidi** "Adam (ya da başka biri) uyudu (*nāma*)." 'UḌIYR· 'UḌIYMA'Q· **uḏīr uḏīmāq**. 0 **uḏi-**

:: 'UL TUVNUΓ BUḎUVDIY **ol tōnuγ boḏūdi** "O elbiseyi (ya da başka bir şeyi) kuruttu (*ṣabaγa*)." :: 'UL 'UQIN 'UR·DIY KAYIK·NIY YIΓA'J·QA' BUḎUVDIY **ol oqin urdi käyikni yiγāçqa boḏūdi** "O okunu attı ve avı ağaca (ya da başka bir yere) yapıştı (*alzaqa*)." BUḎUVR· BUḎUVRMA'Q [dikkat] **bodūr bodūmāq**. 0 **boḏu-**

:: 'UL TUVNUΓ QAḎUVDIY **ol tōnuγ qaḏūdi** "O elbisesini seyrekçe dikti (*šamraja*)." QAḎUVR· QAḎUVMA'Q· **qadūr qadūmāq**. **qaḏu-**

R[1]

::

[III. 195/260] **559**

YIḌIYDIY NA'NK **yiḍīdi nāŋ** "Nesne bozuldu (*natina*)." Bu kötü bir sözcüktür (*luγa radiya*). 0 **yiḍi-** D

QIYZ SAJIN TARA'DIY **qīz saçin tarādi** "Kız saçını taradı (*imtašaṭat*)." :: 'ANIK SUVSIN TARA'DIY **anig sūsin tarādi** "Onun askerleri dağıldı (*farraqa*)." Aslı: Bir şeyi [524 **tār-**] "ayırmak (*tafrīq*)" manasında TAR·DIY **tardi**'dir. Onların geçmiş zaman durumlarının aynı olduğu görülmelidir; bu yüzden: "O ayırdı," TARA'R· **tarār** ve TARA'DIY TARA'R· **tarādi, tarār**. Bu kural bütün eylemler için geçerli değildir; ama iki [bazıları] ve üç harfli eylemleri geniş zamanı aynı, geçmiş zaman şekilleri farklıdır.[1] Örnek :: 'AR· 'AR·T 'AŠ·DIY **är art ašdi** "Adam dağ geçidini geçti."; :: 'UL 'AŠ 'AŠA'DIY **ol aš ašādi** "O yemek yedi"; ikisinin geniş zamanı: 'ASA'R· **ašār** – aynıdır. :: 'UL SUWQA' QAN·DIY **ol suwqa qandi** "O suya kandı" – bu geçmiş zamandır; geniş zaman şekli QANA'R· **qanar** "o kanar"; QAN·M'Q **qanmaq**. :: 'UL 'ATIN· QANA'DIY **ol atin qanādi** "O atından kan aldı"; sonra: QANA'R· **qanār** – üstteki sözcükte olduğu gibi; QANAMA'MA'Q [dikkat] **qanāmāq**. Onlar geniş zamanda birleşip, geçmiş zaman ve mastarda ayrılırlar. 0 G

:: 'AW· TARUVDIY **äw tarūdi** "Ev (ya da başka bir şey) daraldı (*ḍāqa*)." :: 'AR· BUŠ·DIY TARUVDIY **är bušdi tarūdi** "Adam usandı, sıkıldı, daraldı (*ḍajira wa-taḍayyaqa*)." TARUVR· TARUVMA'Q **tarūr tarūmāq**. 0 **tarū-**

:: YALINQUQ TURUVDIY **yalŋuq törūdi** "İnsan yaratıldı (*inxallat*)." Bu geçişsiz bir eylemdir, anlamı *xuliqa* ("o yaratıldı"). TURUVR· TURUVMA'K **törūr törūmāk**. **törü-**

:: 'UL TARIΓ TARIYDIY **ol tariγ tarīdi** "O ekin (veya başka bir şey) ekti (*ḥaraṭa*)." TARIYR TARIYM'Q **tarīr tarīmāq**. 0 **tari-**

:: 'UL QABUΓ TIRA'DIY **ol qapuγ tirādi** "O kapıya direk dikti ('*ammada*)." **tirä-** Herhangi bir şeye direk dikilirse de böyledir. TIRA'R TIRA'M'K **tirār tirāmāk**. 0

:: 'IT· SAIRIYDIY **it sīridi (sarīdi ?)** "Köpek pisledi (*saliḥa*)." :: 'UL KIDIZ· SAIRIYDY **ol kiḍiz sirīdi** "O keçeyi Türkmenler gibi sık dikişle dikti (*xāṭa ... xiyāṭa* **(sarī-?)** *mu'akkada*)" – Bu örtüler Türkmenler çadır örtüleri veya göç zamanındaki bürgüleri gibidir. SAIRIYR·[2] SAIRYMA'Q[2] **sirīr sirīmāq**. **siri-**

[III. 197/262] **560**

---

558 1. Bu yerin dışında, diğer sözcükten sonrasına aittir.

559 1. EY. *yaftariqāq, yaftariqān* okunur. Muhtemelen Kāšγarī "yaymak, dağıtmak" anlamındaki **tara-** eyleminin **tar-** eyleminin geniş zaman şekli olduğunu belirtmeye çalışmaktadır.

559 2. A kenardaki: *yanī* SIY·DIY sözcüğünü yazan tarafından sonradan çizildi.

:: 'UL SUVLUQ SARUVDIY **ol suvluq sarūdi** "O başına sarık sardı (*kāra*)." Herhangi bir şey başka bir şey üzerine sarılırsa (*laffa*) yine böyle denir. SARUVMA'Q **sarūmāq**.	**saru-**
:: 'AR· QARIYDIY **är qarīdi** "Adam (veya başkası) yaşlandı (*šāxa*)." QARIYR QRYM'Q **qarīr qarīmāq**. Atasözü: 'AR·SLA'N QARIYSA' SIJ·ΓA'N 'UTIN· KUḌA'ZUVR· **arslān qarīsa siçγān ütin köḏāzūr** 0 "Arslan kocayınca (onu yakalamak için) fare deliğini kollar." Bu söz yaşlı birinin büyük işlere gücü yetmeyip küçük işlerle yetinmek zorunda kaldığı zamanda söylenir.	**qari-** P
:: QURIYDIY TUVN **qurīdı tōn** "Elbise (veya başka bir şey) kurudu (*jaffa*)." QURIYR QURIYMA'Q **qurīr qurīmāq**.	**quri-**
:: 'UTIΓ QURIYDIY **otıγ qorīdi** " Otu (veya başka bir şeyi) korudu (*ḥamā*)." QURIYR QURIYMA'Q **qorīr qorīmāq**.	**qori-**
:: QUL: KURA'DIY **qul kürādi** "Köle (veya başka biri) kaçtı (*abaqa*)." KURA'R KURA'MA'K **kürār kürāmāk**.	**kürā-**
:: 'AT· KURIYDIY **at kürīdi** "At ön ayaklarıyla yeri eşti (*ḥafara*)." :: 'UL QA'RIΓ KURIYDIY **ol qāriγ kürīdi** "O, karı küredi (*kasiḥa, jarafa*)." KURIYR· KURIYMA'K· **kürīr kürīmāk**.[1]	**kürī-**

Z

:: 'UL 'UWIN[2] BAZA'DIY **ol äwin bäzādi** "O evi (ya da başka bir yeri) boyadı (*naqaša*)." BAZA'R BAZA'MA'K **bäzār bäzāmāk**. 0	**bäzā-**
:: 'UL 'AT· TUZA'DIY **ol ät tuzādi** "O ete tuz koydu (*mallaḥa*)." Bu sözcük TUZ·LA'DIY **tuzlādi** [572] sözcüğü yerine kullanılır.	**tuza-**
:: 'UL YIYRIK QAZIYDIY **ol yērig qazīdi** "O yeri kazdı ve eşti (*ḥafara ... wa-baḥaṯa*)." Yara veya benzer şeyleri deşmek (*anka'a*) de böyledir. QAZIYR· QAZIYMA'Q· **qazīr qazīmāq**.	**qazi-**
:: 'ANIK BUΓZIY 'AŠ·QA' QURIYDIY [dikkat] **anig boγzi ašqa quzīdi** "Onun boğazı yemekle kurudu (*jaffa*)." Bu kullanılır, ama doğru olanı noktasız *rā'* ile olanıdır [yani **quri-**]. Bu düzensiz bir şekildir, şu gibi: SUVT· 'AMUZDIY **sūt ämüzdi** "Süt emzirdi (*arḍa'at*)"[3] QURIYR· QURIYMA'Q **quzīr quzīmāq**. 0	**quzi-** G
:: TAWA'R· QIZUVDIY **tawār qizūdi** "Malın fiyatı arttı (*yalat as'ār*)." QIZUVR: QIZU RVMA'Q[4] **qizūr qizūmāq**.	**qizu-**
:: 'UL QIYZIΓ QIZA'DIY **ol qīziγ qizādi** "O kızın kızlığını bozdu (*iqtadda*)." QIZA'R QIZA'MA'Q **qizār qizāmāq**.	**qiza-**
:: 'UL 'UVT· KUZA'DIY **ol ōt közādi** "O ateşi maşa ve küskü ile karıştırdı (*ḥaraṯa ... bi-l-miḥrāṯ*)." KUZA'R·	**közā-**

---

560 1. Geniş zaman ve mastar son örneğin çevirisinden önce gelir.
2. U, A'dan değişti (?).
560 3. EY. *arḍa'ahu*.
4. R sonradan eklendi.

KUZA'MA'K **közär közämäk**. :: 'UL 'UZUM·NY KUZA'DIY **ol üzümni közädi** "O salkımdan üzüm taneleri topladı (*natafa, iltaqaṭa*)." 0

:: 'UL YAY·LA'Γ·DA' KUZA'DIY **ol yaylāγdi küzädi** "O yaylada (veya başka bir yerde) vakit geçirdi (*aqāma l-xarīf*)." KUZ'R· KUZU'MA'K **küzär küzämäk**. **küzä-**

S

:: SASIDIY NA'NK **sasidi näŋ** "Nesne koktu (*natuna*)." SASIYR· SASIYM'Q **sasïr sasïmäq**. **sasi-**

:: 'UL 'ANY KURMA'KIN KUSA'DIY **ol ani körmäkin küsädi** "O, onunla buluşmak istedi (*tamannā*)." Herhangi bir şey görülmek istendiğinde de böyle denir. KUSA'R KUSA'MA'K **küsär küsämäk**. **küsä-**

Š

:: 'UL YIΓA'JIY BAŠA'DIY **ol yïγāçïγ bašādi** "O ağaca keltikler yaptı (*ittaxaḏa .... ḫuzūz*)." Başka bir şey kertiklenirse (*ḫazza*) de böyle denir. Ağaçlar birbirine dayalı olarak konursa (*musannada*) da böyle denir. BAŠ'R BAŠ'MA'Q **bašär bašämäq**. **baša-**

:: 'ANIK 'UVZIY BUŠUVDIY **anig özi bošūdi** "Onun içi boşaldı (*istaṭlaqat ṭabī'a-tuhu*)." :: TUKUVN BUŠUVDIY **tügün bošūdi** "Düğüm gevşedi (*wahana*)." :: 'AT· BUŠUVDIY **at bošūdi** "At bağından boşandı (*inḫalla*)." :: XA'N· YALA'VAJIΓ· BUŠUVDIY **xan yalāvaçïγ bošūdi** "Hakan memleketine dönmek için (*aḏina bi-rujū'*) elçiyi bıraktı." :: 'AR· 'URA'ΓUTIN BUŠUVDIY **är uraγūtin bošūdi** "Adam karısından boşandı (*ṭallaqa*)" – Aryu şivesi. Bu sözcük hem geçişli hem de geçişsizdir. BUŠUVR BUŠUVMA'Q **bošūr bošūmāq**. D **bošu-**

:: 'UL 'AFK' YARMA'Q TAŠUVDIY **ol äwkä yarmāq tašūdi** "O eve para (veya başka bir şey) taşıdı (*naqala*)." TAŠUVR TAŠUVMA'Q **tašūr tašūmāq**. 0 **tašu-**

:: 'UL TUVŠ· TUŠA'DIY **ol tūš tüšädi** "O hayal gördü (*ra'ā ru'yā*)." Düşü azarsa (*iḫtalama*) yine böyle denir. TUŠ'R TUŠ'MA'K **tüšär tüšämäk**. **tüšä-**

:: TUŠA'K TUŠA'DIY **tošäk tošädi** "O döşek yaydı (*faraša*)." Başkası da böyledir [yani., **tošär tošämäk**]. **tošä-**

:: TAKIRMA'N TIŠA'DIY **tägirmän tišädi** "Değirmen taşını biledi (*ḫaddada asnān*)." Bu cümlede izafetin ikinci kısmı düşmüş, ilk kısmı onun yerine konmuştur, çünkü: TAKIRMA'N **tägirmän** sözü değirmenin (*ṭāḥūn*) bütününe verilen addır. Ama yalnızca değirmen taşı (*al-asnān li-r-raḥā*) bilenir. :: 'UL 'UR·ΓA'Q TIŠA'DIY **ol oryāq tišädi** "O orağın dişlerin biledi (*ḫaddada asnān*)." TIŠA'R· TIŠA'MA'K **tišär tišämäk**. 0 **tišä-**

:: UΓLA'N·

[III. 198/265] **562**

JISA'DIY **oγlān çišädi** "Çocuk çiş etti (*bāla wa-tayawwaṭa*)." Bu sözcük sadece çocuklar için kullanılır. **çišä-**

:: TUKUVN SAŠUVDIY **tügün säšüdi** "Düğüm gevşedi, çözüleyazdı (*wahanat ... ḫattā kādat al-inḥilāl*)." SAŠUVR· SAŠUVMA'K **säšür säšümāk**. 0 **säšü-**

:: 'UL MANIY QAŠIYDY **ol mäni qašīdi** "O beni kaşıdı (*ḫakka*)." QAŠIYR· QAŠIYMA'Q **qašīr qašīmāq**. Atasözü [= 220 **siçγān**]: 'UL·DAJY SIJ·ΓAN MUVŠ· TAŠAQIN QAŠIYR· **öldäçi siçγān müš tašaqin qašīr** 0 "Ölecek sıçan kedinin taşağını kaşır." Bu söz tehlikeli bir işle uğraşan kişiler için söylenir. **qaši-** P

:: TA'M· KUVNUK· KUŠIYDIY **tām künüg köšīdi** "Duvar güneşi örttü (*wārā, satara*)." Işık bir şeyi saklarsa (*satara*) da böyle denir. KUŠIYR KUŠIYMA'K **köšīr köšīmāk**. 0 **köši-**

:: 'UL 'ATIΓ KIŠA'DIY **ol ati kišādi** "O atı köstekledi (*šakkala*)." :: 'AR· QUVLIN· KIŠA'DIY **är qūlin kišādi** "Adam kölesini bağladı (*qayyada*)." KIŠA'R KIŠA'MA'K **kišār kišāmāk**. **kišä-**

Γ

:: SUVW SUΓIYDIY **sūw soγīdi** "Su (veya başka bir şey) soğuktu (*barada*)." SUΓIYR SUΓIYM'Q **soγīr soγīmāq**. **soγi-**

Q

:: 'UL QBUΓ TUQIYDIY **ol qapuγ toqīdi** "O kapıya vurdu (*qara'a*)." :: 'UL QULIN TUQIYDIY **ol qulin toqīdi** "O kölesini hırpaladı (*ḍaraba*)"- Oγuz şivesi; Türkler onu ikileme içinde "o vurdu." anlamında 'UR·DY TUQIYDIY **urdi toqīdi** şeklinde söylerler. :: TAMURJY QILJ TUQIYDIY **tämürçi qiliç toqīdi** "Demirci kılıç (bıçak ya da başka bir şey) döğdü (*ṭaba'a*)." :: 'AR· BUVZ· TUQIYDIY **är böz toqīdi** "Adam bez (ya da başka bir şey dokudu (*nasaja*)." :: 'ANY SUW· TUQIYDIY **ani suw toqīdi** "(Akan) su onu alıp götürdü, batırdı (*yarraqahu ... ḏahaba bihi*))." :: 'AR·NIY YIYL TUQIYDIY **ärni yēl toqīdi** "Adamı cin çarptı (*sa'fa min al-jinn*)." TUQIYR TUQYM'Q **toqīr toqīmāq**. **toqi-** D

:: 'UL MANIK KVZ̲UMA' SAQIYDIY **ol mänig kȫzümä saqīdi** "O benim gözüme hayal gibi göründü (*tahayyala*)." Bu yüzden. :: SA'QIΓ SAQIYDIY **sāqiγ saqīdi** "Serap su gibi göründü (*tahayyala ... annahu mā'*)." denir. SAQIYR· SAQYM'Q **saqīr saqīmāq**. **saqi-**

:: 'UL 'ANY SUQIYDIY **ol ani suqīdi** "O, onu parmağıyla gıdıkladı (*nadayahu bi-iṣba'ihi*)." denir. SUQYR SUQYM'Q **suqīr suqīmāq**. 0 **suqi-**

:: 'UL 'ANIK BAŠIN·

SIQA'DIY **ol anig bašin siqādi** "O, onun başını sığadı (*amarra yad ... ta'aṭṭufan*)." Herhangi bir şeyin üzerine elle geçerek (*imrār*) yoklanırsa (*jassa*) da böyle denir. SIQA'R SIQA'MA'Q **siqār siqāmāq**. 0 **siqa-**

:: 'UL 'AN·DIN QAQIYDIY **ol andin qaqīdi** "O, ona yaptığı işten dolayı kızdı (*yaḍiba, ḍajira*)." QAQIYR· QAQIYMA'Q **qaqīr qaqīmāq**. Aryular: QAQIYUVR· **qaqi-** D

qaqiyūr derler. Çünkü onlar aslında *ḍamma*'lı olmaması gerekirken (*? matbūʿ*) bütün geniş zamanlı çekimleri *ḍamma*'lı yaparlar; bu düzensizdir. Bu şivede karışıklık vardır.

K

:: TUKUVN BAKUVDIY **tügün bäkūdi** "Düğüm düğümlendi (*istaḥkamat*)." Bir iş muhkemleşirse (*istaḥkama*) de böyle denir. BAKUVR BAKUVMA'K **bakūr bäkümāk**. 0 **bäkü-**

:: 'IYŠ· TUKA'DIY **īš tükādi** "İş bitti (*tamma wa-mābaqiya*)." :: BUV 'AŠ· QAMUΓ·QA' TUKA'DIY **bu aš qamuγqa tükädi** "Yemek herkese yetti (*waṣala, balaγa*)." Bu sözcük iki zıt anlama sahiptir. **tükä-**

L

:: QUVY· BALA'DIY **qōy bälādi** "Koyun meledi (*ṯa'aja*)." BALA'R· BAL'MA'K **bälär bälämäk**. **bälä-**

:: QUZIY BULA'DIY **qozi bulādi** "Kuzu pişirdi (*ṯabaxa*)." Buradan gelerek.[1] BULA'R BULA'MA'Q **bulār bulāmāq**. **bula-**

:: 'UL BIJA'K BILA'DIY **ol biçāk bilādi** "O bıçağı bileği üzerine sürttü (*amhā wa-asanna ... ʿalā l-musann*)." :: 'UL TIYŠ BILA'DIY **ol tīš bilādi** "O dişlerini biledi (*ahadda*)." BILA'R· BILA'MA'K **bilār bilāmāk**. 0 **bilä-**

:: 'UL KAN·JIN· BILA'DIY **ol känçin bälādi** "O çocuğu beşiğe yatırdı, beşiğe bağladı (*aḍjaʿa, awṯaqa*)." :: 'UL 'ANY QA'NIKA' BIYLA'DIY **ol ani qāniga belādi** "O, onu kanına beledi (*aḍjaʿa*)." BILA'R BYLA'MA'K **belār belāmāk**. **bälā-**

:: 'AT· TULA'DIY **at tülādi** "At (veya başka bir şey) eski tüylerini attı, yeni tüyler çıktı (*aʿaqqa* [belirtilmiş])." TULA'R TULA'MA'K **tülār tülāmāk**. Aslı: YUVLA'DIY **tūlādi** ve *wāv* düşmüştür. **tülā-**

:: QUVY· TULA'DIY **qōy tölādi** "Koyun kuzuladı (*natijat*)." Oγuz şivesi. TULA'R· TULA'MA'K **tölār tölāmāk**. **tölä-** D

:: 'UL 'ANY TILA'DIY **ol ani tilādi** "O onu diledi (*ṯalaba, faqqada*)." :: TANKRIY 'ANDAΓ TILA'DIY **täŋri andaγ tilādi** "Tanrı öyle istedi (*arāda*)." TILA'R· TILA'MA'K **tilār tilāmāk**. **tilä-**

:: TUVNUΓ JILA'DIY **tōnuγ çilādi** "Elbiseyi (ya da başka bir şeyi) ısladı (*naddā*)." JILA'R· JILA'MA'K **çilār çilāmāk**. Aslı: JIYLA'DIY **çilādi** ve *yā'* düşmüştür. **çilä-**

:: BAK YAΓIYQA' SULA'DIY **beg yaγīqa sülādi** "Bey düşmana

asker gönderdi (*yazā*)." Aslı: SUV·LA'DIY **sūlādi** ve *wāv* düşmüştür. SUVLA'R SUVLA'MA'K **sülār sülāmāk**. Manzume:

YAΓINK TABA' TIT·RUV BAQIR· BUK·SANK· BILA' V

563 1. EY. *kaḏālika*; *wa-γayrahu* "veya diğerleri" için hatalı (?).

'UГRAB· QALY[1] KAL·SA' SANK' QARŠUV SULA'
yaγiŋ tapa tetrü baqip bögdän bilä
uγrap qali kälsä saŋa qaršu sülä

"Düşmandan yana dik gözle bak, hançerini bile (*waqqi'*); o sana doğru geldiğinde, ona karşı savaş (*fa-γzu ilayhi mukāfaḥatan*)."

:: 'AT· QALIYDIY **at qalīdi** "At sıçradı (*waṯaba, jamaḥa*)." QALIYR· QALYMA'Q **qalīr qalīmāq**. **qali-**

:: 'ULK KULIYDIY **ölüg kölīdi** "Ölüyü (ya da başka bir şeyi) gömdü (*dafana*)." KULIYR KULIYMA'K **kölīr kölīmāk**. **köli-**

M

:: KUVZ QAM'DIY **kȫz qamādi** "Güneş ışığından göz kamaştı (*ismadarrat*)." QAM'R QAM'MA'Q **qamār qammāq**. :: 'ANIK TIYŠIY QAMA'DIY **anig tīši qamādi** "Ekşi bir şey yemekten onun dişi kamaştı (*kalla*)." Atasözü [= 421 **qamat-**]: P 'TA'SY 'NA'SY 'AJIГ 'ALIM·LA' YIYSA' 'UГLY QYZIY TIYŠIY QA'MAR· **atāsi anāsi açiγ almila yēsä oγli qīzi tīši qamār** 0 "Baba ve annesi ekşi elma yese, çocuklarının dişleri kamaşır." Bu söz ana babasının yaptığı bir hatadan çocuklarının zarar gördüğü zaman söylenir. 0 **qama-**

:: 'AR· 'AWINK' QUMIYDIY **är äwiŋä qomīdi** "Adam evini özledi (*našaṯa irtaḥa šawqan*)." Bir kimse başka bir şeyi özlerse (*ištāqa, hāja qalb*) de böyle denir. QUMIYR QUMIYMA'Q **qomīr qomīmāq**. **qomi-**

N

:: 'UL MANKA' SUVZ· TANUVDIY **ol maŋa sȫz tanūdi** "O bana bir söz söyledi (*aw'aza*[2] *ilayya*)." Herhangi bir şeyi tavsiye ederse (*awṣā*) yine böyle denir. TANVR TANVMA'Q **tanūr tanūmāq**. **tanu-**

:: 'UL MUNDA' TUNA'DIY **ol mändä tünädi** "O geceyi benimle geçirdi (*bāta ... laylatan*)." TUNA'R· TUN'M'K **tünār tünāmāk**. **tünä-**

:: 'UL 'ANY SINA'DIY **ol ani sinādi** "O, onu bir şeyde denedi (*jarraba*)." SINA'R· SINA'MA'Q **sinār sināmāq**. 0 **sina-**

:: 'UL 'ATIN QANA'DIY **ol atin qanādi** "O, atından kan aldı (*wadaja, faṣada*)." QANA'R QANA'MA'Q **qanār qanāmāq**. 0 **qana-**

:: BAK 'ANY QINA'DIY **beg ani qinādi** "Bey onu cezalandırdı (*'aḏḏaba*)." :: TANK·RIY 'ANIY QINA'DIY **täŋri ani qinādi** "Yüce Tanrı onu cezalandırdı (*'āqaba*)." :: 'UL BIJA'KIN QINA'DIY **ol biçākin qinādi** "O bıçağına kın yaptı (*jafn*)." QINA'R QINA'MA'Q **qinār qināmāq**. 0 **qini-**

:: BURUVN· QANADIY **burūn qanidi** "Burun kanadı (*ra'afa*)." **qani**

---

564 1. Mısranın altı: QJ'N **qaçān**.
564 2. EY. *awzaya*.

Bir kişinin vücudundan herhangi bir yer kanarsa (*damiya*) da böyle denir. Aslı: QA'NIYDIY **qānīdi** ve [*ya'*] düşmüştür. QANIYR QANYMA'Q **qanīr qanīmāq**.	
:: 'UL TUVNUΓ MUNA'DIY **ol tōnuγ münādi** "O elbisenin (veya başka bir şeyin) eğriliğini düzeltmek için uçlarından kesti (*qaṭa'a aṭrāf ... li-yuṣliḥa min al-inḥirāf*)[1]." MUNA'R· MUNA'MA'K **münār münāmāk**.	**münā-**
:: 'UL QUVYN SANA'DIY **ol qōyin sanādi** "O koyunları saydı (*'adda*)." SANA'R SANA'MA'Q **sanār sanāmāq**. Aslı: SA'NA'DIY **sanadi** ve [ilk *elif*] düşmüştür.	**sana-**

Bir Başka Tip

R[2]

:: 'AR· BAYUVDIY **är bayūdi** "Adam (ya da başka biri) zenginleşti (*yaniya*)." BAYUVR BAYUVMA'Q **bayūr bayūmāq**.	**bayu-**
:: 'L 'NY TAYA'DIY **ol ani tayādi** "O ona dayak koydu (*'ammadahu ḥattā nahaḍa 'alayhi*)." TAYA'R· TAY'MA'Q **tayār tayāmāq**.	**taya-**

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ortası harekesiz *fa'laldī* kalıbı

B

:: 'AR· 'IYŠIΓ BUR:BA'DY **är īšiγ borbādi** "Adam işin üzerine düşmedi, işi ihmal etti (*sawwafa ... wa-lam yubrim*)." BURBA2R BURBA'M'Q **borbār borbāmāq**.	**borba-**
:: 'AR· YIΓA'J TUR·BIYDIY **är yiγāç törpīdi** "Adam ağaç (ya da başka bir şey) yonttu (*safana*)." TURBIYR· TURBYMA'K **törpīr törpīmāk**.	**törpi-**

T

:: 'UΓLA'N SIΓ·TA'DIY **oγlān siγtādi** "Bebek (ya da başkası) ağladı (*bakā*)." SIΓ·TA'R SIΓ·TA'MA'Q **siγtār siγtāmāq**. *xā*'lı [yani. **sixta**-] bir versiyonu daha vardır. Bu Arapça *yumār, xumār* ("kalabalık") ve *yaddār, xattār* ("sadakatsiz"). Bu Türk dillerinde sadece eylemlerde görülür, adlarda değil; bu yüzden *yay*n [yani 179 **siγit**]yerine *xā*' getirerek SIXIT ***sixit** "ağlamak (*bukā'*)" demek daha uygundur.	**siγta-** D G

J

---

565 1. *inḥirāq*'tan düzeltildi.
2. Dikkat; buranın dışında.

:: 'AR· 'IYŠ· TUR·JIYDIY **är īš törçīdi** "[Adam] işe başladı (*bada'a*)." TURJIYR· TURJYM'K **törçīr törçīmāk**. 0	**törçi-**
:: 'UL TUVNUΓ TAW·JIYDIY **ol tōnuγ täwçīdi** "O elbiseyi gevşekçe dikti (*šamraja* [belirtilmiştir])." TAMJYR TAMJYM'K **täwçīr täwçīmāk**. 0	**täwçi-**
:: 'AT· TINJIYDIY **ät tinçīdi** "Et koktu (*aṣalla*)." TIN·JIYR· TNJYM'Q **tinçīr tinçīmāq**.	**tinçi-**
:: YUMŠA'Q NA'NK QAR·JA'DIY **yumšāq nāŋ qurçādi** "Yumuşak nesne sertleşti (*ṣaluba*)." QAR·JA'R QARJA'MA'Q **qurçār qurçāmāq**.	**qurça-**
:: 'UL 'UQ· 'AMA'J·QA' QIRJA'DIY **(ol) oq amāçqa qirçādi** "O ok hedefin yanına değdi ve geçti gitti (*ḍaraba ... jānib ... wa-maḍā*)." Bu kayıcı (*zālij*) ok gibiydi. QIRJA'R QIRJA'MA'Q **qirçār qirçāmāq**.	**qirça-**
:: 'AĀRIY KŠIYK' QAW·JIYDIY **āri kišīkä qawçīdi** "Arı ısırmak için adama saldırdı (*ḥamala 'alā ... li-ya'aḍḍa*)."	**qawçi-**

[III. 206/276] **566**

Bir adam başkasına kızar ya da üstüne düşerse (*yaḍiba, inhamaka*) yine böyle denir. QAW·JIYR QAWJIYMA'Q **qawçīr qawçīmāq**.	
:: 'L 'ANIK· 'AD̲A'QIN· BAΓ·DA'DIY **ol anig ad̲āqin baγdādi** "(Güreşte) onun ayağını sarmaya vurdu (*šayzaba*)." BAΓ·DA'R BAΓDA'MA'Q **baγdār baγdāmāq**.	**baγda-**
:: 'UL QILIJ QUN·DIYDIY **ol qiliç qondīdi** "O parlatıcıyla kılıcı parlattı (*jala ... bi-l-midwas*)."QUN·DIYR QUNDIYM'Q **qondīr qondīmāq**.	**qondi-**

R

:: TAB·RA'DIY NA'NK **täprādi nāŋ** "Nesne hareket etti (*taḥarraka*)." TAB·RA'R TAB·RA'MAK **täprār täprāmāk**. 0	**täprā-**
:: 'UT TUBRA'DIY **ol toprādi** "Ot kurudu (*ṣāra ... hašīm*)." TUBRA'R· TUB·RA'MA'Q **toprār toprāmāq**. 0	**topra-**
:: TAWIY TAB·RIDY **tewe taprīdi** "Deve hopladı (*waṭaba*)." Bu sözcük sadece devenin zıplaması için kullanılır. TAB·RAIYR TBRYM'Q **taprīr taprīmāq**.	**tapri-**
:: KŠIY SAD̲·RADIY **kiši säd̲rädi** "Halk seyrekleşti (*xaffat zaḥma*)." :: TUVN SAD̲·RADIY **tōn säd̲rädi** "Elbise yıprandı (*tahalhala, injarana*)."[1] SAD̲·RA'R· SAD̲·RA'MA'K **säd̲rär säd̲rämāk**.	**säd̲rä-**
:: 'UL YΓIA'JIΓ BUΓRA'DIY **ol yiγāçiγ buγrādi** "O ağacı (ya da başka bir şeyi) kertik kertik kesti (*ḥazza*)." BUΓRA'R BUΓRA'MA'Q **buγrār buγrāmāq**.	**buγrā-**
:: 'AR· TIΓRA'DIY **är tiγrādi** "Adam sertleşti (*jaluda*)." TIΓ·RA'R· TIΓRA'MA'Q **tiγrār tiγrāmāq**.	**tiγra-**
:: 'AT· TUΓ·RA'DIY **ät toγrādi** "O (Tutmāç ya da başka bir şey için) et doğradı (*xardala*)." TUΓRA'R TUΓRA'MA'Q **toγrar toγramaq**.	**toγra-**

---

566 1. *injarāna*'dan düzeltildi.

'AR· YAW·RA'DIY **är tawrādi** – aynı TГR'DIY **tiγrādi** sözcüğü gibidir. YAWR'R YAWR'MA'Q **tawrār tawrāmāq**. Manzume:	**tawra-** D

QIŠ YA'YTRV SUWLNVR [dikkat]	**qiš yāyγaru sawlayūr**	V
'AR· 'AT· MNN YAWRYUVR	**är at mänin tawrayūr**	
'IK·LAR YMA' SAWRYUVR	**iglär yemä säwräyür**	
'AT· YIN· TAQY ?KRŠVR	**ät yen taqi bäkrišür**	

Yaz ve kış arasındaki karşılıklı konuşması anlatarak diyor ki: "[Kış, yaza] 'Adamların ve atların (etleri) bende sertleşir (*yuštaddu*); hastalık (kışın) azalır; ve (kışın) insanların bedenleri ve vücutları sertleşir.'"

:: 'UŠA'Q NA'NK TUW·RA'DIY **ušāq näŋ tuwrādi** "Küçük şey büyüdü (*kaburat*)"- kuzunun büyüdüğü gibi. TUWRA'R TUWRA'MA'K-Q **tuwrār tuwrāmāq**. Bu TUWUZ YUNJUV[2] **tuwuz (?) yinçü** "büyük (*kibār*) inci." anlamındaki sözünden türemiştir.	**tuwra-**
:: 'AT SUJYDIY BUQ·RIYDIY [dikkat] **at suçīdi buqrādi** At sıçradı, huysuzluk etti (*waṯaba, jamaḥa*)." Bu sözcük yalnız başına kullanılmaz. BUQRA'R BUQRA'M'Q **buqrār buqrāmāq**.	**buqra-**
:: 'AT· 'D̲A'QY TIK·RA'DIY **at aḏāqi tikrādi** "Atın ayağı takırdadı (*dawiya*)." ::	**tikrä-**

[III. 208/280] **567**

'UГ'LA'N TIK·RA'DIY **oγlān tikrādi** "Bebek gelişti (*tara'ra'a*)." TIKRA'R· TIKRA'MA'K **tikrār tikrāmāk**.	**tikrä-**
:: YIYR· JIГ·RUVDIY **yēr çiγrūdi** "Yer (üzerinden çok yürünmekten ve çiğnenmekten) sertleşti (*talabbadat, ṣalubat*) ." Gevşek olup da sonradan sertleşen (*ṣaluba*) her şey için böyle denir. JIГ·RUVR· JIГRIUMA'Q **çiγrūr çiγrūmāq**. 0	**çiγru-**
:: AŠIJ· JUQ·RA'DIY **ešiç çoqrādi** '"Tencerenin içinde bulunan koyu şey kaynadı (*γalat min šay' ṯaxīn*)" – güveç ya da pelte gibi. Tencerenin içinde sulu şey bulunur da kaynarsa böyle JUQRADIY **çoqrādi** denmez: QAYNADIY **qaynadi** [528] denir. :: MINKAR JUQ·RA'DIY **miŋar çoqrādi** "Pınar kaynadı (*fāra*)" – onun suyu tencerenin kaynadığı gibi kaynadı. JUQ·RA'R JUQ·RAMA'Q **çoqrār çoqrāmāq**.	**çoqrā-**
:: TIYŠ JIQ·RA'DIY **tīš çiqrādi** "Diş gıcırdadı (*ṣarra*)." :: QABUГ JIQ·RA'DIY **qapuγ çiqrādi** "Kapı gıcırdadı (*ṣarra*)." Bir adam düşmanlıkla ya da buna benzer bir şeyle bağırırsa (*ṣāḥa*) yine böyle denir. JIQRA'R· JIQ·RA'MA'Q **çiqrār çiqramāq**.	**çiqra-**
:: 'AT·M'K·TA' TA'Š JIK·RA'DIY **ätmāktä täš çikrādi** "Ekmek içinden çıkan taş yüzünden diş gıcırdadı (*ṣarrat*)." JIK·RA'R· JIK·RA'MA'K **çikrār çikrāmāk**. 0	**çikrä-**
:: 'UQ· KIYŠ·TA' JAL·RA'DIY **oq kēštä çalrādi** "Ok sadakta takır takır etti (*taqalqala*)." Buna benzer ses için de böyle denir. JILRA'R· JLIRA'MA'Q **çalrār çalrāmāq**.	**çalra-**

2. TUWUR TNJUV (?)'dan düzeltilmiş görülüyor.

:: 'YŠ SAFRA'DIY **īš säwrādi** "İş gevşedi (*istafraya*)." İşleyen bir adam işi bırakırsa (*faraya 'anhu*) da böyle denir. SAWRA'R SAF·RA'MA'K-Q[1] **säwrār säwrāmāk**. "Hasta [hastalığından] iyileşti (*indamala, insalla minhu*)." :: SUKAL 'IYK·DIN SAF·RA'DIY **sökäl īgdin säwrādi** **säwrā-**

:: 'AR· SUW·QA' SAKRIYDIY **är suwqa sekrīdi** "Adam sudan (veya başka bir şeyden) atlattı (*waṯaba*)." SAK·RIYR· SAK·RYMA'K **sekrīr sekrīmāk**. **sekri-**

:: QUVY· SAM·RIYDIY **qōy sämrīdi** "Koyun (ya da başka bir şey) yağlandı (*samina*)." SAM·RIYR· SAM·RIYMA'K **semrīr semrīmāk**. **sämri-**

:: 'AS·RUK SAN·RIYDIY **äsrük sanrīdi** "Sarhoş saçmaladı (*haḏā*)." Aslı: SAN·DIRAIYDIY **sandrīdi**. SANRIYDY SANRIYR SANRIYMA'Q **sanrīdi sanrīr sanrīmāq**. **sanri-**

:: 'NIK BAŠY TAN·RIYDY **anig baši tänrīdi** (?)[2] "Onun başı döndü (*axaḏa ra'sahuka-d-duwār*)." Bu uyku geldiği halde uyunamadığı zaman söylenir. Bu yüzden insanın başında karınca yürür[3] gibi bir şey duyulur. TAN·RIYR TANRIYMA'K **tänrīr tänrīmāk**. **tänri-**?

:: 'ANIK· KUVJIY KUW·RA'DIY **anig küçi käwrādi** **käwrā-**

[III. 210/282] **568**

"Onun gücü, kuvveti gevşedi (*wahanat*)." Herhangi sert bir şey gevşerse de böyle denir. KAW·RA'R· KAWR'MA'K· **käwrār käwrāmāk**. 0

:: 'AR·S·LA'N KUK·RA'DIY **arslan kökrādi** "Arslan kükredi (*za'ara*)." :: BUΓ·RA' KUK·RADIY **buγra kökrādi** "Aygır kükredi (*hadara*)."[1] :: BULIT· KUK·RADIY **bulit kökrädi** "Gök gürledi (*ra'adat*)." Savaşta yiğitlerin çıkardığı ses (*ṣayāḥ*) de buna benzetilir. Atasözü: TAKIR·MAINDA' TUΓ·MIŠ SIJ·ΓA'N· KUVK· KUK·RAKINKA' QUQUQ·M'S· **tägirmändä tuγmiš siçγān kök kökräginä qorqmās** 0 "Değirmende doğan sıçan gök gürlediğinde (*ra'd*) korkmaz." Bu söz sıkıntılı bir yaşam geçiren bir kişi ufak bir şeyle korkutulmak istendiğinde söylenir. KUKRA'R· KUK·RA'MA'K **kökrār kökrāmāk**. 0 **kökrä-** P

:: TA'Š QUDUΓDA' KULRA'DIY **tāš quduγqa külrādi** "Taş kuyuda gürledi." KUL·RA'R KUL·RA'MA'K **külrār külrāmāk**. **külrä-**

Z

:: 'UL 'ANY TAB·ZA'DIY **ol ani täpzādi** "O, onu kıskandı (*ḥasada*)." TABZA'R· TAB·ZA'MA'K **täpzār täpzāmāk**. 0 **täpzä-**

:: 'L TIYŠ SIΓ·ZA'DIY **ol tīš siγzādi** "O dişlikle dişi kurcaladı (*xallala ... bi-l-xilāl*)." **siγza-**

:: 'UL 'AITIK ?IYSIN [dikkat] SIΓ·ZA'DIY **ol ätük yīpin siγzādi** "O pabucunun

---

567 1. Q, K'nın üstüne yazılmıştır.

2. Baştaki *t-* buradaki düzenin dışındadır; belki de **sänri-**? Clauson (ED, 524) **täwri-** şeklini önerir.

3. EY. *ḏabīb, dabīb* okunur.

568 1. EY. *haḏara.*

dikişleri arasına parça koydu (*jarrara*).” İki şey arasına bir şey sıkıştırılarak konursa (*udxila bi-taḍyīq*) yine böyle denir. SIΓ·ZA’R· SIΓZA’MA’Q **siγzār siγzāmāq**.	
:: ’UL QUBUZ QUB·ZA’DIY **ol qopuz qopzādi** “O kopuz çaldı (*ḍaraba*).” QUB·ZA’R QUB·ZA’MA’Q **qopzār qopzāmāq**.	**qopza-**

S

:: ’UL ’ANY TAB·SA’DIY **ol ani täpsādi** “O, onu kıskandı (*ḥasada*).” Bunun *zāy*’lı [yani **täpzä**] bir varyantı da vardır. TAB·SA’R TAB·SA’MA’Q **täpsār täpsāmāk**. 0	**täpsä-** D
:: BA’Š· BUTSA’DIY **bāš bütsādi** “Yara hemen hemen iyileşti (*qaruba ... min al-indimāl*).” BUTUSA’R BUTUSA’MA’K **bütsār bütsāmāk**.	**bütsä-**
:: ’UL ’ANKAR BUX·SA”DIY **ol aŋar boxsādi** “O, onun emrine itaat etmedi ve işi zorla yaptı (*abā qabūl amirihi wa-fi ‘l al-fi ‘l kārihan*).” BUX·SA’R BUX·SA’MA’Q **boxsār boxsāmāq**. 0	**boxsa-**
:: ’UL SUWDA’ JAB·SA’DY **ol suwda çapsādi** “O suda yüzmek (*ya ‘ūma*) istedi.” JAB·ISA’R JAB·ISA’MA’K-Q **çapsār çapsāmāq**.	**çapsa-**
:: ’UL ’ATIN SATISA’DIY **ol atin satsādi** “O atını (ya da başka bir şeyi) satmak (*bay‘*) istedi.” SATISA’R SATISA’MA’Q **satsār satsāmāq**.	**satsa-**
:: ’UL ’ATIΓ SURISA’DIY **ol atiγ sürsädi** “O atını (veya başka bir şeyi) sürmek (*sawq*) istedi.” SURISA’R SURISA’MA’K **sürsār sürsämäk**. 0	**sürsä-**
::	

[III. 211/284] **569**

:: ’AR· SUW·SA’DIY **är suwsādi** “Adam (yada başkası) susadı (*‘aṭiša*).” SUW·SA’R SUWSA’MA’Q **suwsār suwsāmāq**. Bunun aslı da istemek ya da dilemektir.	**suwsa-**
:: SIR·K’ SUW·SIDIY **sirkä suwsidi** “Sirke sulandı (*mā’*).” Sirkedeki su sirkenin gücünü kırdı.” SUWSIR· SUWSIYM’Q **suwsir suwsīmāq**.	**suwsi-**
:: ’ANIK TAKRA’ KIŠY QAB·SADIY **anig tägrä kiši qapsādi** “Halk onun çevresini sardı (*ḥaffa ... ḥawlahu*).” QAB·SA’R QAB·SA’MA’Q **qapsār qapsāmāq**. :: ’UL ’ANIK TAW’RIN QAB·SA’DIY **ol anig tawārin qapsadi** “O, onun malını kapmak (*yasluba*) istedi.”	**qapsa-**
:: ’UL YUQA’RUV QUBUSA’DIY **ol yoqāru qopsādi** “O yukarı çıkmak (*nuhūḍ*) istedi.” QUBUSA’R QUBUSA’MA’Q **qopsār qopsāmāq**.	**qopsa-**
:: MAN ’ANY KURUSA’DIM **män ani körsädim** “Ben onunla görüşmek (*liqā’*) istedim.” Aslı: KURUK:SA’DIM **körügsädim**. Bu kural sızıcı harflere bağlıdır, “bir şey istemek (*tamannī*)” anlamını ifade etmek için eylem köklerine *elif, sīn, kāf* eklenir. KURIUSA’R· MAN KURUISA’MA’K **körsär män, körsämäk**.	**körsä-** G
:: MAN SANK’ KALIK·SA’DIM· **män saŋa käligsädim** “Ben sana gelmek (*ātiya*) istedim.” KLISA’DIM bir varyanttır. KALISA’R· MAN KALISA’MA’K **kälsär män, kälsämäk.**	**kälsä-** D

:: 'AT· QAQ·SIDY **ät qaqsidi** "Et kuruyayazdı (*taqaddada*)." QAQ·SIYR QAQ·SIYMA'Q **qaqsir qaqsimāq**. **qaqsi-**

Š

:: 'ANIK TARIY TUWŠADY **anig täri tüwšädi** "(Çalışmaktan) teri boncuk boncuk oldu (*taḥabbaba*)." TUWŠA'R TUWŠA'MA'K **tüwšär tüwšämäk**. 0 **tüwšä-**

:: YIB· QMUΓ TUW·ŠA'DIY **yip qamuγ täwšädi** "İp ucu bulunmayacak şekilde birbirine karıştı (*tašawwaša, ixtalaṭa ba'ḍuhu bi-ba'ḍ*)." TAW·ŠA'R TAW·ŠA'MA'K **täwšär täwšämäk**. 0 **täwšä-**

:: TA'S· JAX·ŠA'DIY **täš çaxsädi** "Taş çağıl çağıl ses çıkardı (*ṣawwata r-raḍrāḍ*)." Ziynet eşyası ve buna benzer şeyler ses çıkarırsa (*waswās*) da böyle denir. JAX·ŠA'R· JAX·ŠA'MA'K-Q **çaxšär çaxšämäq**. **çaxsa-**

:: JAΓIR JUWŠA'DIY **çayir çiwšädi** "Meyve suyu kaynadı ve fokurdadı (*yalā wa-qaḍafa bi-z-zabad*)." :: QARIN· JUWŠA'DIY **qarin çiwšädi** "Yemek karnını yaktı ve mideyi ekşitti (*laḍa'a, ḥammaḍa*)." JUW·ŠA'R· JUWŠA'MA'K-Q **çiwšär çiwšämaq (çiwšämäk)**. 0 **çiwša-**

:: 'UL QULA'QA' SUF·ŠA'DIY **ol qulāqqa suwšädi** "O gizli bir sözü kulağına fısıldadı (*takallama ... bi-kalām xafī*)." SUF·ŠA'R· SUF·ŠA'MA'Q **suwšär suwšämäq**. 0 :: SUKLAKA' SUF·ŠA'DIY **sökälkä suwšädi** **suwša-**

[III. 213/286] **570**

"O hastaya okudu, üfledi (*raqqā*)." *Šīn*'li[1] [yani **šuwša**] bir varyasyon daha vardır. (D) **(šuwša-**

:: 'UL TUVNUΓ· QIARŠA'DIY[2] **ol tonuγ qaršädi** "O elbiseyi (veya başka bir şeyi) karışla (*šabara*) ölçtü." QIARŠA'R[2] QARŠA'MA'Q[2] **qaršär qaršämäq**. **qaršа-**

:: 'UL QAFTA'N QURŠA'DIY **ol qaftän quršädi** "O elbisenin kuşağını bağladı (*šadda min ṭaqa*)." QURŠA'R QURŠA'MA'Q **quršär quršämäq**. **qurša-**

:: QATIΓ NA'NK QUΓ·ŠA'DIY **qatiγ näŋ qoγšädi** "Sert nesne yumuşadı (*fatara*)." QUΓŠA'R QUΓŠA'MA'Q **qoγšär qoγšämäq**.

:: 'AR· 'UQNIY QUW·ŠA'DIY **är oqni qowšädi** "Adam okunu[3] bir güçlendirici ile güçlendirdi (*ṭarrada ... bi-ṭarīda*)." QUWŠA'R QUWŠA'MA'Q **qowšär qowšämäq**. *Γayn*'lı [yani **qoγša**] bir varyasyon daha vardır. **qowša-**

:: TAWY 'UT· KAWŠADIY **tewe ot käwšädi** "Deve ot ile geviş getirdi (*ijtarra*)." :: QURJ NA'NK KAW·ŠADIY **qurç näŋ käwšädi** "Sert şey gevşedi (*fatara, ṣāra raxw*)." KAW·ŠA'R KWŠA'MA'K **käwšär käwšämäk**. Buradan gelerek "iyi pişmiş, mayalı, güzel ekmek,": KAW·ŠAK 'AT·M'K **käwšäk ätmäk** denir. **käwšä-**

---

570 1. EY. *sīn*.
2. İlk A, U'dan değişti (?).

570 3. "ok" sonradan kenara eklendi.

Г

:: 'UL 'ANY TAS·ГA'DIY **ol ani tasγādi** "O, onu tokatladı (*laṭama*)." TAS·Г'R TAS·ГA'MA'Q **tasγār tasγāmāq**. **tasγa-**

:: 'UL 'ANIK BUY·NIN SAT·ГA'DIY **ol anig boynin satγādi** "O, onun boynunu çiğnedi (*taxaṭṭā*)." :: BIYR· YUVL BIYRIK SAT·ГA'DIY **bir yōl bīrig satγādi** "Güney yolu batı yoluyla çatıştı [yani onlar sağ üçgende karşılaştı] (*jāza ... 'alā*)." :: 'ALIM BYRIM·NY SATГA'DIY **alim bērimni satγādi** "O alacağını vereceği ile ödeşti (*iqtaṣṣa*)[4]." SAT·ГA'R· SAT·ГA'MA'Q **satγār satγāmāq**. Manzume: **satγa-**

'AŽUN TUNIY KUNDUVZY YLKIN KAJ'R **V**
KIM·NY QALY SAT·ГASA' KUVJIN KAW'R
ažun tüni kündüzi yelgin käçār
kimni qali satγasa küçin käwār

"Zamanın gece ve gündüzleri misafir gibi geçer, o bir kimsenin üzerine uğrasa (*atā 'alayhi wa-xabaṭahu*), onu zayıflatır." Bu sözcük yol ve borç konularında Oγuz şivesinde kullanılır. 0

:: 'UL QUVLIN SIT·ГDIY **ol qōlin sitγādi** "O kolunu sıvadı (*šammara yadayhi*)." SIT·ГA'R SITГA'MA'Q **sitγār sitγāmāq**. 0 **siγta-**

:: 'UL 'ANIK 'D̲A'QIN· BAD·ГA'DIY **ol anig aḏāqin baḏγadi** "O, onun ayağını (güreşte) yakaladı (*šayzaba*)." Bu sözcük metatez ile: BAГDA'DIY **baγdadi** [566] dahi olur. BAГ·DA'R BADГ'MA'Q **badγār badγāmāq**. **baḏγa-D**

:: 'UL SUVNUГ BUL·ГA'DIY **ol sūwuγ bulγādi** "O suyu bulandırdı (*kaddara*)." :: 'UL TUT·MA'J· BUL·ГA'DIY **ol tutmāç bulγādi** **bulγa-**

[III. 214/289] **571**

"O tenceredeki (ya da başka yerdeki) Tutmāç'ı karıştırdı (*ḫarraka*)." Bulamaç ya da benzer şeyleri altı üstü iyice pişsin diye iyice karıştırmak dahi böyledir. 0 :: 'UL 'AR· 'ANIK KUNK·LIN BUL·ГA'DIY **ol är anig köŋlin bulγādi** "O adam onu kızdırdı (*aḍjarahu wa-aγḍabahu*)." Aslı uygun olmayan yemekten insanı kusayazmasıdır (*yataqaddara ṭab' ... fa-kāda an yataqayya'a*). BUL·ГA'R BULГA'MA'Q **buγlār bulγāmāq**.

:: QIYZ· YIN·JUV ?AL·ГA'DIY **qīz yinçü tolγādi** "Kız küpe (incili ve benzer) takındı (*qarraṭat ... šanafan*)." :: 'UL YUVNK TUL·ГA'DIY **ol yūŋ tolγādi** "O yün sümeğini doladı (*'ammata 'amīta*)[1]." :: 'NIK QAR·NIY TUL·ГA'DIY **anig qarni tolγādi** "Onun karnı (ağrıdan ya da başka şeylerden) buruldu (*lawā*)." ?ULГA'R· ?ULГA'MA'Q **tolγār tolγāmāq**. **tolγa-**

:: TNKRY 'ANY QARГ'DIY **täŋri ani qarγādi** "Tanrı onu lanetledi (*la'ana*)." QARГ'R QARГ'M'Q **qarγār qarγāmāq**. **qarγa-**

---

4. EY. *iqtaḍḍa*.

571 1. EY. *'amiyyatahu*.

:: YIYR· QURΓA'DIY **yēr quryādi** "Yer (yağmurun azlığından) kurudu (*yabisat*)." QURΓA'R QURΓA'MA'Q **quryār quryāmāq**. **qurya-**

:: BAK 'ANY QIZ·ΓA'DIY **beg ani qiryādi** "Bey onu uzaklaştırdı, ona sert davrandı (*ab'adahu ... wa-xašuna 'alayhi wa-zajarahu*)." QIZΓA'R QIZΓA'MA'Q **qiryār qiryāmāq**. Türklerin Tanrının lanetiyle bir kulun bir kulu kovmasının (*ṭard*) nasıl ayırt ettikleri görülmelidir, birine *fatḥa*, diğerine *kasra* [yani **qarya-**] koyarak bunu yapmışlardır. **qirya-**

W

:: 'UL QARANKQUVDA' QARWA'DIY **ol qaraŋqūda qarwādi** "O karanlıkta ararken eli bir şeye dokundu (*awdaqa, lamasa ṭāliban bi-yad*)." QAR·WA'R QARWA'MA'Q **qarwār qarwāmāq**. Yukarıda bahsettiğimiz gibi [26-7] *fā*'yı *vāv*'a çevirmeye izin verilen her yerde QAR·VA'DIY **qarvādi** dahi denir. **qarwa-** **qarvā-** D

K

:: 'UL 'ATA'SIN BULΓA'DIY [dikkat] **ol atāsin bulγādi tälgädi** "O babasını kızdırdı, onun canını sıktı (*awqa'a ... fī ḥard wa-ḍajar*)." TAL·K'DIY **tälgädi** yalnız başına kullanılmaz. TAL·KA'R TALK'MA'K **tälgär tälgämäk**. **tälgä-**

L

:: 'UL BUVZ·NIY BTLA'DIY **ol bözni batlādi** "O bezi kolalı bir bezle sildi (*ṭajara ... bi-ṭ-ṭajr*)." BAT·L'R BATLA'MA'Q **batlār batlāmāq**. **batla-**

:: 'IT· 'ARIK BUT·LA'DIY **it ärig butlādi** "Köpek adamı budundan ısırdı (*sāq*)." Bir adam başka birinin buduna vurursa yine böyledir. BUT·LA'R BUT·LA'MA'Q **butlār butlāmāq**. 0 **butla-**

:: 'AR· BIT BIT·LA'DIY **är bit bitlädi\bitlādi** "Adam bit aradı (*qaml*)." BIT·LA'R BIT·LA'MA'K-Q **bitlär bitlämäk\bitlār bitlāmāq**. **bitlä-/ bitla-**

[III. 216/291] **572**

:: TITIR· BUZLA'DIY **titir bozlādi** "Dişi deve bozladı (*rayat*)." BUZLA'R BUZLA'M'Q **bozlār bozlāmāq**. **bozla-**

:: 'AR· 'YŠ BAŠLA'DIY **är īš bašlādi** "Adam işe başladı (*bada'a*)." :: 'UL YUVL BAŠ·L'DIY **ol yōl bašlādi** "O yol gösterdi (*dalla*)." :: 'UL SUV BAŠLA'DIY **ol sü bašlādi** "O askerin önünden gitti (*qāda*)." BAŠLA'R[1] BAŠLA'MA'Q **bašlār bašlāmāq**. 0 **bašlā-**

:: 'UL 'UTUNK· BAΓ·LA'DIY **ol otuŋ bayladi** "O odun (ya da başka bir şey) bağladı (*ḥazama*)." BAΓLA'R BAΓLA'MA'Q **baylār baylāmāq**. 0 **bayla-**

---

572 1. EY'de bu ilk cümledeki örnekten sonra gelir.

:: 'UL TUVN BUΓ:L'DY **ol tōn boγlādi** "O elbiseyi bohçaya (*ṣiwān*) paketledi ('*abbā*)." BUΓLA'R BUΓLA'M'Q **boγlār boγlāmāq**. Türkler elbise bağlamakla (*šadd*) başka bir şeyi bağlamayı (*ḥazm*) ayırt etmişlerdir, bunu Birinde *bā'* harfi *naṣb* [yani., **baγla-**], diğerinde *raf'*lıdır.[2] **boγla-** G

2. EY'de "sonraki" ve "önceki" yer değiştirir.

:: YIL·QIY BUQ·LA'DIY **yilqi boqlādi** "Hayvan pisledi (*ratāt*)." Oγuz şivesi. BUQLA'R BUQLA'M'Q **boqlār boqlāmāq**. **boqla-** D

:: 'UL NA'NKIN BAK·LA'DIY **ol näŋin bäklādi** "O malını gözetti (*ḥafaẓa*)." :: 'UL QABUΓIN BAK·LA'DIY **ol qapuγin bäklādi** "O kapısını kapattı (*šadda*)." Herhangi bir şey sıkıca bağlanırsa (*awṯaqa*) da böyle denir. BAK·LA'R· BAK·LA'MA'K **bäklār bäklāmāk**. **bäklä**

:: 'UL 'ANY BAK·LA'DIY **ol ani beglādi** "O, onu Bey olarak düşündü (*nasabahu ilā l-imāra wa-sammāhu amīran*)." BAK·LA'R BAK·LA'MA'K **beglār beglāmāk** **beglä-**

:: 'UL TUVNUΓ TAB·LA'DIY **ol tōnuγ taplādi** "O elbiseyi kabul etti (*qabila*), razı oldu (*raḍiya*)." TABLA'R TABLA'M'Q **taplār taplāmāq**. 0 **tapla-**

:: 'UL IYŠIΓ TUB·LA'DIY **ol išiγ tüplādi** "O işi kökünde aradı (*faḥaṣa 'an aṣl baḥaṯa*)." TUB·LA'R TUB·LA'MA'K **tüplār tüplāmāk**. 0 **tüplä-**

:: 'UL 'ANY TAT·LA'DIY **ol ani tatlādi** "O, onu Fars (*furs*) saydı." TAT·LA'R TAT·LA'MA'Q **tatlār tatlāmāq**. 0 **tatla-**

:: 'AT TAR·LA'DIY **at tärlādi** "At terledi (*rašaḥa, 'ariqa*)." :: 'UL 'ATIN TAR· LA'DIY **ol atin tärlādi** "O atını kaşağıladı, atın üzerindeki ter ve pislikleri temizledi (*farjana, naqqā aṯar al-'araq wa-r-rawṯ*)." TARLA'R TARLA'MA'K **tärlār tärlāmāk**. Bu sözcük iki zıt anlama gelir, hem geçişli hem de geçişsiz olur. **tärlä-**

:: 'UL 'ANY TAZ·LA'DIY **ol ani tazlādi** "O, onu kel olarak düşündü (*aqra'*)." TAZLA'R TAZLA'MA'Q **tazlār tazlāmāq**. **tazla-**

:: 'UL 'AT· TUZLA'DIY **ol ät tuzlādi** "O eti (veya başka bir şeyi) tuzladı (*mallaḥa*)." TUZ·LA'R TUZLA'MA'K-Q[3] **tuzlār tuzlāmāq**. 0 **tuzla-**

[III. 218/293] **573**

:: BUΓRA' 'ARIK TIZLA'DIY **buγra ärig tizlādi** "Deve adamı altına aldı, onu diziyle ezdi (*baraka ... wa-ḍaγaṭa bi rukba*)." Bir kimse bir üzerine çıkıp onu diziyle ezerse (*jaṭā*) yine böyle denir. TIZLA'R TIZLA'MA'K-Q[1] **tizlār tizlāmāk (tizlār tizlāmāq)**. **tizlä-**

:: 'UL ITIΓ TAŠ·LA'DIY **ol itiγ tašlādi** "(Adam) köpeği taşladı (*ḍaraba ... bi-l-ḥijāra*)." :: 'AR· TAŠ·LA'DIY **är tašlādi** "Adam (ya da başka biri) gurbete gitti (*iγtaraba*)."[2] TAŠLA'R· TAŠ·LA'MA'Q **tašlār tašlāmāq**. 0 **tašla-**

:: MAN 'ANY TUŠ·LA'DIM· **män ani tušlādim** "Ben onunla karşılaştım (*taḥaḍ-ḍaytuhu wa-qumtu bi-ḥiḍā'ihi wa-muwājahatihi*)." TUŠ·LA'R[3] MN TUŠ·LA'MA'Q[3] **tušlār män, tušlāmāq**. **tušla-**

:: 'UL 'ANY TIŠL·DIY **ol ani tišlādi** "O onu dişledi, dişiyle ısırdı (*'aḍḍa bi-sinn*)." Birisi başka birinin dişine vururs a (*ḍaraba 'alā sinn*) da böyle denir. TIŠLA'R TIŠLA'MA'K-Q[1] **tišlār tišlāmāk (tišlār tišlāmāq)**. 0 **tišlä-**

---

572 3. K asıldır, Q sonradan yazılmıştır.

573 1. K asıldır, Q sonradan yazılmıştır.

2. EY. *aytarat*.

3. U, A (?)'dan değişmiştir.

:: 'UL 'ATIN TAΓLA'DIY **ol atin taylādi** "O atını dağladı (*wasama*)." TAΓLA'R TAΓLA'MA'Q **taylār tayləmāq**. Diğer hayvanlar için de böyledir. Bu aslen Türkçe bir sözcük değildir. 0 **tayla-**

:: 'UL YARAΓ TUΓLA'DIY **ol yāriγ tuγlādi** "O yarığın gediğini kapattı (*sadda*)." TUΓLA'R TUΓLA'MA'Q **tuγlār tuγlāmāq**. **tuγla-**

:: SUVW TUM·LIYDIY **sūw tumlīdi** "Su (ya da başka bir şey) soğudu (*barada*)." TUM·LIYR· TUM·LIYMA'Q **tumlīr tumlīmāq**. **tumli-**

Manzume:

KUR·DIY MANY A'AIM·LAYUV	**kördi mäni ämläyü**	V
BAQ·TIY MANKA' 'IMLAYUV	**baqti maŋa imläyü**	
QAL·DIM KUNKUL TUM·LIYUV	**qaldim köŋül tumliyu**	
QAD̲·ΓUV MANIY TUR·ΓURVR·	**qad̲γu mäni turγurūr**	

"(Sevgilim) bana baktı ve beni bakışıyla tedavi etti; bana baktı ve selamla işaret etti; ben (sıkıntı yüzünden) (onun peşinde) kaldım ve kalbim dondu; kaygı beni tüketiyor." 0

'UΓLA'N JAR·LA'DIY **oγlān çarlādi** "Bebek ağladı (*bakā*)." :: YANKA'N JAR·LA'DIY **yaŋān çarlādi** "Fil bağırdı (*ṣāḫa*)." JAR·LA'R JARLA'M'Q **çarlār çarlāmāq**. 0 **çarla-**

JUΓLA'DIY **çoγlādi** – JAR·LA'DIY **çarlādi** gibi filin bağırması anlamındadır. JU̲Γ̲L'R JU̲Γ̲L'M'Q **çoγlār çoγlāmāq**. **çoγla-**

:: 'UL TUVNUΓ· JUΓ̲·LA'DIY **ol tōnuγ çuγlādi** "O elbiseyi bağladı, bohçaladı (*ḍabbara, 'abbā, razama*)." JUΓ̲·L'R JUΓ̲·LA'MA'Q· **çuγlār çuγlāmāq**. **çuγla-**

:: 'UL BUVZ JIΓ·L'DIY **ol bōz çiγlādi** "O bezi Türk arşınıyla ölçtü (*ḏara'a bi-ḏirā' türkī*)." JIΓ·LA'R JIΓ·LA'M'Q **çiγlār çiγlāmāq.** **çiγla-**

:: 'AT· JAW̲·LA'DIY **ät çawladi** "O eti iyice pişirmedi (*lahwaja*[4] [belirtilmiş])." **çawla-** JU̲WL'R JU̲WLA'MA'Q **çawlār çawlāmāq.**

[III. 219/296] **574**

:: 'UL 'IYŠIΓ JIN·LA'DIY **ol īšiγ çinlādi** "O işi gerçekleştirdi (*ḥaqqaqa*)." JIN·LA'R JINLA'MA'Q **çinlār çinlāmāq.** **çinla-**

:: 'AR· QIJL SAB·LA'DIY **är qiliç saplādi** "Adam kılıca sap (*qabī'a*) yaptı (*rakkaba*)." Herhangi bir şeye sap (*niṣāb*) yapılırsa da böyle denir. SAB·LA'R SAB·LA'M'Q **saplār saplāmāq.** 0 **sapla-**

:: 'UL SUWLUQ SAR·LA'DIY **ol suwluq sarlādi** "O sarık sardı (*karā*)." :: 'AD̲A'QINK' YUR·KA'N·JUV SAR·LA'DIY **ad̲aqiŋa yärgānçü sarlādi** "O ayağının çevresine sargı sardı (*laffa lifāfa*)." Herhangi bir şey başka bir şey üzerine sarılırsa da böyle denir. SAR·LA'R SARLA'MA'Q **sarlār sarlāmāq.** **sarla-**

:: 'AY'Q·JY 'YA'Q SIR·LA'DIY **ayāqçi ayāq sirlādi** "Kaseci kaseye (nakış yapmak için) sır vurdu (*laṭaxa luzūjāt al-γirā'*)." SIR·LA'R SIRLA'M'Q **sirlār sirlāmāq.** **sirla-**

---

573 4. EY. *luhūqu*; krş. 388 **çawlan-**.

:: 'UL MANK' SUVZ SUVZLA'DIY **ol maŋa sōz sözlādi** "O benimle konuştu (*takallama ... bi-kalām*)." SUVZ·LA'R SUVZLA'MA'K[1] **sözlār sözlāmāk.** **sözlā-**

:: 'ANIK TIYŠY BUVZDUN SIZLA'DIY **anig tīši būzdin sizlādi** "Onun dişi buzdan (veya soğuk su içmekten) ağrıdı (*tawajja'a, naxs*)." :: 'AR·NIK SUNKUVKIY SIZ·LA' DIY **ärnig sünükü sizlādi** "Adamın kemikleri sızladı (*naxasa min qars*)." SIZLA'R· SIZ·LA'MA'Q **sizlār sizlāmāq.** **sizla-**

:: 'AR· QUVY·NKA' SUΓ·LDIY **är qōyuŋa suγlidi** "Adam bir şey aramak için elini koynuna soktu (*adxala ... yad ... yaṭlubu šay'*)." SUΓ·LIYR SUΓ·LIYMA'Q **suγlīr suγlīmāq.** Diğer şeyler için de böyledir. **suγli-**

:: 'UL TALIM SAW·LA'DIY **ol tälim sawlādi** "O çok konuştu (*takallama*)." Bir kişi atasözü (*ḍaraba l-amṯāl*) söylerse de böyle denir. SAWLA'R SAWLA'MA'Q **sawlār sawlāmāq.** **sawla-**

:: 'AT· SUWLA'DIY **at suwlādi** "At su (ya da başka bir şey) içti (*šariba ... l-mā'*)." :: 'AR· TITIK SUWLA'DIY **är titig suwlādi** "Adam çamuru sulandırdı (*amāha*)[2]." SUWLA'R SUWLA'MA'Q **suwlār suwlāmāq.** 0 **suwla-**

Gereğinden fazla söz kullanılarak :: 'UL 'ANY 'AM·L'DY SAM·LA'DIY **ol ani ämlädi samlādi** "O onu tedavi etti (*'ālaja, dāwā*)." SAM·LA'R SAMLA'MA'Q **samlār samlāmāq.** **samla-**

:: 'AR· SUM·LIYDIY **är somlīdi** "O adam Türkçe'den farklı bir dil konuştu (*takallama ... bi-kalām γayr al-turkiyya*), o dili konuşandan başkası anlamaz." SUM·-LIYR· SUM·LIYMA'Q **somlīr somlīmāq.** **somli-**

[III. 220/298] **575**

:: 'UL 'ANY SAN·LA'DIY **ol ani sänlädi** "O sena küçüklere hitap ettiği gibi hitap etti (*bi-xiṭāb ad-adniyā*)." SANLA'R SANLA'MA'K **sänlār sänlāmāk.** Bu ikinci tekil şahıs (*anta*) için kullanılır. İkinci çoğul kişi için "Siz (*antum*)" anlamında SIZ·-LA'DIY **sizlädi** denir ve bu Hakanlara karşı hitap edilirken (*xiṭāb al-mulūk*) uygundur [yani Arapça saygınlık belirten çoğul], Yüce Tanrının sözü gibi: *innā anzalnāhu* (K. 12:2 "Biz onu aşağı gönderdik"). 0 **sänlā-** **(sizlā-)**

:: BULUIT QAR·LA'DIY **bulit qarlādi** "Bulut kar getirdi (*aṯlajat*)." QAR·LA'R QARLA'MA'Q **qarlār qarlāmāq.** **qarla-**

:: 'UL QAFTANIΓ QURLA'DIY **ol qaftāniγ qurlādi** "O elbiseye kuşak yaptı (*mințaqa*) ve onu bağladı." QUR·LA'R QURLA'MA'Q **qurlār qurlāmāq.** **qurla-**

:: 'UL YIYRIK QIR·LA'DIY **ol yērig qirlādi** "O yeri (kavun ya da başka şeyler dikmek için) kazdı (*'arim*)." Bir kişi germeç (*ḥājib*) yaparsa yine böyle denir. QIRLA'R QIRLA'M'Q **qirlār qirlāmāq.** **qirla-**

:: 'ARIQ QAŠLA'DIY **ariq qašladi** "O ırmağa gergeç yaptı (*'arim*)." Birisi bir adamın kaşına vurursa yine böyle denir. QAŠ·LA'R QAŠLA'MA'Q **qašlār qašlāmāq.** **qašla-**

:: BAK QUŠ·LA'DIY **beg qušlādi** "Emir kuşları avladı (*sāda ... aṭ-ṭayr*)." QUŠ·LA'R QUŠ·LA'MA'Q **qušlār qušlāmāq.** **qušla-**

---

574 1. LA' mısraya (sonradan) eklendi.
2. EY. *amā*.

:: 'AR· 'AWINDA' QIŠ·LA'DIY **är äwindä qišlādi** "Adam kışı evinde geçirdi (*tašatta*)." Başkası da böyledir. QIŠ·LA'R QIŠLA'MA'Q **qišlār qišlāmāq.**	**qišla-**
:: 'UL BJA'K QINLA'DIY **ol biçāk qinlādi** "O bıçak kını (*jafn*) yaptı." QINLA'R QINLA'MA'Q **qinlār qinlāmāq.**	**qinla-**
:: 'UΓLA'NIΓ KUT·LA'DIY **oγlāniγ kötlādi** "O çocuğa (ya da başkasına) fenalık yaptı (*nāka*)." KUT·LA'R KUT·LA'MA'K **kötlār kötlāmāk.**	**kötlä-**
:: 'AR· KAḌ·LA'DIY **är käḍlādi** "Adam çabaladı (*ijtahada*), güçlü adamların yaptığını yaptı (*fa'ala fi 'l al-aqwiyā'*)." KADLA'R KADLA'MA'K **käḍlār käḍlāmāk.**	**käḍlä-**
:: 'UL 'UQIN KAZ·LA'DIY **ol oqin käzlādi** "O okunun gezini tamir etti (*aṣlaḥa fuq*)." KAZLA'R KAZLA'MA'K **käzlār käzlāmāk.** Tenceren pislik temizlenirse (*qurara*)[1] de böyle denir.	**käzlä-**
:: 'UL 'ANY KUZLA'DIY **ol ani kizlādi** "O, onun gözüne vurdu (*ḍarabahu 'alā 'aynihi*)." KUZL'R KUZLA'MA'K **közlār közlāmāk.**	**közlä-**
:: 'UL KIZLA'DIY NA'NKNIY **ol kizlädi näŋni** "O nesneyi gizledi (*katama*)." KIZLA'R· KIZLA'MA'K **kizlār kizlāmāk.**	**kizlä-**
:: 'UL 'TIΓ KAS·LA'DIY **ol itiγ käslādi** "O kesekle köpeğe vurdu (*laqa'a ... bi-madara*)." KAS·LA'R KAS·L'MA'K **käslār käslāmāk.**	**käslä-**
:: 'UL 'AḌAR· KUK·LA'DIY **ol äḍär köklādi ol äḍär köklādi** "Adam eğerin bağını bağladı (*šadda rabṭ*)." KUK·LA'R KUK·LA'MA'K **köklār köklāmāk.**	**köklä-**
::	

[I. 222/300] **576**

YIL·QIY KUK·LA'DIY **yilqi küglādi** "Hayvanlar ot yedi (*ibtaqalat, akalat ar-rabī*)."KUK·L'R KUK·LA'MA'K **küglār küglāmāk.**	**küglä-**
:: 'AR· KUK·LA'DIY **är küglādi** "Adam şarkı söyledi (*tayannā ... bi-uγniya*) ve bir takım ezgiler çıkardı (*axraja laḥn*)." KUK·LA'R KUK·LA'MA'K **küglār küglāmāk.**	
:: 'AT· KAM·LA'DIY **at kämlädi** "At hastalandı (*dawi'a*)." KAM·LA'N·DIY **kämländi** sözcüğünün bir varyantı. KAM·LA'R KAM·LA'MA'K **kämlär kälmämäk.** D	**kämlä-**
:: 'AR· MUN·LA'DIY **är münlädi** "Adam çorba içti (*ḥasā*[1] *... al-maraqa*)." MUNLA'R MUNLA'MA'K **münlär mümlämäk.**	**münlä-**

N

:: 'AR· YAΓIYNIY BUL·NA'DIY **är yaγīni bulnādi** "Adam düşmanı esir etti (*asara*)." BUL·NA'R BULNA'MA'Q **bulnār bulnāmāq.**	**bunla-**
:: 'UL BA'ŠIN TUK·NA'DIY **ol bāšin tögnādi** "O yarasını dağladı (*kawā ... bi-nār*)." TUK·NA'R· TUKNA'MA'K **tögnār tögnämäk.**	**tögnä-**
:: QIYZ JIKIN JIKNA'DIY **qīz çigin çignādi** "Kız altın tellerle ipek kumaş üzerine tasvirler yaptı (*xāṭat yazl aḍ-ḍahab ... bi-taṣāwīr*)."	**çignä-**

1. EY. *qurda.*

576 1. EY. *ḥassā.*

:: 'AR· JIK·N' JIKN'DIY **är çignä çignädi** "Adam yere sürgü (*mimliqa*) çekti." JIKNA'R JIKNA'MA'K **çignär çignämäk.**

:: 'AR· SUKUL SUK·NA'DIY **är sögül sögnädi** "Adam siğili iyileştirdi (*'ālaja ...* **sögnä-** *at-ṭu'lūl wa-dāwāhumu*)." SUK·NA'R SUKN'MA'K **sögnär sögnämäk.**

:: 'AR· 'ANKAR QAY·NA'DIY [dikkat] **är aŋar qatnädi** "Adam onun sözlerini **qatna-** reddetti (*radda kalām*), onun işinden çekindi (*'atā 'alā*) ona itaat etmedi (*ta'abbā qabūl al-amr*)." (QAY·NA'R· QAYNA'MA'Q· **qatnär qatnämäq.**

:: 'AR· TUMLUΓQA' QAS·NA'DIY **är tumluγqa qasnädi** "Soğuktan adamın alt **qasna-ğ** çenesi üst çenesine [yani., dişleri birbirine vurdu] vurdu (*ḍaraba ... al-ḥanak al-a'lā 'alā l-asfal*)." Köpek soğuktan titrerse (*harra*) yine böyle denir. QAS·NA'R QAS·-NA'MA'Q· **qasnär qasnämäq.**

:: YUFQA' NA'NK QAL·NUVDIY **yuwqa näŋ qalnūdi** "İnce şey kalınlaştı **qalnu-** (*ṯaxuna, γaluẓa*)." QALINUVRU QAL·NUVMA'Q **qalnür qalnūmäq.** 0

:: QIS·RA'Q QUL·NA'DIY **qisrāq qulnädi** "Kısrak doğurdu (*natajat ... falwan*)." **qulna-** QUL·NA'R QULNA'MA'Q **qulnär qulnämäq.**

:: 'AT· KIŠ·NA'DIY **at kišnädi** "At kişnedi (*ṣahala*)."; :: QATIR· KIŠ·NA'DIY **qatir kišnä-kišnädi** "Katır anırdı (*šaḫaja*)."[2] KIŠ·NA'R· KIŠ·NA'MA'K· **kišnär kišnämäk.**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'UL 'ANKAR YASTUQ· YAS·TA'DIY **ol aŋar yastuq yastädi** "O, ona yastık **yasta-** dayadı (*wassada*)." :: 'O bana söz dokundu, ama açıkça konuşmadı (*'arraḍa li fī l-kalām wa-lam yatakallam ṣarīḥan*)." UL MANKA' SUVZ· YS·TA'DIY **ol maŋa söz yastädi** YS·T'R YS·TA'MA'Q· **yastär yastämäq.**

[I. 224/303] **577**

J

:: 'AR· YUN·JIYDIY **är yunçïdi** "Adamın (yoksulluk yüzünden) hali kötüleşti **yunçï-** (*sā'at ḥāl*)." Manzume:

BILKA' BUKUV YUN·JIYDIY	**bilgä bügü yunçïdi**	V
'AŽUN· 'ATIY [dikkat] YN·JIDIY	**ažun ani yançidi**	
'AR·DAM· 'ATIY TIN·JIDIY	**ärdäm äti tinçidi**	
YAR·KA' TAKIB· SURTULUVR·	**yerkä tägip sürtülür**	

Zamanı anlatarak diyor ki: "Bilginlerin hali kötüleşti ve zaman onları ısırdı; şimdi faziletin eti bozuldu- arıklıktan yere değerek sürtülür." 0

2. EY. *sḫḥ.*

TAN·JADIY **tançadi** (?)'nin asıl biçimi: TAN·J·ΓA'DIY **tançγādi** (?). γayn vezin gereği atılır. Buna Oγuz ve Qifçāq şivelerinde izin verilir, çünkü onlar ad ve eylemlerin ortasındaki *γayn* harfini atarlar.[1]

R

:: 'AR· YAWRIYDIY **är yawrīdi** "Adamın (yoksulluktan ya da hastalıktan) durumu kötüleşti (*sā'at ḥāl, ḍa'ufa*)." YAWRIYR· YAWRIYMA'Q **yawrīr yawrīmāq.** **yawri-**

S

:: 'UL 'ATM'K YAIY: SA'DIY **ol ätmāk yēsādi** "O ekmek (ya da başka bir şey) yemek (*akl*) istedi." YAIYSA'R· YAIYSA'MA'K **yēsār yēsāmāk.** **yēsä-**

:: 'AR· 'AT·M'K YABISA'DIY **är ätmāk yapsādi** "Adam ekmek [pişirmek][2] istedi." Kapıyı kapatmak isterse de böyle denir. :: 'AR· TUVZA'Q· YABISA'DIY **är tuzāq yapsādi** "Adam ava (kuşu yakalamak için) tuzak kurmak (*yulqiya*) istedi." YABISA'R YABISA'MA'Q **yapsār yapsāmāq.** **yapsa-**

:: 'AR· YATISA'DIY **är yatsādi** "Adam gece uyumak, uzanmak (*baytūta, nawm iḍṭija'*) istedi[3]." YATISA'R YATISA'MA'Q **yatsār yastamaq.** **yatsa-**

:: 'UL MANY YITISA'DIY **ol mäni yetsādi** "O beni yakalayayazdı (*kāda an yalḥaqanī*)." (YATISA'R YTISA'MA'Q **yetsār yetsāmāk.** 0 **yetsä-**

:: 'UL TUŠA'K YAD·ISA'DIY **ol tōšāk yaḍsādi** "O döşek yaymak (*yabsuṭa*) istedi, neredeyse yaydı." :: 'UL SUVSIN YADISA'DIY **ol süsin yaḍsādi** "O askerlerin yaymak (*yafarriqa*) ve dağıtmak istedi." Hamuru açmak (*yabsuṭa*) dahi böyledir. YADISA'R YADISA'MA'Q **yaḍsār yaḍsāmāq.** **yaḍsa-**

:: 'UL BITIK YUDISA'DIY[4] **ol bitig yoḍsādi** "O kitabı silmek (*yamḥuwa*) istedi." Kılıçtan kanı silmek veya başkası da böyledir. YUDISA'R[4] YUDISA'MA'Q[4] **yoḍsār yoḍsāmāq.** **yoḍsa-**

:: 'UL YAR·SIYDIY NA'NKNY **ol yarsīdi nāŋni** "O bir şeyi murdar buldu ve ondan **yarsi-**

[I. 225/305] **578**

iğrendi." :: YAR·SIYR· YARSITMA'Q **yarsīr yarsītmāq.**

:: 'UL QURYN YAZSA'DIY **ol qūrīn yazsādi** "O kuşağını çözmek (*yaḥulla*) istedi." **yazsa-**
YAZSA'R YAZISA'M'Q **yazsār yazsāmāq.**

---

1. Bu gramer kuralı üstteki şiirdeki bir eyleme gönderme yapmalıdır; Clauson (ED, 516)'a göre bu eylem **tinçidi**, ama bu kesin değildir.

2. EY. şiirde (önceki şiirden karışmış) sonradan eklenmiş bir *ya'kulu* sözcüğü vardır, kaybolan sözcük muhtemelen *yulṣiqu* (krş. 469 **yap-** "fırına ekmek koymak").

577 3. "istedi" sonradan kenara eklendi.

578 4. U, A'dan çevrildi.

:: 'UL MIN·DIN YAŠISA'DIY **ol mindin yašsādi** "O benden gizlenmek (*yaxtafiya*) istedi." YAŠISA'R YAŠISA'MA'Q **yašsār yašsāmāq.** 0 **yašsa-**

:: 'AR· YAΓ·SA'DIY **är yaγsādi** "Adamın canı yağ (*samn, duhn*) istedi." YAΓ·SA'R YAΓ·SA'MA'Q **yaγsār yaγsāmāq.** **yaγsa-**

:: YAΓ·SIYDIY NA'NK **yaγsīdi näŋ** "Adam[1] sadeyağın (*duhn*) tadını aldı." :: YQRY YA'ΓY YAΓSIYMA'S· **yaqri yāγi yaγsīmās** "İçyağı yağın yerini tutmaz." [yani., içyağı sıvı yağ gibi karışmaz (?)]. YAΓSIYR YAΓ·SIYMA'Q **yaγsīr yaγsīmāq.** Asıl şekli [yani **yaγsa-**] : YA'Γ·SA'DIY **yāγsādi** –benzeşmeyle. **yaγsi-** **(P?)**

:: 'UL TUBIQ· YUMUSA'DIY **ol topiq yuwsādi** "O top yuvarlamak (*yudaḥrija*) istedi." YUWUSA'R YUWUSA'MA'Q **yuwsār yuwsāmāq.** **yuwsa-**

:: 'UL MANKA' TAWA'R YWSA'DIY **ol maŋa tawār yowsādi/yöwsädi** "O benimle malını paylaşmak (*yuwāsiya*) istedi." :: YWSA'R YWSA'MA'K-Q **yowsār yowsāmāq/yowsär yöwsämäk.** 0 **yowsa-/ yöwsä-**

:: 'UL TA'M· YIQISA'DIY **ol tām yiqsādi** "O duvar (veya başka bir şey) yıkmak (*hadm*) istedi." YIQISA'R YIQISA'MA'Q **yiqsār yiqsāmāq.** **yiqsa-**

:: YUVK·SADIY NA'NK **yüksädi näŋ** "Nesne yükseldi uzadı (*irtafa'a, ṭāla*)." YUKSA'R YUKSA'MA'K **yüksär yüksämäk.** **yüksä-**

Š

:: YUMŠA'DIY NA'NK **yumšādi näŋ** "Nene yumuşadı (*lāna*)." YUMŠA'R· YUM·ŠA'MA'Q **yumšār yumšāmāq.** **yumša-**

:: YA'Q· YAL·ΓA'DIY **ayāq yalγādi** "O kap (ya da başka bir şeyi) yaladı (*laḥisa*)." YAL·ΓA'R YALΓA'MA'Q **yaγlār yalγāmāq.** Atasözü [= 132 **içγin-**]: YAQA'DA'QIY YAL·ΓA'ΓA'LIY 'ALIK·DA'KIY 'IJ·ΓINUVR· **yaqādāqi yalγāγāli äligdäki içγinūr** "Adam yakasını yalarken (elindeki yemek düştü)[2], elindeki (çanağı) düşürür." Bu söz bir şeye heves ederek elindekini harcayan kişiye elindekini iyi tutması, uzaktaki şeye heves etmemesi için söylenir. **yalγa-** P

W

:: 'AR· YA'Γ YAL·WA'DIY **är yāγ yalwādi** "Adam yağı (ya da benzer bir şeyi) yaladı (*la'iqa*)." Bu sözcük öncekinden daha fazla kullanılır. YAL·WA'R YAL·WA'MA'Q· **yalwār yalwāmāq.** **yalwa-**

K

:: 'UL 'ADA'QIN YURKA'DIY **ol aḏāqin yörgädi** "Adam ayağını sardı (*laffa*)." Herhangi bir şey sarılırsa da böyle denir. YURK'R YURK'RMA'K [dikkat] **yörgär yörgämäk.** **yörgä-**

---

578 1. EY. "adam" hatalı.
2. EY. *yufāḍa, nufāḏa* okunur.

L

:: 'URA'ΓUT YUVZIN YIB·LA'DIY **urāγut yūzin yiplādi** "Kadının yüzünün kılını iple aldırdı (*nammasat*)." YIB·LA'R· YIB·LA'MA'Q **yiplār yiplāmāq.** **yipla-**

:: YA'T·JIY YAT·LA'DIY **yātçi yatlādi**

[I. 227/307] **579**

"Şaman (taşla yağmur yağdırmak için) efsun (*takahhana*) yaptı." :: 'UL 'ANY YAT·LA'DIY **ol ani yatlādi** "O, onu yabancı (*ajnabī*) gibi düşündü."

:: 'AR· YABLA'DIY **är yiplādi** "Adam ip üstünde cambazlık yaptı (*la'iba ... 'alā l-ḥabl*)." YIB·LA'R· YIB·LA'MA'K-Q **yiplār yiplāmāq / yiplär yiplämäk.** **yipla-** **yiplä-**

:: 'UL YIBA'R YḎLA'DIY **ol yipār yiḏlādi** "O misk (ya da başka bir şey) kokladı (*tašammama*)." YIḎLA'R· YIḎLA'M'Q **yiḏlār yiḏlāmāq.** **yiḏla-**

:: 'UL 'ANIK YUVZINK' YAR·LA'DIY **ol anig yūziŋä yarlādi** "O, onun yüzüne tükürdü (*bazaqa*)." YARLA'R YARLA'MA'Q **yarlār yarlāmāq.** **yarla-**

:: 'AR· YIRLA'DIY **är yirlādi** "Adam şarkı söyledi (*tayanna*)." YIRLA'R YIRLA'MA'Q **yirlār yirlāmāq.** 0 **yirlä-**

:: 'AT· YAŠ·LA'DIY **at yašlādi** "At (veya başka bir şey) yeşil ot yedi (*ibtaqala ... fī r-rabī*)." Aslı: YA'Š·LA'DIY **yāšlādi**, ama bu başkalarında olduğu gibi kısaltılmıştır. YAŠLA'R YAŠLA'MA'Q **yašlār yašlāmāq.** **yašla-**

:: 'AR· QUΓUŠ· YAΓLA'DIY **är qoγuš yalγādi** "Adam kayış (ya da başka bir şeyi) yağladı (*dahhama*)." YAΓ·LA'R YAΓ·LA'MA'Q **yaγlār yaγlāmāq** Aslı: YA'Γ·LA'DIY **yāγlādi.** **yaγla-**

:: 'UL 'ULUK·KA' YUΓ·LA'DIY **ol ölügkä yoγlādi** "O ölü için yemek verdi (*ittaxaḏa da'wa*)." Bu Türklerde yaygın bir sözcüktür. YUΓLA'R YUΓLA'MA'Q **yoγlār yoγlāmāq.** **yoγla-**

:: 'UΓLA'N YIΓLA'DIY **oγlan yiγlādi** "Bebek (ya da başkası) ağladı (*bakā*)." YIΓLA'R YIΓLA'MA'Q **yiγlār yiγlāmāq.** Manzume:

YLKIN BULUB BARDUQY KUNK·LUM 'ANKA'R· BAΓ·LAYUV **V**
QAL·DIM· 'ARIN·J· QAḎ·ΓUQA' 'IYŠIM· 'UḎUV YIΓLAYUV
yelgin bolup barduqi köŋlüm aŋār baγlayu
qaldim ärinç qaḏγuqa ēšim uḏu yiγlayu

"Sevgilim misafir olarak gitti ve ben gönlümü onun sevgisine bağladım; sanki o gittikten sonra kaygı içinde kaldım ve arkadaşımın ardından ağlıyorum." 0

:: 'UL TAWY KA' YUVK YUK·LA'DIY **ol tewekä yük yüklädi** "O deveye yük yükledi (*ḥamala*)." YUK·LA'R YUK·LA'MA'K **yüklär yüklämäk.** 0 **yüklä-**

:: 'UL YIYRIK YIK·LA'DIY **ol yērig yiklädi** "O yeri çiğnedi (*waṭi'a*)." Bu sözcük *yā'* harfini *elif* harfine çevirenlerin şivesindedir, daha nazik şekli: 'IK·LA'DIY **iklädi** [146]. D YIKLA'R YIKLA'MA'K **yiklär yiklämäk.** **yiklä-**

:: 'UL 'AWIN· YAM·LA'DIY **ol äwin yamlādi** "O evini süpürdü (*ḫawwaqa, kanasa*)." YAM·LA'R YAMLA'MA'Q **yamlār yamlāmāq.** **yamlā-**

:: 'UL MANKA' YIM·LA'DIY[1] **ol maŋa yimlādi** "O bana gözüyle işaret etti (*yammaza*)." YIM·LA'R YIM·LA'MA'K **yimlār yimlāmāk** Aslı: 'IM·LA'DIY **imlādi.** **yimlā-**

N

:: YAŠIN YAŠNA'DIY **yašin yašnādi** "Şimşek çaktı (*bariqa*)." Parlak leğen, ayna gibi şeylerin **yanša-**

[I. 229/310] **580**

parlaması (*lama'a*) da böyledir. YAŠNA'R· YAŠNAMA'Q **yašnār yašnāmāq.**

:: BIY YAL·NA'DIY **be yelnādi** "Kısrak (ya da başka bir hayvanın) memesi doldu, sarktı (*ašraqa ḍar'*)" bu doğum zamanında hayvanların memelerini salıvermesi, süt gelmesi zamanın (*arsalat*) da denir. YALNA'R YAL·NA'MA'K **yelnār yelnāmāk.** **yelnā-**

İlletli

B

:: 'UL 'YŠIГ BUY·BA'DIY[1] **ol īšiγ boybādi** "O işi eteledi, ihmal etti (*sawwafa, ayfala*)." BUY·BA'R[1] BUY·BA'MA'Q[1] **boybār boybāmāq.** **boyba-**

:: 'UL TAV'RIN SAY·BA'DIY **ol tavārin saypādi** "O malını israf etti (*baḏḏara, asrafa fī kull šay'*)." SAY·BA'R SAY·BA'MA'Q **saypār saypāmāq.** **saypa-**

:: SANDUVA'J·[2] SAY·RA'DIY **sanduvāç sayrādi** "Bülbül şakıdı (*ṭaraba ... bi-alḥān*)." :: 'AR· TALIM· SAY·RA'DIY **är tälim sayrādi** "Adam çok saçmaladı (*haḏā*[3] *... min al-haḏayān*)." Bu sözcük iki zıt anlama sahiptir. SAY·RA'R· SAY·RA'MA'Q **sayrār sayrāmāq.** **sayra-**

Y

:: 'AR· TA'Г·DA' YAY·LA'DIY **är tāγda yaylādi** "Adam dağlarda yayladı (*tasayyafa*)." YAYLA'R YYLA'MA'Q **yaylār yaylāmāq.** **yayla-**

:: Kural. Bu bölümde emir sıgası dört harflidir ve bu nedenle o dört harfli diye çağrılır. Örnek :: 'AT· TUГ·RA' **ät toγra** "eti doğra"; :: 'AWKA' 'UГ·RA' **äwkä uγra** "git[4] eve." Eğer konuşan isterse, TUГRA'ГIL 'UГRA'ГIL **toγrāγil, uγrāγil** diyebilir. G

Üçüncü şahıs emir: TUГRA'SUVN· **toγrāsūn** "doğrasın"; 'UГRA'SUVN· **uγrāsūn** "uğrasın"

---

579 1. Sözcükten önce sonradan eklenen bir *elif* (') vardır.

580 1. U sonradan (?) A'dan değişti.
2. Elif (') sonradan eklendi.
3. EY. ahḏā.
4. EY. *aqṣad, iqṣid* okunur.

Olumsuz emir: Emir şekline *elif* ve *mīm* eklenir. Örnek :: 'UΓRA'MA' **uγrāma** "gitme" :: TUΓRA'MA' **toγrāma** "kesme." 0 Üçüncü şahıs yasaklayıcı emir: 'UΓRA'MA'SUVN· **uγrāmāsūn** "gitmesin"; TUΓRA'MA'SUVN **toγrāmāsūn** "kesmesin."

Gelecek zamanda (*sawfa yaf'alu*) biri iş yapılmak istendiğinde emir sıgasına *γayn elif yā'* getirilir. *Kāf* veya *rikka*'ya sahip sözcüklerde *γayn* yerine *išbā'*, *kāf* ya da *γayn* getirilir. :: Örnek :: MAN 'AT· TUΓRA'ΓA'Y· MAN· **man är toγrāγāγ män** "Ben et doğrayacağım."; MAN 'ANKAR· 'UΓRA'ΓA'Y· MAN **män aŋar uγrāγāγ män** "Ben ona gideceğim." Bu kural bu bölüm ve diğer bölümlerdeki tüm eylemler içindir.

[I. 231/312] **581**

Bunun açıklaması şudur, Arapça'da sözcüklerin önüne gelen harfler sözcüğe bir takım anlamlar yüklerler. Geçmiş zaman ve soru edat [a-], gelecek zaman *sīn* [sa], kesme *elif*leri ve atıf *wāw*'ı ve benzerleri.

Buna karşılık, Türk şivelerinde, kök olduğu gibi durur, ekler sona eklenir, daha önce de gösterildiği gibi [8-9, 281]. Eylemsilerde de böyledir. Arapça'da fail olan sıfatlar sözcüğün ortasına gelir: *γāfir* ("affetme"), *γaffār* ("çok affetme"), *γafūr* ("çok affetme"). Ama bu dilde, bizim anlattığımız gibi sözcükten sonra bu ekler getirilir.

Geniş zamanın olumsuzu: Olumsuzluk ekine *sīn* eklenir, buradan gelerek :: 'UL AT· TUΓ·RA'MA'S· **ol ät toγrāmās** "O et doğramaz." 0 :: 'UL SANKA' UΓRA'MA'S **ol saŋa uγrāmās** "O sana gitmez." denir.

[Üçüncü şahıs]Yasaklayıcı emirin olumsuzu :: 'UL 'AT· TUΓRA'MA'SUVN· **ol ät toγrāmāsūn** "O eti kesmemeli." 'UL 'ANKA'R· 'UΓRA'MA'SUVN· **ol aŋār uγrāmāsūn** "ona gitmeyelim!"

Çoğul: Bu kural daha önce de verilmişti [289], Qifçāq ve Oyuzların kurallarına göre tekil emir köküne nazal *kāf* eklenir. Buradan gelerek :: 'AT· TUΓRA'NK **ät toγrāŋ** "eti doğrayın!" :: 'AFKA' 'UΓRA'NK **äwkä uγrāŋ** "Eve gidiniz!" Doğal olan kural budur; ama diğer Türkler yaşlı veya saygı duyulan kimseye ikinci tekil kişi için nazal *kāf* kullanırlar; bu yüzden çoğul için öbür Türklerin: TUΓRA'NK·LA'R· **toγrāŋlār**, 'UΓRA'NK·LA'R **uγrāŋlār** demeleri yanlış olmaz. Böyle olmasaydı, diğer Türkler birbirinin yerini tutan iki çoğul eki kullanmazlardı. Oyuz ve Qifçāqlar kurala göre ilk metodu kullanırlar.

Bu bölümdeki doğrudan fail olan:

[I. 232/314] **582**

'AT· TUΓRA'ΓUVJIY **ät toγrāγūçi** "Eti kesen." :: 'AFKA' 'UΓRA'ΓUJIY **äwkä uγrāγūçi** "Eve giden." anlamındandır. Oyuz ve Qifçāq şivelerinde, onlara uyan göçebeler, ve D Suvārīnler:[1] TUΓRA'DA'JIY **toγrādāçi**, 'UΓRA'DAJIY **uγrādāçi** derler. Bu kural tartışıldı [290-293].

İşin devam ettiğini bildiren eylemsi için :: TUΓ·RA'ΓA'N **toγrāγān** "Sık sık kesen"; 'UΓRA'Γ'N **uγrāγān** "sık sık giden." Onların hepsi bu kuralı takip eder.

Örnek :: 'UL 'AT· TUΓRAΓ·SA'Q 'UL **ol ät toγraγsāq ol** "O et doğramayı ister." Ve: 'UL TAVAYKA' YUK YUK·LAK·SA'K· 'UL **ol tevēkä yük yüklägsāk ol**

---

582 1. EY. Suvārīn.

İşi yapmak isteğini belirten eylemsi. *İšbā'*lı veya *γayn*, *kāf*'lı sözcüklere *γayn*, diğerlerine [yani dudaksıl] *sīn* ve *qāf* veya *kāf* getirilir. Örnek :: 'UL 'AT TUΓRAΓ·LY 'UL **ol ät toγraγli ol** "O et kesmek ister." :: Ve: 'UL SANKA' 'UΓRAΓ·LY 'UL **ol saŋa uγraγli ol**" O deveye yük yüklemek (*ḥaml*) ister." Ama bu şekil sonunda illetli harf bulunan sözcükler bölümünde diğer bölümler kadar kullanılmaz.

Bir işe niyet eden, işe yönelen fakat başlamayan fail içindir. Örnek. :: 'UL 'AT· TUΓRΓ·LIQ [dikkat] 'AR·DIY **ol ät toγraγuluq ol** "O et kesmeye niyet eder." Ve : 'UL SANK' 'UΓRA'Γ·LIQ 'AR·DIY **ol saŋa uγrāγuluq ärdi** "O sana gitmeye niyet eder." Kalanlar da bu kuralı takip eder.

İşin işlenmesi gerektiğini ifade eder. Örnek. :: 'UL 'AT· TUΓR'Γ·SAIQ·[2] 'R·DIY **ol ät toγrāγsaq ärdi** "O et doğramalı idi." :: 'UL SANK' 'UΓRA'Γ·SAIQ·[2] **ol saŋa uγrāγsaq ärdi** "O sana gitmeli idi."

Oγuz ve Qifçāq şivelerinde, *lām* yerine *sīn* kullanılır. Örnek :: 'UL 'AT· TUΓR'Γ·SAIQ·[2] 'R·DIY **ol ät toγrāγsaq ärdi** "O eti doğramalı idi." 'UL SANK' 'UΓRA'Γ·SAIQ·[2] D 'AR·DIY **ol saŋa uγrāγsaq ärdi.**

Çoğunluğu Türklerin takip ettiği kurala göre

[I. 233/315] **583**

onu telaffuz eder. 0

Bu failin olumsuzu emir sığasından sonra *mīm* eklenerek yapılır. Örnek :: 'UL 'AYR·[1] 'AT· TUΓ·RA'MADJIY TURUVR **ol är ät toγrāmadaçi turūr** "Şu adam et doğramıyor."; 'UL YUK YUK·LA'MADAJIY TURUVR· **ol yük yüklāmädäçi turūr** "O yük yüklemeyen D adamdır." Kalanlarda bu kuralı izlerler. Bir başka şivede [dikkat- ?]: TUΓ·RA'MAΓ·LIY 'UL YUK·LA'MAK·LY 'UL **toγrāmaγli ol, yüklāmägli ol** – *kāf* veya *išbā'*lı emir köklerine *lām* ve *yā'* ile birlikte *mīm* veya *γayn* eklenir.

Edilgen partisip: TUΓRA'MIŠ· 'AT· **toγrāmiš ät** "doğranmış et"; 'RΓ'MIŠ· YΓA'J· **iγāmiš yiγāç** "ırgalanmış ağaç." Bu salim eylemler kuralını takip eder.

Mastar. Bu bölümde asıl olan eylemlerden bahsederken bunlardan da birkaçında bahsetmiştik. Burada sadece izafet yoluyla mastar olanlardan bahsedeceğiz. Bu çeşit mastarlara iki harf[3] eklenir: *kāf* ve *γayn*. Örnek :: 'ANIK 'AT· TUΓRA'ΓIY KUR· **anig ät toγrāγi kör** "Onun et doğramasını gözle."; 'ANIK 'UΓRA'ΓY KUR· **anig uγrāγi kör** "onun gidişini gör." Bu ikisi adların yerini alır ve sık bulunur ve bundan dolayı ben onları gösterdim.

Zaman, mekân ve alet adarlı tek bir yolla oluşturulur. Örnek :: BUV 'AT· TUΓRA'ΓUV **bu ät toγrāγu** "Bu doğranması gereken et." :: BUV TUΓ·RA'ΓUV 'UΓUR· 'UL **bu toγrāγu uγur ol** "Bu doğrama zamanı" :: BUV TUΓ·RA'ΓUV YIYR· 'UL **bu toγrāγu yēr ol** "Bu doğrama yeri." Bir şeyi doğrayacak şey anlamında :: TUΓ·RA'ΓUV NA'NK· **toγrāγu nāŋ**

---

2. I kırmızıyla.

1. Dikkat; 'UL 'AYR kenara sonradan eklenmiş.

2. EY. "*γayn* ve *mīm*."

3. *al-maṣdarāni*; *al-maṣdaru anna* gibi sonradan yanlış harekelenmiştir. Gönderme muhtemelen *γayn* yerine *qāf* (bkz 286) gelen diğer masdar yapılarınadır.

"Doğranacak nesne" denir. Olumsuzu :: BUV TUΓ·RA'ΓUV 'UΓUR· 'ARMA'S· **bu toγrāγu uγur ärmäs** "Bu doğrama zamanı değil" Kalanlar bu kurala göre şekillenmez. 0

Bundan sonra bilesiniz ki geçmiş, geniş zaman ve mastardan aynı zamanda bahsedeceğim, çünkü geçmiş zaman ve geniş zaman orta harekelerinde ve sukûnunda birbirine uymazlar. Örnek :: YAYR· QUR·Γ'DIY **yēr quryādi** "yer kuruydu."; QUR·ΓA'R QURΓA'MA'Q **quryār quryāmāq** – Geçmiş zaman geniş zaman ve mastarla aynı. :: YA' QURDIY **ya qurdi**

[I. 235/318] **584**

"Yay kurdu"; QURA'R· QURMA'Q **qurār qurmāq** – burada o uymaz.[1] Bu farklılık üstte anlatıldı.

Bu bölüm birçok yola sahiptir.

Birisi ikili ve üçlü nakıs eylemlerden mürekkep olur ve belirtilen işte işleyenin bir şey yaptığını bildirir. Örnek :: 'AR· 'UQ· KAZLA'DIY **är oq käzlādi** "Adam ok gezledi"; aslı: KAZ· **käz** "gez"dir. LA'DIY **–lādi** eki getirilerek eylem yapılır. :: 'AR· TAWA'R· KIZLA'DIY **är tawār kizlādi** "Adam malları gizledi"; aslı: KIZ· **kiz**, bir ad [164 "kutu"]. Eksiltili [kategorisinde] :: BULIT· QARLA'DIY **bulit qarlādi** "Bulut kar getirdi"; :: QUΓUŠ YAΓLA'DIY **qoγuš yaγlādi** "Adam deriyi yağladı" – aslı: QA'R· **qār** "kar" ve: YA'Γ· **yāγ** "yağ"; illetli harf kısaltma amacıyla düşürülmüştür.

Ad, salim ve üçlü olursa, eylem yapmak için yalnız *elif* getirmek yeter. *Lām* da getirmeye gerek yoktur. Örnek :: YAŠIN· **yašin** "kısaltma"; sonra :: YAŠIN YAŠNA'DIY **yašin yašnadi** "Şimşek çaktı." :: QIS·RA'Q QULNA'DIY **qisrāq qulnādi** "Kısrak yelnedi" [Krş. 203 **qulun**]. QIS·RA'Q YILNA'DIY **qisraq yelnādi** "Kısrak memesini salıverdi" [krş. 454 **yelin**]. Çünkü ad salimdir, *lām* olmaksızın bir *elif* eklenerek tam bir eylem yapılır.

Bu bölüm salim dörtlü adları içerir. Son harf düşer, böylece üçlü yapılır, sonra ona bir *elif* eklenir, tekrar dört harfli olur. Örnek :: YUM·ŠA'Q **yumšāq** "yumuşak bir şey"; sonra :: YUM·ŠA'DIY **yumšādi** "(bu şey) yumuşaktı." :: 'UL 'ANKAR SUVZ· YAS·TA'DIY **ol aŋar sōz yastādi** "O ona sözle dokundurdu" – bir yastık dayadığı zaman da böyledir- aslı: YAS·TUQ· **yastuq** [463 "yastık"]. :: SUVW· BUL·ΓA'DIY **sūw bulγādi** "su bulandı"; aslı: BUL·ΓA'(N)YUQ· **bulγāyuq** [523 "çamurlu"]. Bu adlara *qāf* getirmek için *elif* atılmıştır.

[I. 236/320] **585**

Yahut bu adlar sonlarına bir ek getirilmek suretiyle eylemlerden türetilmiştir (*ma'xūḏ*); bana göre bu daha doğrudur çünkü adlar eylemlerden türetilir (*yustanbaṭu*). Örnek :: SUVḎ·TIY **sūḏti** "O tükürdü"; sonra :: SUḎUQ· **suḏuq** "tükürmek." :: SIḎTIY **siḏti** "işedi." ; SIḎUK **siḏük** "sidik." 0 :: 'AT· BIŠ·DIY **ät bišdi** "et pişti"; sonra: BIŠIΓ 'AT· **bišiγ ät** "pişmiş [et]." Bu durum Arapça ve Türkçe için bir güzelliktir, diğer dillerde yoktur.

Diğer yol diğer anlamlara bağlı olmadan kök anlamına gelmesidir. Örnek :: 'AR· YIΓA'I· 'IRΓA'DIY **är yiγāç irγādi** "Adam ağacı salladı." :: 'AR· YIΓLA'DIY **är yiγlādi** "Adam ağladı." :: 'AR· 'IYŠ·QA' 'UΓRA'DY **är îšqa uγrādi** "Adam işe gitti." 0

584 1. EY. *fa-qad wāfaqa*, hatalı; Atalay (Tercüme III, 318) bunu şöyle önerir: *fa-mā wāfaqa*.

Arapça'nın *mufā'ala* kalıbında yapıldığı gibi, bir işin iki veya daha fazla kişi tarafından karşılıklı yapılmış olduğunu ifade etmek için kullanılır. Sözcük sonundaki illetli harf atılır ve yerine *šīn* getirilir. Örnek :: 'UL MANIK BIRLA' YIΓA'J· 'IR·ΓAŠ·DIY **ol mänig birlä yiγāç irγašdi** O benim yardımımla ağaç ırgaladı (bu hem yardım hem de yarış olabilir)." :: KIŠY BARJA' YIΓLAŠ·DIY **kiši barça yiγlašdi** "[Tüm] halk ağladı."Onların hepsi bu kurala göre şekillendirilir.

Bir kişinin bir işi hakikaten yapmadığını ama yapar gibi göründüğünü ifade eder. İlletli harf atılır ve *sīn, nūn* ve *mīm* eklenir. Örnek :: 'UL SANK' 'UΓRAM·SIN·DIY **ol saŋa uγramsindi** "O sana uğramadığı halde uğramış gibi gösterdi." :: 'UL YUK YUK·LAM·SIN·DIY **ol yük yüklämsindi** "O gerçekte yüklenmediği halde yüklenmiş gibi gösterdi."

Bu kuralların diğerlerini salim kitabında söyledik. Oraya gönderme yapılabilir [297-304]. Bütün şiveler bu kuralı izler ve yüce Tanrı dilerse onlar şaşmaz. 0

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'ālādī, fa'ūlādī, fa'īladī* kalıpları

B

::

[III. 238/322] 586

'UL 'ANIY TABA'LA'DIY **ol ani tapālādi** "O, onu kınadı, ayıpladı (*'ayyara, ašmata*)." TABA'LA'R TABA'LA'MA'Q **tapālār tapālāmāq.** **tapāla-**

:: 'UL YAΓIYNY TUBUVLA'DIY **ol yaγīni töpülādi** "O düşmanın tepesine (*hāma*) vurdu." TUBUVLA'R· TUBUVLA'MA'K· **töpülār töpülāmāk.** **töpülä-**

SUBIYLA'DIY NA'NK·NIY **subīlādi nāŋni** "O, geniş şeyin yanlarını daralttı (*ṭawwala, ḥaddada ṭaraf*)." SUBIYLA'R SUBIYLA'MA'Q **subīlār subīlāmāq.** **subīla-**

T

:: BAR·KA' JATIYLA'DIY **bärgä çatīlādi** "Kamçı şakladı (*aṣāta*)." Herhangi bir şey kamçı şakırtısı gibi ses verirse[1] yine böyle denir. JATIYLA'MA'Q **çatīlāmāq.** **çatīla-**

:: 'UL TALIM SATUVLA'DIY **ol tälim satūlādi** "O gereksiz bir sürü söz söyledi (*kalām ... lā manfa'a fīhi*)." ." SATUVLA'R SATVLA'MA'Q **satūlār satūlāmāq.** **satūla-**

J

:: 'UL SUWLUQ SAJUVLA'DIY **ol suwluq saçūladi** "O mendil (*hudb*) veya benzer şeyleri saçak yaptı." SAJUVL'R SAJUVL'MA'K-Q[2] **saçūlār saçūlāmāq.** **saçūla-**

:: 'L NA'NKNY QAJA'LA'DIY **ol nāŋni qaçālādi** "O nesneyi kaba (*aw'ā*) koydu." QAJA'LA'R QAJA'LA'MA'Q **qaçālār qaçālāmaq.** Aslı: QA'JA'LA'DIY **qāçālādi.** **qaçāla-**

---

586 1. EY. "salim" *ṣawt* yerine *sawt* "kamçı"
2. K asıldır, Q sonradan yazılmıştır.

:: 'UL MANIY QIJIYLA'DIY **ol mäni qiçīlādi** "O beni gıdıkladı (*ḥakka fī*) (bu birinin ayağını veya koltuk altını kaşımakla olur)." QIJIYLA'R QIJIYLA'MA'Q **qiçīlār qiçīlāmāq.** **qiçīla-**

R

:: 'UL QARA'LA'DIY NA'NKNY **ol qarālādi nāŋni** "O bir şeyi karaladı (*sawwada*)." QAR'LA'R QAR'LA'M'Q **qarālār qarālāmāq.** 0

:: 'UL YIYRIK QARIYL'DIY **ol yērig qarīlādi** "O yeri karışladı, ölçtü (*ḏara'a*)." :: 'UL 'ARIK QARIYLA'DIY **ol ärig qarīlādi** "O adamı yaşlı saydı (*kabīr*)." QARIYLA'R QARIYLA'MA'Q **qarīlār qarīlāmāq.** **qarīla-**

Ve de :: 'IT· QARA'LA'DIY **it qarālādi** "Köpek pisledi (*salaḥa*)." 0 **qarāla-**

:: TUBY QA'RIГ QARIYLA'DIY **tüpi qāriγ qarīlādi** "Tipi uğuldayarak kar getirdi (*nafaḥat ... bi-dawī wa-ḥafīf*)." QARIYLA'R QRYL'M'Q **qarīlār qarīlāmāq.** **qarīla-**

Г

:: 'R· JULIГLA'DIY **är çoγīlādi** "Adam bağırdı (*ṣaxaba, ṣāḥa*)." JUГIYLA'R JUГYL'M'Q **çoγīlār çoγīlāmāq.** Bu sözcük *jīm*'de *fatḥa*'lı olabilir, bu yüzden :: JAГIYLA'DIY **çaγīlādi.** **çoγīla-** **çaγīla-**

:: SUVW· JAГIYLA'DIY **sūw çaγīlādi** "Su çağladı (*xarra*)." Bunların ikisi de: ŽAГYLA'DIY **žaγīlādi** ve ŠAГIYLA'DIY **šaγīlādi** birbirinin varyantıdır. SAГIYLA'R SAГIYLA'MA'Q· **šaγīlār šaγīlāmāq.** Manzume: D **žaγīla-** **šaγīla-**

QATUN SIYNY JUГIYLA'DIY	**qatun sīni çoγīlādi**	V
TANKUT BA'KIN YAГIYLA'DIY	**taŋut bēgin yaγīlādi**	
QANIY 'AQIB ŽAГIYLA'DIY	**qani aqip žaγīlādi**	
BUYUN· SUVWIN QAZL· SAГ·DIY	**boyin sūwin qizil saγdi**	

[I. 240/325] **587**

Hatun Sīni burası Tangut ile Ṣīn arasında bir yerin adıdır, O iki halk çarpıştılar, Hatun Sīni halkı bağırdı, çağırdı (saxaba) ve Tangut (halkına) karşı savaştı; onların emiri ile düşmanlaştı. Su gibi kanları çağlayarak aktı (*xarīr*), boyunlarından kırmızı su (kan) sağıldı."

:: 'AR· BUГ·DA'Y· SAГUVLA'DIY **är buydāy saγūlādi** "Adam buğdayı ölçtü (*kāla*)." SAГUVLA'R SAГUVLA'MA'Q **saγūlār saγūlāmāq.** **saγūla-**

F

:: KUB· JIFIYLA'DIY **küp çiwīlādi** "Küp çığıl çığıl ses verdi (*hadara*)." Meyve suyu kaynarken ses çıkarırsa (*azīz*) da böyle denir. ÇIFIYLA'R ÇIFIYLA'MA'Q· **çiwīlār çiwīlāmāq.** **çiwīla-**

Q

:: 'AR· QAḌIŠ TUQUVLA'DIY **är qaḍiš toqūlādi** "Adam kayışa toka yaptı (*ḥalqa*)." TUQUVLA'R TUQUVLA'MA'Q **toqūlār toqūlāmāq.** 0	**toqūlā-**
:: TAIQIYLA'DIY[1] NA'NK **toqīlādi nāŋ** "Katı nesne(*muṣmat*) sert bir şekilde yere düştüğünden (*ṣulb*) tık diye ses verdi" – bir nesnenin düşüp ses vermesi gibi. TAIQIYLA'R[1] TAIQIYLA'MA'Q[1] **toqīlār toqīlāmāq.**	**toqīla-**

K

:: 'UL MANK' 'AT· TIKUVLA'DIY **ol maŋa ät tikūlādi** "O bana et lokması (*luqma*) verdi." :: 'UL BAK·KA' NA'NK TIKUVLA'DIY **ol begkä nāŋ tikūlādi** "O Beye rüşvet olarak bir şey verdi (*rašā*)" –bu ilkinden türemiştir. TIKUVLA'R TIKUVLA'MA'K **tikūlār tikūlāmāk.**	**tikūlä-**
:: TIKIYLA'DIY NA'NK **tikīlādi (tegīlādi) nāŋ** "O şey hışırtı çıkardı (*dawiya wa-ḥaffa*)."[2] TIKYLA'R TIKIYLA'MA'K **tikīlār tikīlāmāk.**	**tikīlä- (tegīlä- ?)**

L

:: 'UL TALUVLA'DIY **ol talūlādi nāŋni** "O bir şey seçti (*ixtāra*)." TALUVLA'R TALUVLAM'MA'Q **talūlār talūlāmāq.**	**talūla-**

M

:: 'AŠ·YA'K· TUMIYLA'DIY **äšyāk tumīlādi** "Eşek sekerek koştu (*rataka*), o eşeğin sekerek koşmasıdır (*'adā 'adwan bi-qafazān*)." Bu şekil genellikle: TUMIYLAN·DIY **tumilāndi** şeklinde kullanılır. TUMIYLA'R TUMYLA'MA'K **tümīlār tümīlāmāk.**	**tumīlä-**
:: 'UL SUVWUΓ TAMUVLA'DIY **ol sūwuγ tamūlādi** "O suyun germeçini sıkıştırdı (*šadda sikr*)." TAMUVLA'R TAMUVLA'MA'Q· **tamūlār tamūlāmāq.**	**tamūla-**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'UL 'ANIY YUBUIY(N)LA'DIY[3] **ol ani yopīlādi** "O, onu aldattı (*xada'a*)." Manzume:	**yopīla-**

---

587 1. İlk A sonradan çizilmiştir.
3. İkinci Y'nin üstünde bir nokta (N'yi gösteren) silinmiştir.
1. EY. *ixwatahu, ixwatuhu* okunur.
2. *Sukūn* (·) Y'nin üstündeki Y'den değişti (N'yi gösteren).
3. EY. *xaddā'*.

TANKUT XA'NY YU̲BIYLA'DY	**taŋut xāni yopīlādi**	V
'ULUM· BIRLA' TU̲BU̲VLA'DIY	**ölüm birlä töpülädi**	
QAḌAŠ LA'RIY TABA'LA'DIY	**qaḍašlāri tapālādi**	
'ULUM· KVRUB YUZIY 'AΓ ·DIY	**ölüm körüp yüzi aγdi**	

"Tungut Hakanı (Hatun Sīni halkına) hile yaptı ve ölümle onun tepesine vurdu;

[III. 242/327] **588**

kardeşleri[1] onu ayıpladı (düşmanları onun talihine sevindi); ölüm yaklaşınca (kaçınılmaz olunca) yüzünün rengi değişti." Oγuz ve Qifçāq şiveleri. YUBIY(N)LA'R YUBI̲Y·LA'MA'Q[2] **yopīlār yopīlāmāq.** Türklerin kalanları bu sözcüğü nadiren kullanırlar, D onlar "aldatma (*xidā'*)" derler;[3] YAB· YUB· **yap yop** [505, 514] ve ondan eylem yapılmaz.

S

:: 'UL YASIYLA'DY NA'NK·NIY **ol yasīlādi nāŋni** "O bir şeyi sofra üzerine yayılan (*yabsaṭu*) yaygı (*'arīḍ*) gibi yaydı." :: 'UL SUVZUK YASIYLA'DIY **ol sözüg yasīlādi** "O sözü açıkça söyledi ve dolaylı yoldan söylemedi (*ṣarraḥa bi-l-kalām wa-lam yu'arriḍ bi-l-kināya*)." YASIYLA'R· YASIYLA'MA'Q **yasīlār yasīlāmāq.** **yasīla-**

Γ

'UL ANIY YAΓIYLA'DIY **ol ani yaγīlādi** "O ona düşmanlık (*'adā*) etti." :: 'AR· YAΓIY YAΓIYLA'DIY **är yaγīlādi** "Adam düşmanla savaştı (*ḥāraba*)." YAΓIYLA'R YAΓIYLA'MA'Q **yaγīlār yaγīlāmāq.** **yaγīla-**

İlletli

:: QIYZ· 'AYA'LA'DIY **qīz ayālādi** "Kız[4] ellerini ayalarına vurdu (*ṣaffaqat ... bi-yadayhā*)." 'AYA'LA'R AYA'LA'MA'Q **ayālār ayālāmāq.** Bu güzel bir sözcüktür. **ayāla-**

:: QUŠ· 'UYA'L'DIY **quš uyālādi** "Kuş yuva yaptı (*'ašša, ittahaḍa wakr*)." 'UYA'LA'R UYA'LA'M'Q **uyālār uyālāmāq.** **uyāla-**

:: 'R· KDIZ KUYA'LA'DIY **är kiḍiz küyālādi** "Adam keçeyi güvesinden (*sūs*) kurtardı (ondan titreterek onları temziledi[5]), temizledi." KUY'LA'R KUY'LA'MA'K **küyālār küyālāmāk.** **küyālä-**

Bu bölümdeki kural önceki bölümde [580-584] anlatıldığı gibidir. G

Bu bölüm çeşitli alanları kapsar:

1) Sonunda illetli harf bulunan üçlü adalara eklenir: Kendisine LA'DIY –**lādi** getirilerek eylem yapılır ve adı verilen eylemde işleyenin bir iş yapması anlamına gelir. Örnek :: 'AR·

---

588 4. EY. *mar'a* "kadın" *jāriya* için hatalı.
5. EY. *yaqā, nafā* diye okunur.
589 1. EY.de tanım ihmal edilmiştir.

TUVN· QARA'LA'DIY **är tōn qarālādi** "Adam elbiseyi karaladı" :: YYR· QARIYLA'DIY **yēr qarīlādi** "Yeri ölçtü." 0

2) Bir ada LA'DIY **-lādi** getirilerek o ismin adı verilen şeyle ilişkili (*nasaba*) olunması anlamındadır. Örnek :: 'UL 'ARIK 'AQIYLA'DIY **ol ärig aqīlādi** "O adamı cömertliğe nispet etti." :: 'UL ANY QARIYLA'DIY **ol ani qarīlādi** "O onu yaşlılığa nispet etti."

3) Başka anlam yüklenmeden eylemin kendi asıl anlamına gelmesidir. Örnek ::

[III. 243/329] **589**

'UL ANIY QIJIYLA'DY **ol ani qiçīlādi** "O onu gıdıkladı (*ahakka ... fi mawdi' ad-dihk*)." :: AŠ·YA'K TUMIYLA'DIY **äšyāk tümīlādi** ["Eşek sekerek koştu"].[1] 0

Dört Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle ikinci harfi harekeli *fa'al'ādī* kalıbı

T

:: 'UL 'ANY TUBUTLA'DIY **ol ani tübütlādi** "O onu Tibetli saydı ve onu onlarla bağlantılı saydı." Onlar bir kabiledir. TUBUTLA'R TUBUTLA'MA'K **tübütlār tübütlāmāk.** **tübütlā-**

:: 'UL QABUΓ KIRIT·LA'DIY **ol qapuγ kiritlādi** "O kapıyı kilitledi (*aylaqa*)." KIRIT·LA'R KIRTLA'M'K **kiritlār kiritlāmāk.** **kiritlā-**

J

:: 'UL 'ANIY JANJLA'DIY **ol ani çanaçlādi** "O, onu zayıf (*ḍa'f*), arık (*taxannuṭ*) ve gevşek (*wahn*) olarak düşündü." JANJ·LA'R JANAJLA'MA'Q **çanaçlār çanaçlāmāq.** **çanaçla-**

:: 'UL 'URQNY QULAJ·LA'DIY **ol uruqni qulaçlādi** "O urganı kulaçla ölçtü (*bā'a*[2] *... bi-bā'ihi*)." QULAJ·LAR QULAJ·LA'MAQ **qulaçlar qulaçlāmāq.** **qulaçla-**

:: 'UL 'ANY QILJ·LA'DIY **ol ani qiliçlādi** "O onu kılıçla çaldı (*sāfahu bi-s-sayf*)." QILJLA'R QILJLA'MA'Q **qiliçlār qiliçlāmāq.** **qiliçla-**

:: 'UL MUVNUK QAMIJ·LA'DIY **ol münüg qamiçlādi** "O kepçeyi çorbaya daldırdı (*yarafa ... bi-l-miγrafa*)." QAMIJ·LA'R QMJLA'MA'Q **qamiçlār qamiçlāmāq.** **qamiçla-**

---

589 2. EY. *abā'a* (*a-* sonradan eklendi).

R

:: 'UL 'ANY BAΓIR·LA'DIY **ol ani bayirlādi** "O, onun bağrına vurdu (*ḍaraba ... 'alā kabid, kabbada*)." :: 'UL YA'SIN BAΓIR·LA'DIY **ol yasin bayirlādi** "O yayın bağrını (*ma'jis*) tamir etti." BAΓIR·LA'R BAΓIR·LA'MA'Q **bayirlār bayirlāmāq.**	**bayirla-**
:: 'UL 'UZUM·NIY JAΓIRLA'DIY **ol üzümni çayirlādi** "O üzümden meyve suyu (*'aṣīr*) yaptı." JAΓIRLA'R JAΓIRLA'MA'Q· **çayirlār çayirlāmāq.** Bir kimse meyve suyu içtiğinde de böyle denir.	**çayirla-**
:: YIYRIK JIΓIR·LA'DIY **yērig çiyirlādi** "O yerde bir yol yaptı (*ṭarīqa ṣayīra*) ve ona yöneldi (*yašmara*)." Kar yeri örter de biri ayağıyla yolu açarsa da böyle denir. JIΓIRLA'R JIΓIRLA'MA'Q **çiyirlār çiyirlāmāq.**	**çiyirla-**
:: 'UL 'ANY SIΓIR·LA'DIY **ol ani siyirlādi** "O onu sığır (*baqar*) olarak düşündü." SIΓIRLA'R· SIΓIR·LA'MA'Q **siyirlār siyirlāmāq.**	**siyirla-**
'UL 'ANY BUKUR·LA'DIY **ol ani bögürlādi** "O onun böğrüne vurdu (*kalā* [belirtilmiş]." :: 'UL YAΓIYNIY BUKUR·LA'DIY **ol yayīni bögürlādi** "O düşmanı karşısına çıkmayarak sağından ve solundan vurdu (*daxala ṣaff... 'an al-yamīn aw aš-šimāl*)." BUKURLA'R BUKURLA'MA'K **bögürlār bögürlāmāk.**	**bögürlä-**

S

::

[I. 245/332] **590**

'AL·B· JARIK TARAS·LA'DIY **alp çärig taraslādi** (?) "Yiğit savaşçı askeri dağıttı (*faraqa*)." :: JAΓRIY QA'ZIΓ TRSLA'DY **çayri qāziy taraslādi** "Çakır kuşu kaz sürüsünü dağıttı." Bir kişi kuvvetle bir şeyi dağıtırsa da böyle denir. TAR̲·S·LA'R TARS·LA'MA'K-Q[1] **taruslār taruslāmāq.**	**taraslā-?**
:: 'UL 'AWIN· TARUS·LA'DIY **ol äwin taruslādi** "O evine çatı (*saqf*) yaptı." TARUS·LA'R TARUS·LA'MA'Q **taruslār taruslāmāq.**	**tarusla-**
:: 'AR· QUR̲UT̲·SA'DIY **är qurutsādi** "Adam kurut (*aqiṭ*) istedi." QUR̲UT̲·SA'R̲· QUR̲UT̲·SA'MA'Q̲· **qurutsār qurutsāmāq.**	**qurutsa-**
:: 'AR· BARIΓ·SA'DIY **är bayirsādi** "Adam ciğer (*kabid*) istedi." BARIΓ·SA'R· BARIΓ·SA'MA'Q **bariysār bariysāmāq.**	**bayirsa-**
:: 'UL MANKA' TUVN KAD̲URSA'DIY **ol maŋa tōn küd̲ürsädi** "O bana elbise giydirmek (*yaksuwa*) istedi." KAD̲·URSA'R KAD̲·URSA'MA'K **küd̲ürsär küd̲ürsämäk.**	**küd̲ürsä-**
:: 'AR TATIΓSA'DIY **är tatiysādi** "Adam tatlı (*ḥalawa*) istedi." TATIΓSA'RTATIΓSA'MA'Q **tatiysār tatiysāmāq.**	**tatiysä-**
:: 'AR· 'ATIN· SATIΓSA'DIY **är atin satiysādi** "Adam atını satmak (*yabī'a*) istedi." Manzume:	**satiysa-**

590 1. Q asıl, K sonradan yazılmıştır.

'AWIN BARQIN SATIГ·SA'DIY	**äwin barqin satiγsādi**	V
YULUГ BIYRIB· YARIГSA'DIY [dikkat]	**yuluγ bērip yaziγsādi**	
TIRK 'AR·SA' TURU̲Г SA'DIY	**tirig ärsä turuγsādi**	
'ANKAR SA'QINJ KUNY TUГ·DIY	**aŋar sāqinç küni tuγdi**	

"Düşman onun malını, evini satmak istedi, onun kendini kurtarması için, o hayatta kalmak istedi; fakat onun için kaygılı günler doğdu."

:: 'UL 'AWK' BARIГSA'DIY **ol äwkä bariγsādi** "O eve (ya da başka bir yere) gitmek (*ḏahāb*) istedi." BARIГ·SA'R BARIГSA'MA'Q **bariγsār bariγsāmāq.**	**bariγsa-**
:: 'UL MUNDA' TURU̲Г:SA'DIY **ol munda turuγsādi** "O burada durmak (*iqāma*) istedi." TURU̲Г:SA'R TURU̲Г:SA'MA'Q **turuγsar turuγsāmāq.**	**turuγsa-**
:: QURU̲Г:SIYDIY **quruγsīdi (nāŋ)** "O kurumaya başladı (*tawajjaha ... li-l-jafāf*)." QURU̲Г:SA̲IYR QURUГ:SIYMA'Q **quruγsīr quruγsīmāq.** Buradan gelerek "mide (*ma'ida*): QURUГ:SA'Q: **quruγsāq** denir, çünkü saat geçtikçe kursak kurur ve yemek isteği artar. 0	
:: 'AR· BALIQ·SA'DIY **är baliqsādi** "Adam balık istedi (*samak*)." BALIQ·SA'R BALIQ·SA'MA'Q **baliqsār baliqsāmāq.**	**baliqsa-**
:: 'UГLA'N BI̲LIK:SA'DIY **oγlān biligsādi** "Çocuk akıllanmak (*'aql*) istedi." BI̲LIK:SA'R BI̲LIK:SA'MA'K **biligsār biligsāmāk.**	**biligsä-**
:: 'UL MANKA'	

[I. 247/334] 591

TAVA'R· BARIK·SA'DIY **ol maŋa tavār berigsādi** "O bana mal vermek (*yu'ṭiyu*) istedi." BA̲RIK:SA'R BA̲RIK:SA'M'K **berigsār berigsāmāk.**	**berigsä-**
:: 'UL MANY KURU̲K·SA'DIY **ol mäni körügsādi** "O benimle görüşmek (*yalqā*) istedi." KURU̲K·SA'R: KURU̲K:SA'MA'K **körügsār körügsāmāk.**	**körügsä-**
:: 'UL 'AWKA' KIRI̲K·SA'DIY **ol äwkä kirigsādi** "O eve (ya da başka bir yere) girmek (*yadxula*) istedi." KI̲RIK·SA'R: KI̲RIK·SA'MA'K **kirigsār kirigsāmāk.**	**kirigsä-**
:: 'UL MANKA' KALIK·SA'DIY **ol maŋa käligsādi** "O bana gelmek (*ya'tiya*) istedi." KALIK·SA'R KALIK·SA'MA'K **käligsār käligsāmāk.**	**käligsä-**

Š

:: 'UL MANK' 'AT· BAГIŠ·LA'DIY **ol maŋa at baγišlādi** "O bana at bağışladı (*wahaba*)." BAГIŠ·LA'R BAГIŠ·LA'MA'K **baγišlār baγišlāmāq.**	**baγišla-**
:: TAWU̲Š·LA'DIY NA'NK **tawišlādi nāŋ** "Bir şeyde duyu ve hareket (*ḥiss wa ḥaraka*) belirdi." "TAWU̲IŠLA'R TUWU̲Š·LA'MA'Q **tawišlār tawišlāmāq.**	**tawišla-**
:: 'UL TARIГ SURUŠ·LA'DIY **ol tariγ sorušlādi** "O buğday başağını (*šawa sunbul*) (yemek için) üttü." SURŠLA'R SURU̲Š·LA'MA'Q **sorušlār sorušlāmāq**.	**sorušla-**

:: 'UL KUVNUK: QAḌIŠ·LA'DIY **ol könüg qaḍišlādi** "O tabaklanmış deriden deri kesti (*qadda ... sayr*)."[1] QAḌIŠ·LA'R QAḌIŠ·LA'MA'Q **qaḍišlār qaḍišlāmāq.**	**qaḍišla-**
:: 'UL BARJIN QARIŠ·LA'DIY **ol barçin qarišlādi** "O ipek kumaşı karışla (*šabara*) ölçtü." QARIŠ·LA'R QARIŠ·LA'MA'Q **qarišlār qarišlāmāq.**	**qarišla-**

Γ

:: 'UL 'AT· BIŠIΓ·LA'DIY **ol ät bišiγlādi** "O et (veya başka bir şey) pişirdi (*ṭabaxa*). BIŠIΓLA'R BIŠIΓ·LA'MA'Q **bišiγlār bišiγlāmāq**	**bišiγla-**
:: 'UL 'ANIK BIR·LA' SATIΓ·LA'DIY **ol anig birlä satiγlādi** "O, onunla satıştı (*bāya'a ma'uha min al-bay'*)." SATIΓ·LA'R SATIΓ·LA'MA'Q **satiγlār satiγlāmāq.** Daha doğru şekli: SATIΓLAŠ·DIY **satiγlašdi**, ama ikisi de kullanılır.	**satiγla-**
:: 'UL TUVNIN· SARIΓ·LA'DIY **ol tönin sariγlādi** "O elbisesini sarık (*ṣaffara*) yaptı." SARIΓ·LA'R SARIΓ·LA'M'Q **sariγlār sariγlāmāq.**	**sariγla-**
:: 'UL BUR·K: QIḌIΓ·LA'DIY **ol börk qiḍiγlādi** "O külaha kenar (*ḥitār*) dikti." QIḌIΓ·LA'R QIḌIΓ·LA'MA'Q **qiḍiγlār qiḍiγlāmāq.**	**qiḍiγla-**
:: QURΓ·LA'DIY NA'NKNY **quriγlādi nāŋni** "O nesneyi kuruyken (*ista'mala ... fījafāfihi*) kullandı." QRIΓLA'R QRIΓLA'MA'Q **quriγlār quriγlāmāq.**	**quriγla-**
:: 'UL QULUIN QAISIΓ·L'DIY **ol qulin qasiγlādi** "O kulunu itekledi (*wakaza ... wakzan*)." QAISIΓ·LA'R QAISIΓ·LA'MA'Q **qasiγlār qasiγlāmāq.**	**qasiγla-**

Q

:: 'UL YΓA'JIΓ BUTAIQLA'DIY **ol yiγāçiγ butiqlādi** "O ağacın dallarını (*ayṣān*) kesti." BUTAIQLA'R BUTAIQ·LA'MA'Q **butiqlār butiqlāmāq.** Daha doğru şekil: BUTAIYDIY **butīdi.**	**butiqla-**
:: 'UL 'UΓLIN·	

[III. 249/337] **592**

TUTUQ·LA'DIY **ol oγlin tutuqlādi** "O oğlunu iğdiş etti (*xaṣā*), veya onu iğdiş edilmiş olarak nispet etti (*nasaba ... ilā l-xiṣyān*)." TUTUQ:LA'R: TUTUQ:LA'M'Q: **tutuqlār tutuqlāmāq.**	**tutuqla-**
:: 'UL SUNKUV BAŠAQ·LA'DIY **ol süŋü bašaqlādi** "O mızrağa demir uç (*sinān*) taktı." BAŠAQ·LA'R BAŠAQ·LA'MA'Q **bašaqlār bašaqlāmāq.**	**bašaqla-**
:: 'UL ATIΓ TURUQ·LA'DIY **ol atiγ turuqlādi** "O atı durgunlaştı (*istahzala*)." TURUQ:LA'R TURUQ:LA'MA'Q: **turuqlār turuqlāmāq.**	**turuqla-**
:: 'UL 'ATIN JIBUIQLA'DIY **ol atin çipiqlādi** "O atına yaş çubukla vurdu (*qaḍīb nā'im*)." JIBIQ:LA'R JIBIQ:LA'MA'Q **çipiqlār çipiqlāmāq**	**çipiqla-**
:: 'UL 'AḌA'QIN· JARUIQ·LA'DIY **ol aḍāqin çaruqlādi** "(Adam) ayağına Türk çarığı giydi (*ḥiḍā' turkī*)." JARUIQ·LA'R· JARIQ·LA'MA'Q **çaruqlār çaruqlāmāq.** Adı verilen halkla ilişkili kılınırsa yine: JARUIQ **çaruq** denir. N	**çaruqla-**

591 1. EY. *ṣayrim, ṣarm* okunur.

:: 'AR· QIYZIГ QABAQ·LA'DIY **är qïziγ qapaqlādi** "Adam kızı bozdu (*iqtaḍḍa*)." QABAQ·LA'R QABAQ·LA'MA'Q **qapaqlār qapaqlāmāq.** **qapaqla-**

:: 'UL BAR·JIN· QUJAQ·LA'DIY **ol barçin quçaklādi** "O ipek kumaşı[1] kucakladı (*ta'abbaṭa*)." QUJAQ·LA'R· QUJAQ·LA'MA'Q **quçaklār quçaklāmāq.** 0 **quçakla-**

:: TAVA'RIГ QARAQ·LA'DIY **(ol) tavāriγ qaraqlādi** "O yol keserek mal aldı (*qaṭa'a ṭ-ṭariq wa-axaḍa l-māl*)." QARAQLA'R QARAQLA'MA'Q **qaraqlār qaraqlāmāq.** Yaγma şivesi. 0 **qaraqla-** D

:: 'UL BA'LIГ QAŠUIQ·LA'DIY **ol baliγ qašuqlādi** "O balı kaşıkladı (*al'aqa*[2] ... *bi-l-mil'aqa*)." QAŠUIQ·LA'R QAŠUIQ·L'M'Q **qašuqlār qašuqlāmāq.** **qašuqla-**

:: 'UL 'UГLIN QULAQ·LA'DIY **ol oγlin qulaqlādi** "O oğlunun kulağına vurdu (*uḏun*)." QULAQ·LA'R QULAQLA'MA'Q **qulaqlār qulaqlāmāq.** **qulaqla-**

:: 'AT· QUMUQ·LA'DIY **at qumuqlādi** "At pisledi (*rāta*)." Bir kimsenin QUMUQ[3] **qumuq**'larla ilişkisi kurulursa da öyle denir. Bu bir kişinin adıdır. QUMAUQLA'R[3] QUMUQ·LA'MA'Q[3] **qumuqlār qumuqlāmāq.** **qumuqla-** N

:: BAK MANIY QUNUQ·LA'DIY **beg mäni qonuqlādi** "Emir (veya başkası) beni konuk etti (*aḍāfa*)." QUNUQ·LA'R QUNUQ·LA'MA'Q **qonuqlār qonuqlāmāq.** Oγuz şivesinden farklı şivelerde birisinin ev sahibinin izni olmadan bir evde sabahlaması anlamındadır (*yabīta ... karhan li-rabb al-bayt*). Manzume: **qonuqla-** D

YAГIY BAK·DIN UDUIQ·LA'DIY	**yaγi begdin uḏuqlādi**	V
KURB· SUVNIY 'ADIQLA'DIY	**körüp sūni aḏuqlādi**	
'ULM 'ANY QUNUQ·LA'DIY	**ölüm ani qonuqlādi**	
'AГIZ 'IJRA' 'AГUV SAГ·DIY	**aγiz içrä aγu saγdi**	

0 "Düşman, Beyin varlığından uyukladı, ansızın orduyu karşısında gördüğünde şaşırdı;

[I. 251/340] **593**

ona ölüm yapıştı, ağzından zehir akarak öldü."

K

:: 'UL 'ANIY BIJAK·LA'DIY **ol ani biçäklādi** "O, onu bıçakladı (*waja'ahu bi-s-sikkīn*)." BIJKL'R BIJK·LA'M'K **biçäklār biçäklāmāk.** **biçäklä-**

:: 'UL MANIY BADUK·LA'DIY **ol mäni bädüklādi** "O beni büyük (*kabīr*) saydı." BADUK·LA'R BADUK·LA'MA'K **bädüklār bädüklāmāk.** **bädüklä-**

:: 'UL MANK' BALAK·LA'DIY **ol maŋa beläglādi** "O bana armağan verdi (*ahdā ...bi-hadiyya*)." BALAKLA'R· BALAK·LA'M'K **beläglār beläglāmāk.** **beläglä-**

---

592 1. EY. *šay'* "nesne, şey" *dībāj* için hatalı.
2. EY. *la'iaqa* ("yalamak"); krş. 596:12.
3. İlk U, A (?)'dan değişti.

:: 'AT TAZAK·LA'DIY **at täzäklādi** "At pisledi (*rāṭa*)." TAZAK·LA'R TAZAK·LA'MA'K **täzäklār täzäklāmāk.**	**täzäklā-**
:: 'UL 'ANY TAŽIK·LA'DIY **ol ani tažiklādi** "O onu Farslı (*Fārisī*) olarak düşündü ve onlara nispet etti." TAŽIK·LA'R TAŽIK·LA'M'K **tažiklār tažiklāmāk.**	**tažiklā-**
:: 'UL 'ANY TŠKLA'DIY **ol ani täšüklādi** "O, onu aç gözlü biri (*akūl manhūm*) olarak düşündü." TAŠUKL'R TAŠUKLA'MA'K **täšüklār täšüklāmāk.** 0	**täšüklä-**
:: 'UL 'UVNUΓ JURAKLA'DIY **ol ūnuγ çöräklädi** "O undan çörekler (*aqriṣa*) yaptı." JURAKLA'R JURAK·LA'M'K **çöräklär çöräklämäk.**	**çörägläyaptı.**
:: 'UL 'ANY KARAKLA'DIY **ol ani käräklādi** "O onu aradı, araştırdı (*tafaqqada, ṭalaba*)." KARAKLA'R KARAKLA'MA'K **käräklār käräklāmāk.**	**käräklä-**
:: 'UL UVTUΓ KURUK·LA'DIY **ol otūγ körüklädi** "o ateşi körükledi (*nafaxa ... bi-l-minfāx*)." KURUK·LA'R KURUK·LA'MA'K **körüklär körüklämäk.**	**körüklä-**
:: 'UL 'UΓLIN KUJUK·LA'DIY **ol oγlin köçüklädi** "O oğlunun sağrısına (*alya*) vurdu." KUJUK·L'R KUJKLA'MA'K **köçüklär köçüklämäk.**	**köçüklä-**
:: 'UL 'ANY KIJIK·LA'DIY **ol ani kiçiglädi** "O onu küçük (*sayīr*) olarak düşündü." KIJIK·LA'R KJIK·LA'M'K **kiçiglär kiçiglämäk.**	**kiçiglä-**

M

:: 'UL SUWSUΓ TURUM·LA'DIY **ol sūwuγ turumlādi** "O suyun derinliğini boyu (*qāma*) ile ölçtü." UTURM·LA'R TURM·LA'MA'Q **turumlār turumlāmāq.**	**turumla-**
:: 'UL 'UKUZNY TARIM·LA'DIY **ol ögüzni tarimlādi** "O ırmağı bir adadan (*jazīra*) öbür adaya atlamak suretiyle veya bir kanaldan (*xalīj*) öbür kanala atlamak suretiyle geçti." TARM·L'R TARML'M'Q **tarimlār tarimlāmāq.** Bu, bataklıktan kaçmak içindir.	**tarimla-**

N

:: 'UL SUVZK BUTUN·LA'DIY **ol sözüg bütünlädi** "O doğruyu (*faṣaḥa 'an ḥaqīqa*) (ya da başka bir şeyi) araştırdı." BTUN·L'R BTNLA'M'K **bütünlär bütünlämäk.**	**bütünlä-**
:: 'UL 'ANY BURUN·LA'DIY **ol ani burunlādi** "O, onun burnuna (*anf*) vurdu." BURUN·LA'R BURUN·LA'MA'Q· **burunlār burunlāmāq.**	**burunla-**
:: TAVY TABAN·LA'DIY **teve tabanlādi** "Deveye ayağıyla vurdu (*rakalahu bi-xuffihi*)." TABAN·LA'R· TABAN·LA'MA'Q· **tabanlār tabanlāmāq.**	**tabanla-**
:: 'UL YIYRK SABAN·LA'DIY **ol yērig sabanlādi** "O yeri sabanla sürdü (*falaḥa, karaba*)." SABAN·LA'R· SABAN·LA'M'Q **sabanlār sabanlāmāq.**	**sabanla-**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

R

:: 'UL 'ATIN YAΓIR·LA'DIY **ol atin yaγirlādi** "O	

attaki yağırı (*aṣlaḥa dabar*) iyileştirdi." "Atı yağırlatmak": 'UL 'ATIΓ YAΓ·IRTIY[1] **ol atiγ yaγritti** "O atı yağırlattı" [439]. Bu Arapça *tariba* "yoksul olmak", *atraba* "zengin olmak"; ve *qasaṭa* "yanlış hareket etmek"; *aqsaṭa*[2] "doğru hareket etmek" sözcükleri gibidir. YAΓIR·LA'R YAΓIR·LA'MA'Q **yaγirlār yaγirlāmāq.**

Z

:: 'UL YAWUZLA'DIY NA'NK·NIY **ol yawuzlādi nāŋni** "O bu nesneyi kötü (*radī*) buldu." YAWUZ·LA'R YAWUZLA'MA'Q **yawuzlār yawuzlāmāq.** **yawuzla-**

Q

:: BAK 'ANY YAZIQ·LA'DIY **beg ani yazuqlādi** "Bey onu bir suçu yüzünden yakaladı (*āxaḍa ... bi-jināya*)." YAZUQ·L'R YAZUQ·L'M'Q **yazuqlār yazuqlāmāq.** **yazuqla-**

K

:: 'UL 'AT· YITIK·LA'DIY **ol at yitüklādi** "O kaybolan atını (*anšada ḍalla*) aradı." YITIK·LA'R YITIK·L'M'K **yitüklār yitüklāmāk.** **yitüklä-**

M

:: 'UL YUVLUΓ YARIM·LA'DIY **ol yōluγ yarimlādi** "O yolu yarıladı (*intaṣafa*)." Diğer şeyler de böyledir. YARIM·LA'R YARIM·LA'MA'Q **yarimlār yarimlāmāq.** **yarimla-**

:: 'UL 'UQ· YALIM·LA'DIY **ol oq yelimlādi** "O oka deri yapıştırdı (*alṣaqa r-rīš*)." **yelimlä-**

:: 'UL YUVLUΓ YLMLA'DIY **ol yōluγ yelimlādi** "O haber alabilmek için yolda düşman öncüsü veya pususu var mı diye askerden önce ayrılıp gitti (*taqaddama*)[3]." YLML'R YLMLA'MA'K-Q[4] **yelimlār yelimlāmāk.**

N

:: 'UL 'ANY YAΓ ·RINLA'DIY[5] **ol ani yarinlādi** "O onun sırtına (*'aẓm katif*) vurdu." YAΓ ·RINL'R[5] YAΓ ·RIN·LA'MA'Q[5] **yarinlār yarinlāmāq.** **yarinla-**

Kural. Bu bölümde emir beş harfe [ünsüz] sahiptir. Örnek :: MANIY 'AΓIR·LA' **māni aγirla** "beni ağırla" ; MANK' 'AT· BAΓIŠ·LA' **maŋa at baγišla** "bana bir at bağışla." 0 G

---

1. *Tašdīd* (~) sonradan eklenmiştir.
2. EY. *qasaṭa*.
3. EY. *yaqdamu*.
4. Q'nın okunuşu sorunludur.
5. YAR-, sonradan YAΓ·R- oldu.
6. EY. *akramanī, akrimnī* oldu.

Olumsuz emire, geniş zamanın olumsuzuna, ikinci şahsına, fail ve sıfatlarına, ism-i mef'ule, zaman, mekan ve alet adalarına gelince- onlarda da kural önceki bölümlerdeki gibi yürür. 0

Bu bölümde bir edilgen eylem yapılmak istendiğinde emir köküne *lām* eklenir, böylece iki *lām* ortaya çıkar. Örnek :: 'AR· 'AΓIRLAL·DIY **är ayirlaldi** "Adam ikram olundu (*ukrima*)" :: 'AT· BAΓIŠLAL'DIY **at bayišlaldi** "At bağışlandı (*wahiba*)." Burada *lām* yerine *nūn* kullanılmasına izin verilir. Örnek :: 'AT· BAΓIŠLAN'DIY **at bayišlandi** "At bağışlandı";

[I. 254/344] **595**

'AR· 'AΓIRLAN·DY **är ayirlandi** "Adam ağırlandı." Ama, ilki daha fazla kullanılır.

İki kişi arasında bir işin karşılıklı yapılması gerektiğini öğrenmek için sözcüğe *šīn* eklenmesi gerektiğini öğrenmiştik.

Bu bölümle alakalı altı yol vardır.

1) Sözcük illetsiz üç harften yapılmıştır. Örnek :: QABUΓ· KIRT·LA'DIY **qapuy kiritlādi** "O kapıyı kilitledi"; aslı: KIRṮ **kirit** "anahtar" ve ona eylem yapmak için: LA'DIY –**lādi** eklendi. :: 'UL 'ANY QASIΓ·LA'DIY **ol ani qasiylādi** "O onu itekledi"; ad: QASIΓ **qasiy** "çene" ve ona eylem yapmak için: LA'DIY –**lādi** eklenir. Bu bölüm her anlamda böyle yürür.

2) Bir adam veya başka bir şeyin bahsedilen sözcüğün ait olduğu sınıfa ait olduğu düşünülür. Örnek :: 'UL 'ANY 'UΓUZLA'DIY **ol ani oyuzlādi** "O, onu Oyuz saydı ve onlardan biri gibi düşündü." :: 'UL 'ANIY JIKILA'DIY ol ani **çigillādi** "O, onu Çigil saydı ve onlardan biri gibi düşündü." Bir kişi herhangi bir şeye nispet edilirse yine böyle denir. Örnek :: 'UL 'ANY SARAN·LA'DIY **ol ani saranlādi** "O onu pinti saydı, onlardan biri gibi düşündü." Bu Arapça'daki "sen onu zulme (*zulm*) ve ahlaksızlığa (*fisq*) nispet ettin" anlamındaki *ẓallamtuhu* ve *fassaqtuhu* gibidir.

3) Söylenen vücut azasına vurmak anlamındadır. Örnek :: 'UL 'ANY QARIN·LA'DIY **ol ani qarinlādi** "O, onun karnına vurdu." :: 'UL 'ANY BUKUR·LA'DIY **ol ani bögürlādi** "O onun böğrüne vurdu"- onun böbreğini vurdu demektir.

Bu durum Türkçe için bir güzelliktir, Arapça ile aynı hizada yürür çünkü Araplar da addan eylem yaparlar- örneğin *faxxaḏahu* "O, onun oyluğuna (*faxḏ*) vurdu"; "O, onu başına (*ra's*) vurdu"; "sidik (*matana*)'dan *maṯṯanahu*; "deri (*jild*)"den *jalladahu* gibi. Bilindiği gibi buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür. Türklerde bu şekilde eylem yapar. "Buradan gelerek :: TUVŠ·LA'DIY **töšlādi**

[I. 256/346] **596**

"Döşüne vur" denir - TUVŠ **töš** "göğüs" demektir. Bütün Türk dillerinde bu anlamda kullanılan adlardan eylem yapılabilir.

4) Failin bir işi bahsedilen aletle yapması anlamına gelir. Örnek :: 'UL 'ANY QILIJ·-LA'DIY **ol ani qiliçlādi** "O ona kılıçla vurdu." :: 'UL 'ATIΓ JIBIQLA'DIY **ol atiy çipiqlādi** "O ata çubukla vurdu."

5) Söylenen şeyi kendi cinsinden ayırmak (*tamyīz*) anlamına gelir. Örnek :: BA'MUQ 'URUΓ·LA'DIY **bāmuq uruylādi** "Pamuğu çekirdeğinden ayırdı." :: TALUVLA'DIY NA'NKNY **talūlādi nāŋni** "Nesneyi seçti."

6) Yukarıdaki anlamlardan hiçbirini taşımayıp kök anlamında bulunmaktır. Örnek :: 'UL MANK' 'AT· BAΓIŠ·LA'DIY **ol maŋa at baγišlādi** "O bana at (ya da başka bir şey) bağışladı.":: TANKRIY MANY 'AΓIR·LA'DIY **täŋri mäni aγirlādi** "Tanrı beni ağırladı." 0

Şu bilinmelidir ki her addan eylem yapılmaz, kural müsaade etse bile. Örnek :: QUSIUQ **qusiq** "fıstık"; bunda eylem yapamazsın ve: QUSUIQ·LA'DIY ***qusiqlādi** diyemezsin: ama QAŠUQ·LA'DIY **qašuqlādi** "O bir şeyi kaşıkladı" diyebilirsin. Kökü: QAŠUQ· **qašuq**'tur. : Yine 'AT· QUNQLA'DIY **at *qonaqlādi** "[At] darı yedi" diyemezsin, ama: 'UL MANY QUNUQ·LA'DIY **ol mäni qonuqlādi** "O beni ağırladı" diyebilirsin. İkisi de üç harfli olmasına rağmen, QUNAQ **qonaq** "darı" QUNUQ· **qonuq** "misafir" bazı adlardan eylem yapılır bazılarından yapılmaz. Buna karşılık, eğer birileri bu adlardan eylem yapacak olursa, ben onu bunu yapmasına izin verebilirim[1], çünkü bu kural o kişiye engel olmaz, yanlış yaptın denmez; onun için bu doğru bir yoldur! 0

Bu bölümle, *nūn*'lu bölüm arasındaki farklılık şudur ki

[III. 257/348] **597**

Nun'lu bölüm eylemin işi yapana gerekli olduğunu ve işi yapanın o işi başlı başına yaptığını bildirir, halbuki bu bölümdeki eylemler eylemin işleyenden başkasına geçmesini bildirir. Örnek :: 'AR· 'ATUK·LAN'DIY **är ätükländi** "Adam çizme sahibi oldu (*ṣāra ... ḏā xuff*)." :: YΓIA'J· 'ARUK·LANDIY **yiγāç arükländi** "Ağaç yemiş verdi." Bu kategori Arapça'daki *infi'āl* kalıbına benzer. *Lām*'lı kategori LA'DIY –**lādi** *taf'īl* kalıbına benzer ve her zaman geçişlidir. Örnek :: 'UL 'UVT· KURUK·LA'DIY **ol ōt körüklādi** "O ateşi körükledi"; :: 'UL QABUΓ KIRIT·LA'DIY **ol qapuγ kiritlādi** "O kapıyı kilitledi."

Lām harfi zamirimsi eklerden (*iḍāfa* [yani şahısla sona erense] sonra getirilecek olursa düşer. Buradan gelerek :: MN[1] 'UDIQ·LADIM· **män uḏiqladim** "Ben uyukladım"; SAN 'UDIQ·LADINK **sän uḏiqladiŋ** "Sen uyukladın" ; 'UDIQ·LADIY **uḏiqladi** "O uyukladı." Kalan eylemler de bu kurala göre şekillendirilir. Ulu Tanrı dilerse.

Dört harfliler (*harf*) içinden iki harekesizi bir arada toplayan bulunmaz. Çünkü bu türdeki sözcüklerin son harfine bir harf eklenir. Çift ünsüzler sadece sızıcılarla birlikte bulunurlar; bu yüzden böyle bir mana (*ma'nā*) burada bulunmaz: 'AR·MAKUVR·DIY **(är) ärmägürdi** "Adam tembelleşti (*takāsala*)" denir; 'AR·MAKUVR·MA'K **ärmägürär ärmägürmäk. Buna rağmen, vav düşebilir, bu yüzden ::** 'AR·MAKUR·DIY **ärmägürdi** şeklini alır. Bu şekilde iki harekesiz ünsüz bir arada bulunmaz. Bunu bilin! 0

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'la'lādī*[2] kalıbı 0

[J]

---

596 1. EY *ajzat, ajaztu* okunur.

597 1. MN sonradan eklendi.

2. EY. *fa'al'alādī*.

:: 'UL 'ANY TAW·ΓA'J·LA'DIY **ol ani tawγāçlādi** "O onu Māṣiṇli saydı ve onlardan biri gibi düşündü." TAWΓAJ·LA'R TAW·ΓA'JLA'MA'Q **tawγāçlār tawγāçlāmāq.** 0 **tawγāçla-**

[III. 259/350] **598**

:: 'UL BIJA'K SUR·QUJ·LA'DIY **ol biçāk surquçlādi** "O bıçağın sapa giren kısmını lök macunu (*'uṣāra al-lukk*) ile sağlamlaştırdı." SUR·QUJ·LA'R SUR·QUJ·LA'MA'Q **surquçlār surquçlāmāq.** **surquçla-**

Z

:: 'UL QAL·BUZLA'DIY NA'NKNIY **ol qalbuzlādi nāŋni** "O nesneyi lokma yaptı (*iltaqama*)." QAL·BUZLA'R QAL·BUZLA'MA'Q **qalbuzlār qalbuzlāmāq.** **qalbuzla-**

Š

'UL SAΓRIYNIY QIR·TIŠ·LA'DIY **ol saγrīni qirtišlādi** "O sağrı derisini (ya da başka bir şeyi) (*qaššara adīm*) kazıdı." QIRTIŠ·LA'R QIR·TIŠ·LA'MA'Q **qirtišlār qirtišlāmāq.** **qirtišla-**

Q

:: KUNK·LAK· BUΓMAQLAL·DIY [dikkat] **köŋlāk boγmaqlādi** "Gömlek düğmeleri (*azrār*) bağlandı." BUΓMAQLANUVR BUΓMAQLANM'Q [dikkat] **boγmaqlār boγmaqlāmāq.** **boγmaqla-**

:: 'UL 'ANY TAM·ΓAQ·LA'DIY **ol ani tamγaqlādi** "O, onun boğazına (*ḥalq*) vurdu." TAM·ΓAQ·LA'R TAM·ΓAQ·LA'MA'Q· **tamγaqlār tamγaqlāmāq.** **tamγaqla-**

:: 'UL 'ANY QAR·LUQLA'DIY **ol ani qarluqlādi** "O, onu Qarluq olarak düşündü" –Onlar bir Türkmān boyudur. QAR·LUQ·LA'R QAR·LUQ·LA'MA'Q· **qarluqlār qarluqlāmāq.** **qarluqla-**

:: 'UL 'ANY QIF·JA'Q·LA'DIY **ol ani qifçāqlādi** "O beni Qifçāq olarak düşündü ve onlardan biri saydı." QIFJAKLA'R QIFJAQLA'MA'Q **qifçaqlār qifçaqlāmāq.** **qifçāqla-**

:: 'UL 'UTUNK· QUL·TUQ·LA'DIY **ol otuŋ qoltuqlādi** "O koltuk altında odun taşıdı (*ta'abbaṭa*)." Koltuğuna (*ibṭ*) vursa yine böyle denir. QUL·TUQ·LA'R QUL·TUQLA'MA'Q **qoltuqlār qoltuqlāmāq.** **qoltuqla-**

Bir Başka Tip

B

:: 'AT· KURBA'LA'DIY **at körpālādi** "At körpe ot (*al-xalifa min an-nabt*) yedi." KURBA'LA'R KURBA'LA'MA'K **körpālār körpālāmāk.** **körpālā-**

T

:: 'UL BURK· TURTA'LA'DIY [dikkat] **ol börk turtālādi** "O külaha altın varaklar, kırıntılar (*ruqāqāt aḏ-ḏahab*) yapıştırdı." TURTA'LA'R TURTA'LA'MA'K-Q **turtālār turtālāmāq.** **turtāla-**

:: 'UL QIF·TUVLA'DIY BUVZUK **ol qiftūlādi bōzüg** "O sındı ile elbiseyi (ya da başka bir şeyi) kesti (*qaraḍa ... bi-l-miqrāḍ*)." QIF·TUVLA'R QIFTUVLA'M'K **qiftūlār qiftūlāmāq.** **qiftūla-**

:: 'UL 'ANY KIR·TUVLA'DIY **ol ani kertūlādi** "O onun söylediğine inandı (*ṣaddaqahu fīmā qāla*)." KIRTUVLA'R KIRTUVLA'MA'K **kertūlār kertūlāmāk.** **kertūlā-**

J

:: 'AR· 'ATM'K TAN·JUVLA'DIY **är ätmāk tançūlādi** "Adam ekmeği çiğnedi (*maḍaγa*)." TAN·JUVLA'R· TANJUVLA'MA'Q **tançūlār tançūlāmāq.** **tançūla-**

:: 'AR 'ATIN QAM·JIYLA'DIY **är atin qamçīlādi** "Adam atını kamçıladı (*sāṭa*)." QAM·JIYLA'R QAM·JYLA'MA'Q **qamçīlār qamçīlāmāq.** **qamçīla-**

D

:: 'UL 'ANY BUK·DA'LA'DIY **ol ani bögdālādi** "O, onu hançerledi (*waja'ahu bi-l-xanjar*)." BUK·DA'LA'R· BUK·DA'LA'MA'K **bögdālār bögdālāmāk.** **bögdālā-**

R

:: 'UL KUVNUK· SAΓRIYLA'DIY **ol kōnüg saγrīlādi** "O **saγrīla-**

sağrı derisinin (*zaryab*) gön yaptı." SAΓ·RIYLA'R SAΓRIYLA'M'Q **saγrīlār saγrīlāmāq.**

:: 'UL BTIK TAM·ΓA'LA'DIY **ol bitig tamγālādi** "O kitaba, mektuba sultanın damgasını vurdu (*ḍaraba ṭābi' as-sulṭan*)." TAM·ΓA'LA'R TAM·ΓA'LA'MA'Q **tamγālār tamγālāmāq.**

K

:: 'IT· KAYIKNY SUR·KIYLA'DIY **it käyikni sürgīlādi** "Köpek geyiğin izini sürerek onu yakalamak için koştu (*a'dā*)." Bir kimse bir şeyin izini sürerse (*'adā xalfa*) ve üzerine saldırırsa yine böyle denir. SURKALA'R SURKALA'MA'K **sürgīlār sürgīlāmāk.** **sürgīlā-**

:: 'UL 'UΓLAN BAŠIN· SIR·KA'LA'DIY **ol oγlin bašin sirkālādi** "O çocuğunun başından sirke (*ṣi'bān*) topladı." :: 'UL SUVWUΓ SIR·KA'LA'DIY **ol sūwuγ sirkālādi** "O suya sirke (*xall*) karıştırdı." SIR·KA'LA'R SIR·KA'LA'MA'K **sirkālār sirkālāmāk.** **sirkālā-**

Bu bölümdeki kural diğerleriyle aynı ve onlarla benzerlik yoluyla oluşturulabilir. G
:: 'UL QARMA'LA'DIY NA'NK·NIY **ol qarmālādi nāŋni** "O nesneyi yağmaladı (*nahaba*)." QAR·MA'LA'R· QAR·MA'LA'MA'Q **qarmālār qarmālāmāq.** **qarmāla-**

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın Adıyla

İçinde Nazal Ses Bulunan Sözcükler Bölümü

İki Harfli Adlar Bölümü 0

Maḥmūd der ki: Nazallar iki türlüdür, *jīm*'li [yani **-nç**] ve *kāf*'lı [yani **-ŋ**]. Bunlardan her biri iki kola ayrılır. Bir kısmının ortasında bir kısmının da sonundadır. Gerekli olanlardan bahsedeceğiz. G

B

"İri yarı, obur kişi (*ja'ẓarī, 'abl*)": BUNK KIŠIY **böŋ kiši.** 0 BUNK **böŋ,** **böŋ** ŠABANK **šabaŋ** (?) "demir baston (*mızraba*)" [605] sözcüğünün kısaltılmışıdır. Ağır bir şey yere düşerek ses verirse buna: BUNK: 'ATIY **böŋ etti** denir.
:: 'UΓLA'N BANK: SIΓ·TA'DIY **oγlān baŋ siγtādi** "O bebek gibi ağladı (*bakā bukā' aṣ- ṣibyān*)." **baŋ**

T

TANK **täŋ** "denk, gibi (*'idl, qirn*)" Buradan gelerek: TANK TUVŠ: **täŋ tūš** "denk, eşit (*'idl, qarīn*)" denir. **täŋ**
:: TANK **täŋ** "Doğru zaman ve yer (*imkān, mawḍi', furṣa*)." Atasözü: TANK:SIZDA' TKIRM'N TURΓUR:SA' YARAΓ·SIZDA' YA'R· BARIYR: **täŋsizdä tägirmān turγursa yaraγsizda yār barīr** "Eğer yanlış bir yerde (*fī γayr mawḍi'ihi wa-imkānihi*) P

[III. 263/355] **600**

değirmen yaparsan, zamansız bir yarık hasıl olur." 0
TAN **taŋ** *-išbā* ile- "Elek (*munxul*)." Aryu şivesi. **taŋ** D
TANK NA'NK **taŋ nāŋ** "Acayip bir şey (*'ajīb*)." Buradan gelerek :: TA'NK KURDUM **täŋ kördüm** "Acayip bir şey gördüm." 0
TANK: **taŋ** "Tan (*ṣubḥ*)." Manzume:

TANK· 'ATA' YURTALIM	**taŋ ata yortalim**	V
BUD:RUJ: QANIN· 'IR·TALIM	**budraç qanin irtälim**	
YAS·MIL BAKIN· 'URTALIM	**basmil begin örtälim**	
'AM·DIY YIKIT· YWLSUVN	**amdi yigit yewilsün**	

"Tan yeri ağardığında yürüyelim, BUḌ·RUJ· Budraç (Yaqābularda bir kişi) kanını arayalım, Basmil[1] Beyini yakalım; yiğitleri toplamak gerekli oldu."[2] 0 TANK 'ATIY **taŋ atti** "Tan (*fajr*) yeri ağardı."

:: TUNK TUNK 'ATIY **taŋ toŋ etti** "Katı bir şey sert (*muṣmat*) bir nesnenin üzerine düştüğünde ses verdi."	**taŋ toŋ**
İçi boş olmayan nesneye (*lā jawf lahu*): TUNK NA'NK· **toŋ nāŋ** denir. Buradan gelerek "kındıra otuna (*ḫalfā'*)": TUNK QAMIŠ **toŋ qamiš** "sert kamış (*muṣmat*)" denir. "Donmuş (*jāmid*)" bir şeye: TUNK· **toŋ** denir. Buradan gelerek "soğuktan donmuş (*jamida*) ete": TUNK· 'AT· **toŋ ät** denir. Diğer şeyler için de böyledir. 0	**toŋ**
TAN **taŋ** "Ana bölümü yıkılmış ama bazı bölümleri kalan, höyük gibi temelleri kalmış eski bina (*kull binā' kāna fi z-zamān al-awwal fa-ḏahaba 'imāratuhu*[3] *wa-baqiya aṣluhu ka-t-tall al-mušrif wahwa aṣl kull quhandiz*[4] *wa- naḥwuhu*)."	**taŋ**
:: 'AR· TINK· TUR·DIY **är tiŋ turdi** "Adam ayakta durdu (*intaṣaba ... qā'iman*)."	**tiŋ**

J

JAN·K· **çaŋ** "Zil (*ṣanj*)."[5] 0	**çaŋ**
JUNK 'AT· **çoŋ ät** "Kemiksiz (*habr*) et."	**çoŋ**
:: QULA'QIM JINK· 'ATIY **qulāqim çiŋ etti** "Kulağım çınladı (*ṭannat*)." Çan (*jalājil*) ve leğen (*ṭašt*) gibi şeyler ses verirse yine böyle denir.	**çiŋ**
:: JINK TULUV KUVL· **çiŋ tolu kōl** "İyi dolmuş havuz (*mal'ān*)." Herhangi bir şey sonuna kadar dolarsa (*imtala'a yāyatan fīhi*): JINK· TULUV **çin tolu** denir.	
:: QULA'QIM JINK· 'ATIY **qulāqim çiŋ etti** – ilkinden daha nazikçe bir söyleyiş.[6]	

D

:: DANK· DUNK· 'ATIY NA'NK· **daŋ doŋ etti nāŋ** "Nesne ses çıkardı." Bu: TANK· TUNK· 'ATIY **taŋ toŋ etti** "O [böyle bir] ses çıkardı." ifadesi gibidir.	**daŋ doŋ**

S

SANK· **saŋ** "Kuş pisliği (*salḥ aṭ-ṭāir*)." Buradan gelerek :: QUŠ· SANKIY **quš saŋi** "kuş pisliği	

(*ḏarq*)." denir.	

1. EY. *yasmil.*
2. EY. *yatakabbahū, yatakattabū* okunur.
3. EY.'*amātuhu.*
4. EY. *qahndr.*
5. EY. *ṣinaj* (ünlüler sonradan yazılmıştır).
6. Bu yüzden ilki (iki sözcük de üstte) belki de **çoŋ** (veya **çaŋ**, krş. 619 **çaŋila-**) okunabilir.

SUNK· **soŋ** Bir adamın "çoluk çocuğu (*'aqib*)." SUNK· **soŋ** "Sonra (*ba'da*)" anlamında bir edat.[1] Buradan gelerek :: SAN· MANIK· SUNK·DA' KAL· **sän mänig soŋda (soŋra ?) käl** "Sen benim ardımdan gel (*xalfī*)." 0 SUNK· **soŋ** Bir nesnenin, bir hareketin "son bölümü (*āxir*)." :: BV SUVZ· SUNKIN·DA' 'AY·ΓIL **bu sōz soŋinda ayγil** "Sen bu sözden sonra (*āxira*) veya hemen ondan sonra (*'aqibahu*) konuş." **soŋ**

:: QULA'QIM· SINK· 'ATIY **qulāqim siŋ etti** "Kulağım çınladı (*ṭannat*)." KUMIN·JA' [dikkat] SINK 'ATIY **kömīçä siŋ etti** "Sivrisinek vızıldadı (*naqqa*)." Karasinek ses verirse (*ṭanna*) de böyle denir. **siŋ**

Q

QA'Z· QANK· 'ATIY **qaz qāŋ etti** "Kaz böyle bir ses çıkardı." Bu kendine benzeyen bir sesin hikayesidir. **qaŋ**

QUNK· 'AT· **qoŋ ät** "Kas, adele (*al-'aḍāla min al-laḥm*)." **qoŋ**

K

KUNK· **küŋ** "Cariye (*ama*)." **küŋ**

"Geniş nesne (*wāsi'*)": KINK· NA'NK **keŋ ŋān**. Atasözü [krş. 123 **opraš-**]: KIYNK TUVN 'UB·RA'MA'S· KANKA'Š· LIK BILK 'AR·TA'MA'S· **kēŋ tōn oprāmās, kenāšlīg bilig artāmās** "Geniş elbise yıpranmaz, danışılan iş kötü gitmez." Bu söz işlerinde danışması, kendi kafasına göre iş yapmaması konusunda emrolunan kişi için söylenir. **keŋ** P

M

MANK· **mäŋ** "Kuşyemi (*'alaf aṭ-ṭā'ir*)." Bu söz yem parçaları (*mā yultaquṭu min al-ḥubūb*). için de kullanılır. Atasözü: QUŠ· TUVR·QA'[2] MANK· 'UJUN 'ILI·NUVR· **quš tōrqa mäŋ üçün ilinūr** "Kuş tuzağa tane dolayısıyla yakalanır." Bu söz azık ararken fenalığa düşen kişi için söylenir. **mäŋ** P

MANK· **mäŋ** "Yüzdeki "ben (*wāl*)," Manzume:

BIYRINK MANK' SUVZKIY(N)A'	**bēriŋ maŋa sōzkiyä**	V
MANK· LIK QAR' TUZ·QIYA'	**mäŋlig qara tuzqiya**	
YALWIN TTR KUZKIY(N)A'	**yelwin tutār közkiyä**	
MUNKUM MANIK BILINK'	**muŋum mänig biliŋ·ä**	

"Bana küçük bir söz ver[3], ey siyah benli, yüzü tatlı, gözleri büyüleyici güzel[4]; benim (aşk için) acı çektiğimi bil!"

---

601 1. EY. *ba'adu.*

2. Sonradan *sukūn* (·) çizildi ve R'nin üstüne bir nokta koyuldu (Z'yi gösteren)

601 3. EY. *lahu* "onu" *lī* okunur.

4. *'ayn sāḥira*, sonradan yazılmıştır; "tuzaklar": EY. *yaṣīdu, taṣīdu* okunur.

MUNK TA'Γ **muŋ tāγ** "Kişinin aklı başına geldiğinde çıkan diş (*ḍirs al-ḥulun*)." Buradan gelerek :: MUNK TA'Γ 'UN·DIY **muŋ taγ öndi** "Ergenlik dişi (*nājid*) çıktı." denir. **muŋ**

MUNK **muŋ** "Zorluk (*miḥma*)." Atasözü: 'AR·KA' MUNK TAKIYR· TA'Γ: SANKIRIYNK' YAYL TAKIYR· **ärkä muŋ tägīr tāγ säŋirīŋä yēl täγīr** "Rüzgâr dağın tepesine vurduğunda,

[III 266/360] 602

kişiye sıkıntı gelir"- sonra yel gider, dağ zirvesi kalır. 0

MINK· **miŋ** "Bin." Atasözü: BIYRIN: BIYRIN: MINK BULUVR: TAMA' TAMA' KUL: BULUVR· **bīrin bīrin miŋ bolūr tama tama köl bolūr** "Birer birer bin olur, damlaya damlaya göl olur." Bu söz az olsa bile bir şeyi kabul etmesi emrolunan kişiye söylenir. **miŋ** P

N

NANK· **näŋ** "Şey (*šay'*)." Buradan gelerek :: BUV NA' NA'NK 'UL **bu nä nāŋ ol** "Bu nedir?" denir. 0 **näŋ**

NANK **näŋ** "Mal, zenginlik (*māl*)." Manzume:

BULMIŠ NANKIK SAWAR:SAN	**bulmiš näŋig säwär sän**	V
'AQRUN 'ANKAR SAQINQIL	**aqrun aŋar säwingil**	
BAR·MIŠ NANKIK SAQIN·M'	**barmiš näŋig saqinma**	
'AZRA'Q 'ANKAR 'UKUNKIL	**azrāq aŋar öküngil**	

"Sen mal bulduğunda sevinirsin, ama o mal bir gün elinden gidebilir (mal elinden gidince kaygılanma, ona az acı); ona çok üzülme ve ondan az pişman ol (çünkü pişmanlık malı geri getirmez)." 0

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

YANK· **yaŋ** Bir şeyin "modeli, yolu (*markaz*)," bu istenen şeyin biçimine göre yapılır ve ölçülüp içilmesi ona göre yapılır. Buradan gelerek :: BURK· YANKIY **börk yaŋi** "külah kalıbı" denir – bu kağıttan bir takım parçalar kesilir veya oyulur veya da çamurda top gibi bir şeyler yapılır, ve üzerine ipek kumaş ölçüleri kesilir. Her şeyin modeli de böyledir. **yaŋ**

YUNK **yuŋ** "Ciğere bitişik bezli bir et (*laḥm γudadī*), sadece kadınlar yer, erkekler yemez." **yuŋ**

YUNK· **yuŋ** "Deve veya koyun yünü (*ṣūf, wabar*)." YUNK· **yuŋ** "pamuk (*quṭn*)," Aryu şivesinde; Yaγma ve Qarluq şivelerinde de vardır.

YAYNK **yēŋ** "Yen (*kumm*)." **yēŋ**

YINK **yiŋ** "Sümük (*muxāḫ*)."

İki Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'al, fa'ul, fa'il* kalıpları

T

TANKUT· **taŋut** Bir Türk kabilesinin adı. Onlar Ṣīn yakınlarında yaşarlar, ama Arap kökenli[1] oldukları söylenmektedir.	**taŋut** N

[III. 268/362] **603**

KINKUT **kiŋüt** Uygur sınırında bir şehir adı. 0	**kiŋüt** N
SIUNKUT **siŋüt** "Karşılığında bir şey verilmeyen hediye (*al-hiba allatī la yu'tāḍu minhā wa-lā ri'da*[1] *fīhā*)." :: BUV 'T· MANKA' SIUNKUT BIYR·DIY **bu at maŋa siŋüt bērdi** "Bu at bana karşılıksız armağan olarak geldi (*wahaba*)."	

[R]

TUNKUR: **tüŋür** "Dünür (*aḥmā' al-mar'a*)"- kardeşler, baba, anne gibi. 0	**tüŋür**
SANKIR· **säŋir** "Dağın "zirvesi (*ra'n*)", bir duvarın "ucu (*ṭaraf*)"[2]	**säŋir**
SAŊKIR **siŋir** "Sinir (*'aṣab*)."	**siŋir**
QUNUKUR 'UVN· **qoŋur ün** "Boğuk ses (*abaḥḥ*)." 0	**qoŋur**
QUNKUR QUVY· **quŋur qōy** "Kestane renkli koyun (*aṣhab*)."	**quŋur**
QINKIR 'AR· **qiŋir är** "Şaşı (*aḥwal*) adam." "İki gözü de şaşı (*aqbal*) olan kişiye": 'IKY KUVZIY QINKIR· **ekki kōzi qiŋir** "iki gözü de şaşı" denir.	**qiŋir**
:: MAN MUNKAR 'AY·DIM· **män muŋar aydim** "Ben buna (*li-hāḍā*) söyledim." O üçüncü kişi işaret zamiridir.	**muŋar**
"Su pınarı (*'ayn al-mā'*)": MINKAR· **miŋar**, Oγuz şivesinde.	

Z

TANKIZ **täŋiz** "Deniz (*baḥr*)." 0	**täŋiz**
TUNKUZ **toŋuz** "Domuz (*xinzīr*)." TUNKUZ **toŋuz** On iki yıldan biri.	**toŋuz**
QUNKUZ **qoŋuz** "Osurgan böceği (*xunfasā*)."	**qoŋuz**
KUNKUZ **köŋüz** "Gübre (*ad-dimm wa-l-kirs fī l-aṭlāl*)." Bu sidik ve deve kığlarının keçeleşmiş olmasıdır.	**köŋüz**
MANKIZ **mäŋiz** "Beniz, insanın rengi (*lawn*)." Buradan gelerek :: QIZIL· MANKIZLIK **qizil mäŋizlig** "Kızıl benizli biri." denir. Bu çoğu zaman yanağın kızıllığına da denir. 0	**mäŋiz**

---

602 1. *wa-hum yaz'amuna anna aṣlanā min al-'arab*; bu "ve onlar [yani Türkler] bizim Arap kökenli olduğumuzu ileri sürdüler." anlamında olabilir.

603 1. EY. *rīdā*.

2. EY. *ṭarf*, (ünlüler sonradan).~

MUNKUZ **müŋüz** Bir hayvanın "boynuzu (*qarn*)," MUNKZ MUNKZ **müŋüz** **müŋüz** **müŋüz** Bu, bir çeşit çocuk oyunudur. Irmağın kıyısına diz çökerek otururlar. Bacaklarının arasına akıcı yaş kum doldururlar. Onlardan biri: MUNKUZ MUNKUZ **müŋüz müŋüz** "boynuz, boynuz!" der. Çocuklar: NA' MUNKUZ **nä müŋüz** "Ne boynuzu?" diye sorarlar. Ebe boynuzlu hayvanları saymaya başlar. Çocuklar da onu tekrar ederler. Ebe bu arada "deve", "eşek" gibi hayvanların da adlarını söyler. Bu boynuzsuz hayvanlardan birinin adını tekrarlayan çocuk ırmağa atılır. Atasözü: SUSAKA'N 'UVḎ·QA' TANKRIY MUNKUZ BIYR·MA'S **süsgän üḏqa täŋri müŋüz bērmäs**

[III. 269/364] 604

"Çok süsen öküze Allah boynuz vermez." Bu söz bir işi yapmak isteyip de yapamayan kişiler için söylenir ki, o işi yapsaydı halka kötülük getirebilirdi.

S

KANKAS· SUVW **keŋäš sūw** "Az miktarda su (*ḍāḥḥāb*)." Basit (*sahl*) iş için de böyle **keŋäš** denir.

Š

SUNKŠ **süŋüš** "Savaşta saldırma, süngü dürtme (*ṭirād, maṭā'ana, ḥarb*)." SUNKŠ **süŋüš** **sünüš** Bir ad. 0

KANKAŠ· **keŋäš** "İşlerde danışma (*al-mašwara wa-t-tadbīr fī l-umūr*)."

Γ

MANKIΓ **maniγ** "Adım (*xaṭwa*)." Buradan gelerek :: 'NIK MANKIΓY KUVR **anig** **maniγ** **maŋiγi kör** " Onun adımını gör." denir.

Q

TANKUQ **taŋuq** "Hakanlara için getirilen ipek (*dabājīb*)[1], yemek gibi hediye (*fī safar* **taŋuq** *wa-naḥwini*)." TANKQ **taŋuq** "Çevgen oyununda gerilen ipten topu geçirebilen adama verilen ipek kumaş (*dībāj*)." TNKUQ **taŋuq** "Savaş sırasında mızrak ve sancakların uçlarına takılan ipek parçası (*ḥarīra*)." 0

SINKUQ NA'NK **siŋuq nāŋ** "Kırılan bir şey (*maksūr*)." Oγuzlar *γunna*sız[2]: SINUQ· **siŋuq** **sinuq** derler ve kurala göre bu doğrudur, çünkü sözdük SIN·DY **sindi** "o kırıldı (**sinuq** D) (*inkasara*)." ifadesinden türemiştir. Eylem kökünde *γunna* yoktur.

L

TANKIL KAYIK **taŋil käyik** "Ön ayaklarında çizgiler bulunan geyik (ya da başka bir şey) (*fī yadayhi xuṭūṭ*)." **taŋil**

---

604 1. EY. *ḍabājīh*.
2. EY. *yu'abbaru 'anhu* (?), *bi-γayr γunna* okunur.

YU̲KUVN JI̲NKI̲L JI̲NKI̲L 'ATIY **yügün çiŋil çiŋil etti** "Gem çinil çinil ses çıkardı." Buna benzeyen her ses de böyledir.	**çiŋil**
SINKIYL· **siŋīl** "Erkeğin küçük kız kardeşi (*al-uxt aṣ-ṣaγīra li-r-rajul*)." 0	**siŋīl**
KUNKUL· **köŋül** "Kalp, gönül (*qalb, fu'ād, fiṭna*)." Buradan gelerek "akıllı (*faṭin*) adama: KUNKUL LUK· 'AR· **köŋüllüg är** denir. Atasözü: KUVZDAN YRA'SA' KUNKUL DANYAM' YRA'R **közdän yirāsa köŋüldän yemä yirār** "Gözden ırak olan gönülden de ırak olur." :: KUNK·LUNK NATAK **köŋlüŋ nätäg** "Gönlün (*fu'ād*) nasıl?"	**köŋül** P

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler

?NNK **täŋig** (?) "Hava (*hawā*)."	**täŋig** ?
SANKAK· **säŋäk** "Su içilen testi (*kūz*), kap (*jarra*)." Oγuz şivesi. 0	**säŋäk**
SINKAK **siŋäk** "Şehirlilerin dilinde "sivrisinek (*baqq*).", göçebelerin dilinde "karasinek (*ḏubāb*)."	**siŋäk** D

Manzume:

[III. 271/367] **605**

SANDA' QUBAR· JAḎAN·LA'R	**sändä qopar çaḏanlār**	V
QUḎΓUV SINKAK· YILAN·LA'R	**quḏγu siŋäk yilanlār**	
DUK MINK QUYUV TU̲MA̲N LA'R·	**dük miŋ qayu tümänlār**	
QUḎ·RUQ· TI̲KI̲B· YUKRU̲ŠUVRU̲	**quḏruq tügüp yügräšür**	

"Kızla yazın konuşmalarını anlatarak diyor ki: "Kış yaz için "akrepler, karasinekler, sivrisinekler, [zararlı] böcekler ve yılanlar sende çıkar; [onların binlercesi]; onlar kuyruklarını düğümleyerek saldırılar." dedi.

SUNKUK· **süŋük** "Kemik (*'aẓm*)."[1] Atasözü [krş.612 **yalŋuq**]: 'AḎKUV 'AR· SUNKUVKY 'ARIYR· 'ATIY QALIYR· **äḏgü är süŋüki ärir ait kalīr** "İyi adamın kemiği çürür, adı kalır." Bu söz iyilik yapmak emrolunan kişiler için söylenmiştir.	**süŋük** P

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

K

TU̲NKUV **tuŋu** "Sağır (*aṭrūš*)."	
TU̲NKA' **toŋa** "Kaplan, bebür (*babr*)." O fili bile öldüren bir hayvandır. Bu onun kök anlamıdır, ama bu ad Türklerde yaşamasına rağmen anlamı kaybolmuştur.[2] Çoğu kez kişi adı olarak kullanılır, buradan gelerek: TUNKA' XA'N **toŋa xān,** TUNKA' TIKIYN	**toŋa** N

---

605 1. EY. *'aẓam.*

2. *Hāḏā huwa l-aṣl lākin baqiya hāḏā l-ism fī-t-turk wa-ẓalla 'indahum ma'nāhu.* Biz eğer sözcüğün arhcaic (krş. **tayāŋu** 610) olmasına rağmen Kāšγarī'nin söylediğini anlayabilirsek, sözcüğün anlamını da anlarız. Bu yüzden Taymas II, 96. Eğer biz *ẓalla*'yı *zāla* ya düzeltirsek, (burada Clauson'un *ḍalla*'sı tercih edilebilir, ED 515) ve sözcüğün asıl anlamının "kaplan" olmasına rağmen Kāšγarī'nin söylediğini anlarız. Türkler bu sözcüğü tuttular, fakat anlamı kayboldu.

toŋa tegīn gibi benzer adlar söylenir. Hakan Afrāsiyāb'ın asıl adı: TUNKA' 'AL·B· 'AR· **toŋa alp är** "Savaşçı, kaplan gibi adam."dır.

SUNKUV **süŋü** "Süngü, mızrak (*rumḥ, qanā*)." **süŋü**

:: SANK' 'AY·DIM **saŋa aydim** "Sana (*laka*) söyledim." 0 **saŋa**

:: BUV 'AŠ 'UL SNKY **bu aš ol siŋi** "Bu aş içe sinen bir yemektir (*marī', hanī'*)." **siŋi**

İçinde Çift İlletli Harf Bulunan Sözcükler

YANKA' **yaŋa** "Nehir kenarı (*jānib al-wādī, šaṭṭ kull nahr*)." Oγuz şivesi. 0 **yaŋa**

YANKY NA'NK **yaŋi näŋ** Bir şeyin "yenisi (*jadīd*)." 0 **yaŋi**

YUNKUV **yuŋu** Bārmān kasabasının yakınlarında akan büyük bir nehrin adıdır. Bu kasabayı Afrāsiyāb'ın oğlu ırmağın kenarına yapmıştır, bu ad kasabayı yapan kişiden kamıştır. Bu Rūm ülkesinde de böyledir, Bu ad da Peygamber İshak'nın oğlu Esau'nun oğlundan gelmiştir. Allah ondan razı olsun. **yuŋu** N

Sonunda *γunna* Bulunan Sözcükler

ŠABINK **šabiŋ** (?) "Küçük demir çomak (*mirzabba*)." Çigil şivesi. **šabiŋ** ? D

SIDINK KUVL **sidiŋ kōl** "Qoçŋār[3] Bāši yakınlarında bir gölün (*buhayra*) adı. 0 **sidiŋ** N

QAḌINK **qaḍin** "Kayın ağacı (*xalinj*)." Atasözü: QAḌNK QA'ŠINK'[4] SUKUT SUVLINK' **qaḍiŋ qāsiŋa sögüt sōliŋa.** Onun anlamı üstte verildi [s.v. **sögüt** 179, **sōl** 502]. **qaḍin** P

Köleye sövüldü zaman: QAŠANK· **qašaŋ** "Sen alçaksın! (*yā la'īm*)." denir. **qašaŋ**

[III. 273/370] 606

BURNK **buruŋ** "Bir ok atımı yere (*al-γalwa li-r-ramy*) attı." :: BURNK· 'ATIY **buruŋ atti** "O nesneyi bir ok atımı yere attı." 0 **buruŋ**

BURNK **bürüŋ** *–rā', išmām* ile- "Suların yerde yaptığı yarıklar (*tayhūr al-mā'*)." **bürüŋ**

TARINK TANKIZ· **täriŋ täŋiz** "Engin deniz (*afyaḥ, 'amīq*)." Oγuzlar her derin şeye (*γazīr γamīq*): TARINK **täriŋ** denir. Buradan gelerek :: TARINK· 'UVRIY **täriŋ ōri** "geniş dere (*yamīq*)." denir. :: TARINK BIL·KA' **täriŋ bilgä** "Derin bilgili, hakim kişiye (*γazīr al-'ilm wa-l-ḥikma*)." **täriŋ** D

:: QULA'QIM TIRINK 'ATIY **qulāqim tiriŋ etti** "Kulağım çınladı (*ṭannat*)." Buna benzer seslere de böyle denir. Buradan gelerek :: YA'SIN TIRINK 'ATUR·DIY **yasin tiriŋ ettürdi** "O yayını tınlattı"- bu kirişin çıkardığı sesi bildirir. 0 **tiriŋ**

JIRINK: **çiriŋ** Leğen (*ṭast*) veya benzer şeylerin çıkardığı ses. **çiriŋ**

KURNK KUVL **körüŋ kōl** Kāšγar yakınlarında bir gölün (*buḥayra*) adı. **körüŋ** N

---

605 3. QUJ·NK'R : - R sonradan eklenmiştir.
4. Š'nin üç noktası sonradan eklenmiştir (?).

Z

BIZINK **bizin̲** İkinci şahıs eki *kāf* (*kāf al-xiṭāb*) almış BIZ **biz** "biz" zamiri. Buradan gelerek :: BIZNK· 'AW **bizin̲ äw** "bizim ev." denir. Anlamı, "bu şey bize (*lanā*) aittir." 0 **bizin̲**

K

TAKINK· **tägin̲** "Tegin (*samūr*)." **tägin̲**

L

BALINK· **bälin̲** "Düşmanın gelmesi yüzünden halk arasında çıkan kargaşa (*hazāhiz*)." Ve "Bir şeylerden çok korkan (*nafūr*) kişi için": BALINK·[1] KIŠY **bälin̲ kiši** denir. 0 **bälin̲**

BULUNK· **bulun̲** "Köşe, bucak (*zāwiya*)." 0 **bulun̲**

TULUNK **tulun̲** "Kulak altı (*ṣudγ*)." TULUNK **tulun̲** "Kulağın altında bulunan gemde olan bir halka (*hana*)." Buradan gelerek :: YUKUN TULUNKIY **yügün tulun̲i** "gem halkası (*tahyi'a al-lijām*)" denir. 0 **tulun̲**

"Bağıran kişi (*ṣaxxāb, kaṯīr al-kalām*)": JALANK BA'ŠY **çalan̲ bāši** diye çağrılır. **çalan̲**

Ṣīnī kâsesine: JALINK 'AYA'Q **çalin̲ ayāq** denir. 0 **çalin̲**

JALAINK· YIYR· **çalin̲ yēr** "Yanmış gibi siyah, ot bitmeyen çorak yer (*saxiba sawdā' lā nabt fiha ka-annahā muḫtariqa*)." 0

XULINK **xulin̲** Ṣīn'den getirilen çeşitli renklerdeki ipeğin (*ḥarīr*) adı. 0 **xulin̲**

QALINK· **qalin̲** "Çeyiz (*muhr*)." Atasözü: QALINK· BIYR·SA' QIYZ· 'ALIYR· KARA'K BUL·SA' QIYZ· 'ALIYR· **qalin̲ bērsä qīz alīr, kärāk bolsa qīz alīr** "Çeyiz veren gelini kız oğlan kız alır; P **qalin̲**

[III. 275/371] **607**

o bir şeyler istediğinde, onu değerini ödeyecektir." [Harf. "O çeyiz verirse kız alır; o ihtiyacı olan bir şeyi almak için onun değerini öder."] Manzume:

BIR·DIM SANK' QALINK	**berdim saŋa qalin̲**	V
'AM·DY MUNIY 'ALINK·	**amdi muni alin̲**	
'AM·K'K· MANIK BLINK	**ämgāk mänig bilin̲**	
'UΓRAR TNKR BARΓLY	**uγrar tünür barγali**	

Güveyi kayın babasına: "Ben sana çeyiz verdim, bunu al [şimdi], ve benim sıkıntımı ve çalışmamı gör (mal toplamak için) dedi; kayın babası ona "dünür gitmek üzeredir" dedi. 0

KULNK **kölün̲** "Su birikintisi (*jiyya* [belirtilmiştir])." Buna kuşlar iner. **kölün̲**

---

606 [1] JIY sonradan kenara eklendi.

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

[B]

YABANK YIYR· **yapaŋ yēr** "Kumluk yer (*al-ʿānik min al-arḍ*)." Hayvanların ayağı battığı zaman çıkarılması zor olan kumluk (*raml*). **yapaŋ**

T

YATNK **yataŋ** "Yün atmak için kullanılan yay (*ḥuniyya*)." **yataŋ**

D

YADINK SUVW **yadiŋ sūw** "Yeryüzüne yayılan (*yanbasiṭu*) az (*ḍaḥḍāḥ*) su." **yadiŋ**

Š

YUŠANK TA'Š· **yüšäŋ tāš** "Düz (*malsā*) taş." **yüšäŋ**

L

YALINK QILJ **yaliŋ qiliç** "Kınından çıkarılmış (*mujarrad*) kılıç" 0 YALINK 'AR· **yaliŋ är** "Çıplak (*ʿuryān*)." Çıplak (*ʿārī*) olan her şeye de: YALINK· **yaliŋ.** **yaliŋ**

"Çok rüzgar esen yer (*yakṯuru fīhā hubūb ar-rīḥ*)": YALINK **yeliŋ** :: BUV YALINK KUVN **bu yeliŋ kün** "Bu rüzgarlı (*rāḥ*) bir gün." **yeliŋ**

Jīm'li Nazal

R

BRINJ NA'NK **birinç nāŋ** "Birinci (*wāḥid*) şey." Kurala uygundur (*luγa qiyāsiyya*), nadir olarak kullanılır. **birinç**

KUZUNJ [dikkat] **körünç** "Seyirciler (*al-qawm an-naẓẓāra ila šayʿ*)." **körünç**

Z

BZNJ **bäzänç** "İpek ve yün yumağı (*ṣahraja*)." **bäzänç**

BZNJ **bäzänç** Dalları ve yaprakları kızıl olan ve dağlarda yetişen bir bitki.

F

SAWINJ: **säwinç** "Sevinç veya mutluluk (*surūr*)." Atasözü: 'KUVŠ SAWNJ BULSA' QATIΓ 'UX:SUNUVR **ükūš säwinç bulsa qatiγ oxsinūr** 0 "Çok sevinen kişi çok da kaygıya düşer." Bu söz taşkınlığı bırakması istenen kişi için söylenir. Manzume: **säwinç**

MANDA' BULNUR SAWNJ 'UTY QAD·ΓUV 'ATA'R· V
QARŠIY KURUB· SAΓ·DIJ· 'ANY 'UJMAQ 'ATR·
mändä bulnur säwinç oti qaδγu otār
qarši körüp saγdiç ani uçmaq atār

[III. 277/374] 608

"Bende sevinç (*faraḥ wa-surūr*) ve kıvanç ilacı bulunur, dostum benim mekânımı gördüğünde, (güzelliği dolayısıyla) ona cennet dedi." 0

SAQINJ **saqinç** "Kaygı ve üzüntü (*hamm*)."	**saqinç**

L

QILINJ· **qilinç** "Ahlak, huy (*xuluq*)." Buradan gelerek :: 'ADKUV QILINJ **äδgü qilinç** "İyi huy." denir. Onun zıddı da böyledir. QILINJ **qilinç** "Kadının nazı (*tayannuj, dalāl*)." Onlara bir kadına 'UKUŠ· QILINJ·LAN·M'K' **üküš qilinçlama** "çok nazlanma, çok kırışma." derler. 0	
KULUINJ· **külünç** "Gülünç (*ḍaḥik*)." 0	**külünç**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

F

YFNJ **yawinç** Ila yakınlarında bir şehrin adı.	**yawinç** N

K

YUKUNJ· **yükünç** "Namaz (*ṣalāt*)." Qifçāq şivesi. Buradan gelerek :: TANKRIYKA' YUKUNJ YUKUNDIY **täŋrīkä yükünç yükündi** "O Allah'a ibadet etti (*ṣallā*)." :: 'UL BAK·KA' YUKUNJ YUKUN·DIY **ol begkä yükünç yükündi** "O Beyin (ya da başkasının) önünde başını eğdi (*ṭa'ṭa'a ra's*)."	**yükünç** D

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

T

TUTUN·JUV 'UΓUL· **tutunçu oγul** "Evlatlık (*alladī tabannāhu r-rajul*) çocuk."	**tutunçu**

R[1]

SAZINJY [dikkat] TA'ŠIY **sarinçi (?) tāši** "Alçı taşı (*ṣuhrūj*)."	**sarinçi** ?
QARIN·JA' **qarinça** "Karınca (*naml*)." Oγuz şivesi.	**qarinça**

608 1. EY. Z; bkz. ED, 864.

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

YURIN·JA' **yorinça** "Yonca (*qatt*)." Oγuz şivesi.	**yorinça** D

Bölüm: *fa'āl*

R

SINKA'R· **siŋār** Bir şeyin "kenarı (*jānib*)" Buradan gelerek :: SINKA'R·DIN YURIY **siŋārdin yori** "Kenardan (*jāniban*) yürü." denir.	**siŋār**
:: MUNKA'R· 'AY·DIM:[2] **muŋār aydim** "Buna (*li-hāḏā*) bir şey söyledim."	**muŋār**
MINKA'R **miŋār** "Su pınarı (*'ayn al-mā'*)." Oγuz şivesi.	**miŋār** D

N

ʔNKA'N: **taŋān**[3] "Sadece başı beyaz olan alacakarga (*aṣqa'*) [belirtilmiştir]."	**taŋān**
SANK'N NA'NK **saŋān nāŋ** "Biraz tadı acı (*'afṣ*) olan şey."	**saŋān**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

Γ

YUNKA'Γ· **yoŋāγ** "Beyden önce gammazlık etmek (*wašy, si'āya*)[4]." Buradan gelerek :: 'ANY YUNK'Γ YUNKA'DIY **ani yoŋāγ yoŋādi** "O onu sultandan önce gammazladı (*wašiya bihi wišāyatan*)." denir.	**yoŋāγ**

Q

YANK'Q **yaŋāq** "Ağzı iki yanında dişerin oturduğu kemik (*al-'aẓm alladī γurizat 'alayhi l-asnān min jānibay al-fam*)."	**yaŋāq**
YANKA'Q: **yaŋāq** Bir şeyin "yanı (*jānib*)" "Kapının yanlarında bulunan sövelere (*'iḍāda al-bāb*)": QABUΓ YANKA'QIY **qapuγ yaŋāqi** denir.	

N

YANKA'N· **yaŋān** "Fil (*fīl*)." Oγuzlar bu sözcüğü bilmezler.	**yaŋān**

2. D'nin üzerindeki nokta (D'yi gösterir) çizilmiştir.
3. Bkz ED, 523.
4. EY.*sifāya*.

R

TANKRIY **täŋri** "Ulu Tanrı (*Allāh 'azza wa-jalla*)." Atasözü: TUYIN TABUΓ·SA'Q TANKRIY SAFINJ·SIZ **toyin tapuγsāq täŋri säwinçsiz** 0	**täŋri** P

[III. 279/377] **609**

"Müslüman bulunmayan Türklerin din ulusu Tanrıya tapınır, ama yüce Tanrı onun yaptıklarından memnun değildir." 0 Bu söz başka birine bir iş yaparak bir iyi yaptığını zanneden fakat kendisinden memnun olunmayan kişi için söylenir. Manzume:

TUN KUN TABUN TANKRIYK' BUY·NAMAΓIL **V**
QURQUB· 'ANKAR 'AY·MANUV 'UY·NAMAΓIL
tün kün tapun täŋrīkä boynamaγil
qorqup aŋar äymänü oynamaγil

"Gece gündüz Tanrıya tapın ve boynunu çekme; ondan kork; oynama, utan." 0
Gayr-i Müslimler –yere batasıcılar- göğe (*samā'*) TANK·RIY **täŋri** derler; yine bunlar gözlerine büyük görünen (*'aẓuma*) her şeye: TANK·RIY **täŋri** derler, büyük bir dağ D (*ṭawd*) veya ağaç (*dawḥ*) gibi, ve bunlara taparlar. Bu yüzden onlar "bilgin kişiye (*'alim*): TANRIKA'N **täŋrikān** derler. Bunların sapıklıklarından Tanrıya sığınırız! 0

TUNKRA' **toŋra** "Bedendeki kir (*wasax al-badan*)."	**toŋra**
:: 'AR· 'UNK·RA' YATIY **är öŋrä yatti** "Adam sırt üstü (*'alā qafā*) yattı." 0	**öŋrä**
:: 'AR· TUNK·RA' TUŠTIY **är töŋrä tüšti** "Adam yüz üstü (*akabba ... 'alā wajh*) düştü."	**töŋrä**
TUNKSUV **tuŋšu** "Şamdan (*manara as-sirāj*)." 0	**tuŋšu**
JANK·ŠUV **çaŋšu** "Küçük hırka (*qurtuq ṣayīr*)."	**çaŋšu**
JANK·ŠIY **çaŋši** Hotan'da bir emirin adı. Bu şehir onun tarafından fethedildi. Onlar bunun Jamšīd'den çevrilmiş[1] olduğunu söylerler.	**çaŋši** N

K

MANKKUV **mäŋgü** "Ölümsüz (*xālid*)"; veya da "ebedilik (*xulūd*)." Bu sözcük hem mastar hem de ad olur. :: MANK·KV 'AŽUVN **mäŋgü ažūn** "Ölümsüz dünya (*dār al-xulūd*)." Manzume:	**mäŋgü**

TUΓUB· TAQIY QAL·MADIY MANKKUV 'ARA **V**
'AŽUN KUNIY YUL·DUZIY TUT·JIY TUΓA'R·

---

609 1. *maqlūb*; Clauson (ED 426) bunu *maγlūb*'a çevirmeyi önerir ve şöyle çevirir: O Jamšīd tarafından mağlup edildi." *maqlūp*'tan sonraki *m.m* buna karşı konuşur ve de krş. 522:12, vs.

tuγup taqi qalmadi mäŋgü ärän
ažun küni yulduzi tutçi tuγār

Zamanı anlatarak diyor ki: "Doğan kişi ebedi olarak yaşamadı, ama dünyanın yıldız ve güneşi daima doğar (ve yıpranmaz)."

L

JANK·LIY MANK·LIY **çaŋli maŋli** Bir çocuk oyununun adıdır. Araplar onu *dawdat* ("	**çaŋli maŋli**
QANK·LY **qaŋli** "Üstüne ağırlık yüklenen kağnı (*'ajala*)." 0	**qaŋli**
QANK·LY **qaŋli** Qifçāqlarda önemli birinin adı.	N
SALNKUV **salŋu** "Çakıl taşı atılan sapan (*al-xaḏḏāfa allatī yurmā bihā l-ḥaṣa*)."	**salŋu**
ŠUNK·LA' **šuŋla** *du'būb* [belirtildiği gibi]	**šuŋla**

[III. 280/379] **610**

Aryu ülkesinde biten bir ottur; kökü çıkarılarak yenir.	
QALINKUV **qalŋu** "Su yüzeyine çıkmak (*ṭufuww*)." Buradan gelerek :: SUFDA' QALINKUVLA'DIY **suwda qalŋūlādi** "Suyun üstüne çıktı (*ṭafā*)." 0	**qalŋu**
KUZNKUV **közŋü** "Ayna (*mir'āt*)."	**közŋü**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

[Q]

YANK·QUV **yaŋqu** "Yankı (*bint al-jabal wahwa ṣ-ṣadā*)." Atasözü [krş. 470 **yaz-**]: YAZ·MA'S·[1] 'ATIM· YAΓ·MUR YANKILMA'S· BIL·K' YANK·QUV **yazmās atim yaγmur, yaŋilmās bilgä yaŋqu** 0 "Usta[2] atıcı yağmurdur (çünkü yağmurun hedefi yeryüzüdür, yeryüzü geniştir) o asla sapmaz; usta bilgin yankıdır (çünkü o ne söylersen sana öyle cevap verir)." Bu iş yanlış bir işleyip de özür dileyen kimse için söylenir.

L

YALINKUV **yalŋu** "Kızların oynadığı bit oyundur. İpin iki ucu bir ağaç ya da bir direğe bağlanır, sonra ortasına bir kız oturur, ayağıyla yere vurur, böylece kah yükselir, kah alçalır. **yalŋu**

K

YINJKA' **yinçgä** Bir şeyin "incesi (*daqīq*)." Buradan gelerek :: YINJKA' TUR·QUV **yinçgä yinçgä torqu** "İnce ipek." denir. 0 :: YINJKA' QIYZ· **yinçgä qīz** "Odalık kız (*surriyya*)." "Tanrıya ibadet edip tapan kişiye (*nāsik, muta'abbid*)": YINJK' KIŠIY **yinçgä kiši** denir. 0

---

610 1. İlk A, U'dan değişmiştir.
2. EY. *ḥādiq*, *ḥāḍiq* okunur.

YANK·KA' **yäŋgä** "Büyük kardeşin karısı (*zawja al-ax al-akbar*)." **yäŋgä**

Bölüm: fa'ālā

ʔN'KUV [dikkat] **tayāŋu** "Perdeci başı (*fī aṣl luγa al-ḥājib*)." sözcüğünün kökü. **tayāŋu**
Arapça *ḥājib* sözcüğü yayıldıktan sonra unutulmuştur. Aslı: TAYAN·DIY **tayandi** "O güvendi (*i'tamada*).", çünkü Hakan bu adama güvenir ve de halk da ona güvenir ki o adam halkın işlerini Hakana olduğu gibi iletir ve sonra da cevabını alır.

Başında İlletli Sözcük Bulunan Sözcükler

:: 'UL 'YŠIΓ YANKIYLA' QIL·DIY **ol išiγ yaŋīla qildi** "O işi yeniden yaptı, ikinci **yaŋīla**
kez çalıştı (*istajadda ... wa-badā t̲āniyan*)." 0

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümünün Başı

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'lal, fan'al* Kalıpları

J

TANKUJ [dikkat] **täŋgüç** "Saç ayağı

[III. 282/381] **611**

veya benzer bir şey gibi yarım arşın yüksekliğinde olan her şey (*murtafi' qadr niṣf d̲irā'*)."
0

SANLJ [dikkat] **säŋgäç** Bir çeşit elmanın (*tuffāḥ*) adı. Onlar küçüktür, fındık gibi ve **säŋgäç**
tatlıdır.

R

SUNKQUR **suŋqur** Yırtıcı bir kuş (*jāriḥ min jawāriḥ aṭ-ṭayr*). O, ṬUΓ·RIY̲L[1] **ṭoγril** **suŋqur**
kuşundan küçüktür.

QUJNKA'R **qoçŋār** "Koç (*kabš*)." Atasözü: 'IKI̲Y QUJNKA'R BAŠI̲Y BI̲YR **qoçŋār**
'AŠA̲J·TA̲' BI̲ŠMA'S· **ekki qoçŋār baši bīr ešiçtä bišmās** "İki koçun başı bir P
tencerede pişmez." Bu söz bir şehrin hâkimiyeti için savaşan iki emir için söylenir,
bunlardan birinin ayrılması gerekecektir. 0

QUJNKA'R· BA'ŠY **qoçŋār bāši** Bir şehrin adı. N

Š

QNKDŠ QDŠ **qaŋdaš qadaš** "Babaları bir anneleri ayrı olan kardeşler (*banū l-* **qaŋdaš**
'allāt)." Atasözü: QNKDAŠ· QU̲M' 'URU̲VR· 'I̲K·DI̲Š· 'URUV TAR·TA'R **qaŋdaš** P

---

611 1. Y, sonradan eklendi.

qama urūr, ögdäš örü tartār "Babaları bir olup anneleri ayrı olanlar birbirlerin çekemedikleri için çok kavga ederler; annesi bir olan kardeşler ise (aralarındaki sevgiden dolayı) birbirlerine yardım ederler."

Γ

MUNKLUΓ 'AR· **muŋluγ är** "Sıkıntıda (*muntaḥin*) olan kişi."	**muŋluγ**

Q

Şaşılacak ve hayret edilecek şey (*'ajīb yastaṭrifu minu*)": TANK·SUQ· NA'NK **taŋsuq taŋsuq nāŋ.** Buradan gelerek "Nadir tadılan yemeğe (*alladī yajiduhu r-rajul aḥyānan li-nafāsatihi*)" de: TANK·SUQ 'AŠ· **taŋsuq aš** denir.	**taŋsuq**
TIRNKAQ **tirŋaq** "Tırnak (*ẓufr*)." 0	**tirŋaq**
QIRNKA'Q **qirŋāq** "Et ve hamur kesilen satıra benzer büyük bir bıçak (*šafra*)." 0	**qirŋāq**
QAZANKUQ **qazŋuq** "Kazık (*watad*)." "Kutup yıldızına (*quṭb as-samā'*)": TAMUR **qazŋuq** QAZUNKUQ **tämür qazŋuq** "demir kazık (*mismār ḥadīd*)," denir, çünkü gök onun üzerinde döner. 0	
JAINK·RAQ 'UVN **çiŋraq ün** "Gür ve açık (*jahīr, ṣāfī*) ses."	**çiŋraq**
QNKRQ **qaŋrıq** (?) "Damak (*ḥanak*)."[2] 0	**qaŋrıq** ?
QANK·SIQ 'ATA' **qaŋsiq ata** "Üvey baba (*rābb*)." QANK·SIQ 'UΓUL **qaŋsiq oγul** "üvey evlat (*rabīb*)." 0	**qaŋsiq**
QALINKUQ **qalŋuq** "Baştaki kepekler (*ḥazāza*[3] *ar-ra's*)." Kürk, deri gibi şeylere yapışkan bir şeyin bulaşmasıyla oluşan kıvrıklar (*inqabaḍa min luzūja aṣābathu*).	**qalŋuq**

K

TUNK·LUK **tüŋlük** "Baca, pencere (*kuwwa*)." 0	**tüŋlük**
JNK·KL **çäŋlik** (?) "Sarmaşık (*lablāb*)."	**çäŋlik** ?
KUNK·LAK **köŋläk** "Gömlek (*qamīṣ*)."	**köŋläk**

L

DNK'L **däŋgāl** (?) "Gübre (*ku'bura*)."	**däŋgāl** ?

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

[J]

YANKAJ [dikkat] **yäŋgäç** "Yengeç (*saraṭān*)." Oγuz şivesi.	**yäŋgäç** D

---

611 2. Krş. Idrāk 75 **qanriq** "burun kıkırdağı (*xayšūm*)"? (Böylece Atalay, Dizin 261). MTW 160 ve ED 640 ikisi de **qoŋraq** okurlar ve 613 **qoŋraqu** ile karşılaştırırlar; Brockelmann *ḥanak*'ın *juljul'a* "zil" değiştirilmesini önerir; Clauson ise *jank'a* "büyük zil".

3. EY. *xarāza*.

S

YALNKUVS· 'AR· **yalŋūs är** "Yalnız (*waḥiḍ*) adam."	**yalŋūs**

[III. 284/384] **612**

Atasözü: YAL·INKUVS· QA'Z· 'UTM'S· **yalŋūs qāz ötmās** "Yalnız (*fard, waḥīd*) kaz ötmez." Bu söz işlerinde yardım araması konusunda kişiye öğüt vermek için söylenir.	P

Q

YANKRAQ **yaŋraq** Bir adamın atlayarak üzerinden geçebildiği, altından dere akan dağ uçurumu (*'āqūl al-jibāl wa-ṭarīquhā*)." 0	**yaŋraq**
YANK·ŠAQ 'AR· **yaŋšaq är** "Geveze (*ṭarṭār*) kişi." 0	**yaŋšaq**
YALINKUQ **yalŋuq** Tanrı onu korusun, Adem'in adı. Atasözü [krş. 605 **sünük**]: YALINKUQ 'UΓLY YUVQA'DUVR 'ADKUV 'ATY QALIYR· **yalŋuq oγli yōqādūr ädgü ati qalīr** 0 "Âdemoğlu yok olur, (ölür gider); onun iyi adı arkasından kalır." Bu söz her zaman erdem edinmesi gererken kişi için söylenir. YALNKUQ **yalŋuq** "İnsanoğlu (*al-bašar jamī'an*)." Manzume:	**yalŋuq**

YAΓY 'ARUR· YALNKUQNK N'NKY TAW'R V
BILK 'ARIY YA'ΓISIN NA'LIK SAWA'R·
yaγi ärür yalŋuqnig nāŋi tawār
bilig äri yāγisin nālük säwār

"İnsanın malı ona düşmandır; akıllı adam niçin düşmanını sever." 0

YALNKUQ **yalŋuq** "Cariye (*ama*)." Oγuz, Qifçāq, Suvārīn şiveleri.	D
YANK·LUQ **yaŋluq** "İşte, sözde yapılan "yanlışlık (*xaṭa'*)."	**yaŋluq**

[Sözcük Sonunda Bulunan] *yunna*

TAB·JANK· **tapçaŋ** "Sofra (*xiwān*) biçiminde üçayağı bulunan bir şeydir, bağ bekçisi üzerine çıkarak üzümleri toplar." Känçāk şivesi. 0	**tapçaŋ** D
JAL·BANK **çalpaŋ** "Çamur (*waḥl*)."	**çalpaŋ**

Š

JIFŠA'NK JAΓIR **çiwšāŋ çaγir** "Ekşi (*qāriṣ*) meyve suyu."	**çiwšāŋ**
JAFŠA'NK **çawšāŋ** "Koyun kırpmaya yarayan makas (*al-miqaṣṣ alladī yujazzu bihi l-γanam*)." Çigil şivesi. 0	**çawšāŋ** D
JWŠA'NK **çawšāŋ** "Gözü sulu kişi (*a'maš*)."	**çawšāŋ**
KFŠNK **käwšäŋ** Harman temizlendikten sonra gelen kişiye verilen hediye buğday (*hadiyya min aṭ-ṭa'ām li-man ḥaḍara l-kuds ba'd at-tanqiya*)."	**käwšäŋ**

L

SUW·LA'NK· YΓIA'J· **suwlāŋ yiγāç** "Dalsız, budaksız ağaç (*mardā'*)." 0 **suwlāŋ**
SUW·LA'NK· SAJ· **suwlāŋ saç** "Düz (*sabaṭ*) saç."

Q

QALQNK **qalqaŋ** "Kalkan (*turs*)." QAL·QAN· **qalqan**'ın bir varyantı. **qalqaŋ** D

İlletliler

TAY·LANK 'AR· **taylaŋ är** "İnce, kibar, uzun boylu, rengi parlak, temiz elbiseli kişi (*ẓarīf lāṭīf al-qadd waḍī' al-lawn naqī aṭ-ṭawb*)." Bu sözcük genellikle **taylaŋ**

[III. 286/386] **613**

gençler için kullanılır. :: TAYLANK· YIKIT· **taylaŋ yigit** "Nazik ve kibar (*mutaqazziz*,[1] *ẓarīf*) genç."

***Jīm* ile**

Γ

QAZ·ΓANJ **qazγanç** "Kazanç (*kasb*)." **qazγanç**

Q

QURQNJ **qorqunç** "Korku (*xawf*)." **qorqunç**

K

TAZ·KINJ **täzginç** Dağ "büklümü (*ma'āṭif*)" Benzer şekilde :: TAZKNJ YUVL **täzginç** **täzginç yōl** "Kıvrık yol (*multawī*)." **täzginç**

Başında İlletli Ünsüz Bulunan Sözcükler

YUR·KAN·J **yörgänç**, TAZ·KNJ **täzginç** yollardaki "kıvrım (*iltiwā'*)ve bentler (*'aṭf*)" gibi. 0 YURKNJ **yörgänç** Ağaçlara sarılan (*yaltawī*) ve onları kurutan bir çeşit bitki- "sarmaşık (*'ašaqa*)." **yörgänç**

---

613 1. EY. *mutaqazzir*.

Bölüm: *fa'lalu*

Г

QUNK·RAГUV **qoŋraγu** "Çan (*jalajil*)." 0 QUNKRAГUV **qoŋraγu** "Kulağın ardında bulunan çıkrık kemiği (*xuššā*[2] [belirtilmiştir])." **qoŋraγu**

K

SANK·RAKUV 'AT· **säŋrägü at** "Kendisinde sakağı (*ṣudām*) hastalığı bulunan at." **säŋrägü** Burnundan sümük gibi irin akar. Bu sözcük her zaman burnundan sümük atan çocuğa sövmek için de kullanılır.

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

Çocuklara sövüldüğü zaman: YINK·DAKUV **yiŋdägü** "Hey sümüklü! (*yā man yasīlu min anfihi l-muxāṭ*)." denir. **yiŋdägü**

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Çeşitli harekeleriyle *fa'anlāl* kalıbıyla

Q

SINKAR·SUQ **siŋarsuq** "Atın terkisi (*qaṭāt*)" - İki kişinin bindiği atta ikincinin oturduğu kısım. **siŋarsuq**

K

MUNZK'K **müŋüzgäk** "Eldeki nasır (*majal*)"- çalışmadan dolayı elde görülen nasır. **müŋüzgäk**

[Sonu] *yunna'lı* Olan Sözcükler

QARAN·ГUV·[3] **qaraŋqu** "Karanlık (*ẓumla*)." 0 **qaraŋqu**

:: YB· QAZNKQUV BUL·DIY **yip qaziŋqu boldi** "İp çözülmeyecek derecede karıştı (*in'aqada ... wa-ltawā kaṯīran ḥattā lā yanšariḥa*)." **qaziŋqu**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

Г

YANKILГA'N 'AR· **yaŋilγān är** "Unutan veya yanılan adam (*yansā, yuxṭi'u*)." **yaŋilγān**

---

613 2. EY *xašā*.
3. Г, Q'dan (?) değişti. Sondaki *elif* (') sonradan yazılmıştır.

Bir Başka Tip

TANKLKUJ **tänglägüç** "Dölengeç (*ḫida'a*)" –bir kuş. Oγuz şivesi.	**tänglägüç** D

Q

TANKLKUVN **tänglägün** "Dölengeç kuşu (*ḫida'a*)." Kalan Türk dilleri.	**tänglägün** D
TANK·RIKA'N· **tängrikän** "Akıllı, Tanrıya tapan bilgin (*'ālim, nāsik*)." Gayri Müslimlerin şivesi.	**tängrikän** D

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

Q

YANKLDURQ **yangalduruq** "Kepeneğin ardına dikilmiş olan bir keçe (*libda*) parçasıdır ki yağmurdan, tepeden başı korumak için kullanılır." 0	**yangalduruq**
Bu kitapta iki harekesiz harf bir arada bulunmadı, çünkü nazal ses (*yunna*) ağırdır, iki harekesiz harfin bir araya gelmesi zaten ağırdır.	G

[III. 288/389] **614**

Her ikisini de konuşmada söylemek imkânsızdır. Bu sebepten okunuşu kolaylaştırmak *yunne* harfleriyle birlikte gelmiştir [krş. 626]. Bu şekil nadir olarak bulunur, yani: SUVZ·NKRY KYŠY **sözngri kīši** "Saçma sapan (*mihḏār*) konuşan kişi" ifadesinde vardır, ama bu sözcük *yunne* harflerinden olan *rā'*ya sahiptir ve bu şekilde okunuşu kolaydır. Bunu bilin!	**sözngri**

İçinde Nazal Ses Bulunan Sözcükler Bölümü Sonu

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah'ın Adıyla

Eylemler Bölümü

Bölüm: İki Harfli Sözcükler

T

:: QUŠ SINK·DIY [dikkat] **quš tängdi** "Kuş havalandı (*ḫallaqa*)." Benzer şekilde ok havada gözden kaybolursa: 'UQ ?NKDY **oq tängdi** "Ok havalandı." denir. ?NK'R[1] ?NKM'K **tängär tängmäk.**	**täng-**
:: 'UL 'ANIK BAŠIN TANK·DIY **ol anig bašig tangdi** "O onun başını sargı ile sardı (*šadda ... bi-'iṣāba*)." TANKA'R· TANK·MA'Q· **tangār tangmāq**	**tang-**

---

614 1. EY'de önceki örneğin çevirisinden önce bu yanlış yerleştirilmiştir.

:: SUVF· TUNK·DIY **sūw toŋdi** "Su dondu (*jamida*)." :: 'AR TUNK·DIY **är toŋdi** **toŋ-**
"Adam soğuktan öleyazdı (*huri'a ... min al-bard iḍā māta*)." TUNKA'R TUNKM'Q
toŋār tonmāq.

S

:: 'AŠ· SINK·DIY **aš siŋdi** "Yemek sindi (*hana'a*)." :: SUVF· YYR·K' SINK·DIY **sūw** **siŋ-**
yērkä siŋdi "Su yere sindi (*yāra*)." :: SUVZ· KUNKUL·KA' SINK·DIY **sōz köŋülkä**
siŋdi "Sözler kalbe iyi geldi (*naja'a, 'amila*)." SINKA'R· SINK·M'K **siŋār siŋmāk.**

:: 'UR·DAK QAMIŠ·Q' SIUNK·DY **ördäk qamišqa süŋdi** "Ördek (ya da başka bir şey) **süŋ-**
kamışlığa ya da (çöplüğün arkasına) saklandı (*tadaxxala*[2] *... ḥattā tawārā*)." SIUNKA'R
SIUN·KM'K **süŋār süŋmāk.**

M

:: 'AT· MUNKDY **at möŋdi** "At ayaklarını çekti ve tekme attı (*jama'a ... jarāmīzahu* **möŋ-**
wa-ramaḥa)." MUNK'R MUNKM'K **möŋār möŋmāk.**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'AR· 'ANY YANK·DIY **är ani yäŋdi** **yäŋ-**

[III. 290/391] **615**

"(Şu) adam (bir şeyde) onu yendi (*yalaba*)." Oγuz ve Qifçāq şiveleri. YANKA'R D
YANK·M'K **yäŋār yäŋmāk.**

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle, ortası harekesiz ile *fa'aldī* kalıbı

R

:: 'AR· 'UQ ?NKEDIY **är oq täŋürdi** "Adam göğe doğru bir ok attı ve ok havada **täŋür-**
kayboldu (*ramā ... muṣ'idan naḥw as-samā' ḥattā γāba fī l-jaww*)." ?NKRR ?NKRMA'K
täŋürür täŋürmāk.

:: 'UL TANJUV SINKIR·DIY **ol tançu siŋürdi** "O lokmayı (veya başka bir şeyi) **siŋür-**
yuttu (*ibtala'a*)." SINKRUIR SINKRU'MA'K **siŋrür siŋürmäk**. Benzer şekilde ::
YA'Γ·NIY TARIYK' SINKIRDIY **yāγni tārīkä siŋürdi** "O yağı deriye (ya da başka bir
şeye) sindirdi (*anja'a*)." SINKIRUIR SINKRUIMA'K **siŋrür siŋürmāk.**

:: 'AR· YΓA'J QUNQURDIY **är yiγaç qoŋurdi** "Adam ağacı (ya da başka bir şeyi) **qoŋur-**
söktü (*qala'a*)." Rüzgār bir şeyi sökerse de böyle denir. QUNKRUR QUNKURMA'Q
qoŋrur qoŋurmāq.

---

614 2. EY. *tadxulu.*

:: 'AR· 'AWIN KIYNKURDIY **är äwin kēŋürdi** "Adam evini (ya da başka bir yeri) genişletti (*awsa'a*)." KYNKRUR[1] KYNKRMA'K **keŋrür keŋürmāk.** **kēŋür-**

Z

:: 'AR· 'UB·KA' SINDA' TANKIZ·DIY **är öpkāsindä taŋizdi** "Adam öfkeyle şişti (*iṣqa'adda [?] ... wahwa an yantafixa yaḍaban*)." :: 'UB·KA' TANKIZ·DIY **öpkä taŋizdi** "Ciğer şişti (*intafaxat*)" – Ciğer yemeği pişerken iyice pişsin diye sirke ya da baharat katarsınız. TANKIZAR· TAZKIZ·MA'Q· **taŋizar taŋizmāq.** **taŋiz-**

Š

:: TANKAŠ·DIY NA'NK **täŋäšdi nāŋ** "Bir şey başka bir şeyle aynı seviyeye (*ta'ādala*) geldi." **täŋäš-**

Manzume:

MANIK· BILA' KAYNKAŠ·DIY	**mänig bilä kēŋäšdi**	V
BILKY MANK' TANKAŠ·DIY	**bilgi maŋa tēŋäšdi**	
'ARAN BILA' SUNKŠDY	**ärän bilä sünüšdi**	
'AL·B· LA'R BAŠIN 'UL YUVA'R·	**alplār bašin ol yuvār**	

Savaşta onunla konuşan birinin anlatarak diyor ki: "O benimle konuştuğunda, onun aklı benim aklımla aynı seviyedeydi; (savaşta) çarpıştı, yiğitlerin başını (top gibi) yuvarlayan odur." 0 TANKA'ŠUVR TANKAŠM'K **täŋäšür täŋäšmāk.**

:: 'AR· TUNKUŠ·DIY **är tönüšdi** "Adam başını eğdi (*ṭa'ṭa'a ... ra'sahu muṭriqan*)." **tönüš-**
TUNKUŠUVR TUNKUŠ·MA'K **töŋüšür töŋüšmāk.** 0

:: TUNKUZ TUNKUŠ·DIY **toŋuz tüŋüšdi** "Domuz gözlerini adama dikerek üzerine saldırdı (*aḥdaqa ... wa-hamma an yaḥmila 'alā l-insān*)." Adam bir işi yapmaktan çekinip gözlerini iğrenerek işi emreden adama diktiyse (*iḏā ta'abbā qabūl al-amr wa-taraddada fī ḏālika wa-aḥdaqa n-naẓar ilā āmirihi*[2] *kārihan li-l-amr*) de böyle denir: **tüŋüš-**

[III. 292/394] **616**

'AR TUNKUŠDY **är tüŋüšdi**. TUNKUŠUVR TUNKŠM'K-Q **tüŋüšür tüŋüšmāk.**

:: SUVW·LA'R QAMUΓ· SINKIŠDIY **suwlār qamuγ siŋišdi** "Sular tamamen çekildi (*tanāḍadat*)." Başka bir şeyin içine sinen (*tadāxala ajzā'uhu*) herhangi bir akar için de böyle denir. SINKIŠUVR SINKIŠ·M'K **siŋišür siŋišmāk.** **siŋiš-**

:: 'IKY 'AR· BIR·LA' SUNKUŠ·DY **ekki är birlä sünüšdi** "İki adam savaşta vuruştu (*ṭārada ... fi l-ḥarb wa-ṭā'anā*)." SUNKUŠUVR SUNKUŠ·M'K **sünüšür sünüšmāk.** **sünüš-**

:: 'UL MANK' KAYNKAŠ·DIY **ol maŋa kēŋäšdi** "O benimle danıştı (*šāwara*)." **kēŋäš-**
KAYNKA'ŠUVR KAYNKA'ŠMA'K **kēŋäšür kēŋäšmāk.**

---

615 1. İkinci R sonradan yazılmıştır.
2. EY. *amrihi*.

Q

:: 'ANIK 'YUVZIY 'UNKUQ·TIY **anig yūzi oŋuqti** "Onun yüzü (hastalıktan ya da başka bir şeyden) buruştu (*ḍamara*)." :: BAR·JIN 'URKUQ·TIY **barçin oŋuqti** "İpek kumaşın parlaklığı yok oldu (*ḍahabat ṭarāwa, naḍāra, mā', rawnaq*)." 'UNKUQA'R 'UNKU·M'Q **oŋuqār oŋuqmāq.**	**oŋuq-**
:: 'AR· MUNKUQ·TIY **är muŋuqti** "Adam sıkıntıya düştü (*umtuniḥa, uḍṭurra*)." MUNKUQ'R MUNKUQ·MA'Q· **muŋuqār muŋuqmāq.**	**muŋuq-**

L

:: SUKAL 'UNKUL·DIY **sökäl oŋuldi** "Hasta adam iyileşti (*indamala*)." :: 'IYŠ· 'UNKUL·DIY **īš oŋuldi** "Karışık iş düzeldi (*istaqāma*)." 'UNKULUVR 'UNKULM'Q **oŋulūr oŋulmāq.**	**oŋul-**
:: YIΓA'J 'UNKUL·DIY **yiγāç üŋüldi** "Ağaç oyuldu (*nuqira*)." 'UNKULUVR 'UNKULM'K **üŋülūr üŋülmāk.** 0	**üŋül-**
:: TANKIL·DIY BA'Š **taŋildi bāš** "Adam onun başını sargıyla sardı (*'aṣṣaba*) [Harf "Başı sarıldı"]." Herhangi bir şey iple bağlanırsa (*šudda*) da böyle denir. TANKILUVR TANKIL·MA'Q· **taŋilūr taŋilmāq.**	**taŋil-**
:: 'AR· 'IYŠTIN TUNKUL·DIY **är īštin tüŋüldi** "Adam işten ümidini kesti (*ayisa*)."	**tüŋül-**

N

:: 'AR· BAŠIN TANKIN·DIY **är bašin taniŋdi** "Adam başını sargı ile sardı (*ta'aṣṣaba ... wa-nfarada bi-fi'lihi*)." TANKINUVR TANKIN·MA'Q· **taŋinūr taŋinmāq.**	**taniŋ**

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler

:: 'AR BAŠIN TUNKUTIY **är bašin töŋütti** "Adam başını eğdi (*ṭa'ṭa'a*)." TUNKUTUVR TUNKUT·M'K **töŋütūr töŋütmāk.**	**töŋüt-**
:: 'AR· 'UQIN TANKITIY **är oqin täŋitti** "Adam okunu göğe doğru attı (*a'lā ... muṣ'idan naḥw as-samā'*) ." TANKTUVR TANKTM'K-Q **täŋitūr täŋitmāk.**	**täŋit-**
:: 'AR· 'AWIN KIYNKITIY **är äwin kēŋitti** "Adam evini (veya aşka bir yeri) genişletti (*awsa'a*)." KĪYNKĪTUVR KAYNKĪT·M'K **keŋitūr kēŋitmāk.**	**kēŋit-**

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'UL MANK' KIYN·KA'DIY **ol maŋa kēŋādi** "O işi benimle görüştü (*dabbara amrahu*)." KYNK'R KIYNKA'MA'K **kēŋār kāŋāmāk.**	**kēŋā-**
:: YIYR· KIYNKUVDIY **yēr kēŋūdi** "Yer (veya başka bir yer) genişledi (*tawassa'a*)."	**kēŋū-**

KIYNKUVR KIYNKUVMA'K **kēŋür kēŋürmāk.**

İçinde Çift İlletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'UL 'ANY BAK·KA' YUNKA'DIY **ol ani begkä yoŋādi** "O, onu Beye (veya başkasına) şikayet etti (*wašiya bihi*)." YUNKA'R YUNKAA'MA'Q **yoŋār yoŋāmāq.** **yoŋā-**

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'laldī* kalıbı

R

:: 'UL QUŠ TUNKTRDIY **ol quš täŋtürdi** "O kuşu (veya ok) serbest bıraktı (*azḥala*)." TANK·TURUR· TANK·TURMA'K **täŋtürür täŋtürmāk.** **täŋtür-**

:: 'UL 'AY'Q TUNK·DAR·DIY **ol ayāq töŋdärdi** "O kabın (veya başka bir şeyin) altını üstüne getirdi (*qalaba*)." TUNK·DARUR TUNK·DARMA'K **töŋdärür töŋdärmāk.** 0 **töŋdär-**

:: SUJK 'AŠIГ SINK·DURDIY **süçig ašıγ siŋdürdi** "Şarap yemeği hazmettirdi (*amra'a*)." SINK·DURUR· SINK·DURMA'K **siŋdürür siŋdürmāk.** **siŋdür-**

:: 'UL 'ANY 'AWK' SIUNK·DUR·DIY **ol ani äwkä süŋdürdi** "O, onu (adamı) eve sakladı (*adxala wa-ajassa*)."[1] **süŋdür-**

:: 'UL 'ANY MUNK·QAR·DIY **ol ani muŋqardi** "O, onu sıkıntıya soktu (*iḍṭarrahu wa-mtaḥana bihi*)." MUNKQARUR MUNK·QARMA'Q **muŋqarur muŋqarmāq.** **muŋqar-**

:: 'UL BIYR· N'NKNY BIYR·K' TAN·KAR·DIY[2] **ol bīr nāŋni bīrkä täŋgärdi** "O bir şeyle başka bir şeyi denkleştirdi (*'ādala*)." TAN·KARVR[2] TANKAR·MA'K[2] **täŋgärür täŋgärmāk.** **täŋgär-**

Š

:: BYR· NA'NK BYR·KA' TANK·LAŠDIY **bīr nāŋ bīrkä täŋläšdi** "Bir şey başka bir şeyle denkleşti (*ta'ādala*)." TANK·LAŠUVR TANK·LAŠMA'K **täŋläšür täŋläšmāk.** 0 **täŋläš-**

:: 'UL MANIK BIR·LA' SUVZ· TAINK·LAŠ·DIY **ol mänig birlä sōz tiŋlašdi** "O benimle söz dinlemekte (*istimā'*) yarış etti." TAINK·LAŠUVR TINK·LAŠ·MA'Q· **tiŋläšür tiŋläšmāk.** **tiŋlaš-**

:: KIŠYLA'R BUV 'YŠIГ TANK·LŠDIY **kišīlär bu īšıγ taŋlašdi** "Halk bu işe şaştı (*ta'ajjaba*)." TANK·LAŠUVR TANK·LAŠ·MA'Q· **taŋlašür taŋlašmāq.** Manzume: **taŋlaš-**

---

617 1. EY.'*ḥs*.

617 2. K'nın üzerindeki *tašdīd* (~) sonradan yazılmıştır.

'URDIY BULIT 'INK·RAŠUV	**ördi bulir iŋrašu**	V
'QTY 'QN MUNKRŠV	**aqti aqin müŋräšü**	
QAL·DIY BUDUN TANK·LAŠUV	**qaldi bodun taŋlašu**	
KUK·RA'R TAQY MANKRAŠUVR	**kökrär taqi maŋrašur**	

"Yağmuru anlatarak diyor ki: "Bulutlar gürültü ile geldi, gürültü ile seller aktı, şimşek gürültüyle çakarken insanlar bu duruma şaşırdılar." 0

:: 'IKY 'URA'ΓUT MANK·DAŠ·DIY **ekki urāγut mäŋdäšdi** "İki kadın birbirinin yüzündeki kılları aldılar (*tanātafat ... fa-axaḏat ... ša'r al-uxrā*)." MANK·DAŠUVR MANK·DAŠ·M'K **mäŋdäšür mäŋdäšmāk.** **mäŋdäš-**

Bir Başka Tip

Š

[III. 295/399] **618**

:: 'UL MANIK BIR·LA' MUINKAŠ·DY **ol mänig birlä müŋäšdi** "O benimle ata bindi (*irtafada ma'ī l-fars*)." MUINKAŠUVR MUINKAŠ·M'K **müŋäšür müŋäšmāk.** **müŋäš-**

N

:: 'AR· 'IYŠ Q' KUNK·RAN·DIY[1] **är īšqa käŋrändi** "Adam[2] işe içinden bir şeyler söylendi (*ḫaruna li-l-iqdām 'alā l-amr wa-taakallama ma'a nafsihi bi-kalām xafī*)." KUNK·RANUVR[1] KUNK·RAN·MA'K·[1] **käŋränür käŋränmāk.** **käŋrän-**

:: 'UL KIYNK·RUN·DIY **ol kēŋründi** "Adam belli bir zaman rahat yaşadı (*tawassa'a ... zamānan fī ni'ma*)." KIYNK·RUNVR KIYNK·RUNM'K **kēŋrünür keŋränmāk.** **kēŋrün-**

:: 'AR· 'IYŠIN· TANK·LAN·DIY **är īšin täŋländi** "Adam işinde düşündü (*dabbara*)." TANK·LANUVR TANK·LANM'K **täŋlänür täŋlänmāk.** **täŋlän-**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'UL 'SIK SUVWUΓ TUM·LUΓ·QA' YINK·ŠURDIY **ol isig suwuγ tumluγqa yeŋšürdi** "O ılıklaşana (*fātir*) kadar sıcak su ile soğuk suyu karıştırdı (*xalaṭa*)." (?) YAINK·ŠURUR YAINKŠUR·MA'K **yeŋšürür yeŋšürmāk.** **yeŋšür-?**

:: 'AR· YANQUR·DIY **är yaŋqurdi** "Adam bir ses (*hātif, ṣawt, ḥiss*) duymuş gibi sağına soluna bakındı." YANK·QURA'R· YANK·QUR·MA'Q **yaŋqurar yaŋqurmāq.** **yaŋqur-**

---

618 1. U, A'dan sonradan (?) değişti.
2. EY. *rajulāni, rajul* okunur.

D

:: 'UL YAΓIYNY SUNKDA'DIY **ol yaγīni soŋdādi** "O düşmanı arkasından takip etti **soŋdā-** (*atba'a ... wa-rakiba fī 'aqib*)." Yakalamak için herhangi bir şeyin arkasından koşulursa (*sāra 'aqiba ... li yu'xuḏa*) da böyle denir. SUNKDA'R SUNKDA'MA'Q **soŋdār soŋdāmāq.**

:: 'UL 'ANIK SAJIN MANKDA'DIY **ol anig saçin mäŋdādi** "O, onun saçını yakaladı (*natafa*)." **mäŋdā-**

Manzume:

'UḎM [dikkat] BARIB· SUNKDADIY	**uḏu barip soŋdadi**	V
TKR [dikkat] TRUB 'ANK·DIDY	**tägrä turup aŋdidi**	
SAJN QR' MANK·DADIY	**saçin qira mäŋdädi**	
'ARZUVLAYUV 'AR 'WA'R	**aržulayu är awār**	

Bir beyi alt eden birini anlatarak diyor ki: "O ardı sıra atına bindi, onu hileyle yakalamak için etrafını çevirdi, onlar saçlarını yoldular, adamlar [çakallar] gibi adamın etrafını çevirdiler" – halkın toplanması çakalların toplanmasına benzer, çünkü çakallar yalnız birine rastlarsa etrafını çeviriler. MANKDA'R MANKDA'MA'K **mäŋdār mäŋdāmāk.**

R

:: 'UL QUNK·RA'ΓUV JINK·RADIY **ol qonrāγu çiŋradi** "O çan çınlattı (*ṣawwata*)." **çiŋra-** JINKRA'R· JINKRA'MA'Q· **çiŋrār çiŋrāmāq.** Buna benzeyen her ses için de böyle denir.

[III. 297/402] 619

:: 'AR· 'IYŠQA' SUNKRA'DIY **är īšqa soŋrādi** "Adam işi kabulde tembellik etti ve sözü reddetti (*ḫaruna ... fī qabul al-amr wa-raddada l-kalām*)." SUNK·RA'R· SUNKRA'MA'Q **soŋrār soŋrāmāq.** **soŋrā-**

:: UΓLA'N 'UVNIY QUNK·RA'DIY **oγlān ūni qoŋrādi** "Çocuğun sesi kalınlaştı (*yaluẓa*)." Bu çocuk ergenliğe geldiğinde söylenir. :: QUVY· QUNK·RA'DIY **qōy qoŋrādi** "Koyun kestane rengini aldı (*aṣhaba*)." QUNKRA'R QUNKRA'MA'Q **qoŋrār qoŋrāmāq.** **qoŋrā-**

:: 'AR· MANKRA'DIY **är maŋrādi** "Adam (veya başkası) bağırdı (*ṣāḫa*)." MANKRA'R MANKRA'MA'Q **maŋrār maŋrāmāq.** **maŋrā-**

:: 'UVḎ· MUNK·RA'DIY **uḏ müŋrādi** "Öküz böğürdü (*xāra*)." MUNKRA'R MUNKRA'MA'K **müŋrār müŋrāmāk.** **müŋrā-**

Z

:: BIYR· NA'NK BIYR·K' MANKZA'DIY **bīr näŋ bīrkä mäŋzādi** "Bir şey başka bir şeye benzedi (*tašabbaha*)." MANKZA'R MANKZA'MA'K **mäŋzār mäŋzāmāk.** **mäŋzā-**

L[1]

:: 'AR 'IYŠIΓ TANK·LA'DIY **är īšiγ taŋlādi** "Adam işe şaşırdı (*ta'ajjaba*)." TANK·LA'R TANK·LA'MA'Q **taŋlār taŋlāmāq.**	**taŋlā-**
:: BIYR NA'NK BIYR·KA' TANK·LA'DIY **bīr nāŋ bīrkä täŋlādi** "O iki şey dengeledi (*'adala bayna*)." TANK·LA'R TANK·LA'MA'K **täŋlār täŋlāmāq.**	**täŋlā-**
:: 'AR· SUVZ TIŊKLA'DIY **är sōz tiŋlādi** "Adam sözleri dinledi (*aṣγā*)." TIŊK·LA'R TNKLA'MA'Q **tiŋlār tiŋlāmāq.**	**tiŋlā-**
:: QUŠ· SANK·LA'DIY **quš saŋlādi** "Kuş pisledi (*ḏaraqa*)." SANK·LA'R SANK·LA'MA'Q **saŋlār saŋlāmāq.**	**saŋla-**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

R

:: 'UL BIYR· SUVZ YANK·RA'DIY **ol bīr sōz yaŋrādi** "O gizli kalması gereken sözü söyledi (*takallama bi-kalām min ḥaqqihi an yuxfā*)." YANKRA'R YANKRA'MA'Q **yaŋrār yaŋrāmāq.**	**yaŋrā-**

L

:: 'UL QUVYUN YUNK·LA'DIY **ol qōyin yuŋlādi** "O, koyunun yününü kırptı (*jazza*)." YUNK·LA'R YUNK·LA'MA'Q **yuŋlār yuŋlāmāq.**	**yuŋlā-**

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'īlādī* kalıbı

:: NA'NK TUINKIYLA'DIY **nāŋ toŋīlādi** "Havan gibi ağır (*ṯaqīl*) bir düşerek ses çıkardı" TUINKIYLA'R TUINKIYLA'M'K-Q: **toŋīlār toŋīlāmāq.**	**toŋīla-**
:: 'IT· JAINKYLA'DIY **it çaŋīlādi** "Köpek acı acı havladı (*harra*) "- Bu ürkmekten daha az çıkan sestir. Bir kişi kötü söz (*šanna'a bi-kalām*) kullandığında: TALIM JANKIYLA'DINK **tälim çaŋīlādiŋ** "Çok bağırdın (*šaγabta, ṣiḥta*)." denir. JANKIYLA'R JANKIYLA'MAQ **çaŋīlār çaŋīlāmāq.**	**çaŋīla-**
:: 'UL 'ANY SUNKUVLA'DIY **ol ani süŋūlādi** "O onu süngüledi (*ṯa'anahu bi-r-rumḥ*)." SUNKUVLA'R SUNKUVLA'MA'K **süŋūlār süŋūlāmāk.**	**süŋūlä-**
:: 'IT· SINKIYLA'DIY **it siŋīlādi/siŋīlādi** "Köpek (soğuktan ya da başka bir sebepten) inledi (*harra*)." SUVW· SINK·YLA'DY **sūw siŋīlādi**	**siŋīla-** **siŋīlä-**

[III 299/405] **620**

"Su donacak halde soğudu (*barada ... ḥattā kāda an yajmada*)." :: QULA'QIM SINKIYLA'DIY **qulāqim siŋīlādi** "Kulağım çınladı (*ṯannat*)." SINKIYLA'R SINKIYLA'MA'K-Q **siŋīlār siŋīlāmāq / siŋīlār siŋīlāmāk.**	

619 1. EY. K.

:: 'AR· TUNKA'LA'DIY **är toŋālādi** "Adam yiğitlerin yaptığı işleri yaptı (*'amal bi-abṭāl wa-l-aqwiyā'*)." TUNKA'LA'R· TUNKA'LA'MA'Q **toŋālār toŋālāmāq.** **toŋāla-**

:: 'AR· MANKIYLA'DIY **är mäŋīlādi** "Adam beyin yedi (*akala ... d-dimāγ*)." Bu asıl anlamıdır. Arapça'daki *ṭūbā laka* ("hünerin kutsansın!") ifadesine benzer. Beyin için koyun kesildiğinde böyle denir, çünkü vücutta en değerli yer beyindir, kendisi için koyun kesilip beyni sunulan kişi hatırı sayılan, önemli bir kişidir. Daha sonra bu ifade güzel şeyler sunulan diğer kişiler için de söylenegelmiştir. Manzume: **mäŋīlä-**

'ANY YYTB· SUNKUVLA'DIY **ani yētip sünḡülādi** V
BAŠIN YANDURUV YANKYLA'DIY **bašin yandru yaŋīlādi**

'ARAN BA'ʔUB MUNKYLA'DIY **ärän bāyup mäŋīlādi**
'ANIK 'AL·BIN QAR' ʔUTDY **anig alpin qira boγdi**

Bir orduyu bozan birini anlatarak diyor ki: "O, ona yetişti, onu süngüledi, onda yeniden yara açtı, yağma edilen mallardan adamlarına dağıttı (*tuna''ama*)[1] ve düşmanın askerlerini boğdu."

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

L

:: 'UL TUVNIN· YANKIYLA'DIY **ol tōnin yaŋīlādi** "O elbisesini yeniledi (*ajadda*)." YANKIYLA'DIY [dikkat] YANKYLA'MA'Q **yaŋīlār yaŋīlāmāq.** **yaŋīla-**

Bir Başka Tip

:: 'ANIK KUVZIY YAŠA'NKURDIY **anig kōzi yašāŋurdi** "Onun gözleri güneş ışınlarından yaşardı, gözünden yaş geldi (*ismadarra ... ḏarafat 'anhā l-'abra*)." YAŠA'NKUR [dikkat] YAŠA'NKURMA'Q **yašāŋurur yašāŋurmāq.** **yašāŋur-**

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

R

:: 'UL MANKA' TUNKUR·LANDIY **ol maŋa tüŋürländi** "O kendisini benimle dünür (*ṣihr*) saydı." TUNKUR·LANUVR TUNKURLANM'K **tüŋürlänür tüŋürlänmāk** **tüŋürlän-**

:: 'AT· SINKIRLAN·DIY **ät siŋirländi** "Ette sinir çoğaldı (*a'ṣāb*)." :: YA' SINKIR·LAN·DIY **ya siŋirländi** "Yaya sinir yayıldı (*'aqab*)." SINKIRLANUVR SINKIRLANM'K **siŋirlänür siŋirlänmāk.** **siŋirlän-**

---

620 1. EY. *yn'm.*

Z

:: KŠIY MANKIZLANDIY **kiši mäŋizländi** "Adamın yüzü güzelleşti (*ḥasuna wajh*)." MANKIZLANUVR MANKIZLANM'K **mäŋizlänür mäŋizlänmäk.** **mäŋizlän-**

:: QUZIY MUNKLANDIY **qozi müŋüzländi** "Kuzu boynuzlandı (*qarn*)." MUNKUZLNUVR MUNKUZLANM'K **müŋüzlänür müŋüzlänmäk.** **müŋüzlän-**

K

:: UΓLA'N· SUNKUVK·LAN·DIY **oγlān sünküländi**

[III. 300/408] 621

"Çocuk büyük kemikli (*kabura alwāḥ*) oldu." SUNKUK·LANVR SUNKUK·LANM'K **sünüklänür sünüklänmäk.**

L

:: 'AR· 'IYŠ·QA' KUNKULAN·DIY **är išqa köŋülländi** "Adam işi yapmaya azmetti (*'azama*)." Çocuk bir şeyi düşünür ve anlarsa (*'aqila, faṭina*) da böyle denir. KUNKULANUVR KUNKULANM'K **köŋüllänür köŋüllänmäk.** **köŋüllän-**

:: 'UL QIYZIΓ SINKILAN·DIY **ol qïziγ siŋilländi** "O kızı kardeş edindi (*ittixaḏa ... uxtan*)." SINKILANVR SINKILANM'K **siŋillänür siŋillänmäk.** **siŋillän-**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

[R]

:: 'UL MANIY TURKURLA'DIY **ol mäni tüŋürlädi** "O adam beni dünür saydı (*'addanī min aṣḥarihi wa-nasabanī ilā ḏālika*)." TUNKUR·LA'R TUNKURLA'MA'K **tüŋürlär tüŋürlämäk.** **tüŋürlä-**

:: 'UL 'ANIY SINKAR·LA'DIY **ol ani siŋarlädi** "O onu yalnız ve yardımsız gördüğü için onu zayıf görüp öç aldı (*lammā wajaduhu faridan bi-yayr mu'īn istaḍ'afahu wa-ntaqama minhu*)." SINKAR·LA'R SINKA'RLA'MA'Q **siŋarlär siŋärlämäq.** **siŋarla-**

:: 'UL YA'SIN SINKIR·LA'DIY **ol yāsin siŋirlädi** "O yayını kirişlerle (*'aqib*) sardı." SINKIRLA'R SINKIRLA'MA'K **siŋirlär siŋirlämäk.** **siŋirlä-**

:: 'AŠAJ· KANKIRSIYDIY **ešiç keŋirsidi** "Tencerenin dibi yanınca koku yükseldi (*iḥtaraqa š-šay' fī afsal naḫw al-qidra ḥattā rtafa'a rīḥuhu*)." KANKIRSIYR· KANKIR·SIYMA'K· **keŋirsir keŋirsimäk.** **keŋirsi-**

K

:: 'AR· BALINK·LADIY **är bäliŋlädi** "Adam korku ile uykusundan sıçradı (*waṯaba ... min nawmihi bi-faza' aṣābahu*)." Herhangi bir hayvan bir şeyden korkup **bäliŋlä-**

sıçrarsa (*fazi'a min šay' yaflatan fa-waṭaba 'anhu wa-nafara*) da böyle denir. BALINK·LA'R BALINK·LA'MA'K **bälinglär bälinglämäk.**

:: 'UL QULIN TULUNK·LA'DIY **ol qulin tuluŋlädi** "Adam kölesinin kulağının altına vurdu (*wakazahu 'alā laḥyihi*[1] *wa-taḥta udūnihi*)." TULUNK·LA'R TULUNK·LA'MA'Q **tuluŋlär tuluŋlämäq.** **tuluŋla-**

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

K

:: 'AR· SARIN·KUVLA'DIY **är sarŋūlädi** (?) "Adam buz üstünde kaydı (*tazallaqa*)." SARIN·KUVLA'R· SARIN·KUVLA'MA'K-Q **sarŋūlär sarŋūlämäq.** **sarŋūlädi-** ?

:: 'UZUM SALIN· KUVLA'DIY **üzüm salŋūlädi** "Çardaktan üzüm sarktı (*tadallā*)." Herhangi bir şey yukarıdan aşağıya sarkarsa da böyle denir. :: 'AR· 'AITIΓ SALIN·KUVLA'DIY **är itig salŋūlädi** "Adam köpeğini taşladı (*ramā ... bi-qaḍāfa*)." SALINKUVLA'R SALINKUVLA'MA'Q **salŋūlär salŋūlämäq.** **salŋūla-**

:: 'AR· SUW·DA' QALIN·KUVLA'DIY **är suwda qalŋūlädi** "Adam suda başını yüksek tuttu (*ṭafā*)." Bu ayaklarını teperek kollarını hareket ettirerek suda dik durmasıdır. **qalŋūla-**

[III. 302/410] **622**

QALINKUVLA'R QALINKUVLA'MA'Q **qalŋūlär qalnūlämäq.**

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

Q

:: TA'Γ YANK·QUVLA'DIY **tāγ yaŋqūlädi** "Dağ yankılandı (*ṣadiya*)." Bu bağırıldığı gibi dağın ses vermesidir. :: 'AR· QULA'QIY YANK·QUVLA'DIY **är qulāqi yaŋqūlädi** "Adamın kulağına ses geldi (*ka-annahā sami'at ṣawt*^{an} *aw ḥiss*^{an}), sağına soluna bakındı." YANKQVLA'R YANKQUVLA'MA'Q **yaŋqūlär yanqūlämäq.** **yaŋqūla-**

:: QIYZ· YALINKUVLA·DIY **qïz yalŋūlädi** "Kız (veya başkası) salıncakla oynadı (*la'ibat ... bi-l-ḥablayn alladī fussira* [?][1]." YALINKUVLA'R· YALINKUVLA'MA'Q **yalŋūlär yalŋūlämäq.** **yalŋūla-**

:: 'UL NA'NKNY YINJ·K'LA'DIY **ol näŋni yinçgälädi** "O bir şey ince saydı ya da onun inceltti (*'adda... daqīq*^{an}, *adaqqa*)." YIN·J·KA'LAR YNJK'LA'MA'K **yinçgälär yinçgälämäk.** **yinçgälä-**

---

621 1. EY. *liḥyahi.*

622 1. Clauson (ED, 932) son sözcüğün *tušadd* şeklinde okunmasını önerir; anlamı "(ağaca) bağlanan iki iple oyun oynadı" anlamında olabilir; krş. 610 **yalŋu.** Alternatif olarak, *alladī fussira* şu anlamda olmalı: "üstte anlatıldığı gibi."

İçinde Çift Harf Bulunan Beş Harfli Sözcükler

K

:: SUVF TARIN·KUK·LANDY **sūw tärnükländi** "Su yerin derinlerine aktı (*istanjala, intahara*)." TARINKUK·LANUVR TARINKUK·LANM'K **tärŋüklänür tärŋüklänmäk.** **tärnüklän-**

:: 'AR· KUNK·LAK·LANDIY **är köŋläkländi** "Adam (veya başka biri) gömlek giydi (*taqammaṣa*)." KUNK·LAK·LANUVR KUNK·LAK·LANM'K **köŋläklänür köŋläklänmäk.** **köŋläklän-**

İçinde Nazal Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah'a hamd olsun

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah'ın Adıyla

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler Bölümü

Adlar Bölümü [Ünlüyle Başlayanlar ve Salimler]

[K]

'LDRK **ildrük** "Üzerlik tohumu (*ḫarmal*)." **ildrük**

N

'URTM'N **örtmän** "Çatı (*saṭḥ*)." **örtmän**

'URTKUVN **örtgün** "Samanı ayrılmış harman (*ṣubra*)." **örtgün**

'AR·SLA'N· **arslān** "Arslan (*asad*)." Hakanlara isim olarak da verilir. Atasözü [= 53 **āl**, 410 **kösgük**]: 'ALIYN 'AR·SLA'N TUTA'R· KUVJIN· SIJ·ΓA'N TUTM'S· **alīn arslān tutār, küçin siçγān tutmās** "Sen Aslanı hileyle yakalayabilirsin, ama bir fareyi güç kullanarak yakalayamazsın." Bu söz işlerine daha iyi çareler bulmak ya da zorluğu bırakması önerilen kişi için söylenir. **arslān** N P

M

'UL·DURUM· **oldrum** "Yatalak, kötürüm (*muq'ad*)." **oldrum**

Bir Başka Tip

TUR·KMA'N· **türkmän** Onlar bir Oγuz kabilesidir. Bunlara bu adın verilmesinin bir hikâyesi vardır, şöyledir: **türkmän** N

Ḏu-l-Qarnayn, Semerkant'ı geçip Türk ülkesine yöneliyordu.

Bu sıralarda Türk hakanı Shu adında genç biriydi. O büyük bir orduya sahipti. Balāsāγūn yakınlarındaki Sūyāb[1] kalesini o yaptırmış ve açmıştı. O Beyler için her gün Sūyāb[2] kalesinin önünde üç yüz altmış nöbet davulu vurdurdu.

Bazıları ona Ḏu-l-Qarnayn hakkında bilgilendirdiler, onun yaklaştığını söylediler. "Biz onunla savaşacak mıyız, veya siz ne buyurursunuz?" dediler.

Hâlbuki Hakan Xoçand ırmağının kıyısına Ḏu-l-Qarnayn hakkında bilgi getirmeleri için kırk kadar gözcü göndermişti. Bu askerler habersiz gittikleri için hiç kimsenin onlardan haberi yoktu, Hakan bu konuda çok gergindi. Hakanın seferlerde kullandığı ve yanında taşıdığı bir havuzu vardı, içine su doldurulur ve kazlar, ördekler yüzdürülürdü. Şimdi ona: "Ne yapalım, harp edelim mi?" denildiğinde, o: "şu kazlara, ördeklere bakınız, nasıl da batıyorlar!" dedi. Bunun üzerine oradakiler Hakanın savaşa hazırlanmadığını, çünkü onlar Hakanın ne savaş ne de barış konusunda başarılı olmadığına kanaat getirdiler.

Ḏu-l-Qarnayn ırmağı geçti ve karakola geldi. Onun geldiği gözcülerce Hakana haber verildi. O [Shu] hemen gece alarm verir ve doğuya sefer eyler. Halk Hakanların savaş hazırlığı yapmayıp savuşup gitmesi üzerine ümitsizliğe kapılırlar. Bir karışıklık ortaya çıkar, binek bulabilenler Hakanın arkasına takılırlar – bu karışıklık içinde birbirlerinin hayvanlarını alırlar, sabah olduğunda karargâh düz bir ova gibi olur. O zamanda Ṭirāz, Isbījāb, Balāsāγūn, ve bunun gibi şehirler inşa edilmemiş idi, onların hepsi sonradan yapılmıştır. Oraların halkı göçebe idi.

Hakan ordusuyla çekip gittikten sonra orada çoluk çocuk yirmi iki kişi kalmıştı. Bunlar gece hayvanlarını bulamamış ve kaçamamışlardı.

[III. 306/414] **624**

İşte bunlar o kişilerdi ki kitabın başında onların adlarını söyledim. Hayvanlarını mühürlerini ifade ettim. Onlar arasında Qiniq, Salγur ve başkaları [40-41] da vardır. Bu yirmi iki kişi oradan ayrılmak veya kalmak konusunda konuşurken iki kişi çıkagelir. Bunlar eşyalarını yüklenmiş, çoluk çocuklarını yanlarına almışlardı, ordunun peşinden gidiyorlardı. Onlar ağırlıklarından dolayı terlemiş, yorulmuşlardı. Onlar bu yirmi iki kişi ile tanışır ve konuşurlar. Sonra onlar- o yirmi iki kişi- dedi, "Siz ikiniz! Bu adam! –Ḏu-l-Qarnayn- "bir yolcudur, o asla bir yerde durmaz. O, gelir geçer, biz burada kalacağız." Türk dillerinde onlar: QA'LA[1] **qāl aç** "Siz ikiniz! Kalın, kalın, kalın! (*yā hāḏāni mkuṭā wa-bqayā wa-talabbaṭā*)." derler. Sonra o: XALAJ· **xalaç** olmuştur. Bunlar Halaçların soyudur, bunlar iki kabiledir. N

Ḏu-l-Qarnayn geldi ve Türk halklarının mühürlerin ve işaretlerini[2] gördü ve sormadan önce: TUR·KUM'M· 'ĀND· *turk mānand* [Farsça'da] "Türk gibi." dedi. İşte bu ad onlardan bu zamana kadar ulaşmıştır. Aslında Türkler 24 kabiledir. Ama Halaçlar bazen belli özellikleriyle[3] bunlardan ayrılırlar, kendileri Oγuz sayılmaz, bu asıl olandır. N

---

623 1. EY. *šuw*. "yapılmaya başlandı" ifadesi Ar. *fataḥa binā* (*binā'a* için); muhtemelen "bizim için fethetti." yerinedir.

2. EY. *suwb'b*, suw ile altı çizildi ve *s*, *š*'ye çevrildi (üç noktası sonradan eklendi).

624 1. Dikkat. Kenardaki sonradan yazılmıştır: 'AJ.

2. EY. *šu'ūr, šu'ur* okunur.

3. "belli alanlarda onlardan ayrılır" ifadesi Ar. *infaradatā 'anhā b-ba'ḍ al-ašyā'* ifadesiyle karşılanır; muhtemelen "onlara ait olan bazı şeylerle diğerlerinden ayrıldı" yerine kullanılmıştır.

Hakan Shu, Ṣīn'e gitti ve Ḏu-l-Qarnayn onu takip etti. O Uygurlara yaklaştığında, Hakan onun üzerine asker gönderdi ve Ḏu-l-Qarnayn de ona asker gönderdi. Onlar gece Ḏu-l-Qarnayn'in askerleriyle savaştılar ve yenildiler[4]. Savaş: 'LNUVN [dikkat] QA'N· **altūn qān** denilen yerde oldu- bugün bir dağın[5] adı: 'AL·TUVN XA'N· **altūn xān** diye çağrılır. N Ḏu-l-Qarnayn barış yaptıktan sonra Uygur şehirlerin inşa ettirdi. OI oralarda bir süre kaldı.

Hakan Shu, Ḏu-l-Qarnayn gittikten sonra Balāsāγūn'a kadar geldi.

[III. 307/415] **625**

Kendi adıyla anılan şehri yaptırdı. Oraya bir tılsım koydurdu. Bugün bile leylekler e şehrin karşısına gelir ve durular, asla öteye geçmezler. Tılsım bugüne kadar bozulmamıştır.

Bir Başka Tip

Š

SAN·D·RUŠ· **sandruš** "Çekişme (*mu'ātaba, mujādala*)." Atasözü [=203 **saban, sandruš** 373 **sanriš-**] : SABAN·DA' SAN·DURŠ BUL·SA' 'URT·KUVN DA' 'IR·TAŠ BUL·MA'S **sabanda sandruš bolsa örtgūndä irtäš bolmās** "Saban mevsiminde çekişme olursa, harmanda kavga olmaz." Bunun anlamı işlerin zamanında planlanmasının gerekliliğidir. **sandruš** P

Q

BURSUM·AQ [dikkat] **borsmuq** [seyyar satıcı] "Porsuk (*waral*)."[1] Semizlik için atasözü olmuştur. Oγuzlar *mīm*'i atarak: BUR·SUQ· **borsuq** derler. Bunlar öbür Türklerin BAŠAQ· **bašaq** dedikleri sözcüğe *mīm* ekleyerek: BAŠ·MAQ **bašmaq** "ayakkabı (*midās*)" derler. 0 **borsmuq (borsuq** D)

QLDRQ[2] **qildruq** "Buğday başaklarında bulunan kılçık (*safā*)." 0 **qildruq**

QURQ·LIUQ 'AR· **qorqlıq är** "Korkak (*xā'if, jabān*) adam." **qorqlıq**

L[4]

TURT·KUIL· 'AW· **törtgil äw** "kare (*murabba'*) ev." Herhangi kare şeye de böyle denir. **törtgil**

N

BARS·ΓA'N **barsγān** Afrāsiyāb'ın oğlunun adıdır. BARAS·ΓA'N· **barsγan** şehri onun tarafından inşa edilmiştir. Bu şehir Maḥmūd'un babasının şehridir. Bazılarının **barsγān** N

4. EY. *dayra*, sonradan *dabra* şeklinde doğrultuldu.
5. EY. *jīl* "kabile" sonradan *jabal* şeklinde düzeltildi.

625 1. EY. *warak*; krş. 183 **suγur**!
2. I, Q'nun altına ve *sukūn*, L'nin üstüne kurşun kalemle yazılmıştır!
3. "hakana" (*li-malik*) sonradan kenara eklendi.

dediğini göre Uygur hakanının[3] Barsgan adında bir at bakıcı varmış ve havası güzel olduğu için atları burada yetiştirmiş; sonra şehir onu adıyla anılmış. 0

BUR·S·LA'N· **burslān** "Kaplan, bebür (*babr*)" – bu asıl anlamıdır (*fī ḥaqīqa al-luya*). Buradan gelerek :: 'ARS·LA'N BUR·S·LA'N **arslān burslān** "arslan ve kaplan." denir. 0 Bir erkek adı. Onu doğru söylemek için önce: BURS·LA'N **burslān,** ikincisi (*taba'*) 'AR·S·LA'N· **arslān** gelir, çünkü onlar çift olarak kullanılırlar: BURS·LA'N **burslān** asla yalnız kullanılmaz. En doğru görüş "bebür" anlamıdır, çünkü o ikinci anlamında kullanılsaydı o erkek adı olarak kullanılmazdı ve çünkü siz [Arapça'da] *hāḏā šay' basan* diyemezsiniz ama *ḥasan basan* ("Bu çok iyi bir şeydir") denir. 0 **burslān** N

M

QIRQ·LM SA'ΓUV **qirqlim sāγu** "Dolusu bir kile eden (*balaya l-kayl ṭufafāhu*) "bir ölçek (*jammān*)" **qirqlim**

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

:: 'IKR·J·KUVN· 'IYŠ· **ekirçgün īš** "Yapılması veya yapılmaması konusunda **ekirçgün**

[III. 309/419] **626**

tereddütte olunan (*mutaraddat*) iş." :: KUNKLUM 'IKIR·J·KUVN BUL·DIY **köŋlüm ekirçgün boldi** "Gönlüm yapıp yapmama konusunda tereddüt geçirdi (*taraddada*)."

KUKURJ·KUVN· **kögürçgün** "Güvercin (*ḥamām*)." **kögürçgün**

Eylemler

Q

:: 'UL TVA'RIN 'AL·Q·TIY **ol tavārin alqti** "O malını bitirdi (*afnā*)." 'AL·QA'R· **alq-** 'AL·Q·MA'Q· **alqār alqmāq.**

İki harekesizin birlikte bulunduğu durumların çok az olduğu bilinmelidir, çünkü iki harekesiz harf ancak üç *yunne* harfi denilen *rā', lām, nūn* harfleriyle bulunur. Bu adlar ve eylemler için temel bir kuraldır. İki harekesiz harfin bir araya gelmesi bunlarla düşünülebilir. Bu harfler sözcüğe hafiflik verir. Bu yüzden şair iki harfi tek harf kılar. G

K

:: QUVN· 'UR·K·TIY[1] **qōy ürkti** "Koyun geceleyin (kurt ve benzer şeylerden) ürktü (*nafara*)." :: BUDUVN 'UR·K·TIY[1] **bodūn ürkti** "Halk düşmanın gelişinden (*waqa'a baynahum al-hazāhiz*) ürktü (*nafara*)." 'UR·KA'R 'UR·KA'MA'K **ürkār ürkmāk (ürkāmāk?).** **ürk-**

---

[4] EY. *ṭuγāfahu.*

626 1. 'URKUTIY **ürkütti**'den düzeltildi.
2. 'IRKITIY **irkitti**'den düzeltti.

:: 'AR TVA'R· 'IR·KTIY[2] **ar tavār irkti** "Adam mal (ya da başka bir şey) topladı (*jama'a*)." 'IR·KA'R· 'IR·K'MA'K **ikrār irkmāk (irkāmāk?).** **irk-**

J

:: 'AT· SUR·J·IDIY **at sürçdi** "At sürçtü (*'aṯura*)." SUR·JA'R SUR·J·M'K **sürçār sürçmāk.** **sürç-**

:: 'UL 'ANY BJA'KIN SAN·J·DIY **ol ani biçākin sançdi** "O, ona bıçağını sançtı (*waja'a*)." :: BAK· YAΓISIN SAN·J·DIY **beg yaγīsin sançdi** "Bey düşmanı yendi (*hazama*)." SAN·JA'R SAN·J·MA'Q· **sançār sançmāq.** **sanç-**

S

:: YKIT QA'N·IKA' KUR·S·DIY **yigit qāniga kürsdi** "Genç adam kanlandı, şişmanladı (*imtala'a ... dam*^{an} *wa-simn*^{an} *ḫattā abdā min nafsihi l-mujūn*)." Asıl anlamı hamur ya da hamura benzer şeylerin bir kaba[3] doldurulduktan sonra kabarıp taşmasıdır (*intafaxa ḫattā zāda 'an ḫadd al-imtilā'*). Örneğin, bu hamur iyi olursa, dolmaya yakın bir kaba konur, bir saat beklenince kabarır, kabın dışına taşar. KUR·SA'R KURSA'MA'K **kürsār kürsmāk (kürsāmāk?).** Bunun aslı "kurumlu ve toy (*baṭar, ašir*) kişi" anlamına gelen sözcüktür [yani **kür** (163); sonra ada ek getirilir:] SA'DIY **–sādi,** anlamı daha önce geçmiştir [569 ?]. KUR·SA'R KUR·SA'MA'K **kürsār kürsmāk (kürsāmāk?).**[4] **kürs-**

[III. 311/421] **627**

:: SUVF· SAR·Q·DIY **sūw sarqdi** "Su sızdı (*sariba*)." Herhangi bir şey sızar (*taqāṭara*), damlarsa yine böyle denir. :: 'DA'QIM SAR·Q·DIY **aḏāqim sarqdi** "Ayağım uyuştu (*xadirat wa-taqāṭarat a'yā'*^{an})." SARQ'R SAR·Q·MA'Q **sarqār sarqmāq.** **sarq-**

QUL TANKRIY·DAN· QUR·Q·DIY **qul täŋrīdān qorqdi** "Köle (kul) Allah (o yücedir) korktu (*xāfa*)." Bir şeyden korkan (*xāfa*) için de böyle denir. QUR·QAR QUR·Q·MA'Q· **qorqar qorqmāq.** Atasözü: QARIY 'UKUVZ· BAL·DUVQA' QUR·Q·MA'S· **qari öküz baldūqa qormās** 0 "Yaşlı öküz baltadan korkmaz." P
Bu söz alıştığı bir şeyle korkutulmaya çalışılan kişi için söylenir, çünkü o "yaşlı öküzün baltaya alıştığı gibi korkutulmaya çalışılan nesneye alıştığı için ondan korkmayacaktır. Manzume: **qorq-**

QUR·Q·MA' 'ANKAR 'UTRUV TURB· TAK·RA' 'YRA' **V**
QAB·SA' 'ANIK 'ALBAΓUTUV· 'AN·DAN· YARA'[1]
qorqma aŋar utru turup tägrä yörä
qapsa anig alpaγutin andan tür-ä

---

3. EY. *ṭarf, ẓarf* okunur.

626 4. Burada verilen açıklama ve mastar şekli **kürs-** eyleminin **kürse-** eyleminden şekillendiğini gösterir, geniş zaman olan ortadaki şekil **kürsār**; krş. **ürk-** ve **irk-** üstte, ve 559 **tara-**.

627 1. Y'nin iki noktası sonradan eklenmiştir.

"(Düşmandan) korkma, onunla karşılaş, onu sar, (kâğıt dürer gibi) onları dür."

:: 'UL QUVYUN· QIR·Q·DIY **ol qoyin qirqdi** "O koyun (ya da başka bir şey kırptı (*jazza*)." QIR·QA'R QIR·Q·MA'Q· **qirqār qirqmāq.**

K

:: 'AR· YIΓA'J SIL·IK·DIY **är yiγāç silkdi** "Adam ağacı salladı (*nafaḍa*)." SIL·KA'R· **silk-** SIL·K·MA'K **silkār silkmāk.**

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

:: 'UL 'ANY 'AN·D·ΓAR·DIY **ol ani andγardi** "O, ona yemin ettirdi (*ḥallafa*)." **andγar-** 'AN·D·ΓARUR· 'AN·D·ΓAR·MA'Q· **andγarur andγarmāq.**

:: 'UL YΓA'J KUND·KAR·DIY **ol yiγāç köndgärdi** "O ağaç (ya da başka bir şey) **köndgär-** dikti, düzeltti (*qawwama*)."':: 'UΓRYNY KUND·KAR·DIY **oγrīni köndgärdi** "O hırsızla karşılaştığında (*mārasa*) onu ikrar ettirdi (*aqarra*)."':: 'UL 'ANY[2] YUVL·QA' KUNDKRDY **ol mäni yōlqa köndgärdi** "O bana yolda kılavuzluk etti (*hadā*)." KUND·KURUR KUNDKURMA'K **köndgärür köndgärmāk.**

N

:: QUL TANK·RIYKA' KIRT·KUN·DIY **qul täŋrīkä kertgündi** "Köle (kul) **kertgün-** Allah'ın birliğini ve Peygamberin varlığını (*ṣaddaqa*) kabul etti (*aqarra*)[3]." Bir kişi söylediği ya da yaptığı bir işi ikrar ederse (*aqarra*)[3] de böyle denir. KAIR·TUKUNUVR KAIR·TUKUN·M'K **kertgünür kertgünmāk.**

Bu bölümde emir beş harflidir. Örnek :: YIΓ'J KUND·KUR· **yiγāç köndgär** "Ağacı dik G tut." TANK·RIYKA' KIRT·KUN **taŋrīkä kertgün**

[III. 312/423] **628**

"Allah'a inan (*āmin*)!"

Bu eylemler geçişli yapılmak istenirse köke bir *tā'* eklenir ve iki harekesiz harf bir arada toplanmış olur. Örnek :: 'UL NA'NK BAR·K·LATIY **ol nāŋ bärklätti** "O bir şeyi muhafaza ettirdi (*ḥifẓ*)." ::'UL YTIA'J· KUND·KURTY **ol yiγāç köndgärtti** "O ağaç (ya da başka bir şey) diktirdi."

Bu bölümde *rā'* ve *tā'* daki gibi geçişli yapan harfler bulunmaz :: BAR·TUR·DIY **barturdi** "Vardırdı"; *γayn* ve *rā'* daki gibi :: 'UL 'ANY TUDΓURDIY **ol ani toḏγurdi** "O onu

---

627 2. M, ' ve N arasına sonradan yazıldı. Ya 'ANY, MANY için hatalı, ya da *hadānī, hadāhu* için.

3. EY. *qarra*.

628 1. Bu kitabın yapısı çift K'dan önce (R, L veya N-bkz 626 G) harflerini gerektirir; imla görüşünde, muhtemelen R ve N (bu yüzden ***märkrä(h)** veya ***mänkkä(h)** ?). Ama bkz ED, 766.

doyurdu"; *kāf* ve *rā'* daki gibi :: TANKRIY 'ULUK· TIRKUR·DIY **täŋri ölüg tirgürdi** "Tanrı ölüyü diriltti."

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler

K

:: TIAR·S·KA'K **tirsgāk** [arpacık] "göz kapaklarında çıkan sivilce (*baṯra taxruju bi-ašfār al-'ayn*)." 0 **tirsgāk**

:: TIRS·K'K **tirsgāk** "Dirsek (*zind al-yad*)."

Çift ses içeren adlarda ortası harekesiz sözcük bulunmaz, yani: MAKAH· **mäkkäh** (?) [ör. **mäkkä** ?] sözcüğü tek istisnadır. O Ṣīn'den gelen bir mürekkebin *(? naqš)* adıdır. Türk yazısı bu mürekkeple yazılır. *Kāf* çiftlemiştir; *hā'*nın aslı *elif* [yani. **mäkkä** ?][1]'dir. G **mäkkäh** ?

Ortası harekesiz sözcük, ziyadelerde dahi bulunmaz. 0

Eylemler

T [Ünlüyle Başlayanlar]

:: 'AR·TIY NA'NK **artti nāŋ** "Nesne arttı ya da genişledi (*zāda*)." :: 'ANIK 'AYA'KUVSIY 'AR·TIY **anig äyägüsi artti** "Onun kaburgası arttı" – bu zulmetmekten ve kurumlanmaktan (*taṭāwul*) kinayedir. 'AR·TA'R· 'AR·T·M'Q **artār artmāq.** **art-**

:: 'UL 'UR·TY NA'NKNY **ol örtti näŋni** "O nesneyi örttü (*satara*)." 'URTA'R 'UR·T·M'K **örtär örtmäk.** **ört-**

:: 'UḌLAK· 'AR·TIY **öḍläg ärtti** "Zaman geçti (*maḍā*)." :: 'AR· 'AWIN·DAN 'AR·TY **är äwindän ärtti** "Adam evinden geçti (*jāwaza min*)." Bir yerden geçen (*maḍā wa-jāwaza 'an*) kişi için de böyle denir. 'ARTA'R· 'ART·M'K **ärtär ärtmäk.** **art-**

T (Salim)

:: 'UL 'ANIK 'ALKIN BAR·TY **ol anig älgin bärtti** "O, onun elini bereledi (*awṭa'a*)." Bir kişi bir şeyi kazayla yaralar ya da kırarsa (*jaraḥa aw kassara kars*^{an} *γayr mubīn*) da böyle denir. BARTA'R BARTM'K **bärtär bärtmäk.** **bärt-**

:: KUVNK' YA'Γ TUR·TY **könkä yāγ türtti** "O, derinin üstüne yağ sıvadı (*laṭaxa*)."Herhangi bir şeye bir şey sıvanır ya da bulaşırsa (*laṭx*) da böyle denir. URTA'R TURTM'K **türtär türtmäk.** **türt-**

:: 'UL YAR·MA'Q TAR·TY **ol yarmāq tartti** "O, para (ya da başka bir şey) tarttı (*wazana*)." :: 'UL YIB· TAR·TY **ol yip tartti** **tart-**

"O ip (ya da başka bir şey) çekti (*madda*)." :: 'L TRTN TRTY **ol tartin tartti** "O kendisi azık (*imtāra min al-mīra*) edindi." Bir şey çekmek (*jaḏaba*) de böyledir. TART'R TRTM'Q **tartār tartmāq.** 0 :: 'UL 'ATUVKIN TAR·TY **ol ätükün tartti** "O,

pabucunu çıkarttı (*naza'a*)." Atasözü: SUVF· KURMA'KINJ' 'ATUK· TART·MA' **sūw körmāgінçä ätük tartma** "Suyu görmedikçe pabucunu çıkartma." Bu söz işlerde yavaş olması emrolunan kişi için söylenmiştir.	P
:: 'UL JAR·TY NA'NKNY **ol çärtti nāŋni** "O, bir şeyi elinden bıraktı (*aflata*)." :: 'UL YARMA'Q 'UVJIN JAR·TY **ol yarmāq üçin çärtti** "O paranın ucunu kırdı (*kasara*)." Bir şeyin kenarını kırmak (*kasara ṭarf*) da böyledir. JAR·TA'R JAR·T·M'K **çärtār çärtmāk.**	**çärt-**
:: 'UL 'ATM'KA' YA'Γ SUR·TY **ol ätmākkä yāγ sürtti** "O, yağı ekmeğin üzerine yaydı (*laṭaxa*)." :: 'UL YARMA'QIΓ TA'Š·QA' SUR·TY **ol yarmāqiγ tāšqa sürtti** "O, parayı taşa sürttü (*aḥakka*)." SUR·TA'R SURTM'K **sürtār sürtmāk.**	**sürt-**
:: 'UL YIΓA'J KAR·TY **ol yiγāç kärtti** "O ağaç kertti (*ḫazza*)." :: 'UL QULIN BUY·NY KAR·TIY **ol qulin boyni kärtti** "O kölesinin boynunu 'kertti'"- bu kölesini "horlamaktan (*idlāl*)" kinayedir. KARTA'R KARTM'K **kärtār kärtmāk.**	**kärt-**
Bu bölümde emir üç harflidir. Örnek :: 'ART· **ärt** "Geç."; KAR·T· **kärt** "Kert." Kök şeklindeki bu eylemler üç harflidir, ama onlar iki harfli gibi telaffuz edilirler. Yukarıdaki çekimler benzerlik yoluyla diğerlerine de uygulanır.	G

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

[R; Ünlüyle Başlayanlar]

:: MAN· 'ANKAR SUVF 'UBUR·TUM· **män aŋar sūw öpürttüm** "Ben ona su (ya da başka bir şey) içirttim (*šurb*)." 'UBURTUR MAN 'UBURTM'K **öpürtür män, öpürtmāk.**	**öpürt-**
:: SUJIK· 'ANY 'ASURTY **süçig ani äsürtti** "Şarap onu sarhoş etti (*askara*)." 'ASUR·TUR· 'ASUR·T·M'K **äsürtür äsürtmāk.**	**äsürt-**
:: 'UL 'ANKAR 'ATM'K 'ISIR·TY **ol aŋar ätmāk isirtti** "O, ona ekmek (ya da başka bir şey) ısırttı (*a'aḍḍa*)." Başka bir şey ısırtan kişi için de böyle denir. 'ISIR·TUVR 'ISIRTM'Q **isirtür isirtmāq.** 0	**isirt-**
:: 'UL KUNKA' YIB· 'KIRTIY **ol küŋkä yip ägirtti** "O cariyeye ip eğirtti (*yazl*)." Bir kaleyi almak için etrafını kuşatmayı emretmek (*taḥdīq ḥawla*) de böyledir. 'AKIRTUVR 'IKIRTM'K **ägirtür ägirtmāk.** 0	**ägirt-**
:: 'UL 'ANKA'R KUVZIN· 'ALAR·TY **ol aŋār közin alartti** "O, ona gözünü belertti (*lahama ... bi-baṣar bāṣir šazr*)." 'ALARTUR 'ALARTM'Q **alartur alartmāq.** 0	**alart-**
:: 'UL 'ANIK KUVZIYNK' BIYR· NA'NK 'ILAR·TIY **ol anig közīŋä bīr nāŋ ilärtti** "O, onun gözüne bir şey iliştirdi (*xiyāl*)." 'ILAR·TUR· ILART·MA'K **ilärtür ilärtmāk.**	**ilärt-**

[III. 316/428] **630**

:: 'UL BAK· 'UB·KA'SIN 'AMUR·TIY **ol beg öpkāsin amurtti** "O Beyin öfkesini yatıştırdı (*askana*)." Tayın haşarılığı yatışır, tencerenin kaynaması durursa da böyle denir. Manzume:	**amurt-**

TUSUN MUNUB· SAKIR·T·SUN	**tosun münüp sekirtsün**	V
'ASIZLIKIN 'AMURT·SUN	**esizlikin amurtsun**	
'IT·QA' KAYIK· QAY·TAR·T·SUN	**itqa käyik qaytartsun**	
TUT·MIŠ[1] SA'NIY 'UM·NALIM·	**tutmiš sāni umnalim**	

Bir genci anlatarak diyor ki: "O binilmedik taya binsin ve onu sürsün, onun huysuzluğunu gidersin (ve onun sırtında avlansın); av üzerine köpeği salsın, biz de av yakalanmış deyip"- yemeğe hazırlanalım.

R [Salim]

:: 'UΓRIY 'ARIK· JUB·RATY **oγri ärig çopartti** "Hırsız adamın malını çaldı (*salaba mālahu ḫattā a'rāhu*)." JUBARTUR JUBARTM'Q **çopartur çopartmāq.** Onlar JUBARTUV SIYDY **çopartu sīdi** "Onu soydu, çırılçıplak yaptı (*salaba, 'arra*)." derler. **çopart-**

:: 'UL 'UΓLIN· JIBIRI·TIY **ol oγlin çipirtti** "O, oğlunu yaş çubukla dövdü (*ḍaraba ... bi-qaḍīb nā'im*)." JIBIR·TUVR JIBR·T·M'Q **çipirtür çipürtmāq.** **çipirt-**

:: 'UL 'ARIK 'UR·NIN·DIN QUBUR·TIY **ol ärig ornindin qopurtti** "O adamı yerinden kaldırdı (*anḫada*)." QUBUR·TUVR QUBUR·T·MA'Q **qopurtūr qopurtmāq.** **qopurt-**

:: 'ATUK 'AḌA'QIΓ QABAR·TIY **ätük aḍāqiγ qapartti** "Pabuç ayağı kabarttı (*warrama* [belirtilmiş]." QABARTURUR [dikkat] QABAR·TMA'Q· **qapartūr qapartmāq.** Buradan gelerek :: 'UL SUVZUK QABAR·TIY **ol sözüg qapartti** "O sözü abarttı (*faxxama*)." denir. Böyle yapan adama nefsinin (*nafx*)[2] şişmesinden: QABRTΓA'N **qapartγān** denir. **qapart-**

:: 'UVT· 'Š·J·NY KUBUR·TY **ot ešiçni köpürttü** "Ateş tencereyi köpürttü (*azdaba*)." Bir şey su ya da başka bir şeyi köpürtürse yine böyle denir. KUBUR·TUR KUBURT·M'K **köpürtür köpürtmāk.** **köpürt-**

:: 'ATIΓ QATAIR·TY **atiγ qatartti** "O atı döndürdü (*radd*)." QATIRTUR QATIRTM'Q **qatartur qatartmāq.** **qatart-**

:: 'UL 'ANY QAJUR·TY **ol ani qaçurtti** "O, onu kaçırttı (*ihrāb*)." QAJUR·TUR QAJUR·T·M'Q **qaçurtur qaçurtmāq.** **qaçurt-**

:: 'UL 'ANINK BUY·NIN QAḌIR·TIY **ol aniŋ boynin qaḍirtti** "O, onun boynunu büktürdü (*alwā*)." QADIR·TUR QAḌIR·T·M'Q **qaḍirtur qaḍirtmāq.** **qaḍirt-**

:: 'UL 'ANIK TUVNIN· QARAR·TY **ol anig tōnin qarartti** "O, onun elbisesini kararttı (*sawwada*)." QARAR·TUR· QARAR·T·MA'Q **qarartur qarartmāq.** **qarart-**

:: 'UL QIZAR·TY NA'NK·NY **ol qizartti nāŋni** "O bir şeyi kızarttı (*ḫammara*)." QIZAR·TUR QIZAR·T·MA'Q· **qizartur qizartmāq** **qizart-**

:: 'UL 'ANKAR TARIΓ· SAUWURTY **ol aŋar tariγ sawurtti** "O, ona buğday savurttu (*aḍrā*)." SAWUR·TUR· SAWUR·TMQ· **sawurtur sawurtmāq.** **sawurt-**

630 1. Nitekim belirtildi: YIYMIŠ **yēmiš** (T(Y)UIT(Y)MIŠ); burandan gelerek "alınan" yerine "yenilen" denir.

2. EY. *nafḥ.*

:: 'UL 'AT· SAKIR·TY **ol at sekirtti** "O atı sektirdi (*a'dā*)." SAKIRTUR SAKIRT·M'K **sekirtür sekirtmāk.**

:: 'UL 'ANKAR SUVF· KAJR·TY **ol aŋar sūw käçürtti** "O, ona suyu geçirtti (*a'bara*)." Başkası için bir iş geçirirse (*amḍā*) de böyle denir. KAJURTUR KAJURTM'K **käçürtür käçürtmāk.** **käçürt-**

Bu bölümde emir dört harflidir. Örnek :: SAKIR·T· **sekirt** "(atı) sektir." Telaffuzda üç harfli gibidir. Kalanlar, yani etken-edilgen eylemler, yer, zaman ve alet adları tamamen yukarıda belirtilen düzene göre şekillenir. Önceki bölümlere benzetilerek kural uygulanabilir.

Başında İlletli Harf Bulunan Sözcükler

Γ

YAL·T·ΓA' **yaltγa** Bir şeyle "alay etme (*suxriyya*)" :: 'UL 'ANIY YAL·T·ΓA' QIL·DIY **ol ani yaltγa qildi** "O, onunla alay etti (*istahza'a, saxira*)." **yaltγa-**

Q

YAL·DUR·IQ· NA'NK **yaldriq nāŋ** "Cilalı leğen gibi "parlak nesne (*muḍī*)." "Süslü (*mutabarrija, mutazayyina*) kadına: YALDU·RI·Q 'AŠ·LA'R **yaldriq ešlār** denir. Bu ikisinde, *yā*, *ḍamma*'lıdır [yani. **yoldrıq**]. **yaldriq** **(yoldrıq)**

YARIYMA'Q· [dikkat] **yartmāq,** YAR·MA'Q **yarmāq** "Para (*dirham*)." sözcüğünü Uygurcasıdır. **yartmāq** D

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler

YARS·ΓA'Γ **yarsγāy** Dağdaki "kaygan yer (*mazlaqa*)." **yarsγāy**

Bir Başka Tip

:: YALDURΓA' **yuldruγa** "Deve dikeni (*naṣī*)" - Kılıç gibi uzun bir bitkidir. *Dāl* harekelenebilir, bu yüzden: YULDUR·ΓA' **yuldurγa** olur. **yuldruγa**

K

"Yarasa (*xuffāš*)": 'AYA' YARS·KUV **aya yärsgü** diye söylenir, Çigil şivesinde. Bazıları onu: "YARISA' **yarasa** (?) diye söyler. **yärsgü** D **(yarasa ?)**

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

Γ

YURINJΓA' **yorinçγa** "Yonca (*qatt*)." 0 **yorinçγa**

YLIN·JΓA' 'AŠ· **yilinçγa aš** "Tadı, tuzu, yağı olmayan yemek (*lā dasam fīhi wa-lā milḥ wa*-lā *ṭa'm*)." 0 **yilinçγa**

YUMURT·ΓA' **yumurtγa** "Yumurta (*bayḍ*)." Diğer kuşların yumurtasına ve insanların yumurtalıklarına "testis (*xuṣya*)" da: YUMUR·T·ΓA' **yumurtγa** denir. 0 **yumurtγa**

YIMIRTΓA' YA'Š· **yimirtγa yāš** *–yā'* ve *mīm*, *kasr* ile- "kendisinde damar bulunmayan (*lā 'urūq fihi*) (ıspanak veya karnabahar gibi) taze ve gevrek (*nā'im*) her yeşilliğe denir. Hıyar (*qiṭā*) gibi gevşek (*xaḍad*) her nesneye: YUMIRT·ΓA' **yimirtγa** denir. **yimirtγa**

Eylemler

:: 'UL YA'Ḏ·TY NA'NKNY **ol yāḏti nāŋni** "O nesneyi yaydı (*basaṭa*)"- sofradaki ekmek ya da benzer şeyler. YADA'R· YAD·MA'Q **yaḏār yaḏmāq.** **yāḏ-**

::

[III. 320/434] **632**

'UL TUB·RA'Q· YUVZIN·DIN YUVḎ·TIY **ol toprāq yūzindin yōḏti** "O yüzünden toprağı sildi (*maṣaha*)." :: 'UL BITK YUVḎ·TY **ol bitig yōḏti** "O kitabı (ya da başka bir şeyi) sildi (*maḥā*)." YUVḎA'R· YUVḎMA'Q **yōḏār yōḏmāq.** **yōḏ-**

:: 'UL YUK· YUVḎ·TY **ol yük yūḏti** "O yük yükledi (*ḥamala*)." YUVḎA'R· YUVḎMA'K **yūḏār yūḏmāk.** **yūḏ-**

:: 'UL YAT·KA'K· YAYḎTY **ol yetgāk yēḏti** "O eşya çantasını toparladı (*'abbā*)." YAYḎ'R YYḎMA'K **yēḏār yēḏmāk.** **yēḏ-**

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

T

:: 'ATLIΓ YUR·TY **atliγ yortti** "Atlı dört nala atı koşturdu (*xabba*)." YURTUVR· YURTA'R· -iki varyant- YURT·M'Q **yortūr/yortār yortmāq.** **yort-**

:: 'UL TUVNIN YIR·TY **ol tōnin yirtti** "O elbisesini yırttı (*mazzaqa*)." YIR·TA'R YIRT·M'Q **yirtār yirtmāq.** **yirt-**

J

:: 'UL QA'ΓUVNUΓ YANJ·DIY **ol qāγūnuγ yänçdi** "O kavunu (ya da başka bir şeyi) yere attı ve ayağıyla onu ezdi (*xabbaṭa wa-daqqa ... taḥt ar-rijl*)." Bir kişi bir şeyi dişleriyle ezip birbirine katarsa (*'aḍḍa fa-ḍamma ba'ḍajzā' ilā ba'ḍ*) da böyle denir. YAN·J'R YN·JM'K **yänçār yänçmāk.** **yänç-**

Q

:: 'UL YA'Γ·QA' YAL·Q·DIY **ol yāγqa yalqdi** "Yağdan midesine hastalık geldi (*yamatahu d-duhn ḥattā bašima minhu*)." YAL·QA'R YAL·Q·M'Q **yalqār yalqmāq.** **yalq-**

Atasözü: YAL·Q·SA' YAM' YA'Γ 'AḎKUV KUVY·SA' YAM' KUVN 'AḎKUV **yalqsa yemä yāγ äḏgü, kōysä yemä kün äḏgü** 0 "Yağ, ondan bıksa bile- iyi (tatsı, tuzsuz yemekten daha iyi); güneş yaksa bile, (sisten, pustan) daha iyidir." 0 P

:: TA'Š 'ANINK 'ḎA'QIN YULQ·DIY **täš aniŋ aḏāqin yulqdi** "Taş, onun ayağını **yulq-** sıyırdı (*saḫaja, laṭama*)." YUL·QA'R YUL·Q·M'Q **yulqār yulqmāq.** Herhangi bir şey başka bir şeyde sıyrık (*saḫaja*) ya da çatlak oluşturursa da böyle denir.

:: 'UL 'ANDIN NA'NK YUL·Q·DIY **ol andin nāŋ yulqdi** "O, ondan bir şey yoldu (*qašara*)" –o ondan fayda elde etti (*intafa'a, ḫaṣala*) anlamındadır. YUL·QA'R YUL·Q·M'Q **yulqār yulqmāq.**

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

T

:: 'UL SUVZUK YABUR·TY **ol sözüg yapurtti** "O sözün gizlenmesini emretti **yapurt-** (*ixfā'*)." :: 'UL YYRIK YABUR·TY **ol yērig yapurtti** "O yeri düzledi (*mallasa*)." Herhangi bir dağınık (*ša'aṭ*) şeyin parçaları bir araya getirilirse (*ḍamma ba'ḍajzā' ilā ba'*ḍ) de böyle denir. YABURTUR YABURTM'Q **yapurtur yapurtmāq.**

:: YAΓMUR 'UTUΓ YAŠAR·TY **yaγmur otuγ yašartti** "Yağmur otu yeşertti **yašart-** (*xaḍḍara*)." YAŠAR·TUR YAŠARTM'Q **yašartur yašartmāq.**

:: 'UL 'ANKAR· 'UVN· YUΓUR·TY **ol aŋar ūn yoγurtti** "O ona hamur yoğurturdu **yoγurt-**

(*a'jana*)." YUΓUR·TUR YUΓUR·T·M'Q **yoγurtur yoγurtmāq.** 0

:: 'UL 'ANY YUKUR·TY **ol ani yügürtti** "O, onu koşturdu (*a'dā*)." YUKUR·TUR **yügürt-** YUKR·TM'K **yügürtür yügürtmāk.**

Bir Başka Tip

:: KUVN YAL·DRA·IN·DIY [dikkat] **kün yaldrīdi** "Güneş az ışıdı (*aḍā'at ... qalīl*^{an})." :: YAL·DIRADIY **yaldridi.** Şimşek, ateş vb şeyler az parlarsa da :: YAL·DIRAIYR· denir. YALDIRIYMA'Q **yaldrīr yaldrīmāq.** **yaldrī-**

:: QILJ YUILD·IRADIY **qiliç yoldridi** "Kılıç parladı (aḍā'a)." Mücevherler için de böyledir. *Yā'* harfi *fatḥ* ileyse [yani. **yaldri-**] "ışık (*ḍiyā'*) anlamında, *ḍamm* ise [yani. **yoldrı-**] mücevherin parlaması (*talāmī*) anlamındadır. YUILD·IRAIYR· YUILDIRAMA'Q· **yoldrīr yoldrimāq.** **yoldri-**

İlletli

J

'IYNJ **ēnç** "Sakin, huzurlu (*muṭma'inn, sākin*)." Buradan gelerek :: KUNKUL 'IYN·- JMUV **kŋül ēnçmü** "Gönlün huzurlu mu?" denir. 'IYN·J· KAN·D· **ēnç känd** Maqanna'lı kişilere ait bir şehrin adı; Allah bu şehri yerle bir etmiştir. **ēnç** N

:: KA'N·J· **kānç** "Bebek (*ṭifl*)." Hayvanların "yavrusuna (*ṣayīr*)" da denir. KA'N·J· LIYUV **kānç liyu** "Hanların düğünlerinde ve bayramlarda kurulmuş bir sofradır." O minare gibidir ve yağma edilmek için yapılmıştır. **kānç**

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

R

Q'FΓR **qafγār** "*Bahramān* ipeği."[1]

Γ

BA'R·LIΓ· 'AR· **bārliγ är** "Zengin (*mutrī, ḏū māl*) bir adam." **bārliγ**

K

:: 'UVZ·LUK **özlük** "Beğenilen at (*al-muqarraba*[2] *min al-xayl*)." Herhangi bir kişi bir şeyi kendine ayırırsa (*xaṣṣa ... li-nafsihi*) da böyle denir. **özlük**

Eylemler

Ḏ [Ünlü ile Başlayanlar]

:: 'UL MANK' 'AT· 'IYḎ·TIY **ol maŋa at īḏti** "O bana bir at gönderdi (*ba'aṯa*)." :: TANK·RIY YALA'VAJ 'IYḎ·TIY **täŋri yalāvaç īḏti** "Tanrı Peygamber gönderdi (*arsala*)." 'IYḎUVR· 'IYḎ·MA'Q· **īḏür īḏmāq.** **īḏ-**

Ḏ [Salim]

:: 'ANIK KUVZIY ʔYḎ·TIY **anig közi bēḏti** "Gözleri zayıf gördü (*abṣarat ḍa'if*^{an})." ʔYḎ'R ?YḎMA'K **bēḏār bēḏmāk.** 0 **bēḏ-**

:: 'AR· TUM·LUΓ·QA' BUVḎ·TIY **är tumluγqa būḏti** "Adam soğuktan dondu (*ḥaṣura...al-bard wa-māta*)." BUVḎA'R· BUVḎ·MA'Q· **būḏār būḏmāq.** **būḏ-**

:: MANIK· QARIN· TUVḎ·TY **mänig qarin tōḏti** "Benim karnım doydu (*šabi'a*)." TUV·ḎA'R· TVḎUVR. –iki varyant- TUVḎ·MA'Q· **tōḏār/tōḏūr tōḏmāq.** **tōḏ-** D

:: 'UL 'ANY 'AŠ·QA' TIYḎ·TY **ol ani ašqa tīḏti** "O, onun yemek yemesine engel oldu (*mana'a*)." Herhangi bir engel olma için de böyle denir. TIYDA'R· TIYḎ·MA'Q **tīḏār tīḏmāq.** **tīḏ-**

:: 'AR· SUVḎ·TIY **är sūḏti** "Adam tükürdü (*bazaqa*)." SUVḎA'R· SUVḎ·MA'Q **sūḏār sūḏmāq.** **sūḏ-**

---

633 1. Krş. Steingass 211: *Bahramān* "... çiçeklerle bezenmiş kaliteli ipek ..."; Fakhru'd-Din Mubarakshah [AD 1206] (E.D. Ross, London, 1927) 38, Türkistan'ın en iyi ürünlerinden biri olarak *bahramān* listeler.

2. EY. *al-maqarru bihi* (ünlüler sonradan yazıldı); krş 53:12 s.v. **āl**.

[III. 324/439] 634

Atasözü [=309 **suγur-**, 501 **kök**]: KUVKA' SUVḌ·SA' YUVZ·KA' TUŠUVR· **kökkä sūḍsa yüzkä tüšür** "Göğe tükürse adamın yüzüne tükürüğü geri düşer." Bu söz büyük kişilere düşmanlık eden kişiye "eğer düşmanlığa devam ederse bunun sonuçlarının kendine döneceği konusunda uyarılan kişi için söylenir. P

:: 'AR· SIYḌ·TY **är sïḍti** "Adam (veya başkası) işedi (*bāla*)." SIYḌA'R· SIYḌ·MA'K **sïḍ-sïḍār sïḍmāq.**

:: 'AR· QA'Ḍ·TY **är qāḍti** "Adam tipiden öldü (*māta ... min ad-damaq*)." QA'ḌA'R· QA'Ḍ·MA'Q **qāḍār qāḍmāq.**

:: 'UL 'IYŠIN QUVḌ·TIY **ol ïšïγ qōḍti** "O, işini bir yana koydu (*taraka*)." Herhangi bir şeyi bırakırsa (*taraka*) da böyle denir. QUVḌVR QUVḌMA'Q **qōḍūr qōḍmāq.**

Manzume:

'UΓLUM SANK' QUḌUR· MAN	**oγlum saŋa qoḍur män**	V
'AR·DAM· 'UKUT XUMA'RUV	**ärdäm ögüt xumāru**	
BIL·KA' 'ARIK BULB· SAN	**bilgä ärig bulup sän**	
BAQIL 'ANINK TABA'RUV	**yaqqil aniŋ tapāru**	

"Oğlum, sana fazilet, erdem, nasihat bırakıyorum (*atruku*); sen bilgin biriyle karşılaştığında onunla kal (ondan faydalan)."

K

:: 'AR· TUVN KA'Ḍ·TIY **är tōn kāḍti** "Adam elbisesini giydi (*labisa*)." KA'ḌA'R· KA'Ḍ·MAK **kāḍār kāḍmāk.** **kāḍ-**

:: 'UL MANY KUVḌ·TIY **ol mäni küḍti** "O benim için bekledi (*intaẓara*)." :: 'UL QUVY· KUVḌ·TIY **ol qōy küḍti** "O koyun güttü (*ra'a*)." KUVḌA'R KUVḌ·MA'K **küḍār küḍmāk.** Sonraki Oγuz şivesindedir. **küḍ-** D

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

B

ZA'NBY **zānbi** "Orak kuşu (*ṣarār al-layl*)." ZA'NBY 'AR·T **zānbi art** Qoçŋār ve Balāsāγūn arasında bir geçitin adı. **zānbi** N

J

SA'WJY **sāwçi** "Allah'ın peygamberi (*ar-rasūl min rasul Allāh ta'ālā*)." Aslı: SA'W· **sāw** "Haber, söz, atasözü (*ambā', kalām, maṯal*)," çünkü bunları ulaştırır. 0 **sāwçi**

SA'W·JY **sāwçi** "Gelin ve damadın aileleri arasında mesaj taşıyan kişidir (*ar-rasūl wahwa s-safīr alladī yamšī bayn al-aḥmā' wa-l-asḥār bi-r-rasā'il*)." Oγuz şivesi. D

Z

K'RŽV **kārzü** "Saçma (*julāhiq*)." İki telaffuz noktası arasında *žāy* ile.	**kārzü**

J

SA'L·JIY **sālçi** Kök anlamında "aşçı (*maṭbaxī*)." "Mutfak bıçağına (*šafra al-maṭbaxī*)": SA'L·JIY BIJA'K **sālçi biçāk** denir. 0	**sālçi**

[L]

JA'W·LIY **çāwli** "Ateş tutuşturmaya yarayan ceviz ya da kayısı kabukları (*qašr al-xawx wa-l-jawz allaḏī tūqadu bihi n-nār*)." 0	**çāwli-**
JAV̲·WLIY[1] **çōwli** (?) "Tutmāç için süzgeç (*miṣfāt*)." Bu, yaş dallardan kepçe gibi ? örülerek yapılır.	**çōwli**
KA'W·LIY **kāwli** "Irmağın ağzı (*fūha an-nahr*)."	**kāwli**
Son üç sözcük	

[III. 326/442] **635**

Känçāk şivesindedir.

Bir Başka Tip

Γ

'ASUR·T·ΓUV 'UT· **asurtγu ot** "Aksırtan otu (*'aṭūs*)."	**asurtγu**
'Γ·RT·ΓUV **aγartγu** (?) "Şerbet gibi buğdaydan yapılan şarap (*fuqqā'*)."	**aγartγu** ?

Q

"Akıllı adama (*faṭin, muta'āqil*)": 'ASRTΓUQ [dikkat] 'AR· **asirtqu (?) är**[1] denir.	**asirtqu** ?

K

'AMIR·JK' **ämirçgä** "Kıkırdak (*yuḍrūf*)."	**ämirçgä**
QAL̲·DUR̲·ΓA' TUVN **qaldraγa tōn** "Hışırtı yapan elbise (*mutaqa'qa*)." Kâğıt veya benzer hışırtı çıkaran nesnelere de böyle denir.	**qaldraγa**

1. A, U (?)'dan değişti.

635 1. Krş. ED 252. Muhtemelen *u-si- "yapmaya niyet eden"? Krş. 30 **us** (Oγuz)?

Eylemler

T [Ünlü ile Başlayanlar]

:: 'UL 'ANY 'ART·LA'DIY **ol ani artlādi** "O, onu tokatladı (*ṣafa'a*)." 'ART·LA'R **artla-** 'ART·LA'MA'Q **artlār artlāmāq.**

Q

QA'M· 'IR·Q·LA'DIY **qām irqlādi** "Şaman kahinlik yaptı (*takahhana ... mutafa''ilan fī šay'*)." 'IR·Q·LA'R 'IR·Q·L'MA'Q **irqlār irqlāmāq.**

K

:: 'UL YIYRIK 'R·KLA'DIY **ol yērig irklādi** "O yeri çiğnedi (*waṭi'a*)." 'RKL'R **irklā-** 'RKLA'MA'K **irklār irklāmāk.** 'AK·LA'DIY **iklādi** [146]sözcüğünün bir varyantı. D

:: 'UL 'ATIГ 'URK·LA'DIY **ol atıγ örklādi** "O atı sıkı sıkıya tavlaya bağladı "(*šadda ... bi-ṭawīla*)." 'URK·LA'R 'URK·LA'MA'K **örklār örklāmāk.**

[B; salim]

:: 'AR· TUR·B·LA'DIY[2] NA'NKNY **är torplādi nāŋni** "O bir şeyin örneğini yaptı (*ṭaharrā*)[3]." TURB·LA'R[2] TUR·B·LA'MA'Q[2] **torplār torplāmāq.** **torpla-**

:: 'UL 'AR·N'KA'K BILA' SURIYLA'DIY [dikkat] **ol ärnāk bilä sorplādi** "Adam parmağıyla kura çekti (*qāra'a ... min al-qur'a*)." SURIYLA'R SURIYLA'MA'K-Q **sorplār sorplāmāq.** 0 **sorplā-?**

:: 'UL QUZIY KURYL'DIY [dikkat] **ol qozi körplādi** "O yerde bir kuyu açarak kuzuyu kızarttı (*ḥanaḍa ... wa-šawā fī xadd*[4] *min al-arḍ*)." KURYLA'R KURIYLA'MA'K **körplār körplāmāk.** **körplä-**

T

:: 'UL 'ANY SAR·T·LA'DIY **ol ani sartlādi** "O, onu tüccar (*tājir*) olarak düşündü." SAR·T·LA'R SAR·T·LA'MA'Q **sartlār sartlāmāq.** **sartla-**

:: YIYBINIY SART(Y)·LA'DIY **yīpni sirtlādi** "O hayvan kuyruğunu iple büktü (*lawā ... 'alā l-hulb*)." Küçük bir vadiden yukarı tırmanmak (*ṣa'ida ... fī l-wādī s-ṣayīr*) da böyledir. Oγuz şivesi. SAIRIT(Y)LA'R SAR·IT(Y)·LA'MA'Q **sirtlār sirtlāmāq.** D **sirtla-**

---

2. U, A'dan (sonradan ?) değişti.
3. EY. *taḥaddā.*
4. EY. *ḥad.*

636 1. EY. *istawṭaqa* (ünlüler sonradan yazıldı).

:: 'UL 'RK QAIRT·LA'DIY **ol ärig qartlādi** "O, onu kötü huylu olarak düşündü (*nasabahu ilā šakāsa al-xuluq*)." QART·LA'R QART·LA'MA'Q **qartlār qartlāmāq.** **qartla-**

:: 'UL YIYR· TURQ·LA'DIY **ol yēr turqlādi** "O yeri enine boyuna ölçtü (*masaḥa l-arḍ ṭūlan wa-'arḍan*)." Atın vücudunu veya başka bir şeyi ölçse (*qaddara haykal*) de böyle denir. TURQ·LA'R TURQ·LA'MA'Q **turqlār turqlāmāq.** **turqla-**

K

:: 'UL TAVA'RIN BAR·K·LA'DIY **ol tavārin bärklādi** "O, malını korudu (*aḥraza, ḥafaẓa*)." Bir insan hapsedilirse (*ḥabasa*) veya herhangi bir şey saklanırsa (*ḥafaẓa*) da böyle denir. BARK·LA'R BARK·LA'MA'K **bärklār bärklāmāk.** Aslı: BAK·LA'DIY **baklādi.**

[III. 328/445] **636**

O şu ifadeden türemiştir: BAR·K· YIYR· **bärk yēr** "Korunan (*ḥarīz*) yer."

:: 'UL 'IYŠIГ TAR·K·LA'DIY **ol īšiγ tärklādi** O işte acele etti (*'ajjala*)." TARK·- LA'R TAR·K·LA'MA'K **tärklār tärklāmāk.** 0 **tärklā-**

:: 'UL MANY TUR·K·LA'DIY **ol mäni türklādi** "O beni Türk saydı." Bir kimse Arap olmayan (*? ista'jama*) sayılırsa da böyle denir. TURK·LA'R TURK·LA'MA'K **türklār türklāmāk.** **türklä-**

Bu bölümde emir beş harften oluşur. Örnek :: BARK·LA' N'NKNY **bärklä nāŋni** "Nesneyi gizle (*istawṯiq*)[1]." :: SURIYLA' [dikkat] **sorpla** "Kura çek (*qari'*)." Buna karşılık, bu sözcükler okunuşta dört harflidir ve dört harfli işlevi görür (*fa-ḥumila 'alayhi*), çünkü harekesiz ünsüzlerden biri okunuşta açıkça ortaya çıkmaz. Bu sebepten şiirde tek harf olarak düşünülmesine izin verilir, daha önce de bundan bahsetmiştik [626 G].

Diğer kurallar ve çekimler diğere bölümlerdekine benzer şekilde şekillendirilmiştir.

Bu bölüm üç yoldur.

1) Eylemin söylenen şeyden sayılması anlamındadır. Örnek :: TURK·LA'DIY **türklādi** "O, onu Türk olarak düşündü."

2) Ortası harekesiz üç harfli[2] adlardan yapılmış eylemler. Örnek :: TAVAY[3] QURT·LA'DIY **teve qurtlādi** "O deveden kurt çıkardı (*naza'a d-dūd*)."

3) Bu anlamlardan hiçbiri olmayıp eylemin asıl namlında olmasıdır. Örnek :: 'UL TAV'RIN 'AL·Q·DIY **ol tavārin alqdi** "O malını batırdı." :: 'AR· YAL·Q·DY **är yalqdi** "Adamın yağlı yemekten midesi hastalandı (*bašima ... min aṭ-ṭa'ām ad-dasim*)."

Sonunda İlletli Harf Bulunan Sözcükler

D

:: TUVY· TUL·DURA'DIY **bōy toldrādi** "Halk her yandan darıldı (*tafarraqa n-nās min kull jānib*)." TULDRA'R TULDRA'MA'Q **toldrār toldrāmāq.** Oγuz şivesi. **toldra-**

---

636 2. EY. *ṯunā'iyya, ṯulāṯiyya* okunur.
3. V'nin üzerindeki üç nokta sonradan yazılmıştır.

:: TUVN QAL·DIRA'DIY **tōn qaldrādi** "Elbise hışırdadı (*taqa'qa'a*)." QAL·DI- **qaldrā-**
RA'R QAL·DIRA'MA'Q **qaldrār qaldrāmāq.**

:: TA'Š· JAL·DIRA'DIY **tāš çaldrādi** "Taş ses çıkardı (*raḍrāḍ*)" veya - çakıl gibi **çaldra-**
diğer taşların çıkardığı çağıltıya (*aṣātat*)[4] da böyle denir. JAL·DIRA'R JALDIRA'MA'Q
çaldrār çaldrāmāq.

:: TA'Š QUḎUVΓ· 'IJ·RA' KUL·DURA'DIY **tāš quḏūγ içrä küldrādi**

[III. 330/448] **637**

"Zincir ya da benzer şeylerin düşüp ses çıkarması (*ṣawwata ... wa-axbara bi-bu'd* **küldrä-**
qa'r) da böyledir. KUL·DURA'R KULDURA'MA'K **küldrār küldrāmāk.**

J̄m̄'li nazal[1]

T

'UTUNJ· **ötünç** "Ödünç (*qarḍ*)." :: MAN 'ANK'R· YARMA'Q 'UTUN·J· BIYR·DIM **ötünç**
män aŋār yarmāq ötünç bērdim "Ben ona ödünç para verdim." Oγuz şivesi. 0 D

'UTUA̲NJ· 'IYS· **utunç īš** "Utanılacak iş (*yustaḥyā minhu*)." Oγuz şivesi. **utunç** D

J

'UJUNJ· **üçünç** "Üçüncü (*ṯālīṯ*)." **üçünç**

Bu kuralдır, şöyledir: onun altında bir sayı söylenmek istendiğinde sayının sonuna G
nūn ve *j̄m̄* eklenir ve bu kendinden önceki sayıyı takip ettiğini gösterir. Buradan gelerek ::
TUVRTUN·J **tōrtünç** "dördüncü," BIYŠINJ· **bēšinç** "beşinci," – asılları TUVR·T· **tōrt**
"dört," BIYŠ· **bēš** "beş." Aynı şey onar onar giden sayılar için de uygulanır. Buradan gelerek
:: 'UVNUN·J· **ōnunç** "onuncu," YA̲IKIR·MN·J· **yigirminç "yirminci."** denir. Bu genel bir
kuralдır.

R

'ARINJ· **ärinç** "Belki (*la'alla*)." manasında bir edat. Buradan gelerek :: ' UL BAR·- **üçünç**
DIY 'ARIN·J· **ol bardi ärinç** "O belki de vardı." denir. 0

'URUNJ **urunç** "Rüşvet (*rušwa*)." **urunç**

'IRINJ **erinç** "Huzur, mutluluk (*at-tana''um wa-t-taqallub fī n-ni'ma*)." Bazı şivelerde **erinç**
onlar iki telaffuz noktası arasında *žāy* ile: 'ARI[?]Ž· **erēž** (?) derler. **(erēž** ?)

W

'AWINJ **awinç** "Bir şeyle alışkanlık, aşinalık (*al-mu'ānasa bi-š-šay'*)." **awinç**

---

4. EY. *aḍā'at.*

637 1. Bu bölüm = 78-79.

K

'IKINJ NA'NK· **ekinç nāŋ** Bir şeyin "ikincisi (*ṯānī*)." 0	**ekinç**
'UKUNJ **ökünç** "Pişmanlık (*ḥasra*)." :: 'UL 'ANKAR 'U̲KUNJ QIL·DIY **ol aŋar ökünç qildi** "O, ona pişman oldu." 0	**ökünç**
'U̲KU̲NJ· **ögünç** "Öğünme, gurur (*tamadduḥ*)."	**ögünç**

L

'ILAN·J· YUVL· **ulinç yōl** "Eğri (*maltawi, laysa bi-l-mustawi*) yol."	**ulinç**
'ILAN·J **ilänç** "Yanlışlığı ortaya çıkan bir işte yol göstereni kınama (*ta'yīr*)."	**ilänç**

M

'UMUNJ **umunç** "Umut (*raja'*)." Buradan gelerek :: 'MUNJ TANKRIYKA' **umunc umunç täŋrīkä** "Tanrıdan umut!" denir.	

N

'NANAJ **inanç** "Güvenilir (*mu'tamad*)." Bu, 'INANJ BAK **inanç beg** "Güvenilir Bey." ifadesinden gelir. 0	**inanç** N
'UNUNJ· YAR·MA'Q· **onunç yarmāq** "On ('*āšir*) para."	**onunç**

Eylemler

K

:: 'UL MANK' YIN·JKA'LAN·DIY **ol maŋa yinçgāländi** "O bana alçak gönüllülük yaptı (*tawāḍa'a, xaḍa'a*)." :: 'L QIYZIГ YIN·JK'LAN·DIY **ol qīziγ yinçgāländi** "O, kızı odalık (*surriyya*) olarak aldı." ::	**yinçgälän-**

[III. 332/450] **638**

QUL· TANK·RIYKA' YIN·JKA'LAN·DIY **qul täŋrīkä yinçgāländi** - YIN·J·KA'LANUVR· YIN·J·KA'LAN·M'K· **yinçgālänür yinçgālänmāk** 0 - "Köle (kul) Tanrıya karşı küçüklük etti, taptı, oruç tuttu, ibadet etti, korktu (*tawāḍa'a, tahazzada, ta'abbada, ṣāma, ṣallā, xaḍa'a*)."	

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah'a hamd olsun, Kâinatın sahibidir o

[Sonuç]

Maḥmūd ibn al-Ḥusayn der ki: Türk dilinin (*luγāt*) sözcükleri bir araya toplamak, kuralları ortaya koymak ve onları açıklamak; iyi birer bölümleme yapmak için kitabın baş tarafında

şartlar belirtmiştik. Bu şartlarımız yerine geldi ve amacımıza ulaştık. Kitapta fazla olanları, yersiz olanları, düşük olanları, boş olanları attım. Kitap sonuna kadar yayılsın ve sonsuza dek bir hazine olarak kalsın. Kitabın sonu.

Allah'a sonsuz hamd olsun, selam onun peygamberinin ve onun ailesinin üzerine olsun

[Colophon]

Sāvalı ve de Şamlı Muhammed ibn abī Bakr ibn abī l-Fatḥ- Allah onu bağışlasın- bu nüshanın kopyasını asıl nüshadan Šawwāl ayının 27'si, 664 [1 Ağustos, 1266] Pazar günü bitirdi ve yazarın el yazısıyla yazılmış bu nüshanın son parçasının suretini alıyorum. Onun sonunda o şöyle der:

Kitabın yazımına '64 yılının Jamādī l-ūlā ayının ilk günü [yani 464; 25 Ocak, 1072] başlandı ve dört kere yazılıp düzeltildikten sonra 466 yılının Jamādī l-āxir'in 10. günü Pazartesi günü [10 Şubat, 1074] tamamlanmıştır. Güç ve büyüklük ancak Tanrı'dadır. O bize yeter ve o ne güzel vekildir. 0

KAYNAKÇA

ARAT, R. Rahmeti.

1947 *Kutadgu Bilig I*: Metin.
İstanbul.

ARBERRY, A. J.

1955 *The Koran Interpreted.*
New York.

ATALAY, Besim.

1985 *Dīvānü Lüġati't türk Tercümesi.* I
2. baskı, TDK, Ankara.

1986a *Dīvānü Lüġati't türk Tercümesi.* II
2. baskı, TDK, Ankara.

1986b *Dīvānü Lüġati't türk Tercümesi.* III
2. baskı, TDK, Ankara.

1986c *Dīvānü Lüġati't türk Dizini "Endeks".* IV
2. baskı, TDK, Ankara.

BAZİN, Louis.

1957 "Les Dates de Redaction du <<Divan>> de Kāşġarī."
Acta Orientalia ... Hungaricae 7 (1957): 21-25.

BİRTEK, Ferit.

1944 *En Eski Türk Savları.*
Ankara.

BROCKELMANN, Carl.

1928 *Mitteltürkischer Wortschatz nach Maḥmūd el-Kāšġarīs Dīvān Luyat' at-Türk*
Budapest-Leipzig.

1943-49 *Geschischte der Arabischen Literatur*, I, II.
Second ed., Leiden.

1929 "Hofsprache in Altturkestan,"
Donum Natalicum Schrijnen (1929): 222-7.
Utrecht.

1918-19 "Maḥmūd al-Kāşgharīs Darstellung des türkischen Verbalbaus,"
Keleti Szemle XVIII (1918-19): 29-49.

CLAUSON, Gerhard.

1972 *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* Oxford, 1972.

DANKOFF, Robert – KELLY, James.

1972 "Kāşγarī on the Tribal and Kinship Organization of The Turks," *Archivum Ottomanicum IV* (1972): 23-43.

1973 "The Alexender Romance in the Dīwān Lughāt at-Turk," *Humaniora Islamica* I, (1973): 236, n. 15.

1975 Kāšġarī on the Beliefs and Superstitions of the Turks," *JAOS* 95. 1 (1975): 68-80.

1978 "Orta Türkçe Sertleşme," *Altay Halklarının Alanları II.* ed, L.V. Clark ve P. A. Draghi: 62-63. Bloomington.

1982 *Compendium of The Turkic Dialects* (*Dīvānu Lüġāt-it-Türk*). Part I: 1982 (Pp. xi + 416). Part II: 1984 (Pp. iii + 381). Part III: 1985 (Pp. 337 + microfiche) Harvard Üniversitesi Basım Evi, Duxbury.

DİLÇİN, Dehri.

1957 *Arap alfabesine göre Dīvānü Lūgat'it türk Dizini* Ankara.

DOERFER, Gerhard.

1963–75 *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*, 4 vols. Wiesbaden.

KAYA, Ceval.

1994 *Uygurca Altun Yaruk: Giriş, Metin ve Dizin.* Ankara.

KELLY, James.

1972 *Remarks on Kāšġarī's Phonology*, pt. I in Ural-Altaische Jahrbücher 44 (1972), pt. II in *UAJ* 45 (1973); pt. III in *UAJ* 48 (1976).

1972 "On defining Dhū ath-Thalāthah and Dhü al-Arba'ah," *JAOS* 91.1 (1972): 132-6

MUTALLİBOV, S.

1960–63 *Turkiy sozlar devoni*, 3 bols.
Tashkent.

NADELYAYEV, V. M., D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak

1969 *Drevnetyurkskiy Slovar'*.
Leningrad.

PRİTSAK, Omeljan.

1951-53 "Mahmud Kâşgarî kimdir?"
Türkiyat Mecmuası X (1951-53): 243-6.

STEINGASS, F. J.

1982 *A Comprehensive Persian-English Dictionary*
London.

TAYMAS, A.

1940–42 "Divanü Lügati't türk Tercümesi,"
Türkiyat Mecmuası 7–8 (1940–42)
TM 11 (1954).

TEKİN, Şinasi.

1975 "Bilinen En Eski İslamî Türkçe Metinler: Uygur harfleriyle yazılmış Karahanlılar devrine ait tarla satış senetleri (473, 483 = 1080, 1090")
Selçuklu Araştırmaları Dergisi 4 (1975): 157-186.

TOGAN, Zeki Velidi.

Dīvānu Lüġāt-it-Türk'ün Telif Senesi Hakkında
Atsız Mecmua, sayı 16.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir.

1972 *Büyük Türk Dilcisi: Kâşgarlı Mahmut*
TDK Yayınları, Ankara.

İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ

1990 "Divânü Lügati't-Türk",
Yaz. Mustafa S. Kaçalin.
Türk Diyanet Vakfı Yayınları, c. IX: 446-449.

Aşağıdaki dergiler Divan'a adanmış özel sayıları ihtiva eder:

BİLİMSEL BİLDİRİLER

1972 I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler
Ankara (1975): 379–496.

SOVETSKAJA TYURKOLOGİYA, NO: 1

1972 Baku.

TÜRK DİLİ DERGİSİ

1972 Cilt. 27, No. 253.
Ankara.